

TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA

ANNALES UNIVERSITATIS TURKUENSIS

SARJA – SER. C OSA – TOM. 308

**LÖYHÄSTÄ VAALIORGANISAATIOSTA KIINTEÄKSI
PUOLUEJÄRJESTÖKSI**

**KANSALLISEN KOKOUMUKSEN JÄRJESTÖTOIMINTA
JA VAALIKAMPANJAT VUOSINA 1944 – 1979**

Jyrki Jokinen

TURUN YLIOPISTO 2011

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Politiikan tutkimuksen laitos

Tutkimuksen ohjaajat

Professori Timo Soikkanen

Dosentti Vesa Vares

Esitarkastajat

Dosentti Rauli Mickelsson

VTT Jyrki Smolander

Vastaväittäjät

Professori Martti Häikiö

Dosentti Rauli Mickelsson

ISBN 978-951-29-4521-4 (PRINT)

ISBN 978-951-29-4522-1 (PDF)

ISSN 0082-6995

TURUN YLIOPISTO

Politiikan tutkimuksen laitos

JYRKI JOKINEN: Löyhästä vaaliorganisaatiosta kiinteäksi puoluejärjestöksi – Kansallisen Kokoomuksen järjestötoiminta ja vaalikampanjat vuosina 1944 – 1979.

Väitöskirja, 577 s. 2 liit.

Poliittinen historia

Tammikuu 2011

TIIVISTELMÄ

Tämän poliittisen historian tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mikä oli Kansallisen Kokoomuksen järjestötoiminnan ja siitä ponnistavan vaalityön kehitys sotien jälkeisinä vuosina 1944 - 1979. Aineiston perusteella kiteytyi keskeiseksi pitkäksi linjaksi alkutilanteen varsin heikon ja väljän vaaliorganisaation kehittyminen vähitellen tiukasti johdetuksi, politiikkaa kaikilla tasoilla tekeväksi puolueeksi.

Kokoomuksen jäsenmäärä kohosi nopeasti vuosina 1946 - 1948 noin 14.000 jäsenen määrästä yli 50.000 jäseneseen. Puolueen keskustuomistoon palkattiin nopeasti lisää resursseja, ja vaalityön ote oli yllättävänkin ammattimainen jo vuoden 1948 eduskuntavaaleissa. Jäsenmäärä saavutti huippunsa jo 1960-luvulla, kun koko puolueyhteisöön kuului yli 90.000 jäsentä.

Jäsentilastoissa oli kuitenkin koko ajan puutteita, mikä johtui monista tekijöistä. Yksi tärkeimpiä oli kokoomuksen sääntömuutos vuoden 1951 alusta lukien, minkä mukaan sama henkilö saattoi olla jäsenenä sekä emopuolueessa että nais- tai nuorisojärjestössä, ts. kyseessä oli ns. kaksoisjäsenyys. Tilastoinnin ongelmia oli myös käytännössä lähtien perusyhdistyksistä: jäsenmaksuvelvoitteen laiminlyöneitä ei niin vain erotettu jäsenyydestä, tilannetta saatettiin katsoa "läpi käsien" useita vuosiakin. Näin koko jäsentilasto vuoti monella tavalla, eikä tilanne paljon parantunut, vaikka puolue toimisto 1970-luvun alusta lähtien pyrkiin tarttumaan ongelmiin mm. kaksoisjäsenyyden poistamisella.

Puolueella oli jäsentilasto-ongelmien lisäksi kaksi muuta järjestötoiminnan kehittämistä vaikeuttavaa tekijää. Näistä ensimmäinen oli ainainen rahapula, joka johtui ennen kaikkea kokoomuslaisen perusjäsenistön perin nihkeästä suhtautumisesta jäsenmaksujen maksamiseen. Vasta 1960-luvun puoluetuen myötä taloudellinen tilanne parani jossain määrin, mutta kun samaan aikaan puolueen keskustuomiston henkilökunnan määrää lisättiin voimakkaasti, ei velkakierteestä päästy kokonaan eroon. Taloudelliset ongelmat näkyivät kaikilla tasoilla.

Puolueen kehittämistä vaikeuttivat myös kokoomuslaisen asennoituminen ns. politiikan tekoon sekä toisaalta järjestötoimintaan osallistumiseen. Vaikka oltiinkin puolueen jäseniä, vielä 1960-luvulla katsottiin, että tämä ei ole "politiikkaa", vaan osallistumista järjestötoimintaan, joka myös oli heikkoa. "Epäpoliittinen" suhtautuminen näkyi ennen kaikkea puolueen tunnusten käytössä vaaleissa. Vasta 1970-luvulla keskustuimisto sai läpi sen, että ehdokkaiden oli pakko allekirjoittaa ehdokassitoumus, joka ei sallinut enää sooloilua. Erityisen tiukasti ehdokassitoumusta vahdittiin vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaaleissa, jolloin myös kokoomus oli UKK-rintamassa. Kokoomus puoluejärjestönä ei sen sijaan koko tutkimuskaudella kehittynyt laajaksi joukkopuolueeksi, vaikka puolueen johto sitä tavoittelikin sitä pitkään.

Tutkimuksessa käytetyn Myllyn teoreettisen viitekehyksen mukaan kokoomuksessa olikin 1970-luvulle saakka kulttuurisina malleina kitsaus jäsenmaksujen maksamiseen, heikko osallistuminen järjestötoimintaan sekä "epäpoliittinen" asennoituminen. Näiden lisäksi tärkeä malli oli kommunismin vastustaminen, joka muuttui edellä mainitulla vuosikymmenellä sosialismin vastustamiseksi.

Kokoomuksen järjestötoimintaan tuli 1970-luvulla mukaan "uloin kehä", mikä tarkoitti mm. sivistys- ja raittiusjärjestöjen perustamista ja niiden liittämistä puolueyhteisöön, sekä viimein menemistä mukaan ay-toimintaan ja erityisesti kuntapolitiikkaan kaikilla tasoilla.

Puolueen kampanjointi vaaleissa kehittyi puoluejärjestön kasvun myötä vaaleista toiseen. Aineiston perusteella voidaan sanoa, että jo vuoden 1951 eduskuntavaaleista lähtien yleistyi ehdokkaiden oma kampanjointi sanomalehdistössä. Luonnollisesti samalla kampanjoinnin kustannukset kasvoivat. 1970-luvulla otettiin käyttöön ehdokkaiden henkilökohtaiset tukiryhmät, jotka olivat huomattavasti laajempia kuin vanha tukimiesorganisaatio.

Puolueen äänimäärä kasvoi 1940- ja 50-lukujen vaalien noin 300.000 äänestäjästä 1970-luvun yli 500.000 äänestäjään. Vain vuoden 1966 vaaleissa tuli roima tappio varsinkin sosialidemokraattien rynnistäessä voimakkaasti yleisen vasemmistoaallon myötä. Jo vuoden 1970 ns. "nuorisovaalit" olivatkin sitten taas kokoomukselle menestys. Tämä ei kuitenkaan johtanut pääsyyn maan hallitukseen, mikä johtui monista tekijöistä: Neuvostoliitosta, presidentti Kekkoesta ja muista puolueista.

Tutkimuksessa tarkastelun kohteena olleet kokoomuksen äänenkannattajat, Aamulehti, Uusi Suomi, Karjalainen ja Nykypäivä, olivat selvästi kokoomuksen vaalikampanjointia tukemassa, yhtä hyvin pääkirjoituksissa, pakinoissa, artikkeleissa kuin itse vaalimainonnan osalta. Uuden Suomen tekstiaineisto kuitenkin muuttui lehden uuden riippumattoman aseman myötä vuodesta 1976 lähtien.

Myllyn teorian ohella tutkimuksessa käytettiin viitekehyksenä johtopäätösosassa Panebiancon organisaatioiden institutionalisoitumisteoriaa. Aineiston mukaan voitiin

todeta, että Kansallisen Kokoomuksen kehitys noudatti monilta osin viimeksi mainittua käsitteistöä.

Asiasanat: puoluehistoria, puolueasiat, kulttuuriset mallit, järjestötoiminta, vaalikampanjat.

SAATTEEKSI

Tämän väitöskirjan tausta on kaukana menneisyydessä: jo 1970-luvun puolivälin jälkeen asuessani perheeni kanssa Paimiossa ilmoittaudivin Turun yliopiston poliittisen historian professorille Juhani Paasivirralle tekemään liseniaatin tutkimusta Kansallisesta Kokoomuksesta. Tämä jäi kuitenkin pahasti kesken saatuaani rehtorin toimen Joutsenosta.

1990-luvun puolivälissä aloitin kasvatustieteen jatko-opinnot Tampereen yliopistossa, ja suoritin rehtorin työn ohessa kasvatustieteen tohtorin tutkinnon joulukuussa 2002. Tutkimuksen palo oli siinä vaiheessa jo sitä luokkaa, että jättäydyin kokonaan pois opetustoimen johtotehtävistä ja siirryin päätoimiseksi tutkijaksi – pätkätöihin varttuneella iällä.

Kun kasvatustieteellisen tutkimuksen toimeksiantoja opetusministeriöstä ei näyttänyt vuoden 2006 keväällä enää juuri olevan, soitin vanhalle opiskelutoverilleni, professori Timo Soikkaselle, olisiko mitään järkeä jatkaa uudelleen historian opintoja. Timo suhtautui alusta alkaen hyvin kannustaen: tule ihmeessä vanhalle poliittisen historian laitokselle mukaan, tee tutkimussuunnitelma, aihe voi olla entinen.

Siitä se lähti, kuitenkin paljon työläämmin ja hitaammin kuin olin ajatellut. Ensiksi, sain lisää palkkatyötä kasvatustieteen tutkijana, joka vei paljon aikaa. Toiseksi huomasin, että olin etäännytynyt täysin historian tutkimuksesta. Varsinkin arkistotyöskentely oli uutta, vaivalloista ja hidasta. Allekirjoittaneen hätäinen mielenlaatu – tuloksia pitää saada nopeasti – ei tuntunut sopivan ollenkaan tähän uuteen projektiin. Esitellessäni jatkotutkijoiden seminaareissa vuosina 2006 - 2008 tutkimustekstiä sain osakseni aika paljonkin kritiikkiä, jopa niin, että jossain vaiheessa motivaatio alkoi laskea.

Vasta kesällä 2009, kun työ ammattitutkijana oli päättymässä, ja sain samalla lopulta kiinni myös historian tutkimuksesta, aloin päästä kunnolla vauhtiin. Viimeiset puolitoista vuotta olivatkin sitten jo yhtä juhlaa: kirjoitin innolla pitkää päivää kokoomushistoriaa, kaikkina arkipäivinä, lomaa pitämättä, työ vei mukanaan. Yhä paremmin viihdyin Porvarillisen Työn Arkistossa PTA:ssa. Erityisen antoisia olivat monet kokoomuksen entisten johtohenkilöiden haastattelut. Koin olevani jopa etuoikeutettu, kun pääsin heitä lähelle. Kiitän haastateltuja.

Minä jos kukaan tiedän, että joka ainoa väitöskirja vaatii tekijältään itsekkyyttä, läheisten ihmisten ja arkipäivän velvoitteiden laiminlyöntiä, joka usein vaivaa mieltä. Ei auta kuin yrittää vain sulkeutua omaan maailmaansa, että pääsee eteenpäin; aihetta on työstettävä lähes jatkuvasti. Erityisen kiitollinen olen – jo toisen kerran – vaimolleni Aijulille, joka on jaksanut kuitenkin sietää läsnäoloani samassa ”huushollissa”, kritiikin kera. Mutta eihän toisin voi olla, onhan hänellä ollut oikeus purkaa pahaa mieltään, kun ei ”ukosta” ole ollut mitään hyötyä.

Kiitokset työn valmistumisesta yliopistolla kuuluvat professori Timo Soikkaselle ”tutkimusmatkaan saattamisesta” ja erinomaisista kommentteista vuosien mittaan sekä

työni ohjaajalle, dosentti Vesa Varekselle. Vesa on väsymättä jaksanut vuosittain ainakin kerran perusteellisesti ruotia tekstiäni, antaa ohjeita hyvin yksityiskohtaisesti, kiitos Vesa! Monet kerrat olemme Vesan kanssa myös pohtineet, onko tällä minun aiheellani oikeutusta, koska hän oli jo itse kirjoittanut kokoomuksesta laajan tutkimuksen, jopa lähes samalta ajalta. Tietenkin pitää mainita samalla koko poliittisen historian laitoksen henkilökunta, joka on aina auliisti auttanut tutkijaa. Ja viimein erittäin hyödyllinen ja tärkeä viiter ryhmä on ollut jatkotutkijoiden joukko, joka on kokoontunut vajaa kymmenkunta kertaa vuodessa; itse olen ollut mukana vuosittain muutaman kerran.

Keskeinen työn foorumi on ollut jo mainittu PTA, josta tuli jossain vaiheessa toinen koti. Suurenmoiset kiitokset Hannele Toropaiselle ja Riku Keski-Rauskalle kokoomukseen liittyvän aineiston auliista noutamisesta käyttöni, tietysti myös kaikesta muusta avusta. Olen todella viihtynyt teidän seurassanne siellä arkistossa, useimmiten "omassa" huoneessani!

Kun olen tehnyt tätä tutkimusta lähes koko ajan palkkatyön ohessa, en ole näin ollen tarvinnut tutkimusapurahaa elämiseen. Tästä on kuitenkin syntynyt ylimääräisiä kuluja. Olen hyvin kiitollinen kokoomusyhteisöön kuuluvalle Snellman - Säätiölle, jonka kahden pienen apurahan turvin olen voinut kattaa mainitut menot. Säätiön varapuheenjohtajaa, professori Martti Häikiötä – toinen vastaväittäjäni – kiitän tästä henkilökohtaisesti.

Erikseen kiitän tutkimukseni esitarkastajia Rauli Mickelssonia ja Jyrki Smolanderia hyvistä parannusehdotuksista loppuvaiheessa. Varsinkin keskustelut Raulin kanssa puolueorioista olivat erittäin tärkeitä.

Läheisistä ihmisistäni pieni mutta tärkeä rooli oli jo toisen kerran miniälläni Niinalla, joka käänsi tutkimuksen tiivistelmän englannin kielelle. En todellakaan tiedä, kuka muu olisi minua tässä auttanut. Kiitos mainiolle poikani Pertun vaimolle ja pienen Emmen äidille. Tyttäreni Reija sekä hänen miehensä Jari ovat auttaneet taulukoiden laadinnassa, kiitos myös siitä. Vanhin tyttäreni Sanna taas on ollut mukana projektissa majoittamassa tutkijaisäänsä Järvenpään kotiinsa, jotta olen voinut käydä arkistossa Helsingissä jopa viikon jaksoissa. Sannan pieni Oliver-haukku on ollut mainio lenkkikaveri iltaisin, arkiston jälkeen.

Joku kysyi minulta, mitä ihmettä teen kahdella tohtorin tutkinnolla. Vastaan tähän kaikille muillekin kysyjille, että tutkimuksen tekoon, nyt myös historiassa, en siitä luovu koskaan, eläkepäiviä ei tässä suhteessa tule, mitä minä niillä tekisin? Kustavin kesämökki on tärkeä, mutta eihän se elämää täytä. Otan tästä eteenpäin kuitenkin paremmin huomioon kärsivällisen elämäntoverini Aijulin toiveet ja tarpeet. Mieluusti uhraan myös aikaa aikuisille lapsilleni Pertulle, Reijalle ja Sannalle sekä ensimmäiselle lapsenlapselleni Emmille. Omistan tämän työni juuri hänelle. Ehkä Emmi joskus lukee tätä ja samalla muistelee vaaria, kun minä itse olen jo historiaa.

Forssassa 21.1.2011, Jyrki Jokinen

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	3
1.1 Kansallisen Kokoomuksen järjestöllisen kehityksen yleispiirteitä ja tutkimuksen lähtökohtia	3
1.2 Keskeiset käsitteet: kulttuuriset perusmallit, puolueiden institutionalisoituminen ja vaaliorganisaatio	6
1.3 Tutkimustehtävä	10
1.4 Konservatiivisen puolueen arvoperiaatteet ja jäsenten osallistuminen puolue toimintaan	13
1.5 Tarkastellut lehdet	16
1.6 Tutkimuksen lähteistä ja kokoomustutkimuksesta	19
2. Uuden luominen alkaa: kasvun aika 1944-49	24
2.1. Pyrkimykset järjestökulttuurin muutokseen	24
2.2 Organisaation rakentamista arpajaistaloudessa	42
2.3 Altavastaajasta hyökkäykseen: vaalitaistelu vuosien 1945 ja 1948 eduskuntavaaleissa	
"Itsenäisen kansanvallan puolesta"	58
"Silmien avaus"	73
Kokoomuksen vaalitaistelujen uusi ilme 1940-luvun lopulla	87
Puolueen järjestöidea	91
3. Puoluejärjestö uudistuu, vaalimenestys vaihtelee	92
3.1 Uusi organisaatio ja talousahdinko 1950-54	92
3.2 Paasikiven "siivellä" presidentin vaaleissa	112
3.3 Alaspäin menoa: vaalitaistelu vuosien 1951 ja 1954 eduskuntavaaleissa	123
"Veikö kansanpuolue äänet?"	123
Maitovaalit – "Kokonaisedun puolesta"	135
4. Kokoomus eteenpäin 1955-59	151
4.1 Pyrkimystä "puoluemielen" nostamiseen, keskitetty keräys	151
4.2 "Valtiomies" Tuomioja ehdokkaana	167
4.3 Shokkivaalit – "Maan asiat kuntoon"	183
4.4 Kokoomuslaisen kulttuuriset mallit 1950-luvun lopulla	201
5. 1960-luvulla järjestö kasvaa, vaalitappioiden kautta nousuun	204
5.1 Uusia paikallisyhdistyksiä, talous kunnossa vähän aikaa	204
5.2 Vaaleja noottikriisin varjossa 1962	216
Valitsijamiesvaalit - Kekkonen vastaan suunnitelmat valmiina	218
"Vapaa yhteiskunta" - eduskuntavaalit	229
5.3 Sukupolvien ristiriidat voimistuvat puoluejärjestössä	243
5.4 Protestivaalit – "Kokoomus varma valinta?"	267
5.5 "Maa tarvitsee Virkkusen"	285
5.6 Kulttuuriset mallit 1960-luvun lopussa	308

6. Poliittikaa puolueeseen ja uuden tyylin kampanjat 1970-luvulla – "remonttimiehet" tulevat	311
6.1 Kokoomuksen "uloin kehä" kehitty – järjestötoiminta ja talous 1970- luvun alussa	312
6.2 Nuorisovaalit – "Kansa näkee jo punaista"	344
6.3 Tammivaalit – "Demokratian loukkaus on korjattava"	376
6.4 Vuoden 1973 poikkeuslaki ja kokoomus: hajoaako puoluejärjestö?	402
6.5 Hajotusvaalit – "Porvarit sosialismia vastaan"	412
7. Puoluejärjestö laajenee ja politisoituu edelleen, kampanjointia kansan parissa	439
7.1 Järjestötyöllä pohjaa vaalimenestykselle	439
7.2 UKK ja "Luottamus yli rajojen" – "Omat rivit ruotuun"	459
7.3 Talousvaalit - "Pää pystyyn suomalainen"	482
7.4 Ohjelmakeskustelu jatkuu, ay- ja kuntapolitiikka vahvistuvat	505
8. Tiukasti johdettu puolue 1980-luvun alussa	511
8.1 Kulttuuriset mallit	511
8.2 Järjestötoiminta ja vaalikampanjat sotien jälkeen: puolue toimiston ohjaukseen	513
ENGLISH SUMMARY	544
LÄHDELUETTELO	548
LIITTEET	564
Kuvat, kuviot ja taulukot	564
Henkilöhakemisto	570

1. Johdanto

1.1 Kansallisen Kokoomuksen järjestöllisen kehityksen yleispiirteitä ja tutkimuksen lähtökohtia

Suomen puoluejärjestelmä yleensä kehittyi voimakkaasti 2. maailmansodan jälkeen. Kuten Nousiainen toteaa, tämä kehityskausi häivytti vielä 1930-luvulla vallinneen joukkopuolueiden ja kaaderipuolueiden välisen eron. Yhtä hyvin Maalaisliitto-Keskustapuolue kuin kokoomus¹ ja Ruotsalainen kansanpuolue laajentuivat yhä enemmän joukkopuoluetta muistuttaviksi. Kaikki puolueet perustivat samantapaisen, pyramidia muistuttavan järjestöorganisaation. Pohjan tulivat muodostamaan rivimiesten ja – naisten perusjärjestöt eli paikallisyhdistykset, huipulla puoluehallitus, puoluevaltuusto sekä puoluekokous. Varsinaisten puolueiden rinnalle perustettiin naisille ja nuorille omat organisaatiot, näitä myöhemmin vielä kulttuuri- ja raittiusjärjestöt.² Rantalan mukaan Suomen puolueorganisaatioiden toiseen perustamiseen johti ennen kaikkea ”kommunismien haaste”, koskien sekä kokoomusta että myös Maalaisliittoa.³

Tutkimuksellisesti mielekkään lähtökohdan juuri kokoomuspuolueen tutkimukselle antaa se, että järjestötoiminta on puolueessa aina nähty itselle vieraana,⁴ toisin kuin muissa puolueissa, missä osallistumista ei ole samalla tavalla kyseenalaistettu kuin kokoomuksessa. Toisaalta uudessa tilanteessa sotien jälkeen kokoomuksenkin oli pakko panostaa järjestötoiminnan kehittämiseen, oli pakko saada uusia jäseniä, perustaa uusia kansallisseuroja, ts. paikallisyhdistyksiä. Perimmäisenä tarkoituksena oli tietysti menestys vaaleissa, jolle vahva järjestö antaisi pohjaa.

Kokoomuksen järjestöllistä kehitystä on kuvattu ensinnäkin muutamissa puolueen historiikin luonteisissa julkaisuissa. Ne ovat kuitenkin varsin yleisiä ja osoittavat vain kehityksen suuntaa, mikä on pääosin kuvattu suoraviivaisen myönteiseksi. Esimerkiksi ennen sotia 1930-luvun lopulla oli kokoomuksessa Routavaaran mukaan enimmillään rekisteröityjä paikallisyhdistyksiä lähes 450, missä luvussa ovat mukana nais- ja nuorisoyhdistykset. Vanhan rajan taakse jäi 35 paikallisyhdistyksen toiminta-alue.⁵ Mainitussa historiikissa ei kuitenkaan ole tarkasteltu ao. tilastoja kriittisesti.

Sotavuosina puolueen paikallisyhdistysten toiminta lakkasi ilmeisesti lähes kokonaan. Saukkonen kirjoittaa ”Kokoomus eilen ja tänään”-juhlakirjassa, että talvi- ja jatkosota lamauttivat kokoomuksen järjestötoiminnan. Puolueen valtuuskunta, sen työvaliokunta ja eduskuntaryhmä olivat koolla tehden päätöksiä, mutta varsinaista järjestötoimintaa ei ollut.⁶ Kokoomuksen historiatutkimuksen tehneen Vareksen mukaan puolue-toiminta ei sota-ajan

---

¹ Kokoomuksen nimi kirjoitetaan tässä tutkimuksessa lauseessa keskellä pienellä alkukirjaimella ”kokoomus” tai ”kokoomuspuolue”, sen sijaan käytettäessä puolueen virallista nimeä ”Kansallinen Kokoomus” kirjoitetaan nimi isoilla alkukirjaimilla, kuten esimerkiksi ”Maalaisliitto”, koska sekin oli virallinen, rekisteröity nimi. Tätä samaa menettelytapaa kokoomuksen osalta on noudattanut esimerkiksi Rantala 1960. Organisaatiokuvaissa esiintyy 1950-luvun alkuun sana Kansallinen Kokoomuspuolue, taulukoissa on jälkiosassa sana ”Kokoomus”.

² Nousiainen 1992, 62

³ Rantala 1982, 72

⁴ Saukkonen 1968, 60

⁵ Routavaara 1949, 45

⁶ Saukkonen emt., 40

oloissa ollut edes käytännössä mahdollista, mm. keskustoimisto toimi tuskin edes "säästöliekillä"⁷.

Vuoden 1944 syksyllä lähdettiin kokoomuksen järjestötoimintaa kehittämään näin ollen lähes olemattomalta pohjalta. Sen sijaan tavallinen kokoomuslainen ajoi edelleen niitä asioita ja puolusti niitä arvoja, joita hän oli oppinut kunnioittamaan. Vares käyttää ilmaisua "perustuslaillis-isänmaallis-kansallismielinen mentaliteetti".⁸

Kokoomuksen ohella myös muissa porvarillisissa puolueissa oltiin järjestötoiminnan osalta heikossa tilanteessa, mm. Maalaisliitossa oli Hokkasen mukaan liikkeellelähtö "ankeaa", ja paikallisosastojen toiminta oli pysähtynyt lähes kokonaan. Maalaisliiton keskushallitus julistikin ensimmäisessä sodan jälkeisessä kokouksessa, että "reipas ja nopea toiminta on nyt välttämätöntä".⁹

Routavaaran mukaan toimivia yhdistyksiä oli vuonna 1945 yhteensä 150. Saukkosen vähän tendenssinomaisen, yleisen kuvauksen mukaan "kokoomuksen voimakas järjestötoiminta sotien jälkeen vei toistuviin vaalivoittoihin"¹⁰. Jussi Saukkonen valittiin KNL:n puheenjohtajaksi melko pian sotien jälkeen. Hän osallistui aktiivisesti myös emopuolueen järjestötoiminnan kehittämiseen sekä puoluevaltuuskunnan että sen työvaliokunnan jäsenenä ja lopulta puolueen puheenjohtajana.

Routavaara kuvaa kehitystä hyvin myönteisesti: "Kokoomuspuolueen järjestötoiminnan voi sanoa päässeensä vauhtiin vasta sotien jälkeen siinä mielessä ja sellaisella tavalla, kuin poliittisen puolueen varsinaisen kenttätönnön tulee tapahtua. Parantamisen varaa on tietysti vieläkin... Mutta nykyinen 10.000-päinen jäsenjoukko antaa jo sentään ulospäin kuvan virkeästi toimivasta puolueesta."¹¹

Kokoomuksen järjestöriveissä oli jäseniä vuonna 1945 noin 14.000, kun jäsenmäärä oli vuoden 1947 lopussa jo 36.000 ja vuotta myöhemmin yli 50.000. Näin suhteellisen pian sotien jälkeen, 1940-luvun lopussa, kokoomuspuolueen jäsenkenttä laajeni ainakin jäsentilastojen mukaan huomattavasti.

Puolueen toimintaa tehostettiin myös sisältäpäin siten, että puolue sai vuonna 1946 ensimmäisen päätoiminnan järjestösihteerin toimen. Samoin jokaiseen vaalipiiriin pyrittiin saamaan *päätoiminen piirisihteer*i tai toiminnanjohtaja. Heidän keskeisimmäksi tehtäväkseen tuli nukahtaneiden yhdistysten toiminnan uudelleenkäynnistäminen. Myös Kokoomuksen Nuorten Liiton ja Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liiton toimintaa tehostettiin.¹²

Uusien yhdistysten ja jäsenmäärän kasvattamisen lisäksi myös itse järjestötoiminnassa tapahtui kehitystä. Esimerkiksi Tampereen kansallisseuran 70-vuotis-historiikin mukaan tärkeää oli sotien jälkeen "perusuudistusten toimeenpano, talouden kuntoon saattaminen, informaatio- ja kokoustilaisuuksien järjestäminen jäsenille ja intressipiireille, kerhoiltojen

---

⁷ Vares 2007, 215-216

⁸ Emt.

⁹ Hokkanen 1996, 300

¹⁰ Emt., 61

¹¹ Routavaara 1949, 52-53

¹² Saukkonen 1968, 59-61

järjestäminen, aloitteiden tekeminen muille järjestöille kommunismin vastaisesta toiminnasta sekä sosiaalisen työn tekeminen”.¹³

Rantala on tutkimuksessaan Suomen puoluelaitoksen kehityksestä jakanut sen vaiheet kolmeen jaksoon käyttäen kriteereinä puolueiden lukumäärässä ja poliittisessa luonteessa tapahtuneita muutoksia. Rantalan mukaan puolueiden kehitysvaiheet olivat seuraavat:¹⁴

1. 1944 - 56
2. 1957 - 65
3. 1966 - 80.

Vuosina 1944 - 56 uudet haasteet johtivat Rantalan mukaan puolueorganisaatioiden toiseen perustamiseen. Maalaisliitto ja SKDL kehittivät Suomen oloissa uudentyyppisen joukkotoiminnan, jota ”kokoomus pyrki parhaansa mukaan jäljittelemään”. Vuosina 1957 -65 taas oli ”hajautumisen ja kokoamisen aika”, mikä merkitsi jakson jälkipuolella poliittisen keskustan uudelleenorganisointumista.

1960-luvun lopulta alkaen syntyi politisoitumisaalto yleensä sekä siihen liittyen uudentyyppinen kansalaiskäyttäytyminen. Poliittinen kenttä hajautui erityisesti ns. ei-sosialistisella sektorilla. Tänä aikana puolueet saivat toisaalta ikään kuin ”virallisemmän” aseman mm. puoluetuen kautta.

1970-luvulta alkaen politiikan perinteinen sektori myös laajeni aiheuttaen paineita puolueille niiden organisaation kehittämiseen. Puolue-eliimiä, kansanedustajia ja ministereitä palvelivat nyt puolueiden ohjelmatuotanto, organisaatioon perustetut uudet suunnitteluelimet ja tehostunut tutkimustoiminta.¹⁵

Rantala toteaaakin yleisesti johtopäätöksenä puolueiden järjestötoiminnan tarkastelun pohjalta, että viimeistään 1970-luvulla puolueiden asema yhteiskunnallisessa ja valtiollisessa järjestelmässä vahvistui, mutta samalla perinteisen puolueorganisaation asema heikentyi: se laahasi jäljessä yhteiskunnallisesta ja poliittisesta kehityksestä.¹⁶

Edellä kuvattu hyvin yleispiirteinen kehitys kaippaa kuitenkin huomattavasti tarkempaa selvitystä juuri kokoomuksen osalta. Vares on tosin laajassa ”Suomalaiskansallisen kokoomuspuolueen historiatutkimuksessa vuosilta 1944 – 66” kuvannut seikkaperäisesti puolueen lähtökohtia sotien jälkeisessä tilanteessa sekä kehitystä siitä eteenpäin keskusjohdon tasolla. Vares on kiinnittänyt paljon huomiota myös puolueen ohjelmalliseen kehitykseen, toimintaan eduskunnassa ja maan hallituksessa sekä jossain määrin emopuolueen talouteen. Sen sijaan puolueen sisäiseen organisatoriseen, piiri- ja paikallistason kehitykseen sekä varsinaiseen järjestötyöhön siihen olennaisesti liittyvine tilastoineen ei tutkijalla ole ollut enää mahdollisuuksia paneutua. Valtiollisten vaalien osalta Vares on kuvannut vuoden 1948 eduskuntavaaleja sekä vuoden 1956 presidentin vaaleja kokoomuksen näkökulmasta valtakunnallisella tasolla. Kokoomuksen kampanjointia muissa valtiollisissa vaaleissa ei juuri ole, enemmän keskitytään vaalitulosten esittelyyn kokoomuksen kannalta. Piiri- ja ehdokas-

---

¹³ Pitkänen 1989

¹⁴ Rantala 1982, 29-30

¹⁵ Emt., 51-52

¹⁶ Emt., 103

tason kampanjointiin ei ole voitu mennä lainkaan.¹⁷ Koska Vareksen tutkimus päättyy vuoteen 1966, jää tarkastelun ulkopuolelle kokonaan kokoomuspuolueen kehitys erittäin olennaisesta murroskohdasta eteenpäin 1970-luvun lopulle: mm. Rihtniemen ja sittemmin Holkerin puheenjohtajakaudet, nuorten voimakas esiinmarssi, vaalikampanjoiden muutos, puoluejärjestöön sitoutuminen jne. Luonnollisesti puolueen talouden kannalta tärkeä puoluetuen aika vuodesta 1967 lähtien jää vain maininnan varaan.

Tämän tutkimuksen luonnollinen vertailukohta ja raamittava lähde onkin edellä mainittu Vareksen tutkimus: fokuksena on nyt kokoomuspuolueen järjestöllinen kehitys ja järjestötoiminta keskusjohdon, piirien sekä myös paikallistasolla. Sen lisäksi tutkimuksen kohteena ovat kokoomuspuolueen valtakunnan ja piiritason sekä yksittäisten ehdokkaiden vaalikampanjat valtiollisissa vaaleissa sotien jälkeen. Eroa Varekseen syntyy myös siten, että kokoomuslaisen järjestöaktiivin kuvaa on tarkasteltu organisaatioteoriaa vasten. Silti tutkija on ollut hyvin tietoinen siitä, että uutta ja Vareksen tutkimusta täydentävää tietoa on löydyttävä – muutoin ei tällä tutkimuksella ole oikeutusta.

1.2 Keskeiset käsitteet: kulttuuriset perusmallit, puolueiden institutionalisointuminen ja vaaliorganisaatio

Kokoomuspuolueen asiakirjojen läpi kulkee kautta vuosikymmenten yksi selkeä linja: kokoomusjärjestö ei koskaan ole ollut kovin vahva organisaatio, ja että sen jäsenkenttä on aina ollut puolueessa mukana löyhin sitein, pitäen kiinni kokoomuslaisesta ”yksilö ensin”-asenteesta. Puolueen jäsenet ovat useimmiten olleet kiinnostuneempia muista asioista kuin puolueyöstä. Voidaankin puhua eräänlaisista ”sitoutumattomista” jäsenistä. Piirijärjestöjen asiakirjoista tulee esiin palkattujen henkilöiden eräänlainen ”valitusvirsi”, jonka mukaan varojen puute on kroonista, ja että kokoomuspuolueen on vaikea pärjätä, kun eivät jäsenet riittävästi sitoudu puolueen tukemiseen. ”Porvari ei maksa eikä marssi”, kuuluu aika tunnettu mielikuva tilanteesta. Muutosta mainittuun järjestökulttuuriin yritettiin jo 1940-luvun lopulla, mutta muutoksen aikaansaamisessa oli suuria ongelmia.

Kokoomuslaiseen järjestökulttuuriin on viitannut myös puolueen entinen puheenjohtaja Jussi Saukkonen: ”Voimakas keskittyminen järjestötoimintaan on ollut kokoomukselle aina jossain määrin vierasta.” Toisaalta Saukkosen mukaan ”kokoomukselle kuitenkin kasvoi sotien jälkeen pystyvä järjestökaaderi, jolla oli puolueen myöhempää kehitystä ajatellen suuri merkitys”.¹⁸

Historian tutkimuksessa teorian käyttö tutkimusta ohjaavana tekijänä vaihtelee eri tutkimussektoreilla. Soikkanen on todennut, että juuri puolue- ja järjestötutkimuksen alueella esimerkiksi sosiologia tarjoaa käyttökelpoisia teorioita, vaikka toisaalta poliittisen historian tutkijat ovatkin niihin harvemmin turvautuneet. Soikkanen suosittelee lähestymistapaa, jonka mukaan ”kannattaa ottaa tutkimuksen alkuun laajan ja tiukan teorian kevytversio, joka sopii hyvin työn toteutukseen, lopussa voi sitten tarkastella, miten saadut tulokset

---

¹⁷ Ks. Vares 2008

¹⁸ Saukkonen 1968, 20

sopivat teoriaan”. Samalla tutkija varoittaa ottamasta tutkimuksen alussa ”tiukkoja korsetteja ylleen”.¹⁹

Maalaisliiton historian ensimmäisen osan kirjoittaja Mylly on pohtinut laajasti ja teoreettisista lähtökohdista järjestökulttuurin käsitettä historian tutkimuksessa. Mylly toteaa ensiksi, että käsite järjestökulttuuri on enimmäkseen konstailematon ja hyvin arkinenkin asia. Pelkistetyimmän käsitteellä tarkoitetaan järjestön ”tapaa elää omalla tyylillään”. Siihen liittyy perinteeksi tulleita yhteisiä käytäntöjä, normeja ja arvotuksia. Niitä on jokaisessa järjestössä paljon, vaikkei niihin yleensä suurempaa huomiota kiinnitetäkään.²⁰

Arkinen järjestökulttuuri ilmenee mm. kokousrutiineissa, vakiintuneessa kielenkäytössä, kirjoitetuissa ja kirjoittamattomissa toimintaa ohjaavissa säännöissä ja tunnustetuissa hierarkioissa. Myllyn sanoin se on ”hyvänä pidetty toiminta-ajatus ja järjestökuri, se on tapa pitää juhlapuhe, se on käsitys siitä, mikä järjestössä on hyväksyttyä ja sopivaa käytöstä tai kielenkäyttöä, se säätelee jopa pukeutumista eri tilaisuuksissa”. Toisaalta Mylly korostaa sitä, että järjestökulttuuri ei ole yksinomaan hyväksyttyjä tapoja, vaan että siihen kuuluu myös mahdollisuus rikkoa ”konventioita”. Sallivuuden alue taas luonnollisesti vaihtelee järjestöstä toiseen.²¹

Teoreettisesti tarkastellen järjestökulttuurissa on Myllyn mukaan kolme rakenteellista tasoa: 1. artefaktit, 2. arvot ja 3. perusideat. Näistä *artefaktit* ovat järjestökulttuurin ulkoisia muotoja, joissa ilmenee fyysinen ja sosiaalinen ympäristö. Artefaktit ovat mm. kirjoittamattomia normeja, joita noudatetaan käytännön toiminnassa, esimerkiksi juuri edellä mainittu kokouskäyttäytyminen ja järjestökuri.²²

Edellä mainitussa luokittelussa seuraavana ovat puolueen *arvot ja ideologiat*. Omaksutut arvot antavat politiikassa ja järjestöelämässä perustan sanoa mm. mikä on moraalisesti oikein. Ideologia taas toimii poliittisen ryhmän käyttäytymisessä ohjenuorana konkreettisisa tilanteissa, artefaktien tasolla.

Perusideat tai perusolelut ilmaisevat jotakin yleistä ja perustavanlaatuisia järjestökulttuurista ja arvomaailmasta; ne konstruoivat ja strukturoivat ulkoisia muotoja. Scheinin mukaan perusideat ilmenevät organisaation tavassa reagoida ulkoisen ympäristön aiheuttamiin ryhmän säilymiseen ja sisäiseen yhdentymiseen liittyviin ongelmiin. Nämä perusolelut koskevat mm. suhdetta ympäristöön, todellisuuden sekä ajan ja paikan luonnetta ja ihmissuhteita. Perusolelut ohjaavat ryhmän jäsenten käyttäytymistä. Esimerkiksi perusoletuksena kokoomuspuolueessa on yksilökeskeisyys, mikä vaikuttaa käytännön tasolla moneen asiaan.²³ Toisaalta Mylly on kritisoinut Scheinin perusolelutusten käsitettä pitäen sitä riittämättömänä kattamaan järjestökulttuurin tarkastelua. Mylly puhuukin mieluummin *kulttuurisista perusmalleista* tai kulttuurisista perusideoista, jotka ovat:²⁴

---

¹⁹ Soikkanen T. 2005, 27-31. Soikkanen on mainitussa artikkelissa esitellyt teoria-sanat eri ulottuvuuksia, joita hän on löytänyt kahdeksan. Emt., 24-25

²⁰ Mylly 1996, 8-10

²¹ Emt.

²² Emt.

²³ Schein 1987, 24

²⁴ Mylly 1996, 14-15

- perustavanlaatuisia, konstituivia, mallintavia
- kulttuurisesti yhteisiä, mutta ei totaalisia
- opetettuja, omaksuttuja tai luotuja, valittuja
- eksplisiittisesti ilmaistuja tai implisittisiä
- yhdele tai useammalle osakulttuurille yhteisiä
- arkisesti ilmeneviä ja vaikuttavia
- käyttäytymistä ohjaavia
- yhteisöä integroivia
- traditioita luovia ja tukevia

Keskeinen kysymys on: *mitkä ovat olleet Kansallisen Kokoomuksen järjestökulttuurin yleiset perusmallit?* Vertailuna voidaan todeta, että Myllyn mukaan vanhalla Maalaisliitolla oli erilaisia vaiheita perusideansa osalta; esimerkiksi yksi vaihe oli ”Sukselaislainen demokraattinen puoluekone”.²⁵ Tässä tutkimuksessa teoriaa käytetään Soikkasen edellä mainitsemalla tavalla: kulttuuristen perusmallien teoria on hyvin väljä, mutta toisaalta hyödylliseksi osoittautunut kehikko, johon oli suhteellisen helppo ”istuttaa” kokoomuspuolueen jäsenen toimintatavat ja – mallit.

Myös Jutila on Suomen Keskustan päätöksentekoa tarkastelleessa väitöskirjassaan käyttänyt hyväksi Myllyn kehittämää teoriaa. Jutila toteaa Myllyyn viitaten, että Maalaisliiton aikana muodostuneet traditiot ja järjestökulttuuri vaikuttavat edelleen Suomen Keskustassa; järjestökulttuuri muuttuu vain pitkän prosessin seurauksena.²⁶ On syytä olettaa, että näin olisi myös kokoomuksessa.

Vaikka tämä on poliittisen historian tutkimus, on syytä viitata myös valtio-opin puolueita koskeviin teorioihin.²⁷ Yksi tunnetuimmista ja vanhimmista lienee Duvergerin *kaaderipuolue* (Cadre Parties) –*joukkopuolue* (Mass Parties)-käsitteistö, jota ovat monet tutkijat²⁸ käyttäneet. Duvergerin mukaan (alkuteos ilmestyi vuonna 1955, uudistettu painos vuonna 1967) nämä puolue tyypit erottaa toisistaan ennen kaikkea rakenne. Esimerkiksi Duverger ottaa kirjassaan Ranskan sosialistisen puolueen, joka nojautuu (tutkijan esimerkit ovat 1900-luvun alkupuolelta) sekä toiminnassaan että rahan hankinnassaan jäsenistöön: ”The financial and political are here at one.” Kaaderipuolueet sen sijaan toimivat eri konseptilla: ne hankkivat tukijoidensa (financiers) joukkoon vaikutusvaltaisia, ja ennen kaikkea varakkaita yhteiskunnallisia vaikuttajia, jotka puolueen eliitti on valinnut tiukalla seulalla. Duvergerin kontekstissa esimerkkinä viimeksi mainituista ovat amerikkalaiset vaalipuolueet sekä myös useimmat 1900-luvun alun konservatiiviset puolueet. Tarkasti ottaen ei niillä ole ns. perusjäseniä lainkaan. Toisaalta Duverger kuitenkin toteaa, että ”There are few purely cadre parties”. Tässä Duvergerin esimerkki on Englannin Työväenpuolue, jonka jäsenet olivat 1900-luvun alkupuolella pääosin ammattiliittoja, eikä suoria henkilöjäseniä ollut. Tällöin voitaisiin puhua ”esijoukkopuolueista”.²⁹

Kyse on myös näiden puolue tyyppien kehityksestä: kun nykyaikaiset puolueet ylipäättään syntyivät 1800-luvulla, oli äänioikeus rajoitettu omaisuuden mukaan, joten massapuolueita

²⁵ Emt., 30.

²⁶ Jutila 2003, 36

²⁷ Esim. Duverger 1955, 1967; Panebianco 1988; von Beyme 1985; Downs 1957

²⁸ Ks. esim. Mickelsson 2007; Pekonen 1997

²⁹ Duverger 1967, 63-65

ei voinut olla. Sittemmin yleisen äänioikeuden myötä 1900-luvun alussa syntyivät ensimmäiset sosialistiset puolueet, jotka olivat joukkopuolueita perustuen muodolliseen ja laajaan jäsenyyteen, joka on joukkopuolueen perusrakenne.³⁰

Nojautuen Duvergerin puoluejaotteluun on Noponen laatinut taulukon erilaisten puolueiden ominaisuuksista. Sen mukaan kaaaderipuolueella on rajoitettu ja passiivinen jäsenistö, kun taas joukkopuolueella suuri ja aktiivinen.³¹ Yleensä nimenomaan vanhempi kokoomuspuolue on näissä luokitteluisa asetettu kaaderipuolueiden ryhmään, jota voidaan pitää oikeutettuna, koska sen jäsenpohja oli heikko, taloudellisena tukena olivat vahvat elinkeinoelämän ja yhteiskunnan vaikuttajat, ja jäsenistö aktivoitui vain vaalien alla. Mickelsson tosin korostaa, että nämä puoluekäsitteet pitäisi nähdä toistensa jatkumoina.³²

Monien tutkijoiden³³ myös siteeraama Panebianco puolestaan jakaa 1988 ilmestyneessä teoksessaan puolueet *byrokraattisiin joukkopuolueisiin* (Mass bureaucratic parties) ja toisaalta *erityisasiantuntijapohjaisiin vaalipuolueisiin* (Electoral-professional parties). Ensiksi mainitussa keskeisessä asemassa ovat puoluekoneisto ja jäsenistö sekä huomattavat "sisäiset johtajat", jälkimmäisessä taas eri alojen asiantuntijat (professionals), eikä pysyvää jäsenistöä ole puolueen vedotessa suoraan valitsijakuntaan (opinion electorate).³⁴ Panebiancon mukaan yhteiskunnallinen kehitys on vienyt kohti vaalipuolueita, joiden sisäinen rakenne on heikko, mutta tätä ei voi estää: "The historical epoch of strong parties and strong institutions seems to be drawing to a close." Nojautuen Kirchheimeriin Panebianco puhuu jopa puolueiden kriisistä ottaen esiin uuden käsitteen, "catch-all parties", joka tavoittelee kaikkien ääniä.³⁵

Panebiancon mainitussa teoksessa keskeinen on kuitenkin hänen puolueiden ja organisaatioiden "*institutionalisoitumishypoteesinsa*". Tässä olennaiset käsitteet ovat ns. geneettinen malli (tekijät, jotka antavat puolueelle sen perustamisvaiheessa keskeiset piirteet) ja toisaalta institutionalisoituminen (tapa, millä puolue vakiinnuttaa asemansa). Tarkastelun lopuksi Panebianco yhdistää nämä molemmat käsitteet osoittaen, mitkä geneettisen mallin tekijät liittyvät institutionalisoitumistyyppiin.³⁶

Käyttäen hyväkseen mm. Michelsin ja Pizzornon poliittisen osallistumisen teoriaa Panebianco kuvaa, miten puolue on perustamisvaiheessa tasavertaisten osallistujien solidaarinen järjestelmä, missä on yhteiset tavoitteet ja kannustimet, joiden saavuttamiseksi ponnistellaan. Kuitenkin aikaa myöten lisääntyvä byrokratia ja organisaation ammatillistuminen johtaa siihen, että puolueesta tulee vähitellen intressijärjestelmä, missä pienin yhteinen intressi on se, että puolue on ylipäätään olemassa. Jäsenten yhteiset intressit alkavat hajota, ja he alkavat kilpailla keskenään eduista. Kasvavan byrokratian myötä puolueeseen tulee demokratian vastaisia piirteitä.³⁷

---

³⁰ Duverger emt., 66

³¹ Noponen 1992, 183; Mickelsson 2007, 34

³² Mickelsson 2007, 36-37

³³ Ks. esim. Mickelsson 2007; Pekonen 1997

³⁴ Panebianco 1988, 264-266; Kronqvistin mukaan Panebiancon teoria on jatkumo Michelsin (1966) teoriaan. Kronqvist 1999, 15

³⁵ Panebianco emt., 267-268

³⁶ Emt., 49

³⁷ Emt., 53-63; Michels 1966; Pizzorno 1966

Puolueen siirtymistä edellä mainitusta ensimmäisestä vaiheesta toiseen Panebianco nimitetään "institutionalisoitumiseksi". Tämän prosessin kuluessa puolueessa tapahtuu paljon muutoksia, esimerkiksi puolueesta tulee itseisarvo, ja jäsenet ryhtyvät ajamaan omia henkilökohtaisia kannustimia, joita puolue voi tarjota mm. puoluehallituksen tai jonkun toimikunnan jäsenyyden kautta.³⁸ Panebiancon hypoteesista lisensiaatin tutkimuksen tehnyt Kronqvist kutsuu tätä organisaation "puberteettivaiheeksi".³⁹ Institutionalisoitunut puolue ei ole enää rationaalinen vaan "luonnollinen" järjestelmä, jossa ideologinen elementti on taka-alalla, latentti. Tavoiteltavat kannustimet (incentives) eivät ole kollektiivista hyvää, vaan valikoivia, enemmän henkilö- tai ryhmäkohtaisia. Teoriassa myös puolueen/organisaation johdon toiminnan liikkumavara on pieni. Puolueen strategiana on ympäristöön sopeutuminen. Puolueet voivat olla joko heikosti tai vahvasti institutionalisoituneita. Voimakkaasti institutionalisoituneella puolueella on vahva ja valtakunnallinen organisaatio. Mitä enemmän institutionalisoitunut puolue on, sitä heikompia ovat sen sisäiset ryhmät. Ympäröivään yhteiskuntaan pyritään sopeutumaan.⁴⁰ Kronqvist on lisensiaatin tutkimuksessaan jossain määrin kyseenalaistanut Panebiancon hypoteesin todeten, että kuvatussa mallissa on "problem och dunkla områden". Kronqvist perustelee johtopäätöstään viittaamalla Panebiancon käyttämään aineistoon. Tutkija toteaa kuitenkin samalla, että vastaava ongelma on kaikilla "suurilla teorioilla".⁴¹

Tämän tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on mainittu Myllyn kulttuuristen mallien teoria ja käsitteistö, eikä edellä esitellyjä puolueorioita reflektoida leipätekstissä, mutta niihin palataan tutkimuksen yhteenveto- ja johtopäätösluvussa pyrkien arvioimaan erityisesti Panebiancon teoriaa vasten, miten Kansallinen Kokoomus asettuu tähän viitekehykseen.

Tutkimuksen nimessä mainitulla *vaaliorganisaatiolla* halutaan Kansallisen Kokoomuksen yhteydessä korostaa sitä, että tiukasti ottaen kokoomuspuolue ei ollut vielä sotien jälkeen rekisteröity puolue eikä yhdistys, vaan yhdistysrekisteriin oli merkitty Keskusliitto. Puolueena (=r.p.) kokoomus rekisteröitiin vasta vuoden 1969 puoluelain voimaantultua. Sotien jälkeinen tilanne myös korosti kokoomuksen hyvin heikkoja puolueen tunnusmerkkejä; se oli ennen kaikkea juuri vaaliorganisaatio, josta lähdettiin muodostamaan kiinteätä puoluejärjestöä. Tähän päästiin kuitenkin vasta 1970-luvulla, jolloin aika olikin jo ajamassa vahvojen puolueorganisaatioiden ohi.

1.3 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää *Kansallisen Kokoomuksen järjestötoimintaa, järjestöllistä ja taloudellista kehitystä sekä vaalikampanjoita valtiollisissa vaaleissa vuosina 1944 - 79*. Koska Kokoomuksen Nuorten Liitosta, Kokoomuksen Naisten Liitosta ja opiskelijoiden järjestöstä Tuhatkunnasta on tehty omat tutkimukset (Vares 1999, 2000, 2009), keskitytään tässä tutkimuksessa pelkästään emopuolueeseen kuitenkin niin, että tilastosisissa ovat nuorten ja naisten järjestöt mukana, koska puolue laski ne aina mukaan puo-

---

³⁸ Panebianco emt.

³⁹ Kronqvist 1999, 28

⁴⁰ Panebianco emt., 50-51.

⁴¹ Kronqvist emt., 160

lueyhteisöön kaikissa jäsentilastoissa. Tilastoihin tulee mukaan 1970-luvulla myös eläkeläisten järjestö.

Järjestöllisen kuvauksen rinnalla tarkastellaan tutkimuksessa puolueen järjestökulttuurin kehitystä: mikä on ollut edellä määritelty ns. *kokoomuslainen järjestökulttuuri* (=kulttuuriset perusideat ja mallit) sotien jälkeisinä vuosikymmeninä?

Mylly on jaotellut puoluetutkimuksen kolmeen eri osaan: 1. puolueen kehitys järjestönä, 2. puolueen ideologia ja aateperintö ja 3. puolueen poliittinen toiminta valtiollisessa elämässä. Tässä jaottelussa tämä tutkimus kuuluu ryhmään yksi ja soveltaen ryhmään kolme (valtiolliset vaalit). Mylly varoittaa samalla järjestötoiminnan tutkimuksen näennäisestä selkeydestä viitaten mm. lähdeongelmiin; tilastotietoihin ei voi luottaa, ja että lähdeaineistoa on myös hävinnyt. Toisaalta tilanne on parempi Suomessa kuin muualla Euroopassa.⁴²

Päätutkimuskysymykset ovat:

a) Miten ja millaiseksi Kansallisen Kokoomuksen *järjestöorganisaatio* ja *järjestötoiminta* kehittyivät ja muuttuivat vuosina 1944 - 79?

- toiminta eri tasoilla toimintasuunnitelmien ja toimintakertomusten valossa
- kokoomuksen jäsenten osallistuminen sekä sitoutuminen puolueen toimintaan kansallisseuran tasolla
- keskustoimiston organisoima koulutustoiminta
- puolueorganisaation kehitys (sääntömuutokset, jäsenmäärät, paikallisyhdistykset)

b) Minkälainen oli puolueen ja sen piirien *taloudellinen tilanne* eri vuosikymmeninä?

c) Miten puolueen, sen piirien sekä ehdokkaana olleiden yksityisten henkilöiden *vaalityö/vaalikampanjat* kehittyivät mainittuina vuosikymmeninä, ts. mikä oli kokoomuslainen tapa tehdä vaalityötä eduskuntavaaleissa ja tasavallan presidentin valitsijamiesvaaleissa vuosina 1945 - 79? Sekä ehdokkaiden että puolueen kampanjointia tarkastellaan kokoomuksen *äänenkannattajissa*, Nykypäivässä, Uudessa Suomessa, Aamulehdessä ja Karjalaisessa olleiden vaalimainosten avulla. Sen lisäksi tutkimuksen kohteena ovat näiden lehtien muu kokoomusta tukeva aineisto: pääkirjoitukset, pakinat, uutiset, järjestöpalsta ja artikkelit.

d) Minkälaisia olivat kokoomuslaiset *kulttuuriset mallit* (*kokoomuksen kannattajan tapatoimia*) eri vuosikymmeninä sotien jälkeen?

Kysymykseen kohdassa d pyritään vastaamaan edellä määritellyn peruskäsitteen kautta, joka muodostaa tältä osin tutkimuksen teoreettisen viitekehäksen – niin historian tutkimuksesta kuin onkin kysymys.

---

⁴² Mylly 1985

Tarkasteluun otetaan kolme eri tasoa: 1. valtakunnan taso, 2. piiritaso ja 3. paikallisen kansallisseuran taso. Vaikka piirien asiakirjat ovat hyvinkin eritasoisia eri piireissä, pyritään tutkimuskysymyksiin vastaamaan kaikkien piiriliittojen tarkastelun avulla.

Kansallisseuroista ovat esimerkkeinä muutamissa kohdissa Forssan kansallisseura/ Forssan kokoomus ja sen vertailukohteina Kärkölen ja Naantalın kansallisseurat 1960- ja 1970-luvuilla. Forssassa kokoomuksen asema kuntatasolla on aina ollut vasta kolmanneksi tai neljänneksi suurin SDP:n ja Keskustan, ja usein myös myös SKDL:n jälkeen. Kärkölässä sen sijaan kokoomus on aina ollut suurehko puolue, Naantalissa lopulta kaupungin suurin puolue. Luonnollisesti kolme kansallisseuraa antaa hyvin suppean kuvan sadoista kansallisseuroista, mutta toisaalta lähtökohtana voidaan pitää sitä, että ensiksi mainituista saadut tulokset eivät voi olla ainutlaatuisia. On silti korostettava, että näiden kolmen paikallisyhdistyksen rooli tässä tutkimuksessa on vain järjestötoiminnan käytäntöä valottava – systemaattinen paikallisyhdistysten tarkastelu olisi vaatinut aivan toisenlaista tutkimusotetta.

Tutkimuksessa tarkastelun päähuomio on kokoomuksen organisaatioissa, ei henkilöissä, joita on seikkaperäisesti kuvattu mm. Vareksen tutkimuksissa (2007, 2008, 2009). Henkilökysymyksiin on paneuduttu kuitenkin puolueen puheenjohtajan ja puoluesihteerin vaalien yhteydessä. Puolueen ohjelmia tarkastellaan siltä osin, kuin sillä on ollut yhteyksiä järjestötoimintaan, mutta ei systemaattisesti. Tutkimuskaudella kokoomuksen toimintaa ohjasivat periaatteessa aluksi vuoden 1922 ohjelma, jota uusittiin Paasikiven puheenjohtajakaudella vuosina 1934 - 36, seuraavaksi vuoden 1957 puolueohjelma, joka oli edelliseen ohjelmaan verrattuna melko tavalla uudelleen kirjoitettu, sekä viimein vuoden 1970 periaateohjelma.

Järjestötoimintaan osallistumista tutkitaan ensi sijassa puolueen ja sen piirien toimintakertomuksissa sekä puolueen eri foorumeissa (puoluekokoukset ja puoluevaltuusto) esiintyvän ”puheen”⁴³ kautta: miten jäsenistön osallistumista poliittiseen toimintaan niissä kuvataan. Toimintakertomusten lukeminen osoitti, että sotien jälkeisinä vuosina perustason tilannetta kuvattiin avoimesti, mutta viimeistään 1970-luvulla kertomukset yhdenmukaisuivat siten, että niissä ei tuotu enää mahdollisia ongelmia esiin. Myöskään niiden paikkansa pitävyyteen ei voi täysin luottaa: toimintakertomuksissa saatettiin antaa tilanteesta tietoisesti liian myönteinen kuva puolueen keskustojen suuntaan. Näiden piirien asiakirjojen kautta luodaan kuitenkin kuvaa myös perustasosta.

Kokoomuksen äänenkannattajista Uusi Suomi on valittu tutkimukseen mukaan ikään kuin ”itse-oikeutettuna” puolueen valtakunnallisena äänenkannattajana, Aamulehti taas vahvana maakunnallisena – Pohjois-Hämeen – äänenkannattajana. Viimeksi mainitun tilalla voisi olla samoin perustein esimerkiksi satakuntalainen Satakunnan Kansa, mutta Aamulehti valittiin pohdinnan jälkeen mukaan siksi, että siinä oli aineistoa myös muista kuin ”omasta” vaalipiiristä. Aamulehden rinnalle valittiin myös toinen maakunnallinen lehti, Karjalainen, joka on toiminut kokoomuksen heikolla kannatusalueella, joten lehtien toimintaympäristö poikkeaa selvästi toisistaan. Nykypäivän valinta pää-äänenkannattajana oli itsestään selvä.

---

⁴³ Ilmaisua käytetään mm. sosiologiassa ja kasvatustieteessä kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien yhteydessä. Menetelmiä ovat mm. diskurssianalyysi ja sisällönanalyysi. Tässä tutkimuksessa ei ole kyse kummastakaan, vaan yksinkertaisesti toimintakertomusten tekstien suorista tulkinnoista.

Tutkimus päätetään vuoden 1979 eduskuntavaaleihin ja kokoomuksen järjestölliseen tilanteeseen 1980-luvulle tultaessa. Ajankohdan valinnan taustalla on ennen kaikkea poliittisen järjestötoiminnan tietyntyylinen pysähtyminen huippuvaiheeseen 1980 – luvun alussa sekä myös vaalikampanjoiden luonteen muuttuminen yhä enemmän television vaikutuksesta. Esimerkiksi Borgin mukaan ”1970-luvun yli-politisoitumisen jälkeen alkoi mielenkiinto poliittista toimintaa kohtaan hiipua”.⁴⁴ Kokoomuksen osalta ainakin määrällinen kasvu oli jo pysähtynyt, ja puolueen organisointi sekä johtaminen olivat aivan eri tasolla kuin vielä 1970-luvun alussa.

Lukijan kannalta on tässä syytä vielä kertoa, että tutkimuksen *rakenteessa* kullakin vuosikymmenellä luodaan vaalien tarkastelulle pohjaa järjestötoiminnasta lähtien, ja sen jälkeen mennään kunkin ajanjakson vaaleihin. Kieltämättä lukija joutuu ikään kuin palaamaan ajallisesti takaisin, mutta tätä ei voi välttää, koska tarkastelu ei voi olla täysin rinnakkainen. Voidaan väittää, että jokaiset vaalit ovat aina puolueelle itsenäinen ”projekti”, joka hoidetaan erikseen. Luonnollisesti järjestöllinen tilanne vaikuttaa kampanjointiin, mutta toisaalta *järjestöllinen kehitys* etenee omaa latuaan, jota on pakko tutkimuksessa tarkastella omassa luvussa. Jollekin lukijalle voi silti tulla mieleen, että tutkimuksessa on kaksi liiankin erillistä linjaa – tätä ei tämän kirjoittaja osannut tämän paremmin välttää.

Ja lopuksi: Mickelssonia lainaten tämän tutkimuksen kohteena on kokoomuspuolueen ”politiikan teon paikkana”⁴⁵ ennen kaikkea oma järjestö sekä siihen nojautuen vaalitoiminta. Puolueen *eduskuntaryhmä* on merkittävä politiikan tekijä, mutta koska se ei ole enää varsinaisesti järjestötoimintaa, on tämä näkökulma jätetty tietoisesti sivuun. Myöskään ideologinen kehitys ja sen tarkastelu ei ole tutkimuksen pääkohteita, koska siitä on muita tutkimuksia⁴⁶. Luonnollisesti ideologista puolta kuitenkin sivutaan eri yhteyksissä.

1.4 Konservatiivisen puolueen arvoperiaatteet ja jäsenten osallistuminen puolueen toimintaan

Konservatismia käsittelevässä kirjassaan Suvanto päätyy siihen, miten vaikeata on yksiselitteisesti ylipäätään määritellä, mitä konservatismi on, eikä konservatiivisesti ajatteleva aina edes itse tunnista olevansa tämän aatteen edustaja. Konservatiivit eivät ole myöskään koskaan pitäneet itseään luokkapuolueena. Aina he ovat kuitenkin olleet ennen kaikkea patriotteja, jotka ovat olleet valmiita puolustamaan omaa maataan ja sen kansaa mahdollisia vaaroja vastaan. Yksityinen ihminen aktivoidaan parhaiten myönteiseen toimintaan tunnustamalla *sekä vapaus että velvollisuus* samanarvoisiksi ja luonnollisiksi arvoiksi. Suvannon mukaan 1900-luvulla poliittisesta oikeistosta on tullut enemmän neoliberaaleja kuin neokonservatiiveja.⁴⁷

Rantalan mukaan sana *konservatismi* ei ole koskaan esiintynyt kokoomuksen ohjelmissa.⁴⁸ Tätä käsitettä on muutoinkin viljelty puolueen piirissä niukasti. Toisaalta kokoomus on

---

⁴⁴ Borg 2008, 86-87

⁴⁵ Ks. Mickelsson 2007, 101-102

⁴⁶ Ks. varsinkin Smolander 2000; Waronen 1989

⁴⁷ Suvanto 1994, 326-336

⁴⁸ Rantala 1960, 15-17

tunnustautunut konservatiiviseksi puolueeksi 1970-luvun alkuun saakka, jolloin ryhdyttiin puhumaan - lähinnä Kokoomuksen Nuorten Liiton toimesta – ”porvarismista”⁴⁹. Kokoomuksen piirissä oltiin varovaisia konservatismiin suhteen sotien jälkeen, mm. Jussi Saukkosen valtuuskunnan työvaliokunnalle esittelemässä strategia-paperissa todetaan, että ”älkään nykytilanteessa puhuttako konservatismista mitään, koska se ei ole ajan henkeen psykologisesti sopivaa.”⁵⁰ Jo vuosina 1947 - 49 siitä puhuttiin taas avoimesti mm. puoluesihteerin Niilo Honkalan sekä KNL:n puheenjohtajan Jussi Saukkosen toimesta. Joka tapauksessa kokoomuksen aate on kuulunut konservatismiin perinteeseen.⁵¹ Honkalan mukaan tosin konservatismi ei ollut aate vaan asenne, joka arvosti tervettä järkeä ja kokemusta. Se oli keskittie liberalismiin äärettömän vapauden ja sosialismin välillä.⁵² Honkala oli myös julkaissut vuonna 1949 pamfletin Konservatismi elämäkatsomuksena. Kirjassan sanoma oli, että konservatismi kannatti kaikkia hyviä asioita ja ajoi niitä niin pitkälle kuin mahdollista.⁵³ Mickelsson tuo puolestaan esiin, että kaikki kokoomuslaiset eivät tunnustaudu konservatiiviksi lainkaan.⁵⁴ Tämä voi liittyä edellä mainittuun Suvannon johtopäätökseen: henkilö ei tiedosta olevansa konservatiivi.

Salokorven mukaan kokoomuksen aatekehitys on jaettavissa sosiaalireformistiseen, konservatiiviseen ja eettisen individualismin kausiin.⁵⁵ Vuoden 1922 ohjelmassa näkyivät vanhakonservatiiviset teemat, kuten isänmaa, perhe ja oikeus, vuoden 1957 ohjelmassa taas tärkeimmäksi nousi dynaamisen konservatismiin ajatus, ja vuoden 1970 periaateohjelmassa puhuttiin yksilökeskeisyydestä.⁵⁶

Kun tarkastellaan kokoomuksen jäsenten osallistumista puoluetoimintaan sekä sen vaalityöhön, on syytä lyhyesti viitata joihinkin konservatiivisten puolueiden arvolähtökohtiin, jotka ovat pitkään – toki matkan varrella muuttuen – ohjanneet jäsenistön toimintamalleja.

Rantala on erottanut konservatismiin ideologisenä arvolähtökohtana toisaalta suhteellisen muuttumattomat arvoperiaatteet sekä toisaalta muuttuvan, ”kokeellisen” osan. Arvoperiaatteita ovat olleet kansallisuusajattelu ja siihen liittyvä maanpuolustusystävällisyys, ryhmätoiminnan vastustaminen (mikä ilmeni vaaleissa pyrkimyksenä esiintyä ”yleispuolueena”), tasapainon säilyttäminen yhteiskunnassa, uskonnon ja kirkon merkitys ihmisten elämässä, koti ja perhe, luja valtiovalta ja järjestys yhteiskunnassa sekä yksityinen omistusoikeus (myös näitä teemoja on käytetty vaaleissa). Muuttuvaan ainesosaan Rantala on luokitellut varsinkin sosiaalisen osan jatkuvan kasvun, sekä myös uudistusmielisyyden vahvistumisen, ts. konservatismi ei enää 1960-luvullakaan merkinnyt ehdotonta kiinnipitämistä voimassaolevasta.⁵⁷ Vares on tutkimuksissaan osoittanut, että mainitut arvoperiaatteet

⁴⁹ Esim. Vikatmaa 1974

⁵⁰ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 9.6.1945.

⁵¹ Smolander 2000, 64; Smolander on väitöstutkimuksessaan kokoomuksen suhteesta pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon tarkastellut myös kokoomuksen suhdetta konservatismiin. Tutkija toteaa yleisesti, että tutkimuskirjallisuudessa ei 2000-luvun alkuun saakka ollut kokoomusta, konservatismia ja oikeistoa paljon tutkittu. Emt., 15; ks. myös Virravirta 1973; Salokorpi 1989; Waronen 1989; Palonen 1974

⁵² Niilo Honkalan puhe vuodelta 1949. Niilo Honkalan arkisto. k.1, KA.

⁵³ Honkala 1949

⁵⁴ Mickelsson 1999, 17

⁵⁵ Salokorpi 1989, 23

⁵⁶ Waronen 1989, 13; Mickelsson 1999, 42

⁵⁷ Rantala 1960, 192-193

olivat säilyneet voimakkaina ainakin puolueen vanhemman polven mielissä vielä 1970-luvun alkuun saakka.⁵⁸ Saman ilmiön saattaa todeta kokoomuksen vuoden 1970 ylimääräisen puoluekokouksen pöytäkirjasta – sekä myös eduskuntavaaliehdokkaiden vaalimainoksista.

Smolanderin mukaan kokoomuksessa konservatismi on ollut ”esillä silloin, kun on haluttu muuttaa sen linjaa”. Paasikivi perusteli aikoinaan konservatismilla kokoomuksen pesäeroa IKL:n suuntaan, ja 1950-luvulla alettiin puhua ”dynaamisesta konservatismista” periaate-ohjelman uudistamisen yhteydessä. 1970-luvun alussa siihen palattiin taas, kun KNL ja Tuhatkunta yrittivät kääntää puoluetta kohti yksilökeskeisyyttä. Smolander toteaa myös konservatiivien yhdeksi piirteeksi pragmaattisuuden; tietyt periaatteet ovat tärkeitä, mutta niitä ei aina ole julkituotu ideologisina rakennelmina.⁵⁹ Saksalainen tutkija Schuman korostaa konservatismiin kompleksista ja prosessinomaista luonnetta. Se ei myöskään ole identifiointunut mihinkään yhteiskuntaluokkaan, puolueeseen tai ideologiaan.⁶⁰

Vuosikymmenten mittaan on konservatismi lähentynyt liberalismia. Sen seurauksena on konservatismiin perinteisesti kuulunutta valtion vahvaa roolia haluttu ajoittain heikentää ”holhouksen” välttämiseksi. Toisaalta monien tunnettujen konservatiivisten poliitikkojen tavoitteena on ollut edelleen vahva valtio. Kylmän sodan aikana uusliberalismia ja konservatismia yhdisti yksityisen omistusoikeuden puolustaminen.⁶¹ Meillä Suomessa tämä tuli hyvin esiin valtiosäännön uudistamishankkeen aikoina 1970-luvun alussa.

Merkittävä kysymys konservatiiveille ja kokoomuspuolueelle on ollut suhtautuminen ns. *keskiluokkakysymykseen*. On osoitettu, että tämän kasvavan luokan kannatus nosti kokoomuksen äänimääriä toisen maailman sodan jälkeen. Juuri tämä ilmiö vei kokoomuksen suhteellisen osuuden 1970-luvun vaaleissa yli 20 %:iin.⁶²

Olellainen kysymys tämän tutkimuksen kannalta on, miten konservatiivit osallistuvat yleensä *puolue toimintaan*? Esimerkiksi Hyystinmäki on 1990-luvun alussa ilmestyneessä pro gradu-tutkielmassaan tarkastellut sekä kokoomuksen että sosialidemokraattisen puolueen jäsenistön osallistumista puolueen järjestötoimintaan Tampereella. Hyystinmäen johdopäätös varsinkin Tampereen kansallisseuran osalta on, että sen jäsenet eivät olleet kovin hyvin sosiaalistuneet puolueeseensa, ja että noin viidesosa jäsenistä ei osallistunut koskaan poliittiseen toimintaan. SDP:n jäsenten aktiivisuus oli jonkin verran korkeammalla tasolla.⁶³ Sundbergin mukaan⁶⁴ taas yleensä puolueiden tilaisuuksissa kävi 1980-luvulla noin puolet jäsenistä. Rantala on osoittanut, että kokoomuksen jäsenistä noin kolmasosa kävi 1950-luvulla puolueen tilaisuuksissa. Kuitenkin puolueuskollisuus oli suurempaa ennen 1970-lukua. Rantalan mukaan vilkkainta oli se poliittinen aktiivisuus, jota kokoomuksen jäsen saattoi osoittaa enemmän ”omissa oloissaan”, kuten esimerkiksi sanomalehtien lukeminen, ohjelmiin tutustuminen, mutta myös lähiympäristön valistaminen.⁶⁵

---

⁵⁸ Vares 1999; 2007; 2009

⁵⁹ Smolander 2000, 21-22

⁶⁰ Schuman 1974, 122-123

⁶¹ Smolander emt., 26

⁶² Emt.

⁶³ Hyystinmäki 1992, 98-99

⁶⁴ Sundberg 1989

⁶⁵ Rantala 1960, 194

Konservatiivisten puolueiden kannattajille näyttää lisäksi yleisesti olleen pitkälle sotien jälkeiseen aikaan leimallista kielteinen, jopa "*halveksiva*" suhtautuminen politiikkaan – niin erikoista kuin se onkin, kun puhutaan puolueista. Kansanjoukot taas näkevät politiikassa mahdollisuuden oman asemansa parantamiseen.⁶⁶ Konservatiivisille puolueille on myös ominaista se, että ne on läntisissä demokratioissa organisoitu lähtökohtaisesti kaaderipuolueiksi, jotka ovat ryhtyneet hakemaan joukkokannatusta vasta myöhemmin.⁶⁷ Tästä on seurannut kevyempi puolueorganisaation rakenne. Suvannon mukaan Suomen konservatiivit ovat myös – muista poiketen – tukeutuneet aina kansaan.⁶⁸ Neljänneksi on syytä nostaa esiin konservatiivisille aatepuolueille tyypillinen tapa korostaa kokonaisuutta ryhmäetujen vastapainona.⁶⁹ Tämä näkyikin hyvin selvästi kokoomuksen vaalikampanjoissa.

Lopuksi lainataan tähän vielä käytännön viisautta kokoomuslaisen arvomaailmasta: "Kokoomuksen piirissä on aina ihannoitu epäpoliittisuutta ja asiantuntijavaltaa, mikä johtuu maamme historiasta".⁷⁰ Tämä viisaus todentui lähdeaineistosta tutkimusta tehtäessä monta kertaa.

Konservatiivisen puolueen jäsenelle on siis tutkimusten mukaan tyypillistä muista poikkeava arvomaailma, joka ei suosi joukoittain osallistumista puolue toimintaan, ja joka jopa *vierastaa politiikkaa*. Tämä sama arvomaailma on puolestaan ilmennyt myös kokoomuspuolueen käytännön vaalikampanjoissa.

1.5 Tarkastellut lehdet

Kokoomuspuolueella oli 1930-luvun lopulla vajaat 30 äänenkannattajaa. Näistä yli puolet ilmestyi kolme kertaa viikossa, seitsenpäiväisiä oli vuosina 1930 - 35 neljä ja vuosina 1936 - 39 viisi. Uudella Suomella oli tilaajia noin 65.000. Maakuntalehdistä suurin oli Karjala, jolla oli yli 30.000 tilaajaa. Saman levikin saavutti ennen talvisotaa Aamulehti. Savo ja Karjalainen ylittivät 10.000 levikin. Lehtien siteet puolueeseen olivat yleisesti ottaen löyhät ja epämääräiset. Heikoilla kannatusalueilla äänenkannattajat olivat taloudellisissa vaikeuksissa.⁷¹

Vuonna 1945 oli kokoomuksella seuraavat äänenkannattajat: Aamulehti (Tampere), Etelä-Savo (Lappeenranta), Etelä-Suomi (Kotka), Kaiku (Oulu), Kajaani (Kajaani), Karjalainen (Joensuu), Lahti (Lahti), Länsi-Suomi (Rauma), Mikkelin Sanomat (Mikkeli), Pohjois-Pohja (Kemi), Raahen Seutu (Raahе), Salmetar (Iisalmi), Satakunnan Kansa (Pori), Savo (Kuopio), Savo-Karjala (Lappeenranta), Savonmaa (Savonlinna), Sisä-Suomi (Jyväskylä), Uusi Aura (Turku), Uusi Suomi (Helsinki) ja Vaasa (Vaasa).⁷²

Äänenkannattajista valtaosa kuului Oikeistolehdet r.y.-nimiseen yhdistykseen 1960-luvun alkuun saakka, jolloin perustettiin Lehdistön Sanomapalvelu r.y (LSP). Viimein vuonna

⁶⁶ Duverger 1955, 25

⁶⁷ Duverger 1967, 24

⁶⁸ Suvanto 1994, 168-186

⁶⁹ Rantala 1956, 120

⁷⁰ Salmenkivi 1978, 58

⁷¹ Vares 2007, 334

⁷² Salokangas 1976, 18-20

1976 puolueen muutamat virkailijat puoluesihteri Tavastilan johdolla perustivat Kokoomuslehdet r.y:n. Viimeksi mainitun yhdistyksen hallituksen pöytäkirjojen mukaan keskeisin yhdistyksessä käsitelty teema oli kysymys lehdistötuen jakamisesta. Jäseniä oli mukana tässä vaiheessa enää kuusi.⁷³ Puolueen äänenkannattaja oli pitkälle sotien jälkeen ennen kaikkea väline taistelussa kommunismia vastaan.⁷⁴ Mainitun yhdistyksen hallituksen pöytäkirjan mukaan vuodelta 1978 ”kokoomuksen äänenkannattajilla on merkitystä kokoomuslaisen sanoman eteenpäin viemisessä”.⁷⁵

Tarkastelukaudella tapahtui kokoomuksen äänenkannattajissa melkoista katoa: vuonna 1950 niitä ilmestyi vielä 20, mutta vuonna 1976 enää viisi. Tuolloin juuri Uusi Suomi muuttui sitoutumattomaksi.⁷⁶

Uusi Suomi

Uusi Suomi ei ollut muodollisesti kokoomuspuolueen omistuksessa sotien jälkeen; vasta 1950-luvulla puolue ja sen jotkut alaosastot hankkivat lehtiyhtiön osakkeita. Uuden Suomen toimituksellista linjaa voidaan luonnehtia sotien jälkeen varovaiseksi ja maltilliseksi, mikä johtui ennen kaikkea päätoimittaja Lauri Ahosta, vaikka hän olikin mukana puolueen toiminnassa. Ahon varovaisuus oli jopa niin silmiinpistävää, että hänellä oli ajoittain kokoomuksen eduskuntaryhmän kanssa erimielisyyksiä.⁷⁷

Osoitus Lauri Ahon varovaisesta ja eri tilanteisiin sopeutuvasta toimintatavasta oli se, että vuoden 1968 presidentin vaaleissa Kekkonen olisi hyväksynyt Ahon kokoomuksen ehdokkaaksi. Tilanne muuttui selvästi Pentti Poukan tultua lehden päätoimittajaksi vuonna 1964. Uuden Suomen ja päätoimittaja Poukan suhteet olivat Holopaisen mukaan ”kärähtäneet” jo 1960-luvun alussa Poukan ollessa vielä Kauppalehden päätoimittajana. Kekkonen suuttui siinä määrin, että yritti sittemmin jopa estää Poukan valinnan Uuden Suomen päätoimittajaksi. Uusi Suomi ja Poukka kulkivat oikeiston ”aitovieriä”, mikä johti kokoomuksen mahdottomaan tilanteeseen, koska sen oli kuitenkin elettävä ”Kekkokosen tasavallan” poliittisessa todellisuudessa.⁷⁸ Kokoomuksen puheenjohtaja Holkeri ilmoitti 1970-luvun puolivälissä – lehden taloudellisen kriisin yhteydessä – että ei Uusi Suomi ole kokoomuksen päääänkannattaja. Toisaalta puoluesihteri Tavastila viestitti kuitenkin vuoden 1976 alussa, että lehti on kokoomukselle korvaamaton.⁷⁹ Kokoomuksen monissa puoluevaltuuston kokouksissa käsiteltiin sotien jälkeen puolueen suhdetta lehteen, erityisen kriittisiä äänenpajanoja käytettiin 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella, Poukan päätoimittajakaudella.

Päätoimittaja Poukka erotettiin tehtävästään keväällä 1976 samassa yhteydessä, kun yhtiön omistajat pyrkivät nostamaan lehden taloudellisesta ahdingosta; nyt arvioitiin, että oli välttämätöntä irtautua puolueesta ja sen kokoomuslaisesta päätoimittajasta. Viimeisessä

⁷³ Kokoomuslehdet. PTA. (Aineisto on arkistoitu tällä nimellä).

⁷⁴ Sauri 2005, 10

⁷⁵ Kokoomuslehdet. PTA

⁷⁶ Mickelsson 2007, 217-218

⁷⁷ Jokinen 1972, 17 (tieto perustuu kouluneuvos Aarne Hongan haastatteluun syksyllä 1971).

⁷⁸ Holopainen 1989, 18-20

⁷⁹ Garam, Pohjalainen & Tikkanen 1992, 33-35

jutussaan Poukka kertoi suhteestaan puolueeseen, että ei ollut milloinkaan vastaanottanut ainuttakaan käskyä tai määräystä kokoomuksen puoluetoimistosta.⁸⁰

Uusi Suomi muuttui sitoutumattomaksi lehdeksi kesällä 1976, ja päätoimittajaksi kutsuttiin Teollisuusliiton tiedotusjohtaja Johannes Koroma, joka tosin oli ollut aikaisemmin lehden toimittajana. Samalla lehdessä siirryttiin kolmen päätoimittajan järjestelmään: muina päätoimittajina olivat Jyrki Haikonen ja Juha Numminen.⁸¹ Uuden Suomen levikki oli 1960-luvun alussa noin 92.000⁸².

Aamulehti

Aamulehteä oli pyydetty Suomalaisen puolueen äänenkannattajaksi jo 1900-luvun alussa, mistä alkaen lehti oli uskollinen tämän puolueen kannattajille. Kun kokoomuspuolue perustettiin, "asettui Aamulehti epäröimättä sen äänenkannattajaksi". Poliittisista kriiseistä huolimatta Aamulehti pysyi kokoomuksen linjoilla myös seuraavat vuosikymmenet.⁸³

Sotien jälkeen puolueen ja lehden läheinen suhde säilyi. Aamulehden päätoimittajana oli vuosina 1931 - 56 Jaakko Tuomikoski, 1956 - 64 Jaakko Hakala, 1964 - 70 Väinö Peltonen ja koko 1970-luvun Raino Vehmas. Kaikki mainitut päätoimittajat olivat mukana tukemassa kokoomuksen uudistamispyrkimyksiä. Heistä Jaakko Hakala oli myös aktiivinen kokoomuspoliitikko ollen mm. eduskunnassa 1950-luvulla. Hänen aikanaan Aamulehden levikki nousi huomattavasti.⁸⁴ Kun Rihtniemi tuli puolueen puheenjohtajaksi, Aamulehti "odotti politiikan aktivoitumista". Lehden suhde kommunisteihin oli kriittinen pitäen kiinni jopa Rihtniemeä pidempään ideologisesta taistelusta. 1960-luvun lopulla lehti kannatti kokoomuksen mukaan menoa SAK:n järjestöihin. Holkerin puheenjohtajakaudella 1970-luvulla Aamulehti oli varovaisesti tukemassa puolueen esiin nostamaa käsitettä, sosiaalista valintataloutta: "Puolue ei voi ohjelmallisestikaan jättää huomioon ottamatta taloudellisten lakien riippuvuutta yhteiskunnallisista edellytyksistä."⁸⁵

Kokoomuksen aluejärjestössä koettiin vielä 1970-luvulla, että Aamulehti oli koko vuosikymmenen "vahvasti kokoomuksen äänenkannattaja". Kokoomuslaiset tukivat puolestaan lehteä kaikissa vaiheissa.⁸⁶ Aamulehden levikki oli 1960-luvun alussa noin 89.000⁸⁷.

Karjalainen

Karjalainen jatkoi viime vuosisadan alussa päättyneen Karjalatar-lehden perinteitä alkaessaan ilmestyä vuonna 1918. Karjalatar oli ollut Suomalaisen puolueen äänenkannattaja ollen samalla voimakkaan maaseutuhengen asialla. Maan itsenäistymisen jälkeen lehti yh-

---

⁸⁰ Emt., 41

⁸¹ Emt., 30-31

⁸² Steinby 1963, 131

⁸³ Seppälä 1981, 101-124

⁸⁴ Vares 2008, 190

⁸⁵ Seppälä emt.

⁸⁶ Pitkänen 1969, 32

⁸⁷ Steinby 1963, 131

distettiin nuorsuomalaisten Karjalan Sanomien kanssa. Samalla tehtiin päätös siitä, että uusi lehti oli ”edistysmielisen kokoomuspuolueen äänenkannattaja”.⁸⁸

Lehden satavuotishistoriikissa ei ole paljontaan puututtu toimituksellisten linjanvetojen vaiheisiin, mutta mainitun teoksen ilmestymisen aikaan, 1970-luvun puolivälissä, todettiin, että ”Karjalainen on kokoomuspuolueen äänenkannattaja”. Samassa yhteydessä kuitenkin korostettiin lehden ”täysin itsenäistä” asemaa. Tätä perustellaan historiikissa mm. sillä, että kokoomuksella ei ollut yhtään lehtiyhtiön osaketta. Riippumattomuus suhteessa puolueeseen on ollut lehdelle ”kunnia-asia”, joka on toteutunut myös käytännössä: kokoomuksen politiikkaa on käsitelty lehdessä usein myös kriittiseen sävyyn.⁸⁹ Toisaalta lehden lähempi tarkastelu osoitti, että varsinkin 1940-luvun lopulla juuri Karjalainen oli kokoomuksen äänenkannattajista voimallisimmin tukemassa puoluetta.

Karjalaisen päätoimittajina olivat sotien jälkeen Veikko Pekkarinen vuosina 1945 - 65 ja hänen jälkeensä Seppo Vento. Viimeksi mainittu osallistui aktiivisesti myös kokoomuksen järjestötoimintaan toimien mm. Kokoomuksen Nuorten Liiton tiedotussihteerinä.⁹⁰ 1970-luvulla Vento osallistui politiikkaan ollen ehdokkaana vuoden 1978 valitsijamies- ja vuoden 1979 eduskuntavaaleissa. Lisäksi hän toimi mm. Joensuun kaupunginhallituksen puheenjohtajana. Karjalaisen levikki oli 1960-luvun alussa 37.000⁹¹.

Nykypäivä

Nykypäivä on perustettu vuonna 1955, joten lehti tulee mukaan tarkasteluun ensimmäisen kerran vasta vuoden 1956 presidentin vaaleissa. Lehti ilmestyi aluksi poliittisen viikkolehden formaatissa (tabloid) muuttuen 1960-luvun lopussa aikakauslehden tyyppiseksi, mikä selvästi rajoitti lehden mahdollisuuksia esitellä puolueen toimintaa ja vaalikampanjan teemoja. Nykypäivä muuttui sitten jälleen 1970-luvulla takaisin poliittisen viikkolehden formaattiin. Lehden toimittajat olivat periaatteessa puolueen palveluksessa, joka rajoitti luonnollisesti journalistista vapautta. Lehden päätoimittajana oli 1960-luvun lopulla jopa puoluesihteeriksi Holkeri.

1.6 Tutkimuksen lähteistä ja kokoomustutkimuksesta

Tutkijan kannalta kokoomuspuolueeseen liittyvässä tutkimuksessa on ainakin yksi hyvä puoli: suurin osa lähdeaineistosta löytyy Porvarillisen Työn Arkistosta PTA:sta Helsingissä. Tämä seikka säästää tutkijaa juoksemasta monissa eri arkistoissa tutkimusprosessin kuluessa. Tietenkin mainitun arkiston tietolähteitä joutuu täydentämään muutamilla Kansallisarkistossa olevilla yksityiskokoelmilla – Jussi Saukkosen arkisto jne. – mutta näitä ei ole montaa. Lisäksi tämän tutkimuksen luonne vaalikampanja- ja järjestötutkimuksena merkitsee sitä, että ehdottomasti keskeisin aineisto on juuri PTA:ssa, muut arkistot voivat olla vain täydentävässä roolissa. Puolueen piireistä erikseen oli käytävä Varsinais-Suomen piiriin

---

⁸⁸ Vento 1974, 93

⁸⁹ Emt., 168

⁹⁰ Emt., 144

⁹¹ Steinby 1963, 131

arkistossa. Tutkimuksen loppuvaiheessa tosin myös Varsinais-Suomen piirin asiakirjat siirrettiin PTA:n suojiin.

Toinen aloittelevan tutkijan kannalta helpottava asia on Vesa Vareksen laaja kokoomusta käsittelevä tuotanto, mihin edellä jo viitattiin. Lukemalla aluksi pääpiirteittäin hänen tutkimuksiaan vuodesta 1999 lähtien pääsee jo aika hyvin perille siitä, mihin kannattaa keskittyä, ja minkä voi jättää vähemmälle. Mitä enemmän lukemista harrasti, sitä vakuutuneemmaksi tuli siitä, että tutkimus on rakennettava ennen kaikkea ensisijaisen lähdeaineiston varaan, joka liittyy puolueen toimintaan kaikin tavoin.

Keskeisimmät asiakirjat tämän tutkimuksen teemojen kannalta ovat *kokoomuspuolueen puoluekokousten, puoluevaltuuskunnan (sitemmin puoluevaltuuston) keskustelupöytäkirjat liitteineen* (toimintakertomukset, *toimintasuunnitelmat sekä tilinpäätökset ja talousarviot*), *puoluehallituksen pöytäkirjat sekä puolueen valtiollisia vaaleja koskevat asiakirjat* – jotka on ”mapitettu” erikseen – sekä piirien vastaavat asiakirjat, lähinnä piirikokousten pöytäkirjat ja piirien PTA:ssa luokitellut toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat. Mainittuja asiakirjoja on luettu ennen kaikkea järjestöllisestä näkökulmasta: miten kokoomuspuolueen järjestötoiminta sekä vaalityö muuttuivat vuosikymmenten kuluessa. Erittäin olennaista on suhteellisen ”kuivien” ja virallisten asiakirjojen rinnalla kokouksissa käyty ja dokumentoitu keskustelu, jonka avulla tutkija on käsityksensä puolueesta muodostanut.

Edustajaehdokkaiden kampanjointia seurattiin ennen kaikkea valittujen lehtien sivuilta, eikä julisteita tarkasteltu systemaattisesti, koska lehtimainosten formaatti muistutti suuressa määrin viimeksi mainittuja.

Puoluehallituksen ja sen työvaliokunnan kokouksista ei ole pidetty keskustelupöytäkirjoja, joten niiden kautta on saanut vain lisävalaisua joihinkin yksityiskohtiin, vaalisuunnitelmiin sekä henkilövalintoihin, esimerkiksi puoluesihteereiden osalta. Toisaalta on niin, että puoluehallituksen pöytäkirjojen luonne muuttui viimeistään 1960-luvulla siten, että niissäkin käsiteltiin vain suurempia asioita vaalien osalta, kun vielä sotien jälkeisten vaalien tarkemmat suunnitelmat käsiteltiin puoluevaltuuskunnan työvaliokunnassa, sittemmin puoluehallituksessa. Voidaan sanoa, että Harri Holkerin puoluesihteerikauden alkaminen vuonna 1965 muodosti tässä suhteessa taitekohdan, josta alkaen hallituksen kokousten aineisto on jo suppeampaa. Toki erillisen työvaliokunnan käyttöönotolla on ollut oma vaikutuksensa siirtäen päätöksentekoa yhä kauemmas rivivaltuutetusta.

Aivan oma lukunsa on varsinkin piirien asiakirjojen luotettavuus, sillä jo alkulukeminen osoitti niissä valtavaa kirjavuutta suuntaan jos toiseen: toisaalta oli nähtävissä liiallista optimismia jäsentilastojen ja kuvausten osalta, toisaalta oli myös avoimen kriittistä kuvausta. Piirien välinen jatkuva kilpailutoiminta väkisinkin vinoutti kertomuksia liian myönteiseen suuntaan. Sen lisäksi joillakin piireillä oli taipumus antaa pääosin vain myönteisiä kuvauksia, joka ei tunnu luotettavalta – ei voi olla niin, että kokoomuksen kentän aktiivisuuden puute olisi vaivannut vain tiettyjä piirejä. Myös piirijärjestöjen asiakirjojen taso ja laajuus myös vaihtelee piirien mukaan: joissakin piireissä on huolellisesti tuotettu toimintasuunnitelmat ja – kertomukset kaikkina sotien jälkeisinä vuosina, kun taas muutamien piirien asiakirjoissa on merkittäviä ”aukkoja”. Esimerkiksi Uudenmaan piiristä on arkistossa tietoja vuosilta 1952 - 65 varsin vähän. Sen sijaan taas Etelä-Hämeen piiristä on säilynyt kaikki toimintakertomukset vuosilta 1944 - 60.

Koko kirjoitusprosessin ajan tutkija törmäsi suurimpaan ongelmaan: jäsentilastojen epäluotettavuuteen, joka vain kasvoi vuodesta 1950 lähtien, jolloin naisten ja nuorten liitot otettiin emopuolueen varsinaisiksi jäseniksi. Samalla niiden paikallisyhdistysten jäsenet saivat näin kaksoisjäsenyyden koko puolueorganisaatiossa. Vasta vuodesta 1973 lähtien päästiin tässä parempaan luotettavuuteen kaksoisjäsenyyden poistamisen kautta. Myös rinnakkaistutkimus osoittaa kiistatta puolueiden jäsentilastojen epäluotettavuuden yleensä.

Vares on kiinnittänyt huomiota siihen, että kokoomuspuolueen tutkimuksessa lähteiden ongelmana satunnaisen säilyvyyden lisäksi on myös "sisäinen" luonne: näitä lähteitä tuotti suppea joukko, jonka kautta tavallisen kokoomuslaisen ääni voi tulla vain välillisesti esille. Piirien aineistosta on säilynyt yleensä juuri tämän joukon laatimat vuosikertomukset, joskus ei sitäkään. Vares katsoo, että kokoomuslaisen "mentaliteetin" mukaan olisi ollut huonoa käytöstä vastustaa puoluejohtoa.⁹² Toisaalta voidaan sanoa, että kyllä tätä arvosteluakin oli, joskus oikein reippaasti.

Koska tutkimus on rajattu nimenomaan järjestötutkimukseksi, ei suhteita eduskuntaryhmään ole tarkasteltu erikseen, vaan sen pöytäkirjoja on käytetty vain valikoiden muuttamisessa kohdissa, ennen kaikkea poikkeuslakiproessin yhteydessä.

Erittäin tärkeä lähdeaineiston ryhmä ovat henkilöhaastattelut, joiden kohteiksi valittiin – ja saatiin – kokoomuksen 1970-luvun puheenjohtajat ja kaksi varapuheenjohtajaa, järjestöpäällikkö, muutamien piirien elossa olevat entiset toiminnanjohtajat, puolueen keskustoimiston vastuuhenkilöitä sekä KNL:n entinen puheenjohtaja ja kansanedustaja. Haastattelujen tuloksia verrattiin toisiinsa lähdekriittisestä näkökulmasta.

Tutkimuksen tekijän suorittamia haastatteluja osin täydentää sekä myös ainoan lähteen joissakin kohdissa muodostaa Eduskunnan kirjastossa oleva *Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektin aineisto*, joka on kerätty haastattelemalla nauhalle noin 300 kansanedustajaa, sekä entistä että vielä nykyistä. Nauhoitukset on kirjoitettu kansanedustajakohdattaiseksi tekstiksi, joka on tallennettu cd-levykkeille. Tässä tutkimuksessa päädyttiin siihen, että mukaan valittiin kymmenkunta kansanedustajaa eri vaalipiireistä, ja lähdeaineistoksi poimittiin vaalikampanjoita koskeva osuus. Koska haastattelijat ovat olleet eri henkilöitä eri edustajien kohdalla, on myös lopputulos jossain määrin kirjava. Ehkä näiden haastattelujen yleinen piirre on niiden suhteellisen yleinen taso; yksityiskohtiin ei juuri mennä. Vaalikampanjaosiot eivät ole myöskään systemaattisia.

Muutamit teokset, kuten Routavaaran ja Korjuksen (mm. Kokoomus eilen, tänään ja huomenna, 1968), ovat jossain määrin tendenssinomaisia tuotteita, joissa pyritään jo lähtökohdaisesti esittämään puolue hyvin myönteisessä valossa. Mm. viimeksi mainitussa teoksessa Jussi Saukkosen kuvaus kokoomuksesta 1940-luvun lopulla on asiantunteva, mutta toisaalta esitetty kuva puolueen kehityksestä on liian myönteinen ja yleistävä. Lisäksi monista piireistä on tehty historiikkejä, joista laajin on ilman muuta Kuntun kirjoittama Varsinais-Suomen piirin historia, jota voidaan pitää jo varsinaisen tutkimuksen luonteisena. Hyvätasoisia ovat myös Halmeen kirjoittama Pohjois-Hämeen piirin "Härkäpäiset"-teos sekä Nurmisen Kankaanpään kokoomuksen historiikki.⁹³

---

⁹² Vares 2007, 337-338

⁹³ Kunttu 2001; Halme 1989; Nurminen 1999

Kokoomuspuolueesta on tehty useita erillistutkimuksia, sekä väitöskirjoja että pro gradu-tutkielmia. Vareksen monien, jo mainittujen tutkimusten lisäksi tärkeitä lähteitä tästä teemasta ovat Smolanderin ohjelmia käsittelevä väitöskirja, Mickelssonin väitöskirja kokoomuksen ja SDP:n jäsenten esittämistä käsityksistä omista puolueistaan, Nummivuoren Junnila-tutkimukset, Koiviston Hetemäki-tutkimus sekä poikkeuslakia käsitellyt pro gradu-työ, Hyystinmäen ja Kanervan pro gradut, Varila-Leikolan Juha Rihtniemi – tutkimus, Warosen kokoomuksen ohjelmien periaatteiden kehitystä osoittava tutkimus sekä Hämmäläisen opinnäytetyö puolueyhtenäisyydestä.⁹⁴ Erytisen paljon osoittautui olevan tutkimuskirjallisuutta 1970-luvun alun poikkeuslakiprosessista Koiviston tutkimuksen lisäksi. *Virmavirran* pamflettikirjanen 1970-luvun alkupuolelta kuvaa hyvin kokoomuksen uudistusmisproses- sia.⁹⁵

Nummivuoren tutkimuksessa on kuvattu Junnilan ja joidenkin muiden satakuntalaisten ehdokkaiden vaalikampanjoita, jota kuvausta on tässä käytetty hyväksi. Hetemäki-teoksessa taas on esitetty hänen roolinsa sekä Virkkusvaalien alla että poikkeuslakiprosessin aikana. Mickelssonin väitöskirjassa kuvataan mm. kokoomuslaisten käsityksiä politisoinnista ja politikoinnista 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, joka antaa hyvän kontekstin tälle tutkimukselle. Mielenkiintoinen on myös Mickelssonin luoma puolueiden historian jaksottaminen (tulevaisuuspuolueiden, ohjelmapuolueiden ja areenapuolueiden kaudet, joista viimeksi mainittu vasta alkaa 1970-luvun lopulta).⁹⁶

Erikseen on mainittava Onni Rantalan – puolueen entisen järjestösihteerin - sekä kokoomukseen (väitöskirja 1956) että puolueisiin yleensä liittyvät tutkimukset, joista varsinkin hänen tutkimuksensa puolueiden muuttumisesta vuosina 1945 - 80 on jo päässyt oppikirjan asemaan.⁹⁷ On myönnettävä, että juuri tästä teoksesta oli paljon hyötyä sen antaessa monille tämän tutkimuksen tuloksille yleisemmän kontekstin.

Ehkä ongelmallisim on lähteenä Summasen tunnettu ”Paraatiovi”-teos⁹⁸. Kirjoittaja on toiminut kokoomuksen keskustustoimiston työntekijänä tiedotustehtävissä 1970-luvun alkupuolelta vuosikymmenen lopulle, joten hän on ollut monissa asioissa näköalapaikalla. Teoksessa ei kuitenkaan ole lainkaan lähdeviitteitä, joten sen luotettavuus joutuu koetukselle alkuperäisaineiston rinnalla, joka osoittaa kiistatta joitakin epätarkkuuksia, jopa virheitä, esimerkiksi poikkeuslakiaänestyksen yhteydessä. Tämän tutkimuksen tekijä on valinnut teokseen sen suhtautumistavan, että suoria keskustelun lainauksia ei ole käytetty, sen sijaan kirja on ollut hyvä apu kuvatessaan kokoomuksen sisäisiä ristiriitoja 1970-luvulla.

Muita puolueita koskevista tutkimuksista on tässä eniten käytetty Maalaisliitto-Keskustapuoleen historia-sarjaa, jonka kirjoittajina ovat olleet Mylly, Hokkanen ja Isohookana-Asunmaa.⁹⁹ Vertailun kannalta nämä teokset ovat olleet erittäin tärkeitä, sillä kokoomusta koskevia tuloksia on voitava vertailla toiseen puolueeseen, jolloin lähinnä on toinen suuri ”porvarillinen” tai ”ei-sosialistinen” puolue Maalaisliitto-Keskustapuolue – keskustalai-

⁹⁴ Nummivuori 2006 ja 2009; Koivisto 1984 ja 2006; Hyystimäki 1992; Kanerva 1984; Hämmäläinen 1979; Varila-Leikola 1989; Mickelsson 1999; Smolander 2000; Waronen 1989; ks. myös Salokorpi 1989

⁹⁵ *Virmavirta* 1973

⁹⁶ Mickelsson 1999, 5-6

⁹⁷ Rantala 1956, 1982

⁹⁸ Summanen 1983

⁹⁹ Mylly 1989; Hokkanen 2002; Isohookana-Asunmaa 2006

set itse eivät ole koskaan suostuneet olemaan "porvareita". Vertailukohteina ovat olleet sekä Maalaisliiton järjestötoiminta että jäsentilastot, osin myös vaalikampanjat. Erityisesti jäsentilastojen osalta on myös Maalaisliitossa ollut ongelmia, joita varsinkin Hokkanen omassa osuudessaan käsittelee. Tutkija viittaa mm. kaksoisjäsenyyden huomioonottamiseen.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Ks. esim Hokkanen 2002, 155-157

2. Uuden luominen alkaa: kasvun aika 1944 - 49

2.1 Pyrkimykset järjestökulttuurin muutokseen

Perinteinen kokoomuslainen järjestökulttuuri

Kokoomuksen järjestökoneisto oli syntynyt 1920-luvulla, ja se oli toiminut aikanaan tehokkaasti, mutta jo 1930-luvulle oli ollut ominaista varsinkin paikallisyhdistysten heikko toiminta; useimmiten se rajoittui vain vuosikokousten pitämiseen – monesti ei sitäkään saatu aikaiseksi. Erityisen ongelmallinen oli vaalien väliaika.¹⁰¹ Lisäksi puolueen taloudellinen asema oli lähes aina erittäin heikko, mikä johtui ennen kaikkea kokoomuksen kenttävään käsityksestä, minkä mukaan ”puolue toiminta elää ja kävelee itsestään, ja että mitään erikoisia rahavaroja ei tarvita”. Puoluejärjestön oma kyky tuottaa rahoitusta hiipui entisestään tultaessa 1930-luvun lopulle. Samalla mm. teollisuuden tukimarkat olivat tiukoilla.¹⁰²

Tyypillistä kokoomuksen järjestöorganisaatiolle oli myös sen suhteellisen pieni päätoimisten toimihenkilöiden määrä: maailmansotien välillä oli vain muutamia harvoja palkattuja toimia. Keskustoimistossa oli 1930-luvun jälkipuoliskolla kaksi suoraan politiikkaa tekeviä toimihenkilöitä, puoluevaltuuskunnan sihteeri U.V. Halminen ja puoluesihteeri Yrjö Leivo. Lisäksi vuosina 1938 - 39 oli puolueella erityinen ”ylIASIAMIES”, jona toimi Esko Riekkö. Sihteereistä ei kuitenkaan ollut heikon kentän ohjailuun.¹⁰³ Leivon jälkeen vuonna 1942 puoluesihteeriksi valittiin lehtori Arne Honka, jota voidaan luonnehtia sivutoimiseksi toimen haltijaksi.

Järjestötoiminnan nukahtaminen kokoomuspuolueessa 1940-luvulla johtui luonnollisesti pääosin sotavuosista, mutta ei kuitenkaan kokonaan; taustalla oli myös heikko järjestötoiminnan perinne, vaikka tilanne eri puolilla maata olikin ollut jossain määrin erilainen. Ero Maalaisliittoon oli selvä: tällä puolueella oli Myllyn mukaan jo 1930-luvulla ”modernin joukkopuolueen järjestöidea”. Maalaisliittokaan ei vielä tuolloin kuitenkaan kyennyt kasvamaan ”poliittiseksi taistelujärjestöksi”, vaikka siihen pyrittiin.¹⁰⁴

Kokoomuslaisen *järjestöidean* voi tiivistää hyvin lainaamalla Haapaveden kansallisseuran historiikin yhtä kirjoitusta vielä vuodelta 1945 – uusien suunnitelmien jo käynnistettyä keskustoimistossa - jossa laajasti luonnehdittiin paikallistason toiminnan keskeisiä piirteitä: ”Moni kokoomuslainen huokaisee taas varmaan helpotusta tuntien: nyt on edessä kolme rauhan vuotta, kunnes uusi tohina meidät herättää joskus vaalien lähestyessä. Siihen mennessä ei näistä valtiollisista puolueasioistakaan pahempaa riesaa ole, eikä kansalaisia niiden hoidolla rasiteta.”¹⁰⁵

Rantalan mukaan eri tilaisuuksiin osallistuvien jäsenten osuus Satakunnan piiriliitossa oli sotien jälkeen noin 20 %, mikä merkitsi sitä, että vastaavasti edelleen 80 % pysytteli ulkopuolella. Rantala selittää asian niin, että ”epäpoliittiset riennot” olivat kansalaisten mie-

---

¹⁰¹ Vares 2007, 331-333

¹⁰² Emt., 333

¹⁰³ Emt., 332

¹⁰⁴ Mylly 1996, 28-29

¹⁰⁵ Kuusisto 1973

lissä puolue toiminnan edellä; jäsenistön enemmistön mielestä osallistumiseen riitti äänestäminen vaaleissa.¹⁰⁶ Varsinkin puolueen piiriliittojen toimintakertomukset vahvistavat hyvin edellä mainittua kuvausta.

Kokoomuksen järjestöideaa voi näin ollen – Maalaisliiton tutkijan Myllyn tapaan – luonnehtia sanoilla ”löyhä vaaliorganisaatio”, mille oli ominaista toiminta pääosin vain vaalien alla. Rahaa oli lähinnä vain vaalitoiminnan rahoittamiseen, joka oli arpajais- ja lahjoitusvetoista. Puolue toimiston resurssit kentän innostamiseen ja toiminnan ohjaamiseen olivat vähäiset. Osoitus niukoista resursseista oli mm. se, että keskustuomiston palkkojen korotukseen vuoden 1944 aikana ei ollut varaa. Tässä tilanteessa puoluevero olisi ollut tietenkin hyvin tarpeellinen, mutta kenttä ei ollut siihen vielä valmis.

Niinpä keväällä 1945 kutsuttiin koolle suurten yritysten johtoa neuvottelutilaisuuteen Helsingissä ravintola Kämppeihin. Toimintakertomuksen mukaan ”rahankeräys tuotti hyvän tuloksen”.¹⁰⁷

Toimintakertomuksessa kaudelta 1944 - 45 kuvataan toimintaa aikaisemmin ”varovaiseksi ja jopa araksi”, mikä sitten vähitellen väistyi, viimeistään vuoden 1945 aikana.¹⁰⁸ Pelkoa ja epävarmuutta tunnettiin ennen kaikkea maan uuden poliittisen tilanteen vuoksi, mikä näkyi kaikilla tasoilla: ”Entisen vihollisen kanssa tehtyyn sopimukseen ei luotettu, vaan sitä pidettiin vain keinona uusien myönnytysten saamiseksi voitetuilta.”¹⁰⁹

Uuden järjestöllisen kehityksen alku jo jatkosodan aikana

Kokoomuspuolueen järjestöllisen toiminnan heikkoutta ja suhtautumista siihen ennen sotavuosia kuvaa mm. Rantala väitöskirjassaan: ”Kansallisseurojen johtokuntien mielestä oli turha järjestää säännöllisesti kokouksia, sillä jäsenet eivät kuitenkaan ymmärtäisi, miksi heidät vaalien välillä kutsutaan kokouksiin.” Niinpä oli aika tavallista 1930 - luvulla, että yhdistys saattoi ”nukahtaa” kesken kaiken, mistä kertoo hyvin se, että esimerkiksi Satakunnan piirissä vuonna 1936 toimivia yhdistyksiä oli 9 kansallisseurojen kokonaismäärän ollessa 28.¹¹⁰ Rantala tosin toteaa, että ennen sotavuosia tapahtui lievää vilkastumista.

Kuitenkin sitten jo talvisodan aattona aktiivinenkin järjestötoiminta puolueessa oli päättynyt eri puolilla Suomea ”henkisesti hajaannukseen” sekä luonnollisesti myös järjestölliseen lamakauteen. Yksi merkittävä tekijä tässä oli ollut puolueen epämääräinen suhde IKL:ään niin, että molemmissa puolueissa oli runsaasti yhteisiä jäseniä. Prosessi välien selvittämiseksi oli kesken, kun sota alkoi. Sotavuosien jälkeen tilanne olikin sitten tältä osin jo kokonaan toinen.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Rantala 1956, 105

¹⁰⁷ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 15.4.1946. Viitteissä käytetään tästä lähtien aina alussa nimeä ”Kansallinen Kokoomus”, vaikka kyse onkin 1950-luvulle saakka Kokoomuspuolueesta.

¹⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 15.4.1946.

¹⁰⁹ Halme 1989, 25

¹¹⁰ Rantala 1956, 103

¹¹¹ Halme emt.

Kanerva on pro gradu-tutkimuksessaan jaotellut kokoomuspuolueen järjestöllisen kehittämisen vaiheet sotien jälkeen seuraavasti: 1. 1944 - 46 (puolueessa vasta orastavia suunnitelmia, Kokoomuksen Nuorten Liitto kehityksen kärjessä), 2. 1946 - 49 (organisaatiomuutoksen suunnittelu ja eteenpäinvienti) sekä 3. vuoden 1950 puoluekokous, missä päätettiin viedä suunnitelmat käytäntöön.¹¹²

Myös Vares toteaa, että KNL: merkitys puolueessa oli heti sodan jälkeen noussut: "Heihin oli nyt suhtauduttava ryhmänä vakavasti ja periaatteessa myötäilevästi."¹¹³ Samoin Vares katsoo – samansuuntaisesti Kanervan kanssa – että "Kokoomuksen Nuorten Liitosta tuli nyt se voima, jonka kautta koetettiin vastata ajan uuteen haasteeseen, ja josta tulisi ainoa lisävoima poliittiseen kilpailuun".¹¹⁴ Osoitus KNL:n nopeasta kehityksestä jo vuoden 1945 aikana olikin ainakin sen jäsenmäärän voimakas kasvu: paikallisyhdistyksiä oli mainitun vuoden alussa 5-6 ja jäseniä niissä yhteensä noin 1.000, kun sen sijaan vuoden lopussa paikallisyhdistyksiä oli jo 45 ja jäseniä 9.000.¹¹⁵ Monet vanhemman polven edustajat tosin suhtautuivat nuorten oman toiminnan kehittämiseen varauksellisesti "nostaen varottavasti sormensa pystyyn".¹¹⁶

Suunnitelmia kokoomuspuolueen järjestötoiminnan kehittämiseksi oli kuitenkin tehty jo vuodesta 1943 lähtien. Puoluevaltuuskunnan työvaliokunta (sittenkin puoluehallitus) valitsi 1.7.1943 jaoston järjestötoiminnan "elvyttämiseksi" ja "tehostamiseksi". Jaoston jäseniksi tulivat Heikki Paloheimo, Ernst Nevanlinna, Yrjö Salminen, Väinö Vento sekä puoluesihteeriksi Aarne Honka. Myös puolueen rahoituksen vakauttaminen annettiin järjestöjaoston tehtäväksi.¹¹⁷

Puolueen asiakirjojen perusteella ei näin ollen saa kehityksestä aivan Kanervan esittämää kuvaa; päinvastoin itse kokoomuspuolueessa pyrittiin tarmokkaasti uudistumaan jo ennen sodan loppua. Toinen asia on, että KNL:n puheenjohtajaksi vuoden 1945 alussa valitulla Jussi Saukkosella oli merkittävä rooli puolueen uudistamistyössä, mutta hän ei suinkaan ollut tässä ainoa.

Jättämässään muistiossa järjestöjaosto esitti laajan ohjelman, joka lähti siitä, että "kokoomuspuolueen järjestötoiminta ei ole ajan tasalla, eri tehtäviin on löydettävä uusia ja nuoria miehiä sekä naisia, piireihin on saatava päätoimiset asiamiehet, on luotava luja henki ja usko omiin mahdollisuuksiin, on luotava tehokas henkilöstöverkosto piirisihteereistä kansallisseurojen sihteereihin"¹¹⁸. Toiminnan viriämiseen oli jaostolla varsin konkreettisia ehdotuksia. Keskeistä oli piirien ja paikallisyhdistysten toiminnan saaminen eloon uudestaan. Jokaisessa piirissä oli tehtävä kartoitus puolueen tilanteesta, jonka pohjalta sitten olisi tehtävä uudet suunnitelmat ja vietävä ne piiritoimikunnan hyväksyttäväksi. Henkilöresurssien turvaamiseksi esitettiin, että jokaisen piirin tulisi valita 3-henkinen jaosto, missä olisi "innostuneita" ja "toimivia" ihmisiä. Samaa mallia esitettiin myös paikallistasolle.¹¹⁹

---

¹¹² Kanerva 1984, 20

¹¹³ Vares 2008, 59-60

¹¹⁴ Emt.

¹¹⁵ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 26.4.1945. Toimintakertomus 1944-45.

¹¹⁶ Korjus 1972, 96

¹¹⁷ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1933-44. Kokous 1.7.1943.

¹¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1933-44. Kokous. 8.12.1943.

¹¹⁹ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1933-44. Kokous. 8.12.1943.

Henkilöresurssien ja uusien suunnitelmien laatimisen lisäksi työvaliokunnan järjestöjaosto esitti erityistä "propagandakampanjaa", järjestölehden perustamista – joka olisi puolueen "käskylehti" – sekä "toimintaviikon" järjestämistä. Viimeksi mainitun pitäisi olla "hyvin ulospäin näkyvä", esim. Snellman-viikko tai vastaava. Puolueen keskustoimistoon olisi saatava lisää työvoimaa, mm. sanomalehtimies. Viimein puolueen rahoituksen saamiseksi vaakalle pohjalle oli perustettava 10 milj. mk:n "taistelurahasto".¹²⁰

Valtuuskunnan vuosikokouksessa toukokuussa 1944 kiinnitti Uuden Suomen päätoimittajana toimiva Lauri Aho huomiota ennen kaikkea nuorison mukaan saamiseen puoluetoimintaan, mutta sen ehtona olisi sosiaalisten kysymysten esiin nostaminen aikaisempaa paremmin: "Puolueen on oltava sosiaalisesti positiivisella kannalla, varsinkin rintamamiesten asemaa on parannettava." Puoluejärjestön kehittämiseksi ehdotti Aho myös erityisen järjestöjohtajan toimen perustamista. Henkilökin tehtävään oli katsottu, mutta hän kieltäytyi tästä.¹²¹

Myös puolueen kentällä oltiin huolestuneita tilanteesta. Helsingin kansallisseura teki valtuuskunnan työvaliokunnalle aloitteen organisaation kehittämiseksi. Kansallisseuran laatimassa muistiossa todettiin, että puolueessa yleinen käytäntö oli ollut, että sekä piireissä että kansallisseuroissa oli vaalien väli vuosina "nukuttu miltei täydellisesti, ehkä muutamia suuria kansallisseuroja lukuun ottamatta"; nyt "on pakko tarkistaa tämä puolueen yleinen menettelytapa".¹²² Helsingin kansallisseurassa verrattiin myös tilannetta muihin puolueisiin, varsinkin SDP:n ja Maalaisliiton toiminta oli "laajenemassa koko ajan", oli perustettu Nuoret Kotkat jne. Myös kokoomuspuolueessa oli saatava aikaan "täydellinen uudistus ja toiminnan vilkastuttaminen", on lähdettävä "hyökkäykseen", järjestettävä "isänmaallisia" tilaisuuksia, luotavat toimivat yhteydet muihin järjestöihin, kuten asevelijärjestöön sekä saatava puolueelle erityinen "propagandapäällikkö".¹²³

Valtuuskunnan työvaliokunta käsitteli järjestöasioita uudelleen 8. joulukuuta. Keskeinen linjanveto oli se, että päätettiin ensiksi asettaa *keräysvaliokunta* toteuttamaan rahankeräystä puolueelle. Valiokuntaan valittiin Hackzell, Oksala, Paloheimo, Salminen ja puoluesihteeriksi Honka.

Seuraavan kerran puolueen järjestöasioihin palattiin työvaliokunnan kokouksessa 15.6.1944, jolloin työvaliokunta esitti puolueelle uusien, pysyvien valiokuntien perustamista. Nämä olivat puolueohjelman tarkistusvaliokunta, järjestövaliokunta, nuorisotoimintaa suunnitteleva jaosto sekä rahoitustoimikunta. Keskustelu työvaliokunnassa osoitti, miten eri tavoin työvaliokunnan jäsenet poliittisen tilanteen mainittuna ajankohtana näkivät. Puheenjohtaja Linkomies painotti vielä vanhan kielikysymyksen merkitystä, kun taas Lehtonen ja Oksala korostivat, että "uudet asiat tulevat nyt esiin".¹²⁴ Asetelma tuntuu erikoiselta, olisi voinut odottaa, että puheenjohtaja olisi päinvastoin muita selkeämmin nähnyt, että oltiin siirtymässä jo uuteen aikaan, sodan ollessa lopuillaan.

¹²⁰ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1933-44. Kokous. 8.12.1943.

¹²¹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 11.5.1944.

¹²² Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1941-45. Kokous 8.12.1943, Liite 1.

¹²³ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1941-45. Kokous 8.12.1943, Liite 1.

¹²⁴ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1941-45. Kokous 15.6.1944.

Kokoomuksen valtuuskunnan kokouksessa 6.6.1944 valittiin vielä Linkomies edelleen puheenjohtajaksi, vaikka hän olikin vetäytynyt puoluevaltuuskunnan käytännön työstä. Myös työvaliokunnan nimet olivat pääosin entisiä: Lehtonen, Paloheimo, Aho, Hackzell, Hiidenheimo, Kangas, Soini, Oksala ja Salminen. Jo aikaisemmin pohjustettu kysymys puolueen keskustoimiston vahvistamisesta eteni siten, että valtuuskunta antoi työvaliokunnalle valtuudet valita keskustoimistoon sanomalehtisihteeri.¹²⁵

Puheenjohtaja Linkomiehen asema puolueessa oli kuitenkin jo heikko. Syyskuun alussa 1944 äänestettäessä eduskunnassa Neuvostoliiton esittämiin vaatimuksiin suostumisesta ja rauhanneuvotteluihin ryhtymisestä hajosi kokoomuksen ryhmä kahtia. Monet kokoomuksen kansanedustajat pitivät ehtoihin suostumista mahdottomana ja vastustivat Linkomiestä ankarasti. Suoritettu äänestys toi tasatuloksen 10 - 10. Linkomiehen asema kävi vielä vaikeammaksi hänen julkaistuaan Uudessa Suomessa – tosin nimettömänä – lokakuussa pääkirjoituksen, missä kirjoittaja osoitti ennen kuulumatonta ymmärrystä Neuvostoliittoa kohtaan. Kun kirjoittajan henkilöllisyys paljastui, joutui Linkomies kovan kritiikin kohteeksi. Jokisipilän mukaan puheenjohtajaa vastustaneesta oppositiosta tuli vuoden 1945 kevääseen mennessä vähitellen enemmistö.¹²⁶

Kokoomuksen tilanne vuosien 1944 – 45 vaihteessa

Kansallisen Kokoomuksen kannalta Suomen sekä ulko- että sisäpoliittinen tilanne oli väli-
rauhansopimuksen solmimisen jälkeen syksyllä 1944 ongelmallinen monessakin mielessä. Suomalainen yhteiskunta astui pitkän askeleen vasemmalle sovittautuakseen uuteen ulkopoliittiseen tilanteeseen.¹²⁷ On todettu, että ne poliittiset voimat, jotka vielä syyskuun alussa 1944 äänestivät rauhanneuvotteluja vastaan: kokoomus, IKL ja Maalaisliiton enemmistö, olivat jopa paniikin vallassa.¹²⁸ Kokoomuksen silloisen puoluesihteerin Arne Hongan mukaan ei puolueessa kuitenkaan sentään paniikissa oltu, mutta tilanne koettiin hyvin epävarmaksi. Lisäksi mielissä oli jonkin verran katkeruutta.¹²⁹

Tavallinen kokoomuslainen koki sodan jälkeen edelleen puolustavansa niitä arvoja, joita hän oli oppinut kunnioittamaan, ja sitä yhteiskuntaa, johon hän oli tottunut. Lopputuloksena oli Varesen mukaan se, että ”peruskokoomuslaisessa” säilyi edelleen ”perustuslaillisenmaallis-kansallismielinen mentaliteetti ja keskisäätyinen velvollisuusetiikka”. Kuitenkin toimintaympäristö oli muuttunut.¹³⁰

Myös kansainvälisesti oikeistolaisuus oli vastatuulella maailman siirtyessä poliittisesti askeleen vasemmalle. Oikeistolaisuus sai kantaa taakkanaan peräti natsismin ja fascismin mainetta. Demokraattisillakin konservatiiveilla oli vaara joutua samaan ”pesuveteen”, joka heitetään pois.¹³¹

¹²⁵ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 6.6.1944.

¹²⁶ Jokisipilä 1997, 136-138

¹²⁷ Halsti 1969, 227

¹²⁸ Heikkilä 1965, 20-21

¹²⁹ Jokinen 1972, 10-11

¹³⁰ Vares 2007, 617

¹³¹ Emt., 12

Lehdistössä alkoi erittäin voimakas ns. poliittisen oikeiston – siis ei vain kokoomuksen – menneen politiikan arvostelu sekä poliittinen diskriminointi, ts. mainitun ryhmän syrjäyttäminen hallituksia muodostettaessa. Tämä alkoi jo Paasikiven ensimmäisen hallituksen aikana marraskuussa 1944. Samaan aikaan vasta perustettu SKDL järjesti hyvin näyttäviä joukkokokouksia.¹³² Kokoomus ei suinkaan yksin joutunut uuden tilanteen eteen, mutta se kosketti ehkä eniten juuri tätä puoluetta.

Saukkosen mukaan monien vapaaehtoisjärjestöjen, kuten suojeluskunta – ja lottajärjestön sekä AKS:n lakkauttaminen jätti monen suomalaisen yleensäkin tyhjyyden tunteen valtaan. Vanhempien ikäluokkien oli vaikeaa mukautua tilanteeseen. Pessimististä mielialaa lisäsivät ankarat rauhanehdot ja kommunistien toiminnan salliminen. Porvarien riveistä siirryttiin jopa SKDL:ään. Toisaalta monet asevelityössä mukana olleet pitivät suorastaan kansalaisvelvollisuutena aloittaa toiminnan eri puolueissa kansanvaltaisen yhteiskunnan säilyttämiseksi.¹³³

Nevakivi on osoittanut, että maassa vuosina 1944 - 48 voittajavaltioita edustavan valvontakomission päällikkö Andrei Zdanov pyrki jopa hillitsemään kommunistien vaatimuksia ”oikeistovoimien puhdistamiseksi” maan johtopaikoilta. Zdanovin viesti kommunisteille olikin useimmiten se, että heidän tuli tulla toimeen omin voimin, ilman Neuvostoliiton apua.¹³⁴

Vuosien 1945 - 46 tärkein poliittinen kysymys oli *sotasyyllisyysprosessi*, joka alkoi kevään 1945 eduskuntavaalien alla, mutta sai varsinaisesti vauhtia ns. Kuusisen välikysymyksestä 29.6.1945. Seuranneessa keskustelussa Hertta Kuusinen nimesi viisi sotasyyllistä: Risto Rytin, Jukka Rangellin, Edvin Linkomiehen, Toivo Mikael Kivimäen sekä Väinö Tannerin. Monien vaiheiden jälkeen päätös asiassa – syytetyt tuomittiin eripituisilla vankeusrangaistuksilla - saatiin helmikuussa 1946.¹³⁵

Kokoomuksen poliittista paitsioasemaa vahvisti keväällä 1945 ennen eduskuntavaaleja solmittu ns. kolmen suuren puolueen, Maalaisliiton, SDP:n ja SKDL:n, välinen sopimus.

Vielä keväällä toukokuussa 1944 pidetyssä Keskusliiton kokouksessa oli puolueen puheenjohtaja ja pääministeri näkyvä hahmo. Toukokuun kokous pidettiin Helsingissä, Kansallisteatterissa. Puheenjohtaja Linkomiehen puheen teemana oli ”Kokoomus ja nykyhetki”. Puheessa ei viitattu sanallakaan uudelleenorientoitumisen tarpeeseen. Kokoomuksen johdossa oli kuitenkin myös halua ainakin jossain määrin ymmärtää maan uusi poliittinen tilanne, sillä Uudenmaan piiriliitossa ja Helsingin kansallisseurassa haluttiin estää Linkomiehen asettuminen ehdokkaaksi kevään 1945 vaaleissa. Linkomies itse ei ymmärtänyt tilannetta sen sijaan lainkaan, vaan arvosteli muistelmissaan ankarasti piiriliiton johtoa ”juonittelijoiksi” ja siitä, kuinka ”alas se oli vajonnut”; kokoomus oli Linkomiehen mielestä luopunut ”ryhdikkyyden vaatimuksista”.¹³⁶ Varesen tulkinnan mukaan Linkomies oli valmis vetäytymään johdosta, mutta kritisoi menettelytapoja.¹³⁷ Entisen pääministerin arvio kokoo-

¹³² Jokinen 1972, 10-11

¹³³ Saukkonen 1973, 190-191

¹³⁴ Nevakivi 1995

¹³⁵ Valtiopäivät 1945, pöytäkirjat I a, 553

¹³⁶ Linkomies 1970, 33; ks. myös Vares 2008

¹³⁷ Vares emt., 30

muksen tulevaisuudesta oli synkkä: "Kokoomus ei uusissa oloissa kykene minkäänlaiseen hedelmälliseen politiikkaan."¹³⁸

Vuoden 1945 puoluekokouksessa, joka pidettiin lähes kuuden vuoden tauon jälkeen kevään eduskuntavaalien alla 14 - 15.1.1945, Linkomies piti puolueväelle puheen, missä hän puoluetta ja sen uudistumista koskevassa osassa painotti kahta asiakohtaa, toisaalta ulkopoliittista osaa ja toisaalta ohjelman sisältämää sosiaalista ohjelmaa. Linkomiehen mukaan "erityisesti on kiinnitettävä huomiota molemminpuoliseen luottamukseen ja toisensa oikeuksien kunnioittamiseen perustuvien suhteiden aikaansaamiseen Suomen ja Neuvostoliiton välille". Sosiaaliohjelman osalta Linkomies painotti "paljon kärsineen siirtoväen kysymyksiä".¹³⁹ Ohjelman tämän osan kirjoittajaksi Linkomies oli pyytänyt Jussi Saukkosen. Smolanderin mukaan viimeksi mainittu sisällytti siihen aseveljien sosiaalipoliittisen ideologian.¹⁴⁰ Merkillepantavaa on kuitenkin se, että Linkomiehen mukaan edelleenkin ei suurempia muutoksia Suomen poliittisessa orientaatiossa tarvittu: "Realistina Suomen mies ja nainen taivuttaa päänsä tosiasioiden edessä, mutta mielistely on hänen luonteelleen vierasta."¹⁴¹ Voidaan arvata, että tällä ilmaisulla haluttiin viitata ehdokasasettelukysymyksiin, mitä Linkomies puheessaan ei muutoin käsitellyt lainkaan; uuden tilanteen hyväksyminen oli hänelle tältä osin vaikeaa.

Tässä ensimmäisen sotien jälkeisen puoluekokouksen ohjelmakeskustelussa nousivat esiin ennen kaikkea *nuorisokysymys* (alustajana Leo Tujunen) sekä edellä mainitut *sosiaaliset kysymykset* (alustajana Jussi Saukkonen) ja niiden ottamisesta kokoomuksen ohjelmaan, mihin puheenjohtaja Linkomieskin oli viitannut. Nuorisokysymykseen oli Linkomiehellä myönteinen kanta: "Olen erikoisen suurella mielenkiinnolla seurannut toimittaja Tujusen esitystä ja lausun tyydytyksellä sen johdosta, että nuorisokysymys puolueen kannalta on tässä puoluekokouksessa saanut näin monipuolisen käsittelyn ja kaikissa suhteissa hyväksyttävästi." Monissa muissa puheenvuoroissa kannatettiin asiaa samoin lämpimästi, esimerkiksi "herra Lampisen" mukaan "Pyydän yhtyä maisteri Saukkosen esitykseen, että nuorisokysymys on otettu puoluekokouksessa esille, sillä täten turvataan puolueen jälkikasvu". Jussi Saukkosella oli muutoinkin tässä kokouksessa merkittävä rooli, juuri hän toi esille mainitut sosiaaliset asiat ja näkökohdat puolueen toiminnassa.¹⁴²

Sen sijaan keskustelu sosiaalisista näkökohdista ohjelmassa oli jo kipakkaa. Mm. naisten liiton Elli Hiidenheimo ilmoitti että "kansan yleistä elintasoja voidaan kohottaa, vaikka ei sitä ennen kohoteta kansan alempien kerrosten elintasoja". Myös Linkomies oli Hiidenheimon kannalla, "vähäväkisten asema on turvattava, mutta se ei saa tarkoittaa sitä, että ei koskaan voitaisi pyrkiä kansan elintason kohottamiseen, ennen kuin vähäväkisiä on avustettu". Saukkonen puolustautui voimakkaasti vedoten "oikeudenmukaisuuden henkeen", kun puhutaan sosiaalisten näkökohtien huomioonottamisesta.¹⁴³ Puolueen ohjelmasta käydystä keskustelusta ei kuitenkaan Varesen arvion mukaan voi tehdä sitä johtopäätöstä, että kokoomus olisi vielä siirtynyt ideologisesti sosiaaliseen konservatismiin.¹⁴⁴ Kyse oli enem-

¹³⁸ Linkomies 1970, 415

¹³⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1945 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁴⁰ Smolander 2000, 51

¹⁴¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1945 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁴² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1945 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁴³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1945 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁴⁴ Vares 1999, 26-27

män vasta tämän uuden linjauksen esiinmarssista, jonka takana oli KNL ja sen aktiivinen panos puoluekokouksessa.¹⁴⁵

Linkomiehen asema Uudenmaan piirin päätöksen pohjalta olla asettamatta Linkomiestä enää ehdolle tuli esille valtuuskunnan kokouksessa tammikuussa 1945. Tällöin puolueen entinen puheenjohtaja, kunnallisneuvos Pekka Pennanen esitti valittelunsa piirin päätöksestä, jolla ”oli syrjäytetty valtuuskunnan puheenjohtajan, professori Linkomiehen ehdokkuus”. Pöytäkirjan mukaan tähän lausuntoon yhtyivät mm puoluesihteerit Honka ja monet muut. Arvo Salminen ”lausui tuntevansa sen arvostelun, mitä valtuuskunnan puheenjohtajaa vastaan on olemassa”. Salminen valitteli sitä tapaa, millä asia oli noussut esille toivoen, että olisi noudatettu avointa järjestömenettelyä, jolloin ”kokous olisi tilaisuudessa voinut lausua mielipiteensä siitä, nauttiiko puheenjohtaja luottamusta vai ei”.¹⁴⁶

Linkomies vetäytyi ikäviäkin piirteitä sisältäneen prosessin jälkeen kokonaan puolue toiminnasta keväällä 1945. Hänen eronsa tapahtui muodollisesti valtuuskunnan kokouksessa 26.4.1945 eronpyynnön jälkeen, ja valtuuskunnan puheenjohtajaksi – samalla puolueen puheenjohtajaksi - valittiin Arvo Salmisen ehdotuksesta valtuuskunnan varapuheenjohtaja *K.F. Lehtonen*.¹⁴⁷ Salminen itse valittiin tässä vaiheessa varapuheenjohtajaksi, mutta hän otti puheenjohtajan tehtävät jo seuraavana vuonna valinnan tapahtuessa valtuuskunnan kokouksessa 28.4.1946. Varapuheenjohtajaksi nousi nyt Matti Heikkilä.¹⁴⁸ Näin Lehtosen puheenjohtajakausi jäi hyvin lyhyeksi. Kokouksen pöytäkirjan mukaan mainitut valinnat olivat yksimielisiä, kilpailua puheenjohtajan paikasta ei ollut. Puolueen sääntöjen mukaan valtuuskunnan puheenjohtaja oli samalla myös koko puolueen puheenjohtaja, jonka valinta oli valtuuskunnalla, ei puoluekokouksella. Näillä säännöillä mentiin vuoteen 1950 saakka. Kokoomuksen Nuorten Liiton puheenjohtajaksi oli valittu vuoden 1945 alussa eversti Karikosken jälkeen Jussi Saukkonen, ja pääsihteerinä oli Leo Tujunen. Naisjärjestöjen liiton johdossa oli edelleen Elli Hiidenheimo.

Arvo Salmisen puheenjohtajakausi kesti vuoteen 1955 saakka. Hän säilytti virkansa opetusministeriön hallitusneuvoksena ja viimein kansliapäällikkönä ollen koko puheenjohtajakautensa myös kansanedustajana ja ministerinä 1950-luvulla. Salmista voidaan kuitenkin pitää sivutoimisena puheenjohtajana, jolloin puoluesihteerin rooli korostui.

Kokoomuksen Nuorten Liitossa omaksuttiin hyvin uuden tilanteen vaatimat perusasiat, joita ”juurrutettiin johdon toimesta jäsenistön tietoisuuteen”. Maan virallista ulkopoliittikkaa tuli tinkimättä noudattaa. Jussi Saukkosen ollessa myös puolueen valtuuskunnan työvaliokunnassa – puoluehallituksessa – kulki informaatio KNL:n ja puolueen välillä hyvin.¹⁴⁹

Kokoomus joutui tässä poliittisessa tilanteessa, ikään kuin altavastaajana, vuosina 1944 - 45 organisoimaan koko järjestötoimintansa uudelleen. Hyvin tilannetta kuvaavat esimerkiksi puoluekokouksessa käytetyt seuraavat puheenvuorot, joissa keskeinen viesti oli kentän voimakas herättely: ”Nyt tarvitaan enemmän realiteettien tajua, mitä on nähtävissä, oltiin sodan jälkeen kuin puulla päähän lyötyinä, eikä siitä ole vielä selvitty, on tartuttava

¹⁴⁵ Waronen 1989, 13

¹⁴⁶ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 24.1.1945.

¹⁴⁷ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 26.4.1945.

¹⁴⁸ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 26.4.1945.

¹⁴⁹ Saukkonen 1973, 208

siihen, että maan asiat menevät SKDL:n ja vasemmiston johdolla päin hongikkaa, meidän on noustava ensin kunnallisvaaleissa ja sitten valtiollisissa vaaleissa vastustamaan tätä menoa, rakentaa mahdollisimman laaja vaaliliitto porvarillisten kesken.” Tai toisen puheenvuoron mukaan ”Kokoomuksen on täytettävä se aukko, joka syntyi monien yhdistysten lakkauttamisen myötä sodan jälkeen, myöskään kokoomuksen lehdistö ei ole tarpeeksi terävä nyt”.¹⁵⁰

Organisaatioon sen kaikilla tasoilla sekä käytännön toimintaan haluttiin puhalttaa väli-
rauhansopimuksen tultua voimaan uutta eloa. Työvaliokunnassa jo aikaisemmin esillä olleet suunnitelmat olivat Keskusliiton kokouksen käsittelyssä 6.11.1944. Paikallisyhdistykset oli saatava sotavuosien hiljaiselon jälkeen toimintaan, oli perustettava uusia yhdistyksiä, ts. kansallisseuroja, puolueen kahden hengen keskustuomistoon oli saatava lisää työvoimaa ”ehdottomasti”, yhteydenpitoa puolueen ja sitä lähellä olevan lehdistön välillä oli lisättävä, nuorisotoimintaa oli ”vilkastettava”, naisten osuutta toiminnassa oli kasvatettava, puolueen säännöt oli uudistettava, talous oli saatava vakaalle pohjalle, kaiken kaikkiaan oli ryhdyttävä ”hyökkäykseen” puolueen ohjelman puolesta sekä käytävä myös ”oikeustaistelua” hyökkääjiä vastaan.¹⁵¹

Hyvä osoitus kokoomuksen järjestökulttuurista kuitenkin oli, että vaikka toisaalta vaadittiin puolueen keskustuomistoon lisää resursseja, oltiin piirien tarpeista hyvin epäilevällä kannalla, kyseltiin jopa, onko kaikissa piireissä piirisihteereille töitä! Vielä tässä vaiheessa puheenjohtajana ollut Linkomieskin perusteli uusia resursseja argumentilla, että ”kyllä hyvälle miehelle aina töitä löytyy”.¹⁵²

Kokoomuksen vahvuutena näinä vuosina oli kuitenkin se, että puolue oli periaatteessa sisäisesti yleensä hyvin yksimielinen, mitä pääasioihin tuli – huolimatta siitä, että joistain suuren linjan ratkaisuihin oli pakko äänestää. Mistään 1930-luvun mallisesta jakautumisesta ei ollut enää tietoaakaan, koska perimmältään vihollisen vahvuus yhdisti, ja erimielisyyttä saattoi tulla vain keinoista. Tämä yksimielisyys tulee hyvin esiin keskeisten elinten pöytäkirjoista.

Toisaalta kokoomusta ja varsinkin nuorten liittoa seurattiin Valtiollisen poliisin, Valpon toimesta tarkoin. Esimerkiksi Haminan kansallisseuran sosiaalipoliittisen kerhon kokousta seurasi Valpon lähettämä raportoija selostaen, mitä tilaisuuden esitelmä oli sisältänyt sekä käytettyjen puheenvuorojen pääpiirteet.¹⁵³ Tässä ilmapiirissä ei ollut helppoa kehittää kokoomuksen organisaatiota kentällä ja kerätä uusia jäseniä. Kuitenkin juuri erittäin haasteellinen tilanne jopa innosti mukaan poliittiseen toimintaan. Myöhemminkin kokoomuksen järjestötoiminta ja vaalityö on parhaimmillaan vetänyt puoleensa silloin, kun kommunismin haaste on koettu suurimpana.

¹⁵⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1945 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁵¹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 6.11.1944. Liite.

¹⁵² Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 25.4.1945.

¹⁵³ Vares 1999, 28

Puolueen vanha organisaatio ja sen uudistamispaineeet

Puolueen organisaatio oli vielä peräisin pääosin vuodelta 1921, ylimpänä oli Kansallisen Kokoomuspuolueen Keskusliitto, jonka jäseniä olivat piiriliitot, mutta eivät Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liitto ja Kokoomuksen Nuorten Liitto. Puolue ei ollut rekisteröity yhdistys vaan Keskusliitto. Tässä mallissa puolue koostui kolmesta eri liitosta, Keskusliitosta sekä nais- ja nuorisjärjestöistä, jotka olivat rinnakkaisia järjestöjä, ja joilla ei ollut alistettua asemaa Keskusliittoon nähden.¹⁵⁴

Keskusliiton ylimpänä päättävänä elimenä oli *puoluekokous*. Käytännössä puoluekokous pidettiin joka kolmas vuosi, vaikka sääntöjen mukaan se olisi tullut kutsua koolle joka vuosi. Keskusliiton hallituksena toimi *valtuuskunta*, joka valittiin keskusliiton vuosikokouksessa vuodeksi kerrallaan. Valtuuskunta käytti puoluekokouksen väliaikoina ylintä päätösvaltaa. Valtuuskunta puolestaan valitsi käytännön asioita hoitamaan työvaliokunnan; viimeksi mainittu lisättiin sääntöihin juuri vuonna 1935, millä haluttiin vahvistaa työvaliokunnan asemaa, joka myös toteutui käytännössä.¹⁵⁵ Puoluekokouksessa oli edustus paikallisyhdistyksillä, 1/100 jäsentä kohti, ja lisäksi piiritoimikunnat valitsivat kolme edustajaa puoluekokoukseen. Myös nais- ja nuorisoliitoilla oli edustus puoluekokouksessa sekä eduskuntaryhmällä ja valtuuskunnalla. Käytännössä valtuuskunnalla oli usein enemmistö puoluekokouksessa, joten viimeksi mainitun demokraattisuus oli kyseenalainen.

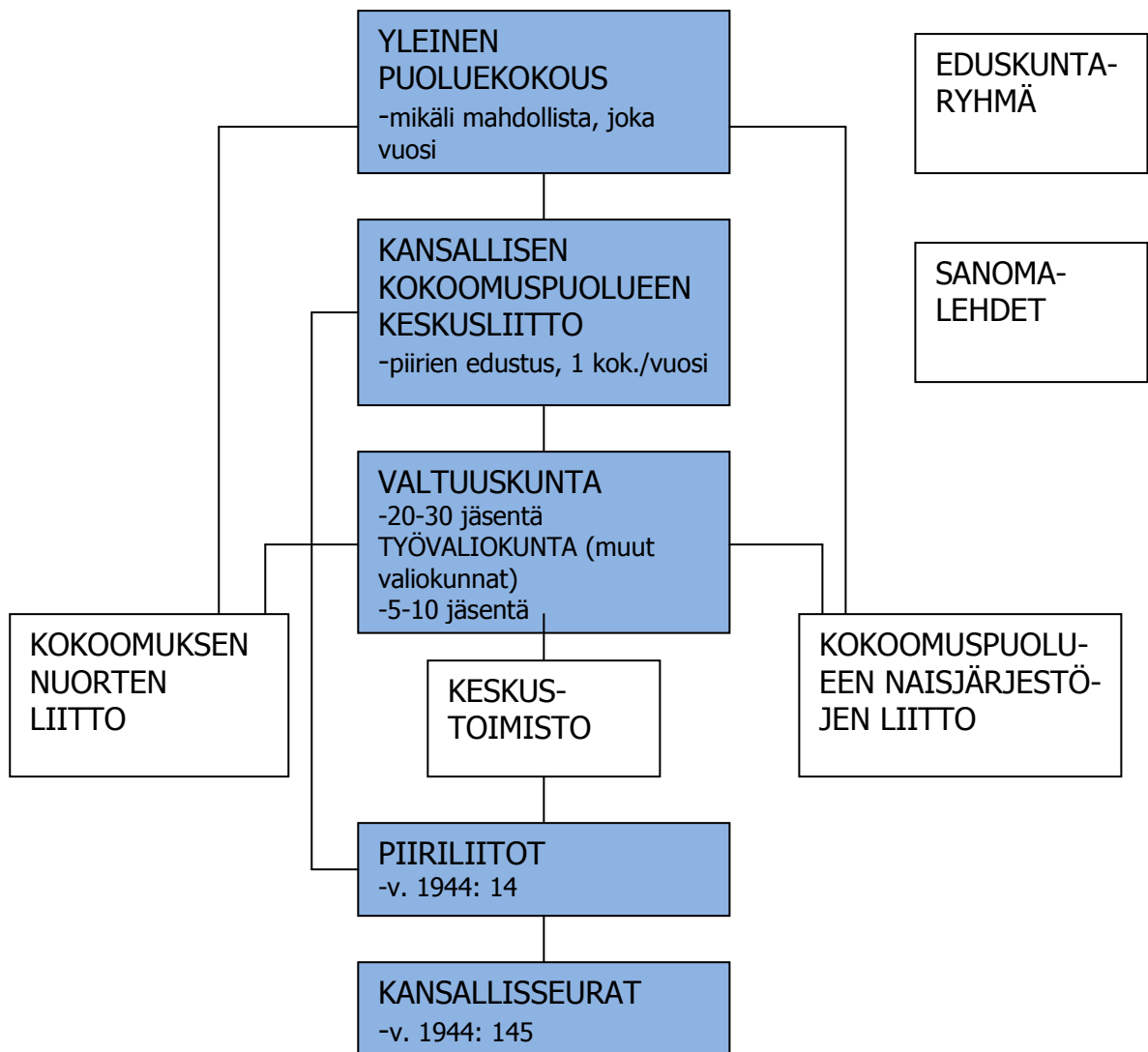
Puoluekokouksen asema oli sikäli heikko, että se ei asettanut mitään toimeenpanoelintä, kokous hyväksyi vain periaatteelliset kysymykset. Varsinainen päätösvalta oli juuri Keskusliiton valtuuskunnalla. Valtuuskunnan toimeenpanevana elimenä oli työvaliokunta, joka lisättiin sääntöihin vuonna 1935. Työvaliokunnan lisäksi valittiin muita valiokuntia tai toimikuntia, joihin olivat 40-luvulla järjestövaliokunta, sittemmin toimikunta, sääntötoimikunta, talousvaliokunta, maatalouspoliittinen keskusvaliokunta ja keskiluokkatoimikunta. Toimikunnat kokoontuivat sääntötoimikuntaa lukuun ottamatta yleensä vain muutaman kerran vuodessa.

Seuraavassa kuvataan puolueyhteisön organisaatiota vielä kuviolla (eduskuntaryhmä on mukana tässä ensimmäisessä kuviossa, mutta ei enää jatkossa, koska puolueen ja eduskuntaryhmän välistä suhdetta ei ole tutkimuksessa käsitelty):

---

¹⁵⁴ Tujunen 1947, 28-32

¹⁵⁵ Routavaara 1949, 43

Kuvio 1. Kansallisen Kokoomuspuolueen organisaatio vuosina 1935-47¹⁵⁶

Kokoomuksen organisaatio oli ennen kaikkea *voimakkaasti hajautettu*: järjestömuodon osia yhdistävä tekijä oli vain puolueen ohjelma, josta päätti puoluekokous, mutta sillä ei ollut toimeenpanevaa elintä. Ensimmäisenä sääntöuudistuksen välttämättömyyteen kiinnitti huomiota nuorten liitto KNL.¹⁵⁷ Sääntöjen uudistaminen lähti käyntiin vuonna 1947, kun sitä varten asetettiin sääntötoimikunta puheenjohtajana Aarno Tuurna ja sihteerinä Veikko Sjöblom. Luonnollisesti keskustoimistosta Honkala ja Rantala osallistuivat toimikunnan työskentelyyn. Toimikunta työskenteli lähes kolme vuotta.

Erikseen on mainittava organisaatiokaaviossa olevat sanomalehdet, puolueen 21 äänenkannattajaa, jotka olivat seuraavat vuonna 1947:¹⁵⁸

¹⁵⁶ Sjöblom 1947, 71. Kuviossa käytetään piirin kohdalla sanaa piiriliitto, kansallisliitto- sana tuli käyttöön vuoden 1951 alusta sääntömuutoksen yhteydessä. Arkistolähteissä esiintyy kuitenkin eri nimityksiä.

¹⁵⁷ Emt., 72: Toropainen 1986, 48

¹⁵⁸ Routavaara 1947, 73-74

Aamulehti
Etelä-Suomi
Kaiku
Kajaani
Karjalainen
Lahti
Länsi-Suomi
Mikkelin Sanomat
Pohjois-Pohja
Riihimäen Sanomat
Rovaniemi
Salmetar (Iisalmi)
Satakunnan Kansa
Savo
Savo-Karjala
Savonmaa
Sisä-Suomi
Uudenkaupungin Sanomat
Uusi Suomi
Uusi Aura
Vaasa

Näiden lisäksi puolueen naisjärjestö julkaisi jo tuolloin omaa lehteä nimellä Suomen Nainen. Puolueen pää-äänenkannattajan aseman saanut Nykypäivä perustettiin vasta vuonna 1955.

Paikallisyhdistyksiä oli syksyllä 1944 yhteensä 145. Kun tätä lukua verrataan Routavaaran ilmoittamaan tietoon, jonka mukaan puolueessa oli rekisteröityjä paikallisyhdistyksiä jo ennen sotia noin 450,¹⁵⁹ voidaan todeta, että varsin suuri osa kansallisseuroista oli ”nukah-tanut” sotien aikana, ja että viimeksi mainitussa luvussa on mukana myös nais- ja nuori-soyhdistykset. Väli- rauhansopimuksen perusteella rajan taakse jäi 35 paikallisyhdistyksen toiminta-alue.¹⁶⁰ Huolimatta mainituista tekijöistä on Routavaaran antamaa tietoa paikallisyhdistysten määrästä ennen sotia pidettävä lievästi yliarvioituna.

Paikallisyhdistysten ja piirien historiikeistä käy ilmi, että vuosi 1940 oli ilmeisesti yhdistystoiminnan kannalta vaikein vuosi, mutta jo vuodesta 1941 lähtien ainakin viralliset kokoukset pyrittiin pitämään¹⁶¹.

Puolueen jäsenmäärää ei ennen sotia ollut laskettu systemaattisesti, mutta yleinen käsitys puolueessa oli, ”ettei oikeistolainen aines ole verrattuna puolueen osuuteen yleisissä vaaleissa ollut samassa suhteessa kiinnostunut jäsenkirjasta kuin muissa puolueissa”.¹⁶² Routavaaran mukaan vuoden 1945 alkupuolella puolueen jäseniä oli yhteensä noin 14.200 puolueen äänimäärän ollessa vuoden 1945 vaaleissa yli 250.000. Seuraavasta taulukosta näkyy puolueen paikallisyhdistysten määrä piiriliitoittain.

---

¹⁵⁹ Routavaara 1949, 55-56

¹⁶⁰ Emt.

¹⁶¹ Ks. esim. Pitkänen 1989, 15

¹⁶² Routavaara 1949, 55

Taulukko 1. Kansallisen Kokoomuksen piiriliitot ja niiden jäsenyhdistykset/kansallisseurat v. 1944.¹⁶³

Piiriliitto	Kansallisseuroja liitossa
Uusimaa	24
Turun eteläinen	10
Turun pohjoinen	17
Hämeen eteläinen	10
Hämeen pohjoinen	10
Vaasan pohjoinen	17
Vaasan eteläinen	10
Oulu	6
Lappi	5
Kuopion itäinen	11
Kuopion läntinen	6
Mikkeli	10
Kymin itäinen	1
Kymin läntinen	8
Yhteensä	145

Piiriliittoja oli taulukon 1 mukaan yhteensä 14 ja niissä paikallisyhdistyksiä yhteensä 145. Puolueen jäsenmäärä oli noin 14.000. Todettakoon, että Keskusliiton kokouksessa oli keväällä 1944 edustettuna 11 piiriliittoa, joten kolmen piirin edustus puuttui kokonaan. Taulukosta havaitaan, että ylivoimaisesti eniten oli kansallisseuroja Uudellamaalla sekä sen jälkeen yhtä paljon Turun pohjoisessa ja Vaasan pohjoisessa piiriliitossa. Kymin itäisessä oli tässä vaiheessa vain yksi kansallisseura.

Toropaisen mukaan kokoomuksen järjestötoiminnan erityispiirteenä oli *tukimiesverkosto*, jota lähdettiin luomaan jo vuonna 1945. Tukimiehet rekrytoitiin piiriliittojen kautta ja toiminta-alueena olivat äänestysalueet. Toiminta oli käytännössä henkilökohtaista valistustyötä ja materiaalinjakoa.¹⁶⁴ Tukimiesorganisaatioon palataan myöhemmin.

Toimintaa lähdettiin aluksi tehostamaan puolueen keskustoimiston henkilökuntaa lisäämällä. Täyttämättä olleisiin sanomalehtisihteerin ja järjestösihteerin tehtäviin valittiin Akseli Routavaara 6.6.1944 ja Väinö Vento 10.10.1944 alkaen. Puoluesihteerinä jatkoi tässä tehtävässä vuonna 1942 aloittanut Arne Honka ja toimistosihteerinä Lydia Saksa. Joulukuun lopussa palkattiin puoluetöimistöön vielä konekirjoittajaksi Laura Laitinen, joka tuli toimimaan myös Kokoomuksen Nuorten Liiton toimistotehtävissä.¹⁶⁵ Puoluetöimistö oli siis tässä vaiheessa hyvin pieni, 4-5 henkilöä, niin kuin oli tosin asianlaita myös esim. Maalaisliitossa tuohon aikaan.

¹⁶³ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 11.5.1945; Taulukoissa on yhtenäisyyden vuoksi otsikossa nimi "Kansallinen Kokoomus"; Toropainen huomauttaa, että mainittu luku tarkoitti lähinnä vaalien aikaan toimivia kansallisseuroja, Toropainen 1986, 46

¹⁶⁴ Toropainen emt.

¹⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 28.4.1946. Toimintakertomus 11.5.1944-25.4.1945 Liite 2.

Osoitus nimenomaan uudesta ajattelusta laajasti oli kuitenkin se, että kysymystä keskus-toimiston henkilöstömäärän lisäämisestä käsiteltiin kaikissa puolue-elimissä yhteisen näkemyksen ollessa voimakkaasti lisäämisen puolella; uusi aika edellytti toisenlaista toimintatapaa luonnollisesti myös keskustoimistosta lähtien. Puoluesihteerin Honka oli kuitenkin määrääjäksi kerrallaan valittu, joten puoluetoimistossa oli vielä vakiintumattomuuden leima. Järjestösihteerin Ventosta ei myöskään tullut pitkäaikaista työntekijää; hän irtisanoutui toimestaan jo samana syksynä, minkä jälkeen järjestösihteerin tehtäviä ryhtyi hoitamaan KNL:n pääsihteerin Leo Tujunen. Osa-aikaiseksi talouspäälliköksi tuli kesällä 1945 Uudenmaan piirin sihteerin Eero Saurama. Jo syksyllä 1944 aloitti puoluesihteerin Honka piirien kiertämisen käyden mm. Mikkelissä, Kuopiossa, Porissa ja Tampereella.

Talousasiat myös murheena

Puoluekokoukselle tammikuussa 1945 annettu tilinpäätös antoi kokoomuksen taloudellisesta tilanteesta varsin hyvän kuvan, kertomuksen mukaan ”puolue on velaton”. Tärkein syy tähän oli se, että ”arpajaiset onnistuivat hyvin, tuotto oli 1.045.000 mk (noin 100.000 euroa¹⁶⁶), Uusi Suomi lahjoitti 100.000 mk ja kokoomuspuolueen säätiö 148.000”. Niinpä kokoomus lunasti Savo-lehden osakkeita, Kansallispankin laina maksettiin pois, 675.000 mk.¹⁶⁷ Tietenkin suurin selittäjä hyvälle taloustilanteelle oli siinä, että toiminta oli ollut minimissään, ei ollut vaalimenoja, ja toimiston palkkamenotkin olivat hyvin pienet.

Seuraavassa puolueen tulorakenne vuodelta 1944¹⁶⁸:

Säätiön tuki	130.000 mk
Lahjoitukset	150.000 ”
Osinkotulot	53.000 ”
Korkotuotot	8.000 ”
Arpajaisten tuotto (netto)	700.000 ”

Asetelmasta nähdään, miten arpajaisten osuus oli kaksi kolmasosaa kaikista tuloista. Tilanne oli tuolloin aika vastaava mm. Maalaisliitossa.

Sen sijaan valtuuskunnan vuodelle 1945 hyväksymä talousarvio olikin jo huomattavasti vaikeampi rakentaa, koska puolue ei ollut saanut lupaa arpajaisten järjestämiseen. Näin talousarvio perustui suurelta osin huomattavaan vajeeseen, jonka kattamiseksi ei esitetty vielä tässä vaiheessa mitään. Seuraavassa talousarvion tulot ja menot vuodelle 1945¹⁶⁹:

Menot:	
-vaalit	1.600.000
-palkat	400.000
-avustukset piireille	800.000
Yhteensä	2.800.000 (280.000 euroa)

¹⁶⁶ Tutkimuksessa on rahan arvon muuttamiseksi euroiksi käytetty internetistä saatavissa olevaa linkkiä: www.kotikone.fi/koistila/rahan_arvon_muutos.htm

¹⁶⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1945 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja. Liitteet.

¹⁶⁸ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 11.5.1945. Toimintakertomus. Liite 2.

¹⁶⁹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 10.11.1944. Liitteet.

Tulot:	
-lahjoitukset vaaleihin	1.540.000
-muut lahjoitukset	350.000
-korkotuotot	80.000
-vaje	830.000
Yhteensä:	2.800.000

Talousarviosta voidaan todeta, että menopuolella keskustoimiston palkkojen osuus oli tässä vaiheessa vielä suhteellisen pieni. Jäsenmaksutuloja ei puolueella vielä ollut, erityisesti "puolueverosta" aloitettiin vasta keskustelu. Muissa puolueissa oltiin tässä asiassa huomattavasti edellä. Tulopuoli oli tässä vaiheessa lähes kokonaan "ilmassa". Tämä tulikin ilmi em. vuoden tilinpäätöksestä, joka oli jo tappiolla 174.000 mk.

Kokoomuksen taloudelliseksi tukemiseksi oli jo vuonna 1924 perustettu *Kansallisen Kokoomuspuolueen Säätiö* sekä vuonna 1936 *Kansallisen Kokoomuspuolueen Säätiön Kannatusyhdistys*; nimenomaan viimeksi mainitun tehtäväksi annettiin puolueen hyväksi tapahtuvan keräystoiminnan organisoiminen. Kannatusyhdistys pyrki hankkimaan puolueelle myös uusia jäseniä, käytännössä varsin vaatimattomin tuloksin. Muutenkaan mainitun yhdistyksen toiminta ei vastannut sille asetettuja toiveita¹⁷⁰. Ongelmia aiheutti sotien jälkeen puolueen tukisäätiön omaisuuden reaaliarvon ja sitä kautta myös markkamääräisen tuen huomattava pudotus¹⁷¹.

Uusia tuulia: kysymys puolueverosta ja jäsenhankinnasta

Puolueen johto lähti vuoden 1945 alussa määrätietoisesti vahvistamaan puolueen taloutta ja jäsenten sitoutumista puolueeseen esittämällä erityistä *jäsenveroa*, joka olisi toteutessaan merkinnyt jäsenmaksua tiukempaa rahankeruuta jäseniltä. Ehdotuksen uudesta jäsenverosta teki valtuuskunnan varapuheenjohtaja Arvo Salminen, joka kiinnitti huomiota siihen "tyypilliseen kokoomuslaiseen tapaan", että puolueessa oli siihen mennessä painotettu vain puolueen aatteellista puolta ja jätetty rahoitus "sattuman ja keräysten varaan". Salminen arvioi, että tästä on ollut "varsin suuria haittoja, puoluetoiminta on täysin verrattavissa liiketoimintaan, myös sen pyrittämiksen edellyttää säännöllisiä tuloja, joiden määrä on etukäteen arvioitavissa". Salmisen mukaan "yksinkertaisin keino vakauttaa puolueen talous on jäsenmaksujen tinkimätön periminen, mutta koska sana jäsenmaksu ei täysin kuvaa sen luonnetta, käytän sanaa puoluevero".¹⁷²

Valtuuskunnan työvaliokunnan kokouksessa tammikuussa päätettiinkin esittää Salmisen ehdotuksen pohjalta Keskusliiton kevätkokoukselle uuden puolueveron määräämistä puolueorganisaation kaikilla tasoilla siten, että jäsenmaksun vahvistamisesta tulisi sääntömääräinen asia.

¹⁷⁰ Routavaara 1949, 56

¹⁷¹ Poukka 1984, 96-97

¹⁷² Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1940-46. Kokous 6.9.1945. Liitteet. PM/Salminen.

Mainitun kokouksen pöytäkirjan liiteosissa esitettiin seikkaperäisesti puolueveron perustelut ja sen kanto käytännön tasolla.¹⁷³ Jäsenmaksun perustana tulee olla uusien jäsenten hankinta, joka on paikallisyhdistysten ”tärkein tehtävä”. Puolueen toiminta ”kohdistuu äänestäjiin, vaikka ollaankin oppositiossa”. Tästä vedettiin johtopäätös, minkä mukaan jäsenhankinnan tavoitteena tulee olla jokaisen kokoomusta äänestävän henkilön saaminen myös puolueen jäseneksi. Näin saataisiin puolueelle säännölliset tulot, jotka olivat uudessa tilanteessa välttämättömät. Piiritasolla ei oltu kuitenkaan tästä tavoitteesta lainkaan samaa mieltä, vaan päinvastoin katsottiin, ettei sillä ole ”todellisuus pohjaa”. Myös jäsenveron maksuperustetta arvosteltiin myöhemmin esimerkiksi Pohjois-Hämeessä.¹⁷⁴

Käytännössä puolueveron kanto esitettiin kansallisseurojen johtokuntien jäsenten tehtäväksi. Yksi henkilö tuli nimetä hankintapäälliköksi, ja hänelle apulaisiksi jäsenhankkijat. Keskeiseksi jäsenhankintamenettelyksi ehdotettiin henkilökohtaista kontaktia. Ohjeeksi jäsenhankkijoille annettiin, että jäseneksi liittyminen on myös äänestäjän ”velvollisuus”. Jäsenhankkijoiden tuli käyttää hyväksi kullakin paikkakunnalla kokoomuslaisia ”hyvin tuntevia henkilöitä”. Tavoitteena oli löytää suuremmilla paikkakunnilla noin 30 tällaista henkilöä, joiden kautta verkostoa voitaisiin sitten edelleen laajentaa. Toisaalta kaupunkikunnissa oli noudatettava ”toisenlaista menettelytapaa, koska ihmiset eivät niissä niin tunne toisiaan”. Hyväksi voitaisiin käyttää kokoomuslaisten lehtien tilaajia, joista piti hankkia luettelot.¹⁷⁵ Jäsenhankkijoille tuli painattaa jäsenlomakkeet, jotka täytetään, ja sitten kortistoidaan. Luonnollisesti jäsenhankinta katsottiin asianomaisten ”velvollisuudeksi, mistä ei makseta palkkaa”.¹⁷⁶

Jäsenveron kantamisen lähtökohtana oli valtuuskunnan työvaliokunnassa, että se ”kattaa toiminnan menot”. Veron suuruuden tuli määräytyä jäsenen tulojen mukaan – peruste, mistä tuli kentältä myöhemmin kovaa kritiikkiä. Veron suuruus tuli porrastaa siten, että se olisi 500.000 mk:n äyrimäärästä 500 mk ja alimmillaan 50.000 mk:n äyrimäärästä 50 mk. Itse veron kanto annettiin kansallisseurojen tehtäväksi jäsenhankinnan tapaan.¹⁷⁷ Veron kanto tuli suorittaa heti kunkin vuosikokouksen jälkeen. Tilitys puolueen keskustoimistolle tuli puolestaan tehdä kunakin vuonna 15.4 mennessä.¹⁷⁸

Keskustoimiston tekemät tuottolaskelmat perustuivat siihen, että 20 % puoluetta viime vaaleissa äänestäneistä saataisiin jäseniksi, ja että nämä maksaisivat jäsenmaksua keskimäärin 50 mk henkilöä kohden, jolloin kokonaistuotto olisi niinkin paljon kuin noin 2.5 milj. mk. Tästä summasta 75 % tulisi menemään kenttätöiden hyväksi. Voidaan sanoa, että puolueen talous olisi laskelmien todentuessa ollut aivan täysin toisella pohjalla entiseen arpa-jaispohjaiseen talouteen verrattuna. Kuitenkin erityisesti laskelmat uusista jäsenistä osoittautuivat aivan liian optimistiksi.¹⁷⁹

¹⁷³ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 4.1.1945. Liite 2.

¹⁷⁴ Pohjois-Hämeen piiriliitto. Pöytäkirjat 1927-46, Kokous 27.12.1945.

¹⁷⁵ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 4.1.1945. Liite 2.

¹⁷⁶ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 4.1.1945. Liite 2.

¹⁷⁷ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 4.1.1945. Liitteet 4,5.

¹⁷⁸ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 4.1.1945. Liite 4.

¹⁷⁹ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 4.1.1945. Liite 4.

Puolueen keskustoimisto lähettikin kentälle syksyllä 1945 Salmisen edellä mainitulle muistiolle pohjautuvan kiertokirjeen¹⁸⁰, minkä viesti oli se, että ”eri elimien toiminta on tähän mennessä ehkä liiaksi kiinnittänyt huomiota ainoastaan puolueen aatteelliseen puoleen, jota vastoin puolueen oman sisäisen toiminnan edellyttämä taloudellinen järjestäytyminen on jätetty enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti toimitettavien rahankeräysten varaan”. Kiertokirjeen johtopäätös oli, että ”menestyksellinen puolue toiminta edellyttää kaikissa portaissa tuloja, joiden määrä on jo etukäteen kokemukseräisesti arvioitavissa”.

Puolueen valtuuskunnan työvaliokunnan nimissä lähetetyssä kirjeessä¹⁸¹ pyydettiin piiriliittojen ja kansallisseurojen vastauksia liitteenä oleviin yhdeksään kysymykseen, joiden keskeinen asia oli piiriliiton tai kansallisseuran yleinen suhtautuminen jäsenveroasiaan. Mikäli tämä olisi kielteinen, pyydettiin tähän myös perustelut. Piiriliittojen toivottiin myös kontrolloivan alueensa kansallisseurojen vastaamisaktiivisuutta kyselyyn. Kyselyllä pyrittiin viimein myös kartoittamaan niitä paikkakuntia, joissa ei vielä ollut kansallisseuraa toiminnassa.

Voidaan sanoa, että työvaliokunnassa suunniteltu jäsenhankinta- ja jäsenveroasia olivat uutta kulttuuria kokoomuspuolueessa, mihin ei ollut totuttu – toisin kuin mm. Maalaisliitossa ja SDP:ssä. Onkin selvää, ettei asia edennyt piireissä siten kuin puoluejohdossa oli toivottu; kokoomuslainen järjestökulttuuri ei voinut yhtäkkiä muuttua, mitä ei ollut puoluejohdossa otettu huomioon. Uusien tuulien takana oli puolueen silloinen propagandajaoston sekä KNL:n puheenjohtaja Jussi Saukkonen, ei vanha, kohta väistyvä puheenjohtaja Linkomies.

Käytännössä puolueveroasia ei edennyt suunnitelmien mukaan. Piireille ja kansallisseuroille tehdyn kyselyn mukaan useimmat piiriliitot hyväksyivät sen, mutta myös vastustajia oli; viimeksi mainitut katsoivat, että puoluevero haittaa jäsenhankintaa. Puolueen johdossa todettiin sitten, että puolueen järjestöverkosto ei ollut vielä kunnossa veron keräämistä varten, joten asia jäi edelleen valmisteltavaksi.¹⁸²

Piiriliittojen tilanne sotien jälkeen

Piirien ja niihin kuuluvien kansallisseurojen tilanne oli sodan jälkeen järjestötoiminnan näkökulmasta heikko. Tämän voi tutkija todeta nyt, 50 vuotta myöhemmin, jo puolueen arkistossa, mistä löytyy asiakirjat vuosilta 1940 - 46 vain muutamista piiriliitoista. Nämä piirit olivat Vaasan eteläinen, Pohjois-Häme, Etelä-Häme, Uusimaa ja Satakunta. Voidaan sanoa, että myöhemminkin juuri nämä piirit ovat olleet puolueen vahvimmat, niiden joukkoon tuli sitten 1960-luvun lopulta lähtien myös Varsinais-Suomen piiri.

Pohjois-Hämeen piiriliiton vuosikertomuksessa vuodelta 1943 todettiin, että ”useimmat liittoon kuuluvista kansallisseuroista eivät ole pitäneet edes vuosikokousta, eivätkä ole muutenkaan toimineet”. Kun ei ollut toimintaa, ei ollut myöskään menoja, joten piirin talousarviossa vuodelle 1945 oli säästöä edelliseltä vuodelta peräti 38.000 mk, mikä oli yli 50

---

¹⁸⁰ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 26.10.1945. Liitteet. Keskustoimiston kiertokirje.

¹⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 26.10.1945. Liitteet.

¹⁸² Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-58.

% tuloista.¹⁸³ *Vaasan eteläisen piirin* kokouksen pöytäkirjan mukaan taas "jäsenmaksu edelliseltä vuodelta olit tullut piiriin kuuluvista seuroista vain neljältä". Vuodelta 1943 ei piiri ollut huolehtinut vuosikertomuksesta lainkaan.¹⁸⁴ *Uudenmaan piirin* kertomuksessa vuodelta 1944 sen sijaan jo todettiin, että "loppuvuodesta toiminta pääsi täyteen vauhtiin".¹⁸⁵ Piirin kevätkokouksessa toukokuussa oli edustus jokaisesta piiriin kuuluvasta kansallisseurasta, mikä oli ehdottomasti poikkeus koko puolueen kentässä. Myös Uudenmaan piiriltä oli jäänyt säästöön edelliseltä vuodelta huomattava summa, 490.000 mk (noin 50.000 euroa), yli puolet talousarvion loppusummasta.

Esimerkkinä yhden piiriliiton taloudesta olkoon tässä juuri Uudenmaan piirin tilinpäätös vuodelta 1944¹⁸⁶:

Tulot:

Keräystuotot	785.000 mk
Arpajaistuotot	417.000 "
Korkotuotot	127.000 "
Verot	139.000 "
Säästö	493.000 "

Keräystuotot muodostuivat lähinnä elinkeinoelämältä saaduista lahjoituksista. Verot olivat piirin saamia pieniä jäsenmaksutuloja.

Satakunnan piiriliiton kokouksessa 30.4.1944 oli ikävä tilanne: piirin sihteeri oli "hukannut vastakirjat", joten kokous ei voinut käsitellä tilinpäätöstä, eikä myöskään vuosikertomusta. Kokouksessa käytiin kovaa polemiikkaa, jonka ydin oli se, että miten tämäntapaista ylipäättäen oli voinut tapahtua. Ns. kannatusmaksuja ei ollut peritty kaikilta kansallisseuroilta.¹⁸⁷

Uutta eloa ja vauhtia piirien toimintaan jo syksyllä 1944 saivat keväällä 1945 tulossa olevat eduskuntavaalit. Ryhdyttiin rakentamaan vaaliorganisaatiota, keräämään varoja vaaleja varten sekä neuvottelemaan vaaliliitoista ja ehdokasasettelusta.¹⁸⁸ Järjestötoiminta syntyi uudelleen ikään kuin olosuhteiden pakosta, tärkeän yhteisen asian ympärille. Myös Rantalan mukaan jäsenten suhtautuminen puolue toimintaan muuttui myönteisemmäksi, ja samalla järjestötoiminta sai entistä säännöllisemmät ja monipuolisemmat muodot.¹⁸⁹ Toisaalta huomattava osa jäsenistä pysyi edelleen sivussa varsinaisesta toiminnasta tyytyen vain pienen jäsenmaksun maksamiseen.

Verrattuna jälleen Maalaisliittoon, näyttää siltä että tämä puolue kulki järjestökoneiston kehittämisessä kokoomukseen verrattuna selvästi edellä. Vaikka ML:n liikkeellelähtö syksystä 1944 oli myös hidasta ja rahapulakin kiusasi, päästiin Hokkasen mukaan suhteellisen nopeasti vauhtiin hyödyntäen taitavasti – kokoomusta paljon paremmin – ennen kaikkea

¹⁸³ Pohjois-Hämeen piiriliiton pöytäkirjat. Kokous 17.3.1944.

¹⁸⁴ Vaasan läänin eteläisen piiriliiton pöytäkirjat. Kokous 7.4.1944.

¹⁸⁵ Uudenmaan piiriliiton pöytäkirjat. Kokous 5.4.1945.

¹⁸⁶ Uudenmaan piiriliiton pöytäkirjat. Kokous 5.4.1945.

¹⁸⁷ Satakunnan piiriliiton pöytäkirjat. Kokous 30.4.1944.

¹⁸⁸ Ks esim. Halme 1989

¹⁸⁹ Rantala 1956, 103

maaseudulle sotien jälkeen syntyneitä järjestöllistä tyhjötä. Se tarkoitti suuria jäsenmääriä, joihin pidettiin säännöllisesti yhteyttä. Myös varainhankinta vakautettiin. ML:n arpajaisetkin olivat tuoneet kassaan jo sotien aikana huomattavia varoja.¹⁹⁰

Vasemmistopuolueista myös sosialidemokraattien jäsenmäärä kasvoi vuosina 1944 – 46 huomattavasti siten, että vuoden 1944 lopussa oli jäseniä noin 34.000 ja kaksi vuotta myöhemmin jo yli 60.000. Sosialidemokraattisen työväenliikkeen historian kirjoittajan Soikkasen mukaan kasvun syinä olivat uuden SKDL:n asettama haaste sekä taistelu puolueen suunnasta.¹⁹¹ Näin siis ulkoiset tekijät vaikuttivat tässäkin. Porvarillisiin puolueisiin verrattuna oli SDP:llä myös merkittävä etu jäsenmäärän kasvattamisessa: työpaikat, joilla alkoi järjestäytyminen puolueen piiriin. Tämä pääsi alkuun jo vuoden 1945 puolella kahdessa metallialan yrityksessä. Huomion keskittäminen ammattiliittoittain ja työpaikoittain tapahtuvaan järjestäytymiseen oli reagoitua myös kommunistien toimiin. Kokonaan toinen asia on puolueen jakautuminen kahtia: enemmistöön ja oppositioon, joka tuli voimakkaasti esiin vuoden 1946 puoluekokouksessa.¹⁹² Paikallistasolla kamppailu työväenliikkeen sisällä merkitsi ”toisten kohdalla myös passiivisuutta ja vetäytymistä”; näin esimerkiksi Pälkäneellä. Myös työväenliikkeen yhdistyksissä saattoivat tehtävät keskittyä vain muutamille harvoille 1940-luvun lopulla, sotien jälkeisen alkuinnostuksen jälkeen.¹⁹³

2.2 Organisaation rakentamista arjapaistaloudessa

Yhteiskunnallinen tausta¹⁹⁴

Suomalainen yhteiskunta onnistui selviämään kohtuullisen hyvin sotien jälkilaskuista. Luovutetuilla alueilla kotinsa menettänyt siirtoväki jouduttiin sijoittamaan uusien rajojen sisäpuolelle. Vaikka tästä suuri osa sijoittui asuntopulan vaivaamiin kaupunkeihin, enemmistö voitiin asuttaa maaseudulle. Liikaväestön sitominen maahan tajuttiin ensiarvoisen tärkeäksi sosiaalisesti ja poliittiseksi tehtäväksi. Suuri merkitys maan jälleenrakentamiselle oli myös työväestön saaminen mukaan äärimmäistä vasemmistoa myöten edustajiensa välityksellä hallitusvastuuseen.¹⁹⁵

Toisen maailmansodan jälkeen käytiin Suomessakin ns. sosialisoimiskeskustelu, esimerkiksi vuoden 1945 valtiopäivillä työväenpuolueet jättivät joukon tähän liittyviä aloitteita. Syksyllä 1945 SDP teki asiasta välikysymyksen pyrkien ottamaan asiassa aloitteen käsiinsä. Aloite nähtiin kuitenkin enemmän taktisena vetona, ja että taustalla oli ennen kaikkea taistelu työväen äänistä kommunistien kanssa.¹⁹⁶

Mickelssonin käyttämän ”leiri-Suomi”-käsitteen viitekehyksessä kokoomus oli sodan jälkeen vielä alkutekijöissään: puolueella oli *ydinkehä* eli jäsenistö sekä *keskikehä*, ts. nais- ja nuor-

¹⁹⁰ Hokkanen 1996, 300-302

¹⁹¹ Soikkanen H. 1991, 118-119

¹⁹² Emt., 125, 152-153

¹⁹³ Raitio 2006, 175

¹⁹⁴ Tutkimuksen jokaisessa järjestöluvussa on vastaava yhteiskunnallinen konteksti, jossa pyritään kuvaamaan tiivistetyksi se tilanne, missä kokoomuspuolue kehitti toimintaansa.

¹⁹⁵ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2006, 231-232

¹⁹⁶ Paavonen 2006, 35-36

risojärjestöt sekä lehdistö (ei kuitenkaan omaa kansanopistoa), mutta *uloin kehä* (ML:lla ja SDP:llä esimerkiksi Osuuskauppaliike, nuorisoseurat, Työväen Urheiluliitto sekä SAK ja MTK) oli tässä vaiheessa hyvin heikko. Vasemmisto oli tässä suhteessa paljon edellä. Myös julkisuus oli fragmentoitunut leimallisesti vasemmiston suuntaan.¹⁹⁷

Paloheimo on nimittänyt poliittisen järjestelmän toimivuuden näkökulmasta ajanjaksoa vuodesta 1945 aina vuoteen 1962 saakka "sisäpoliittisen viidakkosodan kaudeksi".¹⁹⁸ Wiberg taas jakaa poliittisen järjestelmän kehityksen viiteen kauteen: ensimmäinen tasavalta 1917-39, sota-aika 1939-44, toinen tasavalta 1944-1982, parlamentarisoinnin kausi 1982-2000 ja perustuslain kausi vuodesta 2000 lähtien.¹⁹⁹

Järjestöllinen kehitys

Kokoomuksen jäsenkenttä kehittyi ja kasvoi seuraavina vuosina, jos kohta aluksi suhteellisen hitaasti. Keskeinen rooli piiri- ja paikallistason kehittämässä tuli olemaan piirisihteerien toimien muuttamisessa päätoimisiksi. Tilanne alkoikin olla jo vuonna 1946 kohtuullinen: vuoden aikana saatiin seitsemän uutta piirisihteerä. Päätoiminen piirisihteerä²⁰⁰ oli vuoden lopulla lähes jokaisessa piirissä 2-3 lukuun ottamatta.

Puolueen valtuuskunnan työjaoston päätöksellä asetettiin erityinen *järjestövaliokunta* kartoittamaan kentän tilannetta sekä tekemään ehdotus kentän elvyttämiseksi ja laajentamiseksi. Merkille pantavaa on, että puolueen puheenjohtajaksi vielä kesällä 1944 valittu pääministeri Edwin Linkomies ei ollut "uusien tuulien" kärjessä vaan monet muut, yhtenä KNL:n puheenjohtaja Jussi Saukkonen, joka tällä paikalla pystyi vaikuttamaan myös emopuolueen kehitykseen nuorten liiton lisäksi. Linkomiehen julkisista puheista saa jopa sen kuvan, että puheenjohtaja ei ymmärtänyt täysin niitä vaatimuksia, joita puoluetoiminnalle nyt asetettiin²⁰¹.

Uudistuksiin lähdettiin vahvistamalla aluksi puolueen *keskustoimistoa*. Vuosina 1944 - 46 valittiin keskustoimistoon erityinen sanomalehtisihteerä sekä myös järjestösihteerä. Aarne Hongan vetäytyttyä puolueyöstä 31.8.1946 valittiin hänen tilalleen kansanedustaja Niilo Honkala. Valinta oli esillä ensin työvaliokunnassa 9.7.1946, jolloin puheenjohtaja Arvo Salminen ilmoitti käyneensä neuvotteluja "puoluesihteeräkysymyksestä" Honkalan kanssa.²⁰² Tämä viittaa siihen, että voidaan sanoa Honkalan olleen Salmisen ehdokas. Uusi puoluesihteerä valittiin "yksimielisesti" valtuuskunnan kokouksessa 14.8.1946.²⁰³ Järjestösihteeriksi tuli 15.11.1946 alkaen maisteri Onni Rantala. Voidaan sanoa, että heillä oli oma merkittävä panoksensa puolueorganisaation kehittämässä. Ennen kaikkea järjestötoimintaan saatiin nyt uutta innostusta ja ammatillista otetta, mihin ei sivutoimisella puo-

¹⁹⁷ Mickelsson 2007, 91-101

¹⁹⁸ Paloheimo 2007, 232

¹⁹⁹ Wiberg 2006, 30

²⁰⁰ Toropaisen pro gradu-tutkimuksen mukaan päätoiminen piirisihteerä olisi ollut jokaisessa piirissä jo vuoden 1944 loppuun mennessä, mitä havaintoa ei tämän tutkimuksen aineisto tue. Toropainen 1986, 45

²⁰¹ Ks. esim. Linkomiehen puhe puoluevaltuuskunnan kokouksessa keväällä 1945. Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuskunnan pöytäkirjat 1945-46. Kokous 24.1.1945.

²⁰² Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 9.7.1946.

²⁰³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuskunnan pöytäkirjat 1935-50.

luesihteeri Aarne Hongalla ollut edellytyksiä. Vares on luonnehtinut Honkalaa erittäin vahvaksi puoluesihteeriksi, joka sittemmin ajautui kentän väen kanssa ristiriitoihin.²⁰⁴ Tämä ei ollut vaikuttamatta puolueen johtamiseen. Tähän asiaan palataan lähemmin myöhemmin.

Vuoden 1949 lopussa oli keskustoimiston palveluksessa seuraavat henkilöt: puoluesihteeri Niilo Honkala, järjestösihteeri Onni Rantala, tiedotussihteeri Leo Lahtinen, sanomalehtisihteeri Eino Parikka, uutistoimittaja Arvo Laro ja toisena Yrjö Soramies, Uudenmaan piirin toiminnanjohtaja Eero Saurama aluksi oto. talouspäällikkönä, ja hänen jälkeensä päätoimisena talouspäällikkönä kenraali Pajari, jonka kuoleman jälkeen kenraali Hersalo. Toimistossa oli kaksi työntekijää, Anna-Liisa Rihtniemi ja konekirjoittaja Irma Malas. Pitkäaikainen toimistosihteeri Lydia Saksa erosi siirtyäkseen Naisjärjestöjen Liiton toimistoon. Yhteensä henkilökuntaan kuului siten noin 7-8 työntekijää. Lisäystä oli vuoden 1944 lopun tilanteesta 3-4 työntekijää.²⁰⁵

Valtuuskunnan jäsenten edellä mainituista vastusteluista huolimatta henkilöresursseja pyrittiin lisäämään myös piiritasolla: jokavuotiseksi tavoitteeksi tuli saada päätoiminen piirisihteeri jokaiseen 14 piiriin. Tavoite saavutettiin vuoteen 1948 mennessä.

Tutkijan kannalta erityisesti kokoomuksen jäsenmäärän tarkastelu on kuitenkin ongelmallista, koska jäsentilastot ovat epäluotettavia, mihin jo edellä viitattiin. Puolueen järjestösihteeri Onni Rantala toteaaakin vuoden 1956 väitöstutkimuksessaan, että "läheskään kaikissa kokoomuksen paikallisyhdistyksissä ei ole pidetty jäsenluetteloita, ja toisissa ne eivät ole olleet ajan tasalla"²⁰⁶. Rantalan mukaan vain muutamissa piireissä tilanne oli tältä osin lähes kunnossa, yhtenä niistä Satakunnan piiriliitossa²⁰⁷.

Luotettavamman kuvan kokoomuspuolueen kentän kehityksestä saa Keskusliiton vuoden 1945 toimintakertomuksen liitteenä olevasta koko maata koskevasta paikallisyhdistysten, ts. kansalliseurojen määrää koskevasta tilastosta.

---

²⁰⁴ Vares 2008, 57

²⁰⁵ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-58; Keskustoimiston henkilökunta 1943-99. PTA.

²⁰⁶ Rantala 1956, 3

²⁰⁷ Emt.

Taulukko 2. Kansallisen Kokoomuksen kansallisseurojen määrä piiriliitoittain vuonna 1945.²⁰⁸

Piiriliitto	Kansallisseurojen määrä
Uusimaa	30
Turun eteläinen	7
Turun pohjoinen	23
Hämeen eteläinen	15
Hämeen pohjoinen	16
Vaasan eteläinen	10
Vaasan itäinen	18
Vaasan pohjoinen	7
Oulu	5
Lappi	6
Kuopion itäinen	17
Kuopion läntinen	21
Mikkeli	5
Kymen itäinen/läntinen	6
Yhteensä	186 kansallisseuraa

Jos verrataan taulukon 2 kansallisseurojen määrää vuoden 1944 vastaavaan (145), voidaan todeta, että vuoden 1945 aikana oli perustettu tai herätetty henkiin 41 kansallisseuraa. Kehitys oli kuitenkin hyvin erilainen eri piireissä, kuten edellä havaittiin: oli optimismia ja eteenpäin menon henkeä, mutta oli myös pessimismia kokoomuslaisen järjestötoiminnan elpymisen suhteen. Jälkimmäinen kertoo siitä, että puolueen keskustuomiston suunnitelmat järjestöorganisaation kehittämiseksi uudelle tasolle eivät edenneet siten kuin oli pienessä järjestöaktiivien ja palkattujen toimihenkilöiden piirissä ajateltu. Niinpä vielä vuoden 1947 toimintasuunnitelmassa oli yhtenä keskeisenä tavoitteena ”järjestöorganisaation kuntoon laitto”.²⁰⁹

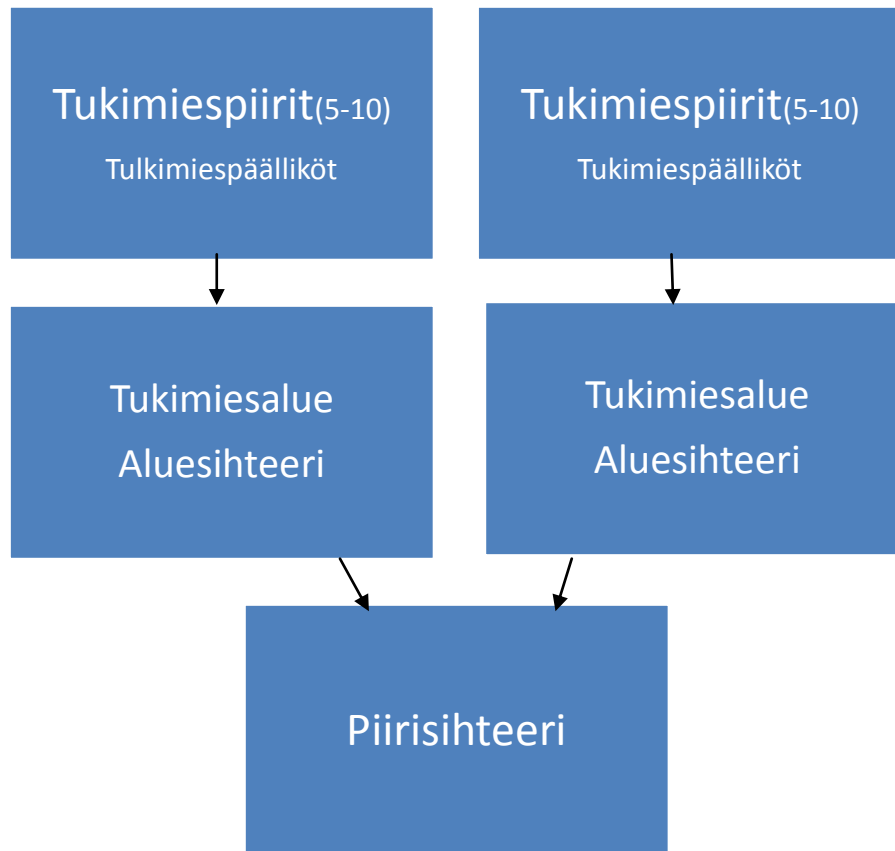
Kesäkuussa 1946 vuokrattiin Sammatista puolueen käyttöön kurssipaikaksi Kirjoniemi-niminen paikka. Toimintakertomuksissa paikasta ryhdyttiin käyttämään nimitystä ”*puolueopisto*”. Tärkeä tehtävä oli piiri- ja paikallistason ”tukimiesverkoston aukkojen” täyttämässä.

Koska *tukimiesorganisaatio* oli kokoomuksen vaalityössä niin keskeinen, esitetään seuraavassa uuden puoluesihteerin Niilo Honkalan laatiman selvityksen pohjalta sen pääkohdat. Jokainen pitäjä/kunta oli jaettu kylä- ja kulmakunnittain tukimiespiireihin siten, että yksi tukimiespari kykeni piirinsä hoitamaan. Käytännössä *tukimiespiirien* määrä vaihteli keski-kokoisessa pitäjässä 5-10 välillä. Kuhunkin tukimiespiiriin nimettiin tukimies tai tukimiespari ”tarmokkaista ja innostuneista” henkilöistä. Tukimiesverkoston johtoelimenä toimi kansallisseuran johtokunta tai vaalitoimintaa varten muodostettu erityinen toimikunta. Pitäjäkohtaisen tukimiestoimikunnan puheenjohtaja oli *tukimiespäällikkö*, jonka nimeämisestä vastasi kunkin kokoomuksen piirin piirisihteeritoiminnanjohtaja. Koska katsottiin, että jokaisen pitäjän vaalityön johtaminen suoraan piiritoimistosta käsin olisi hankalaa, voitiin vaalipiiri jakaa tukimiesalueisiin. Tukimiespäälliköiden esimiehenä toimi kullakin alueella

²⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 20.10.1946.

²⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 20.10.1946.

juuri mainitun alueen aluesihtööri. Vaalipiirin tukimiestoimintaa johti kunkin puolueen piirin piirisihtööri. Puolueen keskustoimistosta johti tukimiestoimintaa puolestaan järjestösihtööri, siis vuodesta 1946 lähtien Onni Rantala. Osoituksena koko järjestelmän peruspilarin, tukimiesten merkityksestä oli, että puoluesihtöörin ohjekirjaseen mukaan "vaalien tulos riippuu aina viime kädessä tukimiehen toimintatarmosta, riipeydestä ja ennen kaikkea hänen innostaan".²¹⁰ Järjestelmä oli periaatteessa voimassa aina 1960-luvulle saakka. Seuraavassa on kuvaus siitä piiritasolle saakka kuviona, "alhaalta ylöspäin":

Kuvio 2. Kansallisen Kokoomuspuolueen tukimiesorganisaatio vuodesta 1946 alkaen.²¹¹

Kuvioon liittyi siis vielä keskustoimistosta järjestösihtööri, joka toimi koko puolueen vaalipäällikkönä. Piirisihtöoreitä oli 16. Nousiainen on löytänyt tiedon, jonka mukaan kokoomuksella olisi ollut 1950-luvun puolivälin jäleen tukimiehiä yhteensä noin 7.000. Määrä tuntuu suurelta, mutta toisaalta vertailuna on huomattava, että Maalaisliitolla oli samaan aikaan tukimiehiä peräti jo 35.000.²¹² Virkkusen Korsimo-kirjasta löytyy sama tieto, joten se pitää paikkansa. Virkkusen mukaan kokoomuksen tukimiesjärjestelmä oli vanhempi kuin Maalaisliiton. Mainitussa teoksessa on haastateltu apulaisprofessoriksi siirtynyttä entistä järjestösihtööri Rantala, joka muisteli, että Maalaisliitto jopa kopioi sellaisenaan kokoomuksen suunnitelman.²¹³

²¹⁰ Honkala 1947, 50-55

²¹¹ Emt.

²¹² Nousiainen 1959, 40

²¹³ Virkkunen 1976, 63-64

Vuoden 1946 toimintakertomuksessa voitiin todeta, että kaikki piiriliitot olivat pitäneet sääntömääräiset kokouksensa. Oli järjestetty ”tiedoitustilaisuuksia, kesäjuhlia, kiertueita ja itsenäisyyspäivän juhlia”.²¹⁴ Järjestötoiminta oli ”vilkastumassa”. Toisaalta toimintakertomuksessa avoimesti todettiin, että ”muutamit piirit eivät ole selvinneet sodan jälkeisestä turtumuksesta”.²¹⁵ Puolueen johto pyrki selvästi *monialayhdistyksiin*, joissa politiikan teko olisi vain yksi osa-alue.

Seuraavasta taulukosta käy ilmi puolueen järjestökentän tilanne vuoden 1946 lopulla:

Taulukko 3. Kansallisen Kokoomuksen kansallisseurojen ja niiden jäsenten määrä piiriliitoina vuonna 1946.²¹⁶

Piiriliitto	Kansallisseuroja	Jäseniä
Uusimaa	27	5.050
Turku eteläinen	7	500
Turku pohjoinen	24	3.663
Häme eteläinen	16	850
Häme pohjoinen	33	1.137
Vaasa eteläinen	12	1.100
Vaasa itäinen	19	1.700
Vaasa pohjoinen	8	560
Oulu	8	300
Lappi	3	500
Kuopio itäinen	15	850
Kuopio läntinen	21	1.200
Mikkeli	4	250
Kymi	15	1.092
Yhteensä	217	18.152

Verrattuna vuoteen 1945 oli kansallisseurojen määrä kasvanut 186:sta lukuun 217 jäsenmäärän kasvaessa muutamalla tuhannella. Toisaalta taulukosta käy hyvin ilmi, miten epätasainen puolueen järjestökentän tilanne edelleen oli, mm. varsin heikkoja piirejä olivat Mikkeli, Lappi, Oulu, Vaasan pohjoinen, Hämeen eteläinen sekä Turun eteläinen; erityisesti viimeksi mainitun alhaiset luvut herättävät huomiota, kun tilannetta tarkastellaan suhteessa piirin väestöpohjaan sekä kokoomuksen kannatukseen. Jäsenmäärän osalta oli Uudenmaan piiri aivan omassa sarjassaan.

Keväällä 1946 ryhdyttiin suureen *varojen keräykseen*, mitä oli edellytetty myös puolueen talousarviossa; keräystuottojen osuudeksi oli arvioitu noin 80 % tuloista. Toisaalta puolueen tulopuolen vakiinnuttamiseksi tehtiin suunnitelma eräänlaisesta ”piiriliittoverosta”: muutamille suuremmille piireille asetettiin velvoitteeksi maksaa Keskusliitolle keräyksen tuotosta tietty osa, loput saisi piiri pitää itse. Keräys suoritettiin seuraavissa piireissä²¹⁷:

²¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-1958.

²¹⁵ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-1958.

²¹⁶ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 18.4.1946. Liitteet.

²¹⁷ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 18.4.1946. Liitteet.

Uusimaa	900.000 mk (noin 45.000 euroa)
Turku pohjoinen	85.000
Turku eteläinen	85.000
Häme eteläinen	85.000
Häme pohjoinen	150.000
Vaasa eteläinen	70.000
Kuopio	70.000
Kymi	70.000

Keräyksen lisäksi puolueen toiminta edellytti arpajaistuottoja. Niinpä järjestettiin ”suurar-pajaiset”. Liikkeelle laskettiin ”joka miehen pika-arpa”, painos 400.000 kpl. Muutamille pii-reille asetettiin ”suururakka”, jonka ne hoitivat hyvin; sen sijaan ”eräät vaalipiirit hoitivat asiansa anteeksiantamattoman huonosti”.²¹⁸

Vuodelle 1947 hyväksytyssä toimintasuunnitelmassa asetettiin edelleen tavoitteeksi pää-toimisten piirisihteereiden saaminen jokaiseen piiriin, koska tavoite ei toteutunut vielä edellisenä vuonna. Muutamiin piireihin toivottiin saatavan lisäksi erityinen nuorisosihteerit.

Kirjoniemen kurssitoimintaan asetettiin suuria toiveita: ”Toimihenkilökentän koulutuksessa on erityistä huomiota kiinnitettävä puolueen sisäoppilaitoksen kehittämiseen niin, että siitä muodostuu vähitellen jatkuvasti toimiva puolueopisto.”²¹⁹

Osoituksena puolueen järjestötoiminnan keskeisestä tehtävästä oli toimintasuunnitelman maininta, minkä mukaan ”vuoden 1947 järjestötoiminta tähtää ennen kaikkea joulukuun kunnallisvaaleihin”. Kansallisseuroille annettiin kunnallisvaalivalmisteluissa keskeinen rooli. Ensisijaisesti ”nukkuvat seurat” oli herätettävä henkiin”. Jäsenhankintaa oli tehostettava edelleen sekä tukimiesverkosto oli saatava kattavaksi.²²⁰ Ilmeisesti ensimmäistä kertaa kokoomuksen sisällä, Keskusliiton kokouksessa, tuotiin esiin uusi kohderyhmä, johon tulisi panostaa sekä jäsenhankinnassa että vaalityössä, ns. *keskiluokka*.²²¹ Tämä yhteiskunnan yhä kasvava ryhmä olikin sitten kokoomuksen keskusteluissa ja ohjelmatyössä painotetusti esillä pitkälle 1950-luvulle.

Vuosi 1947 oli puolueen jäsenkentän kehitymisessä merkittävä, koska jäsenmäärä kasvoi lähes puolella: vuonna 1946 jäseniä oli edellä mainittu 18.100, kun vuoden 1947 luku oli jo 36.108. Kansallisseurojen määrä oli nyt jo 331, uusia seuroja 114. Ei ihme, että toiminta-kertomuksessa todettiin: ”Määrätietoisien järjestötyön ansiosta jäsenistön määrä on kaksinkertaistunut.”²²² Yksi tekijä jäsenmäärän kasvussa oli eittämättä kansallisseurojen välinen *jäsenhankintakilpailu*, minkä voitti Turun pohjoinen piiri. Edelleen oli kuitenkin näh-tävissä vanhaa suhtautumista järjestötyöhön: ”Ennakkoluuloja ja välinpitämättömyyttä on vielä paljon.”²²³

²¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 18.4.1946.

²¹⁹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 18.4.1946. Toimintasuunnitelma vuodelle 1947. Liite 9.

²²⁰ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46. Kokous 18.4.1946. Toimintasuunnitelma vuodelle 1947. Liite 9.

²²¹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 20.4.1947.

²²² Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 25.4.1948. Liite 6.

²²³ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 25.4.1948, Liite 6.

Osoitus keskustoimiston päättäväisestä toimintapolitiikasta – ja samalla uudesta järjestökulttuurista – oli puolueen painattama Kokoomuksen käsikirja, joka oli tarkoitettu kansallisseurojen toimihenkilöille. Merkittävä oli myös vuoden 1947 alusta luotu sanomalehtipalvelun laajennus. Uuden organisaation nimeksi tuli *Kokoomuspuolueen sanomapalvelu, KSP*. Päätoimiseksi uutistoimittajaksi puolueetoimistoon valittiin Arvo Laro.

Vuotta 1948 leimasi valmistautuminen puolueen *30-vuotisjuhliin* joulukuussa 1948. Juhlakokouksessa puheenjohtaja Arvo Salminen kuvasi hyvin kokoomuksen asemaa ja sen kehittymistä sotien jälkeen, keskeinen puheenjohtajan tuntemus oli edelleen puolueen vaikea asema: ”Sotien jälkeen kokoomus on ollut eristettynä, jopa vainotussa asemassa, syrjässä hallitusvastuusta, ja eduskuntaryhmä on ollut oppositiossa, äärimmäisen vasemmiston sanomasta ei ole puuttunut vaatimuksia kokoomuspuolueen lakkauttamiseksi. Kommunistit ovat pyrkineet kansanrintaman kautta diktatuuriin kaikkialla. Kokoomuspuolue saatiin eristetyksi kolmen suuren hallituksen muodostamisen kautta, siitä tuli välttämätön taantumuspuolue, jonka tilille voitiin panna kaikki.” Kokoomuksen luonteen Salminen määritteli perinteisellä tavalla ”*konservatiiviseksi yleispuolueeksi*, luokkapuolueiden kanssa ei lähdetä kilpailemaan”.²²⁴

Kysymys päätoimisista piirisihteereistä oli vieläkin ajankohtainen, sillä ponnisteluista huolimatta ei tällaista kaikilla piireillä ollut. Myös matka- ja nuorisosihteereitä toivottiin piirien palkkalistoille. Uusia kansallisseuroja toivottiin noin ”80 pitäjään, missä ei vielä puolueen toimintaa ole”.²²⁵

Piiriliittojen kesken julistettiin sittemmin vuosittaiseksi käytännöksi muodostunut *toimintakilpailu*. Toiminnan kehittymisen mittareiksi – nämä muuttuivat jonkin verran vuosien mitaan - valittiin:

- kansallisseurojen jäsenmäärän kasvu
- kansallisseurojen lukumäärä
- puolueen äänimäärän kasvattaminen vuoden 1948 eduskuntavaaleissa
- kansallisseurojen järjestämien tilaisuuksien lukumäärä

Järjestötoiminnan kehittämiseksi oli muutenkin ponnisteltava, sillä uhkana oli ”vaalien jälkeinen toiminnan lamaantuminen”.²²⁶ Piireille annettiin seuraavia järjestötoiminnan ohjeita²²⁷:

- syksyllä oli järjestettävä erityinen toimintaviikko
- piirien vakituinen henkilöstö oli pidettävä palveluksessa
- kansallisseuroihin oli perustettava erilaisia kerhoja
- oli pidettävä paikallistasolla juhlia
- oli järjestettävä kunnallispoliittisia neuvottelutilaisuuksia
- perusjärjestöjen rekisteröintiasiat kuntoon
- puolueen tunnusten, kuten rintamerkkien ym. laajempi käyttö
- oli huolehdittava siitä, että piireihin valitaan erityiset maatalousvaliokunnat

²²⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1948 ylimääräinen puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

²²⁵ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 15.11.1947. Liitteet.

²²⁶ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 15.11.1947. Liitteet.

²²⁷ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 15.11.1947. Liitteet.

Luettelossa kiinnittää huomiota kohta "puolueen tunnusten laajempi käyttö", joka oli vielä tässä vaiheessa kuitenkin kovin vierasta kokoomuslaiselle järjestökulttuurille. "Lippu nostettiin" esiin vasta 1970-luvulla. Samoin esille kannattaa ottaa tavoite kerhojen perustamisesta paikallisyhdistyksiin; keskusjohto pyrki vielä tässä vaiheessa monialayhdistyksiin varemmissa puolueiden tapaan. Tästä tavoitteesta johto joutui perääntymään lopulta kokonaan, sillä kansallisseuroista ei koskaan tullut monialayhdistyksiä, koska se ei sopinut niiden jäsenkunnan heterogeeniseen rakenteeseen.

Vuoden 1948 aikana jäsenmäärä nousi huomattavasti vuodesta 1947 ollen ilman nuoris- ja naisjärjestöjä yhteensä jo 51.543; uusia jäseniä liittyi puolueeseen näin ollen vuoden aikana peräti noin 14.000. Suunniteltua kansallisseurojen määrän kasvua ei kuitenkaan saavutettu; uusia paikallisyhdistyksiä perustettiin 16, ja henkiin oli herätetty 14 kansallisseuraa.²²⁸

Vuonna 1949 oli puolueen kansallisseurojen määrä noussut edelleen ollen vuoden lopussa yhteensä 389 ja jäsenmäärä 56.910 – kasvua siis edellisestä vuodesta enää noin 5.300, joten jäsenmäärän kasvu oli selvästi loiventunut. Kansallisseurojen verkosto alkoi olla lähes valmis vuoden 1949 loppuun mennessä siten, että paikallisyhdistys toimi joka kunnassa paitsi Oulun, Lapin, Mikkelin ja Turun eteläisessä piirissä. Seuraavasta asetelmasta näkyy puolueen järjestöllinen tilanne kokonaisuudessaan mainittuna vuonna:²²⁹

kansallisseuroja: 389, joista uusia 16, jäs. yhteensä 56.910 (lisäystä 5.300)
naisten yhdistyksiä: 19
nuorten yhdistyksiä: 66
yhteensä paikallisyhdistyksiä: 474, jäseniä yhteensä 75.552

Vuonna 1949 järjestettiin edelleen piirien välinen *toimintakilpailu* arviointikriteereiden ollessa entiset²³⁰:

- jäsenhankinta
- tilaisuuksien järjestäminen
- koulutustoiminnan määrä

Kilpailun tulos kertoo piirien aktiivisuuden eroista: kilpailun voitti Turun pohjoinen piiri Turun eteläisen ollessa toisena. Heikoimmat piirit kilpailussa olivat Kuopion itäinen, Vaasan pohjoinen sekä Oulun piirit. Pistemäärien erot olivat huomattavat voittajan saaliin ollessa 49 pistettä heikoimman piirin eli Kuopion itäisen piirin saadessa vain 7 pistettä.

Paikallisella tasolla jäsenet saatiin mukaan osallistumaan myös muihin tilaisuuksiin kuin pakollisiin vuosikokouksiin. Näitä olivat jäsenillanvietot, vierailut naapureihin sekä erilaiset juhlat. Tässäkin aktiivisuudessa oli tosin suuria eroja.

Huolimatta jäsenmäärän jatkuvasta noususta todettiin vuoden 1949 toimintakertomuksessa, että "kokoomusjärjestö on hitaasti heräämässä". Järjestötoiminnan kehittämisen valittiin olevan puolueessa "epäkiitollista ja työlästä puuhaa". Merkille pantavaa on, että

²²⁸ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 15.11.1947. Liitteet Toimintakertomus vuodesta 1948.

²²⁹ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1947-50. Kokous 22.4.1950. Liitteet.

²³⁰ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 6.4.1950. Liitteet.

vuoden 1950 toimintakertomus ei ole tässä asiassa yhtään optimistisempi: ”Koko toimintamme on ollut muutaman tarmokkaan ja uhrautuvan henkilön varassa.”²³¹

Valtuuskunnan työvaliokunta pyrki omalta osaltaan parantamaan järjestöllistä tilannetta järjestöaktiivien *koulutuksen* kautta sekä kiinnittämään huomiota muiden puolueiden kehitykseen tältä osin: ”Muiden puolueiden voimakas ja määrätietoinen työ on johtanut siihen, että oikeiston valveutumisen on herätettävä. Varsinkin vasemmistopuolueissa on saavutettu korkea väittelyn taso. Meidän on saatava varmaa tietoa kansalliseurojen puheenjohtajille ja sihteereille, tarvitaan aktiivisia ja osaavia työntekijöitä, sitä kautta lisäämme puolueen voimaa ja toimintakykyä.”²³² Niinpä vuoden 1949 alussa puolueelle hankittiin Tuusulasta Linnaistenmäeltä tontti ja koulutustilat. Paikan nimeksi vahvistettiin helmikuussa 1949 säätiön työvaliokunnan kokouksessa *Snellman-Opisto*, jossa järjestettiin 1950-luvun loppuun mennessä yli 100 kurssia. Koulutukseen osallistui noin 8000 puolueen jäsentä. Koulutuskeskus myytiin Seurakuntaopiston Säätiölle vuonna 1960. Tämän jälkeen säätiö hankki omistukseensa kiinteistön Helsingistä Fabianinkatu 28: sta, jossa voitiin myös kouluttaa kentän väkeä. Nykyisen toimintamuodon, tutkimusapurahojen myöntämisen, Snellman-Säätiö aloitti vuonna 1968.²³³

Keskusliiton vuosikokouksessa huhtikuussa 1949 pidetyt puheenvuorot olivat edelleen kuitenkin kriittisiä kentän tilanteesta, kansalliseurat eivätkä piirit toimineet toivotulla tavalla: ”Toimintasuunnitelmasta on pidettävä kiinni, heikkojen piirien asemaa on vahvistettava, nyt se on onnettomimpia asiantiloja puolueessa, valtuuskunnan on toimitettava piireille tilaus uudelleen ponnistaa samalta lähtöviivalta.” Esille tuotiin myös todella vaikeita tilanteita kentällä: ”Oulussa oltiin konkurssin partaalla, sitten Oulun porvarit päättivät, että asioita tulee hoitaa yhdessä, perustettiin talouden tukielin, joka hoitaa lahjoitusten keräyksen koko vaalipiirin alueella.” KNL:n Jussi Saukkonen analysoi kokoomuslaista järjestökulttuuria: ”Kokoomuksen kannattajakuntaa on hyvin vaikea käskeä, se on heterogeenistä, meillä pitää yhdistystoiminnan perustua herätettyyn harrastukseen.”²³⁴

Myönteisiin piirteisiin kuului ilmeisesti edelleen kuitenkin puolueyhteisön suhteellisen hyvä sisäinen henki ja selkeiden fraktioiden puuttuminen, jonka totesi vuoden 1950 keväällä puheenjohtaja Salminen: ”Meidän puolueemme täytyy myös organisatorisesti eheytyä, vaikka onkin voitu iloita suurenmoisesta *sisäisestä yhtenäisyydestä* ja eheydestä, ei ole ollut suuntaristiriitoja. Täytyy yhtenäisyyttä vielä vahvistaa, tärkein asia on puoluejärjestön uudistaminen ja uusien sääntöjen käsitteleminen.”²³⁵ Myöskään puolueen ja eduskuntaryhmän välille ei ollut vielä kehittynyt niitä jännitteitä, joiden kanssa puoluejohto joutui kamppailemaan 1960-luvulta lähtien.

²³¹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 19.4.1950

²³² Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 22.4.1950. Kirje 19.1.1949 kansalliseuroille.

²³³ Snellman-Säätiön pöytäkirjat 1948-1989; Korjus 1968, 117-118; Poukka (1998) on kirjoittanut Snellman-Säätiöstä historiikin, missä kerrotaan yksityiskohtaisesti säätiön vaiheet perustamisesta lähtien.

²³⁴ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 19.4.1950.

²³⁵ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 22.4.1950.

Aina ongelmallinen talous jo 1940-luvulta alkaen

Puolueen talous oli suunnitelmista huolimatta vuoden 1944 tilapäisen hyvän tilanteen jälkeen juuttunut pysyviin ongelmiin. Vuonna 1946 tilanne oli jo kireä: puolue oli joutunut ottamaan pankkiluottoja maksujen suorittamiseksi. Seurauksena ”propaganda ja koulutus ovat kärsineet”. Keskusliitto joutui taloudellisesti tukemaan heikompia piirejä maksamalla mm. toimihenkilöiden palkat.²³⁶

Vuoden 1947 talousarvion tulopuoli oli pääosin tyhjän päällä, koska sen toteutuminen edellytti piireiltä kerättäväksi noin puolet 3 miljoonan markan (noin 150.000 euroa²³⁷) kokonaistuloista, 1.575.000 mk. Puolueen itsensä kerättäväksi jäi silti vielä 1.275.000 mk, joten mikään ei ollut tulopuolella varmaa – kokoomuspuolueen säätiön 50.000 mk:n avustusta lukuun ottamatta. Puheenjohtaja Salmisen ja valtuuskunnan työvaliokunnan ajatus jäsenverosta asetettu hyvin tätä taustaa vasten: oli päästävä eroon jatkuvasta talouden epävarmasta tilasta.²³⁸

Vuoden 1948 valtuuskunnan kokouksessa oli kokoomuksen taloudellinen tilanne kehittynyt lähes surkeaksi, joka todettiin monissa puheenvuoroissa, luonnollisesti myös kylmät numerot osoittivat vaikean tilanteen. Nyt nostettiin esiin nimeltä mainiten ongelmapiirit, aikasemmin jo mainitun Oulun lisäksi. Helpottaakseen piirien tilannetta oli käsittelyssä työvaliokunnan ehdotus, minkä mukaan niiltä ei perittäisi lainkaan jäsenmaksua, koska ”ne tarvitsevat kaikki varansa vaalitoimintaan”. Kevään 1948 vaalit oli jo tässä vaiheessa pidetty.²³⁹

Puheenjohtaja Salminen alusti todeten, että ”on oltu eri mieltä siitä, voidaanko rahoitus toimeenpanna, tilanne on murheellinen, koska vaalit tulivat paljon kalliimmiksi kuin odotettiin, ja keskustuomiston varat ovat olemattomat, rahan kireys on suuri, katsottiin aika lailla toivottomina niitä mahdollisuuksia, joita on käytettävissä”. Salminen kyselikin, että ”voidaanko näin laveaa toimintaa pitää yllä keskustuomistossa”? Valtuuskunnalle esitettiin kaksi talousarviovaihtoehtoa, suppeampi ja laajempi, tärkeimpinä muuttujina olivat kysymys piirien avustuksista sekä tiedotussihteerin palkkarahat. Talousarvion rakenteessa oli uutta se, että arpajaistoimintaa ei siinä ollut, mikä johtui talouspäällikkö Sauraman mukaan siitä, että ”meillä on arpajaistoimiston kanssa erikoisetuja, jotka menevät, jos tämä on tässä”.²⁴⁰ Käytännössä valtuuskunta päätti ottaa käyttöön vaihtoehdon kaksi, joka ei ollut niin karsittu kuin vaihtoehto yksi.

Seuraavassa kuvaus heikkojen piirien tilanteesta: ”Meillä on näitä heikkoja piirejä enemmän kuin kaikki näyttävät tietävän, kaikkien heikoin on Kymi, olemme koko ajan maksaneet piirisihteerin palkan ja muut menot, kesäjuhlat menivät pommiin, ja saimme maksaa esiintyjien palkatkin. Sitten on heikko Oulu, Mikkeli, Vaasan eteläinen ja pohjoinen, Joen-

²³⁶ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 22.4.1950.

²³⁷ Rahan arvon laskurina on käytetty koko ajan osoitetta: www.kotikone.fi/koistila/rahan_arvon_muutokset.htm; Vuoden 1945 talousarvion loppusumma oli selvästi suurempi, mutta tästä jouduttiin käytännössä tinkimään.

²³⁸ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 20.4.1947.

²³⁹ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 24.4.1948.

²⁴⁰ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 24.4.1948.

suun piiri on heikko, ja ikävä kyllä myös Kuopion piiri on saanut meiltä avustusta, määräraha avustuksiin on otettu vain 500.000 mk, alunperin oli 1 milj. mk, avustuksia ei voi vähentää.”²⁴¹ Luettelossa kiinnittää huomiota Vaasan eteläinen piiri, joka toiminnallisesti ja jäsenmäärältään ei ole ollut puolueen heikkoja alueita.

Keskustelussa ehdotettiin lääkkeeksi talouden parantamiseen kolmea keinoa: ylimääräistä jäsenmaksua, 10 mk/jäsen, liikelaitosten suoraa jäsenyyttä ja kolmanneksi siirtymistä keskitettyyn varojen keräykseen. Seuraavassa avoin kuvaus keräyksen nykytilanteesta piirien kannalta: ”Kuopion puolessa on käynyt kerääjiä kuin vilkkilässä kissoja, ja maaseudulla on kyllästyttynyt siihen, että toisistaan tietämättä kulkee kerääjiä ja sattuu että samalla viikolla saman henkilön luona käynyt kolme henkilöä, ymmärtää, kun sanotaan, että tämä on kerjäläispuolue, sosdemit on tietävästi keskittäneet rahankeruun.” Tätä vielä täydennettiin kertomalla, että ”keskusjärjestöjen kalamiehet ovat käyneet ryöstämässä meiltä suurimmat kalat”. Talouspäällikkö Saurama tosin kiisti Kuopiossa käynnin väittäen, että nuorten kanssa on ”herrasmiehsopimus siitä, että Porissa saadaan 400.000 mk, piirit ovat siinä tilanteessa, että täytyy joka tapauksessa avustaa”.²⁴² Keskitetyn keräyksen ajatukseen palattiin 1950-luvulla, siitä ei ollut varaa luopua.

Talouden merkitys oli suuri tietenkin myös itse puolueen toiminnalle. Niinpä vuoden 1950 toimintakertomuksessa arvioitiin, että järjestötoiminnan lievä lasku vuodesta 1948 alkaen johtui ennen kaikkea siitä, ”ettei ole ollut taloudellisia edellytyksiä ylläpitää ja kehittää toimintaa”.²⁴³

Maalaisliitossa oli tilanne 1940-luvun lopussa jo aivan toinen: Hokkanen on otsikoinut yhden alaluvun jopa näin: ”Rahatkin riittävät”, ja että periaatteena oli ”tulot menojen mukaan”. Myös ML:ssa järjestettiin edelleen arpajaisia, mutta kokoomukseen verrattuna kenttä sitoutui arpojen ostoon toisella tavalla. Myös tukikeräykset tuottivat – toisin kuin kokoomuksessa – varsin hyvin.²⁴⁴

Majander on puolestaan osoittanut, että *SDP:n* tilinpäätöksen menoista noin 70 % katettiin vuonna 1946 jäsenmaksuilla ja arpajaisten tuloilla. Tutkija toteaa, että summa on ”hämmästyttävän suuri”, vaikka puoluekokousvuosina kerättiin ylimääräinen jäsenvero. Kaiken perustana oli vielä sotien jälkeisinä vuosina aktiivien vapaaehtoinen työ. Tilanne muuttui oleellisesti tässä suhteessa jo 1940-luvun lopulla, kun mukaan rahoitukseen tulivat muut ulkopuoliset lähteet, mm. ulkomaiset veljespuolueet. Näitä ”lahjoituksia” ei merkittävästi puolueen tileihin.²⁴⁵

Seuraavassa esitetään vielä kokoomuspuolueen talousarvio vuodelle 1949²⁴⁶:

²⁴¹ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 24.4.1948.

²⁴² Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 24.4.1948.

²⁴³ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 24.4.1948.

²⁴⁴ Hokkanen 1996, 320-321

²⁴⁵ Majander 2007, 24-25

²⁴⁶ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan pöytäkirjat 1935-50. Kokous 24.4.1948. Liitteet.

Menot:
palkat: 1.700.000
vuokrat ym.: 4.300.000

Yhteensä: 6.000.000

Tulot:
kassa ja saatavat: 500.000
avustukset: 150.000
KSP- tulot: 1.100.00
korot ja osingot: 50.000
keräykset: 3.200.000
myynti: 1.000.000

Yhteensä 6.000.000 (noin 200.000 euroa; vrt. 150.000 euroa vuonna 1947)

Talousarviosta näkyy selvästi, miten edelleen tulopuoli oli lähes kokonaan keräys- ja lahjoitustulojen varassa, lisäksi epävarmaa oli tietysti oma myynti, johon oli kuitenkin budjetoitu noin 1 milj. mk. Menopuolella palkkojen osuus oli 29 %, jolla tasolla ne olivat koko 1940-luvun jälkipuoliskon. Kokoomuksen talousvaikeudet eivät ottaneet laantuakseen, päinvastoin.

Järjestöllinen kehitys lukujen valossa

Seuraavassa taulukossa kootaan vielä yhteen tilasto kokonaisnäkömyksen saamiseksi järjestökentän kehityksestä 1940-luvun lopulla:

Taulukko 4. Kansallisen Kokoomuksen kansallisseurojen sekä nais- ja nuorisojärjestöjen osastojen ja niiden jäsenten määrä vuosina 1944-49.²⁴⁷

Vuosi	Kansallis-seurat	Jäsenet	Naisten os./kerho	Jäsenet	Nuorten os.	Jäsenet	Jäsenet yht.
1945	145	14.000			45	9.000	23.000
1946	217	18.152	14/ 172		96	15.000	33.000
1947	331	36.108	16/ 99		122	20.000	56.000
1948	361	51.543	17/98		153	26.000	82.000
1949	389	56.910	19/ 46	1.792	158	27.000	85.700

Taulukosta 4 nähdään, että puolueen jäsenten sekä kansallisseurojen määrä kasvoi varsinkin vuosina 1947 ja 1948 tasaantuen sitten selvästi vuoden 1949 aikana. Suurin nytkähdys ylöspäin tapahtui vuodesta vuosina 1947 - 1948. Kokonaan toinen asia on sitten näiden tilastojen luotettavuus, mihin edellä jo viitattiinkin, mutta toisaalta joka tapaukses-

²⁴⁷ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-46 ja 1947-50. Toimintakertomukset; KNL:n toimintakertomukset 1938-55; KNaL:n vuosikokoukset 1920-50. Pöytäkirjat. Liitteet.

sa ne antavat selvää suuntaa, mihin oltiin menossa. Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liiton (KNaL) jäsentilastojen puutteellisuudesta johtuen on taulukossa kokonaisjäsenmäärästä esitetty vain vuoden 1949 luku. Liitolla oli sekä omia paikallisyhdistyksiä että puolueen kansallisseuroihin kuuluvia kerhoja. Omien paikallisyhdistysten määrä kasvoi koko ajan kerhojen määrän vastaavasti vähentyessä. Nuorten liiton (KNL) jäsenmäärä kasvoi myös koko 40-luvun lopun, jos kohta ei niin voimakkaasti enää vuosina 1948- 49.

Keväällä 1949 päätti valtuuskunnan työvaliokunta asettaa emopuolueen, naisjärjestöjen liiton ja nuorten liiton yhteistoimikunnan koordinoimaan näiden yhteistyötä, siis ennen vuoden 1950 sääntömuutosta. Keskustoimiston edustajaksi yhteistoimikuntaan valittiin puoluesihteeri Honkala.²⁴⁸

Rantala on arvioinut, että yksi merkittävimmistä tekijöistä, mikä veti puolueeseen varsinkin vuodesta 1946 alkaen uusia jäseniä, oli puolueen johtopaikkojen *kiinnostavuuden nousu*: jos liittyi jäseneksi, saattoi päästä myös johtopaikoille ja sitä kautta maan yhteiskunta- ja valtioelämän tehtäviin. Myös ryhmäkohtaiset edut voittivat yksilöajattelun. Syntyi jopa kilpailua piiritoimikuntien jäsenten paikoista.²⁴⁹ Ottaen huomioon Rantalan aseman puolueen järjestösihteerinä voitaneen hänen arviotaan pitää luotettavana. Kun tähän rinnalle ottaa Varesen havainnon kokoomuksen ”kyvyttömyydestä kasvattaa politiikan taitajia uuteen toimintakulttuuriin”²⁵⁰ 1930-luvun lopulla, voidaan todeta, että puolue oli vuosikymmen myöhemmin kehittynyt uudelle tasolle tässä suhteessa. Oma vaikutuksensa järjestökentän kasvuun oli myös uusilla, päätoimisilla piirisihteeereillä, joita saatiin mainittuina vuosina, mikä selityksenä toimintakertomuksissa todettiinkin.

Myös puolueen *keskustoimisto* organisoitiin uudelleen vuoden 1949 aikana. Tavoitteena oli kehittää toimintaa sisäisen työnjaon avulla. Toimintaa koordinoimaan perustettiin myös toimistovaliokunta, ja toimisto sai oman ohjesääntönsä. Puoluesihteerin (Honkala) alaisuuteen perustettiin kolme osastoa:

1. järjestöosasto
2. sanomalehtiosasto
3. talousosasto

Puolueen järjestökenttä oli siis tilastojen valossa laajentumassa huomattavasti, mutta toisaalta ylivoimaisesti suurin osa jäseneksi tulleiksi jättäytyi toiminnan ulkopuolelle, jäseniksi, jotka eivät halunneet liittyä mukaan aktiivisesti eivätkä ”lähettää rahaa Helsinkiin”.

Kokoomuspuolueen järjestökentän kehitystä kuvaavat seuraavat jaksot (jotka poikkeavat Kanervan pro gradu-tutkielmasta²⁵¹ jonkin verran):

---

²⁴⁸ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 3.5.1949.

²⁴⁹ Rantala 1955, 85-86

²⁵⁰ Vares 2007, 369

²⁵¹ Kanerva 1984

1. orientaatiovaihe ja alustavat suunnitelmat 1943-44
2. puolueen keskustoimiston henkilöstön lisäykset 1944-46
3. keskustelu jäsenverosta 1945-46
4. kentän hitaan määrällisen kasvun vaihe 1945-46
5. voimakkaan sysäyksen aika 1947-48
6. tasaantuminen 1948-50

Jaksoja voidaan perustella suoraan jäsentilastoilla sekä toisaalta mainittujen asioiden etenemistahdilla.

Piiriliittojen kehitys

Puolueen keskustoimistossa tehtyjen suunnitelmien toteutuminen oli luonnollisesti ennen kaikkea piiriliittojen ja kansallisseurojen harteilla, koska siellä oli jäsenkenttä. Vuoden 1945 eduskuntavaalit aktivoivat kenttää, mutta sen jälkeen oli jälleen vaarana toiminnan hiipuminen. Vuonna 1947 tosin olivat edessä kunnallisvaalit. Kun tarkastellaan aluksi piireittäin järjestötoiminnan kehittymistä, voidaan havaita piirien välillä suuriakin eroja.

Jäsentilastojen valossa myös piirien tilanteen tarkastelu on vaikeaa, koska mm. Oulun piirin kertomuksen mukaan vuodelta 1947 ”jäsentilastotiedot ovat epätarkkoja, liioittelua on ollut jopa kahdella kolmasosalla”, mikä on tietysti erittäin paljon. Luotettavampi onkin toimintakertomuksen ”henki”, jossa voi olla suurta optimismia tai sitten syvää epäuskoa myönteiseen kehitykseen.²⁵²

Piirien erot olivat suuria: Etelä-Hämeessä, Pohjois-Hämeessä, Turun eteläisessä sekä varsinkin Karjalan piireissä oli toimintakertomusten mukaan hyvin myönteinen kehitys sekä jäsenten että tukimiesverkoston osalta, kun taas Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa valiteltiin kehityksen hitautta, Vaasan eteläisessä taas oli paha rahapula. Yhteistä kaikille oli kuitenkin kannattajakunnan suuret ennakkoluulot puoluejäsenyyttä kohtaan.

Etelä-Hämeen piirin kertomuksen mukaan kansallisliiton toiminnassa oli tapahtunut vuoden 1947 tultaessa ”selvää edistymistä”. Kansallisseurojen jäsenmäärä oli saatu kasvuun, ja tukimiesverkostossa oli ”hyviä tuloksia”. Jäseniä olikin vuoden 1947 alussa 4.744 vuoden lopun vastaavan luvun ollessa yli 5.100.²⁵³ *Turun eteläisessä piirissä* oli 35 kansallisseurasta toiminnassa seitsemän, mutta henkiin oli herätetty 11 seuraa, joten yhteenvedon mukaan toimivia seuroja oli yhteensä 18. Jäsenmäärä oli noin 5.000. Jäsenhankintakilpailun kautta onnistuttiin tavoittamaan 10 % äänestäneistä, noin 2300. Sen sijaan tukimiesverkosto oli ”olematon” vuoden 1947 alussa, mutta vuoden aikana onnistuttiin keräämään verkostoon 47 jäsentä. Vuoden lopulla järjestettiin ”iskuviikko”.²⁵⁴ *Pohjois-Savon piirissä* sävy oli pessimistinen, toiminta ei ollut aktiivista: ”Oikeistolaisesti ajatteleva väki on aina suhtautunut penseästi kaikkeen, mikä koskee puolueen järjestötoimintaa. Pitäisikin kyetä luopumaan vanhoista ennakkoluuloista ja etsiä turvaa tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa oman puolueen järjestöstä.”²⁵⁵ Myöskään *Pohjois-Karjalassa* ”ei mielenkiinto kansallisseu-

²⁵² Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1919-46.

²⁵³ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1919-46.

²⁵⁴ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1919-46.

²⁵⁵ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1919-46.

roja kohtaan ole ollut erikoisen vilkasta”. Toisaalta kuitenkin ilmeisesti ”nousua on havaittavissa”. Kansallisseurojen määrästä (15) arvioitiin noin puolet olevan toiminnassa.²⁵⁶ *Karjalan piirissä oli* tapahtunut vuoden 1948 aikana ”kaikinpuolista kehitystä ja varmaa nousua, toiminta on saanut vakiintuneemmat muodot; kansallisseurojen luku on noussut, samoin jäsenmäärä, ja tämä sama koskee myös naisia ja nuoria”.²⁵⁷

Vaasan eteläisessä piiriliitossa oli vuonna 1947 kova rahapula, sillä ”toimintavuoden alussa ei liitolla ollut varoja lainkaan. Toimistossa ei ollut aluesihteerä, matkasihteereitä eikä toimistotyövoimaa. Sen sijaan Vaasan kirjapainon taloudellisella tuella voitiin hankkia piiritöimiston käyttöön henkilöauto. Myös kentällä oli kertomuksen mukaan eloa: ”kansallisseurojen jäsenmäärä on suuresti lisääntynyt, ja siellä oli havaittavissa suurta toimeliaisuutta”. Jatkossa oli silti saatava järjestötoimintaan ”tiukempi ote”.²⁵⁸ Optimistinen sävy oli myös *Oulun piiriliiton* vuoden 1947 kertomuksessa: ”Tasaista nousua on ollut, maaseutukin on tullut hyvin mukaan. Järjestöverkoston on kyetty laajentamaan.” Tämä oli ilmeisesti seurausta siitä, että piirisihteerä oli valtuutettu matkailemaan vaalipiirissä. Kansallisseuroja oli vuoden lopussa 30, lisäksi kaksi oli heräämässä. Toisaalta myös Oulun seudulla oli pitäjissä ”ennakkoluuloja sekä porvareiden pelkuruutta”. Lisäksi vielä 27 pitäjää koko alueelta oli toiminnan ulkopuolella kokonaan.²⁵⁹

Voidaan siis todeta, että vielä vuosina 1945 - 49 oli kokoomuspuolueen kentän toiminta piiritasolla hyvin *epätasaista* ja osin heikkoakin; ainakaan mistään voimakkaasta järjestöllisestä uudelleen elpymisestä ei voida puhua kaikkien piirien osalta. Keskustoimiston ja Keskusliiton piirissä oli tehty selvästi uudenaikaiset järjestösuunnitelmat toiminnan puhaltamiseksi uudelleen eloon, mutta kehitys ei mennyt piiri- ja kansallisseuratasolla läheskään aina ylemmän tason toivomusten mukaisesti. Lähes kaikilla piireillä oli suuria taloudellisia vaikeuksia, joiden syynä piiritöimistöissä pidettiin ennen kaikkea ”*kitsasta*” kokoomuksen kenttää, joka ei ollut valmis ”uhrauksiin”.

Myönteisintä järjestötoiminnan kehitys oli Etelä-Suomen liittojen alueella sekä Varsinais-Suomessa että Hämeessä ja myös Pohjanmaalla, kun taas kokoomuksen heikon kannatuksen alueilla Itä- ja Pohjois-Suomessa oli huonompaa. Edellä olevista kuvauksista välittyy kuitenkin jossain määrin ristiriitainen kuva, jopa saman piiriliiton alueella saattoi olla huomattaviakin eroja toiminnan aktiivisuudessa ja järjestöverkoston kasvussa.

---

²⁵⁶ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1919-46.

²⁵⁷ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1919-46.

²⁵⁸ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1919-46.

²⁵⁹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat ja toimintakertomukset 1946-49.

2.3 Altavastaajasta hyökkääjäksi: vaalitaistelu vuosien 1945 ja 1948 eduskuntavaaleissa

”Itsenäisen kansanvallan puolesta”

Vuonna 1939 valitun eduskunnan toimikautta oli sodan aikana jatkettu kahteen otteeseen. Jälkimmäinen päätös lykkäsi vaalit kesään 1945. Väli rauhan solmimisen jälkeen tuli kuitenkin ajankohtaiseksi vaalien ajankohdan varhentaminen. Vasemmalta tulevan paineen vuoksi Paasikiven hallitus katsoi, että sen on voitava tukeutua eduskuntaan, jonka kokoonpano vastaisi yhteiskunnan todellisia poliittisia voimasuhteita.

Vaalien ajankohdan lopullinen määrittäminen jäi Paasikiven hallituksen harteille. 29.12.1944 annetulla asetuksella vaalit määrättiin pidettäviksi 17 - 18.3.1945. Presidentti Mannerheim hyväksyi Paasikiven ja Kekkonen suositteleman kompromissikannan ääri-vasemmiston haluttua vieläkin pidempää lykkäystä.²⁶⁰ Tämän jälkeen eduskuntavaalit pidettiin lainsäädännön mukaan kolmen vuoden välein, aina vuoteen 1954 asti, mistä alkaen vaalit on pidetty neljän vuoden väliajoin. Vaalipäivät olivat heinäkuussa vuoden 1962 vaaleihin saakka, mutta vuodesta 1966 lähtien lakisääteiset vaalipäivät olivat jälleen maaliskuussa. Ehdokkaiden takana olivat ehdokaslistat ja valitsijayhdistykset aina vuoden 1969 puoluelakiin asti. Tämän jälkeen ehdokkaiden nimeämisoikeus oli vain puolueilla, kunnes jälleen vuoden 1975 vaaleissa palattiin siihen, että myös kansalaisjärjestöt saivat asettaa ehdokkaita. Toinen vaalipäivä on poistettu vuodesta 1991 alkaen.

Vaalipiirijako on sotien jälkeen muutettu muutaman kerran. Ensiksi vuoden 1948 vaaleissa Kymen lääni oli yhtenäinen vaalipiiri, ja Ahvenanmaa oli erotettu Turun läänin eteläisestä vaalipiiristä. Helsingin kaupunki on ollut omana vaalipiirinä vuodesta 1954 lähtien, ja kaksi Vaasan läänin vaalipiiriä yhdistettiin vuoden 1962 vaaleissa. Näissä vaaleissa valittiin ensimmäisen kerran kansanedustajia myös Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan vaalipiiristä. Yksittäisiä kuntia on tämän lisäksi siirretty vaalipiiristä toiseen.²⁶¹

Äänioikeusikäraja oli 24 vuotta vuosien 1907 - 1939 vaaleissa, sitten 21 vuotta vaaleissa 1945 - 1966, 20 vuotta vuosien 1970 ja 1972 vaaleissa, ja lopulta 18 vuotta vuoden 1975 vaaleista lähtien.²⁶² Äänioikeusikärajan alentuminen vuonna 1945 merkitsi sitä, että ennätysmäärä uusia ikäluokkia pääsi nyt äänestämään.

Tärkeää oli näissä vuoden 1945 eduskuntavaaleissa, että kommunistit saivat nyt tilaisuuden mittauttaa kannatuksensa. Jo Castrenin hallituksen aikana oli valtiopäiväjärjestyksestä poistettu ns. kommunistipykälät, ja vuonna 1941 vangitut kuutoset pääsivät myös palaamaan eduskuntatoimintaan.

Alkavalle vaalitaistelulle antoi yleissävyn ääri-vasemmiston hyökkäily muita puolueita ja niiden johtohenkilöitä vastaan – ei vain kokoomusta. Samalla harrastettiin suurpiirteisesti

---

²⁶⁰ Polvinen 1999, 62-63

²⁶¹ Pesonen, Sänkiaho & Borg 1993, 14-15

²⁶² Emt.

poliittisten vastustajien leimaamista ”fascisteiksi” tai niiden ”käytyreiksi”.²⁶³ Jokisen pro gradu-tutkimuksen mukaan ns. poliittisen oikeiston arvostelu ja syyttely oli Vapaata Sanaa lukuun ottamatta sanomalehdistössä vielä tammikuussa 1945 verraten vaisua; vasta kuutosten 23.1.1945 tekemän välikysymyksen jälkeen oikeiston arvostelu sai vauhtia.²⁶⁴

Vapaan Sanan kirjoittelun kohteena ei ollut kokoomus puolueena, vaan enemmän muutama keskeiset sotien aikaiset johtohenkilöt: Ryti, Rangell, Tanner ja Kivimäki. Entiseen pääministeri Linkomieheen viitattiin muutamia kertoja. Jokisen esille ottaman yhden esimerkin mukaan ”kaikkien lujimmalla totaalisen propagandan ohjia sanomalehdistöä hoideltaessa pidettiin juuri Linkomiehen hallituksen aikana”.²⁶⁵

Vaaleja edeltävän ajan keskeinen poliittinen kysymys oli poliittisessa toiminnassa merkittävillä paikoilla olleiden henkilöiden vetäytyminen syrjään, ts. että nämä henkilöt eivät enää asettuisi ehdolle eduskuntavaaleissa. Ensimmäisen kerran tämä näkemys tuli hallituksenkin taholta esille pääministeri Paasikiven vastauksessa kuutosten välikysymykseen 31.1.1945. Puolueiden piiriin saatettiin myös nimilistä henkilöistä, keitä vaatimus koski.

Kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksessa 1.2.1945 oli jo tiedossa, että mm. SDP:n Väinö Tanner oli ilmoittanut olevansa lojaali asiassa maan hallitukselle. Ehdokkuudesta jo aikaisemmin syrjäytetty puolueen puheenjohtaja Edwin Linkomies suositteli, että pahempien seurausten välttämiseksi hallituksen ohjetta tulisi noudattaa. Kun kokous oli lähes yksimielisesti asettunut muutamien soraäänien kera samalle kannalle, ilmoittivat puolueen johtopaikoilla pitkään olleet Horelli ja Lehtonen kieltäytyvänsä ehdokkuudesta.²⁶⁶

Merkittävä vaalien tulokseen vaikuttanut tekijä oli pääministeri Paasikiven maaliskuun alussa – juuri vaalien alla – pitämä tunnettu radiopuhe, missä hän vetosi voimakkaasti ”uusien kasvojen” saamiseksi eduskuntaan sellaisten tilalle, joilla oli ”menneisyyden paino-lastia”. Pääministeri perusteli esitystään Neuvostoliitossa Suomea kohtaan esiintyvien epäluulojen hälventämisestä.

Smolander toteaa väitöstutkimuksessaan, että kokoomuksen asemaan poliittisella kartalla vaikuttivat osaltaan sodanaikaisten aseveljien, Aseveliliiton yhteydessä syntyneet henkilösuhteet. Sodan aikana liiton toiminta oli epäpoliittista, mutta sen jälkeen entiset aseveljet, sosialidemokraatit ja kokoomuslaiset, ryhtyivät taisteluun kommunismia vastaan. Johtomiehet sopivat myös muista tavoitteista, kuten itsenäisyyden säilyttämisestä ja yhteiskunnallisten vastakohtaisuuksien välttämisestä.²⁶⁷

Liittoutuneiden valvontakomissio valvoi tiukasti maan lehdistön kirjoittelua puuttuen siihen välillä kovallakin kädellä – komission mukaan lehdistön kirjoittelussa oli välirauhansopimuksen vastaisia piirteitä. Myös oikeusministeri Kekkonen oli samalla asialla.²⁶⁸

---

²⁶³ Pesonen, Sänkiäho & Borg 1993, 63

²⁶⁴ Jokinen 1972, 113

²⁶⁵ Emt., 30

²⁶⁶ Polvinen 1999, 81

²⁶⁷ Smolander 2000, 50

²⁶⁸ Suomi 1988, 110-113

Kokoomuksen vaalitaistelu

Kevään 1945 eduskuntavaaleja ja niissä menestymistä käsiteltiin kokoomuksen puoluevaltuuskunnan työvaliokunnassa yleisellä tasolla jo syksyn 1944 aikana. Merkillepantavaa ja uusien suunnitelmien mukaista oli, että mm. puoluesihteerit Honka sekä vaalisihteerit Vento kiersivät useissa piirien kokouksissa puhumassa. Keskeinen huoli tuntui olevan ”ilmapiirin siirtyminen pelottavassa määrin vasemmalle”.²⁶⁹ Tästä huolimatta ”Neuvostoliittoa kohtaan pitää olla selvä ja suora asenne, arvokas, ei liehittävä”.²⁷⁰ Keskeiseksi strategiseksi linjanvedoksi päätettiin, että ”ei olisi tyydyttävä olemaan syrjässä, vaan puolue toimintaa oli tehostettava, ja laadittava uusi vaaliohjelma”.

Luonnollisesti myös kokoomukselle uudet vaikuttajasukupolvet olivat tärkeä kohderyhmä. Vasemmiston vahva esiinmarssi pakotti Kokoomuksen Nuorten Liitonkin pohtimaan, millä tavoin uusi opiskelijanuoriso saataisiin mukaan toimintaan ja kokoomuksen äänestäjiksi. Pohdinta johti vuoden 1945 aikana erityisen ”*Ylioppilasoikeisto*”-nimisen yhdistyksen perustamiseen²⁷¹, joka ei kuitenkaan ehtinyt vielä vuoden 1945 vaaleihin.

Kokoomuksen puoluekokouksen hyväksymän uuden *vaaliohjelman*²⁷² pääkohtia olivat seuraavat:

Ohjelman ulkopoliittisessa osassa kiinnittää huomiota se, että painopiste on pohjoismaisen yhteistyön edistämisessä; suhteet Neuvostoliittoon mainitaan vasta tämän jälkeen: ”... on kiinnitettävä huomiota molemminpuoliseen luottamukseen ja toisensa oikeuksien kunnioittamiseen”.

Yleisen talouspolitiikan keskeinen tavoite tulisi olla ohjelman mukaan se, että ”sosialisointipyrkimyksiä on päättävästi vastustettava”.

Ajan hengen mukaisesti laajaa huomiota osoitettiin ohjelmassa maatalouskysymyksille ja asutustoiminnalle. Keskeinen viesti oli, että ”valtiovallan on suunniteltava asutustoimintaa sellaisessa laajuudessa, että siirtoväki, sotainvalidit, velvollisuutensa täyttäneet rintamamiehet ja sotalesket perheineen pääsevät omien tilojen omistajiksi.”

Aikaisemmin jo mainitut *sosiaaliset kysymykset* olivat ohjelmassa omana kohtana. Erityisesti huomiota osoitettiin ”sodasta välittömästi kärsimään joutuneille ja yleensä vähävaraisille” kuitenkin niin, että ”sosiaaliset uudistukset eivät heikennä yksilöiden omavastuuta ja velvollisuudentuntoa”. Sosiaalipolitiikkaa perusteltiin sen yhteiskuntaa vahvistavalla vaikutuksella. Sillä estettäisiin levottomuudet ja kumouksellisuus. Myös puheenjohtaja Linkomies painotti sosiaalipolitiikkaa yhteiskuntarakenteen säilymisessä.²⁷³

Kokoomus oli huolissaan myös työssä olevien toimeentulosta, kuitenkin niin, että omana kohtana olivat vain ”henkisen työn tekijät”.

²⁶⁹ Esim. Kuopion piiriliitto/piiritoimikunnan pöytäkirjat. Kokous 5.1.1945.

²⁷⁰ Satakunnan piiriliitto/ piiritoimikunnan pöytäkirjat. Kokous 29.10.1944.

²⁷¹ Koivisto 2005 on selvittänyt laajasti kyseisen järjestön perustamista ja nopeaa lakkauttamista. Emt.,75-79

²⁷² Kansallisen kokoomuspuolueen vaaliohjelma 1945. PTA.

²⁷³ Smolander 2000, 52

Ei voida siis vielä puhua suuresta muutoksesta kokoomuksen vaaliohjelman tavoitteiden valossa. Sosiaaliset kysymykset olivat esillä aikaisempaa enemmän, mutta ne liittyivät pääosin ajankohtaisiin siirtoväen ja "sodasta kärsineiden" asioiden hoitamiseen. Vares tulkitsee kuitenkin ohjelmaa niin, että "sen ratkaiseva sävy oli muuttunut: valtio ei ollut enää pelkkä vihollinen eikä sosiaalipolitiikka enää pelkkää köyhänapua".²⁷⁴

Vaaleja silmällä pitäen oli puolueen työvaliokunta päättänyt 2.11.1944 valita erityisen *vaalitoimikunnan*, joka jakaantui järjestöjaostoon (puheenjohtajana T. Virkkunen) ja propagandajaostoon (puheenjohtajana N. Koskela, jäsenenä myös Jussi Saukkonen).²⁷⁵ Vaaleissa suurimman roolin sai propagandajaosto, joka piti yhteensä kahdeksan kokousta.

Kokoomuksen vaalityön suunnittelu ja kentän ohjeistus kaatui vielä näissä vaaleissa suurelta osin luottamushenkilöorganisaation harteille, koska puolue toimiston miehitys oli pieni (yhteensä neljä henkilöä) ja resursseja näin ollen vähän. Vaalityö ja siihen liittyvä ns. propaganda oli myös vielä enemmän perinteellistä, mm. vailla tarkempia poliittisen käyttäytymisen analyysejä, jotka tulivat sitten myöhemmin mukaan. Seuraamalla varsinkin mainitun propagandajaoston pöytäkirjoja voi todeta, miten erilaisten kirjasten ja lehtisten teksti hyväksyttiin aina sen kokouksissa.

Järjestöjaosto laatikin sitten varsin nopeasti mm. ohjekirjasen nimellä "*Tukimies ja tukimiestyö*". Järjestöjaosto organisoivat myös 9-10.12.1944 neuvottelutilaisuuden puolueen sanomalehtien edustajien sekä piirisihteereiden kanssa.²⁷⁶ Kuten edellä jo todettiin, tukimiesorganisaatiolla tuli olemaan aina 1960-luvun lopulle saakka keskeinen osa vaalityössä.

Työvaliokunnan kokouksessa 4.1.1945 vaaliteema oli perusteellisemmin esillä. Propagandajaosto oli tehnyt työvaliokunnalle ehdotuksen mainosjulisteista ja puolueen vaaliteemojen tiedottamisesta. Propagandajaoston puheenjohtajaksi valittiin 23.1.1945 aikaisempi varapuheenjohtaja ja KNL:n puheenjohtaja Jussi Saukkonen. Mainitun kokouksen pöytäkirjan mukaan puolestaan ehdotuksen vaalipropagandaksi oli tehnyt puheenjohtaja.²⁷⁷

Keskeisin tiedotuskeino tulisi olemaan ehdotuksen mukaan 100.000 kpl:n yleisjulistete, jonka päätunnuksena olisi "TURVAA ISÄNMAA – VARJELE VAALILIPULLA ITSENÄISYYTTÄ". Lisäksi mukaan tulisi tekstinä kokoomuksen vanhat ideologiset iskusanat "*isien perintö, uskonto, koti ja kansan tulevaisuus*".²⁷⁸ Työvaliokunta hyväksyi propagandajaoston ehdotuksen yleisjulisteteeksi ja sen painosmääräksi 100.000 kpl. Rahaa julisteen painatukseen budjetoitiin 160.000 mk. Vaalien tunnus oli siis täysin edellä mainitun "aseveli-sopimuksen" mukainen.

Seuraavassa kokouksessaan 25.1.45 työvaliokunta käsitteli sitten tarkemmin vaalistrategiaa. Työvaliokunta listasi puolueen keskeiset propagandakohteet, jotka olivat: 1. nuori polvi, 2. se kansan osa, joka on ollut tähän asti vaaleissa passiivisena, 3. keskiluokka, 4. oman puolueen jäsenet ja 5. ne piirit, jotka ovat vielä epävarmoja poliittisen kannan suhteen.

²⁷⁴ Vares 1999, 27; Smolander (2000) on laajasti käsitellyt ohjelman tätä osaa väitöskirjassaan, 51-55

²⁷⁵ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1940-47. Kokous 2.11.1944. Liite.

²⁷⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1945.

²⁷⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1945.

²⁷⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 4.1.1945. Liite.

Propagandavälineiksi päätettiin valita seuraavat:

1. puolueen tai sitä lähellä olevat sanomalehdet (ohjeet puolueelta)
2. värilliset julisteet kuvineen
3. tekstijulisteet (otteita puolueen ohjelmasta, eri värisiä)
4. lentolehtiset (teemana "Kokoomus – kansanvaltainen puolue", 6-8 kpl)
5. vaalikokoukset
6. kutsutilaisuudet (asutuskeskuksissa "puolueen toiminnasta kiinnostuneille")
7. henkilökohtaiset kirjeet ja posti
8. sähkösanomat
9. diapositiivikuvat

Vaalilehtisen tekstistä tulee selvästi esiin kokoomuksen halu esiintyä kansan yhteisen edun ajajana, "luokkapuolueista" poiketen. Tämä oli myös perinteinen konservatiivipuolueen käsitys politiikasta.²⁷⁹ Myös talonpojat sekä nuoret tärkeinä potentiaalisina äänestäjäryhminä otettiin vaaliaineistossa erityisesti huomioon.

Osoituksena kokoomuksen johdon mielikuvista siitä, mitkä äänestäjäryhmät saattaisivat äänestää tulevissa vaaleissa kokoomuspuoluetta, oli myös puolueen piiri- ja aluesihteereille 23.1.1945 mennyt ohje, minkä mukaan piirien kannattaisi ottaa huomioon ehdokasasettelussa "Suomen Kansakoulun Opettajien Liiton ja Henkisen Työn Keskusliiton ehdotus siitä, että nimettäisiin näitä järjestöjä edustavia ehdokkaita".²⁸⁰,

Seuraavassa kokoomuksen tienvarsijuliste vaaleista, puolueen yleisteema tulee hyvin esiin:

---

²⁷⁹ Ks. Smolander 2000, 61

²⁸⁰ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1945.

Eduskuntavaalit 1945

Kuva 1: Kansallisen Kokoomuksen yleisjulistte vuoden 1945 eduskuntavaaleissa. Julisteessa korostettiin "vapaata valtakuntaa"; taustalla oli kommunismin pelko. PTA.

Puolueen vaalikoneiston tulisivat muodostamaan suunnitelman mukaan:²⁸¹

1. työvaliokunta
2. vaalitoimikunta
3. propagandajaosto
4. piiritoimikunnat
5. kansallisseurat ja niitä lähellä oleva *tukimiesverkosto*

Käytännössä *tukimiesverkoston* merkitys kokoomuksen eri piireissä tuli vaihtelevaan, mutta joka tapauksessa nyt oli luotu myös kokoomukseen nykyaikainen vaaliorganisaatio. Tukimiesorganisaation paikallisesta toiminnasta vastasi tukimiespäällikkö, ja hänen apunaan olivat tukimiehet. Lisäksi tähän organisaatioon on luettava vielä erityiset vaalioteasiamiehet. Puolueen keskustoimistosta oli annettu tarkat toimintaohjeet koko tukimiesorganisaatiolle.

Piirien omat henkilöresurssit vaalityössä olivat puutteelliset; vaikka useimmissa piireissä oli jo päätoiminen piirisihteerit "kaikki piirisihteerit ovat vasta hiljakkoin ryhtyneet hoitamaan

²⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 4.1.1945.

tehtäviä, ja suurella osalla ei ole kokemusta puolue-tai järjestötoiminnasta”. Tärkeimmäksi vaaliorganisaatioksi arvioitiinkin tukimiesverkosto.

Vaalien taloudellista merkitystä puolueelle korostaa sen oma talousarvio vuodelle 1945, missä 2.700.000 mk:n (noin 278.000 euroa) menoista vaalien osuudeksi arvioitiin 1.600.000 mk eli 59 %. *Kansalliseurojen* rooliksi asetettiin lentolehtisten sekä julisteiden jakelu, vaalikokousten järjestäminen, kirjepropaganda sekä diapositiivikuvien käyttö. Vaalirahoitusta työvaliokunta käsitteli 8.2.1945. Keskeiseksi rahoituslähteeksi päätettiin arpa-jaisten järjestäminen, arpoja päätettiin painattaa 500.000 kpl.²⁸²

Piirien kokouksissa oli luonnollisesti yksi tärkeimmistä vaaliasioista mahdollisen vaaliliiton muodostaminen. Esillä olivat vaaliliitto joko Maalaisliiton tai Edistyspuolueen kanssa. Vaaliliittoja suunniteltiin seuraavissa vaalipiireissä: Uusimaa, Turun pohjoinen, Hämeen pohjoinen, Kuopion itäinen, Vaasan itäinen, Kymen itäinen, Vaasan eteläinen. Jälkeenpäin todettiin, että ”Maalaisliitto kieltäytyi vaaliliitoista joissakin vaalipiireissä”.²⁸³

Luonnollisesti myös vaalirahoitus oli tärkeä asia. Käytössä olleiden piirien asiakirjojen mukaan näyttää siltä, että vaalirahoitusta varten järjestetyt keräykset onnistuivat kohtuullisen hyvin.

Nurmisen mukaan 1950-luvun alkupuolelle saakka oli kaikille vaaleille ominaista ehdokkaiden *henkilökohtaisen vaalimainonnan vähäisyys*. Sanomalehdissä saattoi olla muutaman ehdokkaan yhteinen mainos vähän ennen vaaleja, mutta se oli vielä poikkeuksellista. Kunnallisvaaleissa kärkinimet eivät edes mainostamista tarvinneet, koska ”pitkien listojen järjestelmä” takasi heille muutenkin valituksi tulemisen. Listan kärkijoukko tiesi jo etukäteen omat heikot mahdollisuutensa.²⁸⁴ Silloisille mainoksille oli ominaista niiden ”monisanaisuus” ja varsinkin presidentin valitsijamiesvaaleissa teksteistä ilmenevä ”vakava henki”.²⁸⁵ Toisaalta tämän tutkimuksen lehdistöaineisto osoittaa, että jo vuoden 1948 vaaleissa muutammat ehdokkaat Pohjois-Karjalassa ja Tampereen seudulla mainostivat huomattavan paljon. Tähän kysymykseen palataan ao. lehtien tarkastelun yhteydessä.

Piirien vaalitaistelu

*Yleisest*²⁸⁶ voidaan todeta, että kokoomuksen piirien vaalityö oli hyvin epätasaista riippuen tietenkin ennen kaikkea piirin järjestöllisestä tilanteesta. Erityisen vaikeaa oli avustuksien saanti. Toisaalta muutamissa piireissä keräystoiminta onnistui hyvin. Ehdokasasettelussa ja ehdokkaiden hankinnassa joissakin piireissä menestyttiin hyvin, muualla taas vähän heikommin. Ehdokkaita ei tuona aikana vielä koulutettu vaalityöhön, joten tästä seurasi, että heidän toiminnassaan oli pahojakin puutteita. Luonnollisesti pääministeri Paasikiven puhe ”uusista kasvoista” häiritsi pahasti juuri kokoomuksen vaalityötä. Vaaliliittoneuvotteluita

²⁸² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49. Kokous 8.2.1945.

²⁸³ Kansallinen Kokoomus. Piiriliittojen kertomukset 1919-45.

²⁸⁴ Nurminen 1999, 60-63

²⁸⁵ Emt.

²⁸⁶ Kokoomuksen piirien vaalikampanjointia tarkastellaan myös jatkossa siten, että leipätekstin alussa pyritään tuomaan esiin kampanjoinnin yleispiirteet, yhtäläisyydet ja eroavuudet sekä trendit. Sen jälkeen menään piiritason tarkasteluun, vähän konseptia vaihdellen.

käytiin Maalaisliiton ja Edistyspuolueen kanssa vaihtelevalla menestyksellä: Pohjois-Hämeessä se onnistui, ja jälkimmäisen puolueen kanssa Pohjois-Karjalassa, mutta Karjalan piirissä taas ei. Vanha kokoomuslainen perinne olla näkyvästi tunnustamatta puolueen väriä oli vielä leimallista kaikissa piireissä näissä ensimmäisissä sotien jälkeisissä vaaleissa. Verrattuna vasemmiston työpaikoilla tapahtuneeseen vaalikampanjointiin oli kokoomuksen vaalityö vielä vähemmän kohdistunutta.

Osoitus uudesta yhteiskunnallisesta tilanteesta oli se, että jo *valitsijayhdistysten* asettamisessa oli monessa piirissä vaikeuksia, koska ihmiset olivat epätietoisia siitä, mitä oikeastaan uskalletaisiin tehdä; sotien voittajan aikeita ei tiedetty, ja pelättiin äärimmäisen vasemmiston vallankaappausaikoja.²⁸⁷

Kaikkien piirien tilanne oli lähtökohtien osalta samantapainen: toiminta lähti liikkeelle heikosta järjestöllisestä tilanteesta, mikä merkitsi sitä, että jokseenkin olematon puolue-toiminta käynnistyi loppusyksystä 1944 ensimmäisellä kokouksella seuraavan kevään vaalien suunnittelulla. Tämän jälkeen ryhdyttiin rakentamaan vaaliorganisaatiota, keräämään varoja sekä neuvottelemaan vaaliliitosta ja ehdokasasettelusta. Vaalikampanjoinnille oli yhteistä piiristä riippumatta ehdokkaiden "itsenäisyys" suhteessa kokoomuspuolueeseen: esiinnyttiin omilla listoilla, eikä puolueesta puhuttu mitään. Ongelma saatiin poistettua vasta 1970-luvulla tiukalla ohjauksella.

Kunkin piirin alueella keskeisessä roolissa vaalityössä olivat edellä mainitut *valitsijayhdistykset*. Jo vuoden 1945 vaaleista lähtien niistä monet omaksuivat hyvinkin aktiivisen roolin ehdokkaan kampanjoinnissa. Satakunnan kansallisliitosta väitöskirjan tehneen kokoomuksen järjestösihteerin Onni Rantalan mukaan valitsijayhdistykset kokosivat vaalirahaston, loivat oman verkoston pitäjääsimiehineen, painattivat julisteita ja lentolehtisiä, huolehtivat sanomalehtimainonnasta, lähettivät henkilökohtaisia kirjeitä, järjestivät tilaisuuksia ja suorittivat nimien keräystä valitsijayhdistyksen perustamisasiakirjaan. Aluksi näiden yhdistysten toiminta rajoittui tietyn kunnan tai kuntaryhmän alueelle, mutta vähitellen monet pyrkivät ulottamaan vaikutuksensa koko vaalipiirin alueelle. Ryhmäintressien saadessa sijaa valitsijayhdistykset suuntasivat propagandansa yhä enemmän yksityisten väestöryhmien pariin. Vähitellen, 1950-luvun alusta alkaen valitsijayhdistykset pyrkivät kuitenkin kampanjoimaan ehdokkaansa hyväksi mahdollisimman laajalti.²⁸⁸

Pohjois-Hämeen piirissä solmittiin kokoomuksen, Edistyspuolueen ja Maalaisliiton vaaliliitto. Kokoomuksen tehtäväksi tuli asettaa seitsemän ehdokasta, molempien kumppaneiden yhteensä neljä; kaksi kummankin.²⁸⁹ Seuraavassa, vaalirahoitusta varten laaditussa ja yrittäjäpiireille suunnatussa piiriliiton kirjeessä kuvattiin hyvin vaaleja edeltänyttä yhteiskunnallista ilmapiiriä pitäen sisällään samalla uutta kokoomuslaista ajattelua: "Kaikki voimat on nyt saatava hereille ja liikkeelle puolustamaan kalleimpia perimmäisiä arvojamme. Porvarillistenkin piirien on omaksuttava nyt vaalitaistelussa uusien olosuhteiden mukaiset muodot. On saatava käyntiin voimakas henkilökohtainen herätys- ja valistustyö. Nykyisestä, kuoleman odotushuoneen tunnelmasta on päästävä. Nuoret rintamamiehet on saatava

---

²⁸⁷ Nurminen 1999, 71

²⁸⁸ Rantala 1956, 184-185

²⁸⁹ Halme 1989, 70

mukaan.²⁹⁰ Toisaalta vaalitaistelurahasto kasvoi hyvin, "ilmeisesti monella taholla ymmärrettiin ajan merkit".²⁹¹ Rahaa kertyi jopa enemmän kuin entisen perusteella osattiin odottaa, yhteensä 250.000 mk (25.000 euroa). Erityisesti teollisuusjohtajat suhtautuivat myönteisesti lahjoitusten antamiseen.²⁹²

Kokoomuksen, Edistyspuolueen ja Maalaisliiton vaaliliiton yhteisenä teemana oli piirissä "*Itsenäisen isänmaan ja suomalaisen kansanvallan puolesta*". Vaalilyössä oli selvästi uusia piirteitä: piirisihteerit Santamäki organisoivat kokoomuksen nuoria mm. levittämään vaalijulisteita koko piirin alueelle. Mainostorneja pystytettiin asutuskeskuksiin, ja mm. Tampereen katukuva muuttui melkoisesti noin kuukautta ennen vaaleja näyttävien iskulauseiden ja vaalimainosten vuoksi. Mm. Hämeensillan suuri vaalimainos julisti: "*Fascisteja emme ole, kommunisteiksi emme tahdo tulla, olkaamme siis vapaita suomalaisia.*" Toinen vaalimainos painotti, että "Koskaan emme sortua saa".²⁹³

Voidaan sanoa, että Pohjois-Hämeen vaaliteemat noudattelivat pitkälti koko maan teemoja: korostettiin sitä, että ei olla äärioikeistolaisia eli "fascisteja", mutta myös kommunismia kavahdettiin, ja kolmanneksi painotettiin suomalaista kansanvaltaista yhteiskuntajärjestelmää – mitä ei edustanut kokoomuksen näkemyksen mukaan uusi suomalainen ääriväsymmisto.

Karjalan piirissä aloitettiin vaalivalmistelut 20.11.44 pidetyllä kokouksella, jossa mm. päätettiin keräyksen suorittamisesta, jonka kohteeksi valittiin "yksityiset henkilöt sekä liikkeet". Ikävänä lähtökohtana oli, että kansallisseurojen toiminta oli edelleen lähes lamassa. Joka pitäjään oli hankittava tukimiespäällikkö sekä hänelle verkosto. Vaalien ajaksi päätettiin palkata piiriin myös kaksi matka-asiamiestä. Vaalineuvottelut Edistyspuolueen ja Maalaisliiton kanssa kariutuivat, joten puolue joutui menemään vaaleihin vain omilla listoillaan. Piirin maantieteellisestä asemasta johtuen valittiin yhdeksi tärkeäksi vaalilyön kohderyhmäksi siirtoväki. Käytännön vaalilyö noudatteli jo puolueen keskustuimistossa ehdotettuja menetelmiä: painatettiin ja jaettiin julisteita, lentolehtisiä sekä postikortteja. Elokuvateattereissa tulitettiin esittämään piirin kustantamia diapositiivimainoksia. Näiden lisäksi järjestettiin 41 puhetilaisuutta piirin alueella.²⁹⁴

Jossain määrin toisenlainen oli tilanne *Pohjois-Karjalan* piirissä. Vaalikeräys onnistui hyvin, jopa yli odotusten. Syksyn 1944 aikana perustettiin viisi uutta kansallisseuraa, ja viisi vanhaa seuraa "heräsi eloon". Tukimiesverkostoon saatiin mukaan yli 400 henkilöä.²⁹⁵ Voidaan sanoa, että piirin kertomuksen henki on selvästi myönteisempi kuin Karjalan piirissä.

Myönteinen sävy oli myös *Uudenmaan piirin* kertomuksessa: "Ryhdyttiin vilkkaaseen toimintaan." Jokaiseen piirin kuntaan kyettiin luomaan tukimiesverkosto. Suuri merkitys oli kertomuksen mukaan ehdokkaiden "henkilökohtaisella työllä". Toisaalta "hyvien ehdok-

²⁹⁰ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1945. Pohjois-Hämeen piiriliiton pöytäkirjat. Kokous 27.11.1944. Liite.

²⁹¹ Kansallinen Kokoomus. Pohjois-Hämeen piiriliiton pöytäkirjat. Kokous 27.3.1946. Liite

²⁹² Halme 1989, 71

²⁹³ Emt., 72

²⁹⁴ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1919-45.

²⁹⁵ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1919-45.

kaiden löytäminen tuotti paljon huolta”. Myös Uudenmaan piirissä vaaliliittoneuvottelut olivat vaikeita, mutta lopulta ”Maalaisliiton taholta otettiin yhteyttä ja vaaliliitto syntyi”. Puhetilaisuuksia oli sekä maaseudulla että kaupungeissa. Muista piireistä poiketen oli suureen vaalijuhlaan 11.3 käytettävissä Messuhalli, missä järjestetty tilaisuus oli ”voimannäyte, halli oli aivan täynnä”.²⁹⁶

Sen sijaan *Satakunnan piirin* vaalityö oli ”hankalaa”, sillä jo keräyksessä jouduttiin tekemään ”useita pyyntöjä”, ennen kuin saatiin edes vähän tulosta. Puolueen Keskusliiton avustus olikin tästä syystä tärkeä piirille. Sen sijaan kannatusmaksuja saatiin kertomuksen mukaan ”hyvin”.²⁹⁷ Rantalan juuri Satakunnan piiristä tekemän väitöskirjan mukaan vielä ennen sotaa oli tilanne jäsenten taloudellisen tuen osalta se, että piiri joutui voimakkaasti vetoamaan kenttään saadakseen sieltä taloudellista tukea: ”Jospa tietäisitte, missä taloudellisessa ahtaudessa on puolueemme ellettävä rikkaassa Satakunnassa.”²⁹⁸ Tilanne helpotti tässä asiassa vain vähän sotien jälkeen.

Kokoomuksen äänenkannattajien vaalityö

Seuraavassa lehtiä on tarkasteltu ajalla 1.1 - 16.3.1945. Tarkastelussa tehdään ensiksi yleiset johtopäätökset ja lehtien vertailu, minkä jälkeen mennään aineistokohtaiseen käsittelyyn: uutiset, pääkirjoitukset, pakinat, muu aineisto sekä varsinainen vaaliaineisto. Koska Nykypäivä lehtenä poikkeaa suuresti päivälehdistä, tarkastellaan sitä aina erikseen, aineistokohtaisen tarkastelun jälkeen. Tätä menettelytapaa noudatetaan kaikkien seuraavien vaalien yhteydessä.

Yleiset piirteet

Kokoomuksen äänenkannattajien tukea puolueelle voidaan luonnehtia maltilliseksi sekä uutisoinnissa että pääkirjoituksissa. Lehtien kokoomuksen äänenkannattajan luonne tuli kuitenkin hyvin selvästi näkyviin: lukijalle ei voinut jäädä epäselväksi, minkä puolueen asialla lehden toimituksessa oltiin. Uudessa Suomessa oli tarkasteluajankohtana selvästi eniten aineistoa, mikä on ymmärrettävää lehden asema valtakunnallisena lehtenä huomioon ottaen. Karjalaisessa ei ollut vielä vuoden 1945 vaalien alla pääkirjoituksia lainkaan, ja lehdessä oli vain neljä sivua.

Lehtien kokoomusta tukeva aineisto jakaantui seuraavasti:²⁹⁹

1. kokoomusta koskeva myönteinen uutisointi
2. ns. tekstimainokset kokoomuksen piirien ja kansallisseurojen toiminnasta
3. kokoomusta tukevat pääkirjoitukset
4. pakinat
5. artikkelit
6. kokoomuksen eri piirien ehdokkaiden mainokset

²⁹⁶ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1919-45.

²⁹⁷ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1919-45.

²⁹⁸ Rantala 1956, 104.

²⁹⁹ Koska osoittautui, että lehtien aineisto jakaantui kaikissa vaaleissa pääosin samalla tavoin, ei seuraavien vaalien tarkastelussa enää käytetä seuraavaa asetelmaa.

7. kokoomuspuolueen omat vaalimainokset
8. ehdokaskohtainen mainonta
9. kokoomus toimii-palsta

Kaikki kolme lehteä hyödynsivät laajasti kokoomuksen puoluekokouksen tammikuun puolessa välissä, Uusi Suomi myös pääkirjoituksissa. Tätä kokousta *uutisoitiin* jo hyvissä ajoin etukäteen sekä näyttävästi kokouksen jälkeen. Esimerkiksi Uuden Suomen koko etusivun yli menevän puoluekokousuutisen mukaan "Kansallisen Kokoomuspuolueen puoluekokous alkoi Helsingissä. Harvinaisen runsas osanotto, arvokkaita esitelmiä ja alustuksia." Sisäsvulla oli selostus kokouksesta, Linkomiehen kuva ja puhe kokonaisuudessaan otsikolla: Suomalaiseen ajatustapaan perustuva kansanvalta on edelleen valtio- ja yhteiskuntarakennuksen perusta". Linkomiehen puheesta oli lainattu kohta, missä puolueen puheenjohtaja korosti hyvien suhteiden rakentamista Neuvostoliittoon.³⁰⁰ Myös kokouksen jälkeen lehti palasi vielä aiheeseen. Tammikuun lopussa Aamulehti uutisoi kolmossivulla kolmella palstalla kokoomuksen vaaliohjelmaa useampana päivänä peräkkäin tuoden esiin kullakin kerralla aina jonkun keskeisen asiakokonaisuuden, kuten esimerkiksi "Verotus". Merkille pantavaa on, että tämä esittely jatkui 9. helmikuuta saakka.³⁰¹

Uuden Suomen ja Aamulehden tapaan myös Karjalainen kertoi näkyvästi kokoomuksen tammikuun puoluekokouksesta. Puoluekokousta selostettiin monella sivulla esitellen myös vaaliohjelmaa kokonaisuudessaan. Vaaliohjelman eri kohtiin lehti palasi vielä myöhemmin tammikuun lopussa ja helmikuun alussa. Sen lisäksi lehti uutisoi hyvin puolueen vaaliliittonuovottelujen edistymistä sekä valtakunnan että maakunnan tasolla: "Kansallisen Kokoomuksen tarjous yhteiseksi vaaliliitoksi puolueemme, Maalaisliiton ja Edistyspuolueen kesken."³⁰² Kun Pohjois-Karjalassa kyseinen vaaliliitto solmittiin, julkaisi lehti tästä näkyvän uutisen.

Toistuva uutisaihe Karjalaisessa olivat myös kokoomuksen maakunnalliset vaalitulaisuudet tyyliin: "Kokoomuksen vaalitulaisuudet alkavat, valistustulaisuuksia kautta maakunnan." Muutamien tulaisuusien jälkeen lehti kertoi "harvinaisen onnistuneesta vaalijuhlasta".³⁰³ Myös maakunnan kansallisseurojen keväiset vuosikokoukset pääsivät uutissivuille. Aivan vaalien alla Karjalainen kertoi kokoomuksen menevän vaaleihin "luottavaisella mielellä". Uutisen näkyvyyttä lisäsi puoluesihteri Aarne Hongan kuva.³⁰⁴

Tammi-maaliskuun aikana oli Uudessa Suomessa kymmenkunta *kokoomusta tukevaa pääkirjoitusta*, joita voidaan luonnehtia maltillisiksi. Pääkirjoituksissa kannettiin mm. huolta äänestysvilkkaudesta sekä siitä, että kokoomuksen vaaliliittosuunnitelmat kariutuivat muiden puolueiden kieltäytyttyä tästä. Puoluekokouksesta oli kaksi pääkirjoitusta. Myös uutta puolueohjelmaa esiteltiin pääkirjoitustasolla. Esimerkiksi otsikolla "Rohkaiseva kokous" lehti arvioi kokoomuksen tilannetta hyvin myönteisesti: "Puoluekokouksessa vallitsi yksimielisyys käsitellyistä asioista, myös Kansallisen Kokoomuksen periaatteet lyötiin nyt lukkoon."³⁰⁵ Tammikuun lopussa olleessa kirjoituksessa korostettiin sittemmin hyvin usein

---

³⁰⁰ Uusi Suomi 15.1.1945

³⁰¹ Aamulehti 28.1.1945

³⁰² Karjalainen 13.1.1945

³⁰³ Karjalainen 5.3.1945

³⁰⁴ Karjalainen 13.3.1945

³⁰⁵ US 16.1.1945

esitettyä teemaa kokoomuksesta yhteistyöhaluisena puolueena. Pääkirjoitustoimittaja käytti myös "värin tunnustavaa" ilmaisua "vaaliohjelmamme".³⁰⁶

Aamulehden pääkirjoituksissa käsiteltiin vaaleja kokoomuksen kannalta lähinnä puoluekokouksen jälkeen, jutussa viitattiin "suureen innostukseen". Toinen vaaleihin liittyvä teema oli kommunistien toiminnan kyseenalaistaminen: "Kansalaisten on syytä kavahtaa kommunistien puheita demokratiasta."³⁰⁷

Uuden Suomen *pakinoitsija* "Timo" kirjoitti tarkastelun kohteena olleena ajanjaksona vaaleista parissa jutussaan. Yhdessä todisteltiin laajasti kokoomuksen edustajien osallistumista maan hallitukseen koko itsenäisyyden ajalla. Johtopäätös oli, että kokoomusta on syrjitty.³⁰⁸ Karjalaisessa oli kaksi pakinoitsijaa, "Peitturi" ja "Saximies", jotka kirjoittivat vaaleista kokoomukselle myönteiseen sävyyn. Ensiksi mainittu kertoi mm. kokoomuksen "yhteistyöhalusta, jonka muut ovat torjuneet", kun taas jälkimmäinen siteerasi pakinassaan laajasti Linkomiehen puhetta lihavoiden kohdan, missä painotettiin Suomen kansan halua elää "vapaana".³⁰⁹

Vain Uudessa Suomessa oli myös kaksi kokoomusta tukevaa erillistä *artikkelia*, joista vastasivat Lauri Aho ja Leo Tujunen. Seuraava esimerkki on katkelma Ahon jutusta: "Olisi luonnotonta, että epäluulomomentti saisi edelleen hallita kahden naapurikansan välisiä suhteita. Äärimmäinen vasemmisto pyrkii leimaamaan kaikki muut fascisteiksi. Kokoomus kannattaa kansanvaltaista yhteiskuntaa, mikä on voimakkaasti sanottava puoluekokouksessa."³¹⁰

Karjalaisen kokoomusta tukevassa aineistossa toistuvaa osaa edusti tammikuun alusta viikoittain julkaistu "*Vaaliaapineri*", missä selostettiin kuulijoille vaalien teknisiä yksityiskohtia. Samalla patisteltiin äänestämään: "Mahdollisimman moni kokoomuslainen äänestäjä pitää nee huolta siitä, että hänen nimensä on äänestysluettelossa."³¹¹

Ajankohdalle oli ominaista, että ehdokaskohtainen *vaalimainonta* lehdissä oli vielä vaatimattomaa verrattuna tuleviin vuosikymmeniin. Sen sijaan lehdissä oli vaalien alla maaliskuussa useita kunkin vaalipiirin ehdokkaiden kokosivun yhteismainoksia. Kokoomuksen omia vaalimainoksia oli Uudessa Suomessa vain kaksi muiden varsinaisten mainosten ollessa eri vaalipiirien ehdokkaiden yhteismainoksia, ehdokkaista myös kuvat. Lisäksi puolueen ns. pääehdokkailla (Salminen, Lappi-Seppälä, Leikola ja Saukkonen) oli oma mainos vähän ennen vaaleja; vain muutamat kärkiehdokkaat mainostivat henkilökohtaisesti tuohon aikaan lehdissä.³¹² Kokoomus julkaisi Karjalaisessa yhden kokosivun mainoksen, vaalijulistuksen, jonka alla oli "Kansallisen Kokoomuspuolueen valtuuskunta". Sen ohella puolueen naisvaliokunta julkaisi oman mainoksensa vedoten "Suomen naisiin, joita isänmaa kutuu".³¹³

---

³⁰⁶ US 24.1 ja 17.3.1945

³⁰⁷ AL 6.3.1945

³⁰⁸ US esim. 13.2.1945

³⁰⁹ Karjalainen 18.1.1945

³¹⁰ US 20.2.1945

³¹¹ Karjalainen esim. 12.1.1945

³¹² US esim. 4.3 ja 11.3.1945

³¹³ Karjalainen 3.3 ja 7.3.1945

Uuden Suomen *tekstimainoksissa*³¹⁴ esiteltiin varsinkin Helsingin kansallisseuran toimintaa muutaman kerran sekä kerran KNL:n vuosikokousta. Esimerkiksi kansallisseuran vuosikokouksesta oli etukäteen tekstimainos, mihin oli liitetty Arvo Salmisen kuva.³¹⁵

Aamulehdessä ensimmäinen *vaalitulaisuutta koskeva ilmoitus* oli lehdessä 10. helmikuuta. Näitä ilmoituksia oli lehdessä vaalipäivään, ts. 17.3 saakka. Kokoomuksen keskeisimmäksi vaaliteemaksi voidaan luonnehtia ilmoitusta 16.3, minkä mukaan ”Kokoomus tukee valtio- ja yhteiskuntajärjestystä – vaikeuksista nousee uusi Suomi”. Ilmoituksessa viitattiin näin – asiaa silti sanomatta – kommunisteihin. Vaalipäivänä 17.3 oli lehdessä kolmen palstan ilmoitus ”Anna äänesi, vedä viivasi kokoomuspuolueelle”.³¹⁶

Varsinainen vaalimainonta alkoi Karjalaisessa 13. helmikuuta Kuopion itäisen vaalipiirin ehdokkaiden yhteisesittelyllä, jota voidaan pitää tekstimainoksena. Siinä oli kunkin ehdokkaan numero vaaleissa, nimi ja arvo/ammatti - kokoomuslaiseen tapaan – sekä hänen kotikuntansa. Näitä mainoksia oli lehdessä vaaleihin saakka puolitusinaa. Sen lisäksi lehti julkaisi sarjana vaalipiirin kokoomuslaisten ehdokkaiden esittelyn. Yhteismainoksia oli aivan vaaleihin saakka. Pari päivää ennen vaaleja ollut mainos oli haluttu kohdistaa potentiaaliselle äänestäjäjoukko: ”teollisuus, kristikansa, palkannauttijat, raittiusväki, nuoret, yksityisyrittäjät, kunnallishallinto, talouselämä, liikeväki”.³¹⁷

Vuoden 1945 eduskuntavaalien tulokset

Vaalien äänestysprosentti oli 74.9, mikä merkitsi sitä, että äänestysvilkkaus nousi selvästi 1930 – luvun tasolta, jolloin keskimääräinen äänestysprosentti oli ollut välillä 55 - 66.

Vaalien ehdoton voittaja oli uusi puolue, SKDL, saaden 23.5 % annetuista äänistä ja 49 edustajaa uuteen eduskuntaan. Tulos nousi tavallaan ”tyhjästä”, sillä puolueella ei ollut ns. ”pitkässä parlamentissa” yhtään edustajaa. Vastaavasti huomattavimman tappion kokivat sosialidemokraatit menettäen aikaisemmasta edustuksestaan peräti 35 edustajanpaikkaa saaden nyt eduskuntaan 50 kansanedustajaa. SDP:n osuus annetuista äänistä oli 25.1 %. Maalaisliittokin menetti paikkoja, mutta ei niin paljon kuin SDP; ML sai eduskuntaan nyt yhtä monta edustajaa kuin SKDL eli 49 sen äänimääräosuuden ollessa 21.3 %.

Kokoomuksen menestys vaaleissa oli pelättyä paljon parempi: sen äänimääräosuus oli 15.0 % edustajapaikkamäärän ollessa 28; paikkamäärä jopa kasvoi kolmella vuoden 1939 vaaleihin verrattuna. Ilmeistä on, että puolueen uudenlainen, aikaisempaa näkyvämpi vaalikampanja tuotti myös tulosta. Kokoomuksen Nuorten Liitto piti vaalitulosta jopa hyvänä, koska se voi lukea seitsemän uutta edustajaa omikseen.³¹⁸

---

³¹⁴ Borg (1972) on määritellyt teksti-ilmoituksen niin, että siinä pitää olla kuvan ohella vähintään kaksi tekstinä ilmaistua erillistä ajatusta. Teksti-ilmoitus poikkeaa selvästi maksetusta mainoksesta. Emt., 53. Teksti-ilmoituksissa oli näissä tapauksissa aina runsaasti ehdokkaiden esittelytekstiä.

³¹⁵ US 21.2.1945

³¹⁶ AL 16.1 ja 17.1.1945

³¹⁷ Karjalainen 13.3.1945

³¹⁸ Tarkka 2006, 38

Seuraavassa esitetään vaalien tulos vielä taulukon avulla käyttäen vertailupohjana vuoden 1939 vaalien tuloksia.

Taulukko 5. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus ja edustajien paikat vuoden 1945 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1939 eduskuntavaalit.³¹⁹

Puolue	Äänimäärä	Suhteellinen os. 1945	Edustajanpaikat 1945	Suhteellinen os. 1939	Edustajanpaikat 1939
Kokoomus	255.394	15.0	28	13.6	25
Edistyspuolue	87.868	5.2	9	4.8	46
Maalaisliitto	362.662	21.8	49	22.9	56
RKP	142.298	8.4	15	10.1	18
SDP	425.948	23.5	50	39.8	85
SKDL	398.618	23.5	49	-	-
Muut	-	-	-	0.1	-
IKL	-	-	-	6.6	8

Huolimatta hyvästä vaalimenestyksestään SKDL:n Vapaa Sana väitti vaalien jälkeen, että ennen vaaleja oli harjoitettu "kommunistien diskriminointia" ja että "SKDL joutui häikäilemättömän parjauksen kohteeksi"³²⁰.

Seuraavaksi tarkastellaan kokoomuspuoleen menestystä vaaleissa piiritilastojen avulla.

Taulukko 6. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä ja suhteellinen osuus vuoden 1945 eduskuntavaaleissa vaalipiireittäin.³²¹

Vaalipiiri	Kokoomuksen äänimäärä	Suhteellinen osuus
1. Uusimaa	47.558	14.7
2. Turun ja Porin vp.	42.360	16.5
3. Hämeen vp.	49.044	19.6
4. Kymen vp.	37.442	14.9
5. Mikkelin vp.	9.819	11.9
6. Kuopion vp.	22.604	13.0
7. Vaasan vp.	36.165	15.1
8. Oulun vp.	13.348	11.7
9. Lapin vp.	6.001	12.3
Koko maa	255.394	15.0
Valittuja edustajia	28	

³¹⁹ SVT. Eduskuntavaalit 1945. A 20

³²⁰ Jokinen 1972, 25

³²¹ SVT. Eduskuntavaalit 1945. A 20

Taulukosta voidaan havaita, että puolueen suhteellinen osuus oli suurin toisaalta Turun ja Porin ja toisaalta Hämeen vaalipiireissä. Uusimaan vaalipiirissä aikaansaatu vaaliliitto Maalaisliiton kanssa sekä onnistunut vaalityö saivat aikaan kuitenkin muutoin hyvän vaalituloksen. Heikointa puolueen kannatus oli sekä Pohjois- että Itä-Suomessa.

Puolueen keskustuimistossa esitettiin vaaleista laajahko, painettu yhteenveto kiinnittäen huomiota seuraaviin näkökohtiin:

-Kokoomukselle vaikeat olosuhteet: "Vaalitaistelussa ei ollut tilaisuutta esiintyä siinä laajuudessa ja aseina, jotka olisivat olleet tasasuhteiset vasemmiston vastaavanlaisten mahdollisuuksien kanssa". Edelliseen liittyi myös argumentti, minkä mukaan "kokoomus joutui valmistautumaan vaaleihin epävarmana."

-Vaalitulos puolueen kannalta: "Vaaleissa tapahtui vyöry vasemmalle, mutta tulos oli kuitenkin kokoomuksen kannalta myönteinen ja odotukset ylittävä."

Vaaleissa oli ikärajaa alennettu nyt 21 vuoteen, joten urnille pääsi kolme uutta ikäluokkaa, mutta silti "kokoomuksen äänimäärä ylitti selvästi äänestäjien määrän kasvun, efektiivinen kasvu oli kaikista voimakkainta, Maalaisliitossa oli jopa efektiivistä laskua".

Suurin prosentuaalinen kasvu oli Lapin vaalipiirissä, mikä myös todettiin vaalitulosanalyysissä.

Entisen IKL:n äänestäjien merkitys: Puolueessa torjuttiin päättäväisesti se – aika yleisesti jälkepäin esitetty – selitys kokoomuksen hyvälle menestykselle, että kokoomus olisi saanut entisen IKL:n äänet: "Kokoomus ei ole saanut siltä taholta läheskään sitä äänimäärää, mikä IKL:llä oli vuonna 1939, kyllä suuri osa niistä äänistä meni myös Maalaisliitolle."³²²

Vares katsoo, että vaalien lopputulosta oli kokoomuksen kannalta "vaikea pitää lupaavana". Toisaalta tulos oli kuitenkin hyvä torjuntavoitto, millaisena se myös puolueen piirissä koettiin. Muodostettuun Paasikiven hallitukseen ei kokoomuksella ollut kuitenkaan asiaa, viime kädessä kommunistien vaatimuksesta.³²³

Vaalien jälkeen sota-ajan eduskunta, ns. "pitkä parlamentti", piti viimeisen istuntonsa 4.4.1945. Vaalien jälkeen Paasikivi muodosti toisen hallituksensa. Vasemmiston voimasuhteet olivat eduskunnassa 48 – 51 kansandemokraattien hyväksi. He saivat Paasikiven hallitukseen viisi ministeriä, joista kolme oli loikannut sosialidemokraateista. Yrjö Leinosta tuli sisäministeri, mikä aiheutti pelkoa isänmaallisen kansanosan – myös kokoomuksen - piirissä.

³²² Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-58.

³²³ Vares 2008, 30. Varesen mukaan vaalien tulos oli tappio nimenomaan IKL:n äänet huomioon ottaen; myös Tarkka on tästä samaa mieltä. Tarkka 2006, 37

”Silmien avaus”

Aikaa ennen vuoden 1948 eduskuntavaaleja olivat hallinneet monet suuret poliittiset kysymykset, kuten Pariisin rauhansopimus vuonna 1947 ja viimeksi ennen vaaleja YYA-sopimus, joka solmittiin keväällä 1948 kahden vuoden neuvotteluprosessin jälkeen ennen kaikkea presidentti Paasikiven vaatimassa muodossa. Kokoomukselle sopimus oli henkisesti vaikea, ja puolue syrjäytettiin YYA-neuvottelukunnasta. Niinpä kokoomus suhtautui sopimuksen solmimiseen pääosin kielteisesti, mistä se sai ”haukut” Paasikiven taholta.³²⁴

Vuoden 1948 heinäkuun eduskuntavaalit pidettiin poikkeuksellisissa olosuhteissa. Viitattakoon tässä lyhyesti varsinkin kommunistien vallankaappaushuhuihin SKDL:n Hertta Kuusisen puheen jälkeen maaliskuussa, puheen, missä hän lausui – vapaan tulkinnan mukaan – Tsekkoslovakian tapahtumia kommentoidessaan tunnetut sanansa: ”Tsekkoslovakian tie on myös meidän tiemme.” Nopeasti lausuma paisutettiin ei-kommunistisissa lehdissä valtaviiin mittasuhteisiin. YYA-sopimuksen allekirjoittaminen huhtikuun alussa ei laukaissut poliittista jännitystä, vaan sen huippu osui huhtikuun lopulle, jolloin presidentti Paasikivi puuttui näkyvällä tavalla tilanteeseen ottaen yhteyttä mm. Helsingin poliisikomentajaan Gabrielssoniin, joka määräsi Helsingin poliisin hälytystilaan. Vaikka Gabrielsson ilmoitti, että kyse oli vain ”harjoittelusta”, jäi ilmeisesti monille vaikutelma, että kommunistien uhka oli todellinen. Eikä tässä kaikki: toukokuussa 1948 käynnistyi keskustelu ns. Leinon vankien luovuttamisesta. Kokoomus teki tässä tilanteessa välikysymyksen ministeri Leinon luottamuksesta, joka johtikin Leinolle annettuun epäluottamuslauseeseen äänin 81 - 61. Paasikivi ei kauan aikaillut tämän jälkeen: Leino erotettiin ministerin virasta 22.5.1948.³²⁵ Kokoomuksen lehdistä Aamulehti ja Uusi Suomi seurasivat näkyvästi uutissivuillaan Leinon jutun käsittelyä Eduskunnassa päivittäin noin viikon ajan.³²⁶ Kommunisteja iskettiin myös vasemmalta: Suomen Sosialidemokraatti julkaisi huhtikuun lopussa artikkelin, jossa väitettiin Hertta Kuusisen yllyttäneen kommunisteja kapinaan Messuhallin puheessaan.³²⁷

Sosialidemokraatit olivat muutoinkin käynnistämässä maaliskuun lopulla kommunistien vastaisia toimia lehtien välityksellä, järjestöissä ja työpaikoilla. Piirit järjestivät myös tilaisuuksia, joihin puoluetoimisto lähetti edustajansa. Myös kiertokirje lähetettiin, missä arvioitiin, että kommunistien toimilla ei ollut mahdollisuuksia onnistua, mutta ne oli yritettävä tukahduttaa alkuunsa.³²⁸

Toisaalta samaan aikaan, ennen lähtöään Moskovaan YYA-sopimusneuvotteluihin kommunistinen sisäministeri Leino oli varoittanut puolustusvoimien komentajaa oikeiston vallankaappauksesta, jota johtaisivat sotasylliset. Ilmianto osoittautui täysin perättömäksi.³²⁹

---

³²⁴ Vares 2008, 91.

³²⁵ Ks. esim. Upton 1970; Leino luovutti hallituksen ohi parikymmentä venäläissyntyistä emigranttia Valvontakomission johtajan, eversti Zdanovin painostuksesta huhtikuussa 1945. Emigrantit vietiin kaikessa hiljaisuudessa Neuvostoliittoon. Jussila, Hentilä & Nevakivi 2006, 221; Vares on laajasti käsitellyt edellä mainitussa tutkimuksessaan Leino-keskustelua eduskunnassa sekä kokoomuksen eduskuntaryhmän toimintaa tässä yhteydessä. Vares 2008, 103-105

³²⁶ Aamulehti ja Uusi Suomi esim. 10.5.1948

³²⁷ Suomen Sosialidemokraatti 24.4.1948

³²⁸ Soikkanen H.1991, 239-241

³²⁹ Tarkka 2006, 60-61

Kevään 1948 väitetyjä vallankaappaushankkeita käsitelleet monet tutkimukset ja kirjoitukset eivät ole esittäneet mitään konkreettista ääriivasemmiston tai oikeiston suunnitelmista. Kysymys oli ilmeisesti korkeintaan yksityisten ihmisten ja pienten ryhmien aikeista ja toiveista. Sisäministeri Leinosta ei ollut enää mitään apua puolueensa kumouksellisille vallitsevan järjestelmän kaatamisessa.³³⁰ Tässä poliittisessa tilanteessa eivät vaalinäkymät kommunistien kannalta olleet kovin edulliset. Sen sijaan kokoomukselle tästä aukenivat huomattavasti lupaavimmat mahdollisuudet vaalimenestykseen, jota myös käytettiin hyväksi.

Kokoomuksen vaalitaistelun yleiset piirteet

Ennen kuin sääntömääräisiin vaaleihin mentiin, oli kokoomuksessa ollut syksyllä 1947 esillä ajatus, että rauhoitettaisiin epävakaaksi käynyt poliittinen tilanne ennenaikaisilla vaaleilla. Kokoomuksen eduskuntaryhmän lähetystö kävi esittämässä asian presidentti Paasikivelle puolueen puheenjohtajan Arvo Salmisen johdolla. Paasikivi piti kuitenkin parempana, että vaalit pidettäisiin normaalissa järjestyksessä seuraavana kesänä. Toisaalta hän ei täysin tyrmännyt ajatusta.³³¹

Vuoden 1948 eduskuntavaalit olivat ensimmäisen kerran kokoomuksessa suunnittelun asenteella työvaliokunnan kokouksessa 4.2.1947, jolloin päätettiin puolueen ohjelman tarkistuksesta, ja asetettiin toimikunnat vaaleja valmistelemaan. Puolueen vaaliaineiston budjetista päätettiin lopullisesti suhteellisen myöhään, vasta tammikuussa 1948. Se päättyi summaan 2.844.000 koostuen seuraavista osista³³²:

- julisteet, 1.836.000 mk
- rahankeräyslehtinen, 33.200
- kirjat, kirjaset, lehtiset, 975.000

yhteensä: 2.844.250 mk (103.000 euroa)

Vaaliohjelmasta käytiin puoluekokouksessa keväällä 1948 laaja keskustelu. Ohjelman jälleen esitellyt KNL:n puheenjohtaja Jussi Saukkonen painotti, että erityistä huolta on kannettava niistä kansalaisista, jotka ovat sodissa menettäneet huoltajansa tai oman työkykynsä, sosiaalipolitiikassa toimenpiteiden on otettava huomioon kaikki kansalaispiirit, henkisen työntekijät ovat heikomassa asemassa kuin monet muut. Ehdotusta pidettiin "rasakaana" ja liiaksi sosiaalisia kysymyksiä painottavana, joka osoitti "suhteettomuutta, kun on eniten, 10 sivua, ei konservatiivinen puolue saisi lähteä kilpailemaan radikaalien kanssa". Seppälä sai niskaansa kovan kritiikin, "Seppälä väläytti esiin sen näkökulman, jota edustavat ne, jotka pitävät kokoomusta suurkapitalistien puolueena, jos tällaisilla puheilla mennään eduskuntaan, pitää rintaan kirjoittaa että muumio vuodelta 1947". Myös puheenjohtaja Salminen asettui vaaliohjelman taakse.³³³ Tujusen pro gradu-tutkielman mukaan vuo-

³³⁰ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2006, 242-243

³³¹ Koivisto 2006, 111

³³² Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1947-50. Kokous 14.1.1948.

³³³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1948 puoluekokous Helsingissä; Ks. vaalikampanjasta myös Vares 2008, 105-108

den 1945 ohjelmaan verrattuna ei nyt tehty mitään merkittäviä uudistuksia. Muutokset olivat enemmän käytännöllisiä poliittisia tarkistuksia ja edellisen ohjelman ajankohtaistamista.³³⁴

Toiminnallisen vaalibudjetin menopuolen pääkohtia olivat kentän osalta:³³⁵

- tukimiespäälliköiden palkkaus (12 kk) 4.800.000
- tukimiesverkoston koulutus 6.000.000
- piirien yleismainontakulut 6.000.000
- 50 pääehdokkaan kulut 5.000.000

Vaalipropagandan toteutus tilattiin ulkopuoliselta, maisteri Arvo Puukarilta, jolle myönnettiin 10.000 mk:n kuukausikorvaus työstä. Tämä laati ehdotuksen 5.5.1947 työvaliokunnan kokoukseen. Vaalien yhteiseksi teemaksi tuli *kansan varoittaminen kommunisteista ja "silmiä avaaminen"*. Voidaan sanoa, että kokoomuspuolue siirtyi nyt altavastaajasta hyökkääjäksi, tuoden vahvasti esiin "perustuslaillisten olojen palauttamisen ja taistelun vapaan yhteiskuntajärjestyksen puolesta". Vaalien keskeinen tunnus olikin "*Ole vapaa*".³³⁶

Vaalityön eri muodot tulivat olemaan seuraavat³³⁷.

- a) Yleisjulistet: "SILMÄT AUKEAVAT. Jos ajattelette omilla aivoillanne". Painos 100.000 kpl
- b) Lentolehtiset: "Kumpi tie?". Painos oli 70.000 kpl. Lentolehtisten painatuksesta ja jakelusta annettiin erikseen ohjeet.
- c) Elokuvat:
  - Kokoomusta esittelevät lyhytelokuvat elokuvateattereihin kotimaisten koillan elokuvien yhteyteen
  - "Kolmen kaverin kammellukset (pilajuttu SDP:stä, ML:sta ja SKDL:stä)
  - "Vakava-aiheinen dokumentti porvareille"
- d) Dia-levyt elokuvaan
- e) Äänilevyt
- f) Poliittiset pilakuvamateriaalit
- g) Vaalimainokset puolueen omissa sekä muissa sanomalehdissä
- h) Kirjallinen aineisto, mm. järjestösihteeri Rantalan laatima "Tukimiesopas"

³³⁴ Tujunen 1996, 23-26

³³⁵ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 4.2.1947. Liite; Kyseessä ei siis ole vain emopuolueen, vaan koko organisaation yhteinen vaalibudjetti.

³³⁶ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1919-45. Kokous 5.5.1947. Liite.

³³⁷ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1919-45. Kokous 5.5.1947. Liite.

Eduskuntavaalit 1948

Kuva 2: Kansallisen Kokoomuksen yleisjulistte vuoden 1948 eduskuntavaaleissa. Puolue halusi nostaa esille "silmien aukaisemisen" kommunistien toiminnan suhteen. PTA.

Syyskuussa 1947 puolue antoi julkisuuteen lausuman, joka julkaistiin useissa sanomalehdissä. Tässä painotettiin samoin voimakkaasti sitä, miten vaaralliselle tielle maa joutuu, jos vaaleissa äänestää kommunisteja. Julkilausuma oli otsikoitu: "*Vapaan yhteiskunnan puolesta luokkavaltaa vastaan.*"³³⁸

Marraskuussa työvaliokunta antoi jälleen julkisuuteen toisen julkilausuman otsikolla "*Talonpojan vapaus vaarassa*". Muistio jatkui seuraavasti: "Maassa halutaan selvästi sitoa silmät maatalousväeltä ja entisiltä pienviljelijöiltä ja johtaa heidät tielle, joka päättyy kuiluun ... Miten käy maatalousväen yhteiskunnassa, missä muut tuotantoalat ovat sosialisoidut?"

Kokoomuksen johto olisi halunnut solmia vaaliliittoja sekä Edistyspuolueen että Maalaisliiton kanssa, mutta "Maalaisliitto kieltäytyi ehdottomasti, harrastaen jopa kokoomuksen vastaista propagandaa".³³⁹ Sama käsitys tulee esiin myös piirien toimintakertomuksista: Maalaisliitto oli kokoomuksen vaalitaistelun kannalta monessa vaalipiirissä melkoinen ongelma.

³³⁸ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-1958.

³³⁹ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-1958.

Vuoden 1948 alussa työvaliokunnan kokouksessa täsmennettiin vaalitaistelusuunnitelmaa. Sen keskeinen, kokoomuslaiseen kulttuuriin kuuluva oivallus oli, että ”propagandassa tulee vedota henkilöön yksilönä eikä ryhmän jäsenenä”.

Vaalisuunnitelmassa kuvattiin myös tarkemmin ”niitä kansalaisryhmiä, joista kokoomus saa äänestäjensä: ... he katselevat poliittisia ilmiöitä omien henkilökohtaisten asenteittensa eikä minkäänlaisten luokkaetujen kannalta. Tästä syystä vaalipropaganda on rakennettava niin, että se vastaa henkilöä yksilönä eikä ryhmän jäsenenä. Heillä ei ole tietoisia poliittisia tarpeita kuten luokkapuolueiden jäsenillä. Propagandan tulee siis herättää tietoisiksi sellaisia *yksilöllisiä* poliittisia tarpeita, joiden tyydyttäjäksi kokoomus ohjelmansa puitteissa voi tunnustautua.”³⁴⁰

Vaalitaistelu jaettiin toisaalta ”Offensiiviseen osaan” ja toisaalta ”Defensiiviseen osaan”³⁴¹.

”Offensiivinen” osa jakaantui kahteen eri vaiheeseen:

1. laillisuustaistelu ennen vaaleja (laillisuuspropaganda kommunisteja vastaan, perustuslakeihin vetoaminen)
2. vaalivaiheen työ (puolueen ohjelman esittely, perustuslakipykälien puolustaminen)

”Defensiivinen osa” taas oli samanaikaista työtä edellisen kanssa ja sen rinnalla:

1. vastustajien pelottelu ja saattaminen naurettavaan valoon
2. kommunistien vääristelyn saattaminen koomiseen ja epäloogiseen valoon
3. lehdistölle ”pilapaloja” vastustajista: poliittiset pilajulkaisut
4. tähän liittyen mielikuvaa luova juliste: ”OLE VAPAA, LUOTA LAKIIN, *luota tulevaisuuteen, luota kokoomukseen*”
5. yleisjulistheet: ”Valitse oikeiston tie”; ”Turvaa kotisi vapaus”; Talonpoika on vapaa”
6. torjunta-aineisto levitykseen kokoomuksen sanomapalvelun (KSP) kautta

Vaalimainonnassa käytettiin hyväksi myös ammattilaisia, sillä kirjallisen aineiston suunnittelu ja painatus oli uskottu Mainos-Taucherin hoidettavaksi.

Verrattuna edellisiin, vuoden 1945 eduskuntavaaleihin oli puolueen keskustoimistolla nyt käytettävissään selvästi enemmän – ja myös uusia – henkilöresursseja. Keskeiset henkilöt olivat puoluesihteerit Niilo Honkala sekä järjestösihteerit Onni Rantala, jotka molemmat olivat tulleet puolueen palvelukseen vuonna 1946. Paremmat resurssit näkyivät selvästi vaalitaistelun käytännön toteutuksessa. Ennen kaikkea *kenttää ohjattiin koko ajan*.

Myös *tukimiesorganisaatio* oli vahvistunut edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna, mm. tukimiespäälliköitä oli nyt yhteensä 450.

³⁴⁰ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1948. Vaaliohjelma.

³⁴¹ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 14.1.1948.

Puoluetoimiston antamat käytännön vaaliohjeet sisältyivät piiritoimikunnille lähetettyyn kirjeeseen³⁴²:

1. ehdokkaiden alustava nimeäminen
2. vaalitoimikunnan asettaminen
3. järjestöäänestyksen toimittaminen
4. kysymys yhden vai kahden nimen listoista (suositeltiin kahden nimen listoja)
5. vaaliliitot
6. ehdokkaiden lopullinen nimeäminen
7. erikoismainonta pääehdokkaiden hyväksi
8. arpajaisten järjestäminen piireissä (tuotto 16.300.000)

Maaliskuussa keskustoimisto julkaisi ehdokkaille tarkoitetun ohjekirjasen otsikolla *"Henkilökohtainen vaalilyö"*³⁴³. Kirjasessa korostettiin henkilökohtaisen vaalilyön merkitystä, millä tarkoitettiin mahdollisten äänestäjien lähestymistä "henkilökohtaisesti, koska silloin pääsee lähemmäksi tulevaa valitsijaa kuin yleisellä propagandalla tai kokousten yhteydessä", "jokaista valitsijaa tulee lähestyä eri tavalla". Huomioon oli myös otettu, että "porvarillista väkeä ei saa liikkeelle yleisiin tilaisuuksiin".

Voidaan sanoa, että kokoomuspuolueen vaalipropagandan kärki oli näissä vaaleissa – sittemmin myös jatkossa - nimenomaan "henkilökohtaisen valistustyön" korostuksessa. Niinpä 4.5.1948 järjestösihteeri Rantala lähetti piirisihteereille ohjeet henkilökohtaisen valistustyön käytännöstä. Kirje oli jaettu muutamiin alaotsikoihin, joissa oli kuvattu tärkeimmät asiat. Esimerkiksi kirjeessä vastattiin otsikon kysymykseen "Miksi on valistettava" seuraavasti: "On asetettava sulkua SKDL:n diktatuurihankkeille ja ulkoparlamentaariselle menettelylle." "Valistajiksi" piti saada piiritoimistot ja lehdistö sekä "mobilisoitava myös puolueeseen kuuluvat käyttökelpoiset voimat: naiset, miehet ja kansalliset nuoret. Parhaiten onnistuu valistaja, joka tuntee tarkoin kohteen, ja joka nauttii valistettavan luottamusta ja arvontoa".³⁴⁴

Puolueen keskustoimistossa puolueen uusi järjestösihteeri "pommitti" kenttää touko-kesäkuun aikana viikoittain ennen vaaleja erilaisilla ohjeilla. Oli selvästi nähtävissä, että Rantala pyrki kaikin tavoin ottamaan "kentän haltuun" ennen vaaleja varmistaakseen sen, että koko maassa toimittaisiin siten kuin puoluetoimistossa oli suunniteltu. Ero edellisiin eduskuntavaaleihin oli tässä suhteessa suuri.

Vaalien jälkeen puolueen johdossa arvioitiin, että "puoluelehdistö osoitti erinomaista auliutta ja valppautta vaaleissa". Lehdistön roolina oli esitellä vaaliehdokkaita ja heidän haastattelujaan, julkaista kokoomuslaisia vaaliteemoja tukevia artikkeleita ja pakinoita jne. Lisäksi ei-tilaajille lähetettiin lehden vapaakappaleita.³⁴⁵

Keskusliiton oman arvion mukaan julisteillaan kokoomus jopa "hallitsi vaalipropagandaa".

³⁴² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1948.

³⁴³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1948.

³⁴⁴ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1948.

³⁴⁵ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-1958.

Väitteellä voi olla jopa jossain määrin perää, ainakin vaalijulkaisujen määrä oli mittava:³⁴⁶

- ”Ole vapaa”-juliste 200.000 kpl
- Löyly 100.000
- ”Talonpoika, olet vapaa” 60.000
- Siirtoväki 60.000 (lehtinen)
- Keskiluokka 60.000 (lehtinen)
- Sosialisointi-kirjanen 40.000
- 3-sopimus-lehtinen 50.000

Hyvää painettua vaalimateriaalia ja aineistoa täydensi kokoomuksen piirien organisoimat *vaalikiertueet* pitäjissä. Osoitus puolueen kilpailuasemasta suhteessa Maalaisliittoon oli mm. keskustojen kuvaus, että ”Maalaisliitto arvosteli voimakkaasti kokoomuksen vaalikiertueita”³⁴⁷.

KOMMUNISTIT HALUAVAT

SINUT KESKITYSLEIRIENSÄ KIROUKSEEN

kuten eräissä maissa jo on tehty ja tehdään edelleen

RIISTÄÄ YKSILÖN VAPAUDEN, ÄÄNIOIKEUDEN, TYÖPAIKAN VAIHTAMISEN JA LAKKOVAPAUDEN

Saattaa talouselämämme uudelleen pakkovaltaan ja markkamme inflaatiopyörteeseen

kuten kommunistisen Pekkalan hallituksen aikana

HÄVITTÄÄ USKONNON JA KIRKON

kuten niissä maissa joissa kommunistit vähemmistönä pakkovallalla terrorisoivat

SUORITTAÄ LAITTOMIA PIDÄTYKSIÄ JA VANGITSEMISIA

kuten kommunistien johtaman Valpon aikana

KAVAHDA SUOMALAINEN!

Älä anna kommunistien ja heidän apujärjestönsä SKDL:n pettää itseäsi ja tovereitasi

● ÄLÄ NUKU VAALEISSA!
Vaaleihin kommunistien hirmuvaltaa vastaan!

Kuva 3: Kokoomuksen toinen vaalimainos vuoden 1948 eduskuntavaaleissa – kommunisteilla peloteltiin myös näin. PTA.

³⁴⁶ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-1958.

³⁴⁷ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-1958.

Piirien³⁴⁸ vaalitaistelu

Eri piirien vaalitaistelu sujui yleisesti ottaen toisaalta hyvin ja innostuneesti, mutta toisaalta piirien välillä oli jälleen suuria eroja. Ennen kaikkea puoluejärjestön uusi toimintamuoto, kesäjuhlat, vetivät hyvin kuulijoita eri puolilla maata tuoden samalla tärkeitä tuloja vaalikassaan. Kuitenkin tärkeitä oli, että vaalien tärkein kenttäorganisaatio, tukimiesverkosto, oli vähitellen saatu toimintaan. Vaalien rahoituksessa oli samoin edelleen suuria vaikeuksia monissa piireissä.

Monissa piireissä oli onnistuttu nimeämään tukimiespäälliköt kaikkiin pitäjiin ennen vaaleja, vain ”nuorten vetäminen mukaan oli valitettavan heikkoa”. Myös talous aiheutti ongelmia vaalitaistelun organisoimisessa: ”Jos talous olisi ollut vankemmalla pohjalla, myös vaalityö olisi ollut tehokkaampaa ja vaalitulokset parempi.” Vaaliliittoa ei yleisesti saatu aikaan, koska Maalaisliitto ja Edistys torjuivat kokoomuksen”.

Piireissä toimittiin puoluetöimiston ohjeiden mukaan, mm. tukimiesverkostoa rakennettiin ja koulutettiin tukimiespäällikkö-kursseilla. Piirit onnistuivat myös kesäjuhlien järjestämisessä, varsinkin taloudellisesti, niinpä esimerkiksi *Uudenmaan piirin* toimintakertomuksen mukaan ”kesäjuhlista saatiin huomattava tulo, kuulijoita oli salit täyteen”.³⁴⁹ Vaalien rahankeräys onnistui taas jossakin piirissä, jossakin taas epäonnistui jättäen piiritoimistolle huomattavat velat.

Toisaalta ”oma vaalipropaganda oli vähissä, ja valitsijayhdistykset toimivat hyvin epätasaisesti, vain muutamissa yhdistyksissä toiminta oli suunnitelmallista. Kuitenkin tukimiesverkosto toimi hyvin täyttäen sille asetetut toiveet”.³⁵⁰

Kokoomuksen vaalitaistelua piireissä tuettiin huomattavasti alueellisten äänenkannattajien toimesta, mm. keskustöimiston arvion mukaan ”Vaasa-lehti antoi auliisti palstatilaa kokoomuksen ehdokkaiden esittelylle, myös maksettuja ilmoituksia oli runsaasti. Lehden toimitus hoiti tehokkaasti ehdokkaiden haastattelut”.³⁵¹ Ehdokkaiden yhteinen sanomalehtimainonta oli näissä vaaleissa jo aivan eri tasolla kuin vuoden 1945 vaaleissa. Keskeisin kampanjoinnin muoto olivat vaalijulisteet.

Vaasan pohjoisen piirin oma vaalipropaganda rajoittui yhteen ”heittolehtiseen” sekä yhteen seinäjulisteseen. Myöskään valitsijayhdistysten toimintaan ei piirissä oltu tyytyväisiä: ”Osa yhdistyksistä ei tehnyt mitään omien ehdokkaiden hyväksi, työ jäi piiritoimistolle”. Toisaalta myös tässä piirissä tukimiesverkosto oli saatu toimimaan lähes suunnitelmien mukaan. Myös päätoimisen piirisihteerin saaminen yhdessä eteläisen piirin kanssa tehosti toimintaa.³⁵²

Aika yleistä oli vieläkin, että ei voitu ennen vaaleja puhua tehokkaasta vaalitoiminnasta, esimerkiksi *Pohjois-Pohjanmaalla* ”piirin yhteys maakuntaan oli peräti heikkoa, jopa olematonta, eikä sellaisesta kuin tukimiesverkosto voida paljon puhua”. Piirin toimintakertomuk-

³⁴⁸ Tässä puhutaan leipätekstissä edelleen ”piireistä” ja ”piiriliitoista”. Nimitys kansalliliitto tuli vuonna 1951.

³⁴⁹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1944-49.

³⁵⁰ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1944-49.

³⁵¹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1944-49.

³⁵² Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1944-49.

nessa todettiin, että yleensä tässä piirissä ”järjestötoiminnan kannalta tilanne oli vielä ennen vaaleja jopa synkkä. Ainoa, mikä veti hyvin, olivat kesäjuhlat”.³⁵³ Kuitenkin myös Pohjois-Pohjanmaan piiri ajautui vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen vaalien aiheuttamien kustannusten vuoksi. Erityisesti piirissä koettiin Maalaisliiton hyvin aktiivinen toiminta ongelmaksi, ja että ”useissa pitäjissä ei ole oikeiston taholla tehty minkäänlaista vaalityötä”. Merkille pantavaa on piirin toimintakertomuksen itsekritiikki kokoomuslaisten asenteista: ”On vieläkin ollut nähtävissä ennen vaaleja uskomatonta pelkuruutta.”³⁵⁴

Samoin ehkä perinteisiä kokoomuslaisia arvoja sekä toiminnan lähtökohtia vielä 1940-luvun lopulla hyvin kuvastaa myös piirin toimintasuunnitelma, minkä mukaan ”tärkeintä ei vaaleissa ole puhtaasti puoluepoliittinen toiminta, vaan *kansallistunnon ylläpitäminen*, vaalien on vastattava, ei puolueen, vaan maan ja kansan parasta”.³⁵⁵ Vaasan piirissä vaalityötä helpotti Oy Vaasan määrääjäksi käyttöön antama henkilöauto. Myös yhdistystoiminta kehittyi myönteiseen suuntaan vaalien innostamana.

Tukimiesverkosto oli toiminnassa useimmissa piireissä pitäjätasolla. Tukimiespäälliköt hoitivat materiaalin jakelua, jakoivat julisteita, hoitivat äänestyspäivinä vaalikuljetuksia sekä tekivät henkilökohtaista vaalityötä. Esimerkiksi *Etelä-Hämeen piirin* johdon käsityksen mukaan ”tukimiesverkoston ratkaisevaa merkitystä vuoden 1948 vaaleissa ei voi liaksi korostaa”.³⁵⁶

Yleisesti piireissä oli ”hyvät julisteet, kohosivat muiden yläpuolelle”. Myös valitsijayhdistysten toiminta oli ”suurelta osalta tarmokasta, oikeaan osunutta ja tuloksiin johtanutta”. Sanomalehti-ilmoittelu saavutti arvion mukaan ”ennen näkemättömät mittasuhteet”. Niinpä vaalien tulos olikin ”erittäin kaunis voitto, nousua peräti 47 %, paras koko maassa”.³⁵⁷

Yksittäisen ehdokkaan kampanjointi oli vielä 1940-luvun vaaleissa yksinkertaista: lehti-mainontaa ei juuri ollut, ei myöskään puhetilaisuuksia. Vaalitaistelu perustuikin ennen kaikkea julisteisiin, Niilo Honkalan mukaan ”koko vaalipiirin kaupungit tapiseerattiin julisteilla”. Honkalan kohdalla myös rahoitus tähän järjestyi helposti, kun kyseessä oli puolue-sihteerit: ”Junnilla hommasi rahat mainontaan.”³⁵⁸ Toisaalta tämän tutkimuksen aineiston mukaan lehdistömainonta oli nousussa jo vuoden 1948 eduskuntavaaleissa, joka näkyi varsinkin Aamulehdessä ja Karjalaisessa.

³⁵³ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1944-49.

³⁵⁴ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1944-49.

³⁵⁵ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1944-49.

³⁵⁶ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1944-49.

³⁵⁷ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-1958.

³⁵⁸ Niilo Honkalan haastattelu 24.8 ja 24.9.1989. Veteraanikansanedustajien muistitietoprojekti. Eduskunnan arkisto.

Vaalitaistelu puolueen lehdissä

Tarkastelun aikaväli on näissä vaaleissa huhtikuun alusta kesäkuun loppuun.

Yleistä

Lehtien tuki kokoomukselle ennen heinäkuun alun eduskuntavaaleja oli näkyvää. Värikäntä se oli Karjalaisessa ja maltillisinta Uudessa Suomessa. Selkeimmin kokoomuslaiseksi julistautuikin Karjalainen, mikä on merkille pantavaa ottaen huomioon puolueen heikon kannatuksen alueella. Karjalainen ilmestyi edelleen vain nelisivuisena, joka tietenkin rajoitti lehden mahdollisuuksia osallistua vaalikampanjaan, johon nähden lehden kokoomuslainen ilme oli hyvin silmiinpistävää.

Kaikki lehdet noteerasivat laajasti kokoomuksen puoluekokouksen huhtikuun lopussa. Kokoomuksen tukeen voidaan sisällyttää myös kommunistien kielteinen esille tuonti, jota tapahtui viikoittain eri palstoilla. Useimmin vaaleja kokoomusta myönteisessä valossa käsiteltiin pääkirjoituksissa ja pakinoissa. Aikakaudelle oli tyypillistä edelleen, että vaalimainonta alkoi vasta pari kolme viikkoa ennen vaaleja, ja että ehdokkaiden vaalimainonta rajoittui pääosin – harvoja poikkeuksiakin oli - vain muutama, jo ennestään tunnetuimpiin nimiin. Viimeksi mainituista kukaan ei esiintynyt vielä tässä vaiheessa kokoomuksen tunnuksilla; vaalimainonta oli ”persoonallista” ja ehdokkaan oli asettanut valitsijayhdistys, ei puolue. Mainonnan volyymi oli määrältään aivan eri luokkaa kuin edellisissä eduskuntavaaleissa.

Aineistokohtainen tarkastelu

Vaaleihin liittyviä *pääkirjoituksia* oli tarkastelukaudella Uudessa Suomessa yhteensä vajaa kymmenkunta. Niiden sisällön teemat voidaan jakaa karkeasti kolmeen kategoriaan: kommunistien ja heidän toimintansa kritisointi, muiden porvarillisten puolueiden, erityisesti Maalaisliiton yhteistyöhaluttomuuden arvostelu ja kokoomuksen näkökohtien esille tuonti myönteisessä valossa. Esimerkiksi helmikuun pääkirjoituksessa puututtiin SKDL:n vaalivalmistelun alkamiseen: ”SKDL:n vaaliverkot ovat siis vesillä. Kaikesta päättäen poliittinen kalastus tulee olemaan ennen näkemättömän kiihkeää.” Huhtikuun kirjoituksessa oli jo jyrkempi sävy otsikolla ”Painovapauden väärinkäyttö”: ”Äärimmäisen vasemmiston yhtenä tavoitteena on oikeuslaitoksemme saattaminen poliittisen käskynvallan alaiseksi.” Maaliskuussa ihmeteltiin Maalaisliiton yhteistyöhaluttomuutta korostaen samalla kokoomuksen pyrkimystä yhteisiin vaaliliittoihin.³⁵⁹

Vuoden 1945 vaalien aikaan verrattuna oli nyt myös Karjalaiseen ilmestynyt pääkirjoituspalsta, jolla lehti julistautui selkeästi kokoomuslaiseksi – vieläkin voimakkaammin kuin muut tarkastellut lehdet: ”Meidän kokoomuslaisten on varmistettava vaaleissa, että vähemmistön voima kasvaa ja sen laatu pysyy vähintään entisellä tasolla.” Vähän aikaisemmin, aivan kesäkuun alussa lehti käsitteli pääkirjoituksessaan kokoomuksen vaaliohjelmaa hyvin myönteiseen sävyyn: ”Kokoomuspuolueen vaaliohjelma 1948 antaa selvän käsityksen puolueen valtiollisista, taloudellisista ja yhteiskunnallisista näkemyksistä.”³⁶⁰ Aamulehden pääkirjoitusten vaaliteemat jakaantuivat karkeasti kahteen eri osaan: toisaalta *varoi-*

³⁵⁹ Uusi Suomi 1.4, 6.4, 22.4, 4.5 ja 27.6

³⁶⁰ Karjalainen 1.6 ja 5.6.1948

*tettiin kommunisteista tyyliin "Parlamentarismiko kommunistien anturan alle", ja toisaalta kohdistettiin vaalisanoma keskiluokalle tyyliin "Sulku keskiluokan proletarisoinnille ja sosialismille".*³⁶¹

Kokoomusta tukeva uutisointi liittyi pääosin puolueen ja KNL:n valtakunnan, piiri- ja paikallistason erilaisten tilaisuuksien ja kokousten esittelemiseen. Erityisesti palstatilaa sai kaikissa lehdissä kokoomuksen puoluekokous huhtikuussa. Esimerkiksi Uuden Suomen uutisen otsikkona oli "Kokoomuspuolueen suurkokous eilen". Kesäkuun alussa lehti uhrasi laajasti palstatilaa kokoomuksen uuden vaaliohjelman esittelylle.³⁶² Aamulehti taas liikkui enemmän järjestöuutisissa, joista näkyvin oli keskusliiton vuosikokousuutisointi huhtikuussa otsikolla "Kokoomuspuolueen asema on merkittävästi vahvistunut"; uutisointi oli kolmella palstalla, kuvien kanssa. Pohjois-Hämeen piirin eri vaalitulaisuuksista oli pienemmät jutut, mutta aina sekä ennen tilaisuutta että myös sen jälkeen.³⁶³ Karjalaisessa varsinainen kampanjointi alkoi toukokuun lopussa etusivun uutisella, minkä mukaan "Kansallisella Kokoomuksella 16 ehdokaslistaa ensi heinäkuun 1- ja 2. pv. toimitettavissa vaaleissa, kaikissa tunnuksena Kansallinen Kokoomus. Ehdokaslistoissa on kaksi nimeä." Kesäkuun aikana lehti julkaisi näkyvästi useita uutisia paikallisista vaalitulaisuuksista korostaen niiden "onnistuneisuutta". Pienessä lehdessä riitti palstatilaa jopa kokoomuksen maatalousjuhlaa, joka pidettiin Pohjanmaalla, Ilmajoella.³⁶⁴

Kommunistien toiminnan kielteinen esittely oli näkyvintä Leino-jutun yhteydessä, varsinkin Uudessa Suomessa, jossa uutisointi seurasi tapahtuman käsittelyä eduskunnassa muutama päivän ajan tyyliin: "Sisäministeri Leino sai epäluottamuslauseen", "Ministeri Leino oli erotettava" tai "Uusi kommunistinen sisäministeri johtaisi hallituspulaan". Toisaalta myös kommunistien "korpilakkoiluun" kiinnitettiin huomiota etusivun uutisoinnissa.³⁶⁵

Uuden Suomen *pakinoitsija Timo* käsitteli useimmiten värikkäissä jutuissaan kommunistien toimintaa, esimerkiksi huhtikuussa jutun teemana oli alkaneen vaalitaistelun kielenkäyttö: "Kun vaalit ovat vasta heinäkuussa, olisi sosdemojen ja komdemojen säästeltävä ammuk-sia tässä vaiheessa." Kokoomusta tukevia juttuja oli vain kaksi, joista toinen puoluekokouksen jälkeen otsikolla "Rohkaiseva puoluekokous". Jutun mukaan "Vaaliohjelma kertoo kokoomuksen vanhoista kestävästä perusaatteista, mutta kaavailee myös miten meikäläisten mielestä maan asioita olisi hoidettava yhteiseksi ja kestäväksi menestykseksi."³⁶⁶ Hyvin selvää ja avointa oli sen sijaan Karjalaisen *pakinoitsija "Kipinän"* kannanotto kokoomuksen puolesta: "Käykää vetäisemässä viiva sellaiseen listaan, jossa jokin edellä mainituista kokoomuslaisista ehdokkaista esiintyy." Tämän teeman lisäksi pakinoitsija keskittyi aktiivisesti kritisoimaan kommunistien ja maalaisliiton toimintaa vaalien alla.³⁶⁷

Kokoomuksen *piirien vaalimainokset* ilmestyivät Uuteen Suomeen ensimmäisen kerran 10. kesäkuuta. Tämän jälkeen ne toistuivat lähes päivittäin vaaleihin saakka. Läheskään kaikki piirit eivät kuitenkaan olleet lehteä valinneet mainonnan välineeksi, esittelyssä olivat vain

³⁶¹ Esim. Aamulehti 13.6.1948

³⁶² US 1.4, 26.4, 9.5 ja 14.6

³⁶³ Esim. AL 29.4.1948

³⁶⁴ Karjalainen 27.5 ja 15.6.1948

³⁶⁵ Esim. AL 20.5.1948

³⁶⁶ US esim. 13.4

³⁶⁷ Karjalainen 4.6 ja 9.6.1948

Uudenmaan, Hämeen eteläinen, Kuopion ja Vaasan läänin pohjoinen piiri. Jokaisessa mainoksessa oli esitelty piirin ehdokkaat kuvalla sekä alla lyhyt esittelyteksti. Kaksi kertaa oli esittelyssä (tekstimainos) vain kahden ehdokkaan yhteinen mainos.³⁶⁸ Aamulehdessä puolueen Pohjois-Hämeen piirin ehdokkaiden esittely oli lehdessä hyvin näkyvää, sisältäen aina sekä ehdokkaiden valokuvat että myös laajan esittelyn. Yleensä esittely tehtiin lehden kolmannella sivulla koko sivun mitalla. Lehdessä nämä olivat huhti-kesäkuussa.

Karjalaisessa vaalipiirin (tässä vaiheessa vielä Kuopion läänin itäinen vp.) *ehdokasmainonta* alkoi kesäkuun alussa ns. tekstimainoksilla, joissa lähes päivittäin esiteltiin kaikki ehdokkaat, vuorotellen. Formaatti oli aina sama: otsikossa "Kansallisen Kokoomuksen ehdokkaita vaalipiirissä" jatkuen ehdokkaan kuvalla ja ansioluettelolla. Maksetut ehdokasmainokset jakaantuivat yhteisiin ja muutamien ehdokkaiden omiin mainoksiin. Esimerkiksi kesäkuun alussa kolme maanviljelijäsiiven ehdokasta oli julkaissut yhteismainoksen, missä oli kehoitus: "Talonpoika, ole vapaa. Vapaassa talonpojassa on maatalouden perusta." Yksittäisistä ehdokkaista mainostivat itseään varsinkin vuorineuvos Eero Mäkinen, pankinjohtaja Raino Hallberg ja pastori Paavo Malmivaara. Kukin suuntasi mainoksen omalle kohderyhmälleen, kuten esimerkiksi Malmivaara "kirkkokansalle".³⁶⁹ Pohjois-Karjalassa kukaan ehdokkaista ei esiintynyt kokoomuksen ehdokkaana tai tunnuksilla.

Aamulehdessä kokoomuksen pääehdokkaiden – T.A. Wiherheimo, Matti Heikkilä ja Aino Tuomikoski – *vaalimainonta* oli näkyvää ja hyvin toistuvaa, ennen kaikkea edellä mainitusta Wiherheimon vaalimainontaan oli panostettu. Karkeasti laskien oli Wiherheimolla huhti-kesäkuussa noin 30 maksettua vaali-ilmoitusta.

Uudessa Suomessa ensimmäinen yksittäisen ehdokkaan mainos oli lehdessä 5.6, Jussi Lappi-Seppälän, joka oli yksi kolmesta eniten mainostaneista ehdokkaista. Mainoksille oli ominaista se, että kokoomuksesta ei mainittu muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta mitään. Esimerkiksi Lappi-Seppälää markkinoitiin sanoilla "Työtä, Taitoa, Tarmoa, Rohkeutta, Rehellisyyttä". Eniten mainostaneet olivat tunnettuja nimiä, istuvia kansanedustajia, kuten Jussi Saukkonen, edellä mainittu Lappi-Seppälä, Erkki Leikola, Margit Borg-Sundman sekä puolueen puheenjohtaja Arvo Salminen. Naisista oli eniten mainoksia Rakel Jalaksella. Merkille pantavaa on, että sekä Salmista että Jalasta mainostettiin "pääehdokkaana". Jalaksen mainoksessa oli myös mainittu "kokoomus". Salminen oli esillä myös reunustetuilla kirjoituksilla, missä puututtiin ajankohtaisiin teemoihin. Puheenjohtajan mainoksissa painotettiin, että "hän symbolisoi kaikkea jota me pidämme suomalaisena". Vähemmän tunnettu nimi oli Usko Koski, jolla oli useita näyttäviä mainoksia kesäkuussa. Mainokset keskittyivät selvästi muutamiin ehdokkaisiin.³⁷⁰

Karjalainen julkaisi myös omalla kustannuksellaan lehden etusivun alalaidassa kesäkuun aikana useita *iskulauseita*, joissa mm. ennakoitiin vaalien tulosta ja kehoitettiin äänestämään kokoomuslaisia ehdokkaita: "Äänivyöry oikealle – kehityksen varma turva! Vedä viivasi kokoomuspuolueen listoihin, jotka ovat 21-36."³⁷¹ Myös Aamulehti käytti samaa tek-

³⁶⁸ US 10.6.

³⁶⁹ Karjalainen esim. 17.6, 18.6 ja 19.6.1948; Ehdokkaiden ammattiasema kertoo perinteisistä kokoomuslaisista ehdokkaista.

³⁷⁰ Uusi Suomi 9.6, 13.6, 17.6, 20.6 ja 26.6.1948

³⁷¹ Karjalainen esim. 18.6 ja 26.6.1948

niikkaa, koko sivun leveyden kattavia iskulauseita tyyliin: "Kokoomus puhuu kaupungintalossa huomenna."

Karjalainen ja Aamulehti julkaisivat "*Kokoomus toimii*"-palstaa, Uudessa Suomessa kansallisseurojen tapahtuma-palsta oli käytössä vain muutaman kerran koko kevään 1948 aikana, ensimmäisen kerran helmikuussa, seuraava vasta huhtikuussa.

Puolueen omia vaalimainoksia oli lehdissä touko-kesäkuussa muutamia.

Seuraavassa Jussi Lappi-Seppälän mainoksessa kiinnittää huomiota sekä kokoomuksen perinteiset arvot että toisaalta puolueen tunnusten puuttuminen, joka oli ominaista vielä 1940-luvun vaalimainoksille. Kokoomuksen nimen alla sentään mentiin.

Kuva 4: Jussi Lappi-Seppälä kokoomuksen ehdokkaana vuoden 1948 eduskuntavaaleissa. Ehdokas korosti edelleen perinteisiä arvoja. Puoluekin on mainittu, joka ei ollut vielä yleistä. Uusi Suomi 9.6.1948.

Vaalien tulokset

Vuoden 1948 eduskuntavaalien tulokset muodostuivat kokoomukselle suureksi menestykseksi: puolueen äänimääräosuus nousi yli kaksi prosenttiyksikköä 17.1:een absoluuttisen äänimäärän ollessa koko maassa 320.366. Edustajia puolue sai eduskuntaan viisi enemmän kuin edellisissä vaaleissa, nyt yhteensä 33.

Vaalien äänestysprosentti oli 78.2 nousten näin edellisistä vaaleista yli kolme prosenttiyksikköä.

Seuraavassa esitetään aluksi puolueiden voimasuhteet koko maassa sekä valittujen kansanedustajien määrä puolueittain.

Taulukko 7. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä kansanedustajien paikat vuoden 1948 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1945 vaalit.³⁷²

Puolue	Äänimäärä	Suhteellinen osuus 1948	Edustajanpaikkoja 1948	Suhteellinen osuus 1945	Edustajanpaikkoja 1945
Kokoomus	320.366	17.1	33	15.0	28
Edistys	73.444	3.9	5	5.2	9
Maalaisliitto	455.635	24.2	56	21.8	49
Ruotsal.	145.455	7.7	14	8.4	15
SDP	494.719	26.3	54	25.1	50
Komm./SKDL	375.820	20.0	38	23.5	49
Spp	5.820	0.3	-	-	-
Muut	9.570	0.5	-	-	-

Taulukosta nähdään, että Maalaisliitto oli nyt maan suurin puolue kansanedustajien paikoilla mitattuna, vaikka SDP:n suhteellinen osuus äänistä olikin suurempi. SKDL koki vaaleissa taas suurimman tappion sen menettäessä peräti 11 edustajanpaikkaa edellisiin vaaleihin verrattuna.

Seuraavassa taulukossa esitetään puolueen vaalitulokset vaalipiireittäin.

Taulukko 8. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä ja suhteellinen äänimääräosuus vaalipiireittäin eduskuntavaaleissa 1948.³⁷³

Vaalipiiri	Kokoomuksen äänimäärä	Suhteellinen osuus
1. Uudenmaan vp.	61.346	18.0
2. Turun ja Porin vp.	49.685	18.0
3. Hämeen vp.	59.664	22.6
4. Kymen vp.	54.969	20.4
5. Mikkelin vp.	12.358	13.0
6. Kuopion vp.	25.207	13.6
7. Vaasan vp.	41.462	15.5
8. Oulun vp.	14.120	9.9
9. Lapin vp.	8.465	13.4
Yhteensä	320.366	17.1
Valittuja edustajia	33	

Kokoomuksen suhteellinen osuus vaihteli huomattavasti piirien välillä. Esimerkiksi Uudenmaan, Hämeen sekä Turun ja Porin vaalipiireissä kokoomuksen osuus oli selvästi valtakunnallisen keskiarvon yläpuolella, kun taas varsinkin Oulun vaalipiirissä menestys oli heikko. Havainnon merkitystä korostaa se, että verrattuna edellisiin, vuoden 1945 vaaleihin, oli kokoomuksen kannatus selvästi noussut juuri ensiksi mainituissa piireissä, mutta Oulun piirissä jopa laskenut (11.7 > 9.9).

³⁷² SVT. Eduskuntavaalit 1948. A 21

³⁷³ SVT. Eduskuntavaalit 1948. A 21

Jos tuloksia vertaa edellä kuvattuun vaalitaisteluun piireissä, on varsinkin Oulun piirin osalta heikon tuloksen ja laimean vaalitaistelun välillä selvä yhteys; kokoomus ei puolueena onnistunut saamaan väkeä liikkeelle, ei järjestötoimintaan eikä äänestämään. Tosin piirin kertomuksessa tuodaan esiin myös syy tähän: "Maalaisliitto kasvatti äänimääräänsä melkoisesti, teki puolueena valtavan valistustyön."³⁷⁴

Ehdokkaiden läpi saannissa kokoomuksella oli huonoa onnea ainakin Kuopion läntisessä, Kymen sekä myös Oulun vaalipiireissä, joissa puolue hävisi viimeisen edustajapaikan.

Voidaan sanoa, että kokoomuksen päävaaliteema, äänestäjien varoittaminen kommunistien toiminnasta ja *laillisen yhteiskuntajärjestyksen uhanalaisuudesta*, puri hyvin. Näin analysoitiin tuloksia esim. Vaasan pohjoisen piirin kertomuksessa: "Kansa oli kyllästynyt äärimmäisen vasemmiston maalle vaaralliseen politiikkaan, nyt on voitu palauttaa kansalaisten oikeudet jälleen kunniaan." Myös Uudenmaan piirissä arvioitiin vaalivoiton taustatekijöitä samalla tavoin: "Kommunistien liian pitkälle mennyt komento oli saattanut maamme uhanalaiseksi, ei enää tiedetty, olivatko kansalaisoikeudet enää voimassa vai eivät, kansamme oli saanut tarpeeksi äärimmäisen vasemmiston valtakaudesta."³⁷⁵

Toisaalta kuitenkin yleinen valtakunnallinen ilmapiiri ei vaikuttanut riittävästi kaikissa piireissä, joissa osassa ilmeisesti Maalaisliitto onnistui paremmin keräämään kommunistien vastaiset protestiäänät.

Kokoomuksen vaalitaistelujen uusi ilme 1940-luvun lopulla

Vuoden 1945 eduskuntavaalit: varovaiseen torjuntaan

Kokoomuspuolueen uudistuminen näkyi selvästi ensimmäisissä sotien jälkeisissä eduskuntavaaleissa. Puolueen keskustoimistossa oli suunniteltu ajankohta huomioon ottaen suhteellisen näkyvä ja monipuolinen vaalikampanja. Piiri- ja paikallistason vaalitaistelusta annettiin vastuu pääosin luodulle *tukimiesorganisaatiolle*, joka tuotti kuitenkin pettymyksiä joissakin piireissä, erityisesti Pohjois-Suomi ja Oulun vaalipiiri olivat tässä suhteessa heikoimmat.

Paljon voimavaroja nielivät vaaliliittoneuvottelut lähinnä Edistyspuolueen ja Maalaisliiton kanssa; neuvotteluista osa johti myönteiseen tulokseen, osa ei.

Uusi, vuoden 1945 alussa hyväksytty *vaaliohjelma* sisälsi aikaisempaan verrattuna uusia painotuksia. Ulkopoliitikassa korostettiin nyt erikseen hyviä suhteita Neuvostoliittoon, maatalouspolitiikassa asutustoimintaa oli tehostettava, talouspolitiikassa sosialisointia oli edelleen vastustettava ja myös sosiaaliset kysymykset sekä valtion tuki vähävaraisille nähtiin nyt tärkeinä, kuitenkin niin, että yhteiskunnan tuki ei saisi ketään passivoida. Kokoomuspuolue oli tältä osin astunut askeleen eteenpäin, hyläten osin vanhat näkemykset.

³⁷⁴ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1946-1949.

³⁷⁵ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1946-1949.

Vaalien *rahoitus* hoidettiin pääosin – ajan henkeä ja puolueen perinnettä noudattaen – arpajaiskeräyksillä, jotka onnistuivat suhteellisen hyvin eri piireissä. Toisaalta näin ei käynyt kaikissa puolueen piireissä; vaalien vuoksi muutamat piirit velkaantuivat pahoin. Vaalirahoituksen osuus oli puolueen keskustoimiston vuoden 1945 talousarviosta jopa yli puolet.

Puolueen vaalipropagandan suunnittelusta vastasi työvaliokunnan asettama erityinen propagandajaosto - jäsenenä mm. Jussi Saukkonen. Mitä ilmeisimmin Saukkosen rooli kokoomuspuolueen uudistustyössä oli vahva. Puolueorganisaation kulttuurista kertoo hyvin se, että luottamushenkilöorganisaatio käsitteli hyvinkin pieniä vaaleihin liittyviä asioita aina painettujen lehtisten tekstejä myöten. Taustalla oli ennen kaikkea se realiteetti, että puolue toimiston henkilöresurssit olivat kuitenkin vielä näissä vaaleissa varsin niukat, joka merkitsi heikohkoa keskitettyä ohjausta ja tukea kentälle. Ehkä on myös niin, että puoluesihteerin Arne Honka edusti enemmän perinteistä käsitystä vaalityöstä.

Vaalityön kohteeksi päätettiin asettaa seuraavat väestöryhmät: 1. nuori polvi, 2. se kansan osa, joka oli ollut siihen asti vaaleissa passiivisena, 3. keskiluokka, 4. oman puolueen jäsenet ja 5. ne piirit, jotka olivat vielä epävarmoja poliittisen kannan suhteen.

Joissakin suurissa kaupungeissa, kuten esim. Tampereella, oli kokoomus varsin näkyvästi esillä katukuvassa ennen vaaleja, joka oli myös uutta.

Piirien vaalityössä lähtien jo ehdokasasettelusta oli suuria eroja. Luonnollisesti reunaehdoista asetti myös piirien ylipäätään erilainen tilanne sodan jälkeen henkilöresurssien osalta. Mm. Karjalan ja Satakunnan piireissä oli vaikeuksia saada ehdokkaita, koska tulevaisuudesta oli suurta epätietoisuutta, puhetilaisuudet eivät vetäneet väkeä mukaan jne. Toimintakertomusten sävy oli jälkeinpäin tässä hyvinkin kriittinen. Toisaalta taas esim. Pohjois-Karjalassa ja Uudellamaalla vaalityö lähti vauhdikkaasti käyntiin vetäen mukaansa huomattavan joukon vapaaehtoisia vaalityöntekijöitä.

Vaalityöstä sekä osin myös IKL:n lakkauttamisesta johtuen vaalien tulos muodostui positiiviseksi yllätykseksi puoluejohdolle. Toisaalta puoluejohdossa kiistettiin IKL:n merkitys kokoomuksen vaalimenestykselle sillä perusteella, että suurin osa näistä äänistä menikin muualle.

Vareksen tulkinnan mukaan "ei voi välttyä vaikutelmalta, että vaalitaistelua oli pakko käydä toinen käsi sidottuna selän taakse. Johtui varmaan muustakin kuin uhan tunteesta, että retoriikka jäi jälkeen 1930-luvusta, mutta ennen kaikkea ajankohtainen tilanne esti päästelemästä sellaisia täyslaidallisia kuin pään sisällä varmasti liikkui."³⁷⁶ Tulkinta on varmasti oikea koko maan tasolta tarkasteltuna. Toisaalta joidenkin piirien vaalitaistelussa oli paikoitellen kyllä räväköitäkin otteita, eikä näkyvyyttä pelätty.

---

³⁷⁶ Vares 2008, 32

Vuoden 1948 eduskuntavaalit ja suuri menestys

Vuoden 1948 vaalien pääteemaksi kokoomuspuolue otti "laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamisen" ja kommunistivaarasta varoittamisen. Myös SDP lähti vaaleihin tunnetulla "Jo riittää"-teemalla. Kokoomus lähti selvästi nyt varmemmalla asenteella vaaleihin, puolustamisesta aktiiviseen hyökkäykseen.³⁷⁷ Toisaalta vieläkin kokoomuksen piirissä esiintyi epävarmuutta taisteluun lähtemisestä, jota sitten keskustuomiston taholta voimakkaasti arvosteltiin. Osoituksena perinteisestä kokoomuslaisesta suhtautumisesta vaalitaisteluun puoluepohjalta olivat vieläkin esiin tulleet äänenpainot, joissa korostettiin *kansallisia arvoja* puoluepolitiikan sijaan, että ollaan suomalaisia, suomalaisen *kansanvallan* asialla.

Koiviston mukaan edellä lyhyesti mainittu sisäministeri Leinon tapaus hallitsi kokoomuksen käymää vaalitaistelua, ja että vaalien päävastustajana pidettiin kommunisteja, mm. heidän vaalikampanjaansa häiritettiin "antikampanjalla".³⁷⁸ Edellä kuvatun valossa voidaan Koiviston arvioon yhtyä, jos kohta arvio on suppea sivuuttaen muut teemat, joista keskeisimmät olivat "vapaus"-teema sekä "laillisuus"-teema, jos kohta nekin kyllä liittyivät välillisesti kommunismiin.

Puolueen keskustuomistossa oli suunniteltu tehokas ja kattava vaalipropaganda, jota pyrittiin markkinoimaan sitten myös piireihin, joista kuitenkin kaikki eivät saaneet potentiaalisia kannattajiaan liikkeelle. Silmiinpistävää on kuitenkin ennen kaikkea puolueuomiston suuresti kasvanut rooli vaalityön johtamisessa; kenttää paimennettiin ennen vaaleja viikoittain erilaisilla ohjeilla – ottaen huomioon myös jälkeinpäin tapahtuvan vaalianalyysin. Voidaan myös sanoa, että kokoomuksen vaalityöhön oli tullut mukaan ammattimaisia piirteitä mukaan lukien palkatun mainostuomiston palvelut. Puolueuomistojen vahvasta roolista vaalikampanjoissa 1950-luvulle asti on myös muuta tutkimustietoa. Esimerkiksi Kuitusen mukaan puolueiden johto vastasi kaikissa puolueissa yleisten tavoitteiden julistamisesta.³⁷⁹

Piireissä merkille pantavaa oli puolueen uuden toimintamuodon, *kesäjuhlien* suuri menestys monissa piireissä; väkeä jopa pullisteli juhlapaikoissa. Näin saatiin myös rahaa vaalikassaan. *Tukimiesverkosto* oli samoin täydessä toiminnassa suurimmassa osassa piirejä. Lähes kaikkiin piireihin oli saatu vakituinen piirisihteeri, jonka merkitys vaalityössä oli tietenkin keskeinen.

Puolueen keskustuomistosta oli kentälle painotettu voimakkaasti "*henkilökohtaisen*" vaalityön merkitystä, ts. suoraa yhteydenottoa potentiaalisiin äänestäjiin, mutta käytännössä tässä ei vielä kovin pitkälle päästy. Valitsijayhdistysten toiminta oli kirjavaa ollen paikoin hyvinkin aktiivista, mutta toisaalta monet yhdistykset eivät tehneet mitään omien ehdokaiden hyväksi.

Puolueuomiston arvion mukaan puolueen lehdistä Vaasa-lehti tuki voimallisimmin puolueen vaalitaistelua omassa vaalipiirissä, mutta puolueen johdossa oltiin tyytyväisiä yleisestikin puolueen lehdistön tukeen vaaleissa. *Lehdistön rooli* kokoomuspuolueen tukena oli nimenomaan vuoden 1948 vaaleissa kuitenkin aivan omalla tasolla edellisiin eduskuntavaa-

³⁷⁷ Myös Vares on korostanut kokoomuksen vaalitaistelun "offensiivista" luonnetta. Emt., 109

³⁷⁸ Koivisto 2005, 119

³⁷⁹ Kuitunen 2008, 127

leihin verrattuna, jo pelkästään määrällisesti tarkasteltuna. Uusi Suomi oli tässä maltillisin, mutta määrällisesti mukana ”yhteisessä rintamassa”. Uuden Suomen linjan takana voidaan nähdä varovainen päätoimittaja Lauri Aho. Kokoomuslaisin oli kuitenkin Pohjois-Karjalan maakunnan lehti Karjalainen.

Ajan muutos näkyi myös vaalimainosten määrässä; ennen kaikkea henkilökohtaisen vaali-ilmoittelun osuus oli kasvanut huomattavasti, jos kohta ei vielä päästy 1950 – luvun tasoon. Tämä ehdokaskohtainen mainonta keskittyi kuitenkin vain muutamiin kärkinimiin, jopa niin, että Uudessa Suomessa nimettiin ”pääehdokkaiksi” puheenjohtaja Arvo Salminen ja naisista Rakel Jalas. Kuitusen puolueiden eduskuntavaalien kampanjoista eri vuosikymmenillä tekemän tutkimuksen mukaan henkilömainonta alkoi vasta 1950-luvulla, eikä sitä olisi esiintynyt lainkaan vielä 1940-luvulla.³⁸⁰ Tämän tutkimuksen lähdeaineisto osoittaa kuitenkin, että jo vuoden 1948 vaaleissa oli henkilömainonta lehdissä alkanut.

Lehdistössä kokoomuksen vaalikampanjointi alkoi suhteellisen myöhään, vasta kesäkuun puolen välin paikkeilla, mikä koskee sekä puoluetta että ehdokkaita. Tämä vastaa Kuitusen kuvausta: kaikille puolueille oli vielä 1940-luvun lopulla ominaista lyhyet vaalikampanjat.³⁸¹

Verrattuna Maalaisliiton vaalitaisteluun näissä vaaleissa oli puolueiden toiminnassa osin samoja piirteitä, osin luonnollisia eroja. Hokkasen mukaan ”rintamasuunta vaaleissa” oli vasemmalle, kommunismia vastaan, kuten kokoomuksellakin. Kielenkäyttö oli kovaa. Vaaran vuosien pelot purkautuivat myös Maalaisliitossa.³⁸²

Kuitenkin Maalaisliitolla oli mitä ilmeisimmin käytettävissään huomattavasti enemmän kenttätöntekijöitä kuin kokoomuksella. Hokkanen varovaisen arvion mukaan ”Maalaisliiton töntekijöitä oli kohtalaisesti muihin puolueisiin verrattuna, kaikkiaan ehkä palkkaväkeä töissä yhteensä satakunta”. Vaalityön muodot noudattelivat kokoomuksen menettelytapoja: äänestäjiä lähestyttiin useimmiten julistein ja kirjein, joiden sanoma oli ”väkevän suorasukainen”. Myöskään ML ei käyttänyt vielä lehtimainontaa, mutta muutamat ehdokkaat mainostivat itseään.³⁸³

Voidaan yhtyä siihen Vareksen arvioon, että kokoomuksen vuoden 1948 vaalikampanja oli edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna optimistisempi ja vähemmän varautunut. Pelko oli vähentynyt ja itseluottamus kasvanut. SKDL:stä uskallettiin sanoa mitä tahansa.³⁸⁴ Esi-merkki tästä varmuudesta on mm. seuraava, Vaasan piirin näkemys vaaleista, näkemys, joka oli yhdenmukainen yleensä kokoomuksen sisältä esitettyjen muiden arvioiden kanssa:

*”Vaaleissa oli tavoitteena kommunistien uhkan torjuminen ja tämä vyöry onnistuttiin pysäyttämään, kyettiin antamaan vaarallisen suuntauksen edustajille ankara isku, voidaan sanoa, että kansan sisäinen ryhti ei ollut heikentynyt.”*³⁸⁵

---

³⁸⁰ Emt., 126-128

³⁸¹ Emt.

³⁸² Hokkanen 1996, 403-404

³⁸³ Emt.

³⁸⁴ Vares 2008, 106

³⁸⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1948. Yleistä.

Puolueen järjestöidea

Kokoomuspuolueen järjestötoimintaa pyrittiin siis voimistamaan ja nykyaikaistamaan jatkosodan vielä kestäessä, ja näitä suunnitelmia kehiteltiin määrätietoisesti puolueen johdossa heti välirauhan tultua voimaan. Lähtökohta oli kuitenkin kehittämislle varsin heikko: puolueen järjestöidean voi kiteyttää sanalla *"löyhä vaaliorganisaatio"*: järjestötoiminnasta kiinnostuttiin juuri ennen vaaleja, mutta niiden jälkeen toiminta laimeni lähes olemattomaksi, jos kohta puolueen eri piirit poikkeisivat tässä suhteessa toisistaan huomattavastikin. Voidaan kuitenkin sanoa, että suuri osa puolueen yhdistyksistä oli lähes "nukuksissa" sodan jälkeisessä tilanteessa.

Merkille pantavaa on, että jäsenmäärä kasvoi – ottaen huomioon tilastojen heikko luotettavuus - erityisesti vuoden 1948 aikana, jolloin jäsenmäärä kasvoi 36.000:sta 51.000:een. Mainittuna vuonna pidettiin toiset eduskuntavaalit sotien jälkeen maan tilanteen "normalisoiduttua" ja valvontakomission lähdettyä maasta. Oma merkityksensä jäsenmäärän kasvuun oli varmasti myös puolueen järjestöaktiivien omilla ponnistuksilla, mm. jäsenhankintakilpailuilla piirien ja toisaalta yhdistysten kesken.

Keskeinen kysymys sekä jäsenmäärän kasvun että puolueen talouden kannalta oli ns. *jäsenveroasia*, mistä päätettiin puolueen valtuuskunnan työvaliokunnassa vuonna 1945. Käytännössä puolueen talous oli siihen asti tulopuolen osalta koostunut pääosin keräystuotoista ja sittemmin myös arpajaisista; jäsenmaksutuloja ei ollut. Jäsenhankintatavoitteeksi – mikä olisi samalla toteutuessaan parantanut puolueen taloudellista asemaa huomattavasti - asetettiin 20 % puoluetta edellisissä vaaleissa äänestäneistä. Kun viedään tämä laskelma käytännön tasolle, voidaan todeta sen toteutuessaan merkinneen noin 60.000 jäsenen tasoa, sillä puoluetta äänesti vuoden 1948 vaaleissa 320.000 henkilöä. Jokaisen kansallisseuran oli määrä valita erityinen jäsenhankintapäällikkö, joka olisi käytännössä suorittanut jäsenhankintaa.

Puolueen kenttä eivätkä myöskään puoluetta äänestäneet olleet kuitenkaan vielä kypsiä näiden tavoitteiden kannalta, sillä jäsenveroasia kohtasi siinä määrin vastustusta, että siitä oli pakko luopua jo vuonna 1946. Piireissä suhtauduttiin jäsenveroon paikoin hyvinkin kriittisesti. Myös tavoite kokoomusta äänestäneiden saamisesta suurin joukoin jäseneksi osoitautui liian optimistiseksi.

Vuoden 1944 jälkeinen myönteinenkin kehitys pysähtyi useimmissa kokoomuksen piireissä viimeistään vuoden 1948 eduskuntavaalien jälkeen. Näyttää siltä, että kun vaaleissa saatiin ikään kuin torjuntavoitto, kokoomuksen kannattajilta meni suurin innostus ohi; aktiivista järjestötoimintaa ei katsottu tarvittavan, riitti, kun kävi äänestämässä kokoomusta.

Puolueen järjestöideaa pyrittiin keskustuimistosta käsin voimakkaasti muuttamaan vuosina 1944 - 48 vaaliorganisaatiosta järjestökoneistoksi Maalaisliiton tapaan. Tavoitteen suunnassa edettiin, mutta tavoitteesta oltiin kaukana. Käytännössä vaaliorganisaatio oli edelleen päällimmäinen leima, mutta nyt voidaan puhua jo *"kehittyvästä vaaliorganisaatiosta"*. Kokoomuslainen järjestöaktiivi piti edelleen yleisimpänä tapanaan osallistua puolueen toimintaan vain vaalien alla, mutta kuitenkin koko koneistossa oli selvää kehittymisen makua. Jo jäsenmäärän merkittävä kasvu sinänsä toi uusia tuulia, mutta myös toimivia jäseniä tuli

kentälle huomattavasti lisää. Perinteisten vuosi-ym. kokousten rinnalle tuli nyt myös va-
pamuotoisempia toimintamuotoja.

Jos verrataan kokoomuksen tilannetta Maalaisliittoon, voidaan todeta, että viimeksi mainit-
tu puolue oli selvästi muutaman askeleen edellä järjestöideassa: tukimiesorganisaatio oli
luotu jo 1930-luvun alussa, piirisihteereiden toimet vakinaistuivat samoin talvisotaan men-
nessä, ja Myllyn mukaan voitiin puhua jo ”modernista joukkopuolueesta”, mitä ei vielä mi-
tenkään voinut sanoa kokoomuksesta vuosikymmen myöhemmin. Maalaisliiton aktiivinen
kenttäväki oli jopa ”vastapaino” puoluetoimistolle.³⁸⁶

Hokkasen tutkimuksen mukaan taas Maalaisliitto jatkoi sotien jälkeen edelleen kasvuaan,
aina 1960-luvun puoliväliin saakka. Vuonna 1948 ei puolueiden jäsenmäärissä ollut vielä
suuria eroja – Maalaisliitossa jäseniä oli noin 30.000 - mutta vuonna 1950 oli agraaripuo-
lueessa jäseniä jo 143.000, ja vuonna 1953 ylitettiin 200.000 jäsenen raja.³⁸⁷ Toisaalta on
tietysti muistettava, että Maalaisliitto oli tässä suhteessa Suomen puolueiden joukossa ai-
nutlaatuinen tapaus.

3. Puoluejärjestö uudistuu, vaalimenestys vaihtelee

3.1 Uusi organisaatio ja talousahdinko 1950 - 54

Yhteiskunnallinen tausta

1950-lukua on sanottu *ideologiattomuuden* ajaksi, jolloin politiikka oli ainoastaan lähikaha-
kointia. Pitkäjänteiset yhteiskunnalliset linjat puuttuivat arkipäivän politiikasta, vaikka peri-
aateohjelmatasolla mentiin syvemmälle. Poliitiikka myös henkilöityi usein karismaattisiin,
mutta ristiriitoja herättäneisiin valtiomieskandidaatteihin. Valtiomiesasemasta taistelivat
varsinkin sosialidemokraattien ja Maalaisliiton johtavat poliitikot, kuten Urho Kekkonen,
Väinö Leskinen ja vielä myös politiikkaan palannut Väinö Tanner.³⁸⁸ Vares on nimittänyt
kokoomuksen johtoa tässä kontekstissa professoripoliitikoiksi, jotka vähitellen vetäytyivät
puolueen johdosta.³⁸⁹

Alasuutari on puolestaan kutsunut sotien jälkeistä aikaa 1960-luvun puoliväliin asti ”mo-
raalitalouden ajaksi”, millä tutkija tarkoittaa sitä, että julkisessa keskustelussa nostettiin
moraaliset periaatteet tietoisien pohdinnan kohteeksi, ja niihin myös useimmiten vedottiin
erilaisissa kiistakysymyksissä. Puolueiden sekä etujärjestöjen kontrolli ja edustus erilaisten
instituutioiden hallintoelimissä ei ollut vielä kehittynyt siihen mittaankin pari vuosikym-
mentä myöhemmin.³⁹⁰

---

³⁸⁶ Mylly 1989, 409-410

³⁸⁷ Hokkanen 2002, 155-156

³⁸⁸ Ks. Mickelsson 2007, 142-143

³⁸⁹ Vares 2008, 150

³⁹⁰ Alasuutari 1996, 106-107. Alasuutari viittaa tässä kevään 1948 kommunistien vallankaappaushuhuihin.
Julkisuudessa vedottiinkin silloin yleisesti tunnustettuihin moraalisiin periaatteisiin, koska epäiltiin, että kom-
munistit eivät niitä tunnusta. Emt. 107

1950-luvulla jatkui jo sodan jälkeen alkanut puolueiden aseman muutos siten, että ne tunkeutuivat aikaisempaa enemmän yhteiskuntaan ja valtiollisiin rakenteisiin. Puolueista tuli yhä enemmän joukkojärjestöjä. Poliittinen mobilisaatio tehostui siten, että äänestysosanotto vaaleissa nousi keskimäärin noin 76 %:iin. Poliittinen asetelma pysyi Nousiaisen mukaan suhteellisen vakaana pohjautuen kuuteen peruspuolueeseen.³⁹¹

Kokoomuksen järjestöllinen kehitys ja taloustilanne

Kokoomuksen järjestöorganisaation kehitys oli näyttänyt lupaavalta 1940-luvun viimeisinä vuosina; jäsenmäärä kasvoi kohisten, jopa useita kymmeniä prosentteja vuodessa nousten jo yli 50.000:n, uusia kansallisseuroja perustettiin joka vuosi, ja pitkäaikainen haave päätoimisista piirisihteereistä/ toiminnanjohtajista oli toteutumassa. Puolueen järjestöidea oli ainakin jossain määrin muuttunut *”kehittyväksi puolueorganisaatioksi”*. Parhaaksi vuodeksi osoittautui vuosi 1948, sillä jo vuonna 1949 tuli uusia jäseniä mukaan enää vain vähän yli 5.000. Monien piirien sekä sitä kautta myös emopuolueen taloudellinen asema ei vain ollut ottanut parantuakseen – keskustuomiston monista pyrkimyksistä huolimatta.

Keskeinen tekijä kokoomuksen järjestölliseen nousuun, kommunistien vastustaminen, ei kuitenkaan ollut pysyvää lajia: kun kommunistien hyökkäykset oli torjuttu, ja yhteiskunnallinen tilanne huomattavasti rauhoittunut vuoden 1948 eduskuntavaalien jälkeen, ei kokoomuslaisesti ajattelevilla ollutkaan enää tärkeitä syitä osallistua kansallisseurojen toimintaan. Oli liitytty puolueen jäseneksi, mutta muuhun ei edelleenkään haluttu sitoutua, ei ainakaan maksaa puolueelle mitään. Puoluekoneiston uusien vetäjien, puoluesihteerin Niilo Honkalan ja järjestösihteerin Onni Rantalan, hyvät suunnitelmat ja kentän paimennus eivät kantaneet käytännössä. Kokoomuspuolueen jäsenen tapa toimia ei ollut juuri muuttunut.

Puolueen johdossa nähtiin ennen kaikkea heikko taloudellinen tilanne kaikilla tasoilla pääsyyntä tilanteeseen: ”Keskusliiton ja useimpien piirien heikko talous on aiheuttanut sen, että puoluejärjestö on vuoden 1949 aikana suurin piirtein katsoen joutunut polkemaan paikallaan, jopa taantunut.”³⁹² Taloudellinen tilanne oli muodostunut jopa niin huonoksi, että Keskusliitto oli joutunut elämään pankkilainojen varassa, lainojen, jotka olivat menneet pakollisiin menoihin. Vuoden 1949 toimintasuunnitelmaa ei ollut kyetty toteuttamaan kokonaisuudessaan rahapulana vuoksi. Edelleen vuoden 1950 alussa oli viisi piiriä vaille päätoimista piirisihteerä.

Kokoomuksen talousarvion silloisista markkamääräisistä summista saa käsityksen, kun ne muutetaan euroiksi: miljoona markkaa 1950-luvun alussa vastasi nykyistä noin 40.000 euroa. Kun talousarvion loppusumma oli vuonna 1953 vajaa 10 miljoonaa silloista markkaa, voidaan puhua noin 400.000 eurosta. Jälleen verrattuna sosialidemokraattien puoluetuomiston menoihin sekä siihen, mitä silloisilla markkoilla sai, oli tilanne se, että 1940-luvun lopulla maksettiin miljoonalla markalla vuoden palkat 5-6 kokopäiväiselle toimitsijalle.³⁹³

³⁹¹ Nousiainen 2006, 217-218

³⁹² Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 20.11.1949. Vuoden 1950 toimintasuunnitelma.

³⁹³ Majander 2007, 295

Piiritasolla puolueen järjestötyössä oli edelleen kuitenkin suuria eroja piirien kesken. Esimerkiksi *Etelä-Hämeen* piirin johdon arvion mukaan ”järjestötoiminta kehittyy yhä selvempiin muotoihin kansallisseurojen osoittaessa kasvavaa harrastusta toimintansa eteenpäin viemiseksi”.³⁹⁴ Piirin alueella oli kuitenkin myös ”mustia” paikkoja: esimerkiksi Kojjärven kansallisseura piti ensimmäisen kokouksensa 20 vuoteen vasta keväällä 1951.³⁹⁵ *Vaasan läänin eteläisen* piirin käsitys tilanteesta oli kokonaisuudessaan heikohko: ”Piirin ja yleensä koko puolueen järjestötoiminnassa on viime vuoden aikana ollut havaittavissa laskua tai ainakin paikallaan polkemista, mistä seuraa, että järjestöllä ei ole taloudellisia edellytyksiä ylläpitää ja laajentaa toimintaa.” Merkille pantavaa oli myös tässä viittaus – ja samalla kriittikki – kokoomuslaista toimintatapaa kohtaan: ”Porvarillinen kitsaus on tehokkaalla valistustyöllä hävitettävä.”³⁹⁶

Kokoomuspuolueen tärkein asia puolueen kehittämisen kannalta 1950-luvun alkaessa oli ennen kaikkea puolueen organisaation muutos, josta päätettiin keväällä 1950 valtuuskunnan kokouksessa.

Puolueorganisaation muutos vuoden 1950 puoluekokouksessa

Vuonna 1947 asetettu, Aarno Tuurnan johdolla työskennellyt sääntötoimikunta piti 22 kokousta. Toimikunnan tehtävä oli laaja käsittäen koko puolueyhteisön säännösten uudistamisen. Työ valmistui kevään 1950 Hämeenlinnan puoluekokoukseen mennessä. Toimikunnan puheenjohtaja selosti kokoukselle työn keskeisiä tavoitteita, joihin oli pyritty: ”Säännöissä on lyöty läpi eräs uusi periaate: kutsun sitä demokratisoimiseksi. Toinen on suhteellisuusperiaate, joka myös on lyöty läpi. Aikaisempien sääntöjen keskeinen ongelma oli se, että Keskusliitto joutui antamaan itsellensä vastuuvapauden, joka nyt on korjattu.”³⁹⁷

Puolueen sääntöjen uudistamisen keskeisinä syinä pidettiin ennen kaikkea *puoluekokouksen heikkoa asemaa* – se hyväksyi vain yleiset linjaukset, mutta ei valinnut mitään toimielintä – sekä Keskusliiton vuosikokouksen heikkoa edustuksellisuutta. Esitellessään Keskusliiton kokouksessa uudistusta puoluesihteri Honkala painotti juuri näitä asioita. Honkalan mukaan puoluekokous ei myöskään kyennyt mitenkään valvomaan tekemiensä päätösten toimeenpanoa.³⁹⁸

Jossain määrin ongelmallisena – ainakin puoluetöimiston näkökulmasta – nähtiin myös vanhan puolueorganisaation rakenne, sillä emopuolueen lisäksi – ja tästä irrallaan – puolueyhteisössä toimivat Kokoomuksen Nuorten Liitto sekä Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liitto. Nyt toivottiin järjestörakenteen kiinteytymistä siten, että nais- ja nuorisjärjestöistä tulisi selkeä osa kokonaisuutta, jonka katto-organisaationa tulisi olemaan Kansallinen Kokoomus r.y. Myös puolueen sanomalehdistön lähentämistä puolueeseen pidettiin toivot-

³⁹⁴ Kansallinen Kokoomus. Kansallisliittojen toimintaa koskevia kirjeitä 1950. Tässä vaiheessa puhuttiin siis jo kansallisliitoista virallisena nimityksenä.

³⁹⁵ Kojjärven kansallisseuran pöytäkirjat 1951-57. Mauri Korpelan hallussa.

³⁹⁶ Kansallinen Kokoomus. Kansallisliittojen toimintaa koskevia kirjeitä 1950.

³⁹⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1950 puoluekokous Hämeenlinnassa.

³⁹⁸ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 12.3.1950.

tavana. Erityisesti puoluesihteerin Honkala liputti voimakkaasti sääntöuudistuksen em. koh-
taa, jonka saamista mukaan uudistukseen Honkala piti ”huomattavana voittona”.³⁹⁹

Puolueen tosiasiallista päätösvaltaa, myös poliittisissa asioissa, käytti vanhassa rakentees-
sa puoluesihteerin mukaan ”suvereenisti valtuuskunnan työvaliokunta”, jonka päätösvaltas-
ta ei ollut kuitenkaan säädetty missään.⁴⁰⁰ Seuraavassa luetellaan uudistuksen havainnol-
listamiseksi ne eri säännöt, jotka nyt uudessa muodossa vahvistettiin:

1. Kansallinen Kokoomus r.y:n säännöt
2. Kansallisen Kokoomuksen piiriliiton (kansallisliitto) mallisäännöt
3. Kansallisseuran mallisäännöt
4. Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liiton⁴⁰¹ säännöt
5. Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liiton maakuntajaoston mallisäännöt
6. Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liiton paikallisyhdistyksen mallisäännöt
7. Kokoomuksen Nuorten Liiton säännöt
8. Kokoomuksen Nuorten Liiton maakuntajaoston mallisäännöt
9. Kokoomuksen Nuorten Liiton paikallisyhdistyksen mallisäännöt

Merkittävin rakenteellinen uudistus oli kuitenkin se, että nyt puolue rekisteröitiin nimellä
Kansallinen Kokoomus r.y. Sen alajärjestöiksi tulivat piiriliittojen lisäksi naisten ja nuorten
järjestöt. Suhteellisuusperiaate vietiin läpi koko organisaation, itseoikeutettuja paikkoja ei
enää missään portaassa ollut. Piiriliittojen nimi muutettiin *kansallisliitoiksi*, kuten esimer-
kiksi Pohjois-Hämeen kansallisliitto. Paikallisyhdistykset saivat edustajan puoluekokouk-
seen 1/200 jäsentä ja piirit 1/2000 jäsentä. Kunnallisjärjestöjen perustaminen tuli mahdol-
liseksi. Puolueen äänenkannattajien asema määriteltiin, piirit ja kansallisseurat saivat mal-
lisäännön jne. Puoluekokouksen asemaa vahvistettiin demokratisoinnin lisäksi. Myös edus-
kuntaryhmästä tuli sääntöihin maininta, sen sijaan Kokoomuspuolueen säätiö jätettiin ul-
kopuolelle. Puolueen *puheenjohtajan* valinta siirtyi puoluekokoukselle.⁴⁰² Perustason pai-
kallisyhdistykset sen sijaan säilyivät vielä kansallisseuroina aina 1970-luvulle saakka.

Keskusliiton puoluekokouksen alla pidetyssä vuosikokouksessa ei uudistusta vastustettu,
vain muutamia puheenvuoroja käytettiin. Käytännössä vuosikokous teki asiasta esityksen
erikseen seuraavaksi päiväksi kokoon kutsutulle puoluekokoukselle, joka sitten vahvisti
muutoksen 23.4.1950.⁴⁰³ Puolueen sääntöjen mukaan puoluekokouksella ei ollut mahdolli-
suutta enää tehdä sääntöesitykseen muutoksia.

Kansallinen Kokoomus r.y.:n luottamushenkilöorganisaatio oli nyt tämän jälkeen seuraa-
va:⁴⁰⁴

³⁹⁹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 12.3.1950.

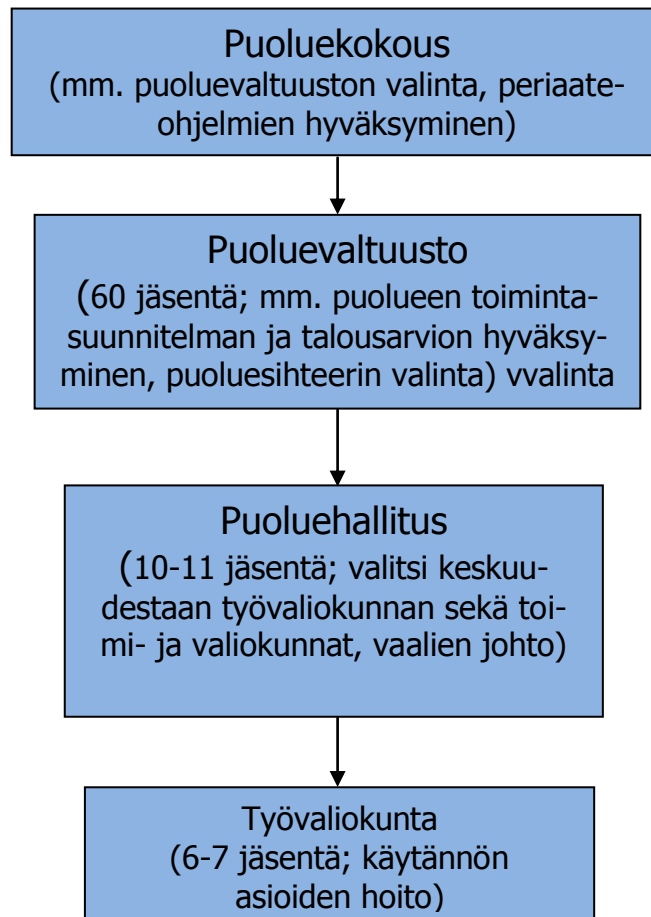
⁴⁰⁰ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 12.3.1950.

⁴⁰¹ Liiton nimen muutos Kokoomuksen Naisten Liitoksi vahvistettiin vuoden 1953 puoluekokouksessa, ei vielä
tässä kokouksessa. PTA; Vares 2009, 168

⁴⁰² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1950 puoluekokous Hämeenlinnassa. Liitteet.

⁴⁰³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1950 puoluekokous Hämeenlinnassa. Pöytäkirja.

⁴⁰⁴ PTA:n moniste kirjoittajalle 16.5.2008

Kuvio 3. Kansallinen Kokoomus r.y:n uusi luottamushenkilöorganisaatio vuonna 1950. Toimikunnat ja valiokunnat 8.11.1950 alkaen: maatalouspoliittinen, talouspoliittinen ja sosiaalipoliittinen neuvottelukunta, keskiluokka-, talous-, propaganda- ja järjestötoimikunnat, lisäksi sääntötoimikunta.

Organisaatiokuvioista voidaan todeta, että *puoluekokouksen* vaikutusvalta kasvoi ainakin sillä, että sille uskottiin puoluevaltuuston valinta. Valtuusto korvasi entisen valtuuskunnan, ja sen työvaliokunnan tilalle tuli puoluehallitus. Puoluesihteerin valinta oli edelleen valtuustolla, joka myös vahvisti puolueen toimintasuunnitelman ja talousarvion. Tällä rakenteella mentiin sitten pitkälle tästä eteenpäin. Nais- ja nuorisjärjestöjen paikallisyhdistysten jäsenet saattoivat tämän sääntömuutoksen jälkeen olla jäsenenä myös kansallisseurassa, mistä oli seurauksena ns. *kaksoisjäsenyys*, jolla oli seurauksensa jäsentilastointiin. Varsinkin 1960-luvun lopulta lähtien nuorten liiton edustajat käyttivät tätä hyväkseen saaden puoluekokouksiin suhteettoman suuren edustuksen. Kokoomuksen ensimmäiseen uusien sääntöjen mukaiseen puoluekokoukseen vuonna 1951 osallistui 230 edustajaa, kun Keskusliiton kokouksissa oli käynyt alle 100 henkilöä. 1960- ja 1970-luvuilla puoluekokousten osanottajamäärä kasvoi huomattavasti lähennellen jo tuhannen äänivaltaisen edustajan määrää.⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-58, 1959-64, 1965-69, 1970-74 ja 1975-79.

Tutkimuksessaan suomalaisista puolueista myös Sundberg katsoo, että tällä vuoden 1950 sääntöuudistuksella luotiin kokoomukseen *jäsentilasto-ongelma* edellä mainitusta kaksoisjäsenyydestä johtuen: Sundbergin mukaan kokonaisjäsenmäärää ilmoittava luku ei ollut enää luotettava. Tutkijan johtopäätös onkin, että "de medlemsavtal, som samlingspartiet uppger i sina statistiska redogörelser överstiger klart de faktiska antalet medlemmar".⁴⁰⁶ Sundbergin tutkimuksessa mainittu kaksoisjäsenyyden korjaaminen vasta 1970-luvulla pitää paikkansa. Tähän palataan ao. yhteydessä myöhemmin. Joka tapauksessa tässä tutkimuksessa esitettiin jäsentilastoihin on syytä suhtautua varauksella myös siksi, että pitkään jäsenmaksun maksamatta jättäneitä ei erotettu paikallisyhdistyksestä, mikä todetaan tässä tutkimuksessa eri vuosikymmenien jäsentilastojen tarkastelun yhteydessä.

Sundberg on tuonut esiin saman tilasto-ongelman myös muiden puolueiden osalta. Esimerkiksi SDP:n vuosikertomusten mukaiset jäsentilastot osoittivat huomattavaa nousua 1950-luvun alussa, mikä johtui siitä, että taistelussa kommunistien kanssa työläisten sieiluista piti ulospäin näyttää suuria jäsenlukuja. Aivan eri lukuja oli sitten puolueen johdon käytössä olleissa todellisissa tilastoissa. Kaikkein ongelmallisin kaksoisjäsenyys oli Maalaisliitossa, johon liittyttiin koko perheen voimin.⁴⁰⁷

Uusien sääntöjen mukaan valittiin Hämeenlinnan kokouksessa yksimielisesti puoluevaltuuston puheenjohtajaksi Arvo Salminen, joka samalla oli edelleen puolueen puheenjohtaja. Kokouksessa nousi jälleen esiin *keskiluokkakysymys*: "Henkisen työn asema, on tunnettua henkisen työn aliarvostettu asema palkkasuhteissa, vaikka inflaatio jatkuu, ei valtion viran ja toimen haltijoille ole tulossa sitä korotusta, mitä työsuhteessa olevat jo saivat, on muodostettu itsenäinen ja erikoinen keskiluokka eli keskikansa, se tulee hajottamaan kokoomuksen rivejä, joihin virkamiehistä suuri osa kuuluu, kokoomuksen olisi nyt kaikin keinoin pyrittävä valtion virkamiesten palkkauksen parantamiseen."⁴⁰⁸

Talousahdinko ja talousvaliokunnan käsitys kokoomuksen taloudesta

Seuraavassa esiteltävästä, kokoomuksen vuoden 1950 talousarviosta käy hyvin ilmi puolueen taloudellisen ahdingon keskeinen syy: pysyvää puolueveroa ei edelleenkään ollut, ja tulopuolen tärkein osa muodostui aina epävarmoista kannatusmaksuista

Tulot vuonna 1950:

- kassa 500.000 (ei ole tuloa, vaan taseessa)
- Kokoomuksen Sanomapalvelu KSP 1.190.000
- myynti 1.500.000
- piiriverot 1.200.000
- kannatusmaksut 4.000.000.

Yhteensä: 8.590.000⁴⁰⁹ (noin 290.000 euroa; vrt. 150.000 euroa vuonna 1947, indeksi=1.9)

---

⁴⁰⁶ Sundberg 1996, 85

⁴⁰⁷ Emt., 84-85

⁴⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1950 puoluekokous Hämeenlinnassa. Pöytäkirja.

⁴⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton valtuuskunnan pöytäkirjat 1947-50. Kokous 6.11.1949.

Edellisestä taulukosta voidaan todeta, että arvioitujen kannatusmaksujen osuus talousarviosta oli lähes puolet. Piiriveroja maksoi vain kolme suurinta piiriä: Uusimaa, Hämeen Pohjoinen ja Turun pohjoinen, 400.000 kukin. Merkille pantavaa on myös KSP:n, Kokoomuksen Sanomapalvelun suuri osuus tulopuolella; KSP:stä oli tullut kannattava yksikkö.

Seuraavassa tarkastellaan vielä puolueen talouden tilannetta talousvaliokunnan pöytäkirjojen pohjalta, jolloin kuva lähes katastrofaalisesta tilanteesta tarkentuu lisää. Puoluevaltuuskunta oli asettanut taloustoimikunnan jo syksyllä 1945. Sen ensimmäisenä puheenjohtajana oli fil. tri K.O. Alho.

Uudelle vuosikymmenelle mentiin huonoissa merkeissä. Jo syksyllä 1949 talousvaliokunta totesi, että Keskusliiton kirjanpitoon oli kirjaamatta laskuja yli 1.7 miljoonan markan edestä. Velkaa oli samaan aikaan 2.773.000 markkaa (noin 100.000 euroa). Taloustoimikunta katsoikin, että tilanne oli "huolestuttava". Teollisuuden taholta oli tosin saatu lainaa 3 milj. markkaa, mutta lisärahan tarve oli silti huutava.⁴¹⁰

Vuoden 1950 alussa keskustoimisto esitti suunnitelman puolueen rahoituspohjan saamiseksi "mahdollisimman laajalle, mukaan olisi saatava kaikki ne yhteisöt ja yksilöt, jotka edustavat kokoomuksen arvomaailmaa". Suunnitelma piti sisällään ennen kaikkea ehdotuksen jäsenmaksujen keräyksen organisoinnista, mutta talousvaliokunta totesi, että se voi toteutua aikaisintaan vuoden kuluttua. Yhteisökeräyskohteiksi oli suunnitelmassa valittu "suuri- ja keskisuuri teollisuus, pienet yritykset on jätettävä rauhaan". Maaliskuussa 1950 talousvaliokunta arvioi tilanteen jo sellaiseksi, että "on saatava 2 milj. markkaa lainaa heti, muuten ei selvitä".⁴¹¹

Vuoden 1951 eduskuntavaalien seurauksena taloustilanne heikkeni edelleen, mm. Uuden Suomen ilmoituslasku 524.000 mk oli maksamatta. Kirjanpidon mukaan puolueen surkea tilanne näkyi hyvin seuraavasta asetelmasta:

Varat: 7.152.000
Kulut: 9.167.000

Osoitus vaikeudesta periä muutamille piireille sovittuja piiriveroja oli, että syksyllä 1951 oli näitä veroja perimättä vielä 1.200.000 mk, jonka summan lisäksi lisärahan tarve oli 1.400.000 mk. Piirien tilannetta kuvaa hyvin Oulun piiritoimikunnan kirje keskustoimistolle: "Järjestötoiminta paikallisen taloudellisen tuen ja keräysten varassa ei ole mahdollista, sillä lahjoittajia ei ole tarpeeksi, lahjoittajat ovat kyllästyneet usein toistuviin keräyksiin ja samaa on sanottava keräysten suorittajistakin!"⁴¹²

Suuria talousvaikeuksia oli 50-luvun alussa koko puolueyhteisöllä: lainaa oli myönnetty Kokoomuksen Nuorten Liitolle, naisjärjestölle sekä Oikeistolehdet r.y:lle. KNL esittikin keskustoimistolle lainojen poistamista, "järjestön asema on vaikea". Puolueen lehdistä vaikein asema oli Mikkelin Sanomilla ja Rovaniemi-lehdellä, joita puolue oli avustanut.

⁴¹⁰ Kansallinen Kokoomus. Talousvaliokunnan pöytäkirjat 1949-53. Kokous 30.11.1949.

⁴¹¹ Kansallinen Kokoomus. Talousvaliokunnan pöytäkirjat 1949-53. Kokous 21.3.1950.

⁴¹² Kansallinen Kokoomus. Talousvaliokunnan pöytäkirjat 1949-53. Kokous 7.11.1951. Liite 1.

Sääntöuudistuksen jälkeen talousvaliokunnan puheenjohtajaksi – ja samalla puolueen taloudenhoitajaksi - valittiin KOP:n pankinjohtaja, fil.tri Tuure Junnila, jonka vuoksi mainittu valiokunta sai nimen ”Junnilan työryhmä”. Ensimmäisiä vaikeita, konkreettisia toimia, joita Junnilan työryhmä esitti, oli talouspäälliköksi Pajarin jälkeen valitun everstiluutnantti Paavo Variksen irtisanominen hallituksen päätöksellä 27.9.1951, mutta hän jatkoi silti tehtävässä aina 30.6.1952 saakka.

Vuoden 1951 lopussa olivat keskustoimiston tilivelat 3.069.000 mk. Maksamattomia piirive-roja oli 1.200.000 mk, lainaa oli 3.900.000 mk. Toisaalta myönnettyjä lainoja oli 3.407.000 mk. Tästä lainasummasta KNL:n osuus oli 2.146.00 mk. Samaan aikaan naisjärjestö esitti keskustoimistolle noin 1.7 miljoonan markan avustusanomuksen.⁴¹³

Vuoden 1952 alussa talousvaliokunta totesi, että ”puolueella ei ole käyttövaroja ollenkaan, mutta velkoja on paljon, ja erääntyneitä laskuja yli miljoonan markan edestä”. Valiokunta ehdotti tässä tilanteessa, että otettaisiin 2 miljoonan markan vekseli KOP:stä, minkä lisäksi kysyttiin, ”voisiko teollisuus avustaa puoluetta kuukausittain 1 miljoonalla markalla”. Sa-massa yhteydessä esitettiin myös, että ehkä Tukkukauppiasliitto yms. voisi avustaa.

Huolimatta omista suurista taloudellisista ongelmista keskustoimisto myönsi silti edelleen lainoja sekä nuorille että naisjärjestölle, esimerkiksi keväällä 1952 KNL:lle 175.000 mk ja naisjärjestölle 100.000 mk. Taloustilanne ei osoittanut minkäänlaista helpotusta siirryttäes-sä vuoteen 1953: puolueen talousarvion tulopuoli nojasi lähes kokonaan keräysten ja ar-pajaisien varaan, joiden tuotto oli aina etukäteen hyvin epävarmaa. Seuraavassa puolueen talousarvion tulopuoli vuodelle 1953⁴¹⁴, jossa oli kasvua lähtövuodesta jo huomattavasti. Tuloista noin puolet oli edelleen hyvin epävarmalla pohjalla. Toisaalta menoista kaikki eivät olleet pakollisia, mm. kommunistien vastaiseen toimintaan oli budjetoitu 5 milj. mk, josta oli mahdollisuus tinkiä käytännössä.

Tulot:

Arpajaiset:	12.000.000
Kannatusmaksut	12.200.000
Jää hankittavaksi	26.244.000

Yhteensä: 51.994.000

Asetelmasta voidaan todeta, että puolueen taloudellisista ongelmista oli tullut ”iäisyysky-symys”, joka ei ottanut ratketakseen perinteisillä menetelmillä. Vuodesta toiseen tehtiin talousarvio, jonka tulopuolella oli kovin paljon kysymysmerkkejä. Ennen kaikkea: kenttä ja jäsenistö ei suostunut maksamaan säännöllisiä maksuja. Ongelmien suuruudesta kertoo myös talousvaliokunnan havainto vuoden 1952 joulukuussa: ”Vakituisten toimihenkilöiden palkanmaksua varten ei ole kassassa rahaa.” Niinpä ei ollut ihme, että kokoomuksella ei ollut enää taloudellisia panoksia lähteä syksyllä 1952 taistelemaan Uuden Suomen omis-tuksesta ja osakkeista. Puoluesihteerin Honkala olisi siihen lähtenyt, mutta puoluehallituk-

⁴¹³ Kansallinen Kokoomus. Talousvaliokunnan pöytäkirjat 1949-53. Kokous 7.11.1951. Liite 1.

⁴¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Talousvaliokunnan pöytäkirjat 1949-53. Kokous 28.11.1952.

sen jäsenet sekä viimein puheenjohtaja Arvo Salminen teki päätöksen, minkä mukaan puolue ei varojen puutteessa ryhtynyt toimiin asiassa.⁴¹⁵

Tilanne ei kuitenkaan vielä parantunut lähivuosina. Niinpä puoluevaltuuston kokouksessa 25.4.53 käytiin laaja keskustelu puolueen taloudellisten ongelmien taustoista. Yhtenä keskeisenä tekijänä tuotiin esiin mm. puolueen omistamien osakkeiden heikko tuotto, mikä puolestaan johtui siitä, että mukana oli mm. Uuden Suomen ja muiden lehtiyhtiöiden osakkeita, joista ei rahaa tullut. Ongelma oli myös edelleen se, että piiriliitot eivät maksaneet velvoitteitaan keskustoimistolle. Keskustelun päätteeksi todettiin, että talous olisi saatava kuntoon, mutta siihen ei näyttänyt olevan mahdollisuuksia. Niinpä vielä vuoden 1953 tilinpäätös osoitti tappiota yli 5 milj. mk.⁴¹⁶

Valtuuston kokouksen jälkeen puolueen talousongelmiin palattiin hallituksen kokouksessa 22.6.1954, jolloin todettiin, että kun "teollisuuden tuki laskee puoleen"⁴¹⁷, on tehtävä välittömästi säästöjä, mm. keskustoimiston menoista olisi säästettävä 30.000 mk. Puolueen talouspäällikön toimi päätettiin samalla lakkauttaa: eversti Aarnio oli siirtymässä edellisenä vuonna perustetun *Kokoomuksen Tuki r.y:n* palvelukseen.⁴¹⁸ Mainitun organisaation tehtävänä oli tukea puolueen toimintaa keräysten avulla. Järjestöllä oli yksi aluetoimisto Kotkassa. Kokoomuksen otettua käyttöön keskitetyn keräyksen 1960-luvun alusta ei tätä organisaatiota enää tarvittu.

Vuoden 1954 puoluekokouksessa esitettiin valaiseva kuvaus kokoomuksen rivijäsenen halettavuudesta maksaa jäsenmaksua, muista uhrauksista puhumattakaan: "Porvarillinen kansalainen ei kerta kaikkiaan ymmärrä, että politiikan hyväksi on joskus uhrattava, muutoin se ottaa summat moninkertaisina. Jos porvari joskus ajattelisi niin, että yhden vuoden aikana voi esim. eduskunnan osakeyhtiölain muuttamisen seurauksena menettää miljoonia, kun ei kyetä vastustamaan vasemmistoa eduskunnassa, joten kannattaisi ehkä kuitenkin panostaa oman puolueen tukemiseen ennemmin. Nyt ollaan sen paradoksin edessä, että proletariaatti kukistaa kapitalismin ylivoimaisilla rahavaroillaan."⁴¹⁹

Jos verrataan edellä kuvattua kokoomuksen jäsenen suhtautumista puolueen jäsenmaksuihin esimerkiksi jatkuvasti kasvavan Maalaisliiton perusjäseniin, huomataan suurin ero ennen kaikkea siinä, miten hyvin jäsen sitoutui puolueeseen ja sen velvoitteisiin – jäsenmaksuun. Hokkasen mukaan maalaisliittolaisuus tarkoitti äänestysuskollisuuden lisäksi valmiutta maksaa yhteisen asian hyväksi. Jäsen myös sitoutui sääntöjen noudattamiseen, ja rikkomuksista saatettiin jopa rangaista. Keskeinen kysymys on kuitenkin se, miksi näin sitten oli, mikä teki eron kokoomuslaiseen? Edellä kuvattujen ideologisten erojen lisäksi vastausta on haettava näiden kahden puolueen *jäsenkunnan sosiaalisista eroista*. Hokkasen kuvaa tilannetta seuraavasti: "Puoluejärjestössä tärkein tekijä oli yleensä jäsen, mutta

---

⁴¹⁵ Koivisto 2005, 193-195

⁴¹⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 25.4.1953; Varesen tilinpäätös-analyysin mukaan vekseleiden osuus omaisuustaseesta saattoi olla yli kolmasosa. Vares 2008, 293. Toisaalta olennaista on myös tuloslaskelmien tarkastelu, joihin Vares ei viittaa.

⁴¹⁷ Vares korostaa mainitussa tutkimuksessaan juuri teollisuuden tukea kokoomuksen talouden "selkärangan". Tutkimusaineistona olivat elinkeinoelämän edustajille pidettyjen tilaisuuksien pöytäkirjat. Vares 2008, 287-293

⁴¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1950-53. Kokous 22.6.1954.

⁴¹⁹ Kansallinen kokoomus. Vuoden 1954 puoluekokous Porissa. Pöytäkirja.

Maalaisliitossa se oli jäsenperhe. Lähes kaikki jäsenet kuuluivat maanviljelijäperheisiin, ja isäntä maksoi jäsenmaksun osastolle ja kannatusmaksun piirille kaikkien puolesta.⁴²⁰

Kuten Rantala on kuvannut väitöskirjassaan⁴²¹, oli kokoomuksen jäsenkunnan sosiaalinen rakenne huomattavasti heterogeenisempi koostuen monista eri yhteiskuntaluokista ja ammattinharjoittajista. Heidän välilleen ei helposti voinutkaan muodostua sellaista yhdistävää tunnetta ja henkeä kuin oli Maalaisliitossa. Tarkemman kuvan yhden kansallisseuran – Forssan kansallisseura - jäsenkunnan rakenteesta saa sen jäsenluettelosta esimerkiksi vuodelta 1958. Sen mukaan noin 200 jäsenestä suurin ryhmä oli ns. toimihenkilöt (merkonomit, poliisit, faktorit, insinöörit, kauppiat, kassanhoitajat, pankkivirkailijat jne.), noin 70 % jäsenistä.⁴²² Voidaan kuitenkin sanoa, että tämä ryhmä ei ollut mitenkään yhtenäinen keskiluokkaisuudestaan huolimatta. Tietenkin maaseudulla maatalousväestöön kuuluvia oli aktiivijäsenissä eniten, mutta useimmiten kuitenkin alle 50 %.⁴²³ Kuuluminen kokoomukseen oli vain vaisu poliittisen kannan ilmaisu, ei muuta. Sen sijaan jäsenmaksu Maalaisliitolle oli samalla oman ammattikunnan tukemista poliittisella tasolla. Tässä oli se suuri ero. Toisaalta myöskään SDP:ssä ei jäsenmaksun maksavien osuus ollut häävi: esimerkiksi vuonna 1950 heitä oli puolueen äänestäjistä vain 13,9.⁴²⁴

Voidaan siis todeta, että tullessa 1950-luvun puoliväliin ei kokoomuksen krooninen rahapula kaikilla tasoilla ollut ottanut parantuakseen, päinvastoin jouduttiin edelleen säästämään jopa keskustoimiston välttämättömissä menoissa. Talouspäällikön toimen lakkauttaminen ei tarkoittanut käytännössä tämän resurssin menetystä kokonaan, kyse oli enemmän puolueen sisäisestä varojen hoidon uudelleen kanavoimisesta.

Kokoomuksen taloudellinen ahdinko pitää kuitenkin suhteuttaa muiden puolueiden tilanteeseen samana aikana. Vertailu osoittaa, että vaikeuksia oli muuallakin, jäsenmaksuilla ei eletty, joten ylimääräisiä tuloja oli pakko saada jostakin. Esimerkiksi SDP:n tilinpäätös vuodelta 1954 näytti Majanderin tutkimuksen mukaan ”konkurssikypsän yrityksen asiakirjalta, tappiota kertyi yli 75 miljoonaa markkaa”.⁴²⁵ Puolueen taloudenhoitaja kiteytti kuitenkin SDP:n taloudellisen aseman seuraavasti: ”Näiden menojen hoitaminen on ollut mahdollista vain siten, että ns. lahjoitusvaroja on siirretty puolueen käyttöön tähän mennessä yli 150 milj. markkaa.” Käytännössä oli kyse liiketoiminnan tuloista, jotka luovutettiin SDP:lle lahjoitusten muodossa.⁴²⁶ Kokoomus oli tältä osin paljon huonommassa asemassa.

Majanderin em. tutkimuksen mukaan puolue sai lisäksi huomattavia lahjoituksia ulkomailta, Amerikkaa myöten. Taustalla olivat Suomen sodanjälkeisen ajan säännöstelytalouden olot, jotka tarjosivat mahdollisuuden muuttaa lahjoitusdollarit miljooniksi kuluttajien maksamilla ylimääräisillä maksuilla ennen kaikkea kahvista, mutta myös appelsiineista, hedelmäsäilykkeistä jne. Kokoomuksellakin oli vastaavia tuloja jonkin verran, mutta paljon pienemmässä mittakaavassa.⁴²⁷ Myös SKP sai paljon tuloja lahjoituksena ulkomailta, lähinnä

---

⁴²⁰ Hokkanen 2002, 155-157

⁴²¹ Rantala 1956, 182

⁴²² Forssan kansallisseura 1958-1975. Pöytäkirjat. Forssan kokoomus r.y:n arkisto. Jorma Pelto-Huikko.

⁴²³ Rantala emt.

⁴²⁴ Borg 1989, 23, 32; Rantala 1981, 112

⁴²⁵ Majander 2007, 292-297

⁴²⁶ Emt.

⁴²⁷ Emt.

Neuvostoliitosta, Majanderin mukaan yli 400.000 dollaria vuosittain, joka ei kuitenkaan ollut suoraa rahatukea.⁴²⁸

Verrattuna jälleen muihin puolueisiin, voidaan todeta esim. SDP:n osalta, että varojen hankinta oli onnistunut huomattavasti kokoomusta paremmin. Lehdet repostelivat tosin puolueen liiketoimintaa, koska suurin osa varoista oli kulkeutunut puolueen omien tilien ulkopuolella, mutta mitään viitteitä väärinkäytöksistä ei löytynyt. Martta Salmela-Järvinen muistelikin jälkeinpäin, että ”emme olisi istuneet niillä luottamushenkilöpaikoilla, jos emme olisi olleet mukana kauppoja tekemässä”.⁴²⁹ Majanderin mukaan SDP:llä oli liiketoiminnan tuottojen lisäksi turvanaan puolueen kiinteä omaisuus – mitä ei ollut kokoomuksella. Mm. SDP:n puoluetalo oli säilynyt vapaana kiinnityksistä, jonka hankkimiseen taas oli antanut mahdollisuuden varojen säästyminen saaduista tuloista. Varoilla voitiin hankkia myös pankki- ja teollisuusosakkeita.⁴³⁰

Puolueen järjestötoiminnan kehittäminen

Talousvaikeuksien keskellä pyrki keskustoimisto silti kehittämään puolueorganisaatiota erilaisilla suunnitelmilla vuodesta 1950 lähtien. Tällaisia suunnitelmia oli uusi palkattu puoluejohto esittänyt jo kevään 1948 eduskuntavaaleista lähtien.

Järjestösihteeri Rantala piti järjestöpäivillä lokakuussa 1950 laajan alustuksen, jossa hänen keskeinen sanomansa – jo silti monen muun suulla aikaisemmin esille tuotu – oli, että puolueen ”käytännön työ on ollut liian kapealla pohjalla”. Ongelman ydin oli Rantalan mukaan kokoomuksen ”peruskannattajien välinpitämättömyys puoluetta kohtaan”. Osoituksena aktiivisen toiminnan merkityksestä järjestösihteerin mielestä se, että ”missä puoluetoimintaa on harrastettu, siellä myös puolueen asia on mennyt eteenpäin”.⁴³¹

Tästä järjestösihteeri veti sen johtopäätöksen, että on ryhdyttävä järjestelmällisesti koulutamaan vapaaehtoisia työntekijöitä. Tämä edellyttäisi vuosittaisen koulutustavoitteiden asettamista sekä sitä, että jokaiseen piiriin olisi saatava matkasihteeri, joka yhdessä piirin toiminnanjohtajan kanssa vastaisi koulutuksesta käytännössä. Järjestösihteerin ehdottama suunnitelma oli seuraava⁴³²:

1. Snellman-opiston koulutustilaisuudet
2. Piiriportaan järjestämä vaalipäälliköiden koulutus maalis-huhtikuussa
3. Kuntatasolla on koulutuksen painopiste oltava tukimiesten koulutuksessa ennen vaaleja

Koulutusta tukemaan olisi laadittava ”Perusaineistopakkaus”, jonka tuli koostua kolmesta osasta: 1. poliittinen aineisto, 2. järjestötoiminta ja 3. toiminnan ohjeet.

---

⁴²⁸ Majander 2007, 292-297

⁴²⁹ Emt.

⁴³⁰ Emt.

⁴³¹ Monisteita Kokoomuspuolueen organisaatiosta 1952-62/ III. O. Rantalan alustus 26.10.1950.

⁴³² Monisteita Kokoomuspuolueen organisaatiosta 1952-62/ III. O. Rantalan alustus 26.10.1950.

Mainittuun "pakkaukseen" liittyi moniste otsikolla "Miten menettelin?"⁴³³ Monisteessa korostettiin mm. sitä, että "johtaminen ei ole vallan käyttöä, vaan se on miellyttävää, alhaalta päin tapahtuvaa ihmisten lähestymistä". Tätä täydentäen monisteen sanoma noudatteli jo edellä mainittua KNL:n puheenjohtajan Jussi Saukkosen ajatuksen kulkua: "Vapaaehtoinen toiminta ei tunne käskyjä, ei esitä vaatimuksia, eikä esitä sotilaallisia äänenpainoja, puheessa on oltava aina lämmin, kohtelias sävy. Me olemme myyjiä, muut ovat ostajia. Puoluetoimistosta on tehtävä paikka, johon kenttä mielellään pitää yhteyttä, soittaa pienimmänkin aiheen ilmaantuessa."⁴³⁴

Voidaan sanoa, että Rantalan laatimat ohjeet heijastelivat selvästi puoluetoimiston uutta toimintatapaa, asemaa ja roolia sekä myös resursseja verrattuna edellisiin vuosikymmeneihin: nyt keskustuimisto pyrittiin esittämään *kentän palvelijana* korostaen sitä, että kiinteä yhteydenpito kentän ja johdon välillä on välttämätöntä uudessa toimintaympäristössä. Järjestösihteeri Rantala oli myös selvittänyt kokoomuspuolueen kannattajien sosiaalista rakennetta.

Ensinnäkin puolueen kannatus nojasi pääosin Etelä- ja Keski-Suomeen. Maaseudun ja asutuskeskusten osuus oli kannatuksessa lähes yhtä suuri. Naiset olivat enemmistönä äänestäjistä: vuoden 1948 vaaleissa naisten osuus kokoomusta äänestäneistä oli 56 % ja miesten 44 %. Ikärakenne oli suhteellisen tasainen: äänestäjiä oli kaikissa ikäryhmissä. Kokoomus ei myöskään ollut - vastoin ennako-odotuksia - "kapitalistien" puolue, vaan sen äänestäjiä oli työväestössä, henkisen työn tekijöissä, pienviljelijöissä ja yksityisten palveluiden piirissä. Sekä teollisuuden työntekijöiden että maatalousväestön edustus oli 50-luvun alussa vahva.⁴³⁵ Seuraavassa kokoomuksen äänestäjien sosiaalinen rakenne:

- talonpoikaisväestö 27 %
- työväestö 25 %
- ns. keskiluokka 26 %
- johtavat henkisen työntekijät 22 %

Pohjois-Hämeestä vuonna 1957 tehdyn tutkimuksen mukaan kokoomuksen valitsemiseen omaksi puolueeksi vaikuttivat seuraavat tekijät⁴³⁶ - näistä esiin nostettiin mm. puoluejohdolle tärkeä teema, "kokoomus ajaa koko kansan etua".

- kodin perintö
- juuri kokoomus vastasi puolueena omaa näkemystä
- kokoomuksen *isänmaallisuus ja kansallisuus*
- ystävien vaikutus
- *kokoomus ajaa koko kansan etua*
- puolueen talouspoliittinen ohjelma
- kokoomus sopii hyvin omalle ryhmälle

Vuoden 1951 alussa koostui kokoomusyhteisö seuraavista osista (suluissa vuoden 1947 vastaavat luvut):

⁴³³ Monisteita Kokoomuspuolueen organisaatiosta 1952-62/ III. O. Rantalan alustus 26.10.1950.

⁴³⁴ Monisteita Kokoomuspuolueen organisaatiosta 1952-62/ III. O. Rantalan alustus 26.10.1950.

⁴³⁵ Monisteita Kokoomuspuolueen organisaatiosta 1952-62/ III. O. Rantalan alustus 26.10.1950.

⁴³⁶ Nurminen 1999, 72

- 458 kansallisseuraa (350)
- 85 kyläosastoa
- 119 naisten osastoa
- 83 nuorten kerhoa
- KNL
- Kokoomuksen Naisjärjestöjen Liitto

Yhteensä jäseniä: 80.000 (61.740)

Edellä on jo todettu, että uusien jäsenten määrän kasvu oli taittunut vuonna 1949, jolloin puolueeseen liittyi 5.367 henkilöä. Mainittuna vuonna oli puolueyhteisössä kaiken kaikkiaan 72.552 jäsentä, joten 50-luvun alussa saatiin silti vielä uusia jäseniä.

Puolueen vuoden 1951 toimintasuunnitelmassa haettiin kuitenkin edelleen järjestötoimintaan vauhtia: maaliskuun lopulla tulisi piireissä toteuttaa kahden viikon *”voimakas jäsenkeräys”*. Samalla olisi jäsenluettelot ja jäsenmaksuasiat saatava kuntoon. Myös toiminnan ulkoiseen puoleen kiinnitettiin huomiota: kansallisseuroissa on otettava käyttöön omat laulukirjat, adressit, pöytäliput, harrastusmerkit, jäsenkirjat jne. Piirien välisellä kilpailulla pyrittiin myös innostamaan kenttää. Kilpailussa menestymisen kriteerit olivat:⁴³⁷

1. jäsenmäärän kasvu
2. äänimäärän nousu tulevissa eduskuntavaaleissa sekä
3. järjestettyjen tilaisuuksien lukumäärä.

Samalla suhtautuminen puolueen jäsenyyteen tiukentui: puoluehallitus antoi 23.5.1951 ohjeen, minkä mukaan jäsentä ei saa pitää puolueen kirjoissa vuotta kauempaa, jos hän ei maksa jäsenmaksua. Paikallistasolla tätä ei kuitenkaan viety käytäntöön, sillä jäsentilastot eivät juuri muuttuneet ohjeen jälkeen.

Verrattuna 1940-luvun lopun kehittämissuunnitelmiin voidaan todeta, että järjestötyön keinot olivat edelleen samat. Nyt oltiin kuitenkin vaikeammassa yhteiskunnallisessa tilanteessa kokoomuksen kannalta: kommunistien esiinmarssi oli pysäytetty, eikä yhtä tärkeitä yhdistäviä tekijöitä ollut näköpiirissä; oli tultu puolueen järjestötyön arkeen ja ”peruskokoomuslaiseen” ajattelumalliin: puolueetyötä tarvitaan vain vaalien alla - vaikka tasavaltaa johdettiinkin pääosin pääministeri Kekkosen toimesta vuosina 1950 - 55.

Nurmisen kirjoittama paikallisen tason historiikki Satakunnasta vahvistaa arkistomateriaalista esiin nousevan kuvan: viime sotien jälkeen vielä varsin pitkään kansallisseuran johtokunnassa kiinnitettiin vähän huomiota kotikunnan talous- ja kulttuurielämän tai paikkakunnan yleiseen kehittämiseen. Päähuomion saivat vaaleihin liittyvät kysymykset niin valtiollisella kuin paikallistasollakin. Toisaalta vaalityöhön saatettiin panostaa paljonkin. 50-luvun alkuvuosina kansallisseuran toimintaa pyrittiin aktivoimaan mm. järjestämällä kouluissa jäseniltoja. Yritys koki kuitenkin vesiperän ”olemattoman kiinnostuksen vuoksi”.⁴³⁸ Myös Forssassa paikallisen toiminnan yksi piirre oli pyrkimys monialaisuuteen, johon liittyi kulttuurinen elementti: järjestettiin ”vapunvastaanottotanssiaisia” ja ”kansallispuokujen esittely-

⁴³⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 12.10.1950. Liite 3.

⁴³⁸ Nurminen 1999, 86-87

tilaisuuksia”.⁴³⁹ Valitettavasti Forssan kansallisseuran – eri henkilöiden hallussa olevassa -arkistossa ei ole tietoa, mikä oli näiden tilaisuuksien yleisömenestys.

Kokoomuksen äänenkannattajat

Kokoomuspuolueella oli vielä 1950-luvun alussa 25 äänenkannattajaa, joiden yhteisenä katto-organisaationa oli Oikeistolehdet r.y. Lehtien määrä oli lisääntynyt 1940-luvulta neljällä, uusia olivat mm. Kouvolan Sanomat ja pieni Kalajokilaakso. Seuraavassa luettelo lehdistä:

Aamulehti, Etelä-Suomi, Jyväskylän Sanomat, Kajaani, Kalajokilaakso, Karjalainen, Keski-Uusimaa, Kokkola, Kouvolan Sanomat, Parikkalan Sanomat, Lahti, Länsi-Suomi, Satakunnan Kansa, Savo, Savo-Karjala, Savonmaa, Uudenkaupungin Sanomat, Uusi Aura Vaasa, Valkeakosken Sanomat, Varkauden lehti, Uusi Suomi.

Vuoden 1951 kehittämissuunnitelman vaikutus puoluejärjestöön

Lokakuussa 1951 lähetti kokoomuksen Pohjois-Savon piiriliitto puoluevaltuustolle osoitetun järjestötyön kehittämismuistion, missä oli taustana kovaa kritiikkiä puolueen siihenastisia menettelytapoja kohtaan. Muistion olivat allekirjoittaneet piirin puheenjohtaja S. Hannuksela ja toiminnanjohtaja N. Saarniala. Muistiossa tuotiin esiin seuraavia kriittisiä kannanottoja⁴⁴⁰:

-jopa puolueen johtavissa piireissä on omaksuttu käsitys, että vakituinen, säännöllinen järjestötyö on vain sesonkityötä, ja että se on tarpeen vain vaalien aikana.

-vaalien alla ollaan kyllä valmiita jopa taloudellisiin uhrauksiin, jolloin näyttää siltä pinnalta katsoen, että mukana toiminnassa on vahva ja innostunut järjestöväki.

-kuitenkin vaalien välivuodet vietetään hiljaiseloa, eikä silloin taloudellisista syistä minimiin painetulla henkilöstöllä ole edes välttämättömiä taloudellisia edellytyksiä toimensa hoitamiseen.

-piiriliitossa kyetään elämään vain kädestä suuhun ja tulevaisuus näyttää varsinkin taloudellisessa mielessä synkältä, osa vakituisista toimihenkilöistä on siirtymässä muille aloille

Muistiossa oli laskettu, mikä oli päätoimisten toimihenkilöiden määrä puolueen piiriliitoissa:

Uusimaa: 1

Turku eteläinen: 3

Turku pohjoinen: 2

Häme etelä: 1

Häme pohjoinen: 3

Kymenlaakso: 5

Mikkeli: 4

Kuopio läntinen: 3

Kuopio itäinen: 4

⁴³⁹ Forssan kansallisseuran arkisto. Jorma Peltto-Huikon hallussa.

⁴⁴⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Liite.

Vaasa pohjoinen: 4
Vaasa eteläinen: 4
Vaasa itäinen: 1
Oulu: 5
Lappi: 5

Muuta, tilapäistä työvoimaa oli ollut muistion mukaan vuosina 1944 - 51 noin 300.

Suurena puolueen toimintatapaan liittyvänä ongelmana muistiossa nähtiin se, että puolueen eri järjestöt ja osastot kävivät kaikki erikseen ”liikemaailmaa verottamassa”, mistä puoluetta arvosteltiin ankarasti.

Viimeisenä kritiikkinä muistiossa tuotiin esiin, että kokoomuksen toiminnasta puuttuu ”kansanomaisuus”. Muihin puolueisiin verrattuna kokoomuksen järjestötoiminta näyttäytyi todella heikkona, varsinkin Maalaisliiton organisaatio nähtiin paljon parempana.

Pohjois-Savon piiriliitto ehdotti, että puolueen toimintaa on keskitettävä ennen kaikkea varainhankinnan osalta, ja että *poliittinen kasvatus* on saatava jatkuvaksi. Lisäksi erillisenä toiminut kokoomuksen eduskuntaryhmä olisi myös saatava tiiviimmin mukaan yhteistyöhön.

Samantapaista kritiikkiä kokoomuslaista toimintatapaa kohtaan oli myös Vaasan pohjoisessa piirissä: ”Kokoomuslaiset ovat olleet liian kauan hiljaa, nyt on tultava rohkeasti esiin, varsinkin kommunisteja vastaan on taisteltava kaikin keinoin, nyt ei hiljaisuus enää auta, on korostettava aatteellista rohkeutta.”⁴⁴¹

Muutosta ei kuitenkaan tässä asiassa saatu vielä aikaan, ainakaan laajalla rintamalla. Puolueen vuoden 1954 toimintasuunnitelmassa korostettiin osin samoja asioita: toiminnan olisi oltava kaikilla tasoilla ”poliittista”, ja että toiminta olisi suunnattava ”suurelle yleisölle” ja sen tietoisuuteen. Olisi myös saatava esille, että kokoomus on maan ainoa ”oikeistopuolue”. Kesti kuitenkin vielä pitkään, ennen kuin tämä viesti meni perille.⁴⁴²

Puoluejärjestön määrällinen kehitys näkyy seuraavasta vertailevasta taulukosta vuosien 1951 ja 1954 välillä:⁴⁴³

---

⁴⁴¹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1950-55.

⁴⁴² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Vuoden 1954 toimintasuunnitelma.

⁴⁴³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Vuoden 1953 toimintakertomus; KNaL:n liittokokousten pöytäkirjat 1951-57; KNL:n toimintakertomukset 1938-55.

Taulukko 9. Kansallisen Kokoomuksen piiriliittojen, kansallisseurojen ja niiden jäsenten määrä sekä KNL:n ja KNaL:n osastot vuosina 1951, 1953 ja 1954.

Organisaatio	v. 1951	v.1953	v. 1954
Piiriliittoja	16	16	16
Kansallisseuroja	451	433	444
Jäseniä emopuolueessa	61.740	52.943	55.493
Jäseniä yht.	80.000	81.910	90.684
Osastot/KNL	141	148	187
Osastot/KNaL	21	22	25

Taulukosta voidaan todeta, että emopuolueen jäsenmäärä oli lievästi laskenut, mikä johtuu ilmeisesti pääosin naisten siirtymisestä omaan järjestöön, kun kuitenkin koko puolueyhteisön jäsenmäärä oli kasvanut samaan aikaan. Silmiinpistävän merkittävä nousu koko puolueyhteisön jäsenistössä oli tapahtunut vuoden 1954 aikana, kasvua oli lähes 10.000 jäsentä, kuitenkin niin, että emopuolueessa kasvua oli vain noin 3.000 uutta jäsentä. Toisaalta vuonna 1953 oli tapahtunut notkahdus. Myös kansallisseurojen määrä oli noussut vuoden 1953 luvusta 433 aina lukuun 444 vuoden 1954 lopussa. Jäsenluvussa on kuitenkin otettava huomioon edellä mainittu varaus, ts. että tilastot eivät ole täysin luotettavia. Naisten ja nuorten jäsentilastojen puutteellisuuden vuoksi on ym. taulukossa niistä mukana vain paikallisosastojen määrät, joista KNL:n luku alkoi olla jo melko suuri 50-luvun lopussa.

Vuoden 1954 toimintakertomuksen mukaan jo monissa kaupunkikunnissa pohdittiin useamman kansallisseuran perustamista.

Seuraavalla sivulla on kuva puolueen puheenjohtajasta Arvo Salmisesta avaamassa vuoden 1954 puoluekokousta.

Kuva 5: Kansallisen Kokoomuksen ylimääräinen puoluekokous Porissa vuonna 1954, kuvassa puheenjohtaja, ministeri Arvo Salminen. Lehden otsikossa on tuttu viesti: porvarillisten puolueiden yhteistyötä pitäisi tiivistää. PTA.

Verrattuna muihin puolueisiin oli Rantalan ja Sundbergin mukaan vuonna 1950 SDP:ssä jäseniä 67.000, SKDL:llä 108.000, mutta Maalaisliitolla jo yli 140.000 jäsentä.⁴⁴⁴ Kuten Nousiainen toteaa⁴⁴⁵, on näihin tilastoihin syytä suhtautua varauksellisesti jo sen vuoksi, että puolueet ovat aina noudattaneet vähän erilaisia perusteita jäsenlaskuissaan. Suhteessa kokoomuksen jäsenmäärään ei edellä todettu SDP:n luku vaikuta mitenkään suurelta. Rantalan mukaan 1950-luku oli yleensä puoluekentän voimakkaan rakentamisen aikaa, mutta sen jälkeen kenttä jäi jossakin määrin kesannolle. Myös Ruotsissa koettiin samansuuntainen kehitys.⁴⁴⁶

Seuraavassa taulukossa on esitetty puolueiden jäsenistö ja sen osuus äänestäneistä vuonna 1950.

⁴⁴⁴ Rantala 1982, 92; Sundberg 1996, 88-89

⁴⁴⁵ Nousiainen 1998, 60-61

⁴⁴⁶ Rantala 1982, 86-87

Taulukko 10. Puolueiden jäsenmäärä ja järjestäytyminen vuonna 1950.⁴⁴⁷

Puolue	Jäseniä	Järjestäytymisprosentti
SKDL	108.000	28
SDP	67.300	14
ML	143.100	34
RKP	35.000	25
Kokoomus	72.500	27

Taulukon mukaan ylivoimaisesti eniten jäseniä sekä absoluuttisesti että suhteessa puoluetta äänestäneisiin oli Maalaisliitolla. Heikoin suhde oli SDP:llä. Kokoomus ei ole tässä vertailussa huonompi kuin muut puolueet. Rantala on tosin huomauttanut, että jäsenmäärän merkityksestä puolueen vaalimenestykseen ei ole tutkijoiden keskuudessa yksimielistä näkemystä.⁴⁴⁸ Varauksettomin tällaisen yhteyden kannalla on Sundberg.⁴⁴⁹

Kokoomuksen kannatusmaksun maksaneiden osuus oli myös pienessä kasvussa, sillä se oli jo noin 80 %, mikä oli selvästi enemmän kuin 1940-luvun lopulla. Puolueen toiminnan "ulospäin suuntautumisen" tarve myönnettiin vuoden 1953 toimintakertomuksessa avoimesti: "Puoluejärjestön työ rajoittuu edelleen liaksi puolueen sisälle."⁴⁵⁰

Vuoden 1951 tappiollisten eduskuntavaalien jälkeen ja lähestyttäessä seuraavia valtiollisia vaaleja oli kuitenkin jälleen ainakin muutamissa piireissä havaittavissa nousua uudelleen ja vähitellen, vuosista 1952 - 53 lähtien. Piirikohtaiset erot olivat kuitenkin suuria. Hyvän käsityksen näistä eroista saa mm. järjestötoiminnan kilpailun tuloksista vuodelta 1952; piirien väliset piste-erot olivat huomattavia:⁴⁵¹

1. Vaasan pohjoinen	50	pistettä
2. Vaasan eteläinen	48	"
3. Kymenlaakso	42	"
4. Mikkeli	42	"
5. Satakunta	41	"
6. Varsinais-Suomi	35	" (yhdistetty kaksi Turun piiriä)
7. Uusimaa	35	"
8. Lappi	34	"
9. Vaasan it.	32	"
10. Pohjois-Häme	25	"
11. Oulu	24	"
12. Etelä-Häme	23	"
13. Karjala	18	"
14. Pohjois-Karjala	18	"
15. Pohjois-Savo	11	"

⁴⁴⁷ Emt, 92

⁴⁴⁸ Emt., 163

⁴⁴⁹ Sundberg 1996

⁴⁵⁰ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-58.

⁴⁵¹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1950-55.

Edellisen sivun tilastosta voidaan todeta, että Pohjanmaa sekä Kymenlaakso ja Mikkelin seutu olivat toimineet annettujen kriteereiden perusteella aktiivisimmin. Sen sijaan Karjala ja Häme olivat tilaston häntäpäässä. Etelä- ja Pohjois-Hämeen huono sijoitus herättää huomiota, kun lukua verrataan piirien toimintakertomuksen optimistiseen sävyyn: onko niin, että niissä kuvattiin asioita tarkoituksellisesti myönteisesti, joka ei ollut ollenkaan harvinaista.

Piirien toimintakertomuksista nousee yhteisenä piirteenä kuva, minkä mukaan kokoomuksen järjestöllinen kehitys oli nousussa useimmissa piireissä. Valitettavasti tässä jälleen tarkastelua häittää se, että monilta piireiltä puuttuvat toimintakertomukset näiltä vuosilta. Seuraavassa asiaa havainnollistetaan muutamilla lainauksilla, joiden kautta tutkimuksessa on kentän tuntoja pyritty kuvaamaan.

Esimerkiksi ”jäsenmäärän kasvua on havaittavissa, nuortenkin toiminta vilkastuu, ja naisilla on vireää toimintaa, nyt oli vain jatkettava kommunismin vastaista taistelua, puolueyhdistyksissä on tehtävä vastatoimintasuunnitelmia vuodelle 1954”. Tai ”havaittavissa osastoissa elpymisen merkkejä, toisaalta osa perusjärjestöistä ei osaa antaa järjestölliselle työlle sitä merkitystä, mikä sille kuuluu”. Ja tietenkin ”piiriliiton jatkuva rahapula häiritsee toimintaa”. Mutta kuitenkin: ”Heräämisen merkit on todettu aina puoluetoimistossa saakka, on oltu kuulemma meiltä yhteydessä.” Kolmannen esimerkin mukaan ”vuoden 1953 viimeinen neljännes oli hyvä, joka enteili kokoomuksen uutta nousua”. Erikoisinta oli kuitenkin muutamien piirien toimintakertomuksissa ilmi tuotu käsitys, että ”talous on selvästi menossa oikeille raiteille”.⁴⁵²

Pohjanmaalla jopa tavoiteltiin vuoden 1954 toimintasuunnitelmassa ”taisteluhengen luomista”. Yhtenä keinona tähän tuotiin suunnitelmassa esille ”parhaista aktiiveista luotava vastuuntuntoinen ryhmä”. Perinteisiä toiminnan muotoja pidettiin edelleen hyvinä: keskustelutilaisuuksia, yhteyksiä naapuriyhdistyksiin, kilpailutoimintaa ja ”talous kuntoon”. Toiminnan teemana oli puolueen yleinen teema, ”Vakauta vapautesi”.

Joka tapauksessa voidaan todeta, että vuoden 1948 eduskuntavaalien jälkeinen puoluejärjestön lamakausi näytti päättyneen ainakin monien kokoomuspiirien osalta. Toisaalta monet ongelmat odottivat vielä ratkaisua koko puolueyhteisössä, ja järjestön sekä ulkoisen kuvan muuttamiseen että toimintatapoihin kohdistui monia paineita. Myöskään talousongelmia ei ollut vielä ratkaistu, vaikka toisaalta lievää optimismia oli ilmassa myös tältä osin.

Myös Maalaisliitossa viriteltiin uusia suunnitelmia Arvo Korsimon tultua valituksi puolusih-teeriksi vuodesta 1950 lähtien, aluksi tehtävän väliaikaisena hoitajana ja vuodesta 1952 vakinaisena. Korsimo julisti, että ”perustamme Maalaisliiton paikallisosaston jokaiseen koulupiiriin eli äänestysalueeseen. Tämä merkitsee, että puolueella tulee olemaan yli 4.000 paikallisosastoa. Kun valitsemme toimihenkilöitä, meidän on varmistuttava siitä, että emme ota niitä, joilla jo on ennestään runsaasti luottamustehtäviä vaan ihan tavallisia ihmisiä, jotka eivät juokse kunnian perään.”⁴⁵³

---

⁴⁵² Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1950-55.

⁴⁵³ Virkkunen 1976, 77-79

Yritys vaihtaa puheenjohtajaa

Kokoomuksen puheenjohtajakysymys oli pysynyt vakaana Arvo Salmisen tultua valituksi valtuuskunnan ja koko puolueen puheenjohtajaksi vuonna 1946; vastaehdokkaita ei puoluekokouksissa ollut. Vuoden 1953 puoluekokouksen alla oli Salminen kuitenkin alkanut epäroidä jatkoaan, joka tuli monien tietoon, mm. KNL:n puheenjohtajan Jussi Saukkosen. Nuorten keskuudessa esiintyi myös selvää halua vaihtaa jo puheenjohtajaa, vaikka kokouksessa heidän taholtaan harmiteltiin sitä, ettei päästy neuvottelutulokseen.⁴⁵⁴ Nuorten esiintyminen olikin vielä 1950-luvulla varsin maltillista.

Puheenjohtajakysymyksen vaikeudesta kertoo, että puoluekokouksen valitsema vaalitoimikunta oli istunut viisi tuntia pääsemättä yksimieliseen ratkaisuun. Lopulta vaalitoimikunnassa jouduttiin äänestämään Saukkosen ja Salmisen kesken, ja vaali päättyi tulokseen 11-7 Saukkosen hyväksi. Kokoussalissa oli jo ihmetelty, että ”kauan kesti tämä puuha”. Tämän jälkeen tilanteesta käytiin keskustelu, ja todettiin, että oli pakko pitää neuvottelutauko. Saukkonen pyysi puheenvuoroa ilmoittaen olleensa ”sitä mieltä että puheenjohtajakysymystä ei saa ratkaista äänestämällä, ja olen esittänyt, että en halua olla vastaehdokas Salmiselle, olen ilmoittanut ehdokkuuteni erittäin suurin epäilyksin, vain siinä tapauksessa, että Salminen ilmoittaa luopuvansa, voin antaa keskusteluun oman ehdokkuuteni”.⁴⁵⁵ Muistelmissaan Saukkonen kertoo, että puheenjohtajaehdokkaus ”tuli yllätyksenä minullekin”.⁴⁵⁶ Täytyy kuitenkin olla niin, että Saukkoselle oli ennen kokousta juuri nuorten taholta esitetty ehdokkuutta, mihin viittaa hänen ensimmäinen puheenvuoronsa.

Salminen sai osakseen monia kannatuspuheenvuoroja, ja samalla ihmeteltiin muuttunutta kulttuuria: ”Kokoomuksen taisteluhenki on vietävä nyt päin seinää, ja siinä suhteessa emme voi koskaan moittia, kun kyse on hallitusneuvos Salmisen johtamasta puolueesta.” (Kättentaputuksia, kannatetaan!). Tässä vaiheessa Saukkonen ilmoitti – toisessa puheenvuorossaan - jyrkästi kieltäytyvänsä asettumasta puheenjohtajaehdokkaaksi puoluekokouksen vaalissa, jolloin kokouksen puheenjohtaja tulkitsi tilanteen niin, että Arvo Salminen oli edelleen valittu yksimielisesti puheenjohtajaksi.⁴⁵⁷ Saukkosen aika tuli sitten vasta kaksi vuotta myöhemmin. Salminen itse poistui kokouksesta ennen sen päättymistä.

Tässä kokouksessa myös tarkistettiin vuonna 1950 hyväksytyjä sääntöjä niiden 10 ja 11 §:n osalta (hallituksen jäsenten määrä) sekä hyväksyttiin naisten järjestön nimen muutos: Kansallisen Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liitosta tuli nyt Kokoomuksen Naisten Liitto.⁴⁵⁸

---

⁴⁵⁴ Vares2008, 224-225

⁴⁵⁵ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1953 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

⁴⁵⁶ Saukkonen 1973, 236; Ks. myös Vares 2008, 224-225

⁴⁵⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1953 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja; Vares 2008, 223-225.

⁴⁵⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1953 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

3.2 Paasikiven ”siivellä” presidentin vaaleissa⁴⁵⁹

Poliittinen kehitys ja kokoomus

Kokoomuksen kampanjointi vaaleissa oli kehittynyt paljon vuoden 1945 vaaleista, varsinkin puolueen ohjaus oli tiivistynyt huomattavasti, ja ehdokkaiden mainonta sanomalehdistössä oli voimakkaassa kasvussa. Vuoden 1950 presidentin vaaleissa lähtökohdat olivat kuitenkin toisenlaiset.

Vaalijärjestelmä muuttui ennen vaaleja siten, että ns. ”punainen viiva” oli siirtymässä historiaan eduskunnan hyväksyessä pienoiswaalilipun käyttämisen. Äänestäjän tuli kirjoittaa numero sen ehdokkaan listaan, jota hän oli päättänyt äänestää.

Vuoden 1950 valitsijamiesvaaleissa äänesti siirtoväki ensimmäistä kertaa omissa vaalipiireissä, eikä enää Kymen läänissä yhteisesti, kuten vielä vuonna 1948. Tämän vuoksi eri vaalipiirien äänioikeutettujen määrät kasvoivat huomattavasti lukuunottamatta Uudenmaan vaalipiiriä, josta oli eduskunnan päätöksellä siirretty viisi pitäjää Kymen läänin piiriin.⁴⁶⁰

J.K. Paasikivi oli valittu tasavallan presidentiksi vuonna 1946 vain Mannerheimin jäljellä olevaksi toimikaudeksi, minkä oli määrä päättyä maaliskuun alussa 1950. Näin presidentin valitsijamiesvaalit oli tarkoitus olemassa olevan lainsäädännön mukaan pitää 16 - 17.1.1950.

Kokoomuspuolueen Keskusliiton valtuuskunnan kokouksessa huhtikuussa 1949 puheenjohtaja Salminen arvioi tulevien presidentin vaalien näkymiä kokoomuksen kannalta viitaten siihen mahdollisuuteen, että Paasikivi kenties voisi jatkaa tehtävässään: ”Vaalien luonne tulee riippumaan ratkaisevasti siitä, kuka tai ketkä tullaan puolueen toimesta asettamaan presidenttiehdokkaaksi. Jos esimerkiksi nykyinen kaikkien piirien arvonantoa nauttiva tasavallan presidentti katsoisi voivansa vielä ottaa viran vastaan, niin vaali tulisi olemaan lähinnä muodellinen, joka olisi maan edun mukaista näinä vaikeina aikoina.” Salminen korosti kuitenkin, että mitään nimiä ei ole syytä vielä mainita, mutta kaiken varalta vaaliin pitää jo valmistautua. Kokouksen päätös oli, että mennään Paasikiven taakse, jos hän vain on käytettävissä. Näin siis kaikki vaihtoehdot jäivät auki, jos kohta pian esille tulevasta poikkeuslaista ei vielä puhuttu mitään.⁴⁶¹

Paasikivi itse otti kantaa ehdokkuuteensa vähän myöhemmin Maalaisliiton vihjattua, että puolue ei tulisi pyytämään häntä ehdokkaaksi: hän asettuisi ehdokkaaksi vain, jos häntä pyydetäisiin, eikä hänen tarvitsisi ”asettua äänestyksen alaiseksi”. Lopulta Maalaisliitto päätyi asiassa kompromissiin siten, että puolue ei tulisi pyytämään Paasikiveä jatkamaan, mutta asiaa voitaisiin harkita uudelleen, mikäli muut puolueet yhdessä tällaisen pyynnön esittäisivät. Samaan aikaan tehtiin puolueessa kuitenkin jo töitä Urho Kekkosen hyväksi.⁴⁶²

⁴⁵⁹ Koska Vares on tutkimuksessaan ”Suomalaiskansallinen kokoomus”, osa 3, 2008, myös selvittänyt po. vaalitaistelua, tarkastellaan vaaleja tässä siltä osin, mitä ei ole esitetty Varesen em. tutkimuksessa.

⁴⁶⁰ Kansallinen Kokoomus. Vaalimateriaalia 1945-50. Tasavallan presidentin vaalit 1950. PM 1950. (Onni Rantala).

⁴⁶¹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton valtuuskunnan pöytäkirjat 1947-50. Kokous 25.4.1949.

⁴⁶² Suomi 1990, 422-423

Vielä lokakuun alun 1949 Keskusliiton kokouksessa oltiin kuitenkin vielä tietämättömiä, että Paasikiven ehdokkuuden tiellä olisi monta kiveä: viitaten puolueen huhtikuiseen päätökseen Keskusliitto totesi kannanottonaan, että "maalle olisi onnellista, jos presidentti Paasikivi edelleen suostuisi vastaanottamaan tämän vaikean ja vastuunalaisen tehtävän. Myös sosdemit, edistys ja ruotsalaiset ovat tällä kannalla. Kekkosta on juoksutettu ympäri maata ja siihen suuntaan ovat kirjoitelleet myös Maalaisliiton lehdet".⁴⁶³

Jokseenkin samaan aikaan tuli esiin kysymys Paasikiven toimikauden jatkamisesta poikkeuslailla. Tutkimuskirjallisuuden mukaan SDP esitti poikkeuslakia, jota kokoomuksen johto tuki. Maalaisliitossa poikkeuslakia ajoi Juho Niukkanen, mutta puolueen keskushallitus tyrmäsi hankkeen syyskuussa 1949.⁴⁶⁴ Lehtisen mukaan SDP:n perimmäisenä tavoitteena oli ennen kaikkea estää Kekkonen valinta. Jopa vankilasta vapautettu Tanner innostui kannattamaan Paasikiveä edellä mainitusta syystä.⁴⁶⁵

Kokoomuspuolueen Keskusliiton kokouksessa 6.11.1949 antoi puheenjohtaja Salminen oman selostuksensa em. prosessista. Salmisen puhe noudattelee suurin piirtein edellä kuvattua, sitä vain tarkentaen. Sen mukaan kysymys presidentin vaalista tuli ajankohtaiseksi vasta syyspuolella vuotta 1949, jolloin "saattoi panna merkille, että SKDL aloitti Paasikiven vastaisen kampanjan". Salminen arvioi, että sosialidemokraattien, edistys ja kokoomuksen lehdistö näytti asettuvan Paasikiven uudelleen valinnan kannalle, kun taas "ML:n lehdistö esiintyi salaperäisenä". Aloite porvarillisten puolueiden yhteisistä neuvotteluista presidentin vaaliasiassa tuli kuitenkin Maalaisliiton taholta, aloitteen tekijänä lähinnä puheenjohtaja Sukselainen. Tämä kertoi juuri SDP:n esittäneen poikkeuslakia Paasikiven valitsemiseksi, mutta kun ehtona oli, että Kekkonen hallitus jättäisi paikkansa, "ML totesi, että asia on loppuunkäsitelty".⁴⁶⁶

Salmisen jatkoselostuksen mukaan Maalaisliitto kiirehti antamaan ulos julkilausuman, jossa väitettiin, että neuvottelut puolueiden välillä olivat katkenneet SDP:n kantaan. Sosialidemokraatit olivat kuitenkin kutsuneet seuraavaksi päiväksi uuden neuvottelun tiedustelleen ryhmien kantaa poikkeuslakiin. Kaikki vastasivat tähän myönteisesti. Kun tämä tuli Maalaisliiton tietoon, seurasi puolueen sisäinen "pyykinpesu" ja perääntyminen. Salmisen mukaan "Tri Kekkonen kieltäytyi sitten ehdokkuudesta epäitsekkäästi". Näin koko porvarillisten puolueiden ryhmä hyväksyi Paasikiven valitsemisen presidentiksi poikkeuslailla. Salminen totesi sitten koko poikkeuslakihankkeen kaatuneen SKDL:n kielteiseen kantaan, ja "katsottiin, ettei ole syytä lähteä koettelemaan SKDL:n kannan kestävyyttä".⁴⁶⁷

Valtuuskunnan kokouksen oli tämän jälkeen helppo hyväksyä Salmisen ehdotus puolueen kannanotoksi presidentinvaaliasiassa: "Kansallisen Kokoomuspuolueen Keskusliitto katsoo, että maan ulkopoliittisen kehityksen vakauttamiseksi ja sisäisten olojen tervehdyttämiseksi olisi eduksi, jos nykyinen presidentti J.K. Paasikivi edelleen valittaisiin valtakunnan päämieheksi. Puolue tulee kaikin voimin myötävaikuttamaan tällaisen tuloksen saavuttamiseen."⁴⁶⁸

⁴⁶³ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1948-49. Kokous 5.10.1949.

⁴⁶⁴ Häikiö 1993, 60-61

⁴⁶⁵ Lehtinen 2002, 182-183

⁴⁶⁶ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton valtuuskunnan pöytäkirjat 1947-50. Kokous 6.11.1949.

⁴⁶⁷ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton valtuuskunnan pöytäkirjat 1947-50. Kokous 6.11.1949.

⁴⁶⁸ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton valtuuskunnan pöytäkirjat 1947-50. Kokous 6.11.1949.

Mainittuun prosessiin liittyen tuo Koivisto esiin sen, että kokoomuksen johto olisi ollut alun alkaen kielteinen poikkeuslain suhteen, mikä ei tule kuitenkaan suoraan ilmi Salmisen puheesta valtuuskunnalle. Koiviston mukaan näet ”esillä olleeseen poikkeuslakiin kokoomuksella oli kielteinen kanta, jos kohta ei aivan ehdottomasti: puolue ei halunnut myötävaikuttaa sellaiseen poikkeuslakiin, jonka nojalla eduskunta saisi vapaat kädet valita tehtävään kenet tahansa”. Puolue halusi näin varmistaa, että Paasikivi tulitaisiin valitsemaan presidentiksi kaikissa olosuhteissa.⁴⁶⁹ Koiviston tulkinta on mitä ilmeisimmin oikea, koska Salminen toi kuitenkin esiin epäilynsä eduskunnan ratkaisuvallasta asiassa, olihan puolue vanhastaan aina vierastanut presidentin valinnan siirtämistä eduskunnalle.

SKDL:n otettua kielteisen kannan Paasikiven valitsemiseksi poikkeuslailla, ehdokasasetelmaksi tuli se, että Kekkonen valittiin Maalaisliiton ehdokkaaksi, ja Paasikiven taakse asetettiin *kokoomus, Edistyspuolue ja RKP*. SDP oli tehnyt päätöksen mennä vaaleihin ilman erikseen nimettyä ehdokasta – puolueen oli vaikea mennä avoimesti porvarillisen Paasikiven taakse. Samalla tehtiin kuitenkin selväksi, että puolue tulisi toimimaan vaaleissa Paasikiven uudelleen valinnan hyväksi. SKDL:n ehdokkaana oli Mauno Pekkala. Paasikiveä tosin yritettiin saada vetäytymään kilvasta aivan viime metreillä. Lisäksi äärivasemmiston kova Paasikiven vastainen kritiikki lehdistössä harmitti häntä itseään.⁴⁷⁰

SDP:n tilanteen vaikeutta hämmensi vielä lisäksi Väinö Tannerin ulostulo Tampereen puheessa vaalitaistelun viime vaiheessa, joka ilmeisesti ainakin häiritsi sosialidemokraattien osallistumista valitsijamiesvaaliin. Kokoomuksen järjestösihteerin Onni Rantalan mukaan ”ymmärrettävästi olikin sosdem rivimiehiä hyvin vähän innoittava tekijä, että heidän presidenttiehdokkaansa oli porvari, vielä aikaisemmin kokoomuspuolueen riveissä johtavalla paikalla toiminut henkilö”.⁴⁷¹

Paasikivi jätti itselleen kuitenkin vielä vetäytymismahdollisuuden, jos valitsijamiesenemmistö tulisi olemaan kovin niukka. Käytännössä hän jättäytyi kokonaan syrjään vaalitaistelusta.⁴⁷² Paasikiven asema vaaleissa olikin erikoinen, koska hän ei ollut varsinaisesti ehdokas, mikä tietenkin olennaisesti vaikutti kokoomuksen vaalipropagandaan.

Puoluesihteeri Honkala oli hyvin ennakoanut, mitä Keskusliiton em. kokous tulisi päättämään, sillä hänellä oli sille esittää jo yksityiskohtainen, 10-sivuinen vaalisuunnitelma, ennen kaikkea Honkalalle tyypillinen hyvin tarkka spekulatio vaaliliittojen merkityksestä. Honkalan mukaan tärkeimmät vaalityön muodot olisivat sanomalehdet ja henkilökohtainen vaalityö. Puoluesihteeri oli laskenut, että ”Paasikiven rintamalla lienee käytössä lehtien levikkiä yhteensä yli 1 milj. nro. /pv, Maalaisliitolla on vain 350.000, meillä on siis kolminkertainen ylivoima vaaleissa”. Honkala päätti esityksensä tyypilliseen kokoomuslaiseen tapaan: ”Vältämme liika kiihkeyttä.”⁴⁷³

Sen sijaan erittäin värikkään ja laajan vaalitaistelun kävi Urho Kekkonen, joka kiersi maata ahkerasti vaalipäällikkönsä Arvo Korsimon suunnitelmaa seuraten. Polvisen arvion mukaan Kekkonen asema vaaleissa oli poliittisesti ristiriitainen, koska hän joutui toisaalta tukemaan

⁴⁶⁹ Koivisto 2005, 152-153

⁴⁷⁰ Polvinen 2003, 60, 71-72

⁴⁷¹ Kansallinen Kokoomus. Vaalimateriaalia 1945-50. Presidentin vaalit 1950. PM. Onni Rantala.

⁴⁷² Kansallinen Kokoomus. Vaalimateriaalia 1945-50. Presidentin vaalit 1950. PM. Onni Rantala.

⁴⁷³ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 6.11.1949. Liite.

Paasikiven ulkopoliittista linjaa.⁴⁷⁴ Suomen mukaan taas Kekkonen ei myöskään riittävästi innostanut edes omaa kannattajakuntaa syrjäseutuja lukuun ottamatta.⁴⁷⁵ Kustaa Vilkuna kirjoitti Kekkosesta vaalikirjaseinän nimellä "Savupirtin poika". Lehtisen arvion mukaan näin tehtiin suomalainen "propagandatempu".⁴⁷⁶ Koivisto puolestaan tuo esiin, että Maalaisliitto arvosteli tiukasti Paasikiveä pitäen tätä jo liian vanhana vielä presidentiksi. Myös Paasikiven suhtautumista maatalouteen ja yleensä maaseutuväestöön kritisoitiin Kekkonen vaalikampanjassa.⁴⁷⁷

Kokoomus asetti valitsijamiesehdokkaista täyden määrän, 284. Vaaliliittoja solmittiin Edistyspuolueen kanssa Hämeen eteläisessä, Hämeen pohjoisessa, Turun pohjoisessa, Vaasan itäisessä ja Kymen vaalipiireissä.⁴⁷⁸ Kokoomus, Edistyspuolue sekä RKP valitsivat vaaleja varten epävirallisen yhteistyöelimen. Sen näkyvimpänä aikaansaannoksena oli ilmoitussarjan julkaiseminen 55 sanomalehdessä tammikuun alussa 1950. Lisäksi tuotettiin elokuva Paasikivestä teemalla "Mies paikallaan".⁴⁷⁹

Puolueen johdossa arvioitiin, että kenttäväki helposti tuudittautuu Paasikiven varmaan valintaan. Niinpä tämän vaaran tiedostaen keskustuomisto tiedotti piireille, että "käsitys varmastakin vaalivoitosta on torjuttava". Puoluesihteri Niilo Honkala piti Keskusliiton mainitussa kokouksessa alustuksen, missä hän arvioi, mikä voisi olla vaalien ensimmäisen kierroksen tulos. Sen mukaan Paasikiven taakse saataisiin ehkä 162 valitsijamiestä "Maalaisliiton-SKDL:n ryhmän saadessa 138". Osoitus suhteista Maalaisliiton suuntaan oli puoluesihterin jyrkkä kannanotto: "Vaaliliitto Maalaisliiton kanssa ei tule missään tapauksessa kysymykseen."⁴⁸⁰

Puolueen keskustuomisto lähetti 11. marraskuuta 1949 piireille kirjeen, missä kehoitettiin mm. valvomaan, että maatalouden edustus ehdokkaissa tulee riittäväksi. Tämä olikin kokoomuksen yksi keskeisistä huolenaiheista näinä vuosina ja kaikissa vaaleissa. Mainitussa kirjeessä painotettiin vaalilyössä samaa asiaa kuin jo eduskuntavaaleissakin: *henkilökohdaisen valituksen* merkitystä. Piirejä kehoitettiin myös valvomaan valitsijajyhdistysten toimintaa. Heikon taloustilanteen vuoksi myös varojen keruuta "pitäisi tehostaa, koska se on Paasikiven valitsemisen tae".⁴⁸¹

Kokoomuksen vaalipropagandan tärkeimmiksi kohteiksi valittiin⁴⁸²:

1. Maaseudun väki
2. Naispuoliset äänioikeutetut
3. Nuoret ikäluokat

---

⁴⁷⁴ Polvinen 2003, 67

⁴⁷⁵ Suomi 1990, 450

⁴⁷⁶ Lehtinen 2002, 184-185

⁴⁷⁷ Koivisto 2005, 152-153

⁴⁷⁸ Emt.

⁴⁷⁹ Kansallinen Kokoomus. Vaalimateriaalia 1945-50. Presidentin vaalit 1950. PM. Onni Rantala.

⁴⁸⁰ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 21.12.1949.

⁴⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 11.11.1949.

⁴⁸² Kansallinen Kokoomus. Valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-50. Kokous 11.11.1949.

Puoluetoimistossa (Honkalan muistio) painotettiin erikseen myös *siirtoväen* huomioonottamista ehdokasasettelussa, koska ”Maalaisliitto tulee kiinnittämään tähän paljon huomiota”.⁴⁸³

Käytännössä kokoomuspuolue ei presidentin valitsijamiesvaaleihin paljon panostanut; ero edellisiin eduskuntavaaleihin oli tältä osin suuri. Puolue painatti vain yhden vaalijulisteen 100.000 kpl:n painoksena: ”Kokenut Paasikivi johtoon”. Lisäksi painatettiin ajalle tyypilliseen tapaan lentolehtisiä (2) sekä postikortti- ja kiertokirjesarjat. Vaaliluennoista tehtiin myös kaksi painettua versiota.⁴⁸⁴ Kokoomuksen asiakirjoista esiin tuleva selvin ja näkyvin ero eduskuntavaalien vaalityöhön oli keskustuomiston vaalikirjeiden määrä, joka oli huomattavasti vähäisempi kuin edellisissä eduskuntavaaleissa. Luonnollisesti tähän vaikutti myös vaaliasetelman varmistuminen vasta suhteellisen vähän aikaa ennen vaaleja.

Kokoomuksen vaalitaistelua vaikeuttivat jälleen myös taloudelliset realiteetit. Puoluesihteri valitteli Keskusliiton kokouksessa 6.11.1949, miten ”SDP:n puoluevero nousee”, ja kuinka ”Maalaisliitolla on laajat varojen keräykset”, ja että tässä tilanteessa ”Kokoomus joutuu voimattomana katselemaan, miten puolueen vanhin maaseutuäänenkannattaja (Kaiku) kuolee, taloudellisten voimien epäsuhde vaikuttaa vaaleihin”.⁴⁸⁵

Vaalitaistelun aikana Neuvostoliitto arvosteli voimakkaasti Paasikiveä Kekkonen päästessä vähemmällä. Myöskään kommunistien taholta ei kritisoitu Kekkoista. Lehtinen on arvioinut – ilmeisen oikein – että Paasikivi hyötyi Kekkonen ulkoisesta kuvasta, minkä mukaan hän antoi Neuvostoliitolle periksi kaikessa.⁴⁸⁶

---

⁴⁸³ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 6.11.1949.

⁴⁸⁴ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 6.11.1949.

⁴⁸⁵ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50. Kokous 6.11.1949.

⁴⁸⁶ Lehtinen 2002, 184

Kuva 6: Presidenttiehdokas Paasikiven ja kokoomuksen vaalimainos vuoden 1950 valitsijamiesvaaleissa. Mainoksessa korostettiin ehdokkaan pitkää kokemusta ja valtiollisia ansiota. Kokoomus menestyi vaaleissa tavallaan Paasikiven "siivellä". PTA

Kokoomuksen äänenkannattajat puolueen tukena

Lehtiä on tarkasteltu tammikuun alusta 1950 toiseen vaalipäivään eli 17. tammikuuta saakka.

Yleistä

Paasikivi ei varsinaista vaalitaistelua käynyt, ja vahvasti ehdokkuutensakin vasta muutama päivä ennen vaaleja, joten lehtien asema ehdokkaan esille tuomisessa oli jossain määrin ongelmallinen. Tämä näkyi vaaliaineiston niukkuudessa ennen vaaleja. Lehtien pääkirjoi-

tuksia ei ollut uhrattu vaaleille, paljon tärkeämpi aihe oli eduskunnassa samaan aikaan ollut virkamiesten palkankorotuskysymys. Myös kokoomus puolueena oli ennen vaaleja lehdissä varsin vähän esillä, vain muutamalla vaalimainoksella sekä vaalipiirien ehdokkaiden yhteismainosten otsikoissa.

Paasikivi haluttiin esillä olleessa aineistossa kuvata kokeneeksi ja luotettavaksi valtiomieheksi, ja kun tarjolla oli tällainen ehdokas, oli hänen vaihtamisensa toiseen tarpeetonta. Koska ehdokas ei pitänyt vaalipuheita, joutuivat lehdet lainaamaan hänen vanhoja puheitaan.

Yhteisenä piirteenä lehdille olikin vaalitaistelun laimeus, oikeastaan ei voida puhua "taistelusta" lainkaan, vaan mieluummin Paasikiven tukemisesta, jonka taustalla on ollut vahva usko Paasikiven uudelleen valintaan. Eduskunnassa pitkään hiertänyt virkamiesten palkkakysymys näytti vievän huomattavasti enemmän lehdissä palstatilaa.

Vaalimainonnan vähäiseen määrään ja maltilliseen sävyyn on luonnollisesti vaikuttanut myös Paasikiven oma pidättyväisyys ehdokkuutensa puolesta: vasta 15.1 julkaisivat lehdet uutisen, missä vahvistettiin Paasikiven suostumus ehdokkuuteen, uutisen yhteydessä oli suuri kuva hänestä: "J.K. PAASIKIVI PRESIDENTIKSI, huomenna ensimmäinen äänestyspäivä. Ilmoitetaan lauantaina virallisesti, ettei presidentti Paasikivi katso voivansa kieltäytyä uudelleen vastaanottamasta presidentin tehtäviä, jos Suomen kansa vaaleissa ilmaisee sitä tahtovansa."⁴⁸⁷ Vertailtavista lehdistä Karjalaisen aineisto oli värikkäintä kohdistuen Kekkosen kampanjaan sitä kritisoiden sekä kehottaen selvästi äänestämään vain kokoomuksen valitsijamiesehdokkaista. Kaikkien aineistomuotojen yhteinen piirre oli se, että Paasikivi haluttiin esitellä puolueiden yläpuolella olevana, kokoavana, ja nimenomaan kokeena voimana.

Aineistokohtainen tarkastelu

Uudessa Suomessa oli Paasikiveä tukevia *pääkirjoituksia* ennen vaaleja vain yksi, sekin aivan vaalien alla, 15. tammikuuta. Huomattavasti useammin pääkirjoituksissa otettiin kantaa edellä mainittuun palkkakysymykseen, joka kertonee siitä, että lehti piti Paasikiven valintaa varmana. Edellä mainitussa ainoassa pääkirjoituksessa valiteltiin sitä, ettei Paasikiveä voitu valita suoraan presidentiksi eduskunnan toimesta: "Kun yhteisen kansan ajatustapa on ollut viime päiviin saakka harvinaisen yhdensuuntainen, ja hajaannus on johtunut maalaisliiton ja kommunistien kaunasta nykyhallitusta kohtaan, niin nykyisissä oloissa ei ole varaa olla käyttämättä niitä korvaamattomia valtiomiehen avuja, jotka ovat J.K. Paasikivessä henkilöityneinä. Kansamme suuren enemmistön tahdon suunnasta ei ole epäilyä."⁴⁸⁸ Aamulehti oli täysin samoilla linjoilla: " On syytä kummastella, miksi ML porvarillisenä puolueena haluaa poiketa selvältä ja suoralta linjalta. Paasikiven ansiot ovat siksi tunnetut, valitsijoiden enemmistö tinkimättä asettuu hänen taakseen."⁴⁸⁹

Karjalaisessa oli ennen vaaleja kolme vaaleihin liittyvää pääkirjoitusta, joissa oli kaksi teemaa: toisaalta kritisoitiin Kekkosen vaalikampanjaa ja toisaalta esiteltiin Paasikivi ylivertai-

⁴⁸⁷ Uusi Suomi ja Aamulehti 15.1.1950

⁴⁸⁸ US 15.1.1950

⁴⁸⁹ AL 12.1.1950

sena ehdokkaana. Lehden argumentointi oli Aamulehden ja Uuden Suomen kaltaista: "Presidentti Paasikiven toiminta ja ansiot ovat kuitenkin siksi tunnetut, että valitsijoiden enemmistö tinkimättä asettuu hänen taakseen ja hänen politiikkaansa tukemaan. On syytä kummastella, että Maalaisliitto porvarillisena puolueena haluaa sanoutua irti linjasta, joka on maamme tulevaisuuden perusta."⁴⁹⁰

Paasikiveä tukeva uutisointi oli niukkaa, esimerkiksi Aamulehdessä oli vain kaksi uutista, jotka voitiin luokitella tähän kategoriaan. Toisessa kerrottiin jälkeinpäin Tampereen kansallisseuran vaalitulaisuudesta. Kun ehdokas ei itse ollut paikalla, oli pääpuhujana valitsijamiesehdokas Tuure Junnila. Juttu oli otsikoitu: "Paasikiven ohjelman pääperiaate on maan itsenäisyyden säilyttäminen, suunnan muutokset on torjuttava." Uutisen yhteydessä oli kuva Junnilasta puhetta pitämässä. Paasikiven lainattu puhe oli vuodelta 1948. Karjalaisessa oli muutamista vaalitulaisuuksista *pikku-uutisia* sisäsivuilla. Lehti uutisoi hyvin näkyvästi vielä sotasyöllisysoikeudenkäynnistä juttua Kekkoselle hyvin kielteiseen sävyyn: "Kekkonen painostuksesta tuli Reinikasta ja Kukkosesta sotasyöllisiä."⁴⁹¹

Karjalaisen *pakinoitsija* "Kipinä" kirjoitti vaalien alla kaksi vaalipakinaa, joissa hän kehotti suoraan äänestämään "kokoomuslaisia ehdokkaita" sekä varoitti muiden ehdokkaiden "kieltoista kampanjoinnista".⁴⁹²

Kokoomuksen omia vaalimainoksia oli lehdissä vaalien alla vain muutamia. Tammikuun puolivälissä oli Uudessa Suomessa ilmoitus kokoomuksen vaalitulaisuudesta: "Kokoomus puhuu: Salminen, Leikola, Lappi-Seppälä, Jalas". 15.1 oli lehdessä mainos kokoomuksen pääjuhlasta Messuhallissa: "Kokoomuksen suurjuhla Messuhallissa 15.1, kahden minuutin puheita, mm. Arvo Salminen jne."⁴⁹³ Puolueen omissa mainoksissa oli vain yksi formaatti, jota toistettiin muutaman kerran lehdessä: "KOKENUT PAASIKIVI JOHTAKOON." Mainoksen alla oli siitä vastuussa olevan organisaation nimi: Kansallinen Kokoomus.⁴⁹⁴

Paasikiven vaalitoimikunta mainosti puolueesta erikseen ehdokasta muutaman kerran Uudessa Suomessa ja Aamulehdessä tyyliin: "VALTAKUNNAN RAUHA JA VAPAUS TURVATTAVA. Juho Kusti Paasikivi presidentiksi. Kansalaisjuhla seuraavilla paikkakunnilla." Mainoksen alla oli teksti: "Paasikiven vaalitoimikunta." Kokoomusta ei näissä mainoksissa mainittu lainkaan.

Oman kategoriansa muodostivat Aamulehdessä aivan vaalien alla olleet *suuret Paasikiven kuvat*, joissa oli tiivistetty jokin lehden mielestä olennainen tema ehdokkaan jostakin vanhasta puheesta. Esimerkiksi "KANSALAISTEN VAPAUS ON TURVATTAVA". Tekstissä viitattiin Paasikiven puheeseen Lapualla kokoomuksen juhlassa kesäkuussa 1936.⁴⁹⁵

Puolueen muutaman mainoksen lisäksi oli Uudessa Suomessa Karjalan piiriliiton ilmoituksia. Esimerkiksi 12.1 oli sisäsivun mainos: "Kokenut Paasikivi johtakoon, Karjalan kansallinen kokoomus Paasikiven valinnan puolesta." Myös karjalaisuuteen sinänsä viitattiin muu-

⁴⁹⁰ Karjalainen 4.1, 8.1 ja 12.1.1950

⁴⁹¹ Karjalainen 5.1.1950

⁴⁹² Karjalainen 5.1 ja 14.1.1950

⁴⁹³ US 15.1.1950

⁴⁹⁴ AL 15.1.1950

⁴⁹⁵ AL 12.1.1950

tamissa vaalimainoksissa. Näin Paasikiveä haluttiin markkinoida erityisesti tälle väestönosalle.⁴⁹⁶

Ensimmäiset *ehdokkaiden vaalipiirikohtaiset, yhteiset vaalimainokset* ilmestyivät lehtiin heti tammikuun alussa, 3.1.1950. Kaikkia näitä mainoksia voidaan luonnehtia *tekstimainoksiksi*, joissa oli sama formaatti kuten edellisissä vaaleissa.

Tekstimainoksia oli lehdissä tammikuun alusta vaaleihin saakka lähes joka päivä. Useimpien esillä olivat Uudenmaan vaalipiirin kokoomuksen ehdokkaat, mutta myös muiden vaalipiirein ehdokkaita markkinoitiin samalla tavalla, mm. Oulu, Mikkeli jne. Jokaisen ehdokkaan nimen ja kuvan alla oli joku vaaliteema, ehdokkaan taustan mukaan: "Kirkkokansan ääni kuuluviin", "Yrittäjien rivit tiiviiksi", "Kansan terveys on hyvinvoinnin tae", "Valtion johto taattuihin käsiin" jne. Yllä esitellyissä mainoksissa oli teemat "Yhteisvastuu" ja "Sisäinen lujuus". Merkille pantavaa on, että näissäkin mainoksissa kokoomus mainittiin vain vaalipiirin yhteydessä.⁴⁹⁷ Vaalipiireillä oli lähempänä vaaleja myös mainoksia, joiden otsikona oli kysymys: "Miksi Paasikivi uudelleen kansamme johtajaksi".

Aamulehdessä mainostivat omia ehdokkaitaan *molemmat Hämeen ja Turun sekä Satakunnan vaalipiirit*. Tekstimainokset poikkesivat Uuden Suomen vastaavista siten, että niissä ei ollut vaaliteemaa ehdokkaiden kohdalla, vain ehdokkaan nimi ja numero, joissakin oli myös kuva. Tekstin otsikossa oli aina esimerkiksi: "Kokoomuspuolueen ehdokkaat Hämeen eteläisessä vaalipiirissä." Sen jälkeen lueteltiin ehdokkaat sekä heidän numeronsa, sitten ehdokkaiden lyhyt esittelyteksti.⁴⁹⁸

Vain muutamat *valitsijamiesehdokkaat* mainostivat lehdissä joko yhdessä tai yksin, mm. Karjalaisessa edellisissä eduskuntavaaleissa paljon ilmoitellut Paavo Malmivaara sekä kokoomuksen entinen puheenjohtaja Pekka Pennanen, Uudessa Suomessa Jussi Lappi-Seppälä.

Karjalainen noudatti myös näissä vaaleissa kokoomuksen kampanjan tukimuotoa julkaisemalla lehden alalaidassa etusivulla jälleen kehotuksia äänestää "kokoomuslaisia valitsijamiesehdokkaita" sekä toisaalta markkinoiden Paasikiveä itseään: "KOKENUT PAASIKIVI JOHTOON."⁴⁹⁹

Vaalien tulos

Vaalien tulos oli kokoomuksen ja myös Paasikiven kannalta etukäteisarviointeja parempi. Vaalien äänestysprosentti oli 63.8 ollen näin alle edellisten eduskuntavaalien tason.

Seuraavassa on esitetty ehdokkaiden/puolueiden äänimäärät sekä suhteelliset osuudet ja valitut valitsijamiehet.

---

⁴⁹⁶ US 12.1.1950

⁴⁹⁷ US 8.1, 15.1.1950

⁴⁹⁸ AL esim. 15.1.1950

⁴⁹⁹ Karjalainen esim. 14.1.1950

Taulukko 11. Vuoden 1950 presidentin valitsijamiesvaalien tulokset. Suluissa kunkin puolueen suhteellinen osuus vuoden 1948 eduskuntavaaleissa.⁵⁰⁰

Ehdokas/puolue	Äänimäärä	Suhteellinen osuus	Valitsijamiehiä
Paasikivi	584.964	36.2	107 (kok. ed., ja ruotsal. yhteensä)
-Kokoomus	360.789	22.0 (17.1)	68
-Edistys	84.956	5.4 (3.9)	15
-Ruotsal.	139.319	8.8 (7.7)	24
Kekkonen/ML	309.060	19.6 (24.2)	62
SDP	343.828	21.8 (26.3)	64
Pekkala/SKDL	338.035	21.4 (20.0)	67

Paasikivi sai jo valitsijamiesvaaleissa valituksi tulemiseen tarvittavat 171 valitsijamiestä (vaaliliiton 107 valitsijaa sekä SDP:n 64 valitsijamiestä) hänen pääkilpailijansa Urho Kekkonen joutuessa tyytymään 62:een ja Mauno Pekkalan valitsijamiesten määrän ollessa 67. Kokoomus puolueena sai 68 valitsijamiestä, joka oli tietenkin suhteutettuna puolueen eduskuntavaalikannatukseen erinomainen tulos.

Kokoomuksen hyvä menestys näkyikin ennen kaikkea puolueen saamassa kokonaisäänimäärässä verrattuna vuoden 1948 eduskuntavaaleihin: nyt puolue sai 360.799 ääntä puolueen äänimäärän oltua viimeisissä - myös menestyksellisissä - eduskuntavaaleissa 320.429 ääntä. Joissakin kokoomuksen piireissä saavutettiin erittäin huomattavia äänimäärien kasvuprosentteja: esimerkiksi Mikkelin vp 42.9 %, Kymen läänin itäinen vp 61.7 % ja Turun pohjoinen 33.1 %. Sen sijaan Uudellamaalla äänimäärän lisäys oli vain 3.4 %.⁵⁰¹ On ilmeistä, että kokoomuksen hyvän vaalituloksen keskeisenä tekijänä oli ollut juuri puolueen ehdokkaan laajalti nauttima luottamus ja arvostus äänestäjien keskuudessa.

Kokoomuksen kannatus vaaleissa oli vaalipiireittäin seuraava, mukana vertailu puolueen kannatukseen vuoden 1948 eduskuntavaaleissa.

⁵⁰⁰ SVT. Presidentin valitsijamiesvaalit 1950. A 22; Koivisto O. & Lainema M. 1971

⁵⁰¹ Kansallinen Kokoomus. Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50.

Taulukko 12. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus eri vaalipiireissä presidentin valitsijamiesvaaleissa 1950 ja eduskuntavaaleissa 1948.⁵⁰²

Vaalipiiri	Vuoden 1950 presidentin vaali	Vuoden 1948 eduskuntavaalit
Hämeen et.	32.7	22.6
Hämeen pohj.	31.4	22.8
Turun pohj.	29.6	20.2
Kymi	26.8	18.9
Kuopion it.	25.9	14.2
Vaasan et.	25.9	18.9
Mikkeli	22.5	13.0
Turun et.	22.0	16.0
Vaasan it.	20.5	13.9
Uusimaa	20.0	18.0
Kuopion länt.	17.3	13.2
Lappi	16.6	13.5
Vaasan pohj.	16.5	13.4
Oulu	13.0	9.9
Keskimäärin	22.0	17.1

Taulukosta nähdään ensiksi hyvin, miten kokoomuksen kannatus oli selvästi suurempi kaikissa vaalipiireissä edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna. Toiseksi taulukko osoittaa, että vaalipiirien "paremmuusjärjestys" oli vähän erilainen presidentin vaaleissa. Yhteinen piirre on kuitenkin Hämeen molempien piirien johtoasema, joiden jälkeen tulee Kymi, mutta sitten presidentin vaaleissa neljäntenä on Kuopion itäinen piiri, kun taas eduskuntavaaleissa vastaavalla sijalla on Vaasan eteläinen piiri. Uusimaa oli vielä ensimmäisissä sotien jälkeisissä vaaleissa peräpäässä, mutta kokoomuksen kannatus nousi muuttoliikkeen seurauksena huomattavasti viimeistään 1960-luvulla.

Vaalien jälkeen Fagerholmin hallitus jätti tavan mukaan eronpyynnön. Kauppasuhteet ja suhteet yleensäkin Neuvostoliittoon olivat viileät. Kun presidenttikauden jatko oli varmistettu, halusi Paasikivi jälleen parantaa niitä.

Vuoden 1950 presidentin vaalit ja kokoomus

Perusteellisen analyysin näistä vaaleista teki jälkeempään järjestösihteeri Onni Rantala, jonka laatimassa muistiossa oli tarkasteltu vaalien tuloksia yleisesti sekä erikseen vaalipiireittäin, mm. vaaliliittojen merkitystä.

Rantalan analyysin tulos on yllättävä, koska hän toteaaakin, että "koomuspuolueen kannalta ei ole syytä erityiseen iloon, sillä sen valitsijamiesmäärä on pysytellyt suurin piirtein samana kaiken aikaa, mutta vasemmisto voima on kasvanut huomattavasti. Se lisä, mikä on koitunut äänioikeuden kasvusta, on mennyt suurelta osin vasemmiston hyväksi". Ran-

⁵⁰² SVT. Presidentin valitsijamiesvaalit 1950. A22; SVT. Eduskuntavaalit 1948. A 21

talán johtopäätös kokoomuksen vahvoista kannatusalueista on: ”Kokoomuksen äänestäjä on ollut sillä alueella, joka muodostuu Hämeen läänistä ja Turun pohjoisesta vaalipiiristä, yleensä kokoomuksen asema on vahvin maan eteläosissa ja heikoin pohjoiseen mentäessä, poikkeuksen muodostavat etelässä Uusimaa ja Turun eteläinen ja toisaalta Kuopion itäinen, joka on noussut eteläisten piirien tasolle.”

Kokoomuksen puheenjohtaja Arvo Salminen otti kantaa vaalitulokseen kevään 1950 puoluekokouksessa viittaamalla puolueelle kiusallisista ryhmistä: ”On esiintynyt pyrkimyksiä, jotka näyttävät lisäävän ennestäänkin liiallista hajanaisuutta kansalaisten keskuudessa, viime presidentin vaaleissa katsottiin sopivaksi ryhtyä perustamaan uutta poliittista voimaryhmää Itsenäisen keskiluokan nimellä, mutta tunnuksin, jotka ovat mm kokoomuspuolueen omaksumia.”⁵⁰³

Rantalan analyysi kokoomuksen vaalimenestyksestä perustui pitkäaikaiseen arvioon taustalla 1930-luvun presidentin vaalit, joihin verrattuna ei edistystä ollut juuri tapahtunut. On kuitenkin huomattava, että kokoomuksessa ei myöskään juuri panostettu näihin vaaleihin, luotettiin lähes täysin Paasikiven vetovoimaan. Ero pahimman kilpailijan Kekkosen vaaliliiton kampanjaan oli huomattavan suuri. Olisi ollut ihme, jos kokoomus tällä kampanjoinnilla ja Paasikiven epäröinnillä ennen vaaleja olisi päässyt vielä parempaan tulokseen.

3.3 Alaspäin menoa: vaalitaistelu vuosien 1951 ja 1954 eduskuntavaaleissa

”Veikö kansanpuolue äänet?”

1950-luvulla pidettiin kahdet kansanedustajien vaalit vielä kolmen vuoden välein, vuosina 1951 ja 1954; tämän jälkeen siirryttiin neljän vuoden vaalikauteen, joten vuosikymmenen viimeiset vaalit olivat vuonna 1958.

Poliittinen kenttä oli sen sijaan muuttunut: entisen, jo aika lailla kuihtuneen edistyspuolueen seuraajaksi oli perustettu helmikuussa 1951 Suomen kansanpuolue, joka verotti tulevissa vaaleissa varsinkin kokoomuksen nuorempia äänestäjiä. Puolueeksi pyrkinyt Itsenäisen Keskiluokka (IK) oli syntynyt jo pari vuotta aikaisemmin. Kun kansanpuolue perustettiin, kävi IK:n olemassaolo tarpeettomaksi, koska kansanpuolue perustettiin nimenomaan keskiluokan luokkapuolueeksi. Myös vuonna 1951 perustettu Vapaamielisten liitto jäi jopa kansanpuoluetta vaatimattomammaksi kannatukseltaan.⁵⁰⁴

Voidaan sanoa, että 50-luvun alkaessa oli Suomen poliittisessa kehityksessä alkanut tavaltaan uusi kausi: sotien jälkeen oli sisäpolitiikalle ollut ominaista kommunistien vahva - parlamentaarista voimaansa vahvempi – asema, kaikissa puolueissa vallitseva radikaalistuminen ja siirtyminen ikään kuin vasemmalle. Vuoden 1948 eduskuntavaalien jälkeen oli nähtävissä vastavaikutus ja siirtyminen poliittisesti keskustaan ja oikealle. Selvästi näkyi, että ennen kaikkea maalaisliiton asema johtavana hallituspuolueena vuosina 1950 - 56 oli merkittävä. Nouseva poliitikko Urho Kekkonen muodosti tänä aikana yhteensä viisi eri hallitus-

⁵⁰³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1950 puoluekokous Hämeenlinnassa. Pöytäkirja.

⁵⁰⁴ Mickelsson 2007, 175

ta. Ajalle oli myös ominaista hallitusten lyhyet toimikaudet. Juhani Suomi on käyttänyt ajasta myös nimitystä "Kekkonen kuningastie"⁵⁰⁵.

Vuoden 1951 heinäkuun alussa pidettyjen vaalien alla oli kaikilla puolueilla suhteellisen lyhyt vaalikampanja. Suomen mukaan kuitenkin erityisesti Maalaisliitto panosti vaaleihin perusteellisemmin kuin milloinkaan aikaisemmin, vaikka toisaalta pääministeri Kekkonen kampanjointi Oulun vaalipiirissä jäikin vain yli viikon mittaiseksi.⁵⁰⁶

Vaalitaistelulle oli yleisesti ominaista kuitenkin sen laimeus verrattuna kaksiin edellisiin eduskuntavaaleihin. Suomi toteaa, että vaalitaistelu käytiin ennen kaikkea vasemmistolaisen ja porvarillisen maailmankatsomuksen välillä. Tämän rintaman rinnalla Maalaisliitto ja kokoomus kävivät kovaa keskinäistä nahistelua.⁵⁰⁷

Kokoomuksen vaalitaistelun yleiset piirteet

Tuleviin eduskuntavaaleihin valmistauduttiin kokoomuksessa lievästi pessimistisissä tunnelmissa lokakuussa 1950: "Vuoden 1950 kunnallisvaalit on hävitty, ja paikallisessa menestyksessä on pohja saavutettu. Keskusliittokaan ei voinut varojen puutteen vuoksi kuin pieneltä osalta tukea vaalipropagandaa, ja varattomuus vaikeutti myös piiriliittojen tehokasta propagandaa aluetasolla. Piireissä on nyt ryhdyttävä toimenpiteisiin eduskuntavaalien ehdokasasettelua silmällä pitäen." Pahimmaksi vastustajaksi puoluesihteerinä Honkala arvioi Itsenäisen Keskiluokan (IK).⁵⁰⁸ Toisaalta takana oli kokoomuksen huomattava menestys vuoden 1950 valitsijamiesvaaleissa.

Syksyllä 1950 oli kokoomuksen *propagandatoimikunnan* puheenjohtajaksi valittu Päiviö Hetemäki. Toimikunnalla oli apunaan puolueen äänenkannattajia avustava Sanomapalvelu, joka oli käytännössä kokoomuksen tiedotusosasto. Puheenjohtaja Hetemäki laati hyvissä ajoin ennen vaaleja muistion "Mitä Kekkonen hallitus on tehnyt?". Lähtökohta oli se, että koko hallituksen nimitys oli ollut erehdys.⁵⁰⁹

Propagandatoimikunnan suunnitelmana oli valmistautua eduskuntavaalitaisteluun valmistamalla mm. kokoomuksen eduskuntapolitiikkaa esittelevä julkaisu, jonka työnimeksi tuli "Pöytäkirjat puhuvat". Kirjasessa käsiteltiin myös kommunismin vastaista taistelua, talouspolitiikkaa, sosiaalipolitiikkaa ja puolustuskykyä.⁵¹⁰

Pääasialliseksi vaalityön muodoksi jo vuoden 1948 eduskuntavaaleissa omaksuttu ns. "henkilökohtainen vaalityö" otettiin myös nyt toimintasuunnitelmaan: "*henkilökohtainen vaalityö* on kehitettävä entistä varmemmaksi". Jäsenten keskuuteen olisikin levitettävä "henkilökohtaista valistusta". Erityisen huolissaan kokoomuksessa oltiin maaseudun äänes-

---

⁵⁰⁵ Suomi 1990.

⁵⁰⁶ Emt., 137-138

⁵⁰⁷ Emt., 138

⁵⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 12.10.1950. Liite 3.

⁵⁰⁹ Koivisto 2005, 178-179

⁵¹⁰ Emt.

täjästä, jotka olisi "saatava liikkeelle". Puolueen pääpaino vaaleihin valmistautumisessa olisi suunnattava "toimihenkilöiden kouluttamiseen sekä nuorisotoimintaan".⁵¹¹

Vaalipropagandan keinoiksi valittiin jo perinteiset:

- julisteet
- lentolehtiset
- lyhytfilmit
- henkilökohtaiset kirjeet

Perusteellisemmin tulevia eduskuntavaaleja käsiteltiin kokoomuksen piirissä puoluehallituksessa tammikuun alussa 1951. Pohdittavana olivat mm. vaaliliittokysymykset. Maalaisliitosta arvioitiin, että "ML ei ilmeisesti suostu missään kokoomuksen kanssa vaaliliittoon". Siirtoväkeä pidettiin tärkeänä kohderyhmänä: siirtoväen osalta organisoitaisiin erilliset vaaliliitot.⁵¹²

Tammikuussa 1951 pidettiin myös laajempi keskustelutilaisuus, mihin osallistui eduskuntaryhmän, puoluehallituksen ja puolue toimiston edustajia. Keskeiseksi vaaliteemaksi vahvistettiin "RIVIT KOKOON". Vaalien varainkeräys toimeenpantaisiin vilja- ja perunakeräyksenä sekä vaate- ja jalkinekeräyksenä.⁵¹³

Maaliskuun lopussa puoluehallitus antoi piiritoimikunnille ohjeet vaaleihin. Merkille pantavaa on puoluehallituksen yleinen linjaus vaalitaistelun luonteesta: "Vaaleissa on noudatettava arvokkuutta sekä hyväksyttäviä muotoja ja tapoja, jotka palvelevat koko puoluetta." Valitsijayhdistysten taas puolestaan pitäisi noudattaa piiritoimiston ohjeita. Valitsijayhdistyksiltä olisi saatava sitoumus seuraavista menettelytavoista:⁵¹⁴

1. Vain kokoomuspuolueen nimeä käytetään kaikessa propagandassa
2. Ehdokkaiden tulisi karttaa kielteisiä vertailuja ja viittauksia muiden puolueiden ehdokkaisiin
3. Rahavaroja tulee käyttää siten, että asiasta ei synny ikävää julkisuutta

Puoluehallitus edellytti lisäksi erityistä paneutumista maatalousväestöä edustavien ehdokkaiden saamiseksi listoille. Keskusliiton maatalouspoliittisen keskusvaliokunnan tulisi johtaa piirien valmistautumista vaaleihin tältä osiin.

Vaalimainonta annettiin käytännössä mainos-toimisto Erva-Latvalan vastuulle, heidän ehdotuksensa pohjalta. Ilmoitussarja julkaistiin kokoomuksen tai sitä lähellä olevissa sanomalehdissä sekä myös "eräissä muissa päivälehdissä". Edellinen ilmoitussarja maksoi 1.452.000 mk (noin 40.000 euroa) ja jälkimmäinen 248.000 mk. Tämän lisäksi julkaistiin Uudessa Suomessa ja Helsingin Sanomissa "suuret ilmoitukset".⁵¹⁵

⁵¹¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 12.10.1950. Liite 3.

⁵¹² Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1951-52. Kokous 10.1.1951.

⁵¹³ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1951-52. Kokous 10.1.1951.

⁵¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1951-52. Kokous 10.1.1951.

⁵¹⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1951-52. Kokous 10.1.1951.

Myös Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liiton kampanjassa jo näistä vaaleista alkaen noudatettiin puolueen teemoja ja tunnuksia panostaen samalla naisten esiin tuontiin vaaleissa. Naisten kampanjoinnissa haluttiin tuoda esiin myös "ei-poliittisuus", esimerkiksi Rakel Jalas painotti, että naisiin ei tehonnut pelkkä poliittinen valistus, vaan "sen rinnalla on kunkin kynnettävä omilla hevosillaan, eli puhuttava siitä alasta, jonka parhaiten tuntee".⁵¹⁶

Puolueen keskustoimisto pyrki pitämään kaikki langat käsissään viimeiseen asti. Piirien toiminnanjohtajille kesäkuun alussa 1951 lähetetyssä, Honkalan allekirjoittamassa kirjeessä paimennus oli jo pitkälle menevää: "Toiminnanjohtajien on itse matkasihteeriä apuna käyttäen viipymättä tehtävä valvontakäynti kaikkiin pitäjiin. Teidän tehtävänne on ennen kaikkea tehokas valvonta ja täydellinen organisointi. Näpertelyyn on saatava muuta työvoimaa."⁵¹⁷

Tukimiespäälliköille oli oma ohjeistuksensa kirjeen liitteenä: "Tukimiespäälliköiden on lähetettävä vielä epävarmoille ja nukkuville äänestäjille heti kehotuskirjeet, postikortit ja heit-tolehtiset. Kuljetusvalmius on myös tarkistettava. On otettava yhteys jokaiseen tukimieheen ja valvottava vaalitoimenpiteiden sujumista." Ohjeistus oli myös henkilökohtaista sisältäen seuraavat toimenpiteet:⁵¹⁸

1. Ensimmäisenä vaalipäivänä:
  - itse mentävä äänestämään
  - vaalikehotus nukkuville soitolla tai luona käynti
2. Toisena vaalipäivänä:
  - vaalikehotukset
3. Vaalien jälkeen:
  - on järjestettävä pullakahvit vaalityössä avustaneille
  - keinolla millä hyvänsä tieto niistä henkilöistä, jotka olivat äänestäneet

Lopuksi keskustuimiston kirjeessä esitettiin vielä "taisteluhuuto": "LUOKKAPOLITIIKKA EI TÄTÄ MAATA PELASTA!"

---

⁵¹⁶ Vares 2009, 193-194

⁵¹⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1951. Kirjeitä ym.

⁵¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1951. Kirjeitä ym.

Kuva 7: Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1951 eduskuntavaaleissa. Puolueen vaaliteema oli "Rivit kokoon". Samalla kampanjoitiin "luokkapuolueita" vastaan. PTA.

Piirien vaalitaistelu vuoden 1951 eduskuntavaaleissa

Seuraavassa tarkastellaan vuoden 1951 eduskuntavaalien vaalitaistelua kokoomuksen piiri-liittojen tasolla. Koska piirien toimintakertomukset ovat tältä osin puutteellisia, on esimerkiksi valittu Etelä-Häme, Satakunta, Vaasan pohjoinen, Pohjois-Pohjanmaa sekä Mikkeli. Piirien välisiä eroja oli aineiston perusteella vaikea hahmottaa; pääosin voidaan puhua yleisistä trendeistä.

Yleisvaikutelma piirien vaalitaistelusta jää väistämättä jossain määrin valjuksi; kommunistien uhka ja mahdollinen vaalimenestys tiedostettiin, mutta siitä ei kyetty tekemään kenttää sytyttävää tekijää; *kommunismmin vaara* nähtiin keskustuimistossa aikaisempaa vähäisempänä. Myös tämä laimensi innostusta, esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan kertomuksessa todettiin, että ”kokoomuksen toimintaa ei saada riittävän tehokkaaksi, taas on pulaa innostuneista avainhenkilöistä sekä yrittäjistä”.⁵¹⁹

Toisaalta paikallistasolla kyllä tiedostettiin vielä kommunistien uhka. Kankaanpään kansallisseuran vuosikokouskutsu helmikuulta 1951 sisälsi seuraavan varoituksen: ”Vuoden 1948 vaalivoiton jälkeen saatiin kommunistit pois kaikilta avainpaikoilta. Nyt he ovat panneet kaikki voimavaransa liikkeelle uudelleen. Ainoa mahdollisuus voittaa kommunistit pyrki- myksissään on lyödä heidät perusteellisesti vapais- sa vaaleissa. Nyt olisi korkea aika saada kaikki maamme parasta ajattelevat kansalaiset mukaan taisteluun kommunismia vastaan.”⁵²⁰ Tätä teemaa ei kuitenkaan käytetty vaalipro- pagandassa hyväksi.

Vaalien jälkeisessä arvioinnissa vaalitappion syistä nostettiin esille kaksi keskeistä tekijää: toisaalta ”Kansanpuolueen menestys, johtivat kokoomuksen kannattajia harhaan”, ja toisaalta sitä, että ”ammattillinen järjestäytyminen toimi kokoomusta vastaan”. Myös Maalaisliiton kovaa vaalikampanjaa pidettiin yhtenä vaalitappion syistä. Arvio noudatteli kokoomuksen piirissä esitetyn vaalikritiikin yleisiä linjauksia.

Piirien toimintakertomuksista saa yleisesti ottaen suhteellisen myönteisen kuvan vaalitoiminnasta – se oli edelleen ”vilkastunut” – sekä vaalitaisteluista 1950-luvun alussa. Toisaalta myös todettiin koko kokoomuksen kenttäorganisaatiota vaivaava ilmiö, esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan piirin kertomuksen mukaan ”Työtaakka vaaleissa jäi kuitenkin vain muutamien kannettavaksi”.⁵²¹ Vaaliliittoja muiden puolueiden kanssa ei saatu aikaan. Kansanpuolueen kanssa tätä yritettiin huonolla tuloksella, mikä aiheutti esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaalla yhden edustajapaikan menetyksen.

Piirien vaalivalmistelut aloitettiin jo syksyllä 1950, heti kunnallisvaalien jälkeen tukimiesverkoston kouluttamisella. Kaikessa vaalityön keskeiseksi muodoksi vahvistettiin ”henkilökohtainen vaalityö”. Lehtimainontaa hoidettiin toisaalta oman lehden julkaisemisen avulla sekä toisaalta ilmoituksilla maakunnallisissa lehdissä. Piireissä todettiin yleisesti tilanneanalyysinä, että kommunistit ovat uhkaavassa nousussa, mutta porvaristoa ei saada nyt he- räämään. Esimerkiksi *Satakunnassa* valiteltiin jo etukäteen, että ”on olemassa vaara, että kommunistit saavat lisäpaikan piirissä”. Käytännössä tämä ei sitten kuitenkaan toteutunut, minkä myönnettiin toimintakertomuksessa olleen vain ”hyvää onnea”.⁵²²

Talouden osalta jouduttiin useimmiten ”kamppailemaan mitä vaikeimmissa olosuhteis- sa”⁵²³. Varojen puute todettiin esimerkiksi *Mikkelin* piirissä ”jatkuva- ki haitaksi” vaaleihin valmistauduttaessa. Vaalien alla toteutettu keräyskään ei onnistunut.⁵²⁴

⁵¹⁹ Pohjois-Pohjanmaan kokoomus. Toimintakertomukset 1947-58.

⁵²⁰ Nurminen 1999, 56

⁵²¹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1948-58.

⁵²² Satakunnan kokoomus. Piirikokousten pöytäkirjat 1946-65.

⁵²³ Kansallinen kokoomus. Piirien toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1948-58.

⁵²⁴ Mikkelin kokoomus. Toimintasuunnitelmat ja toimintakertomukset 1949-78.

Vaalien alueellisiksi painopisteiksi valittiin mm. *Etelä-Hämeen* piirissä "asutuskeskukset" sekä "kannatukseltaan heikot kunnat". Tukimiehille suunniteltiin järjestettäväksi koulutustilaisuuksia. Käytännön vaalityötä oli päätetty hoitaa myös – puolueen keskustoimiston ohjeiden mukaan – vaaliotepalvelulla, vaalikuljetuksilla sekä vaalimateriaalin levityksellä. Olennaista oli myös yhteistyö puolueen sisällä.

Monissa piireissä vaaliteemana oli näissä vaaleissa kokoomukselle yleinen teema: "*Nyt on kansa koottava.*" Yhtenä erityisenä kohderyhmänä vaaleissa pidettiin kokoomuslaisia maatalouspiirejä, joten ehdokkaiksi pyrittiin saamaan esimerkiksi Satakunnassa "jämeriä maaseutuhenkisiä henkilöitä".⁵²⁵ Mikkelin piiri yritti puolestaan saada mukaan "pappisehdokkaita", mutta siinä ei kuitenkaan onnistunut. Tämä todettiin myös vaalien jälkeen yhdeksi tappion syyksi.⁵²⁶

Yleisohjeena oli myös, että vaaleissa ei saa harrastaa ehdokkaiden "persoonallista kehumista", vaan on "kehotettava äänestämään kokoomuslaisia ehdokkaita". Henkilökohtaiset lentolehtiset arvioitiin etukäteen hyväksi vaalimainonnan muodoksi.⁵²⁷ Varsin yleistä oli kokoomuslaisten ehdokkaiden suhteellisen vaatimaton vaalityö, mistä oli tietenkin poikkeuksia. Mikkelin piirin kuvauksen mukaan: "Vain puolet ehdokkaista kiersi maakunnissa."⁵²⁸

Käytännössä kokoomuksen valtakunnallinen vaalikampanja oli vain noin kolmen viikon mittainen. Sen avausilmoitus julkaistiin kesäkuun puolivälissä 1951. Kokoomus pyrki esittämään ennen kaikkea yleispuolueena. Hetemäen johtama propagandatoimikunta ideoi vaalimainonnan yleislinjat sekä hyväksyi mainosluonnokset.⁵²⁹

Nurmisen kirjoittaman Kankaanpään kokoomuksen historiikin mukaan "Vaatimaton vaalityö ja vaalimainonta olivat kokoomuslaisille ehdokkaille ominaisia aina 1950-luvun alkuun saakka, jolloin tilanne muuttui vilkastuen selvästi. Vielä 40-luvun lopulla olivat esimerkiksi ehdokkaiden yhteismainokset perin harvinaisia". Kunnallisvaaleissa myös "pitkien listojen systeemi" takasi kärkiehdokkaille läpimenon. Sen sijaan jo vuoden 1950 kunnallisvaaleissa porvarillisen listan ehdokkaat julkaisivat esimerkiksi Kankaanpäässä yhteisen koko sivun ilmoituksen, joka herätti melkoista huomiota.⁵³⁰ Tässä tutkimuksessa viitattiin jo edellä toisenlaiseenkin havaintoon: kyllä lehtimainonta lähti liikkeelle jo vuoden 1948 vaaleissa.

Ehdokas Junnilan kampanja

Käytännön esimerkkinä kokoomuslaisen ehdokkaan vaalitaistelusta esitetään tässä piiritason tarkastelussa vielä joitakin piirteitä *Tuure Junnilan vaalityöstä*⁵³¹, joka tehtiin Satakunnan piirissä. Alusta alkaen Junnilan vaalikampanja rakennettiin ehdokkaan vahvuuksista lähtien talouspolitiikan ympärille – ei niinkään kommunisteja vastaan. Vuoden 1950 syksylä aloitettu kampanja suunnattiin ensisijaisesti Satakunnan yrittäjiin. Junnila käsitteli puhe-

⁵²⁵ Satakunnan kokoomus. Piirikokousten pöytäkirjat 1946-65.

⁵²⁶ Mikkelin kokoomus. Toimintasuunnitelmat ja toimintakertomukset 1949-78.

⁵²⁷ Mikkelin kokoomus. Toimintasuunnitelmat ja toimintakertomukset 1949-78.

⁵²⁸ Mikkelin kokoomus. Toimintasuunnitelmat ja toimintakertomukset 1949-78.

⁵²⁹ Koivisto 2005, 180

⁵³⁰ Nurminen 1999, 55-57

⁵³¹ Tuure Junnilan vaalikampanjan esittely perustuu Nummivuoren väitöskirjatutkimukseen. Ks. Nummivuori 2006, 194-199

kierroksellaan valtionalouden tilaa yleensä. Toisinaan ehdokas sisällytti puheisiinsa vaatimuksen kolmannen voiman muodostamisesta liberaalien ja konservatiivien varaan Suomen politiikan voimasuhteita tasapainottamaan.

Junnila keräsi ilta illan jälkeen täyden salin, mikä johtui Nummivuoren mukaan varsinkin siitä, että yrittäjäjuhlat olivat Satakunnassa jo tuolloin tavattoman suosittuja. Lisäksi tukea Junnilla sai Länsi-Suomi-lehdeltä, joka jopa sijoitti Junnilan kuvan yhden pääkirjoituksen yhteyteen.⁵³² Aamulehden tarkastelu puolestaan osoitti, että Junnilalla oli tässä lehdessä myös näkyvä oma mainoskampanja, joka oli osoitus uudenlaisesta tavasta tehdä vaalityötä.

Kokoomuksen äänenkannattajien tuki vaalitaistelussa

Uutta Suomea, Aamulehteä ja Karjalaista on seurattu huhtikuun alusta vaaleihin saakka.

Yleistä

Vaalitaistelun jäädessä lyhyeksi oli myös kokoomuksen äänenkannattajissa puoluetta tukevaa vaaliaineistoa vaalien alla vähän varsinaisen vaali-ilmoittelun alkaessa vasta noin kuukausi ennen vaaleja. Teemaan liittyviä pääkirjoituksia oli lehdissä enintään 5-6, eikä uutisaineistokaan ollut laajaa.

Lehtien pääkirjoitusten keskeisin viesti oli porvarillisten voimien hajanaisuus, mistä syytettiin Maalaisliittoa. Vaaraksi nähtiin, että eduskunnan voimasuhteet tulevat vaaleissa muuttamaan. Aamulehti oli uhrannut enemmän tilaa puolueen esittelylle ja kokoomuksen puolueohjelmalle, mikä asiana puuttui kokonaan Uudesta Suomesta, jota voidaan pitää yllättävänä. Uuden Suomen ja Karjalaisen pakinoitsijat olivat entiseen tapansa varoittelemassa kommunismin vaarasta, jota ei saisi unohtaa.

Yksittäisten ehdokkaiden vaalimainokset keskittyivät muutamaan pääehdokkaaseen ajan yleisen tavan mukaan. Aamulehden "pääehdokas", T.A. Wiherheimo, oli vaalimainonnan määrässä selvästi muista ehdokkaista poikkeava, mainoksia oli Aamulehdessä vaalien alla joka päivä. Merkille pantavaa on, että lehtimainonnassa ei tyypilliseen kokoomuslaiseen tapaan vielä näissäkään vaaleissa läheskään aina käytetty puolueen nimeä.

Kokoomuksen omia vaalimainoksia oli lehdissä vain muutama, joissa korostettiin "rakentavaa yhteistyötä".

Aamulehti ja Karjalainen toimittivat erityistä "Kokoomus toimii"-palstaa.

---

⁵³² Emt.

Aineistokohtainen tarkastelu

Aamulehdessä kokoomusta tukevia *pääkirjoituksia* oli tarkasteluajalla lehdessä puolitusinaa. Lehti oli varsinkin hyvin huolissaan perustetusta uudesta kansanpuolueesta. Jutuissa kiinnitettiin huomiota myös porvarillisen rintaman vaaliliittoneuvottelujen epäonnistumiseen syyttäen siitä Maalaisliittoa. Myös kommunistien uhka tuotiin esiin. Esimerkiksi toukokuun pääkirjoituksen mukaan ”Kansanpuolue on leimattava äänten hajottajaksi, kokoomuksen vaaliliitot on nähtävä ainoiksi, joissa äänestäjän tahto pääsee myös toteen”.⁵³³

Uudessa Suomessa vaaleihin liittyviä pääkirjoituksia oli ajanjaksolla muutamia. Ensimmäinen pääkirjoitus oli lehdessä huhtikuussa, puoluekokoukseen liittyen. Jutussa korostettiin ennen kaikkea kokoomuksen eri yhteiskuntaluokkia kokoavaa luonnetta. Kirjoitus oli otsikoitu: ”Oikeistoväen katselmus” jatkuen seuraavasti: ”Vastustajat leimaavat kokoomuspuolueen mielellään kapitalistien edustajaksi, ne eivät tahdo ymmärtää, että puolueen perustana voivat olla muutkin kuin taloudelliset intressit. Kokoomuksen yli 70.000 jäsenen määrä osoittaa, että kokoomus sulkee piiriinsä kaikkien yhteiskuntaluokkien väkeä.”⁵³⁴ Toukokuun lopussa lehti painotti pääkirjoituksessaan, miten ”olemme jo aikaisemmin osoittaneet, että porvarillisen yhteistyön puutteen vuoksi on nyt eduskunnan porvarienemmistö täpärällä”. Samaa teemaa palattiin kesäkuussa: ”Kokoomuspuolue voi vilpittömin mielin sanoa osoittaneensa yhteistyömieltä.”⁵³⁵

Karjalaisen pääkirjoituksissa käsiteltiin vaaleja silmiinpistävästi vähän, vain kerran vähän ennen vaaleja. Kirjoitus käsitteli hallituspolitiikkaa kokoomuksen kannalta sisältäen myös viittauksen kokoomuksen yleispuolueluonteeseen: ”Kokoomuksen selvän tien valitseminen on poispääsyä nykyisestä inflaation suosta ja enemmistön luokkapolitiikasta.”⁵³⁶

Uuden Suomen *pakinoitsija* ”Timo” kirjoitti kolme kertaa vaaleista kolme kertaa, Karjalaisen pakinoitsija ”Kipinä” vain yhden vaaleihin liittyvän pakinan. Timo korosti kommunistien vaaraa ollen huolissaan mahdollisesti porvarillisten äänestäjien passiivisuudesta: ”Porvaripuolueiden on syytä toimia siten, ettei kukaan niiden kannattaja jättäisi äänestämättä.” Juttu oli otsikoitu: ”Varauduttava ajoissa”.⁵³⁷

Kokoomusta esittelevä *uutisointi* alkoi lehdissä huhtikuussa, jolloin ne esittelivät laajasti monella sivulla kokoomuksen puoluekokousta ja sen päätöksiä. Vasta toukokuussa oli Aamulehdessä ensimmäinen laaja vaaleihin liittyvä uutinen: ”Kokoomuspuolueen kevätjuhla pidettiin eilen Näsikalliolla. Viime vuosien keho taloudellinen meno maassamme on kolmen suuren puolueen politiikan tulos.” Sisäsivulla oli lainattu puheenjohtaja Salmisen puhetta juhlassa otsikolla ”Eduskunnan porvarillisen enemmistön säilyttäminen on vaarassa”.⁵³⁸ Aamulehdestä poiketen Uusi Suomi uutisoi kokoomuksen puoluevaltuuston kokouksen toukokuussa. Etusivun uutisen lisäksi viimeksi mainittua kokousta selostettiin laajasti myös sisäsivuilla. Toiseksi Helsingin kansallisseuran kevätkokous pääsi lehden otsikoihin, ja kolmanneksi kokoomuksen ehdokkaiden puhetilaisuuksien referaatit jälkeensä. Puheen-

⁵³³ Aamulehti 30.5.1951

⁵³⁴ Uusi Suomi 19.4.1951

⁵³⁵ US 14.6.1951

⁵³⁶ Karjalainen 30.6.1951

⁵³⁷ US 15.6.1951

⁵³⁸ AL 19.4 ja 22.5.1951

johtaja Salmisen haastattelu julkaistiin Uudessa Suomessa kesäkuun alussa.⁵³⁹ Karjalainen kertoi etusivullaan toukokuussa kokoomuksen jäsenmäärän huomattavasta kasvusta, mitä uutista ei ollut muissa tarkasteltavissa lehdissä. Kommunistit saivat edelleen tilaa lehdessä kielteisessä valossa: "Sosialisoimisyritykset jatkuvasti kommunistien toimintapiirissä."⁵⁴⁰

Aamulehti julkaisi pikku-uutisia kansallisseurojen keväällä 1951 pidetyistä vuosikokouksista sekä myös erityistä "*Kokoomus toimii*"-palstaa. Viimeksi mainittu palsta oli lehdessä noin kerran viikossa. Esittelyssä olivat mm. Pirkkalan, Ylöjärven, Kurun jne. kansallisseuran asiat. Aamulehden tapaan myös Karjalainen julkaisi samaa palstaa, vaalien alla joskus useana päivänä viikossa. Uudessa Suomessa ei tätä palstaa ollut näiden vaalien alla.

Puolueen vaalimainoksia oli Uudessa Suomessa eniten, tosin tässäkin lehdessä vain muutama, mainoksessa oli suurilla kirjaimilla puolueen vaaliteema: "NYT ON KYSE KANSAMME TULEVAISUUDESTA, äänestä kokoomusta." Joissakin vaalimainoksissa markkinoitiin etukäteen puolueen vaalituloksia otsikolla "Kokoomus puhuu", minkä jälkeen esiteltiin puhujat. Kesäkuun lopussa oli suuri puolueen vaalimainos: "Äänestä oikealla puolella kokoomuksen ehdokasta, missä kulkee näiden vaalien rintama, kansallisten voimien on edettävä, "RIVIT KOKOON!"⁵⁴¹ Aamulehdessä ja Karjalaisessa puolueen mainos oli vain kerran, kesäkuun alussa. Edellisten vaalien tapaan Karjalainen käytti lehden etusivun alalaitaa kampanjointiin. Näissä teksteissä esiteltiin muut puolueet "luokkapuolueina" kokoomuksen ollessa kokoava voima: "KOKOOMUS KOKOAA, luokkapuolueet hajoittavat. Karta sen vuoksi hajoittajia ja anna äänesi Kuopion läänin itäisen vaalipiirin kokoomuslaisille ehdokkaille."⁵⁴²

Ehdokkaiden yhteismainoksia oli lehdissä suhteellisen vähän, Aamulehdessä vain yksi toukokuun lopussa: "Kokoava sana kutsuu! Kansalliset voimat Näsikalliolle tänään kuulemaan, mitä Salminen, Tuomikoski ja Hakala sanovat ajan kysymyksistä. Hajaannuksen voimat on voitettava."⁵⁴³ Uudessa Suomessa oli kahden piirin tekstimainos, Kuopion ja Vaasan itäisen piirin. Uudenmaan piiriliitto ilmoitti kokouksistaan lehdessä kaksi kertaa. Karjalaiseen ehdokkaiden yhteiset *tekstimainokset* ilmestyivät ensimmäisen kerran kesäkuun 15. päivä formaatin ollessa sama kuin edellisissä vaaleissa: otsikolla vaalipiirin kokoomuslaiset ehdokkaat ja sen alla ehdokkaat kuvilla ja ammatti- sekä tutkintonimikkeillä.

Yksittäisten ehdokkaiden vaalimainonta alkoi kaikissa lehdissä varsinaisesti vasta kesäkuussa 1951, poikkeuksena kuitenkin Aamulehdessä Pohjois-Hämeen vaalipiirin ehdokas T.A. Wiherheimo, jonka ensimmäinen vaalimainos oli lehdessä jo maaliskuussa: "T.A. Wiherheimo selvittänyt yksityisyrittäjien kannalta maamme taloudellista tilannetta." Sama ilmoitus oli lehdessä myös huhtikuussa. Muutoinkin Wiherheimo oli vaalipiirin ehdokkaista vaalimainonnan määrässä huomattavasti muita ehdokkaita edellä. Wiherheimoa tuotiin esille "vapaan markkinatalouden edustajana" sekä "teoista eduskunnassa".⁵⁴⁴

Aamulehdessä ahkerimmin ilmoittelivat 5-6 ehdokasta, joista Wiherheimon ohella tunnetuimmat nimet olivat Tuure Junnila ja Matti Heikkilä, viimeksi mainittu maatalousväen

⁵³⁹ US 18.5, 3.6, 11.6.1951

⁵⁴⁰ Karjalainen 21.4, 22.4 ja 19.5.1951

⁵⁴¹ US 14.6, 27.6.1951

⁵⁴² Karjalainen esim. 21.6.1951

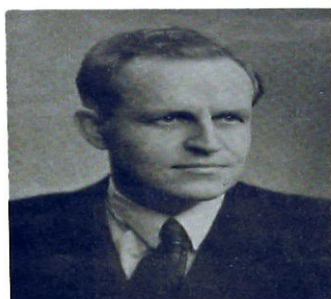
⁵⁴³ AL 30.5.1951

⁵⁴⁴ AL esim. 3.6.1951

edustajana. Merkille pantavaa monien ehdokkaiden mainoksissa oli se, että niiden alla vastuullisena organisaationa oli "valitsijayhdistys", mutta kokoomuksesta ei ollut mainintaa. Uudessa Suomessa tunnetuimmat nimet olivat Jussi Lappi-Seppälä, Arvo Salminen, Rakel Jalas sekä Jussi Saukkonen. Varsinkin Salminen mainosti paljon, mikä johtui siitä, että hän oli odottamatta pudonnut eduskunnasta edellisissä vaaleissa. Rakel Jalas esiintyi "naisten ehdokkaana". Mainoksista osa oli yhden ehdokkaan, osa yhteismainoksia. Toisin kuin Pohjois-Hämeen piirissä oli näissä mainoksissa useimmiten alla vastuorganisaatio, Helsingin kansallisseura.⁵⁴⁵ Kuten muissa lehdissä myös Karjalaisessa näkyi mainonnan keskittymisen vielä näissä vaaleissa. Eniten mainostivat edellisten vaalien kärkinimet: Raino Hallberg ja Eljas Hirvonen sekä heidän lisäksi uutena majuri Erkki Enberg. Ensiksi mainittu oli liikkeellä laajalla vaaliohjelmalla (siirtoväen asia, tiukka sulku hintojen nousulle) Hirvosen vedotessa maatalousväkeen ja Enbergin puolustusvoimien resurssien lisäämiseen.⁵⁴⁶

Seuraavassa kuvassa Erkki Tuulen mainos, jossa ei puolueesta puhuttu mitään:

ERKKI TUULI

Kauppalanjohtaja, varatuomari

**TYÖTÄ ja TIETOA
TAITOA ja TARMOA**

**Äänet
listalle:**

22

Kuva 8: Kansanedustajaehdokas Erkki Tuulen vaalimainos. 1950-lukujen vaalien tapaan eivät läheskään kaikki kokoomuksen ehdokkaat ilmoittaneet olevansa puolueen ehdokkaita. PTA.

⁵⁴⁵ US 16.6, 17.6, 20.6, 21.6

⁵⁴⁶ Karjalainen esim. 15.6 ja 21.6.1951

Vuoden 1951 eduskuntavaalien tulokset

Vaalien tulos oli kokoomukselle lähes katastrofi, vaikka Maalaisliitto menettikin absoluuttisesti yhtä monta eli viisi edustajanpaikkaa, mutta kokoomukselle tappio oli suhteellisesti suurempi. Vaalien äänestysprosentti oli 74.6. Seuraavassa esitellään vuoden 1951 eduskuntavaalien tulokset verrattuna vuoden 1948 tuloksiin edustajanpaikoilla mitattuna:

Taulukko 13. Puolueiden äänimäärät, edustajanpaikat ja suhteellinen osuus vuoden 1951 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1948 eduskuntavaalit.⁵⁴⁷

Puolue	Äänimäärä	Edustajan paikat 1951	Suhteellinen osuus 1951	Edustajan paikat 1948	Suhteellinen osuus 1948
Kokoomus	264.044	28	14.6	33	17.1
Kansanpuolue/ Ed.	102.933	10	5.7	5	3.9
RKP	137.171	15	7.6	14	7.7
Maalaisliitto	421.613	51	23.2	56	24.2
SDP	480.754	53	26.5	54	26.3
SKDL	391362	43	21.6	38	20.0
Muut	14.940	-	0.5	-	0.5
Yhteensä		200	100.0	200	100.0

Kommunistit menestyivät vaaleissa hyvin, samoin uusi Suomen kansanpuolue; ensiksi mainitut saivat 12.000 ääntä enemmän kuin edellisissä eduskuntavaaleissa. Kokoomuksen äänimäärän menetys oli 58.000 ääntä.

Kokoomuksen sisäisessä vaalikritiikissä todettiin aluksi, että viimeinen edustajan paikka oli tiukalla jo ennen vaaleja monessa vaalipiirissä, varsinkin Kymen itäisessä ja Oulun vaalipiirissä, myös Uusimaa oli "täpärällä". Yhden paikan menetys aiheutuikin juuri näissä piireissä.

Kuitenkin kokoomuksen sisällä keskeisenä vaalitappion syynä pidettiin Kansanpuolueen menestystä: "Keskiluokka haki apua kansanpuolueesta." Mm. puolueen puheenjohtaja Arvo Salminen arvioi, että "Kansanpuolueella oli uutuuden viehätystä ynnä kova markkinointi". Toisena selittävänä tekijänä pidettiin "laimeata äänestysprosenttia". Myös Helsingin Sanomat "sympatisoi" uutta kansanpuoluetta. Toisaalta vaikka tappio oli "suuri", ei se kuitenkaan ollut "romahdus". Ilmeisesti kuitenkin tärkeimmän syyn vaalitappioon toi julki Päiviö Hetemäki: "Porvari ei näissä vaaleissa pelännyt, koska se ei tajunnut vaaraa; porvari menee vaalityöhön vasta, jos se ymmärtää vaaran olevan olemassa."⁵⁴⁸

Vertailuna todettakoon, että Maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimo arvioi myös, että "innostus vaaleja kohtaan ei ollut varsinkaan maaseutuväestön keskuudessa läheskään sellainen, kuin se oli ollut vuonna 1948". Luonnollisesti Korsimo tarkasteli tuloksia pääosin

⁵⁴⁷ SVT. Eduskuntavaalit 1951. A 23; Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1951-52. Kokous 19.7.1951; Nousiainen 1998, 48

⁵⁴⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1951-52. Kokous 19.7.1951.

vain puolueensa näkökulmasta pitäen toisena keskeisenä ML:n tappion syynä Kekkonen toisen hallituksen politiikkaa.⁵⁴⁹

Asiakirjojen valossa näyttää myös siltä, että kokoomuksen oma vaalitaistelu ei ollut samalla innolla toteutettu kuin kolme vuotta aikaisemmin. Esimerkiksi puoluetöimiston ohjeistuksen määrä piireille ennen vaaleja oli selvästi vähäisempää. Oma vaikutuksensa on voinut olla järjestösihteeri Onni Rantalan irrottautumisella tutkimustyöhön vähäksi aikaa: hänelle myönnettiin juuri ennen vaaleja 54.000 mk:n stipendi lisensiaatin tutkimuksen tekoa varten.⁵⁵⁰

Uutta tilanneanalyysiä 40-lukuun verrattuna oli "keskiluokan"⁵⁵¹ äänestyskäyttäytymisen esille tuonti. Maalaisliitto ja uusi kansanpuolue arvioitiin kokoomukseen verrattuna "luokkapuolueiksi", joka tilanne koettiin kokoomuksessa hyvin hankalana. Tämä sama teema tuli sitten toistumaan seuraavissa valtiollisissa vaaleissa hyvin selvästi. Erityisesti uusi kansanpuolue koettiin kokoomuksen piirissä suurena haasteena. Tämän puolueen arvo ja merkitys aitona puolueena kiistettiin, mutta toisaalta se nähtiin uhkatekijänä kokoomukselle.

KNL:n pääsihteeri Juha Rihtniemi piti vaalitappion syynä nuorten äänien menetystä: "Kokoomus kärsi pääasiassa äänikatonsa nuorten äänten keskityksestä, näissä vaaleissa erittäin suuri osa nuoria äänestäjiä siirtyi kansanpuolueelle, tämä on tosiasia, jota ei voi kieltää, meillä on nuoria ehdokkaita, mutta heillä ei ole taloudellisia resursseja vaalikampanjaan, joten olisi tärkeää, että täällä olevat edustajat vaikuttavat siihen, että piiriliitoissa varataan riittävän suuret resurssit ja voimavarat toimintaan, joka suoritetaan erityisesti nuoriin ikäluokkiin."⁵⁵² Toisessa yhteydessä Rihtniemi piti vaalitappion keskeisenä syynä kokoomuksen oppositioasemaa, joka pakotti tekemään "myönnytyksiä vähemmistöhallitukselle".⁵⁵³

"Maitovaalit"⁵⁵⁴ – "Kokonaisedun puolesta"

Vaaleissa oli maan väkiluvun jatkuvan kasvun myötä uusia äänestäjiä vajaa 200.000. Vaalit olivat viimeiset eduskuntavaalit, jotka pidettiin kolmen vuoden jälkeen; seuraavat olivat neljän vuoden päästä, vuonna 1958.

Kokoomuksen sisäpoliittinen asema vuoden 1954 alussa oli aivan toinen kuin aikaisemmin: Kekkonen neljäs hallitus oli kaatunut poliittiseen umpikujaan marraskuussa 1953, ja koska uutta poliittista hallitusta ei saatu aikaan sitä selvittämään, nimitti presidentti Paasikivi 17.11.1953 porvarillisen toimitusministeriön, jonka pääministeriksi tuli Sakari Tuomioja.

⁵⁴⁹ Suomi 1990, 139

⁵⁵⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1951-52. Kokous 9.5.1951.

⁵⁵¹ Vares on tutkimuksessaan (2008) selvittänyt laajasti kokoomuksen ongelmallista keskiluokka-kysymystä mm. otsikolla "Taistelu keskiluokasta alkaa".

⁵⁵² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1954 ylimääräinen puoluekokous Porissa. Pöytäkirja.

⁵⁵³ Rihtniemi 1968, 69

⁵⁵⁴ Nimitys "maitovaalit" johtuu siitä, että istunutta Tuomiojan hallitusta arvosteltiin erityisesti tuottajapiireissä maidon hintaa koskeneesta päätöksestä, "annettiin Maalaisliitolle suorastaan kirves käteen". Nummivuori 2006, 356.

Hallitus sai kuitenkin varsin poliittisen sävyn, koska siihen tuli mukaan kokoomuksesta puheenjohtaja Salminen sekä Tuure Junnila, T. A. Wiherheimo ja Päiviö Hetemäki, ruotsalaisista jo edellisessä hallituksessa ollut Törngren ja kansanpuolueesta puheenjohtaja Kaitila. Pääministeri Tuomioja itse oli Vapaamielisten liiton jäsen. Kokoomus oli nyt ikään kuin hovikelpoinen pitkästä ajasta. Toisaalta kokoomuksen puoluehallitus päätti, että puolueen jäsenet eivät edustaneet hallituksessa sen eduskuntaryhmää, vaan olivat asiantuntijoita.⁵⁵⁵

Tuomioja toteaa tutkimuksessaan ”Sakari Tuomioja. Suomalainen sovittelija”, että uusi pääministeri ”ankkuroi hallituksensa porvarillisiin puolueisiin paljon lujemmin ja näkyvämmän kuin useimmat olivat odottaneet. Edustajien saaminen Maalaisliitosta oli vaikeinta.” Pelättyjä ulkopoliittisia vaikeuksia ei tullut. Virkamieshallituksista poikkeava ja hallituksen poliittisuutta korostava menettely oli, että pääministeri saneli hallituksensa ensimmäisessä istunnossa pöytäkirjaan ohjelmajulistuksen.⁵⁵⁶

Normaalisti vuoden 1951 vaalien jälkeen olisi seuraavien vaalien aika ollut kesällä 1954, mutta tasavallan poliittinen tilanne vaati presidentti Paasikiveä hajottamaan eduskunnan ja määräämään vaalit pidettäväksi jo keväällä. Kaikki suurimmat puolueet olivat suhteessa Tuomiojan hallitukseen oppositiossa, joka näkyi julkisuuteen ennen kaikkea näiden puolueiden lehtien kautta. Mm. Suomen Sosialidemokraatti korosti sitä, että vain toimeenpanemalla mahdollisimman pian hajotusvaalit hallitus saattoi tulla hyväksytyksi toimitusministeriönä.⁵⁵⁷ Vaalien kiirehtimisessä myös kokoomus asettui SDP:n taakse, kun taas kansanpuolueissa mielipiteet jakaantuivat. Maalaisliitto puolestaan piti kiinni normaalista ajankohdasta.⁵⁵⁸

Varmistaakseen sosialidemokraattien ja pienten porvarillisten puolueiden kannatuksen pääministeri Tuomioja puolsi ennenaikaisia vaaleja ja taivutteli tälle kannalle myös epäroivän Paasikiven. Presidentin avoin kirje päätöksineen eduskuntavaalien järjestämisestä 7-8.3.1954 julkistettiin 8.12.1953.⁵⁵⁹

Alkanutta vaalitaistelua leimasi varsinkin SDP:n leskisläisen siiven jyrkkä kielenkäyttö. Kekkonen ”kuningastien” lisäksi myös koko ”Maalaisliitto oli murskattava”. Edellinen, syrjäytetty pääministeri Kekkonen puolestaan kävi samaan aikaan omaa poliittista henkiinjäämistä taistelua tavoitellen uudelleen pääministerin asemaa – minkä hän sitten saikin jo syksyllä 1954.⁵⁶⁰ Maalaisliiton Korsimo puolestaan oli tiivistänyt puolueen sanoman kahteen seikkaan: kaupunkilaiset eivät huolehdi maaseudun väen elinehdoista, ja että SDP ja kokoomus eivät pysty huolehtimaan suhteista Neuvostoliittoon. Kekkonen toisti samoja teemoja omalla vaalikiertueellaan.⁵⁶¹

Suomen mukaan Maalaisliitto oli tuskin milloinkaan aikaisemmin toiminut vaaleissa niin aktiivisesti ja yksituumaisesti kuin maalivaaleissa 1954. Maalaisliitolla oli nyt myös käytös-

⁵⁵⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1953-54. Kokous 16.11.1953; Koivisto 2005, 211-213

⁵⁵⁶ Tuomioja 1986, 227-228

⁵⁵⁷ Emt., 228-229

⁵⁵⁸ Polvinen 2003, 180-181

⁵⁵⁹ Emt.

⁵⁶⁰ Emt.

⁵⁶¹ Lehtinen 2002, 238-239

sään Korsimon virittämä mittava järjestö- ja vaaliorganisaatio. Suomi arvioi, että juuri SDP:n voimakas vaalikampanja oli omiaan yhdistämään Maalaisliiton rivit.⁵⁶²

Kokoomuksen ministereistä erityisesti Wiherheimo, joka oli valittu eduskuntaan Hämeen pohjoisesta vaalipiiristä, käytti ministerin asemaansa alkavassa vaalitaistelussa erittäin aktiivisesti hyväksi omassa vaalimainonnassaan Aamulehdessä, esimerkiksi monissa yksittäisissä ilmoituksissa käytettiin ilmaisua ”hyvä hallitus”⁵⁶³. Ilmaisun taustalla olivat Tuomiojan hallituksen pyrkimykset vähentää vielä silloista kansantalouden säännöstelyjärjestelmää.

Tuomioja arvioi edellä mainitussa tutkimuksessaan Sakari Tuomiojasta, että tämän hallitus nähtiin porvarillisissa puolueissa kovin eri tavoin: Maalaisliitolle se oli maaseutuvihamielinen, SDP:n tukema oikeistohallitus ja kokoomukselle kekkoskauden katkaissut asiantuntijaministeristö.⁵⁶⁴

Näissä vaaleissa oli ensi kertaa käytössä uusi vaalipiirijako, ja nyt *äänestettiin vain yhtä henkilöä*, ei enää ns. pitkiä listoja, joilla ehdokkaat olivat olleet puolueoimistojen määrämässä järjestyksessä. Vaalikausi muuttui kolmesta neljään vuoteen.

Kokoomus ja vaalit

Puolueen toimintasuunnitelmassa vuodelle 1954 pohdiskeltiin lähtökohtia tuleviin eduskuntavaaleihin. Yksi keskeisistä oli huoli porvarillisen enemmistön säilyttämisestä, sillä realistisen arvion mukaan edellisissä, vuoden 1951 vaaleissa tämä enemmistö oli säilynyt vain ”sattumanvaraisesti”: peräti viidessä vaalipiirissä oli vasemmiston enemmistö ollut vain muutaman sadan äänen päässä. Toisaalta kokoomuksessa laskeskeltiin, että porvarillisten äänestäjien määrä oli kuitenkin noin 60.000 suurempi kuin vasemmistoa kannattaneiden.⁵⁶⁵

Luonnollisesti myös vaaliliittokysymyksiä pohdittiin laajasti jo toimintasuunnitelmassa. Erityisen jyrkästi vaaliliittoon suhtautui Maalaisliitto, jonka taholla oli nähtävissä ”selvää vastentahtoisuutta”. Kansanpuolueen nähtiin taktikoivan jo etukäteen: ”Kansanpuolue hahvittelee ääniä vasemmalta, eikä halua siksi vaaliliittoon kokoomuksen kanssa. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa, päinvastoin vaaliliiton avulla voitaisiin pelastaa lisäpaikkoja porvaristolle.”⁵⁶⁶ Korsimo-elämäkerrassaan Virkkunen tuo esiin, että ”oikeistoon suuntautuvien vaaliliittojen vastustaminen oli puoluesihteerin Korsimon omaksuma pitkäaikainen linja”. Aina 1960-luvun alkuun saakka tämä linja piti hyvin. Esimerkiksi vuoden 1956 presidentin vaalien aikaan, seuraavia kunnallisvaaleja silmällä pitäen, kokoomuksen tarjottua vaaliliittoyhteistyötä eri kunnissa, piti Korsimo alustuksen piirijärjestöjen kokouksessa ilmoittaen sitten jälkepäin, että ”tällaisiin kyselyihin on vastattava kieltävästi”.⁵⁶⁷

⁵⁶² Suomi 1990, 298-299

⁵⁶³ Esim. Aamulehti 1.3.1954

⁵⁶⁴ Tuomioja 1986, 236

⁵⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 23.10.1953. Liite.

⁵⁶⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 23.10.1953. Liite.

⁵⁶⁷ Virkkunen 1976, 102

Tammikuun 1954 ylimääräisessä puoluekokouksessa Porissa esitteli puoluesihteerinä Honkala laajasti tulevien vaalien taustatekijöitä. Hänelle tyypilliseen tapaan esityksen pohjana olivat perusteelliset laskelmat toimintasuunnitelmassa jo mainittujen vaaliliittojen vaikutuksista eri vaalipiireissä: "Porvareiden on säilytettävä vaaleissa enemmistö eduskunnassa, joka on ehdottoman tärkeä kysymys, vaalien tärkein, jos eduskuntaan muodostuu vasemmisto-enemmistö, ei mistään asiallisesta politiikasta voida enää puhua. Viime vaaleissa alkoi negatiivinen kehitys porvaripuolueiden kannatuksessa, jos sama tappiollinen yleissuunta jatkuu, on mahdotonta tehdä laskelmaa eduskunnan kokoonpanosta. Matemaattinen tosiasia on, että vaaliliittojen avulla 95 porvareiden paikkaa voitaisiin muuttaa 105 paikan porvarilliseksi enemmistöksi." Johtopäätöksenä puoluesihteerinä ihmettelikin Maalaisliiton torjua suhtautumista vaaliliittoihin kokoomuksen kanssa vedoten voimakkaasti "80.000:een puolueen jäseneseen, jotka voivat nyt tehdä ratkaisevan palvelun kokoomukselle".⁵⁶⁸

Puolueen oman sisäisen vaalistrategian keskeiseksi linjanvedoksi valittiin se, että "tuetaan niitä piirejä, joissa on mahdollisuus saada lisäpaikkoja sekä toisaalta niitä piirejä, joissa kokoomuksen nykyiset paikat ovat vaarassa". Myös puolueen lehdistön ohjailuun vaaleissa oli halua: lehdistön kanssa olisi sovittava, että "ottavat muiden puolueiden ilmoituksia vastaan vain, jos nämä ovat vaaliliitossa kokoomuksen kanssa".⁵⁶⁹

Seuraavassa esitellään kootusti kokoomuksen vuoden 1954 eduskuntavaalien muita keskeisiä linjanvetoja, joissa korostuu se, että pyrittiin edelleen – vuoden 1948 vaalien hyvien kokemusten pohjalta – nostamaan pääasiaksi *kommunisminvastainen taistelu*⁵⁷⁰, "erityisen luja isku kommunismia vastaan".⁵⁷¹ Edellisten eduskuntavaalien tappiosta oli vedetty suhteesta kommunisteihin johtopäätökset. Huomiota herättävää oli myös jälleen keskusjohdon ohje valitsijayhdistyksille ja ehdokkaille "pidättäytymisestä loukkaavasta kielenkäytöstä" muita ehdokkaita kohtaan".

Uutta oli juuri vanhojen kokoomuslaisten periaatteiden esille tuonti sekä lehdistön kautta tehtävän vaalimainonnan vahva ohjailu. Tässä suhteessa oli aikaisempiin vaaleihin verrattuna puolueen keskusjohdon ote selvästi tiukentunut.

Puoluehallituksen kokouksessa 5.2.1954 käsiteltiin mainostoimiston laatimaa suunnitelmaa ja sen kustannuksia. Puoluehallitus totesi, että olisi hyvä "muokata mielialoja kokoomukselle myönteisiksi". Lehtimainonnan yleistemaksi oli valittu "kokonaisuus". Puoluehallituksen hyväksymät *käytännön vaalitaistelun* teema ja muodot olivat seuraavat:⁵⁷²

⁵⁶⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1954 ylimääräinen puoluekokous Porissa. Pöytäkirja.

⁵⁶⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 23.10.1953. Liite.

⁵⁷⁰ Vares on tutkimuksessaan (2008) kuvannut laajasti "kommunisminvastaisuuden itsestäänselvyttä" kokoomuksen toiminnassa 1950-luvulla.

⁵⁷¹ Emt.

⁵⁷² Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1954-55. Kokous 5.2.1954.

1. KOKONAISSETU - teema: tämän tietoiseksi tekeminen jo ennen varsinaista vaalimainontaa, millä luotaisiin mielialapohjaa
2. julistepropagandan levitys 15 - 21.2.54
3. ilmoittelu, jonka aiheena juuri "kokonaisedun" korostaminen vastakohtana nykyiselle pulaan johtaneelle eripuralle, levitys lehdistössä
4. valistustyö, joka rakentuu edelleen aatepohjalle: heittolehtiset, broshyyrit, lehdistö, radio, puheet, järjestöjäsenten keskustelutilaisuudet
5. hyökkäysase: ahdasta ryhmäajattelua, tyhmyyttä, poliittisia realiteetteja ja kommunisteja vastaan käytetään huumoria pilapiirrospalvelun avulla (vuoden 1948 vaalien hyvät kokemukset), levitys rautatiekirjakauppojen, puoluejärjestön ja yksityisyrittäjäjärjestön kautta.

Vaalitaistelun keskeinen teema, "*kokonaisetut*", nousi näissä vaaleissa toisaalta hallituspuolueen asemasta, mutta toisaalta sen voidaan katsoa myös liittyneen tutkimuksen alussa mainittuun, konservatiivisille puolueille ominaiseen arvomaailmaan: aatepuolueissa on aina korostettu kokonaisetua ryhmäkohtaisten intressien vastapainona.⁵⁷³ Tämän ajattelun taustalta taas löytyy mainittujen puolueiden hyvin heterogeeninen kannattajajoukko, jossa on mukana erilaisia ryhmiä, jolloin mitään niistä ei voida erityisesti nostaa esiin vaalitaisteluissa. Kokonaisetut kokoomuksen vaalikampanjoissa oli aina mukana 1970-luvulle saakka, mutta näkyvimmin se nostettiin esiin juuri vuoden 1954 eduskuntavaaleissa.

Vaalien alla oli puolueen keskustoimisto puoluesihteerin Honkalan johdolla erityisen aktiivinen: summittaisesti laskien keskustoimisto lähetti piireille tammikuun alun ja maaliskuun alun välisenä aikana yhteensä noin 40 kirjettä, joskus jopa useita kirjeitä saman päivän aikana. Verrattuna edellisiin, vuoden 1951 vaaleihin, oli tässä suuri ero. Vuoden 1948 vaalien alla oli keskustoimisto myös ollut hyvin aktiivinen, mutta ei kuitenkaan määrällisesti samalla tasolla kuin nyt. Vielä aivan vähän ennen vaalipäivää, 6.3.1954, tuli piireille kirje, missä kerrottiin kansanpuolueen vaalitunnuksista sekä edellisen päivän radion vaalikeskustelusta.

Esimerkiksi kirjeessä 23.1.1954 keskustoimisto painotti vaalipropagandassa henkilökohtaisen vaalityön keskeisyyttä, "arvokkuuden noudattamista" vaalityössä sekä "äänien hankkimista ensisijaisesti puolueen ulkopuolelta". Tämän ohjeen takana on ilmeisesti mm. se Rantalan tutkimuksessa esiin tullut näkökohta, että vähitellen myös kokoomuksen vaalitaistelu sai sotien jälkeen värikkäämpiä muotoja. Puolueen valitsijayhdistykset kilpailivat keskenään samoista äänestäjistä liiankin kiihkeästi; propagandassa ei peräänkuulutettu hyviä tapoja aina noudatettu, mikä Rantalan mukaan koski vaaleja vuosina 1951 ja 1954.⁵⁷⁴

Näin jo edellisten vaalien strategiaksi valittu "henkilökohtaisen vaalityön" korostaminen näkyi myös näissä vaaleissa. Muutoin keskustoimiston ohjeissa noudatettiin tarkoin puoluehallituksen hyväksymiä yleisiä linjauksia. Kansallisseuroille toimitettiin valmiita vaalipuheluonnoksia ehdokkaiden tueksi.

⁵⁷³ Rantala 1956, 120-121

⁵⁷⁴ Emt., 186-187

Kokoomuksen vaalitaistelun teemojen havainnollistamiseksi lainataan seuraavassa Pohjois-Hämeen piiriliiton mainoslehtistä, joka noudattelee hyvin edellä mainittuja teemoja. Kunkin ao. otsikon jälkeen olevassa tekstissä kerrottiin sitten tarkemmin, mistä oli kyse:⁵⁷⁵

”KUMPAA TIETÄ”

”Tahdotko hulinapolitiikkaa, epäjärjestystä ja rauhattomuutta?”

”Kommunismi meillä ja muualla”

”Tahdotko olla maanpettureiden avustaja? Vakoilua puolustusvoimissa, Vakoilujärjestö harjoitti myös teollisuusvakoilua”

”Terve kansa ei siedä orjuutta”

”Ole vapaa”

”Suomen kommunismin todelliset kasvot”

”Palkat-hinnat-demokratia”

”Perhe ja koti”

Vaaliteemoissa pyrittiin näin voimakkaasti vetoamaan kansaan uudelleen, että kommunismi muodostaa edelleen maalle uhan, joka voidaan torjua vain kokoomusta äänestämällä. Uusina teemoina olivat tuolloin ajankohtaiset työmarkkinoiden palkka-asiat.

Nummivuori pitää kokoomuksen vaalitaistelua näissä vaaleissa varsinkin Maalaisliittoa kohtaan ”säyseänä”, edellisiin vaaleihin verrattuna suorastaan ”aneemisena”. Kokoomus ei myöskään ollut erityisen aktiivinen kansanpuolueen suuntaan. Näin jouduttiin jo etukäteen ikään kuin altavastaajan asemaan.⁵⁷⁶ Nummivuoren arvioon voidaan tämän aineiston perusteella yhtyä, kokoomuksen vaalitaistelusta puuttui vuoden 1948 vaalien terävä kärki ja innostus. Kokoomuksella ei ollut näissä vaaleissa myöskään vastaavaa ulkoista ”nostetta”. Kommunistien vastaiseen taisteluun ei saatu vauhtia, eivätkä äänestäjät pitäneet sitä nyt tärkeänä. Myös puolueen puheenjohtajan asema ministerinä ehkä rajoitti kärkevää vaalitaistelua.

---

⁵⁷⁵ Pohjois-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1954.

⁵⁷⁶ Nummivuori 2006, 332-333

Kuva 9: Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1954 eduskuntavaaleissa. Puolue korosti "kokonaisetua" ja "ehjää kansaa". Edelleen olivat mukana myös vanhat iskus sanat "vapaa isänmaa". PTA.

Edellä mainittu kokoomuksen "väritön" leima ulospäin tiedostettiin tosin hyvin monissa puheenvuoroissa vaalien alla tammikuussa 1954 pidetyssä ylimääräisessä puoluekokouksessa. "Kokoomuslaiset eivät ole koskaan osanneet mainostaa itseään puolueena hyvin, on mainostettu yksittäisiä kansanedustajia joskus mauttomuuksiin saakka, mutta itse puolueesta ei ole puhuttu tarpeeksi, nyt tärkein tehtävä vaalitoiminnassa on kokoomuksen oikea mainostaminen. Kokoomuksen vastustajat ovat maallanneet puolueemme muutokuvan mieleisekseen, kuten Hertta Kuusinen ja Urho Kekkonen, mutta meidän on itse pystyttävä maalaamaan oman kasvomme Suomen kansan nähtäväksi." Puheenvuoroissa tuotiin jälleen – ja edelleen - esiin myös yksi kokoomuslaisuuden kulttuurinen malli: "Kokoomuslainen suhtautuu poliittiseen vaikuttamiseen jonkinlaisena kulttina, joka merkitsee *passiivisena olemista*, puolueen jäsenyys on yksityisasiä, joka ei toisille kuulu. Mutta me taistellemme toisia poliittisia puolueita vastaan, jotka mainostavat omaa puoluettaan ja puoluekanta, silloin myös meidän kokoomuksessa olisi oltava riittävän ylpeitä omasta vaikumuksesta ja tunnustettava avoimesti väriä, jonka takana ollaan."⁵⁷⁷ Puolueen edustajat

⁵⁷⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1954 ylimääräinen puoluekokous Porissa. Pöytäkirja.

kokouksissa pystyivät hyvin tunnistamaan mainitun kulttuurisen mallin, mutta eivät kuitenkaan käytännössä osanneet tehdä sille mitään sen muuttamiseksi.

Vaaleja varten muodostettiin erityinen *”Valtakunnallinen vaalipalvelu”*, jonka tavoitteena oli turvata eduskunnan porvarillinen enemmistö. Vaalipalvelun puheenjohtajana oli Päiviö Hetemäki. Organisaatio oli periaatteessa puolueista riippumaton, mutta käytännössä mm. rahaa kerättiin nimenomaan porvarillisille puolueille ja jossain määrin SDP:n asevelisivelle. Vaalipalvelun ylin johto koostui ns. *”Korkeasta Raadista”*, johon kuului Hetemäen ohella johtavia elinkeinoelämän henkilöitä. Toiminta oli salaista, mm. pöytäkirjoja ei kokouksista tehty. Koiviston mukaan mainittu organisaatio onnistui tehtävässään hyvin, rahaa kerättiin ennen kaikkea raadin jäsenten omien, elinkeinoelämän järjestöjen piiristä, jossa oltiin huolissaan kommunistien sosialisimisvaatimuksista.⁵⁷⁸

Piirien vaalitaistelu

Aluksi on syytä todeta, että piirejä koskeva lähdeaineisto on myös näiden vaalien osalta puutteellinen, sillä vuodesta 1954 ei ollut läheskään kaikissa piireissä lainkaan monistettua toimintasuunnitelmaa eikä toimintakertomusta. Seuraava kuvaus perustuu Etelä-Hämeen, Pohjois-Hämeen, Pohjois-Pohjanmaan sekä Vaasan eteläisen piirin toimintakertomuksiin ja –suunnitelmiin.⁵⁷⁹ Voidaan sanoa, että piirien omat vaalisuunnitelmat olivat vaatimattomia. Esimerkiksi Etelä-Hämeen piirin käsin kirjoitetussa paperissa oli uhrattu paljon tilaa piirin kunkin ehdokkaan lehtimainonnan aikataululle.

Vaalimateriaalin jako oli annettu yleisesti piiritoimiston vastuulle. Piireissä jaettiin keskustuimiston lähettämiä julisteita sekä lentolehtisiä. Piirien omia lehtiä, kuten *Pohjois-Hämeen* piirin lehteä, Pohjois-Hämeen Ristiä, jaettiin koteihin. Ehdokkaiden propaganda keskittyi pääosin maakunnan omiin lehtiin. Lehdistössä haluttiin korostaa teemoja *”kommunismia vastaan”* ja *”sosdempuoluetta vastaan”*. Esimerkiksi *Vaasan eteläinen* piiri jakoi vaalien alla julkaisua *”Tienviitta: SKDL/kommunismi – kansanvalta”* noin 15.000 kpl.

Piirien vaalisuunnitelmissa oli vaalistrategialla kaksi keskeistä kohtaa:⁵⁸⁰

1. valitsijoiden kanssa tapahtuvat suorat keskustelut
2. tukimieskunnan ja järjestökoneiston tehostaminen

Kansallisseurojen toivottiin järjestävän runsaasti *”väestön mielialoja muokkaavia puhetilaisuuksia”*, joista tuli tehdä vaalivalmistelujen päämuoto. Piiritoimistot avustivat tässä kansallisseuroja. Lisäksi tärkeänä nähtiin jäsenkannatuksen lisäämistä: sitä kautta myös vaalimenestys paranee.

Pohjois-Pohjanmaan piirin vaalisuunnitelma noudatteli keskustuimiston ohjeita: *”Kun vaalit ovat muuttuneet yhä räikeämmiksi, on myös meidän kokoomuslaisten panostettava alueel-*

⁵⁷⁸ Koivisto 2005, 222-223

⁵⁷⁹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset ja –suunnitelmat 1954-56.

⁵⁸⁰ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1954-56.

lisiin tilaisuuksiin ja esiinnyttävä siellä omaa asiaamme ajaen – toiset puolueet masinoivat kuitenkin vastaväittelijöitä niihin.”⁵⁸¹

Taloustilanne vaikeutti jo etukäteen vaalityön tehokasta organisointia. Myös ehdokasettelussa oli ongelmia monissa piireissä.

Ehdokkaiden vaalityöstä

Seuraavassa käytetään hyväksi Nummivuoren tutkimuksessa esitettyjä muutamien yksittäisten ehdokkaiden vaalikampanjoita.

Neljän kokoomuslaisen, satakuntalaisen ehdokkaan vaalityö poikkesi toisistaan huomattavasti. Aktiivisimmat olivat maataloussiiven ehdokas Matti Raipala, kokoomuksen valtiovarainministeri Tuure Junnilla sekä Hugo Nuorsaari. Raipala piti puheen 89 tilaisuudessa sekä kirjoitteli ahkerasti lehtiin. Lisäksi Raipalasta kertovia julisteita, lentokirjasia sekä esittelylehtisiä jaettiin yli 60.000 kpl. Junnilla puolestaan puhui noin 30 tilaisuudessa, valitsijayhdistykselle kerättiin 4.000 nimeä, seinäjulisteita liimattiin 8.000 ja esittelylehtisiä 12.000. Kyllikki Pohjala sen sijaan esiintyi vain neljässä eri tilaisuudessa, eikä kirjallista aineistokaan juuri jaettu. Hugo Nuorsaari kävi massiivisen kampanjan, esittelylehtisiä painettiin 40.000 ja Satakunnan Kansassa oli 60 mainosta.⁵⁸² Voidaankin sanoa, että 1950-luvun vaalikampanjat olivat edelleen laajentuneet verrattuna edellisiin vuosikymmeniin.

Pohjalaa mainostettiin aluksi ”Kodin ja isänmaan puolesta”, mutta valitsijayhdistys vetosi äänestäjiin iskulauseella: ”Keskittäkää naisten äänet Kyllikki Pohjalalle.” Junnilaa taas markkinoitiin ministeritaustaan sopivasti ”vapaan yhteiskuntajärjestyksen” ja ”järkeväen talouspolitiikan edustajana”.⁵⁸³

Koiviston mukaan Tuomiojan hallituksen kolmaskin ministeri, Päiviö Hetemäki, hyötyi kampanjassaan Keski-Suomessa ministerin asemastaan. Hetemäen keskeinen teema oli puolueen linjan mukainen koko kansan etu, joka oli asetettava ryhmäkohtaisten etujen edelle. Juuri ”luokkaetuilu” oli Hetemäen mukaan ajanut maan kriisiin.⁵⁸⁴

Junnilan 1980-luvun lopulla tehdyn haastattelun mukaan vielä 1950-luvulla ehdokkaaksi pääsy oli suhteellisen helppoa, kun vain oli takana jonkun väestönosan tuki jo etukäteen, esimerkiksi yrittäjien. Vaalikampanjassa tämä tukiryhmä piti organisoida vaalityöhön. Myös vaalien rahoitus tuli useimmiten näiden taholta. Kampanjoinnin keskeinen muoto oli nyt puhekierrokset, lisääntyvässä määrin myös lehtimainonta. Junnilan tapauksessa useimmissa vaaleissa ehdokkaan vaaliteemat olivat talouspolitiikkaan liittyviä.⁵⁸⁵

⁵⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1954-56.

⁵⁸² Nummivuori 2006, 338-339

⁵⁸³ Emt.

⁵⁸⁴ Koivisto 2005, 223

⁵⁸⁵ Tuure Junnilan haastattelu 27.10 ja 3.11.1989. Veteraanikansanedustajien muistitietoaineisto. Eduskunnan arkisto.

Kokoomuksen äänenkannattajien kokoomusta tukeva aineisto vaalien alla

Lehdet yleisesti

Lehtien toimituspolitiikalle oli yhteistä vuoden 1954 vaaleissa, että ne uutisoivat näyttävästi kokoomuksen ylimääräisen puoluekokouksen tammikuussa. Maakuntalehtinä Aamulehdessä ja Karjalaisessa oli enemmän piiritason järjestötoiminnan uutisia, mikä ei tietenkään soveltunut hyvin Uuden Suomen toimituspolitiikkaan. Lehtien pääkirjoitustoimittajat painottivat jälleen kokoomuksen yhteistyökykyä ja – halua arvostellen Maalaisliittoa ja vasemmistopuolueita. Aamulehti ja Karjalainen puolustivat Tuomiojan hallituksen toimintaa. Kommunismista varoiteltiin monin tavoin: paitsi pakinoita ja pääkirjoituksia Aamulehti ja Karjalainen julkaisivat vähän ennen vaaleja koko sivun leveydeltä tähän liittyviä iskulauseita: ”Kavahda kommunismia!” Vaaliehdokkaiden mainonta oli maakuntalehdissä sekä vaali-piirikohtaista yhteismainontaa että myös ehdokaskohtaista mainontaa. Kärkiehdokkaiden mainonta oli runsasta. Läheskään kaikki ehdokkaat eivät esiintyneet kokoomuspuolueen vaan valitsijayhdistyksen alla.

Aineistokohtainen tarkastelu

Kokoomusta tukevasta uutisoinnista tärkein aihe oli ajanjaksolla kaikissa lehdissä kokoomuksen Porin puoluekokous, jota selostettiin etusivun lisäksi laajasti myös sisäsivuilla. Jopa puoluekokouksen ”julistus” julkaistiin Uudessa Suomessa neljäsosasivun kokoisena ja sellaisenaan. Aamulehdessä oli puolueen puheenjohtajan Arvo Salmisen puheen referointi, joka jatkui sitten sisäsivuilla, puheenjohtajan kuvan kanssa. Kokoomuksen tavoitteita esiteltiin otsikolla ”Oikeiston asema, tehtävät ja pyrkimykset nykyhetkellä”. Salmisen puheesta esiteltiin hyvin kohtaa, missä tämä painotti ”mahdollisuutta nostaa kokoomuksen äänimäärää huomattavasti”. Myös Tuomiojan hallituksen keskeinen tavoite, kansantalouden säännöstelyjärjestelmän purkaminen, mainittiin lehden jutussa näkyvästi: ”Säännöstelyjärjestelmä aikansa elänyt.”⁵⁸⁶

Puoluekokouksen jälkeen Karjalainen keskittyi maakunnan asioihin. Esimerkiksi Karjalaisen etusivun pääuutisena oli kokoomuksen vaaliliiton syntyminen vaalipiirissä: ”Kansallisen Kokoomuksen vaaliliitto päätetty muodostaa Kuopion läänin itäiseen vaalipiiriin. Esitys yleisporvarillisesta vaaliliiton aikaansaamiseksi ajautui karille.” Helmi-maaliskuussa lehden vaaleihin liittyvät uutiset olivat pääosin kokoomuksen paikallisten vaalitulaisuuksien selostuksia. Jos niissä oli mukana puolueen johdon edustaja, oli kyseisestä tilaisuudesta myös etukäteispuffi: ”Ministeri Arvo Salminen puhuu Joensuussa.” Tilaisuuden jälkeen lehden mukaan ”Kokoomuksella onnistunut vaalijuhla”.⁵⁸⁷ Myös Uuden Suomen uutiset liittyivät piiritason järjestötoimintaan sekä ehdokasasetteluun. Esimerkiksi tammikuussa oli uutinen, minkä mukaan ”Kokoomuksen alue- ja matkasihteerit olivat koolla Helsingissä”. Päivää myöhemmin uutisoitiin, että ”Uudenmaan kansallisliitolla ylimääräinen kokous”. Samassa lehdessä kerrottiin myös, että ”Kokoomuksen ehdokkaat nimetty Vaasan pohjoisessa ja Kuopion itäisessä vaalipiirissä”.⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ Aamulehti 10.1.1954

⁵⁸⁷ Karjalainen 10.1, 12.1, 16.1, 14.2.1954 ja 16.2.1954

⁵⁸⁸ Uusi Suomi 10.1, 12.1.1954

Aamulehti uutisoi samoin paikallisia vaaliteemoja ottaen esiin myös kokoomuksen yleisesti, jopa Uutta Suomea enemmän. Esimerkiksi vaaliliittojen muodostamiseen otti Aamulehti kantaa 12.1 otsikoimalla uutisen kokoomuksen vaalineuvotteluja tukien: "Maalaisliitto esti porvarillisen vaaliliiton syntymisen Hämeen pohjoisessa piirissä – Pohjois-Hämeen kokoomus ehdotti Maalaisliiton ja kansanpuolueen piireille neuvotteluja asiasta."

Tammikuun lopussa lehti uutisoi kokoomuksen naisjärjestöjen toiminnasta tyyliin "Kokoomuksen Naisille keskitettyä huoltotyötä". Helmikuun puolivälissä kerrottiin lehdessä Tampereen kokoomuksen naisten vuosikokouksesta: "Luokkapuolueajattelu vienyt jo umpikujaan valtion talouden." Näin lehti tuki kokoomuksen yleistä, "luokkapuolueita" arvostelevaa vaaliteemaa. Samaan aikaan kerrottiin lehdessä myös Tuomiojan hallituksen kokoomuslaisten ministereiden vierailusta Tampereella.⁵⁸⁹ Helmikuun lopussa Aamulehden etusivun uutisessa esiteltiin myös hyvin kokoomuksen vaaliteemoja uutisella: "Varmuus vapaudesta ja kansallinen eheys – kokoomuksen ehdokkaita esiteltiin eilen Tampereella." Uutinen oli lehdessä neljällä palstalla valokuvilla varustettuna. Sisäsivuilla jatkettiin jutun käsittelyä otsikolla: "Kansallinen ajattelu on kokoomuksen tavoitteena."⁵⁹⁰ Uutisten muodossa oli Aamulehdessä myös muutaman kerran ilmoitus "Kokoomuksen vaalipalvelu toimii".

Lehtien pääkirjoitusten vaaleihin liittyviä aiheita oli entiseen tapaan kokoomuksen yhteistyökyvyn korostaminen, Maalaisliiton Korsimon puheiden kritiikki sekä vasemmiston vaalivoitosta varoittaminen. Esimerkiksi Aamulehden mukaan "Vasemmiston vaalivoitto koituisi koko maan tappioksi, siksi vasemmiston on pidettävä eduskunnassa vähemmistönä", tai "Kokoomuspuolueen taholta on kiinteästi esitetty, että maan etu vaatii yhteisen hallituspohjan levittämistä".⁵⁹¹ Karjalaisen pääkirjoituksissa käsiteltiin vaaleja 5-6 kertaa. Aamulehden ja Uuteen Suomeen verrattuna vain Karjalaisessa puolusteltiin Tuomiojan hallituksen ja sen kokoomuslaisten ministereiden toimia. Yhdenmukaista oli sen sijaan Maalaisliiton ja kansanpuolueen porvarillisen lojaliteetin puuttumisen kritiikki, kommunismilla pelottelu sekä äänestämään patistelu. Esimerkiksi tammikuussa lehti totesi, että "porvarillisten voimien asemaa vaaleissa ei vahvisteta sillä, että toivotaan oikeiston häviötä, kuten kansanpuolueen edustaja totesi radiossa". Toisessa jutussa käsiteltiin Maalaisliittoa: "Erikoisen merkillepantavaa on ollut se taistelu, jota ML on käynyt kokoomusta vastaan, intohimoja on pidetty yllä täysin valheellisilla puheilla ja kirjoituksilla."⁵⁹²

Aamulehden ja Karjalaisen *pakinoitsijat* tukivat epäsuorasti kokoomusta käsitellen sekä Maalaisliittoa että vasemmiston puolueita kielteiseen sävyyn. Esimerkiksi Aamulehden "Jumin" mukaan: "Herra Korsimon puhe henkii selkäpiitä karmivaa salaperäisyyttä, suomalainen kirjallisuus on menettänyt suuren kyvyn." Yhtä värikästä kieltä pakinoitsija käytti mm. "kommunistien välikysymysilveilystä".⁵⁹³ Karjalaisen toimittaja "Kipinä" varoitteli vaaleihin liittyvissä jutuissaan kommunisteista tyyliin: "On kavahdettava rajan rahvaan antamasta ääniä kommunisteille." Tai toisen esimerkin mukaan "Kaikkien suomalaisten ajattelevien äänestäjien on annettava äänensä sellaisille ehdokkaille, jotka eivät missään vaiheessa antaudu kommunismin tukijoiksi".⁵⁹⁴

⁵⁸⁹ AL 29.1.1954

⁵⁹⁰ AL 27.2.1954

⁵⁹¹ AL 17.1 ja 27.2.1954

⁵⁹² Karjalainen 19.1, 27.1, 17.2 ja 6.3.1954

⁵⁹³ AL 23.1, 6.2.1954

⁵⁹⁴ Karjalainen 22.1 ja 29.1.1954

Näiden vaalien alla myös Uudessa Suomessa oli *kokoomuksen järjestötoiminnan esittelyä* rajoittuen tosin vain pariin kolmeen pikku-uutiseen: "Kokoomus toimii Uudellamaalla" tai "Kokoomus toimii Luumäellä" tai "Kansallisseuran toimintaa: Heinolan kansallisseuran kokous". Karjalaisessa ja Aamulehdessä kokoomuksen paikkakuntaohjaiset vaalililaisuudet olivat lehdessä erillisellä "*Kokoomus puhuu*"-palstalla, useita kertoja vaalien alla.

Puolueen omat vaalimainokset keskittyivät kaikissa lehdissä helmikuun lopulle ja maaliskuun alkuun. Tekstiesimerkkinä olkoon seuraava Uuden Suomen mainos: "OLE VAPAA. VAPAA ISÄNMAA VAATII EIJÄN KANSAN." Merkille pantavaa on kokoomuksen tärkeän kohderyhmän huomioonottaminen myös vaalimainonnassa, puolueen vaaliohjelman mukaisesti: "HENKISEN TYÖN JUHLA. Järjestää Kansallisen kokoomuksen Henkisen Työn Neuvottelukunta". Kokoomuksen ohjelman mukainen oli myös mainos: "IRTI LUOKKA-PUOLUEISTA, ÄÄNET KOKOOMUKSEN HYVÄKSI." Puolue korosti vaalimainossaan Uudessa Suomessa myös "maan suurinta vaaliliittoa", joka oli solmittu kokoomuksen, Vapaamielisen liiton sekä Maalaisliiton kesken Helsingissä. Myös kommunismista varoitettiin ilmoituksissa muutaman kerran: "KANSALAINEN, KAVAHDA KOMMUNISMIA."⁵⁹⁵ Aamulehden mainoksen mukaan "MAAN ETU LUOKKAPYYTEIDEN EDELLE! Maan johtoon pätevät voimat. Kansallinen Kokoomus." Maaliskuussa kehoitettiin ajattelemaan kuten "suomalainen".⁵⁹⁶ Kokoomuksen oma vaalimainonta Karjalaisessa alkoi samaan aikaan kuin Aamulehdessä ja Uudessa Suomessa, helmikuun jälkipuoliskolla. Luonnollisesti puolueen mainosten sanoma oli sama kaikissa, "kansan yhdistäminen"⁵⁹⁷.

Ehdokkaita esiteltiin tekstimainontana yhteisesti Aamulehdessä ja Karjalaisessa. Esimerkiksi Aamulehdessä oli tammikuun lopusta alkaen mainos aina otsikolla "Kokoomuksen ehdokkaista Hämeen Pohjoisessa vaalipiirissä". Jutussa oli valokuvat sekä esittelyteksti aina kulloinkin esiteltävistä ehdokkaista, kaksi tai kolme ehdokasta kerrallaan. Näitä esittelyjä oli lehdessä aina vaaleihin saakka joka viikko.⁵⁹⁸ Muista lehdistä poiketen oli Uudessa Suomessa erillisiä ehdokkaiden *tekstimainoksia* muutama ennen vaaleja. Näissä oli kuvien kanssa esitelty kerrallaan kahdesta kolmeen ehdokasta. Tässä tuli jälleen esiin Uuden Suomen erilainen asema: lehti ei voinut Aamulehden ja Karjalaisen tapaan panostaa samalla tavoin vaalipiirien yhteisehdokkaiden mainontaan.

Kaksi yhteistä vaaliteemaa nousi *ehdokasmainonnassa* yli muiden: kommunisteista varoittaminen ja kansan yhtenäisyyden korostaminen. Vaalimainonnassa olivat muutamat kärkiehdokkaat edelleen kaikissa lehdissä omaa luokkaansa. Uudessa Suomessa näitä olivat ennen kaikkea KNL:n puheenjohtaja Jussi Saukkonen, puolueen puheenjohtaja Arvo Salminen, Erkki Leikola sekä naisista Margit Borg-Sundman. Myös tuntematon Usko Koski mainosti paljon, mikä viittasi uuteen trendiin: ehdokasmainonta oli leviämässä. Ensimmäisenä vaalipäivänä oli lehdessä Helsingin vaalipiirin kokoomuslaisten yhteinen vaalimainos otsikolla: "VALITSE NYT OIKEIN. SUOMEN KANSA EIJÄKSI JA VOIMAKKAAKSI."⁵⁹⁹ Aamulehden lukijan oli helppo todeta, että ennen kaikkea Tuomiojan hallituksen ministeri Wiherheimo mainosti jälleen hyvin näkyvästi itseään, vaalien alla joka päivä ja aina Aamulehden etusivulla, karkeasti laskien Wiherheimon mainos oli lehdessä noin 40 kertaa. Wi-

⁵⁹⁵ Uusi Suomi 17.2, 26.2.1954

⁵⁹⁶ AL esim. 18.2.1954

⁵⁹⁷ Karjalainen esim. 25.2.1954

⁵⁹⁸ AL esim. 22.1.1954

⁵⁹⁹ US 18.2, 21.2, 24.2, 25.2.1954

herheimon ohella ahkeria mainostajia olivat Jaakko Hakala, Eero Kivelä, edellisissä vaaleissa jo mainittu Nuorsaari, Matti Raipala ja jälleen Tuure Junnila.⁶⁰⁰

Aamulehdessä kokoomuksen ehdokkaiden vaalimainoksissa tuotiin esiin pääosin kokoomuksen yleisiä teemoja. Istuvan ministerin Wiherheimon tunnuslause, joka toistettiin jokaisessa mainoksessa, oli "Terveen talouden edustaja". Toinen usein toistettu teema oli ajalle tyypillinen "Irti säännöstelystä". Myös toinen kokoomuksen ministereistä, Tuure Junnila Satakunnasta, mainosti Aamulehdessä talouteen liittyvillä teemoilla. Myös "kykyä", "vastuuntuntoa" ja "harkintaa" painotettiin ilmoituksissa. Wiherheimo vetosi myös "virkamiesten palkkojen noston" tarpeellisuuteen. Maatalousväestön oma ehdokas Matti Raipala mainosti näkyvästi vedoten aina juuri mainittuun väestöosaan.⁶⁰¹

Varsinainen ehdokasmainonta alkoi myös Karjalaisessa tekstimainosten muodossa, useimmiten kolme ehdokasta yhdessä. Näitä mainoksia oli lehdessä ennen vaaleja 7-8 kertaa helmikuun puolivälistä alkaen. Ehdokkaiden maksetut mainokset olivat aluksi vaalipiirin yhteismainoksia otsikolla: "ISÄNMAAN TULEVAISUUS VAAKALAUDALLA. KOMMUNISTIEN VALTAPYRKIMYKSET TORJUTTAVA." Yhden ehdokkaan mainokset keskittyivät muiden lehtien tapaan selvästi muutamiin kärkiehdokkaisiin; eniten mainostivat Raino Hallberg ja Paavo Turtola, pari viikkoa ennen vaaleja useita kertoja viikossa. Ensiksi mainitun mainoksessa oli cv jälkimmäisen vaaliteeman ollessa "vapaa maa". Molempien mainoksissa oli myös maininta kokoomuksesta, joka kuitenkin puuttui edelleen monien ehdokkaiden vaalimainonnasta.⁶⁰²

Ehdokasmainonnan lisäksi julkaistiin Aamulehdessä ja Karjalaisessa *yleisiä tekstilmoituksia ja iskulauseita* helmikuun lopulta lähtien muutaman kerran. Esimerkiksi 26.2 oli Aamulehdessä ilmoitus "Isänmaa kutsuu työhön – äänestä kokoomusta". Aivan vaalien alla, 5.3, oli sitten hyvin näkyvästi tekstimainos otsikolla "Kavahda kommunismia". Sen jälkeen itse teksti jatkui alaotsikolla "Miksi kommunistit hyökkäävät vain kokoomusta vastaan". Samassa lehden numerossa oli erikseen tekstimainos lehden sisäsivun alalaidassa "Varjele Suomea länsimaisen vapauden maana!". Seuraavana päivänä vastaavassa teksti-ilmoituksessa otsikoitiin tyyliin "Vuosien 1945 - 53 hallituspolitiikasta on luovuttava kerta kaikkiaan. Kokoomus on osoittanut luokkapuolueiden vahingollisuuden". Otsikoiden jälkeen ilmoituksessa todisteltiin, miten kansanpuolueelle annettu ääni menee hukkaan. Näkyvästi tuotiin esille myös kokoomuksen vaaliteema "KOKONAISUUDEN ETU on asetettava valtakunnan ylimmäksi toimintaohjeksi".⁶⁰³ Karjalaisen tekstimainoksissa varoiteltiin kommunismista sekä esitettiin kokoomuksen ansioita, esimerkiksi tyyliin "KOMMUNISTIEN VAALITERVEHDYS: aseellinen kumous Suomessa, elleivät verettömät keinot tuota tuloksia".⁶⁰⁴

⁶⁰⁰ AL esim. 18.2, 20.2, 25.2, 28.2.1954

⁶⁰¹ AL esim. 19.2, 21.2, 25.2, 27.2.1954

⁶⁰² Karjalainen esim. 27.2, 28.2 ja 3.3.1954

⁶⁰³ AL 26.2, 5.3, 7.3.1954

⁶⁰⁴ Karjalainen 6.3.1954

Vaalien tulokset

Vuoden 1954 eduskuntavaalien tulokset olivat jälleen - nyt jo toistamiseen valtiollisissa vaaleissa – kokoomukselle pettymys: huolimatta äänestäjien absoluuttisen määrän kasvusta vajaalla 190.000:lla oli kokoomus ainoa puolue, jonka saama kokonaisäänimäärä laski. Puolueen prosentuaalinen osuus äänistä puolestaan väheni vuoden 1951 eduskuntavaalien luvusta 14,6 % lukuun 12,8 %. Vaalien äänestysprosentti oli siihen asti korkein, 79,9.

Seuraavassa taulukossa esitetään puolueiden saamat äänimäärät sekä suhteelliset osuudet:

Taulukko 14. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä edustajanpaikat vuoden 1954 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1951 eduskuntavaalit.⁶⁰⁵

Puolue	Äänimäärä	Suhteellinen osuus 1954	Edustajanpaikat 1954	Suhteellinen osuus 1951	Edustajanpaikat 1951
Kokoomus	257.025	12.8	24	14.6	28
Maalaisliitto	483.958	24.1	53	23.2	51
Kansanpuolue	158.323	7.8	13	5.7	10
Vapaamiel.	6.810	0.3	-	-	-
RKP	140.130	7.0	13	7.6	15
SDP	527.094	25.9	54	26.5	53
SKDL	433.528	21.6	43	21.6	43
Yhteensä	2.008.257	100.0	200	100.0	200

Taulukosta 14 voidaan todeta, että SDP säilytti suurimman puolueen asemansa sen suhteellisen osuuden pysyessä ennallaan. Maalaisliitto rynnisti nyt hyvin lähelle. Myös SKDL säilytti asemansa hyvin onnistuen jopa lisäämään kannatustaan edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna. Sen sijaan kokoomuksen suhteellinen ääniosuus ja paikkaluku putosivat edelleen edellisistä vaaleista, jotka nekin olivat olleet puolueelle ”katastrofi”.

Kokoomuksen menetykset olivat kuitenkin suhteellisesti tarkastellen erilaisia maan eri osissa. Seuraavassa taulukossa esitetään piirien tulokset vaalipiireittäin:

⁶⁰⁵ SVT. Eduskuntavaalit 1954. A 24

Taulukko 15. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus vuoden 1954 eduskuntavaaleissa vaalipiireittäin.⁶⁰⁶

Vaalipiiri	Kokoomuksen suhteellinen osuus
1. Helsinki	17.4
2. Uusimaa	8.1
3. Turku eteläinen	18.7
4. Turku pohjoinen	16.5
5. Häme eteläinen	16.2
6. Häme pohjoinen	18.4
7. Kymenlaakso	13.1
8. Mikkeli	11.7
9. Kuopio läntinen	10.0
10. Kuopio itäinen	9.1
11. Vaasa eteläinen	15.8
12. Vaasa pohjoinen	10.5
13. Vaasa itäinen	12.1
14. Oulu	7.4
15. Lappi	10.2
Koko maa	12.8

Kokoomuksen vahvoja alueita olivat 1950-luvun puoliväliin tultaessa Helsinki, Turun pohjoinen, Hämeen molemmat piirit sekä Vaasan eteläinen piiri. Uusimaa ei ollut vielä saanut sitä merkitystä, mikä sille myöhemmin tuli.

Vaalien analyysi

Vaalitappion syitä analysoitiin puolueessa⁶⁰⁷ luonnollisesti monilla eri foorumeilla sekä ta-soilla. Puolueen oman, kansallisseurojen johtokunnille tekemän kyselyn vastauksissa painotettiin erityisesti kokoomuksen ohjelmien huonoa tunnettuutta, puolueen ”kapitalisti”-leimaa, huonoa ehdokasasettelua, johdon passiivisuutta ja huonoa yhteyttä kenttään, ”suppean piirin”-politiikkaa, huonoa tiedottamista ja tuudittautumista ”kyllä tämä hyvin menee”-ajatteluun⁶⁰⁸.

Puoluehallituksessa päätoimittaja Lauri Aho käytti hyvin valmistellun puheenvuoron, missä hän esitti vaalitappion keskeisenä syynä sen, että ”kp:n menettely nojasi keskiluokan tyytymättömyyteen palkkakehitykseensä” ja että ”tämä tyytymättömyys on myös aktivoitunut”, ja ”purkautui niitä puolueita vastaan, jotka ovat olleet maan asioiden hoidossa”.⁶⁰⁹ Myös Aho toi esiin kokoomuksen kapitalisti-kuvan sekä ohjelman vanhoillisuuden. Aho esitti myös ilmeisesti hyvin tärkeän kysymyksen: ”Onko kokoomuksen asiallisuus rasite?”

⁶⁰⁶ SVT. Eduskuntavaalit 1954. A 24

⁶⁰⁷ Ks. myös Vares 2008, 235-239

⁶⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1954-55. Kokous 15.3.1954.

⁶⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1954-55. Kokous 15.3.1954. Liite.

Ahon analyysissä painottuvat selvästi uuteen kansanpuolueeseen sekä kokoomuksen menettelytapoihin ja ilmeeseen liittyvät tekijät: kansanpuolueen haasteeseen⁶¹⁰ ei kyetty vastaamaan, ja toisaalta "kokoomus on edelleen liian vanhanaikainen".

Jäsenet Heikkilä ja Karikoski esittivät myös kritiikkiä:⁶¹¹ Heikkilä: "Kansa kaipaa humpuukia! Isänmaallinen henki on silti säilytettävä!" Karikoski: "Puolueessa valtasuhteet eivät ole kunnossa: puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän suhde on vanhanaikainen, muualla ei eduskuntaryhmä tee ratkaisuja kuulematta puoluehallitusta kuten meillä tapahtuu, suhde puolueen ja lehdistön välillä ei ok. Meidän lehdistö ei rummuta tarpeeksi, vaalipropaganda on aikansa elänyttä, puuttuu iskevyyttä." Tätä arviota voidaan pitää varsin osuvana.

Puoluesihteri Honkala esitti puolestaan myös keskeisenä vaalitappion syynä kansanpuolueen vaalitaktiikan, ja että kansanpuolue "eteni ikään kuin psykoosinomaisesti". Honkala myönsi kuitenkin myös puolueensa ohjelmien uudistamisen tarpeen.

Merkille pantavaa on, että näissä analyyseissä ei kajottu lainkaan siihen, oliko vaalitaistelussa edelleen vahvasti esillä ollut kommunismin vastaisuus ollut oikea linjanveto. Ottaen kuitenkin huomioon edellä kuvatun, maan yleispoliittisen tilanteen – mm. kommunistien jo pitkään jatkunut oppositiossa olo jne. – olisi puolueelle voinut olla hyödyllistä pohtia myös tätä näkökulmaa. Kommunismin vastaisuus vaalitaistelussa tuli esiin ennen kaikkea piirittämällä. Puolueen johdossa pääteemaksi valittu "kokonaisetut"-teema ei kuitenkaan jaksanut innostaa riittävästi kokoomuksen potentiaalisia äänestäjiä; se oli liian kaukana omista eduista.

Päätoimittaja Ahon analyysissä esille nostettu kyvyttömyys vastata kansanpuolueen haasteeseen oli ilmeistä ja näkyvää. Taistelussa keskiluokan suosiosta kansanpuolue käytti hyödykseen asemaansa tavallaan uutena puolueena ratsastaen myös suurilla lupauksilla vedoten erityisesti keskiluokkaan.⁶¹² Kokoomuksen asiateemat ja – argumentit eivät pureet äänestäjiin. Voidaan sanoa, että kokoomus jopa sanoutui irti vaalimainonnassaan "luokkapuolueista" kieltäen näin samalla keskiluokan. Puolueen ehdokkaista tosin muutamat ottivat tämän teeman huomioon. Esimerkiksi ministeri Wiherheimo vaati "virkamiesten palkkojen nostamista". Kuitenkin myös hänen vaalipropagandansa painopiste oli muualla, "terveessä taloudessa". Keskiluokka-teema oli keskeinen myös satakuntalaisen Aimo Tammivuoren vaalikampanjassa.

Puolueessa myös luultiin, että sen ministereiden näkyvä asema Tuomiojan hallituksessa olisi ollut puolueelle eduksi vaaleissa. Myös tämä loi osaltaan harhaa siitä, että vaaleissa kyllä pärjätään. Jussi Saukkonen katsoo muistelmissaan, että pääosin tappio vaaleissa johtui Tuomiojan hallituksen toimenpiteestä kauan jatkuneen säännöstelyn purkamiseksi, "jota toimenpidettä eivät läheskään kaikki yhteiskunnan jäsenet hyväksyneet".⁶¹³

---

⁶¹⁰ Vares (2008) on selvittänyt tutkimuksessaan laajasti kokoomuksen kannanottoja ja toimintapolitiikkaa suhteessa keskiluokkakysymykseen. Varesen mukaan kokoomuksen puoluehallituksen työvaliokunta noteerasi Itsenäisen Keskiluokan hankkeet jo vuoden 1949 lopulla. Emt., 183-190.

⁶¹¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1954-55. Kokous 15.3.1954.

⁶¹² Nummivuori 2006, 332.

⁶¹³ Saukkonen 1973, 235; ks. myös Smolander 2000, 106-108

Myös vuoden 1955 puoluekokouksessa palattiin vielä edellisiin eduskuntavaaleihin. Tähän asti vaimeasti esiintynyt, puoluesihteerin *Honkalan vastaan suunnattu arvostelu* oli nyt terävöitynyt; tappio vaaleissa oli myös puoluesihteerin syytä, koska hänellä ei kansanedustajan tehtävän vuoksi ollut riittävästi aikaa puolueelle: "Meillä ei ole päätoimista puoluesihteeria, joka omistaisi kaiken tarmonsaa ja kaiken aikansa puolueen hyväksi, pitäisi puoluejohdon ehdottomasti ymmärtää, että meillä pitää olla päätoiminen puoluesihteerin, esitän tämän jonkinlaisena hätähuutona puoluejohdolle." Toisessa puheenvuorossa otettiin esille Honkalan taipumus pitkiin selostuksiin: "Minusta tuntui, kun puoluesihteerin puhui, että meidät hukutetaan sanoihin. Johto ei ole riittävästi yhteydessä maakuntiin, ja pyrkii sitten vähän meitä syyttelemään, kyllä se laiminlyönti on pääkallonpaikalla, kyllä me ajattelemme aivoilamme." Honkala puolustautui viittaamalla mm. kentälle lähetettyyn kyselyyn tulevasta presidenttiehdokkaasta: "600:sta kyselyn saaneesta vastasi vain 11 paikallisyhdistystä."⁶¹⁴

Puolueen toiminnan kannalta voi hyvin perustein sanoa, että keskustoimiston ohjaus oli erittäin tiukkaa ja hallitsevaa aivan vaalipäivään asti. Kehotusten ja määräysten kohteina olivat piirien toiminnanjohtajat sekä tukimiespäälliköt.

Kuitusen mukaan 1950-luvulta alkaen perinteinen vaalikampanjoiden tyyli muuttui "moderniksi", mille oli ominaista asiantuntijoiden lisääntyvä käyttö kampanjan suunnittelussa ja vaaliohjelman valmistelussa.⁶¹⁵ Kokoomuksen osalta tämä koski 1950-luvun alkupuolen vaaleista lähtien mainostoimistojen käyttöä käytännön propagandan suunnittelussa, joka tietenkin samalla lisäsi vaalimenoja.

4. "Kokoomus eteenpäin" 1955-1959

4.1 Pyrkimystä "puoluemielen" nostamiseen, keskitetty keräys

Arvioidessaan 1950-luvun lopulla puolueiden tilaa Nousiainen päätyi siihen, että puolueet olivat oligarkisoitumassa, sillä niiden johdossa oli pieni sisärengas, joka johti toimintaa jäsenistön samaan aikaan passivoituessa. Nousiainen puhuu "oligarkisoituneista joukkopuolueista" – joihin kuului myös kokoomus. Kehityksen seurauksena kansanvaltainen hallitustapa oli pahasti vääristynyt. Yleiset vaalit eivät Nousiaisen mukaan enää pystyneet tulkitsemaan kansan keskuudessa liikkuvia mielipidevirtauksia. Puolueiden omassa piirissä oltiin kaukana järjestödemokratiasta. Johtavat henkilöt olivat vain näennäisesti jäsenkunnan valitsevia. Järjestelmä kokonaisuudessaan kulki kriisistä kriisiin.⁶¹⁶

Kokoomuksen osalta Nousiaisen kritiikki on tietenkin myös paikallaan, vaikka toisaalta esimerkiksi tulossa olevaa puheenjohtajavaalia voidaankin pitää demokraattisena ja todellisenä valintatilanteena. Sittemmin 1970-luvun puheenjohtajavaalit olivat jo aika kaukana tästä: puheenjohtajat valitsi ennen puoluekokousta hyvin pieni piiri.

⁶¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1955 puoluekokous Lahdessa. Pöytäkirja.

⁶¹⁵ Kuitunen 2008, 128

⁶¹⁶ Nousiainen 1959, 100-101

Mickelssonin mukaan "taistelevien intressipuolueiden" aika jatkui aina 1960-luvun puoliväliin asti. Vuoden 1956 yleislakon seurauksena ammattijärjestöjen ja erityisesti SAK:n asema vahvistui voimakkaasti. Toinen lakon seuraus oli SDP:n puoluehajaannus.⁶¹⁷

Puoluesihteri Honkalan ero

Keskustoimiston miehitys oli vuosikymmenen jälkipuoliskon alkaessa vuonna 1956 supistunut siten, että poliittisen osaston päätoimista päällikköä ei ollut lainkaan. Järjestöosastoa veti edelleen Onni Rantala apunaan tiedotussihteri Alpo Malme ja koulutussihteri Viljo Pällo. Poliittista osastoa veti sivutoimisena Jaakko Hakala apunaan kevätkauden ajan maataloussihteri Matti Ytti. Henkisen työn sihteerinä toimi Rauno Koski. Talouspäällikkönä oli aluksi Matti Heikkilä ja hänen jälkeensä Ossi Kangasperko. Avustavia toimistotyöntekijöitä oli yhteensä noin 5-6 henkilöä, joista pisimpään oli ollut Anna-Liisa Rihtniemi, tulevan puheenjohtajan Juha Rihtniemen vaimo. Poliittisen osaston toiminta tyrehtyi kokonaan vuoden 1956 lopulla. Uusia henkilöitä ei rekrytoitu sekä taloudellisista syistä että myös siksi, ettei pidetty sitä tarpeellisena.⁶¹⁸ Yhteensä päätoimisia henkilöitä oli keskustoimistossa 13-14. Eteenpäin oli kuitenkin menty sotien jälkeisestä ajasta, jolloin päätoimisia työntekijöitä oli ollut vain 4-5; määrä oli yli tuplaantunut vajaassa kymmenessä vuodessa. Jos keskustoimiston toimihenkilöiden lukumäärä muutetaan indekseiksi, ja peruslukuna käytetään vuoden 1945 tilannetta (5 päätoimista), jonka indeksi on yksi, on vuoden 1956 indeksiluku 2.8. Työntekijöiden määrä oli näin lähes kolminkertaistunut sotien jälkeiseen aikaan verrattuna.

Puoluesihteri Honkalan lähtölaskenta oli jo alkanut: edellä todettu, vuoden 1955 puoluekokouksessa esiin tullut arvostelu jatkui myös puoluevaltuustossa. Keskeisenä syytöksenä oli edelleen se, ettei ole mahdollista hoitaa tehokkaasti samaan aikaan myös kansanedustajan tehtävää, johon jo edellä viitattiin. Kokoomuksen sisällä Honkalaa vastaan olivat varsinkin KNL ja Naisten liitto. Vareksen mukaan keväällä 1956 paineet Honkalan erottamiseen olivat nousseet myös piireistä. Loppukesällä alkoivat Honkalan tukijat olla vähissä. Hän itse oli toivonut seuraajakseen järjestösihteri Rantalaa.⁶¹⁹

Honkalan lopullinen ero tapahtui vuoden 1957 helmikuun alusta lähtien, ja hänen jälkeensä toimeen valittiin tammikuussa Kalevi Teräsalmi, joka oli puoluesihteerinä vuoden 1959 alkuun, siis vain noin kahden vuoden ajan. Puoluehallitus ei tosin ollut valinnasta yksimielinen, vaan valinta oli äänestyksen tulos tiukoin numeroin 6-5.⁶²⁰ Honkala itse oli jälleenpäin voimakkaasti eri mieltä erottamisensa syystä: puoluesihteri on "toisen luokan kansalainen, jos hän ei ole mukana eduskuntatyössä". Hänen mielestään tästä työstä ei ollut mitään haittaa puoluesihteerille, tehtävät voi hyvin yhdistää. Honkala näkikin tilanteen niin, että "kun ei muusta päästy kampeamaan, niin sitten otettiin esille tämä kysymys".⁶²¹

⁶¹⁷ Mickelsson 2007, 185

⁶¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1956-57. Kokous 20.4.1957. Liitteet. Toimintakertomus 1956; Keskustoimiston henkilökunta 1943-1999. PTA:n moniste.

⁶¹⁹ Vares 2008, 296-297. Vareksen mukaan varsinkin Satakunnan piiriliitto oli Honkalaa vastaan.

⁶²⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1956-57. Kokous 7.1.1957.

⁶²¹ Niilo Honkalan haastattelu 24.8.1989 ja 24.9.1989. Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektin aineisto. Eduskunnan arkisto.

Puheenjohtajan vaihdos

Puheenjohtaja Salmista kohtaan oli alkanut esiintyä kritiikkiä jo 1950-luvun alusta lähtien, ja hän pohti eroaan jo pari vuotta aikaisemmin, mutta ei toteuttanut ajatustaan vielä tuolloin.⁶²² Saukkosen mukaan Salminen oli hänelle ilmoittanut jo vuoden 1953 puoluekokouksen jälkeen, ettei asetu enää ehdolle vuoden 1955 puoluekokouksessa.⁶²³ Tämä pitikin paikkansa. Nyt olivat ehdolla puheenjohtajaksi Saukkosen lisäksi Tuure Junnila sekä puolueen pitkäaikainen vaikuttaja Aarno Tuurna, joka oli ollut mm. sääntötoimikunnan puheenjohtajana. Umpilipuvin suoritettujen vaalien äännot jakaantuivat seuraavasti: Saukkonen 183, Junnila 143, Tuurna 45 ja Salminen 1.⁶²⁴ Smolander arvioi, että ilman Tuurnan mukana oloa Junnila olisi saattanut voittaa, koska ensiksi mainitun kannattajat olisivat ehkä äänestäneet Junnilaa.⁶²⁵ Jussi Saukkosesta tuli tavallaan ”toisella yrittämällä” puheenjohtaja 10 vuodeksi, vuoteen 1965 saakka, jolloin alkoi Juha Rihtniemen kausi. Puolueen puheenjohtajaksi oli nyt valittu nuorten ja ns. asevelisukupolven edustaja. Saukkonen itse kertoo muistelmissaan olleensa ”nuorten ja virkamiesten ehdokas”.⁶²⁶ Smolander pitää vaalia linjavaalina, koska Junnila oli selvästi talousmies, joka puolusti vapaata markkinataloutta.⁶²⁷

Järjestöllinen kehitys

1950-luvun alkupuoli oli ollut jälleen kokoomuksen sisäisessä kehityksessä eteenpäin menon aikaa. Puolueen johdon yksi tärkeimmistä uusista tavoitteista oli kentän poliittisen kasvatuksen tehostaminen, joka vain vahvistui vuosien mittaan aina 1970-luvulle asti. Vahvistumassa oli vähitellen myös panostus kuntapolitiikkaan, jolla tuli olemaan yhä suurempi merkitys puolueelle. Tähän teemaan palataan 1960-luvun lopulla, ja laajemmin 1970-luvun kuvauksessa.

Kokoomuksen sisällä oli 1950-luvun loppupuolella organisoitunutta liikehdintää, joka pyrki kokoamaan yhteen porvarilliset puolueet – jos kohta porvarillisten puolueiden lähtentäminen oli ollut myös puoluejohdon tavoite jo pitkään. Kyse oli *Vapaan Kansanvallan Liitosta*. Aihetta ovat käsitelleet sekä Koivisto että Vares, joten tässä tyydytään vain lyhyesti kertomaan, mistä oli kyse, ja mihin päädyttiin.

Asia oli esillä ensimmäisen kerran keväällä 1956 kokoomuksen puoluehallituksen kokouksessa, jossa sitä esitteli Päiviö Hetemäki. Puoluejohto suhtautui kuitenkin epäillen Hetemäen vakuutuksiin kokoomuksen ja kansanpuolueen mahdollisen liiton myönteisistä puolista. Hankkeella ei kuitenkaan ollut missään vaiheessa puolueen johdon tukea, vaikka asia periaatteessa hyvänä nähtiinkin. Välivaiheen jälkeen hanke palasi kokoomuksen puoluevaltuustoon vuonna 1959. Puheenjohtaja Saukkonen oli jälleen kriittinen eikä sitoutunut siihen millään lailla. VKL-hankkeen puuhamiehinä olivat lähinnä entinen puheenjohtaja Sal-

⁶²² Nummivuori 2006, 421-422

⁶²³ Saukkonen 1973, 236

⁶²⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1955 puoluekokous Lahdessa. Pöytäkirja.

⁶²⁵ Smolander 2000, 111

⁶²⁶ Saukkonen 1973, 236-237; Vares (2008 b) lukee myös Juha Rihtniemen samaan sukupolveen, vaikka tämä olikin syntynyt paljon Saukkosta myöhemmin, vuonna 1927. Ns. avainkokemukset olivat erilaisia, mutta yhdistävänä tekijänä olivat vaaran vuodet 1944-48. Emt., 43

⁶²⁷ Smolander 2000, 111

minen, Tuure Junnila sekä myös Juha Rihtniemi. Lopullisesti hanke kaatui juuri puolueen johdon tuen puutteeseen vuoden 1959 puoluekokouksessa. Varsinkin Saukkonen oli nihkeä koko ajan. Pontta tälle antoivat mm. hyvin menneet vuoden 1958 eduskuntavaalit – porvarillista yhteistyötä voitaisiin tehdä ilman pysyviä rakenteitakin. Myöskään rivikokoomuslainen ei innostunut hankkeesta.⁶²⁸ Hämäläisen mukaan hankkeen kaatoi järjestösihteeri Onni Rantala, joka vuodatti tietoja suunnitelmasta Maakansa-lehdelle. Hämäläinen korostaa hankkeen hajottavaa vaikutusta koko puolueen yhtenäisyyden kannalta.⁶²⁹

Vuoden 1955 puoluekokouksessa keskusteltiin talouden ohella vilkkaasti myös kentän tilanteesta. Edellä jo viitattiin Honkalaan suuntautuneeseen arvosteluun. Puolueen johtoa kritisoitiin yleisestikin etäisyydestä kenttään ja tuen puutteesta: "Me kokoomusväki olemme hiukan pettyneitä keskusjohdon toimintaan, kenttä ei ole saanut tarpeeksi tukea, vain pitkiä selostuksia, joita kukaan ei jaksa kuunnella, vaan rivit harvenevat, tämä ei ole oikein, kun meiltä kysyy vaikka postivirkailijalta, mitä kokoomus on tehnyt hänen hyväkseen, me emme voi sanoa, mitä se tekee. Entä koulutus, kokoomus on pitänyt pari kahvikekkeriä, jossa tullaan illassa sinuiksi, se ei ole koulutustoimintaa, me taistellaan kentällä hirvittävästi, mutta meillä ei ole mitään sanottavaa muuta kuin että me olemme kokoomuksesta. Kansanedustajat kentälle ja tiiviimpi yhteys keskusjohdon ja kentän välille, ei se riitä että piirien toiminnanjohtajat yötä päivää kulkevat ja perustavat kyläosastoja, jos me emme saa tukea ylhäältä päin, kaikki kuolee ja kokoomuksen työ menee hukkaan."⁶³⁰

Järjestötoiminnan osalta näyttää siltä, että varsinkin vuosi 1957 oli tavanomaisesta poikkeavan vilkas, ei laimea vaalien välivuosi, sillä puolue- ja vaaliorganisaatiota ryhdyttiin jo kevästä 1957 lähtien kunnostamaan vuoden 1958 eduskuntavaaleja varten. Lisäksi vilkkaudesta toi puolueen *uuden ohjelman* käsittely eri tasoilla. Niinpä emopuolueen jäsenmäärä alkoi nousta tasaisen vuoden 1956 jälkeen. Voidaankin sanoa, että kokoomuksen kuva oli pinnalta katsoen hyvä, mutta toisaalta läheskään kaikki ei ollut kunnossa.

Puoluesihteeri Teräsalmi oli avoimen kriittinen esitellessään puolueen toimintaa keväällä 1957 puoluekokoukselle kohdistuen arvostelua voimakkaasti myös varojen keräyksen taapaa: "Me olemme itse vastuussa sekä huonosta tilanteesta, me olemme itse toimineet negatiiviseen suuntaan, meillä ei ole kokonaisnäkemystä, olemme tilanteessa, missä kokoomuksen nimissä kerää varoja pari kansallisliittoa, puolueen keskustoimisto, naisten liitto, nuorten liitto, kokoomuksen tuki ja vielä muutkin, ei ole ihme, jos lahjoittaja rupeaa epäilemään keräystä suunnittelemattomuudesta, tässä suhteessa meidän on tehtävä pikainen parannus, on nähtävä koko puolueen talous yhtenä kokonaisuutena, tärkeintä on se työ, mitä tehdään kansalliseuroissa, syrjäseudut meidän mukavuudenrakkaus jättää usein sivuun, valtiolliset vaalit ovat tulossa, se on ensisijainen työn kohde, mutta kaikki järjestötyö kohdistuu vaalien väliseen aikaan, poliittinen puolue työ on kuitenkin vaalityötä koko ajan."⁶³¹

Vares puolestaan toteaa KNL:n historiatutkimuksessaan, että ongelmia oli myös nuorten järjestötoiminnassa: toimintaa oli "vaikea piiskata liikkeelle".⁶³² Vaikka uusia osastoja pe-

⁶²⁸ Vares 2008, 308-318; Koivisto 2005

⁶²⁹ Hämäläinen 1979, 35-36

⁶³⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1955 puoluekokous Lahdessa. Pöytäkirja.

⁶³¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1957 puoluekokous Jyväskylässä 1957.

⁶³² Vares 1999, 46

rustettiin, vanhojen toiminnassa tapahtui taantumista, osastojen lakkauttamista jne. Korjuksen mukaan nuorten piirien toiminta oli ”jatkovaa aalto liikettä”⁶³³.

Keskustoimiston arviossa – kentälle lähetetty kirje - todettiin vuoden 1957 lopulla, että ”piiriliittojen puheenjohtajat ovat ryhtyneet entistä useammin ja tehokkaammin osallistumaan liiton toiminnan ohjaukseen, mikä on tyydyttävä pantava merkille, kentän ja keskustuomiston yhteys on parantunut, ja vilkkaampi aluetoiminta sekä piiritoimistojen työskentelymahdollisuuksien parantuminen ovat merkinneet myönteistä kehitystä”.

Seuraavassa esitetään puolueen kehitys tilastojen valossa, rinnakkain vuoden 1954 sekä vuosien 1956 - 59 tilanne:

Taulukko 16. Kansallisen Kokoomuksen piiriliittojen ja kansallisseurojen sekä niiden jäsenmäärät emopuolueessa, nuorten ja naisten järjestöjen paikallisosastot vuonna 1954 ja vuosina 1956-59.⁶³⁴

Vuosi	Piiriliittoja	Kansallisseuroja	Jäseniä emopuolueessa	Nuorten liitto/os	Naisten liitto/os	Yhteensä jäsenet
1954	16	444	55.493	186	33 (+kerhot)	70.684
1956	17	454	55.786	192	41	71.554
1957	17	450	58.333	228	41	77.741
1958	17	451	60.560	245	42	77.008
1959	17	455	59.512	258	42	74.464

Taulukosta 16 voidaan todeta kansallisseurojen määrän lievä kasvu vuodesta 1954 vuoteen 1959, noin 10 uutta kansallisseuraa sekä samoin jäsenmäärän lisäys, noin 4.000 uutta jäsentä viiden vuoden aikana. Puolueessa oli pyritty tekemään ”jäsenhankintarynnäkö” vuonna 1957, minkä lopputulos oli edellä mainittu. Vuoden 1958 aikana jäsenmäärä laski hieman, minkä keskustuomisto arvioi johtuvan uudesta *jäsenmaksujärjestelmästä*. Jäsenmaksu oli 100 mk/jäsen. Vaalivuonna 1958 se tilitettiin kokonaan piireille. Kun verrataan kokoomuksen perusjärjestöjen kokonaismäärää (ml. myös KNL ja Kokoomuksen Naisten Liitto) vuosikymmenen lopulla muiden puolueiden vastaavaan lukuun, voidaan Sundbergiin nojautuen todeta, että tilanne näytti seuraavalta vuonna 1958:⁶³⁵

Maalaisliitto: 2.500 (paikallisosastoa)
SDP: 1.500
SKDL: 1.700
Kokoomus: 612

Asetelmasta nähdään, että Maalaisliitolla oli paikallisosastoja ylivoimaisesti eniten, 2.500 ja vasemmistopuolueillakin kolminkertainen määrä kokoomukseen nähden. Sundbergin tilasto kertoo kuitenkin sen, että kokoomus oli tulossa hyvää vauhtia ”perässä” päästen lähimäksi sosialidemokraattista puoluetta 1970-luvun lopussa, jolloin kokoomuksessa oli pe-

⁶³³ Korjus 1972

⁶³⁴ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1940-58, 1959-64; KNL. Toimintakertomukset 1938-55, Toimintakertomukset 1955-63; KNaL. Toimintakertomukset 1954-58. H; KNL:n ja KNaL:n jäsentilastoja ei ole tässä mukana, koska ne perustuvat päällekkäisjäsenyyksiin, ja ovat näin ollen epätarkkoja. Yhteisluvut perustuvat emopuolueen toimintakertomuksiin.

⁶³⁵ Sundberg 1996, 37

rusjärjestöjä noin 1.100. Jokaisessa puolueen 17 piiriliitossa oli päätoiminen toiminnanjohtaja, ja hänen lisäksi muutamissa matkasihteeri ja nuorisosihteeri. Erillisiä *aluejärjestöjä* oli 45. Edellä olevan taulukon mukaan erityisesti KNL:n paikallisyhdistysten/osastojen määrä kasvoi voimakkaasti.

Jäsentavoitteena oli saavuttaa vähitellen 100.000 jäsenen raja, mikä olisi mahdollista, jos kunnissa kokoomuksen äänestäjistä 30 % liittyisi jäseneksi. Vuonna 1958 näitä kuntia oli jo 196.⁶³⁶ Todettakoon tässä vertailuna, että Myllyn mukaan Maalaisliitossa oli vuonna 1955 noin 195.700 jäsentä ja vuonna 1960 jo yli 250.000. Viimeksi mainittuna vuonna josta toinen puoluetta äänestänyt kuului jäsenenä järjestöön.⁶³⁷ Mylly toteaaakin, että Maalaisliitto oli tässä suhteessa muihin puolueisiin verrattuna aivan omaa luokkaansa.

Hokkasen mukaan tosin myös Maalaisliiton jäsentilastoissa oli päällekkäisyyksiä johtuen perheenjäsenten mukaan laskemisesta, mutta siitä huolimatta ML:n jäsenkunta oli ylivoimaisen suuri. Lisää vertailupohjaa antaa se, että SDP:ssä oli jäseniä 1960-luvun alussa vain noin 40.000⁶³⁸ ja SKDL:llä 60.000. ML:n jäsenmäärä kasvoi erityisesti 1950-luvun aikana, yli 100.000:lla. Maalaisliittoon myös liitettiin nuorempina kuin muihin puolueisiin.⁶³⁹

Kokoomuksen osalta päällekkäisyydet olivat melkoinen ongelma: jos emopuolueen sekä nais- ja nuorisojärjestöjen itse ilmoittamat jäsenluvut lasketaan yhteen, tullaan jo vuonna 1959 yli 100.000 jäsenen kokonaismäärään, sillä emopuolueessa oli tuolloin toimintakertomuksen mukaan noin 60.000 jäsentä ja KNL:ssäkin jo reilusti yli 40.000. KNL:n toimintakertomuksissa oli säästeliäästi kerrottu jäsenmääriä, mutta ainakin vuoden 1955 luku oli noin 3.200. Kuitenkin emopuolueen toimintakertomuksen tilasto päättyi lukuun 74.400, josta oli siis ilmeisesti jo pyritty omaehtoisesti poistamaan päällekkäisyydet, jos kohta kovin suureen tarkkuuteen ei tässä millään päästy.

Kesäkuussa 1957 oli ollut puolueen kesätoimintaviikko ja loppuvuonna oli sitten toiminnan pääpaino jo vaalivalmisteluissa. Keskustoimiston mukaan tosin "useista seuroista puuttuu vielä oma-aloitteisuutta, ja vastuu on jäänyt piiriportaalle varaan".

Puolueen *koulutustoiminta* koostui seuraavista muodoista:

- piirien toiminnanjohtajien tapaamiset (4-5 kertaa vuodessa)
- piirikurssit (noin 30)
- aluekurssitoiminta
- yleis- ja kunnallispoliittisia kysymyksiä käsittelevät seminaarit

Yhteensä näihin tilaisuuksiin osallistui vuonna 1958 noin 13.000 henkilöä. Puolueen kaikkiin tilaisuuksiin osallistui puolestaan samana vuonna yli 300.000 henkilöä. Seuraavana vuonna osallistuminen oli yhtä vilkasta, jos katsotaan vain pelkkiä tilastoja, jotka ovat selvässä ristiriidassa eri elimissä käytettyjen puheenvuorojen kanssa.

Puolueen koulutustoiminnalla oli näet edelleen 1950-luvun lopulla ongelmansa, joista keskeisin oli itse koulutettava, kansallisseuran jäsen. Edellä mainitut luvut ovat vaikuttavia,

⁶³⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957. Kokous 20.11.1958.

⁶³⁷ Mylly 1996, 30-31

⁶³⁸ Puoluehajaannuksen merkitys on otettava tässä huomioon.

⁶³⁹ Hokkanen 2002, 156-157

mutta jo puolueen omassa käsikirjassa vuodelta 1959 todetaan avoimesti, mikä oli koulutuksen lähtökohtatilanne edelleen: "Käsitteellä koulutus on kokoomuksessa, kuten konservatiivisissa puolueissa yleensä, jossakin määrin vieroksuva vastaanotto. Tämä johtuu kokoomusväen pitkälle kehittyneestä *yksilöllisyydestä* ja myös sen melkoisesta yleissivistyksestä ja valistuneisuudesta. Meidän on kuitenkin pakko myöntää, että puoluetoiminnallista koulutusta tarvitaan kipeästi. Pelkkä jäsenmaksun maksaminen ei riitä, vaan jäsenen on tunnettava yhteys puolueeseen, joten hänelle on tarjottava erilaisia tehtäviä, poliittinen toiminta on nähtävä yhteiskunnallisena työmuotona, jossa ei ole mitään hävettävää."⁶⁴⁰

Merkille pantavaa on, että tässä vaiheessa puolueen johto vasta pyrki jäsenistön *poliittiseen koulutukseen*, mutta ajatus ei ollut vielä läpäissyt puolueorganisaatiota ja kenttää; kokoomuslainen kieltäytyi olemasta "poliittinen" henkilö. Täysin tämän tutkimuksen aineiston kanssa yhdensuuntainen on Rantalan vuonna 1956 ilmestyneessä väitöskirjassaan esiin tuoma, keskeinen havainto: "Puoluemieli, puolueajattelu ja puoluekannan tunnustaminen näyttää olevan vierasta Satakunnan kansallisliiton jäsenistölle. Jäsen ei mielellään esiinny epäpoliittisissa yhteyksissä puolueensa aatteen edustajana. Hän saattaa osallistua ajatusten vaihtoon päivänpolitiikasta, mutta varoo ilmoittamasta puoluekantaansa ja karttaa tästä syystä puolueen jäsenmerkin esilläpitoa."⁶⁴¹

Puolueen *toimintakilpailussa* menestyivät parhaiten Pohjois-Hämeen, Pohjois-Pohjanmaan ja Etelä-Hämeen piiriliitot⁶⁴². Jos verrataan piirikohtaista sijoittumista vuoden 1954 tilastoon, voidaan todeta, että piirien järjestys oli nyt vaihtunut kokonaan: edellisessä tilastossa olivat molemmat Vaasan piirit kärjessä, myös Uusimaa. Sen sijaan suurin Helsingin piiri ei menestynyt näissä kilpailuissa. Kun tähän piiriliittojen toimintakilpailuun otetaan mukaan vielä vuoden 1958 tulokset, huomataan, että erityisesti vuodesta toiseen oli menestynyt Pohjois-Häme, kahtena perättäisenä vuonna listalla kärjessä. Sen sijaan Lappi ja Kainuu olivat vuodesta toiseen listan puolivälin alapuolella.

Vuosikymmenen viimeisen, vuoden 1959 toimintakilpailun voitti *Satakunnan piiri*, nyt jo viidennen kerran, joten piiri sai lopullisesti kiertopalkinnon omakseen. Seuraavina olivat vuorostaan Etelä-Häme ja Varsinais-Suomi, Pohjois-Häme oli pudonnut sijalle seitsemän. Helsinki ja Uusimaa pitivät edelleen perää.

Yleisesti voidaan sanoa, että mainittuja sijoituksia lukuun ottamatta ei kokoomuksen piirien toimintakilpailujen tulosluetteloissa ole ollut selviä säännönmukaisuuksia, joku piiri saattoi menestyä yhtenä vuonna ja pudota seuraavana vuonna loppupäähän.

Eteenpäin uudella puolueohjelmalla ja toimintaohjelmalla

Kokoomuksen vuonna 1945 vahvistettu puolueohjelma oli säilyttänyt pääosin ennallaan vuoden 1936 ohjelman pääkohdat, vain sosiaaliset kysymykset nostettiin aikaisempaa voimakkaammin esille. Aika oli kuitenkin 1950-luvulle tultaessa muuttunut, ja vaatimukset ohjelman nykyaikaistamiseksi saivat aikaan sen, että toukokuussa 1953 puoluehallitus ni-

⁶⁴⁰ Kansallinen Kokoomus. Ohjeita ja käsikirjoja. Kokoomuksen paikallisyhdistys ja sen merkitys. 1959.

⁶⁴¹ Rantala 1956, 133

⁶⁴² Kansallinen Kokoomus. Keskustoimisto 1957. Lähetetyt kirjeet.

mitti ohjelmatoimikunnan, jonka tehtäväksi asetettiin puolueohjelman tarkistaminen. Myöhemmin päädyttiin kuitenkin kokonaisuudistukseen, vuoden 1957 puoluekokous vahvisti uuden puolueohjelman. Pontta ohjelmaudistukseen antoivat perättäiset vaalitappiot vuosina 1951 ja 1954. Sen puolesta oli puhunut mm. Uuden Suomen päätoimittaja Lauri Aho. Suunnan muutosta vaadittiin varsinkin suhteessa hyvinvointivaltioon.⁶⁴³

Uuden ohjelman esitteli Helsingissä huhtikuun lopussa 1957 pidetyssä kokouksessa puheenjohtaja Jussi Saukkonen. Hänen mukaansa ohjelmassa oli "asetettu etualalle yksilö, yksityinen kansalainen ja ihminen, valtiojohtoisuuden sijasta on kansalaisille palautettava heidän arvonsa sekä taattava yhtäläiset oikeudet, yksityisen kansalaisen hyvinvoinnista on huolehdittava". Yksityisomaisuutta pitää "suojella ja mahdollisimman monen päästävä taloudellisesti turvattuun asemaan". Tuttua kokoomuslaista ilmaisua oli "kodin ja perheen sekä kristillisen elämäntapomuksen merkitys". Puoluesihteri Teräsalmi pyrki puheessaan selventämään käsitettä "sosiaalinen markkinatalous", mutta totesi, että "ei löydy oikein sopivaa suomenkielistä termiä".⁶⁴⁴

Vuoden 1957 ohjelmaa on luonnehdittu varsinkin "*dynaamisen konservatismiin*" paperina, vaikka käsitettä ei ohjelmassa olekaan. Warosen mukaan ohjelman "perusajatuksena oli dynaamisen konservatismiin" idea. "Vanha" konservatismi erotettiin "uudesta".⁶⁴⁵ Kokoomuksen taloudellisia ja sosiaalisia päämääriä ohjelmassa kuvasivat käsitteet *sosiaalinen markkinatalous* ja *kansankapitalismi*. Ensiksi mainittu oli keskitie rajattoman vapaan yrittämisen ja valtiojohtoisen suunnitelmatalouden välillä.⁶⁴⁶

Smolanderin mukaan ohjelmassa "dynaamisen konservatismiin" käsitteellä tähdättiin mielikuvaan konservatismista yhteiskunnan kehitystä seuraavana ja sen todellisuuteen sopeutuvana; se oli jatkuvasti liikkeellä. Pyrkimyksenä oli ennen kaikkea esittää kokoomus uudistuneena, kehityksessä mukana pysyvänä ja nuorekkaana. Tavoitteena oli, että ohjelmasta keskusteltaisiin, ja "siinä myös onnistuttiin".⁶⁴⁷

Ohjelma hyväksyttiin kokouksessa ilman suurempia muutoksia, mutta kovaakin kritiikkiä annettiin, mm. ihmeteltiin, mitä tarkoitetaan "dynaamisella konservatismilla, kun ei sitä selitetä kunnolla". Ohjelma nähtiin jopa "hurskastelevana" ja "kaunistelevana". Puheenjohtaja Saukkonen torjui kritiikin ja puolustautui, että "dynaaminen konservatismi ei näy ohjelmassa, mutta yritin sitä selvittää".⁶⁴⁸ Nyt hyväksytty puolueohjelma oli voimassa aina vuoteen 1970 asti.

Puolueohjelman ohella otettiin käyttöön myös *uusi toimintaohjelma*, jonka puoluevaltuusto hyväksyi vuoden 1958 eduskuntavaalien jälkeen, missä keskeistä oli toisaalta peruskorja-

⁶⁴³ Smolander 2000, 108-109

⁶⁴⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1957 puoluekokous Helsingissä 1957. Pöytäkirja.

⁶⁴⁵ Waronen 1989, 13-14; Ohjelma esiteltiin vuonna 1958 ilmestyneessä puoluehallituksen julkaisemassa kirjasessa, missä mm. puheenjohtaja Jussi Saukkonen harvennetulla tekstillä korostaa, että "nykyisen konservatismiin olemukseen kuuluu uusi omistamisen muoto, kansankapitalismi ... että mahdollisimman moni pääsee omistamisesta osalliseksi". Saukkonen 1958, 8.

⁶⁴⁶ Smolander 2000, 118-119

⁶⁴⁷ Emt.

⁶⁴⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1957 puoluekokous Helsingissä 1957. Pöytäkirja.

ustyö järjestössä, aatepolitiikan tärkeys sekä myönteinen, eteenpäin katsova henki: toiminnan tunnus olikin: "KOKOOMUS ETEENPÄIN."⁶⁴⁹

Perustoimintaan oli saatava ohjelman mukaan systemaattisuutta ja tutkimustoiminnan hyödyntämistä aina vaalianalyyseista lähtien. Ennen kaikkea järjestökoneisto oli saatava haltuun kaikilta osin, ja tuleviin vaaleihin oli kenttää valmennettava hyvissä ajoin. Puolueen 40-vuotisjuhliin valmistautuminen palveli hyvin kentän herättäjänä.

Suunnitelman mukaan "*entinen järjestö kunnostetaan*", pyritään pieniin yhdistyksiin, väestökeskuksiin perustetaan alueellisia yhdistyksiä, sivukyliin samoin yhdistyksiä, puolueen piiritoimistot ja jäsenkortistot kuntoon, "uusia toimintamuotoja kiireesti". Järjestötavoitteena oli saada jäseniksi edellä jo mainittu noin 30 % kunkin kunnan kokoomuksen äänestäjistä. Piireille tulitaisiin lähettämään tilannekatsauksia ja puheaineistoja vähintään kerran kuussa. Puolueen ilmoitus lehdissä oli uusi tiedottamisen tapa.⁶⁵⁰

Jokaisten vaalien jälkeen tuli tarkkaan rekisteröidä nukkuneet äänestäjät ja perustaa koko vaalityö vahvasti tutkimustietoon – missä oli hyvänä tukena tohtorin tutkinnon valtio-opista suorittanut järjestösihteeri Onni Rantala.

Kommunismien vastainen taistelu oli aatepolitiikan puolella edelleen mukana ohjelmassa, mutta sen painoarvo oli 1940-lukuun verrattuna selvästi pienentynyt. Aatepolitiikan tuli jatkossa olla "oman peruslinjan mukaista", se ei saisi olla vain "reagointia".

Suunta tulevaan ja sääntöjen muutos - vuoden 1959 puoluekokous

Puoluekokouksen valtuuston esityksestä hyväksymän toimintasuunnitelman tärkeimpiä uusia kohtia olivat⁶⁵¹: 1. kuntiin perustettavat *kunnallistoimikunnat*, 2. jokaisella paikkakunnalla toiminnan kohteeksi yksi toimeentulovaikeuksissa oleva perhe, 3. kansa kysyy - kansa vastaa-tilaisuudet, 4. uusi kunnallispoliittinen ohjelma ja 5. kansallisseurojen sääntömuutosasia. Lisäksi päätettiin tehostaa puolueen tiedotusta siten, että perustetaan 4-5 kertaa vuodessa ilmestyvä tiedotuslehti. *Nyky päivä-lehti* tulisi ilmestymään kerran kuukaudessa.

Ehdotuksista ainakin kunnallistoimikunta-idea meni myös käytäntöön, mikä on jatkunut aina 2000-luvulle saakka kohtuullisella menestyksellä. Ilmeisesti Naisten liiton vaikutusta oli sosiaalisen otteen vahvistuminen puolueessa edellä mainitulla tavalla toimeentulovaikeuksissa olevan perheen avustamisen muodossa. "Kansa kysyy"-tilaisuudet edustivat myös uudenlaista otetta, jota oli vaadittu jo jonkin aikaa: kokoomuksen on mentävä lähemmäs potentiaalisia äänestäjiä myös vaalien väliaikoina.

Uusi toimintasuunnitelma suuntautui vuotta pidemmälle 1960-luvulle teemalla "*Työhön kokoomuksen hyväksi*": syksyllä 1960 kunnallisvaalit, tammikuussa 1962 tasavallan presi-

⁶⁴⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957-58. Kokous 26.4.1959.

⁶⁵⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957-58. Kokous 26.4.1959.

⁶⁵¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957-58. Kokous 26.4.1959.

dentin valitsijamiesvaalit ja heinäkuussa 1962 eduskuntavaalit. Erityisesti vuoden 1960 pitäisi olla "hellittämättömän työn vuosi".

Kokoomuksen järjestötoiminta haluttiin kokonaisuudessaan uusille urille: "Järjestötoiminnassa on ryhdyttävä kehittämään uutta vaihetta: se edellyttää järjestön tuntuvaan laajentamista nykyisestä." Osoitus puoluejohdon halusta kehittää uutta ilmettä puolueelle on vuoden 1959 toimintakertomuksen havainto: "Uutta on saatava ja kehitettävä, koska monissa tilaisuuksissa on ollut väsyttävä ja paikallaan polkemisen tunne."⁶⁵²

Vuoden 1959 puoluekokouksessa käsiteltiin puolueen myös *sääntöjen muuttamista*, edellisen kerran niitä oli muutettu – pieniä tarkistuksia lukuun ottamatta - vuonna 1950 perusteellisen uudistuksen yhteydessä. Sääntöuudistuksen esitteli toimikunnan puheenjohtaja Aarno Tuurna. Perusteluksi sääntömuutokselle Tuurna esitti puolueen "laajentumisen ja monipuolistumisen". Muutosesitykset koskivat naisten ja nuorten liittojen omien piirien suoraa jäsenyysmahdollisuutta emopuolueessa, jäsenmaksujärjestelmän ulottamista kaikkiin puolueen varsinaisiin ja kannattajajäseniin sekä sitä, että valtuuston ja hallituksen puheenjohtaja voisivat jatkossa olla myös eri henkilö. Puoluehallituksen *työvaliokunta* kirjattiin sääntöihin erikseen. Valtuusto voitiin nyt sääntöjen mukaan kutsua koolle myös ylimääräiseen kokoukseen sääntömääräisten kokousten lisäksi, että "valtuusto tuntisi johtavansa puoluetta".⁶⁵³

Sääntöuudistukseen sisältyi myös muita tarkistuksia, kuten ylimääräisen puoluekokouksen koollekutsumisen ehdot, naisten ja nuorten liitoille varattu oikeus lähettää äänivaltaisia edustajia puoluekokoukseen sekä se, että valtuuston ja hallituksen puheenjohtajan ei tarvinnut enää sääntöjen mukaan olla sama henkilö, kuten siihen asti. Tästä viimeksi mainitusta muutoksesta käytettiin puoluekokouksessa muutama epäilevä puheenvuoro. Valtuuston puheenjohtaja tuli olemaan "*ensimmäinen luottamushenkilö*". Valtuustoon ja hallitukseen tuli nyt sääntömääräisesti kaksi varapuheenjohtajaa, että "useimmat puolueen edustajina kokouksessa olevat ryhmät saisivat edustajansa puheenjohtajistoon". Säännöissä viitattiin nyt myös puolueen ja sen eduskuntaryhmän väliseen yhteistyöhön.⁶⁵⁴

Puolueen ja eduskuntaryhmän välisten suhteiden formalisointi olikin yleistä kaikissa puolueissa 1960-luvulta lähtien, mikä merkitsi samalla eduskuntaryhmän itsenäisen aseman asettaista heikentymistä suhteessa puolueeseen.⁶⁵⁵ Muutos toiseen suuntaan on tapahtunut 1990-luvun lopulta lähtien.

Edellä mainittu sääntömuutos, joka mahdollisti sen, että valtuuston ja hallituksen puheenjohtaja voisivat olla eri henkilö, todellistui kokoomuksessa vasta 1990-luvulla.

---

⁶⁵² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1959-60. Kokous 24.3.1960.

⁶⁵³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1959 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja. Liitteet.

⁶⁵⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1959 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja. Liitteet.

⁶⁵⁵ Sundberg 1996, 141

Rihtniemestä puoluesihteeriksi

Puoluekokouksen jälkeen toukokuussa 1959 oli puoluevaltuustossa esillä puoluesihteerin valinta 12.10.1958 eroa pyytäneen Teräsalmen jälkeen. Puheenjohtaja Saukkonen selitti valtuustolle eroa ”erimielisyydellä, joka aiheutui erästä palkkakysymyksestä”.⁶⁵⁶ Korjuksen mukaan Teräsalmi oli pakotettu eroamaan hankkimastaan oppositiosta johtuen.⁶⁵⁷ Puheenjohtajan ehdotuksesta asia päätettiin siirtää seuraavaan kokoukseen, koska ”se on vielä kesken”. Järjestösihteeriksi Onni Rantala määrättiin toimimaan vs. puoluesihteerinä elokuun loppuun saakka.⁶⁵⁸

Puoluesihteerin toimen täyttämiseen palattiin valtuuston syyskuun kokouksessa. Puoluehallitus ehdotti nyt, että tehtävään valittaisiin KNL:n pääsihteeriksi Juha Rihtniemi. Puheenjohtaja Saukkonen perusteli ehdotusta Rihtniemen pitkällä kokemuksella puolueen järjestötyöstä, ja että ehdot täyttäviä henkilöitä oli vaikea löytää. Järjestösihteeriksi Rantala oli jo etukäteen tehtävästä kieltäytynyt. Saukkosen puheenvuoron jälkeen alkoi valtuustossa kiivas keskustelu Rihtniemen henkilöstä. Valintaehdotuksen vastustajien kärjessä oli jo eronnut puoluesihteeriksi Teräsalmi, jonka keskeinen argumentti Rihtniemen valintaa vastaan oli hänen asemansa myös kansanedustajana, jos kohta esiin nostettiin myös ”ehdokkaan riidanalainen persoona”. Puhuja ehdotti puoluesihteeriksi entistä tehtävän haltijaa Honkala tai majuri Pylvänäistä.⁶⁵⁹

Teräsalmi sai valtuustossa useita kannatuspuheenvuoroja, joiden ydin oli Honkalan aikainen trauma: puoluesihteeriksi ei missään tapauksessa voi olla samaan aikaan kansanedustaja. Anna-Liisa Linkola tosin kertoi kokousväelle, että ”emme ole olleet Kymessä muutoinkaan tyytyväisiä Rihtniemeen”. Puoluehallituksenkin ehdotus sai ”lojaalisuuspuheenvuoroja”, joten asiasta oli äänestettävä, jonka tulos oli se, että Honkala sai 27 ääntä, Rihtniemi 20 ja lisäksi annettiin yksi tyhjä ääni. Tulos oli tietysti ikävä puoluehallitukselle, joka pyrki vetoamaan siihen, että myös Honkala on kieltäytynyt, samoin Pylvänäinen. Honkalan uuden kieltäytymisen jälkeenkään ei Teräsalmi luovuttanut, vaan tulkitsi tilanteen niin, että puoluehallituksen ehdokas ei nauti valtuuston luottamusta. Neuvottelutauon jälkeen äänestettiin uudelleen, minkä tuloksena Rihtniemi sai 28 ääntä, Pylvänäinen kaksi, Aulanko yhden, Innala yhden, Tujunen yhden, Valla yhden, tyhjiä oli peräti 13.⁶⁶⁰ Kokoomus oli saanut uuden puoluesihteerin, ja kuten Korjus toteaa, puolueen historian värikkäimmässä vaalissa.⁶⁶¹ Vaikea valintaprosessi ei kuitenkaan estänyt Rihtniemeä menestymästä tehtävässä.

Rihtniemen puoluesihteerikausi kesti kuitenkin vain syyskuulle 1960, sillä hänet valittiin Suomen Teollisuusliiton palvelukseen keväällä 1960. Vares toteaa, että Honkalan jälkeen ei kokoomuksessa ollut vahvaa puoluesihteeriksi.⁶⁶² Tähän voidaan yhtyä, sillä Harri Holkerin valinnasta, vuodesta 1965 lähtien, on puolueessa ollut järjestökulttuuri, jonka mukaan puheenjohtaja on ”kutsunut” puoluesihteerin, mikä menettelytapana on tietysti korostanut

⁶⁵⁶ Sundberg 1996, 141

⁶⁵⁷ Korjus 1975, 144

⁶⁵⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957-58. Kokous 26.4.1959.

⁶⁵⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957-58. Kokous 26.9.1959.

⁶⁶⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957-58. Kokous 26.9.1959

⁶⁶¹ Korjus 1975, 144-145

⁶⁶² Vares 2008, 296-298;

puheenjohtajan asemaa. Lisäksi on huomattava, että puheenjohtajat ovat Rihtniemestä lähtien olleet päätoimisia Saukkosen ollessa vastaavasti viimeinen ”sivutoiminen” tehtävässä.

Talouden ongelmat jatkuvat – keskitetty keräys auttaa vähäksi aikaa

Kokoomuksen kuva ulospäin oli ollut aina ehkä eniten talouden osalta pahasti ristiriidassa todellisuuden kanssa. Seuraava kuvaus vuoden 1955 puoluekokouksessa valaisee tätä hyvin:

”Kansa pitää meitä meitä rahapomojen puolueena, mahdottoman rikkaana puolueena, ja ihmetellään, minkä vuoksi pitää kerätä rahaa kokoomukselle, tämä meidän vaalituloksen heikkous kuitenkin osoittaa todeksi meidän erinomaisen köyhyytemme, eikö voitaisi perustaa vahvaa tukijärjestöä koko maassa, niin että puolueen toimesta painetaan sitoumuskaavakkeita, joihin voisi merkitä nimensä viiden vuoden ajaksi, niin ehkä tulisi rahaa sisään aivan eri tavalla kuin nyt. Vaalitaistelu on aina puoluekysymys, ja se on rahakysymys. Vain pari kansallittoa on pystynyt tulemaan toimeen omilla varoillaan ilman että keskusjohto tukee taloutta.” Puhuja ehdotti, että jokainen kokoomuslainen uhraisi puolueelle 2.000 mk vuodessa, niin ”siltoin puolue olisi pelastettu, älkäämme olko saitureita, lasketaan vaan, mihin raha menee, mutta myös kokoomus tarvitsee rahaa”.⁶⁶³ Mikään ei siis ollut vielä muuttunut sotien jälkeisellä ajalla, peruslähtökohta oli edelleen vaikea: jäsenten henkilökohtainen talous oli useimmiten kunnossa, mutta puolueelle ei oltu valmiita uhraamaan mitään.

Talouden kehityksen suuntaa ei saatu korjattua. Vuoden 1956 toimintakertomuksen mukaan ”talous on ollut huomattavissa vaikeuksissa, vakinaiset avustukset pysyivät entisellä tasolla, mutta muut tulot ovat vähentyneet, suurin ongelma on keskityksen puute keräystyössä, talousarvion loppusummasta saatiin kokoon vain 2/3, joten menopuolta on ollut pakko supistaa”.⁶⁶⁴

Taloudellista tilannetta ehkä parhaiten kuvaa puolueen tase vuodelta 1956: lyhytaikaista velkaa oli noin 10 milj. mk ja velkavekseleitä yli 4 milj. mk. Samaan aikaan talousarvion loppusumma oli vähän yli 41 milj. mk. Euroiksi muutettuna mainittu summa on karkeasti arvioiden noin 1,5 miljoonaa euroa.⁶⁶⁵ Tämän päivän puolueiden menoihin verrattuna puhuttaisiin kuitenkin pienistä luvuista.

Painotalot Rovaniemellä ja Pyhäjokilaaksossa olivat ”taloudellisesti edelleen erittäin raskaita”, ja ”kansallisliitoista eräät ovat hyvissä varoissa toisten kärsiessä käteisvarojen puutteesta, vain muutaman kansallisliiton talous on kunnossa, toisaalta suurimmalla osalla on vaikeuksia rahoittaa edes kohtuullistakaan toimintaa.”⁶⁶⁶

Keskeinen ongelma olivat jäsenmaksut ja niiden keräys. Vuoden 1957 puoluekokouksessa esitettiin ns. *keskitettyä keräystä*, jota pidettiin tärkeimpänä keinona vakauttaa puolueen

⁶⁶³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1955 puoluekokous Lahdessa. Pöytäkirja.

⁶⁶⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957-58. Kokous 27.4.1957. Toimintakertomus 1956.

⁶⁶⁵ www.telemail.fi/mauri.rasanen

⁶⁶⁶ Sama

talous. Mainitun kokouksen puheenvuorot olivat kuitenkin kriittisiä: jäsenmaksuja ei olisi saanut nostaa, eikä kerätä ylimääräistä tukea puolueelle: "Tällaista puoluemaksua ei pitäisi antaa kansallisesterojen johtokuntien tehtäväksi, on vaarallista lähteä verottamaan porvarillisen puolueen jäseniä lisäverolla puolue toimintaan, kun tietää, että porvari on hyvin tarkka kukkarostaan, niin älkäämme siihen koskeko! Minä ymmärrän puolueen rahavaikeudet, mutta jätettäköön ainakin jäsenkunta ulkopuolelle, ei pidä panna jäsenille mitään veroa sen jäsenmaksun lisäksi minkä he jo maksavat, se jäsenkunta, jota minä edustan, jos sinne menee sanomaan, että puolueen hyväksi pitäisi maksaa satanen, se tulee kohtaamaan siellä hirveätä vastustusta!"⁶⁶⁷

Myös myönteistä suhtautumista jäsenmaksuihin oli puoluekokouksessa, porvarinkin olisi ainakin syytä miettiä uudelleen jäsenmaksujen merkitystä: "Rahoitus lepää aivan liian kapealla pohjalla, me luotamme liiaksi lahjoituksiin ja avustuksiin, todellisuus on, että meidän puolueen jäsenmaksutaso on aivan lapsen kengissä verrattuna muiden puolueiden vastaviin järjestelmiin, ei tämä puoluemaksu ole kuin vanhojen tottumusten voittamista, porvari on arka kukkarostaan, mutta jos se arkuus jatkuu, niin porvarilla ei kovin kauan ole kukkarokaan hallussa."⁶⁶⁸

Samaa ongelmaa käsiteltiin myös seuraavassa puheenvuorossa: "Olemme vieläkin ehdottomasti liian riippuvaisia tilapäisistä avustuksista, saammeko me sattumalta lahjoituksen vai emme, vai pitääkö lähteä kansallispankkiin Virkkusen puheille tekemään vekseli, pitäisi saada riittävän suuri tukipiiri, jolloin henkilökohtainen maksu ei olisi liian suuri, meillä olisi silloin pysyvä rahoitus pohja, kysyy nyt vain yhtä miestä toteuttamaan tämä suunnitelma."⁶⁶⁹

Keskitetty keräys ajatuksena, jonka tukijana oli varsinkin KNL:n Juha Rihtniemi, sai myös kannatusta, vaikka toteutusta vielä epäiltiin: "Keräyksen keskittämistä tarvitaan, nyt ollaan kyllästyneitä siihen, että kaikki juoksee. Minä ehdotan, että kansallisliitot velvoitetaan keräämään ne rahat mitä, kokoomus tarvitsee, puolue alkaisi kasvattaa jäseniä siihen, että meidän on myös taloudellisesti uhrattava tähän toimintaan, puoluehallituksen ehdotusta en kuitenkaan katso kypsäksi."⁶⁷⁰ Keskustelun päätös oli, että puoluekokous hyväksyi *puoluemaksun*, ja puoluehallitukselle annettiin valtuudet viedä suunnitelma käytäntöön.

Puolueen talousongelmat eivät hellittäneet silti vielä 1950-luvun lopullakaan: vuoden 1958 toimintakertomuksessa todettiin, että "talous on ollut edelleen vaikeuksissa, vakautettiin kyllä avustukset entiselleen, mutta vaikea aika talouselämässä vaikeutti ja rajoitti muita tuloja". Keskitettyä keräystoimintaa oli kokeiltu, mutta "on osoittautunut erittäin vaikeaksi, yksityiset henkilöt ja järjestöt toivovat, että ainakin pääjärjestön puitteissa päästäisiin keskitykseen, olisi löydettävä ratkaisu, erityisesti Helsingissä, jossa vaikeudet ovat suurimmat".

Vuoden 1958 aikana oli toteutettu ylimääräinen keräys, jonka tuotto oli hyvä, mutta "luultiin vaalivoiton tuovan lisää lahjoituksia, näin ei käynyt, lahjoittajat antavat tukensa vain vaalivalmistelujen aikana". Suurimmaksi syyksi velkataakkaan nähtiin "aikanaan sanoma-

⁶⁶⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1957 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirja.

⁶⁶⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1957 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirja.

⁶⁶⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1957 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirja.

⁶⁷⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1957 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirja.

lehtien avustaminen ja erään lehtiyrityksen osto". Jopa seitsemän piiriliiton taloutta tuettiin keskustoimiston budjetista. Ns. puoluemaksu oli vuonna 1958 100 mk/jäsen.⁶⁷¹ Kokoomus oli kuitenkin keskitettyyn keräykseen siirtymisen ansiosta vähitellen – tosin vain hetkeksi – pääsemässä lähes kuiville taloutensa kanssa.

Kokoomuspuolueen Säätiön avustukset

Kokoomuspuolueella oli vielä 1950-luvulla sentään yksi säännöllinen ja varma tukija vuosittain, *Kansallisen Kokoomuspuolueen Säätiö*. Sen hallituksen kokouksen pöytäkirjojen mukaan mainittu säätiö teki joka vuosi maaliskuussa päätöksen puolueen avustuksesta, jonka määrä oli selvästi nousussa, vaikka otetaan inflaatiokin huomioon. Jos lähtökohtavuodeksi otetaan vuosi 1954, myönsi hallitus avustusta 500.000 mk. Seuraavana vuonna ei avustusta annettu lainkaan, koska puolueelle annettiin Savon Kirjapainon osakkeita. Vuoden 1956 avustus oli 400.000 mk, josta kuitenkin oli luovutettava 100.000 mk järjestösihteeri Rantalalle väitöskirjan kirjoittamiseen. Vuonna 1957 avustus oli 600.000 mk ja vuonna 1959 950.000 mk (noin 20.000 euroa).⁶⁷²

Ongelmana vain oli puolueen velka säätiölle, joka ryhtyi perimään velkaa takaisin. Niinpä viimeksi mainitun vuoden avustuksesta oli lyhennettävä velkaa 140.000 mk eli puolet koko velkamäärästä. Samoin kävi vuoden 1960 avustuksen; osalla oli jälleen lyhennettävä puolueen velkaa säätiölle.⁶⁷³ Näin ollen säätiön tuki vähitellen käytännössä heikkeni, ellei oteta huomioon, että samalla puolue pantiin pakon edessä maksamaan lainojaan pois. On tietenkin myös otettava huomioon mainitun tuen suhteellisen vähäinen taso, olihan puolueen koko velkamäärä 1950-luvun lopulla kymmenkertainen (noin 200.000 euroa).

Poukka toteaa säätiön historiikissaan, että säätiön merkitys kokoomuspuolueen taloudellisenä tukijana oli jo 1950-luvun lopulla heikentynyt ratkaisevasti 1920- ja 1930-lukujen ajoista. Säätiön talous oli muiden vastaavien rahastojen tavoin kärsinyt pahasti rahan arvon alenemisesta. Tosin säätiön alkuperäinen toiminta-ajatus, jonka mukaan säätiö olisi pääomansa korkotuloilla rahoittanut koko puolueen toiminnan ainakin vaalien väli vuosina, ei päässyt milloinkaan toteutumaan täysimittaisesti.⁶⁷⁴

Mainitun säätiön lisäksi vuonna 1958 perustettiin *Kansallissäätiö*, jonka tarkoituksena oli osaltaan tukea puolueen toimintaa. Säätiön hallituksen pöytäkirjojen mukaan alusta alkaen keskeiseksi toiminnan tavoitteeksi tuli ns. *Kansallistalon* rakennuttaminen, jota varten kerättiin rahaa kokoomuksen kentältä. Tästä tehtiin keräyssopimus kansallisliittojen kanssa jo vuonna 1959. Sitä ennen oli neuvoteltu puolueen johdon kanssa asiasta. Käytännössä kyseinen talo valmistui vuonna 1974. Tiloihin muutti mm. Helsingin kokoomus.⁶⁷⁵

Kansallissäätiöllä oli myös *kannatusyhdistys*, jonka tarkoituksena oli mm. "suomalaisen kansallishengen, isänmaallisen yhteistunnon ja kristillisen katsomuksen edistäminen".

⁶⁷¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1957 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirja.

⁶⁷² Kansallisen Kokoomuspuolueen Säätiö. Pöytäkirjat 1948-1971. Kokoukset 29.3.1954, 23.3.1955, 21.3.1957, 26.3.1959.

⁶⁷³ Kansallisen Kokoomuspuolueen Säätiö. Pöytäkirjat 1948-1971. Kokoukset 29.3.1954, 23.3.1955, 21.3.1957, 26.3.1959.

⁶⁷⁴ Poukka 1984, 110

⁶⁷⁵ Kansallissäätiön pöytäkirjat 1958-1984.

Kannatusyhdistyksen tärkein toimintamuoto käytännössä oli *Teuri-lehden* kustantaminen ja julkaiseminen. Vuosittain ilmestyi 2-4 numeroa, kussakin kahdeksasta kymmeneen sivua. Lehti oli ainakin ajoittain hyvin kannattava, esimerkiksi vuoden 1960 voitto oli 332.000 mk.⁶⁷⁶

Kokoomuksen piiriliittojen kehitys 1950-luvun lopulla

Seuraavassa tarkastellaan jälleen kokoomusjärjestön tilannetta piiritasolla kokonaisuutena alla olevan taulukon avulla; taulukossa kuvataan tarkasteltujen 10 piirin toimintaa keskeisten tunnuslukujen avulla.

Taulukko 17. Kansallisen Kokoomuksen 10 piiriliiton tilanne vuonna 1959 muutamien tunnuslukujen valossa.⁶⁷⁷

Piiri	Kansallisseuroja	Jäseniä	Naiskerhot	Naisten yhdistyksiä	Uusia jäseniä	Uusia kansallisseuroja	Osanottajia tilaisuuksissa
Helsinki	28	2.853	250	5	252	3	34.100
Uusimaa	33	4.280	3		400	1	
Varsinais-Suomi	62	7.472	15	1	500	1	29.000
Satakunta	44	8.972	15	3	300	-	21.000
Etelä-Häme	34	7.944	22		300	-	1.652
Pohjois-Häme	38	5.645	13	1	666	-	21.300
Karjala	15	872	1	5		-	1.689
Mikkeli	25	2.674		5	392	-	32.000
Keski-Suomi	27	1.242	2	1	200	-	4.400
Lappi	17	965	2	1	-	-	5.129

Taulukosta hahmottuu muutamia keskeisiä ilmiöitä. Ensiksi kansallisseurojen sekä jäsenten määrä piiriliitoissa vaihteli huomattavasti. Kolme selvästi suurinta liittoa olivat nyt jäsenmäärällä mitaten Varsinais-Suomi, Satakunta ja Etelä-Häme. Pienimmät olivat Karjalan ja Lapin piirit. Kirjallisia lähteitä täydentävät haastattelut antavat sen kuvan, että piirien järjestötoiminnan aktiivisuuteen vaikutti paitsi keskeisessä asemassa oleva väestöpohja ja kokoomuksen kannatus myös piirin johdon oma toiminta. Esimerkiksi juuri Karjalan piiri oli 1960-luvun alkuun saakka huonossa tilassa. Kansallisseuroja ei ollut läheskään joka kunnassa, eikä piirin toiminnanjohtajalla ollut tapana vieraila kentällä.⁶⁷⁸

Uusia kansallisseuroja perustettiin 1950-luvun lopussa enää vain muutama, yhteensä viisi. Jäsenmäärä kasvoi kolmessa piirissä: Helsingissä, Pohjois-Hämeessä ja Mikkelissä. Taulukossa esiintyy myös uutena Keski-Suomen piiri, minkä alue muodostui Vaasan itäisestä

⁶⁷⁶ Kansallissäätiön kannatusyhdistyksen pöytäkirjat 1960-1966.

⁶⁷⁷ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1959-60.

⁶⁷⁸ Tapio Murron haastattelu 5.10.2009

vaalipiiristä sekä Hämeen koillisesta alueesta. Naisten kerhoja ja yhdistyksiä oli melkein kaikissa piireissä, eniten molempia Helsingin piirissä, jonka naiskerhojen lukumäärä oli moninkertainen muihin piireihin verrattuna.

Puolueille tyypilliseen tapaan myös erilaisiin *tapahtumiin ja tilaisuuksiin osanottajien* määriä tilastoiitiin. Myös tällä tunnusluvulla verrattuna ovat piirien väliset erot olleet huomattavia. Lukuja tulkittaessa on kuitenkin otettava huomioon se, että esim. Karjalan piiri oli pitkän aikaa vuoden 1959 aikana ilman toiminnanjohtajaa, joka tietenkin suurelta osin selittää pientä tilaisuuksien määrää. Toisaalta juuri viimeksi mainitussa piirissä oli myös muilta osin keskimääräistä vähemmän järjestötoimintaa.

Myös piirien *taloudellinen tilanne* vaihteli paljon. Helsingin piirin ylijäämä oli lähes 1 milj. mk tuottojen ollessa noin 4 milj. mk, joten ylijäämä oli tähän suhteutettuna todella huomattavan paljon. Sen sijaan taloudellinen tulos oli heikko suurissa Hämeen molemmissa piireissä sekä Mikkelissä. Piirien talouden rakenne oli lopultakin muuttumassa puolueen johdon tahtomaan suuntaan: jäsenmaksun maksaneita alkoi olla jo jopa 2/3 jäsenkunnasta. Esimerkiksi Varsinais-Suomen piirissä jäsenmaksun maksoi 4.500 jäsentä kokonaisjäsenmäärän ollessa noin 7.400. Silti piirin johdossa oltiin tähänkin tulokseen tyytymättömiä. Etelä-Hämeessä arvioitiin, että "taloudellinen tilanne on keventynyt". Pohjois-Hämeessä taas puolueveron suoritti 27 kansallisseuraa 38:sta. Kaikista piireistä, kuten esim. Karjalasta, ei taloudellista katsausta annettu lainkaan. Varakkaimmilla piireillä oli oma huoneisto, kuten esim. Varsinais-Suomen piiri oli osallisena Varsinais-Suomen kansallistalo Oy:ssä.⁶⁷⁹

Toimintakertomusten henki oli nyt myös muutoin pääosin myönteinen, mm. Satakunnan kertomuksessa oli hyvinkin innostunut sävy: "Puolueen asiaa on viety todella eteenpäin." Vuosi 1960 oli oleva teemalla "Vapauden puolesta eteenpäin". Myös Etelä-Hämeessä arvioitiin, että "järjestötoiminta on laajentunut koko ajan". Mikkelin piiri taas oli "Menossa kommunismia vastaan 1960-luvulle". Keski-Suomen piirissä painotettiin "sisäistä lujutta, kommunismia vastaan". Heikoimpia olivat Karjalan ja Lapin piirit, joissa ei järjestetty esim. perinteeksi tulleita ja suosittuja pirtti-iltoja lainkaan.⁶⁸⁰

Piirien hallinto oli järjestetty useimmiten niin, että piiritoimikunta toimi piirin hallituksena, minkä lisäksi oli valittu useimmiten taloustoimikunta, keskiluokkatoimikunta (tai keskiryhmävaliokunta), kunnallistoimikunta ja maatalousvaliokunta. Jäsenmäärän kasvattamiseenkin jatkettiin edelleen panostaa erikseen muutamissa piireissä. Tavoitteena oli edelleen puolueen johdossa hyväksytty pyrkimys saada vähintään 30 % kunnassa kokoomusta äänestäneistä myös jäseniksi.

Kokoavasti kokoomuspuolueen järjestöllisestä tilanteesta voidaan sanoa, että puolueen kenttäorganisaatio oli menossa selvästi eteenpäin, 10 vuodessa oli kokoomuksen tilanne muuttunut huomattavasti. Uutta alkoi olla ennen kaikkea se, että "kauhea rutina ja valitus" piirien talousongelmista oli vähentynyt. Keskeisenä tekijänä oli tässä arpajaistalouden muuttuminen vähitellen pysyvistä jäsenmaksuista muodostuvaksi taloudeksi. Muutamissa piireissä nähtiin tilanne tältä osin jopa valoisana. Heikot piirit alkoivat olla jo vähemmistö-

⁶⁷⁹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1959-60.

⁶⁸⁰ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1959-60.

nä. 1960-luvulle oltiin edellä mainituin poikkeuksin menossa ainakin kohtalaisessa myötätulessa.

1950-luvulla myös sosialidemokraattisen työväenliikkeen kentällä oli nähtävissä ”aktiivista toimintaa”. Tässä tutkimuksessa vertailuaineistona käytetyn Pälkäneen paikallisyhdistyksen historiikissa käytetään juuri edellä mainittua ilmaisua. 1950-luvun lopulla tosin ”puolueriita vaikutti toimintaan heikentävästi”. Ajoittaisesta ”hiljaiselosta” huolimatta jäsenmäärä lisääntyi, aloitettiin yhteistoiminta naapuriyhdistyksen kanssa, ja päätettiin opintokerhon perustamisesta.⁶⁸¹ Tämä olikin helppoa, koska taustatukena tässä oli Työväen Sivistysliitto TSL. Ero kokoomukseen oli tässä suhteessa selvä – opintokerhotoiminta tuli mukaan vasta paljon myöhemmin, 1980-luvun alusta lähtien.

Vertailu Valkeakosken ja Toijalan työväenyhdistysten toimintaan 1950-luvulla osoittaa, että kehitys ei ollut tasaista, kuten ei kokoomuksessakaan – aikaa on nimitetty myös sosialidemokraattisen työväenliikkeen ”hajaannuksen vuosikymmeneksi”. Sotien jälkeen yhdistyksiin liittyneet nuoret aiheuttivat usein myös ristiriitoja vaatiessaan aktiivisempaa järjestötoimintaa. Merkittävä myönteinen – kokoomuksesta poikkeava - ja samalla yhdistävä tekijä on työväenyhdistyksissä ollut oman toimitalon rakentaminen noihin aikoihin.⁶⁸²

4.2 ”Valtiomies” Tuomioja ehdokkaana

Äänestäjien määrä oli jälleen kasvanut edellisistä valtiollisista vaaleista, noin 300.000:lla, mikä ei voinut olla vaikuttamatta vaalien tuloksiin.

Poliittinen kehitys

Vuoden 1954 eduskuntavaalien jälkeen saatiin maahan monien vaiheiden jälkeen SDP:n, Maalaisliiton ja RKP:n hallitus, jonka pääministeriksi tuli kompromissina ruotsalaisten Ralf Törngren. Aikaisemmin jo neljän hallituksen pääministerinä toiminut Kekkonen sai hallituksessa ulkoministerin paikan. Törngrenin hallitus ei kuitenkaan istunut pitkään, vaan se kaatui jo seuraavana syksynä elintarvikkeiden hintakriisin yhteydessä. SDP:n jo pitkään kytenneet ristiriidat johtivat puolueen hajoamiseen leskisläisiin ja skogilaisiin. Presidentti Paasikivi nimitti Kekkonen viidennen, Maalaisliiton ja SDP:n varaan rakentuneen hallituksen 20.10.1954, jolloin tuleviin presidentin vaaleihin oli aikaa enää runsas vuosi; näin Kekkonen sai melkoisen poliittisen voiton juuri vaalien alla. Kokoomuksen lehdet, mm. Uusi Suomi ja Aamulehti, arvostelivat hallitusratkaisua ”Kekkonen juonista”. Kekkonen hallitus kesti kuitenkin vaaleihin saakka.

Vajaa vuosi ennen presidentin valitsijamiesvaaleja, syyskuussa 1955, kävi Suomen poliittinen johto Paasikiven ja pääministeri Kekkonen johdolla Moskovassa neuvotteluja monista tärkeistä – mm. YYA-sopimukseen liittyvistä – asioista, joista Suomen kannalta merkittävin oli neuvottelutulos *Porkkalan alueen palauttamisesta* jälleen Suomen omaan hallintaan. Kekkonen tosin yritti samassa yhteydessä ottaa esille myös Karjalan kysymyksen – mutta

---

⁶⁸¹ Raitio 2006, 186, 195

⁶⁸² Vuorinen 1966, 119-120; Sosialidemokratian 90 vuotta Toijalassa 1979, 49-55.

turhaan, "raja on lopullinen", sanottiin isäntien toimesta päättäväisesti. Pääministerin näkyvästä roolista Moskovan neuvotteluissa vanhan presidentin rinnalla ja edelläkin pyrittiin luonnollisesti Maalaisliiton toimesta ottamaan irti kaikki mahdollinen hyöty.⁶⁸³

Paasikivi oli aluksi itse halukas jatkamaan vielä presidentin virassaan, minkä pääministeri Kekkonen esitti kaikille eduskuntaryhmille lokakuussa 1955. Tämä olisi merkinnyt perustuslaista poikkeamista. Kokoomuksen edustajista Junnila torjui ehdotuksen. Myös kokoomuksen puoluehallitus torjui sen pitäen menettelytapaa perusteettomana vallitsevissa oloissa.⁶⁸⁴

Ilmeisesti hyvinkin laajasti monien yhteiskunnallisten tahojen näkemyksiä – eikä vain SDP:n leskisläisten - tulevien presidentin valitsijamiesvaalien lähtöasetelmista kuvasi päätoimittaja Lauri Aho kokoomuksen puoluevaltuuston kokouksessa huhtikuussa 1955: "Tulevassa presidentin vaalissa on kysymys siitä, tuleeko tohtori Kekkosesta tasavallan päämies ensi helmikuussa vai ei."⁶⁸⁵ Johannes Virolainen vahvistaa tämän saman asetelman muistelmissaan: "Oikeisto oli vuonna 1956 sokeudella lyöty: kuka tahansa muu, kunhan vain ei Kekkonen!"⁶⁸⁶ Myös Erkki Tuomioja toteaa Sakari Tuomiojaa käsittelevässä teoksessaan, että presidentinvaalien kampanjoinnin asetelma oli se, tulisiko presidentiksi Urho Kekkonen tai lähes kuka tahansa muu henkilö.⁶⁸⁷

Suomen mukaan "kivuttomimmin" ehdokkaan valitseminen kävi Suomen kansanpuolueessa, jonka ehdokkaaksi tuli ylipormestari Eero Rydman.⁶⁸⁸ Erkki Tuomioja puolestaan kuvaa mainituksessa teoksessaan asian toisin: ehdokkaan valintaprosessi kansanpuolueessa oli hyvinkin ongelmallinen, ei vähiten siksi, että Sakari Tuomioja oli aluksi myös yksi kansanpuolueen ehdokaskandidaateista. Hän ei kuitenkaan saanut riittävästi ääniä puoluekokouksessa. Erkki Tuomioja arvioi sen johtuneen mm. siitä, että hänen isänsä ei ollut kansanpuolueen jäsen.⁶⁸⁹

Ruotsalaisten ehdokkaaksi sen sijaan valittiin ongelmitta puheenjohtaja Ralf Törngren.

SKDL:n kanta presidenttiehdokkaan asettamiseen sen sijaan eteni monien vaiheiden kautta, joita on ennen kaikkea Rentola selvittänyt perusteellisesti. Rentolan mukaan SKDL:n sisällä puoluejohto pyrki ensin "työväen yhteiseen ehdokkaaseen", mutta kun neuvottelut SDP:n kanssa asiasta kaatuivat, valittiin ehdokkaaksi kansanedustaja Eino Kilpi, josta tosin oltiin sitä mieltä, ettei hän ole mikään "yhtenäisyshahmo".⁶⁹⁰ Neuvotteluissa SDP:n kanssa kommunistit olivat ehdottaneet aluksi "yhteisesti hyväksyttäviä henkilöitä" kuten Eero A. Wuori, Reinhold Svento ja Johan Helo.

SDP kokoontui kesäkuussa 1955 valitsemaan omaa presidenttiehdokastaan. Lehtisen mukaan puolueessa oli pitkään luotettu uudelleen politiikkaan tulleen Tannerin nimeen Kek-

---

⁶⁸³ Polvinen 2003, 236-247

⁶⁸⁴ Vares 2008, 255

⁶⁸⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1954-55. Kokous 23.4.1955.

⁶⁸⁶ Virolainen 2000, 190

⁶⁸⁷ Tuomioja 2007, 322-323

⁶⁸⁸ Suomi 1990, 444

⁶⁸⁹ Tuomioja 2007, 303-304

⁶⁹⁰ Emt.

kosen pysäyttäjänä. Fagerholmia pidettiin liian myönteisenä Neuvostoliiton suuntaan. Kun sitten Tanner ei saanutkaan taakseen vaatimaansa selvää enemmistöä, turvaututtiin kuitenkin Fagerholmiin. Ehdokkaaksi valittu oli sitä mieltä jälkikäteen, että Tannerin nimittäminen olisi ollut "katastrofi".⁶⁹¹

Maalaisliiton puoluevaltuuskunta kokoontui ratkaisevaan, presidenttiehdokkaan valitsemistilaisuuteen jo joulukuun alussa 1954. Esillä oli kaksi ehdokasta, Keski-Pohjanmaan piirin ehdokas Viljami Kalliokoski sekä Urho Kekkonen. Maalaisliiton eduskuntaryhmä oli jo aikaisemmin hyväksynyt Kekkosen asettamisen ehdokkaaksi. Lippuäänestyksessä Kekkonen sai 62, Kalliokoski 10 ja Sukselainen 3 ääntä. Tulos ei kuitenkaan vielä merkinnyt sitä, että puolue olisi yksimielisesti ryhtynyt ehdokkaansa taakse, päinvastoin pohjalaiset pitivät Kalliokoskea esillä pitkään "varamiehenä". Vasta syksyllä 1955 asetelma Maalaisliitossa muuttui ratkaisevasti Kekkosen hyväksi.⁶⁹²

Suomen mukaan vaalitaistelu käynnistyi repivänä jo siinä vaiheessa, kun Kekkonen oli ainoa nimetty ehdokas. Heti alusta alkaen siinä korostui koko kamppailua hallinnut vastakainasettelu: *Kekkosen puolesta tai häntä vastaan*. Viitaten Vihusen pro gradu-tutkimukseen Suomi korostaa, että "kokoomus uhrasi lähes koko propagandistisen intonsa maalaisliiton ehdokkaan mustaamiseen".⁶⁹³ Epäedullisia tietoja Kekkosesta pyrittiin löytämään erityisesti hänen toiminnastaan EK:ssa sekä hänen kannanotoistaan sota-aikana ja vaaran vuosina. Päälimmäisiksi aiheiksi nousivat alkoholin käyttö ja naisseikkailut.⁶⁹⁴

Myös "Leskisen bunkkerista" ammuttiin Kekkosta kohti kovilla koko ajan. Sosialistisessa Aikakauslehdessä kaivettiin esille Pekka Peitsen pakinat tarkoituksella osoittaa, millaisen nopean aivopesun Kekkonen oli itselleen tehnyt.⁶⁹⁵ Samaan aikaan Leskinen toimi aktiivisesti saadakseen Kekkosen viidennen hallituksen hajalle.⁶⁹⁶

Vaalitaistelun kuvioihin kuului myös lähes loppuun asti presidentti Paasikiven mukana olo, jopa niin, että hän oli iästään huolimatta Kremlin ykkösehdokas. Paasikiven itsensä pysyessä passiivisena hänen luottomiehenään esiintyi Suomen Moskovan suurlähettiläs Reinhold Svento.⁶⁹⁷ Rentolan mukaan Moskovassa kannatettiin Paasikiveä kahdesta syystä: 1. hän jatkaisi entistä ulkopoliittista linjaa ja 2. hän tulisi valituksi.⁶⁹⁸

---

⁶⁹¹ Lehtinen 2002, 269-270.

⁶⁹² Suomi 1990, 442-443

⁶⁹³ Emt., 446; Vihunen 1981, 52

⁶⁹⁴ Suomi emt., 447

⁶⁹⁵ Lehtinen 2002, 269

⁶⁹⁶ Emt., 271

⁶⁹⁷ Polvinen 2003, 249

⁶⁹⁸ Rentola 1997, 371

Kokoomus ja presidentin vaali – ehdokkaan asettaminen⁶⁹⁹

Erkki Tuomiojan mukaan Sakari Tuomiojan tulo kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi perustui ennen kaikkea siihen, että ”kokoomuksesta Tuomiojaan kohdistuva imu oli niin voimakas, ettei siinä tilanteessa voinut sanoa ei”. Kotijoukot sen sijaan vastustivat Tuomiojan ehdokkuutta pontevasti.⁷⁰⁰ Sakari Tuomioja oli jo vaalien aikaan suurlähettiläänä Lontoossa, ja seurasi vaalitaistelua näin itse vähän kauempaa. Erkki Tuomioja on arvioinut jälkeinpäin isänsä ehdokkuutta kokoomuksen kannalta niin, että ”oli varmasti paljon asioita, joita kokoomus ei voinut toteuttaa Tuomiojan ideologisesti värittömäksi jääneen ehdokkuuden ja vaalikampanjan kautta.”⁷⁰¹ Paljon puhuva on Tuomiojan mainitun teoksen näitä vaaleja käsittelevän luvun otsikko: ”Vastahakoinen presidenttiehdokas.”⁷⁰²

Tuomiojan ehdokkuuden takana oli oman kertomansa mukaan kokoomuksen vuosien 1946 - 1957 puoluesihteerin Niilo Honkala: ”Minä hänet keksin!”⁷⁰³ Kertomusta ei ole muissa lähteissä vahvistettu. Vareksen mukaan Tuomiojan valintaa esitti valittu toimikunta, jossa Honkala oli mukana⁷⁰⁴, joten on täysin mahdollista, että Tuomiojan nimen tosiaan veti esiin juuri Honkala.

Presidenttiehdokkaan nimeäminen oli ensimmäisen kerran esillä kokoomuksen puoluevaltuuston kokouksessa 23.4.1955. Edellä jo mainitun esittelypuheenvuoron käytti päätoimittaja Lauri Aho. Ahon mukaan edessä tulisi olemaan ”poikkeuksellisen jännittävä vaali”, joka oli verrattavissa vain vuoden 1937 vaalien asetelmaan. Kekkonen ohella toinen keskeinen kysymys tulisi olemaan, kuka olisi hänen vastaehdokkaansa valitsijamiesvaalin jälkeen toisessa äänestyksessä. Aho arvioi, että kokoomuksen, kansanpuolueen ja ruotsalaisten yhteisellä vaaliliitolla olisi hyvät mahdollisuudet saada enemmän valitsijamiehiä kuin SDP. Siksi pitäisi saada yhteinen ehdokas. SDP:n käsissä olisi silloin, kuka valitaan presidentiksi. Aho kertoi, että suoritetun jäsenkyselyn perusteella kokoomuksen kentällä eniten on ”etualalla” ollut laamanni Arvi Ahmavaara. Toisaalta Aho painotti, että ylivoimainen ehdokas olisi suurlähettiläs Sakari Tuomioja. Ahon suositus oli kuitenkin, että asiassa ei pitäisi ”hätäillä”, kun puoluehallituskin oli sitä suosittanut.⁷⁰⁵

Puoluesihteerin Niilo Honkala selosti suoritetun kenttäkyselyn tuloksia, minkä mukaan laamanni Ahmavaara oli saanut 327 ääntä, akateemikko Arvo Virtanen 215 ja suurlähettiläs Sakari Tuomioja 145 ääntä. Kuitenkin uudessa Gallup-tutkimuksessa, missä olivat mukana kaikkien puolueiden ehdokkaat, 7 porvarillista ehdokasta sai enemmän ääniä kuin Kekkonen. Tuomioja voisi saada ehkä ”yksin enemmän ääniä kuin muut porvarilliset ehdokkaat yhteensä”. Honkala kertoi myös, että Fagerholmin kannatus oli tasaista kaikissa sosiaali-

⁶⁹⁹ Vares (2008, 246-266)) on kuvannut vuoden 1956 presidentin vaaleja ja niiden taustaa laajasti mm. puoluehallituksen vaalipropagandamuiston ja muutamien puolueen johdon puheenvuorojen valossa. Vareksen mukaan muiston nimi olisi voinut olla: ”Miten estetään Kekkonen valinta presidentiksi?” (emt., 253).

⁷⁰⁰ Tuomioja 2007, 307-308

⁷⁰¹ Emt.

⁷⁰² Emt., 300

⁷⁰³ Niilo Honkalan haastattelu 24.9.1989. Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektin aineisto. Eduskunnan arkisto.

⁷⁰⁴ Vares 2008, 247

⁷⁰⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 23.4.1955.

ryhmissä, Kekkonen oli ylivoimainen vain Maalaisliiton kannattajien keskuudessa. Myös Honkala suositteli rauhallista etenemistä nimitysasiassa.⁷⁰⁶

Käytetyissä muissa puheenvuoroissa omaksuttiin nopeasti sama käsitys etenemisen aika-
taulusta: kiirettä ei ollut, ei tehdä päätöksiä vielä. Mm. valtuuston jäsen Tuurna arvioi, että
Tuomioja olisi hyvä ehdokas, vain "lisenssiasia" voisi hankaloittaa hänen asemaansa. Myös
valtuuston jäsen Berg kannatti lykkäystä, vaikka sanoikin, että se olisi "pettymys kentälle".
Vain entinen puoluesihteerin Arne Honka totesi, että "en ole vakuuttunut lykkäämisen tar-
peellisuudesta".⁷⁰⁷

Yksi syy siihen, miksi kokoomusjohto Ahosta lähtien halusi presidenttiehdokkaan nimeämi-
sessä lykätä asian päättämistä juuri mainitussa puoluevaltuuston kokouksessa huhtikuussa
1955, on ilmeisesti juuri ehdokkaan itsensä lopullisen suostumuksen saamisessa, mitä ei
mm. entinen puoluesihteerin voinut tietää.

Puoluesihteerin Honkala esitteli myös tulevan vaalitaistelun lähtökohtia lähtien ehdokkaiden
ominaisuuksista. Honkalan mukaan kokoomuslaisten perusasenne vaalissa on "torjuvan
kielteinen": miten saadaan estettyä tietyn henkilön valinta, ja vasta sen jälkeen mietitään,
kuka olisi valittava! Honkala arvioi, että maalaisliiton ehdokkaalla (Kekkonen) on "huomat-
tavia rasituksia". Lisäksi Tuomiojan kannatus "on jatkuvassa nousussa", toisaalta Fager-
holmin kannatus oli "pelottavan suurta". Myönteistä oli kuitenkin, että "kokoomuksen,
Maalaisliiton ja kansanpuolueen piireissä Kekkonen kannatus on pientä".

Sen jälkeen Honkala esitteli, miksi Tuomioja olisi kokoomukselle hyvä ehdokas: "*Hän ei ole
puoluemies, on tietorikas, asiantunteva, poliittisesti kuitenkin kokoomuslainen ja etevä
talousmies.*" Käyttäen Honkalan ilmaisua "pääapellit" olivat, että "Tuomioja on puolueiden
ulkopuolella oleva ja kiihkoton henkilö". Vaalipropagandan tulisi olla luonteeltaan "positiiv-
ista hengeltään, ja olisi vältettävä mautonta kehumista". Voidaan todeta, että tämä kuva-
us vastasi aika hyvin kokoomuksen johdon vaaliohjeita aikaisemmissa eduskuntavaaleissa.
Niissähän oli korostettu juuri "kiihкотonta" esiintymistä. Tämän kanssa linjassa oli myös se
ehdotus, että Kekkosesta pitäisi "vaieta kokonaan".⁷⁰⁸ Puoluevaltuustossa arvioitiin myös,
että Kekkoselle saattaisi kommunistien kannatus olla jopa rasite: valtuutettu Aulangon
mukaan "kommunistien kannatus on kaikkein vahvin ase Kekkosta vastaan, jota meidän
pitää käyttää"⁷⁰⁹.

Kun Honkalan linjausta vaalitaistelun luonteesta vertaa Suomen edellä mainitsemaan
"Kekkonen mustaamiseen", voidaan todeta, että kokoomuksen johdon tavoitteena ei julki-
sesti ollut tämänkaltainen menettelytapa tulevissa vaaleissa, Maalaisliiton "valheisiin" piti
vastata, mutta ei muutoin hyökätä.⁷¹⁰ Vaalitaistelun yleisilme oli kuitenkin se, että oman
ehdokkaan esittelyn lisäksi käytiin kiinni kilpailijoiden heikkouksiin. Vaalien asetelma vai-
kutti väistämättä siten, että varsinkin Kekkonen joutui "vyörytyksen kohteeksi".⁷¹¹

⁷⁰⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 23.4.1955.

⁷⁰⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 23.4.1955.

⁷⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 23.4.1955.

⁷⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 23.4.1955.

⁷¹⁰ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1956. Lähetetyt/saapuneet kirjeet jne. PM: Vaalitoiminnan ylei-
set linjat valitsijamiesvaaleissa. 1955-56. (Ei kirjoittajaa, todennäköisesti Onni Rantala).

⁷¹¹ Tuomioja 2007, 323

Puoluekokous nimeää ehdokkaan

Lahden puoluekokouksessa puheenjohtajan tehtävät jättänyt (tähän vaaliin palataan järjestötoiminnan kuvauksen yhteydessä) Arvo Salminen selosti kokousväelle presidentin tehtäviä sekä presidenttiehdokkaan valintaprosessia korostaen, että kokoomuksella ei ole ollut asiassa mitään kiirettä. Salminen kuvasi presidentin tehtäviä siten, että siitä oli helppo todeta, miksi Tuomioja hyvin sopisi presidentiksi: "Tasavallan presidentin täytyy kohota puolueristitojen yläpuolelle, sekä ulkopolitiikassa että sisäpolitiikassa täytyy osoittaa harkintaa, tasapuolisuutta ja avarakatseisuutta. Kokoomuksessa ei ole kiirehditty ehdokkaan nimeämisessä, sen sijaan ML on niin tehnyt. Syy siihen, miksi kokoomus ei ole vielä nimenyt ehdokasta, on siinä, että vaaliin on vielä pitkä aika eikä ole suotavaa, että vaalikampanja pääsee liian aika käyntiin." Salminen esitteli puoluevaltuuston kantaa, minkä mukaan olisi hyödyllistä siirtää koko valinta vielä syksyyn. Tuomiojan nimi tuotiin kuitenkin esiin ja siinä valossa, että kenties hän voisi olla jopa useamman puolueen yhteinen ehdokas.⁷¹²

Ennen varsinaista valintapäätöstä käytiin puoluekokouksessa kuitenkin vilkas keskustelu ennen kaikkea siitä, pitääkö Tuomioja asettaa heti ehdokkaaksi, vai eikö hänen nimeään vielä "julkaista". Jonkin verran esiintyi myös varauksellisuutta Tuomiojan ehdokkuuteen. Ensimmäisen puheenvuoron Salmisen jälkeen käytti puoluesihteerä Honkala, joka kertoi edustajille presidenttiehdokkaiden kannatusmittauksesta, minkä mukaan Tuomiojan kannatus on "lähes kaksi kertaa niin suuri kuin muiden porvarillisten ehdokkaiden kannatus yhteensä". Honkala korosti, että Tuomiojan kannatus myös kokoomuksen kentällä oli selvästi suurempi kuin ylipormestari Rydmanin.⁷¹³

Käytetyistä puheenvuoroista huomattava enemmistö oli sitä mieltä, että Tuomioja on hyvä ehdokas, ja että hänen nimensä pitää antaa heti julki: "Kentällä on päästävä tekemään työtä Tuomiojan hyväksi." Myös menettelytavoista tehtiin selkeä ehdotus: "Meillä on näköjään ehdokas, vaikkei häntä olekaan vielä julkistettu. Valitaan hänet, ja mennään pyytämään lähetystönä suostumus!"⁷¹⁴ Vain muutamassa puheenvuorossa vielä jarruteltiin: "Tuomioja ei ole oman puolueen mies, ja päätöksen lykkäämisellä estetään myös ehdokkaan ennenaikainen mustamaalaus."⁷¹⁵

Kokouksen päätökseksi tuli – väistyvän puheenjohtajan Salmisen suosituksestakin – että nimettiin toimikunta (Salminen, Honkala, Aho, Hetemäki) valmistelemaan julkilausumaa, missä asia lopulta ilmoitetaan. Julkilausuma tuli kuulumaan seuraavasti:⁷¹⁶

"Puoluekokous toteaa, että tasavallanpresidentin korkeaan ja vastuulliseen virkaan on pyrittävä saamaan henkilö, joka ahtaista puoluekohtaisista ryhmäsidonnaisuuksista vapaana kykenee saamaan valtionpäämiehen välttämättömän arvonanon ja luottamuksen. Puoluekokous toteaa, että Sakari Tuomiojalla on laaja kannatus puolueessa ja koko kansan kes-

⁷¹² Kansallinen Kokoomus. Puoluekokous Lahdessa vuonna 1955. Pöytäkirja.

⁷¹³ Kansallinen Kokoomus. Puoluekokous Lahdessa vuonna 1955. Pöytäkirja.

⁷¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluekokous Lahdessa vuonna 1955. Pöytäkirja.

⁷¹⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluekokous Lahdessa vuonna 1955. Pöytäkirja.

⁷¹⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluekokous Lahdessa vuonna 1955. Pöytäkirja.

kuudessa, joten puoluekokous pitää häntä erittäin ansioituneena presidentin tehtävään ja päättää yksimielisesti ryhtyä kannattamaan hänen valintaansa tasavallan presidentiksi.” Tuomiojalle päätettiin lähettää sähkö, missä ilmoitetaan asiasta. Ehdokkuudessa oli kokoomuksen kannalta kuitenkin puoluekokouksen aikaan vielä yksi kiusallinen piirre: Tuomiojan oma suostumus puuttui.

Erkki Tuomiojan tulkinta – joka perustuu Hämäläisen tutkimukseen – puoluekokouksesta on, että ”se karkasi puolueen johdon käsistä”. Tuomiojan mukaan ehdokasasettelua edelsi kilpailu puolueen puheenjohtajan paikasta Salmisen ilmoitettua vetäytyvänsä tässä kokouksessa, joka vaikutti ainakin tulevaan puheenjohtajaan Jussi Saukkoseen: presidenttikysymys oli toisarvoinen jälkimmäisen asian rinnalla.⁷¹⁷ Kun kuitenkin otetaan huomioon Tuomiojan suuri kannatus – puolueen johtoa myöten – mainitussa kokouksessa, ja että eriävät mielipiteet koskivat vain ehdokkaan julkistamisen ajankohtaa, vaikuttaa Tuomiojan ilmaisu kokouksen ”karkaamisesta käsistä” lievästi liioitellulta.

Puoluekokouksen jälkeen melko pian pidetyssä puoluevaltuuston kokouksessa uusi puheenjohtaja Jussi Saukkosen alkupuheenvuorossa arvioitiin luonnollisesti tulevien vaalien asetelmia. Saukkonen korosti sitä, että Tuomiojan nimeäminen oli ”puhdistanut ilmaa”, ja että nyt pitää olla valmiita ”yhteistyöhön muiden puolueiden kanssa, jotta saadaan Tuomioja valituksi. Myös Saukkonen katsoi, että ”sosdemien kannanotto on tärkeää vaalitoimituksessa, heistä osa lienee jo nyt värväytynyt Kekkonen taakse”. Kansanpuolueen keskuudessa oltiin Saukkosen mukaan kokoomuksen valinnasta ”hermostuneita”.⁷¹⁸ Valtuuston kokouksessa hyväksyttiin lopuksi julkilausuma, missä myös korostettiin ”myönteisiä taistelukeinoja, rauhallisuuden säilyttämistä sekä päättäväisyyttä.”⁷¹⁹ Kokoomuksessa eläteltiin toivetta, että Tuomiojasta tulisi Kekkoselle porvarillinen vastaehdokas, joka voisi kokoomuksen ja pienempien porvarillisten puolueiden äänillä päästä vaalissa toiselle kierrokselle.⁷²⁰

Vapaamielisten liitto asettiikin Tuomiojan taakse kesäkuun alussa pidetyssä ylimääräisessä kokouksessaan. Kokoomuksen piirissä toivottiin samoin myös ruotsalaisia Tuomiojan vaaliliittoon. Erkki Tuomiojan tulkinnan mukaan SDP:n nimettyä ehdokkaakseen ruotsinkielisen Fagerholmin oli RKP:n asetettava oma ehdokas, Ralf Törngren.⁷²¹

---

⁷¹⁷ Tuomioja 2007, 310-311

⁷¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 12.5.1955.

⁷¹⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1950-54. Kokous 12.5.1955.

⁷²⁰ Vares 2008, 249

⁷²¹ Tuomioja emt.

Presidentinvaalit 1956

Kuva 10: Presidenttiehdokas Tuomioja vuoden 1956 vaaleissa. Ehdokasta markkinoitiin ennen kaikkea "talousmiehenä" ja "valtiomiehenä", joka oli puolueiden yläpuolella. Näin haluttiin myös profiloida erikseen Tuomioja Kekkosesta ja Fagerholmista. PTA.

Vaalikampanjan pääpiirteet

Tuomiojan vaalikampanjassa olivat maksajina kauppa ja teollisuus. Elinkeinoelämän sympatiat kallistuivat pääosin Tuomiojan suuntaan, mutta jo tuolloin oli olemassa myös "vihreitä vuorineuvoksia", jotka panostivat Kekkoseen.⁷²²

---

⁷²² Tuomioja 1986, 279

Tuomiojan pääjulistuksessa esiteltiin ehdokas seuraavilla mainesanoilla: "LAKIMIES", "TALOUSMIES" sekä "VALTIOMIES". Lisäksi viitattiin Tuomiojan "taitoon, kykyyn ja kansalaiskuntoon".

Saukkosen muistelmien mukaan sekä varsinainen puolueorganisaatio sekä naisten ja nuorten liitot olivat hyvinkin aktiivisesti vaalityössä mukana. Vaaliliiton työtä ohjasi *keskustoitumikunta*, jossa olivat mukana kokoomuksesta Saukkonen ja Hetemäki, Vapaamielisten liitosta Teuvo Aura ja Lauri Levämäki. Viimeksi mainitulla puolueella oli ehdokkaita yhtä lukuun ottamatta kaikissa vaalipiireissä. Saukkonen arvioi, että ääniä tuli tätä kautta sekä entisiltä edistyspuolueen jäseniltä että myös sosialidemokraattien kannattajilta. Vaalitaistelu jäi kuitenkin vain yhden puhekierroksen varaan, koska ehdokas ei katsonut voivansa siihen lähteä Lontoossa olevan suurlähettiläänsä virkansa vuoksi.⁷²³

Puolue toimistossa laaditun käytännön *vaalisuunnitelman* mukaan vaalitaistelussa piti ottaa huomioon varsinkin Maalaisliitto: "Tulemme ML:n taholta saamaan osaksemme monta valhetta, jotka on torjuttava, on huolella valmistauduttava hyvällä arsenaalilla." Kommunistit voitiin pääosin sivuuttaa, koska "heillä ei ole muuta merkitystä, kuin että he voivat vaikuttaa siihen, ketkä pääsevät viimeiseen äänestykseen". Muistiossa todettiin, että jo siihen mennessä olivat Maalaisliitto ja kommunistit aloittaneet "hillittömän taistelun kokoomuksen ehdokasta vastaan".⁷²⁴

Pääasiallisiksi kohteiksi valittiin muistion mukaan työ syrjäseuduilla, joka oli pääsuunta, ja toiseksi asutuskeskukset. Kolmanneksi oli kampanjointi suunnattava kokoomuksen kannattajakunnan ulkopuolisiin ryhmiin. Omien vaaliliittojen vaalitaistelua ei saanut suunnata muihin puolue ryhmiin niin, ettei "särjetä suhteita niihin, joiden kanssa yhteistoiminta on jatkossa välttämätöntä", millä viitattiin ennen kaikkea kansanpuolueeseen. Kokoomuksessa tosin arvioitiin, että "kansanpuolueelle Tuomiojan äänestäminen on vastenmielistä, mutta eivät voi muuta".⁷²⁵

Keskustoimiston osalta Tuomiojan vaalibudjetti oli suhteellisen vaatimaton, merkille pantavaa on, että siinä oli vain menopuoli, ei tuloja tässä vaiheessa lainkaan, tämä näkyy seuraavasta asetelmasta:

---

⁷²³ Saukkonen 1973, 348-349

⁷²⁴ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1956. Lähetetyt/saapuneet kirjeet jne. PM: Vaalitoiminnan yleiset linjat valitsijamiesvaaleissa. 1955-56. (Ei kirjoittajaa, todennäköisesti Onni Rantala).

⁷²⁵ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1956. Lähetetyt/saapuneet kirjeet jne. PM: Vaalitoiminnan yleiset linjat valitsijamiesvaaleissa. 1955-56. (Ei kirjoittajaa, todennäköisesti Onni Rantala).

Tuomiojan vaalikampanjan budjetti/menot⁷²⁶:

- julisteet: 40.000
- ohjelmalehtinen ja kutsukirjeet: 20.000
- taiteilijat: 110.000
- ilmoituskulut: 160.000
- matkat: 75.000
- paikalliset ohjaajat: 70.000
- juhlahuoneiston vuokrat: 60.000
- majoitus: 30.000
- muut: 10.000

Yhteensä: 575.000 (137.000 euroa)

Suurin menoerä budjetissa olivat ilmoituskulut ja sen jälkeen ”taiteilijat”, joita käytettiin pääjuhlassa.

Suuri merkitys käytännön kampanjoinnissa oli kokoomuksen perinteisellä työmuodolla, *henkilökohtaisella vaalityöllä*, joka tarkoitti kirjeitä valituille kohderyhmille: ”epävarmat, kolmas sektori, päällekkäisyyksien välttämiseksi piirit eivät ensisijaisessa jakelussa”, yhteensä kirjeitä 600.000 kpl. Tätä kirjettä ja sen kustannuksia ei ollut budjetoitu lainkaan, vaikka sen kuluksi oli arvioitu 650.000 mk, siis yli edellä kerrotun summan. Osoitus siitä, että jo 1950-luvulla oli kokoomuspuolueella juuri henkilökohtaista mainontaa varten valmis osoitteisto, on seuraava luettelo: agronomiyhdistys, osuuskassat, osuuskaupat, pankit, ekonomiyhdistys ja SVUL jäsenliittoineen.⁷²⁷

Lähempänä vuoden vaihdetta 1955 - 56 oli suunniteltu vielä ”loppuvaiheen toimenpiteet”. Kokoomuksessa uskottiin, että ML:n kentästä ainakin osa – ns. ”oppositio” – olisi saatavissa Tuomiojan taakse, joten tämä ryhmä oli tässä vaiheessa ensisijainen kohde. Sen lisäksi kansanpuolueen kannattajille pyrittiin osoittamaan, että sille annetut äänet (Rydman) menevät hukkaan. Lisäksi eri tilaisuuksissa oli korostettava, että valtakunnan politiikkaan on saatava muutos, ja että presidentin suuret valtaoikeudet huomioon ottaen voidaan ne uskoa vain luotettavan ehdokkaan (Tuomioja) käsiin.⁷²⁸

Kokoomuksen piireille ja valitsijamiehille oli annettu ohjeet, miten ehdokas Tuomiojaa pitää markkinoida äänestäjille – samat teemat kulkivat koko kampanjan läpi:⁷²⁹

- ei ole politikoitsija eikä puoluemies
- ansiot ja teot eri valtioelämän alueilla ovat merkittävät
- nousu merkittäviin tehtäviin perustuu kyvykkyyteen, ei suhteisiin
- Ryti, Mannerheim ja Paasikivi ovat kutsuneet t eri luottamustehtäviin

⁷²⁶ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1956. Lähetetyt/saapuneet kirjeet jne. PM: Vaalitoiminnan yleiset linjat valitsijamiesvaaleissa. 1955-56. (Ei kirjoittajaa, todennäköisesti Onni Rantala).

⁷²⁷ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1956. Lähetetyt/saapuneet kirjeet jne. PM: Vaalitoiminnan yleiset linjat valitsijamiesvaaleissa 1955-56.

⁷²⁸ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1956. Lähetetyt/saapuneet kirjeet jne. PM Vaalikampanjan loppuvaiheet.

⁷²⁹ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1956. Lähetetyt/saapuneet kirjeet jne. PM: Vaalitoiminnan yleiset linjat valitsijamiesvaaleissa. 1955-56. (Ei kirjoittajaa, todennäköisesti Onni Rantala).

- Tuomiojalla on mahdollisuus menestyä vaaleissa

Valitsijamiesvaalien tunnuksiksi valittiin yksinkertaisesti "TUOMIOJA TASAVALLAN PRESIDENTIKSI". Vaaleissa kokoomus oli vaaliliitossa Vapaamielisten liiton VL:n kanssa. Tuomiojan vaaliliiton julkilausuma oli kaikissa kokoomuksen äänenkannattajissa 31.12.1955 ja ilmoitussarja samoin kokoomuksen lehdistössä 31.12.1955 - 17.1.1956.

Tuomiojan vaalikiertue – jota siis oma poika luonnehti jälkeinpäin jossain määrin hengetömäksi – kävi seuraavilla paikkakunnilla: Seinäjoki, Vaasa, Rovaniemi, Kuopio, Pori, Kouvolaa, Lahti, Lohja ja Helsinki. Nykypäivä-lehti ilmestyi 6.1.1956 100.000 kpl:een erillispainoksena.⁷³⁰

Piirien merkitys vaaleissa jäi suhteellisen vähäiseksi, painopiste oli valtakunnallisessa kampanjassa. Lähinnä piirit keräsivät nimiä Tuomiojan taakse lomakkeilla, joiden teksti noudatteli jo edellä todettua yleistä linjaa. Merkille pantavaa on Tuomiojan pääministerikauden esille tuominen tässä yhteydessä ja sen hyväksi käyttö, seuraavassa lomakkeen teksti:

TUOMIOJAN PUOLESTA (lomake): Valtakunnan mies tasavallan presidentiksi. Muistattehan Tuomiojan hyvän hallituksen. Tuomioja takaisin. Irti vastuuttomasta politiikasta.

Äänenkannattajat Tuomiojan tukena

Kampanjan pääpiirteitä lehdissä

Sakari Tuomioja sai hyvää taustatukea lehdiltä sekä pääkirjoituksissa että uutisoinnissa. Uusi Suomi oli viimeksi mainittujen osalta aktiivisin. Kilpailijaehdokkaista varsinkin Kekkonen pyrittiin esittämään "puoluepukarina", josta Tuomioja lehtien mukaan selvästi poikkesi edukseen ennen kaikkea "PUOLUEIDEN ULKOPUOLELLA" olevana, kansaa yhdistävänä ehdokkaana. Aamulehti käytti runsaasti valitsijamiesehdokkaiden puhereferaatteja, jotka oli otsikoitu Tuomiojan ansioita mukaillen: "Vain Tuomioja täyttää presidentille asetettavat ehdot." Tuomiojan omien puhereferaatien teemat liittyivät pääosin ulko- ja puolustuspolitiikkaan sekä toisaalta talouspolitiikkaan, jotka molemmat olivat ehdokkaan vahvuuksia.

Varsinainen vaalimainonta lehdissä keskittyi lähes kokonaan pääkirjoitusten ja uutisten tapaan Tuomiojan esittämiseen puolueintresseistä vapaana olevana ehdokkaana, tasapuolisena kansan yhdistäjänä. Sen lisäksi mainoksissa Tuomioja pyrittiin tuomaan esille kaikenlaisten kansan piirien hyväksymänä ehdokkaana käyttäen hyväksi tavallisen kansan edustajien suuhun pantuja ilmauksia ehdokkaasta, joissa korostettiin edellä mainitun ominaisuuden lisäksi hänen pätevyyttään ja rehellisyyttään – jolloin samalla viitattiin ajankohdattaiseen poliitikkojen yleiseen helmasyntiin, epärehellisyyteen ja poliittiseen peliin. Yksittäisten valitsijamiesehdokkaiden vaalimainoksia oli vain muutama. Karjalaisessa valitsijamiesehdokkaat esiintyivät yhteisissä tekstimainoksissa, 3-4 ehdokasta yhdessä.

⁷³⁰ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1956. Lähetetyt/saapuneet kirjeet jne. PM: Vaalitoiminnan yleiset linjat valitsijamiesvaaleissa. 1955-56. (Ei kirjoittajaa, todennäköisesti Onni Rantala).

Nykypäivän kampanjointi alkoi jo varhain vuoden 1955 puolella.

Aineistokohtainen tarkastelu

Kaikkien lehtien *uutisointi* alkoi tammikuun alussa Tuomiojan saavuttua Suomeen asema- maastaan Tukholmasta. Kokoomuksen puoluejohto oli häntä vastassa lentokentällä: ”Suur- lähettiläs Tuomioja saapui eilen kotimaahan. Suurlähettiläs Tuomiojan lausui tervetulleeksi päätoimikunta, joka oli saapunut lentokentälle häntä vastaanottamaan (kuvassa olivat Jus- si Saukkonen, Teuvo Aura ja Päiviö Hetemäki).⁷³¹

Lehtien vaaleihin liittyvä uutisointi keskittyi tämän jälkeen sekä Tuomiojan itsensä eri puo- lilla maata pitämien että valitsijamiesehdokkaiden vaalipuheiden referointiin. Sekä Aamu- lehti että Karjalainen käsittelivät myös kilpailevaa ehdokasta Kekosta kielteisessä valossa. Tuomiojan puheista esillä oli kaksi teemaa, ulko- ja puolustuspolitiikka ja toisaalta talouspo- litiikka. ”Puoluepeli” tuomittiin selvästi. Seuraavassa hyvin tyypillinen esimerkki: ”Tuomio- ja: Keskinäisestä puoluepelistä ja epäilyistä on kansamme päästävä vapautumaan. Näin sanoi presidenttiehdokas Sakari Tuomioja puheessaan Kajaanissa ja Kuopiossa eilen.” Seu- raavassa uutisessa olivat Kekkonen ja Tuomioja yhdessä: ”Muutosta kaivataan. Kekkonen komento herättää vastustusta myös maaseudulla. Maataloustyöt jäävät ennen pitkää te- kemättä. Kekkonen realiteetit ovat olleet vain virvatulia.” Valitsijamiesten puhereferateis- sa korostettiin Tuomiojan jo edellä mainittua asemaa viittaamalla siihen, että vain Tuomio- ja kykenee kokoamaan kansan yhteisen presidentin taakse.⁷³² Monissa vaaliuutisissa ainoa asia oli sen kertominen, että Tuomiojan vaalitulaisuudessa oli ollut paljon kuulijoita: ”Sali oli tungokseen asti täynnä väkeä, ja suuren osan oli käännyttävä takaisin, koska ei ollut istu- mapaikkoja,” tai toisen uutisen mukaan ”suuren ja ehyen juhlan tunnelma vallitsi Kuopios- sa”.⁷³³

Lehtien *pääkirjoituksissa* tuotiin esiin Tuomiojan vahvuuksia (koko kansan palvelija), varoi- tettiin kansan kahtiajakautumisesta sekä asetettiin kilpailijat Kekkonen ja Fagerholm kiel- teiseen valoon. Esimerkiksi Uuden Suomen mukaan ”on vaalitaistelussa työskenneltävä sellaisen ehdokkaan puolesta, jolla on avara näkemys ja yli puoluerajojen kantava pyrki- mys koota kansalaiset rakentavaan ja sopuisaan yhteistyöhön”. Tai toisen esimerkin mu- kaan ”suurlähettiläs Sakari Tuomioja on puheissaan korostanut, että nyt tarvitaan epäit- sekkyyttä tehdä ratkaisuja koko kansan parhaaksi, olemme vaarassa jakaantua kaupunki- laisiin ja maalaisiin, työväestöön ja keskiluokkaan ja mitä kaikkea ne ovatkaan”. Myös Maalaisliiton ja Kekkonen vaalitaistelun luonnetta arvosteltiin siitä, että ”vakavasti suhtau- tuvien kansalaisten mielipiteisiin on vaikuttanut se räikeä ja keinoja kaihtamaton tapa, mil- lä erityisesti Maalaisliitto on hoitanut vaalipropagandansa”. Kekkonen esitettiin ”puoluepu- karina”.⁷³⁴

Karjalaisen *pakinoitsija* ”Kipinä” otti vaalit esiin useissa jutuissaan esittäen pääkirjoitusten tapaan Tuomiojan ”kansakuntaa yhdistävänä valtiomiehenä”. Kekkonen leirikin sai silti

⁷³¹ Uusi Suomi 3.1.1956; Aamulehti 3.1.1956; Karjalainen 3.1.1956

⁷³² AL 9.1.1956, 10.1.1956

⁷³³ US esim. 13.1.1956; Karjalainen 8.1, 9.1 ja 15.1.1956

⁷³⁴ US 3.1, 13.1.1956; AL 11.1 ja 14.1.1956; Karjalainen 2.1 ja 6.1.1956

osansa: "Maalaisliittolaisten runonlaulajien olisi aika nostaa harppunsa naukaan."⁷³⁵ Uuden Suomen ja Aamulehden pakinoitsijat eivät käsitelleet vaaleja tällä kertaa.

Tuomiojan omat mainokset jakaantuivat kahteen ryhmään: joko mainoksissa ei ollut sanomaa lainkaan, ainoastaan suurella tekstillä "Tuomioja puhuu", tai sitten mainoksissa korostettiin Tuomiojan vahvuuksia pääkirjoitusten tapaan: "Hän on tasapuolinen mies teoissaan ja toimissaan, tietää hyvin Suomen asiat, hänestä yleensä pidetään, sopivin mies ulkopoliittikan johtoon, EI OLE NIIN PUOLUEKIIHKOINEN KUIN MUUT, oikeat periaatteet." Suurin osa mainoksista oli ehdokkaan kuvalla varustettuja. Tuomioja pyrittiin kuvaamaan ennen kaikkea puolueiden yläpuolella olevana ehdokkaana, ja että hän on "maltillinen ja harkitseva".⁷³⁶

Valitsijamiesehdokkaiden mainonnassa tuli erityisesti näissä vaaleissa esiin Uuden Suomen valtakunnallinen asema siten, että lehdessä oli useiden eri vaalipiirien Tuomiojan valitsijamiesehdokkaiden mainokset: Oulu, Helsinki, Kymi, Kuopion läntinen ja Vaasan itäinen. Mainoksissa oli ehdokkaiden kuvat sekä suuremmalla Tuomiojan kuva. Messuhallin suurjuhlaa Helsingissä Uudessa Suomessa mainostettiin etukäteen 20 kärkiehdokkaan voimalla. Myös näissä mainoksissa tuotiin esiin Tuomiojan valittu profiili: "SAKARI TUOMIOJA. TALOUSMIES."⁷³⁷ Aamulehdessä ehdokas esiintyi yhdessä Pohjois-Hämeen sekä Turun pohjoisen vaalipiirin valitsijamiesehdokkaiden kanssa. Näitä mainoksia oli lehdessä vajaa kymmenkunta.⁷³⁸ Karjalaisessa ehdokasmainonta jakaantui muutamien valitsijamiesehdokkaiden yhteisiin teksti-tai muihin mainoksiin (Raino Hallberg, Eero Haajanen ja Asser Forsberg), muiden lehtien tapaan Tuomiojan omiin vaalimainoksiin sekä kolmanneksi luetteloihin Tuomiojan puheiluksien paikoista otsikolla "Tuomiojan vaaliliitto toimii". Tuomiojan omien mainosten formaatti oli samantapainen kuin muissakin lehdissä: ehdokkaan vahvuutena oli "TERVE JA TASAPUOLINEN HARKINTAKYKY". Muista lehdistä poiketen Karjalaisessa oli jälleen, edellisten vaalien tyyliin näiden mainosten lisäksi koko sivun leveydeltä iskulauseita: "SUORASELKÄINEN ja REHTI mies presidentiksi. Äänestäkää listoja 2-17." Toisena vaalipäivänä lehdessä oli suuri ilmoitus, missä torjuttiin kansanpuolueen taholta Tuomiojan suuntaan esitetty väite: "Rehellisyys voittaa. Kansanpuolueen vaaliväite. Mutta totuus on tämä: en missään vaalitulaisuudessa ole hyökännyt kansanpuolueen ehdokkaita vastaan, enkä väittänyt tällaista."⁷³⁹

*Nykypäivä*⁷⁴⁰

Nykypäivän kampanjointi poikkesi muista tarkasteltavista lehdistä monilla tavoin lehden aseman vuoksi. Lehti oli perustettu vuonna 1955, joten tulevat presidentinvaalit olivat ensimmäinen suuri valtiollinen tapahtuma, mihin lehti osallistui kokoomuksen äänenkannattajana.

Ensimmäisen kerran lehti esitteli näkyvästi sisäsivuilla Tuomiojaa koko sivun mainoksena päätetyin tunnuksin jo varhain, toukokuussa 1955: "Sakari Tuomioja, valtakunnan mies

⁷³⁵ Karjalainen 3.1, 6.1, 10.1 ja 13.1.1956

⁷³⁶ US 9.1, 12.1, 13.1.1956; AL 4.1 JA 10.1.1956; Karjalainen esim. 4.1 ja 6.1.1956

⁷³⁷ US 2.1, 11.1, 13.1.1956

⁷³⁸ AL 14.1.1956

⁷³⁹ Karjalainen 4.1, 6.1, 10.1, 14.1, 15.1 ja 16.1.1956

⁷⁴⁰ Nykypäivää tarkastellaan myös jatkossa erikseen lehden erilaisen luonteen ja aineiston vuoksi.

tasavallan presidentiksi. Mies johon luotetaan.” Saman numeron pääkirjoituksessa korostettiin Tuomiojan asemaa puolueiden ulkopuolisena ehdokkaana tuoden samalla esiin ehdokkaan ominaisuuksia erittäin monipuolisesti, jopa ylisanoihin sortuen: ”Tuomiojan loistava elämänkaari, hänen ansionsa valtakunnan palveluksessa ovat poikkeuksellisen kyvyn ja etevyyden osoitus, sellaista ansioluetteloa kuin hänellä ei ole kellään muulla presidenttiehdokkaalla.”⁷⁴¹

Tuomiojan kampanjointiin palattiin lokakuussa 1955 pääkirjoituksessa sekä sisäsivun mainoksilla. Vielä tässä vaiheessa lehti haaveili yhteisestä, porvarillisesta ehdokkaasta eduskuntavaiheessa: ”Todennäköisesti kolme porvarillista puoluetta voivat saada yhteisen porvarillisen maailmankatsomuksen omaavan henkilön valituksi toisessa äänestyksessä vain yhdistämällä voimansa, niinpä olisi pyrittävä rikkomisen sijasta rakentamaan.”⁷⁴² Luultavasti yhteisellä ehdokkaalla tarkoitettiin tässä vaiheessa juuri Tuomiojaa sillä ajatuksella, että Kekkonen äänestettäisiin ulos.

Syksyllä 1955 *Porkkalan palautuksen* ollessa tiedossa lehti nosti näkyvästi esiin Paasikiven roolin tässä otsikolla: ”Paasikivi toi Porkkalan kotiin”. Samassa numerossa oli jälleen Tuomiojan kuvia sekä gallup-tutkimuksen Tuomiojalle edullinen tulos.⁷⁴³

Valitsijamiesvaalien tulokset

Valitsijamiesvaalit toimitettiin 15. ja 16. tammikuuta 1956. Vaalien äänestysprosentti oli 73.4. Valitsijamiehet ja äänet jakaantuivat vaalissa seuraavasti:

Taulukko 18. Vuoden 1956 presidentin valitsijamiesvaalien tulokset, suluissa vuoden 1954 eduskuntavaalien vastaavat luvut.⁷⁴⁴

Ehdokas/puolue	Äänimäärä	Suhteellinen osuus	Valitsijamiehiä
Tuomioja	372.973	19.7	57 (kok ja VL yht.)
-kokoomus	340.311	18.0 (12.8)	54
-vapaamiel.	32.662	1.7 (0.3)	3
Rydman/Kp	85.690	4.5 (7.8)	7
Kekkonen/ML	510.783	26.9 (24.1)	88
Törngren/ruotsal.	130.145	6.9 (7.0)	20
Fagerholm/SDP	442.408	23.3 (25.9)	72
Kilpi/SKDL	354.575	18.7 (21.6)	56

Kekkonen sai eniten valitsijamiehiä sekä suurimman osuuden äänistä. Kokoomuksen suhteellinen osuus oli hyvä verrattuna vuoden 1954 eduskuntavaaleihin ollen 18.0 %. Sen sijaan Kilpi ja SDP jäivät selvästi takanaan olevien puolueiden eduskuntavaalien tuloksesta.

⁷⁴¹ Nykypäivä toukokuu 1955

⁷⁴² Nykypäivä lokakuu 1955

⁷⁴³ Np lokakuu 1955

⁷⁴⁴ SVT. Presidentin vaalit 1956. A 25

Valitsijamiesten kokoontuessa ensimmäisen kerran kaikki äänestivät omaa ehdokasta, mutta sitten alkoi kaupankäynti ja puolueiden väliset neuvottelut. Lehtinen toteaa, että SDP:ssä ja Maalaisliitossa ymmärrettiin, miten suuri merkitys SKDL:llä tuli olemaan lopputuloksen määräytymisessä. Prosessissa oli monia jännittäviä ja arvaamattomia käänteitä. Äänikaupoissa valitsijamiehiä vaihtui useampiakin puolelta toiselle eikä täyttä varmuutta enemmistöstä voitu saada.⁷⁴⁵

Koska seuraavien kahden kierroksen vaiheet eivät enää kuulu varsinaisesti kokoomuksen vaalityön piiriin, ja toisaalta kun näitä vaiheita on monissa muissa tutkimuksissa perusteellisesti selvitetty, kerrataan tässä ainoastaan tulokset. Kokoomuksen valitsijamiesryhmän käyttäytymistä vaaliprosessin eri vaiheissa ei voida pitää kovin johdonmukaisena tai loogisena: he äänestivät vain kerran ehdokkaansa Tuomiojan puolesta.⁷⁴⁶

Toisessa äänestyksessä olivat mukana kaksi eniten ääniä saanutta Kekkonen ja Fagerholm sekä Moskovon siihen saakka kannattama (ja myös kokoomuksen) musta hevonen, Paasikivi. Tässä äänestyksessä Tehtaankatu oli jo luopunut kuitenkin Paasikivestä ja painosti kommunisteja jakamaan äänensä Kekkonen ja Fagerholmin kesken, jolloin Paasikivi saataisiin pelattua ulos.⁷⁴⁷ Tulos olikin seuraava (kokoomuksen edustajat siis äänestivät tässä vielä Paasikiveä):

Fagerholm	114 ääntä
Kekkonen	102 "
Paasikivi	84 "

Kolmannessa äänestyksessä olivat näin mukana Fagerholm ja Kekkonen tuloksen ollessa moneen kertaan pohdittu, miksi näin kävi:

Kekkonen	151 ääntä
Fagerholm	149 ääntä

Kokoomuksen valitsijamiehet äänestivät tässä äänestyksessä melkein koko ryhmänä Fagerholmia, mistä Kekkonen suuttui kokoomukselle pitkiksi ajoiksi: "Kekkonen uhosi, ettei ikinä anna anteeksi kokoomukselle tätä. Ne pettivät hänet, kun menivät kirkosta eronneen, suomenruotsalaisen sosialistin taakse."⁷⁴⁸ Kekkonen taakse menivät kokonaisuudessaan Maalaisliiton ja SKDL:n valitsijamiehet, yhteensä 144. Koska nämä äänet eivät vielä riittäneet, on kirjallisuudessa käyty loputonta keskustelua siitä, mistä tulivat puuttuvat seitsemän ääntä. Mm. Virolainen viittaa kansanpuolueen viiteen valitsijamieheen sekä yhteen RKP:n ja yhteen SDP:n ääneen⁷⁴⁹.

Kekkonen astuttua presidentin virkaan alkoi maassa samana päivänä, 1.3.1956, *yleislakko*. Kolmeviikkoista lakkoa seurasivat taloudellinen laskusuhdanne, hintojen voimakkaat nousut, työttömyys sekä sosialidemokraattisen ay-liikkeen ja puolueen hajaannus.

---

⁷⁴⁵ Lehtinen 2002, 273

⁷⁴⁶ Ks. tarkemmin Vares 2008, 259-266

⁷⁴⁷ Rentola 1997, 406-407

⁷⁴⁸ Lehtinen 2002, 274

⁷⁴⁹ Virolainen 2000, 191

Vuoden 1956 presidentin vaalit kokoomuksen kannalta

Voidaan hyvin yhtyä siihen, että kokoomuspuolueen vetämä Sakari Tuomiojan presidentinvaalikampanja oli ”ideologisesti väritön”, sillä ehdokkaalla eikä kokoomuksella tosiaankaan ollut mitään erityistä vaaliteemaa eikä sanomaa, tärkeintä oli vain saada aikaan ”suunnanmuutos” valtakunnan politiikassa, millä käytännössä tarkoitettiin Kekkosen valituksi tulemisen estämistä.

Tuomioja pyrittiin profiloimaan kaikessa vaaliaineistossa hyvin voimakkaasti ”*puolueiden yläpuolella*” olevana ehdokkaana, joka sen vuoksi ja myös asiantuntemuksensa perusteella olisi ainoa luotettava ehdokas, jolle presidentin laajat valtaoikeudet voitaisiin uskoa. Tämäkin viesti oli suunnattu ennen kaikkea Kekkosta vastaan; muut ehdokkaat saivat olla melko lailla rauhassa tältä osin. On kuitenkin huomattava, että Maalaisliitto provosoi juuri kokoomusta ja Tuomiojaa, ja kritiikkiin pyrittiin jo etukäteissuunnitelman mukaan vastamaan terävästi. Juhani Suomen arvio kokoomuksen ”räikeästä” vaalitaistelusta tältä osin ampuu kuitenkin yli maalin.

Kokoomuksen ja Vapaamielisten liiton yhteinen ehdokas profiloitiin jo etukäteen myös ”*valtiomiehenä*”, jota perusteltiin hänen pääministerikaudellaan: Tuomiojan hallitus oli ollut ”hyvä hallitus”, joten entisen pääministerin pitäisi ”palata takaisin”.

Tuomiojan valinta ylipäätään kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi kävi suhteellisen kivuttomasti, vaikka puolueen teettämät jäsenkyselyt aluksi antoivatkin suurimman kannatuksen Arvi Ahmavaaralle, joka ei kuitenkaan ollut puoluejohdon suosikki. Myös ajatus yhteisestä ehdokkaasta kansanpuolueiden ja SDP:n kanssa oli esillä, mutta kaatui omaan mahdollomuuteensa. Tuomiojan ehdokkuutta pyrittiin aluksi lykkäämään, koska ei ollut hänen suostumustaan. Aika nopeasti kuitenkin puolueen johto kykeni osoittamaan Tuomiojan kannatukselle jatkuvaa nousua, jopa Kekkosen ohi. Muut puolueet otettiin kuitenkin koko ajan huomioon siten, että vaalimuistioissa oli pyritty kaikin tavoin ennakoimaan vaalien eduskuntavaiheen äänestyskuvioita eri vaiheissa. Niissä saatiin tilanne näyttämään Tuomiojan kannalta hyvänä, vaikka tunnustettiinkin avoimesti – samalla hyvin jo todellinen tilanne ennakoiden – kommunistien arvaamaton käytös.

Voidaan sanoa, että kokoomus teki parhaansa Tuomiojan eteen, tältä osin kampanja ei ollut hengetön, vaikka asiapitoinen profilointi puuttuikin. Keskustoimisto lähetti ohjeita piireille ennen vaaleja, mutta selvästi vähemmän kuitenkin edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna. Ohjeet olivat hyvin käytännönläheisiä lähtien jopa keskustelutilaisuuksien Tuomiojan valintaa puoltavista argumenteista. Keskustoimistossa vaaleista vastasi ennen kaikkea järjestösihteeri Onni Rantala.

4.3 "Shokkivaalit"⁷⁵⁰ – "Maan asiat kuntoon"

Maaliskuun alussa vuonna 1956 Suomessa oli ainutlaatuinen tilanne: uusi presidentti oli juuri valittu, maassa ei ollut hallitusta, ja *yleislakko* oli alkanut samana päivänä, kun uusi presidentti astui virkaansa. Kekkonen nimitti kuitenkin nopeasti uuden, poliittisen kilpailijansa Fagerholmin enemmistöhallituksen ja sen ulkoministeriksi toisen presidenttiehdokkaan, Ralf Törngrenin.

Suomi on arvioinut, että presidentti ei aluksi oikein viihtynyt tehtävässään: hän joutui sivustakatsojan rooliin, mikä ei sopinut Kekkonen luonteelle alkuunkaan. Myöskään pääministeriltä ei tullut informaatiota.⁷⁵¹ Lehtisen mukaan heti presidentiksi tulon jälkeen Kekkonen sai vastustajiltaan työrauhan. Toivottiin, että presidentti edeltäjiensä tapaan nousee puolueiden yläpuolelle ja sisäpoliittisten kiistojen ulottumattomiin. Ulkopoliittisesti ei ongelmia näyttänyt olevan, ja niinpä melkein vuoden päivät valtakunnassa puhuttiin vain sisäpolitiikkaa. Kekkosella itsellään näytti olevan samansuuntaisia pyrkimyksiä.⁷⁵²

SDP valitsi puheenjohtajakseen vuonna 1957 Väinö Tannerin, mistä seurasi puolueen lopullinen jako kahteen, skogilaisiin ja leskisläisiin. Lehtisen mukaan skogilaiset tekivät tässä virheen: poliittinen kannatus ei jatkossa kuitenkaan riittänyt. Tannerilla oli edelleen arvovaltaa myös skogilaisten keskuudessa. Neuvostoliiton edun mukaista taas oli lisätä SDP:n puolueriitaan ulkopoliittinen ulottuvuus, jonka myös presidentti Kekkonen hyväksyi.⁷⁵³

Presidentin vaalin ja vuoden 1958 eduskuntavaalien välissä maassa oli useita lyhytaikaisia hallituksia: SDP:n Fagerholmin toinen hallitus, Maalaisliiton Sukselaisen hallitus sekä Suomen Pankin pääjohtajan Rainer von Fieandtin ja KHO:n presidentin Reino Kuuskosken virkamieshallitukset. Fieandtin hallitus kaatui huhtikuun lopussa, aivan vaalien kynnyksellä, leivän hintakysymykseen. Kuuskosken hallitus nimettiin 26.4.1958. Uusi Suomi piti tämän hallituksen asemaa "säällittävänä".⁷⁵⁴ Kaikki mainitut hallitukset istuivat vain muutaman kuukauden, pisimpään Fagerholmin kakkonen, 15 kuukautta.

Rentolan mukaan myös kommunisteilla oli kovaa pyrkyä hallitukseen Fagerholmin hallituksen kaaduttua syksyllä 1957. SKP:n ydinryhmä oli hallitukseen pääsystä jopa hyvinkin varma ministerin paikkoja myöten. Toive ei kuitenkaan toteutunut, Kekkonen nimitti von Fieandtin hallituksen, mutta usko hallitukseen pääsystä jäi elämään.⁷⁵⁵

Uuden vuoden puheessaan vuoden 1958 alussa presidentti Kekkonen esitti toivomuksen "käydä vaalitaistelu niin, että se ei polta siltoja yhteistyöltä vaalien jälkeen". Vetoamus johti puolueiden välisten neuvottelujen jälkeen tulokseen toukokuussa, jolloin Maalaisliiton, kokoomuksen sekä kansanpuolueiden puheenjohtajat allekirjoittivat sopimuksen "siivollisesta vaalitaistelusta". Pesosen mukaan pelko vaalikampanjan "räikeydestä" perustui sii-

⁷⁵⁰Ks. Pesonen 1972, 7. Nimitys "shokkivaalit" perustuu mm. Nordisk kontakt-lehden artikkeliin vuodelta 1958. Ilmaisun taustalla on ennen kaikkea vaalitulokset: eduskunta muuttui ensimmäisen kerran vuoden 1916 jälkeen vasemmistoenemmistöiseksi, joka koettiin "shokkina". Ks. myös Paloheimo 2007, 245

⁷⁵¹ Suomi 1992, 15-17

⁷⁵² Lehtinen 2002, 316

⁷⁵³ Emt.

⁷⁵⁴ Uusi Suomi 19.4 ja 27.4.1958

⁷⁵⁵ Rentola 1997, 453-456

hen, että se olisi pelkästään hyökkäilyä kilpailijoita vastaan.⁷⁵⁶ Maalaisliitto lähtikin vaaleihin kovilla tavoitteilla: eduskuntaan oli saatava 60 edustajaa puolueen listoilta. Puoluesihtööri Korsimo lietsoi itse vaali-innostusta kentällä osallistumalla mm. jo kesäkuussa 1957 kaikkiin puolueen piirijärjestöjen vaalitulaisuuksiin.⁷⁵⁷

Osoitus aikakauden ulkopoliittisesta ilmapiiristä on, että presidentti Kekkonen kutsui heinäkuussa 1958 helsinkiläisten lehtien päätoimittajat Kesärantaan puhutteluun, kaksi päivää ennen vaaleja: lehdistöä varoitettiin ajattelemattomista, suurta itäistä naapuria koskevista kirjoituksista; ulkopoliittikkaan ei saanut sotkea vaalipropagandaa. Tilaisuudesta ei kirjoitettu eikä tiedotettu.⁷⁵⁸ Presidenttiä ei kuitenkaan juuri kunnioitettu: Väinö Leskinen kutsui Kekosta sekä Neuvostoliiton uutta johtajaa Hrustsevia "maailman suurimmiksi huijareiksi."⁷⁵⁹

Vareksen mukaan heinäkuun eduskuntavaalikampanjassa yleisesti ottaen "ei ollut poikkeuksellista sähköä"⁷⁶⁰. On luultavaa, että Vares viittaa tässä juuri kokoomuksen suuntaan, koska hänen aineistonsa on pääosin kokoomuksen arkistosta, muilta osinhan vaaleissa oli hyvinkin "virtaa". Esimerkiksi Virolainen kuvailee muistelmissaan, että "SKDL:n erittäin aktiivinen vaalipropaganda kahdeksan kohdan-ohjelmiseen sekä yleinen sosialisoisvaatimus oli omiaan luomaan poliittisia jännitteitä"⁷⁶¹.

Vuoden 1958 eduskuntavaaleista ja puolueiden vaalikampanjasta erityisesti Tampereella on tehty tutkimus, minkä mukaan SKDL:llä, SDP:llä ja kokoomuksella oli vaaleissa hyötyä juuri tällä alueella sekä omasta sanomalehdestä että vakiintuneesta järjestöstä. SKDL:llä oli vahvin puolueorganisaatio, kokoomuksen Aamulehti taas oli paikkakunnan suurin levikiltään. Vaalikampanjassa käytettiin ulkojulisteita, lehtisiä ja ensimmäisen kerran eduskuntavaaleissa runsaasti kirjeitä. Radio lähetti muutamia ohjelmia. Vaalien lähestyessä lisääntyi lehdistön poliittisessa aineistossa selvästi vaalimateriaali. Mainitun tutkimuksen mukaan sanomalehtien toimitukset kävivät vaalikampanjaa 2-4 viikkoa ja niiden ilmoittajat vain viikon tai kaksi. Yleensä yleisö suhtautui vaalipropagandaan välinpitämättömästi, jopa kielteisesti.⁷⁶²

Kokoomus ja vuoden 1958 eduskuntavaalit

Kokoomuksen vaalitaistelun voidaan sanoa lähteneen liikkeelle puoluevaltuuston kokouksesta 17.5.1957. Rantalan mukaan kokoomuksen suhteellisen pitkä vaalikampanja oli silloisissa oloissa uutta.⁷⁶³

Keskeinen kysymys oli tässä vaiheessa luonnollisesti vaaliliittojen solmiminen muiden puolueiden, lähinnä joko Maalaisliiton, Kansanpuolueen tai Vapaamielisten liiton kanssa. Entinen puheenjohtaja Salminen tulkitsi keskustelun niin, että "mennään vaaliliittoasiassa hi-

---

⁷⁵⁶ Pesonen 1965, 198

⁷⁵⁷ Virkkunen 1976, 253-254

⁷⁵⁸ Lehtinen 2002, 317

⁷⁵⁹ Suomi 1992, 133

⁷⁶⁰ Vares 2008, 344

⁷⁶¹ Virolainen 1982, 192

⁷⁶² Pesonen 1965, 344-346

⁷⁶³ Rantala 1972, 25

taasti kiiruhtaan". Salmisen mukaan "kansanpuolueella on suuri hätä" tässä asiassa. Esillä oli myös hyvin kiistanalainen kysymys puolueen toimihenkilöiden mahdollisuudesta osallistua vaaleihin ja toimia kansanedustajana. Tällä viitattiin ennen kaikkea puoluesihteerin Honkalaan. Asiasta ei äänestetty, vaikka ehdotus oli olemassa. Lopputuloksena oli, että vaaliliittoasia siirrettiin syksyllä pidettävään seuraavaan valtuuston kokoukseen.⁷⁶⁴

Vaaliliittokysymykseen tuli lopulta kielteinen päätös kansanpuolueen taholta 14.1.1958, minkä mukaan piirit saivat kuitenkin tässä vapaat kädet. Käytännössä vain Turun pohjoisessa vaalipiirissä syntyi vaaliliitto kansanpuolueen kanssa, kokoomuksen, kansanpuolueen ja Vapaamielisten liiton kesken Vaasan itäisessä vaalipiirissä, Oulussa ja muualla Vapaamielisten liiton kanssa. Lapissa oli erikoinen kokoomuksen, kansanpuolueen ja Maalaisliiton opposition kesken solmittu vaaliliitto. Keskustoimisto arvioikin, että "puoluelinja tulee vahvistumaan asiassa".⁷⁶⁵

Erikseen valtuustossa kiinnitettiin huomiota kokoomuksen *vaaliehdokkaisiin*: "Suurten kartanoiden isäntiä tai akateemisesti sivistyneitä ihmisiä meillä kyllä on, mutta se massa, se arvostaa vain sitä, että ehdokkaat ovat lähellä heitä."

Puoluevaltuusto päätti seuraavista vaalitaistelun linjauksista:⁷⁶⁶

-vaalien tunnus: "ON AIKA PANNA MAAN ASIAT KUNTOON"

-kommunistien vastaista vaalitoimintaa on korostettava

-porvarillisten puolueiden yhteistoiminnan tarpeellisuutta on alleviivattava

-puolueen päättävien elinten on päätökset myös pantava täytäntöön (tähän asti ei näin ole aina tapahtunut)

-puolueen keräystoimintaa on tehostettava

-puolueen jäsenistö antanee tukensa vaalirahoituskeskustelulle

Valtuustossa oli esillä myös puheenjohtaja Saukkosen ehdotus vaalirahaston perustamiseksi: jokaisen valtuutetun pitäisi hankkia 10 hengen ryhmä, joka keräisi jokaiselta jäseneltä 5.000 mk.

---

⁷⁶⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957. Kokous 17.5.1957.

⁷⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁶⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1957. Kokous 17.5.1957.

Eduskuntavaalit 1958

Kuva 11: Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1958 eduskuntavaaleissa. Mainoksen viesti korosti "maan asioiden kuntoon panemista", millä viitattiin mm. huonosti arvostettuun Kuuskosken virkamieshallitukseen. Kokoomus menestyi vuosien 1951 ja 1954 vaalien jälkeen taas hyvin. PTA.

Kokoomuksen seitsemän kohdan *vaaliohjelma* sisälsi käytännön asioita:⁷⁶⁷

1. on vähennettävä valtion menoja, 2. verorasitusta on alennettava, 3. tarvitaan rahaa, "joka ei sula kuin voi auringossa", 4. osakeomistuksen laajentaminen, 5. suoja työttömyyttä vastaan, 6. kansanvaltaisten puolueiden muodostaman enemmistöhallituksen saattaminen maahan, 7. vaalien tunnus: ON AIKA PANNA MAAN ASIAT KUNTOON!

Tulevien vaalien käytännön linjauksia esiteltiin edelleen puolueen järjestösihteerinä toimivan Onni Rantalan kirjoittamassa kirjasessa "Kehen ja kuinka vaaleissa voidaan vaikuttaa ja miten sen mukaan toimitaan". Rantala esitteli kirjasen vaaliohjelmaa Pohjois-Hämeen kokoomuksen syyskokouksessa 3.11.1957.⁷⁶⁸

⁷⁶⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁶⁸ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

Rantala analysoi kriittisesti aikaisempia vaalikampanjoita, joissa hänen mukaansa oli tehty virheitä: toimintamuotoja oli liikaa, painopiste oli ollut toisarvoisissa asioissa, osa niistä oli jopa vahingoittavia, toiminta oli ollut summittaista, oli yritetty liikaa pyrkimyksenä tavoittaa kaikki kansalaisryhmät tavoittamatta kuitenkaan juuri ketään jne.⁷⁶⁹

Johtopäätöksinä Rantala esitti seuraavaa strategiaa:

- annetaan ennen vaaleja tietoa tyytymättömille äänestäjille
- omat jäsenet tarvitsevat tietoa kokoomuksesta valistaakseen muita: kaikki vaaliasetelmat on selvitettävä ensin omalle väelle
- yleispropagandan* kohteet ovat: epävarmat ML:n, Kansanpuolueen ja SDP:n kannattajat, eduskuntavaalien nukkuvat, ensi kertaa äänestävät, yli 60-vuotiaat, asutuskeskusten laitosien asukkaat
- valitsijayhdistysten propagandan kohteet: keskiryhmät, maatalousväestö, yrittäjät, yksinäiset naiset, karjalaiset
- valitsijayhdistysten ei pitäisi taistella keskenään
- vaalityön muodot: suullinen valistustyö, kirjallinen valistustyö, positiivinen yleissävy, sillä kansalaiset olivat kyllästyneitä riitelyyn.

Puolueen keskustoimisto lähetti vaaleja suuntaavat kirjeet piiriliitoille 17.10 ja 15.11.1957. *Lokakuun kirjeessä* kehoitettiin lähtemään "järjestön ulkopuolelle, suuren yleisön keskuuteen". Ehdokastiedustelut sekä henkilökohtaisten kirjeiden lähettäminen oli "hoidettava hyvin", ja "kansalaisten huomio on kohdistettava kokoomukseen". Viimeksi mainitut kirjeet "pitäisi postittaa 25.10 määrän ollessa noin 200.000 kpl" ja "kohteet samoja kuin ehdokastiedustelussa". Kirje oli julkaistava myös kokoomuksen äänenkannattajissa.⁷⁷⁰

Voidaan sanoa, että kokoomuksen vaalitaistelu alkoikin käytännössä *lokakuussa 1957* puolueen keskustoimiston tasolla, piireissä sen sijaan oltiin liikkeellä jo vuoden 1956 puolella.

Marraskuun piirikirjeessä oli keskustoimistolla jo huoli vaalien lähestymisestä: "Syksy on liukumassa käsistä, vaalivalmisteluja on kiihdytettävä." Vaalityön tärkeyttä yleensä painotettiin voimakkaasti: "Pitkäaikaisella vaalityöllä voidaan saavuttaa 10 %:n lisäys edellisten vaalien äänimäärään verrattuna." Vaalistrategiaa vietiin käytännön tasolle Rantalan kirjaan pohjalta, antaen *velvoitteita vaalityöntekijöille*.⁷⁷¹

- myös vapaaehtoistyössä on puhuttava velvoittavassa äänilajissa
- ehdokasasettelu on tärkeää: on laajennettava sosiaalista pohjaa
- kentälle on lähetettävä molemmat uudet kirjaset, joista toinen edellä mainittu Rantalan kirjanen sekä toinen "Kokoomuksen ohjelman uudet piirteet"
- puhujat on valmennettava hyvin
- tulevan itsenäisyyspäivän puhe on tärkeä
- vakava ja asiallinen esiintyminen vaalitulaisuuksissa*: nyt voittaa se, joka säilyttää malttinsa, vain asiattomiin hyökkäyksiin on vastattava

⁷⁶⁹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁷⁰ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁷¹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁷¹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

-järjestösihteeri Rantala toimii vaalipäällikkönä koko maassa, piireissä toiminnanjohtajilla on keskeinen asema

Kolmas piireille mennyt asiakirja oli *puheenjohtaja Jussi Saukkosen puhe*, missä listattiin tärkeimmät periaatteelliset kysymykset vaaleissa Saukkosen mukaan "nykyiset valtaapitävät ovat saattaneet maan rappiotilaan", "valtakunnan hallinto on palautettava kansanvaltan pohjalle", "poliittisen elämän tasoa on nostettava" ja "valtion menoja ja verorasitusta on alennettava".⁷⁷²

Puolueen keskustoimisto julkaisi vaalien alla valtuustossa hyväksytyyn vaaliohjelman pohjalta kirjasen "*Kokoomuksen ohjelman uudet piirteet*". Sen pääkohdat olivat seuraavat: "dynaaminen konservatismi, yksilön vapaus, sosiaalinen markkinatalous, kansankapitalismi ja mitä me kannatamme: konservatismi puolustaa ihmistä valtio- ja yksinvaltaa vastaan; ihminen ennen kaikkea".⁷⁷³

Näiden edellä mainittujen painotuotteiden lisäksi käytti kokoomuspuolue vaalikampanjassaan seuraavia julkaisuja:⁷⁷⁴

- Uusi vuosi – uusi tie (aanelonen, painettu moniste)
- Hyvä Suomen nainen
- Mitä suuryritys Suomi maksoi meille v. 1957
- Miksi kommunismista luovutaan? (painettu lehtinen)
- Entinen vai uusi politiikka? (aanelonen, moniste)
- Kokoomus kysyy ja vastaa (muutaman sivun painotuote)

Kokoomuksen piireillä oli näissä vaaleissa kuntakohtaiset tavoitteet: äänimäärä, joka tulee saavuttaa kussakin kunnassa. Koko maan yleistavoite oli saada eduskuntaan 6 LISÄPAIKKAA. Koko maassa kokoomuspuolue asetti yhteensä noin 200 ehdokasta, 10-15/vaalipiiri. Määrää on tietysti pidettävä pienenä 2000-luvun vaaleihin verrattaessa.⁷⁷⁵

Helmikuussa järjestösihteeri Rantala lähetti piireille kirjeen, minkä mukana oli useita monisteita, kuten "Kansallisen kokoomuksen periaatelinja vaaleissa 1958". Monisteessa tuotiin esille puolueen yleistema vaaleissa: "ON AIKA PANNA MAAN ASIAT KUNTOON." Monisteissa oli myös otsikoita kuten "Kokonaiset on nostettava valtioelämässä etualalle", "Verorasituksen alentaminen" ja "Kansankapitalismi".⁷⁷⁶

Pesosen mukaan kaikki puolueet – ei vain kokoomus - lähtivät näissä vaaleissa kampanjoissaan siitä ajatuksesta, että edellisten vaalien jälkeinen politiikka oli onnistunut huonosti. Vastaavasti luvattiin parannuksia ja suunnan muutoksia, jos kohta hyvin epämääräisesti.⁷⁷⁷ Tästä ainakin osittain tuli myös kokoomuksen vaaliteema.

⁷⁷² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁷³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁷⁴ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁷⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁷⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁷⁷ Pesonen 1965, 203

Keskustoimistolla oli myös ohjekirjanen kentälle otsikolla "Jos aiomme voittaa vaalit, on tiedettävä kehen ja kuinka vaaleissa voidaan vaikuttaa ja toimittava sen mukaan". Ohjeissa todisteltiin, että "nyt on vaaleissa hyvät lähtökohdat, kahdet voitettut vaalit takana, ts. 1956 presidentin valitsijamiesvaalit sekä kuntavaalit". Monisteessa viitattiin myös ML:n, SDP:n ja kansanpuolueen sisäisiin ristiriitoihin.⁷⁷⁸

Keskustoimiston ohjeissa korostettiin edelleen voimakkaasti tehokkainta vaalityön muotoa: "On mentävä ennen kaikkea itse puhumaan henkilöryhmien luokse asioista, *henkilökohtaisesti*." Ohjeissa esitettiin, että valistuksen kohteiden määrää nostamalla esim. 10 %:lla voidaan samalla nostaa puolueen kannatusta.

Puolueen keskustoimisto lähetti myös kokoomuksen *lehdille artikkeleita*, joissa kiinnitettiin huomiota puolueelle tärkeisiin asioihin. Seuraavassa on esimerkkeinä joitakin otsikoita: "Pahin epäkohta suomessa ei ole taloudellista laatua", "Luottamus maan hallitukseen on palautettava", "Etuilu ja valtapolitiikka hylättävä" ja "Pois pelko yhteiskunnasta".⁷⁷⁹

Otsikoista näkyy selvästi kokoomuksen pyrkimys tuoda edelleen esiin muiden puolueiden sitoutuminen jonkin tietyn yhteiskunnallisen ryhmän, kuten maatalousväestön tai keskiluokan etujen ajamiseen, mitä kokoomus pyrki itse välttämään. *Hallitusta arvosteltiin kollektiivisesti*, mutta ei hallituspuolueita erikseen.

Virolaisen muistelmien mukaan kuitenkin "oikeisto hyökkäsi voimakkaasti erityisesti maalaisliittoa vastaan propagandassaan. Se lupasi verojen alentamista ja pelotteli äänestäjiä yhteistyösopimuksesta kommunistien kanssa".⁷⁸⁰ Kokoomuksen vaalimainosten valossa Virolaisen väite lupauksesta alentaa verotusta ei tule esiin aineistosta.

Toukokuussa 1958, siis pari kuukautta ennen vaaleja, teki kokoomuspuolue sopimuksen "vaalitoiminnan säilyttämisestä asiallisella pohjalla" ML:n, Suomen kansanpuolueen ja SFP:n kanssa. Sopimuksen mukaan puolueiden välisissä suhteissa tulee noudattaa "ainoastaan asiallisia ja moraalisesti hyväksyttäviä menettelytapoja, ei sellaista propagandaa, joka loukkaa tai häpäisee sopimuksen allekirjoittaneita osapuolia".⁷⁸¹ Tässä valossa Suomen kriittinen toteamus vaalitaistelun sävystä vaikuttaa liioitellulta.

Kokoomuksen *käytännön vaaliohjelma* näissä vaaleissa koostui muutamista teemoista pääteeman ollessa – mm. julisteissa käytetty – "Kuinka maan asiat kuntoon". Tämän pääteeman lisäksi kokoomuksen tavoitteina olivat: "Yrittämistä kannustettava"; "Säästäminen – huomisen turva"; "Kansankapitalismi – tulevaisuuden tie"; "Alas indeksin diktatuuri"; "Irti huoltovaltiosta"; "Koko kansa vaatii totaalista suunnanmuutosta".⁷⁸²

Puolueen keskustoimisto oli vaalien alla erittäin aktiivinen lähettäen piireille ohjekirjeitä vaaleihin 2-3 kertaa kuukaudessa tammikuusta lähtien viimeisen kirjeen mennessä vielä 5.7. Kirjeitä oli yhteensä tänä aikana lähes 30. Jokaisessa kirjeessä puututtiin aina useam-

⁷⁷⁸ Emt.

⁷⁷⁹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁸⁰ Virolainen 1982, 192-193

⁷⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

⁷⁸² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958.

piin asioihin. Esimerkiksi 5.2.1958 lähetetyssä kirjeessä tuotiin esille: "Esimerkillistä toimintaa Hauhon pitäjässä"; "Forssan kokoomuksen kokemus"; "Vaasan läänin pohjoinen kansallisliitto rynnistää"; "Konservatismi voittaa"; "Propaganda-elimet"; "Kokoomus kysyy ja vastaa".⁷⁸³ Kuten otsikoista voidaan todeta, haluttiin koko kentän tietoisuuteen viedä hyviä esimerkkejä puolueen piirien toiminnasta.

Kokoomuksen *vaaliorganisaation* kansallisen tason keskeiset elimet olivat eduskuntaryhmä, puolueen keskustoimisto, KNaL sekä KNL ja puolueen äänenkannattajat. Puolueen vaalipäällikkö Rantala koordinoi toimintaa. Merkillepantavaa on nimenomaan eduskuntaryhmänkin maininta vaalisuunnitelmassa.

Piiritasolla piiritoimikunta oli vastuussa vaalitaistelusta piirin toiminnanjohtajan ollessa koordinaattorina, lisäksi piirin alueella toimi sanomalehtien yhdysmies. Suurille paikkakunnille perustettiin oma vaalitoimisto. *Tukimiesorganisaatio* oli edelleen toiminnassa.

Piirien vaalityö

Seuraavassa tarkastellaan kokoomuksen piirien vaalityötä, mille oli selvästi yhteistä se, että keskustoimiston ohjeita noudatettiin ehkä enemmän kuin aikaisemmin. Tarkastelu pohjautuu piirien vaalisuunnitelmiin. Piireistä tarkastelun kohteena ovat olleet Etelä-Hämeen, Vaasan läänin pohjoisen, Varsinais-Suomen, Karjalan, Kymenlaakson, Mikkelin ja Pohjois-Pohjanmaan kansallisliitot.

Kokoomuspuolueen piirien vaalitaistelussa oli useita yhteisiä piirteitä, jos kohta vaalityön alkamisajankohta vaihteli syksyn 1956 ja syksyn 1957 välillä. Aikaisemmin aloittaneet asettivat ennen kaikkea ehdokkaat ensiksi mainittuna ajankohtana.

Valmistelut oli aloitettu useimmissa piireissä jo syksyllä 1956 erityisen vaalitoimikunnan asettamisella. Vaalien keskeisenä tavoitteena oli "menetettyjen äänten takaisin saanti ja uusien voittaminen sekä eduskunnan porvarillisen enemmistön vahvistaminen".

Luonnollisesti *vaaliliittokysymys* oli yksi keskeisistä asioista, joita piireissä pohdittiin. Mieluisimmat kumppanit olivat ennen vaaleja Maalaisliitto ja kansanpuolue, varauksin myös Vapaamielisten liitto. Tässä piirit noudattivat valtakunnan tasolla tehtyä sopimusta: Maalaisliiton kanssa ei sopimuksia syntynyt, kansanpuolueen ja Vapaamielisten liiton kanssa kyllä. Esimerkiksi *Etelä-Hämeessä* meneteltiin näin. *Vaasan läänin itäisessä* piirissä tilanne koettiin kuitenkin vaikeampana: "ML vetäytyy ja myös Kp haluaa mennä vaalitaktisista syistä monin paikoin yksin." Piirissä oli laskettu, että lisäpaikka eduskuntaan edellyttäisi noin 11 %:n äänilisäystä. Myös *Mikkelissä* toivottiin turhaan vaaliliittoa kansanpuolueen kanssa. Useimmissa piireissä oli vaalien tärkeimpänä tavoitteena vuoden 1954 eduskuntavaaleissa "menetettyjen äänten" takaisin saaminen".⁷⁸⁴

Myös valtakunnan tasolla tehtyä sopimusta "loukkaavan propagandan" välttämisestä vaalitaistelussa päätettiin piireissä noudattaa. Toisaalta tätä ei aina noudatettu, mikä käy ilmi

⁷⁸³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958. Keskustoimiston kirjeet.

⁷⁸⁴ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958. Keskustoimiston kirjeet.

piirien vaalien jälkeen tekemissä analyyseissa. Toisaalta esimerkiksi *Varsinais-Suomessa* pidettiin kiinni keskustuimiston ohjeesta: "Arvostelu on kohdistettava hallituspolitiikkaan, vasta toisella sijalla voi olla hallituspuolueiden arvostelu." Sen sijaan vasemmistopuolueet on otettava "suoran hyökkäyksen kohteeksi, ja esitettävä vaihtoehtosuunnitelma". Samoin keskustuimiston ohjeen mukaan ensin oli "valistettava oma väki".⁷⁸⁵

Uutta oli kentältä esitetty vaatimus vaaliehdokkaiden sosiaalisen rakenteen yhtäläisyydestä potentiaalisten äänestäjien kanssa. Kommunistien vastustaminen ei enää vuoden 1958 vaaleissa ollut siinä määrin painotettua kuin aikaisemmin. Tätä tosin vaalien jälkeen pidettiin virheellisenä toiminnan linjauksena. Piireissä nähtiin tärkeänä myös kentän saamista aktiivisesti mukaan vaalityöhön. Puolueen vaaliteemaa "*On aika panna maan asiat kuntoon*" päätettiin myös piireissä noudattaa.⁷⁸⁶

Vaalityön muodoista pidettiin edelleen tärkeimpänä "*henkilökohtaista vaalityötä*", joka oli ollut hyväksi havaittu tapa jo useissa vaaleissa keväästä 1945 lähtien. Propagandan kohteet olivat keskustuimiston ohjeiden mukaan "edellisissä vaaleissa nukkuneet, horjuvat äänestäjät sekä nuoret ikäluokat". Vaalityöhön oli saatava mukaan paljon vapaaehtoisia.

Taloudelliset ongelmat vaivasivat edelleen useimpien piirien vaalityötä, kaikkein vaikein oli tilanne *Pohjois-Pohjanmaan* piirissä: maksamattomia laskuja oli 346.000 mk vaalien talousarvion perustuessa yli 3 milj mk:n summaan. Piirit rahoittivat vaalitaistelun pääosin erityisellä vaalikeräyksellä.

Edellä kuvatun yhteenvedon perusteella voidaan yhtyä Vareksen arvioon, minkä mukaan näissä eduskuntavaaleissa ei ollut nimenomaan kokoomuksen suunnalta ehkä sitä "sähköä", jota oli ollut selvästi nähtävissä varsinkin vuosien 1945 ja 1948 vaaleissa. Toisaalta jo vuoden 1951 vaaleista lähtien, valtakunnan poliittisten olojen vakiintumisen myötä, oli ollut havaittavissa sama ilmiö. Myös porvarillisten puolueiden välisellä em. sopimuksella on ollut oma merkityksensä vaalitaistelun luonteeseen.

Yksittäisen ehdokkaan kannalta jo ehdokkaaksi pääsy oli helsinkiläisen Erkki Haran haastattelun mukaan varsinkin suuremmissa vaalipiireissä vaikeaa, koska vanhat ehdokkaat olivat etusijalla. Kun tämä kynnyks oli ylitetty, oli tärkeää, että ehdokas tunnettiin vaalipiirissä, ainakin kaupungeissa. Haran kohdalla tämä ehto täyttyi hyvin. Itse kampanjointi rakentui "kansan pariin" menolla ja erilaisten kansalaistilaisuuksien hyödyntämiseen. Hara itse oli Helsingissä yleisehdokas, takana ei ollut mitään erityistä kansalaisryhmää. Seuraavalla vuosikymmenellä kilpailu koveni koko ajan.⁷⁸⁷

⁷⁸⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958. Keskustuimiston kirjeet.

⁷⁸⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958. Keskustuimiston kirjeet.

⁷⁸⁷ Erkki Haran haastattelu 18.7.1989. Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektin aineisto. Eduskunnan arkisto.

Vaalit kokoomuksen äänenkannattajien sivuilla

Lehdet yleisesti

Kokoomuksen äänenkannattajien puoluetta tukeva aineisto vaalikampanjan aikana oli hyvin erilaista. Ensiksi, vaikka vain Nykypäivää seurattiin vuoden 1958 alusta alkaen, voidaan sanoa lehden aloittaneen vaalikampanjan selvästi aikaisemmin, jo vaalivuoden tammikuussa. NP:n kaikkien pääkirjoitusten viesti lähti kokoomuksen oppositioasemasta kiinnittäen huomiota istuvan hallituksen kyvyttömyyteen sekä tarpeeseen vaihtaa maan johtoon uusia voimia. Uuden Suomen aineisto oli suppeinta, mistä on näkyvimpänä esimerkkinä teemaan liittyvien pääkirjoitusten puuttuminen kokonaan. Näyttävimmän Uusi Suomi tuki kokoomusta uutisoinnilla, mm. puoluevaltuuston kesäkuuisella kokouksella neljällä palstalla. Ei ole ihme, että valtuutettujen puheet lehdestä olivat erittäin kriittisiä, kyseenalaistettiin koko äänenkannattajan asema.

Laajin teemaan liittyvä aineisto oli Aamulehdessä, aina pääkirjoituksista lähtien, joissa pääasiallisin sisältö oli presidentti Kekkonen ja Maalaisliiton arvostelu maan asioiden huonosta hoidosta sekä huoli kokoomuksen ulkopoliittisesta mustamaalauksesta ja kommunistien suosimisesta. Lehden "Vaalikulissien takaa"-palstalla kehuttiin kokoomusta jo esitoita. Sen sijaan yleisvaikutelma kokoomuspuolueen näkyvyydestä Uuden Suomen sivuilla vuoden 1958 eduskuntavaalien alla jää suhteellisen "haaleaksi". Nimenomaan kokoomusta esittelevä aineisto oli suppea, ja aikaisempiin vaaleihin verrattuna varsinainen järjestötyön esittely puuttui kokonaan.

Kokoomuspuolueen vaalimainoksia oli Aamulehdessä ja Uudessa Suomessa vaalien alla vain 2-3 kertaa, Karjalaisessa kerran. Lehtien erilainen luonne näkyi piirien ja ehdokkaiden mainonnassa hyvin selvästi siten, että maakuntalehdissä oli tätä mainontaa huomattavasti enemmän. Suurin ero koskee ehdokkaiden mainontaa, sillä Uudessa Suomessa mainostivat vain muutamat tunnetut ehdokkaat, Aamulehdessä ja Karjalaisessa sen sijaan kampanjoin-ti oli laajempaa. Yhteinen, tuon ajan kokoomuksen ehdokkaille hyvin tyypillinen ilmiö oli edelleen puolueen tunnusten, sekä monilta myös puolueen nimen puuttuminen kokonaan lehtimainoksista. Ehdokkaat eivät olleet vielä "politisoituneet", *puolueen tunnusten näkyvää käyttöä vierastettiin*. Huomioon on tosin otettava voimassa ollut ehdokkaiden asettamisjärjestelmä, missä keskeinen rooli oli valitsijayhdistyksillä, joka tietenkin jossain määrin suuntasi myös mainonnan sisältöä puolueesta pois päin.

Tähän tarkasteluun on syytä liittää kokoomuksen valtuustossa keväällä 1961 käyty keskustelu Uuden Suomen suhteesta puolueeseen, keskustelu, missä esitettiin lehteä ja sen lojalisuutta kohtaan melkoista kritiikkiä:

"Voisimme maltillisesti huomauttaa, että jo olisi aika Uuden Suomenkin ryhtyä taisteluun! Joskus on artikkeleita, joista ei käy ilmi, että US on kokoomuksen lehti; US on kehittynyt politiikan yleiseksi naiseksi, joka ei herätä luottamusta Lauri Ahon jälkeen; US ei ole enää meidän lehti, vaan se on eräänlainen kokoomukseen ystävällisesti ja myönteisesti suhtautuva lehti."⁷⁸⁸ Vaikka kyseiset lainaukset ovat puoluevaltuustosta vuodelta 1961, on lehteen kohdistuvan kritiikin perustan täytynyt olla jo pidemmältä ajalta. Kun peilataan tätä

⁷⁸⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 20.4.1961.

kritiikkiä lehden edellä olevaan analyysiin, asettuu kritiikki oikeisiin mittasuhteisiin. Pesosen tutkimuksen tulokset tukevat tätä johtopäätöstä hyvin: Uusi Suomi ja Aamulehti eivät näissä vaaleissa maininneet kokoomusta läheskään niin usein kuin SKDL:n äänenkannattajat oman puolueensa.⁷⁸⁹

Aineistokohtainen tarkastelu

Aamulehden ja Karjalaisen vaaleihin liittyvät *pääkirjoitukset* alkoivat lehdissä kesäkuun alussa, minkä jälkeen varsinkin edellisen pääkirjoitustoimittaja käsitteli vaaliteemaa aktiivisesti. Lehtien pääkirjoitusten keskeisin sanoma oli presidentti Kekkonen ja Maalaisliiton sekä kommunistien kova kritiikki. Aamulehden ensimmäisessä jutussa viitattiin valtiopäivien päättymiseen ja ”suunnanmuutosvaatimukseen, jotka toivottavasti johtavat konkreettisiin tekoihin”. Jo seuraavana päivänä vaaleihin palattiin suuntaamalla verhoittua kritiikkiä presidentti Kekkonen puheita kohtaan: ”Presidentin puheen sisältämä moite, ettei päästy parlamentaariseen enemmistöhallitukseen, kohdistui siihen poliittiseen ryhmään, josta presidentti on itse valittu.” Pari päivää myöhemmin Aamulehti varoitteli kommunisteista: ”Suurin vaara uhkaa yhteiskuntaamme edelleen kommunistien ja heidän hyväuskoisten suosijoidensa taholta, joille oikeiston eristäminen on ollut pääkysymys.”⁷⁹⁰

Karjalaisen pääkirjoitustoimittaja toivoi vaalien jälkeen laajapohjaista hallitusta, missä kokoomus olisi jälleen mukana: ”Riitaisen ja hajanaisen sisäpolitiikkamme eheyttämiseksi on saatava maahan viiden puolueen yhteistyö, mutta se ei näytä onnistuvan, koska Maalaisliitto näyttää päinvastoin pyrkivän punavihreään rintamaan.” Kommunistien ja kansanvaltion lehti näki olevan ”vastakkaisia voimia, kerta kaikkiaan”.⁷⁹¹

Aamulehdessä oli myös ilman allekirjoitusta ”*Vaalikulissien takaa*”-palsta, jolla annettiin jo avoimesti tukea kokoomukselle: ”Nykyisestä umpikujasta voidaan päästä vain kokoomuksen ohjelmalla, sen vahvuus on siinä, että se ottaa huomioon yhteiskuntaelämän ja talouden tosiasiat.” Vähän myöhemmin kirjoituksessa todisteltiin kokoomuksen laajaa kannattajapohjaa: ”Tosiasiat osoittavat vääjäämättömästi, että kaikki suuret väestöryhmät ovat edustettuina kokoomuksen valtuuskunnassa, jäsenistössä ja johdossa.”⁷⁹²

Karjalaisen *pakinoitsija* ”Kipinä” kohdisti myös purevan ivansa kommunisteihin ja Maalaisliittoon jutuissaan. Samalla torjuttiin se, että kokoomus olisi saanut vaalirahaa ulkomailta: ”Täkäläinen maalaisliittolainen kirjuri sopotteli siihen suuntaan, että kokoomus kartuttaisi vaalirahastojaan vierailta valuutoilla, se on siltä taholta esitetty ilkeämielinen huitaisu.”⁷⁹³

Uuden Suomen *uutisointi* painottui kokoomusjärjestöjen vaalitulaisuuksien uutisointiin harvakseltaan, koskien niin emopuoluetta kuin myös naisjärjestöä ja nuoria. Näkyvimmin esiteltiin kokoomuksen puoluevaltuuston kokousta huhtikuussa, kahdessa eri paikassa: aluksi, ”Kansallinen Kokoomus on lähtenyt voitontahtoisena vaalitaisteluun”, jatkuen neljällä palstalla lehden sisäisivuilla: ”Kokoomuksen puoluevaltuuston kokous eilen: On aika panna maan asiat kuntoon.” Samassa lehdessä kerrottiin KNL:n liittovaltuuston kokouksesta Hel-

⁷⁸⁹ Pesonen 1965, 120

⁷⁹⁰ Aamulehti 6.6, 7.6, 8.6, 14.6 ja 28.6.1958

⁷⁹¹ Karjalainen 7.5, 6.6 ja 11.6.1958

⁷⁹² AI 20.6 ja 24.6.1958

⁷⁹³ Karjalainen 18.5, 20.5 ja 5.7.1958

singissä. Piiriliitoista oli esillä vain Helsingin piirin kevätkokous maaliskuussa, hyvin näkyvästi, neljällä palstalla ja kuvalla. Muut piiriliitot eivät nyt päässeet Uuden Suomen sivuille. Huhtikuussa uutisoitiin KNL:n vaalitulaisuuksista. Näkyvästi esiteltiin kokoomuksen, ML:n ns. opposition ja kansanpuolueen välisen vaaliliittosopimuksen syntyä Lapissa. Huhtikuun lopussa paljon palstatilaa sai pääministeri Fieandtin hallituksen kaatuminen. Toukokuussa alkoi kokoomuksen alueellisten vaalitulaisuuksien puheiden referointi jälkeenpäin.⁷⁹⁴

Ainakin jossain määrin tarkoitushakuista oli lehden hyvin näkyvä kielteinen, Maalaisliiton puoluesihteerä Arvo Korsimoa koskeva uutisointi pitkin kevättä. Jutun teema liittyi Korsimon väitettyyn rintamakarkuruuteen jatkosodan aikana. Asiasta tehtiin kantelu tammi-kuussa 1958, ja Uusi Suomi seurasi asian kehitystä toukokuulle saakka.

Aamulehdessä joko kokoomusta suoraan tukevia tai poliittisia vastustajia kielteisesti käsitteleviä uutisia oli vaalien alla vain muutamia. Esimerkiksi kesäkuun alussa Tuure Junnilan puhe, missä kritisoitiin Kekkosta, sai paljon palstatilaa otsikolla: "Johdatellaanko meitä uusille ulkopoliittisille linjoille? On syytä kiinnittää huomiota tasavallan presidentin puheeseen, missä hän jakoi omat kansalaiset kahteen eri ryhmään." Kokoomukseen suoraan liittyi uutinen, minkä mukaan "Kansalliset nuoret aloittavat osakesäästämistoiminnan".⁷⁹⁵

Karjalaisen kokoomuksen kampanjointia tukevat uutiset liittyivät suoraan puolueen vaaliohjelmiaan ja sen osien esittelyyn kesä-heinäkuussa. Paljon palstatilaa etusivulla saaneen uutisen mukaan esiteltiin vaaliteemaa: "Kokoomuksen ohjelma vuoden 1958 eduskunta-vaaleissa. Kuinka maan asiat pannaan kuntoon." Ohjelman osien esittelyssä oli mm. maatalouspuoli: "Maataloudesta puheenollen. Kokoomus on sitä mieltä...". Juttu oli reunustettu, joten se pisti hyvin lukijan silmään.⁷⁹⁶ Ehkä vähän yllättäväkin tieto oli uutisessa, missä samalla kun kehoitettiin työväestöä "harkitsemaan kannanottojaan valtiollisissa vaaleissa", esiteltiin "Kansallisen Kokoomuksen työväestön neuvottelukunnan puheenjohtaja Erkki Salo".⁷⁹⁷ Kyseisen henkilön ja organisaation valinnasta ei näet ainakaan puoluekokouksen asiakirjoissa ole mainittu mitään. Joka tapauksessa kokoomus pyrki näin kohdistamaan sanomansa kaikkiin yhteiskuntaluokkiin. Näiden lisäksi oli lehdessä kokoomuksen paikallistoimintaan liittyviä kokous- ja vaaliuutisia.

Varsinaisia *kokoomuspuolueen vaalimainoksia* oli kaikissa lehdissä vasta kesäkuun lopussa, Karjalaisessa vain yksi. Puolueen mainonta korosti kansan yhtenäisyyden merkitystä ja vapautta. Esimerkiksi Uuden Suomen ilmoitus kuului: "ENÄÄ EI OLE VARAA HAJOTTAA."⁷⁹⁸ Aamulehden mainos oli seuraavanlainen: "OLE VAPAA. Vapaus on niin kansan kuin yksityiselämässäkkin kaikkea muuta tärkeämpi, vapaus voidaan tukahduttaa, mutta vapauden ajatus elää."⁷⁹⁹ Aamulehdessä oli myös "Avoin kirjoituskilpailu harjoitetusta talouspolitiikasta: Sanokaa mielipiteenne suoraan: puolesta vai vastaan. Kansallinen Kokoomus".

⁷⁹⁴ Uusi Suomi 19.4, 21.4, 12.5, 24.6.1958

⁷⁹⁵ AL 5.6 ja 17.6.1958

⁷⁹⁶ Karjalainen 5.6, 19.6 ja 20.6.1958

⁷⁹⁷ Karjalainen 14.5.1958

⁷⁹⁸ US esim. 10.5, 30.6.1958

⁷⁹⁹ AL 8.6 ja 26.6.1958

Uusi Suomi julkaisi lisäksi lähinnä Helsingin kokoomuksen tilaisuuksista toukokuusta lähtien ilmoituksia otsikolla "Kokoomus puhuu". Vastaavia vaalimainoksia oli lehdessä touko-kesäkuussa kymmenkunta.

Kokoomuksen *vaaliedokkaiden mainoksia* oli huomattavasti vähemmän kuin vuoden 1954 vaalien alla, joten tästäkin näkökulmasta arvio vaalien suuremman jännitteen puuttumisesta pitää paikkansa. Näitä mainoksia oli enemmän vasta touko-kesäkuussa sekä aivan heinäkuun alussa, juuri ennen vaaleja. Vaalimainokset keskittyivät kaikissa lehdissä muutamaani ehdokkasiiniin. Uudessa Suomessa uusi puheenjohtaja Jussi Saukkonen kampanjoi pääosin yhdessä jonkun muun ehdokkaan kanssa, mm. Margit Borg-Sundmanin ja Erkki Haran. Saukkosen mainoksissa paheksuttiin "puolue-etujen ajamista".⁸⁰⁰

Aikaisempien vaalien tapaan oli Uudessa Suomessa kokoomuksen eri vaalipiirien *ehdokkaiden esittelyjä tekstimainosten muodossa*. Näissä jutuissa oli yleensä vaalipiiristä kahden ehdokkaan esittely ehdokkaan kuvan alla, kuvat rinnakkain.

Aamulehdessä varsinainen *ehdokkaiden yhteismainonta* painottui puolueen eri piirien mainoksiin, joista luonnollisesti eniten mainontaa oli Pohjois-Hämeen piirillä. Tämä mainonta alkoi heti kesäkuun alussa noudattaen koko tarkasteluajan samaa formaattia, missä otsikona: "Kokoomuksen ehdokkaat Pohjois-Hämeessä". Sen alla esiteltiin kuvalla kaikki piirin ehdokkaat. Kokoomuslaiseen tapaan kunkin ehdokkaan nimen alla oli ammatti ja koulutus. Puolueen vaaliteema "Maan asian kuntoon" oli alimmaisena. Niiden koko oli yleisesti sivun korkeus ja puolen sivun leveys. Muut vaalipiirit olivat Vaasan läänin itäinen, Hämeen eteläinen sekä Turun ja Porin läänin pohjoinen.⁸⁰¹

Karjalaisessa ehdokkaiden vaalimainonta voidaan jakaa Aamulehden tapaan 2-3 ehdokkaan tekstimainoksiin, Pohjois-Karjalan ehdokkaiden yhteismainoksiin ja yhden ehdokkaan maksettuihin mainoksiin sekä vain Karjalaisen omaan "Kokoomus puhuu"-palstan ilmoitukseen, joissa mainostettiin sekä ehdokkaita että vaalitulaisuuksia. Ehdokkaista eniten lehti-mainontaan panostivat istuvat kansanedustajat Raino Hallberg ja Alli Vaittinen sekä uusi ehdokas Terho Könönen. Hallberg oli profiloitunut "talouden asiantuntijaksi" Könösen käytäessä taas jo yleistä cv-formaattia. Vaittinen vetosi "kokemukseensa". Merkille pantavaa on, että juuri mainoksissa ei mainittu kokoomuksesta mitään, kun taas Könösellä ja Vaittisella näin oli. Monet uudet ehdokkaat ilmoittautuivat oman paikkakuntansa ehdokkaiksi tyyliin "Onni Mielonen Enosta" ja "Juho Pennanen Kesälahdelta". Molemmat viimeksi mainitut ehdokkaat tunnustivat olevansa kokoomuksen kokoomuksen listoilla.⁸⁰²

Kaikissa lehdissä muutamat ehdokkaat mainostivat *yhdessä*, yleisimmin kolme ehdokasta samassa mainoksessa. Myös näissä mainoksissa oli ehdokkaiden esittelyn jälkeen alla kokoomuksen vaaliteema, esimerkiksi Aamulehdessä "On aika panna maan asiat kuntoon".⁸⁰³

Aamulehdessä yksittäisten *ehdokkaiden vaalimainoksia* oli kahdenlaisia: toisaalta osa po. mainoksista oli ikään kuin omalla palstalla varustettuna aina samalla logolla, voitaisiin puhua tekstimainoksista, ja toisaalta suurin osa oli tavanomaisia ehdokkaiden omia vaali-

⁸⁰⁰ Uusi Suomi esim. 10.5, 18.5, 27.5, 24.6.1958

⁸⁰¹ AL 1.6, 12.6, 19.6 ja 23.6.1958

⁸⁰² Karjalainen esim. 10.6, 14.6, 17.6, 1.7, 2.7 ja 3.7.1958

⁸⁰³ AL esim. 12.6

mainoksia. Edelleen kokoomuksen nimi ja vaaliteema puuttuivat monista mainoksista – puoluejohdon ”ohjaus” ei ollut vielä tässä vaiheessa vaikuttanut asiaan. Ehdokkaiden mainokset olivat muilta osin kirjavia.

Yhteisenä vaalimainosten tausta-ajatuksena voidaan pitää maan hallituksen suuntaan kohdistuva kritiikkiä. Esimerkiksi Lauri Santamäki kyseli: ”Kuinka kauan vielä jatkuu suurten luokapuolueiden vallanpito keskiryhmien kustannuksella?” Toivo Hietala vaati puolueen teemaa sivuten: ”Maan talous on viimeinkin pantava kuntoon.” Leo Böök esitti, että ”poliittinen ilmapiiri on puhdistettava”. Luonnollisesti kokoomuksen sisällä olevat maa- ja metsätalouden edustajat toivat mainoksissaan esiin nämä asiat, esimerkiksi paljon mainostanut Mikko Asunta oli kuvauttanut itsensä hevosen kanssa ja auran perässä pellolla, Olavi Joutsen taas nosti esiin ”metsätalouden maamme kansantalouden perustana”. Aivan omalla formaatilla mainosti T.A. Wiherheimo, joka käytti aluksi vain tekstimainoksia, joiden sisältönä lainattiin hänen aloitteitaan eduskunnassa, aluksi ilman kuvaa, kesäkuun lopusta alkaen myös kuvalla. Myöskään viimeksi mainituissa mainoksissa ei ollut alla kokoomus vaan ”valitsijayhdistys”. Kuten edellisestä kuvauksesta jo tulee esiin, voidaan sanoa, että jo näissä eduskuntavaaleissa ehdokasmainonta lehdissä oli laajaa, sitä käyttivät useimmat ehdokkaat.⁸⁰⁴ Tässä suhteessa ero Uudessa Suomessa olleiden vaalimainosten määrään on selvä.

Näitä vaaleja tutkineen Pesosen mukaan ensinnäkin kokoomuksen ehdokkaiden valitsijayhdistysten ilmoituksia oli Aamulehdessä selvästi enemmän kuin Maalaisliiton ehdokkaiden. Toiseksi tutkija havaitsi, että kaksi kolmesta vaali-ilmoituksesta oli yksittäisten ehdokkaiden mainoksia.⁸⁰⁵

Sekä Karjalainen että Aamulehti julkaisivat jälleen järjestöpalstaa ”Kokoomus toimii”, esimerkiksi viimeksi mainitussa ilmoitettiin ”Messukylän ja Teiskon kansallisseurojen kesäkokouksista”.

Nykypäivä

Nykypäivä aloitti oman vaalikampanjansa tammikuussa 1958 etusivun suurella mainoksella, jossa esitettiin puolueen vaaliteema: ”*On aika panna maan asiat kuntoon*”. Tämä toistui lehden seuraavissa numeroissa. Lehti korosti puolueen tapaan ”kokonaisuuden etua”, joka olisi nostettava ”etualalle”. Maaliskuussa lehti esitteli kokoomuksen tavoitteet vaaleissa, joista ensimmäisenä kohtana: ”puolue- ja luokkapyrkyydestä on päästävä”.⁸⁰⁶

Toukokuussa lehti omisti jälleen yhden sivun vaaleille, tema oli jaettu väliotsikoihin: ”eduskuntaan porvarienemmistö, mihin on sodanjälkeisessä politiikassa jouduttu, verotus, työttömyys, sosiaalinen toiminta, maatalous, maanpuolustus, kokoomus viitoittaa linjaa”. Saman numeron *pääkirjoituksessa* painotettiin harjoitetun hallituspolitiikan epäonnistumista kysymällä: ”Toimiiko järjestelmä?” Juttu jatkui: ”Jos vallassa olleiden puolueiden toimintaan ollaan tyytymättömiä, on niiltä kiellettävä kannatus ja annettava se niille, jotka ovat osoittaneet omaavansa tiedon paremmasta tiestä, vaaleissa ei saa antaa tunnustusta niille,

⁸⁰⁴ AL esim. 14.6, 19.6, 20.6 ja 24.6

⁸⁰⁵ Pesonen 1965, 225

⁸⁰⁶ Nykypäivä 1/1958, 2/1958, 3/1958

jotka ovat epäonnistuneet.” Kesäkuun numerossa pääkirjoitus nosti taas esiin saman teeman: ”Tapahtuuko herääminen, yksi ainoa johtopäätös voi olla loogisesti oikea: nyt on kannatus annettava sille puolueelle, Kansalliselle Kokoomukselle, joka ei ole ollut harjoittamassa vararikkipolitiikkaa, vaan jonka edustajat ovat olleet koko ajan oikealla tiellä.”⁸⁰⁷

Vuoden 1958 eduskuntavaalien tulokset

Eduskuntavaalit olivat 6-7.7.1958. Niiden tulos oli varsin yllätyksellinen, sillä muutokset olivat huomattavan suuria. Vaalien voittaja oli SKDL, joka sai eduskuntaan peräti seitsemän uutta paikkaa, yhteensä 50. Huonosti ei kuitenkaan mennyt kokoomuksella, sillä puolue sai nyt viiden paikan lisäyksen eduskuntaan. Vastaavasti kokoomuksen itsensä mielestä pahin kilpailija kansanpuolue menetti saman määrän paikkoja. Maalaisliitto oli myös suuri häviö: puolue menetti samoin viisi edustajanpaikkaa. Muodollisesti eduskuntaan tuli nyt vasemmistoenemmistö luvuin 101- 99. Vaalien äänestysprosentti oli 75.0, laskua edellisistä vaaleista oli lähes viisi prosenttiyksikköä.

Taulukko 19. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus ja edustajanpaikat vuoden 1958 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1954 eduskuntavaalit.⁸⁰⁸

Puolue	Äänimäärä	Suhteellinen osuus 1958	Edustajanpaikat 1958	Suhteellinen osuus 1954	Edustajanpaikat 1954
Kokoomus	297.183	15.3	29	12.8	24
Ruotsalaiset	131.569	6.7	14	7.0	13
Kansanpuolue	114.613	5.9	8	7.8	13
Maalaisliitto	448.464	23.1	48	24.1	53
SDP	449.536	23.2	48	25.9	54
SDP/oppos.	33.947	1.7	3	-	-
SKDL	450.506	23.2	50	21.6	43
Vapaamielisten liitto	6.435	0.4	-	0.3	-
Muut	18.607	0.9	-	-	3
Yhteensä		100.0	200	100.0	200

Taulukon mukaan kolmen suurimman puolueen, ML:n, SDP:n ja SKDL:n, saamat äänimäärät olivat hämmästyttävän lähellä toisiaan suhteellisen osuuden ollessa noin 23 %. Toisaalta SDP:n äänimäärää ”rokotti” skogilaisten sama osuus.

Vares arvioi vaalitulosta kokoomuksen kannalta ”vaikeasti tulkittavaksi”, koska omasta voitosta huolimatta eduskuntaan oli tullut vasemmistoenemmistö, ja SKDL:stä oli tullut suurin puolue.⁸⁰⁹ On kuitenkin selvää, että erittäin tärkeää kokoomukselle oli eduskuntapaikkojen määrän lisäys viidellä.

⁸⁰⁷ Np 5/1958 ja 6/1958

⁸⁰⁸ SVT. Vuoden 1958 eduskuntavaalit. A 26

⁸⁰⁹ Vares 2008, 344

Kokoomuksen saamat äänimäärät eri vaalipiireissä olivat seuraavat:

Taulukko 20. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä eri vaalipiireissä vuoden 1958 eduskuntavaaleissa.⁸¹⁰

Vaalipiiri	Äänimäärä
Helsinki	50.389
Uusimaa	16.211
Turun eteläinen	23.497
Turun pohjoinen	28.889
Hämeen eteläinen	28.446
Hämeen pohjoinen	30.193
Kymen	28.169
Mikkelin	12.755
Kuopion läntinen	12.104
Kuopion itäinen	9.541
Vaasan itäinen	14.864
Vaasan eteläinen	18.534
Vaasan pohjoinen	8.651
Oulun	13.691
Lapin	7.066
Koko maa	297.183 (v.1954: 257.025)

Helsingistä oli tullut kokoomuksen piireistä ylivoimaisesti suurin pohjoisen Suomen kannatuksen laahatessa kaukana takana. Myös itäisissä vaalipiireissä olivat äänimäärät edelleen etelään verrattuna selvästi pienemmät. Lapin piirissä oli puolueen menestys kaikkein heikointa. Valtakunnan tasolla kokoomuksen äänimäärä kasvoi noin 40.000:lla.

Kokoomuksen järjestösihteeri Onni Rantala analysoi vaalitulosta tuoreeltaan 24.7.1958. Rantalan mukaan SKDL:n voittoon ei uskottu, siksi ei ollut tarpeeksi "vastatoimintaa". Tilastollisesti Rantala toi esiin, että "porvaristo sai enemmän ääniä (52 %) kuin vasemmisto, mutta hajanaisuuden vuoksi sai vähemmän eduskuntapaikkoja". Vaaliliitoilla olisi saatu korjattua tämäkin puoli, Rantalan mukaan jo kokoomuksen ja kansanpuolueen vaaliliitolla olisi saatu viisi paikkaa enemmän. Vaalien ajankohta kesällä oli kokoomukselle epäedullinen, mutta toisaalta alhainen äänestysprosentti oli kokoomukselle eduksi.⁸¹¹

Rantala listasi keskeisimmiksi vaalivoiton tekijöiksi: "muiden puolueiden epäonnistuminen, kokoomuksen uusi ohjelma, jäsenistön innostus ja voitontahto". Toisin kuin edellisissä vaaleissa sai kokoomus nyt Rantalan arvion mukaan ääniä muilta, varsinkin Vapaamielisten liitolta.⁸¹²

Kokoomuspuolueen toimintakertomuksen arvio – kirjoittajina ovat olleet ainakin puoluesihteerit Honkala sekä järjestösihteeri Rantala – vaaleista oli seuraava:

⁸¹⁰ SVT. Vuoden 1958 eduskuntavaalit. A 26

⁸¹¹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958. (Kirjeitä, havaintoja vaalien tuloksista jne.).

⁸¹² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958. (Kirjeitä, havaintoja vaalien tuloksista jne.).

”Kokoomuksen yleislinja oli vaaleissa johdonmukainen, se johti voittoon”, ”Jokaisessa portaassa oli määrätietoista toimintaa” ja ”Kokoomus tarjosi selvän ulospääsyn poliittisesta tilanteesta”. Merkille pantavaa on puolueen oma arvio siitä, että ”ehdokasrakenne oli sosiaalisesti liian kapea”. Valitsijayhdistysten ”propagandan rajoittamista” pidettiin hyvänä; näin puolue ”pääsi paremmin esille”.⁸¹³

Edellisestä arviosta pistää silmään myös se, että nyt keskustuimistossa oltiin tyytyväisiä kentän aktiivisuuteen eri tasoilla, mikä oli uutta. Kaikissa aikaisemmissa vaaleissa oli juuri kentän passiivisuus ollut yksi keskeisin ongelma.

Vuoden 1959 puoluekokoukselle esitetyssä toimintakertomuksessa vuosilta 1957 ja 1958 oli myös arvioitu vaalikampanjaa. Ehkä yksi tärkeimmistä mainitun kertomuksen havainnoista oli se, että ”puolueen ja sen vaalilinjan esittely oli propagandassa hallitseva henkilömainonnan jäädessä taka-alalle”. Tämä tavoite oli asetettu jo vaalisuunnitelmassa. Asian johdosta käytettiin kokouksessa värikäs puheenvuoro: ”Aikaisemmin hillittömänä yksittäisten ehdokkaiden välillä vallinnut vaalipropaganda ei tällä kertaa päässyt julkisuudessa niin selvästi esiin kuin aikaisemmin, positiivista oli, että puoluejohto uskalsi ottaa tämän asian esille, tällä linjalla on vielä parantamisen varaa.”⁸¹⁴

Hyväksi lähtökohdaksi vaaleille arvioitiin uusi vuoden 1957 puolueohjelma, jonka pohjalta tehtiin seitsemän kohdan vaaliohjelma, missä korostettiin talousasioita, kuten verorasituksen alentamista ja työllisyyden hoitoa. ”Vakavin puute” vaalikampanjassa oli ehdokasasettelu, jossa oli ”aivan liian kapea pohja kuten ennenkin, mikä oli ilmeinen haitta, koska kokoomuksen kannattajiin kuuluu edustajia kaikista väestöryhmistä”. Vaalipropagandan painopiste oli ”henkilökohtaisessa mainonnassa ja suorissa kirjeilyteyksissä”, joka oli kokoomuksen perinteinen kampanjamuoto, ja jota oli aina painotettu. Keskustuimistoon oli tätä varten hankittu 125.000 nimen osoitteisto. Luonnollisesti puolueen 40-vuotisjuhlia hyödynnettiin kampanjassa.⁸¹⁵

Entä mitkä olivat kokoomuksen piiriliittojen tulkinnat vaalituloksesta? Seuraavassa tarkastellaan näitä tulkintoja kootusti, ei kutakin piiriä erikseen.

Piirien tulkinta vaaleista

Piirit keräsivät kokemuksia vaaleista niille lähetetyllä lomakkeella. Seuraava tarkastelu perustuu niistä kerättyihin yhteenvetoihin. Yleissävy oli varsin *myönteinen*: vaalit olivat menneet hyvin.

Piirien arvioissa ei kiinnitetty lainkaan huomiota SKDL:n vaalimenestykseen, vaikka esiin tuotiinkin, että ”kommunistien vastainen toiminta olisi pitänyt olla näkyvämpää”. Tärkeintä näytti kuitenkin olevan kokoomuspuolueen ja erityisesti kunkin piirin oma menestys: ”Puolue oli nyt menossa, sekä organisaatio että ehdokkaat, voitolliset vaalit piirille.”⁸¹⁶

⁸¹³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958. (Kirjeitä, havaintoja vaalien tuloksista jne.).

⁸¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1959 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

⁸¹⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958. (Kirjeitä, havaintoja vaalien tuloksista jne.).

Liitteet. Kertomus puolueen toiminnasta vuosina 1957 ja 1958.

⁸¹⁶ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1958 eduskuntavaalit. Kansallisiittojen vaalisuunnitelmat.

Vaaliliitto kansanpuolueen kanssa syntyi vain muutamien piirien alueella (esim. Satakunta). Pääosin noudatettiin suhteessa ensiksi mainittuun "vaikenemista taktisista syistä" (esim. Vaasan pohjoinen piiriliitto). Arvioissa ei kuitenkaan tuotu esiin, mitä vaalitulokseen kenties oli juuri vaaliliiton puuttuminen vaikuttanut. Muutamien piirien vaaliliittoa Vapaa-mielisten liiton kanssa pidettiin "turhana, ei kannata jatkossa". Sen sijaan vaaliliiton kariutumista Maalaisliiton kanssa harmiteltiin: "Vaaliliitto ML:n kanssa olisi tuonut lisäpaikkoja kommunisteilta."⁸¹⁷

Kokoomuspuolueen valtakunnallista ohjelmaa kiiteltiin useimpien piirien arvioissa: "Uuden vaaliohjelman merkitys vaalitulokseen oli ratkaiseva, uusi ohjelma on ok", ja toisaalta "Puolueen julistus oli hyvä ja vaali-ilmoitukset tehokkaita".

Kokoomuksen järjestökentän aktiivisuutta yleensä kiiteltiin, sen sijaan arviot nuorten ja naisten osuudesta menivät ristiin: "Nuorisotoiminta oli heikkoa, ei saa olla KNL:n monopoli, sen sijaan yhteistyö naisten kanssa toimi hyvin" (Vaasan eteläinen), mutta toisaalta "nuoret olivat nousun takana" (Kymenlaakso). Myös puolueen tilaisuuksissa oli käynyt "kohtuullisen hyvin väkeä". "Henkilökohtainen vaalityö" arvioitiin kuitenkin edelleen parhaiten onnistuneeksi muodoksi. Muutamissa piireissä harmiteltiin vaalityön aloittamista "liian myöhään, vasta kesäkuussa 1957".

Vaalitaistelun kuluessa pidettyjä puheita arvioitiin yleensä myönteisesti - "asiallisia puheita" - vaikka toisaalta *Satakunnan* piirissä olivat "muutamat valitsijayhdistykset sortuneet toisten arvosteluun, se täytyy saada kyllä loppumaan". Ehkä yllättävääkin oli se, että vaaleissa oli onnistunut myös varojen keräys, vain *Lapin* piirissä valiteltiin "varojen puutetta".⁸¹⁸

Vaasan pohjoisella piirillä oli ongelmia "Vaasa-lehden kanssa". *Lapin* piirissä taas pidettiin oman äänenkannattajan puuttumista suurimpana vaalitappion syynä. Satakunnassa "taistelu Satakunnan kansan omistuksesta vei piirin talouden ahtaalle".⁸¹⁹

Monissa piireissä arvioitiin vaalien jälkeen tehdyssä kyselyssä, että tehokkain vaalityön muoto oli ollut "vaalimainosten vienti ovelta ovelle". Samalla sai sen paljon esillä olleen "henkilökohtaisen" kosketuksen potentiaalsiin äänestäjiin.

Kun arvioidaan kokonaisuutena vuoden 1958 eduskuntavaaleja kokoomuksen kannalta, oli niiden lopputulos ehdottomasti myönteinen. Jokaiselle puolueelle on kuitenkin tärkeintä sen oma menestys ja varsinkin saadut eduskuntapaikat. Kokoomus oli näin saanut pysäytettyä vuosien 1951 ja 1954 vaalien alaspäin menevän kehityksen. Se antoi ainakin piiriliit-tojen tuntojen valossa jälleen itseluottamusta koko puolueen toiminnalle.

Kommunistien jääminen kohteena jo vihdoin vähemmälle vaalitaistelussa oli ehkä kokoomuksen kannalta oikea linjanveto, vaikka sitä kentällä myös harmiteltiin. Kokoomuksen pääteema vaaleissa, "On aika panna maan asiat kuntoon", ei ollut kovin radikaali eikä selvästi kohdistettu. Piirien vaalitaistelu oli kuitenkin jossain määrin aktiivisempaa kuin vuo-

⁸¹⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1958 eduskuntavaalit. Piirien vaalisuunnitelmat.

⁸¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1958 eduskuntavaalit. Piirien vaalisuunnitelmat.

⁸¹⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1958 eduskuntavaalit. Piirien vaalisuunnitelmat.

den 1954 vaaleissa, ennen kaikkea vapaaehtoisia saatiin vaalityöhön nyt enemmän kuin ennen. Siitä huolimatta voidaan sanoa, että vaalivoitto saavutettiin suhteellisen maltillisella kampanjalla, ilman "sähköä", minkä äänestäjät ottivat nyt hyvin vastaan.

Vares tosin katsoo, että kokoomukselle oli vaikea paikka vasemmistoenemmistöinen eduskunta ja SKDL:n nousu suurimmaksi puolueeksi: oli syytä pelätä kansanrintamahallituksen toteutumista.⁸²⁰ Tätä ei kuitenkaan vielä tuotu esiin vaalien jälkeisissä piirien kommentoissa, vaan yleisarvio vaaleista oli hyvin myönteinen. Kokoomuksen vaalitaistelua ja puolueen vaaliohjelmaa pidettiin kentällä hyvänä.

Suomen mukaan eduskunnan uudella vasemmistoenemmistöllä ei ollut käytännössä merkitystä, koska SDP ja SKDL eivät kyenneet yhteistoimintaan. Lisäksi SDP:n ryhmä hajosi vaalien jälkeen kahteen ryhmään, joista toinen järjestäytyi vuonna 1959 Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattiseksi Liitoksi, eli syntyi *TPSL*. Sen sijaan Suomi katsoo, että vaalitappio koettiin ennen kaikkea Maalaisliiton piirissä katastrofaaliseksi. Yhtenä suurimpana syyllisenä pidettiin Rainer von Fieandtin virkamieshallitusta, joka oli ollut "itsenäisyysajan suurin sisäpoliittinen virhe".⁸²¹ Veikko Vennamon toiminta ennen vaaleja katsottiin maalaisliittoa hajottavaksi, ja hänet erotettiin määrääjäksi eduskuntaryhmästä. Seurauksena Vennamo perusti oman puolueen, *Suomen Pientalonpoikien Puolueen*. Puolueen perustamista perusteltiin annetussa julkilausumassa mm. sillä, että "vanhentunut ja luonnoton puoluejako on keskeinen syy nykyiseen kestäättömään tilanteeseen"⁸²².

4.4 Kokoomuslaisen kulttuuriset mallit 1950-luvun lopulla

Edellä kuvattiin eri yhteyksissä järjestöllisen kehityksen yhteydessä tyypillisiä kokoomuslaisia, vähitellen omaksuttuja tapoja, jotka olivat pääosin paikallisyhdistyksille ominaisia, arkiseen järjestökäyttämiseen vaikuttavia ja aivan selvästi sitä ohjaavia. Kyse on siis tutkimuksen teoriaosan mukaisista "kulttuurisista malleista". Seuraavassa esitetään havainnot kootusti luoden samalla käsitystä siitä, mikä oli kokoomuslaisen kulttuurinen malli 1950-luvulla.

1. Uutta ja ainakin osaksi omaksuttua oli se, että myös kokoomuksen kannattaja *ehkä voi ilmaista tuen myös liittymällä puolueen jäseneksi*. Tästä oli osoituksena kokoomuspuolueen jäsenmäärän lähes vuosittainen kasvu koko 1950-luvun ajan. Huippuvuosi oli 1959, minkä aikana kokoomus sai yli 8.000 uutta jäsentä. Tavoitteeksi asetettiin jopa 100.000 jäsenen raja, mikä ei enää näyttänyt mahdottomalta – ottaen huomioon tilastoinnin huomattavat heikkoudet.
2. *Kommunismmin peikko* – jo Suomalaisen puolueen aikainen, aivan perustavaa laatua oleva asennoituminen - oli ainakin jossain määrin siirtynyt taka-alalle, ei missään nimessä kokonaan, mutta ennen kaikkea tämä näkyi puolueen vaalipropagandassa,

---

⁸²⁰ Vares 2008, 344

⁸²¹ Suomi 1992, 132-133

⁸²² Helsingin Sanomat 10.2.1959

jos kohta äänenkannattajissa toisaalta kommunismia vastaan vielä taisteltiin. Kommunismin vastustaminen ei kuitenkaan enää ollut ainoa yhdistävä tekijä ja syy mennä äänestämään kokoomusta. Varsinkin voittoisissa vuoden 1958 vaaleissa kokoomuksen menestys perustui jo muihin tekijöihin, kuten uusittuun ohjelmaan. Toisaalta kyllä kommunismin vastustaminen edelleen säilyi ohjelmassa sekä piirien tavoitteissa. Puolue julkaisi 1960-luvun alussa mm. kirjasen "Väärä tapa vastustaa kommunismia ja oikea"⁸²³. Voidaan sanoa, että malli oli syvällä kokoomuslaisessa ajattelussa, pitkän ajan kuluessa omaksuttu.

Vares tosin katsoo, että kokoomuksessa oli edelleen, 1950-luvun lopussa, "pelko- ja huolireaktioita" suhteessa kommunisteihin. Vares viittaa mm. puolueen arkistosta löytyneeseen kirjaseen "Monisteita kommunismista 1952 - 62" sekä muihinkin kommunismista varoittaviin dokumentteihin. Näin ollen "kommunisminvastaisuus oli vielä pitkään väistämätön osa oikeistolaista mentaliteettia".⁸²⁴ Toisaalta vaaliaineisto osoittaa selvästi, että kokoomuksen vuoden 1958 eduskuntavaalien propaganda rakentui jo pääosin muista kuin kommunismin vastaisista elementeistä.

3. *Kokoomuslainen oli "yleispuolueen" jäsen*, joka ei kuulunut mihinkään tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään, mikä tulee selvästi esiin esimerkiksi puolueen paikallisyhdistyksen jäsenluetteloista. 1950-luvun puolivälissä käytiin puolueen sisällä laaja keskustelu "luokkakysymyksestä", jopa puolueen vanhemmat ja näkyvät hahmot arvioivat, että "luokkahenkisyys on voimakkaassa nousussa"⁸²⁵. Mm. maatalousväki ja keskiluokka oli otettu huomioon 1960-luvun toimintasuunnitelmissa. Puolueen jäsen itse ei kuitenkaan halunnut sitoutua ryhmiin. Myös puolueen vaalikampanjoissa korostettiin kokoomuksen yleispuolueluonnetta. Malli oli siis sekä itse omaksuttu että myös opetettu puolueen taholta.

Verrattuna 1950- ja 1960-lukujen Maalaisliittoon ero oli selvä: pyrkimys yleispuolueeksi alkoi ML:ssä vasta 1960-luvun lopussa – aiheuttaen silloinkin puolueen sisällä voimakkaita ristiriitoja.⁸²⁶ Smolanderin mukaan kokoomuksen yleispuolueeksi julistautumisen taustalla oli puolustautuminen "herrapuolue"-kriittiköitä vastaan leimamalla muut puolueet "luokkapuolueiksi"; kokoomuslaiset eivät mitenkään tunnustaneet olevansa "yläluokkapuolue" tai kapitalistien asianajaja.⁸²⁷

4. Kokoomuslaisen piti esiintyä "*maltillisesti*" ja "*arvokkaasti*", mistä oli tiukat ohjeet piireille aina ennen vaaleja. Ohje koski menettelytapoja muihin puolueisiin nähden sekä puolueen sisällä. Kyseessä oli varmasti toisaalta myös hyvin vanha puolueen kannattajan tapa, mutta toisaalta myös "opetettu".
5. Vain yhtä ryhmää, ts. keskustuomiston toimihenkilöitä koski kentän vahva käsitys vielä 1950-luvulla, että *puolueen toimihenkilöiden piti antautua kokonaan järjestötyöhön*, minkä rinnalla ei suvaittu kansanedustajan tehtävää. Tästä käytiin kova

---

⁸²³ Ks. Vares 2008

⁸²⁴ Emt., 182-183

⁸²⁵ Ks. emt., 189-192

⁸²⁶ Kääriäinen 2002, 131

⁸²⁷ Smolander 2000, 84-86

kädenvääntö puoluesihteerin Honkalan ympärillä, minkä Honkala hävisi joutuen eroamaan puoluesihteerin paikalta vuonna 1957.

6. Kokoomuslainen ei pitänyt sopivana tukea taloudellisesti puoluetoimintaa, mistä seurasi *kitsaus maksaa jäsenmaksuja*. Huolimatta jäsenkunnan omasta, usein hyvästä taloudellisesta asemasta, ei pienikään jäsenmaksun korotusesitys mennyt puolue-elimissä sovinnolla läpi; päinvastoin vastustus oli kovaa.
7. *Ns. politiikka oli vielä täysin vierasta* esimerkiksi kokoomuslaiselle kunnallispolitiikolle aina 1970-luvulle asti. Viimeksi mainittu oli valtuustossa hoitamassa yhteisiä kunnan asioita, mutta ei "politikoimassa", puhumattakaan, että hän olisi ollut toteuttamassa jotakin "kokoomuslaista" kunnallispolitiikkaa. Kyse oli tutkimuksen alussa mainitusta, konservatiivisten puolueiden jäsenten ja kannattajien hyvin tyyppillisestä piirteestä, joka oli täysin tradition mukainen ja kulttuurisesti yhtenäinen asenne.

Myös tässä asiassa ero Maalaisliitto/Keskustapuolueeseen oli selvä: jo 1950-luvulta lähtien oli nimenomaan kunnallisvaalien ja kuntatason asioiden "politisoiminen" puolueen johdon selvä tahto, jota kentällä myös noudatettiin.⁸²⁸ Kokoomuksessa paikallistason vastaanhoito hidasti huomattavasti aikataulua.

8. Edellistä lähellä ja siihen liittyen oli poliittisten tunnusten käyttö vierasta yleisesti sekä puolueen vaaliehdokkaana: *kokoomuksen väriä ei haluttu näyttää ulospäin*. Vielä 1950-luvulla puolueen keskustoimiston ohjaus ja paimennus oli tässä suhteessa väljempää ja kehottavaa, ei tiukasti vaativaa ja sitovaa, mihin suuntaan tosin oltiin menossa. Malli oli omaksuttu, jos kohta puolueen "kasvatus" vei toiseen suuntaan. Ehkä kuitenkin vuoden 1958 vaalien ehdokasmainonnassa tunnustautuminen kokoomuksen ehdokkaaksi oli aikaisempaa yleisempää.
9. Kokoomuslainen oli edelleen "*yksilö*"⁸²⁹, häntä piti vaalien alla lähestyä "yksilöllisesti" ja "henkilökohtaisesti". Tämä pysyvä vaaliohje piireille oli muodostunut vähitellen tavaksi, mistä oli saatu myös hyvät kokemukset. Samaan ominaisuuteen liittyi myös heikko sitoutuminen puolueeseen, sen ohjeisiin ja yleensä ns. puoluekuriin – kuten Jussi Saukkonen arvioi 1940-luvun lopulla, "kokoomuslaista ei voi käskää". Tämä yksilöllisyyden piirre esitetään myös puolueen käsikirjassa⁸³⁰ vuodelta 1959.

---

⁸²⁸ Hokkanen 2002, 161-162

⁸²⁹ Tässä ei ole tietoisesti haluttu mennä tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Mickelsson 1999) esiintyvään ns. individualismi-käsitteeseen, koska se olisi vaatinut oman laajan käsitelälysin.

⁸³⁰ Kansallinen Kokoomus 1959. Ohjeita ja käsikirjoja. Kokoomuksen paikallisyhdistys ja sen merkitys.

5. 1960-luvulla järjestö kasvaa – vaalitappioiden kautta nousuun

5.1 Uusia paikallisyhdistyksiä, talous kunnossa vähän aikaa

Yhteiskunnallinen tausta

Aikaisemmin mainittu "leiri-Suomi" alkoi vähitellen 1960-luvun kuluessa muuttua, vaikka sen rakenteet vielä olivatkin olemassa. Suurten ikäluokkien aikuistuminen ja muuttuminen poliittiseksi sukupolveksi vaikutti erittäin paljon puolueiden toiminnan mahdollistaneisiin sosiaalisiin verkostoihin. Muita keskeisiä tekijöitä olivat elinkeinorakenteen muutos ja siihen liittynyt suuri maalta muutto kaupunkeihin ja Ruotsiin. Syntyi myös käsite "60-lukulaisuus", jonka ansiosta yhteiskunta maallistui, kansainvälistyi ja urbanisoitui. 1960-luvun nuorisoliikkeen ensimmäinen kokoaja oli Teiniliitto.⁸³¹ Liikehdintä muuttui 1960-luvun puoliväliin tultaessa kansainvälisten esimerkkien innoittamana vasemmistolaiseksi.

Nousiaisen mukaan suurten puolueiden kannattajakunnat kirjavoituivat ja niiden sienimäinen levittäytyminen *yleispuolueiksi* ylimalkaan madalsi ideologista ja etupoliittista varustusta lisäten samalla politiikan joustoa koalitiopelissä. Parlamentaarinen mekanismi oli edelleen konfliktiherkkä. Siirryttiin myös enemmistöhallitusten aikaan, joka piirre vain vahvistui 1980-luvulla. Vuosina 1962 - 81 maassa oli kaikkiaan 15 hallitusta, joista yhdeksän enemmistökokoomuksia, yksi vähemmistökokoomus, yksi yhden puolueen hallitus ja neljä presidentin tuella pystytettyjä toimitusministeriöitä.⁸³²

Kokoomus lähti 1960-luvulle uudella tavoiteohjelmalla, joka rakentui 1950-luvun lopun aatteelliselle uudistukselle ja sen keskeisille käsitteille, kansankapitalismille ja sosiaaliselle markkinataloudelle. Perusteemoja olivat teollistaminen ja rakennemuutos. Varsinkin maataloutta piti rationalisoida. Kokoomus myös kaavaili itsestään johtavaa porvarillista puoluetta.⁸³³

Kokoomuksen järjestötoiminta ja talous aluksi hyvällä mallilla

Puoluesihteerin vaihdos 1960, Rihtniemen jälkeen Rauno Koski

Kokoomusta luotsasivat 1960-luvun alkupuolelta vuoteen 1965 saakka puheenjohtajana Jussi Saukkonen ja vuoteen 1964 puoluesihteerinä Rauno Koski. Viimeksi mainittu oli aloittanut tehtävässä marraskuun alussa 1960. Rihtniemi jätti paikkansa, koska hänet oli valittu Teollisuusliiton palvelukseen. Puoluevaltuustossa puheenjohtaja Saukkonen piti erovalle puoluesihteerille lämminhenkisen puheen: "Rihtniemi täytti täysin mitoin häneen kohdistuneet toiveet. Aivan eri panoksen hän on antanut puolueen talousarvioiden järjestämisessä, ja tällä hetkellä puolue on käytännöllisesti katsoen velaton, samoin myös meidän piiriliittomme, ja toiminta keskitetyssä keräyksessä on saatu hyvin tuloksin hoidettua, suuri urak-

⁸³¹ Mickelsson, 2007, 186-191; Mickelsson pitää teoksessaan puolueiden kehityksen kannalta vedenjakana vuotta 1966.

⁸³² Nousiainen 2006, 245

⁸³³ Smolander 2000, 140-142

ka, vaatinut paljon aikaa ja sitkeyttä puoluesihteeriltä. Toivon että maisteri Rihtniemi jäisi edelleen edistämään keskitetyn keräyksen toimeenpanoa.⁸³⁴

Kosken valintaa oli pohjustettu jo puoluehallituksessa, joka oli keskustellut puoluesihteerin tehtävästä sekä Rihtniemen langon Rauno Kosken että Olli Aulangon kanssa. Puoluehallitus joutui äänestämään Kosken ja Aulangon kesken ensiksi mainitun voittaessa vaalin äänin 7-3.⁸³⁵ Koski oli ollut jo aikaisemmin puolueen palveluksessa henkisen työn toimikunnan sihteerinä, jota Saukkonen piti merkittävänä etuna. Koski oli valinnan aikaan Kansakoulun opettajain liiton asiamies. Puoluehallitus esitti edellä mainitusta äänestyksestä huolimatta Kosken valintaa yksimielisesti puoluevaltuustolle, jossa käytettiin yksi puheenvuoro Olli Aulangon puolesta, mutta koska kannatuspuheenvuoroa ei tullut, tulkitsi puheenjohtaja Saukkonen Kosken tulleen valituksi yksimielisesti.⁸³⁶ Ero edelliseen puoluesihteerivaaliin oli suuri, ristiriitoja uuden puoluesihteerin ympärillä ei ollut.

Entinen järjestösihteeriksi Onni Rantala jatkoi puoluetoimistossa vaali- ja tutkimussihteerin nimikkeellä siirtyen myöhemmin yliopistouralle. Viimeksi mainittua pidettiin kentällä 1960-luvun alkupuolella ”kokoomuksen aivoina ja pääideologina”, jonka merkitys ja arvostus olivat puolueessa korkealla.⁸³⁷

Järjestösihteeriksi oli valittu Asko Leppänen ja uuteen poliittisen sihteerin tehtävään Jouni Veinio. Leppäsen jälkeen järjestösihteeriksi valittiin 1970-luvulla puoluesihteeriksi noussut Veikko Tavastila. Myös tuleva puoluesihteeriksi ja puheenjohtaja Harri Holkeri aloitti puoluetoimistossa 1960-luvun alussa, aluksi tiedotussihteerinä ja sen jälkeen tutkimus- ja vaalisihteerinä. Taluspäällikkönä toimi Pentti Pusa ja hänen jälkeensä Lasse Strähle. Kokoomuksen Tuki r.y. oli lakkautettu vuoden 1959 lopussa, ja sen asiamies Eino Haapanen siirtyi keskustoimiston palvelukseen vuoden 1960 alussa. Puolueen keskustoimistossa oli 1960-luvun alussa erilaisilla sihteerin tai päällikön nimikkeillä 7-8 henkilöä ja näiden lisäksi noin 10 toimistotyöntekijää kokonaisvahvuuden ollessa noin 17 - 18.⁸³⁸ Kymmenessä vuodessa oli toimiston henkilöstön määrä kasvanut lähes puolella.

Järjestöllinen tilanne

Uusi vuosikymmen aukeni kokoomuksen järjestötoiminnan kannalta myönteisesti: puoluesihteeriksi Rauno Koski korosti puoluevaltuustolle keväällä 1961 järjestötoiminnan vilkastuneen edelleen ja kansallisseurojen määrän lisääntyneen: jäseniä oli emopuolueessa noin 66.000 ja koko puolueyhteisössä jo yli 78.000 kansallisseurojen määrän ollessa 461, mikä merkitsi taas viiden uuden kansallisseuran perustamista vuoden 1960 aikana.⁸³⁹ Jäsenmäärän kasvu vuodesta 1959 oli ollut huomattava, vajaa 8.000 uutta jäsentä.

Puoluesihteeriksi Koski pyrki nostattamaan puolueen henkeä puoluevaltuuston kokouksessa 15.4.1961 seuraavasti: ”Toimikausi 1959 - 60 on ollut kokoomuksen nousun ja vahvistumisen aikaa, puolue on sisäisesti lujittunut, erityisesti tästä kuuluu kiitos oikeistolehdis-

⁸³⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1959-60. Kokous 25.10.1960.

⁸³⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1960-63. Kokous 29.10.1960.

⁸³⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1959-60. Kokous 25.10.1960.

⁸³⁷ Tapio Murron haastattelu 5.10.2009; Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

⁸³⁸ Keskustoimiston henkilökunta 1943-1999. PTA:n moniste.

⁸³⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 5.4.1961. Liite.

tölle, kokoomuksella on parhaat edellytykset nousta suurimmaksi porvarilliseksi puolueeksi, konservatismi on kasvavan mielenkiinnon kohteena.”⁸⁴⁰

Myös taloudellisesti vuosi 1960 oli ollut hyvä: jopa 2/3 veloista oli hoidettu, yhtenä perusteena oli keskitetty keräys, jonka toteutus tosin oli ollut ongelmallista. Tästä ei kuitenkaan eronnutta puoluesihteerinä Rihtniemeä kiitetty, päinvastoin esitettiin, että maakuntien täytyy hoitaa myös omaa keräystä.⁸⁴¹ Rihtniemi oli vielä vastuussa keräyksestä, sillä hän oli eronnut 1.10.1960 alkaen. Keskitettyä keräystä moitittiin ennen kaikkea Kymenlaaksossa sen vaikeuden vuoksi, ”perustuu liiaksi kerääjien persoonaan”.

Ensimmäistä kertaa puolueen tilinpäätös oli nyt kuitenkin lievästi ylijäämäinen – aikaisempien vuosien alijäämän ollessa 29 milj. mk (550.000 euroa) mitä summaa on pidettävä erittäin suurena puolueen taloudelliset resurssit huomioon ottaen. Hyvä tilinpäätös ei ollut kuitenkaan kokonaan keskitetyn keräyksen ja Rihtniemen ansiota – häntähän myöhemmin talouden kuntoonpanosta kovasti kiiteltiin - sillä puoluehallituksen pöytäkirjaan on kirjattu tammikuun alussa 1960 puoluesihteerinä Rihtniemen ilmoittaneen, että ”eräs tuntematon lahjoittaja on osoittanut puolueen käyttöön 16.900.000 mk (noin 320.000 euroa). Puoluehallitus päätti, että tällä summalla maksetaan keskusjärjestöjen sekä kansallisliittojen velat ja vekselit Kansallis-Osake-Pankkiin”.⁸⁴²

Vaikka jäsenmaksuasia oli jo edennyt kohtalaisen hyvin puolueen kentällä, arvioitiin puolueen johdossa, että edelleen ”on vielä paljon leväperäisyyttä jäsenmaksun maksamisessa”. Osoitus puolueen talouden rakenteen muuttumisesta oli vuoden 1961 talousarvio, missä kannatus- ja tukimaksujen osuus tuloista oli jo 90 %; lahjoitukset ja arpajaiset olivat enää pieni lisätulo.

Puoluevaltuusto päätti myös mainitussa kokouksessaan keväällä 1961 tehostaa vaalitoimintaa ottamalla käyttöön 25 kunnassa ns. koeruudut, joiden avulla oli tarkoitus tarkkailla erilaisia vaalityön muotoja ja niiden onnistumista. Vaalivalmisteluja pyrittiin tehostamaan, panostamaan vaalivilaisuuksiin sekä kirjalliseen materiaaliin kuten pitäjakohtaisiin lehtisiin. Kokoomuksen äänenkannattajiin pyrittiin lähettämään aikaisempaa enemmän kokoomukselle edullisia artikkeleita.⁸⁴³ Todettakoon tässä, että Nykypäivä-lehden päätoimittajaksi oli valittu entinen puoluesihteerinä Niilo Honkala. Toimi ei ollut kuitenkaan tuolloin vielä päätöksen luonteinen.

Järjestötoiminnan painopisteiksi määriteltiin vuoden 1962 eduskuntavaalit, kansallisseurojen toimintavalmiuksien sekä oma-aloitteisuuden lisääminen sekä ”tunkeutuminen vastustajien vahvoille kannatusalueille”.

Kansallisseurojen verkkoa pidettiin vieläkin liian harvana. Niinpä syksyn 1961 tärkeimpiä tehtäviä olikin *uusien kansallisseurojen ja kyläosastojen perustaminen*. Tavoitteeksi asetettiin, että olisi lähdettävä jokaiselle paikkakunnalle, missä eduskuntavaaleissa kokoomus on

⁸⁴⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1960-63. Kokous 5.4.1961.

⁸⁴¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1960-63. Kokous 5.4.1961.

⁸⁴² Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1960-63. Kokous 15.1.1960.

⁸⁴³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 5.4.1961. Liitteet. Vuoden 1962 toimintasuunnitelma.

saanut vähintään 80 ääntä. Kansallisseurojen näkyvyyttä paikkakunnallaan piti parantaa.⁸⁴⁴

Kokoomuksen keskeisenä jäsenongelmana oli se, että puoluetta äänestävästä *vain 13 % kuului puolueeseen*. Tavoitteeksi asetettiin, että tämä luku olisi saatava nousemaan 30 %:iin. Puolueen toimintasuunnitelman mukaan tarvitaan voimakas jäsenhankintaorganisaatio jokaisessa kansallisseurassa. Seurojen kunnallisiltoja oli jatkettava, jokaisessa kansallisseurassa ”nuotioilta rantakaloineen, päätarkoituksena yhteinen virkistäytyminen, ei vain virallisia kokouksia, naiset mukaan aktiivisesti”.⁸⁴⁵ Puolue toiminnan painotus ei siis vielä 1960-luvun alussa ollut korostetun ”poliittinen”, vaan jäsenten kokoaminen yhteisiin, mukaviin tilaisuuksiin. Ehkä lievästi uutta painotusta merkitsi kuitenkin tavoite toiminnan ”poliittisen” elementin voimistamista: ”Jokaiseen tilaisuuteen on saatava poliittinen esitys, on puhuttava puoluetietoisuudesta.” Vuoden 1959 käsikirjaa pyrittiin viemään käytäntöön. Poliitiikan tulo johdon tavoittelemalla syvyydellä odotti silti vielä itseään vuosikymmenen ajan.

Myös *jäsenhankinta* oli edelleen ajankohtainen haaste: puoluejohto arvioi, että ”Nyt on poliittisesti otollinen tilanne jäsenhankinnalle”. Tarvitaan vain ”järjestötoimintaan perehtyneitä ja aktiivisia, vastuuntuntoisia henkilöitä riittävän paljon, sillä johtotehtäviä ei pidä liiaksi keskittää”. Kohdealueiksi määriteltiin ”erityisesti asutuskeskusten laitaosat sekä suuret syrjäkylät”.⁸⁴⁶

Tukimiesverkosto oli paikoin 50 - luvulla päässyt rapistumaan, minkä johdosta nyt lähdettiin tavoittelemaan sen elvyttämistä niin, että siitä tulisi kansallisseurojen kanssa pysyvä, toimiva verkosto koko maahan.⁸⁴⁷

Järjestötoimintakilpailuja päätettiin edelleen järjestää, entiseen tapaan. Arviointikriteerit olivat Nykypäivän levikki piirissä, myytyjen arpojen määrä sekä kokoomuksen äänimäärä piirissä vuoden 1962 eduskuntavaaleissa, vertailukohtena vuoden 1958 eduskuntavaalien tulos.

Koulutustoiminta nähtiin myös jatkossa tärkeänä. Nyt korostettiin tässä yhteistyötä nuorten ja naisten järjestöjen kanssa. Pieni yksityiskohta oli, että puolueen suunnitelmissa päätettiin luopua ”kurssi”-käsitteestä ja puhua sen asemesta ”neuvottelupäivistä”, ”aluepäivistä” jne.

Puoluevaltuuston kokouksessa 3.5.1962 annetussa julkilausumassa haluttiin kokoomus profiloida ”yleispuolueeksi, joka yksipuolisten ja paikallisten etupyrkimysten sijasta esittää yhteiskunnallisen kokonaisnäkömyksen, kokoomus ei voi hyväksyä radikaalisuutta eikä taantumuksellisuutta”. Julkilausuma noudatti jo aikaisemmin hyväksytyjä linjauksia, joita

---

⁸⁴⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 5.4.1961. Liitteet. Vuoden 1962 toimintasuunnitelma.

⁸⁴⁵ Kansallinen Kokoomus. . Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 5.4.1961. Liitteet. Vuoden 1962 toimintasuunnitelma.

⁸⁴⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 5.4.1961. Liitteet. Vuoden 1962 toimintasuunnitelma.

⁸⁴⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 5.4.1961. Liitteet. Vuoden 1962 toimintasuunnitelma.

oli voimakkaasti painotettu jo ennen 1958 eduskuntavaaleja, jolloin Suomen kansanpuolueen olemassaolo oli kokoomukselle suuri ongelma.⁸⁴⁸

Vuoden 1963 toimintasuunnitelmassa todettiin, että kansallisseurojen verkosto on vieläkin liian harva ja uusien kyläosastojen perustamista pitäisi tehostaa. Edelleen ”jatketaan vanhojen kansallisseurojen ja kyläosastojen toiminnan tarkastelua, ja sitä kautta pitäisi löytää toimintaa haittaavat tekijät, kansallisseurojen toimintaa tunnetaan vielä liian vähän”. Jäsenhankinnan pitäisi olla ”systemaattista, ja jäsenmaksujen kantoa pitäisi tehostaa, Nykypäivän tilausmaksu pitäisi sitoa jäsenmaksuun, kosketus äänestäjiin koko ajan”.⁸⁴⁹

Puolueen *talousarvion* tulopuolen rakenne vuodelle 1963 näytti erilaiselta kuin 1950-luvun lopussa:

Tuotot:

-arpajaiset: 5.200.000

-Nykypäivän tuotot: 5.000.000

-tukimaksut: 99.000.000

-kiinteistötuotot: 4.000.000

Yhteensä: 115.000.000 mk (noin 2 milj. euroa; vrt. 150.000 euroa vuonna 1947)

Menopuolella kokoomus kykeni budjetoimaan jopa vaalirahastoon varoja 15 milj. mk seuraavan vuoden kunnallisvaaleja varten. Näin puolue oli päässyt siihen tilanteeseen, mihin oli pyritty jo pitkään siinä kuitenkaan onnistumatta. Keskeinen syy tähän oli keskitetty keräysjärjestelmä. Tileissä alkoi olla jopa ylijäämää, ja edellisten vuosien alijäämä, yli 10 milj. mk, kyettiin vähitellen kuittaamaan. Puolueen valtuustossa 30.9.1962 kyseltiinkin talousarviota käsiteltäessä, ketkä ovat ”syyllisiä muuttuneeseen tilanteeseen”, mihin taloudenhoitaja Nieminen vastasi, että ”Rihtniemi, Saukkonen, Koski ja Hetemäki”. Vuoden 1963 talousarvio hyväksyttiin – täysin poikkeuksellisesti – keskustelutta.

Vuoden 1963 keväällä valtuustossa linjattiin edelleen kokoomuksen järjestötoimintaa, niitä periaatteita, joita haluttiin kokoomuslaisuudessa korostaa:

- harjoitetaan *tasapuolisuutta* joka suuntaan eikä etuillua
- noudatetaan yhteistyötä ja *maltillisuutta* eikä kiihkoilua
- osallistutaan sellaiseen uudistustoimintaan, jonka maan talous kestää ja pyritään sovitteluun vastakohtia

Osoitus kokoomuksen johdon ajattelusta, missä se kulki 1960-luvun alussa, oli vuoden 1963 toimintasuunnitelman yksi luku, minkä otsikko oli: ”Kommunismien kannatuksen heikentäminen ja analyysi SKDL:n menestyksestä.”⁸⁵⁰ Suunnitelmassa korostettiin seuraavia näkökohtia: ”SKDL on saanut toimintarauhan, esiintyy yhteiskuntakelpoisena puolueena, entistä suurempi osa yhteiskuntaa on tehty neutraaliksi kommunistien suhteen, selittäjänä vastakohtaisuus yhteiskunnan kanssa, SKDL:n kannattajat kokevat syrjintää, vetoaa katkeruuteen, muuttoliike väestökeskuksista on hyödyttänyt kommunisteja, SKDL:n kannatuk-

⁸⁴⁸ Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 3.5.1962.

⁸⁴⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 30.9.1962.

⁸⁵⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1963-64. Kokous 30.9.1962. Liitteet.

sen horjuttamisella on kiire, on katkaistava monta pylvästä ennen kuin kommunistien kannatus laskee; uuteen yhteiskuntaan on siirryttävä ei-kommunististen puolueiden johdolla, kommunisteille ei saa tehdä myönnytyksiä, mutta SKDL:n kannatusta on vähennettävä suhteellisen maltillisesti, on murrettava kommunistien kannattajien kokema eristys.”

Piirien välisen *toimintakilpailun kriteerit* olivat järjestölehtien levikki piirin alueella sekä myytyjen arpojen määrä järjestettävissä arpajaisissa. Järjestölehtiä olivat Nykypäivä, Suomen nainen ja Nuori oikeisto. Jos pisteet menivät tasan, tulisi se piiri voittamaan, joka sijoittuu paremmin järjestölehtien levikissä. Vuodesta 1964 lähtien muutettiin palkitsemisen perusteita siten, että jokaiselle kansallisliitolle annettiin tavoitteet, joihin tuli pyrkiä, ja pisteitä annettiin sen mukaan, miten tavoitteisiin oli päästy. Entisten kriteerien rinnalle tuli yhtenä osana vuoden 1964 kunnallisvaalien tulos.

Puolueen järjestökentän kehitys 1960-luvun alussa näkyy seuraavasta taulukosta:

Taulukko 21. Kansallisen Kokoomuksen ja sen jäsenliittojen paikallisyhdistykset sekä emopuolueen ja koko puolueyhteisön jäsenet vuosina 1961 – 65.⁸⁵¹

Organisaatio	1961	1962	1963	1964	1965
Kansallisseurat	462	470	474	477	480
Naisten osastot	60	62	69	75	76
Nuorten osastot	92	98	102	286	267
Naisten kerhot	88	90	98	92	90
Nuorten kerhot	160	168	179	180	182
Yhteensä	862	886	922	951	920
Jäsenmäärä/ks	59.202	60.112	61.297	68.034	73.164
Yhteensä	84.495	86.737	90.187	91.887	82.697

Taulukosta nähdään, että kokoomuksen järjestöorganisaatio ja jäsenmäärä kasvoivat joka vuosi, jäsenmäärän ollessa jo vähän yli 90.000 vuoden 1963 lopussa; kokoomuksella ”meni hyvin” ainakin määrällisten tunnuslukujen valossa. Ei ihme, että vuoden 1966 jäsenmäärätavoite oli jo 100.000 jäsentä. Vuoden 1964 loppuun mennessä oli jäsenmäärä noussut edelliseen vuoteen verrattuna noin 1.000 jäsenellä ollen 91.887, joka sitten osoittautui puolueen koko historian suurimmaksi viralliseksi jäsenmääräksi. Kokonaan toinen asia on jäsentilastojen luotettavuus, mihin kysymykseen tässä tutkimuksessa on jouduttu koko ajan palaamaan. Vuonna 1965 tultiin jo alaspäin, mihin vaikutti ennen kaikkea nukahtaneiden kansallisseurojen poistaminen jäsenrekisteristä.

Seuraavaksi kuvataan vielä kokonaisuutena puolueen tilannetta vuoden 1964 lopussa:⁸⁵²

⁸⁵¹ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1959-64, 1965-69. Toimintakertomuksissa ei ole eritelty kansallisseurojen jäsenmäärää vuosina 1964 ja 1965, yhteissumma on saatu lisäämällä edelliseen lukuun kertomusvuonna ilmoitettu jäsenmäärän kasvu. Tässä voi olla tulkinnan varaa, koska ilmaisu on jossain määrin epämääräinen. Vuoden 1966 luku on tilastoinnin tehostumisen ja karsinnan jälkeen pienempi, vain 77.180.

⁸⁵² Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1959-64.

-Kansallisen Kokoomuksen omat piirit (kansallisliitot) 16, joissa kaikissa oli vihdoin päätoiminen toiminnanjohtaja, lisäksi yhdeksällä piirillä oli nuorisosihteeri ja kolmella aluesihteerillä, toimistonhoitajia oli kahdeksassa piirissä. Vaalien aikaan oli palkattu lisäksi 25 osa- tai täystoimista apulaista muutaman kuukauden ajaksi.

-naisten omat piirit: 15

-nuorten omat piirit: 15

-aluejärjestöjä: 28

-kansallisseuroja koko maassa: 474, kasvua edellisenä vuonna 23 uutta perusjärjestöä

-kyläosastot ja nuorten kerhot: 182

-koko puolueen jäsenmäärä: 91.887

-kansallisliittojen tilaisuudet: osanottajia yhteensä 24.558

-Oikeistolehdet r.y.

-Kansallisen Kokoomuspuolueen Säätiö

-Kansallissäätiö

-Snellman-Säätiö

Kokoomuksen äänenkannattajat olivat (*Oikeistolehdet OSP r.y.*): Uusi Aura, Uudenkaupungin sanomat, Länsi-Suomi, Satakunnan Kansa, Aamulehti, Vaasa, Keski-suomen iltalehti, Savo, Karjalainen, Kajaani, Lahti, Etelä-Suomi, Keski-Uusimaa ja Warkauden lehti.

Lehtien lukumäärä oli laskenut 1950-luvun alun 25:stä noin kymmenellä; lakkautettuja olivat mm. Savonmaa ja Kouvola. Puolueen lehdistöä pidettiin edelleen tärkeänä. Suurena puutteena kokoomuksessa pidettiin sitä, että omaa puolueopistoa ei vielä ollut, joka rajoitti puolueen johdon mukaan täysipainoista jäsenistön koulutustoimintaa. Tähän päästiin vasta kesällä 1980.

Vuoden 1964 toimintasuunnitelman keskeinen tavoite oli saada perustettua *jokaiseen kuntaan vähintään yksi kansallisseura vuoden 1965 loppuun mennessä*. Uutta oli varsinkin se havainto, että monissa kunnissa ei enää yksi kansallisseura riitä, koska tärkeintä oli "saada kosketus äänestäjiin", ja tässä äänestysalue oli paras foorumi. Jäsenhankinta kytkettiin vaalimenestykseen: toimintasuunnitelman mukaan "jokainen jäsen merkitsee ääntä seuraavissa vaaleissa".⁸⁵³ Käytännössä tavoite kansallisseurasta joka kunnassa toteutui vasta 1970-luvun aikana, jolloin mukaan tulivat pienimmätkin kunnat.⁸⁵⁴

⁸⁵³ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1959-64.

⁸⁵⁴ Tapio Murron haastattelu 5.10.2009. Luonnollisesti haastattelutieto tässä on vain muistikuva.

Kuvaa kokoomuksen järjestöllisestä tilanteesta 1960-luvulla voidaan valottaa lisää, kun sitä verrataan Maalaisliittoon samana ajankohtana. Huomioon on tietenkin otettava Maalaisliiton erilaiset lähtökohdat jo 1940-luvun lopusta lähtien. Maalaisliitolla oli vuoden 1963 alussa jo peräti yli 2.700 paikallisosastoa, joiden määrä edelleen lisääntyi vuosittain. Kunnallisjärjestöjä oli 307 kunnassa. Huolimatta jo edellä mainituista luvuista aloitettiin Maalaisliitossa vuonna 1963 erityinen jäsenkeräyskampanja, joka ulotettiin jokaiseen paikallisosastoon. Niinpä mainitun vuoden lopussa oli jäseniä yhteensä jo 277.000. Puolueen tämän kauden historian kirjoittaja Isohookana-Asunmaa toteaaakin, että verrattuna muihin puolueisiin oli vuonna 1965 Keskustapuolueeksi muuttuneen Maalaisliiton jäsenmäärä aivan ylivoimainen. Toisaalta 1960-luvun lopussa jo havaittiin, että ML:n järjestöväki oli päässyt kovasti vanhentumaan nuorten osuuden ollessa vain 5 %.⁸⁵⁵

Muiden puolueiden taholta tosin joskus naureskeltiin Keskustapuolueen julkisuuteen antamia suuria jäsenlukuja: kun niihin lisättiin automaattisesti maalaistaloissa isännän ja emännän lisäksi myös kaikki lapset, saatiin tuloksena näyttävät tilastot.⁸⁵⁶

Nuorten rekrytoinnissa kokoomus onnistui ilmeisesti jossain määrin paremmin, jos kohta Vareksen mukaan nuorison poliittisesta suuntautumisesta oltiin myös huolissaan: ajautuvatko juurettomat nuoret uusissa kotipaikoissaan vasemmistolaisuuden pauloihin. Erityisen huolissaan oltiin opiskelevasta nuorisosta. Toisaalta jo vuoden 1965 puoluekokouksessa koettiin *nuorten esiinmarssi*. Seurauksena oli jonkinasteista ristivetoa vanhemman ja nuoremman polven välillä. Vareksen arvion mukaan nuorentumisen imago ei ollut vielä uskottava.⁸⁵⁷

Taloudessa uskottiin edelleen vahvasti keskitetyn keräyksen konseptiin. Utta oli taloudellisen toiminnan kehittäminen "liiketoiminnaksi". Taloudesta vastasi päätoiminen talouspäällikkö. Vuoden 1964 alusta lähtien markan arvo muuttui, mikä tietysti muutti myös kokoomuksen talousarvion lukuja vastaavasti, olennaista oli edelleen sen rakenne menneisiin vuosiin verrattuna siten, että enää ei eletty arpajaistaloudessa. Tämä näkyy hyvin emopuolueen talousarviosta vuodelle 1964:

Tulot:

-tukimaksut 990.000

-arpajaistuotot 52.000

Yhteensä: 1.165.000 mk (noin 1,8 milj. euroa; 150.000 euroa vuonna 1947)

Myös yksilön tasolla järjestötyö edistyi ainakin puolueen puheenjohtajan arvion mukaan: "Poliittinen vilkkaus on lyönyt leimansa järjestötoimintaan, itseluottamus ja halu aktiiviseen toimintaan myös vaalien välivuonna on ollut silmiinpistävä, ja sitä on tervehdittävä tyydytyksellä." Puheenjohtaja Saukkonen oli näkemässä, että "on havaittu, miten ne aikaisemmin passiiviset, ML:n kannatusalueiden kokoomuslaiset, ovat alkaneet nyt toimia".⁸⁵⁸ Puheenjohtajan havaintoa on pidettävä kuitenkin jossain määrin optimisena. Samoin puolueen järjestämien tilaisuuksien osanottajamäärät jatkoivat kasvuaan siten, että vuoden

⁸⁵⁵ Isohookana-Asunmaa 2006, 169-171

⁸⁵⁶ Tapio Murrin haastattelu 5.10.2009.

⁸⁵⁷ Vares 2008, 475-476

⁸⁵⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston kokoukset 1963-64. Kokous 24.5.1964.

1963 aikana niihin osallistui jo yli 350.000 henkilöä, mikä oli noin 100.000 enemmän kuin kaksi vuotta aikaisemmin.

Vuoden 1965 toimintasuunnitelmassa oli selvästi *uusia linjauksia*: "Vastuuta johtolimiin, saatava innostuneita, vastuullisia vetäjiä, jäsenistö aktiiviseksi, talkoohenkeä, puolueasia vakinaiseksi harrastusten joukossa." Edelleen haluttiin vahvistaa keskusjohdon otetta vaaleissa, minkä mukaan "Kansallisseurojen ja kansallisliittojen on seurattava entistä tarkemmin yhteisiä suuntaviivoja, vaaleissa hyökkäys syrjäkyliin, luotava niihin äänestysalueoimikunta". Osoitus siitä, että puolueen johdossa edelleen haluttiin muuttaa peruskokoomuslaisten perinteistä toimintatapaa – kulttuurista mallia - oli se, että suunnitelman mukaan "kussakin kansallisseurassa oli oltava enemmän varsinaista poliittista toimintaa". Uutta oli myös *mielipidetutkimus* vuonna 1964, tehtiin gallup-kysely puolueen kannattajakunnan keskuudessa.

Entä mikä oli puolueen kulmakivien, piiriliittojen ja kansallisseurojen tilanne 1960-luvun alkupuolella? Seuraavassa taulukossa esitellään tätä tilaston valossa.

Taulukko 22. Kansallisen Kokoomuksen piiriliittojen (kansallisliittojen) kansallisseurat ja niiden jäsenten määrä vuonna 1963.⁸⁵⁹

Piiriliitto	Kansallisseuroja	Jäsenten määrä
1. Satakunta	45	12.974
2. Vaasa	45	11.466
3. Varsinais-Suomi	64	8.305
4. Etelä-Häme	34	8.000
5. Pohjois-Häme	33	6.410
6. Pohjois-Pohjanmaa	22	5.545
7. Uusimaa	34	4.390
8. Mikkeli	24	4.100
9. Helsinki	36	3.705
10. Keski-Suomi	30	3.327
11. Pohjois-Savo	28	3.230
12. Kymi	17	2.812
13. Pohjois-Karjala	19	1.711
14. Karjala	15	1.630
15. Kainuu	9	1.150
16. Lappi	7	1.050

Taulukon mukaan jäsenistön määrän perusteella selvästi suurimmat piirit olivat Satakunta ja Vaasa, minkä jälkeen tulivat Varsinais-Suomi sekä Hämeen molemmat piirit. Lappi ja Kainuu olivat pienimmät piirit, mikä kuvasi hyvin puolueen menestystä vaaleissa. Eniten kansallisseuraja oli Varsinais-Suomessa, mutta jäsenmäärän perusteella tämä piiri oli vasta kolmanneksi suurin. Viimeksi mainittu piiri oli kuitenkin edelleen vahvistumassa siirryttäessä 1970-luvulle.

⁸⁵⁹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1962-64.

Seuraavassa esitetään vielä yhteenveto piirien järjestötoiminnan tilasta. Kuvaukset ovat tietenkin hyvin pelkistettyjä eivätkä kerro kovin paljon piirien tilanteesta. Niiden yleissävy on kuitenkin myönteinen, jäseniä tulee toimintaan lisää, mikä samalla merkitsee haastetta saada heidät myös mukaan käytännön työhön. Talous kangertelee edelleen useimmissa piireissä. Piirien esimerkkikuvauksia on useampia, koska niissä tuodaan esiin erilaisia asioita. Edustettuna ovat *Kainuu, Pohjois-Pohjanmaa, Lappi, Mikkeli, Kymenlaakso, Karjala ja Vaasa*: ”Jäsenyhdistysten toiminta ei ole vieläkään vakiintunut”; ”Toiminta keskittyy taajamiin”; ”Nuoret ikäluokat puuttuvat toiminnasta kokonaan”; ”Jäsenmaksurästit saatiin kuntoon”; ”Velkaa on vielä jouduttu ottamaan”; ”Järjestötyö kehittyi koko ajan”; ”Talous on kireällä”.⁸⁶⁰

Näiden piirien kuvausten lisäksi kannattaa tuoda esiin Forssan kansallisseuran arkistosta löytynyt yhteenveto Hämeen piiriliiton järjestämästä seminaarista vuonna 1964, jolloin mukana oli keskustoimistosta tiedotussihteeri Holkeri. Muistion mukaan Holkerin kuvaus järjestötoiminnasta oli raadollinen: ”Porvareilla on ensiksi piintyneenä omistaminen, kulu- tus vasemmistolla. Olemme kapitalismin ulkomuseo Euroopassa. *Järjestötyömme on vanhanaikaista*. Kansallisseurojen kokouksissa ovat mukana nimismies, pappi, apteekkari plus 2-3 tavallista kansalaista, jotka haluavat olla herrojen seurassa. Eduskunnassa taas on ku- vaa luovia tanttoja ja pappeja. Kunniakas menneisyys ei merkitse mitään.”⁸⁶¹ Nuori tiedo- tussihteeri liioitteli kuvauksessaan, mutta ei paljon.

Piireille asetettiin vuodelle 1965 hyvin konkreettisia jäsenmäärätavoitteita seuraavasti (lu- vut ovat kunkin piirin uusien jäsenten määrällisiä tavoitteita):⁸⁶²

Helsinki: 3.500
Uusimaa: 2.000
Varsinais-Suomi: 1.000
Satakunta: 1.000
Etelä-Häme: 1.000
Pohjois-Häme: 1.000
Karjala: 400
Kymenlaakso: 800
Mikkeli: 400
Pohjois-Savo: 600
Pohjois-Karjala: 300
Keski-Suomi: 600
Vaasa: 1.000
Pohjois-Pohjanmaa: 500
Kainuu: 300
Lappi: 400

Yhteensä tavoitteena oli *14.800 uutta jäsentä*.

⁸⁶⁰ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1962-64.

⁸⁶¹ Forssan kansallisseuran arkisto. PM Lahden kansallisseuran nuorten järjestämästä seminaarista 30.12.1964.

⁸⁶² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1963-64. Kokous 28.9.1964.

Asetelmasta näkyy, että uusien jäsenten tavoitemäärät poikkesivat eri piirien osalta huomattavasti toisistaan siten, että suurimpien piirien tavoitteena oli hankkia tuhansia uusia jäseniä pienimpien piirien tavoitteiden ollessa muutamia satoja uusia jäseniä. Puolueen oman selostuksen mukaan luetoiminta oli kehittyneintä ja vilkkainta Varsinais-Suomessa, Etelä-Hämeessä ja Vaasassa.⁸⁶³

Vuodelle 1966 – vaalivuosi – olivat jäsenlisäystavoitteet edelleen huomattavat, jos kohta tasoa oli pudotettu puoleen edellisestä vuodesta siten, että tavoitteena oli saada 6.300 uutta jäsentä. Saattaa kuitenkin olla niin, että keskustuimistossa oli asetettu liiankin optimitiset jäsenmäärätavoitteet, sillä aina ei edes piiritoimistossa tiedetty, mitkä olivat sen jäsenkeräystavoitteet. Merkitystä em. tavoitelukuihin oli myös sillä, millä piireillä oli edustus puoluehallituksessa.⁸⁶⁴

Kokoavasti voidaan todeta, että vielä 1960-luvun alkupuolelle puolueen järjestötoiminnan funktiona paikallistasolla oli toimia *yhteiskunnallisena keskustelukerhona* samoin ajatteleville ihmisille, sosiaalisella toiminnalla sinänsä oli itseisarvoa. Poliittinen toimeliaisuus kuluminoitui valtiollisiin vaaleihin. Sundbergin mukaan tämä sama koski kaikkia puolueita yleisestikin vielä näihin aikoihin, kokoomus ei ollut tässä mikään poikkeus.⁸⁶⁵ Tultaessa seuraavalle vuosikymmenelle oli kokoomuksen johdon pakko luopua tästä tavoitteesta ja keskittyä vain pelkän politiikan ympärille.

Puheenjohtaja vaihtuu – Rihtniemi tarttuu ruoriin Saukkosen jälkeen

1960-luvun ensimmäinen puolisko päättyi kokoomuksessa sekä puolueen puheenjohtajan että puoluesihteerin vaihtumiseen. Puheenjohtaja Jussi Saukkonen olisi ilmeisesti halunnut jatkaa tehtävässä, mutta vuoden 1965 puoluekokouksessa Jyväskylässä hänelle ei enää annettu tätä mahdollisuutta. Saukkonen oli juuri täyttänyt 60 vuotta, ja puolueen johto oli käynyt onnittelemassa. Jo tuolloin kuitenkin arvioitiin, että hänen aikansa puheenjohtajana oli mennyt ohi. Epävirallisessa kokouksessa, varsinaisen kokouksen alla, todettiin, että ehdolle saattaa asettua Tuure Junnila, jolloin vastakkain olisivat kokouksessa Saukkonen ja Junnila, jota pidettiin mahdottomana tilanteena. Ennen kaikkea pelättiin puolueen linjan puolesta. Niinpä otettiin yhteyttä Juha Rihtniemeen, joka taivuteltiin suostumaan ehdokkaaksi – Rihtniemen vaimon vastustaessa voimakkaasti.⁸⁶⁶ Korjus tosin kertoo, että Saukkonen kieltäytyi asettumasta enää ehdolle, ja että Rihtniemi tuli puheenjohtajakuvioon mukaan sen vuoksi.⁸⁶⁷ Ehkä itse tilanteessa mukana olleet Harri Holkeri ja Jouni Mykkänen tuntevat kuitenkin yksityiskohdat paremmin. Voi myös olla, että Korjuksen asema jonkinlaisena ”hovihistorioitsijana” esti tuomasta esiin vaalitulanteen lievää dramatiikkaa. Smolanderin mukaan Junnila ei tosissaan pyrkinyt puheenjohtajaksi, vaan halusi protestoida

⁸⁶³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1965 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirjan liitteet. Selostus puolueen toiminnassa vuosina 1963 ja 1964.

⁸⁶⁴ Tapio Murrin haastattelu 5.10.2009. Piirien edustajat harrastivat puoluehallituksessa piirinsä edunvalvontaa.

⁸⁶⁵ Sundberg 1996, 109-110

⁸⁶⁶ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010. Holkerin mukaan Saukkonen itse ei täysin ymmärtänyt, että hänellä ei enää ole mahdollisuutta jatkoon. Holkerin kertomuksen vahvisti haastattelussa Jouni Mykkänen, haastattelu 7.4.2010.

⁸⁶⁷ Korjus 1975, 161-164

kokoomuksen vuoden 1962 jälkeiselle politiikalle. Puoluekokous paljasti samalla, että puolueessa oli ”junnilalainen oppositio”, johon kuului noin neljäsosa edustajista.⁸⁶⁸

Itse kokouksessa puheenjohtajasta äänestettiin, vastakkain olivat Rihtniemi ja Junnila. Rihtniemen voitto oli selvä äänin 269 - 89. Junnilaa oli esittänyt Heikki Savola Yrjö Soinin kannattaessa. Junnila sai kuitenkin kokouksessa hyvät aplodit. Jussi Saukkonen valittiin kokoomuksen ensimmäiseksi kunniapuheenjohtajaksi.⁸⁶⁹ Äänestys osoitti, että kokoomuksen ns. perinteinen, vanha oikeisto ei hyväksynyt Rihtniemeä johtajakseen. Junnilasta oli tulossa viimeksi mainitun ryhmän kestoehdokas puheenjohtajan tehtävään. Kannatustakin oli, mutta ei riittävästi valintaan saakka. Korjus toteaa puheenjohtajan vaihdon merkityksestä puolueen suunnan kannalta, että ”puolueen linja jatkui entisenä”.⁸⁷⁰

Puoluesihteerin valinta meni nyt helposti, valituksi tulleen Holkerin muistikuvan mukaan puoluekokouksen jälkeen Rihtniemi ”määräsi” puolueen siihenastisen tiedotus- ja tutkimussihteerin Holkerin puoluesihteerin tehtävään – vaihtoehtoja ei annettu.⁸⁷¹ Keväällä 1965 pidetyn puoluevaltuuston pöytäkirjan mukaan ”puheenjohtaja Rihtniemi esitteli puoluehallituksen yksimielisenä suosituksena valtiotieteen maisteri Harri Holkerin valitsemista puoluesihteeriksi, puoluevaltuusto yhtyi suositukseen ja valitsi puoluesihteeriksi maisteri Holkerin yksimielisesti”. Tätä ennen Rihtniemi oli selostanut valtuustolle käyneensä asian johdosta keskusteluja sekä Holkerin että Pentti Pusan kanssa, mutta viimeksi mainittu kieltäytyi, joten päädyttiin Holkeriin.⁸⁷²

Juha Rihtniemi oli ensimmäinen kokoomuksen puheenjohtaja, jolle maksettiin palkkaa, tosin ei suoraan puolueen kassasta, sillä hänellä oli edelleen muodollinen toimensa Teollisuusliitossa, joka palkan maksoi käytännössä.⁸⁷³ Uudella puheenjohtajalla oli valituksi tullessaan jo pitkä poliittinen kokemus KNL:n pääsihteerinä vuosilta 1950 - 1959 sekä kansanedustajana vuodesta 1958 alkaen. Nuorten liiton palvelukseen hän oli tullut jo vuonna 1948. Puoluesihteerikausi oli nostanut Rihtniemen lopullisesti politiikan keskiöön.

Kokoomuksen järjestötoimintaa 1960-luvun ensimmäisellä puoliskolla

Edellä kuvatun perusteella voidaan sanoa, että Kansallisen kokoomuksen järjestöorganisaatio kehittyi hyvin myönteisesti 1960-luvun ensimmäisellä puoliskolla siten, että koko puolueen jäsenmäärä ylitti jo 90.000 rajan. Kehitys 1940-luvun lopulta oli ollut huima, mutta on otettava huomioon, että sama ilmiö nähtiin myös muissa puolueissa, varsinkin Maalaisliitto - Keskustapuolueessa, missä hätyyteltiin jo 300.000 jäsenen rajaa.

Tilastojen tulkinnassa pitää kuitenkin ottaa huomioon päällekkäisjäsenyydet, joten mainitut tilastot ovat joka tapauksessa epätarkkoja. Määrällinen kasvu koski kaikkia tasoja siten, että samaan aikaan kansallisseurojen perustamisen myötä myös jäsenmäärät kasvoivat.

⁸⁶⁸ Smolander 2000, 191-194

⁸⁶⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1965 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirja.

⁸⁷⁰ Korjus 1968, 110

⁸⁷¹ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010

⁸⁷² Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1965-66. Kokous 17.5.1965.

⁸⁷³ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010

Luonnollisesti keskeinen myönteinen tekijä oli puolueen taloudellisen aseman paraneminen keskitetyn keräyksen johdosta; oli voitu siirtyä lopulta vakaamman talouden aikaan, pois vanhasta arpajaistaloudesta. Muutamien piirien kertomukset tosin viestivät edelleen ongelmista myös tällä sektorilla, mm. jäsenmaksurästejä oli edelleen runsaasti.

Ehkä suurin muutos oli kuitenkin kokoomuslaisen jossain määrin uudenlainen ote ja mielenkiinto poliittisia tehtäviä kohtaan, mikä nosti koko puolueen järjestöllistä voimaa. Puolueen keskusjohdossa asetetut jäsenmäärätavoitteet olivat kunnianhimoisia. Jäsentilaisuuksia oli runsaasti, mutta niiden osanottajamäärissä oli vielä toivomisen varaa. Ongelmana oli nuorten ikäluokkien saaminen mukaan myös emopuolueen toimintaan. Toiminnan aktivoimisessa pienen johtopiirin ulkopuolelle oli edelleen vaikeuksia. Organisaation kannalta uutta oli erityisten *aluetoimikuntien* perustaminen paikallistasolle suuriin kaupunkeihin, kuten Tampereelle ja Turkuun.

5.2 Vaaleja noottikriisin varjossa

Poliittinen tausta

Ajanjaksolle vuoden 1958 eduskuntavaaleista vuoden 1962 vaaleihin olivat ominaisia toisaalta kaksi ulkopoliittista kriisiä, ns. *yöpakkaset* ja *noottikriisi* sekä toisaalta sisäpoliittinen hajaannus. Presidentti Kekkonen asema oli vielä suhteellisen heikko, eikä kehitys mennyt siten kuin hän olisi halunnut. Presidentin tausta ja tuki, Maalaisliitto, oli hajanainen. Kekkonen katsoi, että sisäpolitiikan pohjana oli uusi, suhteessa Neuvostoliittoon kriittisempi ulkopoliittinen suuntaus.⁸⁷⁴

Presidentti Kekkonen suunnitteli aluksi jopa kokoomuksen ottamista mukaan hallitukseen ja antoi yhdessä vaiheessa hallitustunnustelijan tehtävän eduskuntaryhmän varapuheenjohtajalle Päiviö Hetemäelle. Tämä epäonnistui kuitenkin tehtävässä. Lopulta hallituksen muodosti SDP:n Fagerholm. SDP:n lisäksi hallitukseen tulivat mukaan Maalaisliiton, kokoomuksen, RKP:n ja kansanpuolueen edustajat. Kokoomus pääsi nyt ensimmäisen kerran sodanjälkeisestä paitsiosta puoluepohjaiseen, poliittiseen hallitukseen. Presidentti Kekkonen, monien varoitteiden jälkeen, nimitti hallituksen hyvin vastentahtoisesti luonnehtien nimitystilaisuuden puhettaan ”huonoimmaksi, minkä olen koskaan pitänyt”. Kekkonen purki itseään: ”Kyllä tämä on niin saatanan surkeaa.”⁸⁷⁵

Fagerholmin hallitus hajosi jo marraskuussa 1958 Neuvostoliiton voimakkaaseen vastareaktioon, ns. yöpakkasiin, ja tilalle tuli vuoden 1959 alusta ML:n puheenjohtajan Sukselaisen muodostama yhden puolueen hallitus, joka istui kesään 1961 saakka. Tuolloin V.J. Sukselainen joutui eroamaan pääministerin paikalta Helsingin hovioikeuden tuomittua hänet menettämään Kansaneläkelaitoksen pääjohtajan virkansa. Tilalle nimitettiin Martti

---

⁸⁷⁴ Suomi 1992, 150

⁸⁷⁵ Emt., 134-151; Jakobsonin mukaan Hetemäen rooli myös Fagerholmin ”yöpakkashallituksen” muodostamisessa oli keskeinen, yhtenä hänen tavoitteenaan oli estää kommunistien pääsy hallitukseen. Viimeiseen asti Hetemäki yritti pitää mainitun hallituksen koossa, taipuen sen erottamiseen vasta pakon edessä. Jakobson 1992, 55-64.

Miettusen vähemmistöhallitus. Viimeksi mainitussa myös SKDL oli mukana. Hokkasen mukaan Pientalonpoikien Vennamo iloitsi tilanteesta: "Se oli kova isku Maalaisliitolle."⁸⁷⁶

Tulossa olevat tasavallan presidentin valitsijamiesvaalit heijastuivat monin tavoin myös eduskuntavaaleihin. Suomen mukaan "jotkut aloittivat valmistautumisen presidentin vaaleihin jo 15.2.1956, heti Kekkonen valinnan jälkeen"⁸⁷⁷.

Vuoden 1961 aikana syntyi suomalaisessa poliittisessa kentässä liikehdintä, jonka tuloksena oli useista puolueista muodostettu liittoutuma, jonka ainoana ohjelmallisena tarkoituksena oli vaihtaa Kekkonen tilalle toinen henkilö presidentiksi. Sopivan ehdokkaan löytäminen oli vaikeata, mutta lopulta päädyttiin entiseen oikeuskansleriin *Olavi Honkaan*.

SDP:n puoluetoimikunta hyväksyi Hongan ehdokkaaksi, samoin kokoomuksen puoluevaltuusto, vaikka vastustajiakin oli.⁸⁷⁸ Junnilan mukaan pienessä piirissä oli sovittu etukäteen, että juuri SDP tekee ehdokasasiassa aloitteen.⁸⁷⁹ Saukkonen muistelee, että yhteisen ehdokkaan löytäminen sosialidemokraateille, kokoomukselle ja molemmille kansanpuolueille oli "kiven takana".⁸⁸⁰ Maalaisliitto puolestaan valitsi Kekkonen presidenttiehdokkaakseen huhtikuussa 1960. Hokkasen mukaan "puoluevaltuuskunnassa valtavat käten taputukset vahvistivat päätöksen."⁸⁸¹

USA:n ja Neuvostoliiton välisen Berliinin kriisin seurauksena Neuvostoliitto lähetti Suomeen nootin⁸⁸² 30.10.1961 presidentti Kekkonen USA:n matkan aikana. Vaalitaistelun luonne muuttui täysin. Voidaan sanoa, että *eduskuntavaalit jäivät presidentin valitsijamiesvaalien "alle"*, siinä määrin tunteella viimeksi mainittuihin mentiin. Kokoomuksen puoluevaltuuston kokouksessa todettiin 20.11.1961, että "On vaikea hoitaa molempia vaaleja kentällä".⁸⁸³ Monissa historian tutkimuksissa on presidentin valitsijamiesvaalien kuvaus huomattavasti eduskuntavaaleja laajempaa, ja eduskuntavaalit kuitataan vain muutamilla maininnoilla.⁸⁸⁴ Neuvostoliiton ainutlaatuinen nootti, Suomen huolestuttava ulkopoliittinen asema sekä presidentin vaaliin kytkeytyneet vahvat tunnelataukset, ennen kaikkea Honka-liitto, saivat luonnollisesti puolueiden päähuomion osakseen.

Presidentti Kekkonen hajotti eduskunnan 14.11.1961, mikä korosti maan poliittisen tilanteen poikkeuksellisuutta ennen vaaleja. Samalla presidentti määräsi eduskuntavaalit pidettäväksi 4-5.2.1962, joka oli ilmeisesti aikaisin mahdollinen ajankohta. Pääministeri Miettunen painotti tv- ja radiopuheessaan, että Suomessa ei ole hajotettu eduskuntaa koskaan vakavammissa oloissa kuin nyt.⁸⁸⁵

---

⁸⁷⁶ Hokkanen 2002, 497

⁸⁷⁷ Suomi 1992, 388

⁸⁷⁸ Ks. esim. Lehtinen 2002, 362-363

⁸⁷⁹ Junnila 1962, 54-55

⁸⁸⁰ Saukkonen 1973, 306

⁸⁸¹ Hokkanen 2002, 499

⁸⁸² Ks. tarkemmin Vares 2008, 396-400

⁸⁸³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 20.11.1961.

⁸⁸⁴ Ks. esim. Vares 2008; Lehtinen 2002; Suomi 1992; vrt. Hokkanen 2002

⁸⁸⁵ Hokkanen 2002, 518-519; Jakobsonin mukaan suunnitelma eduskunnan hajottamisesta oli tehty Kekkonen johdolla jo keväällä 1961, Honka-liiton perustamisen jälkeen. Noottikriisi vaikutti ennen kaikkea siten, että Kekkonen varmisti valta-asemansa tästä eteenpäin. Jakobson 1992, 70-75

Jo ennen hajotuspäätöstä oli Honka-liiton toimistossa käyty vakavia neuvotteluja, kun oli havaittu, että liittoutuman mahdollisuudet olivat menneet. Aika pian tämän jälkeen oikeuskansleri Honka vetäytyi presidenttiehdokkuudesta.⁸⁸⁶ Hongan takana olleet puolueet -SDP, kokoomus ja kansanpuolueet - olivat nyt uuden tilanteen edessä. SDP valitsi presidenttiehdokkaakseen puheenjohtajansa Rafael Paasion, SKDL Paavo Aition ja TPSL Emil Skogin. Kokoomus meni vaaleihin sammutetuin lyhdyin vaaliliitossa kansanpuolueen kanssa asettamatta omaa ehdokasta, mutta ei mennyt myöskään suoraan Kekkoson taakse.

Maalaisliitto leimasi tulevat eduskuntavaalit ulkopoliittisiksi vedoten siihen, että eduskunta oli hajotettu nimenomaan ulkopoliittisista syistä. Puolueen puheenjohtaja Sukselainen kommentoi tilannetta niin, että oli hyvä, kun molemmat vaalitaistelut voitiin käydä ”yhtyä rytkyä”. Tilanne oli joka tapauksessa Maalaisliitolle edullinen.⁸⁸⁷ Kokoomuksen kannalta asia olikin jo hankalampi. Käytännössä puolue keskittyi eduskuntavaalilokkampanjaan, vaikka valitsijamiesvaaleihin oli kyllä suunnitelmat olemassa.

Korsimo-kirjassaan Virkkunen tuo esiin näiden presidentin vaalien edellä jo mainitun liikkeen, joka tunnetaan nimellä *Vapaan kansanvallan liitto*. Taustalla olivat kokoomuksesta Hetemäki, Junnila ja Tujunen sekä Vapaamielisten liitosta Aura ja Tuomioja. Tavoitteena oli Virkkusen mukaan nostaa Tuomioja uudelleen revanssiotteluun Kekkostä vastaan. Maalaisliiton Korsimo sai tietää suunnitelmasta, ja hän hoiti jutun Maakansa. Koko puuha kaatui tähän.⁸⁸⁸

Maalaisliiton vaalitaistelu Kekkoson valitsemiseksi alkoi marraskuussa 1961, jolloin puolueen johto asetti presidentinvaalitoimikunnan. Lopulliseen vaalitoimikuntaan saatiin mukaan väkeä kaikista porvarillisista puolueista. Toimikunnan budjetiksi oli vahvistettu 30 milj. markkaa, joka myös saavutettiin. Virkkusen mukaan rahoilla saatiin aikaan mittava mainosisku.⁸⁸⁹

Valitsijamiesvaalit⁸⁹⁰: ”Kekkostä vastaan” suunnitelmat valmiina

Ennen kuin Neuvostoliiton nootista tiedettiin mitään, oli kokoomuksessa silti valmistauduttu hyvin myös normaaleihin presidentin vaaleihin. Vaalien kampanjasuunnitelma oli annettu mainostoimisto Erva-Latvalan hoitoon, ja suunnitelmat olivat valmiina hyvissä ajoin – vaikka eduskuntavaalit nähtiinkin painopisteenä. Näin jälkeinpäin näyttää siltä, että vaalisuunnitelma oli tehty ennen Honka-liiton muodostamista. Mainostoimiston suunnitelman toteutuksen kustannusarvio oli yli 2 milj. mk.⁸⁹¹

Kokoomuksen avaustilaisuutena vaaleille voidaan pitää Etelä-Hämeen piiriliiton kokousta maaliskuussa 1961, jolloin jo tiedettiin, että SDP oli pyytännyt oikeuskansleri Olavi Honkaa

⁸⁸⁶ Ks. mm. Saukkonen 1973, 322; mm. Hokkanen (2002, 520-523) on kertonut laajasti Hongan vetäytymistä seuranneesta prosessista.

⁸⁸⁷ Hokkanen 2002, 527

⁸⁸⁸ Virkkunen 1976, 317-319

⁸⁸⁹ Emt., 322-323

⁸⁹⁰ Koska mm. Vares (2008) on kuvannut laajasti Honka-liiton taustaa sekä itse presidentin vaalia, keskitytään tässä kokoomuksen vaalikampanjaan. Myös Tuomioja (2007) kuvaa laajasti mm. ehdokasasettelua.

⁸⁹¹ Kansallinen Kokoomus. Presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit 1962. Yleistä, suunnitelmia jne.

puolueen ehdokkaaksi. Niinpä puheenjohtaja Saukkonen korosti puheessaan, että ”Presidentin vaali ei saisi olla puoluepoliittinen vaalikaruselli, pitää saada puoluerajat ylittävää yhteistoimintaa”, ja edelleen, että ”epäluuloja herättävä puoluepoliittinen taistelu haittaa presidentiksi valitun henkilön toimintaa”. Tämän jälkeen Saukkonen kertoi kuulijoille, että ”SDP:n ehdokas sai kaikkialla hyvän vastaanoton, näin myös kokoomuksen jäsenten keskuudessa”. Puheenjohtaja tosin harmitteli sitä, että vaalitaistelu oli jo alkanut, ”liian varhaisessa vaiheessa”.⁸⁹²

Seuraava Saukkosen kriittisen analyysin kohta oli ulkopoliittikan ottaminen vaalitaistelun aseeksi, oli aloitettu ”räikeä hyökkäys Honkaa vastaan, jo ennen hänen nimeämistään presidenttiehdokkaaksi”. Erityisen pahana Saukkonen piti sitä, että ulkopoliittikka oli nyt liitetty liiksi vain yhteen henkilöön: ”Ei meillä ole yhden henkilön ulkopoliittikkaa vaan itsenäisen Suomen ulkopoliittikkaa.”⁸⁹³

Tämän jälkeen presidentin vaalit olivat vuoden 1961 puoluekokouksen asialistalla. Puheenjohtaja Saukkonen selosti presidenttiehdokkaan asettamisprosessia nyt puoluekokoukselle korostaen SDP:n ehtineen asiassa kokoomuksen edelle valittuaan presidenttiehdokkaaseen oikeuskansleri Olavi Hongan. Saukkosen mukaan puoluevaltuusto oli hyväksynyt sen, että asiassa neuvotellaan ruotsalaisten, Vapaamielisten liiton ja kansanpuolueen kanssa. Puoluevaltuusto oli myös todennut, että kokoomuksen tulee nimetä oma ehdokas, mutta sitten SDP nimesi Hongan eikä neuvotellut kokoomuksen kanssa. Saukkonen toi esiin, että myös Maalaisliitto oli lähettänyt kutsun saapua yhteisneuvotteluun presidenttiasianssa, mutta tähän ei voitu enää mennä.⁸⁹⁴

Presidenttiehdokas Hongan ansioina Saukkonen piti ennen kaikkea sitä, että ”hän on *ulko-puolella puolueista*, joten hänellä on edellytykset toimia puoluevastakohtaisuuksia tasoittavana henkilönä, joka tuntee hyvin päivänpoliittiset kysymykset sekä on rohkeasti puuttunut erilaisiin väärinkäytöksiin”. Saukkonen toi lopuksi puoluevaltuuston terveiset: ”Puoluevaltuusto esittää, että puoluekokous asettuisi kannattamaan oikeuskansleri Olavi Hongan ehdokkuutta.” Pöytäkirjan mukaan tämän jälkeen oli ”pitkällisiä suosionosoituksia.”⁸⁹⁵ Pohjois-Hämeen kokoomuksen historiikin kirjoittaneen Laila Halmeen mukaan tosin kokoomus ”luisui Honka-liittoon, puoluejohtokaan ei ollut innostunut asiasta, kenttäväki ja äänestäjät tunsivat hämmennystä”.⁸⁹⁶

Puolueen keskustoimisto (ilmeisesti Rantala) oli laatinut myös presidentin vaaleista laajan suunnitelman. Muistiota ei ole päivätty, mutta luultavimmin se oli kirjoitettu mainitun puoluekokouksen jälkeen.

Vaalimuistiossa oli aluksi perusteltu, miksei kokoomus asettanut alun perin omaa ehdokasta, ”syitä on kaksi”: kyseeseen tulleet ehdokkaat kieltäytyivät ehdokkuudesta ja toisaalta näin kokoomus voisi jatkaa ”samalla linjalla ja propagandalla suoraan eduskuntavaaleihin”. Vaaleihin kokoomus tulisi lähtemään vaaliohjelmalla, jossa vielä tuolloin teemana oli ”PAA-

⁸⁹² Kansallinen Kokoomus. Presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit 1962. Yleistä, suunnitelmia jne.

⁸⁹³ Kansallinen Kokoomus. Presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit 1962. Yleistä, suunnitelmia jne.

⁸⁹⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1961 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

⁸⁹⁵ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1961 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

⁸⁹⁶ Halme 1989, 102

SIKIVEN LINJALLA VAPAUDEN JA TURVALLISUUDEN PUOLESTA"; Paasikiven-Kekkonen linjaa ei vielä tunnettu eikä tunnustettu kokoomuksessa.⁸⁹⁷

Muilta osin vaaliohjelma jäikin varsin niukaksi, enemmän viitattiin historiaan kuin tulevaisuuden suunnitelmiin. Ulkopoliittisen vakuuttelun lisäksi ohjelmassa painotettiin, että "maan sisäpolitiikassa on saatava alulle luottamuksen ja yhteistyön kausi, myös hallituksen ja tasavallan presidentin kesken". Kansan nouseva elintaso ja vauraus on voitava ulottaa parantuneena sosiaaliturvana niille, jotka "nyt panevat toivonsa yhteiskunnan tyytymättömyysliikkeisiin". Lopuksi korostettiin voimakkaasti, että "kysymys ei ole sammutetuista lyhdyistä, joten tätä käsitystä ei kokoomuksen vaalilinjan yhteydessä tule käyttää".⁸⁹⁸

Kuva 12: Kokoomuksen vaalijuliste vuoden 1962 valitsijamiesvaaleissa. Koska puolueella ei ollut omaa ehdokasta, oli oltava vain "Paasikiven linjalla vapauden ja turvallisuuden puolesta". PTA.

⁸⁹⁷ Kansallinen Kokoomus. Presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit 1962. Yleistä, suunnitelmia jne.

⁸⁹⁸ Kansallinen Kokoomus. Presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit 1962. Yleistä, suunnitelmia jne. PM Vaaliohjelma presidentin valitsijamiesvaaleissa.

Kokoomuksen tavoitteet presidentin vaaleissa olivat:

1. Pää tavoite on saada kokoomukselle mahdollisimman suuri äänimäärä ja valitsijamiesryhmä.
2. Vahvistamalla puolueen asemaa valitsijamiesvaaleissa luodaan sille edulliset lähtökohdat eduskuntavaaleissa, jos äänimäärä olisi alhainen, saattaisi se säteillä myös vaalitulokseen.
3. SKDL:n kannatus on saatava jo valitsijamiesvaaleissa mahdollisimman pieneksi. Toiseksi on tehtävä kansalaisille selväksi, että jäämällä pois vaaleista annetaan SKDL:lle suhteetoman edullinen asema, suurin vaara on kansalaisten välinpitämättömyys.

Seuraavassa vaalikampanjan vaiheistus, joka oli laadittu jo keväällä 1961:

1. vaalitaistelun perustamisvaihe päättyy 30.4.1961
2. varsinainen valistusvaihe: 15.9 - 15.11.1961
3. loppurynnäkkö: 1-16.1.1962

Osoitus siitä, että kokoomuksessa lähdettiin myös presidentin vaaleihin tosissaan, on piireille lähetetty kirje alkusyksystä 1961, missä on tarkka *aikataulutus toimenpiteistä ennen vaaleja* lokakuusta 1961 tammikuulle 1962:⁸⁹⁹

-lokakuu: syyskokousten yhteydessä järjestettävä Honka-tilaisuuksia, joissa kuullaan Hongan puhe nauhalta, lisäksi Hämeenlinnan kesäjuhliilla esitetään kaksi Honka-elokuvaa, "tuokaa tähän tilaisuuteen ystäviä ja tuttaviam". Presidenttiehdokkaan esite jaetaan epävarmoille.

-marraskuu: kirjeen jakelu nuorille äänestäjille, kunnostetaan julistetelineet, jaetaan puolueen lentolehtiset epävarmoille äänestäjille, yleisötilaisuudet, kunnan vuoden 1962 talousarvion käsittely kansallisseuroissa.

-joulukuu: itsenäisyyspäivän seppeleen lasku sankarihaudoille, puolueen lentolehtiset epävarmoille, yleisötilaisuudet.

-tammikuu: vaalikuljetukset käyntiin, yleisötilaisuudet, äänestäjien puhelinkehottelu, kirjeen jakelu nuorille äänestäjille.

Hongasta oli tehty myös edellisten presidentin vaalien tapaan muistio, missä korostettiin ehdokkaan puoluepoliittisesti sitoutumatonta asemaa, hän on "koruton ja perisuomalaisen rehti", lopuksi todettiin, että "lähdemme vaaleihin antamatta hämähäyksen ja paineiden vaikutusta meihin", "näillä tiedoilla voit puhua Hongasta, ja sinun pitääkin puhua". Presidenttiehdokasta oli ajateltu esiteltävän kolmen eri painotuotteen avulla, voidaan sanoa, että määrällisesti huomattavasti vähemmän kuin yleensä vaaleissa: 1. presidenttiehdokkaan esittelyjulkaisu, 2. yleislentolehtinen sekä 3. vaalilehtinen, joka "sopii ryhmäristisiteeksi".⁹⁰⁰

⁸⁹⁹ Kansallinen Kokoomus. Presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit 1962. Yleistä, suunnitelmia jne. PM Vaaliohjelma presidentin valitsijamiesvaaleissa.

⁹⁰⁰ Kansallinen Kokoomus. Presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit 1962. Yleistä, suunnitelmia jne. PM Suuntaviivat presidentin valitsijamiesvaaleissa.

Piirit kävivät keskustoimiston kanssa kirjeenvaihtoa elo-syyskuussa 1961, josta tulee hyvin esiin kentän tilanne ja mielialat; vielä tässä vaiheessa oltiin optimisteja, vaikka toisaalta pientä epävarmuuttakin on kirjeistä havaittavissa. Eniten piirit vierastivat vaaliliittoa "sosialistien kanssa". Esimerkiksi elokuun alussa oli Satakunnan piiriliitosta lähetetty seuraava kirje Rantalalle: "H.V. Ei ne pullat niin huonosti ole uunissa, mutta ehkä jonkinlaiset ohjeet sieltäpäin vielä auttaisivat paistumista. Vaaliliitto sosdem kanssa ei oikein innosta, enemmän on tässä epätietoisuutta." Karjalan piirin kirjeessä taas todettiin, että "Ei periaatteessa haluta liittoja SDP:n kanssa, kiinnostus vaaleja kohtaan on muutoin ilahduttavan vilkasta".⁹⁰¹

Kun ottaa huomioon, että Neuvostoliiton nootti tuli lokakuun lopussa, ja että Kekkonen hajotti eduskunnan marraskuussa, ehdittiin kokoomuksen eri piiriliitoissa pitää sääntömääräiset syyskokoukset ja kuunnella Honkaa "nauhalla". On luonnollista, että piireissä koettiin suurta turhautumista tilanteesta, missä voitiin vain todeta Hongan jo vetäytyneen kilvasta: "Mitä nyt tehdään, oltiin presidenttiä vaihtamassa, mutta siinä epäonnistuttiin surkeasti. Nyt jäätin ikään kuin tyhjän päälle, valtava talkootyön määrä meni tavallaan hukkaan."⁹⁰²

Kolmas vaaleihin liittyvä muistio oli laadittu jo Hongan vetäytymisen jälkeen. Muistiossa selitettiin uutta tilannetta viittaamalla mm. "alun perin heterogeeniseen ryhmään Hongan takana, siihen kuuluneet puolueet eivät saaneet läheskään kaikkia jäseniään mukaan, syyskuun mielipidemittauksen mukaan hän olisi saanut vain 114 valitsijamiestä, pahin tilanne oli SDP:ssä, missä vain 20 % kannatti Honkaa, vaikea oli tilanne myös molemmissa kansanpuolueissa".⁹⁰³

Kokoomuksen puoluevaltuuston kokouksessa 20. marraskuuta oli tilanne jo olennaisesti muuttunut. Vareksen tulkinnan mukaan puolueessa esiintyi kaksi näkemystä siitä, mitä tehdään: lojaalisuus tai Kekkonen vähättely. Edellinen kanta edellytti sitä, että ikään kuin pakkotilanteessa on sopeuduttava ja vaikutettava yhdessä muiden kanssa vaikeassa ulkopoliittisessa tilanteessa. Lopputulema oli vielä, että Hongasta päätettiin pitää kiinni. Jatkossa puolue-elimet – mm. puoluehallituksen kokous 23.11 - olivat valmiimpia luopumaan Hongasta kuin eduskuntaryhmä, joka harasi Junnila ja Borg-Sundman kärjessä vastaan. Esillä oli jopa poikkeuslaki Kekkonen toimikauden jatkamiseksi. Kuitenkin Hongan luovuttua itse puolueen ja eduskuntaryhmän välinen ristiriita laukesi. Tämän jälkeen kokoomus suuntasi päähuomion eduskuntavaaleihin.⁹⁰⁴ Voidaan sanoa, että puolueen päästrategia oli nyt, uudessa tilanteessa, saada ennen kaikkea mahdollisimman monta valitsijamiestä tulevissa vaaleissa.

Edellä mainittu Junnila on kirjassaan noottikriisistä pohtinut myös vaihtoehtoa, jos Honka ei olisikaan luopunut ehdokkuudesta, ja hänestä olisivat myös puolueet pitäneet kiinni. Junnilan johtopäätös on, että vaalien lopputulos olisi ollut sama, mutta "ainakin jokin osa

---

⁹⁰¹ Kansallinen Kokoomus. Presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit 1962. Yleistä, suunnitelmia jne.

⁹⁰² Tapio Murron haastattelu 5.10.2009.

⁹⁰³ Kansallinen Kokoomus. Presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit 1962. Yleistä, suunnitelmia jne.

PM Miksi ei Honka-liittoa.

⁹⁰⁴ Vares 2008, 396-401

kansasta olisi tällä tavoin osoittanut päättäväisyyttä pitää kiinni vapaan kansan perusoikeuksista ulkopuolisen painostuksen edessä”.⁹⁰⁵

Äänenkannattajat presidentin valitsijamiesvaalien alla

Aluksi on syytä todeta, että lehtien tarkastelu osoitti presidentin valitsijamiesvaalien vieheen päähuomion lehdissä tammikuun puoleen väliin asti. Lyhyt eduskuntavaalikampanjointi alkoi lehdistössä pääosin vasta tämän jälkeen. Vain muutamat ehdokkaat, jotka olivat ehdolla molemmissa vaaleissa, mainostivat itseään jo heti tammikuun alusta lukien.

Puolueen kampanjoinnista näkyi kuitenkin lehdistössä selvästi tilanteen erikoisuus, mikä ilmeni mm. 2.1.1962 lehdissä olleesta kokoomuksen ilmoituksesta, joka oli otsikoitu sanoin ”Kaksi vaihtoehtoa”. Ilmoitus jatkui: ”Valitsijat voivat kaikissa vaalipiireissä äänestää kokoomuslaisia ehdokkaita, jotka ovat turvallisuuden, yhteistyön, vaurauden ja vapauden kannalla.”⁹⁰⁶ Kokoomuksen johdossa oli näin hyvin tiedostettu puolueen kannattajien epätietoisuus tilanteesta, missä ei omaa presidenttiehdokasta enää ollut. Vielä pari päivää ennen vaaleja puolue julkaisi toisen ”tiedotuksen valitsijoille”, jossa selostettiin mahdollisille äänestäjille, että ”kokoomus seuraa sekä valitsijamiesvaaleissa että eduskuntavaaleissa porvarillista linjaa porvarillisiin ryhmiin kuuluvan henkilön valitsemiseksi tasavallan presidentiksi”.⁹⁰⁷ Tiedotus jatkui siten, että siitä erittäin hyvin tuli esiin tilanteen vaikeus sekä puolueelle että sen kannattajille: ”Ne, jotka eivät hyväksy nykyisen presidentin kaikkia sisäpoliittisia toimia, voivat äänestää niitä kokoomuksen ehdokkaita, jotka ulkopoliittisista syistä kannattavat häntä.”⁹⁰⁸ Kekkosvastaisuus oli hyvin puolueen johdon tiedossa.

Yleiset piirteet

Puolueen äänenkannattajille oli yhteistä vaalien alla ennen kaikkea huolehtiminen porvarillisten äänestäjien aktivoinnista sekä samalla varoittaminen siitä, että muutoin kommunistit menestyvät vaaleissa, joka olisi maalle hyvin vaarallista. Teemaa käytettiin kaikessa aineistossa pääkirjoituksista lähtien. Uudesta Suomesta poiketen Aamulehti ja Karjalainen käyttivät kokoomuksen tukena ns. tekstimainontaa, ts. uutisen kaltaisia juttuja, joissa sen ”uutisen” muodosti joku puolueeseen liittyvä teema, ja sen alla esiteltiin puolueen eri piirien ehdokkaat. Aamulehti ja Karjalainen käyttivät edelleen myös näissä vaaleissa myös hyvin näkyvästi ”nimetöntä” mainontaa lehden sivujen ala- ja ylälaidoilla iskulauseiden muodossa, sisältönä oli tässäkin äänestämään patistelu.

Puolueen oma lehtimainonta keskittyi nyt myös – oman ehdokkaan puuttuessa – *äänestäjien aktivointiin* ja kommunisteilla pelotteluun, erityisesti Aamulehdessä. Vain harvat yksittäiset kokoomuksen ehdokkaat käyttivät lehtimainontaa piirien ollessa tässä aktiivisempia. Sekä ehdokkaat että piirit vetosivat puolueen yleisiin tunnuksiin, ”VAPAUTEEN JA TURVALISUUTEEN”.

---

⁹⁰⁵ Junnila 1962, 88

⁹⁰⁶ Uusi Suomi 2.1.1962, Aamulehti 2.1.1962

⁹⁰⁷ US 14.1.1962, AL 14.1.1962

⁹⁰⁸ US 14.1.1962, AL 14.1.1962

Aineistokohtainen tarkastelu

Lehtien *pääkirjoituksissa* oli omaksuttu tilanteen johdosta Kekkoseen suhteellisen neutraali, Uudessa Suomessa jopa joiltakin osin myönteinen linja. Esimerkiksi heti uuden vuoden jälkeen lehti käsitteli presidentin puhetta todeten sen ”poikenneen aikaisemmasta, se oli nyt rauhoittava eikä hyökkäävä vaalipuhe”. Kirjoitusten keskeinen teema oli huoli kokoomuksen kannattajien jäämisestä kotiin vaalipäivänä: ”Se, joka jättää äänestämättä, antaa äänensä kommunisteille.”⁹⁰⁹ Aamulehden viesti oli samanlainen, lisäksi lehti varoitti siitä, että ”keskinäiseen riiteltyyn kylläntyminen uhkaa näkyä äänestysprosentissa, koska äänestysvilkkaukset on suurinta kommunistien vahvoilla alueilla, kenelläkään ei ole varaa jättää äänestys-oikeuttaan käyttämättä valitsijamiesvaaleissa”. Yhdessä jutussa menttiin jo tulevaan hallituskysymykseen: maahan olisi saatava porvarillinen enemmistöhallitus.⁹¹⁰

Karjalaisen linja noudatteli kokoomuspuolueen ohjetta: kun ei puolueella ollut omaa ehdokasta presidentiksi, olisi ”järkeväntä jättää tässä tilanteessa presidenttikysymyksen harkinta ja ratkaisu kokoomuksen valitsijamiesten harteille ilman omaa presidenttihdokasta. Kokoomuksen valitsijamiehet ovat aina näytelleet tärkeää osaa valitsijamiesvaaleissa”. Uuden Suomen tapaan lehti käsitteli Kekkosen uuden vuoden puhetta löytäen siitä kuitenkin edellisestä poiketen myös kritisoitavaa: ”Olisi odottanut presidentin rauhoittelevan vaalitaistelua.”⁹¹¹

Tähän samaan teemaan kuului myös puheenjohtaja Jussi Saukkosen ”Vetoamus”, joka julkaistiin kaikissa lehdissä 14.1:

- maahan on valittava porvarillinen presidentti
- on mentävä äänestämään, että SKDL häviää vaalit

Merkille pantavaa on, että myöskään tässä vetoamuksessa ei Kekkosesta mainittu mitään.

Vain Aamulehden *pakinoitsijat* käsittelivät nyt vaaliteemoja. ”Jumi” lainasi jutussaan muiden lehtien – myös Pravdan – artikkeleita, joissa oli käsitelty kommunismia ja ”proletariaatin diktatuuria”. Pakinoitsijan johtopäätös oli sama kuin edellä: ”Kannattaa huomata, mihin kommunistien tukeminen johtaa.” Nimimerkki ”Aura” arvioi pakinassaan vaalien tuloksen olevan selvä jo etukäteen viitaten samalla myönteisesti menneeseen Honka-liittoon: ”On otettava huomioon, että myös tuleva presidentti tulee olemaan tohtori Kekkonen. Asia erikseen on kuitenkin, jos täällä olisi voitu pitää vapaat vaalit ja kaikki honkapuolueet olisivat muodostaneet vaaliliiton.”⁹¹² Karjalaisen nimimerkki ”Kipinä” ei nyt käsitellyt vaaleja lainkaan.

Pari päivää ennen vaaleja kokoomuksen taustavaikuttaja Päiviö Hetemäki kirjoitti STK:n toimitusjohtajan ominaisuudessa Uudessa Suomessa laajan, ulkopoliittikkaa käsittelevän *artikkelin*. Jutun teema oli puolueettomuuspolitiikka ja sen merkitys maan turvallisuudelle.⁹¹³

⁹⁰⁹ US 2.1, 6.1 ja 14.1.1962

⁹¹⁰ AL 11.1, 14.1 ja 15.1.1962

⁹¹¹ Karjalainen 2.1, 3.1 ja 8.1.1962

⁹¹² AL 11.1 ja 12.1.1962

⁹¹³ US 12.1.1962

Uutisoinnissa näkyi jälleen lehtien erilainen asema varsinkin Uuden Suomen osalta, joka käsitteli valtakunnan tason juttuja. Esimerkiksi lehdessä tuotiin esiin kokoomukselle tärkeä vaalien tavoite KNL:n puheenjohtajan Juha Rihtniemen haastattelun muodossa 12.1, juttu oli otsikoitu sanoin: "Rihtniemi: Maahan on saatava porvarillinen presidentti." Poikkeuksena linjasta oli saman päivän lehden toinen uutinen kokoomuksen vaalijuhlasta: "Jyväskylässä Kekkoselle kannatusta." Pari päivää aikaisemmin oli lehti uutisoinut tiedon, minkä mukaan "12 Kansallisen Kokoomuksen ja Vapaamielisten vaaliliiton ehdokkaista Kekkoson kannalla".⁹¹⁴ Vapaamielisten liiton puheenjohtajan Teuvo Auran haastattelussa ei tehty tilannetta äänestäjien kannalta helpoksi: "Äänestäkää Kekkosta mutta ei Kekkoson vaaliliittoa."⁹¹⁵

Aamulehden kokoomusta tukeva uutisointi oli käytännössä kommunismilla pelottelua siihen liittyvillä jutuilla tyyliin: "Kommunistien valtaanpääsy ei perustu missään demokratiin." Jatkossa jutussa haastateltiin ehdokas Eero Tuomolaa, joka monin eri käytännön esimerkein tuki otsikon teemaa. Sama juttuformaatti oli käytössä myös useissa muissa vastaavissa uutisissa – jotka eivät tiukasti ottaen olleet uutisia lainkaan, vaan enemmän artikkeli-tyyppisiä. Toisen esimerkin mukaan "demokratia on vaakalaudalla – kansandemokratia on uhkaamassa". Toinen uutisformaatti patisteli pääkirjoitusten tapaan äänestämään, sillä "äänioikeuden käyttämättä jättäminen on välillisesti kommunistien tukemista".⁹¹⁶ Karjalaisen vaaliuutisointi oli niukkaa liittyen vain maakunnan ehdokkaiden puhereferaatien julkaisemiseen.

Kokoomuspuolueen omia vaalimainoksia oli lehdissä suhteellisen vähän vaihdellen neljällä eri formaatilla: ensiksi muutaman kerran toistuneet "MYÖS SINÄ OLET VAPAUDEN ASIALLA" ja "TULEVAISUUDEN TURVAKSI KOKOOMUS" - mainokset, toiseksi jo edellä todettu äänestämiskehotus ja viittaus kommunisteihin sekä kolmanneksi ohje äänestäjille kokoomuksen ulko- ja sisäpolitiikan linjoista: "Kokoomuksen ehdokkaita äänestävät kaikki ne, jotka haluavat Paasikiven ulkopoliitikalle jatkuvuutta ja uutta sisäpolitiikkaa." Neljänneksi puolue kehotti hankkimaan vaaliotteet ajoissa ennakoäänestystä varten.⁹¹⁷

Edellisten suurten mainosten lisäksi kokoomuksen julkaisi kaikissa lehdissä, tiedotussihteri Harri Holkerin kuvalla varustettuja mainoksia. Näitä oli lehdissä vaalien alla muutaman kerran.

Lisäksi *Urho Kekkoson vaaliliiton* suuria, vaalijuhlista kertovia mainoksia oli Uudessa Suomessa muutama. Mainosten päteesi oli turvallisuus: "Paasikiven linjalla vapauden ja turvallisuuden puolesta" tai toiseksi: "Kansan turvallisuus jatkukoon."⁹¹⁸

Kokoomuksen eri *piireistä* Aamulehdessä mainostivat ehdokkaitaan Pohjois-Hämeen lisäksi myös Etelä-Häme ja Satakunta, lehden levikkialueen rajoilta. Pääosin näissä mainoksissa oli vaalipiirin nimi (Kokoomuksen ehdokkaita Pohjois-Hämeen vaalipiirissä), ehdokkaat kuvilla (nimi, ammatti/koulutus) sekä puolueen teema (Kokoomus Paasikiven linjalla vapau-

⁹¹⁴ US 10.1 ja 12.1.1962

⁹¹⁵ US 10.1.1962 ja 14.1.1962; ks. myös Virkkunen 1976, 137. Virkkusen mukaan Aura "ilmoitteli lehdissä, että hän on sellainen valitsijamies, joka ei missään tapauksessa tule antamaan ääntä Kekkoselle".

⁹¹⁶ AL 6.1, 10.1 ja 12.1.1962

⁹¹⁷ AL esim. 3.1, 8.1 ja 10.1.1962; US esim. 4.1.1962

⁹¹⁸ US esim. 4.1.1962

den ja turvallisuuden puolesta). Luonnollisesti useimmin mainosti juuri viimeksi mainittu piiri. Karjalaisessa valitsijamiesehdokkaiden mainokset olivat Raino Hallbergin omia mainoksia lukuunottamatta vaalipiirin ehdokkaiden *yhteismainoksia* – näin Tampereen seudulla ensiksi mainittuja oli enemmän. Lisäksi käytettiin kahden ehdokkaan yhteismainosta, joiden alla oli vastuutaho, ”Kuusjärven kansallisseura”. Vaalipiirin ehdokkaat esittäytyivät kokoomuksen teeman alla.⁹¹⁹

Yksittäisiä *valitsijamiesten vaalimainoksia* oli Karjalaisen lisäksi myös Aamulehdessä ja Uudessa Suomessa vähän. Viimeksi mainitussa useimmin mainosti puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkonen, jolla oli huoli äänestysaktiivisuudesta sekä kokoomuksen valitsijamiesten äänisaaliista. Osmo Vesikansa oli ehdolla molemmissa vaaleissa, mikä kerrottiin mainoksissa näin: ”Luota yhteen mieheen kaksissa vaaleissa.” Erkki Hara oli puolestaan katsonut tarpeelliseksi kertoa äänestäjille, miksi hän ”ei ole vielä sitoutunut Kekkoseen, vaikka onkin valitsijamiesehdokkaana”. Veteraanipoliitikko ja kokoomuksen oikean laidan kansanedustaja Margit Borg-Sundman ihmetteli vaalimainoksissaan, ”Onko kansamme aivopesty”. Muutamat helsinkiläiset ehdokkaat mainostivat yhdessä.⁹²⁰ Myös Aamulehdessä vain muutamat ehdokkaat olivat esillä, Eero Tuomola eniten, toiseksi Matti Piippo. Ensiksi mainittu noudatti puolueen teemaa, ”vapauden ja turvallisuuden puolesta”. Piippo vetosi ”isänmaan etuun, joka on asetettava kaiken yläpuolelle”. Kolmantena ehdokkaana lehtimainontaa käytti Mikko Asunta, joka ilmoitti edelleen olevansa ”maaseudun väen asialla”.⁹²¹ Näiden kokoomuslaisten ehdokkaiden lisäksi Aamulehdessä mainostivat myös muutamat, lähinnä Maalaisliiton ehdokkaat, jotka olivat jo näkyvästi Kekkosen takana – kokoomuksen ehdokkaat menivät vaaleihin ”sammutetulla lyhdyllä”.

Tekstimainonnaksi voidaan luonnehtia Aamulehden palstoja, joissa toisaalta neuvottiin vaaliotteen hankkimiseen ajoissa, ja toisaalta esiteltiin kokoomuksen ehdokkaita eri vaalipiireissä. Viimeksi mainitut oli otsikoitu mm. seuraavasti: ”Tänään ehtii vielä harkita. Kokoomuksen edustajaehdokkaita.”⁹²²

Oma luokkansa olivat Karjalaisen ja Aamulehden pääosin etusivujen ala- tai ylälaidassa olevat *vetoomustekstit*, joissa oli jo edellä todettu teema: on mentävä äänestämään, muutoin kommunistit pääsevät valtaan: ”DEMOKRATIA VAI KANSANDEMOKRATIA – ENÄÄ VIISI PÄIVÄÄ VAALEIHIN”, tai jo äänestyspäivänä: ”Uhka vapautta vastaan torjuttava – äänestyspaikat avataan tänään klo 12.”⁹²³

Emopuolueen lisäksi Kokoomuksen Nuorten Liitto julkaisi muutaman mainoksen Aamulehdessä vaalien alla teemalla ”Nuori äänestäjä, harkitse mutta äänestä”.⁹²⁴

Jo perinteiseen tapaan Aamulehdessä julkaistiin pirkanmaalaisten kansallisseurojen vaalilaisuuksien ja kokousten ajankohdat.

⁹¹⁹ Karjalainen esim. 5.1, 6.1 ja 10.11.1962

⁹²⁰ US 5.1, 11.1.1962 ja 12.1.1962

⁹²¹ AL esim. 10.1, 12.1 ja 13.1.1962

⁹²² AL 15.1.1962

⁹²³ AL esim. 15.1.1962; Karjalainen esim. 16.1.1962

⁹²⁴ AL esim. 8.1.1962

Nykypäivä

Puolueen pää-äänenkannattaja aloitti vaaliteeman käsittelyn jälleen varhain, vuoden 1960 lopussa suurella ilmoituksella: "Kommunismi vaarantaa rauhan, työllisyyden ja kansanval-
lan." Samassa numerossa pääkirjoituksessa pidettiin hallituksen toiminnan edellytyksiä niin heikkoina, että lehti nosti esiin jopa ennen aikaisten vaalien mahdollisuuden.⁹²⁵

Vuoden 1961 toisessa numerossa lehti tiesi jo kertoa SDP:n puoluetoimikunnan päätöksestä nimetä Olavi Honka presidenttiehdokkaaksi, samalla sivulla oli myös Hongan ilmoitus suostumuksesta. Nykypäivä piti tarpeellisenä nostaa esiin ulkopoliittikan ja Hongan luotettavuuden tässä suhteessa – ennakoiden samalla hyvin jo tässä vaiheessa vaalin eduskuntavaihetta: "Vuosia jatkunut propaganda, jolla eräät kansalaisryhmät ja puolueet sekä tiettyt henkilöt on leimattu ulkopoliittisesti epäilyksenalaisiksi, on johtanut arveluttaviin seurauksiin, Maalaisliiton ehdokkaan asema on tässä mitä arin, koska hän voi tulla valituksi vain kommunistien tuella."⁹²⁶

Myöhemmin keväällä lehti omisti koko sivun vuoden 1961 "yksimieliselle" puoluekokoukselle, jossa päätettiin asettua kannattamaan "Hongan nimeämistä laajojen kansalaispiirien yhteiseksi ehdokkaaksi". Puheenjohtaja Saukkosen puheesta nostettiin esiin vieläkin viittaus ennen aikaisten vaalien mahdollisuuteen. Myös puoluesihteerin Kosken haastattelun pääasia oli ennen aikaiset vaalit. Seuraavan numeron *pääkirjoituksessa* ammuttiin jo kovilla Kekkonen suuntaan: "On meidän oloissamme ennennäkemätöntä, että istuva tasavallan presidentti itse näyttää johtavan omaa vaalikampanjaansa. Vaalien erikoisin piirre on, että puolue, joka edustaa kansallisia arvoja, rakentaa ainoan toivonsa kommunismin tukeen. Vaalikampanjan kohteena on uuden sisäpolitiikan luominen, pelottavan syvälle syöpyneen rappion ja korruption tilalle on saatava yhteiskunnan tervehdyttäminen."⁹²⁷

Syksyllä 1961 lehti jatkoi edelleen Kekkonen kampanjan ja kommunistien kovaa kritisointia erillisellä "tiedotteella": "TIEDOTUS N:0 4 KOKOOMUKSEN VAALIORGANISAATIOILLE. K-kaartissa sanmoin kuin kommunistis-skogilaisessa leirissä ollaan pettyneitä siitä, etteivät ulkopoliittiset pelottelut ole saaneetkaan äänestäjiä paniikin valtaan jos aiot alistua K-kaartin pelotteluun, äänestät heidän ehdokastaan, ellet anna pelon johtaa itseäsi, valitset Hongan."⁹²⁸

Neuvostoliiton nootin ja Hongan vetäytymisen jälkeen lehden kirjoittelu vaaleista loppui lähes täysin, esimerkiksi Hongan vetäytymistä ei pidetty suuremman uutisoinnin arvoisena. Pääkirjoituksessa marraskuussa vain todettiin, että "Kansalaisten on rauhallisesti ja päätäväisesti kokoonnuttava niiden ehdokkaiden ympärille, jotka ovat kansamme vapauden kannalla". Juha Rihtniemi painotti omassa jutussaan, että kokoomus menee vaaleihin omana vaaliliittona – ei sen enempää.⁹²⁹

---

⁹²⁵ Nykypäivä 12/1960

⁹²⁶ Np 2/1961

⁹²⁷ Np 5/1961

⁹²⁸ Np 9/1961

⁹²⁹ Np 11/1961

Valitsijamiesvaalien tulos

Honka-liiton hajottua oli aika selvää, että Kekkonen tulee voittamaan vaalit ylivoimaisesti. Hokkanen onkin Maalaisliiton historia-tutkimuksessaan kuvannut tulosta sanoilla ”melkein käsittämättömän suuri voitto”.⁹³⁰ Vaalit toimitettiin 15 - 16.1.1962. Äänestysprosentti oli ennätyksellisen suuri, 81,5 %. Kekkonen vaaliliitto sai 145 valitsijamiestä, joista 110 edusti Maalaisliittoa. Kokoomuksen kannattajista 29 % äänesti suoraan Kekkonen vaaliliittoa. Paavo Aitio sai 63 valitsijamiestä, Emil Skog kaksi ja Rafael Paasio vain 36, joka oli puolueelle suuri pettymys. Kokoomuksen oma vaaliliitto sai samoin 36 valitsijamiestä. Itse presidentin vaali eduskunnassa ratkesi jo ensimmäisessä äänestyksessä Kekkonen saatua kaikkien ei-sosialististen puolueiden edustajien äänet, yhteensä 199 ääntä. On ilmeistä, että presidentin vaalit olivat merkittävä käännekohta sekä Kekkoselle että Maalaisliitolle – ainakin Hokkanen toteaa, että tämän jälkeen ”Maalaisliitto pyrki nyt vuorostaan hyötymään presidenttinsä voimasta ja kannatuksesta”.⁹³¹

Seuraavassa vielä taulukon muodossa vaalien tulokset:

Taulukko 23. Vuoden 1962 tasavallan presidentin valitsijamiesvaalien tulokset.

Vaaliliitto	Valitsijamiehet
Kekkonen	145
SKDL (Aitio)	63
Kokoomus ja Kansanpuolue	39
SDP (Paasio)	36
RKP	15
TPSL (Skog)	2

Vaalien jälkeen, vuoden 1963 Kuopion puoluekokouksessa kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen selosti puolueväelle käytyjä presidentinvaaleja seuraavasti, Honka-liittoon ja sen taustaan ei enää viitattu: ”Kun kansainvälinen tilanne oli vuoden 1961 lopulla kärjistynyt ja Suomen asioiden hoito vaikeutui, halusi kokoomus omalta osaltaan varmistaa vuoden 1962 presidentin vaaleissa maan vapauden, turvallisuuden ja rauhan säilymiseen tähtäävän ulkopoliittikan jatkumisen. Tulosta pidettiin parhaana, kun mahdollisimman suuri valitsijamiesten enemmistö saatiin nykyisen tasavallan presidentin taakse. Sen tähden kokoomuksen valitsijamieskunta äänesti hänen valintansa puolesta, suoritettu ratkaisu on osoittautunut oikeaksi, sillä Suomen ulkopoliittinen asema on huomattavasti vahvistunut.”⁹³² Vaalin tulos ei ollut kuitenkaan kokoomukselle hyväksi pidemmällä aikavälillä, mutta silloin ei vielä tiedetty, minkälaisia ongelmia puolueella tuli olemaan suhteessa presidentti Kekkoseseen.

Kokoomuksen vaalimainonta keskittyi ennen kaikkea ”vapaus ja turvallisuus” sekä ”maan etu”-teemoihin, koska ei voitu mennä kenenkään ehdokkaan taakse suoraan. Samalla kommunismin ”peikko” nostettiin voimakkaasti esiin. Puolueen keskeinen huoli oli äänestysprosentin korkeus, johon vetosi mm. puheenjohtaja Saukkonen äänenkannattajissa vä-

⁹³⁰ Hokkanen 2002, 525

⁹³¹ Emt., 527

⁹³² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1963 puoluekokous Kuopiossa. Pöytäkirja.

hän ennen vaalipäiviä. Äänenkannattajissa vain pakinoitsijat uskalsivat tuoda esiin vaalituloksen itsestään selvyuden kaivaten samalla vielä yhteistä "Honka-liittoa".

"Vapaa yhteiskunta" – eduskuntavaalit

Vuoden 1960 kunnallisvaalit olivat menneet kokoomukselta hyvin, uusia kannattajia vaaleissa saatiin 40.000. Yhteensä kokoomus keräsi näissä vaaleissa 335.000 ääntä. Tästä oli hyvä lähteä orientoitumaan tuleviin eduskuntavaaleihin.

Kokoomuspuolueen eduskuntavaalien lähtökohdat ja peruslinjaukset päätettiin *puoluevaltuuston kokouksessa 20.9.1961*, siis kuukautta ennen Neuvostoliiton noottia – oikeastaan varsin myöhään. Luonnollisesti vaaliohjelma kirjattiin vuoden 1962 toimintasuunnitelmaan.

Eduskuntavaalien tunnuksiksi päätettiin "VAPAA YHTEISKUNTA". Päätunnusta täydennettiin seuraavilla kolmella teemalla: "KOMMUNISMIA VASTAAN, YKSILÖN VAPAUS ja VAPAA TALOUS (ei sosialisoitu)."⁹³³ Näin kommunismin vastustaminen tuli edellisiä vaaleja selvästi voimakkaammin taas vaaliteemoihin mukaan. Tämän linjauksen taustalla oli puoluejohdon havainto, minkä mukaan "SKDL:n tultua vuoden 1958 eduskuntavaaleissa maan suurimmaksi puolueeksi, taistelun kärjeksi on otettava kommunistien vastainen toiminta, vielä enemmän kuin taistelun itse kommunismia vastaan".⁹³⁴

Vaalien tavoitteiksi asetettiin: 1. vuoden 1958 eduskuntavaalien äänimäärän ylittäminen 40.000 äänellä, 2. 5-6 lisäpaikkaa eduskuntaan ja 3. eduskunnan porvarillisen enemmistön palauttaminen sekä kommunistien syrjäyttäminen suurimman eduskuntaryhmän asemasta. Viimeksi mainittuun katsottiin olevan hyvät mahdollisuudet, koska he olivat onnistuneet saamaan edellisissä vaaleissa seitsemässä vaalipiirissä ns. viimeisen paikan. Niinpä kokoomuksen keskeiseksi vaalitaktiikaksi asetettiinkin juuri painopisteen paneminen niihin piireihin, joissa kokoomuksella olisi hyvä mahdollisuus voittaa em. viimeinen paikka.⁹³⁵

Vaaliliittotavoitteeksi asetettiin porvarillinen liitto, mutta jos "vaaliliittoihin ei päästä, olisi porvarillisten puolueiden annettava julistus yhteisistä vaalitavoitteista". Tärkeää olisi myös "positiivinen sävy" suhteessa toisiin porvarillisiin puolueisiin.

Vaalipropagandan piti olla entiseen tapaan "oman linjan positiivista esittelyä". Tässä arvioitiin, että lehdistöllä tulisi olemaan aikaisempaa suuri merkitys lyhyen vaalitaisteluajan vuoksi. Niinpä kokoomuksen äänenkannattajille tuli toimittaa huhti-kesäkuussa "valmiita juttuja", "haastatteluja", "taittopaloja", "piirroksia" jne. Keskeiset aineistot tulisivat olemaan lentolehtiset "Vapaa yhteiskunta" ja "Mitä uudelta eduskunnalta odotetaan". Hitaita ja epävarmoja jakelukanavia tulisi välttää.⁹³⁶

Kokoomuksen *ehdokkaiden* tuli edellisten vaalien tapaan edustaa "koko paikallisväestöä eikä vain kokoomuksen entistä äänestäjäkuntaa varten, mahdollisimman suuri ehdokas-

⁹³³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 20.9.1961.

⁹³⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1961 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirjan liitteet. Selostus puolueen toiminnasta vuosina 1960-61.

⁹³⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 20.11.1961.

⁹³⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 20.11.1961.

ryhmä". Vaalipropagandan ensisijaisiksi kohderyhmiksi määriteltiin "poliittisesti passiiviset ja epävarmat".

Seuraavan kerran kokoomuksen puoluevaltuusto käsitteli eduskuntavaaleja ylimääräisessä kokouksessaan 20.11.1961, jolloin yleispoliittinen tilanne oli jo radikaalisti muuttunut. Puoluesihteerin Koski alusti vaaleista niin, että "On kyse siitä, voidaanko mennä vapaisiin vaaleihin". Kosken mukaan ensisijaisena päämääränä tuli olla "kansallisten ja yhteiskunnan rakentavien voimien yhteistyö, edellisissä vaaleissa hyväksytty tunnus on nyt liian laimea, on löydettävä vielä voimakkaampi tunnus, esim. Vapauden puolesta".⁹³⁷

Vaaliliittoasiaa pidettiin nyt entistä tärkeämpänä: "Vaaliliittojen avulla voidaan saavuttaa kahdeksan viimeistä paikkaa, halua porvareissa on nyt entistä enemmän, tosin ML:n kanssa ei ole mitään mahdollisuuksia missään piirissä, mutta Kp on valmis ja RKP neuvottelee, VL luonnollisesti myös, pientalonpojat ovat kysymysmerkki."⁹³⁸ Näin siis suhde Maalaisliittoon oli kokoomuksessa edelleen ongelma.

Koski oli laskenut etukäteen numeroillakin mahdollisuuksia muuttaa eduskunnan voimasuhteita: "Porvareiden enemmistö voitaisiin nostaa lukuun 114 ja vasemmistolle jäisi vain 86 paikkaa, luodaan myönteistä innostusta, ei hyökätä muita porvarillisia ryhmiä vastaan."⁹³⁹

Myös tässä puoluevaltuuston kokouksessa keskusteltiin kiivaastikin valitsijamiesvaalien ja eduskuntavaalien suhteesta, kumpaan enemmän panostetaan: "Nyt ei panna muuta tähän eduskuntavaaliparoliin." Tai "Nyt on keskityttävä pelkästään eduskuntavaaleihin, iskettävä kerta kaikkiaan kansanvallan puolesta, niin lujaa kuin jaksetaan". Toisaalta oli vahvoja näkemyksiä siitä, että "Jos ei enää sanota mitään presidentin vaalista, jätetään kansalaiset epävarmuuden tilaan, jos hoidetaan peräänantamattomasti valitsijamiesvaalit, sitä varmempi voitto myös eduskuntavaaleissa." Hongan takana haluttiin edelleen olla, uudesta tilanteesta huolimatta: "Kokoomuksen on työskenneltävä edelleen Hongan puolesta, tätä maakunta odottaa, että ollaan Hongan takana."⁹⁴⁰ Puoluevaltuuston päätökseksi tuli, että julkilausumaan otetaan mukaan molemmat vaalit.

Kokoomuksen puoluevaltuusto kokoontui seuraavan kerran runsas viikko myöhemmin, 29.11.1961. Keskustelu keskittyi täälläkin valitsijamiesvaaleihin, mutta myös eduskuntavaalit saivat huomiota osakseen, valtuusto hyväksyi ennen kaikkea eduskuntavaalien yleisuunnitelman.

Keskustelussa valitsijamiesvaalit nähtiin eduskuntavaalien "kenraaliharjoituksena", kuitenkin eduskuntavaalien merkitystä pidettiin "ilmeisenä". Puoluehallituksen ehdotusta vaaliliittoista valitsijamiesvaaleissa arvioitiin niin, että siten "avattaisiin niitä vaaliliittoutumia, jotka voisivat jatkaa suoraan eduskuntavaaleissa". Tässä puoluevaltuustossa vahvistettiin jo aikaisemmin esillä olleet vaalien tavoitteet.

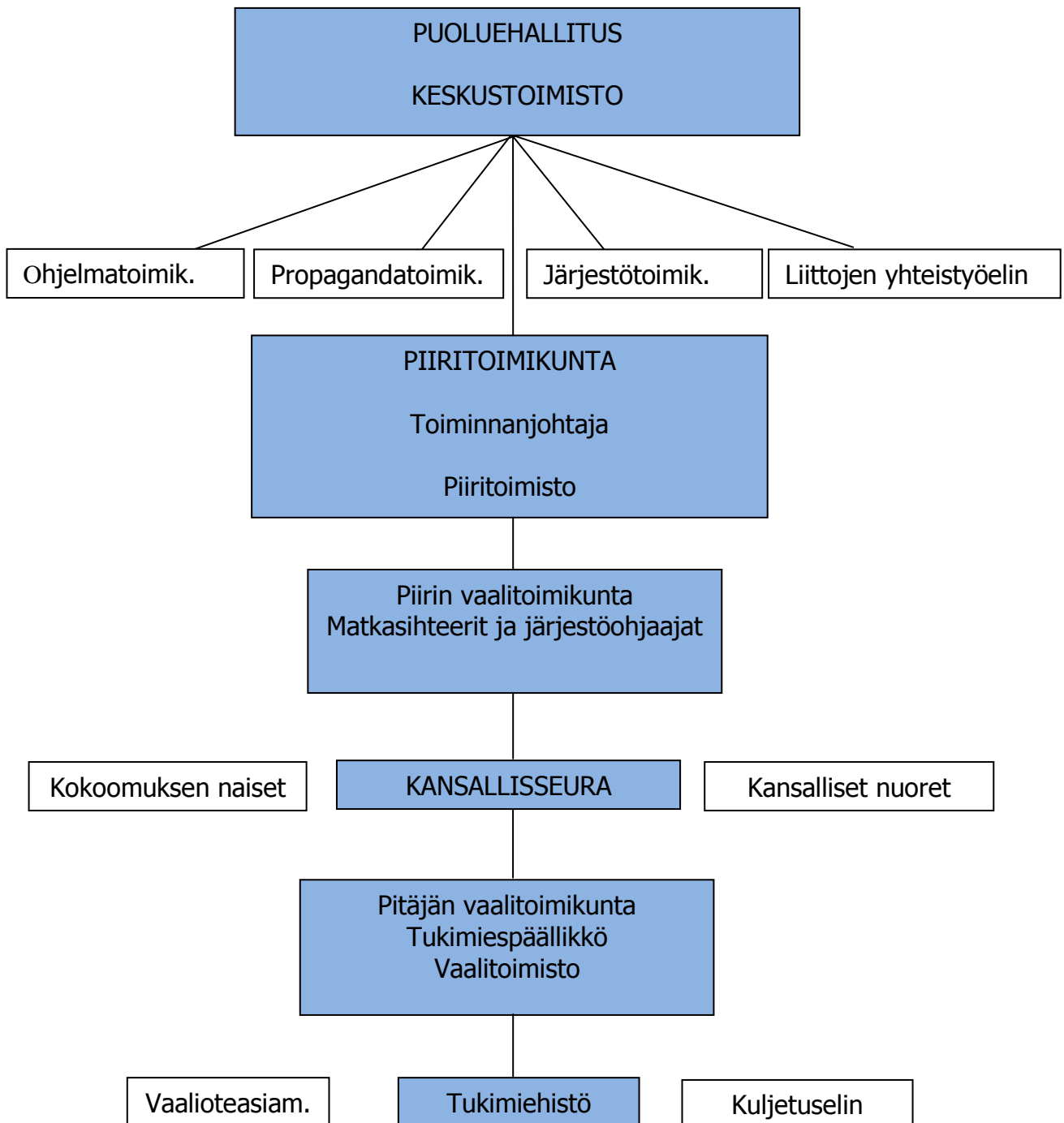
⁹³⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 20.11.1961.

⁹³⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 20.11.1961.

⁹³⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 20.11.1961.

⁹⁴⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 20.11.1961.

Kokoomuksen *vaaliorganisaatioksi* päätettiin sama molemmissa vaaleissa, paitsi että puolueen äänenkannattajien päätoimittajat tulitisiin kutsumaan mukaan kunkin vaaliliiton vaalitoimikunnan kokouksiin. Seuraavassa esitetään vaaliorganisaatio kuviona.

Kuvio 4. Kansallisen Kokoomuksen vaaliorganisaatio vuoden 1962 eduskuntavaaleissa.⁹⁴¹

Kuviosta voidaan todeta, että kokoomuksen vaaliorganisaatio alkoi olla jo "paperilla" tehokkaan ja kattavan oloinen, valitettavasti vain käytännön vaalitulanteissa ei tästä organisaatiosta saatu kaikkea irti; ongelmat olivat ennen kaikkea kansallisseurassa ja sen alla

⁹⁴¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 29.11.1961. Liite.

olevissa yksiköissä: tekijöitä ei riittänyt tarpeeksi. Joka tapauksessa edellä esitelty vaalior-
ganisaatio oli käytössä koko 1960-luvun ajan.

Kokoomuksen "*Yleissuunnitelma vuoden 1962 eduskuntavaaleihin*" oli seuraava:⁹⁴²

- vaalisuunnitelmat laaditaan kussakin kansallisliitossa ja vahvistetaan piiritoimikunnissa
- jokaiselle ehdokkaalle sekä myös jäsenille lähetetään vaalivetoisuus
- keskus- ja piiritoimikuntiin otetaan 1.12.61 lähtien tarvittaessa lisähenkilökuntaa
- vaaliluettelo on sama kuin valitsijamiesvaaleissa
- varsinkin viidessä vaalipiirissä (Uusimaa, Turun eteläinen, Turun pohjoinen, Hämeen poh-
joinen sekä Oulu) vaaliliitto on välttämätön, tehokas keino SKDL:n pysäyttämiseksi
- varsinaiset vaaliliittotarjoukset tehdään piiritoimikuntien toimesta
- vaaliliitossa hoitaa kukin osapuoli oman propagandansa
- ehdokkaista on saatava puolueen uutta kannatusta silmälläpitäen
- ehdokkaat on nimettävä 20.12 mennessä

Lopuksi linjattiin, että "puolueen etu on asetettava yksityisten henkilöpyrkimysten edelle".

Osoitus keskustuomiston ohjauksen huomattavasta tiukentumisesta oli hyvinkin käytännön
tasolle menevä *vaalien valistustyön suunnitelma*⁹⁴³, minkä mukaan mm. "hitaita ja epä-
varmoja aineiston jakelutapoja vältetään", "ryhmäristiside lähetetään kaikkiin talouksiin,
yhteensä 1.200.000 kpl, joukkoristiside toimitetaan Naisten liiton toimesta ja joukkoris-
tiside KNL:n toimesta", vaalijuliste sekä juhlijulisteeksi että ehdokasryhmän mainostami-
seksi. Lehdistöllä arvioitiin olevan "suuri merkitys", koska vaalitaistelu on lyhyt. Erikseen
organisoidaan eduskuntavaalililaisuuksien sarja sekä alueelliset "suurtilaisuudet". Vaalitoi-
mintaa olisi organisoida myös "epäpoliittisissa naisjärjestöissä".

Yleistä ajan taustaa vasten kokoomuksen vaalikampanja noudatteli yleisiä tapoja eri puo-
lueissa. Rantalan mukaan koko 1960-luvun eduskuntavaaleissa tunnusomaisia propagan-
dan keinoja olivat *ryhmäsiteet ja kohdemainonta*. Pääasiallisesti postitse lähetettyjen lähe-
tysten luku kasvoi vähitellen niin, että jokainen suomalainen sai lähetyksen puolueilta tai
ehdokkailta. Useimmiten postiluukusta tipahti vaalilehtinen, mutta SMP ja RKP muuttivat
järjestölehtensä vaalien alla vaalijulkaisuksi. Vähitellen perinteiset vaalililaisuudet menetti-
vät merkitystään ja potivat yleisöpulaa.⁹⁴⁴

Keskustoimisto oli aktiivinen ennen vaaleja myös Oikeiston sanomapalvelun OSP:n hyö-
dyntämisessä: ainakin seuraavat artikkelit lähetettiin äänenkannattajille eri puolille maata:
"Viimeiset vapaat vaalit", "Pakko vai vapaus", Suomalaisen yhteiskunnan kumoaminen on
SKDL:n tavoite", "Tästä on kysymys", "Kommunistien kotimaa", "Suomalainen talonpoika
vihaa kolhoosia kuin hirttonuoraa", "Kommunismi laskusuunnassa", "Kansanvalta ja luok-
kavalta" jne. Artikkeleiden otsikoista näkyy selvästi lehtijuttujen kärjen suunta.⁹⁴⁵

Puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkosen puheenvuoro radion ja tv:n suuressa vaalikes-
kustelussa 2.2.1962 oli kuitenkin varsin maltillinen hänen korostaessaan eduskunnan "toi-
mivallan tärkeyttä", "ulkopolitiikan jatkuvuutta" ja sitä, että eduskuntaan on "saatava por-

⁹⁴² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1962.

⁹⁴³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1962.

⁹⁴⁴ Rantala 1972, 31

⁹⁴⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1962.

varillinen enemmistö, joka pystyy sopimaan kansanvaltaisten puolueiden yhteistyöstä”. Puheenjohtaja toi esiin myös kokoomuksen ”nykyaikaisuuden” ja ”yhtenäisyyden” muihin puolueisiin verrattuna.⁹⁴⁶

Puoluetoimisto julkaisi vaaleja silmälläpitäen myös erilaista ohjemateriaalia. Yksi kokonaisuus oli vaalilehtinen, jonka otsikko oli: ”Vastauksia kysymyksiin kokoomuksen puhujille valtiollisissa vaaleissa 1962, nrot 1-”. Lisäksi tukimieskokouksesta ja vaalikuljetuksista oli painettu omat ohjeet. Tutkimussihteri Onni Rantala oli laatinut ohjeen, millä oli pitkä otsikko: Vaali- ja puoluetoiminnan organisoiminen, johtaminen ja valvominen: ”Hyvin organisoitu on puoliaksi tehty.” Ohjeessa korostettiin mm. johtamisen merkitystä, henkilökohtaisen kosketuksen luomista potentiaalsiin äänestäjiin sekä vaalitaistelun valvontaa mm. puhelinoitojen avulla.

Jussi Saukkonen kertoo muistelmissaan, että ”kokoomus oli valmis muodostamaan vaaliliittoja muiden porvarillisten puolueiden kanssa”.⁹⁴⁷ Muilta osin Saukkonen tyytyy vain viittaamaan vaalien lopputulokseen.

Käytännössä *vaaliliittoja* kokoomuksen piirit solmivat seuraavien poliittisten ryhmien kanssa: Vapaamielisten liitto, ns. Riippumaton keskusta, Puolueettomat kristityt, Suomen kansanpuolue ja Vapaamielis-ruotsinkieliset. Vapaamielisten liiton kanssa vaaliliitto solmittiin Helsingissä, Uudellamaalla, Hämeen eteläisessä sekä Kymen ja Lapin vaalipiireissä, Suomen kansanpuolueen kanssa Kymen, Mikkelin, Pohjois-Karjalan sekä Keski-Suomen vaalipiireissä.

Piirien (kansallisliittojen) vaalikampanjasuunnitelmat

Seuraavassa tarkastellaan kokoomuksen piirien vaalisuunnitelmia kuten edellä, esiin tuodaan keskeiset kohdat. Yleispiirteinä näille suunnitelmille näytti olevan se, että puolueen keskustoimiston ”paimennus” yhdenmukaisiksi suunnitelmiksi oli tuottanut tulosta: monen piirin suunnitelma oli suoraan keskustoimiston ”*mallisuunnitelmasta*”.⁹⁴⁸ Kehityspiirre koski kaikkia puolueita: puolueiden keskustoimistot pyrkivät pitämään langat käsissään.⁹⁴⁹

Esimerkiksi *Karjalan* piirin toimintasuunnitelman alussa todettiin, että ”maamme puoluelaitos on kriisitilassa, vain kokoomuksella on takana kahdet menestyneet vaalit, joissa puolue on saanut uusia kannattajia”.⁹⁵⁰ Liiton vaalisuunnitelma noudatti muutoin kirjaimellisesti keskustoimiston ohjeita, kuten muissakin piireissä. Suunnitelman keskeiset kohdat olivat:

1. eduskuntavaalien tavoitteena porvarillinen enemmistö
2. vaaleissa käytettävä hyväksi valitsijamiesvaalien luomaa tilannetta
3. vaalitaistelun tunnus vapaus ja turvallisuus
4. vaalitoiminnan hoitaa sama organisaatio kuin valitsijamiesvaaleissa
5. valitsijamiesvaalien kokemukset kerätään ja hyödynnetään
6. vaaliliitot riippuvat presidentin vaalien luomasta tilanteesta

⁹⁴⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1962.

⁹⁴⁷ Saukkonen 1973, 332

⁹⁴⁸ Kansallinen Kokoomus. Kansallisliittojen toimintasuunnitelmat 1961-62.

⁹⁴⁹ Rantala 1972, 30

⁹⁵⁰ Kansallinen Kokoomus. Kansallisliittojen toimintasuunnitelmat 1961-62.

Myös täällä viitattiin aluksi kokoomuksen "aseman vahvistumiseen poliittisessa kentässä", ja että "kuntavaalien menestys olisi kyettävä käyttämään hyväksi, lähtökohta eduskuntavaaleille näyttää hyvältä". Vaalisuunnitelma noudatteli yleistä, edellä mainittua linjaa.

Piireillä oli kuitenkin myös joitakin omia painotuksia vaalisuunnitelmissaan. Esimerkiksi *Pohjois-Karjalan* piirissä korostettiin seuraavia asioita:⁹⁵¹

1. vaalijulisteet tärkeitä, niiden leveyttä ei pidä aliarvioida, levitys on tärkeää
2. vaaliotepalvelu
3. äänestäjien herättäminen

Piiri oli asettanut eduskuntavaaleissa tavoitteeksi kokoomuksen äänimäärän nostamisen vaalipiirissä yli 10.000 äänen, vastaavasti SKDL:n äänimäärä pitäisi saada putoamaan alle 10.000 äänen, puolueen ohjelmaa 60-luvulle pidettiin hyvänä.

1950-lukuun verrattuna oli paikallinen ja alueellinen vaalimainonta selvästi lisääntynyt 1960-luvulle tultaessa. Erityisesti henkilökohtaista vaali-ilmoittelua oli vaalien lähestyessä jo melko runsaasti varsinkin kokoomuksen ja Maalaisliiton ehdokkaiden osalta. Eri vaaliliitot turvautuivat yleisesti yhteisiin vaalimainoksiin.⁹⁵² Myös vaaleja koskeva tutkimus on osoittanut, että vaali-ilmoittelun määrä lisääntyi voimakkaasti vuoden 1958 eduskuntavaaleista aina vuoden 1970 eduskuntavaaleihin sakka.⁹⁵³ Tämän tutkimuksen aineiston perusteella on jo aikaisemmin todettu, että ainakaan kokoomuksen osalta taitekohtana eivät olleet kuitenkaan vuoden 1958 vaalit, vaan viimeistään jo vuoden 1951 vaalit.

Merkittävä yksityiskohta on se, että vaali-ilmoittelun volyyymi liittyy laajemmin kulloiseenkin poliittiseen tilanteeseen. Esimerkiksi vuoden 1958 vaaleissa sosialidemokrateista irronnut TPSL lisäsi ilmoittelua voimakkaasti juuri näissä vaaleissa. Kolmas näkökohta on se, että kokoomus on ollut ilmoittelussa keskimäärin muita puolueita aktiivisempi vasemmiston yleensä ollessa passiivisempi.⁹⁵⁴

Esimerkkinä piirien vaalitaistelun muodoista esitellään seuraavassa Etelä-Hämeen kansallisliiton toimintaa vaalien alla. Myös tästä tulee ilmi se, miten *valitsijamies- ja eduskuntavaalit "sekoittuivat" toisiinsa*. Näkyvin ulospäin suuntautunut toiminnan muoto oli ns. iskupäivien sarja vuoden 1961 lopulla yhteistoiminnassa paikallisyhdistysten kanssa sekä sen lisäksi koko piirin iskupäivän. Tällöin järjestettiin kaikissa piirin kunnissa samanaikaisesti vähintään yksi vaalipuhetilaisuus. *Iskupäiviä* edelsi laaja tiedotuskampanja. Piiri huolehti siitä, että tämä saatiin näkymään myös alueen sanomalehdissä. Historiikin mukaan Forsan, Hämeenlinnan, Lahden ja Riihimäen alueella pidettiin iskupäivänä yhteensä 32 tilaisuutta ja 76 puhetta. Lisäksi paikallisyhdistykset järjestivät muita puhetilaisuuksia, joissa puhujina olivat kaikki valitsijamies- ja eduskuntavaaliehdokkaat, muutamat heidän asiamiehensä, järjestösihteerit, piirin toiminnanjohtaja sekä naisten ja nuorten edustajat.⁹⁵⁵

⁹⁵¹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1961-62.

⁹⁵² Nurminen 1999, 88-89

⁹⁵³ Borg 1972, 41-43

⁹⁵⁴ Emt.

⁹⁵⁵ Korjus & Halla 1980, 113

Etelä-Hämeen kokoomuksen historiikissa todetaan, että koska maan poliittinen tilanne oli ”sekava”, järjestettiin ehdokkaille ja valitsijayhdistysten asiamiehille poliittinen seminaari, missä keskusteltiin mm. kokoomuksen ohjelman mukaisen yhtenäisen linjan muodostamisesta vaalitulaisuuksissa.⁹⁵⁶

Vaalit kokoomuksen äänenkannattajien sivuilla

Eduskuntavaalien osalta lehtiä on tarkasteltu valitsijamiesvaalien jälkeisellä ajalla 15.1 - 5.2.1962.

Yleisiä piirteitä

Pää-äänenkannattaja Nykypäivä aloitti vaalikampanjan jo aikaisin, vuoden 1960 lopulla. Koko kevään, aina syksyyn asti lehti oli hyvin aktiivinen erityisesti presidentinvaalikampanjassa korostaen Hongan ulkopoliittista luotettavuutta. Kekosta ja hänen kampanjaansa arvosteltiin voimakkein sananpainoin, ennakoiden, että lopulta eduskuntavaiheessa Kekkonen valttikortti ovat kommunistit. Hongan luopumisen jälkeen Nykypäivä lopetti vaalien käsittelyn lähes kokonaan, mikä kertoo siitä, ettei tiedetty, miten nyt pitäisi kampanjoida. Eduskuntavaaleihin lehti ei ehtinyt mukaan lainkaan.

Suppein kokoomusta tukeva vaaliaineisto oli Karjalaisessa koostuen pääosin vain muutamasta pääkirjoituksesta ja pakinasta. Uuden Suomen kokoomusta tukeva aineisto keskittyi erittäin voimakkaasti porvarillisen yhteistyön merkityksen korostamiseen ja vasta sen jälkeen kommunisteista varoittamiseen. Aamulehteen ja Karjalaiseen verrattuna Uudesta Suomesta puuttui kokonaan kokoomuksen ”järjestöpalsta”, paikallisyhdistysten toiminnan esittely. Aamulehti oli myös selvästi Uutta Suomea ja Karjalaista aikaisemmin ja aktiivisemmin tukemassa kokoomusta; Uusi Suomi ”pääsi vauhtiin” vasta muutama päivä presidentin valitsijamiesvaalien jälkeen. Toisaalta molemmissa lehdissä oli samoihin kategorioihin luokiteltavaa aineistoa. Uusi Suomi oli pääkirjoituksissaan varovaisempi kokoomuksen tukemisessa. Tärkeintä oli äänestysaktiivisuuden ja porvarillisen yhteistyön korostaminen.

Sekä Karjalainen että Aamulehti julkaisivat entiseen tapaan lehtien sivujen ala- ja ylälaidoilla iskulauseita, joissa mm. varoiteltiin kommunismista.

Koska presidentin valitsijamiesvaalit ja eduskuntavaalit sijoittuivat ajallisesti hyvin lähelle toisiaan, näkyi tämä vaalitaistelussa lehtien sivuilla niin, että teemat yhdistettiin molempiin vaaleihin.

---

⁹⁵⁶ Emt., 113

Aineistokohtainen tarkastelu

Lehtien *pääkirjoituksissa* painotettiin nyt sekä porvarillisen yhteistyön ja eduskuntaenemmistön tärkeyttä että kommunismin "vaaraa". Uudessa Suomessa ensimmäinen tällainen pääkirjoitus oli heti valitsijamiesvaalien jälkeen. Jutun keskeinen viesti oli se, että "kokoomuksen menestys ja porvarillinen yhteisrintama lupaavat hyvää eduskuntavaaleissa".⁹⁵⁷ Tammikuun lopussa palattiin näihin teemoihin: "Vaalien ensisijaiseksi tavoitteeksi asetuu porvarillisen enemmistön saavuttaminen eduskuntaan, tärkeintä on ei-sosialistisen leirin äänestysinnostuksen korkea taso."⁹⁵⁸ Helmikuun alussa lehti kirjoitti vähän toisesta näkökulmasta otsikolla "Vasemmistovaara".⁹⁵⁹ Aamulehden pääkirjoituksissa valitsijamiesvaalien vahva kommunismin "peikko"-teema oli eduskuntavaalien alla vielä kahdessa pääkirjoituksessa, muutoin lehti suuntautui jo uusiin vaaleihin käyttäen hyväksi mm. kokoomuksen juuri julkaistua vaaliohjelman, jota lehti piti "maltillisena" ja "vapaamielisenä". Esille otettiin myös Helsingissä perustettu uusi keskustalainen puolue, jota lehti nimitti "Keskusta-puolueeksi", ja joka "kalasteli muiden porvarillisten puolueiden ääniä". Kommunismista varoitettiin nyt tammikuun lopussa otsikolla "Kyllä vai ei" jatkuen seuraavasti: "Kansalaisten pitää kyetä eduskuntavaaleissa päättämään, alistuuko se yhden puolueen (kommunistien) pakkovaltaan."⁹⁶⁰ Karjalaisen pääkirjoituksen mukaan "SKP muuttuu näennäisesti SKDL:ksi ja muka kansanvallan edustajaksi", tai toisen jutun mukaan "Kommunistien ilmeinen vaalipropagandan yli ja ali ampuminen osoittaa hysteriaa, jonka valtaan he ovat joutuneet vaalien alla". Yhdessä pääkirjoituksessa todettiin, että eduskunnan porvarillinen enemmistö vaatii "kokoomuksen vahvan tuen".⁹⁶¹

Kokoomuksen vaalistrategian mukaisesti oli Aamulehdessä useita puoluetöimistosta lähetettyjä juttuja, joko ilman kirjoittajan nimeä tai se mainiten. Yksi kirjoittajista oli Päiviö Hetemäki. Esimerkiksi yhden jutun otsikon mukaan "Porvareiden enemmistö eduskunnassa on tärkeä", ja sen jälkeen itse jutussa vedottiin äänestäjien "valppauteen uhkaavan kommunismin vaaran torjumiseksi".⁹⁶²

Aamulehdessä esiteltiin useassa jutussa ennen vaaleja – ei varmaan aivan sattumalta – Neuvostoliiton edesmenneen johtajan ja diktaattorin Josef Stalinin elämää. Jutuissa viitattiin mm. hänen toisen vaimonsa ikävään asemaan Kremlissä sekä hämääjän kuolemaan.

Lehtien *uutisaineisto* poikkesi selvästi toisistaan siten, että eniten tätä aineistoa oli Uudessa Suomessa ja vähiten Karjalaisessa, missä kokoomusta tukevia pikku-uutisia oli ennen vaaleja vain kaksi. Toisessa kerrottiin kokoomuksen kasvavan "kolmanneksi vaaleissa" ja toisessa referoitiin puheenjohtaja Saukkosen vaalipuhetta.⁹⁶³

Uuden Suomen ensimmäinen eduskuntavaaleihin jo suoraan liitettävä, kokoomusta tukeva uutinen oli lehdessä muutama päivä valitsijamiesvaalien jälkeen. Uutisen mukaan – missä oli vedetty johtopäätökset valitsijamiesvaalien tuloksesta – "Kokoomuksen merkitys valta-

⁹⁵⁷ Uusi Suomi 19.1.1962

⁹⁵⁸ US 27.1 ja 30.1.1962

⁹⁵⁹ US 2.2 ja 4.2.1962

⁹⁶⁰ Aamulehti 28.1, 30.1 ja 4.2.1962

⁹⁶¹ Karjalainen 20.1, 27.1 ja 28.1.1962

⁹⁶² AL 23.1.1962

⁹⁶³ Karjalainen 24.1 ja 1.2.1962

kunnallisena yleispuolueena kasvaa”. Samassa yhteydessä oli kansanedustaja Juha Rihtniemen haastattelu, missä hän painotti voimakkaasti puolueiden välistä yhteistyötä, mitä kautta päästään eheytymiseen, molemmathan olivat kokoomuksen keskeisiä vaaliteemoja. Voidaankin sanoa, että nämä teemat olivat eniten esillä lehdessä ennen vaaleja.⁹⁶⁴ Tammikuun lopussa oli Uudessa Suomessa uutinen, joka oli otsikoitu: ”Kansallinen kokoomus asettanut 180 ehdokasta,” minkä jälkeen oli lueteltu kokoomuksen ehdokkaat kaikissa vaalipiireissä. Helmikuun alussa oli lehden etusivulla suuri uutinen kuvan kanssa: ”Kokoomuksen suuri vaalijuhla messuhallissa.” Aivan vaalien alla oli uutinen, minkä mukaan ”Kokoomus tukee harjoitettua ulkopoliittikkaa, uusi sisäpolitiikka vaatimuksena”.⁹⁶⁵

Kokoomuksen vaalimainoksissa lehdissä pyrittiin tuomaan esiin kuvaa puolueen uudistumisesta, esim. 25.1.1962 tyyliin: ”UUTTA POLITIIKKA – KOKOOMUS ON VALTAKUNNALLINEN, NYKYAIKAINEN, EDISTYKSELLINEN JA VAPAAMIELINEN PUOLUE.” Useimmiten nämä vaalimainokset oli raamitettu vahvasti leveyden ollessa puolet sivusta. Kokoomuksen yhteistyökykyä korostettiin mainoksilla esim. 28.1.1962: ”ÄÄNI YHTEISTYÖN PUOLESTA – ÄÄNI KOKOOMUKSELLE.” Kokoomuksen vaalitaistelua tukivat myös suuret ilmoitukset Aamulehdessä ja Karjalaisessa kokoomuksen vaalijuhlista. Lähempänä eduskuntavaaleja oli näissä lehdessä jälleen useita kertoja sivun alalaidassa, koko sivun leveydeltä teksti ”Kokoomus on nykyaikainen puolue, kokoomus on tulevaisuuden puolue”.⁹⁶⁶ Uusi Suomi mainosti helsinkiläisenä lehtenä erikseen kokoomuksen pääjuhlaa Messuhallissa vaalien alla: ”KOMMUNISMI UHKAA, SEN VUOKSI EI OLE VARAA VOIMIEN HAJOTTAMISEEN.”⁹⁶⁷ Karjalaisessa kokoomuspuolueen oma vaalimainonta alkoi viikko valitsijamiesvaalien jälkeen mainoksella, missä esiteltiin kokoomuksen tavoitteet vaaleissa, tätä mainosta ei ollut muissa lehdissä. Tavoitteet olivat tuttuja jo aikaisemmista vaaleista.⁹⁶⁸

Kokoomuksen eri *piirit ja niiden ehdokkaat* olivat myös monin tavoin esillä lehdissä mainoksen muodossa. Aamulehdessä piireistä useimmin olivat esillä sekä Pohjois-Hämeen piiri että myös Etelä-Hämeen piiri. Lähempänä vaaleja esittelivät ehdokkaitaan myös Keski-Suomen sekä Varsinais-Suomen piirit. Näissä mainoksissa oli ylimpänä vaaliteema ja sen alapuolella sitten piirin ehdokkaat kuvalla varustettuna. Useimmin esiintyvänä teemana oli näissäkin mainoksissa varoitus: ”Vapaus vai tuhoutuminen.”⁹⁶⁹ Piirien yhteismainosten lisäksi kokoomuksen Pohjois-Hämeen piirin ehdokkaat julkaisivat useita omia mainoksia, joissa ei kokoomusta mainittu lainkaan, sen sijaan useimmiten teemalla ”Vapauden ja turvallisuuden puolesta”⁹⁷⁰. Uudessa Suomessa kokoomuksen eri piirien mainoksia oli lehdessä koko tarkastellun ajan, aina Lapin piiriä myöten. Näissä mainoksissa esiteltiin samalla kuvien kanssa kunkin piirin kokoomuksen ehdokkaat vaaleissa. Esimerkiksi tammikuun lopussa oli seuraava mainos: ”Kansallisen Kokoomuksen ehdokkaat Mikkelin läänissä. Ääni yhteistyön puolesta.”⁹⁷¹

---

⁹⁶⁴ US 19.1.1962

⁹⁶⁵ US 24.1 ja 3.2.1962

⁹⁶⁶ AL, US ja Karjalainen 22.1, 25.1 ja 28.1.1962 21.1.1962

⁹⁶⁷ US 29.1.1962

⁹⁶⁸ Karjalainen 21.1.1962

⁹⁶⁹ AL esim. 28.1.1962

⁹⁷⁰ AL 24.1.1962

⁹⁷¹ US 25.1.1962

Muista lehdistä poiketen oli näissä vaaleissa Karjalaisessa *ehdokasmainonnan* painopiste yksittäisten ehdokkaiden mainonnassa. Eniten mainostivat jälleen istuvat kansanedustajat Raino Hallberg ja Alli Vaittinen, nyt molemmat kokoomuksen nimen alla. Kaksi muuta suurta mainostajaa olivat edelleen Terho Könönen sekä myös Paavo Turtola. Kaikkien mainonnan konsepti oli entinen. Yhteismainokset olivat nyt vaaliliitosta johtuen kokoomuksen piirin ja kansanpuolueen yhteisiä.⁹⁷² Myös Aamulehdessä ehdokkailla oli omia mainoksia, jos kohta lehdessä ilmoittelivat myös monet Maalaisliiton ehdokkaat. Silmämääräisesti arvioiden oli jälleen Pohjois-Hämeen piirin omalla ehdokkaalla ja entisellä ministerillä Wiherheimolla eniten näitä vaalimainoksia. Tiheä mainonta oli myös Junnilalla ja Toivo Hiotalalla. Viimeksi mainittu käytti lehtimainonnassa "cv"-formaattia, ja Junnila vetosi edelleen talouspoliittiseen kokemukseensa.⁹⁷³ Uudessa Suomessa yksittäisten ehdokkaiden vaalimainoksia oli kiihtyvään tahtiin lehdessä koko tarkastellun ajanjakson. Ehkä eniten mainostivat puheenjohtaja Saukkonen ja toisaalta Raimo Ilaskivi, jos kohta myös monet muut ehdokkaat mainostivat usein.

Näissä vaaleissa oli Aamulehden ja Karjalaisen vanhan käytännön tapaan myös Uudessa Suomessa ns. *tekstimainoksia*, joiden paikka oli useimmiten pääkirjoitussivua seuraavan sivun ylä- tai alalaidassa, koko ao. sivun leveydeltä. Niiden pääteemat olivat äänestysaktiivisuuden tärkeys, kommunisteista varoittaminen ja porvarillisen yhteistyön merkitys. Esimerkiksi helmikuun alussa oli pääkirjoitussivua seuraavan sivun ylälaidassa koko sivun leveydeltä teksti: "TUE MALTILLISTA OIKEISTOA, TURVAA MAAMME TULEVAISUUS." Vaalipäivänä kehoitettiin vielä kerran "Kommunistien vaaraa torjumaan, kansanvaltaiset ihmiset vaaliurnille".⁹⁷⁴

Aamulehdessä oli erikoisuutena tänä ajanjaksona useita juttuja, jotka voidaan luokitella *artikkeleiksi*, mutta kirjoittajaa ei kuitenkaan ollut pantu näkyviin. Juttujen yhteinen tema oli myös kommunismista varoittaminen. Esimerkiksi lehdessä oli tällainen kokosivun juttu otsikolla "Vapautta uhkaa vaara" jatkuen sitten mm. viittaamalla kokemukseen "kommunistien diktatuureista, missä porvareilta on viety valtiolliset oikeudet".⁹⁷⁵ Uudessa Suomessa oli puolestaan pari kertaa *puoluejohdosta lähetetty artikkeli*, esimerkiksi Onni Rantalan nimellä. Po. artikkelissa painotettiin tuttua teemaa, porvarillisen yhteisrintaman merkitystä.

Kokoomuksen Pohjois-Hämeen piirin paikallistoimintaa esiteltiin Aamulehden joissakin numeroissa palstalla "Kokoomus toimii", minkä jälkeen viitattiin kulloinkin kyseessä olevaan kansallisseuraan.

---

⁹⁷² Karjalainen esim. 23.1, 25.2, 27.1, 30.1 ja 3.2.1962

⁹⁷³ AL esim. 21.1 ja 24.1.1962

⁹⁷⁴ US 2.2.1962; AL 3.2 ja 4.2.1962; Karjalainen 2.2 ja 4.2.1962

⁹⁷⁵ AL 30.1.1962

Eduskuntavaalien tulokset

Vaalit olivat kokoomukselle menestys, puolue sai eduskuntaan kolme uutta paikkaa äänimäärän lisääntyessä edellisistä vaaleista 47.000:lla. Seuraavassa taulukossa esitetään vaalien tulokset, puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus ja edustajanpaikat.

Taulukko 24. Puolueiden suhteellinen osuus, edustajanpaikat sekä äänimäärä vuoden 1962 eduskuntavaaleissa. Vertailuna edustajanpaikat vuoden 1958 vaaleissa.⁹⁷⁶

Puolue	Äänimäärä	Edustajan- paikkoja 1962	Suhteelli- nen osuus 1962	Edustajan- paikkoja 1958	Suhteelli- nen osuus 1958
Kokoomus	346.638	32	15.0	29	15.3
Maalaisliitto	528.491	53	23.0	48	23.1
RKP	147.664	14	6.4	13	6.7
Kansanpuolue	146.005	13	6.5	8	5.9
VL	27.068	1	1.1	-	0.4
SDP	448.923	38	19.5	48	23.2
TPSL	100.394	2	4.4	1	1.7
SKDL	507.124	47	22.0	50	23.2
Spp	49.774	-	2.2	-	-
Muut	26.985	-	0.2	3	0.2
Yhteensä	2.329.000	200	100.0	200	100.0

Paitsi kokoomuksen oma paikkatavoite toteutui myös sen tavoite SKDL:n suistamiseksi eduskunnan suurimman puolueen asemasta, puolueen paikkamäärä väheni kolmella, vaikka äänimäärä pieneni vain 30.000:lla suhteellisen osuuden laskiessa noin prosenttiyksikön verran. Maalaisliitto nousi nyt eduskunnan suurimmaksi puolueeksi lisäten paikkaosuuttaan peräti viidellä edustajalla, vaikka sen suhteellinen osuus ei noussutkaan. Myös kansanpuolue kuului vaalien voittajiin, mistä suurin ansio perustui onnistuneisiin vaaliliittoihin, edustajanpaikkoja puolue sai viisi lisää. Pientalonpoikien Vennamo putosi eduskunnasta, missä hän oli ollut vielä edellisellä vaalikaudella ML:n riveissä.

Lehtisen mukaan vaalien tuloksessa näkyi ”työväestön tymppiintyminen ulkopoliitikasta käytyihin riitoihin ja vasemmiston keskinäisiin kahinoihin, jotka olivat siirtyneet jo TPSL:n sisällekin”⁹⁷⁷. Suomi taas toteaa, että aivan vaalien alla alkoi SDP:n piirissä olla nähtävissä ”silmiinpistävän vähän innostusta vaalitulaisuksiin osallistumista kohtaan, eikä innostuksen henkeä näyttänyt puhaltavan edes helikopterin voimin suoritettu moderni laajamittainen propagandakierroskaan”. Vielä tammikuun lopussa oli puoluesihteerin Pitsinki vakuutellut hyvän vaalituloksen olevan tulossa.⁹⁷⁸

Onkin ilmeistä, että porvarillisen puolen menestys oli toisaalta jatkoa Maalaisliiton menestykselle valitsijamiesvaaleissa, toisaalta myös seurausta vasemmiston ja ennen kaikkea SDP:n vaikeasta tilanteesta ennen vaaleja.

⁹⁷⁶ SVT. Eduskuntavaalit 1962. A 28; Kansallinen kokoomus. Eduskuntavaalit 1962.

⁹⁷⁷ Lehtinen 2002, 385

⁹⁷⁸ Suomi 1992, 576

Vaalipiireittäin kokoomuksen äänimäärä ja suhteellinen paikkaosuus oli seuraava:

Taulukko 25. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus ja äänimäärä vaalipiireittäin vuoden 1962 eduskuntavaaleissa.⁹⁷⁹

Vaalipiiri	Suhteellinen osuus	Äänimäärä
Helsinki	22.1	58.883 (+9.967)
Uusimaa	10.7	21.521 (+5.294)
Turun eteläinen (Varsinais-Suomi)	11.3	21.308 (-986)
Turun pohjoinen (Satakunta)	18.4	29.835 (+1.941)
Hämeen eteläinen	20.4	34.268 (+6.366)
Hämeen pohjoinen	23.5	34.440 (+5709)
Kymi	18.3	32.775 (+4.089)
Mikkeli	12.3	14.192 (+1.681)
Kuopio	12.7	16.807 (+5.678)
Pohjois-Karjala	11.4	10.836 (+1.508)
Keski-Suomi	10.6	12.894 (+2.357)
Vaasa	14.1	32.196 (+272)
Oulu	7.7	14.793 (-598)
Lappi	9.0	8.643 (+1.567)

Absoluuttisin luvuin tarkasteltuna oli Helsinki edelleen kokoomuksen kannalta suurin ja tärkein vaalipiiri, vaikka puolueen suhteellinen äänimääräosuus olikin suurin Pohjois-Hämeessä. Erityisen huomattava oli äänimäärän nousu Helsingissä. Lievää laskua kokoomuksen absoluuttisessa äänimäärässä tapahtui Turun eteläisessä ja Oulun vaalipiireissä. Halmeen mukaan ”Kokoomus ei ollutkaan kolhiintunut Honka-liitossa, ja Pohjois-Hämeestä tuli taas maan kokoomuslaisin piiri ja Pälkäneestä piirin kokoomuslaisin kunta”.⁹⁸⁰

Toisaalta verrattaessa kokoomuksen suhteellista kannatusta vaalipiireittäin edellisiin, vuoden 1958 eduskuntavaaleihin huomataan, että kokoomuksen suhteellinen äänimääräosuus jopa laski Helsingin, Vaasan sekä Turun pohjoisessa ja eteläisessä vaalipiirissä Hämeen pohjoisen vaalipiirin ääniosuuden kasvaessa vain puolella prosenttiyksiköllä. Suhteellisesti eniten kokoomuksen osuus kasvoi Kuopion vaalipiirissä, peräti kolmella prosenttiyksiköllä (9.7 > 12.7). Kokoomuksen vaalivoittoa selittääkin enemmän onnistuneet vaaliliitot.

⁹⁷⁹ SVT. Eduskuntavaalit 1962. A 28; Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1962

⁹⁸⁰ Halme 1989, 103

Vaalien analyysi

Kokoomuksen puoluevaltuuston ylimääräisessä kokouksessa 6.4.1962 ei enää laajemmin analysoitu vaalien tulosta, puheenjohtaja Saukkonen viittasi puheessaan juuri tärkeimpään asiaan, edustajanpaikkojen selvään lisäykseen. Tämän jälkeen valtuusto keskittyi keskustelemaan tulevan hallituksen muodostamisesta. Puoluevaltuustossa vallitsi yleisesti tyytyväinen henki tilanteen johdosta, joka ei enää enempiä analyyseja kaivannut.⁹⁸¹

Sen sijaan piirien toimintakertomusten vaalianalyseissa tuotiin jo tarkemmin esiin kokoomuslaisia tunteita. Toisaalta monissa piireissä ei menneisiin vaaleihin puututtu enää lainkaan.

Piireissä moitittiin erityisesti marraskuussa tapahtunutta eduskunnan hajotuspäätöstä. Esimerkiksi sekä *Satakunnan* että *Pohjois-Hämeen* piireissä todettiin, että "eduskunnan hajotuspäätös oli omiaan masentamaan mieliä" ja että "loppuvuoden tapahtumat järkyttivät pahoin normaalia rytmiä". Uudenmaan piirissä oli pidetty "onnistuneita Honka-juhlia siihen asti, vaalivalmisteluissa onnistuttiin hyvin". Pohjois-Karjalassa arvioitiin, että oli hyvä, kun "kokoomuksen valitsijamiesehdokkaat julkaisivat ilmoituksen vasta pari päivää ennen vaaleja, ehkä tämä nosti kokoomuksen äänimäärää yli arvioidun, eduskuntavaaleihin menimme jo toiveikkaampina, vaaliliitto kp:n kanssa ei onnistunut, olimme huonoja vaaliliittoneuvottelijoita, kp hyötyi, piirivaliokunta oli samalla vaalivaliokunta, mikä oli virhe".⁹⁸²

Pohjois-Hämeen kertomuksessa todettiinkin jo aikaisemmin mainittu koko puolueen vaalitaistelun taktiikka: "Vaaleissa menttiin keskitetyn propagandan tielle ensimmäisen kerran, piiriporras hoiti vain ryhmäristisiteiden ym. jakelun." Erityisen tyytyväisiä piirissä oltiin *Aamulehden* osuuteen: "Aamulehti osallistui tehokkaalla tavalla vaalitaisteluun, mikä oli korvaamaton apu." Vaaleihin "valmistauduttiin voimakkaasti". Niinpä vaalitulosta pidettiin "suhteellisen hyvänä, vaikka vaaliliitoja ei saatukaan syntymään". Aivan uutta oli nyt myös kentän aktiivisuuden kiittäminen: "Järjestössä vallitsi reipas vaalityöhenki ja vakuuttava voiton tahto." Myös järjestön sisällä onnistuttiin välttämään "keskinäinen riitely, tilalla oli uusi yhteistyön henki."⁹⁸³ Pohjois-Hämeen piirin toimintakertomus olikin sekä vaalianalyysin laajuudessaan että sävynsä myönteisyydessä omaa luokkaansa.

Myös *Karjalan* piirissä oli oltu "aktiivisia, vaalityö aloitettiin jo keväällä 1961". Vaikeinta oli ollut *Kymenlaakson* piirissä ennen kaikkea taloudellisesti, "vaalivelkaa oli jouduttu tekemään, ja puheenjohtaja itse keräsi rahaa".⁹⁸⁴

⁹⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1961-62. Kokous 6.4.1962.

⁹⁸² Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1962-64.

⁹⁸³ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1962-64.

⁹⁸⁴ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1962-64.

Voimat koottiin - vuoden 1962 eduskuntavaalit kokoomuksen kannalta

Kokonaisuutena tarkastellen näyttää siltä, että kokoomuksessa jouduttiin Noottikriisin ja eduskunnan hajotuspäätöksen myötä syksyllä 1961 vähäksi aikaa ikään kuin ”tyhjän päälle”, koko koneisto oli valmistautunut vaihtamaan tasavallan presidenttiä, ja kun se ei ollutkaan mahdollista, kesti vähän aikaa orientoitua myös tuleviin eduskuntavaaleihin. Kokoomuksen sisällä käytiin kiivasta keskustelua siitä, käydäänkö vaalitaistelua yhtä aikaa molempia vaaleja silmällä pitäen, vai pitäisikö keskittyä vain toiseen kerrallaan. Käytännön vaalipropagandassa puolue keskittyi kuitenkin eduskuntavaaleihin, ja valitsijamiesvaaleihin mentiin sammutetuin lyhdyin, ilman virallisesti nimettyä omaa ehdokasta. Kokoomuksen kannalta oli kuitenkin tehty poliittinen virhe suhteessa Kekkoseen, jota kritisoiitiin päääänkannattajassa hyvin kielteiseen sävyyn. Edes Hongan luopuminen ei saanut kokoomusta Kekkosen taakse. Kekkuskritiikistä huolimatta kokoomus kelpasi hallitukseen vielä 1960-luvun alkupuolella.

Puolueen eduskuntavaalitaistelu käynnistyi virallisesti vuoden 1961 marraskuun lopulla, jolloin puoluevaltuusto vahvisti vaalisuunnitelman. Aikaa vaaleihin oli enää parisen kuukautta. Eduskuntavaalien pääteemat olivat *”Vapaa yhteiskunta”* ja *”Kommunismien vastustaminen”*. Jälkimmäinen korostui selvästi enemmän kuin edellisissä, vuoden 1958 eduskuntavaaleissa. Erityisen voimakkaasti tämä teema tuli esiin kokoomuksen lehdissä, varsinkin Aamulehdessä, jonka kommunismin vastainen propaganda oli vahvaa.

Vaalien tavoitteet olivat: 1. vuoden 1958 eduskuntavaalien äänimäärän ylittäminen 40.000 äänellä, 2. 5-6 lisäpaikkaa eduskuntaan ja 3. eduskunnan porvarillisen enemmistön palauttaminen sekä kommunistien syrjäyttäminen suurimman eduskuntaryhmän asemasta. Jussi Saukkosen muistelmien mukaan⁹⁸⁵ tavoitteet saavutettiin, mikä pitää suurin piirtein paikkansa, vaikka kokoomuksen paikkaluku eduskunnassa kasvoikin vain kolmella. Paikkaluvun kasvuun vaikuttivat ennen kaikkea pääosin onnistuneet vaaliliitot, jos kohta kilpailija Suomen kansanpuolue onnistui tässä suhteessa vielä paremmin.

Piirien toimintakertomuksistakin voi lukea, että juuri näissä vaaleissa puolueen keskustuomiston ote koko maassa oli siihen asti voimakkain; piirien vaalisuunnitelmat olivat pääosin suoraan kopioituja keskustuomiston suunnitelmista. Ero aikaisempiin vaaleihin oli selvä. Näin puolueen ja piirien johdon toimintasuunnitelmissa 1960-luvun alussa julkilausutut toiveet toteutuivat. Uutta oli myös kokoomuksen kentän aktiivisuus, joka poikkesi selvästi aikaisemmasta. Piireillä oli erilaiset taloudelliset resurssit toteuttaa vaalitaistelu, parhaimmin pärjäivät Uudenmaan ja Pohjois-Hämeen piirit, heikoimmin taas Kymenlaakson piiri.

Näissä vaaleissa yksittäisten ehdokkaiden henkilökohtainen vaali-ilmoittelu lehdissä keskittyi voimakkaasti vain muutamiin kärkinimiin. Ilmoittelu painottui aivan tammi-helmikuun vaihteeseen vuoden 1961 alussa. Voi olla, että sekä aikataulun kireys että tilanteen poikkeuksellisuus vaikuttivat ehdokaskampanjan laajuuteen.

Puolueessa vallitsi vaalien jälkeen ilmeinen tyytyväisyys kokoomuksen tilanteeseen, mikä näkyi siten, että syvällisempiin vaalianalyysiin ei ollut tarvetta. Silmiinpistävän niukkaa on tässä suhteessa puolueen silloisen puheenjohtajan Jussi Saukkosen kuvaus muistelmis-

---

⁹⁸⁵ Saukkonen 1973, 332

saan. Tärkeintä näytti olevan se, että ”porvarillisen yhteistyön alkamisesta alkoi näkyä en-teitä”⁹⁸⁶. Tuloksena olikin vuonna 1964 pääministeri Johannes Virolaisen porvarillinen halli-tus, joka nojasi eduskunnan selvään enemmistöön. Paloheimon mukaan ”sisäpoliittisen viidakkosodan kausi päättyi ja alkoi kansanrintaman valtakausi, joka kesti 1980-luvun al-kuun saakka”⁹⁸⁷.

5.3 Sukupolvien ristiriidat voimistuvat puoluejärjestössä

1960-luvun lopun yhteiskuntapoliittinen ilmasto

Suomen yhteiskunnallisen kehityksen taustalla 1960-luvulla oli ollut voimakas yhteiskunta-rakenteen muutos, kaupungistuminen, taajamiin keskittyminen, teollistuminen, voimakas väestönkasvu sekä myös taloudellinen nousu. Monille jo ennen sotaa arvomaailmansa muodostaneille oli yhteiskunnallisen muutoksen tahti liian raju. Tuomisen mukaan tämän seurauksena kansallinen identiteetti hajosi 1960-luvun lopulla.⁹⁸⁸ Syntyi myös *sukupolvien välinen ristiriita*. Sotia edeltävän ajan mentaliteetti edellytti sitä, että nuoret kunnioittavat vanhoja, mutta tätä eivät kaikki nuoret – suuret ikäluokat – hyväksyneet. Niinpä yhteis-kunnallinen *ilmapiiri radikalisoitui* ja poliittisesti vasemmistolaitui edelleen, syntyi monen-laisia vastakulttuuriliikkeitä, kuten esimerkiksi rauhanliike ja sen myötä pasifismikeskuste-lu. Vasemmistopuolueiden ja Keskustapuolueen nuorten muodostama yleisdemokraattinen rintama provosoi myös kokoomusnuoria liikkumaan vasemmiston suuntaan. Puolueiden nuorisojärjestöt politisoituivat voimakkaasti. Leirit ja lentopallo eivät olleet enää muotia.⁹⁸⁹

Mickelssonin viitekehityksessä ”leiri-Suomi” alkoi vähitellen purkautua, vaikka tutkija toteaa-kin, että sitä ei aluksi vielä huomattu. Vasemmistopuolueiden ja Keskustapuolueen *ulois kehä* – ammattijärjestöt - vahvistui edelleen. Kokoomuksen suhde ay-liikkeeseen oli vasta pohdinnoissa, pyrkimykset siihen suuntaan alkoivat ja vahvistuivat sitten 1970-luvun ai-kana.⁹⁹⁰ Vuosikymmen päättyi puolueiden kannalta suuren muutoksen merkeissä, kun vuonna 1969 säädettiin *puoluelaki*, ja vaalilakia muutettiin samana vuonna. Tämän myötä puolueet valtiolistuivat, ja ne suorastaan kytkettiin valtiolliseen koneistoon, minkä johdos-ta puolueiden asema politiikan toimijoina korostui.⁹⁹¹

Voidaan sanoa, että aika ei ollut otollista kokoomuksen arvojen mukaiselle kansanliikkeel-le. Esimerkiksi Pentti Linkola nousi tunnetuksi hahmoksi pamfletillaan, missä hän kyseen-alaisti kokoomukselle tärkeitä asioita: Linkolan mukaan ”pelkkä isänmaan käsitemme oli itsete-hostusvietin luomus, jonka mielikuvituksemme eristää ihmiskunnan kokonaisuudesta”. Seurauksena oli erittäin vilkas ja vastakohtia luova keskustelu mm. Ylioppilaslehdessä.⁹⁹² Eduskunnassa kokoomuksen kansanedustaja Margit Borg-Sundmanin ja 19 muun kokoo-muslaisen eduskuntakysely sukupuolikuria loukkaavasta ja Jumalan pilkkaa sisältävästä

⁹⁸⁶ Emt.

⁹⁸⁷ Paloheimo 2007, 248

⁹⁸⁸ Tuominen 1991, 70-73

⁹⁸⁹ Mickelsson 2007, 196-197

⁹⁹⁰ Emt., 192-193

⁹⁹¹ Nousiainen 2006, 243

⁹⁹² Tuominen emt., 70-73, 130-131

kirjallisuudesta yhdistettiin tuolloin myös ajankohtaiseen Hannu Salaman jumalanpilkkaoikeudenkäyntiin.⁹⁹³

Toisaalta ilmapiirin voimakas vasemmistolaistuminen ja uusien arvojen esille tulo sekä puheet sosialisoinnista saivat perinteisten arvojen kannattajissa vastareaktion: täytyy tehdä jotakin, ei voida vain olla vastaanottavana osapuolena.⁹⁹⁴ Kokoomuksen sisällä myös KNL kuului modernisaatioilmiöihin. *Politiikan tyyli muuttui, ja sukupolviero kävi selväksi*. Ero heijastui aina arvoihin sakka sekä myös poliittisen toiminnan perusasioihin. Kyse oli siitä, miten saataisiin aikaan kompromissi eri sukupolvien välille.⁹⁹⁵ Kokoomuksen Nuorten Liiton pääsihteerin Weijo Pitkänen korosti, että vaikka oltiin yhtä isänmaallisia kuin aikaisempi sukupolvi, asia käsitettiin eri tavalla. Samoin kristillisyyden pohjautui järkipäiseen, materialistiseen kokemukseen.⁹⁹⁶ Vares puhuu suuren murroksen sukupolvesta, joka oli syntynyt 1940-luvun loppupuolella suurina ikäluokkina, ja jonka avainkokemuksena oli kaiken muuttuminen. Maailmankuvaa muokkasivat nyt aikaisempaa enemmän myös kansainväliset tapahtumat, mm. Vietnamin sota ja Tšekkoslovakian miehitys vuonna 1968. Ennen kaikkea koettiin, että nyt on kyseessä *yhteiskunnallinen murros*.⁹⁹⁷

Vuoden 1966 eduskuntavaalit ja kansanrintamahallitukset sen jälkeen merkitsivät uuden poliittisen kulttuurin esiin tuloa varsinkin SDP:ssä. *Virmavirran* mukaan ”vuodesta 1966 lähtien poliittisen kehityksen leimaa-antavina piirteinä olivat epävarmuus, yllätykset ja otteiden koveneminen sekä SDP:n nousu politiikan mahtitekiäjäksi”. Näin ollen kokoomuksen kannalta kyse oli siitä, että porvarillisesti ajattelevat ihmiset oli mobilisoitava mukaan osallistumaan yhteiskunnalliseen ja poliittiseen vaikuttamiseen. Jos tässä ei oltaisi aktiivisia, kenttä jäisi keskustan ja vasemmiston haltuun.⁹⁹⁸ Varesen mukaan kokoomuksen sisällä ennen kaikkea Tuhatkunta – vieläkin enemmän kuin KNL - oli se radikaalien foorumi. Aset saatiin kriittisen rationalismin filosofiasta.⁹⁹⁹ Kokoomuksen 1970-luvun puheenjohtaja Harri Holkeri suhtautuu jälkeensä tähän sekä ns. ”popperilaisuuteen” hyvin kriittisesti: oltiin jo liian kaukana kokoomuslaisuuden peruselementeistä.¹⁰⁰⁰

Luonnollisesti tämä synnytti kokoomuspuolueen sisällä vastakkainasettelua puolueen perinteisen oikeistosiiven sekä toisaalta nuoremman polven välille. Viimeksi mainitulle ensimmäinen askel oli Rihtniemen saaminen puolueen puheenjohtajaksi Saukkosen jälkeen vuonna 1965.¹⁰⁰¹

Mickelssonin mukaan 1960-luvun puolivälissä alkoi ”tulevaisuuspuolueiden” kausi, joka kesti noin vuoteen 1972. Nimitys johtuu siitä, että tuolloin puolueet konstituoitiin ja oikeutettiin tulevaisuuden tavoitteisiin vedoten. Vanhat ajattelumallit kiistettiin puolueissa.

---

⁹⁹³ Smolander 2000, 237

⁹⁹⁴ Tapani Rankin haastattelu 28.1.2010.

⁹⁹⁵ Vares 1999, 58

⁹⁹⁶ Emt., 59

⁹⁹⁷ Vares 2000, 26-28

⁹⁹⁸ *Virmavirta* 2005, 61-62

⁹⁹⁹ Vares 2000, 28; Vares on kuvannut Tuhatkuntaa käsittelevässä tutkimuksessaan laajasti kokoomusnuorten radikalisoitumiskehitystä. Emt.

¹⁰⁰⁰ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹⁰⁰¹ Vares 1999, 62

Tällä ajalla alkaa myös "politisointi" ja "politikointi", millä tutkija tarkoittaa uudenlaisen retoriikan omaksumista, joka näkyi puolueiden jäsenlehtien kirjoituksista.¹⁰⁰²

Arkadia-klubi – keskustelukerho kokoomuksen sisällä

Jussi Saukkosen johtamassa kokoomuksessa ei ollut ulospäin näkyviä merkittäviä sisäisiä fraktioita, vaikka puolueessa olikin erilaisia käsityksiä tulevaisuuteen orientoitumisesta, ja nuoret olivat tulossa voimakkaasti esiin. Turhautumista linjakysymyksiin kuitenkin oli: nuorempi polvi koki, että virallinen puolue oli liiaksi teollisuuden ja "rahavallan" edustajana. Nähtiin, että monet merkittävät päätökset olivat syntyneet jopa "ohi puoluejohdon ja puolueen ohjelmien". Eduskuntaryhmän ja puoluetuomiston väliset suhteet olivat jännittyneet, eikä ryhmä esiintynyt homogeenisena ulospäin. Näistä lähtökohdista syntyi ns. Arkadia-klubi 1960-luvun jälkipuoliskolla. Keskeisiä hahmoja klubin perustamisessa olivat eduskuntaryhmän silloinen sihteeri Jouni Veinio, Pentti Sillantaus, Ulla Puolanne, Juhani Kivelä sekä Erkki Pihkala. Ilmeisesti luettelossa toisena mainittu Sillantaus oli klubin perustamisessa keskeisin henkilö. Myöhempi jäsenluettelo sisältää myös henkilöitä puoluejohdosta, joiden nimi oli ainakin kokouskutsujen listalla: Harri Holkeri, Tapani Mörttinen, Ilkka Viippola ja Ben Zyskowitz.¹⁰⁰³ Mainittu luettelo kertoo siitä, että Arkadia-klubi ei ollut edes fraktio vaan keskustelukerho puolueen sisällä.

Kokoomus taistelujärjestöksi?

Holkerin tullessa puoluesihteeriksi vuonna 1965 näyttäytyi kenttä hyvin erilaisena eri puolilla maata siten, että siellä, missä kokoomus menestyi vaaleissa, oli myös voimakkaampaa järjestötoimintaa, varsinkin Etelä- ja Pohjois-Hämeessä sekä Vaasan seudulla. Holkeri itse tuli kokoomuksen vahvalta paikkakunnalta, Toijalasta, joten tämä puoli oli etukäteen tuttua. Turun seutu oli vielä tuolloin heikompaa, sen nousu tapahtui vasta aivan 1960-luvun lopulta lähtien.¹⁰⁰⁴ Tässä tutkimuksessa esitellyt piirikohtaiset tilastot tukevat hyvin Holkerin arviota.

1960-luvun jälkipuoliskolla kokoomuksen johdossa tehtiin merkittävä uudelleen arviointi puolueen kohderyhmistä: oivallettiin *keskiluokkaisuus* ja sen merkitys. Tämän seurauksena päätettiin panostaa tähän kasvavaan väestöryhmään. Kokoomus oli mielletty yrittäjien ja maatalousväestön puolueeksi, ja osin myös työväenpuolueeksi, mutta nyt tärkeintä oli olla keskiluokan puolue.¹⁰⁰⁵

Kokoomuspuolueen järjestöllistä tilannetta sekä uusia suunnitelmia 1960-luvun lopulla luonnehtii aika hyvin Helsingin piirin analyysi vuodelta 1967: "On pyrittävä entistä enemmän tehokkuuteen ja nykyaikaisten menetelmien käyttämiseen. Juuri kokoomuksen tehtävänä on koota eri kansalaispiirit yhteistyöhön vapauden puolesta. Harrastustoiminta ei saa

---

¹⁰⁰² Mickelsson 1999, 41

¹⁰⁰³ Juhani Kivelän kokoelma. Arkadia-klubin tausta-aineistoa 1965-1992 ja 1976-2000. Jouni Veinion kirjoittama PM. PTA; Kivelä 2000.

¹⁰⁰⁴ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹⁰⁰⁵ Sama

haitata poliittista toimintaa, uusia jäseniä on hankittava, voidaan saada jäseniä kaikista yhteiskuntapiireistä, myös työväestöstä.”¹⁰⁰⁶

Edellä mainittujen tavoitteiden – jotka olivat muodossa tai toisessa olleet esillä jo ennenkin - lisäksi haluttiin edelleen muuttaa kokoomusta yhä enemmän ”*poliittiseksi puolueeksi*” ja ”*taistelujärjestöksi*”, mikä oli lausuttu julki – tosin vähän lievemmassä muodossa - jo 1950-luvulta lähtien. Taustalla oli vanha, tässäkin tutkimuksessa jo aikaisemmin esiin tullut kokoomuslainen helmasynti: ei ollut tapana näkyvästi liputtaa kokoomuslaisuudesta, mikä tuli esiin aina eduskuntavaalitaisteluista myöten. Helsingin piirissä todettiin nyt, että ”oli pantava jäsenmerkki rintaan ja tunnustauduttava avoimesti kokoomuslaiseksi”.¹⁰⁰⁷ Ottaen huomioon edellä mainitun yhteiskunnallisen kontekstin oli kokoomuksen mainittu pyrkimys hyvinkin ajan hengen mukainen: yhteiskunnallisia ”taistelujärjestöjä” oli myös muita. Kokonaan eri asia on, miten tämä sopi kokoomuslaiseen toimintakulttuuriin. Puoluejohdon asiakirjoista ei löydy mainintaa, että Helsingin piirin aloite olisi mennyt eteenpäin. Kokoomuksen 1970-luvun taloudenhoitaja Ilkka Suominen pitää koko ajatusta jälkeensä ”ihan mahdollisena, ei sopinut millään kokoomuslaiseen ajatteluun”. Vastaavan ajan järjestösihteeri Jussi Isotalo toteaa samansuuntaisesti, että ”en oikein tunnista tuota iskulausetta kokoomuslaiseen maailmaan”.¹⁰⁰⁸

Kun pohditaan ”taistelujärjestö”-ilmaisun taustaa, on ilmeistä, että se liittyi Kokoomuksen Nuorten Liiton kulttuuriin ja sieltä tullessiin vaikutteisiin; teksti oli viety nuorten toimesta Helsingin piirin suunnitelmiin. Nuorten liiton johto toimi kovassa ulkoisessa paineessa vasemmistoaallon ja taistolaisten rinnalla, missä tilanne koettiin usein jopa ”taisteluna”.¹⁰⁰⁹

Aihetta kokoomusjärjestön kulttuurin muuttamiseen toisaalta oli selvästi olemassa. 1970-luvun jälkipuoliskon varapuheenjohtaja arvioi, että kokoomus oli menettänyt järjestöllisen otteensa lopullisesti Maalaisliitolle jo 1950-luvulla taantuen ”*ompeuseurapuolueeksi*”. Oli pakko tehdä jotakin. ”*Epäpoliittinen*” kulttuuri merkitsi mm. sitä, että oltiin nimenomaan kansallisseuran, mutta ei kokoomuspuolueen jäseniä. Niinpä 1970-luvun lopulta lähtien paikallisyhdistysten nimenmuutos eteni hyvin vaivalloisesti.¹⁰¹⁰

Edelliseen liittyi myös koko puolueen saaminen aikaisempaa paremmin esille julkisuuteen. Niinpä puolueen johdon tekemän päätöksen mukaan oli piireissä ryhdyttävä toteuttamaan ”*Kokoomus näkyviin*”-kampanjaa. Linjaus tehtiin puoluekokouksessa keväällä 1967.

Pyrkimys viedä kokoomus lähemmäksi äänestäjiä oli monen piirin suunnitelmassa vuodelle 1968. *Pohjois-Hämeen* piirissä oli puolueen johdon linjaus viety jo toimintasuunnitelmaan seuraavasti: ” Nyt on kansallisseuran johdon mentävä paikkakuntansa eturivin kansalaisten puoleen ja vedettävä heidät mukaan toimintaan, henkilökohtainen käynti on tärkein.”¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁶ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

¹⁰⁰⁷ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

¹⁰⁰⁸ Ilkka Suominen ja Jussi Isotalon haastattelut 17.12.2009.

¹⁰⁰⁹ Jussi Kökön haastattelu 19.1.2010. Kökkö toimi 1970-luvun alussa, ennen siirtymistään Etelä-Hämeen kokoomuksen toiminnanjohtajaksi, Helsingin piirin nuorisosihteerinä.

¹⁰¹⁰ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

¹⁰¹¹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

Pohjois-Savon piirin mukaan "meidän on päästävä lähelle tavallista ihmistä, meidän on löydettävä toimintamuodot, jotka kiinnostavat laajoja kansalaispiirejä, tarvitaan ideoita ja tekoja, joista puhutaan, järjestön kehittäminen poliittiseksi taistelujärjestöksi on keskeinen tehtävä".¹⁰¹² *Karjalan* piirissä arvioitiin keskeisiä kohderyhmiä: "politiikkaa vieroksuvat henkilöt, naiset ja nuoret, paikkakuntaa vaihtaneet, palveluelinkeinojen piirissä työskentelevät, syrjäisillä seuduilla asuvat".

Keskeinen ongelma olivat kuitenkin – edelleen – kansallisseurat ja aktiivisten ihmisten määrä. Niinpä piirien vuoden 1967 toimintakertomusten ja toimintasuunnitelmien mukaan tilanne kansallisseuroissa oli toisaalta jäsenistön aktiivisuuden osalta edelleen heikko ja sisäänlämpiävä, vain pienen joukon varassa, toisaalta muutamissa piireissä voitiin todeta, että kansallisseuroihin oli tulossa lisää jäseniä. Piirin koolla ei välttämättä ollut suoraa yhteyttä jäsenkunnan aktiivisuuteen.

Aika hyvin kokoomuksen tilannetta ja ongelmia kansallisseuran tasolla kuvattiin esimerkiksi *Satakunnan* piirin suunnitelmassa: "Kansallisseuran toiminta on ollut eräällä tavalla sisäänlämpiävää valitettavasti, on pidetty sääntömääräiset kokoukset, mutta yhteys äänestäjiin on olematon, piirin toiminnanjohtaja on liiaksi sidottu rutiinitehtäviin, selvempi työnjako piirisihteerin kanssa antaisi tjlle paremmat mahdollisuudet yleisötilaisuuksien järjestämiseen ja niihin osallistumiseen eri kunnissa, tämä varmasti auttaisi kansallisseuran toimintaa."¹⁰¹³

Seuraavassa on *Vaasan* piirin näkemys kokoomuslaisesta järjestötyöstä – kuvaus ei juuri ole edellisistä vuosikymmenistä muuttunut, valitus on tutunoloinen: "Kokoomuslaiselle on tyypillistä poliittinen välinpitämättömyys, toiminta on saatava säännölliseksi, ympärivuotiseksi, johtokunnan kokoukset on pidettävä säännönmukaisesti, tilaisuuksia on mainostettava, kokoomusseurojen kokoukset samaan aikaan, lisää näkyvyyttä, poliittinen koulutus säännölliseksi eri tasoilla, tiedotus koko äänestäjäkuntaan = oma lehti, maakuntaohjelma ajan tasalle, kokoomuslaisen kunnallispoliittinen tiedottaminen äänestäjille." Myös *Pohjois-Pohjanmaan* piirissä valiteltiin samaa ongelmaa, joka oli "kansallisseurojen toiminnan laimeus".

Toisaalta muutamissa piireissä kiiteltiin "aktiivista jäsenistöä", joten kuva eri piireissä vaihteli. Esimerkiksi *Etelä-Hämeen* piirin toimintakertomuksen mukaan: "Oli selvästi havaittavaa innostusta tehdä työtä puolueen parhaaksi, oma merkityksensä oli presidenttiehdokkaalla, pääjohtaja Matti Virkkusella, jonka kannatus oli Hämeessä yksimielinen, vaalien valmistelu aloitettiin vuoden 1967 alussa, jolloin valittiin vaalitoimikunta, ehdokkaat nimettiin 17.9, jonka jälkeen vaalitoiminta käynnistettiin."¹⁰¹⁴ Näin siis paikallistason aktiivisuuden lisäys liittyi tuleviin presidentin vaaleihin.

---

¹⁰¹² Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

¹⁰¹³ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

¹⁰¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

Kehitys tilastojen valossa

Seuraavasta taulukosta nähdään kokoomusjärjestön kehitys tilastojen valossa vuosina 1967 ja 1968.

Taulukko 26. Kansallisen Kokoomuksen sekä sen jäsenliittojen paikallisyhdistykset ja aluejärjestöt vuosina 1967-69.¹⁰¹⁵

Vuosi	Uusia kansallisseuroja	Kansallisseuroja yht.	Uusia naisten yhd.	Uusia nuorten yhd.	Naisten os.	Nuorten os.	Aluejärj.
1967	11	481	2	8	81	268	23
1968	5	485	14	14	98	302	23
1969	12	497	3	14	101	296	23

Taulukon 26 mukaan uusia kansallisseuroja perustettiin edelleen, 1960-luvun lopussa niitä oli jo lähes 500. Varsinkin uusia perusyhdistyksiä tuli naisten ja nuorten liittoihin. Verrattuna vuoden 1945 lukuun oli kokoomuksen sisällä siis perustettu yli 350 paikallisyhdistystä. Verrattuna muihin puolueisiin, oli esimerkiksi keskustapuolueella 1960-luvun lopussa jo yli 2.800 paikallisosastoa.¹⁰¹⁶ Erityisen nopeaa oli KNL:n paikallisosastojen perustaminen 1960-luvun lopulla, vaikka vuonna 1969 tapahtuikin pieni notkahdus.

Seuraavasta taulukosta voidaan nähdä jäsenmäärän kehitys.

Taulukko 27. Kansallisen Kokoomuksen uudet jäsenet, kansallisseurojen sekä koko puolueyhteisön jäsenmäärä vuosina 1967-69.

Vuosi	Uudet jäsenet	Jäsenten määrä	Yhteensä jäsenet
1967	3452	56.062	74.406
1968	2.781	53.713	73.127
1969	1.800	55.300	76.800

Kokonaisjäsenmäärä jakaantui puolueen ja sen jäsenliittojen kesken vuoden 1968 lopussa seuraavasti:¹⁰¹⁷

Kansallisseurat: 53.713
Naisten Liitto: 7.361
Nuorten Liitto: 9.545
Tuhatkunta: 2.508

Yhteensä: 73.127

Myös uusia jäseniä saatiin ongelmista huolimatta hankittua kokonaisjäsenmäärän ollessa 1960-luvun lopussa noin 77.000, jos kohta kokonaisjäsenmäärä ei enää juuri kasvanut,

¹⁰¹⁵ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70; KNaL toimintakertomukset 1962-72; KNL toimintakertomukset 1938-55.

¹⁰¹⁶ Kääriäinen 2002, 120-121

¹⁰¹⁷ Yhteenveto Kansallisen Kokoomuksen toiminnasta vuosilta 1967 ja 1968 jne.

mikä johtui pääosin siitä, että jäseniä myös erosi tai erotettiin kannatusmaksun maksamattomuuden vuoksi. Taulukon mukaan kansalliseurojen jäsenmäärä olisi lievästi laskenut 1960-luvun lopussa. Tulkinnoissa pitää kuitenkin olla tässä erityisen varovainen, sillä verrattuna 1960-luvun alkuun, jolloin jäsenmäärä oli jo yli 90.000, olisi jäsenmäärä jopa laskenut yli 10.000:lla. Kaksoisjäsenyys poistettiin vasta vuoden 1973 jälkeen, joten tästä ei jäsenmäärän laskussa ollut kyse. Luotettavampi määrällisen kehityksen mittari onkin organisaatiotasoa, paikallisyhdistysten määrä, jos kohta tämän luvun sisällä on vaihtelua siten, että kaikkia nukautaneita paikallisyhdistyksiäkään ei heti poistettu tilastoista.

Yllä olevaan tilastoon ei ole vielä sijoitettu kokoomuksen uutta opiskelijajärjestöä Tuhatkuntaa, joka liittyi puolueen jäsenliitoksi vuonna 1967. Siihen saakka opiskelijayhdistykset olivat kuuluneet jäsenyhdistyksiin KNL:ään. Tuhatkunta oli toiminut näiden osastojen katto-organisaationa, joka ei kuitenkaan kuulunut puolueeseen.¹⁰¹⁸ Jäsenmäärään ei mainittu organisaation muutos ole juuri voinut vaikuttaa, koska Tuhatkunnan jäsenet on laskettu tässä vielä KNL:n tilastoon mukaan.

Kolmanteen taulukkoon on koottu kokoomuksen *jäsenmäärän kehitys* vuosina 1967 - 68 piiriliittojen tilastojen avulla. Tilasto on kuitenkin myös epäluotettava, koska sen laadinnan aikaan ei kaikista yhdistyksistä ollut vielä saatu ajantasaista tilastoa, mikä avoimesti todettiin muutamien piirien keskustuomistoon lähetetyissä tiedoissa. Myös kansalliseurojen historiikeissä tunnustettiin, että jäsentilastoissa oli puutteita ja epätarkkuuksia. Esimerkiksi Kankaanpään kansalliseuran 60-vuotishistoriikissa todettiin, että "kansalliseuran jäsenmääriä koskevat tilastot ovat paljolti puutteellisia ja vielä enemmän epäluotettavia. Yrityksistä huolimatta jäsenkortisto oli perin vajavainen, jäsenmaksujen keruu puolestaan epä säännöllistä".¹⁰¹⁹ Myös suhteellisen tuoreissa tutkimuksissa on osoitettu puolueiden jäsentilastojen epäluotettavuus, mikä johtuu monista tekijöistä, mm. siitä, että puolueiden perusosastot eivät helposti ole poistaneet tilastoistaan jäseniä, jotka eivät maksa jäsenmaksua, vaikka he eivät enää pidäkään itseään ao. puolueen jäseninä.¹⁰²⁰

Jäsentilastojen epäluotettavuus todettiin jälleen puolueen omassakin toimintakertomuksessa vuodelta 1964: "Olisi päästävä eroon paperijäsenistä ja kirjattava vain todelliset jäsenet."¹⁰²¹ Tutkimuksen kannalta tilanne on tietenkin ongelmallinen. Lienee kuitenkin ilmeistä, että jäsenmäärän kasvu oli ainakin tasaantunut, vaikka tarkkoihin lukuihin on suhtauduttava varauksella.

Seuraavassa taulukossa on esitetty piirien ja niiden paikallisyhdistysten jäsenmäärätilasto vuosilta 1967 ja 1968.

---

¹⁰¹⁸ Waronen 1981, 10

¹⁰¹⁹ Nurminen 1999, 89

¹⁰²⁰ Borg 2008, 86-87

¹⁰²¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1965 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirja. Liitteet.

Taulukko 28. Kansallisen Kokoomuksen kansallisseurat ja jäsenet 1967-68 piiriliitoittain.¹⁰²²

Piiri	Kansallisseuroja	Jäseniä/ks v.1967/piiri	Jäseniä/ks v.1968/piiri	Jäseniä/piiri v.1968/yht.
Helsinki	32 (+2) ¹⁰²³	2.560	2.662	6.063
Uusimaa	32 (-1)	2.440	2.858	3.885
Varsinais-Suomi	66 (-1)	7.058	7.754	8.635
Satakunta	43 (-)	5.980	6.486	8.405
Etelä-Häme	42 (+1)	7.808	7.471	9.268
Pohjois-Häme	32 (-)	6.116	6.906	8.665
Karjala	13 (-)	981	741	1.217
Kymenlaakso	17 (-)	2.090	2.245	3.256
Mikkeli	26 (-)	2.300	2.300	2.950
Pohjois-Savo	34 (+4)	1.554	1.940	2.875
Pohjois-Karjala	17 (-)	1.322	918	1.721
Keski-Suomi	33 (-)	2.225	1.444	2.004
Vaasa	45 (-)	8.874	7.858	9.537
Pohjois-Pohjanmaa	24 (+2)	2.272	2.082	2.702
Kainuu	9 (-)	1.182	912	1.544
Lappi	15 (+1)	1.400	1.044	1.427
Yhteensä	480	56.162	53.713	73.127

Taulukosta nähdään, miten suuria eroja piirien koossa oli mitattuna kansallisseurojen ja jäsenten määrillä. Huomio kiinnittyy myös siihen, että puolueen jäsenten yhteissumma poikkeaa puolueen toimintakertomuksen luvusta. Suurimmat piirit olivat Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Hämeessä ja Pohjanmaalla, joissa oli vähintään yli 30 paikallisyhdistystä ja 8.000 - 9.000 jäsentä. Toisaalta Helsingin piiri oli perustamassa edelleen uusia kansallisseuroja ja oli näin hyvässä nousussa. Sen sijaan Pohjois- ja Itä-Suomen piirit olivat pieniä, kuten Pohjois-Karjala, Kainuu ja Lappi. Silmiin pistävän pieni oli myös Karjalan piiri. Jäsenmäärän laskua tapahtui juuri pienissä piireissä. Piirien väliset erot tältä osin olivat tosin jo pitkäaikaisia johtuen pääosin tietenkin kokoomuksen kannattajakunnan sijoittumisesta maassa.

Toimintakertomuksista¹⁰²⁴ välittyy kuva, että edelleen ennen kaikkea *vaalit aktivoivat kenttää, erityisesti vuoden 1968 presidentin valitsijamiesvaalit*; Virkkusen ehdokkuus oli innostavaa. Muutoin "ulospäin suuntautuva toiminta jäi perin vähäiseksi johtuen kansallisseurojen laimeudesta ja piirin taloudellisista vaikeuksista". Tämä näkyi myös paikallistasolla, esimerkiksi Forssan kansallisseuran johdossa voitiin todeta, että aina vaalien jälkeen osanotto tilaisuuksiin oli aktiivisempaa.¹⁰²⁵

Paikallisyhdistyksiin liittyi toisaalta jatkuvasti uusia jäseniä, "he kaipaavat toimintaa, joten joka kokouksessa pidetyt kansallisillat on otettava ohjelmaan, näissä saadaan jäsenmaksut

¹⁰²² Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70. Taulukon viimeisessä sarakkeessa ovat mukana myös naisten ja nuorten liittojen paikallisyhdistysten jäsenet.

¹⁰²³ Lisäys edellisestä vuodesta.

¹⁰²⁴ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1967-68.

¹⁰²⁵ Lasse Willmanin haastattelu 15.12.2009.

kerättyä, jäsentilastoon on otettu vain jäsenmaksun suorittaneet”. Myös puolueen toimintaselostuksissa vuosilta 1963 ja 1964 todettiin, että ”kansallisseuroissa ja puolueväen keskuudessa on myönteinen suhtautuminen järjestötoimintaan voittanut alaa, tuloksena aktiivisesti toimivien kansallisseurojen luku on huomattavasti noussut, toiminta on saanut näkyvämmät muodot”.¹⁰²⁶ Näistä puolueen virallisista selostuksista puoluekokouksille oli kuitenkin yleensä nähtävissä pyrkimys esittää asiat kokousväelle myönteisessä valossa. Itse kokouksissa kentän puheenvuoroissa tuotiin asiat esiin jo kriittisemmän arvion kautta.

Jäsenhankintakampanjat olivatkin joka vuosi edelleen myös tuoreen puoluesihteerin Holkerin toimintapolitiikassa tärkeitä. Niinpä valtuuston kokouksessa huhtikuussa 1967 puhuneen Holkerin mukaan ”puolueen pitää olla mukana myös perustason jäsenhankinnassa, samalla tehdään pienimuotoinen tutkimus henkilöiden sosiaalisesta ja muusta taustasta, meidän täytyy saada entistä enemmän kokemuksia.” Puoluesihteerin korosti, että tärkeitä on panostaa keskitettyyn jäsenkampanjointiin, koska monet kansallisseurat eivät itse hanki jäseniä. Keskeisenä strategiana oli, että henkilö voi ilmoittautua suoraan paikallisyhdistykseen, jonka velvollisuus on edelleen lähettää ajantasaiset jäsenluettelot keskustustoimistoon.¹⁰²⁷

Forssan kansallisseuran näkökulma

Kun tarkastellaan mainittuja jäsenhankintakampanjoita ja ”taistelujärjestösuunnitelmia” kansallisseuran tasolta, näyttäytyy tilanne erilaiselta.

Ensinnäkin Etelä-Hämeen kokoomuksen puolelta kyllä tuotiin ”Helsingin terveisiä” myös Forssaan, puolueen tavoitteista oltiin selvillä. Kuitenkin Forssan, vahvasti vasemmistoemmistöisen kaupungin toimintaympäristö asetti omat rajoituksensa kansallisseuran johtohenkilöille, joiden työpaikat olivat paikallisessa elinkeinoelämässä, mm. Finlaysonin tehtaassa: ”Ei meillä ollut varaa ruveta kokoomuslaisuudella elämöimään ja merkit rinnassa kulkemaan, ei viitsinyt pitää sellaista ääntä kuin puoluejohto tahtoi, se olisi aiheuttanut haittaa sekä työnantajalle että suhteessa tehtaan työntekijöihin, joiden kanssa piti työssä neuvotella, ei voinut ärsyttää.”¹⁰²⁸

Vähän samantapainen ongelma oli kokoomuksen paikallisilla johtohenkilöillä maatalousvaltaisissa ja keskustapuolue-johtoisissa kunnissa: ”Piti olla aika suuren talon isäntä tai emäntä, että uskalsi ilmoittautua kokoomuksen jäseneksi.”¹⁰²⁹

Jäsenistöä rekrytoitiin myös Forssassa aktiivisesti, mutta pelkkä jäsenyys kansallisseurassa ei ollut suuri porkkana, vaan ennen kaikkea ”lautakuntapaikat kiinnostivat, varsinkin verolautakunta ja perintöverolautakunta, joiden toiminta oli lähellä kokoomuksen kannattajakuntaa”. Kansallisseura pystyi kuntavaalien jälkeen tarjoamaan näitä paikkoja lisääntyvän vaalimenestyksen myötä, ”tällaista halukkuutta kyllä oli”. Tätä kautta saatiin mukaan nuo-

¹⁰²⁶ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1965 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirja. Liitteet.

¹⁰²⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 14.4.1967.

¹⁰²⁸ Jorma Harjusen haastattelu 21.10.2009; myös Ilkka Suominen toteaa vuosikymmeniä myöhemmin Nakilan kansallisseuran osalta, että Satakunnassa oltiin varovaisia, suuremmat maanviljelijät saatiin mukaan, kauppiaat, opettajat jne., mutta ei haluttu näyttää väriä, oltiin arkoja näyttämään että ollaan kokoomuslaisia. Ilkka Suomisen haastattelu 17.12.2009.

¹⁰²⁹ Ilkka Suomisen haastattelu 17.12.2009.

rempaa väkeä kansallisseuraan. Mistään suuresta järjestötoiminnan muutoksesta ei kuitenkaan ollut kyse.¹⁰³⁰ Kunnallisten lautakuntapaikkojen mahdollisuus toimi myös jäseniä siten aktivoiden, että varsinkin kunnallisvaalien jälkeen tilaisuudet, joissa oli puhujana valtakunnallisesti tunnettu kokoomusnimi, "vetivät salin täyteen väkeä". Sen sijaan vaalien välillä "oli yleensä hiljaisempaa, mutta kuitenkin paljon enemmän väkeä kuin myöhemmin 1980-luvun tilaisuuksissa".¹⁰³¹

Ilmeisesti vasemmistopuolueista ja Maalaisliitto-Keskustapuolueesta poikkeava elementti kansallisseuran toiminnassa oli myös sen "harrastelijamaisuus" ainakin Forssassa, ensiksi mainituilla oli selvästi enemmän "ammattimaista puoluetoiminnan markkinointia".¹⁰³²

Tärkeä ja vasemmistopuolueista erotteleva piirre oli kansallisseuran oman kokouspaikan puuttuminen. Niinpä tilaisuuksia ja kokouksia pidettiin "kiertävällä periaatteella" yritysten ja pankkien tiloissa. Samalla tämä omien tilojen puute aiheutti joskus ongelman siitä, missä säilytetään kansallisseuran arkisto. Kun se oli lähes aina puheenjohtajan tai sihteerin hallussa, ei ollut harvinaista, että tämän vaihtuessa ei arkisto aina siirtynyt automaattisesti seuraavaan paikkaan.¹⁰³³

Forssan kansallisseuran pöytäkirjoja 1960- ja 1970-luvuilla seuraamalla voi vetää kaksi päälinnimmäistä johtopäätöstä: aktiivinen ja usein – 4-6 kertaa vuodessa – kokoontuva johtokunta yritti vetää "perässä" huomattavasti passiivisempaa jäsenkuntaa, josta osa aina jätti jäsenmaksunsa maksamatta. Yhdistyksen sihteerin kuvaus syyskuulta 1965 on paljon puhuva: "Mutta tiistaina ennen tilaisuutta luulin paikalle tulevan vähintään sata henkeä, kun paikalla oli itse ministeri Huurtamo. Ihmettelin silloin ja ihmettelen vieläkin, ovatko forssalaiset porvarit niin ahdaskatseisia, niin omissa ympyröissään pyöriviä, etteivät he halua laajentaa näkemyspiiriään silloinkaan, kun siihen olisi oiva tilaisuus. Henkinen valppaus puuttuu kokonaan, niin se vaan on. On ilmeisesti niin, että tavallista ihmistä eli poroporvaria, ei kiinnosta muu kuin se, mikä välittömästi koskettaa omaa reviiriä ja elinympyrää."¹⁰³⁴

Merkille pantavaa pöytäkirjojen liitteiden tilasto-osissa on se, että yhdistyksen jäsenmäärä saavutti huippunsa 1960-luvun alussa ollen esimerkiksi vuonna 1963 jo 203, mutta laski sitten seuraavan vuosikymmenen aikana jopa noin sataan maksavaan jäseneseen. Yhdistyksen johto ei kuitenkaan pyrkinyt jäsenkunnan aktivoimiseen esimerkiksi kutsumalla väkeä koolle muuten kuin pakollisiin kevät- ja syyskokouksiin. Kansallisseuran taloudelle tärkeä bingo toiminta tulee hyvin esiin kokousten pöytäkirjojen liitteistä.¹⁰³⁵

---

¹⁰³⁰ Ilkka Suomisen haastattelu 17.12.2009.

¹⁰³¹ Lasse Willmanin haastattelu 15.12.2009.

¹⁰³² Jorma Harjusen haastattelu 21.10.2009.

¹⁰³³ Lasse Willmanin haastattelu 15.12.2009.

¹⁰³⁴ Forssan kansallisseura 1961-1975. Pöytäkirjat. Jorma Pelto-Huikon hallussa.

¹⁰³⁵ Forssan kansallisseura 1961-1975

Entä Kärkölässä?

Toisessa hämäläisessä kunnassa Kärkölässä oli kokoomuksen tilanne aivan toisenlainen. Ensinnäkin kansallisseuran jäsenistö oli tuohon aikaan hyvin oikeistolaisesti ajattelevaa joukkoa, joka ”ei rakastanut Kekkoa ollenkaan”. Kansallisseuralla on pitkät perinteet paikkakunnalla, aina Suomalaisen puolueen ajoista saakka. Kuntavaaleissa kokoomus on ollut suuruudeltaan kolmas. Kunnan historiassa ei kuitenkaan ole koskaan ollut jyrkkää vastakkainasettelua eri poliittisten ryhmien välillä. Ehkä juuri viimeksi mainittu tekijä sekä kokoomuslaisuuden kannatuksen suuruus on vaikuttanut siten, että Kärkölässä ei ollut mitään ongelmia – Forssasta näin poiketen – tuoda esiin kokoomuslaista ajattelutapaa näkyvämminkin, vaikkei nyt ”liputtamisesta” puhuttaisikaan. Osoitus kekkosvastaisuudesta 1970-luvun alussa oli, että kun uskalsi vaatia menoa poikkeuslain taakse, heitettiin ulos kansallisseuran hallituksesta.¹⁰³⁶ On selvää jo tällä perusteella, että paikallisyhdistysten kirjo tässä suhteessa koko kentällä oli melkoinen.

Naantalın kansallisseuran erilainen asema

Kokoomuksen asema puolueena kaupungissa oli 1960-luvulle asti heikohko vahvasti vasemmistoenemmistöisessä kaupungissa. Kuntaliitoksen jälkeen, vuodesta 1964 lähtien kansallisseuran ja sen perustaman kunnallisjärjestön tilanne alkoi vahvistua, 1970-luvulla oltiin jo tasaveroisia sosialidemokraattien kanssa. Viimein kokoomuksesta tuli Naantalın suurin puolue.¹⁰³⁷

Kun sekä kokoomuksessa että SDP:ssä oli vahvoja paikallispoliitikkoja, oli pakko aloittaa yhteistyö, joka johti poliittiseen kulttuuriin, mitä voidaan kutsua ”konsensukseksi”. Tilanne oli kokoomuksen kannalta sillä tavoin myönteinen, että forssalaisista poiketen Naantalissa ei ole koskaan tarvinnut peittää puolueen tunnuksia; jopa julkisessa virassa olleet kokoomuslaiset ovat voineet vapaasti myös esiintyä kokoomuslaisina.¹⁰³⁸

Yhteistä Forssan kansallisseuran kanssa oli sen sijaan jäsenten heikko osallistumisaktiiviteetti, voidaan puhua vahvasti johtokuntavetoisesta toiminnasta. Kun yhdistyksen jäsenmäärä parhaimmillaan 1970-luvulla oli noin 100, oli näistä aktiivisia korkeintaan 10. Jo 1960-luvulla oli myös nähtävissä kansallisseuran ”ukkoutuminen”; nuoria oli vaikea saada mukaan.¹⁰³⁹

Naantalın asema tasavallan presidentin kesäkaupunkina on merkinnyt sitä, että kokoomuslaistenkin on ollut pakko suhtautua ainakin ulospäin presidentti Kekkoeseen vähemmän vihamielisesti kuin muualla. Tämä näkyi varsinkin poikkeuslakiprosessin aikana 1970-luvun alussa: vihanpitoa Kekkosen suuntaan ei ollut. Kaupungin poliitikkojen toiminta Kekkosen isäntinä monissa juhlatilaisuuksissa oli väkisinkin omiaan lieventämään suhteita häneen.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁶ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

¹⁰³⁷ Jukka Viljasen haastattelu 23.8.2010.

¹⁰³⁸ Sama

¹⁰³⁹ Sama

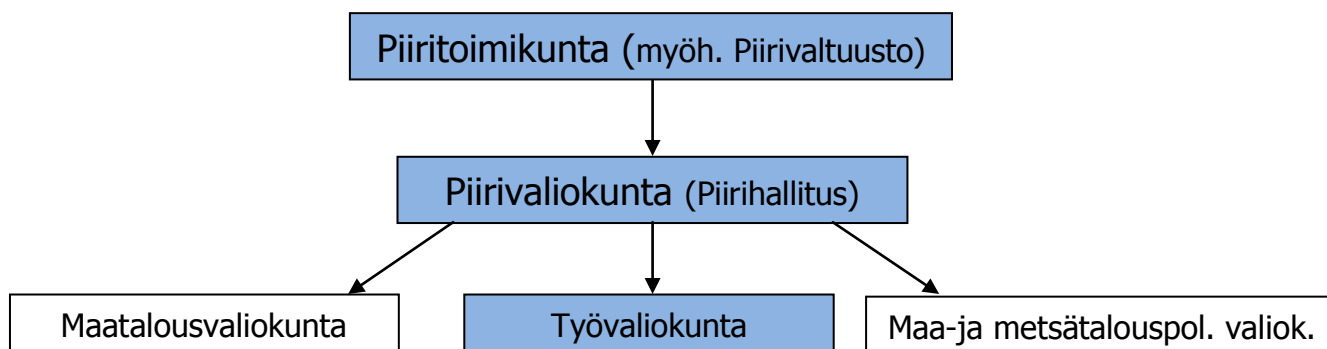
¹⁰⁴⁰ Sama

Myös Naantalissa on kunnallisjärjestön asema suhteessa kokoomuksen itsenäisyydestään kiinnipitävään valtuustoryhmään ollut heikko: mm. virkanimitysasiat on annettu kunnallisjärjestölle korkeintaan tiedoksi. Samoin Forssan ja muidenkin paikkakuntien tapaan ”politiikkaa” vierastettiin pitkään: kunnassa oltiin hoitamassa ”yhteisiä asioita”, ei politikoimassa.¹⁰⁴¹

Kenttäorganisaatio ja toiminnan muodot

Kokoomuksen kenttäorganisaation eli piirien *palkattu henkilöstö* oli 1960-luvun lopussa suurin piirtein samantapainen: piiritoimistossa oli päätoimisen toiminnanjohtajan alaisuudessa 2-4 muuta henkilöä, joista osa osa-aikaisia. Esimerkiksi melko suuren Etelä-Hämeen piirin piiritoimiston miehitys oli vuonna 1966 neljä päätoimista ja kaksi osa-aikaista työntekijää. Pienemmässä Karjalan piirissä oli päätoimisen toiminnanjohtajan lisäksi naisten ja nuorten piirien sihteeri sekä osa-aikainen toimistotyöntekijä. Samoin pienessä Pohjois-Savon piirissä oli toiminnanjohtaja, osa-aikainen kassanhoitaja sekä nuorten sihteeri. Tärkeintä oli kuitenkin se, että jokaisella 16 piirillä oli päätoiminen toiminnanjohtaja – taloudellisista vaikeuksista huolimatta.

Piirien luottamushenkilöorganisaatio puolestaan oli useimmiten seuraava (esimerkkinä Satakunnan piiri)¹⁰⁴²:

Kuvio 5. Kansallisen Kokoomuksen piiritason luottamushenkilöorganisaatio 1960-luvulla.

Piiritoimikunnan (myöhemmin piirivaltuusto) alapuolella työskenteli piirivaliokunta (sitten piirihallitus) sekä muutamia toimikuntia tai valiokuntia, joista tavallisimmat olivat maatalousvaliokunta sekä maa- ja metsätalouspoliittinen valiokunta heijastaen tässäkin puolueen kannattajakunnan rakennetta. Lisäksi muutamissa piireissä oli verotoimikunta ja yrittäjäjaosto (esimerkiksi Keski-Suomi). Vaaleja varten asetettiin yleisesti erillinen vaalitoimikunta.

Piirien toiminnassa keskeinen osa oli *koulutuksella*, josta osa tapahtui yhteistyössä keskus-toimiston kanssa. Koulutusmuodot olivat:

¹⁰⁴¹ Jukka Viljasen haastattelu 23.8.2010.

¹⁰⁴² Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70 .

- puolueen poliittiset seminaarit
- piiriliiton alueelliset neuvottelutilaisuudet
- kuntakurssit
- vaalitoimintaan liittyvät erikoistilaisuudet

Piirien välisessä toimintakilpailussa oli tapahtunut jonkin verran muutosta siten, että aikaisemmin aktiivisuudessa peräpäässä ollut Helsingin piiri oli onnistunut vuonna 1968 nousemaan jo kärkeen, toisaalta molemmat Hämeen piirit olivat edelleen menestyneet hyvin, seuraavassa toimintakilpailun tulokset:

Järjestötoimintakilpailut olivat tietenkin piirien kannalta kansallisseurojen aktivointia. Näitä kilpailuja oli järjestetty vuodesta 1947 lähtien. Palkinnot olivat lahjoituksina saatuja kiertopalkintoja. Lajit olivat säilyneet pienin muutoksin ennallaan. Vuonna 1960 jaettiin kansallisseurat kilpailuissa kahteen ryhmään, suuriin ja pieniin. Jakoperusteena oli paikkakunnan asukasluku.¹⁰⁴³

Piirien organisoima *koulutustoiminta* oli kansallisseuroja yhdistävä tekijä. Perinteisiä kohderyhmiä olivat yhdistysten puheenjohtajat ja sihteerit sekä vaalien tukimiehet. Myös edustajaehdokkailla järjestettiin koulutusta. Kunnallispolitiikkaan liittynyt koulutus organisoitiin aluejärjestöjen toimesta. Jo 1950-luvulta alkanut *kesäjuhlien* järjestäminen piirien toimesta jatkui 1960-luvulla, ensimmäisenä piireistä tämän käytännön aloitti Varsinais-Suomi. Samoin 1960-luvulla kokoomuksen monet piirijärjestöt olivat edelleen aloitteellisia *sosiaalityön* alueella. Esimerkiksi Turun seudulla tehtiin vuonna 1962 aloite vanhusten kotiapatarpeen selvittämisestä. Kerätyt tiedot luovutettiin Varsinais-Suomen sosiaalilautakunnille ja myös sosiaaliministeriölle. Muutamit piirit laativat myös asiantuntijoita käyttäen *maakuntaohjelman*.¹⁰⁴⁴

Kansallisseurojen toiminnan muodot olivat hyvin vakiintuneita, mutta jotakin oli tullut lisää 1950-luvulta lähtien: vakinaiset, sääntömääräiset kokoukset, kerhoillat, puhetilaisuudet, juhlat (varsinkin itsenäisyysjuhlat), vierailut muihin kansallisseuroihin, saunaretket, pikkujoulut jne. Piiritasolla julkaistiin usein omaa lehteä, joka ilmestyi jouluksi. Kansallisseuran rinnalle alettiin perustaa *kunnallisjärjestöjä tai –toimikuntia*. Nämä paikkasivat kansallisseurojen toiminnassa siihen asti olleen aukon, paikkakunnan yhteisten asioiden kehittämisen; päähuomio oli kohdistunut vain vaaleihin liittyviin kysymyksiin.¹⁰⁴⁵ 1970-luvulla *kunnallispoliittiset kysymykset* saivatkin yhä suuremman huomion kansallisseurojen toiminnassa, joten kyseessä oli samalla merkittävä taitekohta. Kunnallispoliittiset kysymykset myös aktivoivat enemmän jäsenistöä mukaan toimintaan. Toisaalta erillisiä kunnallisyhdistyksiä ei aina katsottu pelkästään myönteisesti, esimerkiksi Tampereella vaadittiin jo perustetun yhdistyksen lakkauttamista myöhemmin¹⁰⁴⁶. Myöhemmin 1970-luvun aikana kunnallispoliittinen toiminta ja koordinaatio valtakunnan tasolla saivat sitten emopuolueessa erittäin tärkeän sijan. Tähän teemaan palataan seuraavissa luvuissa.

¹⁰⁴³ Koivisto & Lainema, 114-115

¹⁰⁴⁴ Emt., 117-120

¹⁰⁴⁵ Nurminen 1999, 86

¹⁰⁴⁶ Närhi 1969, 56

Uusien kunnallisjärjestöjen toiminnan vakiinnuttamisen tiellä oli myös kokoomuslainen kulttuurinen malli, jossa oli mukana laajempaakin näkemystä: kunnioitettiin kunnallista lainsäädäntöä, joka on aina asettanut kunnallisen itsehallinnon ja valtuutetun aseman korkealle. Sen mukaan ei ollut sopivaa, että puoluejärjestöstä puututtaisiin kunnallisiin asioihin voimakkaammin, informaatiota sai kunnallisjärjestön kokouksissa antaa valtuuston asioista, mutta ei enempää.¹⁰⁴⁷ Kunnallispoliitikot katsoivat saaneensa valtuutuksen yhteisten asioiden hoitamiseen äänestäjiltä, eikä kokoomuksen järjestökenttää tarvinnut heidän mielestään kuunnella. Järjestöaktivistien mielestä heidän uhrautuva talkootyönsä sivuutettiin usein ensiksi mainittujen toimesta.¹⁰⁴⁸ Tässä puoluejohto joutui tunnustamaan käytännön realiteetit. Piirijärjestöissä todettiin, että toisin oli esimerkiksi SDP:ssä, jonka järjestökulttuurin mukaan valtuustoryhmä ei voinut tehdä päätöstä omasta kannasta valtuustoasiaan ennen kunnallisjärjestön kantaa.¹⁰⁴⁹

Huolimatta kasvutrendistä ja uusista kunnallisjärjestöistä oli kokoomus kuitenkin vielä paljon Keskustapuoluetta jäljessä. Viimeksi mainittu kasvoi 1960-luvun jälkipuoliskolla nimenomaan kunnallisjärjestöverkon tihentämisen johdosta. Niinpä Keskustapuolueen jäsenmäärä oli vuonna 1970 jo lähes 290.000 kunnallisjärjestöjen määrän noustua muutamassa vuodessa 311:sta 336:een.¹⁰⁵⁰ Paikallisosastoja oli vuoden 1969 lopussa melkoinen määrä, yhteensä 2.751. Lisäksi puolueessa oli vuonna 1967 415 rekisteröimätöntä paikallisosastoa ja 120 rekisteröimätöntä kunnallisjärjestöä. Voimakkain Keskustapuolueen organisaatio oli siellä, missä ihmisiä oli vähiten ja heikoin siellä, missä väkeä oli eniten.¹⁰⁵¹

Kokoomuksessa uusi järjestömuoto olivat myös *aluejärjestöt*, joita perustettiin lähinnä suuriin kaupunkeihin, Espooseen, Tampereelle jne. Aluejärjestöjen poliittinen painoarvo arvioitiin kuitenkin aluksi suhteellisen vähäiseksi. Alussa myös niiden toiminta etsi vielä uriaan. Aluejärjestöt oli perustettu yhteistoimintaa varten, mutta niillä ei ollut omaa identiteettiä.¹⁰⁵²

Kokoomuksen järjestöllinen tilanne oli 1960-luvun lopulla *kaksijakoinen*: toisaalta ulkoisesti järjestökenttä kasvoi uusilla jäsenillä – ottaen tosin huomioon puolueen tilastojen epäluotettavuuden – ja uusilla kansallisseuroilla, mutta toisaalta puolueen perustataso, kansallisseura, oli edelleen toiminnallisesti vain muutaman aktiivin varassa muiden tyytyessä maksamaan – vastentahtoisesti – jäsenmaksun. Kun katsellaan aineistoa muutaman vuoden päähän, näyttää siltä, että muutos oli kuitenkin jo oven takana. Varsinais-Suomen kokoomuksen historiikissa esitetään, että mainittujen kunnallistoimikuntien perustamisen lisäksi kokoomuksen johdossa vahvistui modernisaatiokehitys: vuonna 1968 50-vuotistaivaltaan juhlineessa kokoomuksessa oli otettu huomioon ”yhteiskunnan voimakkain politisoitumisen ja puolueiden roolin muutoksen synnyttämät odotukset ja haasteet”.¹⁰⁵³ Myös naiset tulivat aikaisempaa huomattavasti aktiivisemmin mukaan toimintaan ”ukkokerhojen” rinnalle, omaten nuoria huomattavasti enemmän lojaliteettia emopuoluetta

---

¹⁰⁴⁷ Jussi Kökön haastattelu 19.1.2010.

¹⁰⁴⁸ Nurminen emt., 6

¹⁰⁴⁹ Jussi Kökön haastattelu 19.1.2010.

¹⁰⁵⁰ Kääriäinen 2002, 120-121

¹⁰⁵¹ Isohookana-Asunmaa 2006, 169

¹⁰⁵² Särkijärvi & Särkijärvi 1993, 7

¹⁰⁵³ Kunttu 2001, 42-43

kohtaan.¹⁰⁵⁴ Viimeksi mainittu havainto pitää varmasti paikkansa, mutta "modernisaatiokehitys" oli vielä tässä vaiheessa enemmän paperilla.

Vertailuna kannattaa todeta, että Keskustapuolueeksi vuonna 1965 muuttunut entinen Maalaisliitto oli aloittanut vastaavan modernisointi- ja uudistustyön jo kokoomusta aikaisemmin, vuodesta 1963 lähtien. Keskustan puolue toimisto organisoitiin uudelleen, ja kenttäverkostoa tihennettiin piirikohtaisten väestökeskustoimikuntien ohjauksessa uusilla osastoilla. Lisäksi maaseudulla aloitettiin ns. K-parlamentit.¹⁰⁵⁵

Kokoomuksen jäsenistön kasvu perustui osaltaan kansallisseurojen tarjoamiin luottamus- henkilöpaikkoihin, ei niinkään pelkkien rivijäsenten rekrytointiin. Huomioon on myös otettava jo mainitun yhteiskunnan vasemmistolaisuuskehityksen aiheuttama vastareaktio, haluttiin tehdä jotakin myös käytännössä; tässä kokoomus oli sopiva kanava ja foorumi. Tämä trendi jatkui vielä 1970-luvun puolelle.

Yksi keskeisimmistä ulkoisista tekijöistä oli edelleen – jos kohta heikentyneenä – *kommunismi* ja siihen suhtautuminen. Puolueen perinteinen oikeistosiihi piti kuitenkin asiaa kuuluvasti esillä, esimerkiksi vuoden 1965 puoluekokouksessa Jyväskylässä Junnila esitti tämän näin: "Kommunistien solutustyö jatkuu kaiken aikaa, ja se on meidän maamme vapaudelle jatkuva vaara. Me vanhempi polvi olemme tästä tietoisia, mutta kokemattomasta nuorisosta ei voi sanoa samaa. Kuka aukoo nuorison silmät?" Juuri valittu puheenjohtaja Rihtniemi vastasi tähän korostaen, että "Kyllä joka ainoassa tilaisuudessa on tuotu esiin kommunismin vaarat, me olemme pyrkineet pitämään kommunismin vastaista taistelua edelleen keskeisenä ongelmana".¹⁰⁵⁶

Kommunismin vaaraa pidettiin aiheellisena myös puolue toimistossa vielä 1960-luvun puolivälissä. Esimerkiksi järjestösihteeri Rantala oli tehnyt aiheesta muistion, jonka teemana oli "Kommunismin vähentäminen Suomesta". Kirjoittaja ehdotti ennen kaikkea yhteiskunnallisten olosuhteiden parantamista: "Isänmaasta puhumalla ei henkilöä saada pois kommunismin piiristä, on korjattava epäkohdat, on ryhdyttävä konkreettisiin toimenpiteisiin. Pienviljelijöiden, metsätyömiesten jne. olosuhteiden helpottaminen on keskeistä, kirjallinen vaalityö on vaikeaa, on tyydyttävä lähettämään postissa oikeaan sävyyn laadittuja painotuotteita, väärällä sävyllä voi olla päinvastainen vaikutus."¹⁰⁵⁷

Kommunismin "peikon" ohella oli piiristä riippumatta kokoomuksen rivijäsenelle ja yhtä hyvin kunnanvaltuutetulle leimallista myös edelleen *kielteinen suhtautuminen puoluepolitiikkaan*. Puolueen johto oli hienovaraisesti pitänyt asiaa esillä jo 1940-luvun lopulta, mutta ns. poliittinen kasvatus ei vielä kantanut hedelmää, eikä toisaalta keskustuimistosta uskallettu ryhtyä voimakkaammin asiaa vaatimaan. Esimerkiksi kun puolueen uusi tiedotuspäällikkö vieraili kotimaakunnassaan Lapissa vuonna 1966 ja yritti puhua kokoomuslaisesta kunnallispolitiikasta, sanottiin vieraalle jyrkän kielteiseen sävyyn: "Et kai ole tuomassa politiikkaa kuntiin!" Vasta 1970-luvun aikana tapahtui tässä selvä muutos: politiikka tuotiin keskustuimiston johdolla voimalla myös kokoomukseen.¹⁰⁵⁸

¹⁰⁵⁴ Vares 2009, 238

¹⁰⁵⁵ Kääriäinen 2002, 120-121

¹⁰⁵⁶ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1965 puoluekokous Jyväskylässä. Pöytäkirja.

¹⁰⁵⁷ Harri Holkeri. HH. PM Kommunismin synty Suomessa, kannatus ja sen vähentäminen. OR (Onni Rantala).

¹⁰⁵⁸ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

Sääntöjen muutos, uusia ohjelmia ja suunnitelmia

Kokoomus piti ylimääräisen puoluekokouksen Hämeenlinnassa keväällä 1966 etupäässä sääntömuutoksen ja uusien ohjelmien käsittelyn vuoksi. Sääntöjen muuttamisessa keskeistä oli vanhan *tarkoitussykälän uudistaminen*. Uudistusta esitteli tässäkin kokouksessa järjestötoimikunnan puheenjohtaja Veikko Sjöblom.

Sjöblomin mukaan ”tarkoitussykälä on ollut vuodesta 1919 lähtien samanlainen kaikissa puoluejärjestöjen säännöissä, joten tähän on nyt katsottu tarvittavan muutosta”. Toinen kohta koski uusia jäsenliittoja, joina oli tähän asti erikseen säännöissä mainittu naisten ja nuorten liitot, mutta ei vielä juuri perustettua Tuhatkuntaa. Valmistelussa oli katsottu, että ei ole syytä ryhtyä enää luettelemaan kaikkia jäsenliittoja, vaan pykälä muutettiin nyt muotoon ”tai muukin valtakunnallinen liitto”, jolla tarkoitettiin juuri Tuhatkuntaa. Kolmanneksi sääntöihin lisättiin maininta kunniapuheenjohtajasta, jona toimi Jussi Saukkonen. Neljäs muutos koski puoluehallituksen jäseniä ja suhdetta eduskuntaryhmään. Vuonna 1959 hyväksytyissä säännöissä oli maininta, minkä mukaan ”hallitukseen valittavien enemmistön tulee olla muita kuin eduskuntaryhmän jäseniä”. Nyt lähdettiin siitä, että säännöissä ei tätä määritellä erikseen. Myös piiritoimikuntien asemaa oli järjestötoimikunnassa pohdittu päätyen siihen, että piiritoimikunnat pitäisi muuttaa piirivaltuustoiksi ja piirivaliokunnat piirihallituksiksi. Tämä kohta siirtyi kuitenkin seuraavaan puoluekokoukseen. Piirien nimeen tuli nyt ”kokoomus”-sana, esim. Lapin kokoomus r.y.¹⁰⁵⁹

Kokous hyväksyi myös kulttuuripoliittisen ohjelman sekä uuden ”Käytännöllispoliittisen ohjelman” teemalla ”Kohti huomispäivän yhteiskuntaa”.¹⁰⁶⁰

Vuoden 1967 varsinainen puoluekokous Tampereella pyrki uudistamaan puoluetta uusilla linjauksilla, jotka olivat seuraavat:

- uusia puhujavoimia eri ammattialoilta
- aluejärjestöjen toiminnan kehittäminen
- nuorten ja naisosastojen iskukykyisyyden lisääminen
- jäsenhuolto = rynnäkkö talvella 1967
- jäsenmaksujen periminen pankki- tai postin kautta
- jäsenmaksun korottaminen perheen ensimmäiseltä jäseneltä
- uusien sääntöjen hyväksyminen piireissä ja kansalliseuroissa

Ehkä käytännössä vielä merkittävämpi oli puoluesihteerin Holkerin puheenvuoro Virkkusvaalien jälkeisessä puoluevaltuuston kokouksessa keväällä 1968, uutta oli varsinkin julkisuuden ja avoimuuden merkityksen korostaminen puolueen toiminnassa: ”Suuria muutoksia on tulossa, mm. puoluelait, Vennamon menestys on merkittävä asia, uusia toimintamuotoja haetaan, aktiivisuus ja julkisuus keskeisiä asioita, poliittisten salaseurojen aika kaukana takanapäin.”¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1966 ylimääräinen puoluekokous Hämeenlinnassa. Pöytäkirja.

¹⁰⁶⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1966 ylimääräinen puoluekokous Hämeenlinnassa. Pöytäkirja.

¹⁰⁶¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 27.5.1968.

Holkerin arvion mukaan koko puoluelaitos oli vanhakantaisessa tilassa, oli pakko uudistua, näin ei voida mennä uudelle vuosikymmenelle. Huomionarvoinen oli myös Holkerin kannotto "oikeiston" käsitteen ongelmallisuudesta. Liberaalien puheenjohtaja oli puoluesihteerin mukaan tehnyt mielenkiintoisen avauksen ehdottamalla yhteistyötä.¹⁰⁶²

Puoluevaltuuston juhlakokous kokoomuksen *50-vuotisjuhlan* kunniaksi pidettiin 8.12.1968. Ohjelma koostui ulkomaisten vieraiden tervehdyksistä, professori Edwin Linkomiehen ja hallitusneuvos Arvi Salmisen muotokuvien paljastuksesta, kunniajäsenten nimittämisestä ja juhlamitalien jaosta.¹⁰⁶³

Keskustoimiston miehitys 1960-luvun lopulla

Kokoomusta johti tammikuulle 1971, sairastumiseensa ja poismenoonsa asti, vuonna 1965 puheenjohtajaksi valittu Juha Rihtniemi, jonka asema oli tässä vaiheessa jo vahva ja arvostettu, varsinkin hänen loistavan, ihmisiin vetoavan esiintymistaitonsa ansiosta.¹⁰⁶⁴

Kokoomuksen keskustoimiston miehitys alkoi varsinkin puoluetukirahojen tultua käyttöön selvästi kasvaa, mikä kertoo juuri taloudellisen tilanteen vakiintumisesta, uskallettiin palkata lisää henkilökuntaa.¹⁰⁶⁵ Ero vielä 1950- ja 1960-luvun alkuun on huomattava, esimerkiksi vuonna 1956 oli keskustoimistossa vasta noin 10-12 päätoimista työntekijää. Seuraavassa on keskustoimiston miehitys vuonna 1968, henkilöiden määrä oli jo yhteensä 18, lähes neljä kertaa enemmän kuin vertailuvuonna 1945: (indekseihin: 1945=1, 1968=3.8):

Puoluesihteri Harri Holkeri, järjestöpäällikkö Veikko Tavastila, talouspäällikkö Lasse Stråhle, tiedotuspäällikkö Jouni Mykkänen, tutkimussihteri eversti evp. Rikhard Hurme, järjestösihteri Veikko Lehterä, ohjelmapäällikkö Vilho A. Koiranen, 1.2 alkaen tutkimuspäällikkö Allan Kankkunen, 1.3 alkaen talousosaston jaostopäällikkö majuri evp. Kaarlo Saurama, painaja Leo Lindström sekä toimiston sihteerityövoima, yhteensä 10-13 henkilöä. Sivutoimisena varainkerääjänä toimi herastuomari Eino Haapanen.¹⁰⁶⁶ Melko pian Rihtniemen ja Holkerin johtokauden alettua muutettiin puolue-toimiston siihenastiset "sihteri"-nimikkeet "päälliköiksi".¹⁰⁶⁷

Puoluevaltuuston asettamat *toimikunnat* – joista ajan uutta henkeä edusti mm. radio- ja tv-toimikunta – olivat:¹⁰⁶⁸

- kansainvälisten asioiden toimikunta
- kulttuuripoliittinen toimikunta
- maa- ja metsätalouspoliittinen toimikunta
- radio- ja tv-toimikunta

¹⁰⁶² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 27.5.1968.

¹⁰⁶³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 8.12.1968.

¹⁰⁶⁴ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

¹⁰⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1967-68. Kokous 24.4.1968. Liitteet.

¹⁰⁶⁶ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1965-1969; Keskustoimiston henkilökunta 1943-1999 PTA:n moniste.

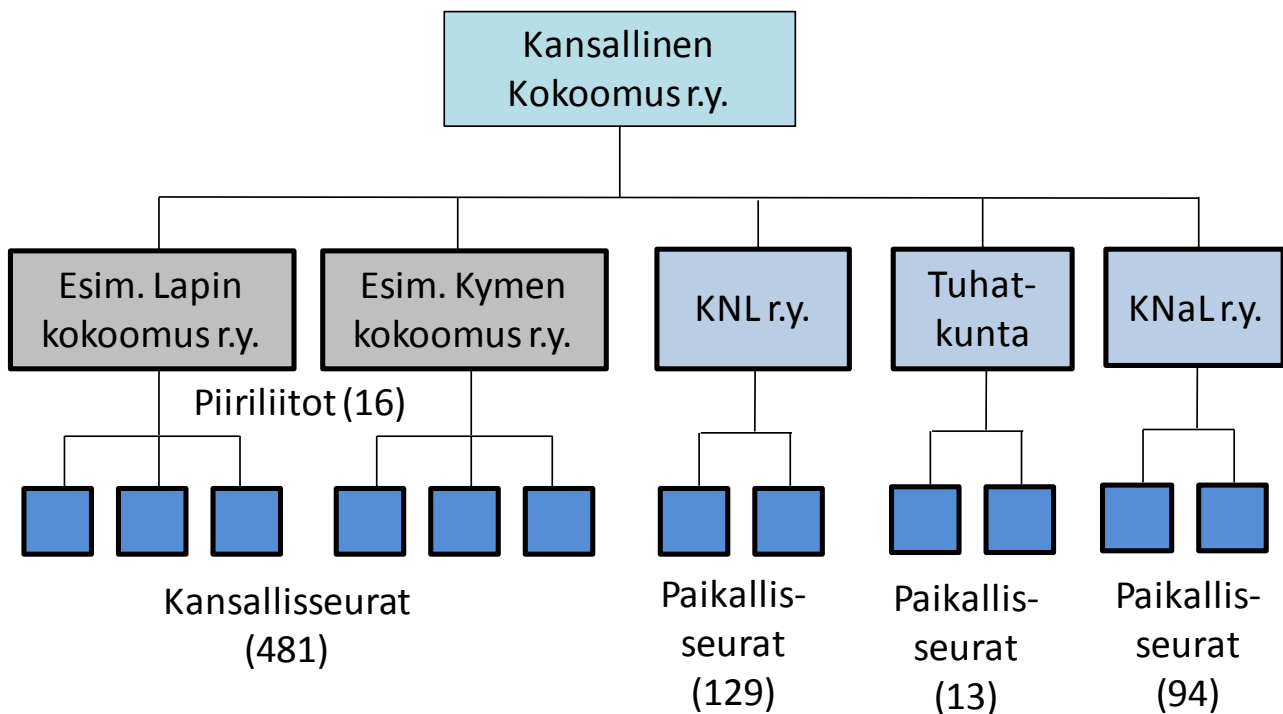
¹⁰⁶⁷ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

¹⁰⁶⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1969-70. Kokous 17.6.1969.

- järjestötoimikunta
- yrityspoliittinen toimikunta
- ohjelmatoimikunta

Rihtniemen valinnan ja vuoden 1966 eduskuntavaalien jälkeen otettiin käyttöön ns. *varjo-hallitusjärjestelmä*, joka toimi seuraaviin eduskuntavaaleihin saakka. Kokouksiin kutsuttiin eri alojen asiantuntijoita, ja valmisteltiin vaihtoehtoisia ehdotuksia Paasion hallitukselle.¹⁰⁶⁹

Edellä jo esiteltiin puolueen järjestöllisen tilanteen kehitystä, seuraavassa esitetään vielä kootusti puolueen organisaatio vuoden 1969 alussa:

Kuvio 6. Kansallisen Kokoomuksen organisaatio 1960-luvun lopussa. (KNL= Kokoomuksen Nuorten Liitto, KNaL=Kokoomuksen Naisten Liitto; myös näillä liitoilla oli piirijärjestöt).

Jäsenmäärän (73.127) nousu oli nyt pysähtynyt, varsinkin kun mukaan laskettiin vain kaikki todelliset jäsenet (keskustoimiston oma ilmoitus). Jos edelleen mukaan laskettaisiin myös KNL:n (67.000) ja KNaL:n (15.000) ilmoittamat jäsenmäärät, mentäisiin jo paljon yli 100.000 jäsenen, joten jäsenluvuissa oli paljon "ilmaa".

Lisäksi puolueyhteisöön luettiin edelleen puolueen tukijärjestöt: *Kokoomuspuolueen Säätiö*, *Kansallissäätiö* ja *Snellman – Säätiö*. Omaa kurssikeskusta ei vielä ollut, mutta kurssikeskustoimikunta toimi edelleen. Kokoomuksen "uloimmasta kehästä" ei vielä kukaan paljon tukea saanut.

¹⁰⁶⁹ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

Äänenkannattajat ja omat järjestölehdet

Kokoomuksen äänenkannattajia oli 1960-luvun lopulla enää 10, joiden yhteispainosmäärä oli 450.000. Levikiltään suurimmat lehdet olivat Uusi Suomi ja Aamulehti sekä Satakunnan kansa. Puolue osallistui aktiivisesti äänenkannattajien levikkityöhön.

Nykypäivä uudistettiin poliittisideologiseksi aikakauslehdeksi. Puolueen omat lehdet ja niiden levikki oli seuraava:¹⁰⁷⁰

- Nykypäivä: 14.556 (v. 1967: 15.378)
- Nuori Oikeisto 4.696 (v. 1967: 4.372)
- Suomen Nainen 4.804 (v. 1967: 4.760)
- Tuhatkunta 3.800 (v. 1967: 3.500)

Asetelman mukaan lehtien levikit olivat jonkun verran laskeneet. Vielä tuolloin ei niitä jaettu jäsenmaksun maksaneille automaattisesti.

Aina ongelmallinen talous

Kokoomuksen talous oli saatu 1960-luvun alkuun mennessä pääosin kuntoon velkojen maksua myöten. Suurin taustatekijä tähän oli ns. keskitetty keräysjärjestelmä, joka koitui puolueen hyväksi joidenkin piirien ainakin lievästi protestoidessa. Huomattava on tosin myös saatu merkittävä lahjoitus, johon jo edellä viitattiin.

Erittäin olennainen asia kaikkien puolueiden, ei vain kokoomuksen, kannalta oli eduskunnan joulukuussa 1966 säätämä *laki puoluetuesta*, joka vietiin läpi Paasion kansanrintamahallituksen voimin äänin 127 - 53. Puoluetuki tuli voimaan vuoden 1967 alusta lukien. Ensimmäisenä vuonna puoluetuki maksettiin eduskuntaryhmille, mutta jo vuoden 1968 alusta puoluetukea alettiin maksaa suoraan puolueille. Sen suuruuden perusteeksi otettiin puolueen kansanedustajien lukumäärä.¹⁰⁷¹ Puoluetuen mahdollistavaa lainsäädäntöä valmistelussa olivat puolueiden edustajat, kokoomuksesta silloinen puoluesihteerin Harri Holkeri. Hän kannatti komiteassa puoluetukea, koska piti sitä demokraattisena tapana tukea puolueita taloudellisesti, mutta tilanne oli puoluesihteerin kannalta ristiriitainen, koska oli tiedossa, että kokoomus puolueena vastusti siinä vaiheessa voimakkaasti uutta tukijärjestelmää.¹⁰⁷²

Tuen vastustajat, kuten kokoomuksen luottamushenkilöiden enemmistö, pelkäsivät puoluetuen olevan pois aikaisemmista yhdistysten tukimuodoista.¹⁰⁷³ Piiritasolla nähtiin puoluetuen myös "laimentavan" poliittisen toiminnan merkitystä. Tampereen kansallisseuran historiikissa todetaankin, että "vapaaehtoinen innostus väheni ja puolueet itsenäistyivät, ne alkoivat vieraantua jäsenistään".¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷⁰ Yhteenveto Kansallisen Kokoomuksen toiminnasta vuosilta 1967 ja 1968 jne.

¹⁰⁷¹ Ks. esim. Mickelsson 2007, 215

¹⁰⁷² Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹⁰⁷³ Sama

¹⁰⁷⁴ Pitkänen 1989, 75

Ensimmäiseksi torjuvan kannan puoluetukeen otti kokoomuksen eduskuntaryhmä syksyllä 1966, minkä jälkeen puoluehallitus totesi kokouksessaan joulukuussa 1966 yhtyvän eduskuntaryhmän kantaan, minkä mukaan *puolueita ei pitäisi tukea valtion varoin*. Puoluehallitus totesi kuitenkin tämän jälkeen, että ”puoluetuen tultua hyväksytyksi, kokoomuksella ei ole muuta mahdollisuutta kuin vastaanottaa puoluetuki toimintansa vahvistamiseksi ottaen huomioon muuttuvan tilanteen”.¹⁰⁷⁵

Puoluetuen merkitystä selosti opposition kannalta valtuustolle vuoden 1967 talousarvion esittelyn yhteydessä myös talouspäälikkö Pusa. Hänen viestinsä oli, että ”Puoluetukipäättös heikentää oppositiota selvästi, hallituspuolueet saavat 750 vanhaa miljoonaa ja oppositiopuolueet 250 vanhaa miljoonaa (noin 4.5 milj. euroa), joten kokoomuksen eduskuntaryhmän kanta on myös puoluetaktisesti selvä, jalat maassa, vaikka rahaa tulee, velat on pyrittävä ensin maksamaan pois, joten mihinkään varsinaisiin laajennuksiin ei ole varaa, nyt voidaan lopulta vakiinnuttaa se lupaus, että piirijärjestöille annetaan joku summa, mitä lupausta ei ole voitu pitää. Pitää myös kitkeä pois se käsitys, ettei omaa varainhankintaa enää tarvita, mikä ei tietenkään pidä paikkaansa, tukijoiden maksuja ei tiedetä etukäteen, Ruotsissa aluksi tämä aleni, kun saatiin valtion rahaa puolueille”.¹⁰⁷⁶

Myös puoluesihteri Holkeri toppuutteli valtuutettuja liiasta optimismista talouden suhteen.

Luonnollisesti puoluetuki¹⁰⁷⁷ tuli vaikuttamaan merkittävästi puolueiden talousarvioiden rakenteisiin. Niinpä kokoomuksen talousarvio vuodelle 1967 oli selvästi toisenlainen rakenteeltaan kuin edelliset: puoluetuen osuus tulopuolesta oli nyt yli puolet, 57 %. Seuraavassa talousarvion pääkohdat:

KANSALLISEN KOKOOMUKSEN TALOUSARVIO VUODELLE 1967 (mukana puoluetuki)¹⁰⁷⁸

Kulut 1967

-palkat	240.000
-muut	87.000
-järjestötoiminta	850.000 (piireille 435.000)
-tiedotustoiminta	170.000
-vaalikulut	250.000
-edellisten vuosien alijäämä	550.000
Yhteensä	2.266.000

¹⁰⁷⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1964-67. Kokous 20.12.1966.

¹⁰⁷⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 20.11.1966.

¹⁰⁷⁷ Vertailuna voi todeta, että Kansallisen Kokoomuksen puoluetuki oli vuonna 2008 4,5 milj. euroa, joka oli noin 56 % kaikista tuotoista. Nykypäivä-lehti 14.8.2009.

¹⁰⁷⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-1967. Kokous 28.9.1966. Liitteet.

Tuotot 1967

-jäsen- ja tukimaksut	815.000
-arpajaiset	40.000
-julkaisutuotot	50.000
-valtion avustus	1.300.000

(=puoluetuki, ei talousarviossa tällä nimellä)

Yhteensä: 2.266.000 (noin 3 milj. euroa; 150.000 euroa vuonna 1947)

Puoluetuki käytettiin kokoomuksen sisällä vuoden 1968 tilinpäätöksen mukaan seuraaviin kohteisiin:¹⁰⁷⁹

-toimihenkilökulut	350.000
-järjestöjen ja lehtien avustaminen	501.900
-vaalitoiminta	335.000
-hallinto ja kustannustoiminta	55.000
-ylijäämä	394
	yht. 1.300.000

Suurin osa puoluetuesta meni ym. luettelon mukaan puolueen omien järjestöjen ja lehtien avustamiseen, seuraavaksi suurimmat menoerät olivat toimihenkilökulut ja vaalitoiminta.

Puoluetuen jälkeen toiseksi suurin tuloerä olivat jäsen- ja tukimaksut. Verrattuna 1960-luvun alkuun ja 1950-lukuun oli arpajaisten osuus vähentynyt murto-osaan. Vaikka puolueen taloudessa oli edelleen ongelmia, oli se saatu nyt kuitenkin myös tulojen osalta vakaammalle kannalle, paremmin ennakoitavaksi, budjetissa ei ollut enää "ilmaa" kuten vielä 1950-luvulla oli ollut. Kansallisseuran henkilöjäsenmaksu vuodelle 1967 oli vaatimattomat 50 penniä (noin yksi euro).

1960-luvun lopulla perustettiin elinkeinoelämän muutamista johtajista koostuva ns. "*kummisetäkerho*", jonka ainoa tehtävä oli huolehtia kokoomuspuolueen varojen keruusta. Ryhmän vetäjä oli vuorineuvos Tuomas Kettunen ja jäsenenä mm. KOP:n pääjohtaja Matti Virkkunen sekä vakuutusyhtiö Pohjolan pääjohtaja Tauno Angervo. Ilkka Suomisen mukaan tämä ryhmä "säestäjineen" istui usein yhdessä pohtimassa kokoomuksen talousongelmia ja pitäen luonnollisesti yhteyttä puheenjohtaja Rihtniemeen.¹⁰⁸⁰

Kevään 1967 puoluevaltuustossa käytiin puoluetuesta erittäin vilkas keskustelu, nyt vaadittiin mm. heikkojen piirien tukemista vahvempien kustannuksella. Puoluesihteerä Holkeri vastasi tähän, että se ei ole mahdollista, kyllä "koko ruumis kärsii silti, rahan puute on joka piiriliitossa".¹⁰⁸¹ Puolueessa olikin selkeät perusteet eri piirien tuelle, jotka olivat:

¹⁰⁷⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1969. Kokous 18.4.1969. Liitteet.

¹⁰⁸⁰ Ilkka Suomisen haastattelu 17.12.2009.

¹⁰⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 5.4.1967.

-kansanedustajien lukumäärä
-piirin toimintakustannukset ml. matkakustannukset ottaen huomioon etäisyys seuroihin
-oma varainhankinta, sitten tasoitus poliittisin perustein

Jaossa oli yhteensä 435.000 mk, piireille oli varattu palkinnoiksi mm. jäsenkeräyksestä rahapalkintoja, esim. paras piiri 2.000 mk jne. Puolueen tuki piireille vuodelle 1967 jakaantui seuraavasti (yhteensä 416.000):¹⁰⁸²

1. Helsinki 50.000
2. Uusimaa 28.000
3. Varsinais-Suomi 35.000
4. Satakunta 32.000
5. Etelä-Häme 40.000
6. Pohjois-Häme 45.000
7. Karjala 19.000
8. Kymenlaakso 19.000
9. Mikkeli 24.000
10. Pohjois-Savo 27.000, (tuettu erikseen, piirillä vaikeuksia)
11. Pohjois-Karjala 17.000
12. Vaasa 37.000
13. Pohjois-Pohjanmaa 23.000
14. Kainuu 17.000 (maksettu 2000 mk ylimääräistä)
15. Lappi 22.000 (piirin tavoite 20.000, joten ylitettiin)

Eniten keskustoimiston tukea sai Helsingin piiri ja vähiten Kainuun ja Pohjois-Karjalan piirit. Jako noudattaa hyvin mm. piirien jäsenmääriä.

Piirien talous

Aika hyvin kokoomuksen piirien taloudellista tilannetta 1960-luvun lopulla kuvaa Vaasan piirin toimintakertomus vuodelta 1966, missä samalla vielä analysoitiin menneitä eduskuntavaaleja: "Taloutta ei ole voitu noudattaa, tuloja ei ole kertynyt suunniteltua määrää, mistä on seurannut menopuolen karsinta, alijäämä on 10 %, pahiten petti vaalitalousarvion tuottoapuoli, jäsenmaksupuoli ei ole parantunut, muutamat seurat ovat kuitenkin piristyneet ja selvinneet ainakin osaksi rästeistään."¹⁰⁸³

Pohjois-Pohjanmaan piirin kertomuksesta tulee hyvin ilmi piirin talouden tulopuolen rakenne: "Kansallinen kokoomus maksaa toiminnanjohtajan palkan, lisäksi olivat arpajaistulot, *kannattajajäsenmaksut*, lehti-ilmoitusmaksut, lahjoitukset, kansallisseurojen piiriverot, jotka ovat olleet alimitoitettut. Kannattajajäsenhankinta on ollut olematonta, kansallisseurat saavat vastikkeetta kannattajajäsentuon itselleen lyhentämättömänä."¹⁰⁸⁴

¹⁰⁸² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 5.4.1967. Liitteet.

¹⁰⁸³ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1965-66.

¹⁰⁸⁴ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1965-66.

Hyvä kuvaus talouden ongelmakohdista oli myös seuraava, *Vaasan* piirin toimintasuunnitelma, jossa olennainen kritiikki talouden tilanteesta kohdistui edelleen "kitsaaseen" jäsenistöön, joka ei mielellään maksanut jäsenmaksuja, muusta puhumattakaan. Tilanne ei siis kaikissa piireissä ollut vielä tältä osin juuri parantunut. "Varainhankintapohja oli liian kapea, hyvinvointi luo kitsautta, ei olla valmiita uhraamaan omalle aatesuunnalle juuri mitään varoja, pääosa kokoomusväestä ei maksa puolueelle muuta kuin korkeintaan jäsenmaksun ja senkin muristen".¹⁰⁸⁵

Seuraavassa on tarkemmin eriteltyä *Pohjois-Pohjanmaan* piirin talousarvio vuodelle 1967¹⁰⁸⁶. Vertailuna todettakoon, että esimerkiksi paljon suuremman *Varsinais-Suomen* piirin talousarvion loppusumma oli samalta vuodelta noin kolminkertainen eli 140.000 mk. Euroiksi muutettuna (vuoden 2004 taso) summa vastaa noin 190.000 euroa¹⁰⁸⁷.

Tulot:

- toiminnanjohtajan palkka-avustus puolueelta 12.000
- toiminta-avustus 4.000
- arpajaistuotto 2.000
- piirivero 6.000
- piiriliiton kannatusmaksut 2.500
- erikoiskeräys 14.400

yhteensä: 41.500

Menot:

- palkat 12.000
- huoneisto 6.000
- toimisto 2.500
- koulutus 1.500
- tiedotus 1.500
- pankkilainan korot 300
- avustus nuorten piirille 2.000
- palkkiot ja lahjat 300
- vaalitoiminta 6.000

Yhteensä: 41.500

Puolue maksoi piirien toiminnanjohtajien palkat, millä menettelyllä varmistettiin se, että piirissä säilyi vakituinen toimi. Samalla tietysti myös varmistettiin piirijohtajien lojaliteetti puolueelle. Aikaisemmin piirit maksoivat itse po. palkan, mistä seurasi, että toiminnanjohtajan vakanssi saatettiin jättää piirissä täyttämättä. Tulopuolella arpajaisten merkitys oli selvästi pienempi kuin aikaisempina vuosikymmeninä, mikä oli suurin rakenteellinen muutos. Palkkojen lisäksi suurimmat menoerät olivat useimmiten huoneistomenot sekä varautuminen tuleviin vaaleihin.

¹⁰⁸⁵ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

¹⁰⁸⁶ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

¹⁰⁸⁷ www.telemail.fi/mauri.rasanen.rahan_arvon_muutos.htm

Piirien talous vaihteli kuitenkin huomattavasti, joissakin vanhat ongelmat jatkuivat, joissakin piireissä taas päästiin jo positiiviseen tulokseen tilikaudelta. Pohjois-Pohjanmaalla, Vaasassa ja Satakunnassa oli ongelmia, kun taas Varsinais-Suomessa ja Karjalassa oli onnistuttu talouden osalta hyvin. Kritiikkiä tuli sekä jäsenistön että myös keskustoimiston suuntaan, joka ei piirien mielestä ollut hoitanut velvoitteitaan. Esimerkiksi *Pohjois-Pohjanmaan* piirin toimintakertomuksen mukaan: "Piirin talous on aina ollut vaikeasti hoidettava asia, niin myös vuonna 1967, erittäin pieni henkilömäärä takasi sääntömääräisen järjestötoiminnan rahoituksen, mielenkiintoa toiminnan laajentamiseen on, mutta varojen niukkuus tekee sen usein mahdottomaksi, toiminnanjohtaja tarvitsee taakseen tarpeeksi suuren talousryhmän, joka hoitaa piirin talouden kuntoon ja siten mahdollistaa sen laajentamisen." *Vaasan* piirissä "kaikkien yhdistysten tilinpäätökset osoittavat alijäämää, viime vuoden alijäämäisyys on suurin vuoden 1961 jälkeen, menojen vastapainoksi ei ole saatu hankittua tuloja".¹⁰⁸⁸

Satakunnan, Karjalan ja Varsinais-Suomen piireissä kertomuksen sävy oli huomattavasti myönteisempi, seuraava esimerkki on *Varsinais-Suomesta*: "Piirin tilinpäätös ylitti ensimmäisen kerran 150.000 mk:n tason, tuloksen sai aikaan Turun erittäin ansiokas talousvaliokunta, nyt voitiin vaalivuonna käyttää edellisten vuosien ylijäämää, arpojen myynnissä saavutettiin ensimmäisen kerran 100 %:n taso, josta kiitokset kansallisseuralle, kokonaisuutena vuosi oli erittäin myönteinen." *Karjalan* piirissä oli "tehostuneen keräystoiminnan ansiosta taloudellista tilannetta voitu ilahduttavasti parantaa, joten aikaisempien vuosien velkoja on lyhennetty".¹⁰⁸⁹

Käytännön talouden hoito oli tietenkin ennen kaikkea piirien toiminnanjohtajien vastuulla. Ilmeisesti monissa piireissä oli se tilanne, että johtaja vastasi rahankeruusta: "Matkakulut maksettiin arpajaistuotoilla, vain sen verran rahaa oli, muilta osin vähintään puolet työajasta meni kerjäämiseen yrityksiltä, haalittiin kaikenlaista tukea, vaalilehteen avustuksia, jopa kahvipaketit kelpasivat, jos niitä vain saatiin."¹⁰⁹⁰

Kansallisseuran talous Forssassa

Jos oli piirien talous vaikea hoitaa, oli se sitä myös paikallistasolla, kansallisseuran johdossa. Ikuinen ongelma oli jäsenmaksujen perintä. Osa jäsenistä maksoi jäsenmaksun aina "automaattisesti" jäsenpostin saatuaan, mutta osa taas vain kehotuksen saatuaan, tai sitten osa jätti maksamatta kokonaan. Ongelma oli myös jäsentilastojen puutteellisuus, koska sihteerit eivät aina jaksaneet seurata, ketkä olivat muuttaneet paikkakunnalta, ketkä kuolleet.¹⁰⁹¹

Vaalien alla kerättiin kannatusmaksuja lähinnä jo tutuilta yrityksiltä, sekä teollisuudelta että kaupalta. Keräyskohteet sovittiin kansallisseuran johdon kesken sen mukaan, kuka minkin yrityksen parhaiten tunsu. Kaikille lahjoittajille oli kuitenkin yhteistä se, että lahjoitusta ei voinut merkitä kansallisseuran tileihin nimellä, vaan tilikirjassa oli aina näkyvillä vain tuotot-kohdassa merkintä "lahjoitukset". Sen sijaan luonnollisesti kuittien kautta pää-

¹⁰⁸⁸ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

¹⁰⁸⁹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1967-70.

¹⁰⁹⁰ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹⁰⁹¹ Lasse Willmanin haastattelu 15.12.2009.

see helposti selville, mitkä yritykset olivat tukeneet kokoomuksen toimintaa. Yritysten edustajat eivät myöskään halunneet profiloitua puoluetoiminnan tukijoina. Monet yritykset tukivat myös muiden puolueiden kuin kokoomuksen toimintaa. Käytännössä tuki oli aika usein kansallisseuran Forssan lehdessä olleen ilmoituslaskun maksamista.¹⁰⁹²

Keräystuottojen ohella 1960-luvun lopulta alkaen bingo-pelin tuotot muodostivat merkittävän osuuden kansallisseuran tuotoista, esimerkiksi vuonna 1969 niiden osuus oli jo noin 65 %.¹⁰⁹³

Menopuolella suurin erä olivat Etelä-Hämeen piirille maksetut jäsenverot, joiden osuus oli mainittuna vuonna noin 30 %. Käytännössä piiri otti itselleen noin 60 % jäsenmaksuista. Maksut perustuivat piirin tiedossa olleeseen tilastolliseen, vaan ei todelliseen jäsenmäärään. Vaaleihin oli mennyt noin 25 % kaikista menoista. Kun kansallisseura pystyi vaalien välivuonna vähän säästämään, ei vaalien taloudessa ollut ongelmia.¹⁰⁹⁴

Naantalissa ei kansallisseuralla ole ollut Forssan paikallisyhdistyksen tapaan liiketoimintaa missään vaiheessa, joten talouden tulopuoli on ollut ennen kaikkea kaupungin yritysten avustusten varassa. Vilkas rakennustoiminta merkitsi sitä, että tukijoita löytyi varsinkin rakennusliikkeistä. Jäsenmaksujen keräämisessä on ollut samoja vaikeuksia kuin muuallakin: aina on ollut niitä, jotka eivät maksua maksaneet.¹⁰⁹⁵

5.4 "Protestivaalit" – "Kokoomus varma valinta?"

Poliittinen kehitys

Vuoden 1966 eduskuntavaalien alla, vuoden 1965 lopulla, päätti eduskunta muuttaa vaalien ajankohtaa maaliskuulle. Tätä varten eduskunta "hajotti itsensä" säätämällä lain kansanedustajain vaaleista annetun lain muuttamisesta. Sen mukaan vaalit oli toimitettava tästä alkaen maaliskuun kolmantena sunnuntaina ja sitä seuraavana maanantaina. Vaalipäiviksi tuli näin 20 -21.3.1966.¹⁰⁹⁶ Suomen mukaan alun perin vaalien ajankohdan muuttamisen isä oli presidentti Kekkonen, joka jo syyskuussa 1965 päätti aikaistaa vaaleja.¹⁰⁹⁷

Vuodesta 1962 vuoteen 1966 saakka maassa oli hallituspoliittinen suunta, jossa oli aikaisempaan verrattuna uutta ennen kaikkea se, että kokoomuspuolue oli jälleen hallituksissa mukana. Aluksi maata hallitsi Karjalaisen enemmistöhallitus - missä kokoomuksella oli kolme ministeriä: Kyllikki Pohjala, Osmo Karttunen ja T. A. Wiherheimo - joulukuulle 1963, minkä jälkeen presidentti Kekkonen nimitti maan pitkäikäisimmän virkamieshallituksen, jonka johdossa oli pääministeri Lehto. Tämän kaaduttua lähinnä valtion budjettierimielisyyksiin keväällä 1964 saatiin maahan pitkien neuvottelujen jälkeen Johannes Virolaisen

---

¹⁰⁹² Sama

¹⁰⁹³ Forssan kokoomus r.y. Tilikirja vuosilta 1968-88. Lasse Willmanin hallussa.

¹⁰⁹⁴ Lasse Willmanin haastattelu 15.12.2009.

¹⁰⁹⁵ Jukka Viljasen haastattelu 23.8.2010.

¹⁰⁹⁶ Pesonen 1972, 8-9

¹⁰⁹⁷ Suomi 1994, 399

hallitus, joka istui eduskuntavaaleihin saakka. Myös Virolaisen hallituksessa kokoomuksella oli kolme edustajaa (Jussi Saukkonen, Erkki Huurtamo ja T.A. Wiherheimo). Kokoomuksen edustusta hallituksessa pidettiin nyt parempana, varsinkin, kun puheenjohtaja Saukkonen oli siinä mukana opetusministerinä.¹⁰⁹⁸ Junnila on noottikriisin aikaisessa kirjassaan kritisoinut voimakkaasti varsinkin Karjalaisen hallituksen muodostamista kokoomuksen kannalta: Kekkonen pakotti puolueen hyväksymään sen, että se sai itse nimetä hallituksen mandaattipaikoilleen vain yhden ministerin, Wiherheimon.¹⁰⁹⁹

Ainakin sosialidemokraattisten lehtien mukaan tässä kuvattu aika oli poliittisesti Maalaisliitto-Keskustapuolueen ylivaltaa, minkä Virolainen on tosin itse muistelmissaan kiistänyt.¹¹⁰⁰ Joka tapauksessa SDP oli hallitukseen nähden jyrkässä oppositiossa. Sosialidemokraattien sisällä Rafael Paasio valikoitui johtoasemaan sovinnon aikaansaamiseksi SDP:n ja Maalaisliiton välille. Paasio suositti siirtymistä *”pari piirua vasemmalle”*, mikä jäi elämään uudessa poliittisessa ilmapiirissä, joka alkoi vasemmistolautua sekä kotimaassa että kansainvälisesti.¹¹⁰¹ Paasio valittiin SDP:n puheenjohtajaksi vuonna 1963. Leskiselä ja Tannerille tämä merkitsi sivuraiteelle joutumista. Ensiksi mainittu tosin teki *”kääntymyksen”* ja nousi uudelleen merkittäviin asemiin. Paasion tavoitteena oli myös sosialidemokratian yhtenäisyyden palauttaminen.¹¹⁰² Koiviston mukaan SDP:n ja TPSL:n yhdyntymisneuvottelut alkoivat marraskuussa 1963 päätymään sopimukseen, joka kuitenkin kaatui viime kädessä TPSL:n edustajakokouksessa keväällä 1964. Lopulta puolueen kaikki johtohahmot Aarre Simosta lukuun ottamatta tulivat *”rajalinjan yli”*.¹¹⁰³

Puolueesta irronnut TPSL olikin joutunut aika pian sisäisiin riitoihin jakaantuen skogilaisiin ja simoslaisiin. Aarre Simosen tultua valituksia puolueen johtoon lähenei se politiikassaan kansandemokraatteja. Vähitellen kuitenkin TPSL:n poliittinen elintila kaventui olemattomaksi.

Vuoden 1966 alussa Suomen kommunistinen puolue piti edustajakokouksen, missä syrjäytettiin vanhakantainen puoluejohto, ja puolueen keulaan nousivat uudistusvoimat. Puheenjohtajaksi valittiin Aarne Saarinen ja varapuheenjohtajaksi Erkki Salomaa. Muutos tuli näkymään puolueen politiikassa monin tavoin tästä eteenpäin. Vähitellen puolueen sisälle muodostui kaksi fraktiota: saarislainen enemmistö ja Taisto Sinisalon johtama vähemmistö.

Kokoomus oli siis mukana sekä Karjalaisen että Virolaisen hallituksissa, mutta Varesen mukaan *”selvästi heikompana osapuolena”*. Tähän arvioon voidaan yhtyä varsinkin Karjalaisen hallituksen osalta. Joka tapauksessa kokoomus oli kahtia jakaantunut: turhautunut

---

¹⁰⁹⁸ Vares 2008, 457

¹⁰⁹⁹ Junnila 1962, 106

¹¹⁰⁰ Virolainen 1969

¹¹⁰¹ Lehtinen 2002, 401

¹¹⁰² Emt., 415; Suomi (1994) on kuvannut Leskisen *”kääntymyksen”* eri vaiheita. Myös presidentti Kekkonen oli aktiivisesti mukana tässä prosessissa. Kyse oli entisen tiukasti Kekkosen vastaisen poliitikon kehittymisestä presidentin luottohenkilöksi SDP:n sisällä. Emt., 342-373

¹¹⁰³ Koivisto 1997, 55-56

oikeistosiipi ja toisaalta hallitusta tukeva puolueen johto. Vares käyttää kokoomuksen suhteesta Kekkoseen perusteltua ilmaisua, että kokoomus oli "armosta mukana".¹¹⁰⁴

Puoluevaltuustossa kesäkuussa 1965 esitetyn arvion mukaan maan puoluelaitos oli kiehumistilassa, kommunistit, SDP ja ML olivat joutuneet jopa kriisiin, nimenmuutos ei saanut vastakaikua ML:n kentällä. Kokoomuksen johto katsoi tarpeelliseksi ryhtyä kaatamaan raja-aitoja "ML:sta oikealle olevien puolueiden" välillä, se olisi ainoa vastapaino sosialistiseen yhteiskuntaan pyrkiville voimille.¹¹⁰⁵ Voidaan sanoa, että mainittua tavoitetta oli kokoomuksessa hellitty jo pitkään, ilman tulosta.

Vuoden 1966 eduskuntavaaleihin SDP valmistautui huolella. Puolueen tulevaa nousua ennakoi jo erinomainen menestys vuoden 1964 kunnallisvaaleissa. Eduskuntavaalien tunnuksiksi valittiin "Nyt SDP". Lehtisen mukaan voitto vaaleissa "roikkui ilmassa", ja innostus puolueen kentän piirissä oli melkoinen. SDP esitteli näkyvästi ns. "*kahdeksan kohdan ohjelman*", missä SDP:n sosiaaliset ja taloudelliset toiveet esitettiin radikaalisti ja ajan protestihenkeä noudattaen. Monet lupaukset olivat varsin konkreettisia, kuten eläketurvan minimitaso nostaminen sekä kymmenien tuhansien teollisten työpaikkojen luominen. Tietenkin ohjelmassa oli myös kohtia, joiden toteuttaminen hyvin tiedettiin mahdottomaksi. Lehtisen mukaan "hitaammilla miehillä nousi tällaisesta ohjelmasta tukka pystyyn". Ohjelma esiteltiin suurelle yleisölle television vaalikeskustelussa ilman puheenjohtaja Paasion lupaa.¹¹⁰⁶ SDP:n uusi talousohjelma oli annettu Mauno Koiviston tehtäväksi. Muistelmissaan Koivisto toteaa, että kysymys sosialismista oli "hankala", joten vaikka asiaa oli syytä pitää esillä, otettiin linja, minkä mukaan "ei jyrkkää kantaa esitetä".¹¹⁰⁷

Myös Keskustapuolueessa oli tehty vaalivalmisteluja hyvissä ajoin. Tiedettiin mm. että Kekkonen halusi aikaistaa vaalien ajankohtaa heinäkuulta keväälle. Puoluetoimistolla oli valmis vaaliohjelma loppukesästä 1965. Vaaleja odotettiin myös piiritasolla. Keskustapuolueen johto sekä presidentti Kekkonen sopivatkin sitten marras-joulukuun vaihteessa sopivan lakiesityksen antamisesta eduskunnalle, eikä Kekkonen tarvinnut tehdä eduskunnan hajotuspäätöstä.¹¹⁰⁸ Saukkonen kertoo muistelmissaan, että syynä vaalien ajankohdan aikaistamiseen maaliskuulle oli halu katkaista poliittisen opposition kiihotustyö mahdollisimman lyhyeksi ennen vaaleja.¹¹⁰⁹

Suomen mukaan presidentti Kekkonen vetosi puolueisiin ja pyysi niitä osoittamaan malttia vaalitaistelussa. Viesti menikin perille, sillä Kekkonen sutkaili vaalien jälkeen "helvetin tylsästä vaalitaistelusta". Kaikki puolueet puhuivat Paasikiven-Kekkonen linjasta, myös kokoomus.¹¹¹⁰ Rantala arvioi jälkepäin, että näiden vaalien suurimpia sisäpoliittisia tausta-

---

¹¹⁰⁴ Vares 2008, 422-424. Tutkija toteaa, että kokoomus ei voinut enää muuta kuin "alistua" pitkien neuvotte-
lujen ja Kekkonen painostuksen jälkeen. Hallituspohjaan tuli vain yksi ministeri kokoomuksen eduskuntaryh-
mästä. Emt. 413-414

¹¹⁰⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1965-66. Pöytäkirja. Kokous 21.6.1965.

¹¹⁰⁶ Lehtinen 2002, 445-447

¹¹⁰⁷ Koivisto 1997, 81

¹¹⁰⁸ Isohookana-Asunmaa 2006, 69

¹¹⁰⁹ Saukkonen 1973, 352

¹¹¹⁰ Suomi 1994, 400

ongelmia oli sosialidemokraattisen puolueen pitkä poliittinen diskriminaatiokausi, joka siten purkautui itse vaaleissa.¹¹¹¹

Kokoomus ja vuoden 1966 eduskuntavaalit

Tulevien eduskuntavaalien linjaukset teki ensimmäisenä keskusjohdon taholta uusi puoluesihteeriksi Harri Holkeri puheessaan Hämeen eteläisen piirin kokouksessa 6.3.1965: "Vaali-taistelutilanne on jo olemassa. Lähtökohdat ovat: porvarillisten puolueiden yhteistyösuunnitelma, tuottajat-kuluttajat-asetelma, kokoomus yleispuolueena on vaikeassa asemassa, on saatava aikaan maltillisempaa ajattelua, yleisporvarillinen vaaliliitto toisi eduskuntaan porvarillisen enemmistön, jokainen puolue erikseen puolestaan johtaa vasemmistoenemistään; sosdemoilla on apuna oppositioasema, hyvät ehdokkaat ja kansan keskuudessa nautittu goodwill."¹¹¹² Jälkeenpäin Holkeri muistaa, että kyllä puoluetöimistössä oli "aavistus" siitä, että vaaleissa saattaa käydä huonosti.¹¹¹³

Varsinainen valtakunnallinen valmistautuminen vuoden 1966 eduskuntavaaleihin alkoi valtuuston kokouksessa 24.4.1965. Puoluesihteeriksi Holkeri esitteli vuoden 1964 toimintaker- tomusta, ja kokouksessa suunniteltiin ylimääräisen puoluekokouksen koolle kutsumista vuoden 1966 alussa. Vaaleissa tavoitteena tulisi Holkerin mukaan olla *valtakunnallinen vaaliliittoyhteistyö porvarillisten puolueiden kesken*.

Valtuuston kokouksessa esitettiin kokoomuksen kannalta varsin myönteinen kuva poliitti- sesta tilanteesta: "Kehitys on pelästyttänyt kaikki yhden ryhmän suosioon rakentuneet puolueet, maatalouspuolue yrittää mm päästä kaupunkeihin jne., puolueiden välille on luo- tu suuret vastakohtaisuudet, valtion talous on ajettu umpikujaan, luokkapolitiikkaan liittyvä kiihkoilu on saanut sijaa, tarvitaan siis kokoomus."¹¹¹⁴

Kokoomuksen käytännön tavoitteiksi vaaleissa asetettiin seuraavat teemat – joista kaikki tulivat osoittautumaan toiveajatteluksi:

- puolueen edustajamäärän lisääminen eduskunnassa
- pyrittävä yhteistoimintaan muiden porvarillisten puolueiden kesken
- pidettävä omat vanhat äänestäjät sekä otettava haltuun epävarmat
- kentän aukoton organisointi,
- propagandan tulee olla positiivista, rakentavaa ja asiallista

Kaikki mainitut tavoitteet olivat olleet kokoomukselle tunnusomaisia koko sotien jälkeisen ajan, varsinkin porvarillisten puolueiden yhteistyön nimeen oli vannottu pitkään.

Ylimääräinen *puoluekokous* päätettiin kutsua koolle 12 - 13.2.1966 Hämeenlinnaan, ts. juuri eduskuntavaalien alla, mitä tosin kokoomuksessa ei vielä keväällä 1965 tiedetty.

---

¹¹¹¹ Rantala 1972, 27

¹¹¹² Pohjois-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1966.

¹¹¹³ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹¹¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1965-66. Kokous 24.4.1965.

Mainitun yhteistoiminnan lisäämiseksi päätti valtuusto, että puolue lähettää Keskustapuolueelle (päätöksessä mainittiin vielä ML), Ruotsalaiselle kansanpuolueelle, Suomen kansanpuolueelle ja Vapaamielisten liitolle kokoomuksen johdon nimissä kirjeen, missä ehdotettiin, että kyseinen puolue päättäisi solmia vaaliliiton Kansallisen Kokoomuksen kanssa kaikissa niissä vaalipiireissä, joissa puolue asettaa ehdokkaita. Käytännössä kirjeen päivämääräksi tuli 17.5.1965.¹¹¹⁵

Seuraavan kerran kokoomuksen puoluevaltuusto palasi asiaan kokouksessaan 29.9.1965, jolloin jo tiedettiin muiden puolueiden suhtautuminen kokoomuksen kirjeeseen. Puoluesihtööri joutuikin kertomaan, että vastaanotto ei ollut ollenkaan myönteinen:

”Asiallisuus oli kaukana ML:n vastauksesta, mm. Suomenmaa on tyrmännyt koko ehdotuksen, ML ilmoitti puoluesihtööri Silvolan suulla, ettei ML suosittelu piirijärjestöille vaaliliittoja kokoomuksen kanssa.” Eniten Holkeria kiusasi se, että mainittua kirjettä ei ollut käsitelty edes siinä elimessä, jolle se oli osoitettu.¹¹¹⁶ Ehkä jotakin kokoomuksen omasta suhtautumisesta kertoo se, että puheissa ja myös papereissa käytettiin siis edelleen Maalaisliitosta vanhaa nimeä.

Myös Vapaamielisten liitto sekä RKP ilmoittivat, että vaaliliitto valtakunnan tasoisena suosituksena ei ole tarkoituksenmukainen. Kansanpuolue ei ollut vielä vastannut lainkaan, Holkerin tulkinnan mukaan ”ollaan haluttomia solmimaan vaaliliittoja niissä piireissä, joissa se voisi olla kokoomukselle edullinen, eikä kokoomuksen kannata Holkerin mukaan taas muissa vaalipiireissä olla keinoemona”. Holkerin johtopäätös olikin, että ei olisi taktisesti viisasta nyt lyödä lukkoon vaaliliittokuviaita.¹¹¹⁷

Puoluevaltuusto listasi uudelleen vähän eri muodossa *vaalien tavoitteet*¹¹¹⁸:

- kokoomuksen vaalimenestyksen jatkuminen
- porvarillisen enemmistön säilyttäminen eduskunnassa ja
- äärivasemmiston vaikutusvallan kaventaminen yleensä

Lopullisesti kokoomukselle vaikeaksi osoittautuneista vaaliliittoneuvotteluista päätettiin vuoden 1966 alussa seuraavasti: neuvottelusuositus vaaliliiton aikaansaamiseksi Itsenäisyyspuolueen kanssa Helsingissä, Uudellamaalla ja Turun pohjoisessa sekä SKL:n kanssa niissä vaalipiireissä, joissa se hakeutuu yhteistyöhön kokoomuksen kanssa, suositukset vaaliliittoneuvotteluista liberaalien kanssa Mikkelin, Vaasan, Uudenmaan, Hämeen eteläisessä, Turun pohjoisessa, Kymen ja Pohjois-Karjalan:n vaalipiireissä, ja lopuksi, että ei anneta suositusta vaaliliitoista Pientalonpoikien puolueen kanssa.¹¹¹⁹

Kokoomuksen vaaliorganisaatio vahvistettiin seuraavaksi:

- puoluehallitus yhdessä työvaliokunnan kanssa johtaa*
- valmistelu ja toimenpano keskustoimistolla

¹¹¹⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1965-66. Kokous 24.4.1965.

¹¹¹⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1965-66. Kokous 24.4.1965.

¹¹¹⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1965-66. Kokous 24.4.1965.

¹¹¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1965-66. Kokous 24.4.1965.

¹¹¹⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1965-66. Kokous 24.4.1965.

- kansallisliittojen vaalitoimikunnat, aluetoimikunnat ja työryhmät
- ehdokkaat eivät saa osallistua vaalitoiminnan johtamiseen

Puheenjohtaja Juha Rihniemi lähetti vaaleja koskevan tiedotteen jäsenistölle 20.12.1965, missä puheenjohtaja korosti vaaleissa jo vahvistettuja kokoomukselle tärkeitä teemoja: "Nyt kaivataan entistä tuloksellisempaa yhteistyötä eri väestöpiirien kesken niin kaupungeissa kuin maaseudulla, niin työntekijäin kuin työnantajien välillä"¹¹²⁰.

Valtuuston päätöksen mukaan vaalien käytännön johtaminen siirtyi puoluehallitukselle ja sen työvaliokunnalle. Näin ei kuitenkaan puoluehallituksen pöytäkirjojen mukaan täysin tapahtunut. Voidaan sanoa, että niiden mukaan puoluehallitus vain merkitsi tiedoksi asioiden kulun, ei muuta. Jos vertaa vaikkapa vuosien 1948 ja 1951 eduskuntavaaleja, on ero huomattava. Esimerkiksi vuoden 1966 tammikuun puoluehallituksen pöytäkirjan mukaan "puoluesihteri esitti katsauksen vaalinäkymiin ja vaalivalmisteluihin selostaen tehtyjä selvityksiä ja puolueen vaalitoimintasuunnitelman toteutusta". Pöytäkirja ei kerro tilaisuudesta muuta¹¹²¹. Puoluesihteri Holkeri noudattikin hyvin pidättyväistä tiedotuslinjaa suhteessa puoluehallitukseen, ero esimerkiksi Honkalan aikaan on huomattava – Honkalan tapanaan oli uuvuttaa kuulijat pitkällä tilastokatsauksilla ja matemaattisilla vaalilaskelmilla.

Kokoomuksen vaalistrategia kirjattiin erilliseen muistioon, joka on päivätty vuoden 1966 alkuun. Sen mukaan lähtökohdat olivat:¹¹²²

- mahdollisuus saavuttaa johtavan porvarillisen puolueen asema
- keskustan suuntaan tapahtuva kasvu
- elinvoimainen ja dynaaminen ohjelma
- kokoomus jatkaa kommunistien vastaista taistelua

Jos verrataan sekä tavoitteita että vaalistrategiaa, huomataan edellisiin eduskuntavaaleihin selvä ero siten, että kommunistien vastustaminen oli siirtynyt "agendalla" alemmaksi. Voidaan myös sanoa, että tavoite saavuttaa johtavan porvarillisen puolueen asema oli tässä vaiheessa epärealistinen – uuden Keskustapuolueen asema oli vielä monin tavoin aivan liian vahva. Vaalistrategiasta puuttui myös selkeä "kärki", mikä tulikin sitten kostautumaan vaaleissa, vaikka se ei ainoa syy heikkoon vaalitulokseen ollutkaan.

Keskustoimistossa asetettiin vaaliehdokkaiden valintakriteerit, jotka heijastelivat kokoomuksessa näissä asioissa jo pitkään vallinnutta ajattelua:¹¹²³

-Nauttii joukkojen kannatusta, uuden kannatuksen valtaaminen, eri väestöpiirejä edustavia henkilöitä, alueellinen jakautuma, uusia ehdokkaita, ehdokassitoutuminen. Merkille pantavaa on, että tuolloin ei vielä edellytetty ehdottomasti kokoomuksen jäsenyyttä, siihen mentiin vasta neljä vuotta myöhemmin.

Ehdokkaat oli asetettava lokakuun loppuun mennessä (tuolloin oli vielä tieto, että vaalit pidettäisiin myöhemmin keväällä).

¹¹²⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1965-66. Kokous 24.4.1965.

¹¹²¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1965-66. Kokous 15.1.1966.

¹¹²² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1966. II

¹¹²³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1966. II

Kokoomuksen vaalitaistelun ilmettä kuvaa seuraavassa puolueen yleisjulistessa näissä vaaleissa:¹¹²⁴

”KOKOOMUS – VARMA VALINTA” (kuvassa viisihenkinen perhe)

Seuraavassa on koottu yhteen eri vaalijulistusten tärkeimpiä teemoja:¹¹²⁵

”TERVETTÄ JÄRKEÄ - SOSIAALISTA VASTUUNTUNTOA - MONIPUOLISTA KOKEMUSTA – MALTILLISUUTTA - YHTEISTYÖHALUA KIIHKOILUN SIJASTA - VALITKAA HARKITEN, KOKOOMUS VARMA VALINTA - KOKOOMUS YLEISPUOLUE

Kuva 13: Kokoomus pyrki olemaan ”varma valinta” vuoden 1966 eduskuntavaaleissa. Taivote ei onnistunut – puolue kärsi pahan vaalitappion SDP:n ollessa vaalien suuri voittaja. PTA.

¹¹²⁴ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1966. II

¹¹²⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1966. II

Näistä julisteiden teksteistä tulee vahvasti esiin kokoomuksen pitkäaikainen tavoite profiloitua "yleispuolueena" verrattuna muihin, esimerkiksi Keskustapuolueeseen tai kansanpuolueeseen, joita molempia pidettiin "luokkapuolueina". Lisäksi haluttiin esittää kokoomus äänestäjälle "turvallisena valintana" sekä "yhteistyöhaluisena"; näistä viimeksi mainittu pitikin hyvin paikkansa ainakin kokoomuksen vaaliliittopyrkimysten valossa.

*Käytännön vaalityön keskeisiä linjauksia olivat:*¹¹²⁶

- ryhmä- ja joukkoristisiteitä kotitalouksiin 1,5 miljoonaa kpl, 3 eri vaiheessa
- vaalijulisteet kolmea eri lajia
- lehdistön käyttöön käyttöön erillinen huomio, LSP kytketään mukaan
- Nykypäivän numerot jaetaan valistuskohteisiin
- ehdokkaiden tasavertainen yhteismainostus
- huomio propagandassa avainhenkilöihin
- porvarillisten puolueiden pitäisi keskenään sopia postitse hoidettavasta propagandasta
- kansallisseurojen kerättävä vaalirahoitus omaan kassaan

Vaalityön johto ja piirien ohjaus oli delegoitu järjestöpäällikkö Veikko Tavastilalle. Verrattuna edellisen toimenhaltijan, Onni Rantalan aktiivisuuteen suhteessa kenttään voidaan sanoa, että yhtä usein myös Tavastila lähestyi vaalien alla piirejä. Vuoden 1965 lopulta aina vaaleihin saakka puolue toimisto lähetti Tavastilan nimissä ohjekirjeen piireille noin kerran viikossa, joskus useamminkin, mikä vastaa täysin 1940-luvun lopun vaaleja tältä osin. Useimmat kirjeet olivat teknisiä ohjeita, mm. vaaliotteiden käytöstä, vaalikuljetuksista jne. Esimerkiksi 12.3 lähetetyn kirjeen otsikot olivat seuraavat: "Eteenpäin - Voittoon – Taittopalat – Vaaliliitot – Ääntenlaskentatilaisuus." Muutamaa päivää myöhemmin oli kirjeessä taas seuraavia asioita: "Hellittämättä – Vaalipalvelu - Viisi muistettavaa - Kokoomuksen olemus - Ilmoitus äänestäjille, Kokoomus varma valinta."¹¹²⁷

Kirjeiden lisäksi puolue toimisto piti yhteyttä piireihin tietenkin toiminnanjohtaja-tapaamisten muodossa. Käsityksen asioista ja kentän ohjeistamisesta saa esimerkiksi Karjalan piirin toiminnanjohtajan arkistossa säilytetyistä muistiinpanoista keväältä 1964. Piirien toiminnanjohtajille oli näiden muistiinpanojen mukaan korostettu erityisesti valitsijayhdistysten toimintaa ja aktiivisuutta, mihin oli tulossa opaskirjanen. Piireille annettiin ohjeet, joiden mukaan piiritoimisto ei saanut osallistua valitsijayhdistysten propagandaan, minkä taustalla oli puolueettomuuden vaatimus: ei saanut syntyä vaikutelmaa, että piiri olisi ollut yhden valitsijayhdistyksen takana. Muistiinpanojen mukaan puolue toimisto piti valitsijayhdistysten toimintaa jopa puolueen tärkeimpänä toimintamuotona. Kuitenkin piireillä oli velvollisuus huolehtia eri valitsijayhdistysten vaali-ilmoittelun koordinoinnista. Piirien toiminnanjohtajille teroitettiin myös sitä, että kokoomuksen ehdokkaat eivät saa puhua muita ehdokkaita vastaan, että ehdokkailta on myös velvoitteita puoluetta kohtaan.¹¹²⁸

Edellisten vaalien tapaan lähetti puolue toimisto valmiita artikkeleita kokoomuksen äänenkannattajiin, artikkeleiden otsikoita olivat mm. "Kansanvaltainen yhteiskuntajärjestelmä on säilytettävä ja sitä on lujitettava", "Julkisen hallinnon on palveltava kansalaisia tehokkaasti ja ajanmukaisesti", "Lääketeollisuuden sosialisointia puolustavia väitteitä ja vastauksia nii-

¹¹²⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1966. II

¹¹²⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1966. II

¹¹²⁸ Muistiinpanoja toiminnanjohtajien neuvottelupäivistä 1961-74. Tapio Murto. Karjalan kokoomus.

hin”, ”Valtakunnallinen politiikka – käytännön isänmaallisuutta”, ”Virolaisen hallituksen tekoja”.¹¹²⁹

Piirien toimintasuunnitelmissa vaalikampanjakuvaukset ovat niukkoja. Näyttää siltä, että vaalimainonta painottui sanomalehdistöön. Edustajaehdokkailla oli yhteisjulistte, tavallinen painosmäärä oli 3000. Lisäksi tehtiin yleisjulistte, yleinen painos oli 3500. Ryhmäristiside lähetettiin joka kotiin, lisäksi oli esittelylehtisiä, sanomalehdissä oli vaalnumeroita, nuorille erikseen kirje. Monen piirin arvion mukaan valitsijayhdistysten toiminta oli aktiivista, ulkojulistteet jokaisella, ilmoitukset lisäksi. Kansallisseuroilla oli omat tilaisuutensa. Perinteiseen kokoomuslaiseen tapaan piirien suunnitelmissa korostettiin edelleen *henkilökohtaisen vaalilyön merkitystä*.¹¹³⁰

Monen piirin kannalta valtakunnallisen vaaliliittosuunnitelman kariutuminen oli valitettavaa. Myöskään piiritason neuvottelut eivät yleisesti johtaneet tuloksiin. Esimerkiksi Etelä-Hämeen kansallisliitto otti tuloksetta yhteyttä kansanpuolueen ja Kristillisen liiton johtoon. Vaalivalmistelut aloitettiin pääosin vuoden 1965 kesällä, ja päätös kokoomuksen omasta vaaliliitosta tehtiin vuoden 1966 alussa. Perinteiseen tapaan kesän ja syksyn aikana järjestettiin kaikissa kunnissa vaalitalaisuuksia. Syksyllä oli *kokoomus-viikko* asutuskeskuksissa. Suunnitelmista ja kertomuksista välittyy kuitenkin se kuva, että vaalitaistelussa ei ollut sellaista intoa kuin esimerkiksi vuoden 1962 vaaleissa.¹¹³¹

Piirikohtainen tarkastelu osoitti ehdokasasettelussa myös intrigointia ja pelaamista. Halmeen kirjoittaman Pohjois-Hämeen piirin historiikin mukaan näet monien vaalien kärkinimi T.A. Wiherheimo haluttiin syrjäyttää: ”Piirin oli vallannut nurkkapatrioottinen asenne, ja haluttiin päästä eroon helsinkiläisestä ehdokkaasta. Wiherheimoa pidettiin myös liiaksi Kekkonen miehenä.”¹¹³² On ilmeistä, että vastaavanlaisia ilmiöitä oli tarkastelukaudella myös muissa piireissä.

Vaalien ennako-odotuksia kuvataan histotoriikeissä, miten ”poliittinen tilanne kehittyi sellaiseksi, että voitiin odottaa sosialidemokraattien hyvää menestystä, mutta tähän ei kokoomuksen piireissä osattu riittävästi reagoida”.¹¹³³

¹¹²⁹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1966. II

¹¹³⁰ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1965-66.

¹¹³¹ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1965-66.

¹¹³² Halme 1989, 110

¹¹³³ Ks. esim. Korjus – Halla 1980, 114-115; Kunttu 2001, 58

Vaalit kokoomuksen lehdissä

Kokoomuksen äänenkannattajia on tarkasteltu ajalla 1.1 - 21.3.1966.

Yleiset piirteet

1950-lukuun verrattuna ei Aamulehdessä ollut näiden vaalien alla ns. järjestöpalstaa, Karjalaisessa tämä palsta sen sijaan edelleen oli. Karjalainen myös käytti aikaisemman tavan mukaan lyhyitä iskulauseita lehden sivujen ylä- ja alalaidoilla.

Edellisiin vaaleihin verrattuna oli nyt kommunistien vastaista aineistoa huomattavasti vähemmän rajoittuen vain muutamaaan pääkirjoitukseen ja tekstimainokseen. Uudessa Suomessa valtakunnallisena lehtenä oli enemmän kokoomuspuolueen omia vaalimainoksia – mikä ei tosin ollut aina itsestäänselvyys - Aamulehden ja Karjalaisen aineiston keskittyessä piirien ja ehdokkaiden mainoksiin. Myös koko aineiston valossa voidaan sanoa, että Uudessa Suomessa oli eniten vaaliaineistoa. Tässä yhteydessä on huomattava Pentti Poukan nimitys lehden päätoimittajaksi vuonna 1964, millä oli vaikutusta varsinkin pääkirjoitukseen.

Puolueen puheenjohtaja Rihtniemi oli hyvin esillä kaikissa lehdissä, selvästi eniten kuitenkin Uudessa Suomessa. Myös kokoomuksen puoluekokous sai Uudessa Suomessa eniten palstatilaa, mikä selittyy myös jo moneen kertaan todetulla lehden valtakunnallisella asemalla.

Lehdet painottivat pääkirjoituksissa kokoomuksen *yleispuolueen* luonnetta ja iskulausetta – suoraan kokoomuksen mainoksesta – ”Kokoomus varma valinta”. Verrattuna vuoden 1962 vaaleihin oli Aamulehden aineisto nyt huomattavasti suppeampaa.

Nykypäivän vaalikampanjaa voidaan pitää lyhyenä ja aineistoltaan suhteellisen rajattuna. Puolueen vaaliteemat olivat kuitenkin hyvin esillä, ja pääkirjoitukset noudattivat erittäin lojaalisti puolueen näkemyksiä.

Aineistokohtainen tarkastelu

Uuden Suomen ja Aamulehden kokoomusta tukevia *pääkirjoituksia* oli ajanjaksolla kaiken kaikkiaan vajaa kymmenkunta kummassakin lehdessä. Useimmissa Uuden Suomen jutuisa painotettiin kokoomuksen luonnetta ”yleispuolueena” Aamulehden kiinnittäessä huomiota tulevaan hallituspohjaan ja kokoomuksen menestykseen vaaleissa sekä mahdolliseen ”kommunistien diktatuuriin”. Esimerkiksi Uuden Suomen jutussa 16. 1 kuvattiin, miten ”puolueet haluavat nykyisin vapautua eturyhmäsidonnaisuudesta, kehityksen virta vie kohti yleispuolueita ... kokoomus on ollut tässä suhteessa vuosia aikaansa edellä”. Yksi pääkirjoitus lähellä vaaleja (12.2) oli jopa otsikoitu suoraan kokoomuksen omalla vaalilauseella: ”Varma valinta”. Juttu jatkui: ”Kokoomus voi ylpeillä siitä, että puolue on ollut yleispuolue jo kauan, sen ei tarvitse varta vasten pyörtää profiliaan muuksi ... muuttuneissa olosuhteissa kokoomus on varma valinta.” Myös kokoomuksen puoluekokousta helmikuussa kommentoitiin yhdessä pääkirjoituksessa. Kokoomuksen tueksi on luokiteltava

myös sekä vasemmistoa että Maalaisliittoa kriittisesti käsitelleet jutut.¹¹³⁴ Aamulehti oli huolissaan jo mahdollisesti tulevasta vasemmistoenemmistöstä sen kirjoittaessa 21.1 otsikolla "Suurvasemmistoko?"¹¹³⁵ Helmikuun alussa lehti piti kokoomuksen asemia vaaleissa vielä hyvinä: "Kokoomuspuolue nauttii luottamusta täällä, kokoomuksella on hyvät mahdollisuudet asemiansa säilyttämiseen Pohjois-Hämeessä." Myös AL kommentoi pääkirjoituksessaan kokoomuksen puoluekokousta otsikolla "Uudella ohjelmalla".¹¹³⁶ Helmikuun lopussa lehti puolusti voimakkaasti kokoomuksen ulkopoliittista luotettavuutta. Myös näiden vaalien alla Aamulehti varoitteli äänestäjiä kansanpuolueelle ja sittemmin liberaaleille menevistä "hukkaäänistä".¹¹³⁷

Karjalaisessa vaaleihin liittyviä pääkirjoituksia oli vähemmän, puolitusinaa. Niissä esiteltiin tammi-helmikuussa mm. kokoomuksen uutta sosiaalipoliittista linjausta: "Kokoomuksen pyrkimys sosiaaliseen markkinatalouteen ja kansankapitalismiin ei ole pelkkä teoreettinen aaterakennelma, vaan vastaa varsin hyvin nykyajan ihmisen tarpeita." Juha Rihtniemen esiintymistä radion ja television vaalitenteissä kiiteltiin kansanrintamapuolueiden saadessa puolestaan osakseen kritiikkiä: "Vastaako tämä nuorten radikaalien ohjelma Keskustapuolueen kannattajien tavoitteita? uskomme, että ei vastaa."¹¹³⁸

Kaikkien tarkasteltavien lehtien *uutisaineistossa* sai paljon palstatilaa Hämeenlinnassa pidetty puoluekokous helmikuun puolivälissä. Esimerkiksi 12.2 oli Uuden Suomen etusivulla monella palstalla uutinen otsikolla: "Kokoomuksen puoluekokous alkaa tänään. 800 edustajaa paikalla." Sisäsivuilla selostettiin tarkemmin puoluekokouksen asialistaa. Seuraavana päivänä oli edelleen etusivulla uutinen samasta aiheesta puheenjohtaja Rihtniemen puheenvuoron muodossa, jossa korostettiin porvarillista yhteistyötä: "Porvarillisten puolueiden laajapohjaista neuvottelua kohti." Vielä kokouksen jälkeen 14.2 oli kaikissa lehdissä sekä etu-että sisäsivuilla laaja selostus puoluekokouksen päätöksistä: "Kokoomus käy kohti vaaleja uudella linjalla." Tekstin vieressä oli samoin kaikissa lehdissä kuva puoluejohdosta vetämässä samaa köyttä. Puoluekokouksessa hyväksytty toimintaohjelma sai palstatilaa koko sivun verran. Tämän jälkeen oli Uudessa Suomessa useita Rihtniemen eri puolilla Suomea pidettyjen puheiden lainauksia. Tammikuun alussa uutisoitiin vaaliliittoasiaa: "Vaaliliitoista suositus kokoomuksen piiriliitoille." Myös opetusministeri Saukkosen esiintymiset saivat palstatilaa. Lisäksi lehdessä oli useita pikku-uutisia tyyliin: "Uudellamaalla kokoomuksella 17 ehdokasta."¹¹³⁹ Puoluekokouksen jälkeenkin Uuden Suomen ja Aamulehden uutisaineisto oli yllättävän samanlaista, sillä myös Aamulehti käytti maakunnan ulkopuolelle menevää aineistoa. Esimerkiksi Aamulehdessä oli pikku-uutinen "Riihimäen kansallisseura 45 vuotta" ja "Kokoomuksen vaalipäälliköt Rovaniemellä". Myös Aamulehdessä Rihtniemen puheet olivat saaneet palstatilaa, esim. "Rihtniemi: Kelpaako SKP hallitukseen?"¹¹⁴⁰ Karjalainen uutisoi tammikuisen puoluevaltuuston ja helmikuisen puoluekokouksen jälkeen enemmän maakunnan vaaliaiheita, julkistaen mm. ehdokkaiden puhereferaatteja.

¹¹³⁴ Uusi Suomi 16.1, 12.2 ja 14.2.1966

¹¹³⁵ Aamulehti 21.1.1966

¹¹³⁶ AL 14.2.1966

¹¹³⁷ AL 9.3.1966

¹¹³⁸ Karjalainen esim. 8.2, 12.2, 12.3 ja 20.3.1966

¹¹³⁹ US 12.2, 14.2, 10.1.1966 ja 1.3.1966

¹¹⁴⁰ AL esim. 1.3.1966 ja 2.3.1966

Uutisaineistoon kuuluu myös Aamulehden *“Vaalirintamalta-palsta”*, millä kerrottiin tammi-kuun lopusta lähtien vaaleihin liittyvistä käytännön asioista, kuten esimerkiksi *“Hämeen pohjoisesta piiristä 12 ehdokasta”*, millä viitattiin luonnollisesti kokoomukseen. Helmikuun lopussa esiteltiin *“Kokoomuksen nuorten julkilausumaa”*. Palstalla oli myös selostuksia kokoomuksen vaalitulaisuuksista tyyliin: *“Jyväskylän kansallisseuran juhla”* tai *“Riihimäen kansallisseuraa täytti 45 vuotta”* tai sitten vain lyhyesti *“Kokoomus puhuu”*, millä tarkoitettiin edustajaehdokkaiden vaalitulaisuuksia. Viimeksi mainittua palstaa käytettiin helmimaaliskuussa muutaman kerran viikossa.¹¹⁴¹

Aamulehden *pakinoitsijat* – mm. *“Aura”* - keskittyivät kommunistien kielteiseen esittelyyn, esimerkiksi tyyliin: *“Kokoomus ei ole koskaan käyttänyt väkivaltaa, sen sijaan on syytä muistella kommunistien väkivaltaisuuksia.”*¹¹⁴² Karjalaisen pakinoitsijat *“Seppä”* ja *“Kynämies”* olivat puoluestaan avoimesti kokoomuksen takana, esimerkiksi näin: *“Sanottakoon kokoomuksen ohjelmasta mitä tahansa, se ei ole ainakaan epäselvä.”* Toisen esimerkin mukaan *“Luulen kokoomuksen valinnan vaaliteeman oikein: Kokoomus – varma valinta.”*¹¹⁴³ Uudessa Suomessa ei samantapaisia pakinoita ollut.

Kokoomuksen valtakunnalliset mainokset ilmestyivät lehtiin helmikuun puolen välin jälkeen noudaten pääosin samaa formaattia siten, että suurehkoissa, monen palstan mainoksessa oli otsikolla sama teksti: *“TÄSSÄ ON PARANTAMISEN VARAA”*. Sen jälkeen esiteltiin kokoomuksen veropolitiikkaa, asuntopolitiikkaa jne. Tekstin lopussa oli aina teksti: *“KOKOOMUS ON VARMA VALINTA. Jalat massa – se on kokoomuksen periaate”*. Uudessa Suomessa oli luonnollisesti Messuhallissa maaliskuun alussa pidetty vaalien pääjuhlan mainos, mistä oli etukäteen useita mainoksia. Puheenjohtaja Rihtniemi esiintyi kaikissa näissä mainoksissa. Myös puolueen edustajien – Rihtniemi ja Ilaskivi – esiintymistä radion ja television vaaliohjelmassa mainostettiin lehdessä.¹¹⁴⁴ Aivan vaalien alla puolue julkaisi Uudessa Suomessa ja Aamulehdessä suuren mainoksen otsikolla *“SUOMALAINEN. ÄLÄ ANNA PETTAA ITSEÄSI. ÄLÄ TUE KOMMUNISTEJA. ÄÄNESTÄ KOKOOMUSTA”*.¹¹⁴⁵ Karjalaisessa kokoomuspuolueen omissa vaalimainoksissa oli sama konsepti kuin muissakin lehdissä, minkä mukaan kansanrintamapuolueilla oli kaikessa politiikassa *“parantamisen varaa”*.¹¹⁴⁶ Myös mainonnan tiheys oli sama Karjalaisessa kuin Aamulehdessä ja Uudessa Suomessa.

Uudessa Suomessa *piirien mainokset* esittelivät aina piirin ehdokkaita, yleensä kuvilla varustettuina. Voidaan sanoa, että Lappia ja Oulua lukuun ottamatta kokoomuksen kaikki piirit käyttivät Uutta Suomea mainosvälineenä. On luonnollista, että eniten mainostivat yhdessä Helsingin piirin ehdokkaat.¹¹⁴⁷ Aamulehdessä Pohjois-Hämeen piirin omien ehdokkaiden yhteismainonta oli runsasta. Yleisin formaatti oli ehdokkaiden esittely kuvilla, ja niiden alla oli kokoomuksen yleinen vaaliteksti *“KOKOOMUS VARMA VALINTA”*.¹¹⁴⁸ Toinen muoto oli koko ehdokasjoukko yhteiskuvassa, ja jokaisen kuvan vieressä ehdokkaan nimi.

¹¹⁴¹ US esim. 23.1, 26.2, 9.3 ja 12.3.1966

¹¹⁴² AL 9.3.1966

¹¹⁴³ Karjalainen 10.1, 10.2 ja 26.2.1966

¹¹⁴⁴ US 18.2, 22.2, 1.3, 2.3, 5.3 ja 9.3.1966

¹¹⁴⁵ AL esim. 20.3.1966; US esim. 17.3.1966

¹¹⁴⁶ Karjalainen 6.2 ja 9.3.1966

¹¹⁴⁷ US esim. 16.3 ja 20.3.1966

¹¹⁴⁸ AL esim. 24.2.1966, 25.2.1966 ja 27.2.1966

Pohjois-Hämeen piirin ohella myös Hämeen eteläisen sekä Turun pohjoisen vaalipiirin ehdokkaat julkaisivat yhteismainoksia. Puoluetta myös profiloitiin ”palkansaajien, yrittäjien ja maanviljelijöiden turvana”,¹¹⁴⁹ joka liittyi kokoomuksen yleispuolue-teemaan, mikä oli muutamissa mainoksissa erikseen mainittukin. Karjalaisessa oli tällä kertaa muista lehdistä poiketen ehdokasmainonnan painopiste selvästi yksittäisten ehdokkaiden mainoksissa.

Silmiinpistävää oli kaikissa lehdissä *ehdokasmainonnan* vähäisyys vielä tammikuussa, vasta helmikuussa ja varsinkin maaliskuun alun jälkeen mainonnan intensiteetti kasvoi selvästi. Yhteinen piirre oli myös kaikissa lehdissä ehdokasmainonnan laajuus: nyt mainostivat monet tuntemattomatkin nimet. Kaikki lehdissä olleet ehdokkaat esiintyivät nyt *kokoomuksen ehdokkaina*, useimmat käyttäen myös puolueen ”Kokoomus varma valinta”-teemaa; voidaankin sanoa, että viimeistään vuoden 1966 vaaleissa oli ehdokkaiden mainonta tältä osin yhdenmukaistunut.

Uudessa Suomessa henkilöistä ehkä eniten mainoksia oli Raimo Ilaskivellä, Juha Rihtniemellä ja Jussi Saukkosella, mutta ahkerasti mainosti myös entinen puoluesihteerini Niilo Honkala. Ehdokkaat käyttivät vaihtelevasti hyväksi puolueen tunnuksia, yleensä enemmän omia; eniten puolueen tunnuksia käytti entinen puheenjohtaja Jussi Saukkonen. Kokoomus oli kuitenkin mainittu kaikissa vaali-ilmoituksissa. Toisaalta monet tuntemattomimmat ehdokkaat eivät edelleenkään kampanjoineet Uudessa Suomessa lainkaan. Muutamat ehdokkaat mainostivat lehdissä jälleen yhdessä, esimerkiksi Saara Forsius ja Margit Borg-Sundman.¹¹⁵⁰

Aamulehdessä ei karkeasti arvioiden selvää ”ykkösehdokasta” ollut, mutta ehkä Matti Koposella oli eniten mainoksia lehdessä. Koponen edusti ”vastuunottoa ja inhimillisyyttä”.¹¹⁵¹ Toinen näkyvä ehdokas oli Pekka Haarla, joka pyrki vaalimainonnassa viestimään, että äänestää ”keskittää”. Useamman kerran mainostivat myös Toivo Hietala ”tämä mies tunnetaan”, Artturi Tienari ”cv”:llä sekä jo kokenut Mikko Asunta ”edelleen eduskuntaan”-teemalla. Vaalipiirin ulkopuolelta lehdessä oli mm. etelähämäläisen Timo Mäen sekä jälleen satakuntalaisen Tuure Junnilan mainoksia. Junnila käytti edelleen ”talousmiehen” ja ”asiantuntijan” formaattia.¹¹⁵²

Karjalaisessa ehdokasmainokset olivat sekä maksettuja että tekstimainoksia. Mainonnan volyymin mitaten ja karkeasti arvioiden muutamia ehdokkaat nousivat yli muiden: Erkki Kaikkonen, Alli Vaittinen, Paavo Turtola, Raino Hallberg ja ”tv-lääkäri” Pertti Pakarinen. Mainosten konsepti oli entisenlainen. Näyttääkin siltä, että kansanedustajaehdokkaat pitäytyvät samassa mainonnan formaatissa tietyn mallin kerran omaksuttuaan, mainittakoon esimerkkinä Tuure Junnila, jolla oli vaaleissa aina samantyyppinen lehtimainos. Näissä vaaleissa mainitut ehdokkaat profiloituivat esimerkiksi ”koulumieheksi ja raittiusmieheksi”, ”talousmieheksi”, ”kokeneeksi” tai ”uudistajaksi”.¹¹⁵³ Myös Pohjois-Karjalassa ehdokasmainonta alkoi vasta helmikuun alussa.

---

¹¹⁴⁹ AL esim. 25.2.1966

¹¹⁵⁰ US esim. 6.2, 15.2, 26.2, 27.2, 2.3 ja 9.3.1966

¹¹⁵¹ AL esim. 28.2.1966

¹¹⁵² AL esim. 2.3.1966

¹¹⁵³ Karjalainen esim. 10.2, 13.2, 20.2, 27.2, 9.3 ja 12.3.1966

Kaikissa lehdissä oli näissä vaaleissa – tosin vähemmän kuin ennen - lehtien omia *iskulauseita*. Yhden tällaisen mukaan ”Kokoomuksen aluepolittinen ohjelma ratkaisee kehitysohjelmat”. Aamulehdessä ollut ”viimeinen varoitus”¹¹⁵⁴ kommunisteista julkaistiin aivan vaalien alla myös Karjalaisessa. Uuden Suomen esimerkin mukaan ”Porvariston enemmistö vaikiinnuttaa” tai ”Kokoomus on vaaleissa varma valinta”. Tekstimainokseksi voidaan luokitella myös puheenjohtaja Rihtniemen vetoamus lehdessä aivan vaalien alla 20.3.¹¹⁵⁵

Uudessa Suomessa ja Karjalaisessa oli joitakin *paikallisyhdistysten kokousilmoituksia*.

Nykypäivä

Lehti aloitti vaalikampanjan vuoden 1966 alussa, siis suhteellisen myöhään. Vaikka puolue oli Virolaisen hallituksessa, se otti vaaliteemoikseen pääosin hallituksen harjoittaman talouspolitiikan, ennen kaikkea veropolitiikan, jossa olisi ”parantamisen varaa”. Sama arvio koski myös maatalouspolitiikkaa, asuntopolitiikkaa jne.¹¹⁵⁶

Talousteemojen rinnalla kokoomuksen vaaliteema ”*Kokoomus varma valinta*” nostettiin lehdessä näkyvästi esiin. Pääkirjoituksessa maaliskuussa selostettiin, miksi kokoomus olisi ”varma valinta” – taustalla oli selvästi pelko kansanpuolueen menestyksestä ”Kokoomus on varmuutta siitä, että äänet kokoomukselle eivät mene hukkaan, kuten pienten vaaliliittojen kohdalla usein käy, sekä varmuutta siitä, että kokoomus aatteellisten ja käytännöllis-poliittisten ratkaisujen osalta tulee edelleenkin toimimaan tiennäyttäjänä”.¹¹⁵⁷

Vaalien tulokset

Eduskuntavaalien tulos olikin SDP:n kannalta erinomainen, etukäteisaavistukset pitivät paikkansa, puolue sai taakseen yli 600.000 äänestäjää ja peräti 17 uutta edustajanpaikkaa. Vaaleille antoi oman värinsä Arvo Salon kirjoittama ja Kaj Chydeniuksen säveltämä ”Lapualaisooppera”, jonka ensi-ilta oli vaali-iltana. Näytelmän kirjoittaja valittiin eduskuntaan SDP:n listoilta. Lehtisen mukaan Vanhalla ylioppilastalolla oli ”*sykähdyttävä yleisvasemmistolainen tunnelma*”.¹¹⁵⁸ Kokoomuksen kannalta vaalit olivat sen sijaan lähes katastrofi, puolue menetti kuusi edustajanpaikkaa sen suhteellisen ääniosuuden ollessa 13.8 %. Näin palattiin vuoden 1954 tasolle. Eduskuntaan syntyi vasemmistoenemmistö luvuin 103-97. Seuraavassa esitetään vaalien tulos taulukon muodossa.

---

¹¹⁵⁴ Karjalainen 20.3.1966

¹¹⁵⁵ US 20.3.1966

¹¹⁵⁶ Nykypäivä 1/1966

¹¹⁵⁷ Nykypäivä 3/1966

¹¹⁵⁸ Lehtinen 2002, 447

Taulukko 29. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä edustajien paikat vuoden 1966 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1962 eduskuntavaalit.¹¹⁵⁹

Puolue	Äänimäärä	Suhteellinen osuus 1966	Edustajan-paikat 1966	Suhteellinen osuus 1962	Edustajan paikat 1962
Kokoomus	326.928	13.8	26	15.0	32
Liberaalinen kp.	153.259	6.5	9	6.5	13
Keskustapuolue	503.047	21.2	49	23.0	53
RKP	141.688	6.0	12	6.4	14
SMP	24.351	1.0	1	2.2	-
SKL	10.256	0.4	-	-	-
SDP	645.339	27.2	55	19.5	38
SKDL	502.635	21.2	41	22.0	47
TPSL	61.247	2.6	7	4.4	2
		100.0	200	100.0	200

Suhteellisesti eniten äänimäärästään menetti TPSL, mutta se onnistui erinomaisten vaaliliittojen avulla SKDL:n kanssa jopa kasvattamaan paikkaosuuttaan eduskunnassa. Vaalien ehdoton voittaja oli SDP, jonka paikkamäärä kasvoi jopa 17 edustajalla suhteellisen ääniosuuden ollessa yli 27 %. Maalaisliitto-Keskustapuolue menetti neljä paikkaa, mutta säilyi toiseksi suurimpana puolueena. SKDL:n paikkamäärä putosi kuudella. Vapaaamielisten liitto putosi nyt eduskunnasta kokonaan. SDP:n vaalimenestyksen keskeisenä tekijänä oli yhteiskunnallisen ilmapiirin lisäksi suurelta osin korkea äänestysprosentti, peräti 84,9 %, minkä on jälkepäin myöntänyt puolueen pitkäaikainen puheenjohtaja ja puoluesihteri Kalevi Sorsa.¹¹⁶⁰

Seuraavassa taulukossa näkyy kokoomuksen menestys eri vaalipiireissä vaaliliittoineen.

¹¹⁵⁹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1966. II; SVT. Eduskuntavaalit 1970. A 29

¹¹⁶⁰ Sorsa 1998, 126-127

Taulukko 30. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä vaalipiireittäin vuoden 1966 eduskuntavaaleissa, edustajanpaikat (+/-).¹¹⁶¹

Vaaliliitto	Äänimäärä	Edustajanpaikkoja
Helsinki	52.000	4
Uusimaa	21.500	2
Turun eteläinen	26.000	2
Turun pohjoinen	26.000	2 (-1)
Hämeen eteläinen	32.400	3
Hämeen pohjoinen	33.000	3
Kymi	28.000	2 (-2)
Mikkeli	12.100	1 (-1)
Kuopio	15.800	1 (-1)
Keski-Suomi	12.800	1
Pohjois-Karjala	9.900	1
Vaasa	32.400	3
Oulu	16.900	1
Lappi	7.900	- (-1)
Koko maa	326.900	26

Kokoomuksen paikkamenetykset osuivat vain muutamiin vaalipiireihin, eniten Kymen piiriin, vähennystä kaksi paikkaa, muista yksi. Lappi menetti ainoan edustajansa. Sen sijaan eteläisen Suomen muissa vaalipiireissä paikkaluku säilyi ennallaan.

Puoluevaltuustossa puheenjohtaja Rihtniemi analysoi vaalien tulosta korostaen SDP:n marttyyrin asemaa, suuria välittömiä lupauksia sisältänyttä kahdeksan kohdan ohjelmaa sekä Maalaisliitto-Keskustapuolueen pyrkimystä monopolisoida maan ulkopoliittikka itselleen.¹¹⁶² Samassa valtuustossa listattiin laajemminkin vaalitappion syitä kokoomuksen kannalta.

Vertailuna käytettiin vuotta 1954, jolloin SDP oli edellisen kerran yhtenäisenä puolueena saaden 54 paikkaa, sen jälkeen sosialistien hajanaisuus oli palvellut porvarillisia puolueita. Myös se huomioitiin, että SDP oli nostanut kannatustaan, paitsi sille luontaisilla alueilla, ennen kaikkea Helsingissä saaden nyt 94.000 ääntä, vuona 1962 vain 54.000. Merkille pantavaa oli myös se, että ensimmäisen kerran eduskuntaan tuli vasemmistoenemmistö.¹¹⁶³

Kokoomuksen vaalianalysissä oli mukana professori Pertti Pesosen tutkimus, minkä mukaan vaalit aineellistuivat nyt voimakkaasti, ja SDP pystyi lupaamaan hyvin konkreettisia asioita. Myös nuorison yleisellä radikalisoitumisella oli vaikutuksensa vaalitulokseen.¹¹⁶⁴

Valtuustokeskustelussa tuotiin lisäksi esille, että kokoomuksen propaganda ei ollut kilpailukykyistä muiden kanssa, ei pitkäjänteistä, se oli epäyhtenäistä ja epäselvää, väärät asiat olivat esillä, lehdet ovat itsenäisiä suhteessa kokoomukseen, oma propaganda ei ollut jär-

¹¹⁶¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 25.5.1966.

¹¹⁶² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1966. II

¹¹⁶³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 25.5.1966. Liitteet.

¹¹⁶⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 25.5.1966. Liitteet.

jestelmällistä, ja lehdistö piti tärkeimpänä puolueetonta uutisvälitystä, ero vasemmiston lehtiin oli tältä osin huomattava, äänestäjäkunta antoi äänensä säästölinjalle, lisäksi SDP osoitti, että se uudistaa yksityiselle ihmiselle tärkeitä asioita.¹¹⁶⁵ Merkille pantavaa tässä kritiikissä on havainto, minkä mukaan "väärät asiat olivat esillä", missä arvioissa on ilmeisesti paljon perää.

Puolueen entinen puheenjohtaja Jussi Saukkonen, Virolaisen hallituksen ministeri, arvioi muistelmissaan jälkeinpäin, että vaalitappion syinä olivat kokoomuksen tottumattomuus hallitusvastuuseen sekä vastenmielisyys yhteistyöhön Keskustapuolueen kanssa. Myös Saukkonen nosti esiin "sosialidemokraattien kehittämän siekailemattoman vaalipropagandan ja porvareihin vetoavan ehdokasasettelun".¹¹⁶⁶ Saukkosen tekstin takaa voi lukea sen, että entinen puheenjohtaja itse putosi eduskunnasta näissä vaaleissa.

Vuoden 1966 vaalien tuloksista on syytä vielä ottaa esille kysymys siitä, mille puolueille kokoomus menetti ääniä, ja mistä se sai kenties uusia. Pesosen tutkimuksen mukaan kokoomus menetti 60.000 äänestäjää viidelle eri puolueelle. Toisaalta kokoomus sai runsaasti uusia äänestäjiä nuorista ikäluokista, nettotappio oli kuitenkin vain 26.000 ääntä.¹¹⁶⁷ Jossain määrin yllättävä on Suomen tulkinta vaalien siirtymistä: "Vaalitulos oli nimenomaan oikeistolaisuuden esiinmarssi puolueissa." Kokoomuksen osalta Suomi pitää riittävänä perusteluna Junnilan hyvää vaalimenestystä.¹¹⁶⁸

Piirien näkemyksiä vaaleista

Piirien arvioista ehkä perusteellisin analyysi oli tehty *Vaasan piirissä*, seuraavassa luettelomaisesti edelleen kokoomuksen vaalitappion syitä¹¹⁶⁹, niistä merkille pantavaa on edelleen kentän ja ehdokkaiden "pullikointi" koottomuksen tunnusten käyttöä vastaan. Keskeisin havainto on kritiikki puolueen linjan puuttumisesta, joka pitää täysin paikkansa; kokoomuksella ei ollut selkeää vaaliteemaa näissä vaaleissa. Liberaalien kampanjointi lehdissä oli näkyvää, mikä oli myös kokoomuksessa noteerattu:

- propaganda: puolueelta puuttui selvästi muotoiltu poliittinen linja, oli vain joukko laajoja ohjelmia, joiden perusteella yleiskuvan muodostaminen kokoomuksesta oli hankalaa
- maakuntaohjelma oli vain defensiivinen ase, ei erottunut muista
- propaganda kohdistui äänestäjiin yleensä, ei kohdistunut hyvin
- lehdistöä käytettiin runsaasti, vaalitulaisuuksien propaganda lehdistössä jäi ehdokaspropagandan varjoon
- valitsijayhdistysten ilmoittelu päivälehdissä, laadullisesti paljon heikkoja ilmoituksia,
- kuluneita iskulauseita
- puolueen esilletuomista jopa vältettiin*
- valitsijayhdistys-sitoutumista ei aina noudatettu
- jopa vihjailuja oman puolueen ehdokkaisiin, toisaalta myös hyvää ilmoittelua

¹¹⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 25.5.1966. Liitteet.

¹¹⁶⁶ Saukkonen 1973, 373

¹¹⁶⁷ Pesonen 1972, 332-333

¹¹⁶⁸ Suomi 1994, 402-403

¹¹⁶⁹ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset. Vaasan piiriliitto 1966.

- vaalitulaisuudet ruuhkautuivat sinne, missä tiedettiin olevan paljon kokoomuksen kannattajia
- ehdokkaat luottivat joskus enemmän omaan persoonaansa

Kritiikissä tulee selvästi esiin muutamia, vielä edelleen voimassa olleita kokoomuslaisen toimintakulttuuriin kuuluvia elementtejä: *puoluetunnusten välttelevä käyttö* ja yksilöllisyyttä korostava tapa toimia. Myös ehdokasmainonnan yleinen laajeneminen oli havaittu piiritasolla: "Mainonta oli tarmokkaampaa kuin aikaisemmin." Tärkeä – ja samalla oikea – havainto oli vaalien "protestiluonne": "Parhaiten menestyivät ne, jotka eniten lupasivat."¹¹⁷⁰ Puoluetunnusten käyttö pantiin sitten "ruotuun" jo viimeistään vuoden 1972 eduskuntavaaleissa.

Kokoomus vedenjakajalla – tappio vuoden 1966 eduskuntavaaleissa

Kokoomus lähti vuoden 1966 eduskuntavaaleihin toisaalta hyvistä asemista, takana olivat voitolliset vuoden 1962 eduskuntavaalit ja puolueen talouskin oli vähäksi aikaa kohtuullisessa tilassa. Toisaalta kokoomuslaisuus vaikutti 1960-luvun puolivälissä Varesen arvion mukaan aatteellisesti paikalleen jämähtäneeltä tarrautuessaan edelleen kansallisiin, isänmaallisiin ja kristillisiin arvoihin¹¹⁷¹. Lehtiaineiston perusteella tämä ei tosin välttämättä näkynyt enää ulospäin vaalitaistelussa. Varesen arvio perustuukin enemmän puolueen eri elinten puheenvuoroihin. Puoluetoimistossa kuitenkin ounasteltiin jo etukäteen, että tässä taitaa huonosti käydä.

Puolueen vaalikampanja hoidettiin ammattimaisesti ja tehokkaasti, puoluetoimiston ollessa tiukasti johdossa vahtien keskitettyä toimintaa. Kokoomuksen johto oli nuorentunut huomattavasti näyttäen ulospäin ihan erilaiselta kuin ennen. Järjestökenttä oli kohisten laajentunut jo pitkään jäsenmäärän lähestyessä 100.000:n rajaa – jos kohta tilastojen epäluotettavuus on otettava huomioon.

Vaalipropagandassa korostettiin kokoomuksen yhteistyökykyä ja – halua sekä yleispuolueen luonnetta. Kokoomusta markkinoitiin myös "*turvallisena vaihtoehtona*", mikä puolueen vaaliteemoista jälkeensä arvioiden oli kaikkein huonoimminkin valittu ajan henkeä vasten. Myöskään vasemmistolla pelottelu ei nyt purrut, tilanne oli täysin muuttunut edellisiin vaaleihin verrattuna.

Kokoomus ei luvannut propagandassaan yhtään mitään, missä oli suurin ero sosialidemokraattien räväkkään kahdeksan kohdan ohjelmaan verrattuna. Pidettiin esillä "väärää asioita" niin kuin Vaasan piirin kritiikissä jo edellä todettiin. Ennen kaikkea, vaikka kokoomuksen johto tajusi, missä yhteiskunnallisessa tilanteessa elettiin, siihen ei kyetty aktiivisesti vastaamaan. Saukkosen omassa analyysissä ei puututtu näihin ilmiöihin, ei myöskään Rihniemen.

Vuoden 1966 vaaleissa tapahtui puolueiden vaali-ilmoittelun – ja vastaavasti ilmoitusmenojen – jopa kolminkertainen kasvu edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna. Eniten ilmoit-

---

¹¹⁷⁰ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1965-66.

¹¹⁷¹ Vares 2008, 529-530

teluun panosti kokoomus, yhteensä noin 350.000 mk,¹¹⁷² (500.000 euroa)¹¹⁷³. Borgin tutkimuksen mukaan kokoomuksen ja kansanpuolueiden vaali-ilmoittelulle oli ominaista sen henkilövaltaisuus, kun taas vasemmistopuolueet käyttivät enemmän ehdokkaita esitteleviä yhteismainoksia. Henkilökohtaisen mainostamisen volyyymi kasvoi voimakkaasti vuoden 1966 vaaleihin saakka kääntein tapahtuessa toiseen suuntaan seuraavissa, vuoden 1970 vaaleissa. Ilmiö merkitsi ehdokkaiden voimakasta kilpailua puolueiden sisällä.¹¹⁷⁴ Myös Kuitunen on todennut saman ilmiön. Hänen mukaansa 1960-luvulta lähtien vaalikampanjojen kustannukset kasvoivat huomattavasti niiden tullessa selvästi aikaisempaa pidemmiksi. Sen sijaan ainakaan kokoomuksella ei ollut vuoden 1966 eduskuntavaaleissa mitään laajaa vaaliohjelmää, jotka olivat puolueissa muutoin jo yleistymässä.¹¹⁷⁵

Vuoden 1966 vaalit olivat siihen astisista poikkeavat myös naisten kannalta, sillä naisten osuus valituista kansanedustajista nousi ennätyslukuun 33. Trendi jatkui seuraavissa, vuoden 1970 eduskuntavaaleissa, jolloin uusi ennätys oli 43 naiskansanedustajaa.¹¹⁷⁶

Vaaleista alkoi kokoomuksen kannalta kokonaan uusi aikakausi, jonka keskeinen piirre oli se, että puolueella ei ollut mitään asiaa maan hallitukseen. Vasta vuoden 1987 eduskuntavaalit muuttivat tilanteen tältä osin.

5.5 "Maa tarvitsee Virkkusen"

Poliittinen kehitys ja 1960-luvun lopun ilmapiiri

Vuonna 1967, vuosi vasemmiston murskaavasta eduskuntavaalivoitosta, nousi SDP:n keskuudessa jo huoli siitä, että alkanut myötätuuli saattaa synnyttää vasta-aallon, ellei kurssia vähän muuteta: kaiken todistaminen politiikaksi ja suomalaisten perusarvojen irvailu oli menossa liian pitkälle. Eriytynen huomio kohdistettiin "Reporadioon" ja sen pääjohtajaan, Eino S. Repoon, jota syytettiin yksipuolisesta ohjelmapolitiikasta ja radikaalien toimittajien suosimisesta. Alkoi Revon lähtölaskenta, joka toteutui vuonna 1969. Koiviston mukaan pääjohtaja Revon "ajoi nurin" Keskustapuolueen puheenjohtaja Johannes Virolainen.¹¹⁷⁷

Yhteiskunnallinen ilmapiiri oli ainakin lievästi muuttumassa maltillisempaan suuntaan. Maassa oli SDP:n puheenjohtajan Rafael Paasion hallitus, joka pelkäsi poliittisen vasemmiston vasenta laitaa. Urho Kekkosen valta alkoi olla huipussaan poliittisen kentän ollessa edelleen hajaannuksen vallassa. Kommunistien kahtiajako jyrkentyi.¹¹⁷⁸

Ajatus presidentti Kekkosen valitsemisesta uudelleen vielä kolmanneksi kaudeksi nousi esille heti vuoden 1966 eduskuntavaalien jälkeen. Asiaa pitivät esillä SKDL:n Aitio ja sosiaalidemokraattien Väinö Leskinen – entinen Kekkosen vastustaja pyrki nyt voimakkaasti presidentin suosioon. Nämä korostivat, että kansanrintamahallitusta muodostettaessa tulisi

¹¹⁷² Borg 1972, 50

¹¹⁷³ www.telemail.fi/mauri.rasanen/rahan_arvon_muutos.htm

¹¹⁷⁴ Borg emt., 54-55

¹¹⁷⁵ Kuitunen 2007, 128

¹¹⁷⁶ Noponen 1972, 307-308

¹¹⁷⁷ Koivisto 1997, 163

¹¹⁷⁸ Lehmusvaara 1983, 152-153

samalla sopia siitä, että mukaan tulevat puolueet asettavat Kekkonen ehdokkaakseen. Myöhemmin parivaljakko vaati kirjallista sopimusta yhteisestä vaaliliitosta.¹¹⁷⁹ Ensimmäisinä puolueina päätöksen Kekkonen ehdokkaaksi asettamisesta tekivät kuitenkin Keskustapuolue ja Liberaalinen kansanpuolue.

Vasemmiston yhteistä tai ainakin SDP:n omaa ehdokasta ajoi ponnekkaimmin Pekka Kuusi, mutta hän ei saanut ajatuksilleen laajempaa kannatusta.¹¹⁸⁰ Suomen mukaan näkyvästi Kekkonen taakse asettui SDP:ssä puheenjohtaja Paasio, joka heti hallitustunnisteluja vastaan käynnistettyä totesi puoluetuomikunnassa, että asiaa kannattaa pohtia. Paasio arvioi, että ei kannata taistella Kekkonen vastaan, jos toisenlaisella asenteella voidaan saavuttaa tiettyjä etuja.¹¹⁸¹

Myös kysymys vaalitivasta oli esillä SDP:ssä siitä näkökulmasta, että jos vain Kekkonen ja Vennamo olisivat vastakkain, koko vaalien toimeenpano tuntui ”hirtehiseltä”. Kekkonen oli Paasiolle todennut, että oikeastaan eduskunnan tulisi suorittaa vaali. Asia meni niin pitkälle, että Paasion kansanrintamahallituksen takana olleet puolueet jättivät yhteisen eduskunta-aloitteen poikkeuslain säätämistä tammikuun alussa 1967. Hanke kaatui kuitenkin oppositiopuolueiden – lähinnä kokoomuksen – vastustukseen.¹¹⁸²

Huhtikuussa 1967 kävi Linnassa suuri lähetystö, jossa oli edustajia SDP:stä, SKDL:stä, TPSL:stä ja Keskustapuolueesta sekä LKP:stä. Edustettuina olivat myös RKP:n sisällä toimivat muutamat ryhmittymät. Lähetystö pyysi Kekkonen asettumaan paikalla olleiden puolueiden ja ryhmien yhteiseksi ehdokkaaksi ja sai siihen suostumuksen.¹¹⁸³

SMP oli asettanut puheenjohtajansa Veikko Vennamon ehdokkaaksi jo paljon tätä ennen, elokuussa 1966. Vennamon omien muistelmien mukaan ”tällä haluttiin estää poikkeuslaki ja kansan äänioikeuden kieltäminen”. Presidenttiehdokkaan vaaliliiton teema oli ”Unohdetun kansan puolesta vallan väärinkäyttöä vastaan”. Vennamo kutsuu mainituksaan Kekkonen ”diktaattoripresidentiksi”.¹¹⁸⁴

Käytännössä presidentti Kekkonen aloitti vaalitaistelunsa vasta vähän ennen vaaleja puhekierroksella joulukuussa 1967. Suomen mukaan Kekkonen koettu ylivoimaisuus aiheutti vaalikentillä passiivisuutta. Aikaa myöten kilpailijoiden, pääjohtaja Matti Virkkusen sekä puheenjohtaja Veikko Vennamon vaalikamppailu aiheutti Kekkoselle yhä enemmän päänsä vaivaa. Hän loukkaantui argumentoinnista jopa siinä määrin, että ilmoitti kieltäytyvänsä ehdokkuudesta enää vuonna 1974. Virkkusen vaalitaistelu vaikutti Kekkoseseen siten, että hän katsoi jopa kokoomuksen ulkopoliittisen linjan muuttuneen.¹¹⁸⁵

Ensimmäisessä puheessaan Messuhallissa joulukuun alussa 1967 Kekkonen naljaili ehdokkuutensa syynä olleen, että ”maa tarvitsee presidentin”.¹¹⁸⁶

---

¹¹⁷⁹ Suomi 1994, 530; Lehtinen 2002, 438

¹¹⁸⁰ Häikiö 1993, 92

¹¹⁸¹ Suomi 1994, 530-531

¹¹⁸² Häikiö emt.

¹¹⁸³ Suomi 1994, 548

¹¹⁸⁴ Vennamo 1989, 142-143

¹¹⁸⁵ Suomi 1994, 554-555

¹¹⁸⁶ Häikiö 1993, 95

Kokoomus ja vuoden 1968 presidentin vaalit

Vuoden 1968 tasavallan presidentin vaalit ovat osa Kirsi Varila-Leikolan Rihtniemi-tutkimusta¹¹⁸⁷, joka on tietenkin seuraavassa tarkastelussa yhtenä lähteenä, mutta toisaalta koko tämä prosessi vaatii vielä tarkemman, oman käsittelyn, missä nojaututaan alkupe- räislähteisiin. Edellä mainitussa tutkimuksessa on kuitenkin muutamia aikalaisten haastat- teluja, joita ei ole enää mahdollista tehdä, joten niitä käytetään hyväksi myös tässä tutki- muksessa.

Juhani Suomen Kekkos-tutkimuksen mukaan kokoomuksen luottamuselimet eivät päässeet ottamaan kantaa Virkkusen ehdokkuuteen, ja että ne ”sivuutettiin täydellisesti”. Puolueval- tuusto ei käsitellyt asiaa, ja puoluehallituskin kirjasi sen pöytäkirjaan vasta puoluekokouk- sen aattona 14.4.1967 pitämässään kokouksessa.¹¹⁸⁸ Lähteenä Suomi viittaa edellä mainit- tuun Kirsi Varilan tutkimukseen. Alkuperäislähteiden ja Varila-Leikolan tutkimuksen valossa voidaan yleisesti todeta, että puoluevaltuuston ja puoluehallituksen pöytäkirjoissa ei ole presidenttiehdokkaista mitään nimiä ennen edellä mainittua päivämäärää. Voidaankin sa- noa, että kokoomuksen puolue-elimet todella ohitettiin ehdokasvalinnassa.

Seuraavassa tarkastellaan aluksi kokoomuksen sisäistä vaaleihin valmistautumisprosessia puoluehallituksessa ja puoluevaltuustossa ennen huhtikuun 1967 puoluekokousta, joka sitten yksimielisesti nimesi pääjohtaja Matti Virkkusen presidenttiehdokkaaksi.

Presidenttiehdokkaan nimi vasta viime tingassa

Näyttää siltä, että ensimmäisen kerran presidentin vaalit olivat esillä puoluehallituksen ko- kouksessa 9.9.1966, jolloin asiasta käytiin yleisluontoinen keskustelu. Seuraava asian kä- sittely oli marraskuussa 1966, esillä oli Keskustapuolueen aloite presidentti Kekkosen uu- delleen valinnasta.¹¹⁸⁹ Kokoomus kiersi aloitteen viittaamalla tulossa olevaan puoluekoko- ukseen. Joulukuun lopun puoluehallituksen kokouksessa oli esillä presidentin vaaliin liitty- viä vaalitekniisiä kysymyksiä.¹¹⁹⁰

28.9.1966 puoluevaltuusto valitsi *työryhmän* pohtimaan presidenttiehdokkaan nimikysy- mystä. Työryhmän puheenjohtajaksi valittiin Rihtniemi sekä jäseniksi Tauno Vartia, Eero Castren sekä puoluesihteri Holkeri.

Työryhmän ohjenuorina ehdokkaan haussa olivat seuraavat näkökohdat: yleinen kyvyk- kyys, sisäisten yhteiskunnallisten ongelmien ja talousasioiden asioiden syvälinen tuntemus sekä valtakunnallinen kokonaisnäkemys (Rihtniemen puhe puoluekokouksessa 14.4.1967).¹¹⁹¹ Kriteerit sopivat hyvin Matti Virkkuseen.

Vuoden vaihteessa 1966 - 67 oman presidenttiehdokkaan asettamista pohdittiin Lehmus- vaaran mukaan ”kertakäyttötoimikunnassa”, johon kuuluivat Rihtniemi sekä jäsenenä Päi- viö Hetemäki, Jussi Saukkonen, Tuure Junnila ja T.A. Viherheimo. Hetemäki ja Viherheimo

---

¹¹⁸⁷ Varila-Leikola 1989

¹¹⁸⁸ Suomi 1994, 544-545

¹¹⁸⁹ Ks. lähemmin Varila-Leikola emt., 38.

¹¹⁹⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1964-67. Kokous 9.9.1966.

¹¹⁹¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1967 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

kannattivat Kekosta, Junnilla esitti Kekkoselle vastaehdokkaan asettamista, ja Rihtniemi oli tässä vaiheessa vielä ilman selvää kantaa.¹¹⁹²

Rihtniemen empivään asennoitumiseen vaikutti ilmeisesti ennen kaikkea hänen vankka käsityksensä siitä, että mikäli kokoomus asettuisi tukemaan Kekosta, se aiheuttaisi repeämisen puolueessa.¹¹⁹³ Presidenttikaavailuissa esiintyi myös Rihtniemi itse, mutta hän halusi säilyttää nimensä vapaana myöhempiin presidentin vaaleihin.¹¹⁹⁴ Nummivuoren mukaan ehdokkaaksi tarjoutui myös kunniapuheenjohtaja Saukkonen, mutta tämän puoluejohto torjui, koska ”ääniäkin pitäisi saada”.¹¹⁹⁵

Tammikuussa 1967 Rihtniemi tapasi Kekoksen, jolle hän lupasi, että kokoomuksen ehdokkaaksi asetettaisiin Lauri Aho tai ”joku muu humanisti”. Lehmusvaaran mukaan Rihtniemi kärsi lupauksensa rikkomisesta koko lopun elämänsä.¹¹⁹⁶ Silloisen puoluesihteerin Harri Holkerin mukaan presidenttiehdokkaan nimiasiaa käytiin perusteellisesti läpi vuoden 1967 alussa hänen ja Tauno Vartian välisissä pohdinnoissa: ”Käytiin läpi nimet aasta beehen, aluksi Lauri Ahon kimppuun, joka kieltäytyi. Toinen A oli maaherra Ahlbäck, mutta myös hän kieltäytyi.” Maaliskuussa Suomen Pankkiyhdistyksen toimitusjohtaja Raimo Ilaskivi otti asian puheeksi yhdistyksen puheenjohtajan Matti Virkkusen kanssa. Tämän keskustelun jälkeen taustatyötä asiassa teki Virkkusen lanko Olavi Sohlberg, jolla oli Holkerin käsityksen mukaan keskeinen rooli prosessissa. Etsintäpartio Raimo Ilaskivellä vahvistettuna kävi Virkkusta tapaamassa ennen hänen jokavuotista etelän matkaansa. Lopulta Virkkunen suostui yhdellä ehdolla: ”Herrojen on sitten taattava, että minä en tule valituksi!” Virkkusen nimen julkistamista pantattiin aina puoluekokoukseen asti, se oli ”H-hetki”.¹¹⁹⁷ Myös Lehmusvaara vahvistaa, että Virkkunen epäröi ehdokkuuttaan viimeiseen asti.¹¹⁹⁸ Ilaskivi puolestaan kertoo omasta osuudestaan, että ”minä olin häntä tekemässä, mutta olivat varmasti monet muutkin”.¹¹⁹⁹

Samoin vuoden 1967 keväällä, ennen huhtikuun puoluekokousta, puoluehallitus käsitteli vaaliasiaa kolmessa eri kokouksessa, 10.2, 7.3 ja viimein 4.4.1967. Ratkaisevan tärkeä oli ensiksi mainittu kokous, koska siinä kokoomus päätyi yksimielisesti kannattamaan itsenäistä esiintymistä vaaleissa, puoluehallitus piti ”tärkeänä mahdollisimman laajan järjestödemokratian toteutumista vaaleissa”. Ehdokkaiden nimiä ei kuitenkaan vielä tuotu esiin.¹²⁰⁰ Prosessia silloin läheltä seuranneen, puolueen tulevan puheenjohtajan Ilkka Suomisen mukaan puoluehallituksen kokouksessa ”vilautettiin pöydän alla paperilappua, missä oli Virkkusen nimi”.¹²⁰¹

---

¹¹⁹² Lehmusvaara 1983, 156-157

¹¹⁹³ Emt.

¹¹⁹⁴ Emt.

¹¹⁹⁵ Nummivuori 2009, 230. Tieto perustuu Varila-Leikolan pro gradu-tutkielmaan.

¹¹⁹⁶ Lehmusvaara 1983, 156-157; Holkerin mukaan Kekkonen on myöhemmin vahvistanut, ettei Rihtniemi luvannut hänelle Ahon asettamista ehdokkaaksi, Ahoon oli vain viitattu. Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹¹⁹⁷ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010. Myös Virmavirta vahvistaa, että Virkkusen suostuttelussa oli ratkaiseva rooli Olavi Sohlbergilla. Virmavirta 2005, 123

¹¹⁹⁸ Lehmusvaara 1983, 160-161

¹¹⁹⁹ Ilaskivi 1991, 121-122

¹²⁰⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1964-67. Kokous 10.2.1967.

¹²⁰¹ Ilkka Suomisen haastattelu 17.12.2009; Suominen ei ole varma, mikä kokous mainituista oli kyseessä.

Vuoden 1967 maaliskuun alussa kokoontunut puoluevaltuusto antoi puoluehallitukselle velvoituksen laatia puoluekokoukselle suosituksen presidentinvaalikysymyksessä, joka edellytti oman ehdokkaan nimeämistä, lisäksi päätettiin käydä neuvotteluja presidenttiehdokkaan nimen julkaisuajankohdasta presidenttiehdokkaan kanssa. Lopullisen päätöksen tekee puoluekokous (muutettu päätöstä käsin kynällä, aikaisemmin oli kirjoitettu, että nimiasia siirretään myöhempään ajankohtaan).¹²⁰² Pöytäkirjan muotoilu viittaa siihen, että ehdokkaan nimi oli jo tässä vaiheessa puoluejohdon tiedossa. Jo kirjoitetun pöytäkirjan muuttaminen vahvistaa tätä tulkintaa.

Mainitussa puoluevaltuuston kokouksessa Rihtniemi toi esiin presidentinvaalin linjat kokoomuksen kannalta. Rihtniemen mukaan kokoomuksella ei olisi mitään mahdollisuutta vaaliliittoutumiin, vain yksittäisiä henkilöitä voidaan saada kokoomuksen listoille. Puheenjohtaja valotti myös kokoomuksen kentän jossain määrin eriäviä mielipiteitä asiassa: "1.osa oli jo aikaisemmin Kekkosen kannalla, 2. osallistuminen vaaleihin sammutetuin lyhdyin ja 3. oman ehdokkaan valitseminen, joka on ollut puolueen virallisten neuvottelijoiden kanta."¹²⁰³ Rihtniemellä oli kerrottavanaan valtuutetuille tosiasia: oli tutkittu, että noin 20 % kokoomuksen jäsenistä oli etukäteen kannattanut nykyisen presidentin valitsemista.¹²⁰⁴

Poikkeuslakikysymykseen oli kokoomuksella Rihtniemen mukaan selvä kanta: "Kokoomus on lähtenyt siitä, että se vastustaa voimakkaasti poikkeuslakiesitystä, tämä on ollut kokoomuksen johdonmukainen kanta jo vuodesta 1919 lähtien." Puheenjohtajan johtopäätös oli, että "kokoomus asettaa oman ehdokkaansa jatkamaan kansallisten etujen mukaista ulkopoliittikkaa". Merkittävä oli tietysti SDP:n puoluesihteerin Raatikaiselta saatu tieto, minkä mukaan, "jos kokoomus ei tue poikkeuslakiesitystä, se raukeaa". Suoraan kansanäänestykseen kokoomus oli kuitenkin Rihtniemen mukaan valmis.¹²⁰⁵

Lopuksi Rihtniemi ehdotti puoluevaltuustolle, että se päättäisi ehdottaa puoluekokoukselle oman ehdokkaan sekä tuoda esiin myös hänen nimensä – muutoin olisi vaikea saada valitsijamiesehdokkaita, jos nimikysymys menisi syksyyn 1967 saakka.¹²⁰⁶ Keskustelu valtuustossa meni jossain määrin sivupuoleille, sillä muutamat puheenvuoron käyttäjät ottivat kantaa Tuure Junnilan ennen kokousta pitämää puheeseen, siitä tehtyihin lainauksiin (oliko lainattu oikein vai väärin) sekä työvaliokunnan päätökseen sanoutua po. puheesta irti. Presidenttiehdokkaan nimeä ei kuitenkaan tuotu vielääkään esiin.¹²⁰⁷

Presidentinvaaliasiasta valtuustolla oli muutoin yksimielinen käsitys: valitaan jo demokratiavuoksi oma ehdokas, jonka nimi ei kuitenkaan tullut puheenvuoroissa esiin. Kokous korosti sitä, että on pidettävä yllä henkeä, minkä mukaan "meidän ehdokkaalla on hyvät mahdollisuudet tulla myös valituksi, on vaarallista sanoa, että vaalin tulos on jo selvä". Tamperelaiset pitivät tärkeänä, että ehdokas pitää ehdottomasti nimetä Tampereen puoluekokouksessa, "mitä varten on tehty jo paljon valmisteluja".¹²⁰⁸

¹²⁰² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 4.3.1967.

¹²⁰³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 4.3.1967.

¹²⁰⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 4.3.1967

¹²⁰⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 4.3.1967

¹²⁰⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 4.3.1967

¹²⁰⁷ Ks. Varila-Leikola 1989, 45

¹²⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1966-67. Kokous 4.3.1967.

Maaliskuun 1967 kokouksessa, puoluevaltuuston kokouksen jälkeen, puoluehallitus päätti – valtuuston linjauksen mukaisesti - ehdottaa oman presidenttiehdokkaan valitsemista sekä valtuuttaa viralliset neuvottelijat valmistelemaan nimikysymystä, johon palattaisiin seuraavassa kokouksessa. Huhtikuussa puoluehallitus päätti saattaa julkisuuteen tiedonannon presidentin vaalikysymyksestä sekä jatkaa asian käsittelyä puoluekokouksen yhteydessä.¹²⁰⁹

Ensimmäisen kerran kokoomuksen presidenttiehdokkaan nimi, pääjohtaja Matti Virkkunen, tuotiin esille ehdotuksena puoluekokoukselle vasta puoluehallituksen kokouksessa 14.4.1967, ts. aivan puoluekokouksen aattona. Varila-Leikolan mukaan ehdokkaan nimi ei olisi tullut esille vielä silloinkaan.¹²¹⁰

Puoluekokous 14.4.1967 Tampereella

Tampereen puoluekokouksessa Rihtniemen avauspuheenvuorossa painotettiin sitä, että ”kokoomus on torjunut kepun ehdotuksen Kekkonen valinnasta”. Puheenjohtaja viittasi myös keskusteluun poikkeusmenettelystä. Rihtniemi kertoi, että SDP ja kommunistit olivat tässä takana, mutta ”SDP meni sitten normaalin menettelyn kannalle”. Puheenjohtaja torjui myös eduskunnassa tapahtuvan valinnan: ”Eduskunta ei ehdi enää käsitellä asiaa, mennään normaaleihin vaaleihin, vaaleissa ei ole kyse ulkopoliitikasta, koska kokoomus on jo antanut kannatuksensa Kekkonen ulkopoliitikalle.”¹²¹¹ Tämän jälkeen Rihtniemi esitti puoluehallituksen ehdotuksen Matti Virkkusen valitsemisesta kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi.

Varila-Leikola toteaa, että ”keskustelua presidenttiehdokkaan henkilöstä ei syntynyt eikä sallittu”.¹²¹² Pöytäkirjan mukaan puoluekokouksessa käytettiin kuitenkin muutamia puheenvuoroja asiasta. Yhdessä arvosteltiin aluksi voimakkaasti presidentti Kekkonen ”länttä liikaa kritisoivia puheita, valtionpäämies vahingoittaa tällä ulkosuhteita”, mutta tämän jälkeen puhuja ilmoitti ”toivovansa kaikesta sydämestään, että Virkkunen tulisi valituksi”. Kahdessa muussa puheenvuorossa tyrmättiin ”ehdottomasti poikkeuslakimenettely”.¹²¹³ Muita puheenvuoroja ei ollut. Varila-Leikola toteaa, että ”kaikesta näkyi, että asiasta oli jo päätetty etukäteen”¹²¹⁴. Tähän arvioon voidaan yhtyä, mm. Ilkka Suominen antoi ymmärtää haastattelussa näin.¹²¹⁵

Puoluehallituksen ehdotuksen kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi teki puheenjohtaja Rihtniemi: ”Puoluehallitus ehdottaa ... että puoluekokous päättäisi asettaa presidenttiehdokkaaksi ... em. edellytykset täysin täyttävän, yhteiskunta- ja elinkeinoelämässä keskeisissä johtotehtävissä toimineen pääjohtaja, kauppatieteiden ja filosofian tohtori h.c. Matti Virkkusen.”¹²¹⁶

¹²⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1964-67. Kokous 4.4.1967.

¹²¹⁰ Varila-Leikola 1989, 43

¹²¹¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1967 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

¹²¹² Varila-Leikola emt., 43

¹²¹³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1967 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

¹²¹⁴ Varila-Leikola emt., 44

¹²¹⁵ Ilkka Suominen haastattelu 17.12.2009.

¹²¹⁶ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1967 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

Varila-Leikola ei ole pohtinut sitä, miksi Matti Virkkusen nimi salattiin puolue-elimiltä aivan viimeiseen asti. Vastausta pitänee hakea siitä, että Rihtniemi arvioi jo etukäteen presidentti Kekkonen suhtautuvan kielteisesti Virkkusen ehdokkuuteen. Ottaen huomioon varsinkin Rihtniemen keskustelun Kekkonen kanssa tammikuussa 1967, olisi puheenjohtajan asema mennyt mahdottomaksi, jos Virkkusen nimi olisi ollut esillä koko kevään 1967 kokoomuksen puoluehallituksessa ja puoluevaltuustossa. Kekkonen olisi mitä ilmeisimmin reagoinut tähän jo ennen puoluekokouksen valintaa. On myös todennäköistä, että Virkkusen nimen ympärille olisi ainakin puoluevaltuustossa syntynyt vilkasta keskustelua, myös ulkopoliitikasta. Tämän Rihtniemi halusi estää. Puoluekokouksen yksimielisen valinnan jälkeen Rihtniemi saattoi mennä sen taakse.

Kekkonen ottikin sitten Virkkusen valintaan hyvin kriittisen asenteen: "Kokoomuksen saavuttama luottamus on pyyhkäisty pois." Holopaisen mukaan Kekkonen totesi Holkerille kuitenkin kahdenkeskisessä keskustelussa Rihtniemen kuoleman jälkeen, että tämä ei pettänyt lupaustaan Kekkoselle presidenttiehdokas-asiassa. Holkerista kirjan tehneen Holopaisen mukaan Virkkusen tulo presidenttiehdokkaaksi oli "yllätys puoluejohdollekin".¹²¹⁷ Puoluejohdolla Holopainen tarkoittanee tässä muita kuin edellä jo mainittua "etsintäpartiota", joka vei prosessia eteenpäin – eihän lopputulos voinut olla sille yllätys.

Päätöksen jälkeen puoluekokous päätti lähettää Virkkuselle sähkeen: "Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous on tekemällään yksimielisellä päätöksellä päättänyt kutsua Teidät presidenttiehdokkaakseen. Toivomme, että puoluekokouksen päätös koituu kansakuntamme menestykseksi." Pöytäkirjan liitteenä oli Virkkusen vastauskirje, missä tämä ilmoitti suostumuksensa.¹²¹⁸

Virkkusen vaalitaistelu ja sen johto

Presidenttiehdokas Virkkusen teknisenä taustana oli *Matti Virkkusen vaaliliitto*, jonka tehtäväksi oli määritelty kentälle menneessä tiedotteessa "vaalitoiminnan yleiset suuntaviivat ja esiintyminen julkisuudessa vaalivetoimuksin"; käytännön vaalityöstä vastasi puoluejärjestö.¹²¹⁹

Virkkusen vaaliliiton teemana oli "MAA TARVITSEE PRESIDENTIN", joka kokoomuksen puoluejohdon linjausten mukaan "huolehtii maan ulkopoliittisesta turvallisuudesta ja panee alulle sisäisen eheyttämisen, presidentin vaalin tulisi luoda edellytykset poliittiselle suunnanmuutokselle erityisesti talouspolitiikassa".¹²²⁰

Linjauksen erikoisuus on tietenkin siinä, että tulevan presidentin tulisi aikaansaada muutos varsinkin talouspolitiikassa, joka ei perustuslain mukaan kuulunut presidentille lainkaan. Onkin ilmeistä, että linjaus oli räätälöity juuri Virkkusta varten.

Vaalien valmistelut etenivät suunnitelman mukaan kolmessa eri vaiheessa: 1. teknilliset valmistelut 1.6 - 26.8, myös vaaliehdokkaiden valintaan jo huomio, 2. vaihe ajalla 27.8 -

¹²¹⁷ Holopainen 1989, 62-63

¹²¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1967 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

¹²¹⁹ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Keskustoimiston PM kentälle 1.6.1967.

¹²²⁰ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Keskustoimiston PM kentälle 1.6.1967.

15.12: nimetään ehdokkaat, tehdään ehdokas monin tavoin tunnetuksi ja trimmataan vaalikoneisto ja 3. loppurynnäkö 16.12.67 - 16.1.68.¹²²¹ Virkkusen puheohjelma oli suunniteltu ajalle 27.8.1967 - 14.1.1968. Ehdokas kävi kerran jokaisen vaalipiirin keskuspaikkakunnalla pidetyssä tilaisuudessa.

Merkittävän poliittisen taustan Virkkusen vaalitaistelulle antoi puoluesihteerin Harri Holkerin jo huhtikuun alussa – siis ennen Tampereen puoluekokousta – laatima muistio, missä hän toi esiin vaalien poliittisen asetelman sekä vaalitaistelun keskeiset linjaukset. On syytä korostaa sitä, että seuraavassa esiteltävä muistio¹²²² oli selvästi laadittu Virkkusta silmällä pitäen, vaikka muodollisesti häntä ei ollut vielä valittu presidenttiehdokkaaksi.

Holkerin mukaan ensinnäkin vaalien poliittinen asetelma oli se, että ”vallitsevan yhteiskunnallisen apaattisuuden ja tehottomuuden poistaminen on välttämätöntä, koska vain siten voidaan estää nykyisen radikalismien tunnuksin etenevä suppeiden piirien valtopolitiikka”.

Holkeri väitti myös muistiossaan, että paitsi kokoomuksessa myös muiden puolueiden kannattajien keskuudessa oli torjuvaa suhtautumista Kekkonen uudelleen valintaa kohtaan. Tästä olisi seurauksena se, että Virkkunen tulisi saamaan ääniä myös muualta kuin kokoomuksen kannattajilta.

Jo edellä esiin tuotu Virkkusen vaaliliiton linjaus presidentin tehtävistä talouspolitiikan alueella esiteltiin myös Holkerin muistiossa – joka näin on ollut vaaliliiton periaateohjelman lähtökohta – siten, että vaalitaistelussa ”pääpaino asetetaan sisäpolitiikkaan ja erityisesti talouspolitiikkaan, ehdokas esitellään kaikissa yhteyksissä taloudellisten kysymysten asiantuntijana. Ulkopoliittisissa kysymyksissä pitäisi erottaa toisistaan suuret linjat ja käytännön kysymykset”. Linjauksella haluttiin luonnollisesti esitellä ehdokkaan vahvoja alueita.

Kokoomukselle tyypilliseen tapaan vaalitaistelun pitäisi olla ”arvokas” ja siinä pitäisi ”välttää henkilökohtaista parjausta”. Holkeri korosti, että ehdokas ei ole ”puoluepolitiikko”. Näin ollen ”poliittinen toiminta pitäisi vaaleissa jättää minimiin”. Lopuksi Holkerin muistiossa esitettiin vaalien *toteuttamisorganisaatio*, jonka kattona olisi vaaliliiton valtuuskunta.

Vaalien käytännön johdosta ja vaalitaistelusta vastasi puoluejohdon valitsema *Matti Virkkusen vaaliliiton yhteistoimikunta*, jonka puheenjohtajana oli kokoomuksen puheenjohtaja Juha Rihtniemi ja sihteerinä Niilo Riuttala. Lisäksi toimikuntaan kuului vaihteleva määrä puolue toimiston työntekijöitä Holkerista lähtien sekä ehdokkaan markkinoinnista vastanneen mainostoimisto Törmän johtaja Topi Törmä. Tämä yhteistoimikunta piti kokouksia joulukuulle saakka noin kerran viikossa, alkaen toukokuun lopussa 1967.¹²²³

Yhteistoimikunta pyrki Holkerin muistion mukaisesti toimintansa alusta lähtien saamaan Virkkusen vaaliliiton taustatekijäksi *kansalaisvaltuuskunnan*, mutta josta jouduttiin lopulta luopumaan, varsinkin valtuuskunnan puheenjohtajakandidaattien kieltäytymisten vuoksi. Asiaa käsiteltiin lähes kaikissa yhteistoimikunnan kokouksissa. Ensimmäisenä ehdokkaana oli Turun yliopiston rehtori Tauno Nurmela, hänen jälkeensä akateemikot Erkki Laurila ja

¹²²¹ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Keskustoimiston PM kentälle 1.6.1967.

¹²²² Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Harri Holkerin muistio 5.4.1967.

¹²²³ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Yhteistoimikunnan kokousten pöytäkirjat.

Rolf Nevanlinna, maaherra Krister Ahlbäck ja ministeri Rainer von Fieandt, mutta lopulta kukaan heistä ei tehtävään suostunut. Yhteistoimikunta joutuikin kokouksessaan 10.8 toteamaan, että "kansalaistoimikuntaa ei saada muodostettua".¹²²⁴

Lopputulos kansalaisvaltuuskunta-asiassa oli se, että vaalipiireihin valittiin mainitut kansalaistoimikunnat, joiden yhteiseksi puheenjohtajaksi nimettiin professori Osmo Järvi. Puheenjohtajistoon valittiin lisäksi Rihtniemi, naisten liiton puheenjohtaja Siiri Nieminen sekä viimein ruotsinkielisten edustajana Georg C. Erhnrooth. Näiden 14 vaalipiirin kansalaisvaltuuskuntien johdossa oli pääosin akateemisia kansalaisia: professoreita, tuomareita, metsänhoitajia, kouluneuvos, kiinteistöneuvos sekä kaksi maanviljelijää.¹²²⁵

Kansalaisvaltuuskunnat antoivat yhteisen julistuksensa aivan vaalien alla, 3.1.1968, missä oli nostettu tärkeimmiksi asioiksi: kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestyksen lujittaminen, henkilökohtainen vapaus, kunkin yksilön aktiivisuus sekä uuden ulkopolitiikan omaksuminen.

Kansalaisvaltuuskunnalla olisi haluttu korostaa presidenttiehdokkaan epäpoliittista luonnetta sekä sitä, että Virkkusen takana on myös muita kansalaispiirejä kuin kokoomuksen kannattajia. Voi olla, että puheenjohtajaehdokkaat kuitenkin pelkäsivät poliittista leimautumista, ehkä myös leimautumista Kekkosen vastustajiksi; olivathan kaikki ehdokkaat Kekkosen nimittämiä virkoihinsa Fieandtia lukuun ottamatta (paitsi hänellekin ministerin arvonimi).

Virkkusen vaalikampanjan toivebudjetti oli aluksi 1,7 miljoonaa markkaa (noin 2 milj. euroa), mutta huonon keräysmenestyksen vuoksi jouduttiin tyytymään noin 850.000 mk:n tasoon, mikä todettiin syyskuussa. Myös taloustilannetta käsiteltiin lähes jokaisessa yhteistoimikunnan kokouksessa. Puolueen pöytäkirjoista ei löydy dokumenttia, mutta Nummivuoren mukaan kokoomuksen tärkein taloudellinen, ulkopuolinen tukija presidentin vaalissa oli Kansallispankki, joka "tietenkin tuki pääjohtajansa vaalikampanjaa"¹²²⁶.

Mainostoimisto Topi Törmä hoiti *käytännön vaalimainonnan*. Sen pääelementit olivat:¹²²⁷
-vaalifilmi, missä Virkkusen puheteksti, 16 kopiota
-kaksi mainosfilmiä
-tuoretta valokuvamateriaalia
-julistepainatus, 70.000 kpl, kokoa 61x86 cm
- Virkkus-kirja: Vaurastuva maa, puheita ja esitelmiä vuosilta 1945-67, ensimmäinen painos 1.500 kpl

Vaalikampanjan pääteeman, "Maa tarvitsee presidentin", oli keksinyt juuri Topi Törmä. Teeman ongelmana oli kuitenkin jälleen Kekkonen: sen saattoi tulkita niin, että maalla "ei ollut presidenttiä", joten se oli Kekkonesta loukkaava. Totta on, että Virkkusen vaalitaistelu ei ollut nöyristelevä eikä kohtelias Kekkonesta kohtaan, ja ehkä juuri siksi se tuntui aidolta, se innosti synnyttäen jopa kansanliikkeen. Kokoomuksen entisen tiedotuspäällikön mukaan kampanja oli käytännössä ristiretki Kekkonesta vastaan.¹²²⁸

¹²²⁴ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Yhteistoimikunnan kokousten pöytäkirjat.

¹²²⁵ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Yhteistoimikunnan kokousten pöytäkirjat.

¹²²⁶ Nummivuori 2006, 169

¹²²⁷ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Yhteistoimikunnan kokousten pöytäkirjat.

¹²²⁸ Virmavirta 2005, 29

Osoitus Virkkusen ehdokkuuden herättämästä innostuksesta kokoomuslaisessa kenttäväessä oli, että esimerkiksi Pohjois-Hämeessä perusjärjestöiltä tuli peräti 52 nimeä valitsijamiesehdokkaiksi, joista voitiin valita vain 18. Halmeen mukaan ”ehdokasasettelu oli kansalaisten mieleen”. Myös edellisiin vaaleihin verrattuna oli ehdokkaiden keski-ikä nuorentunut. Yleisö lähti alusta alkaen innolla mukaan tilaisuuksiin.¹²²⁹

MAA TARVITSEE PRESIDENTIN

MATTI VIRKKUSEN VAALILIITTO

Kuva 14: Kokoomuksen presidenttiehdokas Matti Virkkusen vaalimainos vuoden 1968 presidentin vaaleissa. Mainoksessa ei puhuta kokoomuksesta mitään. Vaaliteeman taustalla oli tavoite saada aikaan suunnanmuutos varsinkin maan talouspolitiikassa. PTA.

Virkkusen suurjakeluun mennyt *esitelehtinen* toi esiin Virkkusen opinnot, työuran, luottamustehtävät sekä esitteli ehdokasta kulttuuripersonana, mm. Suomen Kulttuurirahaston tehtäviin viitaten.

¹²²⁹ Halme 1989, 113

Lehtisen tekstin mukaan "Matti Virkkunen on syvällisesti perehtynyt taloudellisiin kysymyksiin, toiminut suuren liikepankin johtajajana, hänellä on laaja kokemus ulkopoliittikan alalta: 13 vuoden ajan vastuullisissa tehtävissä Suomen ulkoasiainhallinnon piirissä. Virkkusen ulkomaankauppaan liittyvä kokemus on erikoisen tarpeen nyt, kun edessä ovat Euroopan yhdentyviin markkinoihin liittyvät kauaskantoiset ratkaisut".¹²³⁰

Kokoomuksen lehdistä Uusi Suomi oli aktiivisimmin Virkkusen tukena. Päätoimittaja Poukka osallistui yhteistoimikunnan kokoukseen ja lupasi, että US on "aktiivisesti mukana, tehdään ehdokkaasta useita artikkeleita". Lehden kirjoittelua on tarkasteltu enemmän eri kohdassa.

Ehdokas itse kiersi ahkerasti ympäri maata, puhetilaisuuksia oli yhteensä noin 60.

Vaaliliiton yhteistoimikunnan kokouksissa käsiteltiin jatkuvasti M-tietokeskuksen tekemiä mielipidemittausten tuloksia. Esimerkiksi 15.6 saatiin huolestuttavia uutisia: jopa 47 % kokoomuksen kannattajista tulisi äänestämään Kekosta. Toimikunnassa todettiin, että puolueen omassa piirissä on työskenneltävä "erittäin aktiivisesti" Virkkusen hyväksi. Marraskuun lopussa voitiin todeta, että Kekkonen kannatus on laskenut, mutta Virkkusen tunnettuus lisääntynyt. Ei siis vielä saatu tietoa, että Virkkusen kannatus olisi kasvussa.¹²³¹

Myös Virkkusen tilaisuuksien menestystä seurattiin, esim. Nylands Nationin järjestämässä juhlassa oli "sali täynnä, keskustelu oli asiallista, yleisö virkkus-henkistä".

Vaaliliiton keskustoimisto avattiin elokuussa 1967 Helsingissä.

Lokakuussa 1967 arvioitiin vaalitaistelun tilannetta suhteellisen myönteiseen sävyyn, mutta toisaalta oltiin tyytymättömiä siihen, että "julkinen tuki Virkkuselle on jäänyt toteutumatta, koska ao. henkilöt pelkäävät leimautuvansa kokoomuslaisiksi, myös pelkoa K-liiton taholta tulevaa painostusta kohtaan on ollut, kepun jäsenet asettunevat ehdokkaaksi Pohjois-Hämeessä ja Pohjois-Savossa, yksi SDP:n jäsen harkitsee ehdokkuutta, ruotsalaisilla sekaviin tilanne, kristillisten kaikki ehdokkaat ovat kokoomuksen jäseniä". Kielikuva Virkkusen ja Kekkonen vaalitaistelun tilanteesta oli osuva: "Virkkunen on kentällä vielä lähes yksin, mutta korkeuden rima kohoaa, kun Kekkonen jätettyään aloituskorkeudet ryhtyy hyppimään varsinaisista kilpakorkeuksista."¹²³²

Luonnollisesti myös lehdistön kirjoittelua seurattiin puolueoimistossa tarkasti. Arkistossa olevan PM:n mukaan: "Myönteisin on ollut HS, lisäksi HS on julkaissut Virkkusen kirjasta Vaurastuva maa yliön, TS ei ole kommentoinut puheita, Kaleva on antanut runsaasti palstatilaa, kokoomukseen myönteisesti suhtautuva lehdistö on poikkeuksetta tukenut Virkkusta artikkelipalstoillaan, kepun lehdistö hyökännyt voimakkaasti Virkkusta vastaan, sosdem lehdistö ei ole käsitellyt juuri lainkaan, kommunistien pääteemana on ollut kärjistetty kritiikki Virkkusta kohtaan."¹²³³

¹²³⁰ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968.

¹²³¹ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Yhteistoimikunnan kokousten pöytäkirjat.

¹²³² Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. PM 12.10.1967. Vaalivalmistelun havaintoja.

¹²³³ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. PM Lehdistön suhtautuminen.

Lokakuun alusta aivan vaalien alkuun saakka arvioitiin, että vaaliliiton ehdokkaat pitivät yhteensä noin 3000 puhetta eri tilaisuuksissa, joissa arvioitiin käyneen noin 400.000 henkeä. Virkkunen oli hyvin näkyvillä eri paikkakunnilla julisteissa, postikorteissa, lehtisissä sekä lehdistössä. Esimerkiksi pääjulistetta oli painettu 70.000 kappaletta. Tammikuun alussa lehti-ilmoituksia oli 56 eri lehdessä. Kansallisseuroja varten oli painettu julkaisu "Kansallisseuran tehtävät valitsijamiesvaaleissa".¹²³⁴

Lehmusvaaran mukaan Virkkunen ei vaalien epätasaisesta asetelmasta välittänyt, vaan lähti mukaan täydellä tarmollaan pitäen linjansa myös suhteessa puolue toimistoon, minkä johdateltavaksi hän ei suostunut. Puheensa pääasiat hän halusi valita itse. Tämä näkyi mm. siten, että Virkkunen ei puheissaan maininnut sanallakaan mitään Paasikiven-Kekkonen linjasta, mikä oli erityisen harmillista kokoomuksen puolue toimistolle.¹²³⁵

Lehmusvaaran väite Paasikiven-Kekkonen linjan osalta pitää paikkansa, mutta toisaalta Virkkunen toi hyvinkin painokkaasti esiin puheissaan harjoitetun puolueettomuuspolitiikan, jota hän piti ainoana vaihtoehtona¹²³⁶. On myös otettava huomioon, että käytännössä ehdokas itse ei ollut laatinut läheskään kaikkia puheita, vaan monissa tilaisuuksissa hän luki sanasta sanaan valmiiksi kirjoitetun tekstin. Ilmeisesti monien puheiden tekstien takana oli vaaliliiton toimistossa työskennellyt Tuhatkunnan pääsihteeri Heikki S. von Herzen.¹²³⁷ Näin ollen Paasikiven-Kekkonen linjan mainitsematta jättäminen oli tietoista taktiikkaa eikä Virkkusen oma linjaus.

Lehtinen on arvioinut, että "Virkkusen kampanja ei ollut samalla tavalla henkilöön käypä ja karkea kuin Vennamon, mutta Virkkusen asettaminen ylipäätään kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi oli Kekkoselle pettymys. Kekkonen kompleksi kokoomuksen suhteen vain syveni".¹²³⁸ Suomen mukaan Kekkonen koki kokoomuksen ja Virkkusen kampanjan jopa niin, että "nyt oli viritetty vaalitaistelu, jossa oli vanhakantainen ryssänvastainen henki".¹²³⁹ Käytännössä Virkkusen puheissa oli sekä ulkopoliittikkaa että talousasioita. "Ryssänvastaisuutta" on kuitenkin vaikea havaita. Päinvastoin puheissa korostettiin voimakkaasti omakсутun ulkopoliittisen linjan jatkuvuuden tärkeyttä. Näitä puheita analysoidaan seuraavassa tarkemmin.

Virkkunen sai tukea vaalikampanjalleen myös ulkopuolelta: Kauko Kare julkaisi vaalien alla kirjasen "Tähän on tultu". Kirjasessa selvitettiin mm. Paasikiven ja Kekkonen ulkopoliittikan eroja ja päädyttiin siihen, että Paasikiven realismi oli vaihtunut Kekkonen naivismiin. Kare ehdotti myös YVA-sopimuksen irtisanomista, joka aiheutti melkoista kohinaa. Kirjaa myytiin hyvin, yli 200.000 kpl, ja se levisi laajasti kokoomuslaisten keskuuteen. Virravirta on arvioinut jälkeempäin, että Virkkusen kampanjalle kirjanen merkitsi "tärkeää tukea".¹²⁴⁰

¹²³⁴ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. PM 12.10.1967. Vaalivalmistelun havaintoja.

¹²³⁵ Lehmusvaara 1983, 164

¹²³⁶ Esim. Aamulehti 3.1.1968

¹²³⁷ Tapio Murrin haastattelu 5.10.2009; Ilkka Kanervan haastattelu 10.3.2010.

¹²³⁸ Lehtinen 2002, 467

¹²³⁹ Suomi 1996, 15-16

¹²⁴⁰ Virravirta 2005, 29

Virkkusen vaalipuheet

Kun arvioidaan jälkeenpäin Matti Virkkusen vaalikampanjan aikana pitämiä puheita, on otettava siis se huomioon, että ehdokas itse ei ollut laatinut niistä läheskään kaikkia.

Arkistomateriaalista käy ilmi, miten hyvin puolue toimisto oli presidenttiehdokkaan tukena, häntä ei päästetty puhekierrokselle ilman valmennusta. Elokuulle 1968 päivätyn muiston mukaan ennen puhekierrosta valittu "raati" kävi Virkkusen kanssa harjoitusdebatin, minkä yhteydessä käytiin läpi ilmeisesti keskeisimmät kysymykset, jotka saatettaisiin ehdokkaalle esittää vaalikierroksen aikana.¹²⁴¹

Virkkunen vastasi aluksi itse kuhunkin kysymykseen, minkä jälkeen raati otti kantaa siihen, joko korjaten tai hyväksyen. Yleisohjeena oli, että esimerkiksi "vierasperäisten termien käyttö on supistettava mahdollisimman vähiin puhuttaessa kansan syville riveille, kun käytetään, on selvitettävä välittömästi, mistä puhutaan". Mm. kysymykseen "Pyritkö poistamaan yya-sopimuksen?", vastataan vain "yya-sopimuksen periaatteet". Vastauksissa olisi pyrittävä "osoittamaan tietorikkaus myös ulkopoliitikassa, esimerkiksi aktiivinen puolueettomuuspolitiikka". Raadin mukaan käsite "aktiivinen puolueettomuuspolitiikka on otettava positiivisena".¹²⁴² Ohjeistakin tulee esiin se, että "Paasikiven-Kekkosen linjasta" ei ollut mitään yleispätevää tekstiä, se oli ilmeisesti syytä vaieta tässä vaiheessa. Kuitenkin ulkopoliitiikka teemana oli otettu ohjeissa monin tavoin huomioon, mm. Itä-Saksan tunnustamiseen "ei riitä Pariisin rauhansopimukseen viittaus, on kerrottava enemmän ja osoitettava tietämys asiasta".¹²⁴³

Jotakin ehdokas myös osasi itse etukäteen. Niinpä kysymykseen Karjalan mahdollisesta palauttamisesta Virkkunen vastasi ilman ohjetta: "Se on sotapolitiikka." Tähän raati kommentoi: "Oikein."¹²⁴⁴

Virkkusen puheiden kursorinen läpikäynti osoittaa, että ehdokas keskittyi kolmeen teemaan puhekierroksen aikana: 1. puolueettomuuspolitiikka ja ulkopoliittiset kysymykset, 2. talouspolitiikka ja maan taloudelliset kysymykset ja 3. suomalainen elämänmuoto.

Esimerkkinä ehdokkaan ulkopoliittisesta peruslinjasta olkoon tässä Seinäjoella 27.8.1967 pidetty puhe: "Kukaan järkevä" suomalainen tässä maassa ei pyri Suomen ja Neuvostoliiton suhteita koskevien ulkopoliittisten perusteiden muuttamiseen, näitä lauseita esitetään sisäpoliittisista syistä, niillä herätetään käsitystä, että me emme muka voisi itse päättää omista asioistamme, Suomen ja Neuvostoliiton hyvien ja luottamuksellisten suhteiden ylläpitäminen ja kehittäminen on koko Suomen kansan omaksuma asenne."¹²⁴⁵

Merkille pantavaa on, että Paasikiveen viitattiin usein, mikä oli tietysti tarkoituksellista: "Paasikivi oli oikeassa: kansa ei saa unohtaa historian suuria tapahtumia."¹²⁴⁶ Kekkosen

¹²⁴¹ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Vaalivalmistelun havainnot. PM 15.8.1967.

¹²⁴² Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Vaalivalmistelun havainnot. PM 15.8.1967.

¹²⁴³ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Vaalivalmistelun havainnot. PM 15.8.1967.

¹²⁴⁴ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Vaalivalmistelun havainnot. PM 15.8.1967.

¹²⁴⁵ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Matti Virkkusen puheita 1967-68.

¹²⁴⁶ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Matti Virkkusen puheita 1967-68.

puheita kommentoitiin sen sijaan joskus verhotusti, nimeltä mainitsematta, ja kielteisessä valossa, jos kohta maltillisesti.

Taluspoliittisen puheen ehdokas piti mm. Raumalla 10.12.1967:” Huolestuneisuus talouspolitiikassa ei riitä presidentille, presidentin tulisi arvovallallaan pyrkiä vaikuttamaan hallituksen harjoittamaan talouspolitiikkaan, osoittaa sen epäkohdat ja puutteet.”¹²⁴⁷

Kansanrintamahallituksen talouspolitiikkaa arvosteltiin useissa puheissa. Tässä yhteydessä viitattiin joskus myös huonoon koulutuspolitiikkaan: ”Itä-Suomen yliopiston¹²⁴⁸ perustaminen oli virhe.”

Kokoomuksen äänenkannattajien vaalitaistelu

Lehtiä on tarkasteltu ajalla 1.1 - 17.1.1968.

Yleiset piirteet

Aamulehti, Karjalainen ja Uusi Suomi hoitivat hyvin roolinsa kokoomuksen äänenkannattajina presidentin valitsijamiesvaaleissa. Näistä lehdistä Uuden Suomen aineisto oli vielä monipuolisempaa kuin maakuntalehtien, mikä tietysti johtuu jo lehtien erilaisesta asemasta: Uusi Suomi sai vaalimainoksia eri vaalipiireistä valtakunnallisena lehtenä. Karkeasti laskien voidaan myös sanoa, että Uudessa Suomessa oli vaalimainoksia enemmän kuin kahdessa muussa. Alueen valtalehtenä oli Aamulehdessä myös jonkun verran Kekkonen vaaliliiton mainoksia, sama koskee myös Karjalaista. Aamulehti kampanjoi pääkirjoituksissa, Karjalainen taas enemmän uutisaineistolla – vaaleihin liittyviä pääkirjoituksia oli vain kolme.

Lehtien pääkirjoituksissa pyrittiin tuomaan laajasti esiin ehdokas Virkkusen keskeiset vaaliteemat: suomalainen elämänmuoto sekä talousasiat ulkopolitiikan liittyessä vain Virkkusen puolustamiseen Pravdan kirjoitusta vastaan sekä Kekkonen esittelyyn hyvin kielteisessä valossa: Kekkonen leimaa muut, Kekkonen pyrkii olemaan korvaamaton. Paasikiven-Kekkonen linjasta ei lehdissä puhuttu mitään. Kovin suurta kunnioitusta istuvaa tasavallan presidenttiä kohtaan ei ollut, Kekkosta kohdeltiin pääkirjoituksissa yhtenä presidenttiehdokkaana.

Uuden Suomen tuki Virkkuselle ei kuitenkaan kaikille kokoomuksen puoluevaltuuston jäsenille riittänyt: ”Helsingissä on tavattoman suuri tyytymättömyys Uuteen Suomeen, koska se niin penseästi suhtautuu kokoomuspuolueeseen, Uuden Suomen painos pienenee koko ajan, US ei ole puolueen äänenkannattaja, se on muutamien suurten liikeyritysten lehti; uutispuoli on Hesarissa paljon laajempi, jos tahtoo saada asioista kuvan, on tilattava HS, sitten Uudessa Suomessa on aivan liian pitkiä artikkeleita, joita ei kukaan lue.”¹²⁴⁹

Näissä vaaleissa ei lehdissä ollut ehdokaskohtaista valitsijamiesmainontaa.

---

¹²⁴⁷ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Matti Virkkusen puheita 1967-68.

¹²⁴⁸ Tällä tarkoitetaan Joensuun yliopistoa.

¹²⁴⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 27.5.1968.

Nykypäivän vaalikampanja oli vaatimaton, mikä johtui varsinkin lehden formaatin muutoksesta enemmän aikakauslehden tyyppiseksi, mikä rajoitti mahdollisuuksia.

Aineistokohtainen tarkastelu

Uuden Suomen ja Aamulehden *pääkirjoitustoimittajat* (ensiksi mainitussa ilmeisesti päätoimittaja Poukka) olivat erittäin aktiivisia Virkkusen tukijoita, kun toisaalta samalla kilpaileva ehdokas Kekkonen esitettiin hyvin kielteisessä valossa. Luonnollisesti pääkirjoitukset koskivat tulevia vaaleja yleisesti, mutta lähes jokaisessa noin kymmenessä jutussa tarkasteluajana myös joko kritisoitiin Urho Kekkonen ja Keskustapuolueen vaalikampanjaa tai sitten esiteltiin Virkkusen kampanjaa myönteisessä valossa. Kolmas teema oli kielteinen suhtautuminen koko vasemmistoon. Esimerkiksi 4.1 Uuden Suomen pääkirjoituksessa puututtiin presidentin talouspoliittisiin vaikutusmahdollisuuksiin sekä ulkopoliitiikkaan otsikolla "Kekkonen linja": "Valitettavasti presidenttiehdokas Kekkonen joutui jälleen liikkumaan epäjohtonmukaisilla linjoilla. Hämmästyttävää oli, että presidenttiehdokas Kekkonen väitti, ettei Suomella voi olla puolueettomuutta." Suhtautuminen Kekkoseen olikin pääkirjoituksissa kaikin tavoin hyvin kielteinen: "Peräti kansandemokraattiseen suuntaanko Kekkonen haluaa Suomea kehitettävän?"¹²⁵⁰

Aamulehti nosti hyvin esiin Virkkusen huolen "suomalaisen elämänmuodon" säilymisestä: "Tämä on tällä hetkellä ajankohtainen nykyisen hallituskokoomuksen takia, myös presidentti Kekkonen on asettunut nykyisen hallitussuuntauksen taakse, vaikka kumma kyllä, kansa ei ole vastaavassa määrässä tämän takana, suomalaisen elämänmuodon kehityksestä on kyse myös näissä presidentinvaaleissa." Seuraavassa Aamulehden esimerkissä hyökättiin jo Kekkosta vastaan, pääkirjoituksen otsikko oli: "Leima pitää lyödä." Itse kirjoituksen mukaan "eräessä mielessä presidenttiehdokas Kekkonen on johdonmukainen. 12 vuotta sitten tuli käyttöön ulkopoliittinen epäluotettavuusleima, johon sivelletään väriä tai vähennetään tarpeen mukaan. Koko kansan presidentit eivät ole tällaista käyttäneet".¹²⁵¹

Sen sijaan Karjalaisen pääkirjoitustoimittaja ei ollut niin aktiivinen kuin Aamulehdessä ja Uudessa Suomessa, juttuja oli vain kolme. Kahdessa arvosteltiin kansanrintamahallitusta ja kolmannessa tarkasteltiin presidentin roolia talouspolitiikassa myönteiseen sävyyn – Virkkusen puheita hyvin myötäillen: "Väitteet siitä, että talouspolitiikka ei vähäisimmässäkään määrin liikuta tasavallan presidenttiä, ovat vääriä."¹²⁵²

Virkkusta tukevien *vaalitulaisuuksien uutisointi* oli ennen kaikkea Uudessa Suomessa ja Karjalaisessa tarkasteluajana näkyvää ja usein toistuvaa, voidaan sanoa, että lähes jokainen tilaisuus käytettiin hyväksi. Esimerkiksi tammikuun 13. päivänä pidettyä vaalijuhlaa esiteltiin Uuden Suomen uutisoinnissa jo monta päivää ennen tilaisuutta. Toiseksi lehti siteerasi uutisissa Virkkusen puheita, varsinkin niitä, missä oli keskeisiä linjanvetoja eri teemoihin. Esimerkiksi 8.1.1968 Uuden Suomen etusivulla oli uutinen Virkkusen puheesta seuraava referaatti: "Olen katsonut tulevaisuuteen, sillä entiseen ei ole paluuta. Äärioikeistoa ei Suomessa ole, ainakaan kokoomuksen puolueohjelmasta ei voida löytää sellaista ilmaisuja, mikä tekisi siitä ääripuolueen. Se ei varmasti pyri kumoamaan suomalaista yhteiskuntajär-

¹²⁵⁰ Uusi Suomi 4.1.1968; Aamulehti 4.1 ja 10.1.1968

¹²⁵¹ AL 11.1.1968

¹²⁵² Karjalainen 4.1, 9.1 ja 15.1.1968

jestelmää.¹²⁵³ Virkkusen vaalitaistelun tärkein teema, talouspolitiikka ja presidentti, tuotiin myös esiin lehdessä.

Sen sijaan Aamulehdessä Virkkusta tukevaa uutisaineistoa oli selvästi vähemmän kuin Uudessa Suomessa, jopa vähemmän kuin Karjalaisessa. Tällöin tuotiin esiin mm. Virkkusen kannatuksen nousu verrattuna Kekkonen kannatukseen: "Kekkonen laskussa, Virkkunen nousee, nykyisen presidentin kannatus on laskenut 80 prosentista 68 prosenttiin." Toisessa uutisessa esiteltiin Virkkusen suhdetta Neuvostoliittoon: "Vihamielistä asennoitumista ei ole koskaan ollut."¹²⁵⁴ Myös kokoomuspuolueen toimintaa esiteltiin uutisoinnissa: "Kokoomuspuolueen valtuusto koolla Helsingissä". Sisäsivulla oli esitetty valtuuston julkilausuma kokonaisuudessaan. Lehdessä oli myös uutinen ehdokas Pekka Haarlan vaalitulaisuudesta, uutisessa painotettiin sitä, että "nyt ei pidä nöyryyä painostuksen edessä".¹²⁵⁵ Aamulehden verrattuna oli Karjalainen vaaliuutisoinnissaan aktiivisempi; Virkkuseen ja kokoomukseen liittyviä myönteisiä uutisia oli vaalien alla useita. Lehti noteerasi jopa Virkkusen Salossa ja Helsingissä pitämät puheet: "Virkkunen Helsingissä: sosialisointi yhä näkyvämmiin hallituspuolueiden ohjelmassa." Myös Virkkusen linjaus presidentistä talousasioiden hoitajana sai palstatilaa. Jostain syystä uutinen vaalijulisteiden ilmestymisestä katukuvaan kertoi juuri Virkkusen julisteesta.¹²⁵⁶

Aamulehden pidättyvä toimituspolitiikka uutisoinnissa herättää kysymyksiä, varsinkin jos intensiteettiä verrataan edellisiin eduskuntavaaleihin.

Vain Karjalaisen *pakinoitsijat* "Seppä" ja "Kynämies" olivat nyt aktiivisesti Virkkusen tukena. Esimerkiksi viimeksi mainitun mukaan "Virkkunen on ollut vaalitaistelun herrasmies puhdistuen keskusteluilmapiiriä". "Seppä" puolestaan todisteli, miten väitteet Virkkusen ulkopoliittisesta epäluotettavuudesta ovat "tuulesta temmattuja".¹²⁵⁷

Koko tarkastelukauden oli kaikissa lehdissä *vaalipiirien ehdokkaiden maksettuja yhteismainoksia*, usein samassa lehdessä oli kahdenkin eri piirin valitsijamiesehdokkaiden mainokset. Kunkin mainoksen keskellä oli suuri Virkkusen kuva sekä hänen ympärillään ehdokkaat esiteltynä, jokaisesta myös kuva. Uuden Suomen valtakunnallinen asema tuli taas näkyvästi esiin: lehdessä oli lähes kaikkien maan vaalipiirien kokoomuksen valitsijamiesehdokkaiden mainokset, kukin piiri vuorollaan. Aamulehdessä ilmoittelivat pääosin vain Pohjois-Hämeen vaalipiirin valitsijamiesehdokkaat yhdessä, muista vaalipiireistä lehdessä oli Etelä-Hämeen ja Turun pohjoisen vaalipiirin ehdokkaiden mainokset, keskellä aina suuri Virkkusen kuva. Pohjois-Karjalan valitsijamiesehdokkaat esiintyivät yhteismainoksessa muutaman kerran.

Virkkusen vaaliliiton omat mainokset noudattivat luonnollisesti kaikissa lehdissä samaa formaattia. Mainoksia oli lehtien lähes jokaisessa numerossa tammikuun alusta viimeiseen vaalipäivään saakka. Formaattissa oli suuri Virkkusen kuva sekä lyhyt tekstiosa, eri teemoja eri päivinä. Luonnollisesti samassa lehdessä saattoi olla useampiakin mainoksia. Kun ottaa huomioon kokoomuksen ja käytännössä Virkkusen vaaliliiton budjetin, noin 2 miljoonaa

---

¹²⁵³ US 8.1.1968

¹²⁵⁴ AL 12.1.1968

¹²⁵⁵ AL 10.1.1968

¹²⁵⁶ Karjalainen 3.1, 4.1, 8.1 ja 10.1.1968

¹²⁵⁷ Karjalainen 14.1 ja 16.1.1968

euroa, voi kuvitella, että tuo rahasumma myös helposti meni suurelta osin lehtien ilmoituskuluihin – televisiomainonta ei ollut vielä tuolloin alkanut.

Virkkusen vaaliteemat painottuivat ehdokkaan vahvojen puolien mukaan, niistä useimmin esiintyivät seuraavat (useimmissa mainoksissa oli mukana vaalitaistelun keskeinen teema:¹²⁵⁸ ”Maa tarvitsee presidentin” tai ”Maa tarvitsee Virkkusen”).

TYÖTÄ ON JOKAISELLE (Virkkusen kuva)

”Me voimme saada hyvinpalkattua työtä jokaiselle, on luovuttava nykyisestä äänenkalastukseen perustuvasta poliittisesta keinottelusta, se ei ole talouspolitiikkaa. Maa tarvitsee presidentin.”

NIMITYKSET SUOSIONOSOITUKSIA.

”Puoluevärin perusteella tapahtuviin nimityksiin on saatava muutos.”

MAA TARVITSEE VIRKKUSEN (Virkkusen kuva)

MAA TARVITSEE PRESIDENTIN (Virkkusen kuva)

KANSA VALITSEE PRESIDENTIN (Virkkusen kuva)

NUORISOLLA ON VASTUU SUOMALAISESTA ELÄMÄNMUODOSTA (Virkkunen kuvassa yhdessä nuorison kanssa)

Lehtien sivuilta vahvistuu kuva Virkkusen vaalikampanjasta siten, että esillä olivat ennen kaikkea talouspolitiikkaan sekä suomalaiseen elämänmuotoon liittyvät teemat, ulkopoliittikaa sivuttiin vain lyhyesti korostaen tällöin ehdokkaan kannatusta noudatetulle puolueettomuuspolitiikalle, sen sijaan Paasikiven-Kekkosen linjaa ei mainittu lainkaan.

Ensimmäisenä vaalipäivänä Karjalaisen vanhan tavan mukaan lehden sisäsivun alalaidassa patisteltiin äänestämään tietyllä tavalla: ”Käy äänestämässä jo tänään. Kansa valitsee presidentin.”¹²⁵⁹

Nykypäivä

Lehden formaatti muuttui vuonna 1966 aikakauslehden suuntaan aikaisemmasta poliittisen viikkolehden formaatista. Tämä merkitsi käytännössä huomattavasti heikompia mahdollisuuksia erityisesti vaalikampanjoissa, koska sivun koko oli pienempi, ja lehti koostui pääasiassa artikkeleista. Mainoksia oli vain muutamia. Osoitus puolueen tiukasta otteesta oli, että päätoimittajana oli puoluesihteerä Holkeri.

Ensimmäisen kerran lehti otti esille presidentinvaalit maaliskuussa 1967 Virkkusen ehdokkuuden selvittyä puoluekokouksessa. Toteavan pääkirjoituksen lisäksi lehti julkaisi Virkkusen tervehdyksen puoluekokousväelle. Tämän jälkeenkään ei voida puhua mistään lehden

¹²⁵⁸ US esim. 6.1.1968 ja AL esim. 8.1.1968

¹²⁵⁹ Karjalainen 15.1.1968

vaalikampanjasta, parhaiten lehti tuki puolueen vaalityötä etusivun virkkuskuvilla, joita oli useita syksyn 1967 aikana.¹²⁶⁰

Vain kahdessa pääkirjoituksessa käsiteltiin vaaleja. Toisessa kirjoittaja pyrki voimakkaasti torjumaan SDP:n taholta (pääministeri Paasio) esitetyn epäilyn Virkkusen "oikeasta" ulkopoliittisesta linjasta. Toisessa jutussa esiteltiin Virkkusen kampanjan pääteemaa, "suomalaista elämänmuotoa". Kirjoituksen oli laatinut puheenjohtaja Rihtniemi. Saman lehden kannessa oli Virkkusen koko sivun kuva.¹²⁶¹

Arvioita piirien vaalityöstä

Ilmeisesti presidentin vaalit miellettiin kokoomuksen piireissä siinä määrin valtakunnalliseksi tapahtumaksi, että niiden toimintasuunnitelmissa ja toimintakertomuksissa oli hyvin vähän tekstiä vaaleista. Sen sijaan keskustuimistossa tehtiin arvio piiriliittojen tilanteesta syksyllä 1967.

Arvion mukaan (joko Holkeri tai Tavastila, allekirjoittajaa ei ole):¹²⁶²

"Helsinki: Toimikuntahidastelua, kunnallisvaalit häiritsevät reipasta toimintaa; *Uusimaa:* Toiminta-aktiiviteettia on kohtalaisesti; *Varsinais-Suomi:* Vaalitoiminta on innostunutta ja vireää; *Satakunta:* Uusi toiminnanjohtaja saanut hyvän otteen; *Etelä-Häme:* Toiminta on yritteliästä ja uutta etsivää; *Pohjois-Häme:* Toimintaan on pyritty saaman jyrkyyttä; *Kyminlaakso-Karjala:* Pikkunäpertelyä mutta yritteliäisyyttäkin on, ehdokkaat kainostelevat omaa toimintaansa, keskusjohdon apu on tarpeen; *Keski-Suomi:* Jököttelyä ja osittaista luottamuspulaa on toiminnanjohtajan ja piirin välillä; *Oulu ja Kainuu:* Saamattomuutta ja hidastelua, kentän toiminta on heikkoa, rahoitusvaikeuksia, apu on välttämätöntä."

Keskustuimiston havaintojen mukaan näyttää siltä, että valtaosassa piirejä vaalityö nähtiin myönteisessä valossa, mutta myös ongelmallisia piirejä oli, varsinkin Pohjois-Suomessa. Havainto ei ollut uusi, vaan kokoomukselle pysyvä ongelma.

12.1.1968 oli television suuri vaalikeskustelu.

Aivan vaalien alla, 9.1.1968, antoi kokoomuksen puoluevaltuusto vielä julkilausuman, missä tuettiin vahvasti Virkkusen valintaa korostaen hänen asemaansa ikään kuin puolueiden yläpuolella olevana, koko kansan ehdokkaana: "Nyt on kysymys maan sisäisten asioiden korjaamisesta, kestävien taloudellisten perusteiden luominen vaatii presidentin, joka toimii puolue- ja ryhmäkohtaisten kiistojen ulkopuolella, tätä edellyttää suomalaisen elämänmuodon säilyttäminen, Matti Virkkunen on koko kansan presidenttiehdokas. Maa tarvitsee presidentiksi Matti Virkkusen."¹²⁶³

Esimerkkinä piiritason vaalityöstä esitellään jälleen lyhyesti *Etelä-Hämeen piirin* toimintaa vaalien alla. Vaaliliiton valitsijamiesehdokkaat valittiin syyskokouksessa syyskuussa. Tämän jälkeen ehdokkaat kutsuttiin informaatiotilaisuuteen, jossa selostettiin vaalitoiminnan eri

¹²⁶⁰ Nykypäivä 3/1967

¹²⁶¹ Np 8/1967 ja 13/1967

¹²⁶² Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968. Vaalivalmistelun havaintoja. Päiväämätön muistio.

¹²⁶³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 9.1.1968.

muotoja ja taustaa. Virkkusta esitteleviä kortteja lähetettiin 10 kpl jokaiseen jäsenperheeseen. Piirin lehdessä – Hämeen Ilves – presidenttiehdokas esiteltiin, ja samassa yhteydessä motivoitiin äänestämisen tärkeydestä. Lehden numerosta otettiin 50.000 kappaleen painos, joka levitettiin asutuskeskuksiin. Presidenttiehdokas puhui piirin alueella Hämeenlinnassa ja Lahdessa järjestetyissä kansalaisjuhlissa. Kansallisseurat järjestivät syksyllä 1967 tilaisuuksia, joissa valitsijamiesehdokkaat puhuivat. Varsinainen vaalimainonta alkoi tammikuun alussa 1968. Matti Virkkusen kansalaisvaltuuskunta kokoontui joulukuussa Hämeenlinnassa.¹²⁶⁴

Vaalien tulokset

Valitsijamiesvaalien tulos oli sekä kokoomukselle että presidenttiehdokas Virkkuselle hyvin myönteinen: Virkkusen vaaliliiton äänimääräosuus (23.7 %) ylitti huomattavasti kokoomuspuolueen äänimääräosuuden verrattuna edellisiin eduskuntavaaleihin (13.8 %). Ääniä vaaliliitto sai yli 480.000 ja yhteensä 60 valitsijamiestä. Tietenkin on otettava huomioon presidentin vaalien aivan erilainen lähtökohtatilanne sekä se, että ilmeisesti monissa muissa, Kekkonen taakse ryhmittyneissä puolueissa oli äänikatoa, josta osa oli myös Virkkusen taakse menijöitä. Vaalien äänestysprosentti oli 61,6 %.

Virkkusen vaaliliiton sisällä äänet jakaantuivat puolueittain seuraavasti:¹²⁶⁵

Taulukko 31. Matti Virkkusen vaaliliiton äänten jakauma vuoden 1968 valitsijamiesvaaleissa.

Puolue	Äänimäärä
Kokoomus	432.000
Kristilliset/SKL	3.600
Ruotsinkieliset	43.890
Muut	3.100
Yhteensä	483.022

Merkille pantavaa on erityisesti ruotsinkielisten äänten huomattava määrä Virkkusen vaaliliitossa.

Vennamon vaaliliitto sai myös runsaasti ääniä, 231.900 äänimääräosuuden ollessa 11,4 %. Kekkonen vaaliliiton vastaavat luvut olivat 1.231.000 ja 64,9 %. Kekkonen takana olleet puolueet joutuivat tyytymään eduskuntavaaleja pienempään äänimäärään seuraavasti:¹²⁶⁶

¹²⁶⁴ Korjus – Halla 1980, 116-117

¹²⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968.

¹²⁶⁶ Kansallinen Kokoomus. Presidentin vaalit 1968.

Taulukko 32. Urho Kekkosen vaaliliiton äänimäärät puolueittain vuoden 1968 presidentin valitsijamiesvaaleissa.¹²⁶⁷

Puolue	Ääniosuus	Valitsijamiehiä
Keskustapuolue	20.6	65
SDP	15.4	55
SKDL	16.9	56
TPSL	2.3	6
Muut	0.8	1
Yhteensä	64.9	183

Erityisen huonosti liikkeelle sai kannattajansa SDP, jonka äänimääräosuus putosi edellisistä eduskuntavaaleista peräti 11,7 prosenttiyksikköä. Tulos on nähtävä siinä valossa, että sosialidemokraattisten äänestäjien oli kovin vaikea lähteä kuitenkin porvarillisen Kekkosen taakse. SKDL menetti kannatustaan 4.2 prosenttiyksikköä. Parhaiten menestyi Keskustapuolue, jonka äänimääräosuus pysyi lähes ennallaan. Tämäkin tulos on luonnollinen, koska ehdokkaana oli "oma mies". Kokoomuksen puoluekohtainenkin kannatus oli huomattava, yli 21 %.

Vaaliliittojen ääniosuus sekä valitsijamiesten määrä näkyy seuraavasta taulukosta:¹²⁶⁸

Taulukko 33. Vaaliliittojen ääniosuus sekä valitsijamiesten määrä vuoden 1968 tasavallan presidentin vaaleissa.

Vaaliliitto	Ääniosuus	Valitsijamiehiä
Kekkonen	64.9	201 (mukana RKP:n ja LKP:n valmieh.)
Virkkunen	23.7	66 (mukana RKP:n valmieh.)
Vennamo	11.4	33

Kekkosen vaaliliiton luvussa ovat mukana LKP sekä RKP:n Kekkosta kannattaneet, ja Virkkusen vaaliliitossa RKP:n Virkkusta kannattaneet.

Virkkusen vaaliliiton äänimäärät eri vaalipiireissä puolestaan näkyvät seuraavasta taulukosta:

¹²⁶⁷ SVT. Tasavallan presidentin valitsijamiesvaalit 1968. A 30

¹²⁶⁸ Emt.

Taulukko 34. Matti Virkkusen vaaliliiton äänimäärät eri vaalipiireissä vuoden 1968 presidentin valitsijamiesvaaleissa.¹²⁶⁹

Piiri	Äänimäärä
1. Helsinki	79.980
2. Uusimaa	38.772
3. Turun eteläinen	37.160
4. Turun pohjoinen	28.967
5. Hämeen eteläinen	42.198
6. Hämeen pohjoinen	44.670
7. Kymi	34.728
8. Mikkeli	16.368
9. Kuopio	15.633
10. Keski-Suomi	16.746
11. Vaasa	36.809
12. Oulu	18.893
13. Lappi	9.537
Yhteensä	483.022

Virkkusen vaaliliiton äänimäärä oli selvästi suurin Helsingin vaalipiirissä, Uusimaa tuli vielä 1960-luvun lopulla vasta Hämeen molempien vaalipiirien jälkeen. Itä- ja Pohjois-Suomessa ei Virkkunenkaan kyennyt hankkimaan ääniä juuri kokoomuksen tavallista eduskuntavaalien kannatusta enempää.

Kekkonen voitti vaalit, mutta hän ei ollut tulokseen lainkaan tyytyväinen, koska siihen sisältyi protesti. Virkkusen ehdokkuus ja äänimäärä eivät Suomen mukaan Kekkonen häirineet, mutta erityisesti häntä harmitti se, että äänestäjät olivat asettaneet protestinsa välikappaleeksi Veikko Vennamon, ”pikkupoliitikon ja edesvastuuttoman demagogin, jolla ei ole totuutta edes sanakirjassa”. Kokoomukselle Kekkonen oli katkera siitä, että hän katsoi kokoomuksen pilanneen hänen ulkopoliittisen rakennustyönsä. Vaalikamppailun kokemukset saivat jopa Kekkonen katumaan, että hän oli vielä suostunut ehdokkaaksi: ”Kyllä minua harmittaa, että olen vielä mukana, tekisi mieli sanoa, että en ole enää kaikkien saatanan kusipäitten haukuttavana.”¹²⁷⁰

Kuten edellä todettiin, Virkkusen muutamissa puheissa oli lievää Kekkonen kohdistunutta kritiikkiä, mutta tätä voidaan pitää suhteellisen lievanä, normaaliin vaalitaisteluun kuuluvana. Sen sijaan Aamulehden ja Uuden Suomen muutamien pääkirjoitusten sävy oli suhteessa Kekkonen erittäin kielteinen.

Vaalien analyysi kokoomuksen sisällä

Vaalien tulosta analysoitiin välittömästi vaalien jälkeisessä puoluevaltuuston kokouksessa 6.3.1968, analyysin teki puoluesihteerin Holkeri.

¹²⁶⁹ SVT. Tasavallan presidentin ja kansanedustajain vaalit 1968. A 30

¹²⁷⁰ Suomi 1996, 16-17; Tarkka käyttää ilmaisua: Vaalin tulos oli ”epäluottamuslause Kekkoselle”. Tarkka 2006, 186

Holkerin mukaan alun alkaen oli lähdetty siitä, että puolueen toiminta tähtää tuleviin, vuoden 1970 eduskuntavaaleihin. Tästä syystä myös menneet presidentin vaalit käytiin *yleispoliittisin tunnuksin*. Puoluesihteerin arvioi, että ”voimme oikeutetusti tuntea tyytyväisyyttä, kenties viime aikoina suorastaan harvinaiseksi käynyttä tyytyväisyyttä työmme tuloksista. Valitsijamiesvaalien tuloksia on analysoitava ennen kaikkea tulevia eduskuntavaaleja ajatellen”.¹²⁷¹

Vaaleissa oli uutta *mielipidemittausten* systemaattinen hyväksikäyttö, joka oli Holkerin mukaan olennainen osa vaalityötä, näin saatiin tietoa äänestäjäkunnan näkemyksistä ja motiiveista.

Vaikka vaalien äänestysprosentti oli edellisiä eduskuntavaaleja noin 10 prosenttiyksikköä alhaisempi, olivat kuitenkin kokoomuksen kannattajat ”niitä aktiivisimpia” Vennamon kannattajien ohella. Holkeri kuitenkin varoitti, että ”ei pidä luulla, että kokoomuksen kannatus olisi vielä pysyvästi 20 %, se on luultavasti noin 17 - 18 %”. Kuten edellä esitetty taulukko osoitti, ei kokoomuksen kannatuksen nousu ollut Holkerin mukaan kehitysalueilla niin kovin suurta.¹²⁷²

Holkerin mukaan hyvän vaalimenestyksen takana oli kaksi syytä: toisaalta suunnitelmallinen vaalityö ja toisaalta ehdokkaan oma panos. Suunnitelmia noudatettiin hyvin koko vaalitaistelun aikana, mikä oli myönteistä.

Holkeri loi katseen jälleen tuleviin eduskuntavaaleihin asettaen ääniosuus tavoitteen noin 18 %:n tasolle. Lisää äänestäjiä voitaisiin saada ”ehkä lisää nuorista ikäluokista, eläkeläisistä ja kasvavasta toimihenkilöjoukosta”.¹²⁷³

Holkeri esitti samassa yhteydessä kokoomuksen pitkän tähtäimen vaalistrategian, missä presidentin vaalit – kunnallisvaalit - eduskuntavaalit muodostavat yhtenäisen jatkumon, kaikissa vaaleissa on oltava ”positiivinen yleissävy sekä keskitetyt ilmoitussarjat, lehdistön tehokas käyttö, huolella valmistellut suunnitelmat tv- ja radiolähettyksiin, johtava ajatus oli ”*suomalaisen elämänmuodon puolesta*”.¹²⁷⁴

Kokoomuksen kannalta myönteiset presidentin vaalit 1968

Verrattuna vuoden 1966 eduskuntavaalien lähes katastrofaaliseen tulokseen menestyi kokoomuksen presidenttiehdokas Matti Virkkunen vaaleissa erittäin hyvin: kokoomuksen kannatus nousi jopa yli 20 %:n edellisten vaalien tuloksen jäädessä alle 14 %:n. Tyytyväisyys tulokseen kokoomuksen sisällä oli ilmeinen, jos kohta puoluesihteerin Holkerin toppuutteli liiasta optimismista tulevissa eduskuntavaaleissa.

Presidenttiehdokkaan löytäminen oli kokoomukselle tuskallinen ja vaikea prosessi, nimiä oli esillä monia lähtien Lauri Ahosta, Jussi Saukkosesta ja puheenjohtaja Rihtniemestä. Lopul-

¹²⁷¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 6.3.1968.

¹²⁷² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 6.3.1968.

¹²⁷³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 6.3.1968.

¹²⁷⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1967-68. Kokous 6.3.1968.

ta saatiin tehtävään suostumaan Kansallispankin pääjohtaja Matti Virkkunen, joka ei aluksi ollut innostunut asiasta, mutta päästyään vauhtiin hoiti roolinsa hyvin saaden vahvaa kannatusta jopa yli puoluerajojen. Tässä tosin auttoi pääehdokkaan, presidentti Kekkonen edelleen kohdistuneet kielteiset tuntemukset monissa puolueissa, aina omasta Keskusta-puolueesta lähtien. Varsinkaan sosialidemokraattien kannattajat eivät innostuneet vaaliliiton yhteisestä ehdokkaasta, mikä koskee myös puolueen johtoa; Kekkonen päädyttiin vain SDP:n ulkopoliittisen uskottavuuden lisäämiseksi. Voidaan sanoa, että Kekkonen valitseminen Paasion kansanrintamahallituksen puolueiden yhteiseksi ehdokkaaksi oli aluksi hyvin epävarmaa.

Oma kuvionsa kokoomuksen sisällä oli valitun presidenttiehdokkaan nimen salaaminen viimeiseen mahdolliseen hetkeen, huhtikuun 1967 puoluekokoukseen asti. Kokoomuksen sisällä kyllä nimi tiedettiin jo tammikuussa 1967, mutta puolueen johto oli kieltänyt asiaan vihkiytyneitä kertomasta nimeä ulos, missä onnistuttiin hämmästyttävän hyvin – tutkiva journalismi ei ollut vielä muotia. Miksi salaamiseen menttiin? Se johtui mitä ilmeisimmin juuri kokoomuksen vaikeasta suhteesta Kekkonen, jota ei haluttu enää suututtaa – kun Kekkonen ei saanut vastaehdokkaaksi toivomaansa Lauri Ahoa. Tästä huolimatta Kekkoselle jäi koko vaaliprosessista kokoomusta kohtaan hyvin kielteiset tuntemukset: ”ryssänviha” ja Neuvostoliiton vastaisuus elivät hänen mielestään edelleen kokoomuksessa. Aineiston perusteella voidaan tosin sanoa, että tälle ei todellisuudessa ollut perusteita, päinvastoin Virkkunen esiintyi suurena Neuvostoliiton ystävänä puheissaan. Korjuksen mukaan kokoomuksen ja Kekkonen suhteiden riippakivinä olivat edelleen vuoden 1956 presidentinvaalit ja Honkaliitto, eikä oman presidenttiehdokkaan asettaminen nyt mitenkään parantanut tilannetta; ristiriitatilanne jatkui, josta Rihtniemi joutui kärsimään vuoden 1970 hallituksen muodostamisprosessin yhteydessä.¹²⁷⁵

Ajatus omasta ehdokkaasta ylipäätään oli kokoomuksen sisällä selvä, Kekkonen taakse ei vielä tuolloin puoluetta olisi saanut millään. Sen jälkeen, kun Virkkusen nimi oli tuotu esiin, oli kokoomuksen kenttä hyvin voimakkaasti hänen takanaan.

Virkkusen vaalitaistelun keskeiset tunnuksset olivat ”Maa tarvitsee presidentin” – joka lähempänä vaaleja muutettiin muotoon: ”Maa tarvitsee Virkkusen” -, suomalainen elämänmuoto sekä talouspoliittisen suunnanmuutoksen välttämättömyys ja presidentin vaikutusmahdollisuudet tässä.

Käyty vaalitaistelu puhekierröksineen oli kokoomuksen siihenastisista vaalitaisteluista systemaattisin ja parhaiten valmisteltu ottaen huomioon tiukan aikataulun. Merkille pantavaa on, että puolueen keskustuimistossa oli alun alkaen asetettu tähtäin jo tuleviin, vuoden 1970 eduskuntavaaleihin, välissä vuoden 1968 kunnallisvaalit. Pyrittiin luomaan saman-suuntainen ja samanhenkinen vaalikampanja kaikissa näissä vaaleissa. Niinpä presidentin vaaleissa oli vahvasti *yleispoliittiset tunnuksset*. Jos kuitenkin vertaa vuoden 1968 presidentinvaalikampanjaa varsinkin valitsijamiesten näkökulmasta seuraaviin eduskuntavaaleihin, voidaan todeta, että ”Virkkusvaalit” olivat vielä vanhamuotoisen vaalikampanjan toteuttamista. Ennen kaikkea valitsijamiesehdokkailla ei ollut ainakaan yleisesti näissä vaaleissa

---

¹²⁷⁵ Korjus 1972, 32

vielä organisoituja tukiryhmiä, vaan kukin ehdokas nojautui jo olemassa oleviin viiteryhmiin, joita ei masinoitu varta vasten vaaleja varten.¹²⁷⁶

Virkkusen vaalipuheissa *ulkopolitiikka ja talouspolitiikka* olivatkin vahvasti esillä. Suomen puolueettomuuspolitiikkaa jopa korostettiin, mutta toisaalta tietoisesti vältettiin mainitsemasta erikseen "Paasikiven-Kekkonen" linjaa: vain Paasikiven nimi tuotiin esiin. Linjauksen takana on täytynyt olla puolueen keskustoimisto, koska Virkkusen useimpien puheiden kirjoittajana oli ilmeisesti Tuhatkunnan pääsihteeri Heikki S. von Herzen. Presidenttiehdokas oli erittäin hyvin valmennettu vastaamaan mitä erilaisimpiin kysymyksiin vaalitulaisuuksissa.

Ottaen huomioon ehdokkaan persoonan ja ansiot on luonnollista, että hänen vaalimainontansa toi esiin hänen vahvuutensa, joita olivat talouspoliittinen osaaminen sekä myös taidot kauppapolitiikassa, joita tultaisiin presidentiltä vaatimaan tulevissa Efta-EEC-neuvotteluissa.

Presidentin vaalit 1968 olivat alku kokoomuksen uudelle kannatuksen nousulle, mutta suhdetta Kekkoeseen ne eivät parantaneet, päinvastoin jouduttiin entistä vaikeampaan tilanteeseen suhteessa uudelleen valittuun presidenttiin.

Kokoomuksen äänenkannattajat Aamulehti, Uusi Suomi ja Karjalainen olivat hyvin mukana tukemassa Virkkusen kampanjaa. Uusi Suomi oli kirjoittelussaan selvästi kriittisempi Kekosta kohtaan kuin itse presidenttiehdokas.

5.6 Kulttuuriset mallit 1960-luvun lopussa

Seuraavassa kootaan jälleen yhteen tutkimuksen lähtöteorian mukaisesti kokoomuspuolueen jäsenen kulttuurisia malleja, joiden mukaan puolue toiminnassa käyttäytyttiin. Lähdeaineiston valossa näyttää siltä, että ilmeisesti vain Uudellamaalla pienehkö aktiivien joukko pyrki voimakkaasti muuttamaan näitä malleja toisenlaisiksi, vastaamaan paremmin ajan haasteita, siinä kuitenkin onnistumatta. Tavoitteena oli saada kokoomuksesta ulospäin suuntautuva taistelujärjestö, joka olisi lähellä potentiaalisia äänestäjiä. Tämä olisi kuitenkin edellyttänyt puolueen jäsenten vanhojen toimintamallien lähes täydellistä muuttumista. Yleisesti voidaankin todeta, että kokoomuslaisen kulttuuriset mallit eivät olleet juuri muuttuneet 1950-luvulta. Seuraavassa on jälleen kootusti, tutkimuksen teoriaosaa vasten laadittu kuvaus (perustavaa laatua olevat, opetettuja, osin itse omaksuttuja, arkisesti vaikuttavia, eksplisiittisesti ilmaistuja jne.):

1. Huolimatta johdon pyrkimyksistä kokoomuksen jäsen oli edelleen puolueessa mukana *"säästöliekillä"* ja mielellään *"sammutetuin lyhdyin"* antautumatta siihen koko sielullaan. Puolueen tunnusten käyttö edes vaaleissa ei ollut vielä kukaan itsestään selvää, eikä haluttu esiintyä aktiivisesti kokoomuslaisina; politiikka nähtiin kielteisenä asiana. Vaadittu "värin tunnustaminen" ei ollut vielä kukaan mennyt organisaation läpi. Taustalla oli toisaalta kokoomuslaisen heikko puolueidentiteetti ja toisaalta puolue-

¹²⁷⁶ Ilkka Kanervan haastattelu 10.3.2010

een jäsenen tapa toimia. Puolue ei ollut samaistumisen kohde vielä, kuten oli asianlaita esimerkiksi Keskustapuolueessa. Kokoomuslaisuuteen ei myöskään kuulu-
nut "esiintymisen kokoomuslaisena", joka johtui monesti jo käytännön syistäkin: mm. monilla teollisuuspaikkakunnilla kansallisseuran johtohenkilöt eivät halunneet ärsyttää työväenliikettä, jonka edustajien kanssa oli neuvoteltava työpaikalla. Tässä paikallisessa kulttuurissa ei voitu esiintyä "taistelujärjestönä". Toisaalta myös "porvarillisemmissä" kunnissa kokoomuslaisten tilanne oli samanlainen: kokoomuslaiset "tiedettiin", mutta he itse eivät pitäneet siitä suurempaa ääntä, vaikka ei "värin tun-
nustamisessa" ongelmia ollutkaan. Helsingin kansallisseuran aloite taistelujärjestös-
tä jäikin vaille sen suurempaa huomiota.

Sen sijaan uudenlaista kokoomuslaista toimintakulttuuria oli nähtävissä Matti Virk-
kusen presidentin vaalikampanjan aikana, siinä tilanteessa voitiin puhua jopa "tais-
telusta" ja "taisteluhengestä". Myös aivan vuosikymmenen lopussa, vuoden 1970
eduskuntavaalien yhteydessä, kokoomuksen kenttä heräsi suorastaan taisteluun
Reporadiota vastaan. Oli siis syntymässä eräänlainen tutkimuksen teorian mukainen
osakulttuuri.

2. Vaikka jo 1960-luvun alkuun mennessä kokoomuksenkin jäsen oli suostunut – hyvin
vastentahtoisesti tosin – maksamaan puolueen jäsen- ja kannatusmaksuja, ei muu-
hun tukeen oltu valmiita, "*kitsaus omalle aatesuunnalle*" oli edelleen tavanomainen
suhtautumistapa. Tästä seurasi mm. se, että puolueen piirit joutuivat toimimaan
minimiresursseilla, toiminnanjohtajat hoitivat rutiiniasioita eikä vaalityöhön enää riit-
tänyt voimia.
3. Kokoomuslaisuuteen kuului edelleen kaikissa tilanteissa – erityisesti vaaleissa – pe-
riaatteessa "*harkinta*" ja "*maltillinen esiintyminen*", jota teroitettiin vaaliehdokkaille
annetuissa ohjeissa. Kokoomusta markkinoitiin vaaleissakin muihin puolueisiin ver-
rattuna "luotettavana" ja "turvallisena". Vuoden 1969 puoluekokouksessa nuorten
johdolla tuotiin sitten puolueeseen jo uutta kulttuurista mallia: värikästä esiintymis-
tä ja kielenkäyttöä puolue-elimissä, puolueen vanhemman siiven voimakasta arvos-
telua. Jälleen oli kyseessä osakulttuuri, jota kaikki eivät missään vaiheessa omaksu-
neet.

1960-luvun puolivälin jälkeen tätä maltillisuus-linjaa piti yllä varsinkin johtokaksikko
Rihtniemi puheenjohtajana ja Holkeri puoluesihteerinä. Piirien johtajille uusi pu-
heenjohtaja painotti kahta keskeistä asiaa puolueetyössä, joista maltin lisäksi toinen
oli rehellisyys. Myös toisten puolueiden "haukkuminen" oli pannassa, mieluummin
kilpailijat vaiettiin kuoliaaksi, kuten kävi liberaaleille.¹²⁷⁷

4. Vielä 1950-luvun lopussa vallinnut *kommunistien pelko oli edelleen heikentynyt kai-
killa tasoilla*. Vaalipropaganda vuoden 1966 vaaleissa painotti jo muita asioita. Myös
tässä Rihtniemen vaikutus oli merkittävä: vuoden 1969 puoluekokouksessa hän toi
esille yhteistyömahdollisuuden myös kommunistien kanssa asettaen ehdoksi sen,

---

¹²⁷⁷ Tapio Murrin haastattelu 5.10.2009.

että kommunistit poistavat säännöistään ns. väkivaltakohdan. Toisaalta piireissä oli tiin sitä mieltä, että kommunistien vastustamista olisi pitänyt vieläkin vähentää¹²⁷⁸.

5. Kokoomuslainen oli edelleen "yksilö", jota piti vaalien alla lähestyä "henkilökohtaisesti" ja "yksilöllisesti". Sen sijaan puolueeseen sitoutumista ja *puoluekuria* vaadittiin varsinkin jo nuorten toimesta voimakkaasti. Vielä tässä vaiheessa tulokset olivat kuitenkin heikkoja.
6. Kokoomus oli edellä kuvatun perusteella pääosin edelleen vaaleja varten toimiva *muutamien aktiivien vaaliorganisaatio*, vaikka puoluejohdon tavoitteena oli luoda kokoomuksesta laajojen kansalaisryhmien yhteenliittymä vasemmistopuolueiden ja Keskustapuolueen tapaan.

---

¹²⁷⁸ Sama

6. Poliittikka puolueeseen ja uuden tyylin kampanjat 1970-luvulla – ”remonttimiehet”¹²⁷⁹ tulevat

Taustaa

Seuraavassa tarkastellaan kokoomuksen 1970-lukua, aluksi puolueen järjestöllistä kehitystä vuosikymmenen aikana. Sen vaihtuminen ei tietenkään itsestään selvästi ole mikään taitekohta kokoomuksen historiassa, mutta vuoden 1970-eduskuntavaaleilla tuli kuitenkin käytännössä olemaan puolueelle suuri merkitys sekä järjestö- että vaalityössä. Tästä syystä vuosikymmenen tarkastelu aloitetaan juuri mainituista vaaleista. Toisaalta on korostettava sitä, että siirtymä vuoden 1966 vaaleista vuoden 1970 vaaleihin oli vähittäinen.

Edellä kuvattiin kokoomuksen järjestöllistä kehitystä 1960-luvun lopussa, joka luonnollisesti oli se perusta, miltä vaaleihin nyt lähdettiin. Järjestökoneisto alkoi olla valtakunnallisesti kohtalaisessa kunnossa varsinkin paikallisyhdistysverkoston osalta. Jäsenten aktiivisuuden suhteen oli paljonkin puutteita, mutta toisaalta 1960-luvun lopun yhteiskunnallinen ilmasto oli saanut kokoomuksen kannattajat varuilleen voimakkaan vasemmistorynnäköön edessä, ainakin välinpitämättömyys oli häviämässä, joka oli kokoomuspuolueen kannalta hyvä merkki; piti vain aktivoida tämä varuillaan olo vaaleissa. Oli myös saatava ”*politiikka puolueeseen*”, joka tuli olemaan puoluejohdon yksi tärkeimmistä tavoitteista 1970-luvun ajan.

Yhtä, jos kohta näkyvintä, uutta ryhmää kokoomuksen sisällä edustivat ns. *remonttimiehet*, jotka halusivat uudistaa puolueen sisäistä kulttuuria sekä suhtautumista presidentti Kekkoeseen. Varesen mielestä remonttimiehet ovat saaneet puolueen ”menneisyyskuvassa nostalgisoidun, toisaalta demonisoidun leiman”.¹²⁸⁰ Remonttmiesten toiminta näkyi ennen kaikkea ohjelmakeskusteluissa sekä uusimuotoisissa vaalikampanjoissa. Yhden ”remonttimiehen” (Jouni Mykkänen) mukaan tällä ryhmittymällä oli puheenjohtaja Rihtniemen tuki. Vastavuoroisesti tämä ryhmä tuki käytännössä puheenjohtajaa.¹²⁸¹ Nummivuori puolestaan toteaa *Virmavirtaan* perustuen, että remonttmiesten liike loppui vuoden 1970 eduskuntavaaleihin.¹²⁸² Tämän tutkimuksen aineiston perusteella voidaan sanoa niin, että ryhmän toimintaa kollektiivina ei enää ollut, mutta sen aktiivit jäsenet vaikuttivat puolueeseen juuri edellä mainituilla tavoilla. ”Remonttimiehistä” pro gradu-tutkielman tehnyt Smolander on tarkastellut yksityiskohtaisesti mainitun ryhmän perustamista, toimintaa ja vaikutuksia kokoomuspuolueeseen.¹²⁸³

---

¹²⁷⁹ Ilkka Suomisen mukaan (haastattelu 17.12.2009) nimitys oli Juha Vikatmaan keksintöä. Porukka perustettiin Luvialla vuonna 1969, perustajat olivat Ilkka Viippola, Ilkka Suominen, Juha Vikatmaa, Pertti Salolainen, Jouni Mykkänen, Väinö Saario (Vänni) ja Jaakko Kentala sekä ”kori kaljaa”. Suuri yhteinen tavoite oli kokoomuksen vieminen Paasikiven-Kekkosen ulkopoliittikan taakse. Remonttimiehistä neljä meni vaaleissa läpi. Remonttimiehillä oli mm. yhteinen tv-mainos, missä oli Vikatmaa talikko kädessä, oltiin ”työtätekeviä” mekin; ks. tarkemmin Smolander 1994; *Virmavirta* 1973

¹²⁸⁰ Vares 2009, 239

¹²⁸¹ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010; Smolander 1994, 26-28

¹²⁸² Nummivuori 2009, 243

¹²⁸³ Smolander 1994

6.1 Kokoomuksen "uloin kehä"¹²⁸⁴ kehittyä – järjestötoiminta ja talous 1970-luvun alussa

Yhteiskunnallinen tausta

Puolueiden toiminnan kannalta tapahtui suomalaisessa yhteiskunnassa jo 1960-luvun puolivälissä merkittävä siirtymä sotien jälkeisestä "*moraalitaloudesta*" "*suunnittelutalouteen*". Tämä merkitsi sitä, että yhteiskuntaan luotiin yhä enemmän erilaisia pelisääntöjä ja suunnitelmia. Kansakunta pidettiin vielä sotien jälkeen koossa vetoamalla eettisiin periaatteisiin, mikä näkyi esimerkiksi puolueiden vaalipropagandassa. Nyt katsottiin, että ongelmat voidaan ratkaista paremmin systemaattisella suunnittelulla ja organisoinnilla. Periaatteet koottiin järjestelmiksi tai mekanismeiksi.¹²⁸⁵ Käytännössä ennen kaikkea kaikissa julkisissa organisaatioissa, valtiolla, kunnissa sekä järjestöissä, erilaiset suunnitteluelimet saivat merkittävän roolin. Suuriin puolueisiin perustettiin erityiset suunnitteluosastot – myös kokoomukseen.

Suunnittelutalouteen liittyi samalla yhteiskunnan korporatistisen järjestelmän kehittyminen, esimerkkinä laajat *tulopoliittiset sopimukset*, joista ensimmäinen solmittiin vuonna 1968. Poliittikan näyttämölle nousivat entistä näkyvämpään asemaan etujärjestöt, joiden neuvotteluja suuri yleisö seurasi katsomosta.¹²⁸⁶ Puolueet joutuivat myös vähitellen asemoimaan oman suhteensa etujärjestöihin, mikä oli uutta kokoomukselle. Uusi tilanne kuitenkin huomioitiin puolueen sisällä mm. valtuustokeskustelussa tammivaalien jälkeen, jolloin kokoomukseen kaivattiin erityistä työmarkkinasihteeriä.¹²⁸⁷

Mickelssonin mukaan "*leiri-Suomen*" vähittäinen *purkautuminen* alkoi, joka myös vaikutti puolueiden asemaan ja jäsenistöön monin tavoin. Puolueet "löysivät" uudelleen vanhat arvot, keskustalaiset Alkion ja kokoomuslaiset porvarismin, poliittinen vasemmisto mm. työväenlaulut. Toisaalta vanhat maaseutu- ja kaupunkiyhteisöt hajosivat väestön muuttamassa etelän lähiöihin. Vasemmiston puolueet ja keskusta toimivat vahvasti myös *uloimmalla kehällä*, kuten esim. ay-liikkeessä ja osuuskauppaliikkeessä, mitä ei voinut sanoa kuitenkaan kokoomuksesta, jolla oli paljon yhteyksiä toimihenkilö- ja työnantajajärjestöissä, mutta puolueella ei ollut vielä 1970-luvun alkaessa niihin otetta, se luotiin vasta myöhemmin.¹²⁸⁸

Mickelsson toteaa, että kaikkien puolueiden korporatiivinen yhteys vahvistui ja sitä kautta myös puolueet. Keskeinen syy oli juuri edellä mainittujen tulopoliittisten sopimusten aloittaminen. Uutta oli myös puolueiden oheisjärjestöjen (esim. kulttuurijärjestöt) aseman vi-

¹²⁸⁴ Ilmaisulla tarkoitetaan varsinkin vasemmistopuolueiden kiinteitä suhteita ay-liikkeeseen sekä Keskusta-puolueen vastaavaa asemaa suhteessa tuottajajärjestöön. Mickelsson 2007, 192-193; Sundberg 1996; Wiberg (1997) on Venhon tutkimukseen (1996) nojautuen jakanut puolueita lähellä olevat organisaatiot neljään tasoon sen mukaan, miten läheisesti eri tasot liittyvät varsinaiseen puolueorganisaatioon.

¹²⁸⁵ Mickelsson emt., 246

¹²⁸⁶ Emt., 247

¹²⁸⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 23.5.1972.

¹²⁸⁷ Alasuutari 1996, 247

¹²⁸⁸ Mickelsson emt., 192-193; Virnavirran 1970-luvun alussa kirjoittaman pamfletin mukaan "haalaripukuisen ay-liikkeen avulla vasemmisto on kyennyt politisoimaan työpaikat jo ajat sitten. Tunkeutuminen ammattijärjestöihin vaatii porvareilta suurempaa poliittista tietoisuutta." Virnavirta 1973, 49

rallistaminen, esimerkiksi puolueita lähellä olevia sivistysjärjestöjä alettiin tukea valtion varoin. Myös nais- ja nuorisjärjestöjen rooli kasvoi.¹²⁸⁹ Kehityksen seurauksena 1970-luvulla puhuttiin myös jo "puolueopistoista", millä tarkoitettiin puolueita lähellä olevia kansanopistoja. Kokoomus oli tältä osin myöhässä, Paasikivi-opisto perustettiin vasta vuonna 1980 ja opintokeskus samana vuonna. Voidaan kuitenkin sanoa, että kokoomuksenkin järjestötoiminnassa tapahtui jo 1960- ja 1970-lukujen taitteessa ilmiöitä, jotka muuttivat puolueen toimintaa ja asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa aika tavalla. Edellä jo kuvattu nuorison ja KNL:n voimakas esiinmarssi kokoomuksen sisällä oli silti alkanut jo 1960-luvun jälkipuoliskolla.

Aika oli kuitenkin puolueiden kannalta myönteinen, sillä "se oli politiikan läpätunkemaa".¹²⁹⁰ Ehkä näkyvin osoitus monien asioiden "politisoitumisesta" olivat ns. poliittiset virkanimitykset. Lehtinen on selvittänyt, että valtion vuoden 1972 talousarviossa oli 600 uutta virkaa, jotka jaettiin päähallituspuolueiden, SDP:n ja Keskustapuolueen kesken. SDP:ssä oli tuolloin erityinen nimitystyöryhmä.¹²⁹¹ Puolueet aloittivat "ohjelmatehtailun" vaatiessa sen jälkeen toteutettaviksi yhteiskunnan eri sektoreille.¹²⁹²

Hyvärisen taistolaisliikettä käsittelevän väitöstutkimuksen mukaan opiskelijaliike "oli politisoitumisen hurjin keskus". Hyvärisen katsoo kuitenkin, että viime kädessä oli kyse "yhteisön rakentamisen riemusta", vaikka Tiedonantajan myyminen ei ollutkaan aina "yhtä juhlaa". Taistolaisuudessa nuori sivistyneistö pakeni haasteita "yhteisön lämpöön".¹²⁹³

Kokoomuksen sisällä tilanne nähtiin kuitenkin niin, että jopa taide- ja kulttuurielämässä "stalinistien ylivalta tuli esiin selkeästi. Kaikki kulttuurielämän paikat, apurahat ja delegaatiot valittiin poliittisin perustein. Teatteriinkin hyväksyttiin vain vallankumousta, kansannousua ja kapinaa tekevät tekeleet. Ateneumissa pullikoitiin, eikä suinkaan opittu piirtämään ja maalaamaan. Porvareiden oli nyt löydettävä toisensa, järjestäytyttävä ja uskallettava tunnustaa uskonsa".¹²⁹⁴ Virnavirta varoittikin jo, että "jättäytyminen politisoitumisprosessin ulkopuolelle tietäisi huomionarvoista luopumista kansanvallasta".¹²⁹⁵

Mickelsson arvioi, että puolueet tunsivat olevansa voimansa tunnossa, joka näkyi niiden käyttämässä retoriikassa monin tavoin. Korostettiin järjestö- ja puoluekeskeisyyttä, järjestö ja puolue ymmärrettiin subjekteiksi. Myös kokoomuksessa yksilökeskeisyys sai antaa käytännön puheissa tilaa enemmän kollektiivissävytteiselle retoriikalle.¹²⁹⁶ Keskustapuolueen entinen puheenjohtaja Paavo Väyrynen arvioi kesällä 2010, että puolueiden välinen valtakamppailu oli 2000-lukuun verrattuna todellista ja kovaa, myös vielä ideologisperäistä. Maan hallitukset olivat osin tästäkin johtuen pääosin lyhytikäisiä.¹²⁹⁷

---

¹²⁸⁹ Emt.

¹²⁹⁰ Sorsa 1998, 315

¹²⁹¹ Lehtinen 2002, 518-519; Kääriäisen mukaan keskustapuolue oli nimityskysymyksissä alakynnessä, sillä se lähti liikkeelle myöhemmin kuin SDP. Myös kunnalliset virkanimitykset olivat seurannan ja aktiivisen ohjauksen kohteena. Kääriäinen 2002, 175

¹²⁹² Mickelsson 2007, 188

¹²⁹³ Hyvärinen M., 1994, 332

¹²⁹⁴ Murtonen 2003, 19. Teksti perustuu Elsi Hetemäen haastatteluun.

¹²⁹⁵ Virnavirta 1973, 44-48

¹²⁹⁶ Mickelsson 1999, 152-153

¹²⁹⁷ Paavo Väyrysen haastattelulausunto Yle Teemalla 2.6.2010.

Mainittu tutkija on jaksottanut maan puolueiden vaiheet niin, että vuonna 1973 alkoi "ohjelmapuolueiden" kausi, ja "tulevaisuuspuolueiden" kausi päättyi. Tutkija tarkoittaa tällä sitä, että puolueet ymmärrettiin vähitellen yhä enemmän edustuksellisesti hyväksytyjen puolueohjelmien toteuttajiksi.¹²⁹⁸

Poliittiseen kenttään syntyi myös kaksi uutta puoluetta: SMP hajosi kahtia vuoden 1972 eduskuntavaalien jälkeen, kun perustettiin Suomen kansan yhtenäisyyden puolue SKYP. Kokoomuksesta sekä ruotsalaisista irronnut ryhmä perusti Perustuslaillisen kansanpuolueen PKP:n¹²⁹⁹ vuonna 1973.

Puolueiden jäsenmäärät olivat vuonna 1970 seuraavat:¹³⁰⁰

Kokoomus	80.000
Keskustapuolue	288.000
LKP	15.000
RKP	49.000
SKL	3.000
SMP	27.000
SDP	61.000
SKDL	168.000

Asetelmasta voi todeta, että kokoomuksen jäsenmäärä oli 1970-luvulle tultaessa jo varsin kohtuullisella tasolla, verrattaessa mm. sosialidemokraattiseen puolueeseen. Täysin eri luvuissa olivat kuitenkin SKDL:n ja varsinkin Keskustapuolueen jäsenmäärät. Kokoomus lähestyi kuitenkin ulospäin joukkopuoluetta.

Kokoomuksen järjestötoiminta 1970-luvun alkupuolella

Uusi periaateohjelma ja ja sääntömuutos

Puolueen järjestöllisen tilanteen ja tulevan kehityksen suuntia voidaan perustellusti hakea aluksi kevään 1970 ylimääräisestä puoluekokouksesta Espoossa, missä käsiteltiin puolueen uutta *periaateohjelmaa sekä sääntömuutosta*, molemmat tietenkin tärkeitä lähtökohtia.

Jo vuoden 1969 puoluekokous oli velvoittanut puoluehallituksen ryhtymään toimenpiteisiin periaateohjelman uudistamiseksi vuoden 1970 puoluekokouksessa. Ohjelmatoimikunnan puheenjohtajana oli toiminut Jouni Mykkänen. Smolanderin mukaan ohjelmaehdotus perustui vanhalle ideologialle, ja että ehdotuksessa palattiin 1950-lukua edeltäneeseen aikaan, sillä sosiaalista markkinataloutta ei mainittu lainkaan, vaan puhuttiin vapaasta markkinataloudesta. Tutkija tulkitsee tämän merkinneen "oikeistolaista suuntausta", jonka yh-

¹²⁹⁸ Mickelsson 1999, 117

¹²⁹⁹ PKP:n perustamisen tausta on toisaalta RKP:n oikeistossa ja toisaalta kokoomuksen "Perustuslaillisessa yhdistyksessä". Nimivalinnalla haluttiin viitata siihen, että Kekkonen Suomessa muut puolueet rikkovat perustuslakia. Mickelsson 2007, 206-207. PKP oli aluksi SKP – Suomen perustuslaillinen kansanpuolue – mutta kun nimilyhenne viittasi kommunisteihin, muutettiin lyhenne PKP:ksi. Riku Latva-Raskun haastattelu 5.3.2010 (tieto pohjautuu valmisteilla olevaan väitöskirjaan Georg C. Ernroothista).

¹³⁰⁰ Rantala 1982, 92; Sundberg 1996, 88-89

tenä taustana oli se, että nuoret eivät olleet juuri osallistuneet ohjelman kirjoittamiseen.¹³⁰¹

Uuden *ohjelmaluonnoksen* esitteli keskustoimiston suunnittelupäällikkö Vilho A. Koironen. Lähtökohta esittelylle oli, että nyt oli käsittelyssä kokoomuksen ensimmäinen, puhtaasti periaatteellisiin kysymyksiin pidättäytyvä ohjelma. Ohjelmaehdotus oli kaksijakoinen: toisaalta ohjelmassa olivat ideologiset päämäärät ja arvot sekä toisaalta ohjelman tuli palvelu välineenä tavoitteiden saavuttamiseksi. Nimenomaan yleisten päämäärien osalta esitelty ohjelma poikkesi edellisestä, vuoden 1957 ohjelmasta, joka puuttui myös käytännön kysymyksiin ja politiikkaan. Koironen todisteli, että ohjelmaluonnos on suppea, koska ei ole voitu kajota kaikkiin asia-aloitteisiin. Koironen kutsui ohjelmaa ”ohjelmalliseksi yleisvaltuutukseksi”, joka oli kirjoitettu ”kansanomaiseen muotoon”. Vanhat ”hyvät kokoomuslaiset periaatteet” oli sijoitettu ohjelman sisään eri kohtiin. Nämä arvot olivat edelleen:¹³⁰²

- valtiollinen itsenäisyys
- yksilön vapauksien periaatteellinen kunnioitus
- kristillisen perustan vaaliminen
- kodin ja perheen aseman korostaminen
- sosiaalinen vastuu
- kansainvälinen kanssakäyminen
- erilaisiin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin pyrkiminen
- rakentava uudistuspolitiikka

Keskustelussa törmäsivät nuorten ja vanhemman kokoomuspolven arvot toisiinsa. Nuoria puheenvuoron käyttäjiä edusti mm. KNL:n Ilkka Viippola ja vanhempia Margit Borg-Sundman. Viippola korosti, että yksilökeskeisyys on tärkeintä, joka ei puhujan mukaan ollut ohjelmassa riittävästi esillä. Borg-Sundmanin mukaan ohjelmasta puuttuivat nyt ”selvät tavoitteet”, ”älkää piilotelko arvoja”, esimerkiksi ”kristillinen vakaumus on ohjelmassa kuis-kattu ujosti”. Puheenvuoroissa kysyttiin myös, mikä on ”meidän syvin ideologiamme”, emme voi dogmaattisesti pitäytyä vain kodissa, uskonnossa ja isänmaassa”.¹³⁰³ Kokouksen jälkeen Kokoomuksen Naisten Liiton omissa kokouksissa pitäydettiin myös perinteisissä arvoissa ja varoiteltiin vesittämästä vanhoja käsitteitä isänmaa, uskonto ja maanpuolustus.¹³⁰⁴

Waronen toteaa, että vuoden 1970 puolueohjelmaa ei pidetty erityisen onnistuneena, ennen kaikkea se nähtiin sisäisesti ristiriitaisena, mikä johtui ohjelman kompromissiluonteesta.¹³⁰⁵ Smolander arvioi puolestaan, että Rihtniemen kokoomus oli sekoitus uutta ja vanhaa. Uutta oli periaateohjelmassa oleva valtion osuus yksilön hyvinvoinnissa ja yksilön aseman arvioiminen turvallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Tätä kehitystä Rihtniemi oli tukenut koko ajan. Ennallaan ohjelmassa oli sen sijaan vapaan yhteiskunta- ja talousjärjestelmän vaatimus, ja vapaa markkinatalous oli palannut sanastoon. Tähän etenkin nuoret vaativat korjausta.¹³⁰⁶ Ohjelmakeskusteluun palattiin varsin pian. Puoluekokous päätti-

¹³⁰¹ Smolander 2000, 250

¹³⁰² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1970 ylimääräinen puoluekokous Espoossa. Pöytäkirja.

¹³⁰³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1970 ylimääräinen puoluekokous Espoossa. Pöytäkirja.

¹³⁰⁴ Vares 2009, 222

¹³⁰⁵ Waronen 1989, 17

¹³⁰⁶ Smolander 2000, 252-253

kin velvoittaa puoluehallitusta perustamaan pysyvän ohjelmatoimikunnan periaateohjelman tarkistamiseksi.

Puoluekokouksessa *sääntöluonnoksen* esitteli järjestötoimikunnan puheenjohtaja Veikko Sjöblom. Luonnoksen keskeiset kohdat olivat yhdistysmuodon korvaaminen rekisteröidyllä puolueella puoluelain perusteella, päällekkäisyyksien poistaminen jäsenyyksissä¹³⁰⁷, kiello kuulua muihin puolueisiin, puoluevaltuuston jäsenten uusintavaalin rajoittaminen (vain kaksi kertaa peräkkäin voi tulla valituksi), puoluehallituksen jäsenten lukumäärän lisääminen kolmella, varapuheenjohtajajärjestelmä sekä jäsenäänestyksen käyttöönotto. Käytännössä kokous ei päässyt yksimielisyyteen sääntömuutoksesta, nyt hyväksyttiin vain puoluehallituksen jäsenten lukumäärän lisääminen kolmella, mikä tuli heti voimaan.¹³⁰⁸

Vuoden 1971 puoluekokouksessa hyväksyttiin sitten *kahden varapuheenjohtajan* järjestelmä sekä uusittiin sääntöjen *tarkoituspäykälä*. Kaksi vuotta myöhemmin muutettiin sääntöjä siten, että puoluekokousten väliseksi ajaksi tuli aikaisemman yhden vuoden asemesta kaksi vuotta. Samoin vuonna 1973 säännöissä poistettiin aikaisemmin mainittu *kaksoisjäsenyys*. Kokouksessa tehdyn ehdotuksen mukaan sääntöihin kirjattiin nyt myös selvästi kokoomuksen kaksikielisyys. Varapuheenjohtaja-järjestelmällä haluttiin siirtää puheenjohtajan työtaakkaa myös muille – taustalla oli Rihtniemen sairastuminen suuren työmäärän alla. Varapuheenjohtajien kesken sovittiin työnjaosta ao. henkilöiden kesken. Aluksi Mykkänen vastasi puolueen viestinnästä ja Linkola järjestötoiminnasta. Vuonna 1975 varapuheenjohtajien vaihtumisen myötä sovittiin myös vastuualueista uudelleen.¹³⁰⁹ Keskusta-puolueessa ja SDP:ssä oli jo aikaisemmin siirrytty kahden varapuheenjohtajan järjestelmään.¹³¹⁰

Keskustelu kokoomuksen uudesta periaateohjelmasta jatkui puoluevaltuustossa touku-kuussa 1972. Esittelijänä toimi nyt puolueen ohjelmatoimikunnan puheenjohtajaksi valittu ”remonttimies” Juha Vikatmaa, joka korosti, että kokoomus tarvitsee kolmitasoisen ohjelmarakenteen: periaateohjelman, lyhyen tähtäimen kokonaisohjelman sekä kolmanneksi eri alojen erityisohjelmia.¹³¹¹

Vikatmaan puheenvuorossa korostui keskeisenä käsitteenä *”porvarismi”¹³¹² ja ”porvarillinen ideologia”*. Hänen viestinsä oli, että ”linjakas porvarillinen puolue vaatii jatkuvaa ideologian hiomista, sen voima on uudistuvassa aatteessa, oppositiopolitiikka ei onnistu ilman tämänkaltaista ohjenuoraa”. Vikatmaa valitteli kuitenkin, että ”intellektuellit eivät ole riittävän kiinnostuneita porvarillisen aatemaailman kehittämistä”. Myönteistä toisaalta oli tuossa tilanteessa, että ”puolueessa puhaltava uusi tuuli porvarismin hengessä, myös puoluevaltuuston tulisi kiinnostua porvarismista ja popperismista”. Täysin uudenlaista puhetta

¹³⁰⁷ Kysymys oli siitä, että aikaisempien sääntöjen mukaan saattoi olla useamman paikallisyhdistyksen ja piirin kautta edustajana valtuustossa, mikä mahdollisuus haluttiin nyt poistaa.

¹³⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1970 ylimääräinen puoluekokous Espoossa. Pöytäkirja.

¹³⁰⁹ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010; Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

¹³¹⁰ Sorsa 1998; Isohookana-Asunmaa 2006

¹³¹¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 23.5.1972.

¹³¹² Vikatmaa kirjoitti vuoden 1973 lopulla kirjaseen nimeltä ”Porvarin puheenvuoro”, missä hän eritteli porvarismia ilmoittautuen kuitenkin lopuksi ”Rihtniemen linjan” kannattajaksi, linjan, jonka vetäjiksi Vikatmaa nimensi itsensä lisäksi uuden puheenjohtajan Harri Holkerin sekä Ilkka Suomisen ja Jarmo Virravirran. Erityisen tärkeänä tämän linjan osana Vikatmaa piti Paasikiven-Kekkonen ulkopolitiikan seuraamista. Kirjasessa Vikatmaa vaati myös ehdottomasti ”puoluekuria ja uskollisuutta” puolueen johdolle. Vikatmaa 1974, 106-108

kokoomuksen puoluevaltuustossa oli Vikatmaan vaatimus ympäristöasioiden kirjoittamisesta ”ohjelman sisään”.¹³¹³

Myös kapitalismi sai alistua Vikatmaan puheessa yksilökeskeisyydelle: ”Kokoomuksen velvollisuus on myös arvostella kapitalismia joka kerta, kun se ei johda yksilöllisyyden edistämisen kannalta toivottuihin ratkaisuihin.” Kapitalismin sijaan Vikatmaa tarjosi jo aikaisemmin esillä ollutta *sosiaalisen valintatalouden* käsitettä, ”joka kieltäytyy alistumasta sokean käden ohjattavaksi, automaattisesti toimiva markkinatalous johtaa suureen ihmisten väli eriarvoisuuteen”.¹³¹⁴ Kommenttipuheenvuorossa todettiin, että sosiaalinen valintatalous ”kuulostaa samalta jo kuin sosiaalinen valvontatalous”.¹³¹⁵ Ensiksi mainittu käsite otettiin sitten käyttöön vuoden 1972 lähiajan tavoiteohjelmassa.¹³¹⁶

Kokoomuksen sisäinen ohjelmakeskustelu heijasteli jo 1960-luvun lopulla kokoomuksessa esiin tullutta ristivetoa nuoremman ja vanhemman polven välillä, ristivetoa, joka oli kokoomuksen puoluekokouksissa ja puoluevaltuustossa näkyvä piirre. Ilkka Suominen nimittää jälkeensä ryhmiä perinteisen, osittain markkinahenkisen konservatismiin kannattajiksi sekä toisaalta sosiaalipainotteisen konservatismiin edustajiksi. Jako on ollut jo vanha jatkuksen 1980-luvulle. Mielipiteen ilmaisu toisen ryhmän edustajia kohtaan saattoi olla värikästä, esimerkiksi ensiksi mainittujen taholta voitiin jälkimmäisiä nimittää jopa kommunisteiksi.¹³¹⁷ Varesen arvion mukaan ennen kaikkea kokoomuksen nuorisjärjestöt KNL ja Tuhatkunta olivat saaneet aikaan vuoden 1969 puoluekokouksesta lähtien ideologisen ja ohjelmakeskustelun muutoksen emopuolueessa. Nuorten vaikutus oli erityisen tuntuva sosiaalisen valintatalouden käsitteen läpiviemisessä.¹³¹⁸

Kokoomus ei ollut tämän ilmiön kanssa yksin. Keskustapuolueen sisällä perustettiin keuhälä 1969 Ryhmä 70, jonka tarkoituksena oli keskustapuolueen muuttaminen keskustan tärkeimpien tavoitteiden kanssa sopusointuiseksi radikaaliksi uudistuspuolueeksi, todelliseksi ”alkiolais-kekkoslaiseksi” yleispuolueeksi. Ryhmä syytti puoluetta vanhoilliseksi ja aatteettomaksi.¹³¹⁹ Isohookana-Asunmaan mukaan myös keskustanuorten piirissä koettiin, ettei heillä ollut riittävästi asemia eikä toimintafoorumia puolueen sisällä. Tutkija arvioi, että ryhmä syntyi toisaalta yleisen vasemmistolaisuuden sivussa ja toisaalta oikaistakseen ”oikeistovinoutumaa” sekä korjatakseen vennamolaisuudesta tehtyjä vääriä johtopäätöksiä. Ryhmä 70 ei voinut kuitenkaan välttää vasemmistolaisuussytöksiltä.¹³²⁰

SDP:n, jo aikaisemmin mainittu ns. pälkäneläinen liike muistutti jossain määrin kokoomuksen ja keskuspuolueen sisäistä radikalismia. Lehtisen mukaan liikkeen tarkoituksena oli heikentää SDP:n virallisen johdon asemaa ja luoda pohjaa vasemmistolaisen opposition muodostumiselle SDP:n sisällä. Puolueen nuoret teoretikot halusivat, että Suomen ulko-

¹³¹³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 23.5.1972.

¹³¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 23.5.1972.

¹³¹⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 23.5.1972.

¹³¹⁶ Waronen 1989, 17

¹³¹⁷ Ilkka Suominen haastattelu 17.12.2009.

¹³¹⁸ Vares 2000, 41-42; Vares on kuvannut laajasti Tuhatkunnan ja puolueen välistä ristivetoa, kun ensiksi mainitun taholla ilmaistiin järjestön asema niin, että kyse oli ”rakentavasta ristiriidasta puolueen kanssa”. Puoluetta arvosteltiin voimakkaasti, mm. ”näennäisporvarisoitumisesta”. Emt., 42

¹³¹⁹ Isohookana-Asunmaa 2006, 165-166

¹³²⁰ Emt.

politiikka olisi kokonaan mukautettu Neuvostoliiton mieleiseksi. Puoluesihteeri Sorsa suhtautui liikkeeseen kriittisesti ilmoittaen, että ”tämä ei ole sosialidemokratiaa vaan ideologista sekamelskaa”. Pälkäneläisten joukossa olleista kansanedustajista osa palasi vähitellen virallisen puolueohjelman taakse, kun taas osa siirtyi kohti SKP:n vähemmistöä eli taistolaisia.¹³²¹

Holkerin puheenjohtajakausi alkaa

Kokoomuksen puheenjohtajaksi oli Rihtniemen varhaisen poismenon jälkeen valittu vuoden 1971 puoluekokouksessa entinen puoluesihteeri Harri Holkeri. Valinnan taustalla oli työtä Holkerin hyväksi tehnyt – jopa vaatien häntä ottamaan tehtävän vastaan – Päiviö Hetemäki.¹³²² Varsinaisen työn Holkerin puheenjohtajuuden eteen tekivät Smolanderin mukaan Juha Vikatmaa ja Ilkka Suominen, ”kun ei ollut parempaakaan ehdokasta, Holkeri taipui lopulta ehdokkuuden taakse”. Suominen ajoi ajatuksen läpi aluksi KNL:ssä, minkä jälkeen hän teki kaupat Raimo Ilaskiven kanssa: jos Ilaskivi tukisi Holkeria puolueen puheenjohtajaksi, tukisi Suominen taustaryhmineen Ilaskiveä eduskuntaryhmän johtoon.¹³²³ Ilaskivi itse kertoo muistelmissaan, että myös häntä käytiin pyytämässä puolueen puheenjohtajaksi muutamien piirijärjestöjen, mm. Satakunnan, toimesta. Pohdintojen jälkeen ”vastaukseni delegaatioille oli kielteinen, lähdin sitten tukemaan puheenjohtajaksi puoluesihteeri Holkeria”.¹³²⁴

Holkeri sai kuitenkin puoluekokouksessa vastaehdokkaan, oikeistosiiven edustajan Olavi Lähteenmäen, mutta Holkeri voitti vaalin huomattavalla enemmistöllä, äänin 692 - 65. Varapuheenjohtajiksi valittiin – uusien sääntöjen mukaan – Jouni Mykkänen ja Anna-Liisa Linkola. Osaa kokousedustajista hirvitti puoluejohdon erittäin voimakas nuorentuminen, jota sitten pyrittiin lieventämään sillä, että ehdolle toiseksi varapuheenjohtajaksi asetettiin juuri Linkola. Paineita vaalitulanteessa asetti myös nousevan tähden, Juha Vikatmaan esiintyminen tässä yhteydessä. Oli näet niin, että suuri osa puoluekokousväestä ei innostunut Vikatmaasta lainkaan.¹³²⁵

Puheenjohtajaksi valittu Holkeri järjesti vielä keväällä 1971 kokouksen Nakkilassa, jossa hahmoteltiin kokoomuksen 1970-luvun politiikan suuntaviivoja. Paikalla oli puolueen ja eduskuntaryhmän johto. Kokouksen keskeisimpiä johtopäätöksiä oli sosiaalisen valintalouden käsitteen hyväksyminen puolueen talouspolitiikan suuntaviivaksi. Kyse oli pehmenyksistä perinteiseen markkinatalouden käsitteeseen. Varsinkin puolueen nuoret ajoivat tätä, sillä he arvioivat, että perinteisellä dynaamisella konservatismilla ei ollut enää kysyntää. Holkeri itse ei käytännön poliitikkona juuri innostunut erilaisista käsitteistä.¹³²⁶

Rihtniemen tapaan Holkeri ”pyysi” puoluesihteeriksi ja lähimmäksi työtoverikseen puolueen pitkäaikaisen järjestösihteerin ja järjestöpäällikön Veikko Tavastilan, joka oli luonteva valinta edustaen jo selvästi vanhempaa sukupolvea kuin Holkeri ja tiedotuspäällikkö Jouni

¹³²¹ Lehtinen 2002, 499-500; ks. myös Sorsa 1998, 315

¹³²² Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹³²³ Smolander 1994, 37-38

¹³²⁴ Ilaskivi 1991, 133

¹³²⁵ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

¹³²⁶ Nummivuori 2009, 246-247

Mykkänen. Muita puoluesihteerivaihtoehtoja ei edes harkittu.¹³²⁷ Puoluesihteerin valinnan teki muodollisesti puoluevaltuusto elokuussa 1971, jolloin aluksi esitettiin puoluesihteerin valinnan lykkäystä myöhemmäksi syksyyn. Uusi puheenjohtaja käytti puheenvuoron, missä hän perusteli valinnan tekemistä heti ”keskustelun jatkumisella muutoin henkilökysymyksestä”. Asian lykkäämisestä jouduttiin äänestämään, äänin 45-8 päätettiin tehdä valinta tässä kokouksessa. Tavastilan valintapäätös oli sen jälkeen yksimielinen.¹³²⁸

Vuoden 1973 puoluekokouksessa ja poikkeuslakiprosessin jälkimainingeissa asetettiin Holkerin vastaehdokkaaksi Gunnar Laatio, mutta jälleen Holkeri voitti vaalin, jopa ylivoimaisin numeroin 745 - 88.¹³²⁹ Tähän vaaliin palataan poikkeuslakiprosessin tarkastelun yhteydessä. Valintansa ehdoksi Holkeri oli asettanut sen, että hän tulisi olemaan päätoiminen puheenjohtaja, jolle myös maksettaisiin tehtävästä palkkaa. Ehto sopi hyvin puolueelle. Puheenjohtajan työehdoista puolueen puolesta sopivat luottamustoiminen taloudenhoitaja sekä keskustoimiston taluspäällikkö.¹³³⁰ Rihtniemestä poiketen oli Holkerin verokirja puoluetoimistossa.¹³³¹

Järjestötoimintaa: rakenteet kehittyvät

Ennen kuin tarkastellaan kokoomuksen järjestöllisen kehityksen piirteitä, on syytä todeta lähtökohtatilanteeksi 1970-luvun alussa, että puoluejohdossa koettiin kokoomuksen olevan vaikuttamisen *rakenteiden osalta merkittävästi muita puolueita jäljessä*, kiinnikurominen edellytti kokonaan uudenlaisia tavoitteita ja uutta puoluetoimintaa – ”ulointa kehää” piti vahvistaa. Edellä jo viitattiin vasemmiston työmarkkina-asemaan, SAK:sta lähtien. Keskustapuolueella taas oli edelleen voimissaan oleva korsimolainen ”järjestökone” sekä vahva asema tuottajajärjestössä. Kokoomuksella oli vain puolue rinnakkaisjärjestöineen, eikä se ollut vielä 1970-luvun alussa ”kolmen kehän” puolue. Myös kokoomuksen oma koulutus-toiminta oli täysin hajallaan ja epäammattimaista; ei osattu esimerkiksi kokouskäyttäytymisen kovempia tekniikoita, joita sen sijaan nuoret joutuivat opettelemaan mm. Teiniliitossa – hyvin tuloksin saaden liiton hallitukseen neljä edustajaa vuonna 1972. Ulospäin yksi näkyvimpiä uusia ”konsteja” oli mm. Särkijärven kirjoittama moniste ”Junttauksen alkeet”.¹³³² Jälleen Virnavirtaa lainaten: ”On käytettävä hyväksi *porvarillista hegemoniaa*.”¹³³³

Taustalla olivat edelleen myös asenne-erot: kokoomuksen kannattajat lähtivät siitä, että sivistyneistö saa riittävän koulutuksen muodollisen koulutusjärjestelmän piirissä, ns. poliittinen koulutus oli vierasta. Ennen sotia oli ollut Suojeluskuntajärjestö ja Lotta Svärd, mutta syksyllä 1944 pudottiin tässä suhteessa tyhjän päälle. 1970-luvun alun uuden koulutussihteerin perusongelma oli edelleen kokoomuslaisen suhtautuminen järjestötyöhön: ”Kansallisseurassa tai sitä lähellä olevat ihmiset eivät lähteneet siitä, että osallistutaan perustyöhön, vaan siitä, kuka sopii mihinkin tehtävään, kytkeä järjestötyöhön oli löysää. Saatiin

¹³²⁷ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

¹³²⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1971. Kokous 15.8.1971; Nykypäivä 8/1971

¹³²⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1973 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

¹³³⁰ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2020.

¹³³¹ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹³³² Tapani Rankin haastattelu 28.1.2010.

¹³³³ Virnavirta 1973, 133-135

asiantuntijoita, mutta ei ollut pohjatyöntekijöitä, kunnallispoliittinen yhteys oli tärkein ja toiminnan sielu.”¹³³⁴

Kokoomuksen järjestöllinen kehitys oli ollut myönteistä ennen kaikkea määrällisesti koko 1960-luvun. Vuosittain oli perustettu noin 10 - 20 uutta kansallisseuraa jäsenmäärän kasvun ollessa enimmillään jonakin vuonna jopa noin 3000 – 4000. Kansallisseuroja oli ollut vuoden 1969 alussa 481. Jäsenkasvu oli kuitenkin tyrehtymässä niin, että vuonna 1969 uusia jäseniä tuli mukaan enää 1.800. Emopuolueen jäsenmäärä oli samana vuonna 55.300 kokonaismäärän ollessa noin 76.800. Kokonaan toinen asia on järjestötoiminnan sisältö ja aktiviteetti, joissa oli vielä paljon puutteita. ”Yhdistystoiminta oli laimeata”, todettiin piirien kertomuksissa. Myös jäsentilaston luotettavuuteen pitää suhtautua kriittisesti.

Vuonna 1971 oli puolueen järjestöllinen tilanne toimintakertomuksen mukaan seuraava, kasvua oli tapahtunut edelleen 1960-luvun lopulta:¹³³⁵

Kansallisseuroja:	550
Näistä uusia:	47
KNaL:	110 (v. 1969: 98)
KNL:	215 (KNL:n oman tk:n mukaan jo 302)
Tuhatkunta:	22
Yhteensä:	897 (paikallisyhdistykset)
Kokonaisjäsenmäärä:	86.420

Tutkimus kohtaa jälleen tässä kohden ristiriitaisia tietoja: KNL:n paikallisosastojen määrä oli sen oman ilmoituksen mukaan vuonna 1971 jo yli 300, joten ero emopuolueen toimintakertomuksen tietoon on huomattavan suuri. Joka tapauksessa erityisesti KNL:n määrällinen kehitys jatkui 1970-luvun jälkipuoliskolle.

Puoluesihteri Veikko Tavastila kertoikin huhtikuun 1973 puoluekokoukselle hyviä uutisia: koko puolueyhteisön jäsenmäärä oli kasvanut vuosina 1971 ja 1972 yhteensä peräti 20.000 uudella jäsenellä.¹³³⁶

Kokoomuksen myönteisen jäsenmääräkehityksen taustalla vaikuttivat edelleen ne jo 1960-luvun lopulla todetut ilmiöt – kuten vastareaktio vasemmistolaistumisaltoon – mutta niiden lisäksi myös vuoden 1970 eduskuntavaalit olivat innostaneet liittymään kokoomukseen jäseniksi. Vuoden 1971 luvut olivatkin selvästi korkeammat kuin vuoden 1969.¹³³⁷ Paitsi kokoomuksen eduskuntavaalimenestykseen vaikutti Yleisradion parjattu ohjelmapolitiikka myönteisesti kokoomuksen jäsenkehitykseen.¹³³⁸

Vuonna 1972 puolueorganisaatio laajeni myös siten, että jäseneksi hyväksyttiin *Kansallinen Eläkeliitto r.y.* Järjestö oli perustettu edellisenä vuonna kokoomuksen eläkeläisseminaarin yhteydessä. Osoitus siitä, miten tärkeänä puolueen keskustuimistossa asiaa pidet-

¹³³⁴ Virnavirta emt.

¹³³⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 23.5.1972. Liitteet.

¹³³⁶ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1973 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

¹³³⁷ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹³³⁸ Tapani Rankin haastattelu 28.1.2010.

tiin, oli se, että kokouksen avaajana oli puoluesihteeriksi Tavastila. Pontimena perustamiselle oli Keskustapuolueen jo aikaisemmin perustama oma eläkeläisjärjestö. Kysymys suhteesta puolueeseen jäi kuitenkin Kansallisen Eläkeläisliiton perustavassa kokouksessa avoimeksi, hyväksyttiin vain ponsi, minkä mukaan asiaa valmistellaan. Liittyminen puolueen jäseneksi hyväksyttiin seuraavana vuonna yksimielisesti. Yksimielisyydestä huolimatta jälleen törmättiin kokoomuslaiseen kulttuuriin, historiikin mukaan ”jäsenyys puolueessa oli kovin monelle porvarillisesti ajattelevalle ja myös uskollisesti kokoomusta äänestäneelle vieras ajatus”.¹³³⁹ Käytännössä puolueen jäsenyydestä tuli liitolle suurempiakin ongelmia, ja lopulta liitto luopui puolueen jäsenyydestä vuoden 1977 liittokokouksen päätöksellä.¹³⁴⁰ Myös puolueen taholta oli vaikutettu nimenomaan tähän suuntaan, ei vähiten Raha-automaattiyhdistyksen valtionavun menettämisen uhan vuoksi.¹³⁴¹

Eläkeläisliiton jälkeen oli vuorossa seuraavana vuonna 1973 *Porvarillisen Kulttuuriryön Liiton* perustaminen. Sen yhteys puolueeseen oli alusta lähtien tiiviimpi, mm. hyväksytyjen sääntöjen mukaan liiton tehtävänä oli ”edistää kokoomuslaisiin periaatteisiin pohjautuvaa, moniarvoista porvarillista kulttuuriajattelua”. Sidettä puolueeseen vahvisti vielä se, että liiton ensimmäiseksi sihteeriksi valittiin Kokoomuksen Naisten Liiton järjestösihteeriksi Ulla Haarala.¹³⁴²

1970-luvun aikana puolueyhteisö kasvoi edelleen monin tavoin, mukaan tuli jo mainittujen lisäksi muita. Täysin uusia organisaatioita olivat erikoisliitot, kuten *Kansallinen Koululaisliitto – Minit* r.y. (1972) ja *Porvarillinen Raittiusliitto PRL* (1973). Ensiksi mainittu muutti nimensä vuonna 1976 Porvarilliseksi Varhaisnuorisoliitoksi (PVL). Vuonna 1974 oli vuorossa *Porvarillinen Terveys- ja sosiaalipoliittinen liitto* (PTSL).¹³⁴³ Koska myös tämäläiset järjestöt saattoivat saada valtion tukea, perustettiin kokoomukseenkin niitä, tosin myöhässä muihin puolueisiin verrattuna. Oma opintokeskus ja puolueopisto puuttuivat vielä vuonna 1975. Ensiksi mainitusta tosin oli tehty vuoden 1975 puoluekokouksessa jo periaatepäätös. Sen sijaan vuonna 1975 kokoomus sai oman valtion tukea saavan arkiston, Porvarillisen Työn Arkiston (PTA).

Kokoomuksen ”keskikehän” muutamia organisaatioita, esimerkiksi Porvarillinen Raittiusliitto ja Porvarillinen Terveys- ja sosiaalipoliittinen liitto, joutuivat perustamisensa jälkeen 1970-luvulla suuriin taloudellisiin ja toiminnallisiin vaikeuksiin, koska ne eivät saaneetkaan niille ilmeisesti alustavasti luvattua valtionapua. Puolueen järjestötoimikunta oli katsomassa ”perään”, että näiden uusien liittojen säännöt olivat linjassa yhdistyslain ja puolueen kanssa.¹³⁴⁴

Piirien määrä oli edelleen sama kuin 1960-luvun lopulla, yhteensä 16: Uusimaa, Helsinki, Varsinais-Suomi, Satakunta, Etelä-Häme, Pohjois-Häme, Karjala, Kymenlaakso, Mikkeli, Kuopio, Pohjois-Karjala, Keski-Suomi, Vaasa, Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu ja Lappi.

¹³³⁹ Poukka-Urkola 1996, 12-15

¹³⁴⁰ Emt., 42-43

¹³⁴¹ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

¹³⁴² Murtonen 2003, 27-29

¹³⁴³ Porvarillisen Raittiusliiton pöytäkirjat 1973, Kansallisen Koululaisliiton pöytäkirjat 1972, Porvarillisen Terveys- ja sosiaalipoliittisen liiton pöytäkirjat 1974.

¹³⁴⁴ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

Jäsenistö ja kannattajat

Huolimatta paikallisyhdistysten ja jäsenmäärän lisääntymisestä puolueen johdossa ja piireissä katsottiin, että jäsenmäärän kasvu oli kuitenkin vaatimatonta verrattuna kokoomuksen äänimäärän nousuun vaaleissa. Kun kokoomuksen äänimäärä oli ollut vuoden 1970 vaaleissa noin 450.000 ja vuonna 1972 lähes samaa luokkaa, saadaan *jäsenistön osuudeksi kannattajista vain 16.9 %*. 1960-luvun puolivälin vastaava luku oli ollut vielä 23 %. Kun mainittua puolueen kannattajien ja jäsenten suhdelukua verrataan 1950-luvun lopun tavoitteeseen – 30 % kannattajista kuuluu myös puolueeseen - havaitaan, että kauan sitten asetettu tavoite oli karannut täysin käsistä. Isohookana-Asunmaan tutkimuksen lukujen perusteella laskettuna Keskustapuolueen vastaava suhdeluku olisi ollut vuonna 1970 jo noin 69 %.¹³⁴⁵

Borg on tosin kyseenalaistanut tältä osin puolueiden tilastot todeten, että 1970-luvulla tehdyn selvityksen mukaan edellä mainittu suhdeluku oli useimmissa puolueissa vain noin 10 %. Saman tutkimuksen mukaan puolueiden jäsenikseen sitomisen asteen perusteella kokoomus sijoittui keskiryhmään Keskustapuolueen olleessa ensimmäisessä ryhmässä.¹³⁴⁶ Borgin tutkimus osoittaa jälleen, miten vaikeata tutkimuksen keinoin on saada selville puolueiden tarkkoja ja todellisia jäsentilastoja, täysin luotettavia ovat vain vaalitulokset.

Keskustoimisto pyrki ottamaan tiukan otteen jäsentilastoihin juuri atk:n avulla.¹³⁴⁷ Vuoden 1972 toimintakertomuksessa todettiin, että "laskennassa on voitu eliminoida päällekkäisyydet, ja siten todellinen jäsenmäärä on saatu laskettua, vuoden 1972 aikana on jäsenyhdistysten määrä ylittänyt jo luvun 900, ja henkilöjäsenten määrä noussut lähelle 90.000, tavoitteena on ylittää 100.000 jäsenen raja".¹³⁴⁸ Piirijärjestöjen kertomusten valossa ei tilanne ollut kuitenkaan näin myönteinen vielä 1970-luvun alussa, läheskään kaikkien piirien ja kansalliseurojen jäsentilastoja ei ollut ajantasaistettu, joten puolueen toimintakertomuksen kuvaus ei vaikuta uskottavalta. Olisikin ollut käytännössä mahdotonta uudistaa jäsentilastot parissa vuodessa koko kentällä.

Kokoomuksen jäsentilastojen uudistamispyrkimyksen taustalla oli myös jo aikaisemmin mainitun *puoluelain velvoitukset*, puolueen jäsen voi olla vain yhden yhdistyksen kautta. Onkin arvioitu, että puoluelain mukanaan tuoman puoluetuen "hintana" oli juuri jäsentilastojen paneminen kuntoon. Jäsentilastoja pyrittiin oikaisemaan myös siten, että puolueen virkailijat ottivat puhelimitse yhteyttä kaksoisjäsenyyden omaaviin, ja pyydettiin valitsemaan, mihin yhdistykseen haluaa kuulua. Kokoomuksen piirissä oli se käsitys, että suuressa porvarillisessa kilpailijassa, Keskustapuolueessa, ei tätä muutosta perusteellisesti tehty.¹³⁴⁹

¹³⁴⁵ Ks. Isohookana-Asunmaa 2006

¹³⁴⁶ Borg 1993, 208-209

¹³⁴⁷ Puolue teki sopimuksen Nokia-yhtiön kanssa, jolla oli reikäkorttijärjestelmä, jonka avulla ajettiin kokoomuksen jäsenrekisteri. Kyseessä oli tekninen apu, "pitkää lakanaa", vain materiaali toimitettiin Nokialle; ensimmäinen mikromikko tuli puolue toimistoon 1980-luvun alussa. Jussi Kökön haastattelu 19.1.2010.

¹³⁴⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston kokoukset 1973. Kokous 21.3.1973. Liitteet; Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹³⁴⁹ Jussi Kökön haastattelu 19.1.2010.

Kokoomuksen jäsenpohjan laajentamiseksi päätettiin ottaa *uusiksi kohderyhmiksi* ennen kaikkea opiskelijat, palveluammateissa toimivat, opettajat ja muut akateemisen loppututkinnon suorittaneet, pienyrittäjät ja maatalousammateissa toimivat. Tämä tuli selvästi esiin jo tammivaalien jälkipuinnissa: oli löydettävä uusia, kasvavia kohderyhmiä puolueen kannattajiksi. Ilmeisesti kuitenkin yhteiskunnallinen tilanne edelleen suosi tavallaan kokoomukseen liittymistä vuosikymmenen vaihteessa: "Laiskatkin kokoomuslaiset heräsivät, kun tultiin oikein kiukkuisiksi, ja myös pelättiin ihan oikeasti sosialismia."¹³⁵⁰ Keskiluokasta ei enää puhuttu, tilalle oli tullut uutena käsitteenä mm. "palveluammateissa toimivat".

Jatkuvasti uusien jäsenten haaliminen puolueen piiriin ei ollut itseisarvo, vaan sitä perusteltiin niin, että "koska tulevaisuutemme on osaksi kiinni tämän aatteen eteenpäinviejien lukumäärästä ja laadusta, ei milloinkaan saa vähätellä järjestötyön merkitystä". Merkittävä tunnustus paikallisyhdistysten kehnosta tilanteesta tehtiin Turun seudulla: "Kansallisseura-
verkostomme on osaksi jo aikansa elänyttä." Sen uudistaminen pitäisi ottaa seuraavaksi työn alle.¹³⁵¹

Toimikunnat

Kokoomuksen organisaatio laajeni sekä luottamushenkilöiden että keskustojen osalta, puoluehallituksen jäsenmäärän lisäys kolmella oli tähän verrattuna pieni muutos. Seuraavassa luetellaan puolueen 1970-luvun alun eri *toimikunnat*, joita oli yhteensä jo noin 20, vähän vaihdellen vuosikymmenen mittaan¹³⁵²:

- Aluepoliittinen
- Arpajais
- Hallinto
- Järjestö
- Kansainvälinen
- Koulutus
- Kulttuuripoliittinen
- Kunnallispoliittinen
- Liikennepoliittinen
- Maa- ja metsätalouspoliittinen
- Ohjelma
- Oikeuspoliittinen
- Radio- ja tv
- Työmarkkinapoliittinen
- Viestintäpoliittinen
- Ympäristönsuojelu
- Yrityspoliittinen

Luettelo heijastelee hyvin kappaleen alussa kuvattua yhteiskunnallista virtausta, minkä mukaan kaikkien mahdolliseen yhteiskunnalliseen toimintaan piti puolueen asettaa toimikunta. Kokoomuksen toiminnan uusia painopistealueita olivat varsinkin *työmarkkinapoliitti-*

¹³⁵⁰ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹³⁵¹ Varsinais-Suomen kokoomus. Toimintakertomukset 1968-81. Piirin arkisto. Turku.

¹³⁵² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1974. Kokous 20.4.1974. Liitteet. Toimintakertomus vuodelta 1973.

nen sekä *kunnallispoliittinen* toiminta, joten oli selvää, että näille alueille myös perustettiin omat toimikunnat. Näin sidottiin samalla kymmeniä luottamushenkilöitä puolueen toimintaan mukaan.

Toimikuntien avulla kokoomus pyrki valmistelemaan omat vaihtoehtonsa mm. valtion hallinnon monille samanaikaisille komiteoille sekä kansanedustajille. Samalla luotiin kokoomuksen oma asiantuntijaverkosto monille yhteiskuntapolitiikan sektoreille. Puolueessa oli vasemmiston pelko suuri, oli pakko mennä mukaan eri foorumeille, saada kokoomuksen ääni kuuluviin.¹³⁵³ Toimikuntien laajamittainen käyttöönotto oli yleistä myös muissa puolueissa, joten kokoomuksessa vain seurattiin ajan yleistä tapaa. SDP:llä oli jo 1960-luvun lopulla yli 30 eri työryhmää, ja Keskustapuolueella vastaavasti noin 20 toimikuntaa.¹³⁵⁴

Käytännössä puolueen johdossa jouduttiin kuitenkin toteamaan, että edes toimikuntien avulla ei pärjätty vasemmistolle, kun ei ollut substanssiosaamista eri sektoreilla, ei ollut kilpailukykyä verrattuna SDP:n tilanteeseen. Asiantuntijoita haalittiin suurella työllä mukaan, mutta ei kyetty vastaamaan siihen, mitä tuli valtion taholta, mm. komitealaitokselta. Kokoomus pääsi mukaan, jos komitea oli parlamentaarisella pohjalla, muutoin ei. Suurin puute oli "omat" virkamiehet. Puolueessa koettiin voimakasta "syryntää".¹³⁵⁵

Puolueen 1970-luvun puheenjohtajan mukaan juuri toimikuntalaitos puolueen sisällä antoi myös mahdollisuuden tarjota kanava nuorille aktiiveille, joista näkyvin ryhmä oli edellä mainitut "remonttimiehet". Alkuvaiheessa toimikuntalaitokselta odotettiin puoluejohdossa ehkä enemmän, kuin mitä sitten saatiin. Vähitellen toimikunta- ja neuvottelukuntalaitoksesta tuli raskas ja kallis koneisto, jota oli pakko keventää. Vuosikymmenen aikana myös toimikuntien merkitys ja arvostus heikkeni ainakin jossain määrin.¹³⁵⁶

Uusi instituutio luotiin 1970-luvun alussa perustamalla ns. *Porvariparlamentti*, joka kokoontui ensimmäisen kerran Turussa vuonna 1974. Parlamentti oli tarkoitettu kokoomuslaisten "avoimeksi keskustelufoorumiksi, jossa käsitellään porvarillisen politiikan kannalta keskeisiä aihepiirejä". Ensimmäisen parlamentin ohjelman suuntaviivat oli käsitelty puoluehallituksessa, joka päätti seuraavista teemoista:¹³⁵⁷

1. Kokoomuksen politiikka ja asema suomalaisessa yhteiskunnassa

- porvarillisen ideologian ja politiikan suunta
- porvarillisen puoluekentän eheyttäminen
- kokoomuksen suhteet poliittiseen keskustaan kuuluviin puolueisiin
- kokoomuksen suhteet vasemmistopuolueisiin
- kokoomuksen vaikutusmahdollisuuksien lisääminen

2. Suomalaisen yhteiskunnan perusrakenne

- perustuslakien säätämistarve
- yksilön oikeuksien turvaaminen perustuslaeissa

¹³⁵³ Matti Hokkasen haastattelu 30.12.2009.

¹³⁵⁴ Isohookana-Asunmaa 2006, 188-189.

¹³⁵⁵ Tapani Rankin haastattelu 28.1.2010.

¹³⁵⁶ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010; Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010; ,Myös Mörttinen korostaa jälkeenkäin, että kasvava jäsenkunta oli vedettävä mukaan toimintaan, oli tarjottava jotakin.

¹³⁵⁷ Kansallinen Kokoomus. Porvariparlamentti 1974.

-vallan hajauttaminen ja kansanvalta

Parlamentille oli lähetetty pohjaksi nuorten liittojen toimesta "Nootti Kansalliselle Kokoomukselle", missä arvioitiin puolueen asemaa hyvin kriittisesti: puolueesta on syntynyt kuva "yhteiskunnallisen taantumuksen edustajana". Toiseksi nuoret halusivat korostaa pesäeroa "äärioikeistoon" ja kolmanneksi parantaa yhteistyösuhteita muihin ei-sosialistisiin puolueisiin. Nootissa olivat näin esillä KNL:n ja Tuhatkunnan jo 1960-luvulla esille ottamat teemat.¹³⁵⁸

Porvariparlamentti järjestettiin seuraavan kerran vasta vuonna 1980, tässä välissä oli vuonna 1976 Kunnallisparlamentti, joka jossain määrin korvasi ensiksi mainittua.

Aivan uutta oli oivallus, että myös porvarillisella taholla voidaan ruveta pitämään vapputalouksia, ei se voi olla vasemmiston monopoli. Ensimmäisen kerran *kokoomuksen vappu* pidettiin Espoossa keväällä 1972. Puheen pitäjänä oli tiedotuspäällikkö Jouni Mykkänen.¹³⁵⁹

Kokoomuksen *keskustoimiston miehitys oli vuonna 1974* seuraava, käsittäen jo yhteensä noin 30 päätoimista työntekijää, kasvua oli 1960-luvun jälkipuoliskolta noin 10 henkilön verran, 1950-luvun lopusta jo 20 henkilöä. Toimisto oli nyt jaettu poliittiseen sihteeristöön ja tekniseen henkilökuntaan. Puolueen päätoimisena puheenjohtajana toimi Harri Holkeri, jonka apuna toimistossa työskentelivät puoluesihteerinä Veikko Tavastila, järjestösihteerinä Jussi Isotalo, tutkimuspäällikkönä Allan Kankkunen, ohjelmapäällikkönä Weijo Pitkänen, hankintapäällikkönä Aarre Lepistö, koulutussihteerinä Tapani Ranki, apulaispuoluesihteerinä Vilho A. Koironen, talouspäällikkönä (edelleen) Lasse Stråhle, tiedotuspäällikkönä Jarmo Virmavirta, työmarkkinasihteerinä Ilkka Viippola, tiedotussihteerinä Aarno Kaila, kunnallissihteerinä Pekka Alanen ja maataloussihteerinä Sampsa Aaltio. Lisäksi teknistä henkilökuntaa oli yhteensä noin 15 - 17.¹³⁶⁰ Kokoomuksen keskustoimiston henkilöstön kasvusta saa hyvän kuvan jo aikaisemmin käytetyn *indeksiluvun* avulla: kun vuoden 1945 indeksi=1, on vuoden 1974 indeksi =6.

16 piirissä oli samaan aikaan yhteensä noin 65 - 70 hengen miehitys. Näin ollen koko puolueorganisaation palveluksessa oli 1970-luvun puolivälissä lähes 100 henkeä¹³⁶¹. Henkilöstön vaihtuvuus oli toimintakertomusten perusteella suhteellisen pientä: kun tultiin puolueen palvelukseen, siellä myös pysyttiin.

Sundbergin tekemän laskelman mukaan vuosina 1970 - 74 oli SDP:n valtakunnan tason puolueitoimihenkilöiden määrä 14, Keskustapuolueen 26 ja SKDL:n 13. Sundberg korostaa kuitenkin sitä, että puolueiden välinen vertailu on vaikeaa, koska lukuihin ei ole sisällytetty vasemmistopuolueiden teknisiä avustajia. Sen sijaan se voidaan todeta, että puolueitoimi-

¹³⁵⁸ Kansallinen Kokoomus. Porvariparlamentti 1974.

¹³⁵⁹ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010

¹³⁶⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1974. Kokous 25.4.1974. Liitteet.Toimintakertomus vuodesta 1974; Keskustoimiston henkilökunta 1943-99. PTA:n moniste.

¹³⁶¹ Sundbergin mukaan kokoomuksessa olisi ollut vuosina 1975-79 yhteensä noin 70 sekä poliittista että teknistä toimihenkilöä, joka siis poikkeaa tämän tutkimuksen luvuista, jotka kuitenkin perustuvat puolueen omiin toimintakertomuksiin. Sundberg 1996, 125; Virmavirta 1973,

henkilöiden kasvusta 1980-luvulle tultaessa vastasivat ennen kaikkea SDP ja kokoomus.¹³⁶² Tämän tutkimuksen aineisto tukee tätä havaintoa, mikä tietysti johtuu pääosin samoista lähteistä.

Toiminnan painopisteet: ay-politiikka ja kunnallispolitiikka

Puolueen toimintasuunnitelma vuodelle 1971 oli niukka ja rutiininomainen. Tavoitteet tiivistettiin vain muutamaaan pääkohtaan:

- ylläpitää jatkuvaa vaalivalmiutta
- tiivis yhteys jatkuvasti kasvavaan ja aktiiviseen jäsenkuntaan
- puoluekokouksen päättämät sääntöjen sekä ohjelman uudistukset
- ylläpitää äänestäjien aktiivisuutta poliittisia kysymyksiä kohtaan

Sen sijaan vuoden 1972 toimintasuunnitelma oli jo huomattavasti laajempi sisältäen täysin uusia painotuksia, varsinkin *työmarkkinapolitiikan ja työmarkkinakysymykset*, joihin tuli kiinnittää "suurta huomiota". Oli luotava suurimmat työmarkkinajärjestöt kattava organisaatio sekä "tutkittava alueellisten kokoomuslaisten palkansaajaelinten perustamista".¹³⁶³ Tampereen puoluekokouksen puheenvuoroissa tuli hyvin esiin, miten kokoomus oli vasta vähitellen ottamassa tätäkin toiminnan sektoria haltuunsa, siihen asti oli tyyppillisesti katsottu asiaa työnantajan kannalta: "Kuulun itse ay-liikkeeseen, Suomen poliisien liittoon. Meitä on siellä monia oikeistolaisia, mutta meillä on eräs vaikeus: kun näin toimimme, meidän vastapuoli pääsee jatkuvasti iskemään meihin kiinni. Heitä edesauttaa mm. US, joka jatkuvasti edustaa vain STK:ta, ja jos ei sitä, niin Suomen kiinteistöliittoa. Ay-sihteerit on ehdottoman välttämätön, minä pyydän myös, että puolueen päättävät elimet tekevät kaikkensa, etteivät kokoomuksen äänenkannattajat tuo yksipuolisesti esille vain työnantajien näkemyksiä. Pidän myös erittäin häpeällisenä sitä, että kokoomuksen kansanedustaja menee haukkumaan vuokralaiset."¹³⁶⁴

Toinen keskeinen, suuri kenttä, joka piti ottaa paremmin haltuun, oli *kunnallinen sektori*. Kokoomuslaisen, edellä kuvatun perinteen mukaan ei kunnallispolitiikkaa ollut käsitelty vallan välineenä kuin vasemmistossa ja keskustassa. Käytännössä oltiin tilanteessa, missä ei ollut yhtenäistä, kokoomuslaista kunnallispolitiikkaa. Uusi suhtautuminen näkyi ensimmäisen kerran vuoden 1972 kunnallisvaaleissa, joissa mm. lopetettiin ns. "kukkaisliitot", vaaliliitot sitoutumattomien ryhmien kanssa. Toiseksi pyrittiin siihen, että ehdokkaana olisi vain kokoomuslaisia henkilöitä, mutta käytännössä tähän ei vielä päästy. Pitkällä tähtäimellä tärkeintä oli kuitenkin *puolueen kunnallispolitiikan yhtenäistäminen*. Keskustoimistoon palkattiinkin erityinen kunnallissihteerit.¹³⁶⁵

Vuoden 1973 puoluekokouksen puheenvuoroissa kiinnitettiin edelleen huomiota kokoomuksen otteen vahvistamiseen kuntasektorilla, pitäen sitä jopa tärkeimpänä kehittämisalueena: "Kokoomuksen järjestötoiminnan tärkein kehittämisalue on kunnallispoliittinen toiminta. Tähän liittyen on puolueen sisäinen koulutus ja keskustoimiston kokonaisorganisaation uudistaminen kiireellisesti toteutettava, puolueen on organisoitava koko kunnallis-

¹³⁶² Sundberg 1996, 125; Ruostetsaari 1998, 46

¹³⁶³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 27.9.1972. Liitteet.

¹³⁶⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1973 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

¹³⁶⁵ Virmavirta 1973, 142-143

politiikan sektori laajemmalle pohjalle, myös piireissä on pyrittävä antamaan enemmän huomiota tälle sektorille, puoluehallituksen on myös selvitettävä, miksi seminaareissa ja kokouksissa kokoomuslaiset edelleen kuljeskelevat toisistaan tietämättä kun muut poliittiset ryhmät järjestäytyvät.¹³⁶⁶ Puheenvuoron käytti puoluehallituksen jäsen Timo Juti, joten linjauksella oli myös painoarvoa puolueen sisällä.

Edellä mainitussa puoluekokouksessa Juha Vikatmaa kiteytti ääneen ilmeisesti varsin hyvin sen tilanteen, mistä kokoomus lähti voimistamaan otettaan yhteiskuntapolitiikan eri sektoreilla 1970-luvun alusta: "Me olemme kerta kaikkiaan jääneet yhteiskunnallisen vaikutuksen ulkopuolelle, esteenä on mm. se epämääräinen ulkopoliittinen kuva, jota eräät ainekset ovat puolueen sisällä viljelleet."¹³⁶⁷

Kokoomuksen perinteisten tavoitteiden mukaista oli edelleen pyrkiä "edistämään porvarillista yhteistyötä, missä luontaisen pohjan tarjoaa kunnallisella tasolla tapahtuva porvarillisen politiikan yhdenmukaistaminen, olisi etsittävä myös kokonaan uusia yhteistoiminnan muotoja". Myös yhteistyötä piirien ja keskustuomiston sekä toisaalta puolueen keskustuomiston ja eduskuntaryhmän välillä tuli lisätä. Koko puoluejärjestön työmarkkinapoliittista aktiiviteettia tuli lisätä.

Keskeiset keinot lisätä kokoomuksen mukaanmenoa uusille kentille olivat *koulutus ja tiedotustoiminta* sekä erityinen "vaikuttajajäsenilöiden kokoava rekisteri ja verkosto". Vuonna 1971 perustetun koulutustoimikunnan tuli laatia pitkän tähtäimen suunnitelma "pitäen silmällä jo vuoden 1973 koulutusta, ottaen huomioon myös alue- ja paikallistaso". Koulutusyhteistyötä myös sivistysjärjestöjen, ammattijärjestöjen ja talouselämän järjestöjen kanssa tuli lisätä. Keskeistä oli yhdenmukaistaa aikaisemmin piirien ja kansallisseurojen kovin eritasoinen koulutustoiminta. Käytännössä keskustuomiston ohjaus kasvoi edelleen voimakkaasti 1960-lukuun verrattuna.

Pohjaa puolueen uudelle koulutukselle oli luotu KNL:n kesälukioissa 1960-luvun lopulta lähtien. Iltaisin pohdittiin nuorten kanssa mm. teemaa "Miten vaikeutetaan kokouksen puheenjohtajan asemaa". Kun puoluekaadereiden poliittisen koulutuksen kokemukset olivat olleet vähäisiä, luotiin teemaseminaarit, joissa koulutuksen sisältöinä olivat mm. kansainvälinen politiikka, maatalouspolitiikka, terveyspolitiikka. Osanottajat eivät aina jaksaneet olla kiinni poliittisessa puolessa, vaan puhuivat mieluummin siitä, "onko maito terveellistä vai ei". Piireistä pyydettiin mukaan eri aloista kiinnostuneita, 3-5 edustajaa. Piirit saivat itse nimetä ehdokkaat näihin seminaareihin, joissa oli myös kansanedustajia mukana. Perusfunktio oli kentän innostaminen ja sen palaute keskusjohdolle.¹³⁶⁸

Myös tiedotustoimintaa muokattiin uusilla muodoilla. Näitä olivat esimerkiksi kokoomuksen puhelinuutiset ja pienryhmätoiminta niin, että "jokaisen esille tulevan aiheen ympärille tulisi perustaa työryhmä, joka selvittää kysymystä pienpiirissä". Yleisötilaisuuksien kiinnostavuutta oli lisättävä, mm. piireihin tuli jaettavaksi kunkin kuukauden tilaisuuden käsikirjoitus, jonka mukaan paikalliset tilaisuudet voidaan järjestää eläviksi. Kaiken kaikkiaan kokoomusväki oli nyt saatava aktivoitua, "puhumaan ja kiinnostumaan lähipiirin asioista ja

¹³⁶⁶ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1973 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

¹³⁶⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1973 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

¹³⁶⁸ Tapani Rankin haastattelu 28.1.2010.

ottamaan niihin kantaa". Oli myös koko ajan "oltava selvillä jäsenistön mielipiteistä". Keskustoimiston tuli puolestaan "pyrkä iskemään nopeasti ajankohtaisiin aiheisiin, keskeisessä asemassa ovat puolueen eri elinten kannanotot, jotka selvittävät kokoomuksen kantaa". Keskustoimiston ja puolueen äänenkannattajien välistä yhteistyötä oli lisättävä entisestään. Nykypäivä-lehti tulisi edelleen ilmestymään, nyt 20 kertaa vuodessa. Myös tiedotuksen henkilöresursseja lisättiin niin, että tiedotuspäällikön lisäksi keskustoimistoon palkattiin kaksi tilapäistä tiedotussihteeriä. Henkilökuntaan kuuluivat myös toimistosihteeri, toimittaja, ohjelmasihteeri, yksikön sihteeri sekä arkistonhoitaja.¹³⁶⁹

Ottaen huomioon kokonaan uudet toiminnan alueet ja lukuisat toimikunnat, oli selvää, että tämä oli mahdollista viedä käytäntöön vain puolue toimiston uusilla henkilöresursseilla.

Kokoomuksen *sisäinen jakautuminen* puolue johdon takana oleviin maltillisiin, perinteisiin oikeistolaisiin ja nuorempiin, osin radikaaleihin edustajiin näkyi puoluekokouksissa erittäin selvästi. Nuoremmat pitivät perinteisiä oikeistolaisia (myös "äärioikeisto") – joita oli alettu kutsua "rainiolaisiksi" - syynä puolueen huonoon imagoon ja vaikutusvallan puutteeseen, seuraavassa nuorten Jorma Saloniemen kuvausta: "Porvarilliset nuoret kompastuvat erilaisissa paikoissa perustuslaillisiin jarrumiehiin, rainiolaiset propagandistit ovat luoneet kokoomuksesta kuvan yhteiskunnan jarrumiehestä, kypäräpäisestä papista, jonka pää on vesittynyt niin suureksi, ettei kypärää saa enää pois, myös Uusi Suomi on asettunut perustuslaillisen auguurin äänenkannattajaksi."¹³⁷⁰

Samalla kun kuvataan puolueen eri fraktioita puoluekokouksissa, on kuitenkin havaittava, että kentän tilanne piireissä ja kansallisseuroissa ei välttämättä mennyt näiden mukaan; puheenjohtajiston käynnit eri tilaisuuksissa osoittivat suurempaa yhtenäisyyttä. Suurin kentän ihmytyksen ja kritiikinkin kohde ei ollut puoluejohto vaan KNL ja sen puheenjohtaja Ilkka Kanerva, jota pidettiin yleisesti "vasemmistolaisena". Puheenjohtaja Holkeri sai tästä osansa, kun katsottiin, että hän ei ole riittävän kriittinen nuorten liittoa kohtaan.¹³⁷¹

Tässä yhteydessä, tähän aikaan kuuluen, on lyhyesti myös mainittava ns. *K-80-hanke*. Sitä valmisteltiin kokonaan julkisuudelta piilossa kokoomuksen kansanedustajan Juha Vikatmaan ja Keskustapuolueen puoluesihteerin Mikko Immosen aloitteesta. Tavoitteena oli porvarillisten puolueiden kokoaminen yhteen, jopa mahdollisesti kokonaan uudeksi puolueeksi. Myös liberaalien Olavi Borg oli mukana laatimassa muistioita. Hanke oli lähtenyt liikkeelle kesällä 1972 ja kypsynyt vähitellen toimintasuunnitelmaksi. Hankkeen nimeksi vaikiintui K-80, jonka "johtoryhmänä" oli silloisen politiikan raskasta sarjaa. Jopa päätoiminen vetäjä palkattiin elinkeinoelämän tuella, minkä hankki Päiviö Hetemäki. Hanke kuitenkin hiipui vähitellen, ja viimeinen naula sen arkkuun oli Juha Vikatmaan yllättävä poismeno syksyllä 1974.¹³⁷²

¹³⁶⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston kokoukset 1972. Kokous 27.9.1972. Liitteet.

¹³⁷⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1973 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

¹³⁷¹ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

¹³⁷² *Virmavirta* 2005, 58-85; *Virmavirta* kuvaa yksityiskohtaisesti hankeprosessia, mistä informoitiin säännöllisesti myös Holkeria ja Virolaista, joista viimeksi mainittu ei tosin missään vaiheessa lämmennyt hankkeelle; Jostakin syystä Keskustapuolueen 5. osan kirjoittaja Tytti Isohookana-Asunmaa ei mainitse hanketta lainkaan.

Seuraavassa esitetään kokoomuksen ja sen jäsenliittojen paikallisyhdistysten sekä koko puolueyhteisön jäsenmäärän kehitys 1970-luvun alkupuolella:

Taulukko 35. Kansallisen Kokoomuksen ja jäsenliittojen paikallisyhdistysten määrä ja koko puolueyhteisön jäsenmäärän kehitys vuosina 1971-75.¹³⁷³

Järjestö	1971	1972	1973	1974	1975
Kansallinen kokoomus	550	545	556	553	562
Naisten liitto	96	127	145	145	138
Nuorten liitto	215	272	321	336	342
Tuhatkunta	28	32	34	37	37
Eläkeläisliitto ¹³⁷⁴	-	39	38	39	41
Yhteensä jäseniä	84.520	86.236	79.149	77.067	77.170

Taulukosta voidaan todeta, että edellä mainitun sääntömuutoksen ja "siivouksen" jälkeen puolueyhteisön jäsenmäärä laski vuoden 1972 huippuluvusta 86.000 noin 9.000:lla. Vuoden 1974 kertomuksessa todettiin, että "päällekkäisyyksien aiheuttama purkamisen vähensi edelleen jäsenmäärää noin 2.000:lla.¹³⁷⁵ Kansalliseurojen määrän kasvu oli myös lähes pysähtynyt, kun sen sijaan kaikkien jäsenliittojen paikallisyhdistysten määrä jatkoi kasvuaan, erityisesti KNL eli 1970-luvun alkupuolella voimakkaan nousun aikaa, samoin Tuhatkunta. Vares tosin huomauttaa, että jo 1970-luvun puoliväliin mennessä KNL:n ajauttua sisäisiin riitoihin pysähtyi myös sen järjestöllinen kasvu.¹³⁷⁶

Kuitenkin samaan aikaan kun kokoomuksessa sentään kirjattiin edelleen jäsenmäärän kasvulukuja ja myönteistäkin mielialaa kentällä, oli 300.000 jäsenen Keskustapuolueessa suuria vaikeuksia vuoden 1970 hävittyjen eduskuntavaalien jälkeen. Samana vuonna hävisi jäsentilastoista yli 2000 nimeä, ja vuonna 1971 yli 700 paikallisosastoa jätti keskustoimintoon lähettämättä toimintakertomuksen. Paikallisosastoissa myös toiminnan aktiivisuus väheni selvästi. Järjestötyön ja huonon vaalimenestyksen välillä nähtiin selvä yhteys.¹³⁷⁷ Poliittisessa vasemmistossa taas tapahtui edelleen kasvua, varsinkin SDP:ssä, jonka jäsenmäärä kasvoi vuoden 1969 luvusta 56.542 vuoteen 1972 noin 20.000 uudella jäsenellä, lähestyen 80.000 jäsenen rajaa.¹³⁷⁸ Kokoomuksen ja sosialidemokraattien jäsenistö oli siis suurin piirtein yhtä suuri.

Seuraavassa esitetään vielä koko puolueorganisaatio¹³⁷⁹ vuonna 1975:

¹³⁷³ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1970-76; KNL, toimintakertomukset 1966-72, 1973-99; KNaL, toimintakertomukset 1962-72 ja 1973-77.

¹³⁷⁴ Mukana jäsentilastossa vasta vuodesta 1972 alkaen.

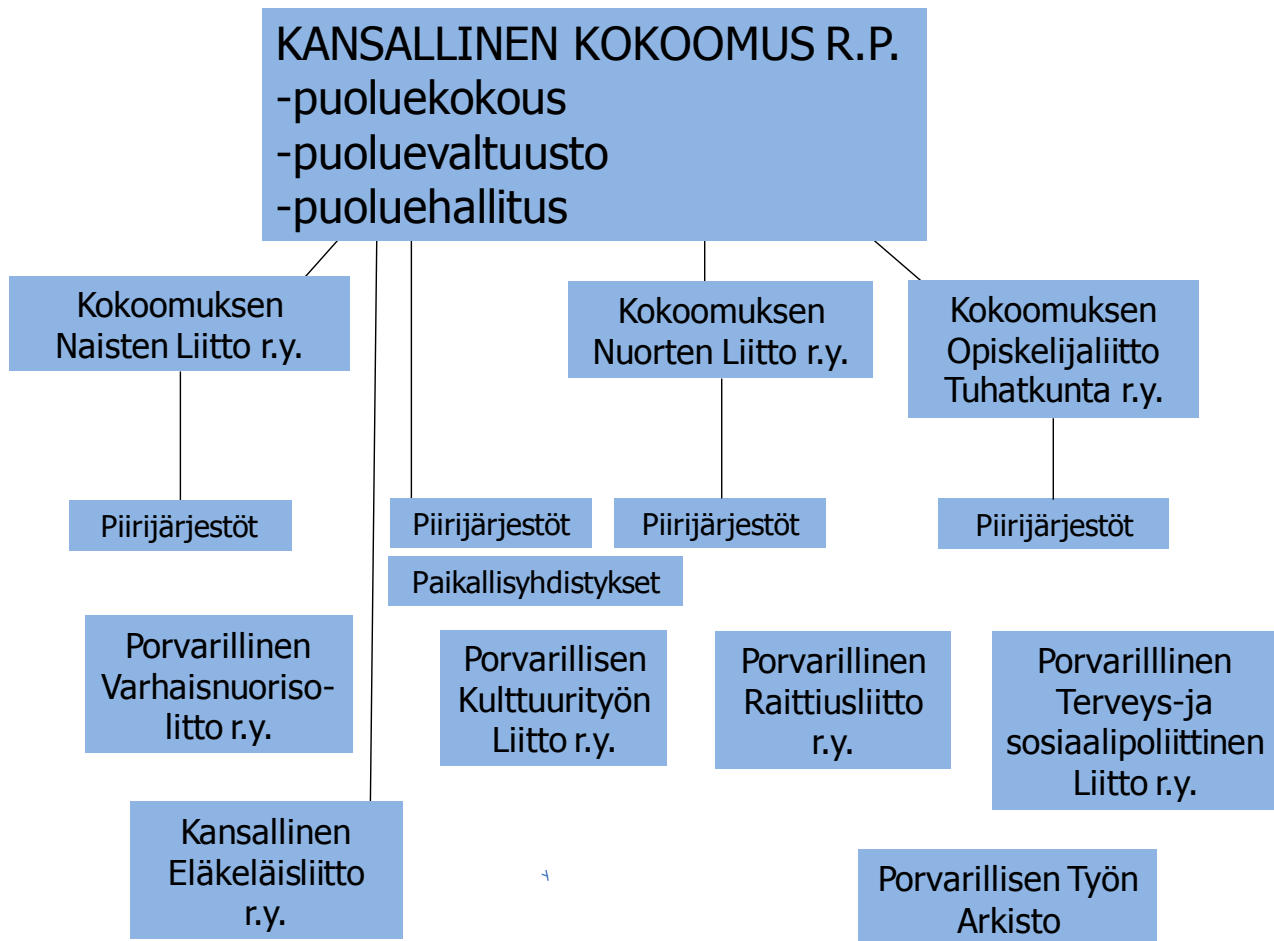
¹³⁷⁵ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja. Kertomus puolueen toiminnasta 1973-74.

¹³⁷⁶ Vares 1999, 150

¹³⁷⁷ Isohookana-Asunmaa 2006, 295-296

¹³⁷⁸ Sorsa 1998, 314

¹³⁷⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston kokousten pöytäkirjat 1976. Kokous 20.5.1976. Liitteet.

Kuvio 7. Kansallisen Kokoomuksen organisaatio vuonna 1975

Jäsenliitot: Kokoomuksen Nuorten Liitto KNL, Kokoomuksen Naisten Liitto, opiskelijaliitto Tuhatkunta ja Kansallinen Eläkeläisliitto sekä erillisjärjestöt: Porvarillinen Varhaisnuorisoliitto PVL, Porvarillinen Raittiusliitto PRL, Porvarillisen Kulttuurityön Liitto PKL, Porvarillinen Terveys- ja sosiaalipoliittinen Liitto PTSL sekä Porvarillisen Työn Arkisto PTA.

Seuraavassa vielä lukujen valossa koko puolueyhteisö vuonna 1975:

Piiriliittoa: 16, joissa yhteensä kansallisseuroja: 562

Aluejärjestöjä: 19 (vain suuremmissa kaupungeissa)

KNL:n paikallisyhdistyksiä: 342

Naisten yhdistyksiä: 138

Eläkeläisseuroja: 41

Yhteensä jäseniä puolueyhteisössä: 77.170 (näistä uusia 7.151)

Piirien suunnitelmat ja käytäntö

Kunttu on Varsinais-Suomen kokoomuksen historiikissaan kutsunut 60- ja 70-lukujen taitekohtaa kokoomuksessa järjestötoiminnan murrokseksi, millä hän tarkoittaa sitä, että nyt oli "asetettava toiminnalle uudenlaiset tavoitteet ja luotava kansallisseuroille uudet toimintaedellytykset". Seurauksena oli mm. monien strategia-papereiden tuottaminen 1970-luvun alkupuolella.¹³⁸⁰ Vastaavassa tilanteessa oli moni muu kokoomuksen piiri.

Kokoomuksen piirien 1970-luvun alun toimintasuunnitelmien mukaan järjestötoiminnan yleisin tavoite oli edelleen *jäsenhankintakampanjoiden* jatkaminen. Jäsenhankintatavoitteiden prosentit vaihtelivat Uusimaan 50 %:sta Etelä-Hämeen 20 %:iin. Myös uusia kansallisseuroja pyrittiin edelleen perustamaan. Tukimiesverkosto pitäisi ottaa käyttöön, todettiin Karjalan ja Keski-Suomen piirien suunnitelmissa. Viimeksi mainitun piirin suunnitelmassa pyrittiin toteuttamaan kokoomuksen vanhaa ajatusta "*vaikuttajajaksilöiden*" saamisesta mukaan sekä "asutuskeskuksissa" että "työpaikoilla". Myös "epäpoliittisiin ja harrastajayhdistyksiin pitäisi saada vietyä kokoomuksen keskeisiä periaatteita ja tavoitteita". Monen piirin suunnitelmassa oli yhä tärkeämmäksi ja myös menestykseksi osoittautunut panostaminen paikalliseen kunnallispolitiikkaan kunnallistoimikuntien kautta, näin esimerkiksi Vaasan läänin kokoomuksessa. Myönteistä oli useimmissa piireissä kansallisseuraverkoston lähes "täysi peitto", kuten esimerkiksi Satakunnassa.¹³⁸¹

Ehkä keskeisin asia piirien ja kansallisseurojen kannalta oli kuitenkin edellä jo mainittu *jäsentilastojen* saaminen kuntoon ja luotettaviksi. Tämä todettiin jo piireissäkin, esimerkiksi Satakunnassa tämä työ "on tehtävä ehdottomasti". Tärkeä tekijä jäsentilastojen kuntoonpanossa oli uusi järjestösihteeri Jussi Isotalo, jonka aloitteesta kokoomuksessa otettiin puolueista ensimmäisenä käyttöön atk-pohjainen jäsenrekisterijärjestelmä. Potkua tilastojen ajantasaistamiseen antoi myös jäsenmaksujen nosto 5 mk:sta 20 mk:aan ja samalla puolueelle tilitettävän osuuden lisäys, koska nyt kansallisseurojen ei kannattanut maksaa kuolleista tai poismuuttaneista jäsenistä. Tarkoitus oli ennen kaikkea poistaa jäsenluettelosta jäsenmaksua maksamattomat, kuolleet sekä paikkakunnalta muuttaneet.¹³⁸² On kuitenkin selvää, että tuloksia asiassa ei voinut odottaa pikaisesti. Suurin ongelma kansallisseuroille olivat ne aikaisemmin jäsenmaksun maksaneet, mutta jotka eivät olleet sitä tehneet muutama vuoteen. Ei ollut helppoa lähteä heitä poistamaan yhden tai kahden vuoden maksurästien jälkeen, mieluummin odoteltiin vielä vähän aikaa, käytännössä mentiin usein neljään, viiteen vuoteen monen ongelmatapauksen kohdalla.

Paljonko jäsenluettelot nyt muuttuivat? Luonnollisesti tilastojen uudistaminen eteni eri tavoin kansallisseura- ja piiritasolla. Esimerkiksi Forssan kansallisseuran vaatimaton jäsenmäärä 1970-luvun alussa, noin 80, vielä lisääntyi useilla kymmenillä vuosikymmenen lopulle saakka jäsenhankinnan ansiosta. Mihinkään suurempaan jäsenistön "siivousoperaatioon" ei heti ryhdytty – puoluetoimiston kirjeistä huolimatta.¹³⁸³ On ilmeistä, että samantapaista suhtautumista oli muissakin kansallisseuroissa: "aavejäsenet" poistettiin jäsenrekisteristä vasta 1980-luvun puolella, joten koko puolueen jäsentilastojen luotettavuus oli edelleen heikkoa koko 1970-luvun.

¹³⁸⁰ Kunttu 2001, 42

¹³⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintasuunnitelmat 1971-75.

¹³⁸² Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009; Satakunnan kokoomus. Toimintakertomus vuodelta 1973.

¹³⁸³ Forssan kokoomuksen historiikki 1960-1990. Jyrki Jokinen. Lasse Willmanin hallussa.

Lähtökohtana jäsentilastojen tarkastelussa voidaan pitää sitä, että jäsenmäärä kasvoi kyllä uusilla jäsenillä, mutta todellinen kasvu ei ollut vastaava, koska paikkakunnalta muuttaneita ja jäsenmaksunsa maksamatta jättäneitä ei ollut poistettu tilastoista.

Osoitus piiritason ongelmista on esimerkiksi Varsinais-Suomen kokoomuksessa laadittu muistio vuodelta 1972, minkä mukaan jäsentilasto ei suinkaan ollut kunnossa vielä tähän aikaan: "Sääntömuutos ja päällekkäisyyksien poistaminen ei onnistu nopeasti, ei edes tämänhetkistä ja tältä pohjalta laskettua jäsenmäärää ole tiedossa. Pykälän johdosta saattavat jäsenmäärätavoitteet olla hyvinkin virheellisiä, pykälä vaikuttaa myös yhdistysten perustamiseen, ja on huomioitava myös eläkeläisyhdistykset, joita tullaan perustamaan."¹³⁸⁴

Monissa piireissä laadittiin kuitenkin keskustoimiston kehotuksesta suunnitelma ja paikallisyhdistyskohtaiset tavoitteet vuosille 1974 - 76. Varsinais-Suomen kokoomuksen osalta tämä tarkoitti jäsenmäärän lisäämistä 9.500:sta yli 13.000 jäsenen. Paikallisyhdistysten jäsenmäärätavoitteet olivat kovia: Alastaro 56 jäsentä>150, Halikko 214 jäsentä>220, Kiihka 67 jäsentä>80, Lieto 112 jäsentä>200, Kustavi: ei jäseniä>40 jne.¹³⁸⁵

Varsinais-Suomen kokoomuksessa oli myös vuonna 1974 laadittu käsin tehty lomake, missä arvioitiin kansallisseurojen toimintaa asteikolla 1-4, viimeinen numero merkitsi sitä, että toimintaa ei ollut lainkaan. Kun piirissä oli kansallisseuroja yhteensä 67, oli numero neljä merkitty 11 seuran kohdalle, kun taas eniten oli rasteja numeron kaksi (tyydyttävä) kohdalla, noin 18 - 20 seuraa. Toimimattomia seuroja oli siis mainittuna vuonna noin 16 % kaikista ja tyydyttävästi toimivia 27 %. Parhaan arvosanan eli ykkösen oli saanut vain viisi seuraa.¹³⁸⁶

1970-luvulla rekrytointi puolueen jäseneksi kunnallisten luottamushenkilöpaikkojen avulla tiukentui siten, että tullakseen valituksi kokoomuksen mandaatilla johonkin lauta- tai johtokuntaan oli otettava myös *jäsenkirja*. Tämä ei yleensä kuitenkaan ollut este jäsenhankinnassa.¹³⁸⁷

Varsin radikaalin, piireille lähetetyn "*Taktiikka*"-paperin mukaan ei puolueen johdossa uskottu enää jäsenistön laajempaan aktivoimiseen, oli otettava toinen taktiikka: "Toiminnan perustana on esimerkiksi kansallisseura, missä on 100 jäsentä, joista aktiivisia korkeintaan 2-3, sitten kansallisseura ottaa toimintakenttään erilaisia yhdistyksiä ja hankkii niissä vallan kokoomuslaisille ihmisille, ja päästään tilanteeseen, missä kansallisseuran johto pystyy vaikuttamaan urheiluseuran, ay-liikkeen jne. asioihin, näin saadaan lukematon määrä erilaisia syitä, joiden vuoksi ihmiset liittyvät kokoomuksen jäseniksi ja ovat valmiita tekemään työtä kokoomuksen hyväksi."¹³⁸⁸

Puolueen toimintaa pyrittiin edelleen – jatkaen jo 1960-luvulla alkaneita suunnitelmia – tekemään entistä näkyvämmäksi: "*Meidät on huomattava*, on järjestettävä uudentyylisiä

¹³⁸⁴ Varsinais-Suomen kokoomus. Järjestötoiminta 1973. Varsinais-Suomen kokoomuksen arkisto.Turku.

¹³⁸⁵ Varsinais-Suomen kokoomus. Järjestötoiminta 1973. Varsinais-Suomen kokoomuksen arkisto.Turku.

¹³⁸⁶ Varsinais-Suomen kokoomus. Järjestötoiminta 1974. Varsinais-Suomen kokoomuksen arkisto.Turku.

¹³⁸⁷ Lasse Willmanin haastattelu 14.12.2009.

¹³⁸⁸ Varsinais-Suomen kokoomus. Järjestötoiminta 1973. Varsinais-Suomen kokoomuksen arkisto.Turku. Kyseinen kirje lähti piirin paikallisyhdistyksille.

tilaisuuksia, myös pieniä kyläkokouksia, mutta näkyvimmit puhujat vain suurissa tilaisuuksissa.”

Piirien ja paikallisyhdistysten toiminta oli muutoin lähes ennallaan, noudattaen entisiä muotoja, jotka muistuttavat pyrkimystä edelleen monialayhdistyksiin - mistä oli puolueen johdossa jo osin luovuttu.¹³⁸⁹

- kesäjuhlat
- itsenäisyyspäivän tilaisuudet
- teatterimatkat
- koulutustilaisuudet
- luottamishenkilöiden koulutus erikseen
- puhetilaisuudet (painottuen vaaleja edeltäviin kuukausiin)
- kilpailutoiminta

Puolueen 1970-luvun alussa uudistama ja laajentama toimikuntajärjestelmä muuttui rakenteeltaan jonkin verran myös piireissä. Uusi elin oli ennen kaikkea *ammattiyhdistyspoliittinen toimikunta*, seuraavassa esimerkki Varsinais-Suomesta:¹³⁹⁰

- koulutuspoliittinen
- ammattiyhdistyspoliittinen
- maa- ja metsätalous
- kunnallispoliittinen
- kulttuuripoliittinen

Myös piiritasolla haluttiin näin mennä lähemmäs ammattiyhdistysliikettä, jolle foorumin antoi edellä mainittu toimikunta.

Piirien toimintasuunnitelmista ja -kertomuksista tulee esiin kokoomuksen *sisäinen kahtiajakautuminen* suhteessa puoluejohdon vetämään linjaan, mikä koski ennen kaikkea suhtautumista tasavallan presidenttiin. 1970-luvun järjestösihteerin, sittemmin 1980-luvun puoluesihteerin Jussi Isotalon mukaan oli pakko ottaa Kekkonen huomioon, koska ”missään merkittävässä yhteiskunnallisessa kysymyksessä ei häntä voitu sivuuttaa”. Ilman tätä linjasta oltiin tuomittuja pysyvään paitsioasemaan.¹³⁹¹ Myös nuorten suunnasta tuli ymmärrystä Kekkoselle: ”Meidän on tunnustettava, että tasavallan presidentti on osoittanut erittäin patrioottisia piirteitä mm. Euroopan yhdentymiseen liittyvissä kysymyksissä.” Sen sijaan kokoomuksen naiset eivät lämmenneet nuorten radikaaleille mielipiteille.¹³⁹² Holkerin 1970-luvun alun kannanoton mukaan kokoomus ”tukee presidentin ulkopolitiikkaa, mutta jättää tunnustamatta hänet puolueen sisäpoliittisten kannanottojen ollessa kyseessä”.¹³⁹³

Tilannetta kuvattiin hyvin Satakunnan piirin toimintakertomuksessa vuodelta 1973: ”Kertomusvuosi on ollut kansalliselle kokoomukselle perin raskas. Puolueen osallistuminen

¹³⁸⁹ Varsinais-Suomen kokoomus. Järjestötoiminta 1973. Varsinais-Suomen kokoomuksen arkisto. Turku; Hämeen kokoomus. Järjestötoiminta 1974. Hämeen kokoomuksen arkisto. Hämeenlinna.

¹³⁹⁰ Varsinais-Suomen kokoomus. Toimintakertomukset 1968-81. Piirin arkisto. Turku.

¹³⁹¹ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009; ks. myös Vares 2009, 239

¹³⁹² Vares 2009, 222

¹³⁹³ Holkeri 1970, 33

kaikkiin tärkeiden kysymysten valmisteluun nähtiin osassa kenttää *nöyristelynä ja hallituskipeytenä*. Puolueen sisäinen linjanveto on aiheuttanut hämminkiä puolueen kentässä, mutta vähitellen vuoden loppua kohti voidaan sanoa luottamuksen lisääntyneen.”¹³⁹⁴

1970-luvulla jatkui jo 1960-luvulla alkanut kansallisseurojen toiminnan vahvistuminen *kunnallispolitiikan suuntaan* samalla kun niiden johtokuntien yhteydet valtuustoryhmiin tiivistyivät. Uuden vaalilain myötä valitsijayhdistykset jäivät historiaan, ja puolueille annettiin oikeus asettaa ehdokkaat vaaleihin. Kuntun mukaan vuoden 1972 jälkeen valtuutettujen asema suhteessa puolueisiin muuttui siten, että viimeksi mainittujen sananvalta kasvoi.¹³⁹⁵ Tietenkin paikallistasolla tässä oli suuria eroja. Esimerkiksi Forssassa kokoomuksen valtuutetut ovat aina pitäneet kiinni valtuustoryhmän itsenäisestä asemasta.¹³⁹⁶ Joka tapauksessa pääsuuntaus oli ensiksi mainittu, ja joka vahvistui myös muissa puolueissa. Keskusta-puolueessa linja oli samansuuntainen: Kääriäisen mukaan puoluetoimistolla oli yhdessä piirijärjestöjen kanssa ”määrätietoinen ote” paikallisen kunnallispolitiikan ohjaamisessa poliittiseen itsenäisyyteen.¹³⁹⁷

Sundbergin mukaan kunnallisjärjestöillä on pitkä historia ennen kaikkea sosialidemokraattisessa puolueessa, jo vuodesta 1906 lähtien. SKDL perusti ensimmäisen vastaavan organisaation heti sotien jälkeen. Suurimmillaan kunnallisjärjestöjen määrä oli SDP:ssä vuonna 1958, 192 ja SKDL:ssä vuonna 1964, 314. Keskustapuolueessa kunnallisjärjestöt saivat virallisen aseman myös varhain, vuonna 1927. 1980-luvun alussa oli puolueella yhteensä 351 kunnallisjärjestöä.¹³⁹⁸

Kokoomuksen talous ja puoluetuen vaikutus

Kokoomuksen talous oli 1960-luvun lopulla saatu vakautettua, pääosin uuden puoluetuen ansiosta, jos kohta paraneminen oli alkanut jo Rihtniemen puoluesihteerikaudella 1960-luvun puoliväliin mennessä, lähinnä jäsen- ja tukimaksujen keräyksen keskityksen ansiosta. Huomattava merkitys oli myös saadulla lahjoituksella. Ennen kaikkea huolestuttava velkaantumiskehitys oli saatu pysäytettyä.

Puoluetuki ei ollut kuitenkaan 1970-luvun alkuun mennessä suinkaan saanut laajaa hyväksyntää kokoomuksen luottamuselimissä. Puolueen taloudenhoitaja Ilkka Suominen käytti puolueen vuoden 1972 talousarviota esitellessään puoluekokouksessa Lahdessa keväällä 1971 laajan puheenvuoron, missä hän puolusti puoluetukea pitäen sitä demokraattisimpana tapana rahoittaa Suomessa puolueita. Todettuaan aluksi, että ”kun me emme halua puoluetukea tähän talousarvioon näkyviin”, Suominen kyseli, että ”kannattaako meidän tehdä puoluetuesta edelleen suurta poliittista kysymystä”.¹³⁹⁹

Kokouksessa ei taloudenhoitajan esittely mennyt ilman vastalauseita läpi, seuraavassa Sami Suomisen kommentti puoluetuen ”demokraattisuudesta: ”Esitän mitä jyrkimmän vas-

¹³⁹⁴ Satakunnan kokoomus. Piirin toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1946-94.

¹³⁹⁵ Kunttu 2001, 75

¹³⁹⁶ Lasse Willmanin haastattelu 15.12.2009.

¹³⁹⁷ Kääriäinen 2002, 187

¹³⁹⁸ Sundberg 1989, 57-58

¹³⁹⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1971 puoluekokous Lahdessa. Pöytäkirja.

talauseen siihen että puoluetuki on demokraattisin tapa tukea puolueita. Päinvastoin se on epädemokraattista, koska porvarit maksavat suurimman osan veroista, paljon demokraattisempaa olisi, että puolueen jäsenet maksaisivat sellaiset jäsenmaksut, että niillä kyetään hoitamaan puolueen toiminta.¹⁴⁰⁰

Myös puoluetukea puolustavia puheenvuoroja käytettiin. Mm. Päivi Varpasuo esitti vastaväitteen: puoluetuki ei ole epädemokraattista ollenkaan, sen sijaan ”paljon epädemokraattisempaa on tukeutua liikelaitoksilta saatavaan tukeen, on myös niin, että kun on yritetty nostaa jäsenmaksua 20-50 mk:n määrään, tähän ei ole haluttu mennä”. Varpasuo esitti lopuksi kysymyksen eduskuntaryhmälle, ”mistä puolue saa rahaa, jos puoluetuki poistetaan”. Puheenvuoro sai osakseen taputuksia kokoussalissa.¹⁴⁰¹

Kolmannen näkökulman keskusteluun esitti Timo Mäki, joka oli huolissaan puoluetukijärjestelmän leviämisestä kaikkeen muuhunkin: ”Missä kulkee raja, nyt on palkattu ministereille avustajat, lehdistölle 7.5 milj mk, entä kunnallinen puoluetuki, entä kuinka paljon maalle tehdään haittaa puoluetuella, vasemmiston toimesta?”¹⁴⁰²

Keskustelu toi esiin puoluetukeen liittyvät keskeiset näkökohdat ja ongelmat kokoomuksen kannalta. Puolueen johdossakin tunnustettiin, että puoluetuen nostaminen vaikeuttaa perinteisten jäsen- ja tukimaksujen kantoa. Toisaalta viimeksi mainittu rahoitus nähtiin epävarmana ja hankalana kerätä – kokoomuksen rivijäsenten into maksaa jäsenmaksuja oli todettu moneen kertaan vähäiseksi. Niinpä puoluetuki arvioitiin kuitenkin parhaana vaihtoehtona turvata kokoomuksen talous. Toisaalta tätä vastaan esitettiin se argumentti, että puoluetuesta hyötyy ennen kaikkea vasemmisto, ja eikö viime kädessä puolueen rahoitus ole jäsenistön vastuulla¹⁴⁰³.

Seuraavassa on esitetty kokoomuksen talousarvio¹⁴⁰⁴ vuodelle 1972, joka kertoo hyvin, miten voimakkaasti sen rakenne oli muuttunut 1960-luvulta.

---

¹⁴⁰⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1971 puoluekokous Lahdessa. Pöytäkirja.

¹⁴⁰¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1971 puoluekokous Lahdessa. Pöytäkirja.

¹⁴⁰² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1971 puoluekokous Lahdessa. Pöytäkirja

¹⁴⁰³ Kokoomuksen pitkäaikainen vaikuttaja, Päiviö Hetemäki suhtautui puoluetukeen kielteisesti. Hetemäki katsoi, että se kovensi kilpailua ja lisäsi propagandaa. Jouduttiin tilanteeseen, että valtion varoilla ja kansanvallan nimissä kavennettiin suvaitsevaisuuden tilaa, vaikka juuri sen piti olla demokratian perushyve. Hetemäki piti myös vääränä sitä, että puoluetuki meni puolueille ja sitä kautta toimitsijakunnan ylläpitoon. Hetemäki olisi mieluummin ohjannut tuen kansanedustajille, joilla oli vaaleissa saatu valtakirja. Tarkka 2006, 338

¹⁴⁰⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1971 puoluekokous Lahdessa. Liitteet.

Kulut 1972:

-keskustoimisto	845.000
-järjestötoiminta	1.315.000
-tiedotustoiminta	265.000
-tutkimustoiminta	160.000
-järjestömateriaalit	6.000
-pääomakulut	50.000
-vaalirahoitus	335.000

Yhteensä: 2.976.000 (noin 3,1 milj. euroa; 150.000 v. 1947)

Tuotot 1972:

-jäsen- ja tukimaksut	2.810.000 (josta puoluetuki 1.850.000, ei talousarviossa)
-arpajaiset	45.000
-julkaisutuotot	100.000
-pääomatuotot	6.000
-muut tuotot	5.000

Yhteensä 2.976.000 mk

Talousarvion tuottopuolelta tulee hyvin esiin puoluetuen merkitys myös kokoomukselle: sen osuus kaikista tuotoista oli jo yli 62 %. On myös huomattava, että sitä ei ollut merkitty eriteltynä talousarvioon, vaan sen määrä kerrottiin vasta kokouksessa. Puoluetuki¹⁴⁰⁵ olikin suhteellisin luvuin noussut kokoomuksen talousarviossa huomattavasti 1960-luvun lopulta, esimerkiksi vuoden 1968 talousarviossa sen suuruus oli 1.300.000 mk, joka oli silloisista menoista 57 %, nousua oli siis viisi prosenttiyksikköä. Arpajaisten osuus oli kutistunut murto-osaan talousarvion kaikista tuottoarvioista, joka tosin ei enää ollut uutta. Vuoden 1973 talousarviossa puoluetuen osuus oli jälleen laskenut alle 60 %:n.

Menopuolella suurimmat erät olivat keskustoimiston menot ja järjestötoiminnan menot. Ensiksi mainittu luku kertoo puoluetuotoimiston henkilöstön suuresta määrästä verrattuna aikaisempiin vuosikymmeneihin; henkilöstömenot olivat yli 70 % keskustoimiston menoista. Järjestötoiminnan menot koostuivat ennen kaikkea emopuolueen avustuksista jäsenliitoille ja piireille, suurin osa viimeksi mainituille, noin 600.000 mk. Naisjärjestön avustus oli 170.000 mk ja nuorten noin 200.000 mk. Menopuolella ei ollut enää edellisten vuosien alijäämää, joka oli vuoden 1971 talousarviossa 300.000 mk, 1960-luvun lopulla vastaava summa oli vielä yli 500.000 mk.

1960-luvun lopun hyvästä taloudellisesta tilanteesta ajaututtiin jo 1970-luvun alussa jälleen ongelmiin; tilinpäätökset olivat vuodesta toiseen tappiollisia. Vuoden 1973 talousarvion valtuustokäsittelyn yhteydessä taloudenhoitajalla oli pelkästään huonoja uutisia. Suurin ongelma oli aikaisemmin jo mainittu keskustoimiston henkilökunnan nopea lisäys, jota ei

---

¹⁴⁰⁵ Yleinen puoluetuki nousi 10.000.000 mk:sta vuonna 1967 18.000.000 mk:aan vuonna 1975, viimeksi mainittu luku on vuoden 2004 rahassa noin 12 milj. euroa. Kun kuitenkin otetaan huomioon rahan arvon muutos noina vuosina, ei nousu ollut itse asiassa kovinkaan suuri. Mickelsson 2007, liitteet.

kuitenkaan ollut merkitty lainkaan talousarvioihin. Esimerkiksi vuoden 1973 toimintasuunnitelman henkilöstölisäykset tiedotusosastolle eivät olleet talousarviossa. Näin toimintasuunnitelmat ja talousarviot eivät vastanneet toisiaan.¹⁴⁰⁶

Henkilöstömenoista periaatteessa tärkeä yksityiskohta oli myös kokoomuksessa jo Rihtniemen kaudella käytäntöön otettu *päätoimisen puheenjohtajan malli*, mikä edellytti sitä, että puolue maksoi hänelle myös palkkaa. Koska sekä Rihtniemi että Holkeri olivat myös kansanedustajia, ei po. palkkion tarvinnut olla suuri. Käytännössä puolueella oli eri tili puheenjohtajan palkkiota varten, mihin tulopuoli saatiin yritysiltä.¹⁴⁰⁷

Ei ollutkaan ihme, että taloudenhoitaja joutui kertomaan valtuutetuille, että kun keräystuotot olivat rahanarvon muutokset huomioon ottaen säilyneet ennallaan, olivat palkkakustannukset nousseet lähes kolminkertaisiksi¹⁴⁰⁸. Kuitenkin kokoomuksen henkilöstöresurssit edelleen olivat laskelmien mukaan 30 % pienemmät kuin Keskustapuolueessa. Myös huoneistomenot olivat moninkertaistuneet. Kehityksen seurauksena oli kokoomuspuolue velkaantunut noin 250.000 mk vuodessa, jo vuoden 1971 alijäämä oli niinkin suuri kuin 927.000 mk.¹⁴⁰⁹

Taloudenhoitajan arvio puolueen rahatilanteesta oli lohduton: "Rahatilanne on erittäin heikko, tuottoja lisää tai supistetaan toimintaa, henkilökuntaa on yhteensä 63 (piirit ml.), muilla on jopa 120 - 130, jäsenmaksun korostus toi ainoastaan 150.000 mk kassaan, tulorahoitusta on saatava lisää." Tulorahoituksen lisäämiseksi taloudenhoitajalla oli kuitenkin vain yksi keino: "On oltava selvää pyrkimystä puoluetuen nostamiseen, se on täysin demokraattinen tapa rahoittaa puolue toimintaa, puolue tarvitsee noin 500.000 mk lisärahoitusta, ei sitä muualta saa kuin puoluetuesta, en halua ehdottaa toiminnan supistusta."¹⁴¹⁰

Edellä jo mainittujen, talousongelmien taustalla olevien syiden lisäksi merkittävänä tekijänä oli *uudenlainen tapa kampanjoida* vaaleissa, joka tuli kalliiksi, esimerkiksi vaalitappiosta huolimatta vuoden 1972 eduskuntavaalien mainontaan satsattiin paljon. Taloudenhoitajan mukaan oli panostettava, kun oli "huoli sosialismista". Elinkeinoelämän rahoitusta luonnollisesti kokoomukselle vaikeutti jossain määrin samaan aikaan ylösajettu Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA, koska se vei rahaa samoista lähteistä.¹⁴¹¹

Tässä tilanteessa esitettiin myös toimenpiteitä taloustilanteen parantamiseksi. Keinoina nähtiin keskitetyn keräyksen tuottojen kaksinkertaistaminen siten, että keräystoimintaa tehostetaan yhteistyössä piirien ja keskustojen kesken. Myös jäsenmaksu nähtiin aivan liian pienenä ja toisaalta epäyhtenäisenä. Jäsenmaksun taso oli saatava 20 mk:aan henki-

¹⁴⁰⁶ Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston kokousten pöytäkirjat 1972. Kokous 27.9.1972.

¹⁴⁰⁷ Ilkka Suomisen haastattelu 17.12.2009.

¹⁴⁰⁸ Ilkka Suominen kertoi haastattelussa, että erityisesti puoluehallituksessa muutamien piirien edustajat valvoivat hyvin piiriensä etua vaatiessaan lisää rahaa juuri piiritasolle. Haastattelu 17.12.2009

¹⁴⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston kokousten pöytäkirjat 1972. Kokous 27.9.1972. Summa on euroiksi muutettuna noin 1 milj. euroa.

¹⁴¹⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 21.1.1972.

¹⁴¹¹ Ilkka Suomisen haastattelu 17.12.2009; EVAn ensimmäinen toimitusjohtaja Max Jakobson on tosin esittänyt, että järjestön oli tultava toimeen pienellä rahoituksella ja budjetilla, henkilökuntaa oli yhteensä vain 10-12 sihteeristö mukaan lukien. Jakobsonin teoksesta saa perusteellisen käsityksen EVAn perustamisen vaiheista. Jakobson 1992, 124-131.

lönäseneltä, josta puolet menisi kansallisseuralle ja toinen puoli puolueelle. Piirit eivät enää perisi omaa jäsenmaksua.¹⁴¹²

On selvää, että myös luottamushenkilöiden taholla ihmeteltiin välillä puolueen talouden hoitoa, kritiikki oli jopa erittäin kovaa, seuraava Sami Suomisen puheenvuoro on käytetty valtuuston kokouksessa keväällä 1973: "Olen joutunut masennuksen tilaan, kun katson tätä budjettia, jos tämä olisi yksityinen yritys, ehdottaisin heti konkurssia. On todella hämmästyttävää, että asiat ovat tässä tilassa, täällä on vaalikuluja 450.000 mk, mutta se-kään ei selitä, miksi alijäämä on 814.000 mk. Tämä on mieletöntä, järjetöntä ja hölmöä, tämä on ihan lamaannuttavaa, että taloutta pidetään tällä tavalla, että syntyy 800.000 mk:n alijäämä, joka on viidenes kokonaismenoista." Sami Suomisen ehdotus talouden korjaamisesta oli kuitenkin toinen kuin taloudenhoitajan: on saatava lisää kannatusmaksu-ja. Taloudenhoitaja Ilkka Suominen vastasi selittäen, että tammivaalien kustannukset oli-vat olleet 600.000 mk. Hän toi taas myös esille vertailun muiden puolueiden henkilöstö-määriin: "Kommunisteilla on jo yhdessä piirissä 10 henkilöä työsuhteessa, meillä vain kol-me, joten ei kokoomuksella ole liikaa henkilöstöä."¹⁴¹³

Sundberg on selvittänyt puolueiden henkilöstömenojen osuutta kaikista menoista 1960-luvulta 1980-luvun lopulle. Tutkimuksen mukaan vuosina 1970 - 74 oli esimerkiksi Keskus-tapuolueessa mainittu osuus 16 % ja kokoomuksessa 15 %. Sen sijaan RKP:ssä vastaava luku oli jo 41 %.¹⁴¹⁴ Tämän tutkimuksen aineiston perusteella esimerkiksi vuonna 1972 oli henkilöstömenojen osuus kaikista menoista kokoomuksessa noin 19 %.

Ruostetsaaren mukaan puoluetuki selittää osan puolueiden toimihenkilöiden kasvusta, mutta ei kokonaan, koska ne puolueet, joilla on vahvimmat yhteydet eturyhmiin, ovat olleet puoluetuesta vähemmän riippuvaisia. Tutkija viittaa tässä kokoomuksen osalta siihen, että se on ollut "lähellä työnantajaleiriä". Olennaisinta tässä tarkastelussa on Ruostetsaa-ren mukaan kuitenkin puolueiden jäsenkunnan laajuus ja kansanedustajien lukumäärä. Tässä valossa eniten byrokratisoitumista on tapahtunut SDP:ssä, mutta seuraavaksi ko-koomuksessa: vaalivoittoja ja sitä kautta tulleita lisäresursseja on käytetty uusien toimi-henkilöiden palkkaukseen.¹⁴¹⁵ Tähän arvioon voidaan hyvin yhtyä.

Myös muita ehdotuksia puolueen talouden korjaamiseksi omien tulojen avulla esitettiin, mutta taloudenhoitaja ampui ne alas: luottamushenkilövero ja omat liiketoimintatulot. Suomisen mukaan luottamushenkilövero on käytössä vain muutamissa suurissa kunnissa, joten sillä ei olisi vaikutusta, eikä "puolue voi lähteä ravintoloita ylläpitämään, nappikauppa on piirien asia, ei voi lähteä kilpailemaan niiden kanssa". Keskeinen asia olikin koko puo-lueyhteisön talouden rakenteen muutos vuosikymmenen vaihteessa siten, että piirien ai-kaisemmat velat oli keskitetty emopuolueelle, ja tämä piirien velan osuus oli nyt kaikista keskustoimiston veloista 35 %.¹⁴¹⁶

Ongelmana olivat aina vuoden 1973 puoluekokoukseen saakka myös puolueyhteisön *jä-senmaksut*, joita puoluesihteerit Tavastila selosti. Henkilöjäsenmaksut vaihtelivat markasta

¹⁴¹² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 27.9.1972.

¹⁴¹³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1973-74. Kokous 27.4.1973.

¹⁴¹⁴ Sundberg 1996, 153

¹⁴¹⁵ Ruostetsaari 1998, 47

¹⁴¹⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1973-74. Kokous 27.4.1973.

20 markkaan, nuorten maksu viitosesta kahteenkymmppiin, ja naisten kolmesta markasta 10 mk:aan. Oli tärkeä pyrkiä *maksujen yhtenäistämiseen*, henkilöjäsenmaksuksi ajateltiin 20 mk, jonka paikallisyhdistys tulisi perimään, ja puolue taas perisi suoraan paikallisyhdistyksiltä 10 mk/jäsen. Piirijärjestöjen jäsenmaksut poistettiin ja tilalle tulivat puolueen niille osoittamat avustukset. Piirien ja jäsenliittojen oli päätöksillään siirrettävä jäsenmaksun perintä puolueen tehtäväksi.¹⁴¹⁷ Vuoden 1973 Tampereen puoluekokous päättikin sitten jäsenmaksuksi 20 mk (noin 18 euroa)/henkilöjäsen.

Puolueen pää-äänenkannattaja Nykypäivä julkaisi vuoden 1971 numerossaan selvityksen kaikkien puolueiden jäsenmaksujen tasosta. Sen mukaan suurimmat jäsenmaksut oli SDP:llä. Kokoomus ei kuitenkaan ollut yksin pienellä jäsenmaksulla:

Taulukko 36. Puolueiden jäsenet, jäsenmaksut ja paikallisyhdistykset vuonna 1971.¹⁴¹⁸

Puolue	Jäsenet	Paikallisyhdistyksiä	Jäsenmaksu
Kokoomus	100.000	844	2-5 mk
Keskustapuolue	288.000	2.876	50 p 1 mk
SDP	100.000	1.300	12-24 mk
SKDL	165.000	1.731	6-12 mk
SMP	86.000	2.300	1-5 mk
RKP	55.000	100	2-5 mk

Lehti kertoi myös, että tämän mukaan noin kolmannes maan 2,5 milj äänestäjästä maksaa jäsenmaksua jollekin poliittiselle puolueelle. Tilaston mukaan kokoomuksen jäsenten ja paikallisyhdistysten määrä oli selvästi alempi kuin muilla suurilla puolueilla. Pesosen, Sänkiahon ja Borgin selvityksen mukaan suomalaisista äänestäjistä kuului puolueisiin 1990-luvun alussa kuitenkin enää vain noin 11 %, joka absoluuttiseksi luvuksi muutettuna tarkoittaisi alle 500.000 henkilöä.¹⁴¹⁹ On selvää, että Nykypäivän tilastossa on monia virhelähteitä, sillä ei voitane ajatella, että po. suhdeluku olisi laskenut näinkin dramaattisesti.

Kokoomus ei ollut talousongelmineen yksin, puoluetuesta huolimatta myös Keskustapuolue joutui 1970-luvun alun vaalit rahoittamaan vekselivetoisina. Monet rivijäsenet halusivat jäsenten ottavan suuremman vastuun puuttuvasta rahoituksesta, koska tuki talouselämältä koettiin vastenmielisenä. Niinpä monet piirit organisoivat laajan rahankeruun jäsenistön keskuudessa pyrkien saamaan jäsenmaksuvaltakirjoin tilakohtaisia sopimuksia. Kun sopimukset tehtiin useaksi vuodeksi kerrallaan, saatiin piirien taloutta näin vakiinnutettua.¹⁴²⁰ On tietysti huomattava myös Keskustapuolueen talousongelmien tausta, joka oli erilainen kuin kokoomuksella: kahdet perättäin hävityt eduskuntavaalit merkitsivät myös puoluetuen huomattavaa leikkausta, koska puoluetukea alettiin maksaa eduskuntapaikkojen mukaan. Kokoomuksen puoluetuki sitä vastoin kasvoi samasta syystä.

¹⁴¹⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1973 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja 1973.

¹⁴¹⁸ Nykypäivä 12/1971; Esimerkiksi 12 mk vastaa vuoden 2004 rahassa noin 13 euroa.

www.rahanarvonmuutos.htm

¹⁴¹⁹ Pesonen, Sänkiahon & Borg 1993, 208-209

¹⁴²⁰ Isohookana-Asunmaa 2006, 302

Aivan oma lukunsa keskustan historiassa ovat vaalilahjusjutut, jotka nousivat julkisuuteen vuonna 1975, eduskuntavaalien alla. Isohookana-Asunmaan mukaan ns. Noppa-oikeudenkäynnissä todettiin, että Keskustapuolue oli saanut rakennusliikkeeltä vuosina 1971 - 78 yli miljoona markkaa kyseenalaisin menetelmin.¹⁴²¹

Kokoomuksen taloudellinen tilanne ei ottanut vain parantuakseen tultaessa 1970-luvun puoliväliin. Niinpä esitellessään puoluevaltuustolle vuoden 1974 tilinpäätöstä käytti taloudenhoitaja Suominen edelleen voimakkaita sanoja esittäen keskeisen syyn talousvaikeuksiin: "Vieläkin meillä on ikävä tapa, että piiriliitot ja jäsenliitot käyttävät enemmän rahaa kuin on budjetissa sovittu, ja sitten puolue joutuu ottamaan vastuulle, 400.000 on näitä ylityksiä, tilanne on kestämaton." Taloudenhoitajan mukaan puolueen talous "vaatisi ehdottomasti saneerauksen, jos toimintaa halutaan jatkaa nykytasolla, alijäämää on nyt jo 2,5 milj. mk, velat pitää hoitaa pois".¹⁴²² Käytännössä taloudenhoitaja ei kuitenkaan tehnyt yhtään ehdotusta saneerauksen suuntaan.

On selvää, että piirien taholla ei taloudenhoitajan syytös mennyt ilman kommentteja läpi, esimerkiksi Varsinais-Suomen Heikki Perho torjui kritiikin: "Ei ole oikein syyttää piiriliittoja alijäämästä, keskustelu budjetista on aina surullista." Saman piirin Pentti Myllymäki esitti päinvastoin, että "Varsinais-Suomessa on osoitettu, että aktiivisella toiminnalla voidaan saada rahaa, piiskatkaa piiritoimistonne samanlaiseen työhön, eihän me saada muuta puolueelta kuin toiminnanjohtajan palkka".¹⁴²³

Vuoden 1975 toukokuun puoluekokoukselle selvityksen antaneella puoluesihteerillä Tavastilalla oli myös hyviä selityksiä puolueen talouden ongelmiin, joista hän piti suurimpana syyntä puoluetuen heikkoa kehitystä: "Puolue on jatkuvasti velkaantunut, mutta voimakas inflaatio vaikeuttaa talouden hoitoa, sillä puolue toiminnan menot nousevat yleisen kustannustason myötä, neljässä vuodessa kaksinkertaisiksi, kuitenkin puolueen ay-toiminnan laajentaminen on välttämätöntä. Vuonna 1967 puoluetuki oli 50.000 mk (noin 33.600 euroa)/kansanedustaja, vuonna 1975 puoluetuki oli 80.000 mk/ke, kun sen pitäisi olla 120.000 mk kansanedustajaa kohti."¹⁴²⁴ Näin siis samalla puoluejohto korosti kuitenkin toiminnan laajentamisen tärkeyttä, tässä ay-toiminnan osalta, joka oli kyllä kokoomuksen 1970-luvun alussa tehdyn linjauksen mukaista. Samalla Tavastila ehdotti vapaaehtoista jäsenkeräystä vuoden 1975 aikana, tavoitteena 10 mk (noin 7 euroa)/henkilöjäsen. Myös jo päätettyjen jäsenmaksujen taso (20 mk) oli osoittautunut liian alhaiseksi.¹⁴²⁵ Varovaiseen menojen karsintaan mentiin syksyllä 1975: puoluehallituksen työvaliokunnan päätöksellä kiellettiin henkilökunnan ulkomaanmatkat, puhelinkuluissa piti säästää, samoin monistamisessa, ja kaikki budjettilylytykset oli tuotava työvaliokunnan käsittelyyn.¹⁴²⁶

Kokoomuksen kannalta myönteistä oli *uusien tilojen* saaminen Helsingistä Kansakoulukuja 3:sta, jotka osti Kokoomuspuolueen säätiö vuokraten ne sitten edelleen puolueelle. Kyseisissä tiloissa puolue toimii edelleen. Myönteistä oli myös erityisen arkistosäätiön perusta-

---

¹⁴²¹ Emt., 425

¹⁴²² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1975. Kokous 23.5.1975.

¹⁴²³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1975. Kokous 23.5.1975.

¹⁴²⁴ Kansallinen kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁴²⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1975. Kokous 23.5.1975.

¹⁴²⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1972-75. Kokous 26.8.1975.

minen vuoden 1975 keväällä: puoluehallituksen työvaliokunta päätti luovuttaa porvarillisen työn arkistosäätiölle peruspääomaksi arvopapereita 70.000 mk:n arvosta (PTAS).¹⁴²⁷

Puolue oli kuitenkin menossa 1970-luvun jälkipuoliskolle edelleen jatkuvien talousongelmien kanssa ilman selvää suunnitelmaa, miten tilanne korjattaisiin. Päinvastoin puolueella oli paineita mm. edelleen kasvattaa henkilökuntaa sekä ay-toimintaan että myös tiedotussektorille – viimeksi mainitusta oli tiedotustoimikunnan esitys puoluehallituksen työvaliokunnalle huhtikuussa 1975.¹⁴²⁸

Vuoden 1975 tilinpäätös osoittaa hyvin selvästi kokoomuksen onnettoman taloustilanteen, vekseleiden osuus tuloista alkoi olla jo merkittävä – mikä samalla kasvatti lainojen hoitomenoja. Puoluetuen osuus tuloista oli noin 55 %. Varsinaisen puoluetuen lisäksi puolueet saivat lehdistötukea (mm. hyvin menestyvä Aamulehti), kokoomuksen osuus vuonna 1975 oli 2.295.000 mk¹⁴²⁹. Korot veivät budjetista jo vajaa 6 %, alijäämä oli paisunut yli kolmen miljoonan markan, rahoitusvekselit olivat 1,5 miljoonaa. Seuraavassa on esitelty puolueen tilinpäätöksen kohtia, jotka kertovat tilanteen:¹⁴³⁰

- puoluetuki 3.060.000 (2,1milj. euroa)
- muut julkaisut 420.000
- tukimaksut 1.961.441 (elinkeinoelämältä kerätty)
- jäsenmaksutulot 587.000
- jäsmaksutilit 317.000
- vekselikorot 174.000
- lainakorot 72.000
- vakituiset lainakorot 39.000
- muut korot 25.000 (korot yhteensä: 312.755)

-alijäämä edellisiltä vuosilta 2.400.000 + 662.000, yhteensä 3.104.000 mk

-rahoitusvekselit 1.500.000, pitkäaikaiset 1.100.000 mk

Tilintarkastajien lausunto toukokuussa 1976 ei ollut enää pelkkää rutiinia, vaan he ehdottivat jo voimakkaita toimenpiteitä puolueen talouden korjaamiseksi: "Olisi ryhdyttävä tehokkaihin toimiin säästöjen aikaansaamiseksi sellaisten menojen kohdalla, missä se voi tapahtua tarpeellisen toiminnan määrää vähentämättä. Kansallisen Kokoomuksen talouden konnaissaneeraus olisi mielestämme kiireimmiten suoritettava."¹⁴³¹

Voidaan sanoa, että kokoomuksen taloudelliset ongelmat eivät vielä hellittäneet 1970-luvun puoliväliin tultaessa, eikä puoluejohto ollut halukas tekemään radikaaleja menoleikkauksia, esimerkiksi rekrytoidusta henkilöstöstä pidettiin ehdottomasti kiinni. Säästötoi-

¹⁴²⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1972-75. Kokous 6.3.1975.

¹⁴²⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1972-75. Kokous 6.3.1975.

¹⁴²⁹ Kokoomuksen lehdistötukea saivat seuraavat lehdet: Aamulehti, Karjalainen, Länsi-Suomi, Nykypäivä, Satakunnan Kansa, Uusi Suomi ja Vaasa (Uuden Suomen osuus oli yksin vajaa puolet lehdistötuesta, 1.040.000 Mk).

¹⁴³⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1976. Kokous 20.5.1976.Liitteet.

¹⁴³¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1976. Kokous 20.5.1976.Liitteet.

menpiteet olivat kuitenkin riittämättömiä. Merkille pantavaa on, että puolueen taloudenhoitaja ei tehnyt radikaaleja muutosehdotuksia.

Piirien talous

Monilla piireillä oli edelleen uuden vuosikymmenen alkaessa suuria ongelmia taloutensa kanssa. Esimerkiksi juuri valittu piirin uusi toiminnanjohtaja saattoi joutua ”metsästämään” luvattua ulkopuolisen avustussumman maksajaa.¹⁴³² Koska puolueen keskustoimiston avustus kattoi piirien menoista alle puolet, oli varojen keräystoiminnalla edelleen suuri merkitys piirien taloudelle. Piiritasolla jatkettiin edelleen perinteistä arpojen myyntiä ja kannatusmaksujen keräystä, mutta näiden rinnalla pyrittiin löytämään yrityksiä, jotka olisivat valmiita pitkäjänteiseen tukemiseen. Se, että keskustoimisto maksoi nyt toiminnanjohtajien palkat, antoi piireille mahdollisuuden palkata varovaisesti aputyövoimaa¹⁴³³.

Piirien rahankeräyksestä vastasivat useimmiten toiminnanjohtajat, mutta kerääjinä käytettiin myös muita henkilöitä, joille maksettiin provisiopalkka, tavallisesti 15 - 20 % keräyksen tuotosta. Kerääjälle annettiin lista yrityksistä, minne piti mennä, ja tämän mukaan toimittiin. Tilitys tehtiin sitten toiminnanjohtajalle. Listatut yritykset olivat sekä vakituisia että vaihtuvia ja satunnaisia.¹⁴³⁴

Seuraavassa tarkastellaan kokoomuksen muutaman piiriliiton taloutta aikaisempien alaluokien mukaisesti. Aluksi esimerkkinä on *Etelä-Hämeen* kokoomuksen talousarvio vuodelle 1971¹⁴³⁵:

Menot 1971

-hallinto ja järjestötoiminta	3.700
-valistus ja tiedotus	13.500
-toimisto	12.550
-palkat	60.184 (1+4)
-matkat	16.760
-vuokrat	6.540
-velat	17.100
-avustukset	1.100
Yhteensä	135.066

---

¹⁴³² Kunttu 2001, 39

¹⁴³³ Manu Ruskin haastattelu 21.1.2010.

¹⁴³⁴ Sama

¹⁴³⁵ Etelä-Hämeen kokoomus 1970. Talous.

Tuotot 1971

-keräystoiminnan tuotot	19.400 (piirimaksu, kaupungit ja kauppalat, suurin Hämeenlinna 7.000, pienin Toijala 900) 33.650 (maaseutukunnat, suurin Hattula 1.000, pienin Somerniemi 200)
-valistustoiminta	7.800
-ilmoitustulot	18.916
-arpajaiset	14.500
-puolueen toiminta-avustus	45.000
-naisten avustus	2.400
-KNL:n avustus	4.200
-muut	7.200
 Yhteensä	 135.066

Piiritoimiston menoista selvästi suurin osa koostui henkilöstön palkoista, jotka olivat noin 45 %. Tulopuolella kokoomuksen keskustoimiston avustuksen osuus oli 33 %. Keräystoiminta kattoi vielä suhteellisen suuren osan tuotoista, noin 40 %. Kun vertaa näitä lukuja vuoden 1968 vastaaviin, näyttää siltä, että suuria rakenteellisia eroja ei enää ole. Keräystoiminnan ja puolueen avustus ovat suurin piirtein samalla tasolla. Viimeksi mainitun osalta erona kuitenkin se, että 1960-luvulla puolueen avustus kohdistui vain toiminnanjohtajan palkkaukseen, nyt se oli enemmän yleisavustuksen luonteinen.

Piiriliittojen talousarviot vaihtelivat kuitenkin huomattavasti toisistaan. Esimerkiksi *Uudenmaan* piirissä keskustoimiston tuen osuus tuotoista oli pienempi kuin Etelä-Hämeessä, vain 27 %.¹⁴³⁶

Taloudellinen asema vaihteli luonnollisesti myös huomattavasti, ja nopeatkin muutokset olivat mahdollisia. Esimerkiksi Varsinais-Suomen kokoomuksen tilanne näytti hyvältä tultaessa 1970-luvulle, mutta jo vuoden 1972 lopulla toiminnanjohtaja joutuikin kirjelmöimään kentälle: "Tässä tulee tilasto kannatusmaksutilanteesta, tyhjiä viivoja on luvattoman paljon, piirin rahatilanne on kireä, nimenomaan käteisen rahan tarve on suuri ennen vuoden vaihdetta, joten jokaisen seuran tulisi maksaa kannatusmaksunsa vuoden loppuun mennessä, myös muita maksuja on piirille tulematta, puolueen jäsenmaksu on uusi asia, ääni-oikeutta voivat käyttää puoluekokouksessa vain jäsenmaksunsa maksaneet yhdistykset, hoitakaa tämä kuntoon ennen Tampereen puoluekokousta." Maksamattomia kannatusmaksuja oli peräti 22 paikallisyhdistyksellä (kokonaismäärä 67) mainittuna ajankohtana.¹⁴³⁷

Varsinais-Suomen kokoomuksen tilinpäätös vuodelta 1976 näytti jo taas paremmalta:

¹⁴³⁶ Uudenmaan kokoomus. Piirikokousten pöytäkirjat 1966-77.

¹⁴³⁷ Varsinais-Suomen kokoomus. Järjestötoiminta 1971-72. Varsinais-Suomen kokoomuksen arkisto. Turku.

Tulot:

Jäsenmaksut 75.000

Omat hankinnat 10.000

Yleisavustukset 80.000 (josta keskustoimisto 50.000)

Muut 31.000

Yhteensä 196.000

Menot:

Palkat 175.000

Hallinto 15.000

Toimisto 37.000

Av/nuor 9.000

Koulutus ja tiedotus yms. + 76.000

Yhteensä 193.000, sijoitukset 3.000

Varsinais-Suomen piiri oli kuitenkin kokoomuksen piirien joukossa poikkeus. Sillä oli suhteellisen laaja jäsenkunta ja hyvät suhteet elinkeinoelämään, jolta piiri sai vuosittain tukeaa toimintaan.

6.2 "Nuorisovaalit" – "Kansa näkee jo punaista"

Eduskunta hyväksyi vuoden 1969 valtiopäivillä *uuden vaalilain*. Monet sen uudistukset tosin astuivat voimaan vasta vuoden 1970-vaalien jälkeen. Ensiksi uudistus koski vaalioikeutta ja vaalikelpoisuutta. Valtiollisen äänioikeuden ikärajaa alennettiin yhdellä vuodella eli 20:een. Vastaava uudistus oli toteutettu kunnallisvaaleissa jo vuonna 1968. Äänestäjien valinnanvapaus sidottiin ennalta asetettuihin ehdokkaisiin, millä ei ollut suurta käytännön merkitystä. Vuoden 1969 vaalilaki poisti myös vaaliotteella äänestämisen kokonaan ja toi tilalle *ennakkoäänestyksen*, joka on tapahtunut sen jälkeen tavallisimmin postitoimistoissa. Nyt sama henkilö sai olla *ehdokkaana vain yhdessä vaalipiirissä*.¹⁴³⁸ Ehkä suurin uudistus oli kuitenkin se, että edustajaehdokkaiden asettaminen annettiin *puolueiden yksinoikeudeksi*. Tätä kritisoitiin mm. kokoomuksen sisällä "puoluevaltaisuuden lisäämisestä" ja "parlamentarismin vesittämistä"¹⁴³⁹.

Erittäin tärkeä, jo vuoden 1966 vaaleissa alkanut ja viimeistään vuoden 1970 eduskuntavaaleista lähtien jatkunut ilmiö oli television tulo mukaan vaalien julkiseksi tekemisessä. Laite oli jo levinnyt lähes joka kotiin, ja se sai keskeisen sijan vaalikampanjoissa. Vaikka mainostaa ei vielä televisiossa saanutkaan, vetivät tv:n vaalikeskustelut vaalivalvojisineen runsaasti äänestäjiä puoleensa. Sundbergin mukaan nämä vaalit olivat kaikissa puolueissa siihen astisista "ammattimaisimmin" johdetut.¹⁴⁴⁰

¹⁴³⁸ Pesonen 1972, 9, Sundberg 1989, 56. Sundbergin mukaan vanhan järjestelmän aikana esimerkiksi Veikko Vennamo oli vuoden 1962 vaaleissa ehdolla 14 vaalipiirissä. Sundberg 1996, 157

¹⁴³⁹ Sillantaus 1969, 24-29. Sillantauksen kirjanen "Kaventuva kansanvalta" on kirjoitettu vuonna 1969, ennen vuoden 1970 eduskuntavaaleja. Kirjoittajalla on se käsitys, että uusi järjestelmä tulisi vähentämään ehdokkaiden määrää, ja että paikallisen kansallisseuran johto voisi liiaksi vaikuttaa ehdokasasetteluun. Kyseessä olisi Sillantauksen mukaan "vähemmistön demokratia". Emt., 28

¹⁴⁴⁰ Sundberg 1996,159

Poliittinen kehitys presidentin vaalien jälkeen

Presidentin vaalien jälkeen tärkein poliittinen asia oli uuden hallituksen nimittäminen. Jo ensimmäisissä kaavailuissaan Kekkonen lähti istuvan Paasion kansanrintamahallituksen jatkamisesta, missä olisivat mukana Kesksutapuolue, SDP, TPSL ja SKDL. Erityisen tärkeää uudelleen valitulle presidentille oli vasemmiston saaminen kokonaisuudessaan mukaan.¹⁴⁴¹ Lehtisen mukaan Kekkonen ei ollut Paasiosta innostunut, mutta arveli silti tämän jatkavan pääministerinä tietämättä, että SDP:ssä oli käynnissä valtataistelu, joka heikensi Paasion asemaa.¹⁴⁴² Koivisto kertoo muistelmissaan, että SDP:n puolueuuvosto antoi tammikuussa 1968 Paasiolle kaksi vaihtoehtoa: joko puheenjohtajuus tai pääministeriys, mutta ei enää molempia. Paasio valitsi ensiksi mainitun.¹⁴⁴³ Erinäisten vaiheiden jälkeen Kekkonen nimitti SDP:n puolueoimikunnan yksimielisen ehdotuksen mukaisesti pääministeriksi suosikkinsa Mauno Koiviston Suomen Pankista. Lehtinen käyttää asiasta ilmaisua ”Kekkonen keksi Koiviston”.¹⁴⁴⁴

Sisäpolitiikan kuvioista tärkeimpiä tulevaisuuden kannalta oli Kalevi Sorsan valitseminen SDP:n puoluesihteeriksi. Lehtisen mukaan Paasio pääsi näin kilpailevien kuppikuntien paineesta saaden rinnalleen luotettavan työtoverin. Puolueen sisällä oli vaikuttanut ns. pälkäneläinen liike, joka oli ryhmätoimintana kauhistus puoluejohdolle.¹⁴⁴⁵ Puoluerakenne oli muuttumassa siten, että TPSL oli jauhautumassa SDP:n ja SKDL:n väliin Vennamon Maa-seudun puolueen nostaessa samaan aikaan kannatustaan, mikä tuli näkymään dramaattisesti seuraavissa eduskuntavaaleissa. SKP pyrki vaikuttamaan maan politiikan suuntaan edelleen Neuvostoliiton tuella, tähdäten mm. jo vuoden 1974 presidentin vaaleihin.

Puoluekentässä noteerattava ilmiö jo 1960-luvun lopulta lähtien oli myös ns. *keskiryhmien*, ts. Keskustapuolueen, Ruotsalaisen kansanpuolueen ja Liberaalisen kansanpuolueen yhteistyön tiivistyminen. Yhteistyö jatkui edelleen voimistuen 1970-luvun alkupuolella. Puolueet löysivät toisensa niin oppositiossa kuin hallituksessakin. Sen sijaan kokoomuksen yhteistyötarjoukset torjuttiin edelleen. Myös kristilliset pyrkivät hakeutumaan mukaan keski-ryhmätyöhön.¹⁴⁴⁶

Presidentti Kekkonen oli mielessään arvioinut vasemmistopuolueiden menettävän enemmistönsä eduskunnassa seuraavien vaalien seurauksena. Porvarillisen puolen enemmistö tuli Kekkonen näkemyksen mukaan olemaan SMP:n varassa. Sisimmässään presidentti oli edellisestä arviosta huolimatta elätellyt toiveita kansanrintamahallituksen jatkosta vaalien tuloksesta riippumatta.¹⁴⁴⁷

Puolueiden asema yleensä suomalaisessa yhteiskunnassa oli vahvistunut, yhtenä vaikuttajana luonnollisesti edellä jo mainittu puoluelaki. Puoluetuki oli lisännyt puolueiden taloudellisia toimintaedellytyksiä, joten niillä oli entistä paremmat mahdollisuudet kilpailla äänestä-

---

¹⁴⁴¹ Suomi 1996, 23

¹⁴⁴² Lehtinen 2002, 471

¹⁴⁴³ Koivisto M. 1997, 113-114

¹⁴⁴⁴ Lehtinen 2002, 474; Koiviston muistelmien mukaan SDP:n sisällä oli suuria vaikeuksia löytää sopivaa ehdokasta. Koivisto M. 1997, 115-116

¹⁴⁴⁵ Lehtinen 2002, 488-489

¹⁴⁴⁶ Isohookana-Asunmaa 2006, 300-301

¹⁴⁴⁷ Suomi emt., 392

jistä ja taistella vallasta. Kentän näkemyksen mukaan myös kokoomuksen toimintaan tuli nyt "ammattimaisuutta", se oli "käännekohta".¹⁴⁴⁸ Puoluelaki teki puoluetuesta lakisääteisen. Arvioidessaan puolueiden aseman kehitystä eri vuosikymmeninä tulee myös Rantala siihen johtopäätökseen, että puolueiden asema oli monin tavoin vahvempi 1970-luvun alussa kuin kertaakaan aikaisemmin. Aivan ratkaisevana Rantala pitää juuri lakimääräistämistoimenpiteitä, mutta myös puolueiden etuoikeutettua asemaa tiedotusvälineissä ja vahvistunutta roolia julkishallinnossa.¹⁴⁴⁹ Selvää on, että varsinkin kokoomus hyötyi puoluetuesta, koska juuri sillä oli ollut vaikeuksia saada rahoitusta pelkillä keräyksillä jäsenistön ja kannattajien keskuudessa. Eri asia on sitten jo mainittu kokoomuksen kentän kova puoluetuen vastustaminen.

Vaalit käytiin ennen kaikkea *sisäpoliittisten teemojen alla*. Keskustapuolueen Ahti Karjalainen toivoi ulkopoliittista keskustelua, mutta kun kaikki yhtyivät tähän toivomukseen, ei keskustelusta tullut mitään. Ruotsista toi vaalitaisteluun terveisiä pääministeri Olof Palme, joka yritti vauhdittaa SDP:n vaalitaistelua. Rantalan mukaan vaalitaistelun teemat hajaantuivat laajalle alueelle, mutta näyttämöä hallitsivat "radikaalit täällä ja vanhoilliset tuolla".¹⁴⁵⁰

SDP:n näiden vaalien vaalipäällikkö ja silloin tuore puoluesihteeriksi Kalevi Sorsa toteaa muistelmissaan, että puolueessa oli viritelty järjestökoneistoa kuntoon jo vuosi ennen vaaleja. Kentälle oli lähetetty vihkonen "Ratkaisevat vaalit", jossa oli mm. otsikkona "Porvaripuolueiden lehtimonopoli ja puoluetuki" sekä "On kysymys uudistuspolitiikan jatkamisesta". Myös suuri vaalikiertue oli suunnitteilla, joka peruttiin, koska mukaan pyydetyt Eero Melasniemi ja Kaj Chydenius osoittautuivat liian radikaaleiksi. Näin vaalikampanja hoidettiin perinteiseen tapaan: "puhetta, torvisoittoa ja kisällilaulua". Kuitenkin vaalitaktiikka perustui viime kädessä "defensiiviseen otteeseen", joka ei kuitenkaan toiminut. Vaalitaistelu nojautui puolueen uuteen vaaliohjelmaan "1970-luvun yhteiskunta". Sorsa kertoo jälkepäin, että vaalitulaisuuksissa oli kovin usein mukana "joku vennamolainen vouhotuksineen ja puheineen vanhoista puolueista".¹⁴⁵¹

Koska televisiomainonta vaaleissa oli vielä kielletty 1970-luvulla, perustui kaikkien puolueiden varsinainen maksettu vaalimainonta miltei yksinomaan lehtimainontaan, jossa käytettiin hyväksi sekä sanomalehtiä että myös aikakauslehtiä, kuten SDP Hymy-lehteä.¹⁴⁵²

Kokoomuksen perinteisillä kannatusalueilla, mm. maaseutuväestön piirissä, suhtauduttiin torjuvasti yhteiskunnan vasemmistolaisuus- ja radikalisoitumisvirtauksiin. Kansanrintamahallitusten politiikasta eivät läheskään kaikki pitäneet. Lähtökohdat hyvälle vaalimenestykselle olivat olemassa, oli vain orientoiduttava uudelleen.¹⁴⁵³

---

¹⁴⁴⁸ Matti Hokkasen haastattelu 25.11.2009.

¹⁴⁴⁹ Rantala 1982, 242

¹⁴⁵⁰ Rantala 1972, 27-28

¹⁴⁵¹ Sorsa 1998, 128-129

¹⁴⁵² Emt., 135

¹⁴⁵³ Kunttu 2001, 12-13

Kokoomus ja vuoden 1970 eduskuntavaalit

Kokoomuksen myötätuuli jatkui syksyn 1968 kunnallisvaaleissa, puolue saavutti noin 17,5 %:n keskimääräisen kannatuksen koko maassa. Kuntavaaleihin mentiin mm. Varsinais-Suomessa yleispoliittisin tunnuksin luoden pohjaa jo eduskuntavaaleille, ”usko eteenpäin menosta oli vahva”.¹⁴⁵⁴ Myös Hämeessä oli analysoitu, että ”kansan keskuudessa vallinnut tyytymättömyys olemassa oleviin oloihin ja kehityksen suuntaan oli luonut tilanteen, jossa oltiin auliita kuuntelemaan kokoomuksen rakentavia vaihtoehtoja.”¹⁴⁵⁵ Eduskuntavaalien valmistelut piireissä alkoivat heti kuntavaalien jälkeen. Puoluesihteri Holkerin linjauksen mukaan tulevat eduskuntavaalit olivat suoraa jatkoa presidentin valitsijamies- ja kunnallisvaaleille.

Ennen kokoomuksen huhtikuun 1969 puoluekokousta sai julkisuudessa paljon huomiota puheenjohtaja Rihtniemen haastattelulausunto Helsingin Sanomissa, missä hänen mukaansa periaatteellista estettä yhteistyölle kommunistien kanssa ei enää ollut, koska nämä olivat poistaneet ns. väkivaltapykälän puolueen säännöistä.

Nuorten esiinmarssi vuoden 1969 puoluekokouksessa

Luonnollisesti kokoomuksen puoluekokous Turussa huhtikuussa 1969 linjasi tulevan vaali-taistelun periaatteet. Kokoukselle antoi samalla voimakkaasti leimansa KNL:n ja myös Tu-hatkunnan esiinmarssi ideologisin teemoin. Kunttu käyttää ilmaisua ”nuorten suurhyökkäys”, minkä avulla nuoret olivat itse kokouksessa hyvin näkyvästi esillä. He olivat myös pu-heenjohtaja Rihtniemen tukena, hänen asemaansa ei kyseenalaistettu. Virkkusen ohjelmaa ”suomalaisesta elämänmuodosta” eivät nuoret sen sijaan enää hyväksyneet.¹⁴⁵⁶

Nuorten ”hyökkäys” kokouksessa oli vahvaa, varsinkin Kari Palonen haastoi puheenvuo-roissaan puolueen perinteiset konservatismiin kannattajat. Voimakas kannanotto sisältyi myös Kansallisten Ylioppilaiden aloitteeseen, missä lyötiin lyttyyn vuoden 1957 dynaami-sen konservatismiin ohjelma. Puoluehallitusta kritisoitiin siitä, että se ei nuorten mielestä tukenut uusia aloitteita.¹⁴⁵⁷ Nuorten ”nootti” julkaisiin Nykypäivässä. Kohteena oli puolueen yleiskuva.¹⁴⁵⁸

Kiivaan sävyinen puoluekokous hyväksyi myös tulevien vaalien ohjelman, jonka touko-kuussa kokoontunut puoluehallitus vei käytännön ohjelmaksi:¹⁴⁵⁹

- pitkäjänteisyys perustana
- kevätoffensiivi, ilmoittelu, ulospäin kuva aktiivisuudesta ja voimasta
- lokakuussa toinen iskukampanja, oikeisto-vasemmisto-asetelman vahvistaminen, van-hemman väen huomio, nuorisoon toisaalta, osoitetaan oikeiston mahdollisuudet
- järjestötoiminnan voimakas tehostaminen

¹⁴⁵⁴ Kunttu emt., 17

¹⁴⁵⁵ Korjus & Halla 1980, 118

¹⁴⁵⁶ Kunttu emt., 17-18

¹⁴⁵⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1969 puoluekokous Turussa. Pöytäkirja.

¹⁴⁵⁸ Smolander 2000, 234-235; Nykypäivä 5/1969

¹⁴⁵⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1969-70. Kokous 20.8.1969.

-voimakas lehdistöpalvelu, valtakunnallinen ilmoittelu, julisteet, muut painotuotteet, filmit, pilapiirroukset, + erikoistempaukset

Keskeisiksi kohderyhmiksi oli valittu ”keskimääräisen äänestäjän taso, painopiste hieman nuorempien ikäluokkien puolelle, eteläinen Suomi etusijalla, asutustaaajat”.

Elokuussa 1969 puoluehallitus käsitteli puoluevaltuustoa varten vaalien yleisteemoja päätyen seuraavaan linjaukseen: ”Kokoomus ei lähde repivään hyökkäykseen vastustajaa vastaan, vaan pyrkii tuomaan esille oman käsityksensä yhteiskunnan kehittämiseksi tulevilla vuosikymmenellä, kokoomus ottaa esille kysymyksiä, joiden hoitaminen on äänestäjille tärkeää, ja joiden hoidon vasemmistohallitus on laiminlyönyt, osoitetaan, että kokoomus pystyy hoitamaan asiat paremmin kuin hallitus.”¹⁴⁶⁰

Käytännön vaalityö tuli puoluehallituksen mukaan koostumaan seuraavista osista: aktiivinen kenttätoiminta, ilmoittelu lehdissä, julisteet, diasarjat, esitteet, erilaiset pikkuesineet. Vaalityö tehdään valtakunnan, piirin ja ehdokkaan tasolla. Vaali-ilmoittelun aikatauluksi päätettiin seuraava porrastus:

-ilmoittelu lehdissä 25.1-16.3.1970
-julisteet 25.1-16.3.1970
-esitteet 1.2-8.3.1970

Esillä olevat ajankohtaiset yhteiskunnalliset teemat, joita käytettiin hyväksi, olivat yleisradiopolitiikka, korkeakoulupolitiikka – opetusministeri Virolaisen mies ja ääni – sekä lapsiperheiden asema. Jälkeenpäin on arvioitu, että kokoomuksen oli helppo tarttua näihin teemoihin, koska tiedettiin, että kansan enemmistö ei yhtynyt hallituksen linjaan. Erityisesti Yleisradio oli pahasti ärsyttänyt monia kansalaisia.¹⁴⁶¹

Puoluesihteri Holkeri asetti valtuuston kokouksessa huhtikuussa 1969 tulevien vaalien ääniosuustavoitteen: ”Meille riittää kunnallisvaalien taso 17, 5 % äänistä, se on realistinen tavoite, ei haaveilla enemmästä.”¹⁴⁶² Edellä mainittujen linjausten ja käytännön toimenpiteiden lisäksi oli vaaleista laadittu erillinen toimintastrategia, joka sisälsi seuraavia asioita:¹⁴⁶³

Muistion mukaan kokoomuksen eduskuntaryhmän vahvistamiseen olisi hyvät mahdollisuudet. Suomalaisen elämänmuodon mukaisia elinehtoja pitää edelleen parantaa. Käytännön päämääräksi asetettiin *vasemmisto-enemmistön muuttaminen porvarilliseksi enemmistöksi eduskunnassa*.

Käytännön taktiikkana oli ”voimakas hyökkäys vasemmiston radikaalisiin vastaan kaikilla mahdollisilla keinoilla, käyttäen hyväksi vasemmiston sisäisiä erimielisyyksiä, hallituksen päättämättömyyttä talouspolitiikassa, työttömyystilannetta ja verotuksen kovuutta”.

¹⁴⁶⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1969-70. Kokous 20.8.1969.

¹⁴⁶¹ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

¹⁴⁶² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1969. Kokous 10.4.1969.

¹⁴⁶³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1970. PM. Mainonnan ja propagandan yleismuistio.

Olisi varottava menemästä "lupauslinjalle". Osoitus kokoomuksen uudesta suhtautumisesta ulkopoliittikkaan oli linjaus, minkä mukaan "ulkopoliittisia aiheita käsitellään vain soveltuvien osin ulkopoliittisen luottamuksen lisäämiseksi".

Käytännön toimenpiteitä ja välineitä siihen olivat muistion mukaan "puolueorganisaation ja joukkotiedotusvälineiden sekä maksettujen välineiden hyväksikäyttö ja erikoistoimenpiteet". Vaalit pitäisi rahoittaa vaaliarpajaisilla, myytäisiin kaduilla vaaliarpoja. Edellä mainitut toimenpiteet ajoitettiin niin, että "mennään täysillä jo vuoden 1969 alkupuolella, on luotava kuva aktiivisesta ja voimakkaasta toiminnasta".

Vaalimuistion lopussa oli vetoamus kentälle: "Koko puoluejärjestön kaikissa toimenpiteissä on oltava vahvaa aktiivista ulospäin suuntautumista." Tulevien vaalien yleisteema oli: "AJATTELE ITSENÄISESTI KUN VOIT!" Yleisesitteen teksti kuului: "VASTUUN VUOSIKYMMENELLE." Esitteessä otettiin esille seuraavat asiakokonaisuudet: Työllisyys, Koulutus, Yrittäminen, Asunto ja Turvallisuus.¹⁴⁶⁴

Lisäksi yleisesitteessä viitattiin radikaaleihin yhteiskunnallisiin virtauksiin: "Yhteiskuntaa repivä poliittinen toiminta ei voi tulla kysymykseen enää 1970-luvulla. Maata rakennetaan vain yhteisesti hyväksytyjä sääntöjä noudattaen." Vaalien liimattavassa propagandatar-rassa luki: "KANSA NÄKEE JO PUNAISTA." Julisteiden tekstit oli myös tehty viittaamalla edellä jo esille tuotuihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin:¹⁴⁶⁵

"RADIONKO VALLANKUMOUS? Hyväksymmekö vallankumoustelevision? Menemmekö sitä kautta sosialismiin? Eduskuntavaalit ovat myös radiovaalit. Kokoomuksen vaihtoehto yleisradiotoimintaan on selvä: asiantuntemus, asiallisuus ja tasapuolisuus ohjelmien perustaksi." Ehdokkaille tarkoitettussa muistiossa tuotiin esiin lyhyesti propagandateksti muistuttaen sosialidemokraattien vaalilupauksista edellisissä vaaleissa:

"Näin siinä kävi: SDP:n suuri vaalivoitto 1966, esimerkiksi hallitus ja eduskunta huolehtivat siitä, etteivät elintarvikkeiden hinnat nouse. Ja näin siinä on käynyt. Hinnat ovat siis nousseet 20 % kolmessa vuodessa."

Keskustoimisto pyrki tukemaan ehdokkaita monin tavoin. Yhteisten tilaisuuksien lisäksi ehdokkaille oli laadittu ohjeisto, miten kannattaa tuoda itsensä esiin vaalitaistelun aikana. Muistion mukaan (Alvar Männistö, ohjeet ehdokkaille mainontaan¹⁴⁶⁶) seuraavat asiat oli syytä ottaa huomioon:

- Yhteisen hyvän hahmon luominen
- Ilmoituksen otsikko tärkein
- Kuvitus
- Ilmoituksen eri osien järjestys
- Ilmoitusten koko, muoto ja sijoitus
- Lehtivalinta
- Ajoitus

¹⁴⁶⁴ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1970. PM. Mainonnan ja propagandan yleismuistio.

¹⁴⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1970. PM. Mainonnan ja propagandan yleismuistio.

¹⁴⁶⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1970. Kirjeitä, tilastoja ym.

Vähän ennen vaalipäiviä jaettiin ehdokkaille vielä toinenkin ohje, jonka otsikko oli "Loppurynnäkö kansanedustajain vaaleissa 1970 (15 - 16.3.1970) - levitä oikeita tietoja kokoomuksesta, vaalien aikataulu, suullinen valistustyö, henkilökohtaisen vaalityön kohteet":¹⁴⁶⁷

1. Kepun ja sosdem epävarmat kannattajat
2. Lib kansanpuolueen kannattajat
3. Syrjäkylien äänestäjät
4. Yksinäiset naiset
5. Nuoret ja vanhat äänestäjät
6. Edellisten vaalien nukkuvat
7. Poliitikasta ja maailman menosta syrjässä olevat

Vaalityön kohteet olivat niitä, jotka oli rekisteröity kokoomuksessa jo aikaisemmin.

Puolueen keskustoimisto lähetti piireille ennen vaaleja toukokuusta 1969 lähtien yhteensä 25 kirjettä. Niiden sisältö käsitteli mm. seuraavia teemoja: "Nimiä keräämään", "Vaalipiirin keskusvaalilautakunta", "Valitsijayhdistysten perustamisasiakirjat", "Ehdokkaiden vaalimainosdiat", "Äänioikeutettujen lukumäärä" ja "Loppurynnäkövihkonen". Kirjeiden määrä vastasi samaa, mikä oli ollut käytäntö jo 1950-luvulla.¹⁴⁶⁸

Uutta oli sen sijaan kirjeiden lähettäminen myös suoraan ehdokkaille. Näitä kirjeitä lähetettiin keskustoimistosta marraskuun lopusta maaliskuun alkuun mennessä yhteensä yhdeksän. Asiasisältönä oli mm. "Kampanjaa tukevia kirjasia", "Arvio vaalien tuloksesta" sekä "Artikkeleita puheiden tueksi".¹⁴⁶⁹

Uutta oli myös yhteisen valtakunnallisen tilaisuuden järjestäminen ehdokkaille, tilaisuus pidettiin 15.1.1970, kutsu oli lähetetty 19.12.1969. Kokoomuksella oli ehdokkaita koko maassa yhteensä 193, joiden keski-ikä oli 43 vuotta, vanhin ehdokas oli 71 vuotta ja nuorin 21 vuotta, naisia oli ehdokkaista 41.

M-tietokeskus julkaisi helmikuussa gallup-kyselyn mukaisen ennusteen vaalien tuloksista, niiden mukaan vaaleissa tulisi tapahtumaan "voimakasta siirtymistä oikealle, vasemmisto saisi 44 % äänistä, ei-sosialistit 56 %". Samassa yhteydessä oli vertailu vuoden 1966 vaalien tuloksiin.¹⁴⁷⁰

Voidaan sanoa, että vuoden 1970 eduskuntavaalien kampanja oli sotien jälkeisistä vaaleista kaikkein tehokkaimmin ja ammattimaisimmin hoidettu. Aikaisemmasta poiketen ehkä merkittävin muutos oli uudenlaisen *pitkäjänteisen vaalistrategian* mukaantulo, strategian, joka oli aloitettu jo 1968 Virkkus-vaaleista. Myös yhteiskunnallisen ilmaston arviointi oli nyt terävää ja sen hyvin huomioon ottavaa, jos kohta olosuhteet olivat kokoomuksen kannalta edulliset: kansanrintamahallitus ja Yleisradio työskentelivät tahtomattaan "kokoomuksen hyväksi", mikä oli helppo havaita.

¹⁴⁶⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1970. Kirjeitä, tilastoja ym.

¹⁴⁶⁸ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1970. Kirjeitä, tilastoja ym.

¹⁴⁶⁹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1970. Kirjeitä, tilastoja ym.

¹⁴⁷⁰ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1970. Kirjeitä, tilastoja ym.

Myös vaalimainonta uudistui ja modernisoitui siten, että nimenomaan yksittäisen vaaliehdokkaan henkilömainonta löi itsensä läpi vuoden 1970 eduskuntavaaleissa, jos kohta on korostettava sitä, että tämän tutkimuksen aineiston mukaan trendi oli alkanut jo paljon aikaisemmin, vuoden 1951 eduskuntavaaleissa. Näyttää tosin siltä, että juuri vuoden 1970 eduskuntavaaleja on pidetty tässä asiassa murroskohtana, esimerkiksi Kuntun mukaan "siihen astisissa valtiollisissa vaaleissa henkilömainonta oli rajoittunut vain muutamiin tunnettuihin kärkinimiin, nyt tähän turvautuivat kokonaan uudetkin nimet ja laajalla rintamalla".¹⁴⁷¹ Myös ehdokkaiden joukkoon tuli uusi ryhmä, ns. "*julkkikset*". Kiristynyt kilpailu äänistä johti siihen, että ehdokkaat saivat itse suuremman vapauden propagandan teossa. Vapaus johti "henkilökultin" syntymiseen. Vertailua ja kilpailua syntyi erityisesti saman puolueen sisällä.¹⁴⁷²

Edellä kokoomusta koskeva havainto vaalimainonnasta koskee kaikkia muitakin puolueita. Sundberg toteaa, että vuoden 1970 vaalikampanja tuli puolueille siihenastisista kampanjoista kalleimmaksi, ja että taloudelliset uhraukset eivät olisi olleet mahdollisia ilman vuonna 1967 voimaan tullutta puoluetukea.¹⁴⁷³ Halmeen mukaan ainakin Pohjois-Hämeen vaalipiirissä kokoomuksen ehdokkaiden yleis-, ryhmä- ja henkilökohtainen mainonta maksoi puolueista eniten, jopa yli kaksi kertaa enemmän kuin Keskustapuolueen ehdokkaiden.¹⁴⁷⁴

Vuoden 1970 eduskuntavaaleissa kokoomuksen sisäinen toimintakulttuuri muuttui myös toisella tavalla ehdokasasettelussa: "1968 ehdokaslistoilla oli vielä epäpoliittisia ehdokkaita, oli seassa muitakin kuin kokoomuslaisia, 1968 puoluejohto pani ukaasin kentälle, että oli oltava kokoomuksen tunnusten alla, vaikka ei vielä täysin noudatettu, yritys oli hyvä, tapahtui lipun esiin vetäminen."¹⁴⁷⁵

Kulttuurin muutos vaalitaisteluissa tältä osin tapahtui piireissä jo ennen näitä eduskuntavaaleja, vuoden 1968 kunnallisvaaleissa. Siihen asti olivat kokoomuksen ehdokkaat olleet usein kuntavaaleissa erilaisten "epäpoliittisten" yhdistysten alla, ilman minkäänlaista mainintaa kokoomuspuolueesta. Esimerkkinä näistä oli mm. Uudellamaalla "Maanviljelijöiden ja palknauttijoiden vaaliyhdistys". Piirien toiminnanjohtajat tekivät kansallisseuroissa tässä käännytystyötä jo mainittujen kuntavaalien alla, painotettiin kunnissa, että pitää olla kokoomuksen tunnukset näkyvissä. Vastustus asiaa kohtaan oli kova, kuntatasolla pelättiin, että kokoomuksen nimellä ei saada "vieraita" ääniä.¹⁴⁷⁶ Luonnollisesti muutoksen taustalla oli ennen kaikkea *uusi vaalilaki*, jonka mukaan vain puolueet saivat asettaa ehdokkaita.

Kokoomus pyrki saamaan vaaliliittoja liberaalien kanssa ennen vaaleja, mutta onnistui vain Kuopion vaalipiirissä. Vaalien jälkeen voitiin todeta, että ilman tätä olisi menetetty yksi paikka.

---

¹⁴⁷¹ Kunttu 2001, 26-27

¹⁴⁷² Rantala 1982, 32-33

¹⁴⁷³ Sundberg 1996, 159

¹⁴⁷⁴ Halme 1989, 117. Kokoomuksen mainitut kulut olivat lähes 100.000 mk, SDP:n 56.000 ja Keskustapuolueen 41.000 mk.

¹⁴⁷⁵ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹⁴⁷⁶ Manu Ruskin haastattelu 21.1.2010.

Piirien vaalitaistelu

Seuraavassa tarkastellaan piiritason vaalitaistelua. Kampanjoinnin yhteisinä ja nimenomaan uusina piirteinä olivat ennen kaikkea muutamien ehdokkaiden suurtenkin, pääosin nuorista koostuvien *tukiryhmien* käyttö ja yleisesti nuorten ehdokkaiden esiinmarssi monissa piireissä, potentiaalisen äänestäjäkunnan pariin jalkautuminen aikaisempaa enemmän Pohjois-Suomessa sekä henkilökohtaisen vaalimainonnan läpilyönti: nyt oli pakko mainostaa päästäkseen vaaleissa läpi. Piirien yhteisenä piirteenä näyttää edelleen olleen kuitenkin ehdokaskampanjoinnin kirjavuus, jota muutamien piirien johtajat valittelivat jälkepäin.

Tarkastelu poikkeaa edellisistä vaaleista siten, että aluksi käytetään esimerkkeinä ehdokkaiden kampanjoista Turun eteläisen vaalipiirin (Varsinais-Suomen kokoomus) ehdokasta Juha Vikatmaata sekä Turun pohjoisen piirin (Satakunnan kokoomus) ehdokasta Ilkka Suomista. Ensiksi mainitun rinnalla on samasta vaalipiiristä myös Arto Lampisen kampanja. Vikatmaan kampanja oli osoitus aivan uudelta tavasta käydä vaalitaistelua. Hän edusti myös kokoomuksen piirissä edellä mainittua *”remonttimiesliikettä”*. Vikatmaan kampanjapäällikkö Ilkka Kanerva arvioi jälkepäin, että remonttimiehet oli vain sisäinen yhteydenpitoverkosto ja käsite modernin kokoomuslaisuuden luomiseksi, aluksi pelkkä kampanja-termi. Puhuttiin myös seitsemästä veljeksestä, haettiin yhteisöllisyyttä.¹⁴⁷⁷

Näiden esimerkkitapausten lisäksi esitellään Pohjois-Hämeen, Etelä-Hämeen, Kainuun ja Karjalan kokoomuksen vaalityötä. Kaikissa piireissä muodostettiin kokoomuksen oma vaaliliitto. Osa piireistä oli tarjonnut vaaliyhteistyötä liberaaleille huonolla menestyksellä, osa, kuten Lapin piiri, oli arvioinut, että vaaliliitosta ei olisi mitään hyötyä.

Piirien vaaliaineisto on hyvin eritasoista, laajin ja analyttisin kuvaus on Varsinais-Suomen piirillä, jonka aineiston näkyvin muoto on Kuntun kirjoittama piirin historiikki. Yhteisesti, kaikkien kokoomuspuolueen piirien vaalirahoitusta koskien on syytä tuoda esiin, että piirit maksoivat ilmeisesti ehdokkaiden yhteismainokset ehdokkaiden kerätessä itse rahoituksen omiin vaalimainoksiinsa.¹⁴⁷⁸

Varsinais-Suomen kokoomus ja ”remonttimies Vikatmaan vaalitaistelu

Myös Varsinais-Suomen piirissä oli aloitettu pitkäjänteinen vaalityö jo vuoden 1966 häviöistä eduskuntavaaleista; piirissä oli ns. 4-vuotissuunnitelmat. Vaalimainonnan uudet tarpeet oli huomattu myös monissa kokoomuksen piiritoimistoissa. Varsinais-Suomen piirissä oli toiminnanjohtajan johdolla laadittu poliittista henkilömainontaa käsittelevä paperi, jossa korostettiin *erityisesti nuorten ehdokkaiden* saamista vaaleihin: ”On korostettava uusia nimiä, mutta tehtäköön se niin hienovaraisesti, etteivät ikääntyneet ehdokkaamme loukkaannu.”¹⁴⁷⁹

Varmaan jossain määrin poikkeavana, mutta samalla hyvin näkyvänä esimerkkinä uudelta tavasta vaalitaistelusta oli Juha Vikatmaan vaalikampanja. Sen tehokkuus perustui siihen, että

¹⁴⁷⁷ Ilkka Kanervan haastattelu 10.3.2010; vrt. Smolander 1994

¹⁴⁷⁸ Manu Ruskin haastattelu 21.1.2010.

¹⁴⁷⁹ Kunttu 2001, 28-31

sitä ei rakennettukaan kokoomuksen jäsenten väliseksi, vaan kampanja suunnattiin erityisesti liikkuvaan, ei-puoluesidonnaiseen suuntaan. Kokoomuslaiset muodostivat sen perustan, mutta siinä haettiin samalla nuoren polven modernimpaa vaikuttamista. Ajatus oli, että kokoomusta tuetaan, mutta sitä uudistetaan. Kampanja myös toteutettiin pitkälle ohi perinteisen puolueorganisaation, KNL:n ja Tuhatkunnan paikallisten aktiivien tuella. Syntyi käsite ”Juffen rinki”.¹⁴⁸⁰

Juha Vikatmaan henkilökohtaisen vaalityön tunnus – ”remonttimies” haalareissaan – oli Kuntun mukaan mainostoimiston keksimä, joka sitten lanseerattiin julkisuuteen.¹⁴⁸¹ Smolander taas tuo esiin pro gradu-tutkielmassaan, että nimityksen takana oli Turun Ylioppilaskyläsäätiön asiamies Jussi Kaisti.¹⁴⁸² Kun ottaa huomioon Kaistin suuren roolin Vikatmaan kampanjassa, vaikuttaa Smolanderin tieto luotettavalta. Myös Ilkka Kanerva vahvisti haastattelussa tiedon. Kanervan mukaan Vikatmaa innostui heti Kaistin ehdotuksesta.¹⁴⁸³

Vikatmaan vaalityössä oli mukana runsaasti nuoria, vapaaehtoisia työntekijöitä. Ennen kaikkea Turun yliopiston opiskelijanuorten keskuudessa vallitsi valtava innostus vaalityön tekemiseen. Vaalitalkoissa oli ilta toisensa jälkeen paikalla 40 - 50 henkeä. Kaiken kaikkiaan organisaatiossa oli mukana yli 2000 henkeä. Mainoskirjeitä lähetettiin noin 40.000. Ajan henkeä kuvasi se, että Vikatmaan vaalitiimissä ei korostettu niinkään kokoomuslaisuutta kuin avoimuutta – ehkä jossain määrin näin puolueen johdon toiveista poiketen. Monet mukana olleet halusivatkin säilyttää puoluepoliittisen sitoutumattomuutensa.¹⁴⁸⁴

Vikatmaan tukijatkin ovat myöntäneet jälkeinpäin, että ehdokas ja hänen kampanjansa poikkesi erittäin selvästi perinteisestä kokoomuslaisesta ehdokkaasta – jäljittelijöitä ei ollut paljon, mutta he viitoittivat uutta vaalitaistelun suuntaa.¹⁴⁸⁵ Toisaalta seuraamalla Vikatmaan vaalimainontaa Varsinais-Suomen valtalehden Turun Sanomien sivuilta¹⁴⁸⁶, voi todeta, että hänen vaalimainoksensa poikkesivat muista ehdokkaista ainoastaan siten, että jokaisen mainoksen yläosassa oli teksti ”Remonttimies”. Mainosten alla oli tukirenkään nimi, ”Juffen rinki”, kokoomus. Sen sijaan Vikatmaa ei käyttänyt puolueen yleisiä tunnuksia, kuten monet muut. Hän aloitti myös vaalimainonnan lehdessä suhteellisen myöhään, vasta helmikuun lopussa 1970. Esimerkiksi myös kokoomuksen ehdokkaana ollut Arto Lampinen mainosti lehdessä huomattavasti useammin ja suuremmilla mainoksilla sekä aloittaen aikaisemmin. ”Remonttimiehellä” ei siis ollut lehdessä muuta sanomaa kuin tuo mainittu otsikko. Vasta aivan muutama päivä ennen vaaleja hän oli julkaissut lehdessä pitkän tekstimainoksen, missä hän kritisoi opetusministeri Virolaisen käynnistämää korkeakoulujen hallinnon uudistusta.

Piirin toimintakertomuksesta vahvistuu se kuva, että varsinkin ehdokkaiden lehtimainonta oli kirjavaa, piirin mielestä ”toivottoman kirjavaa”. Toimintakertomuksen tekstin analyysi jatkui: ”Ei pelkästään riitä, että ehdokas näkyy, vaan myös sillä, mitä sanotaan, on erittäin

---

¹⁴⁸⁰ Kunttu emt.

¹⁴⁸¹ Emt.

¹⁴⁸² Smolander 1994, 22-23

¹⁴⁸³ Ilkka Kanervan haastattelu 10.3.2010.

¹⁴⁸⁴ Kunttu 2001, 28-31; Ilkka Kanervan haastattelu 10.3.2010.

¹⁴⁸⁵ Myös Jussi Isotalo korosti haastattelussa Vikatmaan kampanjassa laajan taustajoukon käyttöä, joka oli kokoomuksessa uutta. Haastattelu 17.12.2009.

¹⁴⁸⁶ Turun Sanomat esim. 20.2, 10.3.1970

suuri merkitys. Tässä jos missään, pitää paikkansa sanonta hyvin suunniteltu on puoliksi tehty.” Merkittävä on myös piirin mielipide, että sanomalehtimainontaan käytettiin ”liikaa rahaa”.¹⁴⁸⁷ Tämä näkyi kyllä tutkijalle selvästi Turun Sanomien sivuilta: muutamien kärkiehdokkaiden mainoksia oli lehdessä lähes joka päivä noin kuukausi ennen vaaleja, mikä oli tietenkin kallista.

Ehdokkaan kampanja oli hyvä rakentaa myös kokoomuksen kasvavan kannatuksen pohjalta Varsinais-Suomessa (eduskuntavaalit, presidentin valitsijamiesvaalit sekä kunnallisvaalit 1962 - 70)¹⁴⁸⁸:

1962: 24.570 (kokoomuksen äänimäärä)
1964: 27.070
1966: 26.015
1968: 34.709
1968: 37.160
1970: 40.208

Vikatmaa lanseerattiin vaaleissa ”remonttimiehenä”, mutta on syytä huomata, että hänen takanaan oli vahvasti ennen kaikkea nuorten kokoomuslaisten ryhmä, joka oli eri asia kuin ”remonttimiehet”. Vikatmaa kuului molempiin, hän oli KNL:n silloisen järjestösihteerin Jussi Kökön mukaan ”ehdottomasti nuorten numero ykkönen”. Nuorten ryhmään kuului jäseniä eri puolilta Suomea, eri vaalipiireistä aina Oulua myöten, toiminta oli hyvin organisoitua ja myös rahoitettua, koska se tapahtui KNL:n sisällä.¹⁴⁸⁹

Arto Lampinen – Huhtamäen mies ehdokkaana

Juha Vikatmaan henkilökohtainen tuttava, varatuomari Arto Lampinen kampanjoi myös näissä vaaleissa samassa vaalipiirissä. Lampisen 1990-luvun alussa tehdyn haastattelun mukaan jo ehdokkaaksi pääsy vaati 1970-luvulla suhteita ja työtä, sillä ensimmäisinä ehdokaslistalle pääsivät vanhat kansanedustajat, ja muut ”puhuttiin listan täytteeksi”.¹⁴⁹⁰

Lampisen taustatukena oli Turun nuorkauppakamari, jonka ympärille luotiin tukiorganisaatio, käytännössä yksi henkilö joka kuntaan. Ehdokas piti näihin yhteyttä ennen kaikkea kirjeitse. Keskeisin kampanjaväline oli jo tuolloin sanomalehti. Sisällön suunnittelusta vastasi mainostoimisto. Sen lisäksi ehdokas järjesti helsinkiläisen Pertti Salolaisen tapaan säännöllisiä kahvitilaisuuksia Turussa, joihin oli vapaa pääsy. Radion rooli oli vielä tässä vaiheessa vähäinen, samoin television. Ehdokas käytti lehdissä myös ”Kysykää Lampiselta”-ilmoitusta, joka ei kuitenkaan tuottanut suurempaa tulosta. Haastattelussa Lampinen kritisoi ehdokaslistoja, jotka johtivat vähitellen amerikkalaistyyppiseen kampanjointiin, missä aate- ja asiakysymykset jäivät taka-alalle.¹⁴⁹¹

¹⁴⁸⁷ Varsinais-Suomen kokoomus. Toimintakertomuksia 1968-81. Piirin arkisto.

¹⁴⁸⁸ Varsinais-Suomen kokoomus. Poliittista aineistoa 1960-70. Rummut-lehti 2/1970.

¹⁴⁸⁹ Jussi Kökön haastattelu 19.1.2010

¹⁴⁹⁰ Arto Lampisen haastattelu 29.1.1993. Veteraanikansanedustajien muistitietoprojekti. Eduskunnan arkisto.

¹⁴⁹¹ Sama

Pohjois-Hämeen kokoomuksen vaalityö

Pohjois-Hämeessä ennakoitiin, että vaaleista tulisi "voimainmittelö porvarillisten ja sosialististen puolueiden välillä". Piiri muotoili vaalien kohderyhmät yleisen mallin mukaan: "Eri alueet mukaan, otettava huomioon edellisten vaalien kannatus ja ehdokkaan työpanos, lisäksi etupiirit, naiset ja nuoret, ei täyte-ehdokkaita lainkaan, vain sellaisia jotka tuovat ääniä".¹⁴⁹²

Pohjois-Hämeen piirin vaaliorganisaatio oli kokoomuksen piireissä yleisesti käytetty sisältäen sekä piiri- että kuntatason. Vastuu oli viime kädessä kummallakin tasolla piirihallituksen valitsemalla vaalitoimikunnalla.

Piiritaso¹⁴⁹³:

VAALITOIMIKUNTA
Mainostoimikunta
Vaalipäällikkö

Kuntataso:

VAALITOIMIKUNTA
Vaalipäällikkö
Tukimiesverkosto
Valitsijayhdistysten työryhmät ja yhdysmiehet kunnissa
Valitsijayhdistysten asiamiehet

Pohjois-Hämeen piirin vaalityö koostui seuraavista osista: ehdokkaat osallistuivat puolueen yhteiseen paneeliin, kokoomuksen vaalishow oli 19 kunnassa, puhe- ja muita tilaisuuksia oli yhteensä 208, valitsijayhdistykset aloittivat vaalivalmistelut oman ehdokkaan hyväksi talokoiden muodossa, paikallisilla yhdistyksillä oli suhteellisen vähän omia tilaisuuksia. Piirissä aloitettiin lehtimainonta marraskuussa 1969, mainonnan suunnitteli Mainos Lehmus, mainonnan punaisena lankana oli suomalaisen elämänmuodon korostaminen, ilmoitukset julkaistiin Aamulehdessä ja paikallislehdissä sekä eräissä aikakauslehdissä, vaali-ilmoittelu maksoi 45.000 mk^{1494 1495}.

Piirin julistetelineet rakennettiin ja liimattiin niihin julisteet sekä vietiin kuntiin, omaa julistetta ei piirillä ollut, valmista puolueen yleisjulistetta levitettiin yhteensä 2100 kpl. Yhteinen ehdokasesite oli piirin valmistama, diaesitykset teattereissa, lisäksi jaettiin ennakkoäänestysohjetta. Valitsijayhdistysten lehtimainonta maksoi noin 55.000 mk. Piiri onnistui saamaan "tehostettua vaalirahoitusta", millä kustannukset katettiin "tyydyttävästi".

---

¹⁴⁹² Pohjois-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1970.

¹⁴⁹³ Pohjois-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1970.

¹⁴⁹⁴ Vuoden 2004 rahassa noin 50.000 euroa. www.telemail.fi/mauri.rasanen/rahan_arvon_muutos.htm

¹⁴⁹⁵ Pohjois-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1970.

Juha Rihtniemi

43

**Kymen läänin
vaalipiiri
KOKOOMUS**

Kuva 15: Juha Rihtniemen vaalimainos vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Mainos edusti jo 1970-luvulla yleistynyttä pelkistettyä formaattia. Lisäksi taustalla on nähtävä myös Rihtniemen asema puolueen puheenjohtajana. PTA.

Satakunnan kokoomus ja "remonttimies" Suomisen kampanja

Satakunnan piirin yleisestä kampanjoinnista on syytä todeta, että piirillä oli ongelmia monissa asioissa, mm. ehdokasasettelussa, sillä monet pyydetyistä kieltäytyivät ehdokkuudesta. Toista yrittäjäehdokasta ei saatu, ja "ns. kristilliset piirit jäivät huomiotta". Satakunnassa arvioitiin puolueen suositteluun valitsijayhdistysmaksu "tarpeettomaksi". Piirin mainoskanavat olivat maakuntalehdet: kokoomuslaiset Satakunnan Kansa, Aamulehti ja Länsi-Suomi sekä keskustalainen Lalli. Piirin lehti Karhunkämmen levitettiin joka talouteen. Eri-laisia puhetilaisuuksia järjestettiin yli 100.¹⁴⁹⁶

¹⁴⁹⁶ Satakunnan kokoomus. Eduskuntavaalit 1970; Jussi Isotalon mukaan Lalli valittiin mainosvälineeksi, koska lehden peitto alueella oli vahva mm. maanviljelystalouksissa. Haastattelu 17.12.2009.

Satakuntalaisen Ilkka Suomisen vaalitaistelu on toinen esimerkki uudeltaisesta kampanjoinnista. Myös hänen taakseen kerättiin ennen vaaleja huomattava taustajoukko, yhteensä yli 1.000 henkilöä. Määrällisesti siis Suomisen kampanja ei ollut yhtä massiivinen kuin Vikatmaan. Myös Suomisen taustajoukko keräsi vaaleissa tarvittavan rahan sekä samalla markkinoi ehdokasta. Kohderyhminä olivat sekä yksityiset henkilöt että yritykset. Koko kampanja maksoi yhteensä noin 8.000 silloista markkaa. Eniten rahaa meni lehtimainontaan sekä katuvarsien julisteisiin. Suomisen vaalipäällikkö Jussi Isotalo muistaa, että muutamamat autoilijat ihmettelivät Porin ulosmenotien alussa valtavia Suomisen mainoksia, jotka olivat uutuudessaan hämääviä, mutta kiinnittivät myös hyvin huomiota. Satakunnan alueen väestöpohja otettiin siten hyvin huomioon, että kokoomuksen kampanjan yksi tärkeimmistä kohderyhmistä oli maanviljelijätaloudet, jotka tiedettiin potentiaalisiksi äänestäjiksi.¹⁴⁹⁷

Suomisen mukaan vuoden 1970 eduskuntavaalitaistelussa oli jo pakko mainostaa, muutoin oli läpimeno uusien ehdokkaiden kohdalla mahdotonta. Mainoksiin ei käytetty silti juuri henkilökohtaista rahaa, vaan se kerättiin. Porin seudulla oli mahdollista saada rahoitustukea myös pieneltä ruotsinkieliseltä väestönosalta.¹⁴⁹⁸ Kokoomuksen kannalta tilanne suhteessa lehdistöön oli hyvä: alueella ja sen laitamilla oli kolme äänenkannattajaa, jotka antoivat vaaliehdokkaille mainoksista huomattavia alennuksia, joten lehtimainonta ei tullut kohtuuttoman kalliiksi.¹⁴⁹⁹ Tämä sekä vaalimainonnan vähäisempi määrä selittävät myös sen, miksi Vikatmaan kampanja Varsinais-Suomessa maksoi selvästi enemmän kuin Suomisen Satakunnassa.

Etelä-Hämeen kokoomus

Kun verrataan edellä kuvattua Varsinais-Suomen piirin vaalityötä Etelä-Hämeeseen, havaitaan eroja. Ensiksi suurin osa ehdokkaista oli jo kokeneempia poliitikkoja, nuoria oli vähemmän mukana. Vaalityö aloitettiin Hämeessä suhteellisen myöhään, vasta syksyn 1969 lopulla, vaikka ehdokkaat olikin nimetty jo keväällä. Vielä tammikuussa järjestettiin noin 150 vaalitulaisuutta. Vaalimainonnassa pääpaino oli lehtimainonnassa. Piirin toimesta painettiin jokaiseen kotiin tarkoitettu kokoomuksen vaaliesite, ja Härkätie-lehden vaalinumero jaettiin kaikkiin talouksiin. Useissa elokuvateattereissa esitettiin vaaliliiton mainosta.¹⁵⁰⁰

Kuten edellä tuotiin esiin, oli Etelä-Hämeessäkin oma "remonttimiehensä", Väinö Saario, jonka kampanjassa oli samoja piirteitä kuin Vikatmaalla ja Suomisella. Elinkeinoelämän edustajana hänkin onnistui saamaan hyvin rahoitusta kampanjalle yrityksiltä.¹⁵⁰¹ Nuorten ryhmän edustaja Etelä-Hämeessä oli Anja Alasilta, joka joutui tuntemattomana tukiryhmän ohella panostamaan lehtimainontaan.¹⁵⁰²

Koska porvarillisten puolueiden välille ei syntynyt vaaliliittoa, päätettiin perustaa oma kokoomuksen vaaliliitto. Kesän ja syyskauden aikana valitsijayhdistykset muodostivat omat

¹⁴⁹⁷ Jussi Isotalon ja Ilkka Suomisen haastattelut 17.12.2009.

¹⁴⁹⁸ Sama

¹⁴⁹⁹ Sama

¹⁵⁰⁰ Ks. Korjus & Halla 1980, 118-119

¹⁵⁰¹ Ilkka Suomisen haastattelu 17.12.2009.

¹⁵⁰² Jussi Kökön haastattelu 19.1.2010.

organisaationsa ja laativat omat toimintasuunnitelmansa. Varsinainen vaalityö käynnistyi vuoden 1969 lopulla.¹⁵⁰³

Marras-joulukuun vaihteessa oli kaikkien eduskuntapuolueiden yhteinen vaalipaneelikierros, joka käsitti 21 tilaisuutta. Historiikin tilastojen mukaan kuulijamenestys oli hyvä. Tutkimushan on osoittanut, että vaalitulaisuudet alkoivat jo näissä vaaleissa kärsiä yleisökadosta. Eduskuntavaalien mainostoimikunta aloitti työnsä syyskauden lopulla. Toimikunta vastasi vaaliliiton mainonnasta piirihallituksen antamien ohjeiden mukaan.¹⁵⁰⁴

Etelä-Hämeen kokoomuksen vaalibudjetti oli seuraava:

-ilmoitukset lehdissä 20.000
-esite 12.000
-ulkojulistet 400
-painotöiden ja ilmoitusten kuvalaatat 2.000
-tilaisuudet 3.000
-nuoret 1.500
-jakelu 1.000

yht 40.000 mk¹⁵⁰⁵ (noin 43.000 euroa)

Etelä-Hämeen piirin aineistossa oli mukana sitoumuslomake, joka vaadittiin kaikilta ehdokailta. Ilmeisesti vastaava lomake oli käytössä myös muissa piireissä. Sen mukaan ehdokkaan tuli ottaa huomioon seuraavat asiat¹⁵⁰⁶:

1. sitoutua noudattamaan hyviä tapoja ja välttää kaikkea, mikä voi vahingoittaa Kansallista Kokoomusta
2. painotuotteissa ym. mainitaan ehdottomasti ehdokkaan nimen lisäksi myös puolueen nimi ja vaalitunnus
3. teksteille on saatava piirijohdon hyväksyntä
4. varainkeruuhjeissa on noudatettava piirin määräyksiä

Toisaalta kokoomuksessa annettiin nyt ehdokkaille vapaammat kädet itsensä mainostamiseen, mutta toisaalta näin haluttiin kuitenkin sitoa heidät tiettyihin yhteisiin pelisääntöihin. Merkille pantavaa on mm. ehdoton vaatimus puoluetunnusten käytöstä, joiden osalta kokoomuksessa oli aikaisemmin tapahtunut lipsumista.

Ilmeisesti kaikissa piireissä ja puoluejohdossa oli hyvin seurattu nuorten ikäluokkien kehitystä ja uusien äänestäjien määrää tulevissa vaaleissa. Mm. Etelä-Hämeen piirin aineistossa oli tilasto asiasta:

---

¹⁵⁰³ Jussi Kökön haastattelu 19.1.2010.

¹⁵⁰⁴ Sama

¹⁵⁰⁵ Etelä-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1970.

¹⁵⁰⁶ Etelä-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1970.

Taulukko 37. Nuorisoikäluokkien määrä v. 1970.¹⁵⁰⁷

Ikäluokka	Henkilöitä
20 – 29	792.000
20 – 24	475.000
20 – 23	317.000
20 - vuotiaita	95.000

Taulukon mukaan ikäluokissa 20 – 29 oli potentiaalisia äänestäjiä lähes 800.000, joten kaikille puolueille oli tietenkin tärkeätä ottaa heidät huomioon vaaleissa.

Muiden piirien vaalityötä: Kainuu, Karjala ja Lappi

Kainuun piirin suunnitelma vuodelle 1970 mukaili hyvin puolueen teemaa: "Vastuun vuosikymmen alkoi vaalitaistelulla, meidän on selvitettävä kokoomuksen kanta eri yhteiskunnallisissa kysymyksissä, meidän on oltava rohkeita ja uskallettava aina kertoa olevamme kokoomuslaisia."¹⁵⁰⁸

Karjalan piirin vaalitoiminta oli myös "varsin pirteää, ehdokkaatkin olivat aktiivisempia kuin ennen, ja rahoitus pystyttiin hoitamaan hyvin". Myös rahoitus kyettiin hoitamaan nyt hyvin, tulot koostuivat lähinnä "piirin keräyksistä ja puolueen avustuksesta". Piirissä esitettiin ajatus valitsijayhdistysten maksun poistamista. Ehdokkaista laadittiin nelisivuinen ehdokasesite, yhteensä 25.000 kpl, Karjalaista levitettiin ylimääräisenä jakeluna 15.000 kpl, lisäksi oli "tulitikkuja, kasseja, nimikortteja, kyniä, kalentereita sekä elokuvamainontaa".¹⁵⁰⁹

Lapin piirin valtakunnallisesti tunnetuin kokoomuksen ehdokas oli puolueen tiedotuspäällikkönä toiminut Jouni Mykkänen. Asemasta johtui, että ehdokas pääsi hyödyntämään mm. sanomalehtiä ilmaiseksi: äänenkannattajat julkaisivat hänen puheitaan vaalien alla. Kampanjointi Lapissa oli täysin erilaista kuin ruuhka-Suomessa: ei ollut ihmisiä, piti kiertää paljon. Tunnettuisuus rakentui kiertämiselle ihmisten joukossa, ei siis tukiryhmiin, tukiryhmä oli pieni, vaikka se oli kyllä organisoitu. Juffen rinki oli ihan eri asia, miljöö toinen Pohjois-Suomessa, joka rajasi kampanjan luonteen.¹⁵¹⁰

Tässä esiteltujen piirien suunnitelmia leimasi myönteinen optimismi ja vaalivoiton odotus, eikä suuria rahoitusongelmia tällä kertaa pääosin ollut, vaikka tästä yleisilmeestä oli myös poikkeuksia, kuten esimerkiksi kokoomuksen Satakunnan piiri. Vaalikampanjan laajuudessa oli Varsinais-Suomen ehdokas Juha Vikatmaa omassa "sarjassaan", mutta vaalipropaganda oli kyllä laajaa ja monipuolista monilla muillakin ehdokkailla kuten Ilkka Suomisella. Vikatmaa erosi muista ehdokkaista suurella vapaaehtoistyövoimallaan, joista monikaan ei ollut kokoomuksen jäsen. Muiden piirien omasta aineistosta ei suoraan saa käsitystä vapaaehtoistyövoiman määrästä. Kaikissa piireissä vaalimateriaali oli monipuolista, tulitikuista kasseihin ja nimikortteihin. Kokoomuslaisten ehdokkaiden helmasynniltä, avointen puoluetunnusten käytön vajavaisuudelta, ei nytkään välttytty. Puolue onnistui saamaan ehdok-

¹⁵⁰⁷ Etelä-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1970.

¹⁵⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1970-72.

¹⁵⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Piirien kertomukset 1970-72.

¹⁵¹⁰ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

kaikseen nuoria, josta oli myös hyötyä vaalipäivinä. Myös naisehdokkaiden suuri määrä oli tukemassa kokoomuksen vaalimenestystä, vaikka monet naisehdokkaat joutuivatkin perustelevaan vaalikeskusteluissa, mikä on naisten funktio politiikassa.¹⁵¹¹ Elsi Hetemäen haastattelun mukaan näissä vaaleissa oli kokoomuksen kannattajissa vaalitulaisuuksissa havaittavissa jopa ”hurmosta”. Oli helppo saada yrityksiltä rahoitusta kampanjointiin, Hetemäen kohdalla kyse oli lähinnä metsäteollisuudesta. Myös tukiryhmät aina omasta lähipiiristä lähtien tulivat mukaan jakamaan vaalimateriaalia.¹⁵¹²

Sundbergin mukaan tukiryhmien käyttö edustajaehdokkaiden kampanjan tukena tuli yleisestikin käyttöön vuoden 1970 vaaleissa. Jo lainsäädännön muuttuminen niin, että sai olla ehdokkaana vain yhdessä vaalipiirissä, oli vaikuttamassa tähän. Kokoomuksen ehdokkaiden tukiryhmien poliittinen sitoutumattomuus koski luonnollisesti myös muiden puolueiden ehdokkaita. Nyt alkanut ilmiö vain vahvistui 1970-luvun aikana.¹⁵¹³

Rantala on osoittanut, että puolueet käyttivät vuoden 1970 vaaleissa yleensä rahaa selvästi enemmän vaalilyössä kuin neljä vuotta aikaisemmin. Tähän vaikutti toisaalta pidempi vaalitaisteluaika sekä toisaalta se, että vuonna 1970 puoluetuki oli ensimmäisen kerran käytössä vaaleissa. Eniten rahaa käytti kokoomus (500.000 mk) ja toiseksi eniten Keskustapuolue (400.000 mk). Tutkija kuitenkin varoittaa tekemästä näistä luvuista suoria johtopäätöksiä, koska ne eivät kata kaikkia menoja.¹⁵¹⁴

Myös vaalitaistelun hyötyjä on selvitetty. Näyttää siltä, että vaalien poliittisella taustatilanteella on enemmän merkitystä kuin itse vaalikampanjoinnilla. On kuitenkin ilmeistä, että vahva vaalilyö auttoi vuoden 1970 eduskuntavaaleissa erityisesti kokoomusta ja SMP:tä, koska vaalilyö tuki hyvin poliittisen tilanteen luomaa asetelmaa.¹⁵¹⁵ SMP tekikin erittäin näkyvän ja värikkään vaalilyön. Puheenjohtaja Vennamon ja puoluesihteerin Eino Poutiaisen puhetyyli vetosi hyvin äänestäjiin. Vennamo sekoitti taitavasti toisiinsa populismin ja varsinaiset asiat.¹⁵¹⁶

Seuraavalla sivulla on kokoomuksen vaalimainos vuoden 1970 eduskuntavaaleissa.

---

¹⁵¹¹ Kunttu 2001, 31

¹⁵¹² Elsi Hetemäen haastattelu 17.12.2010.

¹⁵¹³ Sundberg 1989, 56-57

¹⁵¹⁴ Rantala 1972, 34

¹⁵¹⁵ Emt., 35

¹⁵¹⁶ Lehtinen 2002, 491

ONKO OIKEIN että heillä ei ole asuntoa?

KOKOOMUS
on turvallisempi

Kuva 16: Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Vaaliteemassa ha-
luttiin korostaa kokoomuksen "turvallisuutta" yhteiskunnallisessa murroksessa. PTA.

Seuraavaksi tarkastellaan jälleen kokoomuksen äänenkannattajien tukea puolueelle.

Kokoomuksen äänenkannattajien¹⁵¹⁷ tuki puolueelle

Yleiset piirteet

Uuden Suomen, Aamulehden ja Karjalaisen tuki kokoomukselle oli pääosin samanlaista. Suurin ero oli pääkirjoitusten määrä ennen vaaleja, Uusi Suomi oli lehdistä aktiivisin. Osa vaaleja koskevista Uuden Suomen ja Aamulehden pääkirjoituksista tosin ei ollut suoraa tukea kokoomukselle, vaan Koiviston kansanrintamahallituksen toiminnan kritiikkiä - tähän kirjoitteluun ei Karjalainen lähtenyt mukaan - ennen kaikkea korkeakoulujen hallinnon uudistusasiaan liittyvää. Välillistä tukea kokoomukselle lehdet antoivat myös varoittamalla usein kommunisteista ja sosialismiin siirtymisen vaaroista. Uutisoinnissa kaikki lehdet toivat hyvin esiin kokoomuksen puoluevaltuuston kokouksen tammikuussa; tilanne antoi mahdollisuuden tuoda esiin kokoomuksen uudenlaista imagoa: kokoomus ei ole mikään "suurpääoman puolue". Kaikki lehdet referoivat johtavien kokoomuslaisten ehdokkaiden vaalipuheita, Uusi Suomi ennen kaikkea puheenjohtaja Rihtniemeä.

Kokoomuksen omia vaalimainoksia oli Aamulehdessä ja Karjalaisessa vähemmän kuin Uudessa Suomessa, mikä on ymmärrettävää: Uuden Suomen kautta puolueen vaaliteemat levisivät koko Suomeen. Lehtimainonnassa puolue painotti käytännön teemoja: mainoksissa kysyttiin kansanrintamahallituksen työllistämisen- ja asuntopolitiikan sekä tietysti Yleisradion ohjelmapolitiikan perään. Tietenkin yhdenmukaisuus mainosten sisällöistä oli päätetty puolueen johdossa.

Vaalipiirien ehdokkaiden yhteismainokset noudattivat suhteellisen samaa formaattia, ts. vain ehdokkaan nimet kuvilla sekä ammatti ja koulutus, ja alla puolueen vaaliteema: "Kokoomus on turvallisempi." Pieni ero oli siinä, että Aamulehdessä Pohjois-Hämeen vaalipiirin ehdokkaat toivat esiin myös kokoomuksen luonteen "yleispuolueena".

Yksittäisten ehdokkaiden kampanjointi lehdissä oli laajentunut entisestään nimenomaan tuntemattomampien ehdokkaiden osalta. Monet tuntemattomat ehdokkaat jopa aloittivat lehtimainonnan aikaisemmin kuin jo tunnetut nimet. Kaikille ehdokasmainoksille oli tyypillistä suhteellisen vähäinen tekstimäärä, ja ehdokkaat keskittyivät selvästi vain yhteen tai kahteen teemaan. Uutena lehtimainonnan muotona oli kannattajajoukon tai ryhmän esittelyminen mainoksessa: "Me tuemme Antero Salmenkiveä." Myös sitoutuneisuus *puolueen teemoihin* oli merkille pantavaa, missä lienee nähtävä taustalla valitsijayhdistysten poistuminen vaalikentiltä – nyt oltiin puolueen alla.

Aikaisemmin esiteltyjen "remonttmiesten" lehtimainonta ei juuri poikennut muista. Juha Vikatmaa ei esiintynyt näissä lehdissä – pääosin hän mainosti Turun Sanomissa – ja Ilkka Suomisen mainoksissa oli vain maininta "remonttimiehestä", mutta ei muuta erikoista. Myöskään mainonnan määrällä mitaten ei eroja ollut. Huomioon on tosin otettava, että Suomen pääalue oli kuitenkin Satakunta ja näin ollen Satakunnan Kansan levikkialuetta.

Vanhempien ehdokkaiden, kuten Junnila ja Katajavuori, lehtimainonta oli hyvin perinteistä, joko "taitoa" ja "kokemusta" korostavaa tai ammattitaitoa esille tuovaa. Katajavuori käytti myös arvoihin vetoavaa tekstiä.

---

¹⁵¹⁷ Lehtiä on tarkasteltu ajalla 1.1-15.3.1970.

Aamulehti ja Karjalainen profiloituivat edelleen selvästi Uutta Suomea enemmän myös kokoomuksen ”järjestölehtenä” erillisellä ”Kokoomus toimii”-palstalla, mikä sekkin on luonnollista, koska maakuntalehtien levikkialue on niin selvästi rajattu, Uudessa Suomessa joutui helposti ”ampumaan haulikolla”.

Nykypäivän panos vaalikampanjassa ei ollut suuri, mikä johtui pääosin lehden aikakauslehti-formaatista rajoittaen keinot pääkirjoituksiin. Niissä tuotiin esiin kaksi teemaa: toisaalta tulevat hallitusneuvottelut ja kansan tahdon kuuleminen sekä toisaalta Yleisradion ohjelmapolitiikan korjaamisen tarve ”kansalaisadressina” äänestämällä.

Pesosen, Sänkiahon ja Borgin mukaan vuosien 1970, 1972, 1975 ja 1979 lehtimainonta jakautui puolue- ja ehdokasmainonnan kesken siten, että Helsingin vaalipiiriä lukuun ottamatta puolue- ja ehdokasmainonnan osuus oli selvästi pienempi, noin 30-40 %.¹⁵¹⁸

Aineistokohtainen tarkastelu

Lehtien *pääkirjoitustoimittajat* olivat aktiivisesti vaaleissa mukana, vaaleihin liittyviä juttuja oli kaikissa puolitusinaa. Ajankohtaisista poliittisista teemoista eniten olivat esillä Yleisradion ohjelmapolitiikka (”Tasapainoton Yleisradio”) sekä korkeakoulujen hallinnonuudistus, joita aiheita käsiteltiin kokoomusta tukien. Lehdet halusivat pääkirjoituspalstalla myös esitellä kokoomuksen uutta ilmettä, esimerkiksi Aamulehden mukaan ”Vastustajien kokoomuksesta maalaama kuva, että se olisi taantumuksellinen ja kaikkia uudistuksia vastustava puolue, on täysin virheellinen”. Myös Uusi Suomi otti esille puoluevaltuuston kokouksen jälkeen kokoomuksen uuden kuvan, juttu oli otsikoitu sanoin ”Moniarvoinen kokoomus”. Kokoomuksen suhdetta ay-liikkeeseen käsiteltiin Aamulehdessä: ”Jos kokoomuksen mukaantulo ay-liikkeeseen saisi aikaan sen, että sosialistisen ihanteen omaavat voisivat olla kerrankin tappelematta keskenään, niin tälle pitäisi sosialistien hurrata.”¹⁵¹⁹ ”Kommunismien vaara” oli edelleen esillä kaikissa lehdissä, esimerkiksi Uuden Suomen mukaan ”Vasta nyt SKP:n puheenjohtaja on paljastanut korttinsa, kaiken taustalla on huoli vaalimenestyksestä”.¹⁵²⁰

Uudesta Suomesta ja Aamulehdestä poiketen Karjalaisen kokoomusta tukevat pääkirjoitukset olivat joko suoraa tukea tai kommunisteja arvostelevia, mutta esimerkiksi Yleisradion ohjelmapolitiikkaa tai korkeakoulujen hallinnon uudistusta erikseen ja kriittisesti tarkastelevia juttuja ei ollut. Esimerkkinä suorasta tuesta lehti puolusti tammikuussa kokoomuksen toimintaa opiskelijapolitiikassa, mukaan on mentävä: ”Poliittinen toiminta tulee tosiasiaksi myös teinitoiminnassa, ja kokoomuksen on vastattava siihen.” Vajaa viikko myöhemmin lehti totesi kokoomuksella olevan jo nyt suurta kannatusta nuorison keskuudessa.¹⁵²¹

Kokoomusta tukeva uutisointi liittyi puheenjohtaja Rihtniemen puheisiin, puolueen kokouksiin sekä Koiviston hallituksen toimenpiteiden arvosteluun, varsinkin korkeakoulujen hallinnonuudistusprosessiin. Ensimmäinen uutinen oli lehdissä heti tammikuun alussa, mikä johtui kokoomuksen jo mainitusta puoluevaltuuston kokouksesta, uutisessa painotettiin kokoomuksen uutta ilmettä ja uutta ohjelmaa, esimerkiksi Uuden Suomen mukaan: ”Kokoo-

¹⁵¹⁸ Pesonen, Sänkiaho & Borg 1993, 297

¹⁵¹⁹ Aamulehti 12.1.1970

¹⁵²⁰ Uusi Suomi esim. 4.1, 18.1. 19.1 ja 12.2.1970

¹⁵²¹ Karjalainen 6.1, 10.1, 26.2 ja 14.3.1970

muksella suuri vastuu johtavana porvarillisena puolueena, puolueen johtoelimet koolla Helsingissä.” Tämän jälkeen oli siteerattu puheenjohtaja Rihtniemen puhetta, mistä tuli myös uutisen otsikon teksti. Uutisessa oli esillä myös ohjelmatoimikunnan luonnos uudeksi ohjelmaksi.¹⁵²² Taloudenhoitaja ja vaaliehdokas Ilkka Suomisen hallituksen talouspolitiikkaa koskeva puhe sai palstatilaa sekä Uudessa Suomessa että Aamulehdessä: ”Hallituksen työllisyyspolitiikka ei ole purrut.” Vastaavanlaisia, edustajaehdokkaiden puheita referoivia uutisia oli lehdistä usein, pääosin kokoomuksen ehdokkaiden, mutta myös muiden puolueiden edustajien. Esimerkiksi helmikuun lopussa Aamulehdessä viitattiin kokoomuksen järjestöpäällikön Veikko Tavastilan puheeseen: ”Tavastila esittää: uskonto ja kirkko jätettävä poliittisen taistelun ulkopuolelle, siitä olisi päästävä puolueiden kesken sopimukseen, sanoo kokoomuksen järjestöpäällikkö Veikko Tavastila.” Muutama päivä myöhemmin lainattiin Jouni Mykkäsen, Juha Vikatmaan ja Pentti Sillantauksen pitämiä puheita, esimerkiksi Mykkänen kiinnitti huomiota Yleisradion ohjelmiin. Viimeiseksi, pari päivää ennen vaaleja julkaistiin puheenjohtaja Rihtniemen arvio kokoomuksen mahdollisesta hyvästä vaalimenestyksestä: ”Rihtniemi luottaa vaalimenestykseen, kokoomuksen maltillinen oppositiopolitiikka antaa hyvät eväät menestyä vaaleissa.”¹⁵²³

Helmikuun lopulla esiteltiin laajasti myös *kokoomuksen tulevaa periaateohjelmaa* myönteiseen sävyyn, esimerkiksi Aamulehden mukaan: ”Kokoomuksen uusi ohjelma: koulutusta, erikoistumista ja yrittämistä Itä-Suomeen, takana kokoomuksen hallituspoliittisen valioikunnan asettaman Suomen kehittämistoimikunnan ehdotukset Itä-Suomen keskeisten ja kiireellisten ongelmien ratkaisemiseksi.” Helmikuun lopussa palattiin kokoomuksen ohjelmaan uudelleen uutisoimalla asia puoluejohdon valokuvien kanssa.¹⁵²⁴

Kokoomusta tukeva uutisointi poikkesi Karjalaisessa muista siten, että valtakunnan politiikkaa käsitteleviä uutisia oli huomattavasti vähemmän juttujen liittyessä suoraan kokoomuksen toimintaan tai puolueen vaalikampanjaan; kokoomuksen puoluevaltuuston kokous tammikuussa noteerattiin lehdessä hyvin. Uutisessa nostettiin esiin kokoomuksen pyrkimys suuntautua myös ay-politiikkaan: ”Kokoomus valmistelee tuloa ammattiyhdistysliikkeeseen, toiveikkuus vaaleista kuvastui puoluevaltuustossa.” Puolueen ohjelmatyötä esiteltiin nostamalla esiin metsäpoliittinen ohjelma sekä uudet maatalouspoliittiset linjaukset. Näiden valtakunnallisten uutisten ohella lehdessä oli helmi-maaliskuussa vaaleihin liittyen lähinnä Pohjois-Karjalan kokoomuslaisten vaaliehdokkaiden esittelyjä ja puhereferaatteja. Muutama päivä ennen vaaleja lehti julkaisi puheenjohtaja Rihtniemen haastattelun pääkirjoitussivulla.¹⁵²⁵

Aamulehden *pakinoitsijat* ”Jumi” ja ”Kirjaaja” käsitelivät hyvin kriittiseen sävyyn sekä kommunisteja että korkeakoulujen hallinnonuudistusta puolustaen välillä ”oikeistopiirejä”.¹⁵²⁶ Karjalaisen *pakinoitsijat* ”Kynämies” ja ”Seppä” olivat näiden vaalien alla selvästi vähemmän aktiivisia vaalien suhteen kuin aikaisemmin, näitä juttuja oli vain muutamia, joissa käsiteltiin mm. kriittisesti Keskustapuolueen ministereiden toimintaa: ”On hyvä, että Keskustapuolueen opetusministeri-puheenjohtaja on selviteltyt puolueensa linjaa, vielä

¹⁵²² US 16.1.1970

¹⁵²³ US 3.2, 9.3 ja 14.3.1970; AL 16.1, 28.1, 9.2, 22.2, 26.2.1970

¹⁵²⁴ AL 26.2.1970

¹⁵²⁵ Karjalainen 9.1, 22.1, 14.2, 26.2 ja 12.3.1970

¹⁵²⁶ AL esim. 26.1, 28.1, 5.2, 11.2, 21.2.1970

parempi, jos hän olisi toiminut tämän linjan mukaisesti.” Myös sosialismi tuomittiin jälleen pakinoitsijan toimesta: ”Sosialismin teoria ja käytäntö ovat edelleen kaksi eri asiaa.”¹⁵²⁷

Kokoomuksen omia mainoksia oli lehdissä vähän eri aikataululla, Uudessa Suomessa ensimmäinen oli tammikuun lopussa, Karjalaisessa helmikuussa, mutta Aamulehdessä vasta maaliskuun alussa. Mainoksissa olivat esillä ne ajankohtaiset poliittiset teemat, joista oli jo päätetty puolueen vaalistrategian yhteydessä. Jokaisessa mainoksessa oli viimeisenä teksti ”KOKOOMUS ON TURVALLISEMPI”. Mainoksissa kerrottiin, mitkä asiat pitäisi korjata, esimerkiksi asuntopulasta: ”Onko oikein, että heillä ei ole kunnon asuntoa.” Tai Aamulehden mukaan kokoomus vaati ”Oikeutta verotukseen” ja väitti, että ”Vasemmisto sortaa maataloutta”.¹⁵²⁸ Näkyvä vaaliteema oli Yleisradio ja sen kautta mahdollisesti toteutettava ”val-lankumous”. Aivan vaalien alla puolueen mainoksessa tuotiin esiin kokoomuksen ”koetellut elämänarvot ja suomalainen elämänmuoto”. Aamulehden ensimmäisessä mainoksessa maaliskuun alussa kärki oli suunnattu Yleisradion ohjelmapolitiikan arvosteluun.¹⁵²⁹ Karjalaisessa kokoomuspuolueen mainonta noudatteli täysin muiden lehtien linjaa sekä formaattia.¹⁵³⁰

Vaalipiirin kokoomusehdokkaiden yhteinen vaalimainonta alkoi Uudessa Suomessa Helsingin osalta tammikuussa jatkuen vaalien kynnykselle saakka, noin kerran viikossa, lähempänä vaaleja useammin. Muista vaalipiireistä luonnollisesti useimmin esillä olivat Uudemaan kokoomusehdokkaat. Usein mainostivat Uudessa Suomessa myös Hämeen ja Turun molempien vaalipiirien ehdokkaat. Vaaleihin mennessä oli lehdessä kaikkien muidenkin vaalipiirien kokoomusehdokkaiden yhteismainos, Oulun ja Lapin piirejä myöten. Mainosten formaatti oli sama kuin Helsingin kokoomuksella.

Pohjois-Hämeen piirin ehdokkaiden yhteismainonta puolestaan alkoi Aamulehdessä helmikuun alussa, minkä jälkeen näitä yhteismainoksia oli muutaman kerran. Mainosten koko oli korkeintaan viidesosa sivua, formaatin ollessa koko ajan sama: 4-6 ehdokasta valokuvilla sekä niiden alla ehdokkaan nimi, ammatti ja koulutus sekä ehdokasnumero. Joissakin mainoksissa – ei kaikissa – käytettiin puolueen tunnusta ”Kokoomus on turvallisempi” ja ”Vastuun vuosikymmenelle”. Helmikuun lopussa mainostettiin Helsingin kokoomuksen ”kahvittelaisuutta”, mukana oli neljä ehdokasta. Mukana olevien ehdokkaiden koostumus ja määrä vaihteli. Puoluesihteerin Holkeri ei ollut kaikissa yhteismainoksissa.¹⁵³¹

Voidaankin sanoa, että ehdokasmainonnan yhdenmukaistuminen korostui selvästi jo näissä vaaleissa. Myös ”Suomalainen elämänmuoto” oli jälleen iskulauseena. Aamulehdessä kokoomuksen piirin ehdokkaat torjuivat myös mainoksissa perinteistä kuvaa kokoomuksesta: ”Väite, että kokoomus ajaa vain suurpääoman asiaa, ei pidä paikkaansa, KOKOOMUS ON YLEISPUOLUE.”¹⁵³²

Pohjois-Karjalan ehdokkaiden yhteismainonta alkoi tammikuun puolen välin jälkeen noudattaen pääosin koko ajan samoja, puolueen teemoja: esiteltiin ehdokkaat kuvilla ja yh-

¹⁵²⁷ Karjalainen 9.1.1970

¹⁵²⁸ AL 6.3, 10.3.1970

¹⁵²⁹ AL 6.3.1970

¹⁵³⁰ Karjalainen esim. 3.2, 7.2 ja 28.2.1970

¹⁵³¹ US esim. 12.1, 20.1, 3.2, 15.2, 1.3 ja 14.3.1970; AL esim. 9.2.1970

¹⁵³² AL 9.2.1970

teistunnuksilla "Vastuun vuosikymmenelle" ja "Kokoomus on turvallisempi". Pohjois-Hämeen piirin ehdokkaiden esille ottamaa "Kokoomus on yleispuolue"-teemaa ei näissä mainoksissa ollut. Oman vaalipiirin ehdokkaiden lisäksi myös Kymen läänin vaalipiirin ehdokkaat mainostivat yhdessä Karjalaisessa.¹⁵³³

Yksittäisten kokoomusehdokkaiden vaalimainonta Uudessa Suomessa ja Karjalaisessa alkoi helmikuun puolivälissä, Aamulehdessä jo tammikuun alussa. Mainoksille oli yleensä ominaista suhteellisen niukka tekstitys, pääosin yksi teema, ehdokkaan kuva ja numero sekä vaihdellen puolueen yhteistunnus "Kokoomus on turvallisempi". Poikkeuksiakin oli, esimerkiksi helsinkiläinen Salme Katajavuori ei käyttänyt mainoksissaan puolueen yleistunnusta. Hänen mainoksilleen olikin ominaista arvoihin vetoaminen sekä "Vanhuksille elämisen arvoiset olosuhteet". Katajavuoren lisäksi useimmin Uudessa Suomessa mainostivat puolue sihteeri Holkeri, Antero Salmenkivi, Raimo Ilaskivi, Erkki Hara sekä luonnollisesti puheenjohtaja Rihtniemi. Ilaskivi pyrki esiintymään mm. veroasiantuntijana Salmenkiven vedotesa "tietoihinsa ja toimintakykyensä". Viimeksi mainittu käytti myös konseptia, missä ehdokkaan mainoksessa oli hänen takanaan olevat henkilöt: "Salmenkiveen me luotamme." Holkerin mainokset olivat niukkoja, paitsi viimeisessä mainoksessa ennen vaaleja oli tekstiä jo enemmän, varoitus sosialismista: "Vaaleissa on kyse siitä, JATKUUKO SUOMESSA SOSIALISTISEN PAKKOVALLAN TAVOITTELU vai siirrymmekö yksityisen ihmisen vapautta korostavalle tielle." Rihtniemen mainoksissa oli tekstiä vähän, yleensä vain puolueen teema. Puheenjohtaja pystyi myös hyödyntämään esiintymisensä television ja radion vaaliteissa.¹⁵³⁴

Myös ehdokkaiden tausta näkyi selvästi ehdokkaiden vaaliteemoissa siten, että osa piti tärkeänä puolueen yleisiä teemoja, ja osa taas – ennen kaikkea yrittäjäehdokkaat – halusivat tuoda esiin yrittämiseen liittyviä kysymyksiä. Kolmas ryhmä painotti arvokysymyksiä, kuten esimerkiksi Pohjois-Hämeen Eeva Särkkä, "Sydämen asiana ihminen". Ehkä Aamulehdessä useimmin mainostaneen Sampsa Aaltion teksteissä oli aina sama teema: "Kansanrintamasta kansanvaltaan." Yrittäjäsiiven ehdokas Pekka Haarla mainosti itseään esimerkiksi näin: "Suomalaisen yrittäjän on saatava samanlaiset lähtöasemat kuin muissa maissa." Samantapaisissa teemoissa oli liikkeellä myös paljon mainostanut Sami Suominen. Muutamat ehdokkaat kampanjoivat yhdessä, esimerkiksi edellä mainitut Haarla ja Sami Suominen.¹⁵³⁵

Muiden vaalipiirien kokoomuslaisista ehdokkaista vain kaksi, Ilkka Suominen ja Tuure Junnila mainostivat Aamulehdessä. Ensimmäistä kertaa eduskuntaan pyrkivä puolueen taloudenhoitaja Suominen halusi luoda itsestään kuvaa uudenlaisena kokoomusehdokkaana: "UUDEN OIKEISTOPOLITIIKAN JOHTOMIES Ilkka Suominen tv1:ssä, katsele, kuuntele, valitse kokoomus. Turun läänin pohjoinen vaalipiiri." Junnila puolestaan esitteli itseään "asiantuntemusta, kokemusta ja taitoa" omaavana ehdokkaana, ts. käyttäen hänelle jo perinteisiä vaalimainoksen keinoja.¹⁵³⁶

Pohjois-Karjalassa eniten mainostivat kansanedustaja Alli Vaittinen (viikko ennen vaaleja joka päivä) Pertti Pakarinen sekä Mauri Vääntinen. Vaittinen vetosi jälleen kokemukseensa

¹⁵³³ Karjalainen 18.1, 12.2, 22.2, 24.2, 5.3, 8.3.1970

¹⁵³⁴ US esim. 13.2, 20.2, 28.2, 1.3, 5.3, 10.3 ja 14.3.1970

¹⁵³⁵ AL 8.1, 7.2, 10.2, 13.2, 18.2, 6.3, 8.3, 12.3.1970

¹⁵³⁶ AL 18.2, 2.3.1970

sekä sosiaali- ja terveysasioiden tuntemukseen. Myös Pohjois-Karjalassa oli nyt silmiinpistävä ehdokasmainonnan liittyminen puolueen mainontaan, puolueen tunnuksilla. Niinpä näissä mainoksissa useimmiten käytettiin ”Kokoomus on turvallisempi”-teemaa. Oman vaalipiirin ehdokkaiden lisäksi lehdessä mainostivat Kymen läänin muutamat ehdokkaat, varsinkin Anna-Liisa Linkola ja Erkki Häkämies, pari kertaa myös puheenjohtaja Juha Rihtniemi.¹⁵³⁷

Uudessa Suomessa oli tarkasteluajalla kolmen kokoomuslaisen ehdokkaan laajat *artikkelit*: Tuure Junnilan, Pertti Salolaisen ja Jouni Mykkäsen. Viimeksi mainittu tarkasteli kokoomuksen ”oppositiopolitiikkaa”, Salolainen Yleisradiota ja Junnila (joka oli ehdokkaana Turun läänin pohjoisessa vaalipiirissä) veropolitiikkaa.

Kaikissa lehdissä oli edelleen ”*Kokoomus toimii*”-palsta, millä ao. vaalipiirin eri kansallisseurat kertoivat vaalitulaisuuksista ja kevätkokouksistaan.

Nykypäivä

Lehden formaatti oli edelleen - vuoteen 1971 saakka - aikakauslehti¹⁵³⁸, joka rajoitti vaalitaistelun muotoja lehden keinoilla, joista jäivät jäljelle nyt vain *pääkirjoitukset*.

Nykypäivän lähtökohta vaalikampanjalle oli Turun puoluekokous keväällä 1969. Nyt oli ensimmäisenä aineistona pääkirjoitus, jossa arvioitiin puoluekokouksen luoneen ”erinomaisen taisteluhengen kokoomusväkeen koko maassa, nyt on aika puhaltaa yhteen hiileen”. Jo tässä kirjoituksessa lähdettiin myös lanseeraamaan ajatusta kokoomuksen mukaantulosta seuraavaan hallitukseen, josta oli vasemmistolehdistä jo esiintynyt torjuvia ajatuksia: ”Vasemmisto on ennakkoon kaavoittanut hallituspohjaa, sen edustajat eivät piittaa kansan mielipiteestä, vasemmistopuolueet ovat selvästi ilmaisseet väheksyvän suhtautumisen kansanvaltaan. Kaikissa mielipidemittauksissa näytetään kokoomukselle voittoa, mutta voiton varmistaminen vaatii tehokasta vaalityötä.”¹⁵³⁹

Toisessa pääkirjoituksessa syyskuussa 1969 pääkirjoituksen paikalla oli puoluesihteeripäätöimittäjä Holkerin juttu, missä puututtiin vaalien toiseen keskeiseen teemaan, Yleisradion ohjelmapolitiikkaan: ”Seuraavissa eduskuntavaaleissa äänestysnumeron antaminen merkitsee myös kansalaisadressin allekirjoittamista radio- ja tv-ohjelmien yleisen suunnan muuttamiseksi.”¹⁵⁴⁰

Vaalien alla, vuoden 1970 alussa, pääkirjoitustoimittaja palasi jälleen vaalien tulokseen ja sen huomioonottamiseen tulevissa hallitusneuvotteluissa, jo otsikossa oli tämä viesti kerrottuna: ”Valta kuuluu kansalle”. Juttu jatkui: ”Kokoomuksen kanta vaalien jälkeiseen hallitukseen on selvä, vaalien tulos on se tekijä, joka on otettava hallitusneuvotteluissa huomioon, etukäteissitoumuksia puoleen tai toiseen ei ole syytä tehdä, ensin vaalit ja niissä valta kuuluu kansalle.”¹⁵⁴¹

¹⁵³⁷ Karjalainen esim. 10.2, 22.2, 24.2, 1.3, 4.3 ja 8.3.1970

¹⁵³⁸ Lehti ilmestyi harvemmin kuin kerran viikossa. Toinen vaihtoehto on edellä jo määritelty poliittinen viikolehti.

¹⁵³⁹ Nykypäivä 4/1969

¹⁵⁴⁰ NP 9/1969

¹⁵⁴¹ NP 1/1970

Vaalien tulokset

Television vaaliyön ohjelmasta muodostui jännitysnäytelmä. Ylellä oli ensimmäisen kerran käytössään tietokoneita ja vaaliennusteita, joita illan mittaan esitteli professori Risto Sänkiaho. Hänen rinnalleen ilmestyi televisioruutuun vähän väliä SMP:n puoluesihteerin Eino Poutiainen, joka ”esitti aivan toisenlaisia lukuja kuin Sänkiaho ennakoissaan SMP:n yörynomasta vaalivoittoa”¹⁵⁴².

Vaalien äänestysprosentti oli 82.2 % vuoden 1966 vastaavan luvun ollessa 84.9 %. Vaalit olivat ennen kaikkea *nuorten ikäluokkien sekä naisten* läpimurtovaalit, siitä vaalien leima, ”nuorisovaalit”. SMP ja kokoomus olivat vaalien voittajat. SMP:n vaalivoitto, 18 edustajaa eduskuntaan, oli historiallisen suuri. Puolueen puheenjohtaja Veikko Vennamo sai Kuopion vaalipiiristä peräti 14.000 ääntä. Seuraavassa esitetään vaalien tulokset taulukkona.

Taulukko 38. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä edustajanpaikat vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1966 eduskuntavaalit.¹⁵⁴³

Puolue	Äänimäärä 1970	Äänimäärä 1966	Suhteel- linen os. 1970	Edust. paikat 1970	Suhteel- linen os. 1970	Edust. paikat 1966
Kokoomus	457.823	326.928	18.0	37	13.8	26
Kepu	434.150	503.047	17.1	36	21.2	49
RKP	144.436	138.690	5.7	12	5.9	12
Lib.	150.823	153.259	5.9	8	6.5	9
SMP	265.939	24.351	10.5	18	1.0	1
SKDL	420.556	502.635	16.6	36	21.2	41
SDP	594.185	645.330	23.4	52	27.2	55
TPSL	35.453	61.274	1.4	-	2.6	7
SKL	28.547	10.646	1.1	1	0.4	-
Muut	4.111	-	0.2	-	0.2	-
Yhteensä	2.535.782,	2.370.046	100.0	200	100.0	200

Kokoomuksen äänimäärä kasvoi noin 130.000 äänestäjällä, ja suhteellinen osuus äänistä yli neljä prosenttiyksikköä. SDP puolestaan menetti suurin piirtein saman verran äänestäjään sekä suhteellisesta osuudestaan. Myös Keskustapuolue ja SKDL kuuluivat vaalien häviäjiin. TPSL putosi eduskunnasta kokonaan Suomen kristillisen liiton saadessa yhden edustajan. Eduskunnan voimasuhteet muuttuivat jälleen porvarillisten/ei-sosialistien hyväksi luvuin 112 – 88. Eduskuntaan tuli ennätysmäärä uusia kansanedustajia, yhteensä 89.

Sänkiahon mukaan kokoomuksen vaalivoiton keskeisenä syynä oli se, että puolue onnistui saamaan äänestäjensä paremmin liikkeelle näissä kuin vuoden 1966 vaaleissa. Myös Sänkiaho viittaa poliittisiin olosuhteisiin, joihin kuului yhtenä tekijänä kokoomuksen oppositioasema ennen vaaleja. Kokoomus onnistui myös saamaan liikkeelle omien potentiaalisten kannattajiensa lisäksi myös uudet äänestäjät, pääosin naiset ja nuoret ikäluokat.¹⁵⁴⁴

¹⁵⁴² Sorsa 1998, 137

¹⁵⁴³ SVT. Eduskuntavaalit 1970. A:31

¹⁵⁴⁴ Sänkiaho 1972, 208-209

Kokoomuksen vaalivoitto kannattaa viedä myös laajempaan kontekstiin, puolueen äänimäärien kehitykseen kunnallis- ja eduskuntavaaleissa 1960-luvun alusta lähtien, mikä osoittaa kokoomuksen äänimäärän olleen suhteellisen tasainen aina vuoden 1968 kunnallisvaaleihin saakka, mistä alkoi huomattava nousu.¹⁵⁴⁵

kunnallisvaalit 1960:	320.203
eduskuntavaalit 1962:	346.638
kunnallisvaalit 1964:	319.026
eduskuntavaalit 1966:	326.928
kunnallisvaalit 1968:	395.040
eduskuntavaalit 1970:	457.580

Seuraavassa taulukossa esitetään kokoomuksen vaalipiirikohtaiset tulokset eduskuntavaaleissa vuonna 1970 ja vertailuna neljä vuotta aikaisemmin:

Taulukko 39. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä ja suhteellinen osuus vaalipiireissä eduskuntavaaleissa vuosina 1970 ja 1966.¹⁵⁴⁶

Vaalipiiri	Äänimäärä 1970	Äänimäärä 1966	Suhteellinen osuus 1970	Suhteellinen osuus 1966
Helsinki	85.762	52.201	27.8	18.3
Uusimaa	40.181	21.529	16.0	9.7
Turun et.	40.208	26.015	18.9	12.9
Turun pohj.	30.946	25.922	18.1	15.9
Hämeen et.	46.644	32.432	24.9	18.7
Hämeen pohj.	43.724	32.827	26.1	21.9
Kymi	38.046	28.003	19.8	15.3
Mikkeli	15.823	12.118	14.2	10.8
Kuopio	19.565	15.797	14.2	12.2
Pohjois-Karjala	13.565	9.986	13.8	10.8
Keski-Suomi	17.240	12.800	13.1	10.4
Vaasa	36.646	32.420	15.3	14.1
Oulu	19.618	16.907	9.4	8.6
Lappi	9.723	7.971	9.4	8.0
Koko maa	457.582	326.928	18.0	13.8

Taulukon 39 mukaan vuoden 1970 vaaleissa kokoomuksen vahvoja piirejä olivat Hämeen molemmat piirit, Helsinki sekä näiden jälkeen Turun molemmat vaalipiirit. Heikointa kannatus – alle 10 % - oli Pohjois-Suomessa, Oulun ja Lapin piireissä. Tulos noudattelee edellisten vaalien lukuja.

¹⁵⁴⁵ Kansallinen kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1970-71. Kokous 5.5.1971

¹⁵⁴⁶ SVT A 31. Hki 1970

Kokoomuksen suurvoitto keskittyi kuuteen Etelä-Suomen vaalipiiriin, joissa puolueen osuus äänistä nousi muita alueita enemmän, prosentuaaliset nousut olivat seuraavat: Helsinki 9.5, Uusimaa 6.3, Turun eteläinen 6.4, Hämeen eteläinen 6.3, Hämeen pohjoinen 4.2 ja Kymi 4.5. Puolueen keskustoimistossa oli laskettu, että kun toisaalta näissä kaikissa kärsittiin myös huomattavia tappioita vuonna 1966, todelliseksi suurvoittajiksi nousi vain 4 vaalipiiriä, kun tämän korvaaminen lasketaan pois. Nousuprosentit olivat seuraavat: Turun eteläinen 6.4, Helsinki 5.6, Uusimaa 5.3 ja Hämeen eteläinen 4.6.¹⁵⁴⁷

Yksityiskohtana tuloksista ehdokastasolla on syytä tuoda erikseen esiin, että kokoomuksen "remonttimiehet" onnistuivat saamaan äänestäjiä laajemmalla alueella kuin muut, mikä johtui siitä, että heillä oli tukimiehet kaikissa vaalipiirien kunnissa.¹⁵⁴⁸ Vikatmaan henkilökohtainen äänimäärä Varsinais-Suomesta, yli 15.000, olikin harvinaisen suuri.

Kokoomuksen sisäiset tulkinnat vaalivoitosta

Puolueen keskustoimistossa oli keväällä 1970, melko pian vaalien jälkeen, laadittu päivämätön muistio¹⁵⁴⁹, missä analysoitiin vaalien tulosta kokoomuksen kannalta, minkä puolesta nyt äänestettiin ja mitä vastaan. Johtopäätöksenä tarkastelusta oli, että äänestäjät periaatteessa tukevat ja vastustavat samoja asioita kuin kokoomus puolueena. Voitiin siis olettaa, että kokoomuslaisesti ajattelevia henkilöitä on paljon enemmän kuin kokoomuksen äänestäjiä. Toisena johtopäätöksenä oli, että kokoomuksen kokonaiskannatus on kasvussa, koska se on vähiten menettänyt ja saanut eniten lisää kannatusta. Seuraavassa esitetään asetelman muodossa, minkä puolesta ja mitä vastaan näissä vaaleissa tämän muistion mukaan äänestettiin:¹⁵⁵⁰

Minkä puolesta äänestettiin:

- vakauttamispolitiikka
- nykyisen yhteiskuntamuodon säilyttäminen
- puolustusvoimien kohentaminen
- korkeakoulujen hallinnon uudistaminen
- harjoitettu sosiaalipolitiikka

Mitä vastaan äänestettiin:

- tähänastinen maatalouspolitiikka
- sosialistiseen yhteiskuntamuotoon siirtyminen
- yleisradion ja tv:n ohjelmapolitiikka
- harjoitettu työllisyyspolitiikka
- vuosien 1966-70 vasemmistoenemmistöiset hallitukset

Muistion lopussa todettiin, että ihmiset eivät tiedä ajattelevansa kokoomuslaisesti. Luettelossa esitetyt asiat, joita vastaan äänestettiin, noudattelevat vaaleja edeltäneitä yhteiskun-

¹⁵⁴⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1970. Sekalaista.

¹⁵⁴⁸ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009

¹⁵⁴⁹ Lapin kokoomus. Eduskuntavaalit 1962 - 83. Keskustoimistolle merkitty muistio oli PTA:ssa Lapin kokoomuksen mapissa.

¹⁵⁵⁰ Lapin kokoomus. Eduskuntavaalit 1962 - 83.

nallisia teemoja ja virtauksia, luonnollisesti viimeinen kohta, "vuosien 1966 - 70 vasemmistoemmistöiset hallitukset", on kokoomuksen oma arvio asiasta. Ilmeisesti hyvin kokoomuksen äänestäjien tuntoja kuvasi Varsinais-Suomen piirin toiminnanjohtaja vaalianalyysissään: "Kepun Virolainen taisteli tuulimylyjä vastaan korkeakoulupolitiikallaan, tosin siihen sortuivat myös KNL ja Tuhatkunta."¹⁵⁵¹

Puoluejohdon analyysin vaaleista esitti puoluesihteerin Holkeri valtuuston kokouksessa 22.4.1970. Holkeri toi jälleen esille sen, että vaalityö oli aloitettu jo marraskuussa 1968, kunnallisvaalien jälkeen, jolloin kannatustavoite oli 18 %, mikä toteutui hämmästyttävän hyvin vuoden 1970 vaaleissa. Holkerin analyysissä kiinnittää huomiota se, että siinä ei puututtu lainkaan vaaleja edeltäviin yhteiskunnallisiin virtauksiin, pikemmin hän toppuutteli vieläkin liiallista innostusta vaalivoitosta: poliittinen suunnanmuutos ei perustunut äänestysaktiivisuuden laskuun, joka oli vain vähän alle 3 prosenttiyksikköä vuoden 1966 vaaleista. Kannatusta tuli Holkerin mukaan liberaalien suunnalta, "puolue ei pystynyt tarjoamaan omaperäistä vaihtoehtoa, porvarillisessa kentässä ei tarvita tällaista eriseuraisuutta". Keskustapuolue menetti kannatustaan varsinkin SMP:lle, sen sijaan maatalousväestössä nyt äänestettiin kokoomusta "suuremmilla tiloilla". SMP "vetoaa katkeruuteen ja herravihaan". Kommunistien tulos oli "pettymys, saivat yllättävän paljon ääniä, samoin SDP".¹⁵⁵²

Holkerin myönteisiin arvioihin kuului se, että "Helsingissä kokoomuksen nousu oli efektiivisesti suuri, joten siitä tuli kokoomuslaisin piiri, ohitti nyt jo Pohjois-Hämeen". Myös Uudenmaan menestys oli hyvä, efektiivinen nousu jopa suurempaa kuin Helsingissä. Myös ehdokkaat olivat puoluesihteerin mukaan olleet aktiivisia: "Vaalipuheita oli ollut jokaisen asutustilan maitopukin vieressäkin."¹⁵⁵³

Puoluevaltuuston kokouksessa nousi esiin ehkä yllättäen *puoluetukikysymys*. Kokoomusta vaadittiin olemaan johdonmukainen: "Kyllä meidän täytyy määrätietoisesti vastustaa sitä, olemme saaneet suuren ryöpyn ääniä sillä, että olemme puoluetukea vastaan. Olemme vielä ehdottaneet sitä siirrettäväksi sotaveteraaneille, se on tuhoista häränpylly, jos nyt muutamme kantaa." Rihtniemi kommentoi toteamalla, että "olemme vastustaneet puoluetukea, koska se rajoittaa omaa keräystoimintaa".¹⁵⁵⁴

Luonnollisesti eri piirit kävivät läpi vaalien tuloksia omalta kannaltaan. Näissä analyyseissä oli paljon yhteistä, jos kohta myös piirikohtaisia näkökohtia. Kaikissa arvioissa korostettiin kokoomuksen saaneen paljon ääniä uusilta äänestäjiltä, naisilta ja nuorilta sekä muista puolueista lähinnä liberaaleilta ja Keskuspuolueelta, mihin Holkerikin viittasi. Seuraavassa lainataan Karjalan piirin vaalianalyysiä, joka voisi olla yhtä hyvin myös monen muun piirin arvio:

"Syytä tyytyväisyyteen on, mutta toisaalta puutteita oli: nykyistä suunnitelmallisemmalla toiminnalla voitaisiin päästä vielä parempiin tuloksiin, piirin tulokset osoittavat joka tapauksessa, että selvästi eniten ääniä saimme kepulta sekä jossain määrin liberaaleilta ja sosdemoilta, kuitenkin näiden puolueiden asema on tarpeettoman vahva. Naisten panos oli

¹⁵⁵¹ Varsinais-Suomen kokoomus. Poliittista aineistoa 1960-70. Rummut-lehti 2/1970, nimimerkki ML (Mauno Lainema).

¹⁵⁵² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1970. Kokous 22.4.1970.

¹⁵⁵³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1970. Kokous 22.4.1970.

¹⁵⁵⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1970. Kokous 22.4.1970.

vahva, naiset ovat alkaneet äänestää naisia, naisten osastot olivat hyvin toimeliaita ja heidän ehdokkaansa esiintyivät runsaasti. Myös nuorten piirin toiminta saatiin aktivoitua menestyksellisesti ja seurojen yhteistoiminta heidän valitsemansa ehdokkaan taakse sujui hyvin.¹⁵⁵⁵

Kokoomuksen puheenjohtaja Rihtniemi arvioi vaalien tuloksia puolueen ylimääräisessä puoluekokouksessa toukokuussa 1970¹⁵⁵⁶. Rihtniemi totesi, että äänimäärän kasvua on ollut kaikilla alueilla maassa, kaikissa väestöryhmissä. Tärkeä tekijä vaalitulokseen oli se, että "suomalainen äänestäjä ei hyväksy sosialismia". Puheenjohtaja viittasi myös käytyyn arvokeskusteluun: "Voimakkaat hyökkäykset kestäviä arvoja kohtaan saavat kannatusta vain muutamien radikaalipiirien keskuudessa, rakentavalle työlle ei annettu tiedotusvälineissä paljon arvoa." Kokoomuksen tärkein tavoite, porvarillisen enemmistön saavuttaminen eduskuntaan oli saavutettu. SMP:n kova menestys toi myös kokoomukselle haasteita. Erityisen tyytyväinen Rihtniemi oli paikan saamiseen Pohjois-Suomesta: "Kaikkein perusteellisimmin poimittiin marja Lapissa."

Puheensa lopussa Rihtniemi viittasi samaan ongelmaan kuin Holkeri: "Meillä on ollut täällä porvarillisella puolella hajaannus, kokoomus on valmis minä päivänä hyvänsä aloittamaan neuvottelut liberaalien kanssa."

Kokoomuksen menestystekijöitä näissä vaaleissa listasi haastattelussa vaalien aikaan juuri puolue toimistoon tullut Jussi Isotalo seuraavasti: "Vasemmiston valta oli yksi tekijä ja siihen liittynyt kansanrintamahallitus, kokoomus oli lähes yksin oppositiossa, tapahtui poliittikan polarisoituminen, toinen oli Reporadio, ts. Ylen ryhtyminen ääri vasemmiston äänitorveksi, ja kolmas oli Tsekkoslovakian miehitys. Näistä kaikista tuli vitamiiniruiske kokoomukselle."¹⁵⁵⁷

Yleisradion ohjelmapolitiikan merkitystä vaalien tuloksiin arvioitiin vaalien jälkeen myös tieteellisesti Tampereen yliopiston toimesta. Nykypäivä julkaisi tutkimuksen tulokset. Niiden mukaan 76 % äänestäjistä ilmoitti Yleisradion ohjelmapolitiikan vaikuttaneen äänestysmotiiviin. Vastaavasti vain 24 % ilmoitti, että se ei vaikuttanut. Ohjelmia vastaan olleita oli 31 % ja kannattajia vain 8 %.¹⁵⁵⁸ On siis huomattava, että tutkimuksessa kysyttiin nimenomaan äänestämisen "motiivia".

---

¹⁵⁵⁵ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset 1970-1972.

¹⁵⁵⁶ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1970 ylimääräinen puoluekokous Espoossa. Pöytäkirja.

¹⁵⁵⁷ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹⁵⁵⁸ Nykypäivä 8/1971

Kokoomus ja ”punaista nähneen kansan äänet”

Jo vuoden 1970 eduskuntavaalien yhteiskunnallinen ilmapiiri oli kokoomukselle edullinen: yleinen vasemmiston näyttävä esiintulo eri foorumeilla – varsinkin Yleisradiossa, ”Repordiassa” – ei miellyttänyt läheskään kaikkia porvarillisen puolen äänestäjiä. Esimerkiksi radikaalin korkeakoulupolitiikan ”mies ja ääni”- slogan meni pahasti Keskustapuolueen puheenjohtajan, opetusministeri Johannes Virolaisen kontolle, mistä potentiaaliset äänestäjät rankaisivat puoluetta. Kun mukaan tuli vahvasti vielä ”uusi voima”, SMP, oli seurauksena äänikato muihin puolueisiin, myös kokoomukseen. Keskustapuolueen omassakin piirissä on arvioitu, että puolue joutui ”vasemmistoenemmistön jyräämäksi” maatalousasioissa, ja että Keskustapuolueen ”syväidentiteetin” painotuksia ei otettu huomioon kehitysaluepolitiikassa. Yhteiskunnallinen todellisuus ei taipunut puoluejohdon yleispuoluesuuntauksen mukaisesti.¹⁵⁵⁹

Sekä oppositioasema että uusi puoluetuki hyödytti myös kokoomusta – vaikka puolueen rivijäsenet voimakkaasti puoluetukea vastustivatkin. Merkittävä uusi tekijä vaaleissa olivat myös nuoret ikäluokat ja naiset, jotka tulivat ennätyksellisellä voimalla mukaan äänestäjinä. Kokoomuksen nuorehko johtokaksikko Rihtniemi - Holkeri ei ollut tässä tilanteessa ainakaan rasitus puolueelle. Kokoomus sai näissä vaaleissa ääniä ennen kaikkea liberaaleilta ja Keskustapuolueelta, jonkin verran myös sosialidemokraateilta. Myös puolueen omat kannattajat lähtivät nyt vaaliurnille.

Kokoomus oli myös itse aikaisempaa paljon paremmin valmistautunut näihin vaaleihin; ne alkoivat jo vuoden 1968 Virkkus-vaaleista jatkuen sitten kuntavaaleihin. Puolueen menestyksestä tuli lineaarinen nousten nyt aivan uudelle tasolle. Näyttää myös siltä, että kokoomus oli oppinut edellisistä vaaleista: vaalikampanja pitää rakentaa yhteiskunnallista ilmastoa vasten, mennä siihen terävästi mukaan, on nähtävä, mikä on äänestäjille tärkeitä. Tästä esimerkkinä olkoon Hämeen eteläisen piirin arvio vaalien jälkeen: ”Näimme, että kansan keskuudessa vallinnut tyytymättömyys olemassa oleviin oloihin ja kehityksen suuntaan oli luonut tilanteen, jossa oltiin auliita kuuntelemaan kokoomuksen rakentavia vaihtoehtoja.”¹⁵⁶⁰

Kun tarkastellaan vielä tarkemmin kokoomuksen vaalikampanjan sanomia sekä julisteissa että sanomalehdissä, nähdään niiden osuvuus, sanomien kärki oli suunnattu Yleisradioon. Vaalitutkimus on toisaalta osoittanut, että Yleisradion silloisen ohjelmapolitiikan vaikutusta vaalitulokseen liioiteltiin, koska ainakin Keskustapuolueen ja sosialidemokraattien kannattajien menetykset tapahtuivat jo vuoden 1967 elokuuhun mennessä, kun taas Yleisradion ohjelmapolitiikan uusiutuminen tapahtui vasta tämän jälkeen. Tutkija esittää tähän kuitenkin varauksen siten, että ilman yleisradiopolitiikan osuutta Keskustapuolue ja SDP olisivat ehkä saaneet takaisin osan aiemmin menettämistään äänestäjistä.¹⁵⁶¹ Toisen silloin ajankohtaisen teeman, *korkeakoulupolitiikan*, merkitystä kokoomuksen hyvään vaalitulokseen ei ilmeisesti kannata korostaa liiaksi, koska mm. eduskunnassa käyty jarrutuskeskustelu ei ollut yksin kokoomuksen varassa, siihen osallistui myös liberaalien ja ruotsalaisten kansanedustajia.

¹⁵⁵⁹ Kääriäinen 2002, 132-133

¹⁵⁶⁰ Etelä-Hämeen kokoomus. Vaalit 1970.

¹⁵⁶¹ Suhonen 1972, 392-393

Kokoomuksen vaalikampanja puolueen tasolla oli myös hyvin arvioitu: ei tehty rohkeita lupauksia etukäteen, vaan vedottiin kansan tuntoihin, että nyt tarvitaan kokoomuslaista vastuunkantoa ja vaihtoehtoa, jota ei radikaaleilla välttämättä ole. *Vastuun teema* oli myös nostettu kokoomuksen pääteemaksi. Tarrojen teksti ”Kansa näkee jo punaista” ilmensi erittäin hyvin yhteiskunnallista ilmastoa. Vasemmistoradikaalien vallankumouspuheet oli helppo nostaa esiin varoituksena tulevaisuudesta: ”Ajattele itsenäisesti.” Äärimmäinen vasemmisto rinnastettiin vielä kansainväliseen kommunismiin ja Tšekkoslovakian miehitykseen vuonna 1968.¹⁵⁶² Viimeksi mainittu tapahtuma oli ilmeisesti myös tekijä, joka jakoi Suomen kommunistisen puolueen kahtia; syntyivät käsitteet ”enemmistö ja ”vähemmistö” tai ”saarislaiset” ja ”taistolaiset”.

Nuoriso tuli vahvasti mukaan myös kokoomuksen sisällä, Turun puoluekokouksessa. Kaikki heidän vaatimuksensa eivät menneet läpi, mutta heidät noteerattiin aina puheenjohtaja Rihtniemeä myöten. Nuoria ikäluokkia välillä 20 - 29 vuotta oli vaaleissa potentiaalisina äänestäjinä ennätysmäärä, lähes 800.000. Nuorten ehdokkaiden ryhmä oli KNL:n alla organisoitunut erikseen koordinoitujen vaalikampanjoita. Smolander tulkitsee vaalitulosta niin, että ”vasemmistovoimat voittivat myös kokoomuksen sisällä, vaikka muutoin oikeisto voitti vaalit”.¹⁵⁶³

Vaaleissa oli mukana paljon uusia ehdokkaita, myös ns. *julkisehdokkaita*, entisiä nimekkäitä urheilijoita jne. Kokoomuskin oli mukana tässä aallossa. Uudet ehdokkaat eivät läheskään aina nousseet järjestön sisältä, vaan sen ulkopuolelta, mikä aiheutti myös jonkin verran ristiriitoja järjestöväen ja uusien tulokkaiden välillä. Ensiksi mainittu vaati puolueuskollisuutta ja epäili vielä todistusten jälkeenkin sitä, mikä ei ollut omiaan lähentämään mainittuja ryhmiä toisiinsa. Nämä jännitteet ovat säilyneet 2000-luvulle saakka.

Kokoomuksen vaalikampanja hoidettiin nyt hyvin ammattimaisesti, jonka havaitsivat mm. puolueeseen hiljakkoin mukaan tulleet. Pitkäjänteinen vaalistrategia sekä kaikkien ehdokkaiden uudenlainen tuki edesauttoivat myös menestystä. Ehdokkaille lähetettiin suoraan kotiin ohjeita puolueen keskustoimistosta, mitä ei ollut tehty aikaisemmin. Heidät kutsuttiin lisäksi kahteen yhteiseen neuvottelutilaisuuteen, joka nostatti luottavaista mielialaa. Esillä olivat mm. M-tietokeskuksen vaaliennusteet.

Monilla varsinkin uusilla ehdokkailla oli täysin uudentyypinen tapa tehdä vaalityötä siten, että ehdokkaan ympärille kerättiin satoja tai jopa tuhansia – kuten Vikatmaan tapauksessa – *vapaaehtoisia vaalityöntekijöitä*, jotka tekivät vaalistrategian mukaista ns. henkilökohtaista vaalityötä. Nämä menivät suoraan äänestäjien keskuuteen haalimaan kannatusta ehdokkaalleen. Monilla näistä vaalirenkaiden jäsenistä ei ollut minkäänlaista yhteyttä kokoomuspuolueeseen, tärkeintä oli ehdokas ja hänen tukemisensa. Vaalitutkimuksissa onkin jälkepäin havaittu, että juuri 1970-luvulla tällaisen tukiryhmätoiminnan merkitys kasvoi selvästi, edelleen vahvistuen 1980-luvulle tultaessa. Tukiryhmiin alettiin rekrytoida juuri edellä mainittuja sitoutumattomia jäseniä.¹⁵⁶⁴

¹⁵⁶² Esimerkiksi Jussi Isotalo näkee kokoomuksen menestyksen yhtenä syynä juuri Tšekkoslovakian miehityksen vuonna 1968, joka ennen kaikkea vaikutti vasemmiston kannatuksen hupenemiseen. Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹⁵⁶³ Smolander 1994, 30

¹⁵⁶⁴ Pesonen, Sänkiaho & Borg 1993, 296

Tutkimustenkin mukaan näissä vaaleissa löi itsensä läpi ehdokkaiden erittäin voimakas ja laajalla rintamalla tapahtunut *henkilökohtainen vaalimainonta*. Toisaalta yhteismainontaa-kin vielä oli. Verrattuna 1960-luvun alkuun nyt mainostivat kaikki ehdokkaat, ei vain muuttamat kärkiehdokkaat, jotka olivat tätä tehneet jo pitkään. Trendi oli alkanut vuoden 1966 vaaleissa, jossain määrin jo 1950-luvun alusta. Myös vaalimainonnan määrä ylitti selvästi aikaisempien vaalien mainonnan volyymin. Suuresta nuorten ja uusien ehdokkaiden joukosta oli seurauksena eduskunnan jo aikaisemmin mainittu melkoinen uudistuminen. Kun nyt uusia oli 89, oli tämä luku vuoden 1962 vaaleissa 60.¹⁵⁶⁵

Vaalikampanjoiden painopiste oli 1970-luvun alusta lähtien lehtimainonnassa, vaikka se ei syrjäyttänytkaan muita menetelmiä. Yksittäisten ehdokkaiden lehtimainoksille oli ominaista kuvan käyttö sekä vähäinen tekstmäärä. Osa kokoomuksen ehdokkaista – lähinnä vanhempi polvi ja naiset – vetosi edelleen arvoihin, osan taas esittäytyessä oman ammatillisen osaamisalueensa (veroasiantuntemus, yrittäjyys jne.) raameissa. Kolmas ryhmä esitteli itsensä yksinkertaisesti vain tekstillä ”Matti on tehokas ja aikaansaava” jne. Uutta oli näissä vaaleissa myös taustaryhmän vetäminen esiin lehtimainoksiin: ”Me tuemme Arto Lampista vaaleissa.” Paljon puhutut ”remonttimiehet” profiloituivat lehtimainonnassa varovaisesti, vain tällä sanalla.

Puolueen toivomus sen *tunnusten käytöstä* mainonnassa näyttää menneen myös läpi. Ainakaan Aamulehden, Uuden Suomen ja Karjalaisen vaalimainosten joukossa ei ollut yhtään ilman puolueen tunnusta. Kokoomuksen johto oli lopulta saanut ”kasvatettua” väkensä ainakin vaaleissa esiintymisen suhteen.

Televisio ei ollut näissä vaaleissa vielä mukana varsinaisessa vaalimainonnassa, mutta sen vaikutus vaaliohjelmien kautta oli suuri.

Hävinneiden arvion esitti myöhemmin SDP:n osalta mm. Kalevi Sorsa. Hänen mukaansa hallituspuolueet olivat lähteneet vaaleihin toiveikkaana, luottaen ”menestykselliseksi koettuun hallituspolitiikkaan”. Ei ymmärretty täysin, mikä oli rasittanut hallituspuolueiden imagoa vaalitaistelussa. Monet viestintävälineet olivat Sorsan näkemyksen mukaan kampanjoineet hallituksen pyrkimyksiä vastaan. Maassa- ja maahanmuutto loi toivottoman yhteiskunnallisen ilmapiirin.¹⁵⁶⁶ Vuosien 1968 pääministeri Mauno Koivisto puolestaan nostaa esiin yhtenä suurena poliittisena ”vahinkona” Väinö Leskisen puheen sotaveraaneille syksyllä 1969, jolloin hän oli julistanut, että ”marssit Helsinkiin saivat jo kuulua historiaan”.¹⁵⁶⁷

Vaalien tulos merkitsi Rentolan mukaan pysyvää siirtymää oikealle. Rentola jatkaa, että ”70-luvun politiikkaan tuli tiettyä kouristuksenomaisuutta, koska oikeisto paisui, mutta poliittiset rakenteet ja maan asema eivät sallineet realisoida kannatuksen kasvua poliittiseksi vallaksi”.¹⁵⁶⁸

---

¹⁵⁶⁵ Noponen 1972, 290

¹⁵⁶⁶ Sorsa 1998, 135-139

¹⁵⁶⁷ Koivisto M. 1997, 258

¹⁵⁶⁸ Rentola 2005, 102

6.3 "Tammivaalit" – "Demokratian loukkaus on korjattava"

Presidentti Kekkonen oli vuoden 1970 vaalien tuloksesta masentunut. Erityisesti SMP:n menestys aiheutti huolta, ei vähiten siinä mielessä, että Vennamon puolue oli syönyt ennen kaikkea Keskustapuolueen kannatusta.¹⁵⁶⁹ Kaikki Kekkonen taakse vuoden 1968 presidentin vaaleissa ryhmittyneet puolueet menettivät paikkoja eduskunnassa, eniten kuitenkin Keskustapuolue, jonka kannatus putosi noin 70.000 äänellä, ja paikkamäärä eduskunnassa aleni 36:een. Tämä merkitsi sitä, että kokoomuksen eduskuntaryhmä oli nyt suurempi, sen paikkamäärä oli 37. Vuoden 1962 vaaleissa silloinen Maalaisliitto oli saanut eduskuntaan peräti 52 edustajaa, joten pudotus vajaan kymmenen vuoden sisällä oli dramaattinen.

Avatessaan huhtikuussa 1970 valtiopäiviä presidentti toi huolensa julki: "Ei liene liioiteltua sanoa, että tällä kertaa tulee käyttökelpoisten hallitusvaihtoehtojen löytäminen olemaan vaikeaa." Suomen mukaan Kekkonen oli ennen vaaleja sisimmässään toivonut, että voitaisiin jatkaa entisellä hallituspohjalla. Vaalit hävinnyttä Keskustapuolueen puheenjohtajaa Johannes Virolaista Kekkonen oli varoittanut yhteistyöstä kokoomuksen tai SMP:n kanssa.¹⁵⁷⁰

Vaalien voittajiin kuuluneen kokoomuksen puheenjohtaja Rihtniemi sai kuitenkin presidentiltä kaksi eri toimeksiantoa tunnustella mahdollista hallituksen muodostamista. Ensimmäisellä kerralla Rihtniemi yritti kokoomuksen eduskuntaryhmän kannanoton mukaisesti ensin selvittää tulevan hallituksen ohjelmaa ja vasta sen jälkeen hallituspohjaa. Tunnustelua pidettiin kuitenkin toivottomana yrityksenä.¹⁵⁷¹ Toisella kerralla 5.5.1970 Rihtniemen aikeeseen muodostaa lopulta oikeistolainen vähemmistöhallitus Kekkonen reagoi voimakkaasti: "Olette helvetin rohkea mies."¹⁵⁷²

Aikakaudelle oli ominaista, että presidentti Kekkonen oli hallitusratkaisussa otettava huomioon myös Neuvostoliiton johdon mielipide. Mm. lähetystöneuvos Stepanov viestitti Kekkoselle, että "oikeistolta olisi ehdottomasti suljettava pääsy valtaan".¹⁵⁷³

Kokoomuksen ylimääräisessä puoluekokouksessa toukokuun lopussa 1970 Rihtniemi selosti lyhyesti kuulijoille käytyjä hallitusneuvotteluja ja hänen saamaansa tunnustelutehtävää: "Presidentti päätyi lopulta Auran toimitusministeriöön." Myös puoluekokouksen puheenvuorojen pääosa käsitteli kokoomusta ja hallituskysymystä; käytyihin vaaleihin ei enempää enää menty.¹⁵⁷⁴ Suomen mukaan Rihtniemi oli uskonut viimeiseen asti Kekkonen "pitäneen tärkeänä, että kokoomus ei näissä hallitusneuvotteluissa putoa liian aikaisessa vaiheessa kelkasta".¹⁵⁷⁵ Lopputulos oli kuitenkin karvas niellä. Kentän toimijoiden käsityksen mukaan aina jyrkkiä ilmauksia välttävä Rihtniemikin hermostui lopulta saamastaan vähättelevästä

---

¹⁵⁶⁹ Lehtinen 2002, 493

¹⁵⁷⁰ Suomi 1996, 394

¹⁵⁷¹ Laakso 1972, 407

¹⁵⁷² Emt., 398

¹⁵⁷³ Suomi 1996, 402

¹⁵⁷⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1970 ylimääräinen puoluekokous Espoossa. Pöytäkirjat.

¹⁵⁷⁵ Suomi 1996, 398

kohtelusta presidentin taholta ja kuvasi tuntojaan pienessä piirissä: "Perkeleen Kekkonen!"¹⁵⁷⁶

Monien vaiheiden jälkeen presidentti nimitti 14.5 Auran toimitusministeristön. Osoitus hallitusneuvottelujen vaikeudesta oli se, että hallitus nimitettiin vajaalukuisena. Yllättävin nimitys oli ulkoministeriksi nostettu, eduskunnasta pudonnut Väinö Leskinen. Kokoomus oli edustettuna hallituksessa Päiviö Hetemäen kautta, joka oli nimitetty hallitukseen lähinnä STK:n toimitusjohtajan ominaisuudessa.

Kekkonen lähti kuitenkin nopeasti tunnustelemaan uudelleen mahdollisuuksia koota laaja-pohjainen enemmistöhallitus. Varsinkin Keskustapuolueen sisäisten ja vaikeiden keskustelujen sekä äänestysten jälkeen päästiin lopulta heinäkuussa nimittämään neljän puolueen hallitus pääministerinä Keskustapuolueen Ahti Karjalainen, syntyi ns. Karjalaisen II a-hallitus. Ministeristöllä oli takanaan eduskunnassa 142 edustajaa.

Kokoomuksen piirissä tehty hallitusratkaisu koettiin ennen kaikkea *demokratian loukkauksena*, painoa ei pantu sille, mikä olisi ollut niissä olosuhteissa mahdollista. Puolueen kentän tuntoja ilmaistiin mm. omassa järjestölehdessä Nykypäivässä seuraavasti: "Maa sai hallituksen. Hienosti johdetun poliittisen pelin jälkeen kansalaiset saavat todeta kansanrintaman hallitsevan jälleen. Korkein taho voi vain nauraa: voi vaalivoittajia."¹⁵⁷⁷

Nousiainen on todennut tuon ajan parlamentarismien tilanteesta kokoomuksen kannalta, että puolueen pyrkimys päästä hallituspuolueeksi heikensi samalla sen oppositiopolitiikkaa, koska haluttiin voimakkaasti osoittaa yhteistyöhalua. Mentiin niin pitkälle, ettei enää edes valikoitu hallituskumppaneita, vaan oltiin valmiita yhteistyöhön jopa kansandemokraattien kanssa. Myös Nousiainen on havainnut sen, minkä osoittaa tämänkin tutkimuksen aineisto, että hallitukseen kokoomus pyrki nimenomaan kansan avulla vedoten valitsijakuntaan.¹⁵⁷⁸ Nummivuori siteeraa Junnilla-elämäkerrassaan kuvauskohteensa suorasukaisempaa ilmaisu samasta asiasta: "Hallituskelpoisuudesta on tulossa pyhä lehmä, jota ollaan valmiita palvomaan puolueen vanhojen toimintaperiaatteiden kustannuksella."¹⁵⁷⁹ Voidaan sanoa, että tämä "pyhä lehmä" tuli olemaan ihailun kohteena tämän tutkimuksen lopulle, 1980-luvun alkuun saakka, ja vielä siitäkin eteenpäin.

Karjalaisen II a-hallitus kaatui ns. "korppusotaan" ja kommunistien lähtöön hallituksesta keväällä 1971.¹⁵⁸⁰ Sen tilalle muodostettiin ilman kommunisteja Karjalaisen ns. II b-hallitus, joka pystyi luovimaan vaikeassa tilanteessa vain lokakuun lopulle 1971. Hallitus kaatui siihen, että presidentti Kekkonen antama takaraja maataloustuloneuvotteluiden ratkaisuksi meni umpeen, ja presidentin uhkaus hajottaa eduskunta toteutui 29.10.1971.¹⁵⁸¹ Tutkijan arvion mukaan Kekkonen ei tuossa tilanteessa pyrkinyt niinkään eduskunnan kuin

---

¹⁵⁷⁶ Tapio Murron haastattelu 13.10.2009. Ilkka Suominen katsoo jälkeenkään, että Rihtniemen yritys muodostaa vähemmistöhallitus tuossa tilanteessa oli vahva osoitus Rihtniemen idealismista. Ilkka Suominen haastattelu 17.12.2009.

¹⁵⁷⁷ Nykypäivä 7/1970

¹⁵⁷⁸ Nousiainen 2006, 252

¹⁵⁷⁹ Nummivuori 2009, 241

¹⁵⁸⁰ Emt.

¹⁵⁸¹ Presidentin oli hajotettava eduskunta "kahteen kertaan": ensin annettiin hajotus avoimella kirjeellä ja sen jälkeen "käsky", jossa ilmoitettiin hajaantumisaika (Aamulehti 3.11.1971).

Karjalaisen hallituksen hajottamiseen, koska hallituksella ei ollut mitään mahdollisuuksia käytännössä selviytyä sille asetetuista vaatimuksista.¹⁵⁸² Kääriäinen on väitöstitkimuksensa tuonut esiin, että Karjalaisen hallitus kaatui paitsi maatalouspoliittisiin kysymyksiin, myös siihen, että Kekkonen oli "tympäännytynyt Karjalaiseen ja Keskustapuolueen tohtoreiden väliseen kilpailuun". Lisäksi SDP:n nouseva tähti Kalevi Sorsa oli tyytymätön Karjalaisen ja Keskustapuolueen johtoasemaan.¹⁵⁸³ Kekkonen omia muistiinpanoja tutkineen Suomen mukaan Karjalaisen hallituksen sisäiset erimielisyydet olivat niin suuret, ettei presidentti uskonut hallituksen pysyvän koossa kevääseen 1972, jolloin UKK-sopimus oli umpeutumassa. Tällöin olisi jouduttu mahdottomaan tilanteeseen: maa olisi keskellä talous- ja hallituskriisiä.¹⁵⁸⁴

Vaalit määrättiin pidettäväksi 2-3.1.1972. Koska hallitus oli hajonnut, presidentti nimitti väliajaksi virkamieshallituksen, ns. Auran vapaapalokunnan, 29.10.1971. Aura itse pyysi virkavapautta Helsingin kaupunginjohtajan virastaan 15.2.1972 saakka.¹⁵⁸⁵

Ratkaisematta jääneen maataloustulokiistan ohella Karjalaisen hallituksella olisivat olleet edessään myös muut vaikeat tulopoliittiset kysymykset, vaikka hallitus viime kädessä kaatui maatalouskiistaan.¹⁵⁸⁶

Euroopan tuleva turvallisuuskonferenssi sekä kysymys Suomen ja EEC:n välisten kaupallisten suhteiden järjestämisestä olivat keskeisimpiä aikakauden muita ulkopoliittisia asiakokonaisuuksia, jotka tietenkin koskivat läheisesti myös idänsuhteita.¹⁵⁸⁷ Neuvottelut EEC:n kanssa alkoivat virkamiestasolla 13.12.1971. Presidentti Kekkonen pidettiin niistä hyvin ajan tasalla.¹⁵⁸⁸ Mainittu prosessi oli erittäin tärkeä tausta myöhemmälle ns. poikkeuslakikysymykselle, jota tässä tutkimuksessa tarkastellaan omana lukuna.

Kokoomuksen puoluevaltuustossa joulukuussa 1971 puheenjohtaja Holkeri ilmoitti valtuutetuille, että hallituksen kaatuminen ei ollut mikään yllätys: "Tammivaalit eivät tule meille kokoomuslaisille yllätyksenä, päinvastoin olemme valmistautuneet ennenaikaisiin vaaleihin jo pidemmän aikaa." Puheenjohtaja suuntasi puheessaan jo kuukauden päässä oleviin vaaleihin: "Vaalit voittaa se puolue, joka saa parhaiten liikkeelle oman järjestöväkensä ja kannattajakuntaa osallistumaan vaaleihin. Taustalla on Karjalaisen II b- hallituksen kaatuminen, joka ei ollut viime kädessä maatalouskysymys." Holkeri toi esiin myös yleisen, puoluejohdossa vallinneen pelon siitä, että vaaleissa tultaisiin käyttämään ulkopoliittikan lyömäasetta kokoomusta vastaan: "Ulkopoliittikkaa ei saa käyttää puolueiden välisenä aseena, kokoomus on Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittisen linjan takana." Esiin nousi luonnollisesti myös kysymys tulevasta maan hallituksesta ja demokratian toteutumisesta kokoomuksen näkökulmasta: "Edessä olevien vaalien tärkein kysymys on edellytysten luominen suoma-

---

¹⁵⁸² Riepula 1972, 74-75

¹⁵⁸³ Kääriäinen 2002, 172; Jussi Isotalo muistaa tilanteen samoin: "Sorsa järjesti vaalit Kekkonen kanssa". Haastattelu 17.12.2009.

¹⁵⁸⁴ Suomi 1996, 576-577

¹⁵⁸⁵ Pesonen 1972, 448

¹⁵⁸⁶ Riepula emt.

¹⁵⁸⁷ Kesäkuussa 1970 EEC:n ministerineuvosto päätti neuvotteluasenteestaan niihin EFTA-maihin, jotka olivat ilmaisseet neuvotteluhaluksensa, vaikka eivät tavoitelleetkaan EEC:n jäsenyyttä.

¹⁵⁸⁸ Suomi 1998, 34

laisen kansanvallan toteuttamiselle, on tärkeää päästä pois umpikujasta.”¹⁵⁸⁹ Umpikujalla puheenjohtaja tarkoitti mitä ilmeisimmin sitä, että kokoomuksen pitäisi päästä lopulta hallituskelpoiseksi puolueeksi.

Hallituspuolueista ennen kaikkea SDP oli parhaiten valmistautunut vaaleihin, koska se oli osannut odottaa niitä. Puoluesihteri Sorsa oli ollut yhteydessä Kekkoseen, joka Isohookana-Asunmaan mukaan kyllästyneenä Keskuspuolueeseen kuunteli ensiksi mainitun toiveita. SDP:llä oli nyt myös ammattiyhdistysliikkeen voimakas tuki takanaan. Keskeinen vaaliteema oli *maatalous*. Puolueen pää-äänenkannattaja julisti, että juuri SDP on se puolue, joka puolustaa palkansaajien ja vähäväkisten etuja.¹⁵⁹⁰ Sorsa tunnustaa itse muistelmissaan, että kun hallitus kaatui, ”olivat kaikessa hiljaisuudessa tehdyt SDP:n vaalivalmistelut oikeastaan jo hyvällä mallilla, kiirettä silti piti”.¹⁵⁹¹

Keskustapuolue puolestaan ajautui maatalousvaaleihin vasten tahtoaan, oli pelättävissä, ettei puolue tulisi vielääkään saavuttamaan kaupungeissa suurta kannatusta, mutta voisi ehkä säilyttää asemansa maaseudulla. Keskustan puoluehallitus päättikin mennä vaaleihin ”maatalousväestön oikeuksien puolesta sekä kaikkien muiden maamme taloudellisesta osattomiksi jääneiden puolesta”. Myös eduskuntaryhmä totesi julkilausumassaan marraskuun alussa 1971, että ”Keskustapuolue jatkaa taistelua itsenäisen talonpojan aseman turvaamiseksi”. Vaalisihtereille lähetetyssä kirjeessä kehoitettiin myös ”käymään vastaiskuun SMP:tä kohti siten, että SMP:n valheet on ilmoitettava piiritoimistolle”.¹⁵⁹² Isohookana-Asunmaan mukaan vaalityö oli kuitenkin ajastaan jäljessä eikä tavoittanut muita kuin keskustan perinteisen järjestöväen.¹⁵⁹³

Vaalien alla professori Veli Merikoski ja kansliapäällikkö Kai Korte kävivät lehdistössä keskustelua siitä, oliko uusi ehdokkaiden asettamismenettely lainmukainen vai ei. Merikoski ehdotti jopa vaalien siirtämistä asian selvittämiseksi, kunnes oikeusministeri Lång puhalsi pelin poikki: ehdokkaiden asettaminen on tapahtunut täysin lain mukaan.¹⁵⁹⁴

Kokoomuksen vaalitaistelu

Vaalitaistelun suunnittelun lähtökohta oli se, että eduskunnan hajotuksen jälkeen kaikkien puolueiden oli hoidettava *ehdokasasettelunsa kahdessa viikossa*, sillä vaaliasiakirjat tuli toimittaa vaalipiirien keskusvaalilautakunnille viimeistään 12.11.1971. Jo joulukuun 13. päivänä alkoi ennakköäänestys.¹⁵⁹⁵ Myös kokoomuksella oli kiire saada ehdokkaat asetettua ja vaalitaistelu käyntiin.

Kun eduskunta oli hajotettu presidentin määräyksellä 29.10, kokoontui kokoomuksen puoluehallitus kaksi päivää myöhemmin, 31.10.1971 käsittelemään tulevia vaaleja, joihin oli

¹⁵⁸⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1971. Kokous 13.12.1971.

¹⁵⁹⁰ Isohookana-Asunmaa 2006, 298

¹⁵⁹¹ Sorsa 1998, 220; Sorsa on muistelmissaan antanut näille vaaleille otsikon ”Thana vaalitaistelu”, mikä kuvaa tilannetta SDP:n kannalta. Emt., 220.

¹⁵⁹² Isohookana-Asunmaa 2006, 298-299

¹⁵⁹³ Emt., 300

¹⁵⁹⁴ Esimerkiksi Uusi Suomi 14.11: ”Professori Merikosken mukaan vaalivalmistelut olisi pysäytettävä”.

¹⁵⁹⁵ Pesonen 1972, 436

aikaa vain kaksi kuukautta. Viimeksi mainittuna päivänä puoluehallitus piti kaksi kokousta, ensimmäisen jo aamulla ja toisen klo 16. Aamuisten kokouksen pöytäkirja on tältä osin lyhyt, eikä liitteitä ole. Tehdyn päätöksen mukaan puoluehallitus velvoitti työvaliokuntansa "toimimaan vaaleista vastaavana johtoelimenä". Samalla vahvistettiin vaalien budjetiksi 700.000 mk (noin 780.000 euroa).¹⁵⁹⁶ Iltapäivällä pidetyssä kokouksessa otettiin kantaa valtakunnallisiin vaaliliittoihin niin, että kokoomus ei tässä vaiheessa anna suosituksia vaaliliittojen solmimisesta piireille, mutta lopullinen ratkaisu asiassa tehdään myöhemmin. Puoluehallituksen mukaan kokoomus on kuitenkin valmis keskustelemaan asiasta, "jos siihen otetaan yhteyttä".¹⁵⁹⁷

Puolueen vaalistrategian linjaukset tehtiin aluksi keskustoimistossa, ja linjaukset kirjattiin muistioksi 16.11.1971¹⁵⁹⁸. Muistiossa palautettiin jälleen aluksi mieliin edellisten vaalien seurauksena syntynyt tilanne. Analyysin mukaan kokoomuksen vaalitaistelun keskeinen lähtökohta ja sisältö "on se demokratian vääristymä, joka viime vaalien jälkeen syntyi". Muistion mukaan juuri tätä näkökohtaa tulisi "kaikissa esiintymisissä painottaa". Omaksutun strategian mukaan nytkin oli syytä vedota kansaan: "Kuka määrää politiikan perussuunnan, kansa vai johtajat." *Hallitusratkaisu oli ollut "väkivaltainen"*, joten nyt – edellisten vaalien hyvien kokemusten mukaan – "on kysyttävä neuvoa kansalta, ja *"kansaa vastaa kokoomus"*. Kokoomuksessa uskottiin, että entisillä tunnuksilla saataisiin tulevissa vaaleissa yhtä hyvä tulos. Vaalien teemaksi oli muistiossa valittu "VAPAAUS ON VÄKEVÄ VOIMA". Sen mukaan "kansalaisten on tehtävä ratkaisunsa itsenäisesti", kyse on siitä, että "lakeja ja sopimuksia noudatetaan".¹⁵⁹⁹ Tällä haluttiin viitata mm. edellä mainittuun UKK-sopimukseen.

Muistioon sisältyy myös heinäkuussa 1971 tehty mielipidemittaus puolueiden kannatukselta, sen mukaan kokoomuksen tilanne näytti vielä hyvältä, suunta oli edelleen ylöspäin – pienen notkahduksen jälkeen - neljän prosenttiyksikön verran

	Vaalit 1970	Lokakuu 1970	Heinäkuu 1971
SKDL	16.6	15.3	16.4
TPSL	1.4	2.7	1.8
SDP	23.4	24.4	24.6
SMP	10.5	10.2	8.5
KEPU	17.1	16.3	15.8
SKL	1.4	2.0	4.0
LKP	5.9	6.3	6.1
RKP	5.7	6.0	4.4
KOK	18.0	16.8	18.4

Johtopäätös mielipidemittauksen tuloksista oli, että "Hallituksen politiikka on erittäin vasemmistolaisista, osavastuun tästä kantavat ei-porvarilliset puolueet, jotka ovat olleet hallituksessa, joka ei ole halunnut kehittää yhteiskuntaa porvarillisten tunnusten mukaan".

¹⁵⁹⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1970-71. Kokoukset 31.10.1971.

¹⁵⁹⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1970-71. Kokoukset 31.10.1971.

¹⁵⁹⁸ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1972. Muistio "Poliittinen perusasetelma vaalien kynnyksellä".

¹⁵⁹⁹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1972. Muistio "Poliittinen perusasetelma vaalien kynnyksellä".

Myös tästä muotoilusta näkyy kokoomuksen johdon voimakas tyytymättömyys tehtyyn hallitusratkaisuun, joka ei ollut puolueen mielestä kansan ja sen "porvarillisen enemmistön" tahdon mukaista.¹⁶⁰⁰

Huolimatta heinäkuun mielipidemittauksen lupaavista tuloksista oli kokoomuksen puoluekokouksessa ollut huolestuneisuutta kannatuksesta huhtikuussa 1971: puheenvuoroissa kysyttiin, miksi kannatus oli laskenut kaksi prosenttiyksikköä edellisistä vaaleista. Arvio oli, että kokoomuksen kuva oli hämärtyneet äänestäjien silmissä. Syntipukki oli eduskuntaryhmä, jonka toimenpiteet olivat olleet "puolinaisia, puhetta paljon, ei muuta, oppositiopuolueen rooli ei sovi kokoomukselle". Puheenvuoroissa nostettiin esiin vanha teema, puutteellinen porvarillisten puolueiden yhteistyö.¹⁶⁰¹

Tulevien vaalien keskeisen strategian nojautuminen edellisten vaalien jälkitilanteeseen tulee hyvin esiin muistion kohdasta, missä todettiin, että "Nyt on vaaleissa esiinnyttävä yhtenäisenä ja *painotettava samoja asioita*". Tähän liittyi ohje, minkä mukaan "vastaajien mielialaista ei pidä mennä liian helposti puhumaan, vaan perussäännön mukaan vastustajat vaietaan kuoliaaksi, jos joskus joudutaan puhumaan, on teema käännettävä meidän teemaksemme".¹⁶⁰²

Kokoomuksen vaalimateriaalin teemat liittyivät edellä kuvattuun kokonaisteemaan, siihen, *miten demokratiaa ja kansan ääntä on loukattu*, kun kokoomusta ei kelpuutettu hallitukseen. Muita vaihtoja vaaliteemoiksi ei edes pohdittu, ja puolueessa arvioitiin, että äänestäjät olisivat samaa mieltä kokoomuksen kanssa menneestä hallitusratkaisusta. Vaaliaineistossa oli mm. seuraavia julkaisuja¹⁶⁰³:

-yleisesite (8 sivua) "VAPAAUS ON VÄKEVÄ VOIMA", jossa oli mm. seuraavia otsikoita sivuilla: Kansa kysyy – kuka vastaa, onko meillä selvää demokratiaa? Onko laki kaikille sama? Noudatetaanko koettua parlamentaarista käytäntöä maata hallittaessa? Miksi eduskuntaa vähätellään? Miksi sosialidemokraatit luopuvat periaatteistaan? Miksi kepu ja liberaalit ovat loitonneet äänestäjiensä tahdosta? Miksi hallituspuolueet jatkuvasti kiristävät verotusta?

-ehdokkaille tarkoitettu julkaisu: politiikan käsikirja vuodelle 1971 (julkaisija kk:n keskus-toimisto, 100 sivua)

-joulukortit

-yleisesite: "JA TAAS KANSA VASTAA KOKOOMUS"

-muistiot eri yhteiskuntapolitiikan alueilta ehdokkaiden käyttöön: opetus, päivähoito, ulkopoliitikka jne.

-Nyky päivä-lehti ilmestyi poikkeuksellisesti vielä kolme kertaa ennen vaaleja

---

¹⁶⁰⁰ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1972. Muistio "Poliittinen perusasetelma vaalien kynnyksellä".

¹⁶⁰¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1971 puoluekokous Lahdessa. Pöytäkirja.

¹⁶⁰² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1972. Muistio "Poliittinen perusasetelma vaalien kynnyksellä".

¹⁶⁰³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1972.

Vaalimainonta aloitettiin heti sanomalehdissä, julisteet menivät jakeluun joulukuun alussa. Jokaisessa piirissä tuli järjestää "Kokoomuspäivä" aikavälillä 14.11 - 12.12.1971.

Kuva 17: Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1972 eduskuntavaaleista. Puolue pyrki vetoamaan suoraan kansaan jäätyään 1970 hallitusratkaisussa ulkopuolelle. PTA.

Luonnollisesti tuore puoluesihteri Tavastila antoi ohjeita jälleen piireille ja ehdokkaille vaaleihin. Marraskuussa kirjeitä lähti kentälle lähes päivittäin 29.10 alkaen, siis välittömästi eduskunnan hajotuspäätöksen jälkeen. Sen jälkeen kirjeitä lähti 4.11, 9.11, 11.11, 15.11

jne. Merkille pantavaa on, että puoluetöimistossa oli jo ennakoitu eduskunnan mahdollinen hajotus, sillä 28.10 – päivää ennen päätöstä – lähetti Tavastila tiedotteen piireille, minkä mukaan ”Tämän hetkinen poliittinen tilanne saattaa johtaa hallituksen kaatumiseen ja sitä tietä eduskunnan hajottamiseen, eduskuntavaalit toimitettaisiin su-ma 2-3.1.1972, vaaliliit-toja ei saa tehdä missään vaalipiirissä muiden puolueiden kesken ilman puoluejohdon suostumusta”. Keskustoimisto halusi pitää vaalien johdon alusta alkaen hallussaan.¹⁶⁰⁴

Ehdokkaiden hakuun ei nyt ollut paljon aikaa, joten 29.10 ohjeessa kehoitettiin vaalikam-panjan lyhyiden vuoksi käyttämään *jo tunnettuja nimiä*, mm. kaikki kansanedustajat oli saatava ehdokkaiksi. Tärkeimmiksi kilpailijoiksi äänestäjistä oli nytkin arvioitu keskusta ja liberaalit: oli valittava ”erityisesti ne toimenpiteet, jotka tarvitaan kilpailtaessa äänistä libe-raalien ja eräin paikoin kepun kanssa”. Yleisesti puolueen johdossa pidettiin maan poliittis-ta tilannetta ”kriisinomaisena”.

Puoluetöimisto piti tiukasti kiinni jo omaksutusta tavasta *ohjata ja kouluttaa ehdokkaita* sekä siitä, että kaikkien ehdokkaiden tuli vaalimainoksissa ja julisteissa käyttää joko puolue-en nimeä ”Kansallinen Kokoomus” tai sitten pelkkä ”Kokoomus”. Sekä kohderyhmien ta-voittamisesta että vaalivalistuksen keinoista oli hyvin yksityiskohtaisesti opastettu, vaaliorg-anisaatiot nähtiin myös puolueen rekrytointikeinoina: ”Kokoomuksen kannalta organisaa-tion luominen on tärkeää, sen kautta pystytään kanavoimaan työhön haluavat voimat puolueen hyödylliseen käyttöön, saadaan uusia voimia puolueen piiriin, vaaliorganisaatiot tar-joavat todellisia poliittisesti toimivia kanavia.” Myös vaalimainonnasta oli tarkat ohjeet, nii-den mukaan lehtimainonta oli vain ”välttämätön paha”. Jokaista vastaanottajaa kohti piti lähettää kolme kirjettä. Massamainonta oli ”sovitettava vastaanottajan tasolle, ei pitkiä tekstejä eikä kuluneita fraaseja”. Mainonta oli rauhoitettava joulurauhan julistuksesta ta-paninpäivän iltaan. Henkilökohtaisen lähestymisen keinoksi ehdotettiin ”puhelinpropagan-daa”.¹⁶⁰⁵ Ehdotus oli uusi tapa lähestyä potentiaalisia äänestäjiä.

Kokoomuksen johto organisoii vielä vähän ennen vaaleja, vuoden 1971 lopussa, ns. ”LOP-PURYNNÄKÖN”, jonka johdanto noudatteli samoja linjoja kuin kampanjakauden alussa, vedottiin jälleen ”demokratian noudattamiseen”, kysyttiin, ”kenellä on valta ja vapaus määrätä maan perussuunta”. Käytännössä loppurynnäkö huipentui ”*puhelinpäivään*” 30.12, jolloin oli tv:n suuri vaalikeskustelu. Ohjeen mukaan ”suullinen valistustyö on tärke-ämpi kuin kirjallinen valistus”. Kampanjan tavoite oli konkreettinen, piti hankkia kokoo-mukselle lisää 67.000 ääntä, mikä oli toisin ilmaistuna ”yksi uusi äänestäjä jokaista puolue-en jäsentä kohti”. Kohderyhmät olivat tuttuja: ”kepun aikaisemmat kannattajat, liberaali-en kannattajat, sosdemien oikea siipi, nuoret ja vanhat äänestäjät, syrjäkylien ihmiset ja edellisten vaalien nukkuvat”. Osoitus henkilökohtaisen vaalityön korostamisesta vietiin käy-tännön tasolle puhelinsoittojen lisäksi ”kotikäynnillä, ns. canvassing-toiminnalla”.¹⁶⁰⁶

Puoluetöimistossa laaditun yksittäisen ehdokkaan vaalimainoksen pohjatekstissä korostet-tiin voimakkaasti yksilön oikeuksia sekä tehtyä demokratian loukkausta.

¹⁶⁰⁴ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1972.

¹⁶⁰⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1972.

¹⁶⁰⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1972. Radio- ja tv, tiedotussuunnitelma ym. ”Canvassing- toiminnalla” tarkoitetaan äänten keräämistä menemällä potentiaalisten äänestäjien kotiin.

Pesonen on tutkimuksessaan tammivaaleista päätenyt siihen, että puolueiden vaalikampanjan "perusprofiili" oli vaaleissa "väritön ja rutiinimainen". Pesosen mukaan puolueet tyytyivät vain hoitamaan vaalityön pakolliset kuviot innostumatta keksimään uutuuksia kampanjoihin. Yhtenä syynä tutkija pitää äänestäjien keskuudessa vallinnutta hämmennystä vaalien tarpeellisuudesta ja tarkoituksesta. Eräänä punaisena lankana oli tosin kuluttajien ja tuottajien välinen ristiriita, mutta se ei kuitenkaan sytyttänyt äänestäjiä. Pesonen toteaa, että kokoomuksella "ei ollut mitään selkeää vaaliohjelmaa eikä vaatimusluetteloa". Vain SDP ja Keskustapuolue pystyivät luomaan itselleen erityisen vaaliprofiilin. SDP oli myös nopea toimissaan: jo viikko eduskunnan hajotuksen jälkeen puolue pani toimeen ensimmäisen ja ilmeisesti vaalitulokseenkin vaikuttaneen propagandaiskansa käyttäen suuria ja pelkistettyjä sanomalehti-ilmoituksia.¹⁶⁰⁷ Kääriäisen mukaan Keskustapuolue taas lähti vaaleihin "taisteluhuudolla maatalousväestön oikeuksien puolesta". Asetelma arvioitiin etukäteen puolueelle mahdollisimman edulliseksi. Tarkoitus oli ottaa "revanssi vuoden 1970 vaaleista kirkastamalla talonpojan kunnia".¹⁶⁰⁸

Pesosen arvioon kokoomuksen vaalikampanjasta voidaan yhtyä siltä osin, että varsinaista vaaliohjelmaa ei ollut, mutta sen sijaan vaaliaineiston mukaan puolueella oli hyvinkin selvä ja vahva sanoma: *demokratian loukkaus* edellisten vaalien jälkeen hallitusratkaisussa. Tämä loukkaus oli tulevissa vaaleissa korjattava, "kansan oli otettava valta käsiinsä" sitä loukanneilta puolueilta ja tasavallan presidentiltä.

Myös puoluevaltuuston 13.12.1971 antamassa julkilausumassa korostettiin edelleen kokoomuksen vaaliteemaa, demokratian toteuttamisen välttämättömyyttä: "Tammivaaleissa on luotava edellytykset demokratian toteutumiselle, politiikan peruslinja on määrättävä äänestäjien vaaleissa ilmaisemien suuntaviivojen mukaan, hallituspolitiikan on nojauduttava eduskunnan toimintakykyiseen enemmistöön, keskeinen tavoite vaalien jälkeen on vakaan talouden turvaaminen sekä inflaation pysäyttäminen."¹⁶⁰⁹

Puoluetoimisto lähetti piireille vielä ennen vuoden vaihdetta piireille tiedoksi M-tietokeskuksen tekemän mielipidemittauksen marraskuulta, joka näytti vielä tässä vaiheessa kokoomuksen kannalta hyvältä, puolueen kannatus oli edelleen nousussa, nyt lähestyttiin jo 19 %:n kannatusrajaa.¹⁶¹⁰

---

¹⁶⁰⁷ Pesonen 1972, 436-438

¹⁶⁰⁸ Kääriäinen 2002, 173

¹⁶⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1971. Kokous 13.12.1971.

¹⁶¹⁰ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1972. Vaalimainonta.

Kokoomus	18.7
RKP	5.5
LKP	6.3
SKL	2.1
Kepu	15.7
SMP	8.9

Porvarilliset puolueet yhteensä 57.2

SDP	24.2
TPSL	1.9
SKDL	16.7

Sosialistiset puolueet yhteensä 42.8 (vrt. 1970: 41.4)

Piirien vaalitaistelu

Koska eduskunnan hajotus ja määräys uusista vaaleista tuli kokoomuksellekin ainakin jonkinasteisena yllätyksenä, ja aikaa vaalikampanjoinnille oli vain kaksi kuukautta, ei piireissä ehditty juuri paneutua vaalitaistelun muotoihin. Kaikissa piireissä jo menossa olleet kunnallisvaalivalmistelut jouduttiin keskeyttämään. Käytännössä piirit reagoivat vain keskustuomiston ohjeisiin ja pyrkivät toimimaan niiden mukaan, suurin työ oli saada koottua ehdokkaat ja vaaliliitot. Kokoomuksen piireissä järjestettiin ehdokkaista lain mukainen jäsenäänestys. Useimmissa tapauksissa tämä tapahtui marraskuun alussa kunkin piirin ylimääräisessä kokouksessa. Ehdokasluettelot olivat varsin samannäköisiä kuin vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Lähes kaikki vuoden 1970 vaaleissa valitut kansanedustajat asettuivat ehdokkaaksi kokoomuksen johdon toivomuksen mukaisesti. Liberaalisen kansanpuolueen kanssa oli käyty vaaliliittoneuvotteluja ilman tuloksia, joten vaaleihin mentiin kokoomuksen omilla vaaliliitoilla.¹⁶¹¹

Tavanmukaiset vaalikampanjamuodot otettiin kuitenkin käyttöön. Piirit organisoivat koulutusta ja vaalililaisuuksia ehdokkaille sekä huolehtivat vaalimateriaalien toimittamisesta ja vaali-ilmoittelusta. Monissa piireissä urakkaa helpotti piiritoimistoihin saatu lisätyövoima. Suuri merkitys vanhoille ehdokkaille oli se, että käytössä oli vielä edellisissä vaaleissa luotu vaaliorganisaatio, joka piti vain koota uudelleen ja huoltaa.¹⁶¹²

Kuntun arvion mukaan hajotusvaalien yleismainonta oli suhteellisen hillittyä, kun taas yksittäisten ehdokkaiden lehtimainonta oli hyvinkin kirjavaa. Monet ehdokkaat näkyivät, mutta sanottavaa oli vähän. Kokoomuksessa niin tärkeällä sijalla aina ollut henkilökohtainen vaalityö jäi nyt ajan puutteen vuoksi vähälle.¹⁶¹³ Lyhyt kampanjointiaika vaaleissa vaikutti siihen, että näissä vaaleissa vain muutamilla ehdokkailla oli mahdollisuus koota erityinen

¹⁶¹¹ Ks. esim. Korjus – Halla 1980, 124-125

¹⁶¹² Kunttu 2001, 32-33

¹⁶¹³ Emt., 34

tukiryhmä avukseen.¹⁶¹⁴ Yksi heistä oli seuraavassa esiteltävä Pohjois-Hämeen Matti Hokkanen.

"Täyte-ehdokas" Matti Hokkasen vaalikampanja

Esimerkkinä yhden ehdokkaan kampanjasta käytetään näissä vaaleissa Pohjois-Hämeen kokoomuksen uuden ehdokkaan Matti Hokkasen kampanjaa. Aineiston perusta on Hokkasen suullisessa haastattelussa sekä veteraanikansanedustajien muistitietoprojektin tietokannassa. Viimeksimainitun aineiston mukaan kampanjoinnin lähtökohta 1970-luvulla oli "virallisen ulkopoliitikan raameissa". Myös aatteellisuudella oli vielä tuolloin merkitystä.¹⁶¹⁵

Kansanedustajaksi pyrkivä ei kovin paljon opastusta saanut, vain joitakin vihjeitä kokeneilta edustajilta. Keskeisin "evästyks" oli, että pidä periaatteesi, ja toimi sen mukaan". Ehdokkaalle oli täysi yllätys, että vielä 1970-luvun alussa Tampereen seudulla kansalais sodan haavat olivat osin avoinna.¹⁶¹⁶

Hokkasen kampanjassa oli samoja piirteitä kuin edellisissä vaaleissa Juha Vikatmaalla ja Ilkka Suomisella, ennen kaikkea *laajan tukioorganisaation käyttö*. Kauppakamarin toimitusjohtajana hän sai suhteellisen helposti taakseen vaalipiirin teollisuuden ja muun elinkeinoelämän edustajien tuen, ja mikä tärkeintä, myös rahoituksen vaalikampanjaan. Hokkasen taustaksi ja tueksi perustettu vaaliorganisaatio oli ns. MH-klubi, jonka ydinjoukon, "apostolit", muodostivat 12 tukihenkilöä. Näiden lisäksi organisaatiossa oli mukana useita satoja tukihenkilöitä. Klubi keräsi vaalirahat, josta sitten vaalien kulut maksettiin, omaa rahoitusta ei ehdokas tarvinnut.¹⁶¹⁷

Osoituksena siitä, että lähdettiin tosissaan liikkeelle, hankittiin ydinjoukkoon mukaan mm. viestinnän ammattilainen. "Tehtiin projekti, johon kaikki sitoutuivat, sekä MH-klubi että teollisuus". Huomattavaa on, että klubilla ei ollut yhteyksiä Tampereen kansallisseuraan muodollisuuksia enempää, ehdokas tuli suoraan elinkeinoelämästä, "tehtiin oma juttu". Jälkeenpäin Hokkanen korosti saaneensa "valtakirjan kansalta, ei puolueelta". Hokkasen ehdokkuus ei ollut kuitenkaan Pohjois-Hämeen kokoomuksessa läpihuutojuttu, "teollisuuspiirit prässäsivät ehdokkuuteni läpi". Piiristä mm. varmistettiin, että ehdokkaalla oli riittävän "kokoomuslainen koti".¹⁶¹⁸ Myös kokoomuksessa oli 1970-luvulle tullessa puolueuskollisuuden vaatimus mennyt läpi johtotasolla, mutta tätä eivät kaikki kansanedustajat eivätkä rivijäsenet hyväksyneet. Hokkanen toteaa puolueen järjestöväen toimenpiteistä, että "tämä menettelytapa ei ollut omiaan lähentämään minua järjestöorganisaatioon".¹⁶¹⁹

Kun verrataan Matti Hokkasen asemaa kokoomuksen puolueorganisaation ulkopuolelta tulleena ehdokkaana yleiseen käytäntöön tältä osin, voidaan todeta, että ainakin vuoden 1966 eduskuntavaaleissa läpimenneistä kokoomuksen, liberaalien ja RKP:n ehdokkaista

¹⁶¹⁴ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹⁶¹⁵ Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektin aineisto. Matti Hokkasen haastattelu 7.5.1998.

¹⁶¹⁶ Sama

¹⁶¹⁷ Matti Hokkasen haastattelu 25.11.2009.

¹⁶¹⁸ Sama; Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektin aineisto. Matti Hokkasen haastattelu 7.5.1998.

¹⁶¹⁹ Sama

selvästi yli puolet oli toiminut ennen ehdokkuutta jollakin tasolla puolueen luottamustehtävässä.¹⁶²⁰ Tässä valossa Hokkanen edusti siis vähemmistöä.

Vikatmaan kampanjaan verrattuna Hokkasen vaalityössä oli kuitenkin yksi suuri ero: ”Mun kampanja ei ollut niin radikaali kuin Juhalla,” kertoo ehdokas itse jälkepäin, ”Edustin arvoja, jotka toin vahvasti esille: vapaa isänmaa, toisten kunnioittaminen, työn tekemisen ja ahkeruuden sekä säästäväisyyden arvostaminen sekä kansakunnan edun asettaminen yksilön edun edelle”.¹⁶²¹ Hokkasen vaalimainoksissa Aamulehdessä korostettiin ehdokkaan nuoruutta sekä kykyä saada aikaan tuloksia: ”Matti saa paljon aikaan. Matti on rehellinen suomalainen.” Vaalien alla oli muutama mainos, joissa oli kolmen kannattajan nimi alla tyyliin: ”Me äänestämme Matti Hokkasta.”¹⁶²² Menetelmä oli uusi, jota ei muilla ehdokkailla Pohjois-Hämeessä ollut.

Vaalikampanjan maksaja, maakunnan teollisuus, oli suurpiirteinen lahjoittaja, tuki annettiin rahana, ja ehdokas sai itse päättää, miten sen käyttää. Yksittäiset lahjoitukset vaihtelivat muutamasta tuhannesta silloisesta markasta 10.000 markkaan asti. Koko vaalikampanja maksoi noin 30.000 mk.¹⁶²³

Verrattaessa Matti Hokkasen vaalikampanjan kustannuksia tamperelaisten ehdokkaiden kustannuksiin vuoden 1972 kunnallisvaaleissa, voi todeta, että kalleimmat kampanjat kuntavaaleissa maksoivat noin 20.000 mk. Kokoomuksen valtuustoehdokas käytti rahaa vaalikampanjaan keskimäärin kuitenkin vain vähän yli 2.000 mk.¹⁶²⁴

Varsinais-Suomen ehdokkaan, ”remonttimies” Ilkka Kanervan vaalikampanja

Juha Vikatmaan tukija vuoden 1970 vaaleissa, Ilkka Kanerva, oli itse ehdokkaana seuraavissa, vuoden 1972 tammivaaleissa. Kanervan oman muistin mukaan hänet veti mukaan ehdokkaaksi Vikatmaa, jonka kanssa perustettiin yhteinen vaalitoimisto. Kanerva omaksui saman kampanjakonseptin kuin Vikatmaa, runko rakentui vapaaehtoisen tukiryhmän ympärille. Kanervan tapauksessa tämä ei ollut vaikeaa, koska hänen asemansa KNL:n puheenjohtajana merkitsi jo luontaisesti laajaa verkostoa.¹⁶²⁵

Ilkka Kanerva otti käyttöön alusta alkaen vaalikampanjassa myös toisen omaperäisen menetelmän: mennään ihmisten luokse kuuntelemaan heidän asioitaan. Näin tehtiin jo näissä vaaleissa, mikä merkitsi vaalien alla koko ajan liikkeessä oloa vaalipiirin alueella, joka päivä lyhyen kampanjan aikana. Sen sijaan lehtimainonta ei ollut se ratkaiseva tekijä, jos kohta siihenkin panostettiin.¹⁶²⁶

Vaalirahoitus hoidettiin niin, että ehdokas itse kiersi lähinnä pieniä ja keskisuuria yrityksiä, jotka antoivat rahan piirille. Piiritoimisto maksoi sitten tästä rahasta ehdokkaan vaalikulut; laskut menivät nimenomaan piiritoimistoon. Myös pientä vaalimateriaalia käytettiin, mm.

¹⁶²⁰ Koskiahho 1972, 246-247

¹⁶²¹ Matti Hokkasen haastattelu 25.11.2009; Kunttu 2009, 70

¹⁶²² Aamulehti esim. 2.11.1971

¹⁶²³ Matti Hokkasen haastattelu 25.11.2009.

¹⁶²⁴ Jokinen H. 1979, 44-46

¹⁶²⁵ Ilkka Kanervan haastattelu 10.3.2010.

¹⁶²⁶ Sama

tulitikkulaatikoita, joiden kannessa oli ehdokkaan kuva ja kokoomuksen nimi alla. Rahaa kului tilaisuuksien järjestämiseen, matkoihin, postikuluihin sekä tietenkin jonkin verran lehdimainontaan ja julisteisiin. Jälkeenpäin ehdokas itse muistaa, että vaalien kustannukset olivat noin 40.000 mk. Kanerva ei päässyt vielä sisään näissä vaaleissa – äänisaalis oli noin 3.200 ääntä, mutta kampanja loi hyvän pohjan seuraaviin, vuoden 1975 vaaleihin, joissa sitten tapahtui läpimeno. Joka tapauksessa jo vuoden 1972 vaaleissa Kanerva loi *äänestäjien luokse menevän kampanjamallin*, jota hän on noudattanut viime vaaleihin saakka. Olennaista on myös ollut äänestäjien asioiden hoito eduskunnassa, millä ehdokas on luonut itsestään luotettavan kuvan.¹⁶²⁷

Kokoomuksen äänenkannattajien kokoomusta tukeva aineisto

Lehtiä on seurattu noin kahden kuukauden ajan, marraskuun alusta viimeiseen vaalipäivään, ts. tammikuun alkuun saakka.

Yleiset piirteet

Kokoomuksen äänenkannattajat Uusi Suomi, Aamulehti ja Karjalainen olivat jälleen hyvin selvästi tukemassa puoluetta tammivaalien alla. Aineistomuodot olivat pääosin samat kuin ennen, mutta Aamulehdessä ei ollut enää "Kokoomus"-palstaa, Karjalaisessa ja Uudessa Suomessa kyllä. Nykypäivällä oli jälleen poliittisen viikkolehden muotoisena paremmat mahdollisuudet tukea puolueen kampanjaa. Pelkistään voidaan sanoa lehtien pääviestin olleen kokoomuksen hallitukseen pääsyä hyvin selvästi tukevaa. Aamulehden osalta on syytä todeta, että tammivaalien alla lehdessä oli uusi päätoimittaja, Raino Vehmas, aikaisemmin yliopiston professori. Entinen päätoimittaja Väinö Peltonen oli jäänyt eläkkeelle keväällä 1970. Päätoimittajan vaihtuminen näkyi varsinkin pääkirjoituksissa vaaleja koskevan osuuden kasvuna. Voi kysyä, näkyikö uuden päätoimittajan linja mm. kokoomuksen paikallisyhdistys-palstan poisjättämisessä.

Lehtien pääkirjoitustoimittajat olivat aktiivisia, vaaleihin liittyviä, kokoomusta tukevia pääkirjoituksia oli noin 10-15 kaikissa lehdissä. Yhteistä pääkirjoituksille oli kokoomuksen ulkopoliittisen kuvan vahvistaminen ja "oikean" linjan vakuuttelu. Ennen kaikkea kokoomuksen hallituskelpoisuutta korostettiin, ja sitä, että kansanrintama ei voine olla ainoa vaihtoehto. Aamulehdestä ja Karjalaisesta poiketen Uusi Suomi käsitteli presidentti Kekkosta hyvinkin kriittisesti. Uudessa Suomessa otettiin myös Aamulehteä voimakkaammin kommunistit "tulituksen" kohteeksi voimakkain sanankääntein, joka heijasteli ilmeisesti päätoimittaja Poukan henkilökohtaisia asenteita – sama koski Kekkoseen suuntautunutta kritiikkiä.

Pakinoitsijoista Uuden Suomen "Mot" ja Aamulehden monet eri nimimerkit keskittyivät lähinnä kommunistien esille tuomiseen hyvin kielteisessä valossa, mutta 2-3 jutussa oli myös selvää tukea kokoomukselle. Karjalaisen pakinoitsijat "Kynämies" ja "Seppä" olivat myös jälleen hyvin avoimesti kokoomuksen takana.

Aamulehti, Karjalainen ja Uusi Suomi toivat etusivun uutisissaan näkyvästi esille kokoomuksen marraskuun alussa pidetyn ulkopoliittisen seminaarin, jota Uusi Suomi ja Karjalai-

---

¹⁶²⁷ Ilkka Kanervan haastattelu 10.3.2010

nen tukivat vielä pääkirjoituksissaan; tarkoituksena oli tässäkin painottaa kokoomuksen "oikeata" ulkopoliittista linjaa. Muut uutiset liittyivät lähinnä puolueen ehdokkaiden puheiden referointiin, jossa Uuden Suomen valtakunnallinen luonne tuli tietenkin näkyviin.

Kokoomuksen valtakunnallisia vaalimainoksia oli kaikissa lehdissä puolitusinaa. Mainokset olivat toisaalta konkreettisia ja ajankohtaiseen politiikkaan – mm. pistevero – liittyviä, istuvaa hallitusta kritisoivia sekä toisaalta kokoomuksen yleistä "sovittelun" taitoa korostavia.

Edustajaehdokkaiden vaalimainoksista suurin osa oli *yhteismainoksia*, Aamulehdessä luonnollisesti pääosin Hämeen pohjoisen vaalipiirin, Karjalaisessa vain Pohjois-Karjalan ja Uudessa Suomessa pääosin Helsingin ja Uudenmaan vaalipiirien mutta myös kaikkien muidenkin vaalipiirien mainoksia. Yhteismainoksille oli ominaista vähäinen tekstiaineisto ehdokkaiden kuvien viedessä palstatilasta pääosan. Teksteissä korostettiin ehdokkaiden "osaamista", mikä näkyi jo valokuvien yhteydessä: nimen ja ehdokasnumeron lisäksi kerrottiin ehdokkaan koulutus (tutkinto) sekä usein myös ammatti. Yhteismainosten alla oli yleensä puolueen yleinen iskulause "Ja kansa vastaa kokoomus". Yhteismainoksissa oli joko vaalipiirin kaikki kokoomuslaiset ehdokkaat tai sitten vain osa heistä. Esimerkiksi puheenjohtaja Holkeri oli Uudessa Suomessa mukana eri yhdistelmissä.

Yksittäiset ehdokkaat mainostivat lehdessä laajalla rintamalla, mutta muutamat kärkinimet muita useammin ja näkyvämmiin, ehkä ero näissä vaaleissa ryhmien välillä oli normaalia suurempi, mikä johtui tilanteesta ja lyhyestä vaalitaisteluaikasta. Erityisesti yrittäjäehdokkaat toivat taustansa esiin myös vaalimainonnassaan, jossa painotettiin esimerkiksi "verojen alentamista". Tietenkin myös yksittäisten ehdokkaiden mainoksissa korostettiin "osaamista", "kokemusta" ja "taitoa" sekä kokoomukselle tyypillistä "neuvottelukykä". Poikkeuksen yleisestä linjasta teki Tampereen seudun Pekka Kivelä, joka mainosti itseään "remonttimiehenä" sekä suuntasi muun tekstin "työväestölle", jota hän ilmoitti edustavansa.

Pää-äänenkannattaja Nykypäivä ei ehtinyt lyhyen aikataulun ja oman ilmestymistiheydensä vuoksi käsittelemään vaaleja kuin kahdessa numerossaan. Niissä lehti painotti puolueen tavoin keskeistä vaalien tavoitetta, vuoden 1970 eduskuntavaalien jälkeen tapahtuneen "demokratian loukkauksen" korjaamista.

Aineistokohtainen tarkastelu

Kaikkien lehtien *pääkirjoitusten* tärkein viesti oli kokoomuksen hallituskelpoisuuden todistelu sekä varsinkin Uuden Suomen avoin Kekkoseen suuntautunut, hallituspohjaa koskeva kritiikki. Esimerkiksi Uuden Suomen mukaan "presidentti Kekkonen pyrkinee kehittämään aikaisemmin omaksuttuja malleja uuden hallituspohjan perustaksi. Kansalaisten on syytä nähdä, että presidentti näin tehdessään vaikuttaa vaaleissa mieleiseensä lopputulokseen". Samaan teemaan liittyi juttu otsikolla "Saarisen manifesti": "Kyseessä oli kommunistien tyypillinen taktiikka, että suunnitellaan jo hallituskuvioita jo ennen kuin vaalit on käyty." Ehkä selvin ja voimakkain kannanotto kokoomuksen puolesta oli lehden pääkirjoituksessa marraskuun puolivälissä, missä kritisoitiin Helsingin Sanomien puolueiden ehdokasasetteluun liittynyttä ja kokoomusta kielteisessä valossa tarkastellutta juttua. Kokoomuksen ulkopoliittista "puhtautta" esiteltiin kahdessa jutussa, ensimmäinen oli jo 1.11. Vasemmisto

ja erityisesti kommunistit esitettiin yleisesti hyvin kielteisessä valossa: "Vasemmiston valankäyttö johtaisi yritteliäisyyden taantumiseen ja henkisen vapauden tuhoutumiseen."¹⁶²⁸

Aamulehti otti tässä yhteydessä esiin Keskustapuolueen ja "porvarillisen vaihtoehdon": "Kokeilematta on jäänyt porvarillispainotteinen vaihtoehto, vaikka sitä viime vaalien tuloksissa viitottiin. Ei suinkaan kokeilemattomuuden syy voi olla se, että ainoastaan enää kokoomus tunnustautuu porvarilliseksi puolueeksi." Myös Aamulehti korosti kokoomuksen ulkopoliittista puhtautta: "On jyrkästi torjuttava Neuvostoliiton edustajan Jahontovin väite siitä, että maan oikeistolla olisi mitään pitkälle meneviä suun maan ulkopoliittisen suunnan muuttamiseksi." Hallituspolitiikan osalta lehti kritisoi sekä Keskustapuolueen että sosiaalidemokraattien edesottamuksia.¹⁶²⁹

Karjalaisen pääkirjoitustoimittajan vaaleihin liittyvä aktiivisuus oli merkille pantavaa marraskuussa, joulutammikuussa juttuja oli jo vähemmän. Marraskuun alussa lehti kirjoitti kokoomuksen mainitusta ulkopoliittisesta seminaarista todeten, että "on erinomaista, kun kokoomus on ryhtynyt antamaan jäsenilleen ulkopoliittista koulutusta". Muissa jutuissa nostettiin esiin ennen kaikkea kokoomuksen hallitukseen pääsykysymys, kommunistien "hyödytön" äänestäminen sekä "varma valinta kokoomuksen hyväksi". Kokoomuksen hallitukseen menosta lehdellä oli selvä kanta: "Pitäisi todella harkita uutta, laajapohjaisempaa hallituspohjaa, se ei kuitenkaan näy kelpaavan." Toisessa jutussa puhuttiin jo "syrjinnästä". Erikseen lehti nosti esiin kysymyksen, "miksei Keskustapuolueelle kelpaa kokoomus?"¹⁶³⁰

Uuden Suomen *pakinoitsija* "Mot" kirjoitti useimmiten kielteiseen sävyyn kommunisteista, mutta esitteli pari kertaa myönteisesti kokoomusta, esimerkiksi: "Kokoomuksen vaaliteema on iskevä ja tarttuva. Mainosten mustavalkea sävy on koruton mutta vaikuttava."¹⁶³¹

Aamulehdessä pakinoitsijanimimerkkejä oli tarkastelukaudella useita, kuten "Jumi", "Kirjaaja" ja "Virveli". Useimmiten pakinoissa käsiteltiin muita aiheita kuin kokoomusta, varsinkin Uuden Suomen tapaan kommunisteja kielteisessä valossa. Selkeimmin kokoomukselle tueksi voidaan katsoa "Jumin" juttu, missä kritisoitiin kansanrintaman muodostamista edellisten vaalien jälkeen: "Meitä on hallinnut paras mahdollinen hallituskoalitio, ns. yleisdemokraattinen rintama, jota ei voinut suistaa raiteiltaan edes tuntuva vaalitappio." Suoraan kokoomuksen liittyi ajankohtainen pakina puolueiden jäsenäänestyksistä: "Esimerkiksi kokoomuksessa on tehty ratkaisut ehdokkaista piirikokouksissa, näin ilmeisesti myös muissa puolueissa, joten ei voida puhua kabinettipäätöksistä."¹⁶³²

Karjalaisen pakinoitsija "Kynämies" käsitteli mm. kokoomuksen toiminnanjohtajien tapamista, jutun sisälle oli reunustettu teksti "Ohjeet kokoomuksen toiminnanjohtajille". Myös "Kynämies" osoitti syyttävän sormensa Keskustapuolueen suuntaan "sen häikäilemättömästä nimityspolitiikasta". Pakinoitsija "Seppä" vaati puolestaan, että "hallitusta kootessa tarvitaan nyt uusia voimia".¹⁶³³

¹⁶²⁸ Uusi Suomi esim. 1.11, 12.11, 17.11, 12.12.1971

¹⁶²⁹ Aamulehti 22.11, 4.12 ja 28.12.1971

¹⁶³⁰ Karjalainen 2.11, 3.11, 5.11, 14.12, 17.12, 21.12.1971 ja 2.1.1972

¹⁶³¹ US 22.11.1971

¹⁶³² AL 28.11 ja 3.12.1971

¹⁶³³ Karjalainen 4.11, 10.11,

Kokoomusta tukeva uutisointi oli lehdissä näkyvää koko tarkastelukaudella liittyen sekä emopuolueeseen että myös kokoomuksen nuoriin ja naisjärjestöön. Marraskuun alussa sekä Uudessa Suomessa että Karjalaisessa uutisoitiin etusivulla kokoomuksen mennyttä ulkopoliittista seminaaria. Uuden Suomen uutisen ingressin jälkeen oli puheenjohtaja Holkerin tiivistys seminaarista: "Erinomainen ja hyödyllinen seminaari, joka antoi paljon ulkopoliittisia eväitä puolueelle". Yleisimmät lehtien uutiset liittyivät kokoomuksen jonkun tunnetun edustajaehdokkaan vaalipuheeseen, jota referoitiin lehdessä. Esimerkiksi Uuden Suomen marraskuun alun etusivun uutisen mukaan "Professori Rainio vastaa Kekkoselle. Menemmekö sosialidemokraattien tahdissa, kysyy Rainio tarkastellessaan maamme poliittisia valtasuhteita". Eduskuntaryhmän puheenjohtaja Raimo Ilaskivi oli myös lehdessä esillä tyyliin "Raimo Ilaskivi: Vastuu ja vastuuttomuus korostuvat vaalien alla. Kokoomus on vastuun linjalla." Myös KNL:n tilaisuuksia ja ylioppilaskuntien vaalien tuloksia esiteltiin Uudessa Suomessa näkyvästi ja usein tyyliin "Kokoomuksen teekkareille kahden paikan voitto. Kokoomuksen voittokulku ylioppilaspoliitikassa jatkuu edelleen". Puolueen johto sekä vaaliasiat yleisesti saivat lehdessä palstatilaa, esimerkiksi marraskuun lopussa uutisoitiin kokoomuksen vaalikampanjasta. Puheenjohtaja Holkeri pääsi uutiseksi asti yksinään pari kertaa: "Holkeri osti kuusen."¹⁶³⁴

Aamulehti ennakoii uutisessaan joulukuussa kokoomukselle selvää vaalivoittoa: "Kokoomus samban tahdissa yli 500.000 äänen rajan: äänilevy on mukana kokoomuksen vaalirallissa." Uutinen oli lehdessä kuvalla, missä puheenjohtaja Holkeri esitteli kyseistä vaalilevyä, joka oli sinänsä uudenlaista vaalimateriaalia. Kokoomuksen puoluejohdon sekä Pohjois-Hämeen ehdokkaiden puheita oli lehdessä usein. Esimerkiksi puoluehallituksen jäsenen Juha Vikatmaan puhetta referoitiin laajasti, tekstissä oli sekä Vikatmaalle itselleen että myös kokoomukselle tärkeä yhteistyön teema: "Vikatmaa etsii yhteistyöhenkeä: vaalien jälkeen pitäisi löytyä riittävän vahva ja sisäisesti yhteistyöhaluinen hallituspohja." Kokoomuksen tueksi voidaan luokitella myös Auran hallituksen toimenpiteitä arvosteleva uutisointi, esimerkiksi vuoden 1971 lopulla ajankohtainen ns. pisteveroasia esitettiin lehdessä kielteiseen sävyyn: "Pisteveron¹⁶³⁵ tuottoa vähemmän, piti saada 150 mmk, tuleekin vain 40 mmk." Keskustapuolue esitettiin aina kielteisessä sävyssä, esimerkiksi "Keskustapuolueen keinulautapoliitikka luo yleistä epävakautta".¹⁶³⁶

Karjalainen kertoi marraskuussa mainitun ulkopoliittisen seminaarin lisäksi, että "Valtaosa nuorisosta on kokoomuksen kannalla". Viikkoa myöhemmin lehti väitti, että "KNL on puolueiden nuorisjärjestöistä suurin". Kokoomuksen ehdokkaiden asettaminen pääsi myös etusivun uutiseksi marraskuussa. Parissa uutisessa kerrottiin uuden puheenjohtajan Harri Holkerin puheesta ja hänen käynnistään Joensuussa sekä toisaalta kokoomuksen Pohjois-Karjalan piirin toiminnasta. Holkerin Joensuun käynnistä lehti kertoi, että "Normaali markkinatalous kokoomuksen tavoitteena". Piirin ehdokkaiden puhereferaatit pääsivät perinteiseen tapaan lehteen.¹⁶³⁷

Uudessa Suomessa julkaistiin muutamien kokoomuksen *edustajaehdokkaiden artikkeleita*. Kyseiset jutut olivat lehden sisäsivuilla, usein monella palstalla. Esimerkiksi Seikko Eskola

¹⁶³⁴ US 3.11, 20.11 ja 29.12.1971

¹⁶³⁵ Pisteverolla tarkoitettiin liikevaihtoveron lisäveroa, joka oli määrätty tietyille ylellisyustuotteiksi määriteltyille kulutustavaroille. Kuitenkin esimerkiksi autot olivat tämän ulkopuolella.

¹⁶³⁶ AL 7.12.1971, 15.12 ja 28.12.1971

¹⁶³⁷ Karjalainen 1.11, 2.11, 11.11, 14.12 ja 18.12.1971

kirjoitti 19.11 Yleisradiosta ja sen virheellisestä ohjelmapolitiikasta. Marraskuun lopussa lehdessä oli Jarmo Virmavirran artikkeli, ja joulukuussa Raimo Ilaskiven juttu veropolitiikasta. Erikseen kannattaa nostaa esiin Pekka Kivelän kolumni Aamulehdessä, missä hän peräänkuulutti ”työväestön ääniä” kokoomukselle: ”Tutkimustenkin mukaan kokoomuksen kannattajista 20 % kuuluu työväestöön, tästä on kysymys, lisäksi on kysymys niistä, joita vasemmiston harjoittama painostus työpaikoilla estää äänestämästä kokoomusta.”¹⁶³⁸ Saattoi olla ensimmäisiä kertoja, kun kokoomuksen ehdokas käytti vaalikampanjassaan edellä mainittua teemaa.

Kokoomuspuolueen valtakunnalliset vaalimainokset ilmestyivät kaikkiin lehtiin marraskuun puolivälistä alkaen. Mainosten teemat olivat konkreettisia, ajankohtaiseen politiikkaan liittyviä tai sitten vedottiin ”suomalaisen elämänmuodon puolesta”. Kunkin mainoksen alla oli aina puolueen vaalien iskulause: ”Ja taas kansa vastaa kokoomus.” Yksi mainosformaatti oli ajankohtainen, hallituksen politiikkaan liittyvä ”PISTEVERO. Piste I:n päälle”. Toisen mainoskonseptin mukaan ”SUOMALAINEN ELÄMÄNMUOTO ON VAPAA JA KANSANVALTAINEN”. Kolmannessa mainoksessa esiteltiin kokoomuksen tapaa tehdä politiikkaa: ”Politiikka on sovinnontekoa. Kansakunnan henkisten ja aineellisten erojen vähentäminen yhteiskunnan tasapuoliseksi kehittämiseksi on kokoomuksen tavoite.” Neljänneksi arvosteltiin rajusti hallitusta: ”TOIMINTAKYVYTÖN HALLITUS ON NOLLA (0).”¹⁶³⁹ Puolueen valtakunnallisia mainoksia oli Uudessa Suomessa yhteensä vaalien alla vajaa kymmenkunta, Aamulehdessä ja Karjalaisessa vähemmän. Joulukuussa vaalimainoksella kiinnitettiin huomiota yleiseen hintojen nousuun, mainoksen lopussa oli puolueen vaalien iskulause: ”MIKSI HINNAT NOUSEVAT? Ja taas kansa vastaa – kokoomus on väkevä voima.” Viikko ennen vaaleja esitettiin vielä kokoomuksen vanha vaaliteema: ”Politiikka on sovinnon tekoa.” Kokoomuksen vaalimainosten painopiste äänenkannattajissa jo kaatuneen Karjalaisen II b-hallituksen toimenpiteiden arvostelussa, vähemmän ”demokratian loukkaus”-teemassa. Luonnollisesti yleinen vaaliteema, ”Ja kansa vastaa kokoomus”, oli kaikissa puolueen lehtimainoksissa.¹⁶⁴⁰

Eri vaalimainosmuodoista oli eniten Uudessa Suomessa Helsingin ja Uudenmaan *kokoomuslaisten edustajaehdokkaiden yhteismainoksia*, mikä on tietysti luonnollista, koska lehden peitto oli paras juuri näillä alueilla. Yhteismainoksissa oli aina vaalipiiri sekä ehdokkaat kuvalla ja lyhyellä esittelyllä (tavallisimmin koulutus ja ammatti). Näitä yhteismainoksia oli lehdessä marras-joulukuussa 3-4 kertaa viikossa. Helsingin ja Uudenmaan vaalipiirien ehdokkaiden yhteismainosten lisäksi lehdessä oli kaikkien *muidenkin vaalipiirien ehdokkaiden yhteismainoksia*, Lappia myöten. Pohjois- ja Itä-Suomi olivat esillä 2-3 kertaa, useamman kerran eteläisen Suomen vaalipiirit. Yhteismainokset poikkesivat toisistaan siten, että osassa olivat mukana kaikki piirin kokoomuslaiset ehdokkaat, kun taas osassa oli erilaisia ehdokkaiden yhdistelmiä, mm. puheenjohtaja Holkeri esiintyi molemmissa muodoissa. Näissä yhteismainoksissa kerrottiin usein myös ehdokkaiden vaalitulaisuuksista.¹⁶⁴¹

Aamulehdessä eniten palstatilaa saivat *Pohjois-Hämeen kokoomuksen ehdokkaiden vaalilmoitukset*. Piirin ehdokkaiden yhteisiä vaalimainoksia oli lehdessä tarkasteluajalla noin 15 numerossa. Niille oli ominaista ehdokkaiden koulutuksen ja yleisen osaamisen korostami-

¹⁶³⁸ AL 23.12.1971

¹⁶³⁹ US 14.11, 20.11 ja 8.12.1971, Karjalainen 14.11.1971, AL 15.11 ja 8.12.1971

¹⁶⁴⁰ AL 15.11 ja 8.12.1971

¹⁶⁴¹ US esim. 15.11, 18.11, 25.11.1971, 3.12, 10.12.1971

nen: "ON JÄRKEÄ, ON KUNTOA, KUN TOIMEEN TARTUTAAN. Jokainen ihminen voi vaikuttaa omaan riippumattomaan elämäänsä." Kaikki ehdokkaat esiteltiin kuvalla sekä sen alla olevalla nimi- ja ammatti- tai koulutustekstillä. Tyypillinen vaaliteksti näissä mainoksissa oli myös "Ammattimies on aina ammattimies". Monet yhteismainokset olivat kooltaan neljännessivun kokoisia. Yhteismainosten teema oli sama kuin puolueen. Pohjois-Hämeen piirin lisäksi oli lehdessä muutamia muiden vaalipiirien ehdokkaiden mainoksia: Keski-Suomi ja Turun pohjoinen vaalipiiri.¹⁶⁴²

Pohjois-Karjalan ehdokkaiden yhteismainonta alkoi marraskuun puolivälissä. Yhteismainosten teema oli sidottu myös näissä vaaleissa suoraan puolueen teemaan: "Ja taas kansa vastaa kokoomus - kokoomus on väkevä voima." Mainonnan intensiteetti oli samalla tasolla muiden lehtien kanssa.

Yksittäisten ehdokkaiden vaalimainonta alkoi Uudessa Suomessa marraskuun puolivälissä. Kuten edellisissäkin vaaleissa oli ehdokkaiden lehtimainonta hyvin kirjavaa, sekä määrällisesti että mainosten sisällön osalta. Ehdokkaiden vaaliteemat liittyivät joko heidän taustansa (verotusta alennettava; yrittäjyyttä tuettava), yleiseen sosialismin vastustamiseen, perinteisten arvojen puolustamiseen sekä viimein yleisempiin teemoihin, joille oli ominaista kunkin ehdokkaan erityispiirteiden korostus (taitava neuvottelija ja yhteistoimintamies; kokemusta on; ollut monissa tehtävissä jo aikaisemmin). Merkille pantavaa on, että vain yksi Helsingin ja Uudenmaan vaalipiirien ulkopuolinen ehdokas, Matti Hokkanen, mainosti myös Uudessa Suomessa. Yksittäisistä ehdokkaista useimmin mainosti Jalmari Torikka, hänen jälkeensä usein mainostavia olivat mm. Elsi Hetemäki, Antero Salmenkivi, Harri Holkeri, Raimo Ilaskivi, Kullervo Rainio ja Sinikka Karhuvaara.¹⁶⁴³

Aamulehdessä ajoitus oli samanlainen kuin Uudessa Suomessa. Ehdokaskohtaisesta vaalimainonnasta erottui Aamulehdessä selvästi neljä ehdokasta: Matti Hokkanen, Tuure Junnila, Pekka Kivelä ja Sami Suominen. Useita lehtimainoksia oli myös Erkki Pystysellä. Näistä kullakin oli oma linjansa. Kivelän mainoksissa oli viesti ehdokkaan yhteistyöhalusta: "Eduskuntaan tarvitaan yhteistyöhaluisia ja suvaitsevaisia poliitikkoja." Lisäksi mainoksen alla oli aina Kivelän cv. Kivelä¹⁶⁴⁴ mainosti itseään myös "remonttimiehenä". Vaalimainosten teksti toistui lähes samanlaisena mainoksesta toiseen. Tuure Junnila korosti vaalimainonnassaan osaamista ja kokemusta. Muutaman kerran mainoksissa viitattiin kokoomuksen yleistämään: "Näin kävi, kun vaaleissa ei kunnioitettu kansan tahtoa." Sami Suominen vetosi omaan, selkeään kohderyhmäänsä yrittäjiin: "Onko veroruuvien kiristäminen perusteltavissa?"¹⁶⁴⁵ Hokkasen vaalimainontaan viitattiin jo edellä.

Muiden vaalipiirien ehdokkaiden mainoksia oli Aamulehdessä vain muutama. Eniten mainosti Turun pohjoisen vaalipiirin ehdokas, Kokoomuksen Nuorten Liiton puheenjohtaja Ilkka Suominen, joka oli tullut valituksi jo vuoden 1970 vaaleissa. Hän kyseli vaalimainokses-

¹⁶⁴² AL 6.12, 10.12, 20.12 .1971 ja 2.1.1972

¹⁶⁴³ US 14.11, 20.11, 3.12, 20.12.1971

¹⁶⁴⁴ Kivelä oli ennen kaikkea KNL:n ehdokas vaaleissa, mutta kuului myös "remonttimiehiin" vaatiessaan uutta ulkopoliittista suuntausta. Kivelä käytti kampanjassaan myös taustaryhmää, jossa oli noin 500 nuorta. Ehdokkaan tienvarsijulisteissa käytettiin voimakasta oranssiväriä, joka oli kokoomuslaiselle uutta. Kivelän kampanjan maksajana oli lähinnä TT eli Taloudellinen Tiedotustoimisto. Jussi Kökön haastattelu 19.1.2010

¹⁶⁴⁵ AL esim. 14.12 ja 28.12.1971

saan mm. – myös taustansa mukaisesti – ”Miksi yritykset lopettavat?”.¹⁶⁴⁶ Suominen profiloitui edelleen myös ”remonttimiehenä”.

Karjalaisessa yksittäisten ehdokkaiden kampanjointi lehdessä alkoi samaan aikaan kuin Uudessa Suomessa ja Karjalaisessa. Ensimmäisenä aloitti vanha konkari Mauri Vanttinen lehden etusivulla profiloitumalla maakunnan etujen ajajaksi: ”Kehitysaluepolitiikka vaatii tehokkaampia toimenpiteitä.”¹⁶⁴⁷ Vaalien luonne hajotusvaaleina ja lyhyenä kampanja-aikana näkyi varsinkin Karjalaisen sivuilla siten, että kokeneet ehdokkaat mainostivat paljon uusien tyytyessä vain muutamiin ilmoituksiin. Ensiksi mainituista nousi näkyviin hyvin selvästi jälleen Alli Vaittinen, mutta hänen ohellaan myös Seppo Surakka, osin myös Mauri Vanttinen. Vaittisen konsepti oli jälleen entinen. Uusi ehdokas Surakka profiloitui ”terveen ja turvallisen yhteiskunnan ajajaksi”.¹⁶⁴⁸

Erityinen ”*Kokoomus*”-palsta oli nyt Uudessa Suomessa ja Karjalaisessa tarkasteluajalla muutaman kerran. Käytännössä ensiksi mainitun palstalla kerrottiin pääosin helsinkiläisten kansallisseurojen vaalitulaisuuksista. Poikkeuksen muodosti uutinen ”Tervolan kansallisseuran” perustamisesta ja sen toimihenkilöistä. Karjalainen kertoi perinteiseen tapaan vaalipiirin paikallisyhdistysten tilaisuuksista.

Nykypäivä

Lehden formaatti oli jälleen muuttunut *poliittiseksi viikkolehdeksi*, joka antoi luonnollisesti paremmat mahdollisuudet myös vaalikampanjalle.

Lokakuussa 1971 käsiteltiin ensimmäisen kerran vaaliteemaa laajasti. Ensiksi lehti oli uhrannut koko *etusivunsa* puolueen vaaliteemalle: ”Ja taas kansa vastaa kokoomus.” Saman numeron *pääkirjoituksessa* mentiin suoraan kokoomuksen pääasiaan vaaleissa, hallituksen muodostamiseen vaalien jälkeen: ”Hallitusyhteistyötä on tarkasteltava entistä ennakkoluulottomammin, tähän politiikka antaa kyllä mahdollisuuden, sillä kokoomus on osoittanut yhteistyöhalua.”¹⁶⁴⁹

Samassa numerossa oli vaaliteemaa käsitelty myös sisäsivuilla keskittyen *ulkopolitiikkaan* puolueen siihen liittyneen seminaarin pohjalta. Sivulta henki voimakkaasti kokoomuksen johdon – tässä tilaisuudessa Holkeri ja Hetemäki – erittäin voimakas sitoutuminen Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittisen linjan taakse. Tästä seminaari esitti julkilausumankin, joka oli lehdessä julkaistu kokonaisuudessaan.¹⁶⁵⁰

Lehti käsitteli seuraavan kerran vaaleja joulukuussa 1971 etusivun uutisessaan, painottaen alusta asti puolueen päätavoitetta, edellisten vaalien suuren pettymyksen korjaamista: ”Kansanvallasta on kysymys. Tammivaaleissa on luotava edellytykset demokratian toteutumiselle, peruslinja on määriteltävä äänestäjien vaaleissa ilmaiseman tahdon mukaisesti.” Siis, kokoomuksen on päästävä hallitukseen, jos puolue menestyy vaaleissa.¹⁶⁵¹

¹⁶⁴⁶ AL 15.12. 1971 ja 2.1.1972

¹⁶⁴⁷ Karjalainen 24.11.1971

¹⁶⁴⁸ Karjalainen 24.11, 28.11, 6.12, 11.12, 15.12, 19.12, 22.12, 28.12.1971 ja 3.1. 1972

¹⁶⁴⁹ Nykypäivä 19/1971

¹⁶⁵⁰ Np 19/1971

¹⁶⁵¹ Np 20/1971

Pääkirjoituksessaan lehti korosti *kokoomuksen "perusmantraa", yhteistyökykyä ja yhteistyöhalua* kiistäen samalla uuden keskiryhmäyhteistyön tiivistymisen vielä merkitsevän yhtään mitään: "Kokoomus on luonteeltaan yhteistyöpuolue, ja kokoomuksen tavoitteisiin kuuluu laaja yhteistyö. Meillä on myös johdonmukainen porvarillinen linjamme, keskiryhmien nimikyltti ei vielä takaa mitään."¹⁶⁵² Vuoden viimeisessä numerossa oli etusivu uhrattu vaalimainokselle: "Käyttämättä jätetty ääni tukee vasemmistopolitiikkaa." Seuraavassa pääkirjoituksessa korostettiin vaalien "linjavaaliluonnetta, kuka ryhtyy johtamaan hallituksessa".¹⁶⁵³

Vaalien tulokset

Vaalien äänestysprosentti oli 81.1 %, ts. prosenttiyksikön pienempi kuin edellisissä, vuoden 1970 vaaleissa. Verrattuna 1960-luvun vaaleihin jäi äänestysprosentti selvästi pienemmäksi.

Seuraavassa taulukossa esitetään puolueiden äänimäärät ja suhteellinen osuus näissä sekä vuoden 1970 eduskuntavaaleissa ja lisäksi puolueiden saamat edustajanpaikat vuoden 1972 vaaleissa. Eduskunnan voimasuhteet olivat nyt ei-sosialistien hyväksi luvuin 108-92.

Taulukko 40. Puolueiden äänimäärä ja suhteellinen osuus vuoden 1972 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1970 eduskuntavaalit.¹⁶⁵⁴

Puolue	Äänimäärä 1972	Suhteellinen osuus 1972	Äänimäärä 1970	Suhteellinen osuus 1970	Edust.paikat 1972 (1970)
Kokoomus	453.403	17.6	457.582	18.0	34 (37)
LKP	132.947	5.1	150.823	5.9	7 (8)
RKP	138.092	5.4	144.436	5.7	10 (12)
Kepu	423.126	16.4	434.150	17.1	35 (36)
SKL	65.202	2.5	28.547	1.1	4 (1)
SMP	236.194	9.2	265.939	10.5	18 (18)
SDP	664.624	25.8	594.185	23.4	55 (52)
TPSL	25.522	1.0	35.453	1.4	- (-)
SKDL	438.744	17.0	420.556	16.6	37 (36)

Vaalien tuloksia kannattaa verrata puolueiden edellisissä eduskuntavaaleissa saamiin äänimääriin (=efektiivinen muutos). Näin laskien *vaalien suurin voittaja oli Kristillinen liitto* (+60.0 %) TPSL:n kärsiessä pahimman tappion. Kokoomuksen äänimäärätappio oli pieni, vain 4.107 ääntä, 2.3 %. Suurehkon suhteellisen voiton saavutti myös SDP, 9.3 %. SKDL:n vastaava luku oli 2.4 %. Keskustapuolue menetti edelleen kannatustaan, vajaan prosenttiyksikön verran; tavoiteltua "revanssia" ei saatu, ja uhaksi koettu SMP säilytti eduskuntapaikkansa. Kääriäisen väitöstutkimuksen mukaan vaalien yleispoliittinen seuraus oli se, että SDP ja Kalevi Sorsa ottivat tahtipuikon uudelleen käsiinsä. Keskustapuolueen sisällä ei kuitenkaan "tunnelma ollut niin myrskyisä kuin kaksi vuotta sitten".¹⁶⁵⁵ SDP:ssä puolestaan iloittiin vaalimenestyksestä, mutta itse tulos, kolme edustajanpaikkaa lisää, oli petty-

¹⁶⁵² Np 20/1971

¹⁶⁵³ Np 21/1971

¹⁶⁵⁴ SVT. Eduskuntavaalit 1972. A 32

¹⁶⁵⁵ Kääriäinen 2002, 171-172

mys.¹⁶⁵⁶ Kokoomus menetti peräti kolme edustajanpaikkaa edellisistä vaaleista paikkaluvun ollessa nyt 34, mikä merkitsi sitä, että Keskustapuolueesta tuli jälleen suurin ei-sosialistinen puolue.

Voidaan sanoa, että suhteessa kokoomuksen kannatukseen ja äänimäärään puolueella kävi ”huono tuuri” vaalipiirien viimeisten paikkojen osalta. Pesonen on laskenut, että jos koko maa olisi ollut yhtenä vaalipiirinä, olisi kokoomus saanut eduskuntaan 36 kansanedustajaa. Keski-Suomessa kokoomus menetti viimeisen paikan vaalipiirin pienenemisen vuoksi.¹⁶⁵⁷ Vaalien ”onnekkaat” olivat vastaavasti pienemmät puolueet, SMP ja Kristillinen liitto, jotka hyötyivät vaaliliitoista erityisesti tällä kertaa. Joka tapauksessa peräti kahdeksassa vaalipiirissä yhteisvaaliliitoilla oli vaikutusta vaalien tulokseen.¹⁶⁵⁸

Seuraavasta taulukosta näkyvät vaalipiirikohtaiset tulokset kokoomuksen osalta.

Taulukko 41. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus sekä äänimäärä vuosien 1970 ja 1972 eduskuntavaaleissa eri vaalipiireissä.¹⁶⁵⁹

Vaalipiiri	Suhteellinen osuus 1972	Äänimäärä 1972	Suhteellinen osuus 1970	Äänimäärä 1970
Helsinki	26.0	79.772	27.8	85.762
Uusimaa	16.2	44.333	16.0	40.781
Turun et.	19.0	41.421	18.9	40.208
Turun pohj.	18.2	31.331	18.1	30.946
Hämeen et.	23.2	44.602	24.9	46.644
Hämeen pohj.	24.7	41.920	26.1	43.724
Kymi	18.7	36.695	19.8	38.046
Mikkeli	14.0	16.293	14.2	15.823
Pohjois-Karjala	13.6	13.060	13.8	13.565
Kuopio	12.9	17.749	14.2	19.565
Keski-Suomi	13.6	18.095	13.1	17.240
Vaasa	14.5	34.653	15.3	36.646
Oulu	10.6	22.575	9.4	19.618
Lappi	10.4	10.935	9.4	9.723

Vaalipiireittäin tarkasteltuna nähdään, että *kokoomus menetti eniten puolueen vahvan kannatuksen vaalipiireissä*, Helsingissä, Hämeen eteläisessä ja pohjoisessa sekä myös Kymen vaalipiirissä. Sen sijaan Pohjois-Suomessa kokoomus jopa lisäsi kannatustaan, ja samoin Uudellamaalla. Oulussa kokoomus onnistui saamaan viimeisen paikan SMP:ltä. Vaaleista tehdyn tutkimuksen mukaan ehkä suurin syy kokoomuksen tappioon näissä vaaleissa oli sen ”syrjään jäänyt asema, joka vei samalla siltä asioihin vaikuttavan puolueen mainetta”. Kokonaan uusi tulos suhteessa vanhaan kilpailijaan, Liberaaliseen kansanpuolueeseen,

¹⁶⁵⁶ Sorsa 1998, 223

¹⁶⁵⁷ Pesonen 1972, 442

¹⁶⁵⁸ Emt., 440

¹⁶⁵⁹ SVT. Eduskuntavaalit 1972. A 32

oli se, että molemmat menettivät näissä vaaleissa, eikä ääniä siirtynyt siten kuin ennen toiselta toiselle.¹⁶⁶⁰

Kokoomuksen sisäinen vaalianalyysi

Perusteellisin analyysi¹⁶⁶¹ kokoomukselle pettymyksen tuottaneista tammivaaleista käytiin puoluevaltuuston kokouksessa 21.1.1972, muutama viikko vaalien jälkeen. Luonnollisesti keskustelun pohjusti vaalikampanjasta vastuussa ollut puoluesihteerin Veikko Tavastila.

Alustuksessa myönnettiin, että vaalien ehdoton voittaja olivat kristilliset, jotka yli kaksinkertaistivat äänimääränsä. Voittaja oli myös SDP, selvä häviöjä puolestaan SMP. Puoluesihteerin painotti kokoomuksen äänimäärän säilymistä lähes ennallaan, mutta jos oli vaalimatemiikka suosiollinen edellisissä vaaleissa, oli se nyt vastaan: kokoomus menetti kolme ns. viimeistä paikkaa, lähinnä edustajanpaikkaa oltiin Pohjois-Hämeessä, noin 400 äänen päässä. Toisaalta tämä oli luonut kokoomukselle jo seuraaviin vaaleihin edulliset lähtöasetat. Tavastila nimitti liberaaleja ”epäselväksi” puolueeksi, joiden ”tyypillisen kohtalon” LKP oli kokemassa. Myös kommunistien vaalitulos oli Tavastilan mielestä ”yllättävä”, ”ilmeisesti äänestäjät jo nyt mielsivät SKDL:n kahdeksi eri puolueeksi”.¹⁶⁶²

Vaalien poliittinen asetelma oli Tavastilan mukaan ollut ”yksinäinen” keskittyen ”tulonjakopolitiikkaan kristillisten paasatessa vain keskiolukysymyksestä ja abortista”. Tuloksena oli ”kuluttajapolitiikan voitto tuottajapolitiikasta”. Tavastila arvioi, että tästä asetelmasta johtuen ”kepu ja sosdem keskustelivat keskenään muiden joutuessa seuraamaan sivusta”. Koska kokoomus on ”yleispuolue, emme voineet ottaa teemaan tiukkoja kantoja”.¹⁶⁶³

Tämän jälkeen puoluesihteerin meni vaalitaktisiin asetelmiin ja vaalien valmisteluun. Tavastilan mukaan ”me emme olleet valmiita vaalitaisteluun, siksi tyydyttiin mm. ehdokasasettelussa helppoihin ratkaisuihin”. Myöskään kokoomuksen järjestöllinen tilanne ”ei ollut kytetty niihin piireihin, jotka muodostavat kokoomuksen kannattajakunnan”. Käytännön tasolla vaalipiireissä ”kärsimme siellä, missä väestönkehityksen mukaan meidän olisi pitänyt voittaa, ja voitimme siellä, missä ihmisiä on vähiten, ja maan muuttoliike on eniten vaikuttanut”. Keskeistä oli kuitenkin se, että ”kokoomus oli keskittynyt maatalouskysymyksiin eikä löytänyt vastakaikua ammattitaitoisen työväestön piiristä”.¹⁶⁶⁴

Merkille pantavaa on, että puoluesihteerin ei enempää käsitellyt kokoomuksen pääteeman, demokratian loukkauksen, vastaanottoa äänestäjien keskuudessa. Tavastilan voimakas viittaus maatalouskysymyksiin ei ollut puolueen mainoskampanjassa kovinkaan näkyvää.

Valtuustossa käydyissä puheenvuoroissa tuli hyvin esiin kokoomuksen sisällä jo tuolloin vallinnut, 1960-luvulta alkanut kahtiajako nuorempaan ja vanhempaan sukupolveen ja näiden välinen arvomaailmaero. Vanhemman polven edustajista osa kritisoi avoimesti nuo-

¹⁶⁶⁰ Pesonen 1972, 442, 437

¹⁶⁶¹ Ilmeisesti vaalitaistelun lyhyestä ajasta johtuen ei piirien asiakirjoissa ole tammivaaleja juuri käsitelty, mm. piirien kevätkokousten pöytäkirjoissa viitattiin vain vaalien tuloksiin, katseet oli suunnattu jo syksyn 1972 kunnallisvaaleihin.

¹⁶⁶² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 21.1.1972.

¹⁶⁶³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 21.1.1972.

¹⁶⁶⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 21.1.1972.

ria, joiden "mielipiteet pyyhältävät jossakin siellä marxilaisuuden vaiheilla", ja osa taas puuttui siihen, että "kristilliset veivät meiltä paljon ääniä, kyllä vanhat käsitteet *kotj, uskonto ja isänmaa* ovat edelleen tärkeitä, ne pitää vain modernisoida, tärkeintä on, että ollaan niiden takana edelleen". Vuoden 1970 vaaleissa eduskuntaan tullutta "remonttimies" Juha Vikatmaata arvosteltiin jo nimelläkin: "Tämä on porukan pettämistä, kun yrittään jo boikotoida todelliset yrittäjät pois listoilta." Myös puoluejohto sai osansa: "Puolue on nykyisin valmis mihin tahansa, tämä on "viiruhousumentaliteettia."¹⁶⁶⁵

Vanhemman polven edustajat kyselivät myös, miksei kokoomus ollut vaaliliittoyhteistyössä kristillisten kanssa, "porvarillisen puolen tulee etsiä yhdistäviä tekijöitä, kokoomus lähti nyt vaaleihin voiton varmana ja yksin, Helsingissäkin olisi saatu vaaliliiton avulla kristillisten kanssa yksi paikka lisää". Tähän puheenjohtaja Holkerin oli helppo vastata viittaamalla siihen, että SKL torjui vaaliliitot kokoomuksen kanssa äänin 16-4, kokoomus kyllä yritti neuvotella, mutta "neuvottelijat häipyivät". Vanhempi polvi kritisoi myös uudenlaista ehdokasasettelua: "Täytyy etsiä myös muita kuin poppariehdokkaita, joista ei ole poliittista hyötyä, täytyy olla ehdokkaita, jotka ovat valmiita myös tekemään työtä tämän puolueen hyväksi." Vanhempi polvi peräänkuulutti edelleen myös vanhoja kokoomuslaisia politiikan käyttäytymistapoja: "Maltillisuus kuuluu edelleen nykyaikaiseen yhteiskuntaan."¹⁶⁶⁶

Nuorempi polvi – joka oli ottanut menestyksellä käyttöön uudenlaiset vaalikampanjamenetelmät – puolestaan kyseli, "onko meillä kokoomuksessa vielä aiheellista olla sen henkisen taakan alla niistä ajoista, kun maassa käytiin sotia, nuo henkiset taakat on kyettävä karistamaan pois". Nuorten erilainen arvomaailma ja käsitykset tavasta tehdä politiikkaa sekä ennen kaikkea pyrkimys hallitusvaltaan tuli selvästi esiin: "Kokoomus ei ole luonnostaan oppositiopuolue, vaan sen *roolina on olla hallitusvastuussa*, jokaisella puolueella tulee olla yksi tauti ja se on hallituskaipeus." Sen sijaan kaipeutta kristillisten perään ei pidä olla, "ei kannata surra niitä ääniä, ne on unohdettava".¹⁶⁶⁷ Hallituskaipeusta oli vanhemmalla polvella puolestaan täysin oma käsityksensä: "Ei hinnalla millä hyvänsä."

Muutamissa harvoissa puheenvuoroissa menttiin kokoomuksen järjestökentän tilanteeseen. Arvioiden mukaan "*järjestökentässä vallitsi innottomuus*". Samalla oli koettu, että kokoomuksen vaaliteema "Vapaus on väkevä voima" oli hyvä lähtökohta, mutta "jossakin se veistyi, sen mukaan ei vaalityössä toimittu". Vaalitappion syynä pidettiin myös sitä, että ei selkeästi toimittu "opettajien tai vuokranantajien puolesta", ei myöskään "välitetty keski-ikäisistä ja vanhemmista, perinteisistä oikeistolaisista, ehkä ne kokivat, että puoluetta vietään nyt vasemmalle, pitää perustaa oma puolue".¹⁶⁶⁸

Nuoremman polven taholta vastattiin tähän kritiikkiin terävästi puolustaen voimakkaasti nimenomaan uusien äänestäjien saamista kokoomuksen taakse. Myös porvariston käsitettä lanseerattiin väkevästi. Nuoren polven edustajina esiintyivät Ilkka Kanerva ja Juha Vikatmaa: "Emme saa alistua säilöttäjän rooliin, emme saa säilöttää niitä 450.000 ääntä, jotka meillä on, kokoomuksen on otettava porvarillinen aloite, ei siis vain perinteiset kannattajat vaan uudet ihmiset ovat tärkeitä, emme kuitenkaan saa säilömisellä uusia kannattajia." Nuorten puheenvuoroissa uutta ajattelua edusti myös linjanveto kommunisteihin: "SDP on

¹⁶⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 21.1.1972.

¹⁶⁶⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 21.1.1972.

¹⁶⁶⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 21.1.1972.

¹⁶⁶⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 21.1.1972.

kokoomuksen päävastustaja, kommunistit eivät ole enää sellainen vastustaja, joka kokoomuksen pitäisi erityisesti huomioida, sen sijaan meidän pitää aatteellisesti haastaa SDP, täytyy olla yhteistyökykyä sosdemien kanssa.”¹⁶⁶⁹

Kritiikistä sai osansa myös kokoomuksessa aloitettu ”ohjelmatehtailu, ohjelmia on tehty roppakaupalla, mutta mitään hyötyä siitä ei ole ollut, silti meidän päätöksissä näkyy päättämättömyys”.¹⁶⁷⁰

Jos edellä kuvattua keskustelua peilaa siihen aikaisemmin mainittuun havaintoon, että kokoomuksen nuorten siipi kyllä arvosti perinteisiäkin arvoja, vaikka eri tavalla, ei nyt heidän puheenvuoroissaan tähän viitattu, päinvastoin vaadittiin kokonaan uudenlaisia teemoja esiin ja irtisanoutumista vanhoista ”henkisistä taakoista”.

Kokoomuksen toimintakertomuksessa vuodelta 1971 oli vielä lyhyt kertaus tammivaalien tuloksista, ja niihin johtaneista syistä. Nyt palattiin demokratian loukkaus-teemaan: ”Olisi voinut olettaa, että demokratian epäselvä tilanne nousisi vaaleissa keskeiseksi puheenaiheeksi.”¹⁶⁷¹ Vastausta siihen, miksi näin oli, ei myöskään toimintakertomuksessa enää ollut.

Kokoomuksen vaikeudet tammivaalien kampanjoinnissa tulevat hyvin esiin piirien toimintakertomusten vaalianalyseissä. Perussyynä vaalitappioon pidettiin ”luokkapuolueiden, keskustan ja sosialidemokraattien, maatalouskysymyksen äärimmilleen kärjistänyttä propagandaa, kun kokoomus yleispuolueena ei voinut ottaa asiasta kovinkaan voimakkaita kannanottoja”. Pääkysymyksenä kokoomuksen kannalta vaaleissa nähtiin ”suhtautuminen maataloustuloon ja Kristilliseen liittoon”.¹⁶⁷² Kuitenkin esimerkiksi Varsinais-Suomessa kokoomuksen äänimäärä jopa kasvoi edellisiin vaaleihin verrattuna, joten vaalitulokset ei ollut huono.

Piiritasolla myös nähtiin käytännön vaalityön puutteet, joista suurimpana nostettiin esiin valitsijayhdistysten heikko toiminta ja henkilökohtaisen vaikuttamisen jääminen ”minimiin, asiasta luovuttiin sovinnolla”. Jälleen piiritason näkemyksen mukaan liian ”yksioikoisesti päätettiin turvautua pääosin vain massavälineisiin, sanomalehtiin”. Ulkojulisteiden levityksen sijaan sujui entiseen tapaan.¹⁶⁷³

Tammivaaleista suuntauduttiin kuitenkin jo eteenpäin, uusilla ajatuksilla. Tällaisena voidaan pitää varsinkin ehdotusta vaaliehdokkaiden menemisestä mukaan *pienryhmiin* ”vaikuttajina, jolla toiminnalla korjattaisiin kokoomuksen yleispuolueongelma”.¹⁶⁷⁴

---

¹⁶⁶⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 21.1.1972.

¹⁶⁷⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 23.5.1972.

¹⁶⁷¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston kokoukset 1972. Pöytäkirjat. Kokous 23.5.1972. Liitteet.

¹⁶⁷² Varsinais-Suomen kokoomus. Toimintakertomukset 1968-81. Piirin arkisto. Turku.

¹⁶⁷³ Varsinais-Suomen kokoomus. Toimintakertomukset 1968-81. Piirin arkisto. Turku.

¹⁶⁷⁴ Varsinais-Suomen kokoomus. Toimintakertomukset 1968-81. Piirin arkisto. Turku.

Pettymyksen tammivaalit

Tasavallan presidentin hajotettua eduskunnan lokakuun lopussa 1971 – mitä osattiin kokoomuksessakin odottaa – oli vaaleihin kokoomuksen kannalta suhteellisen hyvät lähtökohdat: voitto vuoden 1970 eduskuntavaaleissa, kannatuksen nousu tai ainakin ennallaan pysyminen mielipidemittauksissa, uudenlaisten kampanjoiden hallinta, paljon nuoria mukana joukoissa jne. Toisaalta kokoomus ei puolueena johdon omanakin tunnustuksen mukaan päässyt kunnolla vauhtiin, eikä järjestökoneistossa ollut ”innostusta”.¹⁶⁷⁵ Jopa puolueen äänenkannattajissa kiinnitettiin huomiota vain ”mustavalkoisiin” julisteisiin, minkä taustalla oli pyrkimys pitää vaalikulut aisoissa.

Kentän innostuksen puutteen voi hyvin ymmärtää, uusien vaalien tarpeellisuus kyseenalaistettiin, ja oli vaikea tunnistaa, mitä hyötyä niistä voisi kokoomukselle enää olla. Rihtniemen kohtalo hallitustunnustelijana oli vielä hyvin muistissa, parempaan ei uskottu uusienkaan vaalien jälkeen.

Kokoomuksen valitseman vaaliteeman taustalla olivat mitä ilmeisimmin puolueen erittäin traumaattiset kokemukset sivuraiteelle joutumisesta, suuresta vaalivoitosta huolimatta. Tähän ei uskottu etukäteen, olihan puolue ollut hallituksessa vielä vuoteen 1966 saakka. Kokoomuksessa luultiin, että kansa ja äänestäjät olisivat samaa mieltä, että oli todella tapahtunut vääryys, joka pitää ehdottomasti korjata. Puolueessa ei kuitenkaan otettu huomioon, että ehkä äänestäjille ovatkin tärkeämpiä vaaliurnilla jokapäiväiseen elämiseen vaikuttavat asiat; vaalitaisteluun lähdettiin kokoomuspuolueen lähtökohdista. Tuolloin, vuodenvaihteessa 1971 - 72, keskeisiä asiakysymyksiä olivat ennen kaikkea tulonjakopoliitikka ja siihen liittyen myös maatalouden asema sekä toimeentulokysymykset. Ne valtuuston jäsenet, jotka viittasivat käytyyn keskiolutkeskusteluun ja kristillisten menestykseen, olivat varmasti myös osittain oikeassa: ei otettu huomioon ”perinteisiä oikeistolaisia”. Yhtä hyvin sivuun jäivät ”opettajat ja ammattitaitoinen työväestö”, joihin valtuustossa viitattiinkin.

Kokoomuksen lehtimainonnassa tuotiin tosin esiin muitakin asioita kuin ”vääryyden korjaaminen” hallitusratkaisussa, esimerkiksi jo marraskuussa alkaneissa lehti-ilmoituksissa esitettiin, että ”Hallitus on nolla (0), Pistevero teki tehtävänsä, Hallitus on toimintakyvytön” tai että ”Maatalouskysymys vain kärjisti hallituspuolueiden erimielisyyksiä”.¹⁶⁷⁶ Myös leivän hinnan perään kyseltiin. Mainosten tekstit liittyivät kuitenkin tavanomaiseen oppositiopoliitikkaan ja istuvan hallituksen luonnolliseen arvosteluun, mistä eivät välttämättä äänestäjät syttyneet. Maatalouskysymyksessä kokoomus jäi Keskustapuolueen ja sosialidemokraattien väliin.

Yksittäisten ehdokkaiden vaalimainonta noudatti samaa linjaa kuin edellisissä, vuoden 1970 eduskuntavaaleissa: tekstiä suhteellisen vähän, vetoaminen ehdokkaan henkilökohtaiseen osaamisalueeseen sekä ”taitoon ja kokemukseen” tai ”tehokkuuteen”. Myös remonttimies-tunnusta käytettiin edelleen. Arvoihin vetoajia oli vähän. Puolueiden lupaamasta ”Joulurauhasta” vaalikampanjoinnissa ei oikein voida puhua, ellei sellaiseksi lasketa Joulun pyhiä: vaalimainoksia lehdissä oli vielä Jouluaattonakin.

¹⁶⁷⁵ Jussi Isotalo muistaa näin jälkeänpäin: kampanja oli heikko. Haastattelu 17.12.2009.

¹⁶⁷⁶ Esim. Aamulehti 14.11.1971

Kaiken kaikkiaan voidaan näin jälkeinpäin sanoa, että kokoomuksen puoluejohdon valitsema vaalikampanjan pääteema meni täysin ajankohtaisten yhteiskunnallisten kysymysten vierestä. Tietenkin sitten viimein kokoomusta vastaan oli vaalimatematiikka, joka useimmiten toimii juuri ääniä vähänkin menettävien tappioksi; viimeisiä paikkoja vaalipiireistä ei nyt saatu siten kuin kaksi vuotta aikaisemmin.

Toisaalta hyvin ei mennyt vaaleissa – mittavasta kampanjasta huolimatta - myöskään porvarillisella kilpailijalla, Keskustapuolueella, eduskuntapaikkojen määrä väheni yhdellä äänen menetyksen ollessa selvästi suurempi kuin kokoomuksella, 16.500. Isohookana-Asunmaan keskustan historiatutkimuksen mukaan vaalikampanjassa korostettiin liiaksi maatalouskysymyksiä,¹⁶⁷⁷ joten yhteen teemaan sitoutuminen ei enää purrut laajasti äänestäjäkuntaan. Myöskään Keskustapuolueen harjoittama SMP:llä pelottelu ei vaikuttanut toivotulla tavalla. Vaalien yhden voittajan, SDP:n piirissä ei vaalien tulos ollut kuitenkaan aivan odotusten mukainen, kolmen edustajapaikan lisäystä ei koettu riittävänä. Osoitus aikakauden poliittisen vallankäytön jaosta on puoluesihteerin Sorsan toteamus, että ”MTK:n käsittämättömän typeryyden ohella on muistettava hiljaisella kiitoksella presidenttiä, joka antoi meille tilaisuuden takoa silloin, kun rauta oli kuumiin”.¹⁶⁷⁸ Siis: oli hyvä, kun Kekkonen hajotti eduskunnan, se sopi sosialidemokraateille erinomaisesti.

---

¹⁶⁷⁷ Isohookana-Asunmaa 2006, 305

¹⁶⁷⁸ Sorsa 1998, 223

6.4 Vuoden 1973 poikkeuslaki ja kokoomus: hajoaako puoluejärjestö?

Seuraavassa tarkastellaan Urho Kekkosen valintaa tasavallan presidentiksi vuonna 1973 ilman säädettyjä valitsijamiesvaaleja. Vaikka vaaleja eikä näin ollen myöskään vaalikampanjoita ollut, on kuitenkin välttämätöntä tässä tutkimuksessa tarkastella tiivistetysti sitä keskustelua, joka kokoomuksen sisällä käytiin ennen poikkeuslain säätämistä. Keskustelun kirjaaminen tässä tehdään *järjestöllisestä näkökulmasta*, koska puheenvuoroissa väläytettiin jopa puolueen hajoamista. Sen sijaan eduskuntakäsittelyyn ei puututa tässä enää, koska tämä näkökulma on ollut esillä laajasti muissa tutkimuksissa¹⁶⁷⁹, eikä se kuulu enää varsinaisen järjestötoiminnan piiriin. Tässä luvussa ei mainitusta syystä ole myöskään käsitelty äänenkannattajien aineistoa Nykypäivää lukuun ottamatta.

Prosessin vaiheet lyhyesti

17.3.1973 vahvisti ”Tasavallan presidentin estyneenä ollessa” pääministeri Kalevi Sorsa lain ”*Tasavallan Presidentin nykyisen toimikauden jatkamisesta*”. Kyseessä oli poikkeuslaki, millä presidentti Urho Kekkosen toimikautta jatkettiin eduskunnan päätöksellä 1.3.1978 saakka, ilman tavanomaisia valitsijamiesvaaleja.

Tasavallan presidentti Urho Kekkonen julkaisi STT:n välityksellä huhtikuussa 1972 viestin, missä hän ilmoitti olevansa valmis jatkamaan presidentin virassaan 1.3.1974 jälkeen, mutta todeten samalla, että ”presidenttiehdokkaaksi valitsijamiesvaaleissa en halua enkä suositu. Vuoden 1968 vaalitaistelu oli eräiltä osin senlaatuinen, että minua ei voida sellaiseen vaalitaisteluun velvoittaa”.¹⁶⁸⁰

Kekkosen uudelleen valinnan turvaavan menettelytavan vaihtoehtoiksi nousivat esiin suora kansanvaali, neuvoa antava kansanäänestys ja mahdollisuus, että valinnan suorittaa eduskunta. Ahti Karjalainen oli ehdottanut tammikuussa 1972 neljän vuoden jatkoaikaa, joka ei kuitenkaan Kekkosta itseään miellyttänyt.¹⁶⁸¹ Koivisto tulkitsee Karjalaisen ehdotuksen niin, että se ei ollut ainakaan tehty Kekkosen kaatamiseksi.¹⁶⁸² Toisaalta myös Karjalainen itse esiintyi presidenttiehdokkaana saaden jopa Moskovan kannustuksen pyrkimykselleen. Seurauksena oli Karjalaisen ja Kekkosen pysyvä välirikko.¹⁶⁸³

---

¹⁶⁷⁹ Ks. esim. Koivisto 1984, Häikiö 1993; Tarkka 2006

¹⁶⁸⁰ Suomi 1998, 15; Isohookana-Asunmaa 2006, 367

¹⁶⁸¹ Isohookana-Asunmaa 2006, 367

¹⁶⁸² Koivisto 1984, 37-39

¹⁶⁸³ Lehtinen 2002, 539-540; Jakobsonin mukaan Ahti Karjalainen uskaltautui kilpailemaan aluksi Kekkosen kanssa presidentin virasta sen perusteella, että Kekkonen oli ilmoittanut, ettei enää jatka presidenttinä. Karjalainen tekikin Moskovaan vierailun pääministerinä huhtikuussa 1971, joka oli Kekkoselle avoin haaste. Kekkonen loukkaantui tilanteesta syvästi ja päätti jatkaa presidenttinä arvioituaan Karjalaisen aseman vahvaksi mahdollisissa normaaleissa presidentin vaaleissa. Vuoden 1972 alussa, tammivaalien jälkeen, Olavi Mattila kehotti Karjalaista puhumaan Kekkoselle presidentin virkakauden jatkamisesta poikkeuslailla. Jakobson 1992, 99-100; Myös Tarkka kuvaa em. prosessia luetellen Karjalaisen ehdokkuutta tukeneita henkilöitä, joihin kuului mm. edellä mainittu Olavi Mattila. Tarkka 2006, 187-196

Poikkeuslakiprosessin rinnalla ja siihen tiiviisti kytkeytyen kulkivat vapaakauppasopimusneuvottelut - sekä niihin liittyneet ja kokoomuksen vastustamat ns. *suojalait*¹⁶⁸⁴ - EEC:n kanssa Neuvostoliiton ollessa koko ajan sopimuksen tekoa vastaan, vaikka sikäläisten amatillisten keskusjärjestöjen johdon taholta viestitettiin, että "meillä ei ole mitään sitä vastaan"¹⁶⁸⁵.

Tutkimuskirjallisuudesta¹⁶⁸⁶ nousee esiin koko prosessin vaikeus kokoomukselle ja kaikille puolueille, koskien myös Keskustapuoluetta ja sosialidemokraatteja. Taustalla – varsinkin SDP:ssä - kummitteli myös vuoden 1956 Honkaliitto. Kaikki puolueet taktikoivat pyrkien maksimoimaan oman puolueen edun – ja suhteensa Kekkoseen. Puolueiden johdossa tiedettiin, että Kekkosesta ei mihinkään päästä, mutta kentällä oli nimenomaan poikkeuslakia vastassa voimakas oppositio, myös Keskustapuolueessa. Tutkijoista ymmärtäväisimmin prosessiin suhtautuu Suomi, mutta jo Lehtinen toteaa, että "Sorsa teki SDP:ssä likaisen työn, mutta miksi siihen suostui Paasiokin"? Lehtinen jatkaa, että "lain vastustajista tehtiin epäisänmaallisia, vaikka eivät he muuta halunneet kuin valita presidentin vapaissa ja salaisissa vaaleissa".¹⁶⁸⁷

Poikkeuslakiprosessi puoluejärjestössä¹⁶⁸⁸

Kokoomuksen roolista nousee esiin kolme keskeistä hahmoa: *Päiviö Hetemäki*¹⁶⁸⁹ ja *Harri Holkeri* poikkeuslain sekä Kekkonen uudelleen valinnan ajajina ja toisaalta *Tuure Junnila* sekä valintatavan että Kekkonen voimakkaana vastustajana. Varsinais-Suomen kokoomuksen historiikissa esitetään, että erityisen merkittävä rooli prosessissa kokoomuksen sisällä oli *Juha Vikatmaalla*: "Poikkeuslaki oli Vikatmaalle elämän ja kuoleman kysymys, hän teki tässä henkilökohtaista käännytystyötä."¹⁶⁹⁰ Myös Koiviston tutkimuksessa Vikatmaan rooli Kekkonen presidenttikauden jatkamisen kannattajana tulee selvästi esiin.¹⁶⁹¹ Smolanderin mukaan juuri Vikatmaa oli puolueen johtohahmoista ainoa, joka oli alusta alkaen valmis hyväksymään sekä Kekkonen että poikkeuslain. Remonttimiehistä muut Ilkka Suomisesta lähtien taas hyväksyivät Kekkonen, mutta eivät aluksi poikkeuslakia. Vasta *EEC-yhteyden* korostuminen asiassa muutti mielipiteet. Eduskuntaryhmästä myönteisin oli Antero Salmenkivi.¹⁶⁹²

---

¹⁶⁸⁴ Suojalakiasiansa keskeinen toimija oli kokoomuksen eduskuntaryhmä, joka "taisteli niitä vastaan kuukausia", koska lakeja pidettiin liian "sosialistisina". Halme 1989, 121

¹⁶⁸⁵ Lehtinen 2002, 543

¹⁶⁸⁶ Perusteellisin kuvaus poikkeuslakiprosessista yleensä sekä eri puolueissa on ilmeisesti Häikiön em. teoksessa. Häikiö 1993, 192-337; ks. myös Hämäläinen 1979.

¹⁶⁸⁷ Lehtinen emt., 540

¹⁶⁸⁸ Varsinkin Suomi (1998) ja Lehtinen (2002) ovat tutkimuksissaan ottaneet huomioon aiheen käsittelyn yhteydessä myös kokoomuksen. Myös Isohookana-Asunmaa (2006) on keskustapuolueen historiatutkimuksessaan kuvannut laajasti asian etenemistä eri puolueiden johtoelimissä.

¹⁶⁸⁹ Mm. Jakobson (1992) ja Tarkka (2006) ovat korostaneet Hetemäen roolia kokoomuksen sisäisessä prosessissa.

¹⁶⁹⁰ Kunttu 2001, 41

¹⁶⁹¹ Koivisto 1984, 59-60

¹⁶⁹² Smolander 1994, 60-63

Kokoomuksen silloisen järjestösihteerin Jussi Isotalon mukaan Päiviö Hetemäki vakuutti ensimmäisenä uuden puheenjohtajan Harri Holkerin vuoden 1972 alussa siitä, että kokoomuksen kannattaa mennä Kekkonen taakse presidentinvaaliasiassa ja hyväksyä poikkeuslaki, kun oli käynyt ilmi, että Kekkonen ei enää lähde vaaleihin. Tämä hahmottui lopullisesti vuoden 1972 lopussa. Päätöksen tehtyään puoluejohto arvioi, että eduskuntaryhmässä voisi olla noin kolmasosa poikkeuslakia vastaan, ja heistä pääosa ennen kaikkea Kekosta vastaan. Kiivaimmin eduskuntaryhmästä poikkeuslakia vastustivat Isotalon mukaan Tuure Junnila, Pentti Mäki-Hakola, Kullervo Rainio ja Salme Katajavuori, joista kaksi viimeksi mainittua erosi kokoomuksesta prosessin jälkeen liittyen Perustuslailliseen kansanpuolueeseen.¹⁶⁹³ Virallisten kokousten pöytäkirjat vahvistavat Isotalon kertomuksen oikeaksi.

Holkeri itse arvioi jälkeenpäin, että poikkeuslakikysymys oli hänen puheenjohtajauransa ylivoimaisesti raskain päätös, joka oli kuitenkin tehtävä. Puheenjohtaja halusi toisaalta kunnioittaa vastaan olleiden periaatteita; ei ollut synti, että oli vastaan. Kuitenkin Suomen saaminen mukaan EEC-kuvioon oli pakko tehdä, eikä tähän ollut muuta mahdollisuutta kuin poikkeuslaki, siksi oli mentävä mukaan.¹⁶⁹⁴ Puheenjohtajan tuskaa ei helpottanut se, että koko puolue oli vuoden 1972 eduskuntavaalien jälkeen ristiriitaisessa tilanteessa; haajannus oli selvästi lisääntynyt.¹⁶⁹⁵ Puheenjohtajan oli pakko ottaa huomioon tämä järjestöllinen näkökulma.

Joka tapauksessa kokoomus oli avainasemassa poikkeuslain läpiviemisessä, koska eduskunnassa siihen tarvittiin 5/6 määräänemmistö, vaikka myös pienpuolueilla oli oma roolinsa. Jakobsonin mukaan Karjalainen jopa toivoi prosessin alkuvaiheessa, että kokoomus kaataisi koko poikkeuslain omien presidenttihaaveidensa vuoksi, mutta Jakobson toteaa, että tälle arviolle ei ole saatu vahvistusta.¹⁶⁹⁶

Kokoomuksen opiskelijaliiton Tuhatkunnan kokouksessa maaliskuussa 1972 oli presidenttikysymys vahvasti esillä puheenjohtaja Kivelän puhuessa voimakkaasti presidentti Kekkonen puolesta.¹⁶⁹⁷ Tämän jälkeen emopuolueen sisäisessä, virallisessa käsittelyssä presidentin vaali ja Kekkonen kieltäytyminen normaaleista valitsijamiesvaaleista tuli esille ensimmäisen kerran *huhtikuussa 1972 puoluehallituksen* kokouksessa, missä puheenjohtaja Holkeri esitteli asiaa painottaen EEC-sopimuksen teon tärkeyttä. Tätä ennen olivat puolueen piirijärjestöjen puheenjohtajat olleet koolla Helsingissä, missä presidenttikysymys oli myös esillä. Holkerin mukaan olisi "sinisilmäisyyttä kuvitella, että joku muu kuin Kekkonen tulisi jatkamaan virassa. Kysymys on siitä, olemmeko mukana vai irtaudummeko?" Holkerin mukaan Neuvostoliitto oli pannut "yhtäläisyysmerkit Kekkonen ja Suomen harjoittaman ulkopolitiikan välille". Holkeri kysyi, "onko suomalaisella oikeistolla varaa ajaa itsensä tilanteeseen, missä se ei saa muuta kuin sympatiaa ja aplodeja? Kokoomuksen olisi syytä harkita tätä asiaa viileästi".¹⁶⁹⁸

---

¹⁶⁹³ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹⁶⁹⁴ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹⁶⁹⁵ Koivisto 1984, 35

¹⁶⁹⁶ Jakobson emt., 100

¹⁶⁹⁷ Koivisto emt., 53

¹⁶⁹⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1972. Kokous 19.4.1972.

Seuraavan kerran presidenttikysymystä käsiteltiin *puoluevaltuustossa 23.5.1972*, jolloin puheenjohtaja Holkerin kannan mukaan kokoomus ei kannata poikkeuslakia.¹⁶⁹⁹ Myöhemmin Holkeri on kertonut pyrkineensä aikalisään vaikeassa asiassa. Tämän jälkeen juuri Hentemäki painosti Holkerin poikkeuslain taakse.¹⁷⁰⁰

Puoluehallitus palasi presidenttikysymykseen laajemmin vasta *7.12.1972*. Jälleen Holkeri painotti ennen kaikkea presidenttikysymyksen ja EEC-sopimuksen välistä yhteyttä siten, että ”jokainen päivä, joka on eletty viime heinäkuun 22.päivästä, jolloin suomen piti muiden EFTA:n puolueettomien maiden kanssa oma sopimus allekirjoittaa, on meille taloudellisesti ja poliittisesti erittäin vahingollinen, ei ole nähtävissä, mitä hyötyä sopimuksen kirjoittamatta jättämisestä on”. Puheenvuoronsa lopussa Holkeri antoi pitkän taloudellisen selvityksen, *miksi EEC-sopimus on välttämätön*. Tässä kokouksessa oli esillä Sorsan työryhmän ehdotus, minkä mukaan vuoden 1968 valitsijamiehet suorittaisivat vaalin. Holkeri ehdotti, että eduskuntaryhmä ja puoluevaltuusto yhdessä toteaisivat, että ”nykytilanteessa ei ole edellytyksiä Sorsan työryhmän ehdotuksen mukaiselle menettelylle”.¹⁷⁰¹ Tämän jälkeen Holkeri lähetti puoluevaltuuston jäsenille kirjeen, missä hän valotti kantaansa, minkä mukaan kokoomuksen pitäisi vähitellen määritellä näkemyksensä Urho Kekkosen uudelleen valinnasta. Puoluevaltuuston kantaa asiaan ei tässä vaiheessa voinut ennakoida, enemmistön löytyminen oli hyvin epävarmaa.¹⁷⁰²

Joulukuun 13. päivänä, päivää ennen puoluevaltuuston kokousta kävivät eduskuntaryhmän puheenjohtaja Raimo Ilaskivi ja puoluejohtaja Harri Holkeri selostamassa presidentille kokoomuksen tilannetta asiassa. Häikiön mukaan Tamminiemen portailla Ilaskivi ja Holkeri tapasivat lähetystön, joka halusi viedä Kekkoselle 34 yksityisen kansalaisen kirjeen, missä vastustettiin poikkeuslakia.¹⁷⁰³

Kokoomuksen keskeinen, prosessin loppuvaiheen laajempi foorumi poikkeuslain käsittelylle oli *puoluevaltuuston kokous 14.12.1972*, josta ei kuitenkaan valitettavasti ole säilynyt perinteistä keskustelupöytäkirjaa. Vain puheenjohtaja Holkerin puheenvuoro keskustelun alussa sisältyy tavalliseen pöytäkirjaan. Valtuuston kokousta edelsi samana päivänä pidetty puoluehallituksen kokous, jossa oli Pohjois-Hämeen piirin ehdotus poikkeuslain hylkäämisestä: ”Tasavallan presidentin valintatapaa koskevien säädösten muuttamisvaatimusten toteuttaminen kaventaisi selvästi kansalaisille taattuja perusoikeuksia.”¹⁷⁰⁴

Puheenjohtaja otti mainitussa kokouksessa hyvin huomioon juuri *järjestöllisen näkökulman*, missä lähtökohtana oli se, että suuri osa kentästä oli vastaan. Holkeri totesi puoluevaltuustolle, että ”presidenttikysymys on ollut kuuma teema viime aikoina, mutta puolueen johdon taholta ei ole puututtu mielipiteiden yhteentörmäykseen, nyt on aika: miten suhtautua Urho Kekkosen uudelleen valintaan, on joka tapauksessa tosiasia, että Kekkosen tulee jatkamaan Suomen tasavallan presidenttinä vielä nykyisen toimikauden jälkeen, mielipidemittauksissa 2/3 kannattaa kekkosen uudelleen valintaa, me päätämme vain, olemmeko häntä valitsemassa vai ei?” Holkeri korosti sitä, että puoluehallitus, joka oli käsitelty

¹⁶⁹⁹ Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1972. Kokous 23.5.1972.

¹⁷⁰⁰ Koivisto J. 1984, 75

¹⁷⁰¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1972. Kokous 7.12.1972.

¹⁷⁰² Koivisto J. emt., 92

¹⁷⁰³ Häikiö 1993, 307

¹⁷⁰⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1972. Kokous 14.12.1972.

asiaa useita kertoja, ei ollut sitoutunut vielä mihinkään, oli vain asetettu toimikunta pohti-
maan asiaa. Puheenjohtaja toi nyt esiin puolueen hajoamismahdollisuuden, mitä hän ei
ymmärtänyt: "En ymmärrä niitä, jotka ovat viitanneet siihen, että puolue saattaa jopa ha-
jota, mikäli tässä asiassa mentäisiin toisin kuin he itse oikeaksi katsovat, rohkenen olla sitä
mieltä, että kokoomuslaisen poliittinen vakaumus on paljon syvemmällä ja kyse on suu-
remmista arvoista." Lopuksi Holkeri viittasi kokoomuksen suhteisiin Kekkoseen myöntäen,
että ne eivät ole olleet "hääppöiset".¹⁷⁰⁵

Ennen ratkaisevaa puoluevaltuuston kokousta 7.1.1973 kokoontui *puoluehallitus* jälleen
valmistelemaan asiaa. Puoluehallituksen käsittelyn pohjana oli Holkerin ehdotus, minkä
mukaan "Laki tasavallan presidentin toimikauden jatkamisesta tulisi säätää". Ehdotuksesta
jouduttiin äänestämään, koska puheenjohtajan ehdotusta vastaan oli tehty toinen ehdotus
(Timo Juti): "Millään tavalla ei ole tullut selvitettyksi, että enemmistö Kansallisesta Kokoo-
mukselta hyväksyi poikkeusmenettelyn, vaan voidaan olettaa puolueen jäsenkunnan pi-
tävän kiinni perustuslaillisista oikeuksistaan." Äänestyksen tulos oli kuitenkin erittäin selvä
äänin 14 – 1, Juti jäi kannanottonsa kanssa yksin ja kirjautti eriävän mielipiteen pöytäkir-
jaan, mihin ei ole dokumentoitu käytyä keskustelua. Puoluehallituksen kokousta ennen
sekä itse kokouksessa käytiin kuitenkin vilkasta keskustelua asiasta, ennen kuin päädyttiin
em. tulokseen; kyseessä oli pitkä prosessi.¹⁷⁰⁶

Puoluevaltuuston kokous pidettiin samana päivänä. Asialistalla oli kohta "Puoluevaltuuston
kannanmäärittely ehdotukseen tasavallan presidentti Urho Kekkosen toimikauden jatkami-
sesta". Avauspuheenvuorossaan Holkeri painotti jälleen EEC-vapaakauppasopimuksen tär-
keyttä ja presidenttikysymyksen kytkeytymistä niihin siinä mielessä, että "jatkuuko Paasi-
kiven-Kekkosen ulkopoliittinen linja vai ei".¹⁷⁰⁷

Puoluevaltuuston kokouksessa asian käsittelyn pohjana oli Holkerin puheenvuoron lisäksi
puolueen eduskuntaryhmän edellä mainittu kannanotto 19. joulukuuta, missä otettiin poik-
keuslakiehdotukseen myönteinen kanta. Holkeri siteerasi puheessaan eduskuntaryhmää:
"Eduskuntaryhmä piti suotavana, että Kekkosen toimikausi jatkuisi myös vuoden 1974 jäl-
keen, ja näin ollen eduskuntaryhmä edellytti, että puolue keskittyy jatkamaan neuvotteluja
Kekkosen uudelleen valinnan turvaamiseksi, Kekkosen taakse on ryhmittynyt seitsemän
eduskuntaryhmää." Holkeri kertoi eduskuntaryhmän tuoneen esiin, että sääntöjen mukaan
presidenttiehdokkaan valinta kuuluisi puoluekokoukselle, "mutta nyt ei ole kyse siitä, joten
ei tarvita puoluekokouksen päätöstä". Puoluehallitus ehdottikin valtuustolle, että "ehdotet-
tu laki tasavallan presidentin toimikauden jatkamisesta tulisi säätää".¹⁷⁰⁸

Holkeri painotti voimakkaasti sitä, että "ennen presidenttiratkaisua eivät synny muut suu-
ret ratkaisut, eikä EEC-sopimusta allekirjoiteta, kokoomus ehdotti myös ennenaikaisia va-
litsijamiesvaaleja, mikä olisi myös vaatinut myös poikkeuslakia, mutta kokoomus päätti,
että asiaa ei käsitelty, ei hyväksytty eikä hylätty Sorsan ehdotusta". Puheenjohtaja oli hy-

¹⁷⁰⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1972. Kokous 14.12.1972.

¹⁷⁰⁶ Ilkka Kanervan haastattelu 10.3.2010. Kanerva istui puoluehallituksessa, joten voidaan ajatella hänen ainakin pääpiirteittäin muistavan tapahtumien kulun oikein.

¹⁷⁰⁷ Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1973-74. Kokous 7.1.1973.

¹⁷⁰⁸ Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1973-74. Kokous 7.1.1973.

vin tietoinen puolueen sisällä vellovista tunteista poikkeuslakia vastaan vedotessaan siihen, että "tunsimme vastuumme puolueen yhtenäisyydestä".¹⁷⁰⁹

Osoitus voimakkaista tunteista ja mielipide-eroista puoluevaltuustossa oli, että pyydettyjä puheenvuoroja oli yhteensä 34. Poikkeuslain vastustajien (Tuure Junnila, Sami Suominen, Gunnar Laatio, Lauri Impiö ym.) keskeinen argumentti oli *laillisuusnäkökulma*, miksi poikkeuslakia ei pitäisi hyväksyä: "Emme voi riistää perusoikeutta kokoomuksen kannattajilta, riistäisimme myös 3.3 miljoonalta suomalaiselta heille kuuluvan perusoikeuden valita tasavallan presidentti, kyseessä olisi vakava demokratian loukkaus." Tässä argumentaatiossa myönnettiin samalla EEC-sopimuksen tärkeys, mutta kiistettiin sen pakollinen kytkentä presidentin vaalitapaan. Vastustuksen kohteena ei ollut niinkään Kekkonen henkilönä, jota kokouksessa arvosteltiin vain lievästi.¹⁷¹⁰ Lain vastustajat vetosivat myös voimakkaasti siihen, että asia vaatisi joka tapauksessa ylimääräisen puoluekokouksen käsittelyä, siihen ei ole puoluevaltuustolla valtuuksia.

Poikkeuslain puolustajat taas korostivat kysymyksen käytännöllistä, ei niin juridista puolta sekä asian *yhteyttä vapaakauppasopimukseen*, esimerkiksi Erkki Huurtamon sanoin: "Näen tämän EEC-kysymyksen niin tärkeänä, että asetan toisarvoiseen asemaan sen, miten presidentti valitaan (suosionosoituksia)." Lain puolustajat vetosivat myös järjestölliseen näkökulmaan, esimerkiksi Antero Salmenkivi: "Kannatan sitä, että vähemmistö puolueessa tyytyy enemmistön kantaan ilman, että ryhtyy puoluetta hajottamaan. Jos aina, kun jäädytään vähemmistöön, meneteltäisiin näin, meille syntyisi puolueita kuin sieniä sateella." Myös lain vastustajien puolelta myönnyttiin siihen, että "me emme henkilökohtaisesti tappele täällä keskenämme, kunnioitamme toistemme mielipiteitä". Muutamat valtuutetut jopa painottivat, että "meillä ei ole oikeutta ryhtyä hajottamaan tätä puoluetta".¹⁷¹¹

Pisimmälle hajaannuksen tielle meni kuitenkin Kullervo Rainio – tuodessaan samalla esiin "havainnon, että kokoomuksen kannattajista 85 % on poikkeuslakia vastaan" – ennustaen, että "jos poikkeuslaki hyväksytään, syntyy *koditon oppositiopuolue*, joka osaltaan vähentää kokoomuksen mahdollisuuksia toimia kentällä, kannattajiensa parissa". Rainion puheenvuoron jälkeen sekä Holkeri itse, että myös varapuheenjohtaja Jouni Mykkänen ja Tampereen Matti Hokkanen, tuore kansanedustaja, vetosivat siihen, että "puolueen yhtenäisyys säilyy, isänmaan edun kaikinpuolinen vaaliminen on keskeistä".¹⁷¹²

Käytettyjen puheenvuorojen jakauma – enemmistö oli ollut poikkeuslain vastustajia - ei kertonut lopullista totuutta puoluevaltuuston enemmistön näkemyksestä, sillä äänestyksen tulos oli kuitenkin selvästi lain hyväksymisen kannalla äänin 35 puolesta 21 vastaan. Puheenjohtaja saattoi tässä vaiheessa huokaista helpotuksesta, vaikka asia ei ollutkaan vielä loppuun käsitelty. Asia ratkesi lopullisesti myönteiseen suuntaan eduskuntaryhmän kokouksessa, jossa poikkeuslaki hyväksyttiin äänin 19 - 13. Ilaskivi kuvaa jälkeinpäin, että ratkaisu oli hänelle periaatteessa "vastenmielinen, mutta asetuin sen taakse, koska halusin olla solidaarinen puoluejohtoa kohtaan".¹⁷¹³

¹⁷⁰⁹ Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1973-74. Kokous 7.1.1973.

¹⁷¹⁰ Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1973-74. Kokous 7.1.1973.

¹⁷¹¹ Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1973-74. Kokous 7.1.1973.

¹⁷¹² Kansallinen kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1973-74. Kokous 7.1.1973.

¹⁷¹³ Ilaskivi 1991, 143-144

Koska puolueen johdossa ja piireissä tiedettiin kentän vahva Kekkonen vastustus, ja jotta kokoomuksen kentällä ei syntyisi vakavaa hajaannusta asiassa, muutamien piirien toiminnanjohtajat kiersivät vuoden 1972 lopulla – siis ennen valtuuston kokousta - kenttää paimentamassa. Tarkoituksena oli saada kenttä ymmärtämään, miksi kokoomuksen oli nyt oltava Kekkonen uudelleen valinnan takana. Tässä vaiheessa keskeinen oli juuri Kekkonen henkilö, ei poikkeuslaki, joka nostettiin esiin aivan prosessin loppuvaiheessa. Esimerkiksi Uudellamaalla johtokuntien jäsenet ”puhuteltiin” yksitellen yleensä sääntömääräisten syyskokousten yhteydessä.¹⁷¹⁴ Myös keskustuomiston virkailijat olivat asiassa kentän suuntaan aktiivisia.¹⁷¹⁵

Puolueen keskustuomisto tuki johdon kantaa poikkeuslain puolesta myös niin, että se lähetti kentälle vuodenvaihteessa 1972 – 73 kaksi *tiedotetta*, joissa kummassakin painotettiin, että EEC-sopimuksen toteuttamiseksi ei muita vaihtoehtoja ole ollut kuin hyväksyä sopimus. Esimerkiksi aivan vuoden lopun tiedotteen mukaan ”poliittinen tilannearvio on se, että kyseisen lain hyläytyksi tuleminen merkitsee EEC-sopimuksen siirtymistä vuoden 1974 jälkeiseen aikaan”.¹⁷¹⁶

Kokoomusnuorille ei sen sijaan poikkeuslakiasia ollut kovinkaan vaikea. Tuhatkunta otti aluksi varovaisen myönteisen kannan, mutta edellä mainittu, vuoden 1972 liittokokous otti asiassa selvän kannan: presidentti Kekkonen pitäisi valita jatkamaan virkakauttaan poikkeuslailla. Nuorten järjestö korosti ennen kaikkea kansallista etua painottaen samalla Kekkonen ansioita ulkopoliittikan johtajana ja muutoinkin ”isänmaallista” toimintaa. Kekkonen taakse meno merkitsisi myös nuorten mukaan sitä, että näin ”kyettäisiin estämään sosialistin tulo tasavallan päämieheksi”.¹⁷¹⁷

Poikkeuslakiprosessin viimeinen vaihe kokoomuksen sisällä oli *puoluekokouksessa* huhtikuussa 1973. Asia ei tietenkään ollut enää asialistalla, mutta siihen palattiin joissakin puheenvuoroissa.

Edellä mainittujen näkökulmien edustajien kannat tilanteeseen tulivat esiin puolueen johdon valinnoissa, joihin jo edellä viitattiin järjestötoiminnan kuvauksen yhteydessä. Lain vastustajien taholta esitettiin (Junnila) luottamus pulaa johtoa kohtaan, joka ”on vaihdettava”. Ehdotus Gunnar Laation valitsemisesta puheenjohtajaksi ei kuitenkaan ottanut tulta, Holkeri valittiin murskanumeroin 672 - 88. Vähän pidemmälle erimielisyydet ja niiden aste tulivat esiin puheenvuoroissa, joissa jo esitettiin ovea poikkeuslain vastustajille, jota taas viimeksi mainitut kovasti ihmettelivät. Jyrkimmin asia ilmaistiin niin, että ”nämä muutamat rekisteröivät oman puolueen, jonka nimi on Isänmaallinen kansanliike IKL”. Tähän taas vastattiin, että ”tässä vain puolustettiin demokraattisia oikeuksia, ja sen vuoksi ehdotetaan lähtöä puolueesta”. Tilanteen kehittymistä ennakoitiin joko ”sodaksi kentällä” tai ”rauhanomaiseksi ratkaisuksi”.¹⁷¹⁸

¹⁷¹⁴ Manu Ruskin haastattelu 21.1.2010; Mitään varsinaista kentän ”paimennuskirjettä” ei kuitenkaan ole keskustuomiston lähetettyjen kirjeiden joukossa. Asia oli esillä ennen kaikkea epävirallisemmissa yhteyksissä.

¹⁷¹⁵ Tapani Rankin haastattelu 28.1.2010.

¹⁷¹⁶ Kansallinen Kokoomus. Kirjeenvaihto puolueyhteisön sisällä 1970-73.

¹⁷¹⁷ Vares 2000, 44-45

¹⁷¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1973 puoluekokous Tampereella. Pöytäkirja.

Puheenjohtaja Holkeri oli kuitenkin hyvin etukäteen valmistautunut mahdolliseen Laation kannattajien ulosmarssiin puoluekokouksessa: hänen määräyksestään oli oikeusministeriöön varattu etukäteen nimi uudelle "Perustuslailliselle puolueelle". Tällä haluttiin varmistaa se, että jos pahin tapahtuisi puoluekokouksessa, olisi "laatiolaisilla" ainakin vähän päänvavaa puolueensa nimen kanssa. Välittömästi puoluekokouksen jälkeen hakemus peruutettiin – hajoamisen uhkaa ei enää ollut.¹⁷¹⁹ Se, että PKP sitten perustettiin vuoden 1973 lopulla, oli jo toinen juttu, ei enää uhka kokoomukselle. Holkerin suhtautuminen poikkeuslain vastustajiin ei mennyt kuitenkaan niin pitkälle, että hän olisi ryhtynyt kampeamaan heitä puolueesta ulos, päinvastoin periaatteena oli, että "*ovi avataan vain sisäänpäin*".¹⁷²⁰

Erikseen on syytä vielä mainita ennen Tampereen puoluekokousta tapahtunut episodi, joka osoitti hyvin kokoomuksen pinnan alla vallinneen kuohunnan. Halmeen mukaan näet Juha Vikatmaa suunnitteli Holkerin vaihtamista kokouksessa, koska Vikatmaan mielestä Holkerin eri mielipidesuunnat hyväksyvä linja oli liian vapaa, piti saada enemmän "puoluekuria". Ratkaisevassa neuvottelussa Ilkka Suominen teki kuitenkin välitysesityksen, johon kaikki suostuivat, myös Vikatmaa ja Holkeri. Sen mukaan Vikatmaa tukiryhmineen ei lähde Holkeria kaatamaan tämän suostuessa kollektiivisempaan johtamiseen sekä siihen, että nuoret otetaan aikaisempaa paremmin huomioon päätöksenteossa.¹⁷²¹ Jälkeenpäin tehtyjen haastattelujen mukaan Holkeria vain "grillattiin" samaisessa tilaisuudessa Antero Salmenkiven puheenjohtajuudella, johon oli jo saatu asianomaisen suostumuskin. Todellisuudessa ei puheenjohtajaa haluttu vaihtaa, mutta Salmenkivi itse otti ehdokkuutensa tosisaan.¹⁷²² Salmenkiven puolesta ei viritelty erityistä puheenjohtajakampanjaa, joten on tosiaan ilmeistä, että episodilla ei ollut suurempia tavoitteita. Holkeri itse vahvistaa jälleenpäin mainitun tilaisuuden kulun, mutta toteaa, että hän itse suhtautui vakavasti tilanteeseen haluten ottaa kritiikin huomioon.¹⁷²³

Nykypäivä ja poikkeuslaki

Poikkeuslain vaikeus kokoomuksen sisällä heijastui selvästi pää-äänenkannattajan sivuilta siten, että lehti ei ottanut itse kantaa lainkaan, vaan antoi sivunsa puheenjohtajan ja puoluesihteerin käyttöön.

Puolueen pää-äänenkannattajassa oli poikkeuslakiasia ensimmäisen kerran esillä vuoden 1972 alussa puoluesihteerin Tavastilan puheenvuoron muodossa. Tavastila korosti jutussa, että poikkeuslaki ei ole perustuslain vastainen. Koska asia oli puolueessa vielä lopullisesti käsittelemättä, oli puoluesihteerin hyvin varovainen: "On siis korjattava virheelliset käsitykset poikkeuslain laillisuudesta, mutta tämä ei merkitse kannanottoa poikkeuslain puolesta eikä sitä vastaan."¹⁷²⁴ Pääkirjoituksissa ei tässä vaiheessa asiaa käsitelty, mikä tietysti johdettiin tilanteen arkaluontoisuudesta ja vaikeudesta puolueessa.

¹⁷¹⁹ Asiasta on dokumentti Oikeusministeriössä ja myös Suojelupoliisin arkistossa. Dokumentti on Georg C. Ernrootista väitöstutkimusta tekevällä Riku Keski-Rauskalla. Ks. myös Summanen 1983, 71

¹⁷²⁰ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010

¹⁷²¹ Halme 1989, 122-123. Halme ei mainitse, mihin hän kertomuksensa perustaa. Ilkka Suominen vahvisti kuitenkin haastattelussa tapahtuman. Ilkka Suominen haastattelu 17.12.2009.

¹⁷²² Ilkka Kanervan haastattelu 10.3.2010; Ilkka Suominen haastattelu 11.3.2010.

¹⁷²³ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹⁷²⁴ Nykypäivä 1/1972

Seuraavan kerran Nykypäivä käsitteli poikkeuslakia vuoden 1973 alussa pääkirjoituksessa, jonka oli nyt kirjoittanut puheenjohtaja Holkeri. Puheenjohtaja tunnusti asian olleen kokoomukselle vaikean mutta "se on noudattanut ohjetta: maan etu kulkee aina puolueen edun edellä". Holkeri perusteli myös tässä puolueen myönteistä kantaa EEC-näkökulmalla: "Suomen on pystyttävä turvaamaan etunsa Euroopan taloudellisessa integraatiossa, ja tässä asiassa ei ole syytä ottaa mitään riskejä. Tämä on se syy, miksi kokoomus katsoi välttämättömäksi mennä presidenttikysymyksessä tarvittun erillislain taakse."¹⁷²⁵

Oliko puoluejärjestö hajoamassa?

Kokoomuksen johto lähti erittäin vaikeassa poliittisessä tilanteessa ajamaan kokoomuksen sisällä presidentti Kekkonen jatkokauden turvaavan poikkeuslain hyväksymistä. Kentän vastustus asiassa oli kova, vaikka selviä numeroita vastustajien määrästä onkin mahdoton esittää, koska jäsenäänestystä ei järjestetty – ei uskallettu järjestää, eikä se kuulunut vielä tuolloin poliittiseen kulttuuriin. Puoluevaltuuston muutamat edustajat tosin esittivät kokouksessa, että heidän piirinsä (esimerkiksi Lappi) oli kokonaisuudessaan poikkeuslakia vastaan. Puolueen virallisista dokumenteista ei tule esille, että juuri Päiviö Hetemäki taivutti asian taakse ensin puheenjohtaja Holkerin, mutta suulliset haastattelut ja kirjallisuus vahvistavat tämän.

Holkerin ja poikkeuslain taakse asettuneiden kokoomuslaisten taustalla vaikutti kaksi näkökohtaa: toisaalta haluttiin edelleen jatkaa jo valitulla tiellä poliittisesta paitsioasemasta pois pääsemiseksi, ja siksi oli mentävä Kekkonen taakse, ja toisaalta kokoomukselle puolueena oli samaan aikaan elintärkeätä saada lopulta *EEC-vapaakauppasopimus* vahvistettua. Tätä ei pidetty mahdollisena ilman Kekkonen valintaa jatkokaudelle, vaikkakin hyvin erikoisella tavalla. Juuri viimeksi mainittuun argumenttiin kaikki lain kannattajat vetosivat puoluevaltuuston kokouksissa 1972-1973. Puoluejohto sivuutti siis asian periaatteellisen puolen kääntyen käytännöllisiin näkökohtiin, vaikka varsinkin Holkeri oli hyvin tietoinen ensiksi mainitun puolen merkityksestä lain vastustajille. Kirjallisuudessa esitetty Zavidovo-vuodon sattuminen sopivaan aikaan poikkeuslain kannattajien kannalta pitää varmaan osin paikkansa tukien puoluejohdon ponnisteluja.

Puolueen keskustoimisto vältti julkisesti ja näkyvästi paimentamasta kenttää, antaen vain informaatiota poikkeuslain liittymisestä suoraan EEC-sopimukseen, mutta hoiti kuitenkin kentän "paimennuksen" epävirallisesti puolueen palkattujen toimihenkilöiden avulla.

Ottaen huomioon sen, että jopa Kekkonen "omassa" Keskustapuolueessa oli tuolloin voimakasta kekkosvastaisuutta, ja että näin oli myös kokoomuksessa, on yllättävääkin, että kokoomuksen sisäisessä keskustelussa ei Kekkosta vastaan hyökätty juuri lainkaan. Jälkeenpäin Harri Holkeri tosin on sitä mieltä, että "ei tarvinnut sanoa ääneen olevansa Kekosta vastaan, se oli itsestäänselvyys".¹⁷²⁶ Poikkeuslain vastustajien keskeinen argumentti oli *laillisuus*: kansalla on oikeus valita seuraava presidentti normaaleissa valitsijamiesvaaleissa, ja että tätä oikeutta ei voida ottaa kansalta pois. Lain vastustajat tyrmäsivät poikkeuslain sidoksen EEC-sopimukseen esittäen, että lain hyväksyminen ja Kekkonen valinta

---

¹⁷²⁵ Np 1/1973

¹⁷²⁶ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

ei mitenkään takaa mainitun sopimuksen aikaansaamista. Laillisuusargumenttiin liitettiin myös se, että koko asia pitäisi käsitellä ylimääräisessä puoluekokouksessa, ja että puoluevaltuustolla ei ole tässä mandaattia. Aiheeseen palattiin vielä lyhyesti kevään 1973 puoluekokouksessa.

Osoitus kokoomuksen ja sen kannattajien voimakkaan kielteisestä suhtautumisesta poikkeuslakiin oli se, että jälkeinpäin tehdyn mielipidemittauksen mukaan jopa 76 % heistä oli sitä mieltä, että poikkeuslain säätäminen oli pahinta, mitä puolue oli koskaan tehnyt.¹⁷²⁷

Kokoomuksen ja sosialidemokraattien retoriikasta myös poikkeuslakiprosessin yhteydessä tutkimuksen tehneen Mickelssonin mukaan kokoomuksessa sekä poikkeuslain vastustajien että kannattajien puheessa vaadittiin yhtenäisyyttä ja lojaliteettia puoluetta kohtaan.¹⁷²⁸ Prosessin kuluessa puoluejohto otti hyvin huomioon puoluehajaannuksenkin mahdollisuuden, mutta viimeistään puoluevaltuuston kokous tammikuussa 1973 osoitti, että tätä vaaraa ei ollut, äänestyksen tulos lain puolesta oli sittenkin selvä. Muutamien valtuutettujen puheenvuoroissa (Rainio ym.) tosin viitattiin siihen, että nyt tarvitaan oma puolue, ja työntöäkin¹⁷²⁹ ulos oli, mutta mistään suuremmasta liikehdinnästä ei voida puhua. Lopullinen sinetti puoluejohdon voitolle oli kevään 1973 puoluekokous Tampereella. Tämän vahvasti sittemmin perustetun PKP:n jääminen pienpuolueeksi.

Poikkeuslakiprosessin loppuvaiheessa puheenjohtaja Holkeria uhkailtiin toisella puheenjohtajaehdokkaalla, mutta kyseessä oli vain poliittinen manööveri, millä saatiin Holkeri aikaisempaa enemmän kuuntelemaan nuorten näkökulmia. Puoluejohdon todellisesta kriisistä ei ollut tässäkään kyse. Smolander tosin näkee, että puolueen hajaannuksen vaara oli suuri,¹⁷³⁰ mutta puolueen virallisten elinten äänestyspäätökset eivät anna tukea tälle: puolueen johdon asemaa ei laajemmin kyseenalaistettu, vaikka joillakin paikkakunnilla ”nyrkkiä heristeltiin”. Myös Koiviston näkemys tästä on sama.¹⁷³¹ Holkerin tiukka linja ovien sulkemisesta vain sisäänpäin antoi poikkeuslain vastustajille – joita oli kokoomuksessa paljon - mahdollisuuden tuoda esiin mielipiteensä.

Verrattuna samaan aikaan avoimena käyneeseen valtataisteluun Keskustapuolueen tärkeimpien fraktioiden, Virolaisen ja toisaalta Karjalaisen kannattajien välillä,¹⁷³² on ero suuri.

Toistaiseksi viimeinen julkinen kannanotto poikkeuslakiprosessiin jälkeinpäin on entisen ”remonttimiehen” Pertti Salolaisen arvio Tuure Junnila-seminaarissa keväällä 2010: ”Poikkeuslaki on syvin aallonpohjani. Kokoomuksen nuoremmassa väessä oli herännyt maaninen tarve tulla hyväksytyksi hallitukseen. Se johti väärinkäsitykseen, että jos vain saamme

---

¹⁷²⁷ Summanen 1983, 49

¹⁷²⁸ Mickelsson 1999, 138-139

¹⁷²⁹ Juha Vikatmaa on kirjasessaan ”Porvarin puheenvuoro esittänyt, että ”voidakseen päästä linjakkaaseen poliittiseen toimintaan suomalainen porvaririntama tarvitsee sylkykupin oikealle”. Vikatmaa meni pohdiskeleissaan jopa niin pitkälle, että hän hahmotteli jo kokoomuksen ja Keskustapuolueen yhdistämistä. Vikatmaa 1974, 76-77

¹⁷³⁰ Smolander 1994, 77-92

¹⁷³¹ Koivisto J., 1984, 147

¹⁷³² Paavo Väyrysen haastattelulausunto Yle Teemalla 2.6.2010.

Junnilan, Rainion, Mäki-Hakolan ja muut erotetuksi puolueesta, niin sen jälkeen meille muille aurinko paistaa.”¹⁷³³

Poikkeuslakiprosessilla oli varmasti vaikutuksensa puolueyhteisöön, siinä määrin traumaattinen tapahtumasarja se oli ollut. Prosessista nousee päällimmäiseksi puheenjohtajan ja hänen tukijoidensa voimakas pyrkimys saada puoluejärjestö hallintaan ja ruotuun – sekä Kekkosen taakse. Kun Holkeri tässä onnistui, on mitä ilmeisintä, että hänen asemansa puolueen johdossa myös vahvistui. Samalla *puolueen sisäinen kiinteys* kehittyi edelleen johdon jo vuosikymmenen alussa asettamien tavoitteiden suuntaan. Kun on mitä ilmeisintä, että kentällä nähtiin ratkaisun – poikkeuslain hyväksymisen – syvästi poliittinen tausta, toimi prosessi myös koko puolueen poliittisen elementin vahvistumisen hyväksi. Puoluejärjestön yhtenäisyyttä edisti myös äärimmäisen oikeiston – Junnilaa lukuun ottamatta – siirtyminen uuteen puolueeseen. Hämmäläisen mukaan poikkeuslakiprosessi vaikutti siten, että kun aikaisemmin puoluejohto oli ajanut tavoitteitaan läpi puoluehajaannuksen uhallakin, nyt katkaistiin yhteistyö kokoomuksen nuorten kanssa, koska johto halusi nimenomaan säilyttää yhtenäisyyden.¹⁷³⁴ Hämmäläisen arvioissa korostuu puoluehajaannuksen mahdollisuus, mikä osaltaan johtuu lähdeaineistosta, jonka muodostivat pääosin puolueen lehdet.

6.5 Hajotusvaalit - ”Porvarit sosialismia vastaan”

Poliittinen kehitys

Vuoden 1972 tammivaalien seurauksena oli eduskunnan vasemmisto vahvistanut lievästi asemaansa SDP:n ollessa ylivoimaisesti suurin puolue 55 kansanedustajalla. Keskustapuolue oli jälleen suurempi kuin kokoomus, tosin vain paikoin 35 - 34. Myös SKDL oli saanut yhden edustajan lisää sen paikkaluvun ollessa nyt 37. SMP:n edustajien määrä säilyi ennallaan, mutta puolue hajosi kahtia pian tammivaalien jälkeen; perustettiin Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue eli SKYP. Marraskuussa 1973, lähinnä poikkeuslakiprosessin seurauksena, perustettiin Perustuslaillinen kansanpuolue.¹⁷³⁵

Tammivaalien ja eri vaiheiden jälkeen presidentti nimitti helmikuun lopussa 1972 Rafael Paasion sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen. Koska mukana oli useita varsin nuoria SDP:n ministereitä, ruvettiin opposition toimesta puhumaan ”nappulaliigasta”, esimerkiksi Ulf Sundqvist oli vasta 27-vuotias. Ulkoministeriksi nimitetty Kalevi Sorsa puhuu muistelmissaan ”punatulkuista”. Sorsa kertoo myös, että nimitetyn hallituksen ohjelma ”sisälsi melkein kaiken sen, mikä edes teoriassa oli mahdollista toteuttaa seuraavina vuosina”. Hallituksen tärkein asia oli maatalouden tulosopimuksesta päättäminen sekä uuden maataloustulolain valmistelu.¹⁷³⁶

Paasion hallitus pyysi itse eroa jo kesällä 1972 SDP:n puoluetoimikunnan päätöksen jälkeen. Perusteena oli ennen kaikkea se, että suurten kysymysten edessä tarvittiin laajapoh-

¹⁷³³ Nykypäivä 30.4.2010; Virnavirta arvioi heti prosessin jälkeen, että poikkeuslain kannatuksella normalisoi-
ttiin suhde presidentti Kekkoseen ajatellen vuoden 1978 presidentinvaaleja. Virnavirta 1973, 84

¹⁷³⁴ Hämmäläinen 1979, 52-53

¹⁷³⁵ Mickelsson 2007, 207

¹⁷³⁶ Ks. Sorsa 1998

jaisempaa hallitusta. EEC-sopimuksen allekirjoitusta lykättiin vielä, lopullinen parafointi tapahtui 22.7.1972. Paasion vähemmistöhallituksen jälkeen tilalle astui Kalevi Sorsan ensimmäinen hallitus, joka istui aina syksyn 1975 eduskuntavaaleihin saakka. Sorsan hallituksessa olivat mukana Keskustapuolue, RKP, LKP ja yksi ammattiministeri¹⁷³⁷. Huolimatta hallituksen enemmistöasemasta eduskunnassa oli syksystä 1974 lähtien poliittisissa piireissä ennusteltu hallituksen hajoamista sisäisten erimielisyyksien vuoksi.¹⁷³⁸

Koska tasavallan presidentti oli valittu poikkeuslailla vuonna 1973 tehtävänsä vuoteen 1978 saakka, ei Sorsan hallituksen tarvinnut erota tässä tilanteessa.

1970-luvun puolivälissä, poikkeuslain taakse menosta huolimatta kokoomuksen tilanne alkoi olla hankala, puolueen poliittinen "kujanjuoksu" jatkui, eikä maalia näkynyt. Vielä tosin vuoden 1975 eduskuntavaalien alla jaksettiin uskoa parempaan, mikä sittemmin osoittautui toiveajatteluksi.¹⁷³⁹

Eduskunta hajosi ns. maapakettiin kesäkuun alussa 1975. Tasavallan presidentti määräsi 4.6 uudet vaalit pidettäväksi 21 -22.9.1975. Vaaleihin saakka presidentti nimitti Keijo Liinamaan virkamieshallituksen ETYK: in huippukokouksen aattona tokaistuaan elämään jääneen lauseen: "Talo elää tavallaan, vieras tulee ajallaan."¹⁷⁴⁰ Lehtisen mukaan ennenaikaiset vaalit eivät olleet "parlamentarismin hengen mukaisia, vaan vallantäyteyttä potevan itsevaltiaan oikuttelua".¹⁷⁴¹

Suomen mukaan presidentti Kekkonen oli ilmoittanut pääministeri Liinamaalle, että "tällä hallituksella on vain yksi tehtävä: ETYK:in huippukokouksen saattaminen turvallisesti satamaan". Lisäksi Suomi paljastaa, että eduskunnan hajottamisen taustalla oli Kekkonen tavoite saada maahan enemmistöhallitus, missä SKDL olisi mukana, mikä toive oli ilmoitettu SKP:n johdolle jo maaliskuussa 1975.¹⁷⁴² Näin kokoomuksen kohtalo hallitukseen pääsemiseksi vaalien jälkeen oli jo etukäteen ratkaistu. Tätä ei kuitenkaan kokoomuksessa vielä tässä vaiheessa tiedetty.

Kesäkuussa pidetty SDP:n puoluekokous otti toimintaohjelmaansa jälleen sosialismin tavoitteen eri alakohtineen, joka aiheutti varsinkin kokoomuksen oikeassa siivessä voimakkaita vastareaktioita. Junnila pelotteli, että yhteiskunnan haltuun saatetaan pankkien, vakuutuslaitosten ja teollisuuden lisäksi lopulta myös maanviljelijöiden omaisuus. Seurauksena olisi vähitellen "valtakunnan tuho".¹⁷⁴³

Ennen vaaleja kaikkien puolueiden piti toimittaa ehdokkaiden asettamista varten *sisäinen jäsenäänestys*. Kokoomuksessa äänestykset pidettiin piireittäin kesäkuussa 1975. Koska menettely oli uusi, aiheutti se jonkin verran ihmettelyä ja kommelluksia. Ehdokasasettelu noudatti pääsääntöisesti jäsenäänestyksen tulosta, mutta joitakin siirtoja tehtiin piirikoko-

---

¹⁷³⁷ Ammattiministeri oli Esko Rekola, joka oli vastaavalla paikalla usein myöhemminkin.

¹⁷³⁸ Jussila, Hentilä & Nevakivi 2006, 306; Korjus-Halla 1980, 130

¹⁷³⁹ Sillantaus 1988, 56

¹⁷⁴⁰ Emt.

¹⁷⁴¹ Lehtinen 2002, 661

¹⁷⁴² Suomi 1998, 660-662

¹⁷⁴³ Koivisto 2009, 278-279

uksissa, josta taas kaikki eivät pitäneet.¹⁷⁴⁴ Varsinainen vaalitaistelu jäi nytkin kesäkaudesta johtuen lyhyeksi.¹⁷⁴⁵ Puolueille ehdokasasettelussa annettu monopoliasema oli aiheuttanut siinä määrin kritiikkiä, että vuodesta 1975 alkaen myös *rekisteröimättömät kansalaisryhmät* saivat jälleen asettaa ehdokkaita.¹⁷⁴⁶ Vaaleihin voivat nyt osallistua kansalaiset, jotka olivat syntyneet vuonna 1956. Äänioikeutettujen määrä nousi näin ennätyksellisen suureen lukuun, 3,7 miljoonaan. Nousu esimerkiksi vuoden 1972 vaaleista oli yli 500.000 henkeä.¹⁷⁴⁷

Vuoden 1975 eduskuntavaalit ja kokoomus

Jo paljon ennen eduskunnan hajotusta oli kokoomuksessa laskettu mielipidemittausten perusteella, mikä voisi olla kokoomuksen kannatus seuraavissa eduskuntavaaleissa. Järjestöpäällikkö Isotalon tekemän muistion mukaan kehitys vuodesta 1972 vuoteen 1973 oli ollut nouseva, kasvua kannatuksessa 0.9 % efektiivisen muutoksen ollessa jopa 5,1 %.¹⁷⁴⁸

Puolueen sisällä oli osattu ennakoita, että vuonna 1976 vaalilain mukaan pidettävät eduskuntavaalit saattaisivat aikaistua. Esimerkiksi Karjalan piirin toiminnanjohtajan Tapio Murron muistion mukaan ”kun jo vuoden 1974 lopulla alkoi näyttää ilmeiseltä, että maassa suoritetaan ennenaikaiset vaalit, ryhdyttiin piirin toimesta välittömästi vuodenvaihteen jälkeen vaalivalmisteluihin”.¹⁷⁴⁹

Lain mukaiset puolueen sisäiset jäsenäänestysvalmistelut aloitettiin piireissä pääsääntöisesti tammikuussa 1975. Asiaa käsiteltiin paikallisyhdistysten kevätkokouksissa, jotka nimesivät jäsenäänestys ehdokkaat. Ennakkoäänestykset tapahtuivat käytännössä kesäkuussa 1975. Vain muutamassa tapauksessa sattui jäsenäänestyksessä kömmähdyksiä, esimerkiksi Punkaharjulla. Muutamissa piireissä – esimerkiksi Varsinais-Suomessa¹⁷⁵⁰ - käytettiin hyväksi vaalilain mahdollistamaa pientä poikkeamaa jäsenäänestyksen tuloksesta, joka aiheutti luonnollisesti myös ristivetoa ao. piirin sisällä. Ensimmäinen jäsenäänestys kokoomuksessa suoritettiin urnavaalina, jonka jälkeen menttiin postiäänestykseen. Äänestysprosentti oli välillä 30 - 50 %. Vaalitoimihenkilöiden koulutus aloitettiin maaliskuussa.¹⁷⁵¹

Vajaa viikko presidentin antaman muodollisen hajotusmääräyksen jälkeen pidettiin kokoomuksen puoluevaltuuston kokous, jossa vaalit olivat esillä suhteellisen vähän. Merkittävä oli tietenkin puheenjohtaja Holkerin avauspuheenvuoro. Puheenjohtajan mukaan ”tilanne on ajettu vaalitaisteluun”. Hän kertasi myös presidentin ”muodollisen kysymyksen vähemmistöhallituksesta, jonka torjuin, koska katsoin, että sillä olisi tuskin edellytyksiä pikaiseen elvytykseen”. Holkeri otti jo tässä esille seuraavassa tarkemmin esiteltävän ns. kuuden

---

¹⁷⁴⁴ Kunttu 2001, 95-96

¹⁷⁴⁵ Korjus-Halla 1980, 130

¹⁷⁴⁶ Rantala 1981, 48-50

¹⁷⁴⁷ Borg 2008, 89

¹⁷⁴⁸ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

¹⁷⁴⁹ Karjalan kokoomus. Eduskuntavaalit 1972-75. PM ”Huomioita vuoden 1975 eduskuntavaaleista”.

¹⁷⁵⁰ Kunttu 2001, 96

¹⁷⁵¹ Karjalan kokoomus. Eduskuntavaalit 1972-75. PM ”Huomioita vuoden 1975 eduskuntavaaleista”; Varsinais-Suomen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975; Etelä-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975; Jussi Isotalon haastattelu 11.2.2010.

kohdan ohjelman todeten, että ”SDP on hyökännyt sitä vastaan väittäen, ettei kokoomus tiedä, mitä se maksaa, mutta sehän ei pidä paikkaansa; nyt on huudettu Karl Marx apuun, ei ole siinä puolueessa tilaa muille kuin sosialisteille”.¹⁷⁵²

Emopuolueessa ei lähdetty ennenaikaisiin vaaleihin tyhjältä pöydältä, koska vuoden 1976 lakisääteisiä vaaleja varten oli jo tehty suunnitelma ja strategiat. Kokoomuksen tiedotustoimikunnan muistiossa oli analysoitu puolueen tilannetta 1970-luvun puolivälissä ja asetettu tältä pohjalta tulevien vaalien tavoitteet. Toimikunnan muistion mukaan puolueen tilanne näytti siltä, että ”pitkä oppositioaika on vähentänyt äänestäjien uskoa kokoomuksen mahdollisuuksiin tuoda konkreettinen panos politiikkaan”. Merkille pantavaa on, että pääsystä mukaan jälleen hallitustyöskentelyyn oli tullut elämän ja kuoleman kysymys: ”Oli si luotava usko siihen, että kokoomus voi olla potentiaalinen hallituspuolue.” Olikin esitettävä ”konkreettinen vaihtoehto, joka on realistinen, jota eivät muut voi suoralta kädeltä tyrmentä”.¹⁷⁵³

Mainituissa muistiossa oli pyritty realistisesti näkemään myös puolueen sisäinen tilanne ja imago: ”Puolueen profiili on painottunut suurpääoman puolueeksi ja sisäinen hajanaisuus on vähentänyt luottamusta kokoomukseen, joten perinteinen kannattajakunta on levotonta, mikä on korjattava vain siten, että puolue seisoo yhtenäisesti uuden vaaliohjelman takana.”¹⁷⁵⁴

Tiedotustoimikunta näki kuitenkin tilanteessa myös valoisia piirteitä kokoomuksen kannalta: ”Aika tekee työtään puolueen hyväksi, ja hallituksen kyvyttömyys sekä sosialidemokraattien dominoiva asema kohdistavat äänestäjien tyytymättömyyden heihin, usko pohjoismaiseen suuntaukseen on jo horjunut. Liberaalien uskottavuus on mennyt, eikä kepun voima ole riittänyt vastustamaan demareiden valtapoliittisia pyrkimyksiä.”¹⁷⁵⁵

Muistion keskeinen johtopäätös oli, että on saatava aikaan ”yhteiskuntaa tasapainottava porvarillinen ohjelma, jonka takana puolue seisoo yksimielisesti, ohjelma on hyväksyttävä seuraavassa puoluekokouksessa”. Jo tästä muistiosta tulee hyvin esiin kokoomuksessa vuoden 1970 eduskuntavaaleista lähtien vahvistunut suunta käyttää sekä kirjallisissa dokumenteissa että puheissa käsitettä ”*porvari*”, sillä muistiossakin vaadittiin ohjelmatekstissä käytettäväksi tätä sanaa ja ”sen johdannaisia”.¹⁷⁵⁶

Tulevien eduskuntavaalien – käytännössä vuoden 1975 vaalien – tavoitteet määriteltiin seuraavasti:¹⁷⁵⁷

---

¹⁷⁵² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1975. Kokous 9.6.1975.

¹⁷⁵³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

¹⁷⁵⁴ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

¹⁷⁵⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja; Keskustapuolueella oli puolestaan vaaleissa kahdeksan kohdan ohjelma, jonka teemat olivat työllisyys, talous, säästäväisyys, omavaraisuus, tasa-arvoisuus, asunto, lastenhoito ja ulkopoliittika. Isohookana-Asunmaa 2006, 431

¹⁷⁵⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

¹⁷⁵⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

-puolueen kannatuksen lisääminen, erityisoperaatiot keskeisissä vaalipiireissä
-kyettävä esittämään *kokoomus potentiaalisena hallituspuolueena*
-suhdetta muihin puolueisiin on kyettävä parantamaan
-ajettava läpi äänestäjäkunnassa keskeinen käsite "*porvarillinen politiikka*"
-puolueen on saatava laajentuva kannatus kaupungistuvan virkamies- ja toimihenkilökunnan keskuudessa

Toimikunta määritteli tässä vaiheessa myös jo tulevien vaalien ohjelman sisältökysymykset, joissa huomiota kiinnittää ulkopoliittikan voimakas painotus, sosiaalisen valintatalouden lanseeraus sekä keskityksen (SDP:n) vastustaminen. Käytännön asiakysymykset listattiin kokoomuksen ns. *kuuden kohdan ohjelmaksi*, joka tuli näkymään vaalikampanjoinnissa selvästi.¹⁷⁵⁸ Ohjelmaa voidaan pitää varsin konkreettisenä, joka oli myös sen tavoite. Merkille pantavaa ohjelmassa on sen kohtien järjestys: maan talouden tasapainottamisvaatimus oli vasta viimeisenä.

1. Kunnan koti jokaiselle
2. Lapsiperheille paremmat mahdollisuudet
3. Eläkeläisten kunnan toimeentulo
4. Verorasitus kohtuullistettava
5. Turvallisuutesi taattava
6. Maan talous tasapainoon

Eduskunnan hajotuksen ollessa käytännössä jo tosiasia, tehtiin vaalien yksityiskohtainen *valistussuunnitelma*, jossa konsulttina oli käytetty jälleen Liikemainonta Oy McCann Ab:tä. Sen mukaan lehtimainonta tulisi olemaan pääasiallinen kampanjointimuoto alkaen lehti-ilmoituksilla eri lehdissä 11.5. Päivämäärä vahvistaa sen, että uusien vaalien tulo ennenaikaisesti tiedettiin.¹⁷⁵⁹ Lehtimainontaa oli sekä sanoma-että aikakauslehdissä seuraavasti: Helsingin Sanomat, Uusi Suomi sekä 19 muuta sanomalehteä ja 6 aikakauslehteä¹⁷⁶⁰. Aikataulun mukaan mentiin näin:

-lehtimainonta, ensimmäinen kierros 11.5 (ideologia)
-toinen kierros sanomalehdet 27.5 (6-kohdan ohjelma)
-kolmas kierros aikakauslehdissä 11-13.6
-neljäs kierros aikakauslehdissä, (osaohjelmat)
-viides ja kuudes kierros 15.9 ja 21-22.6
-hengellinen ilmoitus Kotimaa-lehteen

Valistusmuotoihin kuului edelleen perinteinen julistepuoli (julisteiden merkitys vaaleissa oli tosin arvioissa kyseenalaistettu, varsinkin vaalien jälkeen): yleisjulistet, ns. puoli-blanco-

¹⁷⁵⁸ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

¹⁷⁵⁹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

¹⁷⁶⁰ Aikakauslehdet olivat: Eläke verovapaaksi, Veronmaksajan kuntoutusohjelma, Oma asunto, Vuokralainen, Kotiäiti, Ahkera suomalainen.

juliste, kehitysaluejulistet sekä A 4-pienet julisteet ja lehtiset. Uutena vaalimateriaalina käytettiin näissä vaaleissa autotarraa¹⁷⁶¹, jota painettiin paljon, 800.000 kpl. Nykypäivästä tehtiin vaalinumero, jota jaettiin lähinnä vaalitulaisuuksissa. Julisteet lähetettiin piireille maksutta jaettavaksi.¹⁷⁶²

Kokoomuksen *yleisjulistet* vuoden 1975 vaaleissa painotti – jälleen kerran – puolueen ”rakentavaa” ja ”kokoavaa” luonnetta. Merkille pantavaa on tässäkin ”*porvari*”-sanon käyttö, joka oli uutta.

Tätä yleisjulistetta täydensi puolueen vaalilehtinen, missä oli tekstinä mainittu kuuden kohdan ohjelma sekä ”porvarillisuuden” tunnustamisen ohella näiden vaalien toinen keskeinen iskulause: ”Ei sosialismia.” Lehtisessä haluttiin olla vakuuttavia seuraavalla tekstillä:¹⁷⁶³

”Kokoomus on lujasti näiden asioiden puolesta. Tule joukkoomme rakentamaan turvallista ja tasapainoista yhteiskuntaa, mielestämme Suomessa tarvitaan terveitä uudistuksia – ei sosialismia.”

Kokoomuksen iskulauseet näissä vaaleissa olivatkin: ”OLE PORVARI” ja ”EI SOSIALIS- MIA”¹⁷⁶⁴. Molemmat teemat toistuivat sekä piirien että yksittäisten ehdokkaiden vaalimainoksissa. Voidaan sanoa, että puolue oli nyt astunut selvästi aikaisempaa rohkeammin ulos perinteisistä teemoista. Toisaalta voidaan sanoa, että vasemmistolla ja sosialismilla pelottelu jatkui edelleen 1970 vaalien tapaan. Iskulauseen ”Ei sosialismia” taustalla oli edellä mainittu, SDP:n kesäkuussa pidetty puoluekokous.

Puolueen vaalibudjetti rakentui perinteiseen tapaan vain menopuolen esittelyyn, tulot oli kerättävä erikseen, lisäksi vaalien väliuusi aiheutti sen, että oli jo valmistauduttu vuoden 1976 vaaleihin puolueen talousarviossa. Vaalien *talousarvio*¹⁷⁶⁵ oli seuraava:

- keskustoimisto: 188.700 (ylimääräisen työvoiman palkat, vaalitekniset painotuotteet, ylimääräiset puhelinkulut, postikulut)
- vaalikoulutus: 71.500
- jäsenäänestys: 58.000
- vaaliavustus piireille: 338.000 (vaalityö 128.000, vaalivalistus 210.000)
- jäsenliitot: naisten esite 40.000, KNL esite 40.000, Tuhatkunta esite 25.000, eläkeläiset 25.000, nuorten äänestysohjaus 55.000, yhteensä 185.000
- vaalivalistus: 1.523.000 (sanoma- ja aikakauslehdet, radio ja tv-esiintymisilmoitukset lehdissä, loppurynnäkö + muut
- vaalineuvottelukunta: 120.000

yhteensä 2.500.900 mk (noin 1,7 milj. euroa)

¹⁷⁶¹ On todettu, että avustavan vaalimateriaalin (kynät, tarrat yms.) merkitys alkoi vähentyä 1970-luvun lopulta lähtien. Pesonen, Sänkiäho & Borg 1993, 296

¹⁷⁶² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

¹⁷⁶³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

¹⁷⁶⁴ Myös Keskustapuolueen edustajaehdokkaille annettiin ohje ”paljastaa kaikki sosialisointivaatimukset”.

IsoHookana-Asunmaa 2006, 431

¹⁷⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

Vertailuna erilaisista tilastoista kannattaa tässä todeta, että Sundbergin tekemän selvityksen mukaan kokoomus olisi käyttänyt ”julkisiin vaalimenoihin” näissä vuoden 1975 eduskuntavaaleissa 1.2 miljoonaa markkaa, joka on siis puolet siitä, mikä oli puolueen oma vaalibudjetti. Saman lähteen mukaan kokoomuksen vaalikustannukset olisivat olleet jopa yli puolet enemmän kuin SDP:n vaalimenot ja lähes puolet enemmän kuin Keskustapuolueella. Tämän jälkeen puolueiden vaalikustannukset jatkoivat jyrkkää nousuaan aina vuoteen 1995 saakka.¹⁷⁶⁶

Jo vuoden 1970 eduskuntavaaleista saatujen hyvien kokemusten mukaan panosti puolue hyvin *ehdokkaiden tukeen ja koulutukseen* vaalien alla. Tuki oli ennen kaikkea useiden ehdokkaille lähetettyjen tiedotteiden muodossa. Ehdokkaiden koulutuksen keskeisenä teemana oli *yhdenmukainen esiintyminen* vaalimainonnassa. Tavoitteen taustalla olivat varsinkin vuosien 1966 ja 1970 vaalien huonot kokemukset: kokoomuksen ehdokkailla oli ollut vahva taipumus – paimennuksesta huolimatta - individualismiin ja huonoon lojaliteettiin puoluetta kohtaan. Lisäksi koulutuksessa pyrittiin puolueen kuvan kirkastamiseen, ohjelmatuntemuksen lisäämiseen, ehdokaskohtaisten ristiriitojen minimointiin, henkilökohtaisen vaalityön maksimointiin, puolueen äänimäärän kasvattamiseen, ei-sosialistisen enemmistön turvaamiseen eduskunnassa, yhteistyöedellytysten lisäämisen keskiryhmien kanssa ja ehdokkaiden keskinäisen yhteistyön lisäämiseen.¹⁷⁶⁷

Käytännössä ehdokaskoulutus toteutettiin muutamalla piirien yhteisseminaarilla ehdokkaille ja heidän vaalipäälliköilleen, yhdellä valtakunnallisella seminaarilla sekä itseopiskelun kautta.

Ehdokkaille oli myös suunnattu erityinen *vaaliopas-kirjanen*, jossa kerrottiin käytännön asioita vaaleista, mutta annettiin ennen kaikkea ohjeita vaalimainnosta. Luonnollisesti tälläkin ohjeella puolue pyrki yhdenmukaistamaan ehdokkaiden vaalityön sekä pitämään ehdokkaat ”ruodussa”. Kohderyhmien valintaan annettiin hyvin yksityiskohtaiset ohjeet. Kirjasessa oli seuraavia osia ja teemoja:¹⁷⁶⁸

1. Poliittinen lähtökohta valtakunnan tasolla
2. Kohderyhmien valinta: halutun äänimäärän saavuttaminen edellyttää viisinkertaista kohderyhmää, esim. 6000 äänen saavuttaminen edellyttää, että ehdokkaan kampanja puhuttelee äänestäjäryhmiä, jotka yhteenlaskettuna muodostavat noin 30.000 henkilön joukon.

Kirjasessa painotettiin sitä, että yleensä kohderyhmät rajataan liian ahtaasti. Kirjasen mukaan eniten äänestäjiin vaikuttavat heidän toimeentuloonsa liittyvät kysymykset. Kokoomuksen kannalta tärkeitä marginaaliryhmiä ovat ”nuoret ja opiskelijat, eläkeläiset, ammattitaitoinen työväestö, maanviljelijät ja epäpoliittisessa järjestötoiminnassa mukana olevat henkilöt”. Mitä ilmeisimmin vuoden 1970 vaalien hyvien kokemusten johdosta oppaassa kehoitettiin jokaista ehdokasta muodostamaan *vaalityöryhmä*, jonka pitäisi olla mahdolli-

---

¹⁷⁶⁶ Sundberg 1996, 174

¹⁷⁶⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. Vaalivalmisteluja.

¹⁷⁶⁸ Kansallinen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

simman suuri läpimenon varmistamiseksi. Myös ehdokkaan imagon luontiin annettiin yksityiskohtaisia ohjeita, mm. kertomalla, että ”on pyrittävä antamaan sympaattinen ja uskottava kuva, negatiiviset epiteetit ovat vaarallisia, sanoman on oltava ilmava”.

Ohjekirjaseen viimeisenä – vaan ei puolueen kannalta vähäisimpänä – kohtana oli jokaiselta ehdokkaalta vaadittava *sitoumus käyttää puolueen tunnusta* vaalimainonnassa. Tästä sitoumuksesta oli päätetty vuoden 1973 puoluekokouksessa. Vaadittava tunnus oli yleisjulisteen teksti: ”RAKENTAVA KOKOOMUS – KOKOAVA VOIMA.” Vaalitunnuksen keskeisin elementti oli siis edelleen kokoomuksen yhteistyökyvyn ja – halun korostaminen.

Puolueen vaatimusta yhtenäisestä esiintymisestä vaaleissa perusteltiin vaalilailla sekä Turun puoluekokouksen kannanotolla: ”Kansallisen Kokoomuksen puoluekokous päätti, että yhdenmukainen esiintyminen ohjelmassa määriteltyjen tavoitteiden edistämiseksi estää ristiriitaisen kuvan syntymisen äänestäjien keskuudessa.” Varmuuden vuoksi ohjeessa todettiin, että se ”ei ole perustuslain vastaista, koska kyse on toiminnasta puolueessa, jota se voi itse säännellä”.¹⁷⁶⁹ Voidaan sanoa, että puolueen johto oli lähtenyt sille tärkeässä asiassa tosissaan liikkeelle; vaalitoiminta oli saatava piireissä ja ehdokkaiden tasolla ruotuun.

Seuraavalla sivulla on kokoomuksen vaalijulisteen vuoden 1975 eduskuntavaaleissa.

---

¹⁷⁶⁹ Kansallinen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

Kuva 18: Kokoomuksen vaalijuliste vuoden 1975 eduskuntavaaleissa. Jälleen puolue julistautui "rakentavaksi voimaksi" ja yhteistyön sekä yhteiskunnan rakentajaksi. PTA.

Osoitus kokoomuksen ammattimaisesta ja määrätietoisesta kampanjoinnista oli myös se, että puolueen toimesta suunnattiin erillinen tietoisku myös Ruotsissa asuville ja vielä ääni-oikeutetuille suomalaisille. Järjestöpäällikkö Isotalo oli laatinut tästä oman suunnitelman. Puolue lähetti Ruotsiin vaalien alla Heikki S. von Herzenin valvomaan vaaliesitteiden jakoa sekä huolehtimaan muutoinkin kokoomuksen kampanjasta paikan päällä. Myös lehdissä ilmoiteltiin, ilmoituslehtinä olivat Dagens Nyheter, Ruotsin suomalainen, Finn Sanomat ja Göteborgsposten.¹⁷⁷⁰

Kokoomus solmi *vaaliliitot* kaikissa muissa vaalipiireissä paitsi Pohjois-Karjalassa ja Lapissa SKL:n (7 vaalipiiriä), SKYP:n (8 vaalipiiriä) ja RKP:n (1 vaalipiiri) kanssa. Vaalimuistiossa korostettiin liittojen teknistä luonnetta ja "porvarillisen kentän pirstoutuneisuuden minimoimista". Puolue asetti yhteensä 179 ehdokasta koko maassa, ehdokkaista oli naisia 50.

¹⁷⁷⁰ Kansallinen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

Etukäteen oli hyvin tiedostettu se, että nyt uusia ikäluokkia oli paljon äänestämässä, yhteensä 420.000 henkeä, Ruotsissa asuvia äänioikeutettuja oli 120.000.¹⁷⁷¹

Syyskuussa toteutettiin erillinen "Loppurynnäkkö", jota markkinoitiin oman vaalilehtisen avulla. Käytännössä loppurynnäkkö koostui seuraavista toimenpiteistä: vaalitoiminnan kattavuuden tarkistus, henkilökohtaisen valistustyön kohteet ja toteutus, vaalimateriaalin loppuun jako, julistemainonnan huolto ja lopettaminen, vaalikehotukset ja vaalipalvelu, vaalitulosten tiedotus piiritoimistoissa, vaalivalvoajaiset, vaalipäivien toimintasuunnitelma sekä vaalien jälkitoimet.¹⁷⁷² Loppurynnäkkö-lehtisessä oli vakuuttavaa tekstiä:

"Yksi on varmaa. Me voitamme. Se vaatii kuitenkin vielä työtahdin äärimmilleen viemistä ja tiivistämistä vaalitaistelun loppuhetkillä."

Julisteiden ja painettujen lehtisten lisäksi vaalimateriaaliin kuului luonnollisesti paljon erilaisia muistioita, joilla pyrittiin tukemaan varsinkin ehdokkaiden vaalityötä, mutta tietenkin myös viemään kokoomuksen viestiä äänestäjille. Yksi näistä oli moniste, jonka sanoma oli selvä, sosialismin etenemistä on vastustettava:¹⁷⁷³

"Äänestäjä. Ota ohjat käsiisi. Suomessa tarvitaan terveitä uudistuksia – ei sosialismia. Pie-nille hajottajaryhmille annetut äänet hyödyttävät vain vasemmistoa, ne menevät hukkaan, hukkaäännet vaarantavat porvarillisen enemmistön."

PTA:ssa säilyneet A4-julisteet olivat:

- VEROT KURIIN JA SILLÄ SIISTI
- ELÄKE VEROVAPAAKSI 700 MK/KK ASTI
- VUOKRALAINEN! SINUN ON SAATAVA VÄHENTÄÄ VEROTUKSESSA VUOKRASTASI 30 % AINA 200,- ASTI KUUKAUDESSA
- AHKERA SUOMALAINEN, ONKO SINUSTA TEHTY "PAKKOLAISKA"
- PERHEENÄITI TASA-ARVOISEKSI
- OMAA KOTIIN KOHTUULLISIN KUSTANNUKSIN

Ehdokkaille jaettiin myös seuraavia, monistemuodossa olleita artikkeleita: Työsuojelu ei saa olla taktikoinnin väline; Pelkäämmekö poissalokeskustelua; Eräitä tietoja verorasituksestamme kansainvälisessä vertailussa; Tulo- ja varallisuusverolaki; Talouspolitiikka; Pertti Salolainen: Porvarillinen sosiaalipolitiikka eduskuntatyön näkökulmasta; Ilkka Suominen: Sosiaalinen valintatalous; Juuso Häikiö (painettu kirjanen): Onko perustuslakeja muutettava?¹⁷⁷⁴

Kokoomus sai aivan vaalien alla tukea puolueen veteraanipoliitikoilta, jotka julkaisivat muutamissa kokoomuksen äänenkannattajissa (US, AL ja LSP) *vetoomuksen* 17.9.1975. Sen teksti kuului seuraavasti: " Näissä vaaleissa on porvarillisesti ajattelevien äänestäjien voimat koottava kokoomuksen ympärille. Me luotamme Kansalliseen Kokoomukseen. Me

¹⁷⁷¹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁷⁷² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁷⁷³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁷⁷⁴ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

luotamme kokoomuksen rakentavaan, kansallisesti yhtenäisenä ja kansainvälisesti turvallisena pohjoismaisena puolueena.” Vetoimuksen allekirjoittajina olivat Lauri Aho, A.F. Airo, Saara Forsius, Päiviö Hetemäki, Niilo Honkala, Lauri Järvi, Kyllikki Pohjala, Pentti Poukka, Urho Saariaho, Kalervo Saura, Erkki Tuuli ja Matti Virkkunen. Huomiota kiinnittää varsinkin kenraali Airon ja pääjohtaja Virkkusen nimet, jotka olivat päivänpolitiikasta sivussa, ensiksi mainittu oli tosin ollut kokoomuksen kansanedustajana. Puheenjohtaja Holkeri lähetti vetoimuksen allekirjoittajille jälkeensä kiitoskirjeen, jossa hän totesi vetoimuksen tuke-
neen selvästi kokoomuksen vaalitaistelua.¹⁷⁷⁵

Puolueen keskustoimisto oli jälleen hyvin aktiivinen kentän suuntaan: tiedotteita lähti heti 4.6 jälkeen useita viikossa, joskus perättäisinä päivinä, aina syyskuulle asti. Ohjeita piireille annettiin mm. kesälomista, joiden aikana piiritoimistoa ei saanut sulkea kokonaan. Tiedotteissa kerrottiin julisteiden lähettämisestä piireille, niiden sijoittamisen aikataulusta, vaalilain muutoksesta (puolueiden lisäksi myös vähintään 100 jäsenen valitsijayhdistykset jälleen), loppurynnäköön toteuttamisesta, vaikeuksia esitteiden saannissa, vaalimateriaalia jne.

Piirien kampanjat

Seuraavassa tarkastellaan muutamien kokoomuksen piirien vaalikampanjoita, joille oli ominaista suuret erot: suunnitelmat ja toteutukset poikkesivat selvästi toisistaan keskustuomiston ohjaavasta vaikutuksesta huolimatta. Syynä tähän olivat tietenkin piirien erilaiset henkilö- ja talousresurssit sekä toiminnanjohtajien erilaiset näkemykset siitä, miten toteutetaan hyvä vaalikampanja. Yhteistä piirien kampanjoinnille oli aikaisempaa voimakkaampi panostus sekä alue- että paikallislehtien mainontaan ehdokkaiden yhteismainosten muodossa (pitäen huolta puolueen tunnusten hyvästä näkyvyydestä), puhelilaisuusjärjestäminen, perinteiset vaalilehtiset, ehdokkaiden hyvä ohjeistus, omat vaalilehdet (samoin perinteinen muoto) ja alueelliset neuvottelutilaisuudet. Ehkä juuri puolueen tunnusten – esim. sosialismin vastustaminen – näkyvyys oli entistä parempi nyt piirien mainoksissa. Paimennus ei silti estänyt edelleenkaan ehdokasmainonnan *kirjavuutta*. Piirien vertailu osoittaa varsinkin Pohjois-Hämeen piirin huolellista kampanjasuunnittelua.

Tarkasteltavat piirit ovat Pohjois-Häme, Karjala, Etelä-Häme, Kainuu, Satakunta ja Kuopio, joten voidaan sanoa piirien kattavan maan eri alueet ja erilaiset toiminnan lähtökohdat¹⁷⁷⁶.

Pohjois-Häme

Pohjois-Hämeen piirin suunnitelmat olivat tavoitteista lähtien laajat ja yksityiskohtaiset noudattaen samalla hyvin puolueen keskustuomiston ohjeita.

Piirin *tavoitteina* oli ”saada aktiivinen ote kenttään, jotta saadaan kaikki porvarillisesti ajattelevat äänestäjät vaalipäivinä liikkeelle”. Tarkoituksena oli myös ”osoittaa vasemmistokeskustahallituksen aikaansaamattomuus ja epäkohdat sekä sosdemojen sosialisointiohjelma”.

¹⁷⁷⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁷⁷⁶ Joidenkin piirien näitä vaaleja koskeva aineisto oli varsin niukkaa, kun taas muutamat piirit olivat arkistoineet kaikki suunnitelmat, kampanjamateriaalin, ehdokasmainonnan sekä jälkiarvioinnin.

Vaalikampanjan *toteuttamista* lehdissä oli pohdittu tarkkaan: että ”mahdollisimman moni lukisi sen oikeana ajankohtana, kun perheenäiti tutkii ostosvihjeitä ja huokailee korkeita hintoja ja huomaa samalla ilmoituksemme, jossa kerrotaan, miksi hinnat nousevat ja mikä olisi parannus hinnannousuihin, samoin asuntopalstalla nuoripari, joka on hankkimassa itselleen asuntoa”. Lehtikampanjan kärki oli suunnattu ”rajaäänestäjiin, kuten oikeistodemareihin”. Ajoitus oli suunniteltu niin, että kampanja olisi ajalla 29.7-22.9, ”aluksi teemat köyhdyttämisestä läpi Aamulehdessä, varsinainen isku syyskuun vaihteessa, jolloin melkein kaikki ovat palanneet lomilta, lopullinen isku suoritetaan juuri ennen vaaleja”. Päämedioiksi oli valittu Aamulehti sekä Tamperelainen, joiden lisäksi käytettäisiin paikallislehtiä, missä esiteltäisiin ”maaseutuväestölle keskeisiä kampanjakohtia”.¹⁷⁷⁷

Lehdistön lisäksi mainosvälineiksi oli suunniteltu lyhyitä vaalitaistelua tukevia artikkeleita, jotka liittyivät ajankohtaisiin, päivänpoliittisiin kysymyksiin. Osa näistä oli enemmän periaatteellisia, osa taas hyvinkin käytännön läheisiä, ihmisten elämään liittyviä. Esimerkiksi: ”Opin saunako autuas (Pirkkalan koulujupakka); Me vakuutamme, että vastustamme päätäväisesti sosialismia; Meneekö naisten ääni hukkaan; Mitä mieltä asuntoasioissa; Loppuvatko leipä, voi ja maito; Miksi hinnat nousevat?”¹⁷⁷⁸

Piirin kampanjakulujen loppusummaksi arvioitiin 138.000 mk¹⁷⁷⁹.

Vaalipiirin kokoomusehdokkaiden *yhteismainoksessa* oli – hyvänä ideana – ylhäällä allakka ja sen alla ehdokkaat kuvilla sekä jokaisen ehdokkaan alla hänen teemojaan.

Yhteismainoksessa ei ollut puolueen yleistä iskulausetta (rakentava KOKOOMUS kokoava voima), vaan edellä esitelty viittaus ”suomalaisuuteen”.

Seuraavassa esitellään muutamien *ehdokkaiden omia julisteita*¹⁷⁸⁰.

Laila Halme käytti jo 1970 vaalien tuttua kikkaa, tunnetun, mutta politiikasta jo vetäytyneen kansanedustajan nimeä hyväksi: ”Varatuomari Orvokki Kauppila tiedottaa äänestäjilleen: jatkuvasti lisääntyneiden asianajotehtävien vuoksi en ole voinut enää asettua ehdokkaaksi, Laila Halme on meidän kaikkien luottamuksen mittainen, häntä äänestämme!” Halme oli tämän jälkeen esitelty viitaten hänen ansioluetteloonsa (Sydäntautipiirin pj. jne). Halmeen julisteessa oli kokoomuksen yleinen tunnus.

Vuoden 1972 vaaleissa hyvin menestynyt Tampereen kauppakamarin toimitusjohtaja Matti Hokkanen pyrki nyt uudelleen eduskuntaan lähes samoin tunnuksin kuin aikaisemmin, uutena oli nyt myös hänen mainoksessaan viittaus sosialismiin:

”Suomi tarvitsee talousmiehiä, Matti on talousmies”. Hokkanen käytti julisteessa lisäksi hänen tukiryhmänsä keskeisiä nimiä: ”Me yhdymme Matti Hokkasen tunnuksen täysin. Suomen puolesta sosialismin pakkovaltaa vastaan.” Myös Hokkanen noudatti puolueen ohjetta sen tunnuksen käytöstä.

¹⁷⁷⁷ Pohjois-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁷⁷⁸ Pohjois-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁷⁷⁹ Noin 92.000 euroa vuoden 2004 rahassa. www.rahamarvonmuutos.htm

¹⁷⁸⁰ Pohjois-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

Ehdokas Sami Suominen oli valmistuttanut ison muovipussin, jossa toisella puolella oli ehdokkaan suuri kuva, nimi ja numero, seuraavalla sivulla oli teksti "Sami on vankka porvari ja tarkka talousmies, tarmokas yrittäjä, Sami pysyy sanassaan, Sami on yrittävien ja ahkerien suomalaisten asialla".

Eeva-Liisa Uusitalon julisteessa oli kuvan alla teksti: " Maaseudun elämän puolesta." Ehdokas käytti myös puolueen yleistunnusta.

Pekka Kivelä markkinoi itseään lyhyellä teesillä: "Pettämätön Pekka Kivelä." Puolueen tunnus oli vaalimainoksessa mukana.

Karjala

Karjalan piirissä vaalien johtohenkilöiden koulutus aloitettiin maaliskuussa, lisäksi kansallisseuroille lähetettiin kysely niiden vaalivalmiudesta. Piiri julkaisi yhteistoiminnassa Kymenlaakson kokoomuksen kanssa kaksi ilmoitusta Etelä-Saimaassa, Kouvolan Sanomissa ja Ylä-Vuoksessa, joissa esiteltiin kaikki 12 ehdokasta. Lisäksi Karjalan kokoomus mainosti sen alueen omia ehdokkaita lehdissä. Karjalainen julkaisi ehdokkaiden haastattelut kesällä 1975.¹⁷⁸¹

Piirin toimesta jaettiin vaalilehtisiä yhteensä 14.000 kpl lähinnä Lappeenrantaan ja Imatralle. Ehdokkaiden omia lehtisiä oli jaossa yli 50.000 kpl. Ehdokkaiden yhteisjulisteita jaettiin 300, lisäksi ns. puoliblanco-julistetta samoin 300.¹⁷⁸²

Syyskuussa oli kahtena sunnuntaina ehdokkaiden puhetilaisuudet yhteensä 16 paikkakunnalla, kolmesta neljään ehdokasta aina yhdessä paikassa, Lisäksi ehdokkaat järjestivät omatoimisesti noin 30 tilaisuutta, mitä piirin toiminnanjohtaja piti "kohtalaisena" saavutuksena. Autotarraa pidettiin hyvänä ideana, mutta sitä ei kuitenkaan autoissa käytetty "läheskään niin paljon kuin oli ajateltu".¹⁷⁸³

Satakunta

Satakunnan piiri suunnitteli vajaa 100 puhetilaisuutta, joista kaksi kolmasosaa oli piirin omia ja yksi kolmasosa valitsijajyhdistysten omia. Ehdokkaat kiersivät pääsääntöisesti näissä kaksin. Lehdistöissä valtavälineeksi oli suunniteltu ja myös saatiin Satakunnan Kansa, joka piirin mukaan tuki kokoomuksen ehdokkaita hyvin. Piiri ilmoitteli lisäksi paikallislehdissä sekä maakuntalehtien pitäjäpalstoilla puhetilaisuuksista. Näissä ilmoituksissa ei ollut kuvia. Piiri huolehti siitä, että kaikissa mainoksissa tuli olla näkyvillä puolueen iskulauseet ja vaaliteemat (esimerkiksi lasten päivähoito ja nuorten asuntokysymykset). Julisteita vietiin kentälle yhtä paljon kuin edellisissä eduskuntavaaleissa. Myös henkilöjulisteita tehtiin, jakeluprosentti oli korkea. Satakunnan kokoomuksen omaa lehteä, Karhunkämmentä, otettiin 50.000 kappaleen painos, joka meni levitykseen kokonaan.¹⁷⁸⁴

¹⁷⁸¹ Karjalan kokoomus. Eduskuntavaalit 1972-75.

¹⁷⁸² Karjalan kokoomus. Eduskuntavaalit 1972-75.

¹⁷⁸³ Karjalan kokoomus. Eduskuntavaalit 1972-75. "Huomioita vuoden 1975 eduskuntavaaleista". PM.

¹⁷⁸⁴ Satakunnan Kokoomus. Eduskuntavaalit 1975. (Ehdokasmainonta ym.).

Piirin ehdokkailla oli sekä yhteisjulisteita että ehdokkaiden omia julisteita ja lehtisiä. Ehdokkaiden kärkinimet olivat Matti Pelttari, Tuure Junnila ja Toivo T. Pohjala.

Yhteisjulisteessa olivat mukana kaikki piirin kokoomuslaiset ehdokkaat. Julisteen ylimpänä teemana oli "Tavoitteena tasapaino". Iskulauseen alla olivat ehdokkaat kuvalla sekä lyhyellä esittelytekstillä (koulutus/ammatti) varustettuina. Julisteessa oli toisessa sivussa pienehköllä tekstillä puolueen yhteinen iskulause (rakentava KOKOOMUS kokoava voima). Sama teksti oli myös lehtimainoksessa.

Tämän yhteisjulisteen lisäksi edellä mainitut kärkiehdokkaat olivat julkaisseet oman julisteen, jossa taas ei ollut puolueen iskulausetta mukana.

Matti Pelttarin julisteessa oli pitkä tekstiosio ("turvallinen yhteiskunta", ei sosialismia) sekä ehdokkaan kuva.

Kainuu

Näyttää siltä, että Kainuussa piirin vaalityö lähti vähän myöhemmin käyntiin kuin esimerkiksi Karjalan piirissä. Piiritoimisto lähetti jäsenkirjeen kesäkuussa, jossa esiteltiin kaikki piirin valitut ehdokkaat toivomuksella: "Nyt on ensiarvoisen tärkeää, että jokainen kokoomuslainen tuo kaikissa mahdollisissa tilaisuuksissa esiin meidän ohjelman, tavoitteet sekä ehdokkaamme." Kirjeessä myös viitattiin siihen, milloin ei ainakaan pitäisi paikallistasolla järjestää puhetilaisuutta sekä kehoitus varata vaalitulaisuuden paikka ajoissa. Piirin tavoitteena oli, että Kainuun jokaisessa kunnassa tultaisiin järjestämään puhetilaisuus kahtena eri ajankohtana. Mainitun kirjeen liitteenä oli puolueen yleisjulistete.¹⁷⁸⁵

Piiri oli valmistuttanut ehdokkaiden yhteislehden nimellä "Kainuulainen 1/1975". Elokuun alussa alkoi ehdokkaiden yhteismainonta Kainuun Sanomissa ja oululaisessa Kalevassa. Kainuulaisen mainoksen ylimpänä tekstinä oli: "Meidän kaikkien mielestä Suomessa tarvitaan terveitä uudistuksia – ei sosialismia." "Tule mukaan rakentamaan tasapainoisempaa yhteiskuntaa". Kalevan sekä Kainuun Sanomien mainoksen tekstinä oli vain: "Kokoomuksen ehdokkaat Oulun vaalipiirissä", lopuksi puolueen iskulause.¹⁷⁸⁶

Kainuussa ei ollut ns. kärkinimiä vaaleissa, joten myös henkilökohtaisen mainonnan määrä jäi vähäisemmäksi.

Etelä-Häme

Etelä-Hämeen vaaliaineistossa ei ollut mukana piirin yleissuunnitelmaa. Tämän vuoksi seuraavassa esitellään vain ehdokasmainoksia.

Piirin ehdokkaiden yhteismainoksessa viitattiin puolueen iskulauseeseen sekä esiteltiin kuuden kohdan ohjelma.¹⁷⁸⁷

¹⁷⁸⁵ Kainuun kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁷⁸⁶ Kainuun kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁷⁸⁷ Etelä-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

Piirin tunnettuja, paljon mainostavia ehdokkaita olivat Olavi Nikkilä, Saara Mikkola, Timo Mäki, Tapani Mörttinen ja Sirkka Lankinen.

Ehdokkaista Nikkilällä oli vaaleissa oma lehtinen, jonka nimi oli sama kuin ehdokkaan numero: "Yksitoista". Nikkilä markkinoi itseään "luotettavana, kokemusta eduskuntatyöstä omaavana, poliittisesti luotettavana, asiantuntijana". Lisäksi mainonnassa esiteltiin aina ehdokkaan "ansioluettelo".¹⁷⁸⁸

Paljon mainostanut Timo Mäki oli piirissä ainoa, joka vetosi perinteisiin arvoihin: "Koti-uskonto-isänmaa." Saara Mikkola esiteltiin "tervehenkisenä" ja Tapani Mörttinen "vapaan yrittämisen puolustajana".

Kuopio

Kuopion kokoomuksen vaalikampanjointi alkoi samaan aikaan kuin muuallakin jäsenäänestyksen jälkeen. Äänestys tuotti suuren määrän uusia ehdokkaita aikaisempiin vaaleihin verrattuna, piirin arvion mukaan jopa liiankin paljon uusia. Äänestysvilkkauden osalta piiri oli vaan vilkkaimpia.¹⁷⁸⁹

Valmistautuminen vaaleihin ja informaatio alueella hoidettiin alueellisten neuvottelutilaisuuksien avulla, jotka onnistuivat hyvin. Piiri arvioikin, että koko organisaation suorituskyky oli parantunut aikaisempaan verrattuna.¹⁷⁹⁰

Kampanjan keskeiseksi välineeksi valittiin *paikallislehdet*, joissa kokoomuksen tulisi olla "riittävästi" esillä. Paikallislehdet olivat kansallisseurojen vastuulla piirin huolehtiessa Savon Sanomien mainonnasta.

Ehdokasmainonta oli piirin arvion mukaan "*epätasaista*" ja vuoden 1972 vaaleihin verrattuna vähäisempää, jota on pidettävä yllättävänä. Toisaalta piirissä arvioitiin, että "suuntaus ei välttämättä ole huono". Sen sijaan tärkeänä pidettiin ehdokkaiden yhteismainontaa ja tasapuolisesti puolueen mainontaa lehtien palstoilla. Ehdokassitoumusta noudatettiin pääsääntöisesti, ei kuitenkaan täydellisesti.¹⁷⁹¹

Piiri kustansi vanhan tavan mukaan ehdokkaiden *yhteisesitteen*, jota painettiin 70.000 kpl. jakelu tehtiin piirin kautta. Ehdokkailla oli omia esitteitä ja kirjeitä potentiaalisille äänestäjille, mutta niiden jakelu oli "sattumanvaraista ja pientä". Ehdokasjulistteita valmistui "liian vähän", ja niiden levittämisessä haja-asutusalueilla oli puutteita. Piirin arvion mukaan ehdokkailla oli omia esitteitä myös riittämättömästi. Seurauksena oli, että ehdokkaat "eivät kyenneet yhtä suureen näkyvyyteen kuin eräät vasemmiston ja kepun ehdokkaat".¹⁷⁹²

¹⁷⁸⁸ Etelä-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁷⁸⁹ Kuopion kokoomus. Piirikokousten pöytäkirjat 1975-78. Kokous 13.12.1975. Liitteet.

¹⁷⁹⁰ Kuopion kokoomus. Piirikokousten pöytäkirjat 1975-78. Kokous 13.12.1975. Liitteet.

¹⁷⁹¹ Kuopion kokoomus. Piirikokousten pöytäkirjat 1975-78. Kokous 13.12.1975. Liitteet.

¹⁷⁹² Kuopion kokoomus. Piirikokousten pöytäkirjat 1975-78. Kokous 13.12.1975. Liitteet.

Piiri julkaisi myös oman vaalilehtisen "Savon äänen", jonka painosmäärä oli noin 50.000. Myös puolueen omaa lehteä, Nykypäivää, jaettiin saman verran kentälle vapaaehtoisvoimin.¹⁷⁹³

Näiden edellä mainittujen piirien vaalityön lisäksi on syytä tuoda esiin *Varsinais-Suomen piirin uudenlainen kampanjointitapa*, mille oli ominaista mennä sinne, missä äänestäjätkin ovat. Käytännössä se tarkoitti piirin osallistumista Turun messuille elokuussa 1975. Piiri arvioi itse jälkeenkäin, että juuri nämä messut vaikuttivat erinomaiseen vaalitulokseen; oli luotu pysyvä kampanjoinnin malli.¹⁷⁹⁴

Lehdet kokoomuksen tukena vaaleissa

Lehtiä on tarkasteltu ajalla 1.8 - 21.9.1975.

Aineiston perusteella näyttää siltä, että aikaisempiin vaaleihin verrattuna oli lehtien "järjestöllistä" luonnetta jo vähennetty - talouden realiteetit olivat tulleet vastaan.

Pääkirjoituksissa *tuettiin kokoomusta enemmän "epäsuorasti"* arvostelemalla voimakkaasti Keskustapuoluetta ja sosialidemokraatteja Sorsan hallituksen tekemisistä: "Sellainen on kepu" tai "SDP vain yrittää piilottaa sosialisminsa". Lehtien pääkirjoitustoimittajien toinen keskeinen teema oli huoli siitä, että edes vaalimenestys ei veisi kokoomusta vieläkaan maan hallitukseen.

Kokoomusta tukeva uutisointi oli Uudessa Suomessa selvästi näkyvintä ja myös tiheintä. Varsinkin Karjalaisen linja oli tässä niukkaa, mutta toisaalta lehti julkaisi erillisiä "Eduskuntavaalit" ja "Ehdokasalbumi"-palstoja. Verrattuna aikaisempiin vaaleihin oma vaikutuksensa oli myös sillä, että näiden vaalien aikaan ei pidetty kokoomuksen puoluekokousta eikä edes puoluevaltuuston kokousta, joita olisi pitänyt uutisoida.

Lehtien pakinoitsijat käsittelivät sosialidemokraatteja ja Keskustapuoluetta piikitellen, Aamulehti selvästi eniten. Karjalaisen pakinoitsijat kehottivat jälleen jopa suoraan äänestämään kokoomusta.

Kokoomus puolueena mainosti lehdissä vain 2-3 kertaa tarkastelukauden aikana, mitä on pidettävä kohtalaisen pienenä kokonaismääränä, jos kohta ao. ilmoitukset olivat suuria kooltaan. Yksi syy tähän oli puolueen krooninen rahapula, sillä vuoden 1975 talous oli pahasti miinuksella, mihin jo edellä viitattiin. Lehtimainontaa oli myös hyvin hajautettu eri lehtiin.

Tarkasteltujen lehtien ehdokasmainonta poikkesi toisistaan siten, että Uudessa Suomessa oli edelleen ns. tekstimainoksia, joiden yhteydessä oli aina joku vaalipiiriin liittyvä uutinen. Aamulehti oli sen sijaan jo tästä tavasta luopunut, jonka taustalla on varmaan ollut ennen kaikkea taloudellisia syitä, mutta ilmeisesti myös jo vähittäistä pyrkimystä tehdä yhä

¹⁷⁹³ Kuopion kokoomus. Piirikokousten pöytäkirjat 1975-78. Kokous 13.12.1975. Liitteet.

¹⁷⁹⁴ Kunttu 2001, 99

enemmän eroa puolueeseen. Sen sijaan lehdissä oli runsaasti ehdokkaiden yhteismainoksia, joissa käytettiin pääosin puolueen yleisiä tunnuksia, Helsingin ehdokkaat tosin esittivät, että päähallituspuolueet ovat "sortaneet" Helsinkiä. Karjalaisessa vaalipiirin ehdokkaiden yhteismainokset olivat pelkistetyimpiä.

Huolimatta puolueen johdon toivomuksesta hillitä lehtimainontaa ainakin vielä näissä vaaleissa ehdokkaat mainostivat itseään vähintään samassa määrin kuin aikaisemmin. Luonnollisesti tässä oli ehdokkaiden välillä suuriakin eroja. Muutoinkin ehdokasmainonta oli yleisesti hyvin kirjavaa. Osa halusi esittäytyä "asiantuntijana", osa "vahvana porvarillisena vaihtoehdona", osa puolusti "yrittämistä" tai sitten vain tähän ehdokkaaseen "luotetaan". Edelleen käytettiin myös sitä kikkaa, että joku ehdokkuudesta luopunut ilmoitti tukevasa uutta ehdokasta. Puolueen erittäin vahva vetoisuus käyttää puolueen tunnuksia kaikessa mainonnassa oli nyt mennyt hyvin perille, ainakaan näissä lehdissä ei ollut tältä osin yhtään poikkeusta.

Ehdokkaat hankkivat vaalirahoituksen pääosin elinkeinoelämältä, jos kohta tietysti he olivat tässä hyvinkin eriarvoisessa asemassa.

Karjalaisen päätoimittaja Seppo Vento oli itse ehdokkaana näissä vaaleissa, jonka vaikutusta lehden toimituspolitiikkaan vaalien alla on silti vaikea arvioida. Uuteen Suomeen ja Aamulehden verrattuna oli Karjalainen kuitenkin panostanut kokoomuksen ehdokkaiden tukemiseen erityisellä "Eduskuntavaalit"-palstalla, jolla julkaistiin puolueen ehdokkaiden puhereferaatteja. Palsta oli lehdessä useita kertoja viikossa elo-syyskuun aikana.

Kokoomuksen pää-äänenkannattajassa Nykypäivässä osattiin – puolueen sisäisestä keskustelusta hyvin tietoisena – ottaa jo keväällä 1975 huomioon ennen aikaisten vaalien mahdollisuus. Hajotuspäätöksen jälkeen lehti lähti selkeästi tukemaan puoluetta ottamalla esiin vasemmiston sosialisointisuunnitelmat sekä esitellen kokoomuksen kuuden kohdan ohjelmaa.

Aineistokohtainen tarkastelu

Vaaleihin liittyvien *pääkirjoitusten* kärki oli kaikissa lehdissä vähemmän kokoomusta suoraan tukevaa ja enemmän epäsuoraa tukea siten, että niissä tuotiin kriittiseen sävyyn esiin sekä sosialidemokraattien että Keskustapuolueen hallituspolitiikka. Esimerkiksi vain kahdessa Aamulehden pääkirjoituksessa tarkastelukaudella mainittiin kokoomuspuolue nimeltä ja myönteisessä valossa. Muutaman kerran lehti oli huolissaan vaalien jälkeisestä hallituksesta, otetaanko kansan vaaleissa ilmaisema mielipide huomioon. Sosialidemokraatteja ja keskustaa kritisoitiin mm. seuraavasti elokuun puolessa välissä pääkirjoituksessa otsikolla "Hitaasti" jatkuen: "Varsin kauan kesti ennen kuin keskustan puheenjohtaja Virolainen huomasi, ettei päähallituspuolue ollut valmis tunnustamaan maan talouden ongelmia, eikä SDP ole tehnyt sitä vieläkään." Lähempänä vaaleja syyskuussa Aamulehden pääkirjoitustoimittaja otti esiin jo tulevan hallituskysymyksen arvostellen voimakkaasti taistolaisten Sinisalonen puheita, että nyt "komennetaan" muita, jutun otsikkokin oli "Komentelija".¹⁷⁹⁵

¹⁷⁹⁵ Aamulehti 13.8, 1.9, 4.9 ja 7.9.1975

Uuden Suomen kokoomusta tukevia pääkirjoituksia oli tarkastelukaudella yhteensä vähän yli 10, siis paljon. Näissä jutuissa kritisoitiin ensiksi Aamulehden tapaan, kokoomusta epäsuorasti tukien, hallituspuolueita ja kommunisteja, ihmeteltiin toiseksi, eikö vaalien tuloksilla olisi vaikutusta tulevaan hallitusratkaisuun, kantaen samalla huolta kokoomuksesta sekä kolmanneksi valiteltiin porvaripuolueiden heikkoa yhteistyötä. Elokuun alussa Uusi Suomi otti esiin jo tulevan hallitusratkaisun ja kokoomuksen parlamentaarisen voiman: "Riittävä määrä eduskuntapaikkoja ja yhteistyöhalukkuus painavat eniten hallitukseen pääsyssä, kokoomus on jo pitkään parlamentaarisen voimansa vuoksi katsonut olevansa oikeutettu osallistumaan hallitusyhteistyöhön." Samasta asiasta lehti oli huolissaan myös kahdessa muussa jutussa, joissa ei kuitenkaan tuotu kokoomusta erikseen esiin: "Ei kai Suomessa eletä kuin Portugalissa, missä vaaleilla ei ole mitään vaikutusta maan hallituksen kokoonpanoon."¹⁷⁹⁶

Karjalaisen pääkirjoitusten vaaleihin liittyvät teemat – joita oli vähemmän kuin muissa lehdissä – olivat samantapaisia kuin muillakin tarkastelun kohteena olleilla lehdillä: niissä kritisoitiin kaatunutta Sorsan hallitusta, varoiteltiin äänestämästä sosialidemokraatteja tai kommunisteja sekä argumentoitiin kokoomuksen hallitukseen pääsyn puolesta. Keskustapuolue pääsi nyt lehdessä vähemmällä, mikä viittasi siihen, että lehden arvion mukaan SDP oli päävastustaja. Esimerkiksi jo elokuun alussa lehden mukaan "Ääni kommunisteille tai sosialidemokraateille syyskuun vaaleissa merkitsee tukea siirtymiselle kohti sosialismia". Hallituskysymykseen lehdellä oli ehdotus vajaa viikko ennen vaaleja: "Paras hallitusvaihtoehto olisi, että kun kommunistit eivät halua samaan hallitukseen kokoomuksen kanssa, pohjaa laajennettaisiin kokoomuksen suuntaan."¹⁷⁹⁷

Kokoomusta tukeva uutisointi oli Uudessa Suomessa Aamulehteä ja Karjalaista selvästi tiheämpää. Vain Uusi Suomi puuttui nyt tulevaan hallituskysymykseen. Esimerkiksi jo elokuun alussa pääsi puheenjohtaja Holkeri esittämään Uudessa Suomessa näkemyksensä tulevasta hallitusratkaisusta, uutinen oli etusivulla, kuvassa puheenjohtaja kiipeää mäkeä ylös: "Holkeri tähtää vaalien jälkeen: hallitusratkaisu saatava nopeasti." Hallituskysymykseen palattiin viikon kuluttua uudelleen, nyt siteerattiin kansanedustaja Matti Jaatisen puhetta: "Jaatinen vaatii porvarihallitusta."¹⁷⁹⁸ Myös muut puolueen johtohenkilöt pääsivät esille lehdessä, mm. puoluesihteerin Tavastila arvioi SDP:n ohjelmaa sanoen: "Tavastila teilsä SDP:n lamalääkkeet." Varapuheenjohtaja Hetemäki oli käynyt naapurimaassa ja esitti nyt Uudessa Suomessa ajatuksia maahanmuuttajista: "Elsi Hetemäki Tukholmassa: palaavien asunto-ongelmat ratkaistava."¹⁷⁹⁹

Sekä Uusi Suomi että Aamulehti uutisoivat päähallituspuolueiden edesottamuksia kielteisessä tai varoittavassa mielessä: "SDP vaalitentissä: sosialisointi jäi piiloon."¹⁸⁰⁰ Aamulehden mukaan "Keskusta on sosialisoinnin myötävaikuttaja". Aamulehti tuki kokoomusta myös suoraan uutisella, minkä mukaan "Kokoomus vaatii tulopoliittisen linjan muutosta, kokoomuksen puoluehallitus vaati viime perjantaina pitämässään kokouksessa tähän asti noudatetun tulopoliittisen linjan muuttamista". Elokuun alussa lehti uutisoi kunnallispoliti-

¹⁷⁹⁶ Uusi Suomi 13.8, 27.8, 6.9 ja 20.9.1975

¹⁷⁹⁷ Karjalainen 3.8 ja 15.9.1975

¹⁷⁹⁸ US 10.8 ja 14.8.1975

¹⁷⁹⁹ US 21.8 ja 1.9.1975

¹⁸⁰⁰ US 12.9.1975

kan uutisen Lahdesta: "Yllätysvalinta Lahdessa. Kokoomuksen mies valittiin opetuspäälliköksi."¹⁸⁰¹

Karjalaisen vaaleihin liittyvä uutisointi oli niukkaa, missä tuli nyt näkyviin nimenomaan lehden asema maakunnallisena äänenkannattajana, jonka ei kannattanut panostaa valtakunnallisiin vaaliuutisiin. Vain kaksi kertaa oli lehdessä uutinen puheenjohtaja Holkerin vierailuista Itä-Suomessa, Imatralla ja Joensuussa. Imatralla Holkeri oli esittänyt, että "Suomen ulkomainen velka ei lyhene työaikaa lyhentämällä". Joensuun tilaisuutta oli puffattu pienellä uutisella jo etukäteen. Elokuun alussa oli Pohjois-Hämeen tuore kansanedustaja Matti Hokkanen saanut puhetilaisuutensa sanoman esille lehdessä.¹⁸⁰²

Aamulehden *pakinoitsijat* "Kirjaaja" ja "Virveli" kirjoittivat muutaman kokoomusta "epäsuorasti" tukevan pakinan tarkastelukaudella, mutta ei yhtään juttua kokoomusta nimeltä mainiten. Esimerkiksi otsikolla "Vaalitemppu" arvosteltiin hallituspuolueita: "Ilmeistä on, etteivät sosialidemokraatit osanneet lukea taivaan merkkejä riittävästi pyrkiessään siirtämään vaaleja myöhemmin syksyyn, nyt nähdään kuinka paljon hallituspuolueet yrittävät hyötyä huonosti hoitamastaan politiikasta, joku voisi nimittää tällaista temppua vaaleilla keinottelemiseksi, toinen puhuisi kansalaisten tietoisesta pettämisyrityksestä."¹⁸⁰³ Uuden Suomen nimimerkki "Mot" käsitteli vasemmistoa tarkastelukaudella pari kertaa kritisoiden mm. sosialidemokraattien nimityspolitiikkaa otsikolla "Vasemmisto nimitti": "Vasemmisto on pantava kuukauden kuluessa aisoihin, se on alku tolkun löytämiseksi muillekin kuin nimitysasioille, vasemmisto on valmis polkemaan hyvin koulutettujen etuja jäsenkirjan varjolla."¹⁸⁰⁴ Karjalaisen pakinoitsijat "Hanslankari" ja "Seppä" olivat aktiivisia myös näiden vaalien alla. Juuri ensiksi mainitun elokuun pakinassa tuotiinkin esiin lehden näkemyksen mukainen vaaliasetus piikitellen samalla Keskustapuoluetta: "Vaalitaistelu näkyy muodostuvan väkisinkin kokoomuksen ja demareiden väliseksi, tämä on kiusallista keppelle, mutta se saa syyttää itseään, kun se kiltisti tepasteli tuhat päivää Sorsan talutusnuorassa." Muissa pakinoissa käsiteltiin hallituskysymystä kokoomuksen kannalta, arvosteltiin virkanimityksiä, torjuttiin sosialismi sekä kehoitettiin aivan suoraan äänestämään kokoomuksen ehdokkaita.¹⁸⁰⁵

Ehdokkaiden artikkeleita oli Aamulehdessä ja Uudessa Suomessa muutama. Viimeksi mainitussa jutut olivat "Puheenvuoro"-palstalla. Esimerkiksi Aamulehdessä paljon mainostanut Matti Asunta kirjoitti sosialismista otsikolla "Höpötykset ja kokemukset" jatkaen: "On siis aiheellista välttää sosialisoinnin vaarat ja äänestää varman päälle eli ehdokkaita, jotka kovankin paikan tullen seisovat vakuutuksen takana." Toinen artikkeliin kirjoittanut ehdokas oli Kimmo Sasi, joka käsitteli verotusta otsikolla "Verotusta alentamaan".¹⁸⁰⁶ Uudessa Suomessa kirjoittivat Pertti Salolainen, Eeva Kuuskoski-Vikatmaa, Matti Paavonsalo, Heikki S. von Herzen ja Olavi Lähteenmäki. Esimerkiksi Salolainen oli huolissaan tulevasta hallitusratkaisusta ja Lähteenmäki varoitti sosialismista.¹⁸⁰⁷

¹⁸⁰¹ AL 1.8 ja 30.8.1975

¹⁸⁰² Karjalainen 2.8, 14.8 ja 3.9.1975

¹⁸⁰³ AL 22.8.1975

¹⁸⁰⁴ US 20.8.1975

¹⁸⁰⁵ Karjalainen 15.8, 22.8, 5.9, 17.9 ja 20.9.1975

¹⁸⁰⁶ AL 5.9.1975

¹⁸⁰⁷ US esim. 6.8, 12.8 ja 17.8.1975

Kokoomuspuolueen omia mainoksia oli kaikissa lehdissä tarkastelukaudella muutamia. Puolue käytti konseptia, minkä mukaan mainoksessa otettiin esille joko yksi, konkreettinen, kuuden kohdan ohjelmaan liittyvä teema tai sitten mainittu ohjelma kokonaisuudessaan.¹⁸⁰⁸ Nämä mainokset ilmestyivät lehtiin syyskuussa. Puheenjohtaja Holkerilla oli luonnollisesti vaalien alla lehdistä Uudessa Suomessa omat mainoksensa, mutta hän esiintyi myös koko puolueen ”mannekiinina” kaikissa lehdissä kerran, tässä mainoksessa ilman vaalinumeroa. Mainoksessa varoitettiin sosialismista. Seuraavan tekstin yhteydessä oli viisi pienehköä Holkerin kuvaa:

”Nyt tarvitaan luja ote ja terveitä uudistuksia. Vapaa suomalainen yhteiskunnallinen kehitys on vaarassa. On tehtävä suunnanmuutos. Vain porvarillinen uudistuspolitiikka voi sen turvata.”¹⁸⁰⁹

Kaikissa lehdissä ehdokkaat käyttivät edelleen paljon *yhteismainontaa*. Uudessa Suomessa oli eniten eri vaalipiirien ns. tekstimainoksia, muissa taas pääosin maksettuja yhteismainoksia.

Jokaisessa Uuden Suomen kunkin vaalipiirin *tekstimainoksessa* oli ajankohtainen teema, minkä jälkeen ehdokkaat esiteltiin kuvalla ja lyhyellä esittelytekstillä. Mainoksen alla oli kokoomuksen vaalitunnus. Ensimmäisenä oli Lapin vaalipiirin ehdokkaiden esittely, ja viimeinen esitelty vaalipiiri oli Pohjois-Karjala, mainos oli lehdessä syyskuun puolivälissä.¹⁸¹⁰ Maksettuja *yhteismainoksia* oli kokoomuksen lähinnä Helsingin ja Uudenmaan vaalipiirien ehdokkailla. Heidän lisäksi eteläisen vaalipiirien ehdokkailla oli Uudessa Suomessa yksi yhteismainos. Helsingin ja Uudenmaan piirien mainoksissa olivat joko kaikki vaalipiirien ehdokkaat tai sitten 2-6 ehdokasta yhdessä. Kaikkien ehdokkaiden yhteismainoksilla oli sama formaatti. Helsinkiläiset lausuivat huolensa pääkaupungin kehityksestä sekä varoittivat sosialismista. Tekstien välissä oli ehdokkaiden esittely kuvilla sekä tyyppilliseen kokoomuslaiseen tapaan ammatilla ja/tai tutkinnolla. Seuraavassa kaksi esimerkkiä:

”Yksitoista helsinkiläistä porvaria. He ovat sitä mieltä, että Helsinkiä sorretaan, Helsingin kehitys on sosdemjohtoisessa hallituspolitiikassa jätetty toisarvoiseen asemaan.”¹⁸¹¹

Aamulehdessä Pohjois-Hämeen kokoomuksen ehdokkaat mainostivat paljon yhdessä, pääosin kaikki samassa mainoksessa, mutta myös jonkin verran käytettiin mallia, missä oli kaksi ehdokasta samassa mainoksessa. Mainonta alkoi elokuun alussa jatkuen vaalipäiviin saakka. Konsepti oli sama kaikissa mainoksissa, ylinnä puolueen keskeinen vaaliteema-teksti ja sen alla ehdokkaiden kuva ja nimet (tutkinto ja/tai ammatti), viimeisenä alla puolueen tunnuslause, ”rakentava kokoomus kokoava voima”.

”Me vakuutamme, että vastustamme päättävästi sosialismin tuloa Suomeen, käytä ehdottomasti äänioikeuttasi – kun kerran voit.”¹⁸¹²

¹⁸⁰⁸ AL 21.8 ja 13.9.1975, US 7.9.1975 ja Karjalainen 7.9.1975

¹⁸⁰⁹ US 7.9.1975

¹⁸¹⁰ US 5.8.1975

¹⁸¹¹ US 19.8.1975

¹⁸¹² AL 11.9.1975

Toisin kuin Pohjois-Hämeen ja Helsingin seuduilla Pohjois-Karjalan ehdokkaiden yhteis-mainoksissa oli vain puolueen yksi ja sama teema: "Rakentava kokoomus. Kokoava voima." Kokoomuslaiseen tyyliin oli muutamilla ehdokkailla nimen alla ammatin lisäksi arvo, esimerkiksi Alli Vaittinen oli tässä vaiheessa jo "sosiaalineuvos". Ehdokkaiden yhteis-mainoksia oli vaalien alla puolitusinaa.¹⁸¹³

Huolimatta puolueen ohjeesta vähentää *henkilökohtaisen mainonnan* määrää, voidaan sanoa, että kaikissa lehdissä oli aivan entiseen tapaan eniten juuri ehdokkaiden omia vaalimainoksia. Näytti siltä, että Aamulehdessä ja Karjalaisessa lähes kaikki kokoomuslaiset ehdokkaat mainostivat maakunnan päälehdessä. Jo vuoden 1948 vaaleissa alkanut trendi oli saavuttanut lakipisteensä. Merkille pantavaa myös oli, että puolueen ohje sen tunnus-ten käytöstä oli mennyt hyvin perille kaikkien ehdokkaiden kohdalla. Luonnollisesti ehdokkaiden omien mainosten sisältö ja ehdokaskohtainen mainosmäärä vaihteli huomattavasti entiseen tapaan.

Pohjois-Hämeessä ehkä eniten mainostivat Matti Hokkanen, Sami Suominen ja Erkki Pystynen. Kullakin ehdokkaalla oli mainoksissa oma konsepti, mitä noudatettiin koko kampanjan ajan. Hokkanen esitteli itsensä joko "talousmiehenä" ja "yritteliäisyyden puolustajana" tai sitten mainoksessa oli johdantoteksti: "Matti sanoo, mitä ajattelee ... verotuksesta/sosialismista" jne. Myös Sami Suominen korosti olevansa itse yrittäjä ja siksi tämän ryhmän asialla sekä olevansa "osaava" ja "tekijä". Erkki Pystynen taas esiintyi "uutena voimana" sekä myös "yritteliäisyyden" kannattajana. Laila Halme sen sijaan käytti vanhaa kikkaa, minkä mukaan eduskuntapaikasta luopunut kansanedustaja toivoi siirtävänsä äänet Halmeen taakse. Lisäksi mainoksissa oli pitkä cv. Pekka Kivelän jokaisen mainoksen epiteetti oli "Pettämätön Kivelä".¹⁸¹⁴

Aamulehdessä oli myös muutama toisen vaalipiirin, tässä tapauksessa Turun pohjoisen piirin ehdokkaiden vaalimainoksia. Nämä olivat Tuure Junnila ja Matti Pelttari. Junnila käytti vanhaa konseptia "talousmiehestä", jolla on paljon "kokemusta".

Uudessa Suomessa eniten mainosti puheenjohtaja Holkeri, jonka mainosten teksti oli samalla puolueen yleistä vaalisanomaa: "Nyt tarvitaan terveitä uudistuksia, ei sosialismia." Varapuheenjohtaja Elsi Hetemäki tyytyi vain suureen kuvaan ja puolueen yleistunnukseen. Jotkut helsinkiläiset ehdokkaat ilmoittivat, että "Sinut on kutsuttu Ostrobotnialle keskustelutilaisuuteen". Porvari-sanaa käyttivät useimmat ehdokkaat: "Selvä porvarillinen vaihtoehto." Rainio käytti jo hänelle ominaista teemaa – mistä hän oli jo tullut tutuksi - "Järkkymätön perustuslain puolustaja". Muutamat ehdokkaat turvautuivat vanhaan menetelmään ilmoittautuen jonkun asian "asiantuntijaksi", esim. yhdyskuntasuunnittelun. Pertti Salolainen oli ainoa ehdokas, jolla oli hyvin konkreettinen sanoma: "Radio-ja televisiolupamaksut tulisi korvata vähävaraisille." Antero Salmenkivi oli ehdokas, johon "luotetaan". Jouni Apajalahti oli ainoa ehdokkaista, joka esitteli vaalimainoksessaan oman cv:n, lisäksi varsin pitkästi.¹⁸¹⁵

¹⁸¹³ Karjalainen 15.8, 18.8, 16.9, 19.9 ja 20.9.1975

¹⁸¹⁴ AL esim. 19.8, 22.8, 31.8 ja 4.9.1975

¹⁸¹⁵ US 20.8, 25.8, 1.9 ja 7.9.1975

Karjalaisessa yksittäiset ehdokkaat mainostivat sekä yksin että yhdessä kahden tai kolmen muun kanssa. Mainokset olivat joko ilmoituksia puhetilaisuuksista tai suoraan ehdokasmainoksia. Ehkä eniten ehdokkaista mainosti jälleen istuva kansanedustaja Alli Vaittinen, mutta paljon mainostivat myös uusina ehdokkaina Seppo Vento, Risto Jukola, Terho A. Könönen ja Erkki Korhonen, vanhoista samoin Mauri Vänskä. Könösen mainos oli pelkistetty, vain "filosofian maisteri" epiteetillä. Vento ilmoitti että "socialismia ei". Vaittinen noudatti vanhaa formaattia vedoten kokemukseensa käyttäen myös cv:tä. Jukola kertoi edellisten vaalien tapaan pyrkivänsä "terveeseen ja tasapainoiseen yhteiskuntaan".¹⁸¹⁶

Ainakin osa ehdokkaista sai vaalirahoituksen elinkeinoelämältä. Ilmeisesti parhaassa asemassa olivat Sami Suominen (rahoitti oman yrityksen kautta) ja Matti Hokkanen, joka kertoi haastattelussa, että "mitään ongelmia ei rahoituksessa ollut, sain taakseni yrityksiä aivan riittävästi"¹⁸¹⁷. Suominen käytti lehtimainonnan lisäksi jopa amerikkalaistyylistä helikopterimainontaa. Suuri panostus ei kuitenkaan taannut hänelle eduskuntapaikkaa.

Lisäksi Karjalaisessa kokoomuksen ehdokkaat esiteltiin lehdessä elokuussa omalla "*Ehdokasalbumi*"-palstalla, kukin vuorollaan. Kuvalla varustetussa jutussa kirjoitettiin ehdokkaan kodista ja perheestä, työstä sekä viimein hänelle tärkeistä vaaliteemoista.¹⁸¹⁸ Palsta oli selvästi lehden tukea kokoomuksen ehdokkaille.

Merkille pantavaa oli, että näiden vaalien alla enää vain Karjalaisessa oli "Kokoomus toimii"-palsta.

Nykypäivä

Myös Nykypäivä arveli keväällä 1975 – ennen eduskunnan hajotuspäätöstä – että ennenaikaiset vaalit saattaisivat olla mahdolliset, taustalla hallituksen vaikeudet: "Kokoomus ja kokoomuslaiset ovat valmiina, ovatpa vaalit sääntömääräisesti joko ensi vuonna tai tämän vuoden syksyllä, Sorsan hallitus ei ole muuta tehnyt kuin ikääntynyt." Samassa lehden numerossa esiteltiin näkyvästi Helsingin puoluekokousta, joka pidettiin toukokuussa. Lehti otti jo nyt esille tulevat presidentin vaalit ikään kuin ehdottaen puoluekokousedustajille, että "heillä on mahdollisuus ilmaista kantanaan, että kokoomus asettuu tukemaan presidentti Kekkonen uudelleen valintaa vuoden 1978 vaaleissa".¹⁸¹⁹

Kekkonen hajotettua eduskunnan otti lehti jo suunnan vaalien teemaan: "Eduskuntavaaleissa äänestäjillä on mahdollisuus sanoa mielipiteensä sekä harjoitetusta hallituspolitiikasta että siitä, halutaanko jatkaa tällä vasemmistolaisella linjalla." Käytännössä "vasemmistolaisuus" tarkoitti tässä juuri kampanjointia sosialisointia vastaan. Samassa numerossa uuti-soitiin puoluehallituksen päätös ottaa käyttöön ehdokassitoumus puolueen ohjelmiin pehkeyttämisestä sekä Paasikiven-Kekkonen puolueettomuuspolitiikan edistämisestä.¹⁸²⁰

Vuoden lopulla Nykypäivän pääkirjoituksessa markkinoitiin puolueen vaaliteemaa – "Kokoomus – kokoava voima" – sekä vaalien kuuden kohdan ohjelmaa: "Ohjelma on saanut

¹⁸¹⁶ Karjalainen esim. 27.8, 28.8, 31.8, 4.9, 7.9 ja 10.9.1975

¹⁸¹⁷ Matti Hokkasen haastattelu 6.4.2010

¹⁸¹⁸ Karjalainen esim. 6.8, 8.8 ja 18.8.1975

¹⁸¹⁹ Nykypäivä 7/1975

¹⁸²⁰ Np 10/1975

hyvän vastaanoton, jonka toteuttaminen, uuden eduskunnan työ ja uuden parlamentaarisen hallituksen politiikka takaavat suomalaisessa yhteiskunnassa suunnanmuutokset.”¹⁸²¹

Vaalien tulokset

Vaalien tulos oli kokoomukselle hyvä ennen kaikkea kokonaisäänimäärän osalta, joka nousi ensimmäisen kerran yli 500.000 rajan. Myös puolueen suhteellinen kannatusosuus nousi selvästi, 18.4 %:iin. Vaaliliitoista huolimatta sai kokoomus vain yhden edustajanpaikan lisää edellisistä vaaleista, nyt 35. Vaalien äänestysprosentti sen sijaan ei ollut enää niin korkea sen ollessa vain 73.8 %.

Seuraavassa taulukossa on esitetty vaalien tulokset puolueittain, niiden äänimäärät ja suhteellinen osuus sekä vertaus edellisiin vaaleihin.

Taulukko 42. Puolueiden äänimäärä ja suhteellinen osuus vuoden 1975 eduskuntavaaleissa. Vertailu vuoden 1972 vaalien tuloksiin.¹⁸²²

Puolue	Äänimäärä	Suht.os 1975	Äänimäärä 1972	Suht. os. 1972	Ed.paikkoja 1975
Kokoomus	505.185	18.4	453.414	17.6	35 (+1)
Keskustapuolue	484.884	17.6	423.039	16.3	39 (+4)
Liberaalit	119.536	4.3	132.955	5.2	9 (+2)
RKP	137.693	5.0	138.079	5.4	10 (10)
Kristillinen liitto	90.548	3.3	65.228	2.5	9 (+5)
SMP	98.548	3.6	236.206	9.2	2 (-16)
SKYP	45.418	1.7	-	-	1 (+1)
SPK	43.344	1.6	-	-	1 (+1)
Suomen yksit. yrittäjien puolue	11.473	0.4	-	-	-
SDP	664.724	24.9	645.520	25.8	54 (-1)
STP	9.450	0.3	25.527	1.0	-
SKDL	420.556	18.9	438.757	17.0	40 (+3)
Muut	4.111	0.02	-	-	-
					200

Vaalien voittajia olivat myös SKDL sekä Keskustapuolue, jonka suhteellinen osuus nousi yli prosenttiyksikön, 17.6 %:iin edustajanpaikkojen luvun noustessa jopa kolmella. SMP:n kannatus sen sijaan romahti, eikä hyvin mennyt uusillakaan puolueilla, vennomolaisista irronneella SKYP:llä ja perustuslaillisilla. Vennomolaisista osa oli palannut jälleen keskustan suojaan. SDP:n Sorsa on selittänyt vaalien olleen ”vaikeat” sosialidemokraateille päähallitusvastuusta ja ”oikeiston hyökkäilystä johtuen”. Ns. keskiryhmien osuus laski hieman, mutta paikkamäärä nousi kuitenkin 50:stä 58:aan, mikä johti vaatimukseen pääministerin paikasta. Sorsa myöntää myös jälkepäin puolueen sosialisointiohjelman olleen vahingollinen vaalien tuloksen kannalta.¹⁸²³

¹⁸²¹ Np 11/1975

¹⁸²² SVT. Eduskuntavaalit 1975. A 34

¹⁸²³ Sorsa 2003, 361

Kokoomus menestyi eri tavoin vaalipiireissä, seuraavassa puolueen vaalipiirikohtainen tulos:

Taulukko 43. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen ääniosuus vaalipiireittäin vuoden 1975 eduskuntavaaleissa.¹⁸²⁴

Vaalipiiri	Suhteellinen osuus	Äänimäärän muutos
Helsinki	24.1	-4.518
Uusimaa	18.8	+15.293
Turku et.	21.7	+9.008
Turku pohj.	19.0	+3.155
Häme et.	24.9	+6.729
Häme pohj.	24.2	+2.407
Kymi	19.8	+3.925
Mikkeli	16.0	+2.960
Kuopio	13.2	+905
Pohjois-Karjala	14.6	+1.300
Keski-Suomi	13.6	+1.381
Vaasa	14.8	+3.242
Oulu	12.1	+4.995
Lappi	10.3	+989
Keskim.	18.4	

Taulukosta voidaan todeta, että kokoomuksen kannatus äänimäärässä nousi voimakkaimmin Uudellamaalla, ja että äänitappiota tuli vain Helsingin vaalipiirissä. Hyvin puolue menestyi myös vahvoissa piireissään Turun eteläisessä¹⁸²⁵ sekä Hämeen eteläisessä vaalipiirissä.

Kokoomuksen sisäinen vaaliarviointi

Puheenjohtaja Holkeri otti tuoreeltaan kantaa vaalitulokseen puoluevaltuuston kokouksessa syyskyn lopussa. Vaalien tulosta Holkeri piti ”erittäin myönteisenä, 50 vuoteen ei ole kokoomus saanut niin korkeaa suhteellista osuutta annetuista äänistä kuin nyt tapahtui, puolue ylitti 500.000 äänen rajan, saavutettiin yleispoliittiset tavoitteet”. Puheenjohtajan käsityksen mukaan vaalien tulos ”antaa mahdollisuuden suunnan muutokselle, maltti hallitusneuvotteluissa ei saa merkitä hidastelua”.¹⁸²⁶ Näin Holkeri vaikutti ainakin ulospäin olevansa muiden puoluejohtajien ja Kekkonen aatoksista täysin tietämätön.

Holkeri kertasi puheessaan myös, että vaaliliittoja oli solmittu 12 vaalipiirissä. Arvion mukaan kokoomuksen edustajanpaikkojen määrä 35 olisi voinut olla suurempi, jos vaaliliittoja ei olisi solmittu lainkaan. Toisaalta jos kokoomus olisi kieltäytynyt vaaliliitoista pienten puo-

¹⁸²⁴ SVT. Eduskuntavaalit 1975. A 34

¹⁸²⁵ Varsinais-Suomen piirin oman arvion mukaan sen kannatus kasvoi suhteellisesti muihin puolueen piireihin verrattuna eniten. Kunttu 2001, 98

¹⁸²⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston kokousten pöytäkirjat 1975. Kokous 28-29.9.1975.

lueiden kanssa, olisi tullut vielä lisää hukkaääniä, joka olisi vaikuttanut eduskunnan voimasuhteisiin.¹⁸²⁷ Muutoin ei Holkeri vielä tehnyt vaalianalyysiä.

Valtuuston kokouksessa ei kommentoitu hyvin menneitä vaaleja, vain Tuure Junnilla valitelti sitä, vaalien kampanjointi sisälsi ”liiaksi henkilömainontaa, pitäisi keksiä keinoja hillitympään vaalitaisteluun”. Junnilla oli toisaalta mainostanut itseään kohtuullisen aktiivisesti Aamulehdessä ja Satakunnan kansassa.

Seuraavassa nojaututaan pääosin kokoomuksen kahden piirin, Karjalan ja Satakunnan, laajoihin vaalianalyysihin. Puolueen johdon seikkaperäisempi analyysi on luettavissa vasta vuoden 1975 toimintakertomuksesta. Luonnollisesti piirien analyysi liikkui pääosin vaalien käytännöllisissä kysymyksissä.

Vaaleissa olivat mukana jälleen yksityiset valitsijayhdistykset, joiden toiminta oli pääosin ”pirteää”. Myös ehdokkaat olivat aikaisempaa aktiivisempia. Luonnollisesti kaikki kansallisseurat eivät olleet riittävällä voimalla mukana, ”passiivisia” mahtui useita joukkoon. Valitsijayhdistykset eivät onnistuneet kaikilta osin ehdokasasettelussa, ennen kaikkea maatalous- ja yrittäjäehdokkaista ei saatu riittävästi kaikissa piireissä, suurimmat puutteet juuri Satakunnassa, missä on näiden potentiaalisia äänestäjiä paljon.¹⁸²⁸

Koska valitsijayhdistysten toiminta oli taas uutta, ei piirien ja ensiksi mainittujen välille saatu riittävää koordinaatiota ja yhteistyötä. Sen sijaan yhteistyö lehdistön kanssa toimi hyvin, maakuntalehtien osalta jopa erittäin hyvin.

Kokoomuksen piirissä oli perinteisesti koettu entinen kansanpuolue, sittemmin liberaalit pahoina kilpailijoina, mutta nyt piirien arvion mukaan ”syyllistyttiin pahasti heidän aliarviomiseensa”. Vaaliliitto SKYP:n kanssa oli pettymys niissä piireissä, missä tämä oli solmittu, koska tämän puolueen äänimäärä jäi niin pieneksi. Ehkä kuitenkin pahin takaisku vaaliliitosta koettiin Varsinais-Suomessa (Turun eteläinen vaalipiiri), sillä piirin oman arvion mukaan juuri vaaliliitto kristillisten kanssa johti neljännen edustajanpaikan menetykseen¹⁸²⁹.

Puhetilaisuuksissa oli yleensä hyvin kuulijoita vielä näissä vaaleissa, vähennystä alkoi tulla vasta 1979 vaaleista lähtien.

Piireissä oltiin tyytymättömiä puolueen vaaliteemoihin, joita ”oli mahdotonta ottaa käyttöön täysimääräisesti”. Sen sijaan kokoomuksen yleinen vaalimenestys lämmitti luonnollisesti mieliä. Varsinkin keskustan ”ohitus äänimäärässä” oli ”mukava yllätys”.¹⁸³⁰

Ainakin Satakunnan ja Varsinais-Suomen piirin arvio erilaisista vaalimateriaaleista oli, että olisi jopa ”toivottavaa, että kaikenlaisista tarroista, kynistä, salkuista jne. päästäisiin jatkossa eroon”.¹⁸³¹

---

¹⁸²⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston kokousten pöytäkirjat 1975. Kokous 28-29.9.1975.

¹⁸²⁸ Karjalan kokoomus. Eduskuntavaalit 1972-1975; Satakunnan kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁸²⁹ Kunttu 2001, 98

¹⁸³⁰ Karjalan kokoomus. Eduskuntavaalit 1972-1975; Satakunnan kokoomus. Eduskuntavaalit 1975.

¹⁸³¹ Satakunnan kokoomus. Eduskuntavaalit 1975; Kunttu emt.

Puolueen ja piirien johdossa koettiin vaaleissa – edelleen – ”perusongelma”: ”Valitettavasti *kokoomuslaiset eivät vielääkään tiedä itse olevansa kokoomuslaisia*, tuon tiedostamisen asenteen nostaminen on kuluvaan vaalikauden tärkein tehtävä.” Tämän ongelman kanssa samasta asiasta oli kyse niiden ehdokkaiden kohdalla, jotka eivät noudattaneet sitoumusta käyttää kampanjoinnissa puolueen vaalitunnuksia.¹⁸³²

Uutta ei ollut sekään, että muutamat piirit velkaantuivat vaalien johdosta: ”Vaalien käyminen nyky menetelmillä on vaikeata, ellei mahdotonta, vaalien jälkeen seisoo taas suuri määrä laskuja maksamatta.”

”Kokoomusporvarit¹⁸³³” ja vuoden 1975 eduskuntavaalit

Kokoomus lähti vuoden 1975 eduskuntavaaleihin tilanteessa, missä sen sisäpoliittinen asema oli heikentynyt pitkittyvän oppositioaseman vuoksi, mutta joka toisaalta antoi sille hyvän tilaisuuden arvostella vapaasti Sorsan ensimmäistä hallitusta. Puolueessa koettiin kuitenkin juuri oppositioasema niin vaikeaksi, että keskeiseksi tavoitteeksi vaaleissa tuli uskottavan hallitusvaihtoehdon vahvistaminen äänestäjien silmissä.

Puolue oli valmistautunut vaaleihin hyvissä ajoin jo keväeseen 1975 mennessä, koska enusmerkit – mm. presidentin kriittiset puheet - viittasivat ennenaikaisesti vaaleihin. Luonnollisesti vaalivalmistelut oli aloitettu jo sääntömääräisiäkin vaaleja silmällä pitäen.

Vaalien strategiset linjaukset tehtiin puolueen tiedotustoimikunnassa, jossa myös luotiin keskeinen ns. kuuden kohdan ohjelma, joka oli hyvin käytännöllinen lähtökohtana Sorsan hallituksen epäonnistumisen osoittaminen mm. nuorten asuntokysymyksessä ja päivähoitoasioissa.

Kokoomuksen iskulause – joka esiintyi sekä julisteissa, esitteissä että lehtimainonnassa – oli ”*Rakentava kokoomus – kokoava voima*”. Tätä täydensivät vahvasti nyt käyttöön otettu ”Ole porvari” – ilmaus sekä SDP:n puoluekokouksen sosialisointiohjelmaan hyvin viitannut kehoitus ”Vastusta sosialisointia”. Porvari-käsitettä lanseerattiin vahvasti kevään 1975 puoluekokouksessa, missä puheenvuorotkin pyydettiin sanoilla ”Porvari puheenjohtaja”. Juha Vikatmaan kirjanen ”Porvarin puheenvuoro” oli mennyt hyvin läpi – vaikka pienellä viiveellä. Sosialismin vastustaminen vietiin hyvin kaikkeen vaaliaineistoon. Mitä ilmeisimmin se myös vetosi potentiaalisiiin äänestäjiin, tätä pelottelua käytettiin myös Keskustapuolueessa.

Puolueen *keskustoimiston keskittävä voima* alkoi olla näissä vaaleissa voimakkaimmillaan. Ehdokkaita ja piirejä ohjattiin monin eri tavoin lähtien puoluekokouksen päätöksestä, missä ehdokkailta vaadittiin sitoumus käyttää vaaleissa puolueen tunnuksia. Käytännössä vaatimus meni läpi varsin hyvin, tästä livettiin vain pienen vähemmistön kohdalla. Voidaan myös sanoa, että kokoomuksessa oli opittu toimimaan vaaleissa ammattimaisesti, lähtien hyvistä suunnitelmista sekä järjestelmällisestä toteutuksesta. Luonnollisesti vahva ehdokkaiden ohjaus toimi hyvin myös ehdokkaiden tukena, esimerkiksi ehdokkaan imagon luomisesta oli annettu tarkat ohjeet. Samoin ohjauksen mukaan jokaisen ehdokkaan oli syytä

¹⁸³² Satakunnan kokoomus. Eduskuntavaalit 1975; Kunttu emt.

¹⁸³³ Nimitys on mm. Elsi Hetemäen vuoden 1975 puoluekokouksessa käyttämä.

perustaa ympärilleen oma tukiryhmä. Ohjauksesta huolimatta ehdokkaiden vaalimainonta ja vaalityö oli hyvin epätasaista. Muutamien ehdokkaiden haastattelu osoitti, että ainakaan kaikki eivät pitäneet ohjausta pahana, päinvastoin se merkitsi yhteisiä pelisääntöjä, joka toi kampanjaan edes vähän yhtenäisempää leimaa.¹⁸³⁴

Ehdokasmainonnassa *lehtimainonta* oli arvioiden mukaan jossain määrin vähäisempää kuin vuoden 1972 vaaleissa ollen kuitenkin tärkein mainonnan muoto. Sen sijaan muun materiaalin käyttö oli näissä vaaleissa monille piireille jo ”pakkopullaa”, josta haluttiin päästä eroon. Esimerkiksi kohinalla markkinoitua ”autotarraa” jäi pölyttymään piirien hyllyille suurin määrin – autoissa sitä oli paljon aiottua vähemmän.

Yksittäisten ehdokkaiden julisteille ja lehtimainoksille oli ominaista kolme asiaa: ensiksi, yleensä tekstiä oli suhteellisen vähän kuvan merkityksen korostuessa. Toiseksi myös näissä vaaleissa käytettiin sitä kikkaa, että mainokseen otettiin mukaan joku entinen, vetäytyvä kansanedustaja ja tunnettu nimi, joka ilmoitti olevansa ”Matin takana”. Kolmanneksi mainoksissa ehdokkaat esittelivät itsensä – entiseen tapaan - jonkun väestöryhmän edustajina tai sitten vedottiin perinteisiin kokoomuslaisiin arvoihin, kuten ”suomalaisuuteen”, ”vakaaseen ja tasapainoiseen yhteiskuntaan” tai sitten kokoomuslaisittain vieläkin perinteellisemmin ”kotiin, uskontoon ja isänmaahan”. Viimeksi mainittu tapa oli kuitenkin väistytvä keino. Muutamit ehdokkaat halusivat tuoda mainoksissa esiin ”ansioluettelonsa”, joka on ollut myös perinteinen markkinointitapa. Ehdokkaat käyttivät vaalikampanjan suunnittelussa apuna jo mainostoimistojakin, joka tietysti toi siihen yhä enemmän ammattimaista otetta – ja tietenkin maksoi paljon. Jotkut yrittäjäehdokkaat käyttivät apuna kampanjassa jopa helikopteria, jonka kyljessä oli mainos: ”Sami on todellinen porvari.”¹⁸³⁵

Kokoomuksen vaaliliittopolitiikka – vaaliliitot pienten puolueiden kanssa 12 vaalipiirissä – oli onnistunut, vaikka toisaalta pettymys, ja ilmeisesti sen vuoksi ainakin Varsinais-Suomessa menetettiin yksi paikka kristillisille.

Ensimmäistä kertaa käytössä ollut jäsenäänestys ehdokkaiden asettamisessa sujui pääosin hyvin, jos kohta niissä tapauksissa, joissa piirin päätöksillä poikettiin äänestyksen tuloksesta, syntyi myös ristiriitoja piirin sisälle.

Kokonaisuutena arvioiden voidaan sanoa, että kokoomus onnistui vaalityössään hyvin ottaen huomioon silloisen yhteiskunnallisen tilanteen. Kuuden kohdan ohjelma toimi hyvin ja valitut iskulauseet menivät perille. On vaikea kuvitella, mitä olisi voitu tehdä paremmin. Puolueen saama äänimäärä, yli 500.000, oli erinomainen, vaikka toisaalta se ei tuonutkaan kuin yhden lisäpaikan. Kokoomus ei kuitenkaan voinut tietää etukäteen, että jo paljon ennen vaaleja oli sekä presidentti Kekkonen että kansanrintama päättänyt, ettei kokoomusta huoliteta nytkään mukaan tasavallan hallitukseen.

---

¹⁸³⁴ Matti Hokkasen haastattelu 26.2.2010.

¹⁸³⁵ Sama

7. Puoluejärjestö laajenee ja politisoituu edelleen, kampanjointia kansan parissa

7.1 Järjestötyöllä pohjaa vaalimenestykselle

Yhteiskunnallinen konteksti

1960-luvun lopulta alkanut kaiken politisoituminen oli huipussaan 1970-luvun lopussa. Poliitikkaan oli tullut uusia paikkoja, kuten tulopolitiikka, kouluneuvostot ja opiskelijapolitiikka. Myös erilaiset järjestöt haluttiin ainakin puolueissa nähdä pelin paikkoina, mikä tuli esiin myös kokoomuspuolueen suunnitelmissa. 1960-luvulla alkanut uusvasemmistolaisuus oli taittumassa, ja ylioppilasvaalien suurimmat ryhmät olivat kokoomuksen ja Keskustapuolueen nuorten liitot. Koulupolitiikka alkoi kuitenkin hiipua 1970-luvun puolivälin jälkeen. Kouluneuvostovaalit olivat olleet puolueille tärkeä foorumi ja tukijalka. Kun tämä alkoi pettää, joutuivat poliittiset nuorisjärjestöt etsimään toiminnalleen muita tarkoituksia. Vareksen mukaan esimerkiksi KNL:n sisäinen tilanne oli heikentynyt selvästi sisäisten ristiriitojen vuoksi, ja järjestön ote kenttään oli lähes menetetty¹⁸³⁶. Myös jäsentilastot osoittivat nuorten liiton kasvun tyrehtyneen. Sama koski myös kokoomuksen opiskelijaliitto Tuhatkuntaa: korkeasuhdanteen mentyä ohi alkoivat myös riidat järjestön sisällä. Syvästi ideologisella tasolla liikkuvassa järjestössä kilpailivat vain ideologiaa korostanut "vasemmisto" ja sekä "keskustalainen" päälinja. Erimielisyydet pahenivat tullessa 1970-luvun lopulle.¹⁸³⁷ On selvää, että nuorten järjestöjen heikkenevä tilanne vaikutti myös emopuolueen sisällä, ennen kaikkea puoluekokousten ilmapiiriin tasoittavasti, koska nuorten aktiviteetti ja ohjelmatehtäville oli selvästi vähentynyt.

1970-luvun lopulle asti elettiin edelleen konsensuksen – mm. Korpilammella pidettiin kuuluisa talouspoliittinen "konsensuskokous" syyskuussa 1977 - aikaa, mutta sen sijaan suunnitelmatalous vaihtui vähitellen kilpailutaloudeksi, joskin vasta 1980-luvun puolella. Mickelssonin mukaan puolueet muuttuivat media- ja markkinapuolueiksi. *Puolueiden asema oli kuitenkin huipussaan* vielä aivan vuosikymmenen vaihteessa. Vuonna 1980 puolueiden yhteenlaskettu jäsenmäärä oli korkeimmillaan, noin 600.000.¹⁸³⁸ Tästä alkoi lasku, joka jatkui 2000-luvulle saakka. Rantalan mukaan puolueiden järjestötyöhön osallistumisen aktiviteetti puolestaan alkoi laskea jo ennen 1980-lukua.¹⁸³⁹ Seuraavassa esitetään vielä neljän suurimman puolueen jäsenmäärä asetelmassa vuodelta 1980. Keskustapuolueen jäsenmäärä oli edelleen ylivoimaisen suuri muihin verrattuna, kokoomuksen osuuteen palataan vielä tarkemmin:¹⁸⁴⁰

Keskustapuolue: 304.700
SKDL: 172.000
SDP: 100.200
Kokoomus: 76.800

---

¹⁸³⁶ Vares 1999, 175

¹⁸³⁷ Vares 2000, 60-61

¹⁸³⁸ Borg 2008, 87

¹⁸³⁹ Rantala 1982, 135

¹⁸⁴⁰ Emt., 92

Mickelssonin käsitteistössä "leirit" olivat hajoamassa. 1970-luvun lopussa syntyi erilaisia kansalaisaloitteita, kuten talonvaltaus- ja ympäristöliikkeet, vammaisliike sekä pienlehdet – tunnetuin oli Kojjärvi-liike vuonna 1979.¹⁸⁴¹ Vihreä liitto tosin syntyi vasta 1980-luvun puolella.

Järjestötoiminnan kehitys

Järjestöllinen tilanne edelleen heikko, ay-politiikkaa ja kunnallispolitiikkaa

Huolimatta talousongelmista kehittyi kokoomuksen järjestötoiminta tilastojen valossa myönteisesti 1970-luvun jälkipuoliskolla: edelleen perustettiin uusia kansalliseuroja, ja niiden myötä tuli uutta väkeä puolueorganisaatioon, tosin vähemmän kuin puoluejohdossa oli suunniteltu. Keskeisin tekijä laajentamistrendissä oli keskustojen kohtalaisen suuri henkilökunta, joka halusi ja pystyi tuottamaan luottamuselimille jatkuvasti uusia papereita. Luonnollisesti henkilökunta itse puoluesihteerin johdolla eri sektoreilla valitti suurta työmäärää, jolla henkilöstön lisäyksiä perusteltiin¹⁸⁴². Myös luottamushenkilöt kokivat, että "papereita tuotettiin vallan mahdottomasti".¹⁸⁴³

Kokoomuksen sisällä, varsinkin eduskuntaryhmässä mutta myös itse järjestössä, oli jäljellä *vanhat fraktiot*: äärioikeisto, konservatiivinen oikeisto, maltillinen oikeisto sekä kriittiseen rationalismiin nojaava siipi. Puolueen johto Holkerista lähtien edusti maltillisia, mutta Varesen mukaan konservatiivisen oikeiston vahvistuminen järjestökentässä oli selvästi nähtävissä.¹⁸⁴⁴ Havainnon todentuminen käytännössä merkitsi tämän näkymistä mm. johtohenkilöiden valinnoissa. Edellä jo viitattiin siihen, että mainittuja fraktioita ei ollut selvästi nähtävissä kentällä, piireissä ja paikallisyhdistyksissä; fraktiot näkyivät pääosin muutamien henkilöiden kautta lähinnä puoluevaltuustossa ja puoluekokouksissa.

Arkadia-klubi kokoontui epäsäännöllisesti aina 1990-luvun lopulle asti päämääränään kokoomuksen kehittämisen ja uudistamisen sekä puolueen saaminen mukaan hallitukseen. Viimeksi mainittu tavoite tosin toteutui vasta vuonna 1987. Missään vaiheessa ei klubista kuitenkaan muodostunut mitään hajottavaa tekijää puolueen sisällä, eikä mitään uusia organisaatiokuvioita piirrelty. Arkadia-klubi oli puolueen 1970-luvun varapuheenjohtajan Tapani Mörttisen mukaan puoluejohdon tuki, eikä suinkaan sitä vastaan toimiva yhteisö.¹⁸⁴⁵

Osoituksena näiden fraktioiden epämääräisyydestä ja organisoimattomuudesta on se, että esimerkiksi Kivelä käyttää Arkadia-klubin historiikissaan kokoomuksen ryhmistä nimityksiä "yleisdemokraatit" ja "sillantauslainen maltillinen oikeisto". Lisäksi Kivelä kirjoittaa "yltiöyhteisliittolaisista", millä hän tarkoittaa Ilkka Kanervan johdolla toimivaa ryhmää, joka oli valmis hallitukseen hinnalla millä hyvänsä Keskustapuolueen ehdoilla ja rinnalla.¹⁸⁴⁶ Arkadia-klubi itse oli 1970-luvun jälkipuoliskolla syntynyt keskustelukerho, jonka perustajina

¹⁸⁴¹ Mickelsson 2007, 244-251

¹⁸⁴² Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1972-75. Kokous 3.4.1975.

¹⁸⁴³ Matti Hokkasen haastattelu 20.2.2010.

¹⁸⁴⁴ Vares 1999, 186; fraktioiden nimet tässä perustuvat em. lähteeseen.

¹⁸⁴⁵ Tapani Mörttisen haastattelu 13.8.2010; Kivelä 2000

¹⁸⁴⁶ Kivelä 2000, 31-33

olivat kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Pentti Sillantaus sekä mm. Jouni Veinio, Ulla Puolanne ja Juhani Kivelä. Klubi jatkoi toimintaansa aina 1990-luvun alkuun, viimeisenä kokoonkutsujana Tapani Mörttinen.¹⁸⁴⁷ Koska mukana olivat myös puheenjohtaja Holkeri ja puoluesihteerit Tavastila, ei ryhmää voi luokitella miksiäkään puolueen oppositioksi, vaikka Sillantauksen ja Holkerin välillä olikin erimielisyyksiä puolueen linjasta hallituskysymyksessä.

Fraktioita organisoidumpi oli vuoden 1977 puoluekokouksen jälkeen syntynyt liike, joka tunnetaan nimellä ”*Suomalainen yhteistyöliitto SYTL*”. Summasen mukaan muodollisesti liitto perustettiin valvomaan ns. kanervalaikeiden etuja kokoomuksen nuorisopolitiikassa. Puolueessa nähtiin organisaatio Holkerin vastaiseksi oppositioliikkeeksi, joka oli perustettu, koska Kanervaa ei valittu toiseksi varapuheenjohtajaksi. Puheenjohtaja Holkeri ei liitolle lämmennyt missään vaiheessa, vaan piti sitä vain hajottavana tekijänä. Viime kädessä tavoitteena oli rakentaa porvarillista yhteistyökuviota Keskustapuolueen suuntaan, jossa osapuolena toimi puoluesihteerit Mikko Immonen. Summanen katsoo, että käytännössä liitosta tuli valtopolitiikan väline, jolla pyrittiin vaikuttamaan sekä puolueen että eduskuntaryhmän kannanottoihin.¹⁸⁴⁸ Mukaan kutsuttu Jouni Mykkänen taas painottaa jälkepäin toiminnan olleen yhteistyön rakentamista, myös tasavallan hallituksen tasolla, yleensä muiden puolueiden kanssa.¹⁸⁴⁹

SYTL organisoitui valtuuskunnaksi, jonka johtoon valittiin – yllättäen - Jouni Mykkänen ja Juuso Häikiö. Koko liikehdinnässä oli sama tavoite kuin Juha Vikatmaalla aikanaan, kokoomuksen ja keskustan organisatorinen yhdistäminen, mutta nyt mentiin eteenpäin varovaisemmin kuin Vikatmaa. Liikehdintää tuki jossain vaiheessa jopa Ilkka Suominen, mutta hän sanoutui siitä irti, kun eteen tarjoutui tilaisuus tulla valituksi puolueen puheenjohtajaksi.¹⁸⁵⁰ Mykkäsen muistikuvan mukaan SYTL:n taru päättyi keväällä 1979 episodiin, jonka ydin oli liiton johdon käynti Tamminiemessä ja keskustelu presidentti Kekkonen kanssa hallituskysymyksestä. Tapahtuma sai aikaan silloisten mittasuhteiden mukaan melkoisen hälyn, koska paikalla oli myös valokuvaajia. Kanervan piti kertoa käynnistä Holkerille ja Tavastilalle, mutta näin ei tapahtunut. Holkeri otti asian esille eduskuntaryhmässä vaatien ”järjestyksen palauttamista”, joka myös toteutui. Yhteistyöliitto hiipui tämän jälkeen vähitellen.¹⁸⁵¹ Puolueen yhtenäisyys ei ollut nytkään millään tavoin vaakalaudalla, mutta puheenjohtaja Holkerin elämää SYTL ajoittain häiritsti, pahiten sooloilemalla hallitukseen pääsyssä, hyläten Holkerin ”paraatiovi”-ajatuksen.

Vuoden 1975 puoluekokouksessa luotiin *uutta poliittista ja kokouskulttuuria*, mihin jo edellä viitattiin: puheenvuoron käyttäjistä varsin moni ilmoittautui ”porvariksi” ja rohkeni nimillä myös muita tällä epiteetillä. Holkerin valinnan jälkeen äänestettiin varapuheenjohtajista reippaasti ja pitkien puheiden jälkeen. Ehkä osoitus nuorten voiman heikentymisestä oli, että KNL:n ehdokas Ilkka Kanerva hävisi vaalin maataloussiiven ehdokkaalle Tapani Mörttiselle selvin luvuin 522 – 305 toisella kierroksella. Vanhemman polven ehdokas Anna-Liisa Linkola puolestaan hävisi toisen varapuheenjohtajan paikan Elsi Hetemäelle - jota oli ehdottanut KNL – äänin 582 - 301. Ehdottajasta johtuen Kullervo Rainio sai aiheen huo-

¹⁸⁴⁷ Emt., 26-36; Tapani Mörttisen haastattelu 3.8.2010.

¹⁸⁴⁸ Summanen 1983, 122-124

¹⁸⁴⁹ Jouni Mykkäsen haastattelu 31.1.2010.

¹⁸⁵⁰ Summanen 1983, 122-128; Jouni Mykkäsen haastattelu 31.5.2010.

¹⁸⁵¹ Jouni Mykkäsen haastattelu 31.5.2010.

mauttaa, että nyt oli tehty ”kaupat” naisten ja nuorten liittojen välillä. Hetemäki kiitti kannattajiaan aloittaen: ”Kokoomuslaiset porvarit – lämmin kiitos tuesta.”¹⁸⁵² Mörttinen itse muistaa vaalitulanteen niin, että hänellä ei vielä kokoukseen mennessään ollut aavistustakaan siitä, että palaisi kotiin puolueen varapuheenjohtajana.¹⁸⁵³ Hetemäkeä oli varapuheenjohtajaksi ennen kokousta pyytänyt puheenjohtaja Holkeri itse. Toiseksi varapuheenjohtajaksi haluttiin nuorehko nainen. Lisäksi Hetemäki oli tässä vaiheessa jo naisten liiton johdossa, joka antoi valtakunnallista tunnettuutta. Kiitospuheen avauksen Hetemäki muistaa jälkepäin olleen enemmän huumoria kuin aivan vakavasti esitettyä – ”porvari”-sana ei oikeasti tähän yhteyteen istunut.¹⁸⁵⁴ Näissä vaaleissa yhtenä taustekijänä oli puolueen johdon kannalta kyse myös arvioidusta henkilön lojaliteetista – muutoin ei asiaa johtopaikoille ollut.¹⁸⁵⁵

Näin molemmat entiset varapuheenjohtajat, Linkola ja Mykkänen, olivat vaihtuneet uusiin kasvoihin. Holkeri jatkoi puheenjohtajana vuoden 1979 puoluekokoukseen asti, jolloin hänen jatkajakseen valittiin entinen KNL:n puheenjohtaja ja emopuolueen taloudenhoitaja Ilkka Suominen. Samassa kokouksessa myös puoluesihteeriksi vaihtui Veikko Tavastilasta Jussi Isotaloon. Näihin vaaleihin palataan myöhemmin.

Varapuheenjohtajien vaihtumisen myötä olivat myös heidän vastualueensa vaihtuneet. Entisenä KNL:n aktiivina ja kenttää paljon kiertäneelle maanviljelijä Mörttiselle sopivat hyvin järjestöasiat sekä maaseudun asiat ja maatalouspolitiikka. Mörttinen ei kuitenkaan halunnut olla maatalouspoliittisen toimikunnan puheenjohtaja, ettei alueen ”valta” keskittyisi liikaa. Sen sijaan Mörttinen veti järjestötoimikuntaa. Hän oli myös kiinnostunut kansainvälisistä asioista, joten suuri osa tästäkin alueesta tuli hänen vastuulleen, esimerkiksi suhteet Unkariin ja Itä-Saksaan. Elsi Hetemäen ominta aluetta olivat sivistys- ja kulttuuriasiat, joista hän vastasi myös puolueen varapuheenjohtajana valmistellen mm. kulttuuripoliittista ohjelmaa. Mainittujen sektoreiden lisäksi Hetemäki hoiti suhteet Pohjoismaiden Neuvostoon toimien yhdessä vaiheessa sen puheenjohtajana.¹⁸⁵⁶

Järjestötoiminta nähtiin edelleen kriittisessä valossa, kovin paljon ei ollut puheiden valossa muuttunut, kaivattiin varsinkin jäsenistön koulutustoiminnan tehostamista: ”Järjestötoiminta on laajaa ja numerot suurilukuisia, mutta järjestötoiminnassa emme ole kuitenkaan päässeet tuloksiin, joilla olisi tuntuvaa merkitystä puolueen poliittisen vaikutusvallan kasvuun ja puoluekuvan muotoutumiseen, järjestöorganisaatiossa ei ole itsen aktiviteettia, vaan se toimii määräärikaisten tehtävien suorittajana, tämä on poliittinen koulutuskysymys.” Esille tuotiin myös kokoomuksen jäsenten helmasynti: ”Keskeinen asennekysymys on *porvarillinen laiskuus järjestötyössä*, on erittäin vaikea saada koulutusta menemään läpi, kun suhtautuminen siihen on välinpitämätöntä ja yliolkaista.”¹⁸⁵⁷ Puolueen johdon odotukset ja kenttäväen kulttuurinen malli eivät kohdanneet.

Myös ehdotuksia jäsenistön koulutuksen kehittämiseksi tehtiin: ”Organisaation eri tasot tulee saada itsen myös suunnittelevaan toimintaan, olisi siirryttävä 4-tai 5-vuotisiin työ-

¹⁸⁵² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä.

¹⁸⁵³ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

¹⁸⁵⁴ Elsi Hetemäen haastattelu 17.12.2010.

¹⁸⁵⁵ Sama

¹⁸⁵⁶ Tapani Mörttisen ja Elsi Hetemäen em. haastattelut.

¹⁸⁵⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

suunnitelmiin ja lakattava puhumasta pakollisista toimintasuunnitelmista, poliittinen koulu-
tus olisi nivellettävä kiinteästi järjestötoimintaan.” ”Porvarilliseen laiskuuteenkin” löytyi te-
hostamiskeinoja: ”Porvareiden on mahdollista tehostaa järjestötyötä myös lisääntyvän va-
paa-ajan myötä, niin tekevät kaikki vasemmistolaiset, porvarit, politikoikaa enemmän!”¹⁸⁵⁸

Kritiikkiä tuli myös toimikuntia ja puoluejohtoa kohtaan: ”Olisi päästävä pois toimintakes-
keisestä ajattelusta ja toimintadiktatuurista *kohti järjestödemokratiaa*, esimerkiksi ryhdyt-
tävä kehittämään toimikuntalaitosta, joiden on nyt vaikea toimia, kun niiden toimintamah-
dollisuudet nitistetään antamalla liian vähän varoja. Ne saavat yhtä paljon käyttöönsä kuin
puoluehallitus kokouksiinsa. Puolueen johto ei ole onnistunut sisäisessä eheytystyössä.”¹⁸⁵⁹

Kaikkein pessimistisimmän puheenvuoron mukaan ”perussyy heikkoon toimintaan on se,
että puolueen järjestöllinen tila yleensä on perin heikko, mikä ilmenee monin tavoin, ehkä
kuitenkin ennen kaikkea kokoomusyhdistysten heikkoutena, minkä syynä on usein ohjei-
den puute paikallisen yhdistystoiminnan organisoimisessa. Niinpä *ukko kokoomuksen pai-
kallisyhdistystoiminta on yhä vielä samalla tasolla kuin ajat sitten*, jolloin kokoomus ei ollut
vielä puolue eivätkä kansallisseurat sen kummempia kuin yhdessäolo- ja seurusteluelimiä”.
Puhuja ehdottikin, että on ryhdyttävä organisoitumaan työpaikkakohtaisesti.¹⁸⁶⁰

Vuoden 1975 puoluekokouksessa kokoomuksen fraktiot pistelivät toisiaan kuten ennenkin,
myös eduskuntaryhmän ja Uuden Suomen saadessa osansa, eikä tyytyväisiä oltu Nykypäi-
väänkään: ”Nykypäivä on toiminut tyhjäkäynnillä, vaikka se on ainut säännöllinen yhdyssi-
de keskustason ja jäsenten välillä, lehden mahdollisuuksia toimia monipuolisen ja virikkeitä
antavana tiedotuskanavana ei ole tutkittu. Np edustaa lähinnä kokoon haalittujen artikkeli-
en kokoelmaa.” Seuraavassa eduskuntaryhmän kritiikkiä: ”Eduskuntaryhmä on omaksunut
puoluekokouksessa valitun puoluejohdon syrjäyttämiseen eduskuntaryhmän ratkaisusta
tähtäävän linjan. Vaikka jokainen edustaja on vastuussa vain itselleen, ei nykyisen kaltais-
ta poliittista rullaluistelua voida hyväksyä.”¹⁸⁶¹

Vuoden 1975 puoluekokouksen linjausten mukaan nimesi puoluehallitus uudet toimikunnat
elokuussa 1975:

- ay-poliittinen (uusi)
- koulutuspoliittinen (uusi)
- koulutus
- maa- ja metsätalopoliittinen
- liikuntapoliittinen
- pysyvän ohjelmatoimikunnan työvaliokunta
- kansainvälisten asioiden
- ruotsinkielisen toiminnan suunnittelu

*Vuoden 1976 toimintasuunnitelmassa*¹⁸⁶² olikin monia uusia elementtejä, joilla puoluetta
pitäisi kehittää edelleen. Ay-poliittisen toimikunnan perustaminen laajensi ja vahvisti ko-

¹⁸⁵⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁸⁵⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁸⁶⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁸⁶¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁸⁶² Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1975. Kokous 29.8.1975. Liitteet.

koomuksen pyrkimystä mennä mukaan *työmarkkinakentälle* yhä enemmän, jo 1970-luvun alun suunnitelmien ja keskustelun mukaan. Vuoden 1975 suunnitelman mukaan pitikin "puolueen ay-toimikunnan tulla toimimaan porvarillisesti ajattelevan ay-väen aktivoimiseksi omissa järjestöissään, erityisesti oli mentävä toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöjen pariin, mutta oli pyrittävä luomaan edellytyksiä myös porvarilliselle toiminnalle työntekijäjärjestöissä.¹⁸⁶³ Tavoite kirjattiin jokaisen vuoden toimintasuunnitelmaan. Vuoden 1979 toimintasuunnitelmassa oli ensimmäisen kerran oma lukunsa sekä ay-poliittiselle että kunnallis-poliittiselle toiminnalle.

Kokoomuksen koko 1970-luvun yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi työmarkkinakentällä tuli puheenjohtaja Holkerin keväällä 1976 puoluevaltuustossa esille ottama kysymys *suhteellisuusperiaatteen toteuttamisesta ay-toiminnassa*: "Työmarkkinaosapuolia koskeva yhdistyslaki on korjattava, toimitaan vielä liian epämääräisellä pohjalla, kansanvaltaisuusperiaate ei toteudu, on päästävä suhteellisiin vaaleihin." Holkerin ehdotuksen pohjalta puoluevaltuusto antoikin julkilausuman, minkä mukaan "Kokoomuksen puoluevaltuusto pitää välttämättömänä ay-liikkeen asemaa ja sisällöllistä päätöksentekoa säätelevän lainsäädännön aikaansaamista, keskeistä tulee olla siirtyminen suhteellisiin vaaleihin".¹⁸⁶⁴ Työmarkkinaasiat säilyivät puolueen asiakirjoissa 1970-luvun lopulle saakka, myös tavoite suhteellisista vaaleista ammattijärjestöissä.

Toimintasuunnitelman linjausta kokoomuksen työmarkkinapoliittisen otteen vahvistamisesta pyrittiin viemään myös käytäntöön. Vuoden 1978 toimintakertomuksen mukaan puolueen "tärkein tehtävä alueella on ollut valmistautuminen eri ammattiliittojen liittokokouksiin. Ensimmäisen kerran Suomen Teollisuustoimihenkilöiden Liiton STL:n johto valittiin suhteellisella vaalilla, ja ei-sosialistit lisäsivät edustustaan". Myös Sairaanhoidajaliitossa kokoomus onnistui vahvistamaan asemia, "ei-sosialisteille saatiin selvä enemmistö". Täysin uutta oli osallistuminen myös SAK:n alaisen Metallityöväenliiton vaaleihin. Tulos ei ollut määrällisesti merkittävä, mutta toimintakertomukseen kuitenkin kirjattiin, että "kokoomuksen ehdokkaat keräsivät 1,7 % äänistä". Myös koulutussektorilla oltiin tällä sektorilla aktiivisia. Tuloksena oli "kokoomuslaisten sairaanhoidajien koulutuspäiviä", koulutusta "STL:n ei-sosialistisille jäsenille" ja jopa "Metallityöväenliiton kokoomuslaisille".¹⁸⁶⁵

Kokoomus tuli ay-politiikkaan kuitenkin myöhään, vasemmistopuolueet olivat integroituneet siihen jo paljon aikaisemmin. SDP oli sekä emopuolueena että myös nuorisojärjestö SNK:n kautta hyvin mukana. Nuorten järjestön ay-toiminnan luominen alkoi liittokokouskaudella 1970 - 73. Luonnollisesti ennen kaikkea SAK ja sen jäsenliitot olivat yhteistyön foorumeina. Puheenjohtaja Paasio oli sitä mieltä, että sekä puolueella että nuorisojärjestöllä oli tässä paljon tehtävää. Mukana oltiin myös lakkotoiminnassa esimerkiksi keväällä 1971 lakkolaisia tukien.¹⁸⁶⁶ Sundberg on kuvannut vasemmistopuolueiden suhdetta ay-liikkeeseen ja SAK:hon "symbioottiseksi", mihin on keskeisesti vaikuttanut se, että "förtroendeposterna i denna fackförening är nästan uteslutet besatta med socialdemokrater och kommunister".¹⁸⁶⁷ Kokoomuksella oli tästä lähtökohdasta alueella paljon tehtävää.

¹⁸⁶³ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1975. Kokous 29.8.1975. Liitteet.

¹⁸⁶⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1976. Kokous 22.5.1976.

¹⁸⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1966-82.

¹⁸⁶⁶ Laakso & Åberg 2006, 215

¹⁸⁶⁷ Sundberg 1996, 111

Kunnallispoliittisen toiminnan tärkeys säilyi 1980-luvulle mentäessä suunnitelmissa monin tavoin. Esimerkiksi vuoden 1979 toimintasuunnitelman mukaan ”pääpaino kohdistuu vuoden 1980 kunnallisvaalien valmisteluun. Pyritään entistä tehokkaammin kunnallisten keskusjärjestöjen tuottaman materiaalin ja seminaarien hyväksikäyttöön”. Uuden kokoomuslaisen kunnallispoliittisen käyttäytymisen omaksuminen nähtiin edelleen tärkeänä, sekä omassa kunnassa että ulkopuolella: ”Keskeistä on myös tiivistää kunnallisissa keskusjärjestöissä toimivien kokoomuslaisten yhteydenpitoa, kokoomuksen valtuustoryhmän työjärjestysmalli pyritään saamaan käyttöön mahdollisimman monessa kunnassa. Rovaniemellä on sääntömääräiset kaupunkipäivät, liiton hallituksen kokoonpano on muutettava porvarienemmistöiseksi.”¹⁸⁶⁸ Toisin sanoen, kokoomuslaisten luottamushenkilöiden olisi lopulta-kin omaksuttava poliittinen roolinsa ja otettava se avoimesti käyttöön, toimittava kokoomuslaisena ryhmänä.

Kunnallispolitiikan korostamisen taustalla oli myös puolueen oppositioasema: kuntapolitiikka oli *väline vallan käyttöön*, väylä saada vaikuttaa toisella foorumilla, kun maan hallitukseen ei ollut asiaa. Käytännössä varsinkin suurissa kaupungeissa onnistuttiin vähitellen saamaan hyvät asemat, samoin Kaupunkiliitossa. Keskeistä oli tässä porvariyhteistyö, jolla pyrittiin murtamaan vasemiston valta liitossa. Kuntatasolla voitiin käyttää hyväksi kunnallislaissa määräenemmistövaatimusta muutamissa kohdissa, kuten veroöäyriin määrääminen, maakaupat jne. Turussa ja Tampereella oli vasemistoenemmistö, mutta demareiden ja kokoomuksen välinen yhteistyö oli toimivaa. Kunnissa solmittiin virkapaketteja, jotka voitiin äänestää nurin määrävähemmistöllä, jos ei sopimukseen päästy. Vuoden 1976 kuntavaaleissa tehtiin suuri porvarillinen vaaliliitto, missä kaikki olivat mukana, yritettiin murtaa tällä menetelmällä vasemmiston valta-asemat monissa kunnissa.¹⁸⁶⁹

Paikallisyhdistysverkostoa piti edelleen laajentaa kunnallispolitiikan alueelle niin, että ”se kattaa mahdollisimman monta kuntaa tavalla, joka mahdollistaa täysipainoisen osallistumisen kunnallisvaaleihin näissä kunnissa”. Myös perinteistä jäsenhankintakampanjointia oli edelleen tarkoitus jatkaa, kasvutavoitteena oli jo tuttu 10.000 uuden jäsenen saaminen.

Puolueessa oli tietenkin havaittu, että erityisesti kunnallispoliittinen vaikuttaminen kiinnostaa potentiaalista jäsenkuntaa, ja että toisaalta kunnallistoimikuntien ja kansallisseurojen välillä oli ollut jännitteitä. Niinpä vuoden 1975 puoluekokouksen lausuman mukaan oli ”ryhdyttävä toimiin samoilla paikkakunnilla vaikuttavien puolueiden paikallisyhdistysten keskinäisen yhteistoiminnan kehittämiseksi”. Erityisesti kunnallispoliittisen toiminnan kehittämiseksi ”on luotava yhteiselimet jo toimintavuoden ensimmäisen kolmanneksen aikana järjestötoimikunnan valmisteleman mallin mukaan”. Yhteiselin ehdotettiin perustettavaksi, jos kunnassa on vähintään kolme kokoomukseen kuuluvaa paikallisyhdistystä.¹⁸⁷⁰ Edelliseen liittyi myös puolueen *kunnallispoliittisen ohjelman* hyväksyminen mainitussa puoluekokouksessa.

Kokoomuksen järjestöorganisaation tilastollinen kehitys 1970-luvun lopulla vuoteen 1980 saakka oli seuraava:

¹⁸⁶⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1979 toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelmat 1977-82.

¹⁸⁶⁹ Matti Kankareen haastattelu 27.5.2010.

¹⁸⁷⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

Taulukko 44. Kansallisen Kokoomuksen ja sen jäsenliittojen paikallisyhdistysten määrä vuosina 1976 - 1980.¹⁸⁷¹

Vuosi	Kansallis- seurat	KNL:n yhd.	Naisten liiton yhd.	Tuhatkun- nan yhd.	Eläkelii- ton yhd.	Paikal- lisyhd. yhteensä	Joista uusua
1976	570	337	140	33	42	1.122	12
1977	571	352	140	42	41	1.146	18
1978	600	370	164	44	42	1.178	13
1979	610	373	164	47	-	1.194	14
1980	620	376	165	47	-	1.208	14

Taulukon mukaan kokoomuksen sekä kansallisseurojen että muiden paikallisyhdistysten määrä kasvoi edelleen 1970-luvun kaikkina vuosina niin, että vuonna 1980 yhdistyksiä oli yhteensä 1.208. Kasvu taittui kuitenkin viimeksi mainittuna vuonna, vaikka esimerkiksi Pohjois-Hämeen piirin paikallisyhdistysten määrä jatkoi kasvuaan aina 1980-luvun lopulle saakka¹⁸⁷². Eläkeläisten liitto erosi jäsenyydestä vuonna 1979, mikä näkyi enemmän kokonaisjäsenmäärässä, ei niinkään paikallisyhdistysten määrän vähenemisenä. Jos tähän yhteyteen otetaan uudelleen esiin Varsinais-Suomen kokoomuksen sisäinen pohdinta 1970-luvun puolivälissä, minkä mukaan kansallisseurat organisaatiomuotona olisivat tulleet tiena- sä päähän, ei puolueen johdossa ajateltu samoin. *Perusyhdistysten* määrä nähtiin edelleen erittäin merkittävänä, koska niihin voitiin aina rekrytoida uusia jäseniä, joista on puolueelle hyötyä. Tälle on myös tieteellistä perustaa, sillä Sundberg on osoittanut, että puolueissa yleensä niiden jäsenkunta on muuta kannattajakuntaa lojaalimpi puolueelle sekä lähtee myös helpommin äänestämään vaaleissa. Sundbergin mukaan paras strateginen keino suhteessa liikkuviin äänestäjiin onkin integroida heidät mukaan puoluetöimintaan – niin vaikeaa kuin se onkin.¹⁸⁷³

Näiden varsinaisten paikallisyhdistysten lisäksi perustettiin vähitellen myös *aluejärjestöjä* jo 1970-luvun alussa tehtyjen suunnitelmien mukaan siten, että niitä oli vuonna 1976 yhteensä 29 ja vuonna 1979 jo 39.

Seuraavassa asetelmassa esitetään kokoomuksen kokonaisjäsenmäärän kehitys edellä mainittuina vuosina:

1976: 78.343, joista uusia 4.800
 1977: 78.383, joista uusia 3.200
 1978: 80.938, joista uusia 9.950
 1979: 72.786 (vähennystä Eläkeläisliiton 7.900 jäsentä)
 1980: 76.815, joista uusia 3.603

Asetelman mukaan kokoomuksen jäsenmäärä oli 70-luvun lopulla huipussaan vuonna 1978, jolloin kokonaismäärä oli noin 81.000. Vuoden 1979 pienentyntä lukua selittää ennen kaikkea Eläkeläisliiton eroaminen puolueen jäsenyydestä, joka merkitsi lähes 8.000

¹⁸⁷¹ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1977-82.

¹⁸⁷² Halme 1989, 143. Halme kuitenkin kirjoittaa, että jäsenmäärän lasku alkoi vuonna 1975. Emt., 142

¹⁸⁷³ Sundberg 1989, 48-49

jäsenen vähennystä, vaikka samaan aikaan tuli sisään myös uusia jäseniä. Ottaen huomioon jo kauan sitten asetetun ja aina toistetun tavoitteen 100.000 jäsenen määrästä, jäätin kuitenkin huippuluvunkin osalta siitä kauas. On myös huomattava, että edellä mainittu vuoden 1978 huippuluku on paljon vähemmän kuin 1960-luvun vuosina, jolloin enimmäkseen vuonna 1964 päästiin noin 92.000 kokonaisjäsenmäärään. Rantalan, Sundbergin ja Wibergin kokoamat tiedot puolueiden jäsenmäärän kehityksestä yleensä 1950-luvulta 2000-luvulle ovat yhdensuuntaiset kokoomuksenkin osalta; kasvun vuodet olivat jo 1970-luvun lopulla takanapäin, menneissä vuosikymmenissä.¹⁸⁷⁴ Jälleen tietenkin tähän on otettava se varaus, että 1970-luvun tiedot ovat luotettavampia, koska päällekkäisjäsenyydet on poistettu.

Kuten asetelmasta voidaan edelleen todeta, ei uusien jäsenten hankinta merkinnyt kokonaisjäsenmäärän kasvua vastaavalla määrällä, koska samaan aikaan paikallisyhdistysten ja piirien oli pakko kirjata myös monien jäsenten eroaminen jäsenyydestä. Aina avoimen Satakunnan piirin toimintakertomuksessa vuodelta 1976 näet ilmoitetaan, että jäsenmäärä piirin yhdistyksissä laski, koska ”yhdistysten johto ei enää voinut pitää mukana pitkään *jäsenmaksunsa laiminlyöneitä jäseniä*”. Samalla voitiin kuitenkin todeta, että ”uusien jäsenten hankinta piti jäsenmäärän vakaana”¹⁸⁷⁵. Näin ollen täysin luotettavan luvun antaminen kokoomuksen todellisesta jäsenmäärästä kunakin vuonna on lähes mahdotonta, koska luonnollisesti paikallistasolla jouduttiin aina tekemään tulkintaa siitä, ketkä olivat eronneet, ketkä eivät. Kuten edellä jo aineistosta havaittiin, mieluummin jäsenmaksun maksamattomia kohtaan oltiin pitkämielisiä.

Jäsenkoulutusta

Puolueelle oli tietenkin erittäin tärkeitä pyrkiä jäsenet, sekä uudet että vanhat, sitomaan toimintaan mukaan, missä jäsenkoulutuksella oli keskeinen sija. Pohjana käytettiin vuonna 1973 hyväksytyä koulutussuunnitelmaa. Vuosikertomusten mukaan näyttää siltä, että jäsenkoulutuksen keskeisin teema oli *koulutus vaaleja varten* – mikä myös avoimesti todettiin: ”Koulutuksen sisällöllisenä pääasiana oli vaalivalmiuden kohottaminen.” Käytännön esimerkkinä mainittakoon tässä vuoden 1977 koulutusohjelmaan sisältynyt valitsijamiesvaaleihin valmistava koulutus, jonka tavoitteena oli: ”Presidentin aseman ymmärtäminen ulkopoliittikan johtajana, presidentti Kekkonen saavutusten ymmärtäminen, puolueen ohjelmallisten tunnusten tunnettuuden lisääminen, kokoomuksen sisäpoliittisen vaihtoehdon esittäminen, ehdokaskohtaisten ristiriitojen vähentäminen, ehdokkaiden keskinäisen yhteistyön lisääminen ja puolueen äänimäärän lisääminen.”¹⁸⁷⁶

Koulutus jakaantui vuosittain valtakunnallisiin teemaseminaareihin, piirien koulutuksiin sekä ulkopuoliseen koulutukseen. Jäsenkoulutusta haittasivat jonkin verran ”taloudelliset esteet”, joten myös vuosittainen tavoite oli pyrkiä ”käyttämään hyväksi *opintokerholain* tarjoamat valtionapujen nostamismahdollisuudet, sekä perinteisessä opintokerhotoiminnassa että myös muussa kurssitoiminnassa”. Ulkopuolisella koulutuksella tarkoitettiin yhteistyötä kansanopistojen kanssa niin kauan, kunnes kokoomuksen oma kansanopistohanke lähti todella etenemään vuosien 1978 - 79 aikana. Ehkä tärkein kynnyksen ylitys tässä

¹⁸⁷⁴ Sundberg 1996, 88-89; Wiberg 2006, 61; Rantala 1982, 92-93

¹⁸⁷⁵ Satakunnan kokoomus. Toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1946-94.

¹⁸⁷⁶ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1977-82.

oli raha-asia-aloite syyskuussa 1978 Eduskunnalle "1,5 miljoonan markan määrärahan ottamiseksi valtion vuoden 1979 tulo- ja menoarvioon vuodelle 1979 *porvarillisen kurssikeskuksen* perustamisen käynnistämiskustannuksiin".¹⁸⁷⁷ Aloitteen läpimenosta oli sovittu SDP:n, Keskustapuolueen ja SKDL:n puheenjohtajien kanssa.¹⁸⁷⁸ Käytännössä *Paasikivi-opisto* aloitti toimintansa elokuussa 1980.

Valtionapujen saaminen opintokeskuslain kautta ei kuitenkaan riittänyt kattamaan menoja, joten vuonna 1977 vahvistettiin periaate, minkä mukaan jäsenkoulutus on omakustanteista, ts. niiltä ryhdyttiin perimään osallistumismaksuja. Opintokerhojen määrä kasvoi vähitellen, niitä oli vuonna 1979 jo noin 150 eri puolilla maata.¹⁸⁷⁹

Puolueen *valtakunnallisten seminaarien* teemat vaihtelivat jonkin verran vuosittain, mutta hyvä esimerkki on vuoden 1977 koulutus:

- kunnallisvaaliseminaari
- maa- ja metsätalouspoliittinen seminaari
- yleispoliittinen seminaari
- kulttuuripoliittinen seminaari
- liikuntapoliittinen seminaari
- vaalikoulutus

Koulutuksen teemoista erittäin tärkeä oli kuntasektorin koulutus, johon pyrittiin voimakkaasti panostamaan, mm. yhteistyössä kuntien keskusjärjestöjen kanssa. Määrävuosina tällä sektorilla tärkein tapahtuma oli *Kunnallisparlamentti*.

Oma tuotteensa olivat *kokoomuspäivät*, joita pidettiin vuosittain eri puolilla Suomea. Piireille oli keskustuimistossa valmistettu yhtenäinen koulutuksen malli ns. vuosikursseja varten.

Uusi toimikunta oli myös *koulutuspoliittinen toimikunta*, joka tuli nyt vanhan koulutustoimikunnan rinnalle. Myös viimeksi mainittua sektoria oli tarkoitus kehittää niin, että tehdään erityinen koulutusohjelma. Piirien koulutusta tulisi edelleen kehittää. Uusi avaus tällä sektorilla oli lausumassa, minkä mukaan oli "käynnistettävä toimenpiteet oman opintokeskuksen perustamiseksi".¹⁸⁸⁰ Opintokeskus ja *opintokerhotoiminta* nähtiin tärkeänä jäsenistön koulutuksessa: tavoitteena oli vähintään yhden opintokerhon perustaminen ja toiminta kussakin paikallisyhdistyksessä. Kokoomuksen oma opintokeskus *Kansio* aloitti toimintansa puolueen kansanopiston tavoin vuonna 1980.

Uusia paikallisyhdistysten perustaminen ja keskustelu "ovien avauksesta"

Vuoden 1977 puoluekokouksessa Turussa käytiin laaja keskustelu paikallisyhdistysten perustamisen rajoituksista: puoluehallituksen ehdotuksen mukaan jatkossa voitaisiin perustaa vain niille paikkakunnille, joilla ei ennestään ole paikallistoimintaa. Samassa yhteydessä

¹⁸⁷⁷ Kopio Eduskunnan pöytäkirjasta, raha-asia-aloite n:o 354, 26.9.1978, Matti Hokkasen hallussa.

¹⁸⁷⁸ Matti Hokkasen haastattelu 21.2.2010.

¹⁸⁷⁹ Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset 1977-82.

¹⁸⁸⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1975. Kokous 29.8.1975. Liitteet.

väiteltiin myös puolueen pelisäännöistä ja "ovien avaamisesta" tietyille ryhmille. Puheenjohtaja Holkerin kanta tässä oli selvä: *ovia ei avata ulospäin*.

Sirkka Lankinen hämmästeli ehdotusta, että "tällaisena aikana pyritään rajoittamaan uusien yhdistysten perustaminen, on virheellinen tulkinta kentän tilanteesta". Eläkeliiton Viherluoto painotti, että "meitä eläkeläisiä on ollut äänestäjissä 200.000, halutaanko nyt kieltää, että me emme saa perustaa omia järjestöjä tähän maahan, minä ihmettelen, jos kokoomuksella on varaa hyljätä eläkeläiset". Järjestötoimikunnan puheenjohtaja Mörttinen yritti selittää, että ehdotuksella pyritään vain estämään "keinotekoisien yhdistysten perustaminen". Vesa Lepistö totesi kuitenkin yksikantaan, että "vastustan päätösehdotuksen hyväksymistä". Seuranneessa äänestyksessä Tavastilan ehdotus hävisi, yhdistysten perustamista ei rajoitettu.¹⁸⁸¹

Keskustelussa kokoomuksen "katon" avaruudesta oli esillä myös kysymys erityisen puolueen jäseniä sitovan normiston aikaansaamisesta: kokoomuslainen yksilön vapauden ihanne ei oikein istunut käytännön poliittiseen toimintaan. Puoluehallitus oli joutunut aloitteen pohjalta antamaan lausunnon, jonka mukaan "puoluevaltuusto on päättänyt 21.3.1977 poliittisten nuorisjärjestöjen aloitteen johdosta velvoittaa puoluehallituksen etsimään muodot kokoomukseen kuuluvien henkilöiden oikeuksien ja velvollisuuksien määrittelemiseksi".¹⁸⁸² Asia siis haluttiin tutkia, mutta ei mennä tiukkoihin normeihin. Puoluehallitus kuitenkin katsoi vastauksessaan myös, että "mielipiteen vapautteen vedoten on kieltäydytty sitoutumasta puolueen keskeisiin päätöksiin, joka on ollut omiaan hämärtämään kokoomuksesta syntyvää yleistä kuvaa, jäseniä olisi informoitava puolueen jäsenten oikeuksista ja velvollisuuksista".¹⁸⁸³

Puheenvuoroissa viitattiin myös nimiin: "Junnila ja muut eivät ole mieltäneet vastuutaan puolueessa, valittavana on kaksi tietä, joko he mieltävät puolueen ohjelmat ja noudattavat niitä tai he etsivät itselleen puolueen, jossa he voivat toimia mielensä mukaan, muuta vaihtoehtoa ei saa olla." Puheenvuoro sai useitakin kannattajia, esimerkiksi näin jyrkästi: "Voin sanoa, että tuntisin henkilökohtaista iloa, jos seuraavaan puoluekokoukseen mennessä puolueesta olisi eronnut tai erotettu Junnila, kälviäläiset ym., tällainen poliittisesti epäluotettava aines." Puolueen normisto nähtiinkin melko ehdottomasti: "Kokoomuksella ei ole varaa vitkutteluun, jäsennormisto on sellainen kysymys, tai olemme jälleen sormisuussa jonkun tapaus Rainion kanssa."¹⁸⁸⁴

Toisaalta ovia ei kuitenkaan haluttu avata ulospäin, katsottiin, että kokoomuksen "katto" on riittävän avara. Nämä puolueesta erottajat tunnistettiin ennen kaikkea KNL:n edustajiksi ja "inkvisiittoreiksi. Kimmo Sasin mukaan "vain yhdistyslain mukaan voidaan erottaa, pitää olla mahdollisuus keskusteluun, suita ei saa tukkia, mutta ohjeita voidaan antaa, mielestäni puoluehallituksen vastaus on oikea". Jukka Mäntynen totesikin, että "KNL ja Tuhatkunta ovat muodostaneet yhteisöjä, jotka noudattavat jonkinlaista keskiaikaista tika-ripolitiikkaa, en aio olla niiden inkvisition tutkittavana".¹⁸⁸⁵

¹⁸⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1977 puoluekokous Turussa. Pöytäkirja.

¹⁸⁸² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1977 puoluekokous Turussa. Pöytäkirja.

¹⁸⁸³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1977 puoluekokous Turussa. Pöytäkirja. Aloitteet.

¹⁸⁸⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1977 puoluekokous Turussa. Pöytäkirja. Aloitteet.

¹⁸⁸⁵ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1977 puoluekokous Turussa. Pöytäkirja.

Puoluekokouksessa oli myös kritiikkiä puoluejohdon menettelytapoja sekä puolueen sääntöjä kohtaan, lähtökohta oli poikanut aloitteen, minkä mukaan puolueelle olisi pitänyt valita kolmas varapuheenjohtaja sekä siirtää *puoluesihteerin valinta puoluekokoukselle*. Nuorten Anders Blomin mukaan ”missään muussa toimintakykyisessä puolueessa ei ole edustuseli- millä niin vähän valtaa ja niin vähän vaikutusta käytännön politiikkaan kuin Kansallisessa Kokoomuksessa”. Esitystä vastustettiin mm. siitä syystä, että puoluesihteerin valinnan siirtäminen puoluekokoukselle olisi merkinnyt liian lyhyttä toimikautta, eikä siihen haluttu mennä. Aloite äänestettiin nurin selvin numeroin.¹⁸⁸⁶

Samassa kokouksessa Holkeri ei saanut enää puheenjohtajavaaliin vastaehdokasta, joten hänet valittiin yksimielisesti tehtävänsä. Sen sijaan toisesta varapuheenjohtajasta äänestettiin jälleen: Elsi Hetemäki sai kilpailijaksi Irma Kosken, mutta viimeksi mainittu hävisi vaalin äänin 702 - 222. Merkille pantavaa on, että Koskea ehdottanut Paula Putkonen avasi puheensa sanoilla ”porvari puheenjohtaja”, mutta Hetemäki puolestaan aloitti kiitospuheensa ilmaisulla ”Ystävät, puoluekokoustoiverit!” Porvareista ei puhuttu tässä enää mitään. Mörttinen valittiin uudelleen toiseksi varapuheenjohtajaksi ilman vastaehdokasta. Jälkeenpäin Mörttisen tulkinta ”porvarismista” tuolloin on, että huippuvaihe oli jo sivuutettu: ”Kyllä tämä jälkimmäinen Elsin kiitospuheen avaus oli sitä luontevinta Elsiä.” Samoin fraktioiden merkitys oli selvästi vähenemässä, ei vähiten KNL:n omien vaikeuksien ja järjestön heikentymisen myötä.¹⁸⁸⁷

Järjestöä piti edelleen kaikin tavoin hienosäätää. Vuoden 1979 toimintasuunnitelman mukaan jäsenhankinnassa pitäisi siirtyä ”*henkilökohtaisen jäsenhankinnan tehostamiseksi*”, mikä tarkoitti käytännössä jokaisen puolueen jäsenen sitoutumista uusien jäsenten hankintaan. Erillisiin jäsenhankintakampanjoihin ei enää uskottu, joten ”jäseneksi liittymiskehotus sisällytetään sekä vaalivalistukseen että puolueen ulospäin suuntautuvaan tiedotukseen”.¹⁸⁸⁸

Paikallisyhdistystoiminnan laimeus oli tietenkin puolueen johdon tiedossa, joten oli keksittävä uusia menetelmiä aktivoimiseksi. Perusasia oli paikallisyhdistysten sääntöjen uusiminen tarkistuksia tekemällä. Aktivointiin uskottiin ”lisäämällä ja uudistamalla yhdistysten käyttöön tarkoitettua järjestömateriaalia ja antamalla toimintaohjeita”. Lisäksi ”kiinnitetään huomiota puolueen koulutustoiminnan yhteyttä paikallis- ja piirijärjestötasolla tapahtuvaan koulutukseen”, toisin sanoen, lisää koordinaatiota. Tätä tulisi tekemään puolueen puheenjohtajiston edustajista koostuva *puheenjohtajan työryhmä*, joka koordinoi myös puolueen ja eduskuntaryhmän toimintaa.

Merkille pantavaa on, että keskustuimistossa ei enää uskottu perinteisiin ”tupailtoihin” tai ”kesäjuhliin”, jotka olivat kaikissa toimintasuunnitelmissa vielä 1960-luvulle saakka, paikoin jopa hyvällä menestyksellä. Puolueen kannalta merkittävää toimintaa oli nyt vain *poliittinen ulottuvuus kaikessa, politiikka tuli kokoomukseen*, järjestötyö ei enää saanut olla harrastusluonteista puuhastelua.

¹⁸⁸⁶ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1977 puoluekokous Turussa. Pöytäkirja.

¹⁸⁸⁷ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

¹⁸⁸⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1979 toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelmat 1977-82.

1980-luvulle mentiin edelleen monilla *toimikunnilla*, vaikka edellä jo mainittua kritiikkiäkin niitä kohtaan oli esiintynyt. Seuraavassa luettelo toimikunnista:¹⁸⁸⁹

- alue- ja suunnittelupoliittinen
- sosiaalipoliittinen
- koulutuspoliittinen
- viestintäpoliittinen
- kuluttajapoliittinen
- ympäristöpoliittinen
- liikennepoliittinen
- energiapoliittinen
- talouspoliittinen
- kirkkopoliittinen työryhmä
- maa- ja metsätalouspoliittinen
- yrityspoliittinen
- ohjelmatoimikunta
- kansainvälispoliittinen työryhmä
- tiedepoliittinen
- kulttuuripoliittinen
- yleisradiotyöryhmä
- kunnallispoliittinen
- ammattiyhdistyspoliittinen
- liikuntapoliittinen
- järjestötoimikunta
- teollisuuspoliittinen

Uutta oli puolueen puheenjohtajan työryhmä, jonka tehtävä oli käytännössä koordinoida puolueen toimintaa. Mainittu työryhmä oli puheenjohtaja Holkerin toivomuksen mukainen, sillä hän oli vierastanut 1970-luvun alun "varjohallitusta".¹⁸⁹⁰

Piirien tilanne 1970-luvun lopulla

Seuraavassa esitetään muutamien piirien toimintakertomusten perusteella kuva niiden tilanteesta, koska se samalla tietenkin täydentää kuvaa koko puolueesta. Kertomuksista tulee selvästi esiin *kunnallispoliittisen toiminnan* merkityksen kasvu. Lukija voi myös todeta niiden erilaisuuden puolueen yhdenmukaistavasta vaikutuksesta huolimatta. Kolmas silmään pistävä seikka on piirien oman talouden parantuminen aivan vuosikymmenen lopussa, jossa suurin tekijä näyttää olleen sekä tuki- että jäsenmaksujen myönteinen kehitys. Vain Pohjois-Savossa jouduttiin vielä elämään vekseleiden kanssa. Keskeinen myönteinen tekijä oli tietenkin henkilöresurssit piiritoimistoissa: henkilöstön määrä vaihteli kahdenkolmen henkilön yksiköistä Varsinais-Suomen piirin noin kymmeneen henkilöön. Piirien koulutustoiminta oli jo vakiintunutta keskittyen luottamushenkilöiden poliittiseen koulutukseen.

Erikseen on syytä tuoda esiin, että tutkimuksen viimeisenä vuonna 1979 aloitettiin puolueen sääntöuudistuksen myötä kansallisseurojen nimien muuttaminen *kokoomusloppuisiksi*, esimerkiksi Forssan kokoomus r.y. Muutoksesta ei oltu läheskään joka paikkakunnalla innostuneita, sillä perinteisesti oli oltu nimenomaan kansallisseuran, eikä kokoomuspuolueen jäseniä.¹⁸⁹¹ Puolueen johto halusi kuitenkin edelleen viedä eteenpäin edellä jo mainittua politisoitumiskehitystä, jonka tuli näkyä monin tavoin myös ulospäin.

¹⁸⁸⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1980 toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelmat 1977-82.

¹⁸⁹⁰ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

¹⁸⁹¹ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

*Satakunta*¹⁸⁹²

Piirin toimistossa työskenteli piirin toiminnanjohtajan alaisuudessa järjestösihteeri ja toimistos sihteeri, uutena oli tullut myös taloussihteeri. Piiritoimistossa oli myös nuorten ja naisten liittojen työntekijät, yksi kummassakin.

Toimikunnat olivat maatalouspoliittinen, kunnallispoliittinen, yrityspoliittinen, kirkkopoliittinen, kulttuuripoliittinen ja ay-poliittinen.

Piirin kertomuksen mukaan ”paikallisyhdistystoimintaa oli aktivoinut kokonaan uusien jäsenten mukaantulo, mikä oli luonnollinen heijastus menestyksellisistä kuntavaaleista. Uusien jäsenten mukaantulo varmisti jäsenmäärän pysymisen vakaana, koska edelleen monet yhdistykset joutuivat poistamaan jäsenmaksuvelvoitteen laiminlyöneitä jäseniä. Kunnallistoimikuntajärjestelmä laajeni entisestään, paikallisyhdistysten lisääntyneen aktiviteetin myötä jäsenkunnan osallistuminen kunnalliseen päätöksentekoon laajeni. Myönteistä oli, että kunnallishallinnon piiriin osallistui entistä laajemmin koko järjestö, myös nuoret ja naiset.”

Piirissä oli toiminnassa 48 kansallisseuraa, 31 KNL:n ja 22 KNaL:n paikallisyhdistystä kokonaisjäsenmäärän ollessa vuoden 1978 lopussa 7.068. Talous oli saatu vakaalle pohjalle ilmoitus- ja muiden myyntituottojen ansiosta.

*Pohjois-Häme*¹⁸⁹³

Piirin toimistossa oli pääosin sama miehitys kuin Satakunnassa. Toimikunnat olivat myös aivan samat kuin Satakunnassa.

Piirin mukaan ”pää tavoitteena oli jäsenmaksujen kasvattaminen ja toiseksi järjestötoiminnan vireyttäminen, jossa osittain onnistuttiin. Perusjärjestöissä jäsenistössä oli suoritettava karsintaa, koska jäsenmaksun maksamatta jättäneet karsittiin luetteloista pois. Eräissä seuroissa oli kuitenkin suurehkoakin jäsenmäärän kasvua, joka osoittaa, että kaikilla on siihen mahdollisuuksia. Valitettavan usein perusjärjestön toiminta keskittyy vain pakollisiin kuvioihin, vaikka mielihyvällä on todettu myös piristymistä”.

Piirin taloudellinen ”asetelma” oli parantunut, vaikka talouden mahdollisuuksien parantamiseen on ”vakavasti paneuduttava”. Eräät kansallisseurat olivat suorittaneet viljankeräyksen, joka oli onnistunut hyvin, samoin piirin tukijäsenhankinta antoi ”tydyttävän tuloksen”. Tukijäsenten lukumäärä oli ”vakiintunut”.

Esimerkkinä piiritason talouden luvuista esitetään seuraavassa Pohjois-Hämeen piirin tilinpäätös vuodelta 1979, joka osoitti ylijäämää, toisaalta edellisiltä vuosilta oli alijäämää:

---

¹⁸⁹² Satakunnan kokoomus. Toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1946-1994.

¹⁸⁹³ Pohjois-Hämeen kokoomus. Toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1975-1982.

Kulut:

485.266, (josta palkat 184.700, noin 40 %)

Tuotot:

655.244 (lehdet 207.000, tuki- ja kannatusmaksut 247.900, tukijäsenet 115.000)
-Yleisavustukset: puoluetuki 96.000, avustukset alajärjestöille noin 78.000, jää 17.000, ylijäämä 140.000, alijäämä edellisiltä vuosilta 108.000, ei vekseleitä

Kansallisseuroja oli 42, joista uusia 2, KNL:n alaisia yhdistyksiä oli 27 ja KNaL:n 20. Jäseniä oli yhteensä 7.385. Merkille pantavaa on uusien jäsenten saaminen kaikkiin paikallisyhdistyksiin. Aluejärjestöjä oli kaksi, Tampereella ja Orivedellä.

Piiri julkaisi omaa lehteä "Hämeen Joulu". Lisäksi oli julkaistu "Messu-Häme", "Kansallinen Tampere" sekä aluelehtiä.

*Vaasa*¹⁸⁹⁴

Piirin toimistossa työskentelivät toiminnanjohtaja, talouspäällikkö, toimistosihteri sekä naisten ja nuorten liittojen sihterit.

Toimikunnat olivat maapoliittinen, aluepoliittinen, terveys- ja sosiaalipoliittinen, kunnallispoliittinen, työmarkkinapoliittinen, kirkkopoliittinen sekä taloustoimikunta.

Piirin alaisuudessa oli 51 kansallisseuraa, 22 naisten, 34 nuorten ja 4 Tuhatkunnan paikallisyhdistystä. Jäsenmäärissä oli tapahtunut lievää laskua edelliseltä vuodelta. Toisaalta oli saatu myös uusia jäseniä. Piirin kaikissa jäsenyhdistyksissä oli yhteensä 7.070 jäsentä.

Taloudessa koettiin 1970-luvun puolivälissä suuria ongelmia mm. bingo-toiminnan voimakkaan heikentymisen vuoksi, mikä johti talouspäällikön eroon. Vuoden 1979 tilinpäätös näytti kuitenkin jo paremmalta, mm. haastekeräyksen sekä Jaakko Ilkka-oopperan hyvän tuoton ansiosta. Ylijäämällä oli lyhennetty pankkilainaa sekä tilivelkoja. Jäsenten jäsenmaksuvelvollisuus oli toteutunut hyvin, naisilla prosentti oli 94 ja kansallisseuroilla 83.

*Uusimaa*¹⁸⁹⁵

Piirin toimiston henkilökunta koostui toiminnanjohtajasta, toimistosihteristä sekä Espoon ja Vantaan aluesihtereistä, lisäksi toimistossa työskentelivät nuorten ja naisten sihterit.

Toimikuntia oli vähemmän kuin edellisillä piireillä, vain maatoimikunta, koulutustoimikunta sekä ay-toimikunta. Toimikuntien määrä selittyi sillä, että piirihallitus hoiti osan tehtävistä, sekä toisaalta sillä, että Espoon ja Vantaan ollessa määrällisesti niin suuria, olisivat toimi-

¹⁸⁹⁴ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1966-77.

¹⁸⁹⁵ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1966-77.

kuntien paikat menneet kuitenkin niille. Mainittujen kaupunkien aluejärjestöt hoitivat omat asiansa, ennen kaikkea niiden kunnallispolitiikan koordinoinnin.¹⁸⁹⁶

Kansallisseuroja oli 55, naisten yhdistyksiä 8, nuorten 42 ja Tuhatkunnan 4. Kokonaisjäsenmäärä yhdistyksissä oli 6.542, joista uusia 200.

Piirin talous oli kehittynyt myönteisesti, jokaisena vuonna oli tullut vähän ylijäämääkin. Tulopuoli koostui keräyksen tuotoista (143.000), jäsenmaksuista (68.000), puolueen tuesta (86.000) sekä julkaisuista (67.000). Piirillä oli kaksi lähes päätoimista kerääjää, jotka kiersivät yrityksissä hankkimassa tukimaksuja.

Piirin oma lehti Uudenmaan Kokoomuksen Joulu oli vakiinnuttanut paikkansa. Paikallisyhdistyksille lähetettiin "heittolehtisiä".

*Varsinais-Suomi*¹⁸⁹⁷

Piirin työntekijöiden määrä oli 1970-luvun lopulla suurin puolueen piiritoimistoista, yhteensä 10. Toiminnanjohtajan lisäksi henkilökuntaan kuului kaksi järjestösihteeriä, kunnallissihteeri, piirisihteeri, kaksi toimistovirkailijaa, järjestösihteeri sekä kouluasiainsihteeri.

Myös toimikunta oli keskimääräistä enemmän: ay-poliittinen, kirkkopoliittinen, kunnallispoliittinen, koulutuspoliittinen, kulttuuripoliittinen, yrityspoliittinen, liikuntapoliittinen, maa- ja metsätalousvaltuuskunta sekä ay-poliittinen valtuuskunta.

Piirissä oli 74 kansallisseuraa, 16 naisten, 29 nuorten ja 7 Tuhatkunnan yhdistystä. Kokonaisjäsenmäärä oli 8.596.

Myös Varsinais-Suomen piiri julkaisi omia lehtiä, joita olivat Varsinais-Suomen Joululehti ja Auransilta.

Toimintakertomuksessa painotetaan varsinkin koulutustoiminnan merkitystä ja tuloksia: "Piirin koulutustoiminta vilkastui kertomusvuonna. Uutena muotona järjestettiin peruskoulutus uusille jäsenille, syksyllä seurasi jatkokurssi samoille henkilöille. Kesäiseen illanviettoon osallistui peräti yli 500 henkeä." Vetonaulana piirin monissa kesäjuhlissa oli kertomusten mukaan puolueen puheenjohtaja Holkeri.

Kuten edellä Vaasan läänissä myös täällä jäsenmaksukertymä "toteutui harvinaisen hyvin".

*Pohjois-Savo*¹⁸⁹⁸

Piiritoimistossa oli toiminnanjohtajan lisäksi toimistosihteeri sekä KNL:n ja KNaL:n sihteerit, ensiksi mainitussa myös kaksi järjestöohjaajaa.

---

¹⁸⁹⁶ Manu Ruskin haastattelu 11.5.2010.

¹⁸⁹⁷ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1966-77.

¹⁸⁹⁸ Kansallinen Kokoomus. Piirien toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1966-77.

Yhdistysverkko oli seuraava: kansallisseurat 35, naisten yhdistykset 5, nuorten 16 ja opiskelijoiden 2. Kokonaisjäsenmäärä näissä yhdistyksissä oli 2.524, siis selvästi vähiten tässä esitellyistä piireistä. Jäsenmäärä oli kasvussa myös Kuopiossa.

Piirin talous oli ollut vaikea hoitaa, sillä ”rahankeruukampanjat eivät olleet onnistuneet suunnitelmien mukaan”. Piiri oli tehnyt päätöksen oman huoneiston myynnistä, josta ei vielä kuitenkaan saatu kaikkia rahoja vuoden 1979 aikana. Tuloslaskelma osoittikin edelleen alijäämää, ja vekseleitä jouduttiin käyttämään.

Uudenmaan piirin tavoin oli tässäkin piirissä vain muutama erillistoimikunta: vaalitoimikunta, maatoimikunta sekä ay-poliittinen toimikunta.

Forssan kansallisseura¹⁸⁹⁹

Jälleen palataan lyhyesti Forssan kansallisseuran tilanteeseen 1970-luvun lopulla. Paikallisyhdistyksellä oli vuosikymmenen aikana kaksi puheenjohtajaa, Lasse Willman vuoteen 1977 saakka, mistä eteenpäin Jaakko Löyttyniemi. Viimeksi mainittu valittiin tehtävään puoluejärjestön ulkopuolelta, kaupunginvaltuutettuna.

Jo 1960-luvulla näkynyt ilmiö, toiminnan keskittyminen toisaalta *vaaleihin* ja toisaalta *kunnallispolitiikassa* vaikuttamiseen, jatkui edelleen. Kokoomuksen luottamushenkilöitä oli jo runsaasti, hyvästä vaalimenestyksestä johtuen. Vaalien väliaikoja leimasi kuitenkin edelleen toiminnan ”laimeus”, koskien myös osanottoa vaalitulaisuuksiin. Vain puoluejohdon vierailut eri tilaisuuksissa vetivät salit täyteen – omat ehdokkaat eivät niin kiinnostaneet.

Kansallisseuran puheenjohtajan ollessa nyt koulutoimessa ja ”pääosin oikeistolaisessa opettajien huoneessa” ei rehtorin julkikokoomuslaisuus aiheuttanut ongelmia – toisin oli elinkeinoelämässä.

Edellä kuvatut ns. UKK-vaalit eivät aiheuttaneet Forssassa ”suuria tunteita”, mutta kenttävän olematon innostus ehdokasta kohtaan oli ”selvästi nähtävissä”.

Forssan kansallisseura muutti nimensä heti vuoden 1979 sääntömuutoksen myötä Forssan kokoomus r.y:ksi. Suurempaa vastustusta ei asiaa kohtaan ollut.

Kansallisseuran talouden kannalta oli aivan ratkaisevaa *kunnallisen luottamushenkilöveron* käyttöönotto 1970-luvun lopulla: kerjuumatkoja yrityksiin tarvittiin enää vain vaalilehden ilmoitustenhankinnassa.

Emopuolueen taloudessa myönteisiäkin piirteitä

Vaalimenestyksestä ja sitä seuranneesta puoluetuen kasvusta huolimatta kokoomuspuolueen talous oli vielä 1970-luvun lopullakin huonossa jamassa: esimerkiksi vuoden 1977 tilinpäätöksen mukaan *alijäämä* oli 161.200 mk. Summa ei ollut kohtuuttoman suuri, mutta

---

¹⁸⁹⁹ Jaakko Löyttyniemen haastattelu 30.9.2010

edellisten vuosien alijäämään lisättyinä päädyttiin jo summaan 3.800.000 mk (noin 2 milj. euroa). Velat olivat kasvaneet lähes kahdella miljoonalla markalla, mikä tosin johtui talouspäällikkö Lepistön mukaan siitä, että lainat oli muutettu pitempiaikaisiksi, ns. "rauhoituslainoiksi". Korkoja jouduttiin maksamaan 516.000 mk. Jäsenmaksujen perintä oli edelleen vaikeaa, koska saamia oli 357.000 mk.¹⁹⁰⁰

Toisaalta puoluetuki oli noussut reippaasti vuodesta 1976 vuoteen 1977, 1.400.000 mk ollen yhteensä 4.500.000 mk. Näin puolueen velkamäärä oli lähes puoluetuen tasolla. Tämän lisäksi puolueen kautta kulki lehdistötuki 3.500.000 mk. Viimeksi mainittua saivat vielä Aamulehti, Karjalainen, Länsi-Savo, Länsi-Suomi, Satakunnan Kansa ja Vaasa.

Vuoden 1979 talousarvion käsittelyn yhteydessä vielä taloudenhoitajana ollut Ilkka Suominen käytti pitkän puheenvuoron, missä oli vähän kitkerääkin sävyä ay-liikkeen suuntaan: "Samaan aikaan kun joidenkin puolueiden veropetosjutut ovat saaneet aikaan sen, että kaikki on leimattu rikollisuuden poltinmerkillä, pakkoperitään ay-liikkeen jäsenten tukea vasemmiston puolueille, esimerkiksi SAK:ssa 1,50 mk/jäsen= 1,5 milj. mk." Suominen veti tästä johtopäätöksen, että myös puolueiden jäsenmaksujen pitäisi olla verovapaita, mutta se "ei käy, kun ilmapiiri on niin myrtynyt puoluetuen suhteen".¹⁹⁰¹

Vuoden 1979 talousarvion taloudenhoitaja näki kuitenkin valoisana, koska "me saamme huikean vaalivoiton, ja puoluetuki nousee taas, jota ei ole otettu edes vielä huomioon". Palkkasumman nousu oli "pieni, eikä uusia momenteja ole otettu". Toisaalta juuri elinkeinoelämän tuen odotettiin laskevan edellä mainitusta syystä, mikä aiheutti sen, että talousarvion tukiosaa oli jouduttu laskemaan noin 500.000 mk:lla. Jäsenmaksujen osuus oli budjetista pieni, vain 10 %, mikä edellytti sekin jäsenmaksujen korotusta. Vuosikymmenen lopulle puolue joutui kuitenkin menemään melkoisen velkamäärän kanssa: noin 6.5 milj. mk, mikä oli tarkoitus hoitaa "6-7 vuoden aikana". Suurin korotus menopuolella olivat atk-menot, nousua 100 %, koska "Nokia ei enää toimita sitä edullisesti". Jäsenmaksuksi Suominen ehdotti 50 mk.¹⁹⁰²

Kokouksessa Irma Koski nosti keskustelun siitä, että hänen mielestään puolueella "ei ole oikeutta pidättää palautuksia piireille, vie kohtuuttoman kauan". Tähän talouspäällikkö Lepistö vastasi, että puolue ei pidätä jäsenmaksuja itsellään, päinvastoin maksaa etuajassa, ja että maksuista on sovittu piirien kanssa. Anna-Liisa Linkola otti esille vielä koko järjestelmän, joka perustui puoluevaltuuston päätökseen 24.9.1973. Sen mukaan kaikki paikallisyhdistykset korottavat jäsenmaksun 20 mk:aan. Jos jäsenmaksu on 30 mk, jakaantuu se seuraavasti: puolue 10 mk, piirit 10 mk jäsenliitot 5 mk ja kansalliseurojen piirit vielä 10 mk. Linkola korosti sitä, että piirin jäsenmaksun pitäisi jäädä piirille.¹⁹⁰³

Keskustelussa pohdittiin vielä jäsenmaksun korotuksen vaikutusta jäsenmäärään, ja päädyttiin ehdottamaan korotusta 25 mk:aan. Käytännössä puoluevaltuusto hyväksyi jäsenmaksun korotuksen 20 mk:sta *30 mk:aan* (noin 14 euroa). Kannattavien jäsenten maksun alarajaksi vahvistettiin 500 mk (noin 250 euroa).¹⁹⁰⁴

¹⁹⁰⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1977-1978. Kokous 22.5.1978. Liitteet.

¹⁹⁰¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1977-78. Kokous 30.9.1978.

¹⁹⁰² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1977-78. Kokous 30.9.1978.

¹⁹⁰³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1977-78. Kokous 30.9.1978.

¹⁹⁰⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1977-78. Kokous 30.9.1978.

Seuraavassa esitetään vielä talousarvion pääkohtia¹⁹⁰⁵:

Menot:

-henkilöstömenot osastoittain:	3.741.000
(hallinto, järjestö, talous, poliittinen)	
-vaalikulut:	600.000
-lainojen hoito:	400.000
-muut:	2.800.000
Yhteensä:	7.500.000 (3.6 milj. euroa; 150.000 euroa v. 1947)

Tulot:

-varainhankinta:	
tukimaksut	1.250.000
jäsenmaksut	1.800.000
jäsenmaksutilitykset: -1.200.000	+600.000
-puoluetuki:	5.600.000
Yhteensä:	7.500.000

Näin *puoluetuen* osuus kaikista tuloista oli noin 75 %. 1960-luvun lopussa, ensimmäisinä puoluetuen vuosina 1967 ja 1968, oli sen osuus ollut vielä alle 60 %, joten kokoomuspuolue oli vuosien mittaan tullut taloudellisesti entistä riippuvaisemmaksi valtion tuesta. Toimintasuunnitelmassa vuodelle 1979 oli tosin taas hyvin toiveikas tavoite: jäsenkunnan osuutta puolueen kustannuksista lisätään.¹⁹⁰⁶ Sundberg on puolestaan neljää suurinta puoluetta koskevassa tutkimuksessaan päätenyt siihen, että 1980-luvun alussa kokoomuksen varsinaisen puoluetuen osuus olisi ollut 42 % ja lehdistötuen 32 %, yhteensä siis yli 70 %.¹⁹⁰⁷

Vuosikymmenen viimeisen vuoden tilinpäätös ei ollut aivan niin myönteinen, kuin vielä talousarvion hyväksymisen vaiheessa oli ajateltu. Tosin tuloslaskelman alijäämä oli suhteellisen pieni aikaisempaan verrattuna, noin 170.000 mk. Kuitenkin edellisten vuosien alijäämä oli 3.809.000 mk, ja korkoja oli maksettu 568.725. Puolueen lainamäärä oli vielä 4.786.000 mk. Talouspäällikkö Lepistö tulkitsi kuitenkin puoluevaltuustossa keväällä 1980 tilanteen niin, että ”puolueen velat ovat lyhentyneet suunnitelman mukaan vuoden aikana runsaalla 600.000 m:lla, mikä merkitsee sitä, että puolue ei enää lisävelkaannu”.¹⁹⁰⁸

Valtion edellyttämällä tavalla oli puolueen annettava myös selvitys puoluetuen käytöstä. Sen mukaan puoluetuki oli käytetty seuraavasti (selvitys perustui hyväksyttäviin menoihin, joista yhteensä kertyi alijäämää):¹⁹⁰⁹

¹⁹⁰⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1977-78. Kokous 30.9.1978. Liitteet.

¹⁹⁰⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1977-78. Kokous 30.9.1978. Liitteet.

¹⁹⁰⁷ Sundberg 1996, 151

¹⁹⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1980. Kokous 7.5.1980.

¹⁹⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1980. Kokous 7.5.1980. Liitteet.

-toimihenkilöpalkat ym: 2.919.906
-matkakustannukset ja päivärahat: 84.247
-vuokrat: 543.000
-hallintoelinten kokouskulut: 377.000
-kurssi- ja valistustoiminta: 634.000
-järjestöavustukset: 2.729.800
-vaalitoiminta: 1.439.000
-muut kulut: 2.897.000
yhteensä: 11.627.290

Puoluetuki: 7.612.000 (3.4 milj. euroa)
Alijäämä: 4.015.290

Huolimatta tosiasiallisesti suuresta velkamäärästä – suhteessa tuloihin – ei puoluevaltuustossa syntynyt enää keskustelua puolueen taloudellisesta asemasta. Jos vertaa tätä vielä 1970-luvun alkuvuosien valtuuston kokouksiin, oli tilanne puolueessa tältä osin aivan toinen. Talouden nähtiin ilmeisesti kuitenkin parantuneen, ja ennen kaikkea luottavaista mielialaa oli luomassa kokoomuksen erittäin hyvä, vaalimenestyksestä johtunut puoluetuen kehitys.

Sundbergin arvion mukaan puoluetuen vaikutus kaikkien puolueiden toimintaan oli suorastaan ”dramaattinen”, ei vain vakiinnuttaessaan niiden talouden vaan muuttaessaan toiminnan ”ammattimaiseksi”. Puolueet alkoivat ostaa palveluita ulkopuolelta, kuten mainostoimistoilta, konsulteilta jne. Näin puoluetuki kanavoitui takaisin elinkeinoelämälle. Puolue-toimistot vastasivat vain ”lopputuotteesta”.¹⁹¹⁰ Sundbergin arvio toteutui selvästi ainakin kokoomuksessa juuri mainituilla tavoilla.

---

¹⁹¹⁰ Sundberg 1996, 155

7.2 UKK ja "Luottamus yli rajojen" – "omat rivit ruotuun"

Poliittinen kehitys

ETYK:in ja eduskuntavaalien jälkeen presidentti Kekkonen asema poliittisen vallan käyttäjänä oli vahvimmillaan. Häntä kuunneltiin, ja hän oli itse jo tottunut ottamaan kantaa mitä erilaisimpiin kysymyksiin. Samalla Kekkonen oli jossain määrin irtaantunut entisestä puolueestaan Keskustapuolueesta ja lähentyi sosialidemokraatteja. Kuitenkin Keskustapuolueen sisällä, varsinkin ns. K-linjan taholla, Kekkonen nostettiin jopa eräänlaiselle jalustalle, vaikka toisaalta presidentin sisäpoliittiset kannanotot alkoivat yhä enemmän ärsyttää keskustan järjestöväkeä.¹⁹¹¹ Lehtinen arvostelee väitöstutkimuksessaan voimakkain sanankäntein presidentin vallankäyttöä – torjuen samalla Juhani Suomen Kekosta ymmärtävän suhtautumisen: "Kekkonen naamioi omat valtapyrkimyksensä huoleen koko kansakunnan kohtalosta."¹⁹¹²

Lainaten Jyränkiä Lehtinen toteaa maan poliittisesta ilmastosta, että "*Suomi lankesi täyteen monarkismiin* juuri noihin aikoihin, joka koski ei vain poliittista eliittiä, vaan myös mediaa, viranomaisia ja kansalaisiakin. Kekkonen oli niin täynnä itseään, että se synnytti elämää suurempia kertomuksia".¹⁹¹³ Jyrängin mukaan oltiin tilanteessa, missä presidentti osoitti suunnan usein eduskunnallekin julkisilla lausumillaan ja satoi sen näin jo varhaisessa vaiheessa toimiensa taakse. Varsinkaan idänpolitiikassa ei presidentti vaivautunut pitämään eduskuntaa edes ajan tasalla. Tosiasiassa eduskunta oli siirtänyt ulkopoliittisen vallan kokonaan presidentille.¹⁹¹⁴ Kekkonen itse puuttui tähän asiaan vaalikiertueellaan kiistämällä oman vallan käyttönsä kokonaan. Suoria henkilökohtaisia suhteita Neuvostoliiton johtajiin hän piti luonnollisena ja hyödyllisenä.¹⁹¹⁵ Nämä puheet julkaistiin yleensä lehdissä kokonaisuudessaan.

Ilmeisesti ensimmäisenä vaalien jälkeen muodostettavasta maan hallituksesta keskusteli presidentin kanssa SDP:n johto, joka kävi Tamminiemessä lokakuun alussa vuonna 1975. Sorsan mukaan sekä puolueella että presidentillä oli yhtäläinen näkemys hallituspohjasta: "Vakaimmaksi pohjaksi näimme vasemmisto- ja keskustapuolueet. Yhtä mieltä olimme myös siitä, että pienistä puolueista olisi vain haittaa." Kokoomuksen kohtalo lyötiin samalla kiinni: "Ei tuosta kokoomuksesta pitäisi hallituskelpoista tehdä vielääkään."¹⁹¹⁶

Kaikille yllätyksenä Kekkonen veti hallitusneuvottelujen vetäjäksi vanhan kaverinsa Martti Miettusen, joka sekä sosialidemokraattien että keskustan johdon mielestä ei alkuunkaan tehtävään sopinut. Miettusen jo vetäydyttyä kokonaan presidentti teki historiaa kutsuesaan marraskuun lopussa median läsnä ollessa neuvotteluihin osallistuneiden puolueiden edustajat – ei kokoomusta – presidentin linnaan ja "runttasi" maalle ns. *hätätilahallituk-*

¹⁹¹¹ Isohookana-Asunmaa 2006, 435-436

¹⁹¹² Lehtinen 2002, 663

¹⁹¹³ Emt., 595-596

¹⁹¹⁴ Jyränki 2006, 68-70

¹⁹¹⁵ Esim. Uusi Suomi 1.12.1977

¹⁹¹⁶ Sorsa 2003, 361

sen.¹⁹¹⁷ Käytännössä Miettusen hallitus istui syksyyn 1976 joutuen käsittelemään monia vaikeita taloudellisia ja työllisyyteen liittyneitä kysymyksiä, joihin se lopulta myös kaatui. Pääministerille ja varsinkin sosialidemokraateille hallitukseen mukaan tulleet kommunistit aiheuttivat monta päänsärkyä pyrkiessään noudattamaan omaa linjaansa. SKDL:n uskottavuus hallituskumppanina oli koetuksella. Häätätilahallituksen tilalle nimitettiin tämän jälkeen Miettusen vähemmistöhallitus, jossa olivat mukana vain keskiryhmät. Vähemmistöhallitus joutui eduskunnasta tukea saadakseen neuvottelemaan mm. kokoomuksen kanssa.¹⁹¹⁸ Keväällä 1977 muodostettiin Sorsan toinen enemmistöhallitus. Virolaisen ja Sorsan ”akseli” tiivistyi. Tämäkin hallitus oli vahvasti Kekkonen tahdon mukainen.¹⁹¹⁹ Sorsa II istui presidentinvaaleihin saakka.

Kokoomuspuolueen poliittisesta asemasta kertoo Kääriäisen pamflettikirjanen 1980-luvun lopulta: ”Kokoomus oli neuvotteluihin pyydettyä todella innokas osallistumaan SDP:n opettamiseen puheenjohtaja Holkerin johdolla. Puolue oli hyvin mielissään siitä, että se pääsi tasavertaisena Keskustapuolueen kanssa neuvottelemaan vuoden 1977 budjetistä.”¹⁹²⁰

Aivan vaalien alla, joulukuussa 1977, lehdet uutisoivat näkyvästi eduskunnan tapahtumista, joista ehkä eniten palstatilaa saivat ns. ”koukkuvero” (kuorma-autoja koskeva, ylimääräinen peräkoukkuvero) sekä päätös valtalaista, ts. hintojen ja palkkojen sääntelyvaltuuksien myöntäminen tasavallan hallitukselle. Ensiksi mainittu hyväksyttiin 21.12.1977.¹⁹²¹ Maan talousongelmat työttömyyslukuineen olivat suuri päivänpoliittinen teema.

Kekkonen yhteisenä ehdokkaana

Kekkoehdokkaana Suomi on seikkaperäisesti kuvannut sitä prosessia, joka johti lopulta Kekkonen asettumiseen kuuden puolueen yhteiseksi presidenttiehdokkaaksi. Suomen kirjassa ”Liennytyksen akanvirrassa” on prosessia tarkasteltu puolueiden – myös kokoomuksen – omien lähteiden pohjalta. Neuvostoliitto painosti Suomen mukaan voimakkaasti Kekkonen asettumaan ehdokkaaksi. Kekkonen itse antoi alustavan suostumuksensa ehdokkuudelle jo keväällä 1975. Toisaalta presidentti pyrki ulospäin antamaan kuvan haluttomuudesta enää koko virkaan: ”Kenelläkään nykyiselle poliitikolle en uskoisi tasavallan presidentin virkaa.”¹⁹²² Merkittävänä sivujuonteena prosessissa kulki Ahti Karjalaisen ehdokkuus, jota hän itse pyrki edistämään saamatta kuitenkaan riittävästi tukea ja suututtaen samalla lopullisesti pitkäaikaisen ystävänsä Kekkonen.¹⁹²³

Kesäkuussa 1975 oltiin tilanteessa, missä SDP, SKDL, Keskustapuolue, Kansallinen Kokoomus, Liberaalinen kansanpuolue ja RKP (myöhemmin myös Åländsk Samling) olivat puo-

¹⁹¹⁷ Sorsa emt., 367; Lehtinen 2002, 593-594. Lehtinen toteaa, että Kekkonen toimet aiheuttivat katkeruutta eri puolilla poliittista kenttää, ei vain kokoomuksessa. ”Suomalaisen politiikan eliitti seiso i hiljaisena kuuntelemassa presidentin edessä uskaltamatta sanoa mitään ääneen”. Emt., 593

¹⁹¹⁸ Sorsa emt., 367-380; Lehtinen 2002; Isohookana-Asunmaa 2006; Suomi 2000

¹⁹¹⁹ Isohookana-Asunmaa 2006, 476-480

¹⁹²⁰ Kääriäinen 1989, 54; Suomi 2000, 102-103

¹⁹²¹ Uusi Suomi 20.12.1977 ja 21.12.1977

¹⁹²² Suomi 1998, 587-632

¹⁹²³ Virmavirta (2005, 93) toteaa, että Karjalaiselle vuoden 1978 vaalit olivat hankala paikka, koska hänelle ei lopulta tarjoutunut valitsijamiehen roolia merkittävämpää asemaa.

luejohdon päätöksillä asettuneet presidentti Urho Kekkosen uudelleen valinnan taakse vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaaleissa. Muodollisesti näiden puolueiden puoluekokoukset päättivät asiasta vähän eri tahtiin, esimerkiksi Keskustapuolueessa vasta vuonna 1976. Vaalien muut ehdokkaat olivat SMP:n Veikko Vennamo, kristillisten Raino Westerholm, SKYP:n Eino Haikala ja perustuslaillisten Ahti M. Salonen.

Prosessin yksi vaihe oli mahdollinen *poikkeuslaki*, mutta tämä kaatui, koska hankkeelle ei saatu riittävän laajaa kannatusta puolueiden keskuudessa. Kokoomuksen suunnalla varsinkin Hetemäki tunnusteli poikkeuslain mahdollisuutta. Kekkonen asettui kuitenkin itse normaalien vaalien kannalle vuoden 1977 alussa tultuaan vakuuttuneeksi siitä, että tämä on ainoa mahdollisuus. Keskustapuolueen Virolainen puolestaan olisi ollut taipuvainen suostumaan poikkeuslakiin.¹⁹²⁴ Helppoa ei ollut silti keskustalla muutenkaan sen ollessa pahasti hajaantunut; puoluetoimistossa pelättiin kovin pientä kannatusta vaaleissa. Myös kristillisten menestyksestä oltiin jälleen huolissaan.¹⁹²⁵

Puolueiden johto joutui kuitenkin vielä ottamaan kantaa syyskuussa 1977 ns. *Janssonin kiusaukseen*, jota sovellettaessa presidentin vaali siirtyisi ensisijaisesti eduskunnalle. Suomen kuvauksen mukaan professori Janssonin tekemä ehdotelma kaatui viime kädessä keskustan Virolaisen kielteiseen kantaan. Perusteluksi hän esitti liian tiukan aikataulun.¹⁹²⁶

Keskeinen *asema* vaalien valmistelussa oli toisaalta käytännön järjestelyistä vastanneella *Paasikivi-Seuralla* ja toisaalta puolueiden toimintaa koordinoineella *puoluesihteeriryhmällä* (Isotalo, Hentilä, Sundqvist, Immonen, Bergman ja Viljanen sekä hankkeen projektipäällikkö Pyyluoma). Ennen kuin päädyttiin Paasikivi-Seuraan vaalityön koordinaattorina oli esillä vuoden 1968 mallin mukainen suuri vaaliliitto, jossa olisivat olleet mukana kaikki Kekkosen takana olevat puolueet. Tämän hankkeen kaatoivat kuitenkin viime kädessä kommunistit, kokoomukselle järjestely olisi sopinut.¹⁹²⁷

Paasikivi-Seurassa tehtiin päätökset vaalien käytännön hoitamisesta keväällä 1977, aluksi työvaliokunnassa ja sitten päättävässä elimessä, valtuuskunnassa. Puheenjohtaja Janssonin ja sihteerin Kalelan nimissä olleessa kirjeessä ehdotettiin, että "Seura tukee UKK-valinnan järjestämiseen liittyviä kokouksia ja muita tilaisuuksia sekä harjoittaa vaaleihin kuuluvaa tiedotustoimintaa". Myös Paasikivi-Seuran johdossa oltiin etukäteen huolissaan äänestysprosentista, joten tavoitteena olikin "*saada mahdollisimman suuri osa äänestäjäkuntaa tukemaan Urho Kekkosen uudelleenvalintaa*".¹⁹²⁸

Vaalikampanjan aikajänteeksi tuli elokuusta 1977 tammikuulle 1978 aina vaalipäiviin saakka. Kekkosen takana olevien puolueiden yhteiseksi yleistunnukseksi tuli "UKK – LUOTTAMUS YLI RAJOJEN" (sama ruotsiksi). Tällä samalla tunnukseksi valmistettiin myös pääosa vaalimateriaalista, joka koostui seuraavista osista:¹⁹²⁹

¹⁹²⁴ Isohookana-Asunmaa 2006, 511

¹⁹²⁵ Emt., 513

¹⁹²⁶ Suomi 2000, 328-329. Janssonin kiusauksen mukaan presidentin vaalin ensimmäinen vaihe olisi eduskunnassa. Jos joku ehdokkaista saisi huomattavan enemmistön, hän tulisi valituksi, muussa tapauksessa vaali suoritettaisiin suorana kansanvaalina, ja valituksi tulisi eniten ääniä saanut ehdokas.

¹⁹²⁷ Suomi 2000, 324-325

¹⁹²⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 valitsijamiesvaalit. Valmistelu.

¹⁹²⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 valitsijamiesvaalit. Valmistelu.

- yleisesite
- yleisjulistite
- tarramerkki
- reliefi (UKK:n kuva)
- diasarja
- opetuspaketti
- rautaisannos ehdokkaasta

Lisäksi vaalikampanjaan kuuluivat yleisötilaisuudet sekä maakunnallisten Paasikivi-Seurojen perustaminen.

Paasikivi-Seuran vaalibudjetti oli aluksi peräti 2,3 miljoonaa mk, jota ei koskaan saatu kasaan. Puoluesihteeriryhmä seurasi lähes viikoittain pidetyissä kokouksissaan tilannetta, joka oli esimerkiksi marraskuun lopussa 1977 sellainen, että rahaa oli tullut sisään noin 975.000 mk. Tammikuussa todettiin, että rahaa on 1,2 miljoonaa (620.000 euroa), josta puuttui vielä 100.000 mk kaikkien menojen kattamiseksi, mutta uskottiin, että ”kyllä vakuutuspoolilta saadaan loput”.¹⁹³⁰

Ehkä erikoisin vaalien rahoitustapa oli UKK-omakuvareliefin markkinointi, sillä kohderyhmät oli jaettu tulojen mukaan ”vuorineuvostasosta” lähtien: 1. vuositulot yli 120.000 mk (noin 3.000 henkilöä, suuryritysten johtajat, vuorineuvokset, kauppaneuvokset, teollisuusneuvokset, metsäneuvokset, professorit jne), 2. vuositulot välillä 80.000-120.000 (noin 27.000 henkilöä, järjestöjohtajat, tehtaiden johtajat, suurkauppiat jne.).¹⁹³¹ Puoluesihteeriryhmässä voitiin todeta, että reliefi oli mennyt hyvin kaupaksi.

Presidentti Kekkonen oli itse tarkka puhekiertueestaan, jonka hän halusi rajoittaa minimiin. Lopulta kansliapäällikkö Perttunen ilmoitti puoluesihteereille 20.10, että presidentti on hyväksynyt seuraavan ohjelman:

-27.11 Helsinki, 10.12 Turku, 11.12 Vaasan lääni, 12.12 Tampere, 15.12 Oulu, 17.12 Espoo, 18.12 Helsinki, 27.12 Mikkeli, 30.12 Lahti, 4.1 Kemi ja 8.1 Helsinki. Puoluesihteerit kävivät Tamminiemessä informoimassa Kekosta etukäteen kiertueesta ja sen vaatimuksista. Kokoomuksesta myös Holkeri itse piti parhaana lähettää Kekkoselle kirjeen Espoon tilaisuudesta: ”Korkeasti kunnioitettu veli, keskustelumme viitaten lähetän Korpilammen tilaisuutta ajatellen ohessa joukon kysymyksiä. Jos et nimenomaan halua joihinkin vastata, olemme tietysti käytettävissäsi.”¹⁹³²

Paasikivi-Seuran vaalikampanjan keskeiseksi asiasisällöksi voidaan tiivistää – edellä mainittua ”Luottamus”-teemaa täsmentäen – *Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittikan markkinointi äänestäjille*, että koko Suomen kansan on syytä olla tämän linjan takana, jonka kautta Suomi saavuttaa naapurimaamme luottamuksen, josta puolestaan presidentti Kekkonen uudelleen valinta on paras takuutodistus. Tätä kuvaa hyvin maaliskuussa 1977 puoluesihteeriryhmässä valmisteltu vetoamus Suomen kansalle otsikolla: ”TUKI PERUSETUJEN MUKAISALLE LINJALLE. URHO KEKKONEN KOKO KANSAN PRESIDENTIKSI.” Ulkopoliittisen

¹⁹³⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 valitsijamiesvaalit. Valmistelu.

¹⁹³¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 valitsijamiesvaalit. Valmistelu.

¹⁹³² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 valitsijamiesvaalit. Valmistelu.

tekstin jälkeen oli lopussa vetoamus: "Kansalaiset. Osoittakaamme Suomen ulkopoliitiikan kannatus yli puoluerajojen. Valitkaamme tohtori Urho Kekkonen edelleen koko kansan presidentiksi vuoden 1978 vaaleissa." Kyseinen asiapaperi meni UKK-puolueiden hallituksille tiedoksi.¹⁹³³

Äänestysprosentista muodostui taustaryhmän merkittävin kysymys, johon yritettiin vaikuttaa kaikin keinoin, mm. puoluesihteerityöryhmälle oli annettu evästykseksi, että se on tärkein tehtävä. Hyvä yritys, mutta ei niin hyvillä tuloksilla, oli esimerkiksi kuntien välinen kilpailu kuntakohtaisesta äänestysprosentista, jonka Paasikivi-Seura julistaisi kaikille kunnille. Ainakin kokoomuksen Isotalo totesi, että idea "ei ehkä ollut ihan loppuun ajateltu". Valtakunnallinen yritys oli myös eri puolilla maata 10 elokuvateatterissa mennyt mainosfilmi.¹⁹³⁴

UKK-puolueiden oli tietenkin monin tavoin koordinoitava toiminta vaaleissa. äänestäjille. Yksi tällainen yhteisesti sovittava asia oli vaalimainonta, niinpä puoluesihteeriryhmässä oli sovittu, että "puolueet rajoittavat päivä-ym. lehdissä julkaistavan yleisluonteisen vaali-ilmoittelun määrää". Lisäksi puolueet olivat huolissaan henkilökohtaisen mainonnan aiheuttamasta "eriarvoisuudesta". Niinpä sovittiin, että vaaleissa "suositaan puoluekohtaista yleismainontaa, ja että niissä tulee aina olla näkyvillä ao. puolueen nimi, ehdokaslista ja sen numero".¹⁹³⁵

Kekkonen oma vaalikampanja oli *Virmavirran* mukaan laimea. Ehdokas kävi puhumassa kerran vain kunkin takanaan olevan puolueen sekä kahdessa muussa tilaisuudessa. Ironisoiden *Virmavirta* toteaa, että "kokoomukselle Kekkonen kävi sanomassa, että isänmaata voi palvella myös oppositiossa" – viesti aiheutti joissakin valitsijamiesehdokkaissa "kiukun kyyneleitä".¹⁹³⁶

Luonnollisesti näissäkin vaaleissa tehtiin vaalien alla gallup-kyselyitä kansan keskuudessa. Jo kesäkuussa 1977 julkaistun kyselyn mukaan oli ehdokkaiden kannatus seuraava:

- Kekkonen: 73 %
- Ahti M. Salonen: 3 %
- Eino Haikala: 1 %
- Vennamo: 2 %
- Westerholm: 18 %

Näistä luvuista huomiota herättää kristillisten Westerholmin kannatus, joka hyvin tiedostettiin myös UKK-puolueissa.

Kokoomus sai lehdissä vaalipäivänä "ylimääräistä" huomiota osakseen puoluetoimistoon tehdyn murron johdosta, joka oli näkyvästi uutisoitu sekä *Aamulehdessä* että *Uudessa Suomessa*.¹⁹³⁷

---

¹⁹³³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 valitsijamiesvaalit. Valmistelu.

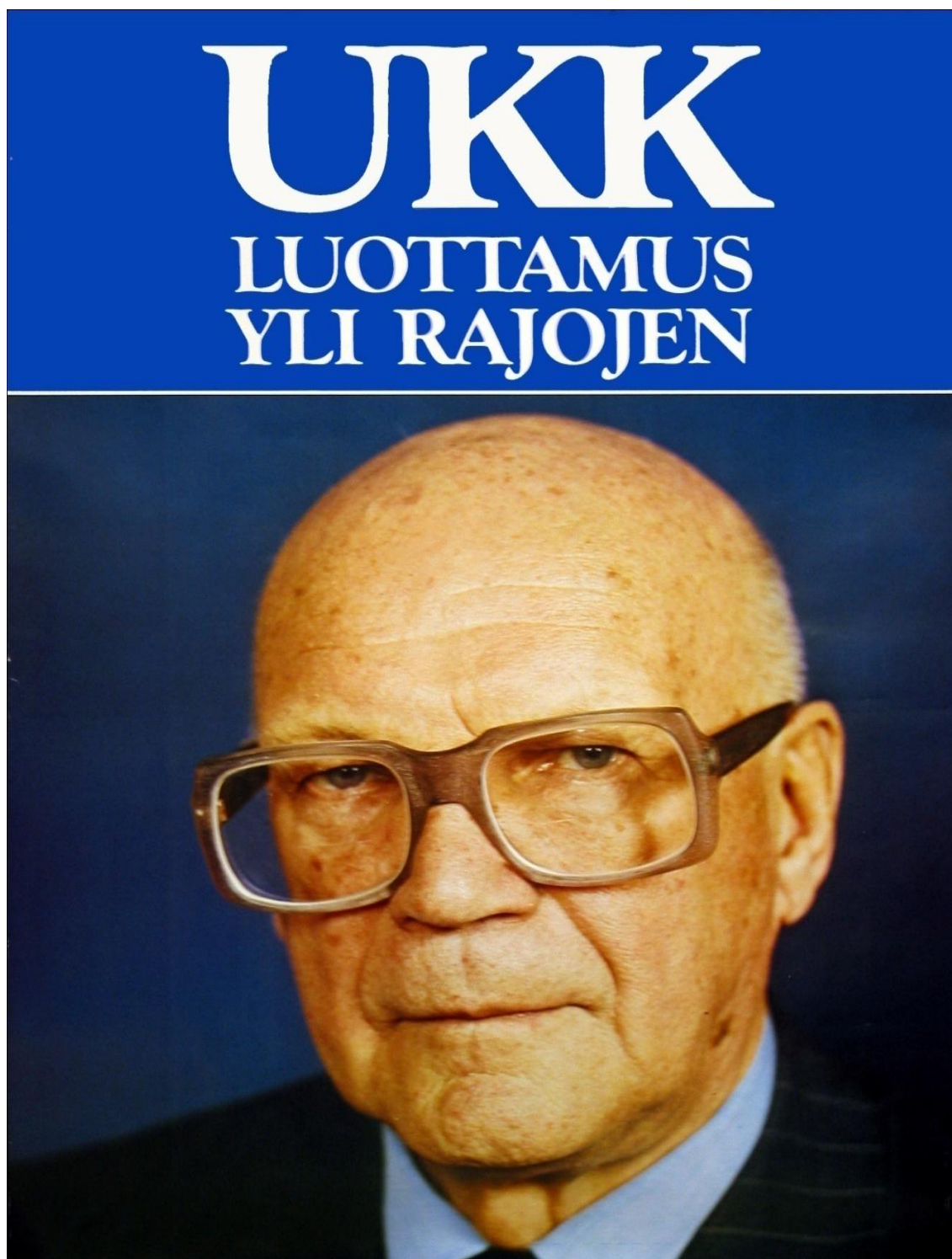
¹⁹³⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 valitsijamiesvaalit. Valmistelu.

¹⁹³⁵ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 valitsijamiesvaalit. Valmistelu.

¹⁹³⁶ *Virmavirta* 2005; *Kunttu* 2001, 109

¹⁹³⁷ *Aamulehti ja Uusi Suomi* 16.1.1978

Kekkosen vastaehdokkaiden kampanjat keskittyivät istuvan presidentin arvosteluun. Jyrkintä kieltä käyttivät Vennamo ja hänen tukimiehensä. Värikkäästi esiintyi myös perustustaillisten Erhnrooth, joka ruotsalaislehdelle antamassaan haastattelussa epäili Kekkosen järjenjuoksua.¹⁹³⁸

Kuva 19: Presidentti Urho Kekkonen kuuden puolueen yhteisenä – myös kokoomuksen – presidenttiehdokkaana. "Poliittinen tehtävä" oli suoritettu. PTA.

---

¹⁹³⁸ Suomi 2000, 332

Presidentin vaalit ja kokoomus

Kokoomuksen osalta vaalitaistelu ja meno Kekkonen taakse käynnistyi siten, että Holkerille soitettiin syksyllä 1975: "Kun SDP oli saanut päähänsä pyytää Kekosta presidenttiehdokkaaksi, soitti Ylen toimittaja ja kysyi kokoomuksen kantaa, kun demarit ovat jo Kekkonen takana. Pyysin toimittajaa soittamaan uudelleen 15 minuutin päästä, minkä aikana yritin saada Hetemäkeä kiinni, mutta tämä oli lounaalla. Kun toimittaja sitten soitti uudelleen, kerroin, että meitä on kokoomuksessa paljon, jotka haluavat tukea Kekosta. Toimittaja kiitti ja sulki puhelimen. Sitten soitti Hetemäki ja kehotti sanomaan, että kokoomus on mukana, johon oli helppo todeta, että tämä on jo julkituotu."¹⁹³⁹

Holkerin edellä kuvatun kannanoton taustalla oli se, jo poikkeuslakiprosessissa omaksuttu linjaus, minkä mukaan Suomessa ei tehdä mitään merkittäviä yhteiskunnallisia päätöksiä ohi presidentti Kekkonen. Näin oikeastaan kokoomuksen puoluejohdon suhtautuminen myös vuoden 1978 presidentin valintaan oli suhteellisen selvä: *jos Kekkonen on käytettävissä, lähtee puolue hänen taakseen*. Tähän linjaukseen oli saatava mukaan myös puolueorganisaatio eduskuntaryhmää myöten, joka ei ollut aivan yksinkertaista. Helpointa mukaan meno oli ilmeisesti elinkeinoelämää lähellä oleville kokoomuslaisille, joille Suomen viennin tukeminen EEC-sopimuksen avulla oli se elämän ja kuoleman kysymys; Kekkonen oli tästä lähtökohdasta jo pienempi paha.¹⁹⁴⁰

Niinpä jo ennen eduskunnan hajotusta, keväällä 1975, presidenttikysymys kokoomuksen sisällä eteni suhteellisen nopeasti ja vaivattomasti. Alkoi näyttää siltä, että puheenjohtaja oli saanut puolueen hyvin haltuunsa, vaikka oppositiokin oli vielä voimissaan. Puoluehallituksen kokouksessa maaliskuussa Holkeri ehdotti Kekkonen uudelleen valintaa kolmen vuoden päästä. Ehdotus hyväksyttiin sanamuodolla: "*Päätettiin yksimielisesti tehdä ehdotus puoluekokoukselle presidentti Urho Kekkonen valinnasta tasavallan presidentiksi vuonna 1978.*"¹⁹⁴¹ Tarkemmasta sanamuodosta päätettiin tehdä ratkaisu seuraavassa kokouksessa, joka pidettiin 23.5, juuri ennen puoluekokousta, päätöksen muotoilu oli nyt seuraava: "Kansallinen Kokoomus tukee presidentti Kekkonen uudelleen valintaa vuoden 1978 presidentin vaaleissa."¹⁹⁴² Myös suhteet Kekkoseen alkoivat olla paremmalla tolalla ainakin puheenjohtajan osalta, sillä hän saattoi ilmoittaa toukokuun puoluevaltuustolle, että kokoomuksen kansanedustaja ja entinen ministeri Erkki Huurtamo oli nimitetty Kymen läänin maaherraksi.¹⁹⁴³ Koska puoluehallituksen kokouksista on tehty vain päätöspöytäkirjat, ei käyty keskustelu tule niistä ilmi, mutta ilmeistä on, että tällä foorumilla ei Holkerilla enää vastustajia ollut. Silloinen varapuheenjohtaja Elsi Hetemäki tosin muistaa jälkepäin, että "oltiin lojaleja Holkerille, ei haluttu olla ulospäin eri mieltä, mutta eihän se kivaa ollut".¹⁹⁴⁴

Kokoomuksessa keskeisin tapahtuma presidenttiasiaassa oli kuitenkin luonnollisesti *puoluekokous Helsingissä toukokuussa 1975*. Asian käsittelylle muodosti pohjan puoluehallituksen edellä mainittu ehdotus. Kaiken kaikkiaan pyydettyjä puheenvuoroja oli 77, joten asia ko-

¹⁹³⁹ Harri Holkerin haastattelu 17.3.2010.

¹⁹⁴⁰ Esim. Matti Hokkasen haastattelu 26.2.2010. Hokkanen kertoi haastattelussa, että ainakin kauppakamarin taustalla olevien yritysten edustajien kanta asiassa oli hyvin selkeä.

¹⁹⁴¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1975. Kokous 15.3.1975.

¹⁹⁴² Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1975. Kokous 15.3.1975.

¹⁹⁴³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1975. Kokous 23.5.1975.

¹⁹⁴⁴ Elsi Hetemäen haastattelu 17.12.2010.

ettiin tärkeänä. Puheenvuorojen yleissävy oli puoluehallituksen ehdotusta kannattava: päätetään asia nyt ja mennään eteenpäin. Keski-Suomen piirin edustaja jopa totesi, että ”pätetään asia nyt pian ja pyydetään Kekkonen kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi”.¹⁹⁴⁵

Yksi pöydällepanoehdotus kuitenkin tehtiin (Jarmo Kojonen): ”Jätetään asia pöydälle seuraavaan kokoukseen, ei oteta kantaa vielä nyt.” Pöydälle panoa oli myös kannatettu (Matti Manner), joten asiasta oli äänestettävä. Kullervo Rainio kiinnitti puolestaan huomiota siihen, että asiaa ei ole riittävästi käsitelty kokoomuksen perusjärjestöissä ja paikallistasolla, joten tällä puoluekokouksella ei sen mukaan olisi ”mandaattia käsitellä asiaa”. Holkeri tyrmäsi ”prosessiväitteen” todeten, että puoluekokous voi päättää kaikista puolueeseen liittyvistä asioista.¹⁹⁴⁶

Vielä ennen pöydälle panoäänestystä Holkeri käytti puheenvuoron, missä hän puolusti voimakkaasti päättämistä jo tässä kokouksessa: ”Jos jätämme kantamme auki, sidotaan kokoomus käymään presidentin vaalitaistelua, vaikka kokoomuksen voimaa tarvitaan nyt maan parlamentaarisen tilanteen selvittämiseksi, ottamalla kantaa selvästi Kekkonen uudelleen valinnan puolesta, lopetetaan kannunvalanta, pidättäytyminen nyt merkitsee samaa kuin Kekkonen taakse menon hylkäämistä.”¹⁹⁴⁷

Aluksi jouduttiin näin ollen äänestämään siitä, käsitelläänkö asia nyt vai siirretäänkö seuraavaan kokoukseen. Äänestyksen tulos oli selvä: asian käsittelyn puolesta 529 ääntä ja sitä vastaan (=pöydälle pano) 101. Seuraavaksi äänestettiin puoluehallituksen ehdotuksesta, joka hyväksyttiin lopulta äänin 467 – 82.¹⁹⁴⁸ Puoluejohto oli ottanut ratkaisevan voiton presidenttikysymyksessä.

Tuure Junnila kirjautti kokouksen pöytäkirjaan kielteisen kannanottonsa pitäen tehtyä päätöstä ”onnettomana sekä maan että kokoomuksen kannalta, seuraavat vaalit eivät ole demokraattiset vaalit, presidentin diktatuuri jatkuu, juuri tämä päätös sitoo kokoomuksen onnettomalla tavalla, kylvää riidan siemenen puolueen sisälle”.¹⁹⁴⁹

Puoluekokouksen jälkeen kokoomuksessa uskottiin Summasen mukaan mahdollisuuksiin päästä mukaan hallitusneuvotteluihin, koska puolue oli niellyt Kekkonen presidenttiehdokkuuden. Kun kokoomusta ei kutsuttu edes neuvotteluihin, oltiin kentällä vihaisia Kekkonen runtaamisoperaatiosta syksyllä 1975. Puoluesihteri Tavastila ja eduskuntaryhmän puheenjohtaja Antero Salmenkivi yrittivät päästä Kekkonen puheille kertoakseen kokoomuksen sisäisestä tilanteesta, mutta tässä välissä eduskuntaryhmä antoi ulos hyvin presidenttikielteisen kannanoton. Kekkonen ei arvosteltu suoraan, mutta tämäkin riitti ja sovittu tapaaminen peruttiin: ”Minua ette kahta kertaa kepitä peräkkäin samasta asiasta, olette pyytäneet audienssia, mutta nyt sitä ei ole.”¹⁹⁵⁰ Syvää juopaa kokoomuksen ja presidentin välille ei kuitenkaan syntynyt, mutta tapaus osoitti jälleen kerran, miten herkäät puolueen suhteet Kekkoneseen olivat.

¹⁹⁴⁵ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁹⁴⁶ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁹⁴⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁹⁴⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁹⁴⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1975 puoluekokous Helsingissä. Pöytäkirja.

¹⁹⁵⁰ Summanen 1983, 109-111

Puolueen johdolla oli yleisestikin tämän suhteellisen pitkän prosessin kuluessa huolta siitä, miten saada organisaatio pysymään ruodussa. Tähän Holkeri käytti puoluehallitusta, joka pyrki kaikin tavoin valvomaan, että toimitaan puoluekokouksen päätöksen mukaisesti. Niinpä toukokuussa 1977 puoluehallitus päätti antaa suosituksen eduskuntaryhmälle, min­kä mukaan se ”käsittelisi ne menettelytavat, joilla eduskuntaryhmä käytännössä tulee toi­mimaan yhteisen tavoitteen toteuttamiseksi ... puoluehallitus pitää välttämättömänä, että ryhmä omassa keskuudessaan selvittää toiminnan, joka on ristiriidassa ryhmän tekemän päätöksen kanssa, tai joka on avoimesti sitä vastaan”.¹⁹⁵¹

Puoluehallitus oli vienyt myös vuoden 1977 puoluekokoukselle esityksen, jolla edelleen sidottaisiin puolueorganisaation ja ehdokkaiden toimintaa jo etukäteen presidenttiasiaassa. Kokous ”velvoittikin puoluehallitusta torjumaan vaaliliitot niiden poliittisten ryhmien kans­sa, joiden tavoitteiden asettamien tulevissa presidentin valitsijamiesvaaleissa on ristiriidas­sa kokoomuksen vaalitavoitteiden kanssa”. Samoin puoluekokous ”kehotti puoluetta aktii­visesti koko voimallaan työskentelemään presidentti Kekkonen uudelleen valinnan hyväksi sekä *korkean äänestysosanoton varmistamiseksi* vaaleissa”. Puoluehallituksen ehdotukses­ta jouduttiin nytkin äänestämään, mutta vastustajien määrä oli pudonnut selvästi, sillä vaalin tulos oli 586 – 24. Puoluekokouksesta lähetettiin Kekkoselle viesti, missä kerrottiin kokoomuksen kanta presidenttiasiaassa. Presidentti kiitti tästä takaisin lähettämässään säh­keessä.¹⁹⁵²

Vaaliliittojen ”torjumisella” viitattiin luonnollisesti kilpaileviin presidenttiehdokkaisiin ja nii­den takana oleviin vaaliliittoihin. Edellä mainitusta puoluekokouksen päätöksestä kuultaa esiin myös se huoli, joka kaikilla Kekkonen taakse asettuneilla puolueilla oli: miten ihmees­sä saada omat kannattajat riittävän runsaslukuisasti vaaliurnille.

Puoluehallituksen ehdotusta vastustettiin nyt enemmän Kekkonen henkilöllä korostaen sa­malla, että ollaan kyllä maan yhteisen ulkopoliittisen linjan takana, ja että nyt on kohtuut­tomasti leimattu kuitenkin sen vastustajiksi, seuraavassa Matti Manner: ”En vastusta Suo­men virallista ulkopoliittikkaa, syyni olivat edelleen kokonaan sisäpoliittiset, on väärin leima­ta silloin vastaan äänestäjien joukkoa ulkopoliittisesti epäluotettavaksi, ne äänet, joilla ää­nestettiin Kekkoa vastaan, eivät olleet ulkopoliittikkaa vastaan.”¹⁹⁵³ Jossain määrin Kekko­sen vastaista mielialaa oli vielä eduskuntaryhmässäkin, joka äänesti asiasta vuoden 1977 valtiopäivien alussa, tulos oli Kekkonen ehdokkuuden puolesta äänin 29-6.

Kokoomuksen kannalta erinomainen lähtökohta presidentin valitsijamiesvaaleihin olivat syksyn 1976 kunnallisvaalit, joissa kokoomuksen kannatus nousi jälleen, 20,9 %:iin. Lu­kema merkitsi sitä, että puolue oli nyt maan toiseksi suurin.

Jo ennen vuoden 1977 puoluekokousta oli puoluehallituksessa ryhdytty valmistautumaan vaaleihin. Keskeinen lähtökohta oli puoluehallituksen kokous joulukuussa 1976. Sen mu­kaan kokoomus lähti vaaleihin *oman vaaliliiton pohjalta*. Puolueen sisäiset valitsijamieseh­dokasäänestykset oli määrä panna toimeen 25 - 26.9.1977. Käytännössä 10 piirissä äänes­tytys toteutettiin, ja kuudessa piirissä päädyttiin sopuvaaliin – ehdokkaita oli vain valitsija-

¹⁹⁵¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1977. Kokous 23.5.1977.

¹⁹⁵² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1977 puoluekokous Turussa.

¹⁹⁵³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1977 puoluekokous Turussa.

mieskiintiön verran. Yhteensä kokoomuksessa nimettiin 513 ehdokasta, jotka myös allekirjoittivat ehdokassitoumuksen, johon kuului olennaisena osana valitun presidenttiehdokkaan sekä Paasikiven-Kekkonen linjaan perustuvan Suomen puolueettomuuspolitiikan tukeminen.¹⁹⁵⁴

Edellä mainitut sopuvaalit kielivät siitä, että ehdokkaiden saannissa oli paikoin ongelmia. Esimerkiksi Varsinais-Suomessa piirin hallitus "velvoitti kesäkuun lopussa piiritoimiston aktiivisesti hankkimaan ehdokkaita eri alueilta". Piirin historiikin mukaan suuri vaaliliitto ei ollut "erityisen motivoiva tekijä, eikä myöskään "ehdokkaan persoona". Piirin edustajan kiertäminen kentällä oli ollut siihen asti "tuskaisin tehtävä".¹⁹⁵⁵ Pohjois-Hämeen piirin ehdokas oli puolestaan "havainnut Urho Kekkonen nimen mainitsemisen jälkeen tilaisuuden ilmapiirin selvästi viilentyneen". Mukana ollut puheenjohtaja Holkeri oli todennut "ärtymistä monien kuulijoiden kasvoilla".¹⁹⁵⁶ Samanlaisia kokemuksia on myös Uudenmaan piirin entisellä toiminnanjohtajalla Manu Ruskilla: "Artjärvellä istuttiin kuusi tuntia väentämässä asiaa, kunnes todettiin, että eiköhän voida mennä Urkin taakse." Toisaalta helpompiakin paikkakuntia oli joukossa.¹⁹⁵⁷ Ilkka Suominen muistaa olleensa monissa vaalitulaisuuksissa, joissa useat yleisön edustajat ilmoittivat, että "minä en sitten Kekosta äänestä".¹⁹⁵⁸ Puolueen silloisen vaalipäällikön arvion mukaan noin kolmasosa kentästä oli Kekosta vastaan vaaleissa, mikä oli keskeinen syy selvästi havaittuun innostuksen puutteeseen.¹⁹⁵⁹

Kokoomuksen lehdistössä seurattiin tietenkin mielenkiinnolla, ketkä tunnetuista nimistä ja varsinkin kansanedustajista eivät asettuneet UKK-rintaman ehdokkaaksi. Uusi Suomi tiesi kertoa marraskuussa 1977, että "kaikki pois jäävät eivät ole UKK:ta vastaan, selvästi suurin osa valitsijamiesvaaleista poisjäävistä on kokoomuksen ryhmästä, lehdelle ovat ilmoittaneet kantansa kuusi: Asunta, Junnila, Impiö, Linkola, Mäki ja Mäki-Hakola". Näiden kokoomuksen kansanedustajien lisäksi lehti luetteli liberaalien Kerttu Hemmin ja SDP:n Erkki Tuomiojan. Lehdessä oli erikseen Junnilan haastattelu, missä hän ilmoitti että "en kannata Kekkonen uudelleen valintaa, siksi en ole ehdokkaana".¹⁹⁶⁰

Myös kokoomuksen Vaasa kirjoitti puoluejohdon ongelmista vaalien alla otsikolla: "Mäki-Hakola ei Holkeria hätkähtänyt, raja railona aukeaa kokoomuksen repien." Jutussa oli haastateltu nurmolaista Pentti Mäki-Hakolaa, jonka mielestä Harri Holkerin käynti ennen valitsijamiesvaaleja Ylistarolla ja Kauhajoella oli "turha, kokoomus teki asettuessaan Kekosta kannattamaan pahan virhearvion, joka hajottaa puolueen".¹⁹⁶¹

Oli luonnollista, että kokoomus suunnitteli yhteisestä ehdokkaasta huolimatta oman kampanjansa. Teemaksi valittiin "KOKOOMUS – VAHVASTI VASTUUN LINJALLA". Myös kokoomuksen keskeiseksi vaalitavoitteeksi muotoutui "puolueen äänestäjäkunnan aktivoiminen ja motivoiminen äänestämään, joten on herätettävä yleistä kiinnostusta vaaleja kohtaan".

---

¹⁹⁵⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1976. Kokous 30.12.1976.

¹⁹⁵⁵ Kunttu 2001, 108-109

¹⁹⁵⁶ Halme 1989, 135

¹⁹⁵⁷ Manu Ruskin haastattelu 21.1.2010.

¹⁹⁵⁸ Ilkka Suominen haastattelu 5.3.2010.

¹⁹⁵⁹ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

¹⁹⁶⁰ Uusi Suomi 18.11.1977

¹⁹⁶¹ Vaasa 20.11.1977

Vaalien teema ja tavoitteet kokoomuksen osalta laadittiin muistion muotoon, joka luovutettiin Kekkoselle 1.9.1977.¹⁹⁶²

Yksityiskohtainen vaalisuunnitelma oli puolueen sisäisessä vaalimuistiossa, joka oli laadittu maaliskuussa 1977. Voidaan sanoa, että maan puolueettomuuspolitiikan korostaminen kulki läpi kaikessa suunnittelussa, mikä oli luontevaa jatkoa puoluejohdon linjalle. Esimerkiksi vaalien tuli olla "konkreettinen näyte kokoomuksen ulkopoliittisen linjan perustumisesta jäsen- ja kannattajakunnan aktiiviseen tahtoon".¹⁹⁶³ Jos verrataan tavoitteita edellisiin normaaleihin valitsijamiesvaaleihin, huomataan suurin ero siinä, että vielä vuonna 1968 ei missään puhuttu Paasikiven-Kekkoselinjasta, mutta nyt se oli otettu "puheen" keskiöön.

Kokoomuksen *konkreettiset tavoitteet* vaaleissa olivat:¹⁹⁶⁴

- kokoomuksen sisäpoliittisen aseman vahvistaminen
- valitsijamiesten porvarillisen enemmistön varmistaminen
- kokoomuksen säilyttäminen suurimpana ei-sosialistisena puolueena (vuoden 1976 kunnallisvaalien tuloksen tasolla noin 60 valitsijamiestä)

Mainitussa muistiossa esitettiin myös vaaleihin kokoomuksen kannalta liittyvät monet ongelmat, joita olivat "pelko kansalaisten äänestysmotivaation riittävyydestä, presidentti Kekkosta kannattavien ryhmien jyrkät sisäpoliittiset erimielisyydet ja siten kyvyttömyys yhteistyöhön vaaleissa". Kokoomuksella oli myös puoluekohtaisia ongelmia, joista suurimmaksi oli tiedostettu "pitkä oppositiokausi ja muiden puolueiden pelko kokoomuksen kannatuksen kasvusta". Puolueen johdolle oli näin ollen "tärkeää myös antaa vaaleissa kokoomuksesta myönteinen, maltillinen ja yhteistyöhakuinen kuva, sama ehdokas kuudella puolueella poistaa presidenttiehdokkaiden välisen kilpailun, joka käydään puolueiden kesken".¹⁹⁶⁵

Vaalimateriaalista tehtiin päätös, minkä mukaan "kokoomus ei lähde rihkamatuotantoon, mutta osallistuu muiden Kekkosta tukevien puolueiden kanssa materiaalin osalta yhteistyöprojekteihin". Talouden osalta kokoomus oli järjestöpäällikön puoluehallitukselle kesäkuussa 1977 antaman selvityksen mukaan varautunut vaaleihin puolueen budjetin kautta 200.000 mk:n menolla. Oli myös suunniteltu, että jos "vaaliyhteistyöstä muiden puolueiden ja Paasikivi-Seuran kanssa aiheutuu kustannuksia, olisi ne pyrittävä kattamaan Paasikivi-Seuran toimesta".¹⁹⁶⁶ Puolue oli näin varautunut siirtämään mahdollisen tappion seuralle uskoen elinkeinoelämän tukeen sekä seuran omiin vaalimateriaalin myyntituloihin.

Kokoomuksen varsinainen vaalikampanja jaettiin kolmeen jaksoon:

---

¹⁹⁶² Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1976. Kokous 30.12.1976.

¹⁹⁶³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 presidentin vaalit. Valmistelu.

¹⁹⁶⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 presidentin vaalit. Valmistelu.

¹⁹⁶⁵ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 presidentin vaalit. Valmistelu.

¹⁹⁶⁶ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1977. Kokous 29.6.1977.

1. 1.4 - 12.6.1977: jäsenhankintakampanja, johon liittyy lehti-ilmoittelukierros
2. 1.9 - 30.9.1977 puolueen jäsenäänestys
3. 1.12.1977 - 16.1.1978 loppurynnäkö, aloittaa itsenäisyyden juhluvuoteen liittyvän tapahtumasarjan

Yksi hyvin näkyvä innostuksen puutteen merkki puoluejärjestössä oli tietysti ehdokkaita koskevan jäsenäänestyksen laimeus: keskimääräinen äänestysprosentti eri piireissä oli vain 23.0. On ymmärrettävää, että ehdokkaiden vaalikoulutuksen keskeisin tavoite olikin "presidentti Kekkonen saavutusten ymmärtäminen sekä yleensä presidentin aseman hahmottaminen ulkopoliittikan johtajana". Lisäksi tärkeää oli "kokoomuksen sisäpoliittisen vaihtoehdon esittäminen vaalitulaisuudessa". Myös ehdokaskohtaisia "ristiriitoja" piti tyyppilliseen kokoomuslaiseen tapaan välttää.¹⁹⁶⁷

Jo 1970-luvun alusta lähtien näkynyt puolueen *keskustoimiston ohjaus* oli näissä vaaleissa viety – jos mahdollista – vielä pidemmälle. Tästä huolehdittiin sekä koulutuksen että kirjallisen materiaalin avulla. Kummassakin erityistä huomiota kiinnitettiin "Kekkonen toimintaan sekä kokoomuksen omaan työhön Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittikan vahvistamiseksi". Puolue järjesti eri puolilla maata vaaleihin liittyviä teemaseminaareja, esimerkiksi helmikuussa 1977 oli puolueen ja piirien johdon neuvottelupäivät, ja lisäksi olivat piirien järjestämät tilaisuudet, mm. vaalipäälliköiden koulutus. Näiden vaalien alla nousi vahvasti esiin myös kokoomuksen oma opintokerhotoiminta, joka sittemmin johtikin opintokeskuksen perustamiseen.¹⁹⁶⁸ Tähän asiaan viitattiin jo edellä.

Ehdokkaiden vaalityötä varten vaaleissa oli puoluetoimistossa valmistettu kirjanen "Kokoomuksen vaalityön perusta valitsijamiesvaaleissa 1978" jakaantuen neljään osaan. Kirjasessa oli annettu mm. varsin yksityiskohtaiset ohjeet ehdokkaan vaalityötä varten. Esimerkiksi jo edellisissä vaaleissa hyväksi havaittu *tukiryhmä*-asia oli esitetty kirjasessa hyvin kannustavasti. Ehdokasohjeiden noudattamista ei kuitenkaan systemaattisesti seurattu, joten on mahdotonta sanoa, missä määrin niin käytännössä tehtiin. Ehdokassitoumuksen seuranta sen sijaan vaaleissa yleisesti ottaen oli, mutta ei näissä vaaleissa.

Kampanjoinnin kustannuksia haluttiin nyt aina keskustuimistosta lähtien hillitä ohjaamalla ehdokkaita muiden keinojen kuin kalliin lehtimainonnan käyttöön: "Henkilökohtaisen vaalimainonnan sekä varsinkin lehtimainonnan kasvu on ylittänyt kohtuuden rajat ajatellen sekä kustannuksia että tehoa." Puolue ehdottikin ehdokkaille "vapaaehtoisten kannattajien toimesta suoritettavaa vaalivalistusta, joka on monin verroin tehokkaampaa kuin etäältä äänestäjiin kohdistettu maksettu kampanjointi".¹⁹⁶⁹

Jälleen ohjeissa painotettiin *lojaliteettia* puoluetta kohtaan: "Ehdokkaan mainonnan pitää olla sopusoinnussa puolueen tunnusten kanssa, on käytettävä tunnusta Kokoomus – vah-

¹⁹⁶⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1979. Kokous 21.4.1979. Liitteet, kertomus tasavallan presidentin valitsijamiesvaaleista.

¹⁹⁶⁸ Kansallinen kokoomus. Vuoden 1978 presidentin vaalit. Valmistelu.

¹⁹⁶⁹ Kansallinen kokoomus. Vuoden 1978 presidentin vaalit. Valmistelu.

vasti vastuun linjalla, ei saa käyttää negatiivista mainontaa, eikä moittia kilpailevia ehdokkaita.”

Kokoomuksen puoluetoimistossa oltiin myös hyvin perillä uusista kampanjoinnin muodoista, jopa voisi puhua amerikkalaisista tavoista, kun ohjeissa suositeltiin jo vuoden 1972 vaaleissa ensimmäistä kertaa käytössä ollutta ”*canvassing-toimintaa*”, millä tarkoitettiin mm. käyntejä potentiaalisten äänestäjien kotioville. Myös puhelinkampanjaa pidettiin hyvänä menetelmänä.¹⁹⁷⁰

Valitsijamiesehdokkaita tuettiin entiseen tapaan – näin oli ollut jo vuoden 1968 Virkkusvaaleissa – kysymys-vastaus-patteristolla, jotta ehdokkaat vaalituloksissa ja radiossa ja televisiossa selviytyisivät vaikeistakin kysymyksistä, joita oli hyvin kartoitettu jo etukäteen, seuraavassa muutamia näistä:¹⁹⁷¹

-Miksi kokoomus tukee Kekkonen uudelleen valintaa, vaikka tasavallan presidentti ei ota kokoomusta hallitukseen? Vastaus: Kysymys on väärin asetettu.

-Presidentti Kekkonen aikana on sisäpolitiikka mennyt rempalleen, miksi kokoomus tukee tätä politiikkaa? Vastaus: Tasavallan presidentin toiminnan pääpaino on ulkopoliittisella alueella, ja hallitus hoitaa sisäpolitiikkaa.

-Eikö Suomesta löydy muita päteviä henkilöitä kuin tri Kekkonen? Vastaus: Epäilemättä löytyy, mutta kun kerran Kekkonen on käytettävissä, on hän kokemuksestaan ja ansioiltaan sivuuttamaton.

-Miksi Kansallinen Kokoomus ei aseta omaa ehdokasta? Vastaus: Kokoomuksella on näissä vaaleissa yhtä oma presidenttiehdokas kuin aikaisemminkin.

-Miksi nyt ei luotu poikkeuslakia, eivätkö vaalit ole leikkivaalit? Vastaus: Demokraattinen menetelmä on olemassa, minkä mukaan kansa saa sanoa mielipiteensä.

Näiden lisäksi ehdokkaiden käytössä oli useita puoluejohdon laatimia puhereferaatteja, mm. Salmenkiven ja Mörttisen.

Kokoomus halusi vaaleissa kaikin tavoin erottua sen itse ”sirpalepuolueiksi” määrittelemistään ”protestiliikkeistä”, toisin sanoen vennamolaisista, skypiläisistä, kristillisistä ja perustuslaillisista. Varmuuden vuoksi puoluehallitus antoi vuoden 1977 lopussa julkilausuman, minkä mukaan ”Kokoomuksen puoluehallitus pitää ehdottomasti tuomittavana sitä, että eräiden protestiliikkeiden vaalikampanjaa on höystetty kansallisten saavutusten mustaamisella ja asettamalla suomalainen demokratia kysealaiseksi ja asialliseen politiikkaan kuulumattomalla vastustajien henkilökohtaisella solvaamisella”. Puoluehallitus vetosi voimakkaasti ”porvarillisiin äänestäjiin”, että he eivät valitsisi ”niitä ehdokkaita, jotka ovat asettuneet koko suomalaista yhteiskuntaa vastaan”.¹⁹⁷²

¹⁹⁷⁰ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 presidentin vaalit. Valmistelu.

¹⁹⁷¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 presidentin vaalit. Valmistelu.

¹⁹⁷² Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1977. Kokous 30.12.1977.

Kokoomuksella oli omia esitteitä ja julisteita, mutta niiden koko ja määrä oli huomattavasti eduskuntavaaleja vähäisempi. Esimerkiksi pienesitteessä oli tyypillinen teksti: "TULE MUKAAN VIEMÄÄN KOKOOMUS VOITTOON. On tärkeää, että jokainen käyttää äänioikeuttaan – tule mukaan! Tee vahva kokoomuslainen ratkaisu. Kokoomus – vahvasti vastuun linjalla. ÄÄNESTÄMINEN ON KANNANOTTO SUOMEN PUOLESTA!"¹⁹⁷³

Kokoomuksen valitsijamiesehdokkaiden *henkilökohtainen mainonta* oli nyt selvästi vähäisempää kuin ennen eduskuntavaaleissa, yleisin mainontamuoto olivat ehdokkaiden yhteisjulistet sekä lehti-ilmoitukset. Näissä yhteisesitteissä oli tavallisesti ylimpänä otsikko "Kokoomuksen valitsijamiesehdokkaat vaalipiirissä" tai sitten jo vetoamus: "Äänestä kokoomus voittoon." Ylätekstin alla esiteltiin ehdokkaat kuvalla sekä kokoomuslaiseen tapaan ehdokkaan ammatilla ja/tai tutkinnolla varustettuna. Esitteen alla oli puolueen vaaliteema: "Kokoomus- vahvasti vastuun linjalla."¹⁹⁷⁴

Ehdokkailla oli myös *omia esitteitä* ja lehti-ilmoituksia, mutta näytti selvästi siltä, että niihin oli nyt panostettu vähemmän – oli otettu huomioon puolueen vetoamus tästä. Nämä esitteet olivat usein monistetasoja. Voidaan myös sanoa, että ilmeisesti monet ehdokkaat eivät olleet lainkaan valmistuttaneet omaa esitettä. Näissä omissa esitteissä korostettiin ehdokkaan "lujuutta", "yhteistyökykyä", "vastuullisuutta" ja "suomalaista ratkaisua". Merkille pantavaa on, että vain joissakin esitteissä ja mainoksissa oli teksti "UKK uudelleen".¹⁹⁷⁵

Aivan vaalien alla vetosivat muutamat tunnetut kokoomusnimet äänestämisen puolesta, joka oli ollut puolueen keskeinen tavoite vaaleissa. Vetoamuksen otsikkona oli teksti: "Käy äänestämässä, se on isänmaallinen kannanotto. Käykää äänestämässä 15 - 16.1.1978." Vetoamuksen olivat allekirjoittaneet Saara Forsius, Olavi Lähteenmäki, Lauri Aho, Matti Virkkunen, Anna-Liisa Linkola, Oiva Turunen, Päiviö Hetemäki, Erkki Tuuli, Lauri Järvi ja Irma Hamara.¹⁹⁷⁶

Kokoomuksen äänenkannattajat vaaleissa

Lehtiä on tarkasteltu ajalla 1.11.1977 - 16.1.1978.

Yleiset piirteet

Aikaisempiin vaaleihin verrattuna olivat Uusi Suomi ja maakuntalehdet Karjalainen sekä Aamulehti nyt suhteessa kokoomukseen hyvin erilaisia. Uuden Suomen toimituspolitiikkaan vaikutti varmasti nyt lehden uusi asema sitoutumattomana lehtenä. Aamulehti toi kaikessa aineistossaan, myös pääkirjoituksissa, vahvasti esiin Sorsan hallituksen kritiikkiä, kun sen sijaan Uudessa Suomessa vasemmistoa kyllä käsiteltiin kielteisessä valossa, mutta yleisellä tasolla, ei maan hallitusta kritisoiden. Uuden Suomen suhtautuminen kokoomukseen oli selvästi ja esille tulevasti myönteinen, "sympatisoiva", mutta ei korostetun sitoutunut, kuten Aamulehden. Uudessa Suomessa ei myöskään enää ollut kokoomusta tukevaa pakinoitsijaa Aamulehden tapaan, vaan tilalla oli vaihdellen "porvarillisia" kirjoittajia Pentti

¹⁹⁷³ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1977. Kokous 30.12.1977.

¹⁹⁷⁴ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaalit. Ehdokkaat.

¹⁹⁷⁵ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaalit. Ehdokkaat.

¹⁹⁷⁶ Uusi Suomi 15.1.1978

Poukasta ja Ilkka Suomisesta lähtien. Karjalainen noudatti aineistossaan parhaiten puolueen johdon linjaa, minkä mukaan hallituskysymystä ei käsitellä ennen valitsijamiesvaaleja. Karjalaisen osalta toimituspolitiikkaan lienee vaikuttanut se, että päätoimittaja Seppo Vento oli valitsijamiesehdokkaana, jonka oli sitouduttava noudattamaan puolueen ohjeita, mikä satoi myös lehden kädet.

Kaikki lehdet olivat huolissaan vaalien *äänestysprosentista*, minkä seurauksena aineistossa korostettiin äänestämisen tärkeyttä. Uusi Suomi totesi "ääneen", että vaalien alusaika ei ollenkaan viitannut tulossa olevaan "merkittävään valtiolliseen tapahtumaan". Yksi merkki – ja tietysti keskeinen – tästä olikin varsinaisen kampanjoinnin lyhyt aika, Uudessa Suomessa pääosin vain parisen viikkoa. Myös ehdokasmainonta oli vähäisempää kuin presidentin vaaleissa yleensä, eduskuntavaaleista puhumattakaan. Luonnollisesti juuri vaalien luonne – yksi ylivoimainen ehdokas – vaikutti osaltaan ehdokkaiden kampanjaan, missä ei tarvinnut nyt erityisesti profiloitua.

Aineistokohtainen tarkastelu

Lehtien ero tuli esiin erityisesti *pääkirjoitusten osalta*: Aamulehti oli nyt voimakkain kannanotoissaan mm. sitoen valitsijamiesvaalien tulokset tuleviin hallitusneuvotteluihin, mihin teemaan ei Uusi Suomi puuttunut lainkaan Karjalaisen ollessa hyvin varovainen, ei oteta kantaa vielä.

Aamulehden pääkirjoitusten vaaleihin liittyvät teemat jakaantuivat kolmeen luokkaan: ensiksi lehti painotti usein äänestämisen tärkeyttä, että demokratia ei toimi, jos ei kansa äänestä. Näin lehden pääkirjoitustoimittaja oli ottanut omakseen saman huolen kuin kokoomuksen johtokin. Toinen teema oli epäsuorasti vaaleihin liittyvä: pääministeri Sorsan hallituksen toimenpiteiden jatkuva arvostelu sekä lisäksi SDP:n sosialisointipyrkimysten esillä pito, seuraavassa esimerkki viimeksi mainitusta, juttu oli otsikoitu ilmaisulla "Ei muutosta": "Sosialidemokraatit eivät ole luopuneet sosialisointivaatimuksista, tämä kävi ilmi radion pienoispärlamentissa sunnuntaina erittäin hyvin." Hallitukseen suuntautuvasta kritiikistä taas on seuraava esimerkki, joka oli lehdessä joulukuun lopussa 1977: "Nykyisestä hallituksesta ei ole julkistalouden suureksi korjaajaksi eikä vastuunjakopolitiikan johtajaksi." Kolmas teema oli tammikuussa jo huoli - kokoomuksen kannalta - siitä, mitkä puolueet tulisivat muodostamaan vaalien jälkeisen hallituksen: "Kokoomus on pystynyt kuitenkin pitämään linjansa ja periaatteensa oppositiossa ollessaan, eikä se ole asettanut esteitä yhteistyölle, tuntuu siltä että SDP:n puoluesihteerin ei ole kuunnellut presidentin sanoja."¹⁹⁷⁷

Uudessa Suomessa kokoomus tuotiin esiin muutamassa jutussa, mutta hyvin varovaiseen sävyyn. Ensimmäisessä pääkirjoituksessa käsiteltiin kantaa ottamatta Kekkonen vallankäytön kritiikkiä: "Presidentti on selvästi kiusaantunut hänen vallankäytön arvostelustaan." Myös seuraavassa pääkirjoituksessa runsas viikko myöhemmin referoitiin Kekkonen vaalipuhetta, samalla kuitenkin jo kokoomusta varovaisesti tukien: "Koko kansakunnan kannalta on hyvä asia, että yksi suurimmista puolueista on saanut suhteensa kuntoon niin keskeisen vaikuttajan kuin tasavallan presidentin kanssa." Tammikuun alun pääkirjoitus voidaan myös tulkita kokoomukselle myönteiseksi: "Lahdessa Kekkonen antoi kokoomukselle

¹⁹⁷⁷ Aamulehti 22.11.1977, 20.12.1977 ja 5.1.1978

tunnustusta itsehillinnästä ja vastuuntunnosta oppositiopolitiikassa. Tämä on kokoomukselle oikeutetusti kuuluva kiitos.” Viikko ennen vaaleja pääkirjoituksessa puututtiin laimeaan vaalikampanjaan kritisoiden samalla Kekkonen kiertuetta.¹⁹⁷⁸

Karjalaisen pääkirjoitustoimittaja noudatti puolueen johdon varovaista linjaa suhteessa vaalien jälkeiseen hallituskysymykseen: lehden mukaan tähän kysymykseen palataan vastan vaalien jälkeen. Muiden lehtien ja puoluejohdon tavoin myös Karjalainen patisteli äänestämään, toisaalta ”demokratian puolesta”, toisaalta jotta ”kokoomukselle saadaan mahdollisimman suuri valitsijamiesjoukko sisäpolitiikan suunnan muuttamiseksi”. Näin lehti vältti suoraan ottamasta kantaa hallituskysymykseen.¹⁹⁷⁹ On ilmeistä, että juuri päätoimittajan asema myös ehdokkaana oli vaikuttanut lojaliteettiin puoluejohtoa kohtaan.

Myös lehtien *uutisoinnissa* oli eroja painotusten ollessa kussakin lehdessä samoja kuin niiden pääkirjoituksissa. Uusi Suomi keskittyi referoimaan Kekkonen vaalikiertueen puheita kokoomuksen saadessa lähinnä ”sympatiaa” osakseen. Uuden Suomen yleisporvarilliseen ilmeeseen viittasi uutisointi valitsijamieskunnan kokoonpanosta: ”UKK:n valitsijoiden enemmistö vasemmistosta. Eräs vaalien harvoja jännitysnäytelmiä onkin se, minkä ryhmi- en äänillä Kekkonen tullaan valitsemaan, ei-sosialistien vai vasemmiston enemmistöllä.” Jutussa ei otettu suoraan kantaa, mikä enemmistö olisi kenties lehden mielestä paras. Uuden Suomen kokoomusta varsinaisesti tukevaksi uutisoinniksi voidaan katsoa puolueen johdon ja muiden tunnettujen valitsijamiesehdokkaiden puheiden lainauksia. Aivan vaalien alla oli lehdessä puheenjohtaja Holkerin haastattelu, missä *patisteltiin äänestämään*: ”Nuku- kuva porvari on lahja vasemmistolle.” Lehden vaaliuutisten yleissävy oli kuitenkin pääosin neutraali, kokoomukselle annettava tuki hienovaraista.¹⁹⁸⁰

Aamulehdessä oli kokoomuksesta lähinnä myönteisiä ja hallituksesta vastaavasti kielteisiä uutisia, joista useimmat liittyivät tuolloin ajankohtaiseen elvytykseen. Esimerkiksi marras- kuun puolivälissä Aamulehden mukaan ”Kokoomus torjuu elvytysdevalvoinnin. Hallituksen kanssa käytävissä neuvotteluissa lähtökohdaksi kokoomus asetti viisi yleisluonteista tavoit- tetta”. Luonnollisesti lehdessä esiteltiin näyttävästi presidentti Kekkonen alkanutta vaali- kampanjaa, kuitenkin niin, että uutisointi keskittyi kokonaan kokoomuksen järjestämiin tilaisuuksiin, esimerkiksi Turussa oli 10.11.1977 ”Nuorisujuhla”, ja Lahdessa ”Suuri vaali- juhla”. Viimeksi mainitun uutisen kuvassa oli Kekkonen yhdessä Holkerin kanssa.¹⁹⁸¹

Karjalaisen uutisointi oli samoilla linjoilla lehden pääkirjoitusten kanssa: nyt on mentävä vain äänestämään ja jätettävä hallituskysymys myöhemmäksi. Tärkeää oli myös osoittaa, että ollaan tiukasti presidentti Kekkonen johtaman ulkopolitiikan takana. Niinpä tammikuun alussa oli pääkirjoitussivulla suuri uutinen varapuheenjohtaja Mörttisen puheesta, minkä mukaan ”Äänestäminen on kannanotto demokratiamme puolesta, voidaan jo nyt sanoa vaalien suorittamisen tuoneen maamme kannalta erittäin myönteisiä tuloksia”. Muutama päivä myöhemmin lehti referoi laajasti Holkerin vastausta puoluesihteerille Sundqvistille: ”Holkeri vastasi Sundqvistille. Kokoomus ei kytke valitsijamiesvaaleja hallituskysymyk- seen.”¹⁹⁸² Muissa pikku-uutisissa kerrottiin vain lyhyesti joistakin vaalitulaisuuksista referoi-

¹⁹⁷⁸ US 4.12.1977, 19.12.1977, 1.1.1978 ja 6.1.1978

¹⁹⁷⁹ Karjalainen esim. 10.1 ja 12.1.1978

¹⁹⁸⁰ US 1.12, 6.12, 15.12.1977 ja 4.1.1978

¹⁹⁸¹ AL 11.11.1977 ja 18.12.1977

¹⁹⁸² Karjalainen 4.1 ja 8.1.1978

den ehdokkaiden puheita. Marraskuussa 1977 myös Karjalainen uutisoi näyttävästi Kekkonen kokoomuksen järjestämän vaalijuhlan Lahdessa.

Vain Aamulehden *pakina-palsta* oli perinteinen: nimimerkki "Kirjaaja" käsitteli kriittisesti Sorsan hallitusta ja kommunisteja. Yhdessä pakinassa viitattiin kokoomuksen mahdollisuuksiin nousta maan suurimmaksi puolueeksi.¹⁹⁸³ Karjalaisen "Hanslankari" oli nyt neutraalimpi kuin aikaisempien vaalien alla. Parissa jutussaan hän tyytyi viittaamaan pääkirjoitusten tavoin kokoomuksen "periaateohjelmaan, jossa toteutuvat vaalien kahdenlaiset tavoitteet". Näillä pakinoitsija tarkoitti samoja asioita kuin pääkirjoitustoimittajakin, ts. äänestämisen tärkeyttä demokratian ja maan ulkopoliitikan kannalta.¹⁹⁸⁴

Perinteisiä pakinoitsijoita ei Uudessa Suomessa nyt ollut. Niiden sijasta palstatilaa oli nyt annettu pääkirjoitussivulla "*ylöri*" lisäksi päivittäiselle "*aliolle*", jonka kirjoittajat vaihtuivat myös joka päivä. Tarkastelukaudella useimmiten tällä palstalla oli entisen päätoimittajan Pentti Poukan kirjoitus. Ilkka Suomisen juttu oli kaksi kertaa ja Lauri Ahon kerran, joten jo nämä nimet viittaavat lehden painotuksiin. Toisaalta kommentaattorina oli myös Paavo Lipponen, mikä kertoo lehden pyrkimyksestä monipuolisuuteen. Poukka kirjoitti pääosin muista teemoista kuin vaaleista, sen sijaan Suomisen jutut liittyivät suoraan menossa olevaan vaalitaisteluun.¹⁹⁸⁵ Suominen esiintyi tässä edelleen "remonttimiehenä".

Kokoomuspuolueen oma vaalimainonta lehdissä alkoi joulukuun puolivälissä, siis suhteellisen myöhään. Kaikissa mainoksissa oli puheenjohtaja Holkerin suuri kuva sekä joko teksti, missä korostettiin porvarillisen enemmistön saamista Kekkonen taakse, tai teemaa "kansakunnan yhteishenki".¹⁹⁸⁶ Näitä puolueen omia mainoksia oli lehdissä tarkastelukaudella kahdesta neljään, lehdestä riippuen. Molemmat vaaliteemat olivat kokoomukselle tärkeitä, varsinkin porvarillisen enemmistön korostamisen ainakin kuviteltiin vahvistavan asemaa tulevaisuudessa hallitusneuvotteluissa, joten oli perusteltua patistella kokoomuksen kannattajia vaaliurnille. Esimerkiksi Uuden Suomen mainoksen mukaan "KANSAKUNNAN VOIMA ON HYVÄSSÄ YHTEISHENGESSÄ".¹⁹⁸⁷ Lisäksi puolue mainosti lehdissä erikseen Kekkonen puhetilaisuutta Lahdessa vuoden 1977 lopulla.

Valitsijamiesehdokasmainonta painottui perinteiseen tapaan ehdokkaiden yhteismainontaan. Aamulehdessä kokoomuksen piireistä tietenkin Pohjois-Hämeen piirin valitsijamiesehdokkailla oli eniten vaalimainoksia lehdessä, yhteensä viisi. Kaikissa mainoksissa oli ehdokkaiden kuva sekä sen alla nimi ja ammattiasema ja/tai koulutus, joka oli kokoomukselle yleensäkin tyypillistä vaalimainonnassa. Mainosten ainoa teema oli "ÄÄNESTÄMINEN ON KANNANOTTO SUOMEN PUOLESTA".¹⁹⁸⁸ Uudessa Suomessa Helsingin vaalipiirin kokoomusehdokkaiden mainonta oli oma kokonaisuutensa lehdessä, mainoksia oli lehdessä 7.1 alkaen muutama. Niissä oli lueteltu ja esitelty ehdokkaat kuvilla ja tekstillä lyhyesti "kokoomuslaiseen" tapaan: nimen lisäksi ammatti ja/tai koulutus. Lisäksi tekstissä painotettiin, että "Ja taas kokoomus näyttää voimansa".¹⁹⁸⁹ Sen sijaan muiden vaalipiirien eh-

¹⁹⁸³ AL esim. 15.12.1977

¹⁹⁸⁴ Karjalainen esim. 12.1.1978

¹⁹⁸⁵ US 10.12.1977

¹⁹⁸⁶ AL 6.12.1977, US 6.12.1977 ja Karjalainen 6.12.1977

¹⁹⁸⁷ US 6.12.1977

¹⁹⁸⁸ AL 10.12.1977

¹⁹⁸⁹ US 7.1.1978, 10.1.1978

dokkaiden yhteismainoksia ei lehdessä ollut, kuten joskus aikaisemmin oli ollut tapana. Ilmeisesti lehden aseman muutos on tässäkin taustalla: siihen ei enää valtakunnallisena mainosvälineenä uskottu. Karjalaisessa oli muiden lehtien tapaan muutama ehdokkaiden yhteismainos.

Yksittäisistä valitsijamiesehdokkaista oli vaalimainoksia kaikissa lehdissä vain muutamilla ehdokkailla. Aamulehdessä näitä olivat Sampsa Aaltio, Sami Suominen, Tuulikki Petäjaniemi, Erkki Pystynen, Matti Hokkanen, Anneli Taina ja Heikki Ristilä. Turun pohjoisesta piiristä oli Ilkka Suomisella yksi mainos. Matti Hokkasen mainonta muistutti eniten eduskuntavaalikampanjaa, sillä hän markkinoi itseään ”talousmiehenä” aivan kuten oli tehnyt vuoden 1975 eduskuntavaaleissa. Petäjaniemen mainoksissa oli ”cv”, ja muut kehottivat ”katsomaan tulevaisuuteen”. Hokkanen viittasi myös valitsijamiesten porvarilliseen enemmistöön. Myös Ristilä ja Taina viittasivat ajankohtaiseen talousaiheeseen, työttömyyteen. Kaikilla oli kokoomuksen yhteinen teema alla – ”Vahvasti vastuun linjalla”. Määrällisesti ehdokasmainonta oli huomattavasti vähäisempää eduskuntavaaleihin verrattuna.¹⁹⁹⁰

Uudessa Suomessa valitsijamiesehdokkaat aloittivat mainonnan verkkaiseen tahtiin lehdessä, pääosa niistä oli vasta tammikuussa, kaksi viikkoa ennen vaaleja. Erityispiirteenä oli, että puheenjohtaja Holkeri oli valinnut mainonnan muodoksi yhteismainokset nuoren helsinkiläisen kansanedustajan Ben Zyskowitzin kanssa. Mainokset olivat pienehköjä tekstillä ”Kokoomus vahvasti vastuun linjalla”. Myös muutamat muut ehdokkaat mainostivat yhdessä, esimerkiksi Raimo Ilaskivi ja Pentti Pusa. Yleisesti myös näissä vaaleissa ehdokasmainonta oli kirjavaa: tavallisin konsepti oli ehdokkaan esittelyteksti mainoksessa, ja alla kokoomuspuolueen tunnus. Edelleen käytettiin myös runsasta ”cv-tekstiä”. Omaperäisin oli Peter Fagernäsin mainos: ”Petteri ei kyyristele.” Yllättävintä oli aika tuntemattoman ehdokkaan, Karl Ehderin, runsas ja näkyvä mainonta.¹⁹⁹¹

Ehkä Karjalaisessa yksittäinen valitsijamiesehdokaskampanjointi näkyi eniten piirin ehdokkaiden yhteismainosten rinnalla. Tiheästi mainostajia olivat uusi nimi Jorma K. Lehtinen, kansanedustaja Alli Vaittinen-Kuikka, Risto Jukola sekä jo mainittu päätoimittaja Seppo Vento. Ehdokasmainonta noudatti erittäin hyvin kokoomuspuolueen linjaa; irtiottoja tästä ei ollut. Esimerkiksi Vaittinen-Kuikka vetosi mainoksissaan ”äänestämisen ja yhtä köyttä vetämisen puolesta”. Lehti tuki omalta osaltaan ehdokaskampanjointia vielä muutamilla haastatteluilla.¹⁹⁹²

Kokoomuksen puheenjohtaja Harri Holkeri oli tehnyt vaaleja silmällä pitäen kirjasen ”Itsenäisiä ajatuksia”, jota kustantaja mainosti Uudessa Suomessa ja Aamulehdessä usein.

Aamulehdessä oli myös muiden puolueiden valitsijamiesehdokkaiden sekä Paasikivi-Seuran vaalimainoksia.

---

¹⁹⁹⁰ AL 11.11, 22.11.1977, 20.12.1977, 5.1.1978

¹⁹⁹¹ US 6.1.1978, 7.1.1978, 10.1.1978

¹⁹⁹² Karjalainen esim. 5.1, 10.1, 11.1, 14.1 ja 15.1.1978

Nykypäivä

Lehden rooli vaalikampanjassa jäi suhteellisen vähäiseksi vielä syksyn 1977 aikana. Tammiukuussa, vähän ennen vaaleja, lehti painotti *äänestämisen merkitystä* ja tärkeyttä sekä tietenkin vaalien ulkopoliittista näkökulmaa: "Äänestämisen on kannotto Suomen ulkopoliitiikan ja suomalaisen demokratian puolesta. Kokoomuksen äänestämisen merkitsee kannanttoa Suomen puolesta, turhan protestoinnin sijasta äänestäjien pitäisi nyt tuntea vastuunsa. Isänmaallisuus on tänä päivänä äänestäjien lisäksi myös sovun löytäminen rikko-naiseen sisäpoliittiseen ilmapiiriin, nyt jos koskaan tarvitaan vastuuntuntoista käyttäytymistä, sitä vaatii yhteinen etumme."¹⁹⁹³

Vaalien tulokset

Vaalien tulokset olivat odotetut ja gallup-mittausten mukaisia. Kristillisten Westerholmin tulos oli erinomainen suhteessa hänen takanaan olevan puolueen kannatukseen. SKYP:n Haikala puolestaan ei saanut yhtään valitsijamiestä. Kekkonen valitsijamiesmäärä oli ylivoimainen, 260, vaikka hänen takanaan olevat puolueet kokivatkin kauttaaltaan kannatuksen menetystä suhteessa edellisten eduskuntavaalien kannatukseen. UKK-puolueista eniten kannatustaan menetti kokoomus efektiivisen muutoksen ollessa jopa yli 20 %. Vaalien ainoa "jännitystekijä", äänestysprosentti, oli lopulta UKK-puolueiden kannalta kohtuullisen hyvä, 69.6 %. Vaalien tuloksesta oli Aamulehdessä presidentti Kekkonen lyhyt kommentti: "Siedettävä!"¹⁹⁹⁴ Seuraavassa esitetään ehdokkaiden henkilökohtainen tulos:

<i>Ehdokas</i>	<i>Valitsijamiehiä</i>
Kekkonen (SDP, SKDL, Keskustapuolue, kokoomus, LKP, RKP, ÅS)	260 ¹⁹⁹⁵
Westerholm	24 (SKL)
Vennamo	10 (SMP)
Salonen	6 (PKP)
Haikala	ei valitsijamiehiä (SKYP)

Seuraavassa esitetään puolueiden kannatusluvut ja valitsijamiesmäärät:

---

¹⁹⁹³ Np 1/1978

¹⁹⁹⁴ AL 17.1.1978

¹⁹⁹⁵ Vaalissa yksi Kekkonen valitsijamiehistä äänesti Westerholmia, joten Kekkonen takana oli lopulta 259 valitsijamiestä. Suomi 2000, 339

Taulukko 45. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä valitsijamiesten määrä vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaaleissa. Vertailu vuoden 1975 eduskuntavaalit.¹⁹⁹⁶

Puolue	Äänimäärä 1978	+/- 1975 eduskuntavaalit	Suhteell. osuus 1978	Valitsijamiehiä 1978
Kokoomus	360.000	-145.000	14.7	45
Keskustapuolue	475.000	-9.400	19.4	64
Liberaalit	71.212	-48.322	2.9	8
RKP	87.968	-40.243	3.6	12
SDP	569.152	-114.438	23.2	74
SKDL	445.103	-74.380	18.2	56
SKL	215.235	+124.636	8.8	24
SMP	114.508	+15.693	4.7	10
PKP	82.460	+39.116	3.4	6
SKYP	18.542	-26.861	0.8	-
Åländsk Samling	5.331	-4.151	0.2	1
STP	2.187	-7.270	0.1	-

Kokoomus jäi vaalien tavoitteesta, 60 valitsijamiehestä, reippaasti jälkeen saaden vain 45 valitsijamiestä. Puolueen suhteellinen osuus oli nyt vain 14.7 %, kun kannatusluku oli edellisissä eduskuntavaaleissa ollut 18.4. Paljon ääniä menetti myös vasemmisto, SDP yli 100.000 ääntä. Toisaalta verrattuna vuoden 1968 presidentin vaaleihin oli vasemmiston menestys nyt kuitenkin parempi, vaikka Kekkonen kannatus ei kentällä niin kovin laajaa ollutkaan. Pienimmällä tappiolla pääsi Keskustapuolue, äänimäärän menetys oli vain alle 10.000 ääntä. Sen sijaan huiman äänimäärän lisäyksen saivat nyt kristilliset Westerholmin kautta, jopa 124.000 ääntä enemmän puolueen edelliseen kannatukseen verrattuna. Pienryhmistä tappiota tuli myös Vennamolle; vuoden 1970 vaalien noste oli lopullisesti menetetty.

Kokoomuksen tulkintoja vaaleista

Vaalien analyysin selvittäminen kokoomuksen virallisista dokumenteista, ennen kaikkea toimintakertomuksista, on lähes mahdotonta, koska niin emopuolueen kuin myös piirien kertomukset näistä vaaleista ovat äärimmäisen niukat. Niissä kerrotaan vain lukuja ja käytännön toteutuksia vaaleista, mutta ilman minkäänlaista analyysiä. Puolueen toimintakertomuksen käsittelyssä puoluevaltuuston kokouksessa keväällä 1978 puoluesihteerin Tavastila keskittyi todistelemaan presidentin vaalien osoittaneen, miten ”ylivoimainen enemmistö kokoomuksen jäsen- ja kannattajakunnasta haluaa olla mukana toteuttamassa laajaa ja rakentavaa yhteistoimintaa ja ulkopolitiikan alueella Paasikiven-Kekkonen linjan nimellä tunnettua rauhantahtoista ja aktiivista puolueettomuuspolitiikkaa”.¹⁹⁹⁷ Voidaan sanoa, että kokoomuksen johto teki kaikkensa osoittaakseen, miten vahvasti puolue on Kekkonen ja hänen johtamansa ulkopolitiikan takana. Tämä johti käytännössä puolueorganisaation melkoiseen paimennukseen ja toisaalta myös vastarintaan. Kysyttäessä entisiltä toiminnanjohtajilta, miksi toimintakertomus näistä vaaleista on niin niukka, tuliko ohjeita, sai tut-

¹⁹⁹⁶ SVT. Tasavallan presidentin vaalit 1978. A 34

¹⁹⁹⁷ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1978. Kokous 22.5.1978.

kija vastauksen, että "tuntui luontevalta menetellä näin".¹⁹⁹⁸ Piirien toiminnanjohtajat olivat omaksuneet hyvin puoluejohdon ajattelun – ei tarvittu enää ohjeistusta.

Myös historiikeistä löytyy mainintoja, jotka tukevat edellistä havaintoa. Esimerkiksi Halme toteaa Pohjois-Hämeen kokoomuksen osalta, että "Pohjois-Hämeen kokoomus r.y:n arkistossa ei ole ainoatakaan asiakirjaa, joka esittäisi kritiikkiä puolueen johtoa kohtaan vuoden 1978 presidentin vaalien osalta. Vuoden 1977 vuosikertomus kirjasi huolellisesti kaikki vaalivalmisteluun ja vaalin toteuttamiseen liittyvät toimet ilman kommentteja".¹⁹⁹⁹

Kokoomuksen vaalipäällikkö Jussi Isotalo muistelee, että vaalit olivat menneet teknisesti hyvin, ei ollut syytä muilta osin enää palata niihin, orientoiduttiin jo vuoden 1979 eduskuntavaaleihin.²⁰⁰⁰

Sen sijaan PTA:n näitä vaaleja koskevan aineiston joukosta löytyi kaksi kriittistä vaalianalyysiä, joissa tosin kummassakaan ei ole allekirjoitusta.

Hyvin vaalikampanjan kulkua kokoomuksen kentässä kuvaa arvio, minkä mukaan "kokoomuksen heikoin rengas vaaleissa oli ehdokaskaarti, jonka valtaosa ei kyennyt tai halunnut vaalisanoman uskottavaan levitykseen". Tästä kirjoittaja veti johtopäätöksen, että "ehdokasvalintaa on jatkossa vielä uudelleen arvioitava sekä puntaroitava henkilomainonnan ongelmakenttää". Hyvin oli ilmeisesti mennyt perille myös puoluejohdon viesti lehti-mainonnan supistamisesta: "Kyseessä olivat ensimmäiset vaalit, joissa kokoomus ei ollut lehdistön suurin mainostaja, jopa niin, että monet valittivat ehdokkaiden valinnan olevan vaikeaa, kun ei edes tiennyt, ketkä ovat valitsijamiesehdokkaista." Myös kansallisseurat saivat moitteita osakseen suhtautumisesta vaaleihin: "Osa puolueen paikallistoiminnasta vastuussa olevista yhdistyksistä teki joko *aktiivista tai passiivista vastarintaa*, ensimmäisten määrä laskettiin kymmenissä, jälkimmäisten sadoissa." Muistiossa tuotiin myös avoimesti esiin se, että vaalitulaisuuksissa oli pääsääntöisesti vähän väkeä, jos mukana ei ollut puoluejohdon edustajaa.²⁰⁰¹

Kun tähän rinnalle otetaan edellä esitetty kuvaus piirien vaikeuksista hankkia ehdokkaita sekä vaalitulaisuuksien kylmästä ilmapiiristä Kekkoseen viitattaessa, vaikuttaa muistion teksti uskottavalta ja todenmukaiselta. Tätä täydentää vielä vaalipäällikön haastattelu. Puoluejohdon linjaa seurattiin, mutta paikoin hyvin vastahakoisesti. Muistettava on kuitenkin suuret paikkakuntakohtaiset erot. Ei ole ihme, että kokoomuksen valitsijamiesten määrä jäi niinkin vähäiseksi kuin mitä tapahtui, koska kenttä ei ollut täysin rinnoin mukana kampanjassa.

Toisessa nimettömässä muistiossa viitattiin kokoomuksesta jossain määrin ulos tapahtuvaan jäsenkatoon: "Vastakäydyt presidentin vaalit ovat osoittaneet, että oikealta laidalta vuoto kokoomuksesta on jatkunut, ja tällä kertaa myös kristillisiin." Muistiossa jaettiin kokoomuksen kenttä "säilyttäjiin" ja "muuttajiin", ja varoitettiin siitä, että on vaarallista "leimata säilyttäjät äärioikeistolaisiksi, ei anneta mahdollisuutta tukea vilpittömästi puoluejoh-

¹⁹⁹⁸ Manu Ruskin haastattelu 20.2.2010

¹⁹⁹⁹ Halme 1989, 136; Kunttu (2001) kuvaa vaaliprosessia ja Kekkosen käyntiä Turussa myös kriittisesti, mutta ei mainitse, mihin lähteisiin tarkastelu perustuu.

²⁰⁰⁰ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

²⁰⁰¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 presidentin vaalit.

toa ". "Muuttajat" sen sijaan työskentelivät jo "selvästi puolueen nykyjohtoa vastaan, mikä on sallittu".²⁰⁰²

Tutkijan kannalta on kuitenkin mielenkiintoista, että näiden presidentin vaalien arviointi löytyi vuoden 1979 eduskuntavaalien aineistosta. Tämä on tietenkin toisaalta luonnollista, koska puolueessa on aina lähdetty uusien vaalien suunnitteluun edellisten vaalien kritiikistä. Nyt puoluejohdon kanta sisältyi Holkerin ja Tavastilan lähettämään kirjeeseen ehdokkaille ja vaalipäälliköille: "Presidentin vaalien tulos, valitsijamiesten jakaantuminen tasan porvareiden ja sosialistien kesken, on siedettävä, porvarillisten puolueiden vaikutusmahdollisuudet ovat vähintään yhtä hyvät kuin ennen valitsijamiesvaaleja, *kokoomus on suorittanut poliittisen tehtävän*, joka ei ole numeroilla mitattavissa, saavutus on puolueemme poliittisen aseman vahvistumisessa." Puoluejohto kuitenkin totesi tässä kirjeessä, että selvästi suurempi osa vaaleissa nukkuneista ja hylätyn lipun jättäneistä kuului kokoomuksen kannattajakuntaan.²⁰⁰³ Näin siis presidentin vaalien heikohkoa tulosta tärkeämpi oli UKK:n takana olemisen vaaleissa, jonka uskottiin toimivan myönteisesti kokoomuksen kannalta seuraavaa hallitusta muodostettaessa. Tässä puolueen johto joutui jälleen pettymään. Holkeri itse oli tosin vaalien jälkeen siirtynyt jo puolueen palveluksesta Suomen Pankkiin.

Kokoomus UKK-puolueena vuoden 1978 presidentin vaaleissa: "Poliittinen tehtävä suoritettu"

Kokoomukselle vuoden 1978 presidentin vaalit olivat vaikea tapahtumasarja, josta oli kuitenkin selvittävä "kuivin jaloin". Puolueen lähtökohtana oli ennen kaikkea jo 1960-luvun lopusta lähtien omaksuttu ulkopoliittinen linjaus, minkä mukaan ollaan voimakkaasti Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittikan takana, ja mistä linjauksesta ei luovuta missään olosuhteissa. Tähän liittyi saumattomasti presidentti Kekkoselle annettu tuki koko 1970-luvun, koska puolue oli sisäistänyt sen, että Kekkonen ohi ei suomalaisessa yhteiskunnassa tehdä mitään merkittäviä poliittisia päätöksiä, vähiten ulkopoliitikassa, joka oli täysin presidentin hallussa ja johdossa.

Tästä lähtökohdasta puolue lähti Holkerin johdolla yhteistyöhön muiden "vastuullisten" puolueiden kanssa ja mukaan Paasikivi-Seuran muodollisesti vetämään vaalikampanjaan Kekkonen uudelleen valitsemiseksi. Puoluesihteerit Jussi Isotalo oli mukana vaaleja käytännössä koordinoineissa puoluesihteeriryhmässä. Päätös Kekkonen taakse lähtemisestä syntyi äänestyksen jälkeen vuoden 1975 puoluekokouksessa. Oikeistosiipi Junnilan ja Rainion johdolla vastusti asiaa, mutta jäi selvään vähemmistöön; Holkeri vei puolueen linjan läpi.

Kokoomuksen kannalta suurin ongelma vaaleissa oli kentän saaminen innolla mukaan kampanjaan – ei vähiten puolueen kentällä edelleen erittäin laajasti vallinneen *kekkosvastaisuuden* vuoksi. Tästä yhtenä esimerkkinä oli puolueen varapuheenjohtajan, Tapani Mörttisen erottaminen Kärkölen kansallisseuran hallituksesta juuri sen johdosta, että kokoomuskin oli lähtenyt Kekkonen taakse. Myös muualla, eri puolilla Suomea, oli paljon samanlaista vastustusta, ei vähiten Pohjanmaalla, missä puheenjohtaja Holkeri sai kokea hyvin vihamielisen vastaanoton vaalien alla.

²⁰⁰² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1978 presidentin vaalit.

²⁰⁰³ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Valmisteluja yms.

Samanlaista suhtautumista Kekkoeseen oli myös muissa puolueissa. Oli näin ollen aika luonnollista, että niin kokoomuksen kuin kaikkien muidenkin suurin huoli vaaleissa oli edes kohtuullisen *äänestysprosentin* saavuttaminen. Niinpä vaalikampanjassa vedottiin loppuun asti velvollisuuteen äänestää "Suomen puolesta". Myös kokoomuksen lehdet patistelivat lukijoitaan äänestämään. Sen lisäksi tehtiin myös politiikkaa arvostelemalla pääministeri Sorsaa ja sosialidemokraatteja "sosialisoimissuunnitelmista". Käytännössä tavoite kohtuullisesta äänestysprosentista saavutettiin, prosentiksi tuli noin 69.6. Kekkonen itse totesi vaalien jälkeen: "Siedettävää."

Jokainen puolue hoiti käytännössä oman vaalitaistelunsa itse, niin myös kokoomus. Kampanjalla tähdättiin jo seuraaviin eduskuntavaaleihin ja samalla kokoomuksen neuvottelu-asemien vahvistamiseen tulevaa tasavallan hallitusta silmällä pitäen. Kokoomuksen puolue toimiston ote oli kampanjan alusta lähtien, jos mahdollista, entistä tiukempaa, minkä selittää tietysti juuri vaalien ulkopoliittinen näkökulma, jonka "oikeaoppisuutta" haluttiin kaikin keinoin vaalia.

Kokoomuksen vaalikampanjalle oli ominaista vaalien luonteesta johtuen valitsijamiesehdokkaiden selvästi aikaisempia vaaleja vähäisempi oma kampanjointi ja sen keskittyminen ehdokkaiden yhteisilmoituksiin ja julisteisiin. Taustalla oli myös puolue toimiston paimennus mainoskustannusten hillitsemiseksi. Itseään lehdissä mainostaneiden ehdokkaiden vaalimainokset olivat samantapaisia kuin eduskuntavaaleissa. Yhteistä oli kuitenkin se, että kaikilla oli selkeästi esillä puolueen tunnukset: "Vahvasti vastuun linjalla. Kokoomus."

Presidentti Kekkonen otti etukäteen tiukasti kantaa siihen, miten pitkään vaalikiertueeseen hän suostuu. Kokoomus sai osalleen kaksi tilaisuutta, toisen Lahdessa ja toisen Turussa. Puheenjohtaja Holkeri oli henkilökohtaisella kirjeenvaihdolla Kekkosella kanssa valmistellut tätä hyvin näistä. Kekkonen katsoi kuitenkin asiakseen nöyryyttää kokoomusta Turun tilaisuudessa lausahtaessaan elämään jäävästi: "Maata voi palvella myös oppositiosta." Tämä aiheutti luonnollisesti kuulijoissa hyvin voimakkaita turhautumisreaktioita. Puolueen tulevaisuuden hallituspaikka näytti hyvin epävarmalta.

Huolimatta puolue johdon erittäin voimakkaasta paimennuksesta ei kentällä oikein innostusta kyetty herättämään, joka taas aiheutti luonnollisesti kampanjalle uskottavuusongelmia. Tämä todettiin jälkepäin joissakin yksityisissä piirien vaalianalyysseissä. Puolueen johto puolestaan ei enää perusteelliseen vaalianalyysiin lähtenyt, vaan toi esiin virallisessa toimintakertomuksessa vain vaalien teknisen toteutuksen. Myös piireissä tehtiin näin, koska "se tuntui jotenkin luontevalta". Tärkeintä oli kuitenkin puolue johdolle, että "*kokoomus oli suorittanut poliittisen tehtävän*".

7.3 Talousvaalit – ”Pää pystyyn suomalainen”

Vaaleissa oli mukana jälleen runsaasti uusia äänestäjiä, yli 77.000, sillä Tilastokeskuksen mukaan henkikirjoilla olleiden äänioikeutettujen määrä oli lisääntynyt kaikissa paitsi Helsingin vaalipiirissä.

Poliittinen kehitys

Keväällä 1977 muodostetun Sorsan II hallituksen, jossa olivat mukana viiden puolueen edustajat (SDP, SKDL, Keskustapuolue, LKP ja RKP), taival ei ollut helppo, sen pöydälle oli kasaantunut isoja asioita. Virkojen täyttöasiat ja nimitykset olivat edelleen ajankohtaisia. Luonnollisesti tästä aiheutui monia kiistoja SDP:n ja keskustan välille.

Oppositiopuolue kokoomus kritisoi Sorsan hallitusta ahkerasti varsinkin talous- ja työllisyysasioista. Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kokoomuslainen puheenjohtaja Pentti Sillantaus julkaisi vaalivuonna kirjansen, missä hän osoitti kokoomuksen vaihtoehdon: ”On realiteettien tunnustamisen aika. Vaikeuksia ei talouselämä, ei työmarkkinapolitiikka eikä valtion päätäntävalta enää voi juosta karkuun. Pelastavan suhdannenousun odottaminen on ihmeen odottamista. Suomi on suoritustilassa.” Kirjoittaja ehdotti varsinkin julkisen talouden sekä teollisuuden tuotantorakenteen sopeuttamista. Lisäksi verotuksen sisäisessä rakenteessa olisi tehtävä jyrkkä muutos liikevaihtoveron korotuksen suuntaan.²⁰⁰⁴

Osoitus aikakauden poliittisesta kulttuurista oli, että presidentti Kekkonen oli – jälleen kerran – vihjaissut vuoden 1978 keväällä, presidentin vaalien jälkeen, ennenaikaisten eduskuntavaalien mahdollisuudesta. Erityisesti Keskustapuolueessa vastustettiin kuitenkin tätä ajatusta, ja pääministeri Sorsa peruutti jo tekemänsä eroanomuksen – Kekkonen ei eroa myöntänyt. Myös ilmassa ollut yleislakkouhka väistyi, ja riidoista huolimatta viiden puolueen hallitus jatkoi vaaleihin saakka.²⁰⁰⁵

Myös kokoomuksessa otettiin vaalien aikaistamismahdollisuus huomioon, sillä järjestöpäällikkö Isotalo oli vuoden 1978 alussa laatimansa vaalimuistion alkuun kirjoittanut seuraavasti: ”Vaalien ajankohta on, *mikäli ne pidetään normaalissa järjestyksessä*, 18 - 19.3.1979.”²⁰⁰⁶

Kansallinen Kokoomus vietti joulukuussa 1978 puolueen 60-vuotisjuhlia ylimääräisen puoluekokouksen merkeissä, jota käytettiin vaalikampanjassa hyväksi monin tavoin.

---

²⁰⁰⁴ Sillantaus 1979, 63, 88

²⁰⁰⁵ Isohookana-Asunmaa 2006, 495-496

²⁰⁰⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms. PM 21.1.1978. JI.

Kuva 20: Kansallisen Kokoomuksen 60-vuotisjuhlavuoden juliste. PTA.

Kokoomus ja vuoden 1979 eduskuntavaalit

Kokoomuksessa oli etukäteen arvioitu, että maan taloudellinen tilanne suurine työttömyyslukuineen jo sellaisenaan antoi puolueelle hyvät lähtökohdat tulevissa eduskuntavaaleissa. Piireissä havaittiin, että keskustuomistossa valmistautuminen tehtiin hyvin, mikä näkyi niille lähetetyissä monissa lehtisissä ja kirjeissä.²⁰⁰⁷

Puolueen virallisen linjauksen vaaleista teki puoluehallitus kokouksessaan 19.1.1978, jolloin otettiin kantaa vaaliliittopolitiikkaan: vain omana vaaliliittona. Vaalien tavoitteita koskeva täsmentävä päätös tehtiin marraskuun lopussa. Sen mukaan ”päämääränä on puoluekohtainen vaalivoitto ja maltillisten ja yhteistyökyisten porvarillisten puolueiden enemmistön saavuttaminen. Talouspolitiikassa keskeistä on julkisen talouden paisuttamisen py-

---

²⁰⁰⁷ Kunttu 2001, 110

säyttäminen”.²⁰⁰⁸ Viittaus tietynlaisiin porvarillisiin puolueisiin oli suunnattu SMP:n, SKL:n ja PKP:n suuntaan.

Toinen puolueorganisaation kannanotto tuleviin eduskuntavaaleihin oli vuoden 1979 toimintasuunnitelmassa, missä korostui selvästi kokoomuksen kova pyrkimys murtaa sen oppositioasema: ”Näiden vaalien merkitys on kokoomuksen kannalta erittäin suuri. Päämääränä on osoittaa puolueen kannatuksen kasvu ja mahdollistaa uusien hallituspoliittisten asetelmien muodostuminen.”²⁰⁰⁹

Kokoomuksen vaalivalmisteluista vastasi puolueen järjestöpäällikkö Jussi Isotalo, joka oli laatinut laajan vaalisuunnitelman. Sen keskeisiä kohtia oli meno vaaleihin *omana vaaliliittona*, josta oli tehty päätös em. puoluehallituksen kokouksessa, minkä taustalla olivat ennen kaikkea edelliset presidentin vaalit: kokoomuksessa uskottiin osan äänistä menneen SKL:lle. Toinen tärkeä lähtökohta olivat viittaukset Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittikaan myös tässä yhteydessä – teemasta oli tullut kokoomukselle mantra, joka oli pakko mainita kaikissa mahdollisissa yhteyksissä. Kolmanneksi muistiossa otettiin huomioon PKP, jota ei kuitenkaan enää pidetty suurena uhkana.

Seuraavassa vaalisuunnitelman²⁰¹⁰ pääkohtia – huomion arvoinen on muistion otsikko: ”Valitsijamiesvaalien kolhuista eduskuntavaalien voittoon”:

- eduskuntavaaleissa on saavutettavissa maltillisten *porvarillisten puolueiden enemmistö*.
- talouspolitiikka* on nostettava vaaleissa etusijalle
- uskonnollisten ja eettisten arvojen säilyttämisen ei pitäisi olla vaikeaa (veto kristillisten suuntaan)
- ”PKP näyttää muodostuvan kokoomukselle ongelmaksi vain pääkaupunkiseudulla, on tärkeää, että näiden alueiden vaalitoiminnasta vastuulliset yhdessä RKP:n vastaavien edustajien kanssa laativat yhteisen strategian ongelman minimoimiseksi”
- kokoomus on edelleen *oikeistolainen puolue* ja sellaisena pysyy
- kokoomuksen sisäpoliittinen vastustaja on vasemmisto

Osoitus puoluejohdon tiukasta linjasta suhteessa ehdokkasiin oli kannanotto ehdokassopimuksen allekirjoittamiseen puolueen osalta: ”Kokoomus on osapuolena vain puoluehallituksen vahvistaman tekstin mukaisessa ehdokassopimuksessa, jäsenen kieltäytyminen tästä sopimuksesta merkitsee näin kieltäytymistä Kansallisen Kokoomuksen ehdokkuudesta.” Keskusjohto halusi todella näin todella paimentaa ehdokkaita sitoutumaan puolueen ulkopoliittiseen linjaan sekä vain puolueen vaalitunnusten käyttöön.²⁰¹¹

Edellä esitellyn poliittisen suunnitelman ohella toinen vaalien keskeinen taustamuistio oli laadittu keskustuomiston tiedotusosastolla. Muistion taustaosassa viitattiin maailmanlaajuiseen taloudelliseen lamaan, josta oltiin kuitenkin jo Suomea lukuun ottamatta nousemassa. Tästä vedettiin se johtopäätös, että ”kansalaisten mielissä on päällimmäisenä huoli työttömyydestä ja korkeasta veroasteesta”. Sen mukaan ”kokoomuksen kannalta on tärkeä korostaa sitä, että puolue pystyy tarjoamaan vaihtoehdon harjoitetulle politiikalle, ko-

²⁰⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1978. Kokous 19.1.1978.

²⁰⁰⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1979. Kokous 30.9.1979.

²⁰¹⁰ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms. PM 21.1.1978. JI.

²⁰¹¹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms. PM 21.1.1978. JI.

koomuksen vaalisanomaan sisältyy ajatus poliittisen vaihtoehdon tarjoamisesta, tarvitaan me teemme sen - asennetta, siksi tarvitaan kehotuksia:²⁰¹²

”PÄÄ PYSTYYN SUOMALAINEN”

ja

”TULE MUKAAN – SAAMME YHDESSÄ ENEMMÄN AIKAAN”

Muistiossa oli myös otettu huomioon, että pelkät iskulauseet eivät riitä, vaan ne on liitettävä suurempiin kokonaisuuksiin, joita ovat viittaukset talouspolitiikan hoidosta, suomalaisen parlamentarismien toimivuudesta, poliittisen yhteistyön uudelleen rakentamisesta, kansalaisten henkisen kasvun valmennuksesta sekä yhteiskuntajärjestelmän turvallisuudesta ja kehittämisestä.

Tiedotusosaston suunnittelemat markkinointijaksot olivat:

1. Jakso: kevät ja kesä 1978, välikysely ja lehti-ilmoitukset
2. Jakso: elo-lokakuu 1978, kokoomusviestillä avaus (kokoomusbussi + jäsenhankintakampanja)
3. Jakso: marras-joulukuu 1978, puolueen 60-vuotisjuhlat (1 valtak. lehti-ilmoitus 22 lehdessä, 9.12.1978 yleisötilaisuudet kunnissa teemalla KOKOOMUS – 60 VUOTTA KANSANVALLAN ASIALLA)
4. Loppurynnäkö: tammi-maaliskuu 1979, varsinainen kampanjajakso, jonka aikana käytetään konventionaalisia keinoja, painopistettä siirretään ehdokkaiden esittelyyn ja lehtimainonnasta vaaleja henkilökohtaisemmin koskeviin muotoihin (kaikki muodot)

Vaalisuunnitelmien valmistumisen jälkeen olivat vuorossa piirien *jäsenäänestykset*. Niiden äänestysprosentti oli 45,8 %, jota ei voi pitää kovin korkeana, toisaalta se oli selvästi korkeampi kuin presidentin vaalien alla. Vaalit pidettiin kuitenkin vain Helsingissä, Uudella maalla, Varsinais-Suomessa, Karjalassa ja Pohjois-Pohjanmaalla, muissa piireissä tyydyttiin sopuvaaliin. Vaalipäällikön ukaasi ehdokassopimuksesta oli mennyt hyvin perille, sillä kaikki ehdokkaat allekirjoittivat ehdokassopimuksen. Ehdokkaita asetettiin yhteensä 226, joista naisia oli 63.²⁰¹³

Puolueen vaalitunnukset tulivat olemaan juuri edellä mainitun muistion iskulauseet:

”PÄÄ PYSTYYN SUOMALAINEN” ja ”RAKENTAVA VAIHTOEHTO”. Näiden taustalla oli ensinnäkin viittaus maan talouspolitiikkaan ja kokoomuksen vaihtoehtoon: oli luotava ihmisille tulevaisuudenuskoa sekä uskoa ihmisten mahdollisuuksiin menestyä yrittämisellä. Toinen

²⁰¹² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms. PM 5.9.1978/AK (Aarno Kaila).

²⁰¹³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1979. Kokous 26.4.1979. Liitteet. Kertomus vuoden 1979 eduskuntavaaleista.

slogan viittasi tässäkin kokoomukseen yhteistyöhaluisena puolueena – millä haluttiin korostaa ulospäin neuvotteluhaluja hallituksen muodostamistilanteessa.²⁰¹⁴

Näissä vaaleissa kokoomus lanseerasi ensimmäisen kerran julkisuuteen ”ruiskukari” puolueen tunnuksena, joka jäi sittemmin elämään pidemmäksi aikaa. Myös rintamerkinä käytetty ruiskukka liittyi aikakauden laajempaan trendiin, erilaisten merkkien käytön yleistymiseen 1960-luvun lopulta lähtien, myös puolueissa. Kokoomus oli tässä muutamia vuosia perässä.²⁰¹⁵

Kuva 21: Kokoomuksen tunnus, ruiskukka, vuoden 1979 eduskuntavaaleista lähtien. PTA.

Jo toisen kerran peräkkäin kokoomus käytti mainonnan käytännön suunnittelussa apuna Liikemainonta McCann-yhtiötä. Yrityksen kustannuslaskelma näytti seuraavalta:

- päivälehdet: 650.000 mk
- aikakauslehdet: 50.000 mk
- tunnistautuminen (tarrat, t-paidat, paperihupparit, rintamerkit, myssy jne.): 250.000 mk
- jakeluesitteet (jäsenhankintaesite, ehdokasesite, monisteet, ennakkoäänestysesitteet): 150.000 mk
- teemajuliste, 3 kokoa: 50.000 mk
- ehdokasjulistet
- 60-vuotosjuhlijulistet
- jäsenhankintajuliste: 200.000 mk
- kokoomusviesti: 250.000 mk
- projektikampanjat: 100.000 mk

yhteensä: 1.750.000 mk (800.000 euroa)

²⁰¹⁴ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms.

²⁰¹⁵ Kaihovaara 2006, 30-31

Edellisten menojen lisäksi oli lehtimainontaan sekä erilaisiin esitteisiin ja vaaliprojektikampanjaan varattu yhteensä 2.580.000 mk.²⁰¹⁶

Piiritoimistojen vaatimus tarra-yms. vaaliaineiston karsinnasta jo vuoden 1975 vaalien jälkeen ei näin ollen ollut vaikuttanut keskustoimiston toimenpiteisiin. Vaaleihin oli puolueen budjetissa varattu 600.000 mk, mikä ei riittänyt edes vaalien välittömiin kustannuksiin. Mainittu summa olikin tarkoitus kerätä ulkopuolisilta. Talouspäällikkö Lepistön antaman selvityksen mukaan vaalien kustannuksista oli tarkoitus suurin osa, 950.000 mk, kattaa puoluetuella.²⁰¹⁷

Kokoomuksen pienten esitevihkosten ja julisteiden teksteissä tuotiin vahvasti esiin puolueen yleinen tematiikka näissä vaaleissa: *talouden ja yrittämisen* näkökulma, joista huolehtii vain kokoomus, eivät nykyiset hallituspuolueet.²⁰¹⁸

Esimerkkitekstin mukaan vihkosessa kysyttiin: ”Suomalainen, haluatko, että ajatuksesi ja aloitteesi otettaisiin huomioon, jotta saisit kykyjesi mukaisesti mahdollisuuden opiskella ja tehdä työtä, yrittää?” Tai toisen tekstin mukaan ”Uskotko, että niin yksityisen kuin yleisenkin hyvinvoinnin takaa vain ahkera, terve yrittäminen ja sosiaalinen vastuuntunto”.

Jo aikaisemmissa vaaleissa käyttöön otettu *ehdokasohjeisto* lähetettiin nytkin kaikille ehdokkaille ja vaalipäälliköille. Ohjeisto koostui neljästä pienestä kirjasesta, joiden otsikot olivat: 1. Ehdokkaan vaalitoiminta, 2. Paikallisyhdistysten toiminta vaalien alla, 3. Poliittinen perusasetelma vaalien alla, 4. Loppurynnäkö.²⁰¹⁹

Seuraavalla sivulla on puolueen varapuheenjohtajan Tapani Mörttisen mainos.

---

²⁰¹⁶ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. (Käsin kirjoitettu mapin päälle.)

²⁰¹⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms.

²⁰¹⁸ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms.

²⁰¹⁹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms.

28

**Etelä-
Hämeen
voima**

**Tapani
Mörttinen**

**edelleen
valtiopäiville**

**KOKOOMUS
rakentava vaihtoehto**

Kuva 22: Kokoomuksen varapuheenjohtajan Tapani Mörttisen vaalimainos vuoden 1979 eduskuntavaaleissa. Mainosta voidaan luonnehtia hyvin pelkistetyksi ja puolueen linjausten mukaiseksi, mikä oli jo tapa 1970-luvun vaaleissa. PTA.

Puolueen ohjeistossa annettiin entiseen tapaan käytännön ohjeita vaalityöhön, mm. puhe-
linkampanja, ovelta ovelle – käynnit, ja jopa ohjeita siitä, miten markkinoida itseään puhe-
linkeskustelussa esimerkin avulla: "Täällä puhuu NN kokoomuksesta, muistutan että ää-
nestyspäivät ovat tänään ja huomenna. Annan mielelläni tietoja kokoomuksen ehdokas-
ryhmästä, on tärkeää että kaikki porvarillisesti ajattelevat käyttävät nyt äänioikeuttaan."

Huomioon oli myös otettu kokoomuksen pitkäksi venähtänyt oppositiokausi: "Meidän on kyettävä vastaamaan tähän kysymykseen." Lopuksi pyrittiin luomaan taisteluhenkä ehdokkaissa: "*Yksi on varmaa. Me voitamme.*"²⁰²⁰

Myös *Ruotsissa asuvat suomalaiset* oli jälleen otettu huomioon erillisellä kampanjasuunnitelmalla, minkä oli myös laatinut vaalipäällikkö Isotalo.

Samoin *ehdokaskirjeistä* oli tullut olennainen osa ehdokkaiden tukea. Näissä vaaleissa keskustustoimisto lähetti yhteensä 14 kirjettä syyskuun 1978 ja maaliskuun 1979 välisenä aikana. Ehdokaskirjeet käsittelivät mm. seuraavia asioita:

21.9.1978: vaaliaineistoa, pyyntö ehdokkaan kuvasta, vaalitunnukset

24.9.1979: puheenjohtaja Holkerin kirje ehdokkaille

29.9.1978: keskustelu eduskunnassa, talouspolitiikka jne.

5.10.1978: Holkerin ja Tavastilan lausunto vuoden 1978 presidentinvaaleista

--

16.1.1979: tausta-aineistoa, laadittuja puheita ja artikkeleita, lisää aineistoa

28.2.1979: hallituspuolueet kokoomuksen linjoilla (PM), liikennepoliittinen kannanotto

3.3.1979: viime päivien kiri jne.

Piirien toimintaa vaaleissa seurattiin tarkkaan. Niinpä esimerkiksi keskustustoimisto ilmoitti Karjalan piirille, että sen on noudatettava ehdokassopimusta puolueen osalta, eikä siten piiri saa suosia joitakin ehdokkaita muiden kustannuksella. Tapahtuman taustalla oli piirin huoli äänien valumisesta kenties piirin ulkopuolisille ehdokkaille.²⁰²¹

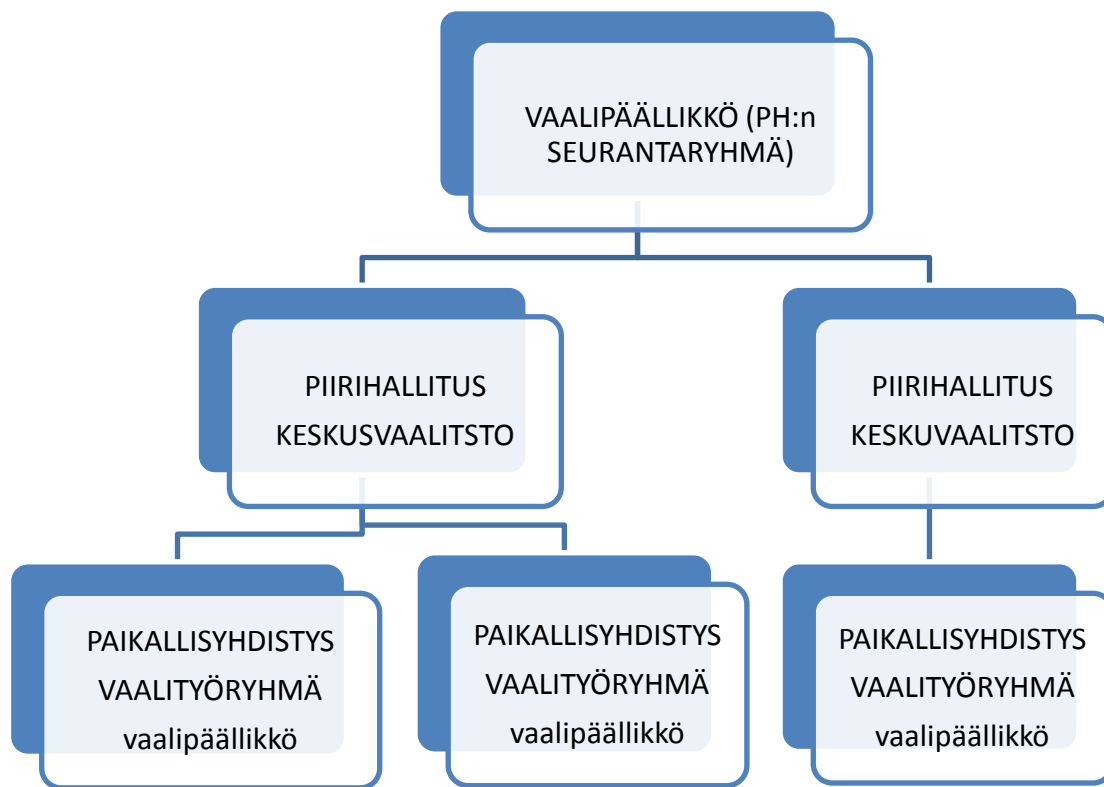
Kokoomuksen vaaliorganisaatio oli perinteinen, johdossa oli puolueen järjestöpäällikkö Jussi Isotalo vaalipäällikön nimikkeellä, ja kampanjatoimintaa ohjasi puoluehallituksen asettama seurantaryhmä, vanhaa tukimiesjärjestelmää ei enää ollut.²⁰²²

---

²⁰²⁰ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms.

²⁰²¹ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Suunnitelmia yms.

²⁰²² Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1979. Kokous 26.4.1979. Liitteet. Kertomus vuoden 1979 eduskuntavaaleista.

Kuvio 8. Kansallisen Kokoomuksen vaaliorganisaatio 1970-luvun lopulta. Mukailten piirretty puoluevaltuuston em. päätöksen pohjalta.

Ehdokkaista huolehdittiin monin tavoin ohjekirjasten lisäksi, ennen kaikkea tietysti *koulutuksen* avulla. Suurin tilaisuus oli valtakunnallinen teemaseminaari. Piirit järjestivät yhteisiä sekä piirikohtaisia koulutuksia, ja viimein paikallisyhdistyksillä oli ehdokaskoulutusta. Ehdokkaiden oletettiin perehtyvän hyvin lähetettyyn aineistoon itseopiskeluna. Myös päääänenkannattajaa Nykypäivää käytettiin vaalivalmennuksessa.²⁰²³

Kokoomus käytti vaalikampanjaa myös *jäsenhankintaan*. Sen tunnus oli "Tule mukaan – yhdessä saamme enemmän aikaan". Jäseniä houkuteltiin mukaan poliittisella viihdekiertueella kaikissa vaalipiireissä "Kokoomusbussilla".²⁰²⁴

Vaalivalistus liitettiin myös kokoomuksen *60-vuotisjuhlaan*. Puolueen vaalijuhla pidettiin Finlandia-talossa 13.3.1979.

Vaalimainonnassa oli uutta – ja samalla keskittämislinjauksen mukaista – puolueen ja piiri- en ehdokasmainonnan yhdistäminen. Lehti-ilmoitusten painopistettä pyrittiin siirtämään *sanomalehtien suuntaan*. Lehti-ilmoituksia oli 30 sanomalehdessä yhteensä neljä kierrosta, ensimmäiset kaksi keväällä 1978 ja toiset kaksi helmi-maaliskuussa 1979.²⁰²⁵

²⁰²³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1979. Kokous 26.4.1979. Liitteet. Kertomus vuoden 1979 eduskuntavaaleista.

²⁰²⁴ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1979. Kokous 26.4.1979. Liitteet. Kertomus vuoden 1979 eduskuntavaaleista.

²⁰²⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1979. Kokous 26.4.1979. Liitteet. Kertomus vuoden 1979 eduskuntavaaleista.

Lokakuussa 1978 julkaistu Gallup-tutkimus osoitti kokoomuksen kannatuksen kehittyvän hyvin, tuon ajankohdan kannatus oli 21,7 %.

Piirien vaalikampanjointi

Piirien vaalikampanjat noudattivat pääosin 1970-luvulla omaksuttuja muotoja ja menetelmiä. Yleisenä linjana oli, että mentiin yhä enemmän *vaalikansan keskuuteen*. Lähes kaikilla ehdokkailla oli jo vuoden 1979 vaaleissa oma *tukiryhmä*, joka oli puolueen keskustoimiston suositus. Sundbergin mukaan näiden tukiryhmien lisääntynyt käyttöönotto kaikissa puolueissa johti vähitellen kuitenkin 1980-luvulla puoluetoimistojen keskitetyn otteen heikentymiseen ja myös ehdokkaiden väliseen kilpailuun puolueiden sisällä tukiryhmistä. Sundberg toteaa, että puolueiden aktiivijäsenten rekrytointi on ollut erityisen merkittävää kunnallisvaaleissa.²⁰²⁶ *Kokoomuspäivät*, läsnäolo *maatalousnäyttelyissä*, *puhelinkampanjat* jne. olivat jo vakiintunutta kampanjointia vuoden 1975 vaaleista lähtien.

Seuraavassa tarkastellaan kokoomuksen vaalikampanjoita piireissä, joista tähän on valittu Pohjois-Häme, Varsinais-Suomi, Pohjois-Karjala, Satakunta ja Pohjois-Pohjanmaa. Kuva piirien vaalitaistelusta muodostuu lähinnä piirien kirjeistä ehdokkaille ja vaalipäälliköille. Varsinais-Suomen osalta voidaan nojautua myös piirin historiikkiin. Piirien suunnitelmat olivat jälleen hyvin erilaisia ja eritasoisia. Esimerkiksi osassa piirejä asetettiin konkreettisia piirikohtaisia tavoitteita, osassa taas ei. Puolueen ohjeen mukainen oli mm. *kokoomuspäivän* organisointi vaalien alla. Monet ehdokkaat käyttivät jo hyväksi mainonnan ammattilaisia. Uutta kampanjointia olivat myös kokoomuksen *vaalimökit*. Lopuksi esitellään forssalaisen ehdokkaan kampanjan pääpiirteitä.

Pohjois-Häme

Pohjois-Hämeessä ei järjestetty jäsenäänestystä, vaan päädyttiin sopuvaaliin. Kaikkien ehdokkaiden toivottiin keräävän ympärilleen *tukiryhmän* ja sille vetäjäksi vaalipäällikön. Piiri organisoivat osallistumisen Tampereen messuille keväällä 1979. Vaalivoittoon luotettiin, mutta ehdokkaiden toivottiin olevan itse aktiivisia. Yhteinen ehdokasseminaari järjestettiin syyskuun lopussa 1978. Muita tapahtumia piirin alueella oli kirkkopoliittinen tilaisuus sekä poliittinen seminaari marraskuussa 1978. Piiri teki yhteistyötä Aamulehden kanssa siten, että ehdokkaita kehoitettiin lähettämään lyhyitä artikkeleita toimittaja Eero Syväselälle, jonka tehtävä oli toimittaa jutut hyvin luettavaan muotoon. *Kokoomuspäiviä* järjestettiin useilla paikkakunnilla.²⁰²⁷

Varsinais-Suomi

Suurena piirinä Varsinais-Suomen piirillä oli resursseja vaalityöhön, joka näkyi kampanjassa monin tavoin. Esimerkiksi erilaisia tilaisuuksia järjestettiin 62. Yksin tai yhdessä ehdokkaat järjestivät lähes 200 tilaisuutta, jotka vetivät hyvin kuulijoita. Piiri olikin jälkeinpäin tyytyväinen ehdokkaiden aktiivisuuteen. Vuoden 1975 vaaleissa alkanut vahva meneminen

---

²⁰²⁶ Sundberg 1989, 56-57

²⁰²⁷ Pohjois-Hämeen kokoomus. Eduskuntavaalit 1979.

mukaan *ihmisten pariin* jatkui näissä vaaleissa, hyvänä esimerkkinä oli ehdokas Ilkka Kanerva, jolla oli ennen vaaleja helmi-maaliskuussa vaalitalaisuus joka päivä.²⁰²⁸

Piirin ehdokkaat käyttivät yleisesti vaalikampanjan suunnittelussa apuna mainonnan ammattilaisia, joka merkitsi vaaliaineiston monipuolistumista sekä lehti-ilmoitusten tason nousua. Hyvin onnistui tässä esimerkiksi ehdokas Eeva Kuuskoski-Vikatmaa, joka oli valmistuttanut noin 10-sivuisen vaaliesitteen otsikolla ”Lämmin ihminen”. Tuloksena olikin eduskuntapaikka.²⁰²⁹

Uusi kampanjoinnin muoto oli Turussa ensimmäistä kertaa käytetty ”*vaalimökki*”, joka oli pystytetty kaupungin kauppatorille. Menettely oli jatkoa edellisissä vaaleissa käytetylle messuille osallistumiselle. Aluejärjestön kukin yhdistys vastasi vuorollaan mökin päivävystyksestä.²⁰³⁰

Pohjois-Karjala

Pohjois-Karjalan piiri organisoii keskitetyn puhekierroksen, missä jokaiselle ehdokkaalle tuli neljä tilaisuutta. Piirin vaalijuhla oli 11.3.1979 ja kokoomussunnuntai viikkoa aikaisemmin. Myös tällä piirillä oli yhteistyötä vaaleissa alueen kokoomuslaisen äänenkannattajan Karjalaisen kanssa siten, että päätoimittaja Seppo Vento oli luvannut Karjalaisen palstoille esitelyn ehdokkaista helmikuun puolivälissä. Myös puhereferaatteja luvattiin julkaista. Ehdokaiden mainonta yleensä pyrittiin keskittämään Karjalaiseen. Jokainen ehdokas painatti omat esitteensä.²⁰³¹

Satakunta

Satakunnan piirin vaaleja koskeva aineisto aina suunnitelmia myöten oli piirien laajimpia. Jo piirin tavoitteet olivat konkreettisia: 25 %:n ääniosuus ja neljä ehdokasta läpi. Vaalityön pohjaksi oli myös analysoitu kohderyhmiä: 1. ”aravademarit”, jotka ovat kärsineet kiristyneestä verotuksesta ja toimeentulon epävarmuudesta, 2. 30 - 18-vuotiaat ja 3. maatalousväki, koska piirissä oli vain yksi maatalouden edustaja, oli muutoin ”panostettava erityisesti”.²⁰³²

Myös piirissä oli tavoitteen asettelussa otettu huomioon mahdollinen hallitukseen pääsy: ”Tavoitteena on mittavan vaalivoiton avulla parantaa olemassa olevien poliittisten asetelmien käyttömahdollisuutta joko suoraan hallituksesta käsin tai nykyistä voimakkaampana painostusryhmänä oppositiosta.”²⁰³³

Piiri kiinnitti myös hyvin huomiota jäsenten mukaan saamiseen vaalityöhön. Piirissä oli laskettu, että jos jokainen jäsen antaa vaalityöhön kaksi tuntia päivässä helmi-maaliskuussa, saadaan varmasti hyvä tulos. *Puhelinkampanja* oli tarkoitus toteuttaa keskustuomiston oh-

²⁰²⁸ Varsinais-Suomen kokoomus. Toimintakertomuksia 1968-81; Kunttu 2001, 111-113

²⁰²⁹ Varsinais-Suomen kokoomus. Toimintakertomuksia 1968-81; Kunttu emt.

²⁰³⁰ Varsinais-Suomen kokoomus. Toimintakertomuksia 1968-81; Kunttu emt.

²⁰³¹ Pohjois-Karjalan kokoomus. Eduskuntavaalit 1979

²⁰³² Satakunnan kokoomus. Eduskuntavaalit 1979

²⁰³³ Satakunnan kokoomus. Eduskuntavaalit 1979

jeiden mukaan. Sekä julisteissa että lehti-ilmoituksissa oli luotava vaikutelmaa, että "kokoomus voittaa".²⁰³⁴

Muiden piirien tavoin Satakunta organisoi ehdokkaiden puhetilaisuudet sekä kokoomuspäivät eri paikkakunnilla. Varsinais-Suomen tapaan piiri osallistui myös suureen yleisötapahtumaan, *maatalousnäyttelyyn* kesäkuussa 1978.

Pohjois-Pohjanmaa

Pohjois-Pohjanmaan piirin tavoitteena oli "kokoomuksen suhteellinen osuus kussakin kunnassa hyväksytyistä äänistä, jos se toteutuu, ovat mahdollisuudet saada kolme edustajapaikkaa mitä todennäköisimmät".²⁰³⁵

Piiri organisoi puhetilaisuudet paikallisyhdistyksille lähettämänsä taulukon mukaan, kokoomuspäivät pidettiin lauantaisin kullakin paikkakunnalla. Kokoomusviesti oli tulossa piirin alueelle elokuussa 1978 siten, että Kuusamon tilaisuus oli 24.8 ja Oulun 28.8. Kirjeessä mainostettiin tilaisuuden ohjelmaa: "Viestiä tuo puheenjohtaja Harri Holkeri ja viihteestä vastaa Paula Koivuniemi, kuuluttajana toimii Ilkka Hemming. Tilaisuudessa ei ole ketään puhujaa piirin alueelta."²⁰³⁶

Lopuksi esitellään vielä yhden piirin, Lapin kokoomuksen lehtimainonnan budjetti:²⁰³⁷

Menot:

- ehdokkaat yhteensä: 88.200
- Lapin kokoomus 16.300
- kansallisseurat: 2.200
- Lapin yrittäjät: 5.600

Yhteensä: 112.500 mk

Asetelmasta havaitaan, että valtaosa vaalien lehtimainonnasta aiheutui ehdokkaiden yhteismainoksista.

Etelä-Häme, forssalaisen ehdokkaan kampanjasta

Forssan kansallisseurat asetti piirin jäsenäänestykseen yhden ehdokkaan, puheenjohtajansa Jaakko Löyttyniemen, joka menestyikin äänestyksessä hyvin päästen ehdokkaaksi "reippaasti".

Ehdokkaan vaalikampanja koostui pääosin sanomalehtimainonnasta ja noin 30 puhetilaisuudesta koko vaalipiirin alueella, joka on forssalaiselle vaikea, koska suuri osa piirin äänestäjistä asuu Päijät-Hämeessä, kaukana Lounais-Hämeestä. Tärkeä osa ehdokkaan imagon luomisessa oli vaalilehdellä, joka jaettiin kaikkiin talouksiin. Lehden kustannukset saa-

²⁰³⁴ Satakunnan kokoomus. Eduskuntavaalit 1979.

²⁰³⁵ Pohjois-Pohjanmaan kokoomus. Eduskuntavaalit 1979.

²⁰³⁶ Pohjois-Pohjanmaan kokoomus. Eduskuntavaalit 1979.

²⁰³⁷ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Valmisteluja yms.

tiin kokonaan paikalliselta elinkeinoelämältä, ylijäämääkin saatiin lehtimainontaa varten. Omaa rahaa ehdokas käytti vain "bensarahojen verran". Puoluejohdon suositteluun tuki-ryhmäkin oli, jos kohta pieni, vain 7-8 aktiivista henkeä.²⁰³⁸

Tulos oli kohtalainen, vajaa 2.000 ääntä, joka ei tosin riittänyt edes varasijalle.

Kokoomuksen lehdet puolueen tukena

Lehtiä on tarkasteltu ajalla 1.1 – 19.3.1979.

Yleiset piirteet

Aamulehden ja Uuden Suomen aineiston tuki kokoomukselle oli samansuuntaista ja selvästi nähtävää, kun oli kyse tulevan hallituksen kokoonpanosta. Karjalainen oli tältä osin pidettyvämpi korostaen aiheen olevan ennenaikaisen. Aamulehti tarkasteli koko vaalien alusajan kriittisesti Sorsan hallituksen toimenpiteitä työttömyyden vähentämiseksi. Lehtien pääkirjoitusten sävy ei ensiksi mainitussa teemassa juuri poikennut toisistaan. Sen sijaan Aamulehden pakinoitsija "Kirjaaja" oli jo huomattavasti tiukemmin puolustamassa kokoomuksen oikeutta päästä vaalien jälkeiseen hallitukseen. Uuden Suomen "yliö"-kirjoituksissa käsiteltiin myös tätä teemaa viestin ollessa yhdensuuntainen pääkirjoitusten kanssa. Uusi Suomi kantoi ehkä vielä Aamulehteä enemmän huolta porvarillisen puolen yhteistyöstä hallituksen muodostamisasiassa. Erityisesti Nykypäivä keskittyi tähän teemaan korostaen kokoomuksen hallituskelpoisuutta.

Uutisaineistoissa ei ollut suuria eroja Aamulehden ja Uuden Suomen välillä, molemmat ottivat auliisti uutissivuille kokoomuksen johdon ja myös muiden edustajaehdokkaiden puheita, joissa useimmiten myös sivuttiin kysymystä seuraavan hallituksen kokoonpanosta – mistä taas presidentti Kekkonen ei ollut lainkaan ihastunut. Aamulehti ei tosin – tahallaan – ymmärtänyt presidentin viestiä väittäen Kekkonen jopa jättäneen hallituksen kokoonpanon vielä täysin auki. Uudesta Suomesta poiketen Aamulehti uutisoi kielteisesti myös Sorsan hallituksen toimintaa: "Sorsa unohti työttömyyden." Karjalaisen uutisaineisto oli sen sijaan selvästi suppeampi valtakunnallisten aiheiden osalta keskittyen enemmän maakunnan juttuihin – jälleen tuli esille "periferiassa" olevan Karjalaisen erilainen asema.

Kokoomus aloitti puolueen vaalimainonnan lehdissä vasta helmikuun lopussa. Mainoksen konsepti oli sama: "SINUA SOSIALISOIDAAN VAIVIHKAA." Puolueen mainontaa lehdissä voidaan pitää suhteellisen vähäisenä. Sen sijaan eniten molemmissa lehdissä mainostivat ao. piirit ehdokkaiden yhteismainosten muodossa. Uudessa Suomessa oli useita kahden ehdokkaan – mm. Holkeri ja Zyskowitz – yhteismainoksia, Aamulehdessä taas painottuivat piirin kaikkien ehdokkaiden mainokset. Karjalaisessa enemmän näkyivät yksittäisten ehdokkaiden mainokset.

Ehdokasmainonta alkoi tammikuun lopussa. Voidaan sanoa sen keskittyneen muutamiin kärkiehdokkaisiin. Vaalimainosten formaatti noudatti aikaisempia muotoja ollen hyvin kirjavaa, mistä myös huomautettiin vaalien jälkikritiikissä. Ehkä eniten käytettiin tekstinä omaa "cv:tä", muutoin esiinnyttiin "talousmiehenä", "asiantuntijana", "kokemusta omaa-

---

²⁰³⁸ Jaakko Löyttyniemen haastattelu 17.5.2010.

vana”, ”Helsingin vahvana ehdokkaana” jne. Kaikkien vaalimainoksissa oli nyt kokoomuksen nimi alla, sen sijaan puolueen slogan, ”Tule mukaan, yhdessä saamme enemmän aikaan”, oli vain harvojen ehdokkaiden mainoksessa. Koska erillistä tutkimusta ei ole, on vaikea sanoa, oliko puolueen toivomus lehtimainonnan vähentämisestä otettu huomioon, mutta ehkä aineiston perusteella voidaan sanoa, että ehdokasmainonta ei ollut enää ainaakaan lisääntynyt. Sen sijaan puolueen oman vaalikritiikin analyysiin selkeän poliittisen viestin puuttumisesta voidaan näiden lehtien aineiston perusteella yhtyä.

Aineistokohtainen tarkastelu

Aamulehden vaaleihin liittyvät *uutiset* olivat toisaalta suoraan kokoomukseen liittyviä, joko vaalipiiristä tai valtakunnallisia, ja toisaalta epäsuoraa tukea, hallituspuolueita arvostelevia. Viimeksi mainittu aihepiiri puuttui kokonaan muista lehdistä. Esimerkiksi lehden etusivulla tammikuussa oli uutinen, joka oli otsikoitu lyhyesti ja kohdistettu selvästi: ”Pääministeri unohti 200.000 työtöntä.” Edellä jo viitattu Sorsan puhe hallitusvaihtoehdoista oli uutisen otsikossa muotoiltu ”Sorsan rajaukseksi” jatkuen: ”Sorsan mukaan vaalit ovat kansanäänestys kahden vaihtoehdon välillä, annetaanko tuki SDP:lle vai luovutetaanko ohjaket oikeistolle.” Mainittu Sorsan puhe sai lehdessä laajasti palstatilaa useammassakin numerossa kokoomuksen puoluejohdon edustajien ja muiden ehdokkaiden kommenttien muodossa, joissa haluttiin painottaa kokoomuksen yhteistyöhalua joka suuntaan, esimerkiksi näin: ”Tapani Mörttinen: Kokoomus ei hallitukseen millä ehdoilla tahansa.” Vaalipiirin uutisia olivat mm. Kokoomuksen Naisten Liiton juhla Tampereella ja Tampereen kansallispuoleen 60-vuotisjuhla. Valtakunnallisia uutisia olivat esimerkiksi kokoomuksen ja SDP:n linjauksena vaaleihin omana vaaliliittona ja toisaalta kokoomuksen merkitystä uudistusta tuovana vaihtoehtona painottava juttu: ”Vain kokoomus tuo muutoksen.”²⁰³⁹

Uusi Suomi esitteli tasapuolisesti tulevan hallituksen kokoonpanoon liittyviä sekä kokoomuksen että myös muiden puolueiden näkemyksiä. Keskustelun avasi Keskustapuolueen puheenjohtaja Virolainen ilmoittaen 8.1 sisäsivun jutussa, että ”Keskustan ja SDP:n runko vaalien jälkeenkin paras pohja”. Muutama päivä myöhemmin lehti lainasi naapurimaan lehteä *Novoje Vremjaa*, jonka ”käsityksen mukaan kokoomus ei tule seuraavaan hallitukseen”. Vastapainona tammikuun lopussa kerrottiin kokoomuksen kannatuksen olevan jo yli 22 %. Samassa numerossa referoitiin puheenjohtaja Holkerin lausuntoa samasta hallitusasiasta: ”Kokoomus ja keskiryhmät ovat avainasemassa.” Tamperelainen kansanedustaja Matti Hokkanen sai paljon palstatilaa puheelleen, missä hän ilmoitti kokoomuksen olevan ”valmis laajaan hallitusyhteistyöhön”. Myös varapuheenjohtaja Mörttinen sai puheensa näkyviin pyrkien luomaan mielikuvaa keskustan ja kokoomuksen kannattajien läheisyydestä. Mörttinen tarjosi samalla keskustalle yhteistyötä ”vaihtoehtona”. Ajan hengestä kertoi, että presidentti Kekkonen puuttui tähän keskusteluun helmikuussa pitäen kaavailuja hallitusvaihtoehdoista ”sopimattomina hyvään parlamentaariseen käytäntöön”.²⁰⁴⁰ Presidentti halusi jälleen muistuttaa siitä, kenen käsissä kuitenkin tasavallan hallituksen muodostaminen on.

²⁰³⁹ Aamulehti 22.1, 8.2, 12.2, 17.2 ja 9.3.1979

²⁰⁴⁰ Uusi Suomi 8.1, 11.1, 21.1, 3.2 ja 16.2.1979. Tammikuun alussa (4.1) lehti uutisoi kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajan Antero Salmenkiven pyytäneen eroa kansanedustajan tehtävästään. Muutama viikko myöhemmin kerrottiin Salmenkiven menehtyneen 47-vuotiaana vaikean sairauden seurauksena.

Karjalaisen vaaleihin liittyvä uutisointi oli Aamulehteä enemmän maakunnallista, jos kohta myös yhteistä koostuen pääosin puheenjohtaja Holkerin esiintymisistä vaalitulaisuuksissa, Savonlinnan kansallisseuran 60-vuotisjuhlasta, Kokoomuksen Naisten Liiton 60-vuotisjuhlasta sekä pienemmistä vaalitulaisuuksista. Myös varapuheenjohtaja Elsi Hetemäki-Olander sai palstatilaa esittäessään, että ”Yle kuumentaa vaali-ilmapiiiriä”. Helmikuussa lehti julkaisi muiden lehtien tapaan vaaliennusteen, minkä mukaan ”Kokoomuksen kannatus nousee 22 %:iin”. Muutama päivä ennen vaaleja julkaistiin pääkirjoitussivulla kokoomuksen ohjelmapäällikön Weijo Pitkäsén haastattelu otsikolla ”Kokoomus pyrkii vaaleissa elämänuskon palauttamiseen”.²⁰⁴¹ Aamulehden ja Uuden Suomen tapaan ei Karjalaisessa ollut uutisia hallituskysymyksestä.

Aamulehden ja Uuden Suomen *pääkirjoitusten* pääteema oli tuleva hallituskysymys. Ensiksi mainittu oli myös tämän aineiston osalta selkeimmin ja voimakkaimmin kokoomuksen takana Uuden Suomen ollessa varovaisempi kannanotossa: lehti puhui mieluummin ”porvarillisesta” vaihtoehdosta. Karjalainen puuttui myös aiheeseen, mutta ei ottanut asiaan selkeää kantaa ennen vaaleja.

Aamulehden vaaleihin liittyviä pääkirjoituksia oli tarkastelukaudella vajaa kymmenkunta. Niiden aiheet keskittyivät lähes kokonaan jo vaalien jälkeisen hallituskokoonpanon pohdintaan kokoomuksen näkökulmaa myötäillen ja sosialidemokraattien johdon kokoomuksen ulossulkevat näkemykset torjuen. Erityisenä pontimena hallitusratkaisun pohdintaan lehdellä oli puolusihteeri Sundqvistin ulostulo vaalien alla, missä hän ilmoitti, että SDP ei ole valmis hallitusyhteistyöhön kokoomuksen kanssa. Myös pääministeri Sorsa oli aluksi kielteisellä kannalla kokoomusyhteistyön suhteen, mutta lievensi näkemystään vähän myöhemmin. Esimerkiksi tammikuussa olleen pääkirjoituksen mukaan ”pääministeri Sorsa väittää, ettei äänestäjäkunta ole oikeistolaistumassa, mutta Sorsakaan ei ole sanonut, ettei kokoomuksen kannatus olisi kasvussa, sillä tällaisella poliittisella kehityksellä on merkitystä ajatellen tulevia hallitusratkaisuja”. Myös presidenttiin vedottiin sosialidemokraattien näkemysten torjumiseksi: ”Presidentti oli oikeassa sanoessaan, että demokraattiseen järjestelmään kuuluu hallituspaikkojen jako vasta vaalien tuloksen selvittyä.” Vain pari päivää ennen vaaleja pääkirjoituksen tekijä liitti vaalien jälkeisen näkymän Kaupunkiliiton hallituspaikkojen jakoon ja kokoomuksen syrjintään siellä otsikolla ”Pahaenteistä”.²⁰⁴²

Uuden Suomen pääkirjoitustoimittaja aloitti vaaleihin liittyvät jutut tammikuun lopussa. Myös niissä puututtiin vaalien jälkeisen hallituksen kokoonpanoon. Lehti tuki varovaisesti kokoomusta otsikolla ”Vaikea hallituspohja”: ”Kokoomuksen vaalivoitto ei ole varma, mutta siinäkin tilanteessa pitäisi hallituksen muodostamiskuvio normalisoida.” Samaa teemaa käsiteltiin pääkirjoituksessa helmikuun puolivälissä kysyen ”Mikä hallituspohja?” Juttu jatkui: ”Porvarillisella puolella näyttää olevan pulaa itseluottamuksesta, jota tarvittaisiin kuitenkin, ennen kuin mahdollisuus muuttuu tosiasioiksi.” Vähän myöhemmin pääkirjoituksen laatija nosti esiin kokoomuksen kannatuksen nousun ja sen taustalla olevan perussyyn: ”Äänestäjät ovat uskollisia vakaumuksessaan.” Vielä kaksi viikkoa ennen vaaleja lehti palasi hallituskysymyksen painottaen, että ”on aika etsiä edelleen edellytyksiä porvarillisen puolen yhteistyölle”.²⁰⁴³

²⁰⁴¹ Karjalainen 13.1, 17.1, 3.2, 10.2, 19.2, 8.3 ja 12.3.1979

²⁰⁴² AL 23.1, 16.2 ja 16.3.1979

²⁰⁴³ US 29.1, 15.2 ja 27.2

Karjalaisen pääkirjoituksissa tulevaa hallituskysymystä käsiteltiin, mutta edellisten valitsijamiesvaalien tapaan kirjoittelu oli varovaista, toisaalta viitaten uusiin hallitusratkaisuihin, toisaalta korostaen kysymyksen ennenaikaisuutta. Kaksikin kertaa lehti nosti jälleen esille vaalien asetelman: kokoomus vastaan sosialidemokraatit. Tämä näkyi myös parissa muussa jutussa, joissa kritisoitiin voimakkaasti mm. SDP:n ministerin ay-liikettä myötäileviä kannanottoja: Karjalaisen mukaan ”meillä on edessä jo parlamentarismen kriisi”. Keskustapuolue sai olla rauhassa, mutta sen sijaan lehti puuttui keskiryhmien vaaliliittoon muistuttaen, että ”Porvarillisen ryhmittymän toinen valtapuolue kokoomus on aina ollut valmis yhteistyöhön keskiryhmien kanssa”. Selkein kokoomusta tukeva kannanotto oli jutussa, missä teemana oli Sorsan hallituksen toiminta, sen mukaan ”Sorsan hallitus on viime aikoina ottanut käyttöönsä monia kokoomuksen esittämiä talouspoliittisia suunnitelmia, ei ihme, että se on alkanut näkyä maan taloudessa myönteisesti”.²⁰⁴⁴

Aamulehden ja Karjalaisen *pakinoitsijat* olivat nyt samassa hallituskysymys-teemassa vahvasti kiinni tuoden selkeästi esiin oman kantansa: kokoomusta ei voida ohittaa hallituksen kokoonpanosta päätettäessä. Uusi Suomi oli ratkaissut asian julkaisemalla ”Yliö”-palstalla useiden kirjoittajien kokoomusta myötäileviä kannanottoja. Esimerkiksi Aamulehden ”Kirjaajan” mukaan ”pääministeri Sorsa on perin juurin väärässä siinä, ettei kokoomus suostu keskustelemaan asioista, niistähän on keskusteltu koko vaalikauden ajan, kokoomus on ollut jopa elvytyspakettien edellä”. Maaliskuussa vedottiin samassa asiassa myös kansaan: ”Hallituspuolueet ovat siis selvästi vaistonneet, että kansalaiset haluavat uutta vaihtoehtoa, ja että tämä vaihtoehto on porvarillinen, kokoomuksen ajama.” Pakinoitsijan vaaleihin liittyviä juttuja oli tarkastelukaudella muutamia.²⁰⁴⁵ Uuden Suomen ”Yliö”-jutuissa esiintyivät edelleen pääosin lehden omat päätoimittajat ja toimituspäällikkö, mutta muutaman kerran myös ulkopuolinen ”porvarillinen” kirjoittaja, kuten esimerkiksi puoluesihteerit Tavastila. Viimeksi mainitussa jutussa puututtiin hallituskysymykseen: ”Minua kismittää tavattomasti perusteeton väite kokoomuksesta kansakunnan jakajana, onko sittenkin parempaa jakamista se, että hallitus perustetaan jatkuvasti talonpoikaismainonpuolueeseen ja työväenpuolueeseen keskinäisen kädenväännön pohjalle.”²⁰⁴⁶

Viikkoa myöhemmin päätoimittaja Haikonen käsitteli samaa asiaa ottaen selvästi kokoomusta tukevan kannan.²⁰⁴⁷ Karjalaisen pakinoitsija ”Hanslankari” oli jutuissaan jo rohkeampi vaalien jälkeistä hallitusasetelmaa käsitellessään – ennakoiden jo jopa 1980-luvun lopun tilannetta: ”Entä jos kokoomus ja SDP istuvat samaan hallitukseen?” Myös pakinoitsija tarjosi jälleen yhteistyötä keskiryhmille nähden ”haasteena keskiryhmille sen, että ne ja kokoomus saisivat enemmistön eduskunnassa”. ”Hanslankari” otti myös esille kokoomuksen ”kristillis-isänmaallisen perinteen” ja arvioi, että kokoomus voisi saada vaalipiiristä hyvin yhden lisäpaikan.²⁰⁴⁸

Kokoomuksen ensimmäinen mainos oli lehdissä vasta helmikuun lopussa. Yhteensä näitä mainoksia oli tarkastelukaudella vain pari kolme. Mainosten viesti oli sama, varoitus ”SO-SIALISMIN TULOSTA VAIVIHKAA SUOMEEN”²⁰⁴⁹. Verrattuna aikaisempiin valtiollisiin vaa-

²⁰⁴⁴ Karjalainen 2.2, 4.2, 5.2 ja 11.2.1979

²⁰⁴⁵ AL 10.2 ja 3.3.1979

²⁰⁴⁶ US 8.1.1979

²⁰⁴⁷ US 15.1, 17.1, 11.2 ja 13.2.1979

²⁰⁴⁸ Karjalainen 27.1, 2.2, 13.2 ja 22.2.1979

²⁰⁴⁹ US esim. 27.1, AL 27.1 ja Karjalainen 14.2.1979

leihin oli puolueen mainoksia nyt vähemmän. Puolueen johdon säästökampanjaa toteutettiin ainakin tällä tavoin.

Ehdokkaiden yhteismainonta alkoi lehdissä helmikuun alussa. Uudessa Suomessa oli nyt sekä Helsingin että Uudenmaan vaalipiirien ehdokkaiden yhteismainoksia mainonnan yleisesti painottuessa lehdessä ehdokaskohtaiseen mainontaan. Aamulehdessä Pohjois-Hämeen piirin ehdokkaiden yhteismainoksia oli puolitusinaa. Pääosa niistä oli samalla formaatilla, ehdokkaat kuvilla ja tekstinä kokoomuksen yleistunnus, ”PÄÄ PYSTYYN SUOMALAINEN”. Kahdessa mainoksessa oli vain tekstiä ja luettelona vaalitulaisuudet eri kunnissa. Kahdessa mainoksessa puhuttiin ”Vaalikabareesta”, joka tarkoitti viihteellistä illanviettoa ja puheita siinä lomassa.²⁰⁵⁰ Muista vaalipiireistä ehdokkaitaan mainostivat Hämeen eteläinen, Keski-Suomi ja Turun pohjoinen, koska Aamulehden levikki ulottui myös niiden reuna-alueille. Pohjois-Karjalan ehdokkaat mainostivat yhdessä muutaman kerran puolueen edellä mainitulla tunnuksella. Myös Karjalaisessa mainonnan painopiste oli nyt yksittäisten ehdokkaiden mainoksissa.

Ehdokasmainokset ilmestyivät kaikkiin lehtiin yleisesti tammikuun lopussa, siis aikaisemmin kuin yhteismainokset. Ehdokasmainonnassa erottuivat jälleen määrällisesti muutamat vanhat nimet.

Aamulehdessä näitä olivat Matti Hokkanen, Erkki Pystynen, Kimmo Sasi ja Tuulikki Petäjänieniemi. Yksi tuntematon ehdokas (Teuvo Piela) mainosti itseään erittäin näyttävästi useita kertoja – käytännössä ilman tuloksia, sillä hän ei tullut valituksi. Erikoisinta hänen kohdallaan on, että hänen oma vaalipiirinsä oli Turun pohjoinen. Jo veteraaniksi luokiteltava Tuure Junnila oli edelleen mukana ehdokkaana myös tässä vaalipiirissä, kuten samoin vanhempi ehdokas Toivo T. Pohjola. Kullakin ehdokkaalla oli oma konseptinsa: Matti Hokkanen vetosi aikaisempien vaalien tapaan ”yritteliäisyyden”, ”ahkeruuden” ja ”vapaan kansanvallan” puolesta. Kimmo Sasin slogan oli ”Suomi suoraan”, minkä jälkeen ehdokas viittasi suureen työttömyyteen ja ”hallituspuolueiden umpikujaan”. Petäjänieniemi pyrki esiintymään ”naisten ehdokkaana” sekä ”asiantuntijana”, kun taas Pystynen pitäytyi puolueen tunnuksiin ”Tule mukaan, yhdessä saamme enemmän aikaan”. Edellä jo mainittu Piela esitteli itsensä ”talousmiehenä” ja ”kansanmiehenä” tuoden esille Sasin tavoin maan talousongelmat. Kaikilla oli vaalimainoksissa alla vähintään tekstinä sana ”Kokoomus”, jonka jälkeen oli vaalipiirin nimi. Joka tapauksessa lojaliteetti kokoomusta kohtaan oli viimeistään nyt mennyt perille ainakin minimivaatimukset täyttäen.²⁰⁵¹ Määrällisesti ehdokasmainonta oli suurin piirtein edellisten eduskuntavaalien tasolla, myös sisällöt noudattelivat vanhoja konsepteja.

Karjalaisessa vanhat konkarit Alli Vaittinen-Kuikka, Mauri Vänskä ja Eeva Turunen mainostivat paljon, entisellä formaatilla. Uusia olivat Juhani Eronen, Jorma Rusi ja Pekka Ravi. Eronen käytti cv-formaattia, kun taas vanhoista esimerkiksi Turusen iskulause oli paljon käytetty ”Tasapainoinen lapsi turva tulevaisuudelle”. Muutamat ehdokkaat mainostivat myös näissä vaaleissa yhdessä, yleisimmin kaksi tai kolme ehdokasta samassa mainoksessa.²⁰⁵² Samoin edellisten eduskuntavaalien tapaan Kymen läänin ehdokkaat mainostivat

²⁰⁵⁰ AL 3.2, 10.2, 17.2, 26.2, 3.3 ja 9.3.1979

²⁰⁵¹ AL 28.1, 29.2, 4.2, 10.2, 14.2 ja 11.3.1979

²⁰⁵² Karjalainen esim. 13.2, 16.2, 18.2, 24.2, 25.2 ja 1.3.1979

Karjalaisessa, sekä yhdessä että erikseen. Viimeksi mainituista eniten näkyivät uusi tulokas Heikki Järvenpää sekä istuva kansanedustaja Anna-Liisa Linkola.²⁰⁵³

Ehdokaskohtainen vaalimainonta alkoi myös Uudessa Suomessa noin puolitoista kuukautta ennen vaaleja. Ensimmäinen mainostaja oli espoolainen Olli Männikkö, jonka vaaliteemat olivat "perheiden asiat", "nuorten tukeminen" sekä "asuntoasiat" ja "työttömyys". Mainoksessa pyrittiin rakentamaan kuvaa "tekevästä" ja "aikaansaavasta" ehdokkaasta. Puheenjohtaja Holkeri sekä kansanedustaja Zyskowitz jatkoivat jo presidentin valitsijamiesvaaleissa omaksutulla yhteisen mainoksen konseptilla. Viimeksi mainittu mainosti myös pelkästään omalla ilmoituksella: "Kokoomuksen vahva nimi Helsingissä." Toinen "pari" oli Raimo Ilaskivi ja Ilkka T. Arvola, joiden vaaliteema oli "terve verotus". Anders Blom markkinoi itseään "kovana kundina". Pertti Salolainen otti näissä vaaleissa käyttöön konseptin, jota hän käytti menestyksellä hyväksi aina kansanedustajan tehtävästä luopumiseensa asti 1990-luvulla: "Kahvila Primulan" tapaamistilaisuudet alkoivat. Tapa edusti jo vuoden 1970 vaaleissa kokoomuksessa yleisesti omaksuttua kampanjamuotoa mennä "kansan" keskuuteen.²⁰⁵⁴

Karjalainen julkaisi edelleen "Kansa kysyy ehdokkaalta – vaaleissa kysytään kansalta"-palstan lisäksi lehti erillistä "*Vaalit*"-osastoa, jolla edellisten valitsijamiesvaalien tapaan ehdokkaat saivat hyvin esille vaalipuheittensa viestin. Esimerkiksi Alli Vaittinen-Kuikka esitti, että "Suomi tarvitsee sisäistä eheyttämistä".²⁰⁵⁵

Nykypäivä

Nykypäivän vaalianeisto keskittyi selvästi painottamaan kokoomuksen hallituskelpoisuutta ("maltillinen oikeisto"), ja varsinkin sitä, että jos kokoomus tulevaisuudessa neuvotteluissa jälleen sivuutettaisiin, olisi se kansan ja äänestäjien tahdon vastaista. Nämä teemat esiteltiin sekä pääkirjoituksissa että puheenjohtaja Holkerin haastatteluissa. Uutisissa tuotiin myös esiin kokoomuksen vaalityön olevan "hyvässä vauhdissa, ja ehdokkaita on koko maassa puolueista eniten, yhteensä 226"²⁰⁵⁶.

Ensimmäinen vaaleihin liittyvä *pääkirjoitus* oli tammikuussa 1979, jutussa viitattiin jo "arvovaltaiseen tahoonkin", joka oli painottanut ratkaisun riippuvan "puolueiden välisistä neuvotteluista". Pääkirjoituksessa todettiin, että "kansalaisten mielipiteen ilmaisua ei voida sivuuttaa jatkuvasti". Pääministeri Sorsan julkisuudessa asettama ehto kokoomuksen siirtymisestä "keskustaan tai vasemmalle" torjuttiin, se on "asetettava omaan arvoonsa". Kansalaiset olivat kuitenkin "havainneet kokoomuksen olleen oikeassa esittämiensä vaihtoehtojen kanssa, joten näyttää siltä, että kaikissa puolueissa on pelkoa kokoomuksen kasvusta". Helmikuun pääkirjoituksessa vedottiin muihin "porvarillisiin puolueisiin": "Turha kinastelu on lopetettava, tässä maassa tarvitaan porvarillisten puolueiden varaan rakentava hallitus, koska vain kokoomus muodostaa nyt todellisen vaihtoehdon vasemmistolle asiassa kuin asiassa." Vielä viimeisessä pääkirjoituksessa ennen vaaleja vedottiin keski-

²⁰⁵³ Karjalainen 25.2 ja 1.3.1979

²⁰⁵⁴ US 27.1, 9.2, 11.2 ja 12.2.1979

²⁰⁵⁵ Karjalainen esim. 6.2, 12.2, 17.2 ja 22.2.1979

²⁰⁵⁶ Nykypäivä 4/1979

ryhmien edustajiin, joiden toivottiin ”ymmärtävän, että tämä maa ei enää kestä vasemmistojohtoista politiikkaa”.²⁰⁵⁷

Lehti julkaisi vaalien alla muutaman puheenjohtaja Holkerin kahden sivun, kuvilla varustetun haastattelun, joiden viesti oli sama kuin pääkirjoitusten: eduskuntaan on saatava *porvarillisten puolueiden enemmistö*, ja että vain kokoomus tarjoaa vasemmistolle selvän vaihtoehdon.

Vaalien tulokset

Vaalien tulokset olivat hyvin etukäteisarvioiden mukaisia: voittajia olivat ensiksi kokoomus yli 600.000 äänellä ja ensimmäistä kertaa puolueen historiassa yli 20 %:n ääniosuudella sekä kristilliset lähes 140.000 äänellä ja 4.8 %:n ääniosuudella. Myös SMP menestyi hyvin noin 130.000 äänellä ja 4.6 %:n ääniosuudella. Vastaavasti vaaleissa hävisivät pienet keskiryhmät, LKP ja RKP, perustuslailliset ja jossain määrin myös vasemmiston puolueet. Suurin efektiivinen pudotus oli kuitenkin SMP:stä irronneella SKYP:llä, yli 80 %. Puolue putosi nyt eduskunnasta kokonaan. Keskustapuolue ei ollut odottanut vaalitappiota, mutta hävisi kuitenkin kannatuksestaan 1.7 % ja kolme edustajanpaikkaa, vaikka äänimäärä lisääntyi lähinnä kaupunkilaisten äänillä noin 17.000:lla. Puolueen puheenjohtajalle Johannes Virolaiselle tappio oli erityisen raskas.²⁰⁵⁸ Vaalien äänestysprosentti oli 76.8 %. 2.894.377 äänestäjää kävi vaaliurnilla.

Seuraavassa taulukossa on esitetty vaalien tulos.

Taulukko 46. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä edustajanpaikkojen määrä vuoden 1979 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1975 eduskuntavaalit.²⁰⁵⁹

Puolue	Äänimäärä 1975	Äänimäärä 1979	Suhteell.osuus 1975	Suhteell.osuus 1979	Ed.paikat 1979
Kokoomus	505.145	626.769	18.4	21.7	47 (+12)
Kepu	484.772	500.422	17.6	17.3	36 (-3)
LKP	119.534	106.560	4.3	3.7	4 (-5)
RKP	128.211	122.408	4.7	4.2	10 (+/-)
SDP	683.590	691.512	24.9	23.9	52 (-2)
SKDL	519.483	518.046	18.9	17.9	35 (-5)
SKL	90.599	138.244	3.3	4.8	9 (+/-)
PKP	43.344	34.958	1.6	1.2	- (-1)
SMP	98.815	132.408	3.6	4.6	7 (+5)
SKYP	45.402	9.316	1.7	0.3	- (-1)
SYP	11.475	1.233	0.1	0.0	-
STP	4.457	2.955	0.2	0.0	-
Yhteensä					200

²⁰⁵⁷ Np 2/1979 ja 6/1979

²⁰⁵⁸ Isohookana-Asunmaa 2006, 533

²⁰⁵⁹ SVT. Vuoden 1979 eduskuntavaalit. A 35

Vaalien pienimmät puolueet – kokoomuksen nimittämät ”sirpalepuolueet” - Yrittäjien SYP ja Sosialistinen Työväenpuolue STP, eivät nytkään saaneet edustajaa eduskuntaan, joten ne poistettiin puolerekisteristä tämän jälkeen. Kokoomuksen ns. efektiivinen nousu oli erittäin korkea, 17.9 %, samoin myös kristillisten, jopa yli 40 %. ”Vanhat hallituspuolueet” saivat kuitenkin vielä eduskuntaan yli 100 paikkaa, millä tuli olemaan suuri merkitys vaalien jälkeistä hallitusta muodostettaessa – pääministeriksi nostettiin Mauno Koivisto. Kansallinen Kokoomus oli kuitenkin noussut pysyvästi kolmen suurimman puolueen joukkoon, ohi SKDL:n.²⁰⁶⁰

Kokoomuksen piirikohtainen menestys vaaleissa näkyy seuraavasta taulukosta. Puolueen suuret piirit, Hämeen molemmat sekä Turun eteläinen, menestyivät hyvin myös näissä vaaleissa.

Taulukko 47. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus vaalipiireissä eduskuntavaaleissa 1979 ja 1975.²⁰⁶¹

Piiri	Suhteellinen osuus 1979	Suhteellinen osuus 1975
Helsinki	29.6	24.1
Uusimaa	22.9	18.8
Turun eteläinen	24.7	22.7
Turun pohjoinen	19.0	20.9
Hämeen eteläinen	28.5	24.9
Hämeen pohjoinen	28.4	24.2
Kymi	22.5	19.8
Mikkeli	20.9	16.0
Kuopio	16.1	13.2
Pohjois-Karjala	17.1	14.6
Keski-Suomi	16.4	13.6
Vaasa	17.5	14.8
Oulu	14.5	12.1
Lappi	11.6	10.3
Keskimäärin	21.7	18.4

Puolue nosti kannatustaan melkein kaikissa vaalipiireissä, vain Turun pohjoisessa eli puolueen Satakunnan piirissä, koettiin tappio, joka myös todettiin piirin toimintakertomuksessa. Erityisen selvästi kokoomuksen suhteellisen osuus nousi Helsingissä, Uudellamaalla, Mikkelissä ja Hämeen eteläisessä piirissä. Uudenmaan tulos kertoo samalla maakunnan väestöpohjan muutoksesta valtavan muuttoliikkeen seurauksena: maakunta muuttui yhä enemmän toimihenkilövaltaiseksi, joka vaikutti myönteisesti kokoomuksen kannatukseen.

Kokoomuksella oli myös vaalivoittajan onnea vaalipiirien viimeisten paikkojen osalta: tämä tuli kokoomukselle Helsingissä, Uudellamaalla, Hämeen eteläisessä ja Keski-Suomessa. Eniten lisää eduskuntapaikkoja tuli Helsingistä, kolme, joka enteili kokoomuksen hyvää menestystä pääkaupungissa myös myöhemmin. Puolueen ääniharavat koko maan vertai-

²⁰⁶⁰ Paloheimo & Raunio 2008, 20

²⁰⁶¹ SVT. Vuoden 1979 eduskuntavaalit. A 35

lussa olivat Helsingistä valittu Pertti Salolainen (26.562 ääntä) ja Uudeltamaalta valittu Elsi Hetemäki-Olander (15.275 ääntä).²⁰⁶²

Puolueen omat arviot vaaleista

Kokoomuksen puolue toimisto teki näistä vaaleista puoluevaltuustolle vuoden 1980 keväällä jaetun laajan, vuoden 1979 toimintakertomusta täydentävän erillisen kertomuksen. Sille on ominaista pitäytyminen virallistyylliseen, kerronnalliseen tekstiin: mitkä olivat vaalien tavoitteet, vaaliorganisaatio, ehdokkaiden asettaminen ja jäsenäänestys, kampanjamuodot jne. Kertomuksessa ei kuitenkaan esitetä minkäänlaista analyysiä siitä, miltä osin kampanja onnistui, miltä osin ei; tässä suhteessa puolueessa jatkettiin vuoden 1978 presidentin vaaleissa omaksuttua niukkaa linjaa. Samantyyllisiä ovat myös piirien kertomukset: vielä 1960-luvulle ominainen piirikohtainen ja omaperäinen vaalikritiikki puuttuu nyt täysin, vaaleista kerrotaan vain virallisten lukujen avulla. Toisaalta koko puolueelle oli tutkimuksen tarkastelukaudella ominaista se, että hyvin menneitä vaaleja ei enää kovin laajasti ruodittu.

Vaalikertomuksessa todetaan kuitenkin, että *”vaaleissa korostuivat taloudelliset kysymykset, ja varsinkin veroasiat*, mikä merkitsi kasvavaa kiinnostusta kokoomuksen vaalityötä kohtaan”. Lähes ainoa arvioiva osuus koski lisä-äänien kohderyhmiä: *”Kokoomus sai uusia äänestäjiä toimihenkilöiden ja työväestön keskuudessa, lisäksi puolue onnistui ehkä parhaiten nuorison aktivoinnissa.*”²⁰⁶³

Varsinais-Suomen kokoomuksessa oli tehty erillinen vaalianalyysi toimintakertomustekstin lisäksi. Sen mukaan *”kokoomuslaisten ehdokkaiden vaalikampanjaa pidettiin liian oikeistolaisena*”, ja toisaalta ehdokkaita arvosteltiin *”tavallisen äänestäjän unohtamisesta*”. Myös *”selkeämpää poliittista profilia*” olisi kaivattu.²⁰⁶⁴

Ilmeisesti varsin osuvan arvion vuoden 1979 *”talousvaalien*” menestyksen syistä esitti samana vuonna puheenjohtajaksi valittu Ilkka Suominen, joka tosin ei ollut vielä vaalitaistelussa aktiivisesti mukana, vaan Nakkilassa perheyhtymän toimitusjohtajana: *”Kyllä se oli niin, että vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaalit toimivat rekyyliaineena seuraaville eduskuntavaaleille. Silloin monet kokoomuksen kotiin jääneet äänestäjät palasivat takaisin äänestyspaikoille keväällä 1979, ihan niin kuin olivat tammikuussa 1978 luvanneetkin.*”²⁰⁶⁵ Lausuntoa tukevat monet, edellä jo esitetyt vuoden 1978 presidentin vaalien tilaisuuksien kuvaukset: Kekkonen taakse ei kerta kaikkiaan haluttu mennä, mutta nyt tilanne oli aivan toinen, oli normaalit vaalit pitkästä ajasta.

---

²⁰⁶² Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Vaalien tulokset.

²⁰⁶³ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1979. Kokous 21.4.1980. Liitteet. Kertomus vuoden 1979 eduskuntavaaleista.

²⁰⁶⁴ Varsinais-Suomen kokoomus. Eduskuntavaalit 1979. Tulokset.

²⁰⁶⁵ Ilkka Suomisen haastattelu 10.3.2010.

Kokoomus ja "Pää pystyyn"-kampanjan menestys

Kokoomuspuolue lähti vuoden 1979 eduskuntavaaleihin keskeisenä pyrkimyksenä päästä viimeinkin mukaan hallituksen muodostamisneuvotteluihin vaalien jälkeen. Puolue oli erittäin vaikean prosessin kautta mennyt mukaan vuoden 1978 vaaleissa presidentti Kekkonen taakse muodostettuun ryhmään vakuutellen kaikin tavoin ulkopoliittista luotettavuuttaan; esteitä ei pitänyt enää olla. Nyt vaalikampanjan pääviesti suunnattiin talouskysymyksiin ja vallitsevan suurtyöttömyyden korjaamiseen. Puolue julisti: *"Pää pystyyn suomalainen. Tule mukaan, yhdessä saamme enemmän aikaan."* Tietenkin tärkeä vaalimuistion kohta oli arvio siitä, että eduskuntaan voidaan saavuttaa porvarillisten puolueiden enemmistö. Puolueen lehdistö – myös Uusi Suomi uudesta asemastaan huolimatta – tuki voimakkaasti kokoomuksen hallitukseen pääsyä vedoten kansan tahtoon.

Maan puoluekentän tilanne, ja varsinkin kristillisten hyvä menestys presidentin vaaleissa oli saanut aikaan sen, että kokoomuksen puoluehallitus päätti mennä vaaleihin omana vaaliliittona – ounasteltiin äänten siirtymää vaaliliiton sisällä SKL:n suuntaan. Sen sijaan perustuslaillisia ei pelätty, kokoomuksessa arvioitiin uuden PKP:n kannatuksen jäävän lähinnä pääkaupunkiseudulle.

Puolueen keskustoimisto jatkoi jo aikaisemmin omaksuttua *tiukan ohjauksen* linjaa suhteessa piireihin ja ehdokkasiin, jotka veloitettiin solmimaan ehdokassopimus mm. yhteiseen ulkopoliittikkaan sekä kokoomuksen tunnusten käyttöön sitoutumisesta. Toisaalta ehdokkaille annettiin vaalikampanjan aikana hyvä tuki, mm. ehdokaskirjeitä lähetettiin ennen vaaleja 14. Puolue lähetti myös ehdokkaille monenlaista tukimateriaalia lähtien puhelin-kampanjoinnin ohjeista. Piiritasolla tätä ohjeistoa täsmennettiin mm. kehottamalla tukiryhmien perustamiseen. Piireissä huomattiin, että keskustoimiston ohjaus oli tiukentunut, mutta se ei täysin onnistunut niissä piireissä, jotka kykenivät itse rahoittamaan vaalikustannuksensa, esimerkkeinä Varsinais-Suomen ja Uudenmaan piirit.²⁰⁶⁶

Sundbergin havainto puoluejohdon ohjauksen kehityksestä tosin on, että se heikentyi vähitellen 1970-luvun aikana jääden koordinaation tasolle. Sundberg perustelee tätä sillä, että puoluejohdolla ei ollut muodollista auktoriteettia tukiryhmiin eikä ehdokkasiin, jolloin vanha kenttäorganisaatio ei enää toiminut. Toisaalta Sundbergin mukaan puoluejohdon rooli ulospäin, valitsijoihin, on selvästi kasvanut tiedotusvälineiden merkityksen kasvun myötä.²⁰⁶⁷ Onkin syytä korostaa, että kokoomuksen osalta edellä mainittu tiukennus koski ennen kaikkea kahta asiaa: *puoluetunnusten käyttöä* sekä *lojaliteettia viralliselle ulkopoliitikalle*.

Kokoomuksen *jäsenäänestysprosentti* oli jo palannut normaalille tasolle edellisistä UKK-vaaleista ollen nyt vajaa 50 %. Käytännössä ehdokasvaaleja pidettiin vain kuudessa piirissä, muissa tyydyttiin sopuvaaleihin ehdokasmäärän vähäisyyden vuoksi.

Ehdokkaiden kampanjoinnin muodot monipuolistuivat edelleen. Kaupunkien toreille pystytettiin vaalimökkejä sekä oltiin mukana messuilla. Ehkä näissä vaaleissa tukiryhmän ohella vielä aikaisempaa enemmän menttiin nyt kansan pariin, sinne, missä ihmiset olivat koolla

²⁰⁶⁶ Manu Ruskin haastattelu 10.5.2010

²⁰⁶⁷ Sundberg 1996, 171

sen ohella, että heitä lähestyttiin kokoomuslaiseen tapaan – jo Onni Rantalan ajoista lähtien - henkilökohtaisesti. Kokoomuksen vaalibussi kiersi ympäri maata – mukana puheenjohtaja Holkeri ja laulaja Paula Koivuniemi. Ajan hengen mukaisesti puolue otti nyt käyttöön *ruiskukka*-tunnuksen, joka on elänyt 2000-luvulle saakka. Tutkimusten mukaan viimeistään näissä vaaleissa tukiryhmien käyttö löi itsensä läpi kaikissa puolueissa.

Ammattimaisuus oli tullut kokoomuksen vaalikampanjoihin, mikä oli selvästi näkyvillä myös näissä vaaleissa. Vaalikampanjan yksityiskohtien suunnittelu oli annettu jo tutulle mainostoimistolle. Vaalibudjetti ylitti selvästi puolueen oman budjetin – talousosastolla luotettiin puoluetuen huomattavaan kasvuun vaalimenestyksen seurauksena.

Yksittäisten kokoomuslaisten ehdokkaiden vaalimainokset lehdissä olivat edelleen kirjavia, yhteistä oli vain puolueen tunnusten käyttö ilman poikkeuksia, minkä takana tietysti olivat mm. ehdokassopimukset, joista ei voinut livetä. Tekstin osuus oli kuitenkin useimmissa mainoksissa vähentynyt aikaisempaan verrattuna. Osa ehdokkaista mainosti itseään ”asiantuntijana”, osa ”talousmiehenä” tai ”yrittäjänä” tai ”naisten edustajana”, osa taas pyrki eduskuntaan jollakin sloganilla, esimerkiksi ”Sasi suoraan eduskuntaan”. Ehdokkaan ”cv” oli edelleen käytetty muoto. Myös pelkät puolueen tunnukset riittivät muutamille ehdokkaille. Nykypäivä-lehden vaalien alla julkaiseman uutisen mukaan sanomalehtimainonta yleensä oli näissä vaaleissa selvästi aikaisempaa vähäisempää. Lehdellä ei ollut kuitenkaan esittää uutisensa tueksi lähdepohjaa.

Koska kokoomus saavutti jälleen vaaleissa suuren menestyksen, voidaan sanoa kampanjoinnin olleen kaikilla tasoilla hyvin toteutettu. Ilkka Suominen arvioi myös, että edelliset presidentin vaalit – kun jäätiin kotiin – toimivat hyvänä aktivoijana. Myönteiset tekijät auttoivat puolueen nousuun, mutta tasavallan hallituksen ”portinvartijat” arvioivat edelleen, että kokoomus on syytä jättää ulkopuolelle. Muutamat valituksi tulleet kokoomuksen kansanedustajat tekivät tästä johtopäätöksen ja siirtyivät vaalien jälkeen Keskustapuolueeseen, mm. Juha Vikatmaan leski Eeva Kuuskoski-Vikatmaa.²⁰⁶⁸ Toki siirtymisiin oli monia henkilökohtaisiakin syitä.

Vaalien jälkeisen hallituksen muodostajaksi tuli lopulta Suomen Pankin pääjohtaja Mauno Koivisto, jonka hallitukseen tulivat keskiryhmät, SDP ja SKDL. Isohookana-Asunmaan mukaan Kekkonen oli sopinut asiasta Sorsan kanssa. Kokoomus ”pullautettiin” pois ohjelmallisiin erimielisyyksiin vetoamalla. Myös Kekkoselta oli varmistettu, että ”kokoomuksen kanssa ei kannata neuvotella”. Taustalla oli myös Neuvostoliiton taholta tulleita viestejä: ”Kokoomuksen kasvu Suomessa on vaarallinen ilmiö.”²⁰⁶⁹ Kun tämänkin tutkimuksen aineiston valossa tiedetään puolueen johdon ja vähitellen myös kentän varaukseton Suomen virallisen ulkopoliittikan tuki oikeastaan koko sotien jälkeiseltä ajalta, voidaan todeta, miten puutteellisen ja yksipuolisen tiedon varassa naapurimaassa tehtiin johtopäätöksiä Suomen poliittisesta tilanteesta vielä tuolloin. Kokoomuksen kentän kiistaton kekkosvastaisuus hallittiin kuitenkin tulkita koskemaan myös maan ulkopoliittikkaa. Puolueella meni hyvin, mutta tasavallan hallitukseen ei ollut vielääkään asiaa.

²⁰⁶⁸ Isohookana-Asunmaa 2006, 588-589. Loikkareita oli myös muita, ehkä suurin yllätys oli kokoomuksen ohjelmapäällikön Weijo Pitkäsen siirtyminen keskustan puoluetöimiston palvelukseen.

²⁰⁶⁹ Emt., 541-542, 556

7.4 Ohjelmakeskustelu jatkuu, ay-ja kuntapolitiikka vahvistuvat

Vuoden 1979 puoluekokous Seinäjoella – Holkeri Suomen Pankkiin ja tilalle Ilkka Suominen

Seinäjoen puoluekokouksen tärkein asia oli luonnollisesti puheenjohtajan vaali puoluetta vuodesta 1971 johtaneen Holkerin seuraajaksi. Harri Holkeri oli valittu Suomen Pankin johtajistoon Hetemäen paikalle jo vuoden 1978 puolella, joten oli odotettavissa, että puolueen puheenjohtaja tulisi vaihtumaan. Holkeri kuitenkin panttasi tietoa vetäytymisestään keväälle 1979 tullen "ulos" vasta perinteisen Lapin hiihtoretken jälkeen. Keskustelua muista mahdollisista ehdokkaista ei päässyt syntymään – ilmeisesti Holkeri ei sitä halunnutkaan. Suominen oli ollut koko 1970-luvun puolueen sivutoimisena taloudenhoitajana, joten hän oli päässyt osallistumaan johdon työskentelyyn tässä ominaisuudessa. 1970-luvun alun, vuosina 1970 – 75, hän oli ollut myös kansanedustajana vetäytyen sitten perheyriyksen johtajaksi Nakkilaan.

Puolueen entinen varapuheenjohtaja Mykkänen muistaa, että "aidosti odotettiin Harrin kantaa puheenjohtajakysymyksessä, ei haluttu lähteä liikkeelle ennen sitä".²⁰⁷⁰ Holkerin ehdokas oli Ilkka Suominen, jolle oli asiasta puhuttu ensimmäisen kerran syksyllä 1978 Holkerin "adjutanttien", mm. Ilkka Viippolan toimesta. Tässä vaiheessa Suominen oli kuitenkin ehdottomasti kieltäytynyt kunniaa, koska "mulla on mukava työpaikka täällä Satakunnassa". Vuoden 1979 alkupuolella oli Suomiseen yhteydessä useamman kerran myös Holkeri itse. Vasta perheyriyksen omistus pohjaa koskevat muutossuunnitelmat käänsivät Suomisen pään, ja hän suostui lähtemään puheenjohtajavaaliin. Tilanteen teki jossain määrin kiusalliseksi se, että muita ehdokkaita ei ollut.²⁰⁷¹ Huhtikuun Suomen Kuvalehti tosin nosti yhdeksi ehdokkaaksi eduskuntaryhmän entisen puheenjohtajan Pentti Sillantauksen kertoen, että "Vahvimpana ehdokkaana pidetty Ilkka Suominen ei ole suostunut puheenjohtaja-ehdokkaaksi. Pentti Sillantaus on todellinen ehdokas, jolla ei ole ollut vielä käyttöä".²⁰⁷²

Puoluekokouksessa vaalitoimikunnan puheenjohtaja Risto Ranta ehdotti, että "Ilkka Suominen valittaisiin puolueen uudeksi puheenjohtajaksi". Kokouksen puheenjohtaja totesi, että koska muita ehdotuksia ei ole tehty, "Ilkka Suominen valittaneen yksimielisesti puolueen puheenjohtajaksi seuraavaksi kaksivuotiskaudeksi". Myös varapuheenjohtajat Mörntinen ja Hetemäki valittiin ilman vastaehdokkaita jatkamaan tehtävissään.²⁰⁷³ Johdon valinta osoitti ainakin ulospäin, että puolue oli selvästi yhtenäisempi kuin pitkiin aikoihin.

Kun vertaa kokoomuksen järjestökulttuuria johdon valinnoissa Keskustapuolueeseen, voi havaita selvän eron: keskustassa on aina henkilöistä äänestetty, jopa dramaattisissa olosuhteissa ja tiukkoja vaaleja käyden,²⁰⁷⁴ kun kokoomuksessa on taas – äänestysistä huolimatta - aina selvitty ilman suuria mullistuksia ja dramatiikkaa. Ehkä ainoa poikkeus oli Jussi Saukkosen ensimmäinen "yritys" nousta puheenjohtajaksi vuonna 1953.

²⁰⁷⁰ Jouni Mykkäsen haastattelu 7.4.2010.

²⁰⁷¹ Ilkka Suomisen haastattelu 17.12.2009.

²⁰⁷² Suomen Kuvalehti 12.4.1979

²⁰⁷³ Kansallinen kokoomus. Puoluekokous 1-3.6.1979 Seinäjoella. Pöytäkirja.

²⁰⁷⁴ Ks. Isohoonaka-Asunmaa 2006; Hokkanen 2002

Kokoomuslaista järjestökulttuuria jo 1960-luvun puolivälistä oli myös se, että puoluesihteerin vaihdosta ei tehty puoluekokouksessa – sääntöjen mukaan puoluesihteerin valinta kuului edelleen puoluevaltuustolle. Tavastilan tultua valituksi Kansaneläkelaitoksen johtajistoon otettiin puoluesihteerikysymys esille valtuuston kokouksessa marraskuussa 1979. Tavastila anoi vapautusta tehtävästään 1.1.1980 alkaen. Puoluesihteerin valintaa esitteli tuore puheenjohtaja Ilkka Suominen. Hänen puheenvuoronsa jälkeen Arvi Jalosuo veti pois Keski-Suomen piirin ehdotuksen Juhani Kivelän valitsemiseksi puoluesihteeriksi. Sen jälkeen Sakari Valli ehdotti Jussi Isotaloa puoluesihteeriksi tehden myös ponsiehdotuksen, minkä mukaan puoluehallituksen tulisi valmistella seuraavaan puoluekokoukseen mennessä puoluesihteerin toimen muuttaminen nelivuotiseksi. Timo Juti puolestaan ehdotti, että ensin käsiteltäisiin puoluesihteerikysymys ja vasta sen jälkeen ponsiehdotus. Vaalissa Isotalo tuli valituksi yksimielisesti, mutta ponnesta jouduttiin äänestämään enemmistön ollessa sen hyväksymisen kannalla.²⁰⁷⁵ Puoluesihteerin toimen muuttaminen määräaikaiseksi siirtyi näin puoluehallituksen valmisteluun. Lopputulos oli se, että Isotalon toimi oli määräaikainen. Juhani Kivelä itse kertoo prosessin menneen hänen itsensä kohdalta niin, että hän kysyi keväällä 1979 Pentti Sillantaukselta mahdollisuuksistaan puoluesihteeriksi, koska työ elinkeinoelämässä oli päättynyt. Sillantaus epäili, ettei tämä käy Suomiselle, mutta ”päättiin, että kokeillaan kepillä jättä”.²⁰⁷⁶

Voidaan sanoa, että jälleen puheenjohtaja ”kutsui” puoluesihteerin, kuten oli tehnyt jo Holkerista, ts. vuodesta 1965 lähtien. Luonnollisesti tämä järjestökulttuurin ilmentymä vahvisti ja korosti puheenjohtajan asemaa puolueessa. Vastaavasti puoluesihteerin odotettiin olevan hänen lojaali ”aisaparinsa”. Niilo Honkalan ajoista oltiin jo kaukana. Myös ero Keskustapuolueeseen oli huomattava: puoluesihteerin valittiin puoluekokouksessa, eikä puheenjohtaja siihen juuri kyennyt vaikuttamaan.

Oma lukunsa oli uuden puheenjohtajan taloudellinen asema, sillä Suomisella ei ollut nyt kansanedustajan palkkaa takanaan. Tämä merkitsi sitä, että puolueen oli vastattava kokonaisuudessaan puheenjohtajan palkkauksesta aiheutuvista menoista. Sopimuksen hänen kanssaan puolueen puolesta tekivät uusi taloudenhoitaja Matti Jaatinen sekä talouspäällikkö Lepistö.²⁰⁷⁷ Taloudenhoitajaa ei myöskään valittu, vaan hänet ”kutsuttiin”.²⁰⁷⁸

Pitkässä suuntaviivapuheessaan Suominen ennusti kokoomuksen aseman tulevaisuudessa vain vahvistuvan sen perinteisen luonteen vuoksi: ”Luokkarajat ovat madaltumassa, ne poliittiset puolueet, joiden toiminta perustuu yksinomaan yhden väestönosan etujen ajamiseen, joutuvat yhteiskuntaluokkien rajojen himmetessä identiteettikriisiin, kokoomuksen yleispuolueluonne vahvistuu edelleen.” Luonnollisesti puolue tulisi edelleen tarvitsemaan ”demokraattista, kokoomuslaista joukkovoimaa toteuttaakseen ohjelmansa”. Puheen muut keskeiset teemat olivat – jotka olivat jo pitkään olleet puolueessa esillä – kokoomuksen vaikutusvallan kasvattaminen ammattiyhdistysliikkeessä (suhteellinen vaalitapa), poliittisten keskiryhmien yhteistyön tiivistäminen (”suomalaisten porvareiden on selvitettävä oma epäyhtenäisyytensä”) sekä Paasikiven-Kekkosen puolueettomuuspolitiikkaan sitoutuminen.²⁰⁷⁹

²⁰⁷⁵ Kansallinen Kokoomus. Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1979. Kokous 25.11.1979.

²⁰⁷⁶ Kivelä 2000, 40

²⁰⁷⁷ Tapani Mörttisen haastattelu 12.4.2010.

²⁰⁷⁸ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1979. Kokous 26.6.1979.

²⁰⁷⁹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1979 puoluekokous Seinäjoella. Pöytäkirja.

Jos oli johdon valinta mennyt täysin Holkerin nuottien mukaan, oli keskustelu *ohjelmakysymyksistä* jo värikkäämpää, lähinnä nuorten ansiosta. Tuhatkunnan aloitteessa puoluekokoukselle korostettiin, että ”puolueohjelman filosofista perustaa on syvennettävä, koska se on sisäisesti ristiriitainen, teknokrattinen, ja siihen kuuluu konservatiivisia ja liberaaleja aineksia, eikä se lähde selkeän yksilökeskeisyyden pohjalta”. Suurena ongelmana oli nuorten mielestä myös se, että ”jäsenistön tietoisuutta ei ole riittävästi pyritty lisäämään kansalaisten ja yhteiskunnallisten instituutoiden eikä omista järjestöllisistä ongelmista”. Yleisenä syynä puolueen järjestöllisen tilanteen ”heikkoudesta” oli se, että ”puolue ei ole tehnyt siitä analyysiä”.²⁰⁸⁰

Puoluehallitus ei kritiikkiä ottanut vastaan, vaan viittasi aloitteesta antamassaan lausunnossa jo vuoden 1978 ylimääräisessä puoluekokouksessa hyväksytyyn päätökseen ”Kansallisen Kokoomuksen aatteellisista perustavoitteista, jotka muodostavat käyttökelpoisen pohjan periaateohjelman käsittelylle”. Ns. kriittisestä rationalismista oli puoluejohto saanut tarpeekseen: ”Kriittisen rationalismin tieteenfilosofialle rakennettu ajattelu ei kuitenkaan sellaisenaan muodosta riittävää perustaa periaateohjelman uudistamiselle.”²⁰⁸¹

Keskustelun Seinäjoella aloitti Juha Toropainen, jonka mielestä puoluejohto oli ”vitkutellut ohjelma-asiassa aiheuttaen lähes käsittämättömän sekasotkun tällä rintamalla, samalla tavoiteohjelma pantiin jäihin, ja keksittiin nostaa esiin ajatus aatteellisten perustavoitteiden rinnalle julkilausumatyyppiset tavoitteet”. Puhuja arvosteli puoluehallituksen päätösehdotusta nuorten aloitteeseen, Toropaisen mielestä aloite oli ”vesitetty päätöslauselmasa”. Myös Anders Blom vaati päätöstä periaateohjelman uudistamisesta. Pysyvän ohjelματοimikunnan puheenjohtajaksi valittu Erkki Pystynenkin piti periaateohjelman ”vapaan markkinatalouden käsitettä ja lähiajan tavoiteohjelman sosiaalista valintataloutta ristiriitaisina keskenään”. Kari Miettinen kertasi ohjelmakehityksen vaiheita todeten, että ”ohjelmaehdotuksesta saatujen 150 lausunnon, ja erittäin työteliään käsittelyn jälkeen ripeys loppui tähän”.²⁰⁸²

Voidaankin sanoa, että ohjelmatyö oli ollut perusteellista ja pitkään kestävä 1970-luvun lopulla. Pysyvä ohjelmatoimikunta oli saanut valmiiksi 23.4.1978 ehdotuksen uudeksi tavoiteohjelmaksi. Toimikunnan työvaliokunta oli pitänyt peräti 123 kokousta. Puheenjohtaja Pystynen esitteli luonnoksen puoluevaltuustolle 22.5.1978, ja valtuusto oli hyväksynyt kaksi erillisohjelmaa: 22.5 viestintäpoliittisen ja 8.12 asuntopoliittisen ohjelman.²⁰⁸³

Smolander vetää yhteen kokoomuksen 1970-luvun ohjelmatyön korostaen kokoomuksen aatteen muuttuneen joka tapauksessa: se modernisoitiin lopullisesti. Ensiksi, yhteiskunnan perusyksikkö ei ollut enää perhe ja kansakunta vaan yksilö. Toiseksi sosiaalinen valintatalous toi mukanaan positiivisen vapauden hyväksymisen, mikä tarkoitti ulkoisen pakon puuttumisen sijasta ihmisen kykyä ja mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Kolmanneksi tasa-arvosta tuli tärkeä päämäärä.²⁰⁸⁴

²⁰⁸⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1979. Kokoukset 24.3.1979 ja 1.6.1979. Aloitteet.

²⁰⁸¹ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1979 puoluekokous Seinäjoella. Pöytäkirja.

²⁰⁸² Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1979 puoluekokous Seinäjoella. Pöytäkirja.

²⁰⁸³ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1979 puoluekokous Seinäjoella. Pöytäkirja.

²⁰⁸⁴ Smolander 2000, 312-313

Puoluevaltuusto hyväksyi vuoden 1979 syyskuussa tavoitepaperin nimeltään ”*Kansallisen Kokoomuksen tavoitteet 1980-luvun politiikassa*”. Tavoitekokonaisuus käsittää kuusi päälukua: 1. Ihmisen turvallisuus, 2. Demokratia, 3. Kulttuuri, 4. Talous, 5. Kansainväliset suhteet, 6. Puolustuspolitiikka. Lähtemättä tässä laajemmin käsittelemään kyseistä paperia, on syytä kuitenkin nostaa siitä esiin joitakin keskeisiä linjauksia.²⁰⁸⁵

Ensiksi talouskohdan ensimmäinen alaluku käsittelee jo 1972 hyväksyttyä ”*sosiaalisen valintatalouden*” käsitettä, joka näin oli vain vahvistunut puolueen ohjenuorana. Käsitteen kolme tärkeintä elementtiä olivat yksilön vapaus, yksityinen omistusoikeus ja yrittäjyys – kaikki kokoomukselle tärkeitä arvoja sinänsä jo vuosikymmenten ajalta. Kulttuuria käsittelevässä luvussa otettiin kantaa 1970-luvulla voimakkaasti nousseeseen aikuiskoulutukseen, jota haluttiin kaikin tavoin edistää. Demokratia-luvussa esitettiin puolueiden aseman vahvistamista ottamalla niitä koskevat säännökset perustuslakiin. Tasavallan presidentti esitettiin valittavaksi suoralla kansanvaalilla. Aluehallinto pitäisi järjestää alueitsehallinnon pohjalta. Aikakauden ”tuulet” oli hyvin aistittu, sillä tavoitepaperissa vaadittiin ”luonnonvarojen haaskaamisen lopettamista”. Ulkopolitiikan osuus nojautui edelleen jo vanhaan mantraan, ”aktiiviselle ja rauhantahtoiselle puolueettomuuspolitiikalle”.²⁰⁸⁶ Kuten jo näistä tavoitteista voidaan todeta, on osa toteutunut (mm. presidentin vaalitapa) ja osa ei (aluehallinto).

Ay- ja kunnallispolitiikassa painotukset edelleen

Osoitus siitä, miten tärkeänä puoluejohto piti 1970-luvun lopulla puolueen ”uloimpaan kehään” kuuluvan ay-toiminnan vahvistamista, oli puoluekokouksen hyväksymä julkilausuma, missä juuri tämä teema oli korostetusti esillä, varsinkin suhteellisuusperiaate: ”Puoluekokous katsoo, että ammattijärjestöjen sisäiset pelisäännöt on selkeytettävä ottamalla käyttöön suhteellinen vaalitapa kaikkia pääelimiä valittaessa. Tämän toteuttamiseksi on myös yhdistyslakia muutettava. Kokoomuksen puoluekokous kehottaa edelleen kaikkia kokoomuslaisia omalla panoksellaan myötävaikuttamaan ammatillisen järjestäytymisen edistämiseen ja toimimaan aktiivisesti oman ammattiryhmän etujen puolesta.”²⁰⁸⁷

Toinen tärkeä puoluekokouksen teema oli – edelleen - *kunnallispolitiikka* ja sen vahvistaminen kokoomuksen perustasolla 1980-luvulla. Niinpä puoluekokous hyväksyi ponnin, minkä mukaan ”Puoluekokous kehottaa puolueen kunnallisjärjestöjä, ja missä näitä ei ole, perusjärjestöjä valmistelemaan jokaiseen kuntaan kokoomuksen ohjelman kunnan kehittämiseksi”.²⁰⁸⁸ Puoluejohto halusi näin ulottaa vaikutusvaltansa myös kuntatasolle.

Puoluekokouksen jälkeen oli luonnollisesti vuorossa *vuoden 1980 toimintasuunnitelma*, joka oli ensiksi käsittelyssä puoluehallituksessa syksyllä 1979. Puoluekokouksen vahvat teemat, ay-toiminta ja kunnallispolitiikka, olivat pääkohtina korostaen niiden merkitystä. Muut kohdat olivat: järjestötoiminta, koulutus, ohjelmatoiminta, vaalitoiminta, tiedotus, tutkimustoiminta sekä kansainvälispoliittinen toiminta. Kun lukee näitä toimintasuunnitelmia, voi todeta, että vuoden 1980 suunnitelma ei paljon poikennut edellisestä: suunnitelman runko oli täysin samanlainen, myös pääkohtien teksti. Vain konkreettisia toimenpiteitä edellyttäviä osia oli muutettu. Esimerkiksi *järjestötoiminnan* tavoitteena oli edelleen järjes-

²⁰⁸⁵ Kansallisen Kokoomuksen tavoitteet 1980-luvun politiikassa.

²⁰⁸⁶ Emt.

²⁰⁸⁷ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1979 puoluekokous Seinäjoella. Pöytäkirja.

²⁰⁸⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1979 puoluekokous Seinäjoella. Pöytäkirja.

täytymisasteen pitäminen edellisten vuosien tasolla, mikä edellytti noin 15.000 jäsenen rekrytointia. Uutena keinona tässä oli tarkoitus ottaa käyttöön vaalien yhteydessä tehtävä ”jäseneksi liittymiskehottelu”, joka oli ollut jo edellisessä suunnitelmassa. Aikaisemmista ajatuksista poiketen oli jo toimintasuunnitelmassa luovuttu jäsenkunnan maksuosuuden kasvattamisesta – vuoden 1979 suunnitelmassahan oli vielä vaadittu sen lisäämistä. Hyväksi havaittuja ”kokoomuspäiviä” tulitaisiin jatkamaan sekä liittämään ne kuntavaaleissa osaksi vaalikampanjaa.²⁰⁸⁹

Ay-toiminnassa oli strategiaksi valittu yhteistyö ”vastuullisten ei-sosialististen” puolueiden kanssa sekä virkamies- että työntekijäjärjestöissä, minkä toteuttaminen oli uskottu ay-toimikunnalle. Puolueen toimintakertomus vuodelta 1979 pyrki osoittamaan, että tässä oli päästy myös eteenpäin. Tärkein tehtävä oli ollut puolueen jäsenten ”valmentaminen eri ammattiliittojen liittokokouksiin”. Esimerkiksi ”STL:n liittokokouksessa liiton johto valittiin ensimmäisen kerran suhteellisella vaalilla, ei-sosialistit lisäsivät merkittävästi edustustaan”. Myös Suomen Sairaanhoidajaliiton kokouksessa saavutettiin ”ei-sosialistien selvä enemmistö”. Toimintavuonna osallistuttiin ”ensimmäisen kerran Metalliliiton vaaleihin, joissa kokoomuksen ehdokkaat keräsivät 1,7 % äänistä”.²⁰⁹⁰ Myöhemmin, 1980-luvulla valittiin kokoomuksen kansanedustaja Aila Jokinen Sairaanhoidajaliiton puheenjohtajaksi ensimmäisessä, selvästi puoluepoliittisessa vaalissa.

Koulutuksen uudet, konkreettiset asiat ja mahdollisuudet olivat *Paasikivi-opiston* toiminnan käynnistäminen elokuussa 1980 sekä oman opintokeskus- ja opintokerhotoiminnan aloittaminen samoin vuoden 1980 aikana. Puolueen kansanopiston taustayhdistys oli rekisteröity joulukuussa 1979, ja koulutuksen suunnittelu alkoi opintotoimikunnassa keväällä 1980. Perustamisvaiheessa oltiin yhteistyössä mm. muiden ns. yhteiskunnallisten kansanopistojen kanssa. Paasikivi-opistolle hankittiin tilat Turun kaupungin Kaksikerrasta.²⁰⁹¹ Näin toimintasuunnitelman tavoitteet ”kansanopistolain ja opintokeskuslain täysimääräisestä hyödyntämisestä” toteutuivat.

Tiedotusta koskevassa tekstissä turvaututtiin jo rutiini-ilmaisuun: ”Perustavoitteena on tarjota kansalaisille selkeä ja johdonmukainen kuva maltillisesta ja yhteistyöhakuisesta, yksityisen ihmisen vapauteen ja turvallisuuteen tähtäävästä politiikasta”. Uutta oli sen sijaan pyrkimys ”keskusjohdon ja jäsenistön väliseen vuorovaikutukseen”. Sisäisessä tiedotuksessa korkeimpien elinten päätöksistä pyrittiin tiedottamaan Nykypäivän kautta kerän vuodessa.²⁰⁹² Ilmeisesti myös kokoomuksessa oli tiedostettu – puoluekokoustenkin kautta – asioiden hoidon ja päätöksenteon keskittyminen, mistä aiheutui kovaa kritiikkiä ja turhautumista kentän suunnasta. 1980-luvun alussa ilmestyneessä, puolueiden muuttumista käsitelleessä kirjassaan Rantala ennakoii, että kaikissa puolueissa olisi kehitettävä toimintaa ”laadullisesti ja suoritettava avaus ulospäin, jäsenyhteisöön ja valitsijoihin”.²⁰⁹³ Va-

---

²⁰⁸⁹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1979. Kokous 26.9.1979. Liitteet. Toimintasuunnitelma 1980.

²⁰⁹⁰ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1980. Kokous 25.3.1980. Liitteet. Toimintakertomus vuodesta 1980.

²⁰⁹¹ Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1979. Kokous 26.9.1979. Liitteet. Toimintasuunnitelma 1980.

²⁰⁹² Kansallinen Kokoomus. Puoluehallituksen pöytäkirjat 1979. Kokous 26.9.1979. Liitteet. Toimintasuunnitelma 1980.

²⁰⁹³ Rantala 1980, 244-245

litettavasti vuosikymmenet ovat osoittaneet, että tässä ei juuri eteenpäin ole päästy, vasta 2000-luvulla on tehty joitakin uusia innovaatioita (esimerkiksi kokoomuksen Toivo-talkoot).

Ongelmia oli myös naapureilla. Isohookana-Asunmaa toteaa, että enemmistö Keskusta-puolueen jäsenistöstä oli jo 1970-luvun jälkipuoliskolla passiivista, ja käytännön työtä hoitivat perusosastoissa muutamat uskolliset puolueihmiset. Puolueessa valmistuikin vuoden 1977 aikana suunnitelma järjestökampanjasta ja kannatuksen kasvattamisesta erityisesti suurissa kaupungeissa. Tutkija joutui kuitenkin havaitsemaan, että "todellisesta järjestöremontista ei tullut suunnitelmista huolimatta mitään". Historiateoksen yhtenä alaotsikkona onkin kuvaava ilmaisu: "Rapautunut järjestöorganisaatio."²⁰⁹⁴

---

²⁰⁹⁴ Isohookana-Asunmaa 2006, 525-526, 596

8. Tiukasti johdettu puolue 1980-luvun alussa

8.1 Kulttuuriset mallit

Tähän mennessä on pyritty aineiston perusteella luomaan kokonaiskuvaa tutkimuksen teorian mukaisista niistä kulttuurista malleista, joiden mukaan ainakin jokin osa kokoomuspuolueen jäsenistöstä toimi, aluksi 1950-luvun lopussa ja sitten vuosikymmen myöhemmin. Nyt on aika vetää yhteen pitkä kehitys: ovatko kulttuuriset mallit muuttuneet matkan varrella, ja jos, niin missä määrin ja millä kohtaa. Kerraten vielä Myllyn soveltavaa teoriaa nuo mallithan ovat:

- perustavanlaatuisia, kulttuurisesti yhteisiä mutta ei totaalisia
- opetettuja tai omaksuttuja
- eksplisiittisesti ilmaistuja tai implisiittisiä
- yhdele osakulttuurille ominaisia tai yleisiä ja
- arkisesti vaikuttavia.

Vielä 1960-luvun lopulla vallinneista kulttuurisista malleista kannattaa tuoda vielä tähän uudelleen esiin muutama aivan keskeinen elementti: 1. kokoomuslainen oli puoluepoliittisesta sitoutumisestaan huolimatta hyvin "epäpoliittinen", välttämättä ulospäin mitenkään tuomasta esiin puoluekantaansa, 2. puolueen jäsen saattoi henkilökohtaisesti olla hyvinkin varoissaan, mutta puolueen maksukehotuksen tullessa postista tuli kova nuukuus vahvasti pinnalle: "en maksa, en millään, tulkoon puolue toimeen miten tulee" ja 3. kokoomuslainen oli "yksilö", jota piti lähestyä sekä vaaleissa että niiden välillä "henkilökohtaisesti". Varsinkin ensiksi mainittu piirre kuului jo perustavanlaatuisesti konservatiivisten puolueiden jäsenten käyttäytymiseen, ja oli pitkään myös lähes totaalinen.

Seuraavassa on aineistosta nousevia malleja 1970-luvun lopussa:

1. *Epäpoliittinen* elementti kokoomuslaisuudessa oli heikentynyt pitkän prosessin seurauksena, nyt ainakin osa – ei vain 1970-luvun nuoriso – jäsenistä oli valmis tunnustamaan politiikan teon välttämättömyyden, muuten ei pärjättäisi kovilla politiikan kentillä. "Poliittisuuden" ilmeneminen oli mitä ilmeisimmin vielä osakulttuurista, mutta yhä vahvistuvaa. Voidaan ilman muuta sanoa, että malli oli "opetettu". Tässä puoluejohdon valistustyö oli selvästi kantanut hedelmää. On myös ilmeistä, että laaja kokoomuksen luottamushenkilöiden joukko kunnallisissa tehtävissä oli joutunut vähitellen omaksumaan sen, että on tehtävä "politiikkaa". Taustalla on luonnollisesti koko yhteiskunnan politisoituminen 1960-luvun lopulta 1980-luvulle.

2. Kokoomuslainen kykeni nyt jo *tunnustamaan väriä*, varsinkin vaaleissa. Tähän oli keskeinen vaikutus ollut myös puolueen keskustoimiston tiukalla linjalla ehdokassitoumuksineen; ehdokkaaksi ei enää kerta kaikkiaan päässyt, ellei sitoutunut käyttämään vaalikampanjassa puolueen tunnuksia. Ainakaan tämän tutkimuksen aineiston mukaan tässä ei enää juuri lipsumisista ollut. Tämä oli mitä ilmeisimmin ohjauksen ja jopa painostuksen tulosta.

3. Puolueen jäsen oli jo *valmis maksamaan* – ainakin aikaisempaa paremmin – puolueen jäsenmaksun, mikä tuli esiin piirien toimintakertomuksista. Niiden mukaan jo noin 70-80 % jäsenistä tuon maksun suoritti. Puoluetuen vastustus kentällä oli samalla heikentynyt lähes olemattomiin; oli havaittu sen hyödyllisyys puolueen taloudelle.

4. Pitkään kulttuurisena mallina kokoomuslaisuudessa ollut "kommunismien peikko" oli jo lähes kokonaan väistynyt vuonna 1979, pitkän prosessin ja yhteiskunnan muuttumisen myötä. Nyt tilalle oli tullut luontaisesti hyvin voimakas *sosialismin ja vasemmistolaisuuden yleinen vastustaminen*, mikä oli tietenkin poliittisestikin hyvin tärkeää. Tässä samaan luokkaan katsottiin kuuluvan myös sosialidemokraattien, yhdessä kommunistien ja erityisesti "taistolaisen" kanssa. Kokoomuspuolueen oikeistosiiven edustajat varoittelivat tosin edelleen viimeksi mainituista edustaen kuitenkin jo pientä osakulttuuria.

5. Nuorisojärjestöjen edustajien puoluekokouksissa sekä lehdistössä ja muissa kirjoituksissa esiin voimakkaasti lanseeraama "*porvarismi*" ei kuitenkaan istunut pysyvästi kulttuuriseksi malliksi. Vuoden 1975 puoluekokouksen käyttäytyminen – "porvari puheenjohtaja" – oli vain tilapäistä menneen ohi jo seuraavaan kokoukseen mennessä. Oltiin "porvareita", ja haluttiin muodostaa vaalien jälkeen "porvarihallitus", mutta siitä ei kuitenkaan tehty arki- ja kokouskäyttämisen mallia – mieluummin edelleen aloitettiin puheenvuoro perinteiseen tapaan: "Hyvät puoluekokousedustajat".

6. Kokoomuslaista järjestötoimintaa leimannut jäsenistön *osallistumislaisuus* ei sen sijaan ollut muuttunut vieläkään mihinkään, vaikka piirien toimintakertomuksissa tällä kohden myönteisiäkin ilmaisuja oli: "Jäsenistön aktiviteetti on noussut." Tietenkin nämä tekstimuotoilut ovat epämääräisiä, ja toisaalta niitä lukiessa on aina otettava huomioon se, että osa piirijohtajista on halunnut miellyttää puolueen keskustoimistoa, koska tiedettiin asian tärkeys johdolle. Myös piirien keskinäinen kilpailu on saattanut ainakin vähän vinouttaa tulintoja jäsenten aktiivisuudesta. Tästä huolimatta oli nähtävissä, että muutamissa piireissä – erityisesti Satakunnassa – pyrittiin tietoisesti itsekriittiseen ja analyttiseen otteeseen, vaikka muutoin 1970-luvun aikana piirien toimintakertomuksista oli tullut turhankin yhdenmukaisia ja rutiininomaisia.

Kokoomuslainen järjestötoiminta pitää tietenkin asettaa laajempaan kontekstiin. Rantala toteaa tutkimuksessaan 1980-luvun alusta, että puolueiden johto yleensäkin pitäytyi edelleen "vanhakantaiseen ja sekundaarisemmaksi jääneeseen" joukko-osallistumiseen, eikä yrittänyt kehittää uusia osallistumisen muotoja. Puolueiden kiinnostus suuntautui "politiikan tekoon ja tätä palveleviin muotoihin". Seurauksena oli jäsenistön etääntyminen pienestä aktiivien ydinjoukosta. Myös kokoomuksen toimintasuunnitelmista voi tarkkaavainen lukija havaita sen, että puoluejohto oli jo oikeastaan luopunutkin laajan joukko-osallistumisen ihanteesta, nyt tärkeää oli jäsenistön "poliittinen kasvatus" koulutuksella ja materiaalin levityksellä. Tässä tietenkin Paasikivi-opistolla ja omalla opintokeskuksella, Kansiolalla, oli tärkeä roolinsa.

Jutilan mukaan Suomen Keskustan jäsenistö voitiin jakaa aktiivisuuden perusteella eri ryhmiin: "militantit", aktiiviosallistujat, osallistujajäsenet, marginaalijäsenet ja nominaalijäsenet. Jutila toteaa empiirisen aineiston perusteella, että osallistuminen kasautuu selvästi "militanteille" ja aktiiviosallistujille sekä jossain määrin osallistujajäsenille. Sen sijaan muut ryhmät ovat hyvin passiivisia. Myös puoluekokoustehtävät kasautuvat. Huomionarvoinen havainto on se, että osallistumisaktiivisuus vaihtelee yksilön kohdalla eri elämänvaiheis-

sa.²⁰⁹⁵ On tietenkin huomattava, että Jutilan aineisto on vasta 2000-luvulta, siis aivan erilaisesta yhteiskunnallisesta kontekstista. Toisaalta edellä todettiin, että tällaiset kulttuuriset mallit muuttuvat hyvin hitaasti, jos ollenkaan.

7. Tutkimuksen alussa referoitu Jussi Saukkosen kuvaus siitä, miten kokoomuksen jäsentä "ei voi käskeä eikä komentaa", piti hyvin paikkansa vielä 1950-luvulla, mutta vähitellen tässä suhteessa tapahtui mukautumista puolueen johdon yhä tiukkenevan otteen myötä. Kokoomuslaisen "yksilönkin" oli *alistuttava yhteisen politiikan tekoon*, hyväksyttävä tietyt pelisäännöt – hyväksyttävä puoluekuri. Tässä nimenomaan 1970-luvulla ja poikkeuslaki-prosessilla oli varmasti suuri merkitys. Kehitys pitää samalla liittää edellä jo mainittuihin "värin tunnustamiseen" sekä "epäpoliittisuuden" heikkenemiseen, koska ne ovat tämän viimeksi mainitun kulttuurisen muutoksen osia.

8.2 Järjestötoiminta ja vaalikampanjat sotien jälkeen: puolue toimiston ohjaukseen

Seuraavassa vastataan tutkimuskysymyksiin kokoomuksen järjestötoiminnan ja vaalikampanjoiden osalta: Miten järjestötoiminta eri tasoilla, puolueen ja sen piirien talous sekä koko puolueen, piirien ja yksittäisten kansanedustajien vaalikampanjointi muuttui vuosina 1944 - 79?

Puoluejärjestön määrällinen kehitys vuosina 1945 – 1979: kaksoisjäsenyys ja sen poiston seuraukset

Kokoomuksen järjestötoiminnan kehittämiseksi oli sotien jälkeen syksystä 1944 lähtien varsin heikot sekä sisäiset että ulkoiset lähtökohdat. Konservatiivisten puolueiden jäsenet ovat aina vierastaneet vahvaa sitoutumista puolue toimintaan sekä puolue toiminnalla "elämöimistä". Tässä kokoomuksen johto joutui tekemään melkoisen poliittisen kasvatustyön vuosikymmenten aikana luopuen samalla sosiaalisen yhdessäolon ajatuksesta tässä yhteydessä; tehdään vain politiikkaa, mutta vapaa-ajalla ns. yhdessäolo tapahtuu muualla kuin puoluejärjestön piirissä.

Ulkoisesti kokoomuksen tilanne jatkosodan jälkeen oli vaikea: puolue toiminta oli lähes lakannut molempien sotien aikana, joten se piti elvyttää uudelleen suurella työllä. Toisaalta kommunistit rynnistivät voimakkaasti esiin aloittaen poliittisen oikeiston kovan ja äänekään arvostelun ja syyttämisen menneistä tapahtumista. Kokoomuksessa ei ollut paniikkia, mutta tilanne koettiin toimintakertomusten ja myös kirjallisuuden mukaan epävarmaksi. Taloudelliset ja henkilöresurssit olivat pienet, vasta vuodesta 1946 alkaen saatiin puolue toimistoon lisää ja nimenomaan ammattitaitoista henkilökuntaa, joka keskittyi kokonaan tähän työhön. Puolueen sodan aikainen puheenjohtaja Edwin Linkomies joutui luokitelluksi sotasyllisten piiriin ja eroamaan – jossain määrin katkerana - puolueen johdosta keväällä 1945. Luonnollisesti puoluejärjestön toiminnallinen ja taloudellinen tilanne kullakin vuosikymmenellä vaikutti voimakkaasti myös vaalitaistelujen intensiteettiin.

---

²⁰⁹⁵ Jutila 2003, 73-75

Kokonaiskuvan saamiseksi aluksi kokoomuspuolueen organisaation määrällisestä kehityksestä tutkimuskaudelta esitetään seuraavassa eri vuosikymmeniltä koottu yhdistelmätaulukko. Nuorten ja naisten järjestöistä ei ole jäsenmääriä, koska edellä jo todettiin, että jos lasketaan yhteen niiden omien ilmoitusten mukaiset määrät puolueen toimintakertomusten jäsenmäärien kanssa, ei päästä yhtäpitäviin lukuihin. Voidaan kysyä, miksei puolueen keskuustoimisto tässä asiassa ole pitänyt tiukempaa koordinaatiota.

Taulukko 48. Kansallisen Kokoomuksen ja sen jäsenliittojen paikallisyhdistysten määrä, kansallisseurojen jäsenet sekä yhteisjäsenmäärä vuosina 1945 – 1979 (ks=kansallisseurat, TK=Tuhatkunta).

Vuosi	Ks.	Jäs.	KNL/os.	KNaL/os.	TK/os.	Eläkel./os.	Yht./Jäs.
1945	145	14.000	14	-	-	-	16.000
1948	361	51.543	153	17	-	-	75.000
1951	451	61.740	141	21	-	-	80.000
1954	444	55.493	187	25	-	-	90.684
1959	455	59.512	258	42	-	-	74.464
1964	480	65.510	267	76	-	-	91.890
1969	497	57.201	246	101	-	-	74.408
1972 ²⁰⁹⁶	545		321	127	32	39	86.236
1975	562		342	138	37	41	77.170
1979	610		376	165	47	-	72.786

Taulukosta voidaan ennen kaikkea todeta, miten suuria vaihteluita kaikissa luvuissa on jäsenmäärien osalta, sen sijaan paikallisyhdistysten määrällinen kehitys osoittaa jatkuvaa kasvua - KNL:n osastojen pientä laskuvaihetta 1960-luvun lopussa lukuun ottamatta - vuosikymmenten mittaan. Kokoomus toipui hämmästyttävän hyvin syksyn 1944 vaikeasta tilanteesta saavuttaen neljässä vuodessa kymmeniä tuhansia uusia jäseniä ja 75.000 jäsenen määrän. Suurimmillaan – puolueen omien tilastojen mukaan - puoluejärjestö oli jäsenmäärän osalta vuonna 1964, jolloin jäseniä oli yhteensä yli 90.000, mutta sitten jo 1960-luvun lopulta alkaen tapahtunut tilastojen ”siivoaminen” vaikutti lukuja laskevasti. Tuhatkunta ja Eläkeliitto tulivat mukaan tilastoon 1970-luvun alussa – viimeksi mainitun poistuessa muutaman vuoden kuluttua monestakin eri syystä, joihin on edellä jo viitattu. Eläkeliiton menetys merkitsi tietenkin samalla kokonaisjäsenmäärän laskua vastaavalla luvulla, toisaalta vuonna 1979 saatiin vielä uusiakin jäseniä noin 3.000. Tuhatkunta ja Eläkeliitto eivät ole koskaan perustaneet paikallisyhdistyksiä läheskään niin paljon kuin nuoret ja naiset. Joka tapauksessa esitettyihin tilastoihin on suhtauduttava monestakin syystä kriittisesti, täysin luotettavaa tilastoa ei kokoomuksesta ole olemassa.

Paikallisyhdistysten rinnalla on erikseen mainittava suuriin kaupunkeihin – Turku, Espoo, Tampere jne. – perustetut *alueyhdistykset*, joiden tehtävänä on ollut koordinoita kokoomusjärjestöjen toimintaa sekä vaikuttaa ennen kaikkea paikalliseen kunnallispolitiikkaan. Näitä aluejärjestöjä oli 1970-luvun lopussa noin 40.

Paikallisyhdistysten määrän vakaaseen kasvuun on vaikuttanut mitä ilmeisimmin se, että yhdistys on paljon helpompi perustaa kuin hankkia sille jäseniä, ja puolueen johdossa pi-

²⁰⁹⁶ Puolueen toimintakertomuksissa ei ole vuosilta 1972-1979 kansallisseurojen kokonaisjäsenmäärää.

dettiin tärkeänä mahdollisimman kattavaa verkostoa, mikä todettiin lähes kaikissa toimintasuunnitelmissa. Vasta 1970-luvulla järjestötoimikunta ehdotti vuoden 1977 puoluekokoukselle, että uusi paikallisyhdistys voitaisiin perustaa vain, jos paikkakunnalla ei vielä paikallisyhdistystä ollut. Ehdotus kuitenkin tyrmättiin puoluekokouksessa armotta epädemokraattisena.

Sekä henkilöjäsenten että yhdistysten poistaminen jäsentilastosta on ollut kokoomuksessa aina vaikeaa. Yksi syy on ollut piirien välinen toimintakilpailu: ei ollut mukavaa näyttää ulospäin laskevaa kehitystä. Paikallisyhdistyksissä puolestaan pidettiin jäsenmaksunsa maksamatta jättäneitä – usein johdolle tuttuja henkilöitä - pitkäänkin mukana, ennen kuin heidät poistettiin jäsenluettelosta, usein vasta kahden tai kolmen vuoden laiminlyönnin jälkeen.

Jäsentilastojen tulkinta vaikeutui edelleen, kun vuoden 1950 sääntöuudistuksella otettiin nuorten ja naisten liitot tasaveroisiksi jäseniksi, ja samalla näiden liittojen jäsenille luotiin mahdollisuus *kaksoisjäsenyyteen*, joka nosti niiden edustusta ja vaikutusvaltaa puoluekokouksissa sekä puoluevaltuustossa. Vasta 1970-luvun alussa tämä kaksoisjäsenyys poistettiin uudella sääntömuutoksella, ja samalla puolueen järjestöjohto otti tiukan kannan jäsentilastojen luotettavuuden parantamiseen. Seurauksena oli emopuolueen jäsenmäärän lasku, joka sitten taas nousi 1980-luvun alkuun tultaessa. Kuitenkin tuolloin kaikkien puolueiden asema alkoi jo heikentyä vähitellen, mm. suomalaisen yhteiskunnan politisoitumisen saavutettua kulminaatiopisteen, joka on todettu monissa tutkimuksissa. Puolueet eivät kyenneet uudistumaan ajan vaatimusten mukaan.²⁰⁹⁷

Jäsentilaston nousuun on vaikuttanut aineiston mukaan varsinkin *yhteiskunnallinen tilanne*, se, miten tärkeänä liittyminen puolueeseen on koettu. Tällaisia helposti havaittavia murrosvaiheita ovat olleet 1940-luvun loppu ja kommunismin pelko sekä toisaalta 1970-luvun alkupuoli, jolloin kokoomuksen kannattajilla oli huoli yhteiskunnan voimakkaasta vasemmistolaistumisesta: nyt liityttiin kokoomukseen, kun tuntui siltä, että on pakko tehdä jotakin omien arvojen puolustamiseksi. Tämä ulkoinen paine näkyi selvästi edellä olevassa jäsentilastossa myönteiseen suuntaan vuosina 1971 - 1972. Luonnollisesti jäsenmäärän kasvuun vuodesta 1946 alkaen vaikuttivat myös puolueen keskustoimiston paremmat henkilöstöresurssit: päätoiminen puoluesihteerit ja uusi järjestösihteerit sekä piirien päätoimiset sihteerit. Muiden tutkimusten mukaan myös esimerkiksi SDP:n jäsenmäärän kasvuun 1940- ja 1950-luvuilla vaikuttivat ulkoiset tekijät, joista tärkeimpänä oli taistelu kommunistien kanssa "sieluista".²⁰⁹⁸

Kokoomuksen jäsenmäärä oli kuitenkin, myönteisestä kehityksestä huolimatta, vuonna 1980 muihin suuriin puolueisiin verrattuna pienempi, vaikka lähentymistä olikin tapahtunut vuosikymmenten mittaan. Tässä tutkimuksessa verrattiin kokoomuksen kehitystä ennen kaikkea Maalaisliitto/Keskustapuolueeseen, jolloin voitiin todeta, että kun viimeksi mainitun puolueen jäsenmäärä oli sotien jälkeen jokseenkin samalla tasolla kokoomuksen kanssa, oli jo vuonna 1950 Maalaisliitossa yli 140.000 jäsentä kasvun jatkuessa voimakkaana 1960-luvulle saakka, aina noin 300.000 jäsenen määrään. Tilastojen vertailu sellaisenaan ei kuitenkaan ole kokoomuksen kannalta oikeudenmukaista, koska Maalaisliittoon ja myö-

²⁰⁹⁷ Borg 1993; Sundberg 1996; Rantala 1982

²⁰⁹⁸ Esim. Soikkanen H. 1991

hemmin Keskustapuolueeseen liityttiin tilakohtaisesti ja perhekuntina, jolloin jäsenmäärä nousi väistämättä korkeaksi.

Tärkeä mittari menestykselle on kokoomuksessa ollut jäsenkunnan osuus puoluetta valtiollisissa vaaleissa äänestäneistä. Tämän mittarin mukaan kokoomuksen johdon tavoite toimintasuunnitelmissa oli jo 1950-luvulta alkaen saavuttaa noin 30 %:n taso, mihin ei kuitenkaan koskaan päästy. Seuraavassa taulukossa esitetään suhdeluvun kehitys vuoden 1979 vaaleihin saakka.

Taulukko 49. Kansallisen Kokoomuksen jäsenten osuus puoluetta eduskuntavaaleissa äänestäneistä vuosina 1948 – 1979 (puolueyhteisön kokonaisjäsenmäärä).

Vaalivuosi	Kokoomuksen jäsenmäärä	Puolueen äänimäärä vaaleissa	Jäsenten osuus äänestäneistä %
1948	75.000	255.394	29.3
1958	77.820	297.183	26.2
1970	80.211	457.823	17.5
1975	77.170	505.185	15.3
1979	72.786	626.769	11.6

Taulukosta näkyy hyvin, miten päinvastaisista tavoitteista huolimatta kokoomuksen jäsenten osuus puoluetta eduskuntavaaleissa äänestäneistä laski tutkimuskaudella 29.3 %:sta vain vähän yli 10 %:iin. Vaalimenestys ei tuonut lisää jäseniä lainkaan samassa suhteessa. Voidaan sanoa, että puoluejohdon tavoite oli alun alkaen epärealistinen. Jäsenmäärä oli vuonna 1979 samalla tasolla kuin 30 vuotta aikaisemmin, mutta äänestäjämäärä oli nousut vajaalla 400.000:lla.

Puolueorganisaation määrälliseen kasvuun on liitettävä vielä erilaisten sektorikohtaisten liittojen perustaminen 1970-luvulla. Näitä olivat Porvarillinen Raittiusliitto, Porvarillinen Terveys- ja sosiaalipoliittinen Liitto, Porvarillisen Kulttuurityön Liitto sekä Varhaiskasvatuksen Liitto Minit r.y. Vuonna 1980 perustettiin kokoomuksen oma kansanopisto, Paasikiviopisto sekä opintokeskus Kansio. Mainittujen organisaatioiden perustamisella kokoomus tavoitteli samanlaista asemaa muiden suurten puolueiden kanssa, joilla vastaava ”keskikehä” jo oli. Näiden liittojen taloudellinen asema oli kuitenkin vielä 1970-luvulla vaikea, koska ne eivät saaneet poliittisista lupauksista huolimatta mielestään kohtuullista valtionapua.

Tärkeä näkökulma kokoomusjärjestön määrälliseen kehitykseen on myös alueellinen: missä valossa näyttäytyvät emopuolueen 16 piiriä kootusti eri vuosikymmenillä. Piirien toimintakertomusten – joka on tässä tutkimuksen primääriaineisto – suoran tulkinnan mukaan tilanne oli hyvin erilainen, mutta huomioon on otettava mainittujen kertomusten tendenssinomaisuus sekä se, että ne muotoutuivat viimeistään 1970-luvulla samaan, pelkistettyyn formaattiin. Seuraavassa tarkastelun pohjaksi esitetään kolme tilastoa eri vuosikymmeniltä.

Taulukko 50. Kansallisen Kokoomuksen piiriliittojen kansallisseurat ja niiden jäsenmäärät yhteensä vuosina 1946-1979.

Piiriliitto	V. 1946		V. 1959		V. 1968		V. 1979	
	Ks.	Jäs.	Ks.	Jäs.	Ks.	Jäs.	Ks.	Jäs.
Helsinki	-	-	28	2.853	32	2.662	45 ²⁰⁹⁹	2.693 ²¹⁰⁰
Uusimaa	27	5.050	33	4.280	32	2.858	55	6.542
Turun et./V-S	7	500	62	7.472	66	7.058	74	8.596
Turun pohj./Sk	24	3.663	44	8.972	43	6.486	48	7.068
Häme et.	15	850	34	7.944	42	7.471	46	5.107
Häme pohj.	33	1.157	38	5.645	32	6.906	42	7.385
Vaasa et./Vaasa	12	1.100	27	1.242	45	7.858	51	7.070
Vaasa it./K-Suomi ²¹⁰¹	19	1.700	27	1.242	33	1.444	37	1857
Vaasa pohj. ²¹⁰²	8	560	17	2.000	-	-	-	-
Kuopio it./P-Karjala	15	850	26	2.070	17	918	35	1.859
Kuopio länt./ ²¹⁰³ P-Savo	21	1.200	15	ei ilm.	34	1.940	17	548
Mikkeli	4	250	25	2.674	26	2.300	30	1.907
Kymi/Kymenlaakso	15	1.092	16	1.834	17	2.245	20	1.980
Karjala	-	-	15	872	13	741	15	1.088
Kainuu	-	-	9	1.007	9	912	10	405
Oulu	8	300	22	3.715	24	2.082	42	2.209
Lappi	3	500	17	1.450	15	1.049	23	1.135

Taulukosta näkyy ensiksi se, että tutkimuskaudella on puolueessa tehty joitakin piirien rajojen ja niiden nimien muutoksia: ensiksi Helsingin piiri aloitti toiminnan vasta 1950-luvun alussa, toiseksi Vaasan kolme piiriä muuttuivat Keski-Suomen ja Vaasan piireiksi, Kymen piiri jakaantui Karjalan ja Kymenlaakson piireihin, Kuopion itäisestä piiristä tuli Pohjois-Karjalan piiri ja läntisestä Pohjois-Savon piiri, Turun eteläinen muuttui Varsinais-Suomen piiriksi ja pohjoinen Satakunnan piiriksi, ja viimein Oulun piiristä irtosi Kainuun piiri samalla, kun vanhan Oulun piirin nimi muuttui Pohjois-Pohjanmaan piiriksi.

Suurimmat piirit kansallisseurojen ja jäsenmäärien perusteella olivat sotien jälkeen Uudenmaan, Turun pohjoinen, Hämeen pohjoinen ja Kuopion läntinen piiri. Pohjois-Suomi oli jo silloin heikkoa aluetta kokoomuksen kannalta. Myöhemmin puolueen vahvoja piirejä ovat olleet Hämeen molemmat, Uudenmaan, Helsingin, Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Vaasan piirit. Nämä piirit menestyivät myös piirijärjestöjen välisessä toimintakilpailussa useimmiten. Paikallisyhdistysten määrällä mitattuna nousi Varsinais-Suomen piiri suurim-

²⁰⁹⁹ Tieto on vuoden 1978 kertomuksesta, koska vuoden 1979 toimintakertomus puuttuu.

²¹⁰⁰ Kuten ed.

²¹⁰¹ Vaasan itäinen piiri oli muodostetun Keski-Suomen piirin perusalueena.

²¹⁰² Piiri liitetty pääosin Keski-Suomen piiriin.

²¹⁰³ Kuopion läntinen piiri myöh. Kuopion piirin perustana.

maksi 1960-luvun lopulla. Vastaavasti myös toimihenkilöitä oli Turun piiritoimistossa eniten, nuorten ja naisten järjestöjen sekä aluejärjestön henkilöstön kanssa yhteensä kymmenkunta.

Kokoomusjärjestö laajentui siis vuosina 1944 – 1979 sekä paikallisyhdistysverkoston kautta että perustamalla kokonaan uusia liittoja, mutta se ei koskaan saavuttanut suurta haavettaan, jäsenmäärän nostamista yli 100.000 jäsenen tasolle. Suurimmillaan jäsenmäärä oli vuosina 1954 ja 1964, noin 90.000. Uusia jäseniä rekrytoitiin joka vuosi, mutta se ei kompensoinut paikallisyhdistysten jäsenten eroamista tai erottamista jäsenmaksujen maksamattomuuden vuoksi. Toisaalta erottamiset yhdistyksistä olivat korkean kynnyksen takana. Lisäksi yhdistykset itse menettelivät niin, että maksettiin maksu jäsenten puolesta, jotta yhdistyksen jäsenmäärä ei laskisi alle tietyn kiintiön, minkä myötä edustajien lukumäärä puoluekokouksessa väheni.

Puoluejärjestön sisäisen kiinteyden kasvu ja uudet toiminnan painopisteet

Edellä kuvattiin kokoomuksen järjestötoimintaa organisaation määrällisen kehityksen näkökulmasta. Voidaan sanoa, että *kokoomusjärjestön sisäinen kiinteyden ja vetovoima olivat heikkoja aina 1970-luvulle asti*. Tämä johtopäätös perustuu siihen lähdekriittiseen näkemykseen, että ne piirien kenttäkuvaukset, joissa annetaan kielteinen kuva kentän aktiivisuudesta ja sitoutumisesta, ovat ”totta”. Myönteisissä arvioissa ei kerrota tarkemmin, mitä se ”aktiivisuuden nousu” oikeastaan tarkoitti, vaikka toisaalta niillekin kuvauksille on perusteita. Tämä koskee erityisesti ns. Virkkusvaaleja vuonna 1968: kenttä oli mitä ilmeisimmin ”innostunut”. Pessimistinen kerronta on kuitenkin päätrendi, ja se vaikuttaa luotettavalta, koska siihen ei ollut mitään erityistä syytä eikä painetta; päinvastoin juuri myönteisiin kuvauksiin oli suuri houkutus.

Edellä jo viitattiin puolueen heikon kiinteyden sisäisiin tekijöihin: konservatiivisten puolueiden jäsenten yleiseen puolue toiminnan vieroksuntaan. Toiseksi on huomattava kokoomuksen jäsenkunnan hyvin heterogeeninen rakenne, sekä ammatillisesti että koulutuksellisesti. Kun liityttiin Maalaisliittoon perhekunnittain, menttiin mukaan samalla edistämään maatalouden harjoittamisen reunaehtoja. Myllyn mukaan koko Maalaisliiton perusidea oli köyhän maaseutuväestön aseman parantaminen, mikä merkitsi sitä, että tällä puolueella oli selvä yhteiskunnallinen tehtävä.²¹⁰⁴ Tietenkin vähitellen myös tämän puolueen jäsenkunnan rakenne muuttui,²¹⁰⁵ mutta kulttuurinen malli säilyi. Vasemmistopuolueista SDP:n jäsenyydelle tärkeitä olivat työpaikkasidokset sekä myös yhteinen harrastustoiminta. Sen sijaan kokoomukseen liityttiin pääosin aatteellisista syistä – tai sitten 1960-luvulta lähtien osin myös etujen saamiseksi, esimerkkinä kunnalliset lautakuntapaikat. Tämä tuli esiin selvästi Forssan kansallisseuran aineistosta. Sen sijaan yhteisöllisyyden haku yhteisten tilaisuuksien kautta, tai jonkun ammattiryhmän edunvalvonta, ei ole ollut kokoomuksen paikallisyhdistyksille koskaan tyypillistä. Yhteisöllisyyttä edustivat vain jossain määrin 1950- ja 1960-luvuilla pidetyt kesäjuhlat. Kansallisseurojen johto ei edes pyrkinyt tiivistämään yhteyttä jäsenkuntaan muuten kuin pakollisilla, kaksi kertaa vuodessa pidettävillä kokouksilla. Tu-

²¹⁰⁴ Mylly 1996, 6; Hokkanen 2002, 544-546. Hokkasen mukaan ”taistelussa maatalouden puolesta Maalaisliitto oli ainoana kokonaisena puoleena asialla”. Emt., 545

²¹⁰⁵ Ks. Kääriäinen 2002, 17-19

loksena oli, että kokoomus säilyi *yleispuolueena*, jossa on ollut hyvin heterogeeninen jäsenkunta. Tätä yleispuolueluonnetta korostettiin myös vaaleissa hyvin voimakkaasti. Toisaalta kaikissa puolueissa ilmeni viimeistään 1970-luvulta lähtien kehitys yleispuolueen suuntaan. Kuitenkin vielä vuoden 1970 vaaleissa Keskustapuolue esiintyi selvästi vielä ”Maalaisliittona”, nimen muutoksesta huolimatta.²¹⁰⁶

Verrattaessa kokoomuspuolueen perustason toiminnan luonnetta työväenyhdistyksiin voidaan todeta, että viimeksi mainitut kehittyivät aina 1960-luvun lopulle saakka monialayhdistyksinä ja harrastus- sekä opintotoiminnan foorumeina. *Politiikka* tuli toiminnan päämuodoksi vasta 1970-luvun alusta lähtien.²¹⁰⁷ Kansallisseuroissa ei yleisesti ottaen ilmeisesti koskaan päästy monialayhdistystasolle, vaikka siihen kyllä pyrittiin. Keskeinen tekijä tässä oli kansallisseuran edellä mainittu jäsenistö: ei ollut riittävästi yhdistäviä tekijöitä. Kokoomuslaisen akateemisesti koulutetun jäsenen opinnollisia tavoitteita ei ollut helppo yhdistää esimerkiksi tehdastyöläisjäsenen vastaavien toiveiden kanssa.

Aineiston perusteella voidaan jo tässä vaiheessa koota kokoomuksen sisäisen kehityksen keskeiseksi punaiseksi langaksi se, mikä jo kirjoitettiin viimeisen pääkohdan otsikoksi: ”epäpoliittisten” politiikan harrastajien puoluejärjestö muovautui vähitellen, osin keskusjohdon poliittisen kasvatuksen, osin omaehtoisen käytännön kokemusten kautta pääosin 1970-luvun aikana *lujaksi ja kiinteäksi poliittiseksi puolueeksi*, jossa tehtiin politiikkaa kaikilla tasoilla. Vuoteen 1966 ulottuvassa tutkimuksessaan Vares käyttää ilmaisua, minkä mukaan ”kokoomus vahvistui organisaationa selvästi vuoden 1944 jälkeen laahaten silti kaukana Maalaisliiton ja vasemmistopuolueiden jäljessä”.²¹⁰⁸ Tämän aineiston perusteella voidaan mainittua kuvausta täsmentää siten, että kokoomuksen sisäinen ”vahvistuminen” ja nimenomaan kiinteytyminen tapahtui vasta 1970-luvun aikana. Samalla puolue kehitti ”keskikehää” ja ”ulointa kehää” perustaen mm. yhteiskuntapolitiikan eri sektoreille puolueyhteisöön kuuluvia järjestöjä sekä ulottaen toiminnan myös ay-liikkeeseen.

Yhtenä, ehkä merkittävänä taustatekijänä puolueen otteen tiukentumiseen ja puoluekurin lisääntymiseen oli *poikkeuslakiprosessi* vuosina 1972-73. Puheenjohtaja Holkeri tukijoukkoineen sai voiton ja hyvän selkänöjan jatkossa johtaa puoluetta.

Kun haetaan kokoomuksen sisäiselle kehitykselle taitekohtia, ei 1960-luvun lopun yhteiskunnallista murroskaudesta ja nuorten esiinmarssin vaikutusta voi vähätellä. Nimenomaan nuoret toivat puolueeseen uusia tapoja ja uutta toimintakulttuuria. ”Porvarismi” ei kantaanut, mutta nuorten tavoista tehdä politiikkaa otettiin oppia myös emopuolueessa. Nuoret pettyivät kuitenkin aatteellisella puolella vuoden 1970 toimintaohjelmaan.

Toisaalta kokoomuksesta ei kuitenkaan ole koskaan tullut ”taistelujärjestöä”, mikä oli Helsingin kansallisseuran aloite 1960-luvulla – paikallisjärjestö oli tuskastunut kokoomuslaisen järjestötoiminnan heikkoon tasoon. Aineisto kuitenkin osoittaa, että aloite ei johtanut mihinkään, ja että sitä pidettiin myöhemmin kuultuna jopa mahdottomana tavoitteena kokoomuslaisen kulttuurisiin malleihin. Ehdotuksen taustalla olikin lähinnä KNL:n, Kokoomuksen Nuorten Liiton tilanne poliittisella kentällä taistelussa vasemmistoa vastaan, missä tais-

---

²¹⁰⁶ Kääriäinen emt., 143

²¹⁰⁷ Raitio 2006, 11

²¹⁰⁸ Vares 2008, 533

telussa kaivattiin jo "taistelujärjestöä". Piirien sekä myös puoluekokousedustajien kuvaukset kokoomuslaisesta järjestötoiminnan aktiviteetista osoittavat kuitenkin kiistatta, että aina 1970-luvulle asti jäsenistön aktiivisuus oli heikkoa vaalien välillä. Vain puoluejohdon vierailut kansallisseurojen tilaisuuksissa vetivät väkeä, muulloin oli huomattavan hiljaista. Ainoastaan muutamat aktiivit – paikallisyhdistysten johtokuntien jäsenet – jaksoivat kokoontua pohtimaan yhteisiä asioita.

Kun kokoomusjärjestö kasvoi osin myös etujen hakemiseksi, ts. lautakuntapaikkojen tarjonnan kautta, tämä rekrytointi johti samalla myös kiinnostukseen poliittista toimintaa kohtaan kuntatasolla, kunnallispolitiikkaan. Paikallisyhdistyksiin perustettiin *kunnallistoimikuntia*, joissa käsiteltiin oman paikkakunnan tärkeitä kysymyksiä; poliittinen toiminta sai mielekkään sisällön. Kokoomuksen sisäinen kulttuuri poikkesi tosin tässä muista puolueista, joissa kunnallistoimikuntien asema on ollut hyvinkin vahva, kun taas kokoomuksessa varsinaiset valtuutetut ovat aina olleet tarkkoja omasta ja itsenäisestä asemastaan. *Kuntapolitiikasta* tulikin kokoomuspuolueelle erittäin tärkeä toiminnan sektori, johon panostettiin yhä enemmän kaikilla tasoilla, emopuolueen toimintasuunnitelmista lähtien. Suuntaus oli jo 1950-luvulla aloitettu, mutta 1970-luvulla vauhtia tuli paljon lisää. Vuonna 1976 järjestettiin ensimmäinen valtakunnallinen Kunnallisparlamentti. Tapahtuma tuli sittemmin vuorottelemaan Porvariparlamentin kanssa. Menestys myös kuntavaaleissa ja asemien valtaaminen kunnissa loivat edelleen pohjaa kuntasektorilla. Kuntia varten luotiin mallit ja suositukset paikallisten kunnallispoliittisten ohjelmien kehittämiseksi. Taustalla oli myös kokoomuksen "iäisyysongelma": kun tasavallan hallitusvaltaan ei ylletty vuoden 1966 eduskuntavaalien jälkeen, päätettiin puolueen johdossa panostaa vaikutusvallan lisäämiseen kunnissa ja kuntien keskusjärjestöissä.

Puolueen toimintasuunnitelmista voi 1970-luvulla hyvin havaita muutoksen järjestötoiminnan kehittämisessä: keskusjohto oli luopunut vuosikymmeniä esillä olleesta tavoitteesta, paikallistoiminnan kehittämisestä perinteisen yhdistystoiminnan keinoin. Nyt tunnustettiin avoimesti, että paikallisellakin tasolla on pyrittävä ennen kaikkea jäsenistön *poliittiseen kasvatukseen*. Tämä näkyi kaikessa lähtien siitä, että vaaleissa oli ehdokkaiden esiinnyttävä vain puolueen tunnusten alla, ja että aikaisempia epäpoliittisia taustayhdistyksiä ei enää suvaittu 1960-luvun lopulta lähtien. Ennen kaikkea vaadittiin, että oli oltava kokoomuslaisia myös ulospäin, "ruiskukkaa myöten". Puolueen koulutuksissa käytiin läpi poliittisen toiminnan perusteita uudella tavalla: on "politikoitava" ammattimaisesti ja kunnolla, harastelijatoimintaa ei hyväksytty. Jo 1950-luvulla aloitettu "puoluemielen" kasvattaminen alkoi lopulta tuottaa tuloksia. 1980-luvun alussa merkittävän lisän puolueen koulutustoiminnassa toi oman kansanopiston, Paasikivi-opiston sekä opintokeskuksen Kansion perustaminen. Kokoomus ei ollut tässä kehityksessä yksin, myös Maalaisliitto-Keskustapuolueessa tiukennettiin poliittista linjaa sotien jälkeen, kuitenkin selvästi aikaisemmin kuin kokoomuksessa, jo 1950-luvulla Korsimon puoluesihteerikaudella.

Uutta järjestöstrategiaa merkitsi piireille 1970-luvun alussa lähetetty varsin radikaali kirje, missä tuotiin esiin ajatus kansallisseuran pienestä ydinryhmästä, joka sitten "soluttautuu" muihin järjestöihin vieden näin eteenpäin kokoomuslaista ajattelua ja puolueen tavoitteita. Varsinais-Suomen piirin johdossa 1970-luvun lopulla kehiteltyä ajatusta paikallisyhdistystoiminnan kyseenalaistamisesta ja siirtymisestä kokonaan uusille urille ei puolueen tasolla viety eteenpäin, ja näyttää siltä, ettei näistä turkulaisten ajatuksista edes niin tiedetty.

Poliittista "kasvatusta" ja ohjausta oli myös vuoden 1977 puoluekokouksen päätös, millä perusteella puoluehallitus veloitettiin "etsimään muodot kokoomukseen kuuluvien henkilöiden oikeuksista ja velvollisuuksista koskien puolue toimintaan liittyviä määräyksiä sekä tätä koskevien päätösten saattamista jokaisen tietoon". Puolueen jäsenen oli siis oltava perillä puolueen säännöistä ja noudatettava niitä. Oltiin alkuperäisistä kokoomuslaisen kulttuurisista malleista – "yksilöllisyys" yms. - tultu jo aika kauas.

Hyvänä osoituksena kokoomuksen jäsenten vanhasta identiteetistä oli se, että pitkään halettiin olla paikallistasolla nimenomaan kansallisseuran eikä kokoomuspuolueen jäseniä, jos kohta tässä oli paikkakuntakohtaisia eroja. Forssassa oltiin kansallisseurassa, mutta Kärkölässä kokoomus kelpasi paremmin. Niinpä aluksi liitettiin kokoomus-sana vain piiriliittojen nimeen ja vasta myöhemmin kansallisseuroihin; nimien muuttaminen eteni vähitellen, prosessinomaisesti.

Kuntapolitiikan ohella kokoomus lähti puolueena 1970-luvun alusta lähtien mukaan *ammattiyhdistystoimintaan*, mikä merkitsi kokoomuspolitiikkaa tälläkin sektorilla. Aluksi lähesytettiin toimihenkilöjärjestöjä, sairaanhoitajia ja teollisuuden toimihenkilöitä, joiden johtoon pyrittiin yhteistoiminnassa Keskustapuolueen kanssa saamaan porvarillisen vakaumuksen omaavia henkilöitä. Tärkeä yleinen tavoite oli suhteellisuusperiaatteen saaminen ammattijärjestöjen, myös SAK:n, vaaleihin, jota kautta olisi voitu vallata asemia. 1980-luvun alkuun mennessä eivät saavutukset tällä sektorilla olleet vielä merkittäviä, kyse oli vasta alusta.

Kuitenkin samaan aikaan, kun kokoomuksen järjestötoiminta ulkoisia merkkejä myöten oli saatu vihdoin lähes kuntoon, oli yhteiskunnassa yleisesti tultu vaiheeseen, missä järjestötoiminnan merkitys väheni. Puolue työssä alettiin korostaa uusia, "pehmeitä" arvoja ja ekologisia näkemyksiä. Kokoomuksen kannatus vaaleissa oli voimakkaassa nousussa, joten huoli järjestötyöstä ei päässyt vielä esiin. Kollektiivinen järjestötoiminta korvattiin johtajuudella.²¹⁰⁹

Järjestötoiminnan monipuolistuminen edellytti tietenkin *henkilöressien* huomattavaa vahvistumista menneisiin vuosikymmeniin verrattuna. Seuraavasta asetelmasta näkyy puolueen keskustuomiston henkilöstön määrän kasvu vuodesta 1945 indeksilukujen avulla:

Vuosi	Indeksi
1945	1
1956	2.8
1968	3.6
1974-79	6

Indeksiluvut osoittavat henkilöstön määrän kuusinkertaistuneen tarkastelukaudella. Kasvun mahdollisti ennen kaikkea puoluetuen käyttöönotto vuodesta 1967 lähtien, joka näkyy asetelmassa vuoden 1968 indeksistä hyvin.

---

²¹⁰⁹ Mickelsson 1999, 168

Puolueen modernisointi sääntömuutoksilla – puoluekokouksen aseman vahvistaminen

Kokoomuksen sääntöjä on muutettu tarkastelukaudella useita kertoja. Ehkä suurimmat muutokset tehtiin puoluekokousten päätöksillä vuosina 1950 (Hämeenlinna: uusi organisaatio) ja 1973 (Tampere: kaksoisjäsenyyden poistaminen). Puolueorganisaatio oli sotien jälkeen hyvin hajautettu, keskusorganisaationa toimi Kansallisen Kokoomuspuolueen Keskusliitto r.y. Naisten ja nuorten järjestöt saivat lähettää edustajansa puoluekokouksiin ja olivat myös edustettuna ylimmässä päättävässä elimessä valtuuskunnassa, mutta eivät olleet Keskusliiton jäseniä. Puolueen keskustoimiston mahdollisuudet ohjata koko koneistoa olivat heikot. Ennen kaikkea kuitenkin puoluekokouksen asemaa pidettiin heikkona, koska se ei valinnut mitään elintä eikä muutoinkaan voinut tehdä toimintaan vaikuttavia päätöksiä – tämä kuului Keskusliiton kokoukselle. Myös puolueen äänenkannattajat haluttiin lähentää puolueorganisaatioon. Merkittävintä päätösvaltaa käytti puoluevaltuuskunnan työvaliokunta, mutta sen valtuuksista ei ollut mitään säädöksiä.

Vuoden 1947 sääntötoimikunnan ehdotuksesta koko organisaatio muutettiin vuonna 1950 niin, että keskusorganisaatioksi tuli nyt *Kansallinen Kokoomus r.y* ja sen jäsenliitoiksi KNL ja KNaL. Myöhemmin jäsenliiton aseman saivat myös opiskelijajärjestö Tuhatkunta (1967) sekä Kansallinen Eläkeläisliitto (1972). Mainitulla sääntömuutoksella hyväksyttiin näiden liittojen *kaksoisjäsenyys* puolueessa, sillä samat henkilöt voivat olla jäseninä sekä kansallisessa että esimerkiksi nuorten paikallisosastossa. Tätä kautta nuoret saivat yliedustuksen puoluekokouksiin, jolla oli suuri merkitys ristiriitojen täyttämällä 1970-luvulla. Tietenkin puoluekokouksen kannalta oli tärkeää, että se tuli tästä eteenpäin valitsemaan sekä puolueen puheenjohtajan että puoluevaltuuston. Eduskuntaryhmän ja puolueen välinen yhteistyö formalisoitiin.

Ulospäin merkittävä identiteettiin vaikuttava muutos oli *piiriliittojen* nimen muuttaminen kansallisliitoista kokoomus-loppuisiksi (esimerkiksi Satakunnan kokoomus r.y.) vuoden 1966 puoluekokouksen päätöksellä. Paikallisten kansalliseseurojen osalta tehtiin 1970-luvun lopussa vastaava muutos (esimerkiksi Forssan kokoomus r.y.), joka eteni kuitenkin vasta vähitellen kentällä sen vastustuksen vuoksi.

Puoluehallituksen työvaliokunnan asema määriteltiin sääntömuutoksessa vuoden 1959 puoluekokouksessa. Naisten ja nuorten liittojen omien piirit voivat nyt liittyä jäseninä suoraan myös emopuolueeseen. Seuraava mainittava sääntömuutos tehtiin vuoden 1966 puoluekokouksessa, missä hyväksyttiin sääntöjen *tarkoituspäälän* uudelleen muotoilu – vanha teksti oli peräisin jo vuodelta 1919. Sääntöihin kirjattiin myös kunniapuheenjohtajan nimi-ke – aluksi puheenjohtajan tehtävästä vuonna 1965 eroamaan pakotettua Jussi Saukkosta varten. Käytännössä Tuhatkuntaa varten muotoiltiin tässä samassa vuoden 1966 puoluekokouksessa uudelleen jäsenliittoja koskeva kohta niin, että jäseneksi voi liittyä nuorten ja naisten liittojen lisäksi ”muu valtakunnallinen liitto”.

Näkyvä ulkoinen muutos sääntöjen kautta oli *varapuheenjohtaja-instituution* luominen Juha Rihtniemen traagisen poismenon jälkeen: haluttiin keventää puheenjohtajan taakkaa. Sääntömuutos tehtiin vuoden 1971 puoluekokouksessa Lahdessa, jossa ensimmäiset varapuheenjohtajat valittiin. Heillä on ollut kunkin henkilöön sopivat tehtäväkuvat, kuten esimerkiksi järjestön kehittäminen. Varapuheenjohtajat ovat esiintyneet näkyvästi tiedotusvälineissä vaalien alla ja leventäneet johdon profiilia. Sama järjestelmä omaksuttiin jo ennen

kokoomusta myös muissa puolueissa. Varapuheenjohtajista äänestettiin 1970-luvun puoluekokouksissa, yhtenä taustana oli KNL:n johdon voimakas pyrky näille paikoille – järjestön siinä kuitenkaan onnistumatta. Samassa Lahden kokouksessa muuttui aikaisemmin yhdistyspohjainen Kansallinen Kokoomus r.y. *rekisteröidyksi puolueeksi* voimaan tulleen puoluelain perusteella. Sääntöihin oli nyt myös pakko kirjata *jäsenäänestysmenettely* valtiollisiin vaaleihin ehdokkaita valittaessa.

Puoluekokousten sisäisen vallanjaon kannalta suuri merkitys oli sitten vuoden 1973 sääntömuutoksella, joka *poisti kaksoisjäsenyyden*. Samalla kertaa sääntöihin merkittiin myös puolueen kaksikielisyys, josta oli tehty esitys jo vuoden 1970 puoluekokoukselle.

Edellä kuvatun perusteella voidaan sanoa, että kokoomuspuolueen sääntömuutoksista on tarkastelukaudella suurin ja merkittävin ollut vuoden 1950 uudistus, josta tuli monilta osin pysyvä, koska silloin luotiin puolueorganisaation perusrakenne.

Aina velkainen puolue

Huolimatta järjestöllisen tilanteen surkeudesta aloitti kokoomus sotien jälkeisen toiminnan kohtuullisista taloudellisista lähtökohdista: Keskusliitolla ei ollut aluksi velkaa lainkaan, mutta toisaalta ei ollut menojakaan – ensimmäiset vaalit pidettiin vasta keväällä 1945. Tästä eteenpäin talousvaikeudet alkoivat – ja jatkuivat koko tarkastelukauden lukuun ottamatta lyhyttä ”hengähdystaukoa” 1960-luvun alussa. Aina 1960-luvun lopulle asti puolueen talousarvion tulopuolella oli ”ilmaa”, toisin sanoen tuloja, jotka olivat epävarmoja avustuksia, koska jäsenmaksuilla saatiin katettua vain pieni osa menoista. Myös elinkeinoelämän tukimaksut olivat kaukana varmoista tulolähteistä. Elettiin arpajaistaloudessa. Tulopuolella vain Kokoomuspuolueen Säätiön tuki oli varmaa 1950-luvun lopulle asti, mutta sen jälkeen Säätiön omat talousvaikeudet merkitsivät tuen olennaista vähenemistä. Kokoomuksen sisällä käytiin jatkuvaa keskustelua ”puolueverosta”, mutta luottamushenkilöt valtuustossa ja puoluekokouksissa eivät olleet tähän valmiita. Jäsenmaksujen – joka oli eri asia - taso oli koko tutkimuskauden suhteellisen matala, 1970-luvun alun korotustenkin jälkeen vain 30 mk (noin 20 euroa).

Menopuolella oli kuitenkin monia paineita. Varsinkin vaalien kustannukset kasvoivat voimakkaasti jo 1960-luvulla, ja vähitellen myös puolue toimiston henkilökuntaa lisättiin niin, että sen määrä kasvoi 1950-luvun alun vajaasta 10 henkilöstä 1970-luvun noin 30 henkeen. Lisäksi oli piirien henkilökunta, yhteensä tutkimuskauden lopussa koko puolueessa oli noin 100 henkeä. Kuitenkin tutkimusten mukaan muihin puolueisiin verrattuna kokoomuksella oli vähemmän palkattua henkilökuntaa. Puolueen taloudenhoitaja katsoikin, että supistuksiin ei voida mennä, kokoomus ei ole palkannut liikaa toimihenkilöitä. Näiden menojen lisäksi emopuolueen taloutta rasittivat tuki ja lainat nuorten ja naisten liitoille sekä muutamille piireille, jotka myös kärsivät rahavaikeuksista. Ja viimein puolue joutui vielä 1960-luvulla tukemaan heikosti kannattavia äänenkannattajiaan, esimerkkinä Rovaniemi-lehti.

Puolueen talouden rakenne muuttui olennaisesti vuodesta 1967 lähtien, jolloin Paasion hallitus sopi puolueiden kesken erityisestä valtion maksamasta puoluetuesta, joka perustui kunkin puolueen kansanedustajien määrään. Puoluetuki ei kuitenkaan pelastanut kokoomuksen talouden ongelmia, päinvastoin esimerkiksi vuoden 1972 puoluevaltuustossa esi-

tettiin, että puolue pitäisi asettaa konkurssiin, jos se olisi yksityinen yritys. Tilinpäätöksen alijäämä oli vielä vuonna 1979 noin 4 miljoonaa silloista markkaa, joka koostui pääosin edellisten vuosien alijäämistä. 1980-luvulle tosin mentiin jo vakautettujen lainojen kanssa. Seuraavassa esitetään lukujen valossa kokoomuspuolueen talousarvioita kahdelta vuodelta niin, että rinnakkain ovat vuosien 1949 ja 1972 talousarviot. Viimeksi mainittuna vuonna saatiin jo puoluetukea, joten talousarvion tulopuolen rakenne oli täysin erilainen.

1949:	1972
Menot	Menot
-palkat 1.700.000	-keskuststo 845.000
-järjestötoim. jne. 4.300.000	-järjestötoim. 1.315.000
	-tiedotus 565.000
	-tutkimus 160.000
	-mater. 6.000
	-pääomakulut 50.000
	-vaalit 335.000
Yhteensä: 6.000.000	Yhteensä: 2.976.000
Tulot	Tulot
-kassa ym. 500.000	-tukimaksut 961.000
-avustukset 150.000	-puoluetuki 1.850.000
-KSP 1.100.000	-arpajaiset 45.000
-osingot 50.000	-julkaisut 100.000
-keräys 3.200.000	-pääomatuotot 6.000
-myynti 1.000.000	-muut 14.000
Yhteensä: 6.000.000 (noin 217.000 euroa)	Yhteensä: 2.976.000 (noin 3.110.000 euroa; vrt. 150.000 euroa v. 1947)

Ensiksi talousarvioiden vertailu osoittaa tietenkin niiden volyymin yli kymmenkertaistuneen vuodesta 1949 vuoteen 1972. Taustalla on ennen kaikkea sekä henkilökunnan että toimintojen voimakas kasvu. Talousarvioiden vertailu osoittaa myös edellä jo todetun: vuoden 1949 talousarvion tulopuoli oli suurelta osin vain hyvin karkea arvio, mitään varmoja saattavia ei ollut. Sen sijaan vuoden 1972 talousarvion tulopuolella puoluetuen osuus kaikista tuloista oli jo 62 %. Puoluetuen osuus kasvoi koko 1970-luvun ajan johtuen kokoomuksen hyvästä vaalimenestyksestä ollen vuoden 1979 talousarviosta jo 75 %. Vastaavasti Keskustapuolue joutui vaikeuksiin 1970-luvun kuluessa vaalitappioiden vuoksi. Puolueista oli tullut suuresti riippuvaisia valtion tuesta – sen ohella niistä oli tullut osa valtion koneistoa.

Toimihenkilöiden määrän kehityksen kuvaajana käytettyjen indeksilukujen avulla esitettyinä näyttää puolueen talousarvion loppusumman kasvu (pohjaluvut euroiksi muutettuna) seuraavalta:

Vuosi	Indeksi
1947	1
1956	10
1963	10.4
1967	20
1979	20.4

Asetelma osoittaa puolueen talousarvion loppusumman yli kaksikymmenkertaistuneen vuodesta 1947 lähtien. Taitekohta osuu juuri puoluetuen voimaan astumisvuoteen.

Talousarvioiden menopuolen rakenne ei sen sijaan muuttunut aivan niin ratkaisevasti. Vuonna 1949 palkkakustannusten osuus oli kaikista menoista noin 28 % vastaavan luvun ollessa vuonna 1972 jokseenkin samaa luokkaa. 1970-luvun hyvä vaalimenestys ja kovat odotukset nousevasta puoluetuesta johti siihen, että vaalien menoja ei enää kirjattu talousarvioon läheskään täysimääräisesti etukäteen. Vuoden 1972 budjetin arvio 335.000 mk vaalikuluista oli aivan liian pieni, sillä todellisuudessa vaalien menot olivat lähempänä miljoonaa markkaa.

Perusongelma kokoomuksen johdon kannalta talouden pidossa oli jäsenistön ja heidän edustajiensa erittäin nihkeä suhtautuminen jäsenmaksujen korotuksiin. Puolueen johto yritti tasapainottaa taloutta jo 1940-luvun lopulla ns. puolueverolla, mutta esitys ei mennyt kentän kovan vastustuksen vuoksi läpi. Vielä 1970-luvun puoluekokouksissa väiteltiin kiihkaasti jäsenmaksun tasosta: 10 mk vai 15 mk. Piirien toimintakertomuksissa johto purki usein tyytymättömyyttään kokoomuslaista kulttuurista mallia kohtaan. Vanha slogan ”porvari ei maksa eikä marssi” on osoittanut edelleen paikkansa pitäväksi.

Kokoomuksen sisäiset fraktiot – ei todellista puoluehajaannuksen vaaraa

Tutkimuksessa ei ole tarkasteltu Vareksen tavoin perusteellisesti puolueen fraktioita eri aikoina, mutta luonnollisesti näkökulma oli otettava huomioon. Nämä eri käsityksiä edustavat ryhmäkunnat tulivat esiin sekä puoluekokousten että myös puoluevaltuuston kokousten yhteydessä. Johtopäätöksenä tämän aineiston perusteella voidaan sanoa, että missään vaiheessa ei kuitenkaan esillä ollut vakavasti puolueen hajoamisen mahdollisuus.

Ensimmäinen ja varsin suuri fraktio kokoomuksen sisällä oli puheenjohtaja Linkomiehen vastainen oppositio, joka oli syntynyt jatkosodan aikana Linkomiehen pääministerikaudella kasvaen jopa jo niin suureksi, ”ettei se ollut enää oppositio”, kuten Jokisipilä toteaa.²¹¹⁰ Puheenjohtaja joutui eromaan paikaltaan, kun Uudenmaan piiri ei enää hyväksynyt häntä vaaliehdokkaaksi, minkä jälkeen Linkomies joutui sotasyllisyystuomioistuimeen syytettynä.

---

²¹¹⁰ Jokisipilä 1997, 144

Jos tarkastellaan ryhmäkuntakysymystä puheenjohtajien kausien mukaan, näyttää siltä, että Arvo Salmisen puheenjohtajakausi 1946 - 55 oli suhteellisen seesteinen, näin ainakin puheenjohtaja itse vakuutteli puoluekokouspuheenvuoroissaan. Tämä tulee esiin myös pöytäkirjoista: systemaattista ja vahvaa oppositiota ei ollut. Vaikka Salminen ei saanutkaan läpi puolueveroasiaa puolueen organisaatiossa, ei asiasta kuitenkaan syntynyt suurempaa hajanaisuutta: johto ajoi asiaa, ja kenttä oli voimakkaasti vastaan. Salmisen loppukaudella, jo vuoden 1953 puoluekokouksessa, halusivat puolueen nuoret vaihtaa hänet Saukkoseen, mutta mistään puoluehajaannuksesta ei kuitenkaan ollut kyse, ei edes vahvasta oppositiosta.

Toisaalta Salmisen puheenjohtajakaudella voimakas puoluesihteerin Niilo Honkala hankki itselleen opposition, joka jo Salmisen loppuaikoina äänekkäästi toi esiin tyytymättömyytensä nimenomaan puoluesihteerin henkilöön. Keskeinen kiistakysymys oli Honkalan kansanedustajan asema: suuri osa kentän edustajista katsoi, että puoluesihteerin ei missään tapauksessa voi olla samaan aikaan eduskunnan jäsen. Ainakin osin saamansa kritiikin johdosta Honkala erosi tehtävästään Saukkosen puheenjohtajakauden alussa, vuonna 1957.

Jussi Saukkosen puheenjohtajuuden vaikein tilanne puolueen yhtenäisyyden kannalta oli Honkaliiton ja noottikriisin aika. Vares on laajasti kuvannut prosessin kehittymistä sekä eduskuntaryhmässä että puolueen elimissä.²¹¹¹ Vuoden 1961 puoluekokous oli ollut yhteisestä Hongan takana, ja puoluehallitus noudatti sen päätöksiä, mutta vaikein oli eduskuntaryhmä, joka Junnilan johdolla harasi Hongasta luopumista vastaan Neuvostoliiton nootin jälkeen. Mistä puoluehajaannuksesta ei kuitenkaan ollut kyse, vaikka Saukkonen joutuikin tekemään töitä saadakseen puolue-elimet taakseen myös loppuvaiheessa.

Saukkonen olisi halunnut vielä jatkaa puheenjohtajana vuoden 1965 jälkeen, mutta tämä estettiin pienen ryhmän toimesta. Samoin Salmisen alkukauden puoluesihteerin Teräsalmi joutui epäsuosioon, ja hän katsoi parhaimmaksi erota itse tehtävästään vuonna 1959. Teräsalmi ryhtyi voimalliseen taisteluun puoluevaltuustossa Rihtniemen valintaa vastaan häviten sen lopulta. Myös ensiksi mainittu oli herättänyt ristiriitoja puolueen luottamushenkilöissä.

Juha Rihtniemen puheenjohtajakaudella 1965 - 1971 nuoret nostivat profiiliaan, joka tuli näkyvästi esiin vuoden 1969 puoluekokouksessa. Rihtniemi oli kuitenkin itse kannustamassa nuorten omia kannanottoja heidän ollessaan vastaavasti puolueen puheenjohtajan takana. Voidaan sanoa, että Rihtniemi nautti koko kautensa laajaa kannatusta, eikä mistään oppositiosta voida puhua. On tietysti myös muistettava, että tullessaan kokoomuksen johtoon sekä Rihtniemi että Holkeri olivat nuorten edustajia,²¹¹² ensiksi mainittu jo KNL:n pääsihteerinä. Rihtniemen asema ja yleinen arvostus muuttuivat kuitenkin ratkaisevasti menestyksellisen, jos kohta lyhyen puoluesihteerikauden jälkeen 1950- ja 1960-luvun taitteessa.

Vaikein oli Harri Holkerin puheenjohtajakausi, vuodet 1971 - 79. Ongelmaryhminä olivat puoluekokouksissa äärioikeistona nähty ryhmä Junnilan johdolla, Juha Vikatmaa kannatta-

---

²¹¹¹ Vares 2008, 400-410

²¹¹² Varesen mukaan Rihtniemi ja Holkeri olivat poliittikotyyppinä jo selvästi erilaisia kuin Saukkonen ja Salminen. Emt., 532. Arvioon voidaan täysin yhtyä.

jineen sekä nuorten ryhmä Ilkka Kanervan johdolla. 1970-luvun jälkipuolella alettiin puhua - *Arkadia-klubin* perustamisen jälkeen - Holkerin taakse ryhmittyneistä "yleisdemokraateista" ja Pentti Sillantauksen takana olevasta maltillisesta oikeistosta. Nämä ryhmät erotti toisistaan suhtautuminen tulevaan hallituskumppaniin: ehdoitta Keskustapuolueen kanssa vai suuntautuminen sosialidemokraatteihin. Toisaalta Holkeri itse oli Arkadia-klubissa mukana, joten mistään hajoamistrendistä ei ollut kysymys. Erimielisyydet eduskuntaryhmän johtajan Sillantauksen ja jo häntä ennen 1970-luvun alussa Raimo Ilaskiven kanssa näkyivät ennen muuta eduskuntaryhmässä, eivät niin järjestötoiminnassa.

Mikään näistä ryhmistä ei varsinaisesti ollut Holkeria vastaan, mutta vastakkainasettelua toivat vuosikymmenen vaikeat asiat: ulkopolitiikka, suhde presidentti Kekkoeseen, edellisiin liittynyt, jo mainittu kysymys kokoomuksen pääsystä mukaan maan hallitukseen, puolueen ohjelmakysymykset (sosiaalinen valintatalous jne.), kysymys äärioikeiston erottamisesta puolueesta ja puolueen sääntöjen kunnioittaminen.

Smolanderin mukaan kokoomuksen sisällä puoluefraktiot syntyivät myös talous- ja sosiaalipolitiikkaan. Tutkija jakaa nämä fraktiot tässä toisaalta teollisuuden ja toisaalta pankkien edustajiin, joista puheenjohtaja Rihtniemi oli lähellä ensiksi mainittua, kun eduskunnan vaikuttajat Ilaskivi ja Junnila taas useimmiten toivat esiin pankkimaailman näkökulman. Smolander kuitenkin näkee, että käytännössä kokoomus edusti ennen kaikkea yhteiskunnan keskiluokkaa.²¹¹³

Voidaan kuitenkin todeta, että itse puolue ei ollut missään vaiheessa – ei edes vuosien 1972 - 73 poikkeuslakiprosessin ja vuoden 1978 presidentin vaalien aikana - hajoamisvaarassa. Toisaalta puolue oli kyllä mainittuina vuosina selvästi jakaantunut, mutta niin, että eri ryhmillä – puoluejohdon kannattajilla, junnilalaisilla, vikatmaalaisilla ja kanervalaisilla - ei ollut selkeitä ja hyväksytyjä johtajia, ja ne tulivat näkyviin vain puolueorganisaation keskustelufoorumeilla kentän ollessa tämän ulkopuolella. Mitään näkyvää puoluejohdon vastaista "liikehdintää" puolueen sisällä ei ollut. Suuri osa puolueen jäsenistä – puoluesihteerin Isotalon arvion mukaan noin kolmasosa – oli tuolloin jyrkästi ja kiivaasti presidentti Kekkonen henkilöä ja menettelytapoja vastaan, mutta kuitenkin harva tästä joukosta oli valmis eroamaan puolueesta; perustettu Perustuslaillinen kansanpuolue PKP jäi varsin pieneksi. Monissa arvioissa on jopa esitetty, että mainitun puolueen perustaminen oli kokoomukselle suuri helpotus, koska näin voitiin osoittaa, että äärioikeisto on muualla, ei kokoomuksessa. Oma lukunsa ovat puolueen ja sen eduskuntaryhmän suhteet, joita ei ole erikseen tässä tutkimuksessa tarkasteltu. Holkerin "grillaus" vuoden 1973 puoluekokouksen alla ei ollut aineiston valossa vakavaksi tarkoitettu syrjäyttämisooperaatio, vaan ainoastaan keino saada puheenjohtaja kuuntelemaan kenttää aikaisempaa paremmin.

Verraettaessa kokoomuksen mainittuja ryhmiä Keskustapuolueen K-linjan, ts. Ahti Karjalaisen ja V-linjan, ts. Johannes Virolaisen, kannattajiin, on ero aivan selvä. Kääriäinen on väitöskirjassaan osoittanut näiden ryhmittymien suuren ja puoluetta hajottavan merkityksen.²¹¹⁴

---

²¹¹³ Smolander 2000, 306-307

²¹¹⁴ Kääriäinen 2002, 150-159

Erikseen on mainittava erilaiset *organisoidut ryhmät*, joita puolueessa on esiintynyt eri aikoina, pääosin kuitenkin nekin 1970-luvulla. Nämä ryhmät olivat K-80 ja Suomalainen Yhteistyöliitto SYTL. Kysymys oli viime kädessä tiiviimpien ja jopa organisoitujen yhteistyösuhteiden rakentamisesta Keskustapuolueeseen. Osin taustalla oli myös puuhahenkilöiden omia valtapyyteitä. Kaikki nämä ryhmät olivat kuitenkin ennen kaikkea keskustelufoorumiteita, joissa oli mukana henkilöitä sekä kokoomuksesta että myös Keskustapuolueesta. Ryhmät eivät kuitenkaan esiintyneet edes kokoomuksen omissa elimissä järjestäytyneesti, vaan keskustelua käytiin niiden ulkopuolella – ilman ihmeellisiä tuloksia. Yhdistyminen Keskustapuolueen kanssa oli Juha Vikatmaan pidemmän tähtäimen visio, ei juuri muiden. Nämä ryhmät heijastelivat ainakin osin kokoomuksen nuoremman polven edustajien tyytymättömyyttä kokoomuksen oppositioasemaan, josta haluttiin päästä eroon kaikin - jopa sopimattomin – keinoin. Niin kuin Pertti Salolainen totesi Junnula-seminaarissa keväällä 2010: ”Pyrky hallitukseen sumensi kaiken muun järkevän ajattelun.” *Arkadia-klubikin* haluttiin nähdä KNL:n taholla fraktiona, mutta se jäi kyllä aineiston perusteella vain keskustelukerhoksi, jonka ”missiona” oli ennen kaikkea saada kokoomus mukaan tasavallan hallitukseen.

Kun näitä johtopäätöksiä vertaa Hämläläisen vuonna 1979 ilmestyneeseen tutkimukseen kokoomuksen puolueyhtenäisyydestä, voi havaita Hämläläisen olleen silloin ehkä lievästi tätä tutkimusta enemmän korostamassa puoluehajaannusta. On kuitenkin otettava huomioon, että ensiksi mainitun tutkimuksen lähdepohja on suhteellisen kapea perustuen vain muutamiin puoluekokouksen pöytäkirjoihin, henkilöhaastatteluihin sekä kokoomuksen äänenkannattajien kirjoituksiin. Jo ilmestymisen ajankohta vaikuttaa siten, että tässä tutkimuksessa käytetyt piirien historiikit olivat vielä kirjoittamatta 1970-luvun lopussa. Yleensäkin Hämläläisen tutkimuksesta puuttuu kokonaan piiritason aineisto, joka on kuitenkin tässä yhteydessä olennaisen tärkeä.

Vaalikampanjat sotien jälkeen – yksittäisten ehdokkaiden ”epäpoliittisista” kampanjoista tiukasti puolueen ohjaukseen

Seuraavassa tarkastellaan yhteenvedonmaisesti, johtopäätöksiä tehden, kokoomuksen vaalikampanjoita tutkimuskaudella seuraavassa järjestyksessä: kokoomuksen menestys valtiollisissa vaaleissa, puolueen vaaliteemat ja kampanjoiden yleisluonne sekä lopulta piirien ja yksittäisten ehdokkaiden vaalityö. Otsikossa on jo vedetty johtopäätös siitä, mikä oli kokoomuksen edustajaehdokkaiden vaalityön trendi: yksittäisten ehdokkaiden suhteellisen itsenäisestä, puolueen tunnuksia karttavasta vaalityöstä mentiin keskustustoimiston joiltakin osin tiukasti koordinoimaan kampanjointiin, missä ei ”sooloilulle” ollut enää sijaa. Muiden tutkimusten mukaan 1980-luvulla ehdokaskampanjointi sai taas enemmän vapauksia.²¹¹⁵

Kokoomuksen suhteellisen aseman arvioimiseksi esitetään seuraavassa taulukossa 51 eduskuntavaalien yhteydessä toisen suuren porvarillisen puolueen, Maalaisliitto-Keskustapuolueen, kannatus ja edustajainpaikat.

---

²¹¹⁵ Esim. Sundberg 1996

Taulukko 51. Kansallisen Kokoomuksen ääniosuus, äänimäärä sekä kansanedustajien paikat valtiollisissa vaaleissa vuosina 1945 - 1979. Vertailuna ML-Keskustapuolueen vastaavat luvut (ek=eduskuntavaalit, pres=presidentin vaalit, val.mies=valitsijamiehet). Taulukko perustuu edellä jo esitettyihin vaalitulostoihin.

Vaalivuosi/vaalit	Kokoomuksen ääni- osuus	Puolueen ääni- määrä	Kansanedustajat
1945 (ek.)	15.0	255.394	28
ML	21.8	362.662	49
1948 (ek.)	17.1	320.366	33
ML	24.2	455.635	56
1950 (pres.)	22.0	360.789	68 (val.mies)
1951 (ek.)	14.6	260.044	28
MI	23.2	421.613	51
1954 (ek.)	12.8	257.025	24
ML	24.1	483.958	53
1956 (pres.)	18.0	340.311	54 (val.mies)
1958 (ek.)	15.3	297.183	29
ML	23.1	448.464	48
1962 (ek.)	15.0	346.638	32
ML	23.0	528.491	53
1966 (ek.)	13.8	326.928	26
Kesk.	21.2	503.047	49
1968 (pres.)	21.9	432.000	58 (val.mies)
1970 (ek.)	18.0	457.823	37
Kesk.	17.1	434.150	36
1972 (ek.)	17.6	453.403	34
Kesk.	16.4	423.126	35
1975 (ek.)	18.4	505.185	35
Kesk.	17.6	484.884	39
1978 (pres.)	14.7	360.000	45 (val.mies)
1979 (ek.)	21.7	626.769	47
Kesk.	17.3	500.422	36

Taulukon ehkä tärkein viesti on se, että sotien jälkeen kokoomuksen kannatus nousi aluksi vuoden 1948 menestyksellisissä vaaleissa yli 17 %:n tason laskeakseen 1950-luvulla jälleen alle 15 %:n kannatuksen, mutta nousi sitten vuoden 1966 vaalien notkahduksen jälkeen 1970-luvulla pysyvästi yli 17 %:n, ja jopa yli 20 %:n osuuteen. Puolueen kokonaisäänimäärä puolestaan saavutti vuoden 1970 eduskuntavaaleissa uuden, yli 400.000 äänen tason nousten sitten koko 1970-luvun, vuosikymmenen lopussa jopa yli 600.000 äänestäjään. Vastaavasti kokoomuksen eduskuntaryhmän koko kasvoi 1970-luvulla selvästi yli 30 edustajaan, vuoden 1979 vaalien seurauksena jopa reilusti yli 40: een.

Toinen tärkeä havainto on toisen suuren porvarillisen puolueen, Maalaisliitto-Keskustapuolueen, "taantuminen" 1950- ja 1960-luvun kokoomukseen nähden ylivoimaiselta tasolta suurin piirtein samansuuruiseksi puolueeksi. Keskustapuolueen ratkaiseva pudotus tapahtui vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Kokoomuksesta tuli tarkastelukaudella kes-

kustalle²¹¹⁶ tasaveroinen kilpailija vaaleissa, vaikka menestys ei hallituspaikkaa tuonutkaan vielä pitkään aikaan.

Kokoomuksen vaalimenestyksen taustalla on ollut useimmiten monia tekijöitä: ensiksi yleisen poliittisen ilmapiirin vaikutus, joko myönteisesti tai kielteisesti. Tämä on tuntunut erityisen selvästi eduskuntavaaleissa vuosina 1948 (kommunismien vastaisuus), 1966 (vasemmistoaalto ja sen seurauksena vaalitappio) sekä 1970 (vastareaktio edelliseen ja varsinkin koettuun Yleisradion vasemmistolaiseen ohjelmapolitiikkaan). Hyvin ovat menneet myös yleisistä syistä presidentin valitsijamiesvaalit vuosina 1950 (Paasikiven nauttima arvostus) ja 1968 (kekkosvastaisuus, innostus omasta ehdokkaasta). Vuoden 1962 presidentin vaaleissa – ”noottivaalit” – taas yleinen ilmapiiri suosi Kekkonen valintaa, kun vuonna 1978 tilanne oli aivan toisenlainen: kokoomuksella oli Kekkonen ”pakkoehdokkaana”, jota suuri osa kenttää ei hyväksynyt jääden kotiin vaalipäivänä.

Toiseksi puolueen vaalimenestykseen ovat vaikuttaneet demografiset tekijät, kuten yleinen keskiluokkaistuminen – jota kansanpuolue/liberaalit eivät kyenneet pidemmän päälle hyödyntämään – ja uusien ikäluokkien tulo äänestysikään. Kokoomus pystyi varsinkin 1970-luvulla saamaan lisää äänestäjiä juuri nuorista.

Kolmanneksi kokoomuksen lisääntyvän kannatuksen taustalla voidaan nähdä 1970-luvulla ”oppositiolisää” sosialidemokraattien ja keskustan kantaessa jatkuvasti vastuun ikävistä päätöksistä, mm. talous- ja työllisyyskysymyksistä. Puolue itse ei ainakaan ulospäin – Junnilaa lukuun ottamatta – juuri tätä näkökohtaa tuonut esiin keskustelufoorumeillaan. Silti on tässä huomattava, että kokoomuksen itsensä voimakkaasti vuoden 1972 vaaleissa markkinoima ”oikeus hallitukseen”-teema ei purrut äänestäjiin. Vastaavasti kokoomukselle harvinainen hallitusvastuu vuoden 1966 vaalien alla vaikutti osaltaan vaalitappioon.

Neljänneksi vaalitulokseen on ainakin joissakin vaaleissa vaikuttanut erityisesti puoluejärjestön oma aktiivisuus ja hyvä kampanjointi. Varsinkin vuoden 1958 vaalien analyyseissä, sekä keskustuimistossa että piireissä, päädyttiin siihen, että kentän innostus oli ollut keskeinen tekijä hyvässä vaalimenestyksessä. Vuoden 1970 vaaleissa vaikutti yleisen ilmapiirin ohella myös monen kokoomuslaisen ehdokkaan uudenlainen tapa kampanjoida: nuorista kannattajista koostuva laaja tukiryhmä, joka teki aktiivisesti työtä ehdokkaansa hyväksi. Huomattava on myös muissa tutkimuksissa todettu kokoomuksen vahva – ja kallis – vaalimainonta.²¹¹⁷

Viimein vaalituloksen ja eduskuntapaikkojen taustalla on nähtävissä teknisiä kysymyksiä, kuten vaaliliitot tai niiden puuttuminen. Kokoomukselle yleisesti oli ominaista luopuminen kokonaan vaaliliitoista muiden puolueiden kanssa 1970-luvulla. Erityisesti Maalaisliitto-Keskustapuolueen kanssa olisi 1950- ja 1960-luvuilla haluttu solmia valtakunnallisia vaaliliit-toja, mutta lähes yhtä sinnikkäästi puolue torjui – tämä oli varsinkin puoluesihteerin Korsi-monin pitkä linja - liitot kokoomuksen kanssa. Esimerkiksi kevään 1954 muutamalla kuukaudella aikaistetuissa vaaleissa oli tilanne tämä.

---

²¹¹⁶ Kääriäinen on osoittanut, miten Keskustapuolueen kannatus säilyi kuitenkin väestöpohjajamuuutoksesta huolimatta hämmästyttävän korkealla tasolla. Kääriäinen 2002, 17-19

²¹¹⁷ Esim. Sundberg 1996

Vaalitulosten teknisiin kysymyksiin kuuluvat myös ns. viimeisten paikkojen saanti tai vastaavasti menetys – joka ei riipu enää puolueen saamasta äänimäärästä tai suhteellisesta osuudesta. Kuten kaikkien puolueiden osalta myös tässä kokoomus pärjäsikin joskus hyvin, joskus taas huonosti, yhtenä esimerkkinä vuoden 1951 vaalit, jolloin tämä viimeinen paikka menetettiin kolmessa vaalipiirissä.

Kokoomuspuolueen *kampanjointi* kehittyi vaaleista toiseen, ollen yllättävänkin ammattitaitoista jo vuoden 1948 vaaleissa. Vähättelemättä puoluesihteerin Honkalan roolia johdossa oli tuore järjestösihteerin Onni Rantala, joka oli jo tuolloin hyvin perehtynyt vaalityön teoreettisiin taustoihin. Rantala oli vaikuttamassa vaalikampanjoiden sisältöön 1960-luvun alkuun saakka. Järjestösihteerin ohjeista piirejä hyvinkin aktiivisesti jo vuoden 1948 vaaleissa; kirjeitä lähti kentälle noin joka toinen päivä. 1940-luvun vaaleissa, puolueen keskus toimiston henkilöstön vähäisten resurssien vuoksi, oli valtuuskunnan työvaliokunnalla ja sen valitsemilla vaalitoimikunnalla ja propagandatoimikunnalla keskeinen rooli vaalien suunnittelussa. 1950-luvun kuluessa vastuu käytännössä siirtyi yhä enemmän keskustuomistolle. 1960-luvun puolivälistä lähtien, Harri Holkerin tultua puoluesihteeriksi, annettiin puoluehallitukselle vaaleista vain tiedotteet. 1970-luvulla puoluehallituksen työvaliokunta oli vaalien johdossa vastaten linjauksista sekä taloudellisista päätöksistä. Jo vuoden 1951 vaaleissa käytettiin kampanjasuunnittelussa apuna mainostoimistoa, Erva-Latvalaa, josta tuli sittemmin vakiintunut käytäntö. Paloheimo on todennut, että tämä sama käytäntö koskee muitakin puolueita.²¹¹⁸ Luonnollisesti tämä osaltaan lisäsi puolueen vaalityön ammattimaisuutta.

Tärkeä osa vaalityötä oli jo vuoden 1945 vaaleista lähtien luottamushenkilöpohjaisella *tukimiesorganisaatiolla*, joka vastasi käytännön vaalityöstä (esim. julisteiden levitys) piiri- ja kuntatasolla. Organisaatio oli tavallaan vakinaisen puolueorganisaation ulkopuolella, tehtävänä vain vaalityö. Toiminnasta vastasi tukimiespäällikkö, jolla oli apunaan tukiasiamiehiä. Järjestelyn taustalla oli syynä myös piirien puutteelliset resurssit, useimmiten vain 1-2 toimihenkilöä. Tätä käytettiin aina 1970-luvun alkuun saakka, jolloin valitsijayhdistykset poistuivat, ja ehdokkaiden asettaminen annettiin puolueiden yksinoikeudeksi. Maalaisliitolla oli vastaava organisaatio, kuitenkin Korsimon organisoimana huomattavasti laajempaan käsittäen tuhansia vapaaehtoisia työntekijöitä, kokoomuksella oli vain muutamia satoja.

Puolueen *vaalitunnukset eduskuntavaaleissa* olivat seuraavat, niitä tarkastelemalla voidaan vetää johtopäätöksiä teemojen suunnasta:

---

²¹¹⁸ Paloheimo 2007, 293

- 1945: *"Turvaa Suomen tulevaisuus – varmista itsenäisyytemme"*
- 1948: *"Silmien avaus"*
- 1951: *"Rivit kokoon"*
- 1954: *"Kokonaiset u huomioon"*
- 1958: *"On aika panna maan asiat kuntoon"*
- 1962: *"Vapaa yhteiskunta"*
- 1966: *"Kokoomus varma valinta"*
- 1970: *"Ajattele itseäsi kun voit" ja "Kansa näkee jo punaista"*
- 1972: *"Ja kansa vastaa kokoomus"*
- 1975: *"Ei sosialismia"*
- 1979: *"Pää pystyy suomalainen"*

Kun mennään näiden iskulauseiden taakse, havaitaan, että niistä useimmat liittyvät hyvin kulloiseenkin yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja sen analyysiin. Sotien jälkeisessä epävarmuuden tilassa, kommunistien propagandan alla ja Valvontakomission ohjaillessa maan ulkopoliittikkaa, oli luonnollista, että juuri kokoomuksen taholta painotettiin maan itsenäisyyttä ja sen turvaamista. Vuoden 1948 vaalien alla oli kampanjan fokus selvästi kommunistien uhan esiintuominen, siitä *"Silmien avaus"*. Kun vuoden 1954 vaalien alla Tuomioja oli pääministerinä hallituksessa, jossa oli myös kokoomuslaisia ministereitä, oli tilanne aivan toinen, kokoomus markkinoi *"Kokonaisetua"* ryhmäkuntaisten etujen edelle, taustalla Maalaisliitto ja kansanpuolue. Vuoden 1966 vaalien teema *"Kokoomus varma valinta"* liittyi vasemmiston ja vasemmistolaisuuden esiinmarssiin – puolueessa arvioitiin, että nyt kaivattaisiin varmuutta ja turvallisuutta, mikä arvio tosin osoittautui suureksi virheeksi. Samoin virhearviona voidaan pitää vuoden 1972 vaalien tunnusta *"Ja kansa vastaa kokoomus"*, sillä puolueessa luultiin, että myös kansa piti mennyttä hallitusratkaisua epäoikeudenmukaisena, ja että edellisten vaalien tapaan äänät sataisivat kokoomuksen laariin. Vuoden 1975 vaaleissa löydettiin jälleen hyvin *"ajan sävel"* sosialismin vastustamisteemalla. Tarkastelukauden viimeisten vaalien teema, *"Pää pystyy suomalainen"*, liittyi vuosien 1978 ja 1979 suurtyöttömyyteen ja maan taloudellisiin ongelmiin, joihin kokoomus tarjosi omia vaihtoehtoja. Viesti meni hyvin perille. Paloheimon mukaan puolueiden vaalisloganit muuttuivat yleisesti neutraaleimmiksi ryhmäjakoisiin perustuvien identiteettien heikkenemisen seurauksena.²¹¹⁹ Kuten kokoomuksen vaalijulistaiden iskulauseista voi todeta, ovat ne olleet koko tutkimuskauden suhteellisen maltillisia.

Presidentin valitsijamiesvaalit poikkesivat huomattavasti toisistaan vuosina 1950, 1956, 1962, 1968 ja 1978. Vuoden 1950 vaaleissa vedottiin tuttuun ja turvalliseen Paasikiveen,

²¹¹⁹ Paloheimo 2007, 296; Rantala 1972, 35

ja vuonna 1956 vaaleissa Tuomioja haluttiin esitellä puolueista riippumattomana ehdokkaana, "taitavana talous- ja valtiomiehenä". Vuoden 1962 vaaleihin kokoomus joutui lopulta menemään – Honka-liiton hajottua – sammutetuina lyhdyin, ilman ehdokasta, mutta vuoden 1968 vaalit innostivat kenttää jo kovasti - Virkkunen kykeni talousteemoistaan huolimatta jopa sytyttämään kokoomuksen kannattajat. Vuoden 1978 vaalit olivat kokoomukselle vaikeat: oli pakko mennä Kekkonen taakse, vaikka suuri osa järjestöväestäkin oli vastaan. Vaalien keskeinen tavoite oli saada äänestysprosentti nousemaan "siedettävälle" tasolle, joka sitten onnistuikin. Teema olikin "Omat rivit ruotuun". Vuosien 1972 - 73 poikkeuslakiprosessi Kekkonen valitsemiseksi ilman sääntömääräisiä vaaleja oli oma, erittäin vaikea lukunsa kokoomuksen historiassa, jonka merkitykseen järjestötoiminnan kannalta jo viitattiin edellä.

Puolueen kampanjoinnin *menetelmät* muuttuivat suhteellisen vähän aina 1970-luvulle asti, jolloin sitten uudet kampanjamuodot otettiin käyttöön. Yhä suuremman merkityksen sai vaalimainonta lehdissä, sekä sanoma – että aikakauslehdissä. Samalla kampanjoinnin kustannukset kasvoivat koko ajan, mikä koski tietysti kaikkia puolueita.²¹²⁰ Puoluejohdon kenttäkäynnit olivat suhteellisen vähäisiä vielä 1940-luvulla, mutta niiden käyttö lisääntyi samoin vähitellen niin, että 1970-luvun jälkipuolen vaaleissa puolueen käytössä oli jo bussi, joka kiersi - puheenjohtaja Holkeri kyydissä - koko maan, mukana viihdetäiteilijöitä. Ensimmäiset televisiovaalit olivat vuoden 1966 vaalit. Vaalikeskusteluista tuli vaalikampanjoiden tärkeimpiä tapahtumia: tilaisuuksia ja niiden kokoomuslaisia osanottajia mainostettiin puolueen äänenkannattajissa ennen vaaleja. Vuoden 1970 vaalit edustivat myös ensimmäisinä kokoomuksessa pitkäjänteistä vaalistrategiaa – suunnittelu oli alkanut jo vuoden 1968 virkkusvaaleista jatkuen sitten saman vuoden syksyn kuntavaaleissa.

Seuraavassa puolueen kampanjoinnin tukimuotoja – lähinnä vaalimateriaali - vuoden 1951 vaaleista:

- yleisjulistet
- muut julisteet
- lehtimainonta
- äänilevyt
- poliittiset pilakuvat/lehdet
- lentolehtiset
- artikkelit puolueen äänenkannattajille

Luettelosta voi hyvin havaita, että osa materiaalin muodoista on säilynyt, osa on hävinnyt yhteiskunnan teknisen kehityksen myötä, ja tilalle on tullut uusia. Vuoden 1972 vaalien analyysissä piiri johtajat paheksuivat liialliseksi mennyttä vaalimateriaalien käyttöä, jota pitäisi hillitä.

Suurin muutos puolueen keskusjohdon vaalityössä tapahtui kuitenkin viimeistään vuoden 1970 vaaleissa vaaliehdokkaiden ohjaamisessa: siihen asti oli toivottu, että esiinnyttäin puolueen tunnuksilla, mutta näissä vaaleissa "toivomus" vaihtui jo "vaatimukseksi". Puolueen entinen järjestöpäällikkö ja puoluesihteerit Jussi Isotalo on ilmaissut asian näin: "Ta-

---

²¹²⁰ Emt., 294

pahtui *lipun esiin vetäminen*.²¹²¹ Luonnollisesti edellä jo mainittu vaalilainsäädännön muutos myös tuki puolueiden johdon tavoitteita tässä; ei ollut enää ”epäpoliittisia” valitsijayhdistyksiä. Tasavallan presidentin valitsijamiesvaaleissa ehdokkaan piti lisäksi sitoutua noudattamaan vaalipuheissaan ja julkisissa esiintymisissään Paasikiven-Kekkonen linjaa – kokoomuksen ulkopoliittinen sitoutuminen oli vietävä kaikille tasoille.

Puolueen johto pyrki myös vuoden 1970 vaaleista lähtien entistä laajemmin tukemaan vaaliehdokkaita yhteisillä tilaisuuksilla (Juha Rihtniemi aloitti käytännön), suorilla kirjeillä sekä vaalimateriaalilla, varsinkin erilaisilla puherungoilla ja jopa ohjeilla vaalityön käytännön asioista, esimerkiksi puhelinkampanjoinnista, aivan yksityiskohtia myöten: miten lähestytään potentiaalista äänestäjää.

Kokoomuksen vaalikampanjoiden keskeisin – ja kaikissa puolueen suunnitelmissa eniten painotettu – muoto oli koko tutkimuskauden ns. *henkilökohtainen vaalityö*. Tällä tarkoitettiin potentiaalisten äänestäjien lähestymistä erilaisin muodoin, aluksi 1950- ja 60-luvuilla vaalikirjeillä, kunnes sitten 1970-luvulla otettiin käyttöön puhelinkampanjointi, ja jopa amerikkalaistyylinen ns. canvassing, ts. äänestäjien kalastelu ovelta ovelle. Henkilökohtaisen vaalityön korostuksen taustalla on kokoomuksessa nähtävä puolueen johdossa hyvin tiedostettu puolueen kannattajan kulttuurinen toimintamalli ja arvomaailma: häntä oli lähestyttävä henkilökohtaisesti, sillä hän on ollut aina ”yksilö, jota ei voi komentaa”. Tämä kampanjoinnin tapa otettiin sitten käyttöön 1970-luvulta lähtien myös muissa puolueissa.

Kokoomuksen organisaatiossa on *piireillä* aina ollut tärkeä rooli vaalitaisteluissa. Niinpä piirin toiminnanjohtajan työajasta meni usein reilusti yli puolet vaalityöhön, johon sisältyi myös vaaleihin liittyvä rahanhankinta.²¹²² Piirien tehtävä oli ennen kaikkea koordinoida vaalityötä alueellaan, valvoa tukimiesorganisaation ja valitsijayhdistysten toimintaa, sekä puuttua tarvittaessa asioiden kulkuun. Piirien toimintakertomuksista eri vaaleista tulee hyvin esiin varsinkin valitsijayhdistysten epätasainen toiminta: oli aktiivisia yhdistyksiä, mutta monien piirien mukaan tapahtui myös paljon laiminlyöntejä. Omat ”tarinat” on kerrottu piirien taloudellisista ongelmista, mitkä usein johtivat velkaantumiseen vaalien seurauksena. Sama toiminnan epätasaisuus koskee luonnollisesti myös kansalliseuroja. Kun valitsijayhdistykset lopetettiin 1970-luvun alusta, vastuu myös käytännöistä siirtyi yhä enemmän puolueorganisaatiolle. Kuntakohtaiset tukimiespäälliköt muuttuivat vaalipäälliköiksi. Piirit hoitivat myös muuttuneita kampanjointitapoja, jotka merkitsivät aikaisempaan verrattuna suurempaa näkyvyyttä ja kansan pariin menoa: esimerkiksi Turun torille pystytettiin vuoden 1975 vaaleissa kokoomuksen ”vaalimökki”. Toinen esimerkki oli osallistuminen maatalousnäyttelyihin omalla puolueen osastolla.

Puolueen keskustoimiston kasvava ote vaalikampanjoissa vaikutti piirien suunnitelmiin niitä yhdenmukaistaen. Vielä 1960-luvulla piireillä oli omaperäisiä, omista lähtökohdista tehtyjä suunnitelmia, mutta 1970-luvulla näin ei enää ollut. Piirien erot suunnitelmissa olivat korkeintaan hyvin käytännöllisiä koskien ennen kaikkea kunkin vaalipiirin edustajapaikkatavoitteita.

---

²¹²¹ Jussi Isotalon haastattelu 17.12.2009.

²¹²² Manu Ruskin haastattelu 21.1.2010.

Vaaliehdokkaaksi pääsy oli helppoa 1960-luvulle saakka, kilpailu tästä alkoi 1960-luvun jälkipuoliskolla. Piirikohtaiset jäsenäänestykset tulivat vuoden 1969 vaalilain perusteella pakollisiksi, mutta harvinaista ei kokoomuksessa ollut, että pidettiin sopuvaalit, koska ehdokkaita ei ollut yli kiintiömääräysten.

Yksittäisten *vaaliehdokkaiden* kampanjointi muuttui tarkastelukaudella paljon. Sotien jälkeen sama henkilö saattoi olla ehdokkaana useassa vaalipiirissä, joka osaltaan rajoitti vaalimainonnan vain muutamisiin henkilöihin. 1940-luvun vaaleissa henkilökohtaista vaalimainontaa oli vielä vähemmän, ja mainonta oli lehtien tukemaa piirien ehdokkaiden yhteismainontaa. Tämän tutkimuksen aineiston mukaan varsinainen *ehdokasmainonta* laajempaan ilmiönä alkoi vuoden 1951 eduskuntavaaleissa jatkuen ja kasvaen vaaleista toiseen saavuttaen kulminaatiopisteen vuosien 1966 ja varsinkin vuoden 1970 vaaleissa. Vielä vuosien 1945 ja 1948 eduskuntavaaleissa lehtimainonta rajoittui vain muutamisiin ehdokkaisiin. Samalla ehdokkuuden kustannukset nousivat merkittävästi. Yksittäisten ehdokkaiden vaalikuluista on vähän tietoa, mutta tätä tutkimusta varten haastatellut Ilkka Suominen ja Matti Hokkanen muistavat, että 1970-luvun alun kampanjointi maksoi noin 10.000 - 15.000 silloista markkaa²¹²³ (suurin piirtein saman verran euroja). Rahoitus tuli lähinnä elinkeinoelämältä.

Toinen kokoomuslaisten ehdokkaiden kampanjointia koskeva merkittävä muutos on ollut edellä jo todettu sitoutuminen *puolueen tunnusten* käyttöön. Vielä 1960-luvun lehtimainoksissa oli hyvin yleistä jopa kärkiehdokkaiden kohdalla, että kokoomuksesta ei ollut mainoksessa mitään mainintaa puolueen vaalitunnuksista puhumattakaan. Vasta 1970-luku muutti tässä käytännön: ehdokkaat pakotettiin ruotuun ehdokassitoumuslomakkeen avulla. On tietysti samalla huomattava, että osa tästä muutoksesta johtui vaalijärjestelmän muuttumisesta, jonka mukaan ehdokkaiden asettaminen tuli puolueiden yksinoikeudeksi. Kansalaisjärjestötoiminnan palauttaminen vuoden 1975 vaaleissa ei enää kyennyt muuttamaan tilannetta ennalleen; puolueet pitivät ehdokkaat edelleen "ruodussa".

Kolmas kampanjointitapaa koskeva muutos oli kokoomuksessa vapaaehtoisten *tukiryhmien* käyttö. Ensimmäiset kokeilut tapahtuivat vuoden 1966 eduskuntavaaleissa, ja varsinainen läpimurto oli vuoden 1970 vaaleissa.²¹²⁴ Edellä kävijöinä tässä olivat ns. remonttimiehet ja heistä Juha Vikatmaa, jonka eteen vaalityötä teki viimeksi mainituissa vaaleissa lähes 2.000 hengen joukko, joka oli poikkeuksellisen suuri, tavallisin määrä oli muutamista kymmenistä pariin kolmeen sataan. Tässäkin on tosin huomattava vaalipiirikohtaiset erot: Lapissa ei tällaista tukiryhmää saanut helposti kokoon, joten ehdokkaan oli mentävä äänestäjien luokse mitä erilaisimmissa tilaisuuksissa. Myös eteläisessä Suomessa monet ehdokkaat turvautuivat edelleen vielä 1970-luvun vaaleissa nimenomaan viimeksi mainittuun kampanjointimuotoon. Kun puhutaan tukiryhmien käyttöönotosta, on kuitenkin muistettava, että ehdokkailla oli ollut tukihenkilöitä tai asiamiehiä jo paljon aikaisemmin, 1960-

---

²¹²³ Vaalien kustannuksia voi verrata esim. opettajan palkkaan vuonna 1972, joka oli silloin noin 2.000 mk. Vertailuna voi edelleen todeta, että vuoden 2007 vaaleissa maksoi kansanedustaja Timo Kallin kampanja noin 60.000 euroa opettajan palkan ollessa noin 3.000 euroa – vaalien kulut ovat "karanneet käsistä"; Ks. ehdokasmainonnasta yleisesti Paloheimo 2007, 329-330

²¹²⁴ Manu Ruskin haastattelu 21.1.2010; Ilkka Suominen haastattelu 17.12.2009; Paloheimo käyttää ilmaisua "jätkimoderni" kampanjointi, joka yleistyi kaikissa puolueissa. Vuoden 1999 vaaleissa valituksi tulleista jopa yli 90 %:lla oli tällainen tukiryhmä. Paloheimo 2007, 328

luvulta lähtien. Kyse oli kuitenkin vain yhdestä tai kahdesta henkilöstä kunnassa, joten 1970-luvun ryhmät olivat jo aivan eri asia.

Kuten hyvin voi kuvitella, poikkesi eri ehdokkaiden kampanjointi yleensäkin hyvin paljon toisistaan eri vuosikymmenillä. Muutamilla kärkiehdokkailla oli "varaa" vielä 1950-luvulla jättää puhe-tilaisuudet lähes kokonaan väliin toisten panostaessa samaan aikaan jopa saamaan tilaisuuteen. 1960-luvun lopulla tässä tapahtui lähentymistä; kaikkien oli jo pakko kiertää vaalitulaisuuksissa ja kampanjoita tosissaan läpi päästäkseen.

Luonnollisesti myös vaalimainosten sisältö muuttui 1940-luvulta 1970-luvulle tultaessa. Sotien jälkeen ehdokkaiden vaalimainoksissa – niiden, jotka sitä tekivät – vedottiin useimmiten vielä perinteisiin arvoihin: kotiin, uskontoon ja isänmaahan. Oikeastaan taitekohta olivat tässä vuoden 1948 vaalit; vuoden 1951 vaaleissa menttiin jo enemmän henkilökohtaisten ominaisuuksien esille tuomiseen. Taustalla oli tietenkin maan ja kokoomuksen yhteiskunnallisen tilanteen muuttuminen: isänmaan ei koettu olevan enää "vaarassa". Tästä eteenpäin muutokset olivat suhteellisen pieniä.

Yleisin lehtimainoksen formaatti oli koko kaudella ehdokkaan "cv", toisin sanoen mainoksessa esiteltiin ehdokkaan koulutus, ammatti ja luottamustehtävät. Kokoomuksen ehdokkaille oli tyypillistä nimenomaan lähes aina sekä koulutuksen että ammatin esille tuominen, muissa puolueissa riitti yleensä vain viimeksi mainittu. Lähes yhtä yleinen oli lehtimainos, jossa ehdokas ilmoittautui jonkun ryhmän etujen ajajaksi, esimerkiksi maatalousväen, yrittäjien tai naisten. Kolmas formaatti oli ehdokkaan osaamisen tai kokemuksen korostaminen jollakin erityisalueella, esimerkiksi talousasioissa. Puolueen johto mainosti itseään lehdistössä vain omalla nimellä ja puolueen vaaliteemalla – muuta ei tarvittu. Yleinen trendi oli selvästi ehdokasmainosten pelkistyminen – puolueen tunnusten käyttöönoton ohella - käsittäen lopulta enää vain hyvin vähän tekstiä.

Kun verrataan tutkimusaineiston perusteella 1970-luvun ehdokkaiden lehtimainosten sisältöä Pesosen, Sänkiahon ja Borgin tutkimukseen vuoden 1991 vaaleista, huomataan selviä yhtäläisyyksiä: kokoomuslaisten ehdokkaiden vaalimainonnassa viimeksi mainituissa vaaleissa eniten olivat esillä talouspolitiikkaa koskevat aiheet.²¹²⁵ Voidaan sanoa, että sama ilmiö oli havaittavissa esimerkiksi jo vuoden 1975 vaaleissa.

Ehdokkaiden yhteismainonnasta maakuntalehdissä vastasivat piirit, Uuden Suomen osalta vuoden 1975 vaaleihin saakka koordinoinnista vastasi puolueen keskustoimisto. 1960-luvulta alkaen muutamat ehdokkaat esiintyivät lehtimainonnassa yhdessä jonkun tai joidenkin muiden ehdokkaiden kanssa, tavallisesti 2-6 ehdokasta yhdessä. 1970-luvulle saakka Uusi Suomi julkaisi kokoomuksen kaikkien piirien ehdokkaiden yhteismainoksia Aamu-lehden ja Karjalaisen rajoituksissa luonnollisesti vain oman tai lähivaalipiirin ehdokkaksiin.

Presidentin valitsijamiesvaaleissa kampanjointi oli enemmän yhteistä ja vaalipiiri-kohtaista. Läheskään kaikkilla valitsijamiesehdokkailla ei ollut valituissa lehdissä omaa vaalimainontaa lainkaan.

---

²¹²⁵ Pesonen, Sänkiaho & Borg 1993, 306-307

Eriyisten *vaaliohjelmien* käyttö ei ollut kokoomukselle tavallista vaaleissa, yleisempää oli vuoden 1951 vaaleista lähtien, että turvauduttiin vaalisuunnitelmiin, joissa oli vaalien tavoitteet, aikataulut ja kampanjamuodot. Käytössä on ollut myös lyhyitä ja käytännöllisiä, muutaman kohdan vaaliohjelmiksi nimettyjä papereita, kuten oli vuosien 1958 (seitsemän kohdan ohjelma: valtion menoja vähennettävä jne.) ja 1979 (kuuden kohdan ohjelma: kunnan koti jokaiselle) vaaleissa.

Ensimmäisessä sotien jälkeisessä varsinaisessa, periaatteellisluontoisessa vuoden 1945 vaaliohjelmassa otettiin uusi orientoituminen sosiaaliin kysymyksiin ja sosiaalipolitiikkaan. Tämä linjaus näkyi vahvasti myös seuraavassa, vuoden 1948 vaaliohjelmassa. Vaaliohjelmasta voidaan puhua myös vuoden 1969 puoluekokouksen vahvistamista periaatteista, jotka sitten puoluehallitus vei käytännön vaalistrategiaksi ja toiminnoiksi. Vuoden 1972 vaalit puolestaan tulivat niin ”äkkiä”, ettei puolueessa ehditty laatimaan edes vaalisuunnitelmaa, saati ohjelmaa luottamushenkilöille, vaan vaalistrategian luominen jäi keskustuomiston harteille. Vuoden 1975 vaalien suunnittelu oli alkanut siitä lähtökohdasta, että vaalit pidetään vuonna 1976, lain mukaan, joten eduskunnan hajotus kesällä 1975 ei aiheuttanut tarvetta tehdä uusia suunnitelmia, vaalien suunnittelutyön pohjana oli keskustuomistossa laadittu laaja muistio.

Aamulehti, Karjalainen, Uusi Suomi ja Nykypäivä kokoomuksen vaalityön tukena

Voimakkaasti pelkistään ja tiivistään aineiston perusteella voidaan sanoa, että Aamulehti, Karjalainen ja Uusi Suomi olivat kaikissa tutkimuskauden vaaleissa selvästi kokoomuksen tukena vuoden 1975 vaaleihin saakka. Kun Uusi Suomi julistautui riippumattomaksi lehdeksi vuonna 1976, väheni kokoomuksen tueksi luokiteltava aineisto lehdessä, ja kirjoittelu muuttui selvästi jo vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaaleissa. Selkeimmin puolueen äänenkannattajan rooli näkyi kaikissa lehdissä erityisen ”Kokoomus toimii”-palstan julkaisemisella, josta tosin Uusi Suomi luopui – mainitusta syystä – vuonna 1976.

Nykypäivä ”paini” koko ajan ”omassa sarjassaan” pyrkien kaikissa vaaleissa myötäilemään puoluejohtoa esittelemällä vain hyväksytyjä linjauksia ja teemoja, esimerkkinä vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaalit, joiden alla lehti propagoi puolueen ulkopoliittista luottavuutta ja äänestämisen velvoitetta. Erityisen tiukasti lehti noudatti puolueen johdon näkemyksiä vaiheessa, jolloin lehti ilmestyi aikakauslehden tyyppisenä – muunlainen toimintopolitiikka ei olisi ollut mahdollistakaan puoluesihteerin Harri Holkerin toimiessa myös päätoimittajana. ”Kokoomuslaisin” tarkastelluista päivälehdistä oli kuitenkin Karjalainen, jonka pakinoitsijat jopa kehottivat äänestämään vaaleissa kokoomusta 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla. Ehkä lehden mainittu asema antoi tältä osin enemmän vapausasteita tamperelaiseen Aamulehteen verrattuna. Karjalaisen linja kuitenkin muuttui varovaisemmaksi vuosien 1978 ja 1979 vaaleissa, jolloin lehden päätoimittaja Seppo Vento oli itse ehdokkaana.

Uudelle Suomelle oli ominaista 1960-luvun alkuun, Lauri Ahon päätoimittajakauden päätymiseen saakka, varovainen kirjoitustyyli pääkirjoituksissa. Pentti Poukan tultua päätoimittajaksi lehden linja muuttui selvästi räväkämmäksi ja ennen kaikkea kekkosvastaiseksi. Poukka piti tässä koko ajan tiukkaa linjaa. Aamulehti pidättäytyi puuttumasta juurikaan presidentin persoonaan, enemmän kritiikin kohteena oli Maalaisliitto-Keskustapuolue sekä

varsinkin SDP. Poikkeuksena olivat ns. Virkkusvaalit 1968, joiden alla Aamulehtikin käsitteli Kekkosta hyvinkin ”kovakouraisesti”.

Karjalaisen asema ”periferiassa” ja aluksi hyvin pienenä, kahdeksan sivun lehtenä näkyi monin tavoin. 1940- ja 50-lukujen vaalien alla lehteä lukiessa näytti siltä, että koko pieni lehti oli valjastettu kokoomuksen vaalikampanjaa tukemaan – paljon muuta aineistoa ei lehdessä tuolloin ollutkaan. 1960-luvulla lehden laajentuessa jopa 16-sivuseksi yleisilme muuttui vähemmän poliittiseksi.

Kokoomusta tukeva aineisto oli suurin piirtein samanlaista kaikissa lehdissä käsittäen pääkirjoitusten lisäksi pakinoita, ns. alakerta-/yläkertajuttuja, uutisia, varsinaista vaaliaineistoa sekä kokoomuksen paikallisyhdistyksiä koskevan järjestötoiminta-palstan. 1950- ja 1960-luvuilla Karjalainen käytti ennen vaaleja lehden sivujen ala- ja ylälaitoja iskulauseiden esittämiseen, varsinkin varoittaen kommunisteista ja kehottaen myös tällä tavoin suoraan äänestämään kokoomusta. Karjalaisessa oli myös 1970-luvulla erityinen ”Ehdokasalbumi”-palsta.

Valtakunnallisena lehtenä Uudessa Suomessa oli vuoden 1975 vaaleihin saakka puolueen useimpien piirien ehdokkaiden vaalimainoksia. Aamulehdessä mainostivat myös Satakunnan ja Etelä-Hämeen, Karjalaisessa Kymen vaalipiirin ehdokkaat. Viimeistään 1970-luvun alusta lähtien ehdokkaiden ns. tekstimainonta lehdissä väheni. Toisaalta sen korvasivat edellä mainitut erityiset vaalipalstat, joilla ehdokkaat saivat hyvin läpi keskeisen sanomansa.

Kokoomusta suoraan tukevan aineiston ohella voi puolueelle tueksi luokitella myös Maa- ja metsätalouden Keskustapuolueen sekä yhtä hyvin vasemmiston puolueiden kritiikin, aina tilanteen mukaan, oliko näistä joku maan hallituksessa vai ei. Lopputulos oli kuitenkin sama: ”väärin sammutettu”. Kommunistit olivat vahvasti lehtien pakinoitsijoiden jutuissa kielteisessä valossa.

Puheenjohtaja-vetoiseen järjestötoimintaan

Yksi tärkeä ja nimenomaan kokoomukselle ominainen johtamisen piirre oli puolueen puheenjohtajan aseman vähittäinen korostuminen puoluesihteerin jäädessä yhä enemmän ensiksi mainitun tukihenkilöksi ja lojaaliksi työpariksi, ja mikä tärkeintä: puheenjohtaja valitsi tämän henkilön. Keskeinen muodollinen tekijä tähän käytäntöön pääsemisessä oli sääntöpohja, minkä mukaan puoluesihteerin valitsi puoluevaltuusto eikä aina arvaamaton puoluekokous. Lisäksi tarvittiin järjestökulttuurin muutos – puoluevaltuustossa käytiin 1960-luvulle saakka kovaa vääntöä puoluesihteerin henkilöstä.

Kulminaatiokohdan tässä trendissä muodostaa Juha Rihtniemen valinta puheenjohtajaksi vuonna 1965. Sotien jälkeinen puoluesihteeriksi Niilo Honkala oli ilmeisesti puheenjohtaja Salmisen ehdokas, sillä hän ainakin neuvotteli Honkalan kanssa tehtävän vastaanottamisesta. Honkala oli alusta alkaen samalla kansanedustaja, eikä voimakastahtoisena henkilönä jäänyt Salmisen varjoon. Honkalan jälkeen yritettiin kulttuuria muuttaa, mutta tämä otti aikansa. Vaikein oli puheenjohtaja Saukkosen yritys saada Juha Rihtniemi puoluesihteerin paikalle. Puheenjohtajaksi valintansa jälkeen Rihtniemi valitsi mieleisensä puoluesihteerin,

Harri Holkerin, eikä puoluejärjestö pyrkinyt panemaan enää vastaan – niin kuin se oli tehnyt siihen asti.

Holkerin tultua puheenjohtajaksi vuoden 1971 alussa asetelma toistui: pitkäaikainen järjestöpäällikkö Veikko Tavastila kutsuttiin uuden puheenjohtajan työpariksi, eikä nytkään tehty vakavaa vastaehdotusta. Tutkimuskauden lopulla, vuoden 1979 puoluekokouksen jälkeen, kulttuurinen malli toimi edelleen hyvin: Suominen oli ilmoittanut jo ennen valtuuston kokousta, että Jussi Isotalo on hänen ehdokkaansa, eikä varteenotettavia vastaehdokkaita ollut, vaikka Juhani Kivelä peliin kokeeksi heitettiin – hän ei päässyt kuitenkaan edes äänestykseen asti. Puolueen kannalta lopputulos oli hyvä: näin vahvistettiin järjestölistä yhtenäisyyttä. Ero Keskustapuolueeseen on tässäkin huomattava, sillä erityisesti 1970-luvulla puheenjohtaja Virolaisella oli suuria ongelmia puoluesihteerin Immosen kanssa, joka junaili ”omia juttujaan”.²¹²⁶ Huolimatta puheenjohtajan vahvasta asemasta on puoluesihteerin itsenäisen aseman yhtenä tekijänä Keskustapuolueessa ollut juuri tämän henkilön valinta monen tuhannen hengen puoluekokouksessa, joka ei ole ollut kenenkään johdateltavissa.

Tarkastelukaudella 1944 - 1979 puheenjohtajan valinta kokouksessa ei ole ollut koskaan Maalaisliitto-Keskustapuolueen tavoin – Kääriäisen sanoin²¹²⁷ – ”haastamisen” tai ”kaatamisen paikka”. Puheenjohtajan henkilöstä on vaihtotilanteessa voitu äänestää, mutta uuden puheenjohtajan takana on aina ollut huomattava enemmistö. Arvo Salminen valittiin aikanaan yksimielisesti. Hänen jälkeensä Jussi Saukkonen sai vuonna 1955 Junnilasta vastaehdokkaan, mutta vaalin tulos oli selvä jo etukäteen. Juha Rihtniemen tie puoluesihteeriksi oli kivinen, mutta puheenjohtajavalinta oli jo huomattavan paljon helpompi. Harri Holkeri taas nousi puheenjohtajaksi poikkeustilanteessa pienen taustaryhmän tuella. Ja viimein Holkeri itse ”valitsi” Ilkka Suomisen seuraajakseen.

Ilkka Suomisen valintatapa – puoluekokouksella ei ollut käytännössä muita vaihtoehtoja – kertoi samalla myös siitä, miten kokouksen johto kaikin tavoin oli saanut puolueen halltuunsa. Kokoomuspuolueen kannalta kehitys ei kuitenkaan ollut pelkästään myönteinen – ei huomattu, että ehkä jäsenkuntaa ja luottamushenkilöitäkin kannattaisi kuulla, ottaa mukaan päätöksentekoon. Kokoomus ei tässäkin ollut yksin, vaan koko puoluejärjestelmä oli etääntymässä jäsenkunnasta ja äänestäjistä. Seurauksena oli 1980-luvun politiikan vastaisuus ja puoluekielteisyys; ylipolitisoitumisen kausi oli lopussa.²¹²⁸

Kehityksen tulos paikallistasolla: kansalaisseurakokoomuslaisuus vai johtokuntakokoomuslaisuus?

Kokoomuksesta ei tullut tutkimuskaudella ns. joukkopuoluetta, vaikka – kuten Mickelsson toteaa²¹²⁹ – KNL ja Tuhatkunta olivatkin siihen pyrkineet. Toinen porvarillinen suuri puolue, Keskustapuolue, sen sijaan kehittyi jo 1950-luvulla voimakkaaksi joukkopuolueeksi, jolla oli ilmeisesti maan vahvin puoluekoneisto.²¹³⁰ Mylly tosin korostaa 1940-luvun lopun aineiston perusteella, että keskityksessä ja puoluekurissa ei menty koskaan yhtä pitkälle

²¹²⁶ Ks. Isohookana-Asunmaa 2006

²¹²⁷ Kääriäinen 2010, 5-8

²¹²⁸ Borg 1997, 35-37; Pekonen 1997, 24-26

²¹²⁹ Mickelsson 1999, 294

²¹³⁰ Kääriäinen 2002

kuin vasemmistossa.²¹³¹ Mickelssonin ”kansalisseurakokoomuslaisuudessa” politiikan subjekti oli Suomi eikä kokoomuspuolue.²¹³² Toisaalta tämän tutkimuksen aineiston perusteella voidaan todeta, että kokoomuksen johto kyllä pyrki tekemään juuri puolueesta toiminnan subjektin ennen kaikkea jäsenistön poliittisen kasvatuksen avulla, joka muutti perusteellisesti puolueen luonnetta. Edellä mainittu ”kansalisseurakokoomuslaisuus” ei ehtinyt toteutua täysimääräisenä edes tavoitetasolla 1970-luvun alkuun mennessä, jolloin puoluejohtokin oli jo päättänyt luopua siitä. Syntyi ”johtokuntakokoomuslaisuus”, joka tarkoitti sitä, että politiikan teossa nojaututtiin kunnissa paikallisyhdistysten suppeaan johtopiiriin.

Jo kokoomuksen kolmen *paikallisyhdistyksen* (Forssan, Kärkölen ja Naantalien) tarkastelu osoitti paikallisyhdistysten toiminnassa huomattavia eroja, mikä johtui toimintaympäristön huomattavista eroista. Forssassa on aina ollut pakko toimia matalalla profiililla, kun taas Kärkölässä ei tällaista ulkoista pakkoa ole ollut. Naantalissa kokoomus saavutti vähitellen johtavan puolueen aseman pyrkien ennen kaikkea sitkeällä neuvottelutaktiikalla eteenpäin. Suhde Kekkoseen oli Naantalissa kaikkein neutraalein, sillä eihän ”Kultarantakaupunki” voinut tasavallan presidenttiä ”kauheasti vastustaa”. Kaikille yhdistyksille on kuitenkin ollut yhteistä juuri edellä mainittu ”johtokuntakokoomuslaisuus” jäsenkunnan pitäytyessä vain jäsenmaksun haluttomaan maksamiseen – osallistuminen ei ole kiinnostanut koskaan. Näistä mainituista paikallisyhdistyksistä ei myöskään tullut vasemmistopuolueiden yhdistysten tapaan monialayhdistyksiä, vaikka erilaisia juhlia vaihtelevalla menestyksellä pidettiin.

Kokoomus puolue teorioiden valossa

Tutkimuksen alussa todettiin, että vanhempi Kansallinen Kokoomus on luokiteltu yleensä Duvergerin käsitteistöä noudattaen kaaderipuolueeksi, koska se sai taloudellisen tukensa vaikutusvaltaisten elinkeinoelämän edustajien kautta, eikä heikolta jäsenistöltä.

1970-luvun Kansallinen Kokoomus oli paljon muuttunut 30-luvun ja sotien jälkeisistä ajoista. Duvergerin käsitteistöä mukaillen puolueella oli laajahko, noin 80.000 hengen, edelleen suhteellisen passiivinen jäsenistö, jota johti puheenjohtajana Harri Holkeri, ja jota perustellusti voidaan pitää ”arvovaltaisena johtajana” – mistä Duverger puhuu. Holkerin vuonna 1979 käytännössä itse valitsemallaan seuraajalla Ilkka Suomisella ei sen sijaan ”arvovaltaa” vielä voinut olla pitkään aikaan. Jäsenkunnan määrästä huolimatta kokoomus ei silti kunnolla täyttänyt joukkopuolueen kriteereitä, joka tuli selvästi esille jo edellisessä kohdassa: puolue toimi paikallis- ja piiritasolla pienen johtoryhmän varassa. Puolueen johto ei edes pyrkinyt enää ”yhdistysperustaiseen” toimintaan. Ulkoisesti kokoomus näytti joukkopuolueelta, mutta sisäisesti se ei sitä ollut.²¹³³

Entä sitten tutkimuksen alussa mainittu Panebiancon visio puolueista²¹³⁴. Jo 1980-luvulla oltiin menossa kohti asiantuntijajohtoisia vaalipuoleita suurten institutionaalisten joukkopuolueiden ajan ollessa ohi? Panebianco perustelee trendiä: ”There seems to be two main variables, which influence speed and intensity of transformation: ”institutionalization and

---

²¹³¹ Mylly 1996, 35

²¹³² Mickelsson emt., 295

²¹³³ Samaan tulokseen on tullut myös Mickelsson 2007.

²¹³⁴ Panebianco 1988, 266-268

fragmentation of the party system".²¹³⁵ Ensiksi mainittu tarkoittaa sitä, että mitä heikompi on puolueen rakenne, sitä nopeampi muutos, jälkimmäinen taas tarkoittaa äänestäjä- ja jäsenkunnan rakenteen muuttumista. Äänestäjäkunnista on tullut kulttuurisesti ja sosiaalisesti yhä heterogeenisempia, ja toiseksi varsinkin joukkotiedotusvälineiden merkitys on voimakkaasti kasvanut, minkä seurauksena puolueille on tärkeämpää olla median välityksellä suoraan yhteydessä äänestäjiin kuin jäsenkuntaansa. Puoluetyöntekijät ja luottamushenkilöt ovat edelleen tärkeitä, mutta heidän merkityksensä on huomattavasti vähentynyt.²¹³⁶

Tutkimuksen aineiston perusteella voidaan sanoa, että Panebiancon esille nostamat trendit olivat jo selvästi myös kokoomuksessa nähtävissä. Edellä jo viitattiin huonosti sitoutuneeseen jäsenkuntaan. Toiseksi vaalikampanjoiden muutos heijasteli uutta puolue maailmaa, muutos, jossa keskeistä oli vaaliehdokkaiden henkilökohtaisten kampanjoiden merkityksen kasvu tukiryhmien (joka oli eri juttu kuin vanha puolueen kontrolloima tukimiesjärjestelmä), lehdistömainonnan ja äänestäjien luokse menon muodossa. Mainonnan formaatti oli tiukasti puolueen johdon kontrolloimaa, mutta sen intensiteetti ei. Tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollista selvittää television merkitystä, mutta se on tuotu esiin muissa tutkimuksissa.

Kun peilataan Panebiancon puolueiden ja organisaatioiden *institutionalisoitumishypoteesiä* tämän tutkimuksen aineistoon ja siitä tehtyihin johtopäätöksiin, voidaan Kansallisen Kokoomuksen tilanteessa 1970-luvun lopussa nähdä paljon samoja piirteitä – ottaen huomioon Kronqvistin teoriaa koskevan kritiikin²¹³⁷. Seuraavassa kootaan aluksi yhteen vielä Panebiancon mukaan jo voimakkaasti *institutionalisoituneen puolueen* keskeiset piirteet – huomioon on siis otettava juuri prosessin aste sekä kehityksen tapahtuminen joko "penetraation" tai "diffusion" kautta:²¹³⁸

- ideologia latenttina taustalla
- tavoitteena ennen kaikkea selviytyä
- sopeutuminen ympäristöön
- puolueen johdolla rajattu toimivalta
- jäsenten valikoidut kannustimet (esimerkiksi puoluehallituksen jäsenyys)
- voimakkaasti institutionalisoituneella puolueella vahva keskusbyrokratia ja valtakunnallinen organisaatio
- homogeeninen järjestökoneisto
- jatkuvuus talouden hoidossa
- dominoini oheisjärjestöjään
- puolueen normit ja ajankohtaiset valtarakenteet sopivat yhteen
- voimakkaasti institutionalisoituneessa puolueessa jäsenen toimintavapaus välittömässä ympäristössä heikompi, puolueen johdon suurempi suhteessa ulkoiseen toimintaympäristöön

²¹³⁵ Panebianco emt., 265; Sama viesti on tullut esille tässä tutkimuksessa myös suomalaisten tutkijoiden taholta. Ks. esim. Borg 1997; Sundberg 1996; Rantala 1982; Pekosen mukaan (1997) puolueorganisaation ja puoluejäsenten roolit kriisiytyivät. Jäsenten rooliksi jäi vain passiivinen johdon tukeminen. Emt., 21

²¹³⁶ Panebianco emt., 51-68. Penetraation tie johtaa vahvaan organisaatioon ja vastaavasti diffusion kautta tapahtuva heikkoon organisaatioon. Emt., 63

²¹³⁷ Kronqvist 1999

²¹³⁸ Panebianco emt., 63

-vahvan sponsorin vaikutus heikentää puolueen institutionalisoitumisen astetta

Kokoomuksessa käytiin 1970-luvulla kiivastakin ohjelmallista ja ideologista keskustelua, joka kuitenkin vähitellen heikkeni, ennen kaikkea Harri Holkerin puheenjohtajakauden lopulla; käytännön valtapoliittiset asiat olivat enemmän esillä. Erittäin vahva osoitus pyrkimyksestä selviytyä ja sopeutua oli mukautuminen – kentän vastustuksesta huolimatta – presidentti Kekkonen tahtoon, aina ulkopoliittisesta linjasta lähtien; vannottiin voimakkaasti Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittikan nimeen, jotta olisi saatu hallituskelpoisuus. Edelleen jäsenillä oli selvästi valikoituja kannustimia, joka näkyi varsinkin puolueen varapuheenjohtajien paikoista taisteltaessa. Kokoomuksella oli yhtenäinen ja valtakunnallinen organisaatio – paikallisyhdistys lähes joka kunnassa - sekä suurehko ja vahva keskushallinto. Puolueen taloudenhoito oli lopulta vakautettu puoluetuen ansiosta. Koska kyseessä oli kuitenkin valtion raha, ei tämä oikein asetu hypoteesin puitteisiin. Elinkeinoelämän puolelta ei kokoomuksella ollut koskaan yhtä keskeistä tukijaa. Voidaan kuitenkin ilman muuta sanoa, että kokoomus selvästi dominoi oheisjärjestöjään, kuten 1970-luvulla perustettuja liittoja: Eläkeläisliitto otettiin aluksi jäseneksi, mutta aika nopeasti sitä kehoitettiin irrottautumaan puolueesta. Puolueen jäsenen liikkumavara suhteessa puolueeseen kaventui olennaisesti samoin 1970-luvun kuluessa. Oliko puolueen johdon toimintavapaus suhteessa ulkoiseen ympäristöön suurempi kuin aikaisemmin, on vaikea arvioida – voisi väittää myös päinvastasta. Ainakin Holkerin pelivara oli äärimmäisen pieni joka suuntaan, koska veneen keinuttajia oli puolueen sisällä, ja vastaavasti ulkoisessa ympäristössä muut puolueet sekä viime kädessä presidentti Kekkonen osoittivat kokoomuksen paikan pelikentällä. Ehkä Saukkosella ja Rihtniemellä oli tässä suhteessa sittenkin enemmän valinnan mahdollisuuksia kuin Holkerilla.

Kronqvist tarkastelee Panebiancon hypoteesin analyysissään erikseen *ideologian vaikutusta* puolueen rakenteeseen ja johtajuuteen. Panebianco itse ei ole ehdoton siinä, etteikö sekä sosialistinen että konservatiivinen puolue voisi olla pitkälle sentralisoitu ja voimakkaasti institutionalisoitunut. Kronqvistin näkemyksen mukaan konservatiivinen puolue ”istuu” hyvin mainittuun hypoteesiin: vahva johtaja on ikään kuin vahvan valtiojohdon ilmentymä puolueen tasolla, ja siksi hyväksytty. Vastaavasti keskitetty ja vahva puoluerakenne toimii konservatiivisten arvojen puolustajana. Sen sijaan Kronqvist katsoo, että voimakkaasti institutionalisoitunut liberaali puolue olisikin jo huonommin sopiva Panebiancon kehukseen.²¹³⁹

Jos tämä teoreettinen tarkastelu viedään Kansallisen Kokoomuksen puheenjohtajiin, voidaan viitata hyvin edellä jo esille tuotuun ”puheenjohtajavaltaiseen” puolueeseen – sitähan kokoomus on pääosin ollut Arvo Salmisesta lähtien, mainituista fraktioista huolimatta. Voimakas kekkosvastaisuus ja siitä nousevat Holkerin kamppailuyritykset olivat vähän eri asia. Vahva johtaja on ainakin kokoomuksessa sotien jälkeen hyväksytty, jopa niin, että Harri Holkeri saattoi jo valita seuraajansa. Vaikka tämän tutkimuksen aineisto ei anna rinnastukselle tässä perustaa, ehkä ei ole sopimatonta tuoda esiin Sauli Niinistön – vahvan puheenjohtajan - kautta kokoomuksessa 1990-luvulla.

---

²¹³⁹ Kronqvist emt., 156-157

Näin ollen johtopäätöksenä voidaan sanoa, että ainakin pitkälle kokoomuksen kehitys voimakkaasti institutionalisoituneeksi puolueeksi noudattaa Panebiancon hypoteesiä, vaikka kaikilta osin ei kehitys asetukaan sen puitteisiin. Toiseksi myös Panebiancon käsitteistöä mukaillen kokoomuksen vaalipuolueluonne oli vahvistumassa. Puolueen johto – varsinkin nuorten liitot 1970-luvulla – tavoitteli pitkään joukkopuolueen mallia, mutta siihen ei koskaan ylletty, ja sitten aika ajoikin tämän tavoitteen ohi.

ENGLISH SUMMARY

The goal of this study has been to describe the development of the organization of the National Coalition Party of Finland (Kansallinen Kokoomus) and the electoral campaigns on different levels of the party, especially the district level, during the years 1944-1979. This is a historical study, but it uses Juhani Mylly's theory of cultural models. In addition, this study looks into a few other party theories in order to evaluate how they could be applied in the case of the National Coalition Party.

After the World War II, the National Coalition Party on Finland has developed towards a more centralized organisation, where the power of the central office has grown. Inside the party the process of politicization went on until the beginning of the 1980's. It was a challenge at first to get the members of the party to understand that the party existed in order to make politics.

The time in the autumn of 1944 after the war was very difficult, especially for the National Coalition Party: the communists were coming on very strong, the party's local branches were mainly split and the winners of the war had the power in the country in the form of the Surveillance Commission. The right wing of the Coalition Party, the Social Democratic Party and the Agrarian League were accused of the breaking out of the war and of actions against the Soviet Union. The former party secretary of the National Coalition Party, Aarne Honka, evaluated the situation so that people were not afraid of but they lacked confidence in the future.

First of all, the party needed more resources to the central office, several new members to local branches in all districts, new programs and new electoral campaign methods. Economically, it was not until in 1969 that the situation improved, when the government decided to give out a new public funding for the parties. Until that time the main incomes were lotteries and funding from private companies, which was always uncertain. Every year the party had to take loans from banks in order to pay for all the expenditures. The districts had the same difficulties and they were always short of money. Some members of the party's delegation even said that if the party had been a private company, they would have filed for bankruptcy. The cultural model of members of the National Coalition Party was that they were not willing to invest in the party and pay the membership fees. This changed very slowly and only at the end of the 1970's did the party's income from membership fees increase.

The electoral campaigns of the National Coalition Party (in governmental elections) changed radically during the years to come. In the elections of 1945 and 1948 only a few candidates advertised in the newspapers and the campaigns were mainly conducted by the party and its districts. This changed only gradually – the turning point was the election in 1951. During the 1960's advertising increased, as did the costs. A new method, local support groups, appeared in the election of 1970. Juha Vikatmaa (Varsinais-Suomen piiri) had the biggest group, which had nearly 2000 members. A special feature was also that group members were not necessarily members of the party. In the beginning of the next decade all candidates in every party had such groups. During the 1970s the National Coalition Party had assumed methods from the United States in that the party recommended

so called canvassing. This study cannot, however, answer how many of the candidates used this method.

For decades, elections offered the party's central office a way to control the party. Especially when candidates had to sign and commit to the party to obey different orders and the party's rules, and also use the party's name, we can say that the National Coalition Party was no longer a loose electoral system but a strictly regulated party. This was particularly important during the presidential election in 1978, when six parties, the National Coalition Party included, had Urho Kekkonen as a candidate. Discipline inside the party was necessary when everyone had to understand how important it was to follow the Paasikivi-Kekkonen line in foreign policy.

Naturally there were also other cultural models in the National Coalition Party. One of them was resistance to communism, which was especially strong during the elections in 1948 and 1954. After 1960, however, one could rather talk about resistance to socialism. This was especially noticeable in the election of 1975.

The party's relationship with president Kekkonen was always full of difficulties. The National Coalition Party was in the cabinets in the years 1962-66, but after that it was no longer possible due to the Soviet Union's, and therefore also Kekkonen's, opposition. The political center and the Social Democratic Party benefited from the situation. It was not better at the beginning of 1980 – conservatives were still not accepted to cabinets.

The National Coalition's success in governmental elections after the war has been mainly good – the trend was upwards in spite of some weak results. According to the following table:

Year	Votes	Representatives	%
1945	255.394	28	15.0
1958	297.183	29	15.3
1966	326.900	26	13.8
1968	432.000	(58)	21.7
(presidential elections)			
1970	457.823	37	18.0
1979	626.769	47	21.7

The table shows that the National Coalition Party has more than doubled its votes after the election in 1945. A little setback happened in the election in 1966, however, when the social democrats and the political left were thriving. The first great success was the presidential election in 1968, when the party had Matti Virkkunen as a candidate. He was able to motivate the potential voters of the National Coalition Party. During the 1970's the party was very successful. However, the presidential election in 1978 was very difficult for the party, because the party's leader Harri Holkeri practically had to force the party behind President Kekkonen, since the resistance inside the National Coalition Party against Kekkonen was enormous.

According to this study we can say that the party has had many good and professional campaigns, but the success has also depended on other factors. For instance in the elec-

tion of 1970 the general atmosphere was very much against the political left, and especially many young voters wanted to vote for the National Coalition Party.

Between 1948-1964 the National Coalition Party had many local branches and new members and the statistics were very good. But these growing numbers are not reliable for two reasons. First, after the new rules in 1950 the party had a so-called twin membership system, where the same person could be a member of the party, the women's association or the youth organization. And second, the local branches did not necessarily fire members who did not pay their membership fees.

The following table shows the exact numbers. The total amount includes also the women's association and the youth organization.

Year	Branches	Members in the party	Members totally
1945	145	14.000	17.000
1948	361	51.000	75.000
1954	444	55.000	90.000
1964	480	65.000	91.800
1979	610	-	86.200

The number of new members was especially high between 1947-1948, 40 000. But after that the growth did not continue that fast. Still, the districts had many new local branches, and in 1979 there were a total of 610 branches.

The party had many recruiting campaigns, almost every year, so it is natural that they were not always successful. But also here a very important factor is both the political situation in the country and the incentives the party had. For instance at the end of 1960's many felt that one must do something, when the political left is coming on so strongly. The incentives meant different mandates for the party's members in the local communities – without the membership one could not get a mandate.

This study has also looked into some newspapers that have supported the party: *Uusi Suomi*, *Aamulehti*, *Karjalainen* and *Nykypäivä*. The study could prove that they indeed were very loyal to the party in all the elections in the years 1945-1979. *Karjalainen* was probably the most "conservative", whereas *Uusi Suomi* became independent of the National Coalition Party in 1976.

When the National Coalition Party could not get in the cabinets during the 1970's the party implemented a new strategy. The party would invest in communal policy and mandates in the labour movement. This did not happen without success: the party obtained some places mainly in the clerical workers' associations – SAK was too difficult a project. In local communities the party could win many new mandates because of the successful communal elections. The party also created new communal programs for every community.

Parties always have different fractions inside the organization. This study indicates that the National Coalition Party has also had its fractions. We can say that Arvo Salminen and

Juha Rihtniemi had an easier field to play since opposition was very weak, if it existed at all. Anyway at the end of 1960's youth organizations, Tuhatkunta and Kokoomuksen Nuorten Liitto, began to bombard the leaders in charge with criticism: the party was seen to be old fashioned. The concept "bourgeois" was taken to party meetings. In practice the meeting in 1975 was a turning point, and after that the representatives were not any more referred to as bourgeois.

Harri Holkeri had the hardest opponents inside the party during the years 1972-1973. In a party meeting in 1973 he had to go to a voting, but he won it without difficulties. Afterwards Ilkka Kanerva has explained, that "we just wanted to test Harri, no more".

The theoretical background of this study, the cultural models (Mylly 1996) and the institutionalization of an organization (Panebianco 1988) , proved very useful, indeed. One can say that the National Coalition Party's development between 1944 -1979 is very near Panebianco's theory. For instance the party's formative phase – when the party spells out the ideological aims of the future, and selects the organisation's social base - fits also the conservatives' trend. Later on the party became a much institutionalized organization, just as Panebianco writes. Panebianco speaks also of incentives, which were in use at the local level and also inside the party.

LÄHDELUETTELO

1. ARKISTOLÄHTEET

Porvarillisen Työn Arkisto (PTA)

Kansallisen Kokoomuksen puoluekokousten pöytäkirjat:

1945 Helsinki, 1948 Helsinki, 1950 Hämeenlinna, 1950 Turku, 1953 Helsinki, 1954 ylimääräinen puoluekokous Pori, 1955 Lahti, 1957 Helsinki, 1959 Helsinki, 1961 Helsinki, 1963 Kuopio, 1965 Jyväskylä, 1967 Tampere, 1969 Turku, 1970 ylimääräinen Espoo, 1971 Lahti, 1973 Tampere, 1975 Helsinki, 1977 Turku, 1978 ylimääräinen Espoo, 1979 Seinäjoki.

Kansallisen Kokoomuspuolueen Keskusliiton pöytäkirjat 1947-50.

Kansallisen Kokoomuspuolueen Keskusliiton valtuuskunnan pöytäkirjat 1940-46 ja 1947-1950.

Kansallisen Kokoomuspuolueen Keskusliiton valtuuskunta 1948-49. Kirjeitä, puheita ym.

Kansallisen Kokoomuspuolueen Keskusliiton valtuuskunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1945-49.

Kansallisen Kokoomuksen puoluevaltuuston pöytäkirjat:

1950-53, 1954-55, 1957, 1958. 1959-60, 1961-62, 1963-64, 1965-66, 1966-67, 1968, 1970, 1971, 1972, 1973-74, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979 I ja 1979 II, 1980.

Kansallisen Kokoomuksen puoluehallituksen pöytäkirjat:

1951-52, 1953, 1954-55, 1956-57, 1958-59, 1960-63, 1964-67, 1967-69, 1970-71, 1972, 1973, 1974-75, 1976, 1977, 1978 I ja 1978 II, 1979.

Kansallisen Kokoomuksen puoluehallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat:

1955-63, 1964-71, 1974-75, 1976, 1977, 1978, 1979

Kansallinen Kokoomus. Talousvaliokunnan pöytäkirjat 1949-53.

Kansallinen Kokoomus. Toimintakertomukset: 1940-58, 1959-64, 1965-69, 1970-74, 1975-79.

Kansallinen Kokoomus. Piiriliittojen/kansallisliittojen/piirien kertomukset ja toimintasuunnitelmat:

1919-45, 1946-49, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956 (+toimintasuunnitelma 1957), 1958, 1959, 1960-61, 1962-64, 1965-66, 1967-68. 1967-70, 1970-72, 1972-76, 1976-79.

Kansallinen Kokoomus. Vaaleja koskevat asiakirjat vuosilta 1945-1979 (eduskuntavaalit ja tasavallan presidentin valitsijamiesvaalit).

Kansallisen Kokoomuspuolueen Säätiön pöytäkirjat 1948-1971.

Kansallissäätiön pöytäkirjat 1958-1984.

Kansallissäätiön kannatusyhdistyksen pöytäkirjat 1960-1966.

Kansallinen Kokoomus. Kirjeenvaihto puolueyhteisön sisällä 1970-1973.

Kansallinen Kokoomus. Porvariparlamentti 1974.

Keskustoimiston henkilökunta 1943-1999. Moniste/PTA.

Monisteita Kokoomuspuolueen organisaatiosta 1952-62/ III.

Piiriliittojen/kansallisliittojen/piirien pöytäkirjat 1944-1979 liitteinen: toimintakertomukset, toimintasuunnitelmat ja vaaliasiakirjat:

- Helsingin piiri/kokoomus
- Etelä-Hämeen piiri/kokoomus
- Pohjois-Hämeen piiri/kokoomus
- Varsinais-Suomen piiri/kokoomus
- Vaasan piiri/kokoomus
- Uudenmaan piiri/kokoomus
- Satakunnan piiri/kokoomus
- Keski-Suomen piiri/kokoomus
- Pohjois-Savon piiri/kokoomus (Kuopion läänin kokoomus)
- Pohjois-Pohjanmaan piiri/kokoomus
- Mikkelin piiri/kokoomus
- Lapin piiri/kokoomus
- Pohjois-Karjalan piiri/kokoomus
- Kymenlaakson piiri/kokoomus
- Karjalan piiri/kokoomus
- Kainuun piiri/kokoomus

Kokoomuksen Nuorten Liitto KNL. Toimintakertomukset 1966-1972, 1973-1999.

Kokoomuksen Naisten Liitto KNaL. Toimintakertomukset 1962-1972 ja 1973-1977.

Porvarillisen Raittiusliiton pöytäkirjat 1973.

Kansallisen Koululaisliiton pöytäkirjat 1972.

Porvarillisen Terveys- ja sosiaalipoliittisen liiton pöytäkirjat 1974.

Snellman-Säätiön pöytäkirjat 1948-1989.

Harri Holkeri. HH. PM Kommunismin synty Suomessa, kannatus ja sen vähentäminen. OR (Onni Rantala).

Juhani Kivelän aineisto 1965-1986 ja 1987-1999. Arkadia-klubin järjestämätön aineisto.

Valtiopäivät 1945, pöytäkirjat I a

Kokoomuslehdet r.y. (pöytäkirjat ym.)

Vaalitilastot:

Suomen Virallinen Tilasto SVT:

1945: A 20, 1948: A 21, 1950: A 22, 1951: A 23, 1954: A 24, 1956: A 25, 1958: A 26, 1962: A 27 ja A 28, 1966: A 29, 1968: A 30, 1970: A 31, 1972: A 32, 1975: A 33, 1978: A 34, 1979: A 35

Eduskunnan kirjasto/arkisto

Veteraanikansanedustajien muistitietoprojektin aineisto.

Hämeen kokoomuksen arkisto, Hämeenlinna

Piirin toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1960-1980.

Varsinais-Suomen kokoomuksen arkisto, Turku

Piirin toimintakertomukset ja toimintasuunnitelmat 1960-1980.

Forssan kokoomus r.y:n arkisto (Jorma Peltö-Huikko ja Lasse Willman)

Kansallisseuran toimintakertomukset 1958-75.

Forssan kokoomuksen historiikki (Jyrki Jokinen).

Koijärven kansallisseuran arkisto (Mauri Korpela)

Kansallisseuran pöytäkirjat 1950-1957.

Kansallisarkisto

Niilo Honkalan arkisto

Jussi Saukkosen arkisto

Matti Hokkasen arkisto (kotona Tampereella)

Kopio Eduskunnan pöytäkirjasta, raha-asia-aloite n:o 354, 26.9.1978

2. HAASTATTELUT

Harjunen Jorma (Forssan kansallisseuran puheenjohtaja 1960-68)

Hetemäki Elsi (aik. Hetemäki-Olander, varapuheenjohtaja 1975-83; kansanedustaja 1970-91)

Hokkanen Matti (kansanedustaja 1972-83, 1987-91)

Holkeri Harri (KNL:n tiedotussihteerin 1962-64, kokoomuksen tutkimussihteerin 1964-65, puoluesihteerin 1965-71, puheenjohtajan 1971-79; kansanedustaja 1970-78)

Isotalo Jussi (Satakunnan kokoomuksen piirisihteerin, KNL:n järjestösihteerin, kokoomuksen järjestösihteerin ja järjestöpäällikkönä 1968-79, puoluesihteerin 1980-87)

Kanerva Ilkka (KNL:n puheenjohtaja 1972-78, puoluehallituksen jäsen ja kansanedustaja 1972-)

Kankare Matti (kunnallissihteerin 1980-)

Kökkö Jussi (Pohjois-Hämeen kokoomuksen nuorisosihteerin, KNL:n järjestösihteerin, Etelä-Hämeen kokoomuksen toiminnanjohtajan 1972-2010)

Löyttyniemi Jaakko (Forssan kokoomuksen puheenjohtaja 1977-80, kaupunginvaltuutettu 1976-84)

Murto Tapio (Karjalan kokoomuksen toiminnanjohtaja 1960-91)

Mykkänen Jouni (tiedotuspäällikkönä 1964-70, varapuheenjohtajan 1971-75; kansanedustaja 1970-74)

Mörttinen Tapani (varapuheenjohtajan 1975-87; kansanedustajan 1975-83, 1987-1991)

Ranki Tapani (kouluasiainsihteerin, koulutussihteerin ja Kansion opintojohtajan 1970-94)

Ruski Manu (Uudenmaan kokoomuksen toiminnanjohtaja 1967-90)

Suominen Ilkka (taloudenhoitajan 1971-79, puheenjohtajan 1979-91; kansanedustaja 1970-75, 1983-91)

Viljanen Jukka (Naantalın kokoomuksen jäsen 1970 alkaen, kaupunginvaltuutettu 1981-2008)

Willman Lasse (Forssan kansallisseuran sihteerin 1965-75)

Lisäksi:

Holkeri Harri. Haastattelu tv 2:n ohjelmassa "Mansikkapaikka" 18.11.2010

Väyrynen Paavo. Haastattelulausunto Yle Teemalla

Keski-Rauska Riku, PTA, haastattelulausunto PKP:sta 5.3.2010

3. LEHDISTÖ

Uusi Suomi: 1945, 1948, 1950, 1951, 1954, 1956, 1958, 1962, 1966, 1970, 1972, 1975, 1978 ja 1979

Aamulehti: kuten ed.

Karjalainen: kuten ed.

Nykypäivä: 1955 alkaen kuten ed.

Nykypäivä 14.8.2009

Helsingin Sanomat 10.2.1959

Suomen Kuvalehti 12.4.1979

Suomen Sosialidemokraatti 24.4.1948

Turun Sanomat 20.2 ja 10.3.1970

Vaasa 20.11.1977

4. TUTKIMUS-JA MUU KIRJALLISUUS

Alasuutari P. 1996. Toinen tasavalta: Suomi 1946-1994. Vastapaino. Tampere.

von Beyme K. 1985. Political Parties in Western Democracies. Gower, Aldershot. England.

Borg O. 1972. Eduskuntavaalien vaali-ilmoittelu 1958-1970. Teoksessa Protestivaalit – nuorisovaalit. Toim. Pertti Pesonen. Ylioppilastuki r.y. Tammer-Paino Oy. Tampere.

Borg S. 1997. Kiinnostus puoluejäsenyyteen ja jäsenaktiivisuus puolueissa. Teoksessa Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puolue toimintaan. Toim. S. Borg. Turun yliopisto. Valtio-oppi. Valtio-opillisia tutkimuksia nro 53, 1997.

Borg S. 2008. Hiljaa hyvä tulee: puheenvuoro äänestysprosentista ja vaaliaktiivisuudesta. Kunnallisalan Kehittämissäätö. Helsinki.

Downs A. 1957. An Economic Theory of Democracy. Harper Collins Publishers, USA.

Duverger M. 1955. Poliittiset järjestelmät. Werner Söderström Oy. Porvoo. (Political Parties 1954).

Duverger M. 1967. Political Parties. Methuen & Co LTD. London.

Franck T.M. 1999. The Empowered Self. Law and Society in the Age of Individualism. Oxford University Press.

Garam J., Pohjalainen A. & Tikkanen U. 1992. Tapaus Uusi Suomi. Raportti lehti-instituution tuhosta. Otava. Helsinki.

- Halme L. 1989. Härkäpäiset. Pohjois-Hämeen Kokoomus r.y. 1919-89. Tamprint.
- Halsti W. 1969. Me, Venäjä ja muut. WSOY. Helsinki.
- Heikkilä T. 1965. Paasikivi peräsimestä. Otava. Keuruu.
- Hokkanen K. 1996. Maalaisliitto-Keskustan historia 3. Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939-1950. Otavan kirjapaino Oy. 1996
- Hokkanen K. 2002. Maalaisliitto-Keskustan historia 4. Kekkonen Maalaisliitto 1950-62. Otavan kirjapaino Oy. 2002.
- Holkeri H. 1970. "Hovikelpoinen" puolue? Teoksessa Oikea vaihtoehto. Toim. J. Korjus. Kirjayhtymä.
- Holopainen K. 1989. Harri Holkeri. Kahden presidentin mies. Kirjayhtymä.
- Honkala N. 1947. Kokoomuspuolueen tukimiesorganisaatio. Teoksessa Kokoomuspuolueen käsikirja. Uuden Auran Osakeyhtiön kirjapaino. Turku.
- Honkala N. 1947. Konservatismi elämäkatsomuksena. Kansallisseurojen luentosarja N:o 10-11.
- Hyvärinen M. 1994. Viimeiset taistot. Vastapaino. Tampere.
- Häikiö J. 1974. Onko perustuslakeja muutettava? Kirjayhtymä. Helsinki.
- Häikiö M. 1993. Presidentin valinta. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo-Helsinki-Juva.
- Hämäläinen U. 1979. Puolueyhtenäisyys ja muut puolueen perustavoitteet Kansallisessa Kokoomuksessa vuosina 1945-77. Valtio-opin tutkielma Tampereen yliopiston yhteiskunnallisessa opetusjaostossa.
- Ilaskivi R. 1991. Kolme elämää. Ajatuksia menneestä aikajanasta ja tulevasta. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu.
- Isohookana-Asunmaa T. 2006. Virolaisen aika – Maalaisliitosta Keskustapuolue 1963-1981. Maalaisliitto-Keskustan historia 5. WSOY. Porvoo 2006.
- Jakobson M. 1992. Vallanvaihto: Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1974-1992. Helsinki. Kustannusyhtiö Otavan painolaitokset.
- Jokinen H. 1979. Kokoomuksen lehtimainonta kunnallisvaaleissa 1972 ja 1976. Valtio-opin pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Jokinen J. 1972. Oikeiston diskriminointi Suomen johtavassa sanomalehdistössä 1944-46. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto.
- Jokisipilä M. 1997. Edwin Linkomiehen poliittinen toiminta 1943-1946. Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 8. Åbo Akademis Tryckeri Ab.

- Junnila T. 1962. Noottikriisi tuoreeltaan tulkittuna. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo-Helsinki.
- Jussila O., Hentilä S. & Nevakivi J. 2006. Suomen poliittinen historia 1809-2006. Helsinki. WSOY.
- Jutila K. 2003. Yksillä säännöillä kaksilla korteilla. Empiirinen tutkimus Suomen Keskustan sisäisestä päätöksenteosta. Tampereen yliopiston politiikan tutkimuslaitos. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 296.
- Jyränki A. 2006. Parlamentarismi ja presidentti-instituutio 1962-1981. Teoksessa A. Jyränki & J. Nousiainen. Eduskunnan muuttuva asema. Eduskunta 100 vuotta. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Kaihovaara P. 2006. Merkit rintaan ja bailaamaan. Poliittiset rintamerkit 1970-luvun muoti-ilmiönä. Teoksessa Työväen tutkimus 2006. Tammer-paino Oy.
- Kanerva H. 1984. Puolue muospaineissa. Kansallisen Kokoomuksen organisaatiomuutos 1944-50. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto.
- Kansallinen Kokoomus 1959. Ohjeita ja käsikirjoja. Kokoomuksen paikallisyhdistys ja sen merkitys.
- Kirchheimer O. 1982. The Transformation of the Western European Party Systems. In Political Parties and Political Development. Eds. Palombara and Weiner.
- Kivelä J. 2000. Kronikka Arkadia-klubin vaiheista. Oy Edita Ab. Helsinki.
- Koivisto J. 1984. Kokoomus ja poikkeuslaki – miten Kansallinen Kokoomus päätyi tukemaan presidentti Urho Kekkosen toimikauden jatkamista poikkeuslailla tammikuussa 1973. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Koivisto J. 2006. Etulinjasta Etelärantaan: Päiviö Hetemäen poliittinen toiminta vuoteen 1962. WSOY.
- Koivisto M. 1978. Väärää politiikkaa. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Koivisto M. 1997. Liikkeen suunta. Kirjayhtymä Oy. Helsinki.
- Koivisto O. & Lainema M. 1971. Varsinais-Suomen Kokoomuksen viisikymmentä vuotta 1921-1971. Auraprint Oy. Turku 1971.
- Korjus J. 1968. Kokoomus tänään. Teoksessa Kokoomus eilen ja tänään. Toim. J. Korjus. Kansallinen Kokoomus. (Ei painopaikkaa).
- Korjus J. 1972. Näin jatkuu Rihtniemen linja. Oy Uusi Suomi. Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy.

- Korjus J. 1975. Juha Rihtniemi – legenda jo eläessään. Werner Söderström Oy:n laakapaino. Porvoo.
- Korjus J. & Halla L. 1980. Kokoomuksen Etelä-Hämeen piiri 1920-1980. Arvi A. Karisto Osakeyhtiön kirjapaino. Hämeenlinna.
- Koskiaho T. 1972. Edustajaehdokkaat ja valitut kansanedustajat. Teoksessa Protestivaalit – nuorisovaalit. Toim. P. Pesonen. Ylioppilastuki r.y. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Kuitunen S. 2008. Vaalit ja ehdokkaiden asettaminen. Teoksessa Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä. H. Paloheimo ja T. Raunio (toim.). WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Kronqvist E. 1999. Institutionaliserings i nordiska partier. En testning av Angelo Panebiancos institutionaliseringshypotes. Ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten. Statsvetenskapliga institutionen. Ser. A: 507. Åbo Akademi.
- Kunttu T. Muutoksen kärjessä. Varsinais-Suomen kokoomus 1968-1999. RT-Print Oy. 2001. Pieksämäki.
- Kuusisto R. 1973. Haapaveden kansallisseura 1948-1973. Neljännesvuosisata kokoomustyötä Haapavedellä. Keski-Pohjanmaan kirjapaino. Kokkola.
- Kääriäinen S. 1989. Haastaja. Yhteistyötä ja vastavoimaa. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.
- Kääriäinen S. 2002. Sitä niittää, mitä kylvää: Keskustan strategiset valinnat 1964-2001. Gummerus. Jyväskylä. (Väitöskirja).
- Kääriäinen S. 2010. Keskusta tarvitsee voittajatyypin. Kanava 4/2010. Otavamedia. Forsan Kirjapaino Oy.
- Laakso M. & Åberg V. 2007. Sosialismiin! Sosialidemokraattiset nuoret 1906-2006. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laakso S. 1972. Hallitusten muodostaminen 1966 ja 1970. Teoksessa Protestivaalit - nuorisovaalit. Toim. P. Pesonen. Poliittikan tutkimuksia 12. Ylioppilastuki. Tammer-Paino Oy.
- Latva-Äijö L. 1983. Puolueiden erityisohjelmat 1944-1980. Turun yliopisto. Poliittinen historia. Julkaisuja C:19. Turun yliopiston offsetpaino.
- Lehmusvaara T. 1983. Patriootti ja pankkimies. Keskenkärsiä kertomuksia Matti Virkkusesta. WSOY.
- Lehtinen L. 1980. Virolainen – Tasavallan isäntärenki. Suomalaisen poliitikon muotokuva. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.
- Lehtinen L. 2002. Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. SDP:n ja Urho Kekkosen suhteet 1944-81. WS Bookwell Oy. Juva. (Väitöskirja).

- Linkomies E. 1970. Vaikea aika. Otava.
- Majander M. 2007. Demokratiaa dollareilla. SDP ja puoluerahoitus pulataloudessa 1945-54. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu.
- Michels R. 1966. Political Parties. New York. The Free Press.
- Mickelsson R. 1999. Samanlaiset ja erilaiset puolueet. Retoriikka- ja diskurssianalyttinen tutkimus kokoomuslaisten ja sosialidemokraattien jäsenlehdissä ilmaisemista käsityksistä omista puolueistaan vuosina 1965-1995. Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja C. Osa 153.
- Mickelsson R. 2007. Suomen puolueet: historia, muutos ja nykypäivä. Vastapaino. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Murtonen U. 2003. Elsi Hetemäki – kokoomuslaisen kulttuuripolitiikan esitaistelijana. Teoksessa Kulttuurityötä kokoomuksen kyljessä. Kansallinen Kulttuuriliitto 30. v. Kansallinen Sivistysliitto. AO-paino. Mikkeli.
- Murtonen U. 2003. Porvarillisen Kulttuurityön Liiton ensimmäinen vuosikymmen 1974-1983. Teoksessa Kulttuurityötä kokoomuksen kyljessä. Kansallinen Kulttuuriliitto 30. v. Kansallinen Sivistysliitto. AO-paino. Mikkeli.
- Mylly J. 1985. Puoluehistoriallisen tutkimuksen näköaloja: alan suomalaisesta kehityksestä ja kirjallisuudesta, tutkimusongelmista, Poliittisen historian tutkimusprojektista. Turun yliopisto. Poliittinen historia. C 22.
- Mylly J. 1989. Maalaisliitto 1918-1939. Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2. Kirjayhtymä.
- Mylly J. 1996. Järjestökulttuuri: Käsitteestä ja maalaisliittolais-keskustalaisista traditioista. Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 4.
- Nevakivi J. 1995. Zdanov Suomessa: Miksi meitä ei neuvostoliittolaistettu? Otava.
- Nojonen M. 1972. Eduskunnan jäsenistön uusiutuminen. Teoksessa Protestivaalit – nuorisovaalit. Toim. P. Pesonen. Ylioppilastuki r.y. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Nousiainen J. 1959. Puolueet puntarissa. Kirjayhtymä.
- Nousiainen J. 1998. Suomen poliittinen järjestelmä. WSOY kirjapainoyksikkö. Juva
- Nousiainen J. 2006. Sodanjälkeinen sopeutumiskausi 1945-1961. Teoksessa . A. Jyränki & J. Nousiainen. Eduskunnan muuttuva asema. Eduskunta 100 vuotta. Edita Prima Oy. Helsinki.

- Nummivuori P. 2006. Nuori konservatiivi. Tuure Junnila ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1956. UNIpress Oy. Kuopio.
- Nummivuori P. 2009. Oikeistolainen. Tuure Junnilan elämäkerta. Ajatus Kirjat. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Nurminen J. 1999. Kankaanpään kokoomus 1939-1999. Sprint Plus Oy.
- Närhi M. 1969. Oikealla otteella omien puolesta. Kokoomuksen Tampereen aluejärjestön historiaa vuodesta 1969. Lauttapaino.
- Paavonen T. 2006. Suljetusta avoimeen talouteen. Teoksessa Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Toim. T. Paavonen & O. Kangas. Suomen eduskunta 100 vuotta. Helsinki. Edita.
- Paavonen T. 2006. Talouden kehitys ja talouspolitiikka hyvinvointivaltion kaudella. teoksessa Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana. Toim. T. Paavonen & O. Kangas. Suomen Eduskunta 100 vuotta 8. Helsinki. Edita.
- Paloheimo H. 2007. Eduskuntavaalit 1907-2003. Teoksessa Kansanedustajan työ ja arki. Toim. A. Ollila ja H. Paloheimo. Suomen eduskunta 100 vuotta. Helsinki. Edita.
- Paloheimo H. & Raunio T. (Toim.) 2008. Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä. WSOY oppimateriaalit.
- Palonen K. 1974. Kriittinen rationalismi kerettiläisyyden näkökulmasta. Jyväskylä. Gummerus.
- Panebianco A. 1988. Political Parties: Organisation and power. Cambridge University Press. Cambridge.
- Pekonen K. 1997. Kansa ja puolueet nyt: puolueiden toimintaympäristön muutos. Teoksessa Puolueet 1990-luvulla – Näkökulmia suomalaiseen puolue toimintaan. Toim. S. Borg. Turun yliopisto. Valtio-oppi. Valtio-opillisia tutkimuksia nro 53, Turku.
- Pekonen K. 1998. Poliittikkaa urbaanissa betonilähiössä. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 20. Jyväskylän yliopisto. Saarijärvi.
- Pesonen P. 1965. Valtuutus kansalta. Tutkimus Tampereen vaalioikeutetuista, vaalikampanjasta ja äänestyskäyttäytymisestä. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo-Helsinki.
- Pesonen P. 1972. Johdanto. Teoksessa Protestivaalit – nuorisovaalit. Toim. P. Pesonen. Ylioppilastuki r.y. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Pesonen P., Sänkiäho R. & Borg S. 1993. Edustajaehdokkaiden kampanjointi. Teoksessa Vaalikansan äänivalta. Werner Söderström Osakeyhtiö. Juva.

- Pitkänen K. 1989. Tampereen parhaaksi. Tampereen kokoomus r.y:n toimintaa vv. 1919-1989. Valkeakosken kirjapaino.
- Pizzorno A. 1966. Introduzione allo studio partecipazione politica. Quaderni di Sociologia XV. (Siteeraukset Panebianco. Ks. Kronqvist E. 1999. emt.)
- Polvinen T. 1999. J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 4. 1944-1948. Porvoo. Helsinki. Juva. WSOY.
- Polvinen T. 2003. J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 5. 1948-1956. WSOY. Helsinki.
- Poukka P. & Urkola A-M. 1996. Murroksen vuodet. Kansallinen Eläkeläisliitto 1971-1996. Karisto Oy:n kirjapaino. Hämeenlinna.
- Poukka P. 1984. Puolue ja Säätiö. Kansallisen Kokoomuspuolueen Säätiö 1924-1984. Vammalan kirjapaino Oy.
- Poukka P. Kansallisen sivistyksen puolesta. 1998. Snellman-Säätiö 1948-1998. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Raitio R. 2006. Edestä aatteen. Sata vuotta sosialidemokratiaa Pälkäneellä. Vammalan kirjapaino Oy.
- Rantala O. 1956. Konservatiivinen puolueyhteisö. Tutkimus Satakunnan kansallisliiton jäsenistön yhteiskunnallisen rakenteen vaikutuksesta jäsenyhteisöön ja sen toimintaan. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala. (Väitöskirja).
- Rantala O. 1972. Vaalikampanjan yleislinjat. Teoksessa Protestivaalit – nuorisovaalit. Toim. P. Pesonen. Ylioppilastuki r.y. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Rantala O. 1982. Suomen puolueiden muuttuminen 1945-1980. Kyriiri Oy. Gaudeamus.
- Rentola K. 1997. Niin kylmää että polttaa: kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947-1958. Otava. Helsinki.
- Riepula E. 1972. Eduskunnan, etujärjestöjen ja presidentin suhteista. Teoksessa Protestivaalit – nuorisovaalit. Toim. P. Pesonen. Ylioppilastuki r.y. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Rihtniemi J. 1968. Kokoomus rakentaa parempaa huomispäivää. Teoksessa Kokoomus eilen ja tänään. Toim. Jaakko Korjus. Kansallinen Kokoomus.
- Routavaara A. 1949. Kolme vuosikymmentä Kansallisen Kokoomuspuolueen vaiheita 1918-1948. Kauppalehti Oy:n Kirjapaino. Helsinki.
- Routavaara A. 1947. Kokoomuspuolueen aatteita ajava sanomalehdistö. Teoksessa Kokoomuspuolueen käsikirja. Uuden Auran Osakeyhtiön kirjapaino. Turku.

Ruostetsaari I. 1998. Poliitiikan professionalisoituminen ja poliittisen luokan muotoutuminen Suomessa. Poliitiikan tutkimuksen laitoksen julkaisuja 3. Tampereen yliopisto.

Salmenkivi A. 1978. Näkemyksiä politiikan todellisuudesta. Kustannus-Esa. Espoo.

Salokangas R. 1976. Sanomalehtien määrä ja ilmestymistiheys. Suomen sanomalehdistön historiaprojektin julkaisuja N:o 3. Turku. Turun yliopisto.

Salokorpi H. 1989. Suomalaisen puolueen perintö Kansallisessa Kokoomuksessa. Teoksessa Kansakunnasta yksilöön. Kokoomusaatteen ja ohjelmien kehityksestä. Toim. I. Suksi. Kansallinen Sivistysliitto r.y.

Saukkonen J. 1958. Yleiset periaatteet. Teoksessa Suomalainen konservatismi. Kansallinen Kokoomus. Tampereen Kirjapaino Osakeyhtiö.

Saukkonen J. 1968. Kansanvallan puolustustaistelu. Teoksessa Kokoomus eilen ja tänään. Toim. J. Korjus. Kansallinen Kokoomus.

Saukkonen J. 1973. Vastuun sukupolvi. Vaasa Oy. Vaasa.

Sauri E. 2005. Suomen Klondykeen vai Pohjolan punaiseen nyrkkiin? Sanomalehti Pohjois-Suomen ja sen edeltäjien Pohjois-Pohjan ja Rovaniemen vaiheita 1921-1957. Suomalaisen Sanomalehtimiesliiton julkaisusarja B: 1. Yliopistopaino.

Schein E. H. 1987. Organisaatiokulttuuri ja johtaminen. Ekonomia-sarja. Weilin & Göös.

Schumann H-G. 1974. Konservatismus. Neue Wissenschaftliche Bibliothek. Geschichte. Kiepenheuer & Witsch.

Seppälä R. 1981. Sata vuotta Suomen puolesta. Aamulehden linjanvetoa vuosina 1881-1981. Tampereen kirjapaino Oy.

Sillantaus P. 1969. Kaventuva kansanvalta. Gummerus.

Sillantaus P. 1979. Suomi suorituslajissa. Gummerus.

Sillantaus P. 1988. Yöpakkasista jäätteenlähtöön: kokoomuksen kujanjuoksu 1958-1987. Gummerus. Jyväskylä.

Siisiäinen M. 1992. Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle. Tutkijaliitto: Helsinki.

Sjöblom V. 1947. Kansallisen Kokoomuksen organisaation kehittäminen.

Smolander J. 1994. "Aatteen sormi ajan valtimolla" – Kansallisen Kokoomuksen "remonttimiesten" toiminta ja ajatukset vuosina 1969-75 ja heidän vaikutuksensa puolueen linjaan. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto.

- Smolander J. 2000. Suomalainen oikeisto ja "kansankoti". Kansallisen kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointimalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura SKS.
- Soikkanen H. 1991. Kohti kansanvaltaa 3. 1944-1952. Kirjapaino Koliprint Oy. Eno.
- Soikkanen T. 2005. Puuttuvan teorian tapaus. Teoksessa Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2005. Toim. K. Lindgren. Yliopistopaino. Helsinki.
- Sorsa K. 1998. Sisäänajo: Poliitiikan kuvioita 1969-1972. Otava. Helsinki.
- Sorsa K. 2003. Kansankoti ja punamulta. Poliitiikan kuvioita 1972-1976. Otava. Helsinki.
- Sosialidemokratian 90 vuotta Toijalassa. 1979. Toijalan työväenyhdistys r.y. Toijalan Seutu Oy:n kirjapaino.
- Steinby T. 1963. Suomen lehdistö. Historiallinen katsaus. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo.
- Suhonen P. 1972. Äänestäjien siirtymävirrat. Teoksessa Protestivaalit - nuorisovaalit. Toim. P. Pesonen. Poliitiikan tutkimuksia 12. Ylioppilastuki. Helsinki. Tampere.
- Summanen R. 1983. Paraatiodi. Kokoomuksen hallitustie. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Sundberg J. 1989. Lokala partiorganisationer i kommunala och nationella val. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. 140. Finska vetenskaps-societeten. Helsingfors.
- Sundberg J. 1996. Partier och partisystem i Finland. Schildts.
- Suomi J. 1988. Vonkamies. Urho Kekkonen 1944-1950. Keuruu. Otava.
- Suomi J. 1990. Kuningastie. Urho Kekkonen 1950-56. Helsinki. Otava.
- Suomi J. 1992. Kriisien aika. Urho Kekkonen 1956-62. 1992. Kustannusyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu.
- Suomi J. 1994. Presidentti. Urho Kekkonen 1962-68. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu 1994.
- Suomi J. 1996. Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968-1972. Helsinki. Kustannusyhtiö Otava.
- Suomi J. 1998. Liennytyksen akanvirrassa. Urho Kekkonen 1972-1976. Otava. Helsinki.
- Suomi J. 2000. Umpeutuva latu. Urho Kekkonen 1976-1981. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Suvanto P. 1994. Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1990-luvulle. SHS. Helsinki.
- Sänkiahho R. 1972. Vuoden 1972 eduskuntavaalien tulokset. Teoksessa Protestivaalit - nuorisovaalit. Toim. P. Pesonen. Poliitiikan tutkimuksia 12. Ylioppilastuki. Helsinki. Tampere.

- Särkijärvi J. & Särkijärvi L. 1994. Kasvoimme kaupungin kanssa. Espoon kokoomuksen 25 vuotta. Kajoprint.
- Tarkka J. 2006. Yhteiskunnan unilukkari. Päiviö Hetemäen yhteiskunnallinen elämäntyö. WS Bookwell Oy. Juva.
- Toropainen J. 1986. Kokoomuspuolueen uudelleen organisoituminen 1943-45. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Tujunen L. 1947. Kokoomuspuolueen käsikirja.
- Tujunen V. 1996. Arvokonservatismista kansankapitalismisiin. Kansallisen Kokoomuksen poliittinen linja ja ideologia 1944-1957. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto.
- Tuominen M. 1991. "Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia". Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Tuomioja E. 1986. Sakari Tuomioja. Suomalainen sovittelija. Tammi. Myös 2007. 3., uudistettu ja täydennetty painos.
- Vainio J. 1972. Maalisvaaleista tammivaaleihin. Teoksessa Protestivaalit – nuorisovaalit. Toim. P. Pesonen. Ylioppilastuki r.y. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Vares V. 1999. Kaksi askelta edellä. Kokoomuksen Nuorten Liiton historia 1928-96. WSOY-Kirjapainoyksikkö. Juva.
- Vares V. 2000. Puolueen sparraaja. Kokoomuksen opiskelijaliitto Tuhatkunta 40 vuotta. (Ei painopaikkaa).
- Vares V. 2007. Kokoomus ja demokratian kriisi 1928-1939. Teoksessa Vares V. & Uino A. Suomalais-Kansallinen Kokoomus. Osa 2. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1929-1944. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Vares V. 2008. Suomalais-kansallinen kokoomus. Osa 3. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1944-1966. Edita. Helsinki.
- Vares V. 2008b. Oikeiston sukupolvet Suomessa 1900-luvulla. Teoksessa Ajankohta 2008. Sukupolvet historiassa. Toim. E. Railo. Poliittinen historia, Turun yliopisto ja Helsingin yliopisto. Uniprint. Turku.
- Vares V. 2009. Kokoomusnaisten matka kodista kabinettiin. Kokoomuksen Naisten Liiton ja Suomalaisen Puolueen Naisjärjestöjen Liiton historia 1906-1983. Oy Nord Print Ab. Helsinki.

- Varila-Leikola K. 1989. Rihtniemeläinen kausi kokoomuksessa 1965-71. Hgin yliopisto, pro gradu-tutkielma.
- Waronen E. 1989. Kokoomuksen ohjelmallisten periaatteiden kehitys. Teoksessa Kansakunnasta yksilöön. Kokoomusaatteen ja ohjelmien kehityksestä. Toim. I. Suksi. Kansallinen Sivistysliitto r.y.
- Venho T. 1996. Hunajapupumäärärahat eilen – tänään: Tutkimus puolueiden ja eräiden puoluetustaisten järjestöjen rakenteesta, toiminnasta ja julkisista avustuksista. Valtioopin lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto.
- Vennamo V. 1989. Kekkös-diktatuurin vankina. Gummerus. Helsinki. Jyväskylä.
- Vento S. 1974. Maan ja maakunnan hyväksi. Karjalatar-Karjalainen 1874-1974. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy. Joensuu.
- Wiberg M. 1997. Suomalainen valtionapuvetoinen puoluetukijärjestelmä. Teoksessa Puolueet 1990-luvulla. Toim. S. Borg. Turun yliopisto. Valtio-oppi. Tutkimuksia nro 53, 1997.
- Wiberg M. 2006. Poliitikka Suomessa. Helsinki. WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Vihunen E. 1981. Presidentin vaalitaistelu Suomessa 1956. Suomen historian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Vikatmaa J. 1974. Porvarin puheenvuoro. Otava. Helsinki.
- Virkkunen S. 1976. Korsimo, Kekkonen mies. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Keuruu.
- Virmavirta J. 1973. Paasikiven perilliset. Vaasa Oy. Vaasa
- Virmavirta J. 2005. Presidenttipeli ja sen pelaajat: mielikuvia ja muistikuvia lähes 40 vuoden ajalta. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Virolainen J. 2000. Valtioneuvos muistelee. Yhteistyöni Urho Kekkonen kanssa vuosina 1933-81. Otavan Kirjapaino Oy.
- Virolainen J. 1982. Yöpakkasista Juhannuspommiin. Otava.
- Gunther R., Montero J.R. & Linz J. 2002. Political Parties. Old Concepts and New Challenges. Oxford University Press.
- Vuorinen K. 1966. Valkeakosken Työväenyhdistyksen 70-vuotistaipaleelta (1896-1966). Valkeakosken Kirjapaino Osakeyhtiö.
- www.wikipedia.org/tuki/. Noudettu 12.3.2010
- www.kotikone.fi/koistila/rahan_arvon_muutokset.htm. Noudettu 12.3.2010

www.telemail.fi/mauri.rasanen Noudettu 12.3.2010

LIITTEET

Kuvat, kuviot ja taulukot

KUVAT

1. Kansallisen Kokoomuksen yleisjulistte vuoden 1945 eduskuntavaaleissa. Julisteessa korostettiin "vapaata valtakuntaa"; taustalla oli kommunismin pelko. s. 63
2. Kansallisen Kokoomuksen yleisjulistte vuoden 1948 eduskuntavaaleissa. Puolue halusi nostaa esille "silmien aukaisemisen" kommunistien toiminnan suhteen, s. 76
3. Kokoomuksen toinen vaalimainos vuoden 1948 eduskuntavaaleissa – kommunisteilla peloteltiin myös näin, s. 79
4. Jussi Lappi-Seppälä kokoomuksen ehdokkaana vuoden 1948 eduskuntavaaleissa. Ehdokas korosti edelleen perinteisiä arvoja. Puoluekin on mainittu, joka ei ollut vielä yleistä, s. 85
5. Kansallisen Kokoomuksen ylimääräinen puoluekokous Porissa vuonna 1954, kuvassa puheenjohtaja, ministeri Arvo Salminen. Lehden otsikossa on tuttu viesti: Porvarillisten puolueiden yhteistyötä pitäisi tiivistää, s. 108
6. Presidenttiehdokas Paasikiven ja kokoomuksen vaalimainos vuoden 1950 valitsijamiesvaaleissa. Mainoksessa korostettiin ehdokkaan pitkää kokemusta ja valtiollisia ansioita. Kokoomus menestyi vaaleissa tavallaan Paasikiven "siivellä", s. 117
7. Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1951 eduskuntavaaleissa. Puolueen vaaliteema oli "Rivit kokoon". Samalla kampanjoitiin "luokkapuolueita" vastaan, s. 127
8. Kansanedustajaehdokas Erkki Tuulen vaalimainos. 1950-lukujen vaalien tapaan eivät läheskään kaikki kokoomuksen ehdokkaat ilmoittaneet olevansa puolueen ehdokkaita, s. 133
9. Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1954 eduskuntavaaleissa. Puolue korosti "kokonaisetua" ja "ehjää kansaa". Edelleen olivat mukana myös vanhat iskusanat "vapaa isänmaa, s. 141
10. Presidenttiehdokas Tuomioja vuoden 1956 vaaleissa. Ehdokasta markkinoitiin ennen kaikkea "talousmiehenä" ja "valtiomiehenä", joka oli puolueiden yläpuolella. Näin haluttiin myös profiloida erikseen Tuomioja Kekkosesta ja Fagerholmista, s. 174
11. Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1958 eduskuntavaaleissa. Mainoksen viesti korosti "maan asioiden kuntoon panemista", millä viitattiin mm. huonosti arvostettuun Kuuskosken virkamieshallitukseen. Kokoomus menestyi vuosien 1951 ja 1954 vaalien jälkeen taas hyvin, s. 186
12. Kokoomuksen vaalijulistte vuoden 1962 valitsijamiesvaaleissa. Koska puolueella ei ollut omaa ehdokasta, oli oltava vain "Paasikiven linjalla vapauden ja turvallisuuden puolesta", s. 220
13. Kokoomus pyrki olemaan "varma valinta" vuoden 1966 eduskuntavaaleissa. Tavoite ei onnistunut – puolue kärsi pahan vaalitappion SDP:n ollessa vaalien suuri voittaja, s. 273

14. Kokoomuksen presidenttiehdokas Matti Virkkusen vaalimainos vuoden 1968 presidentin vaaleissa. Mainoksessa ei puhuta kokoomuksesta mitään. Vaaliteeman taustalla oli tavoite saada aikaan suunnanmuutos varsinkin maan talouspolitiikassa, s. 294
15. Juha Rihniemen vaalimainos vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Mainos edusti jo 1970-luvulla yleistynyttä pelkistettyä formaattia. Lisäksi taustalla on nähtävä myös Rihniemen asema puolueen puheenjohtajana, s. 356
16. Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Vaaliteemassa haluttiin korostaa kokoomuksen "turvallisuuksi" yhteiskunnallisessa murroksessa, s. 361
17. Kokoomuksen vaalimainos vuoden 1972 eduskuntavaaleista. Puolue pyrki vetoamaan suoraan kansaan jäätyään 1970 hallitusratkaisussa ulkopuolelle, s. 382
18. Kokoomuksen vaalijuliste vuoden 1975 eduskuntavaaleissa. Jälleen puolue julistautui "rakentavaksi voimaksi" ja yhteistyön sekä yhteiskunnan rakentajaksi, s. 420
19. Presidentti Urho Kekkonen kuuden puolueen yhteisenä – myös kokoomuksen – ehdokkaana vuoden 1978 valitsijamiesvaaleissa. Kokoomuksen osalta "poliittinen tehtävä" oli suoritettu, s. 464
20. Kansallisen Kokoomuksen 60-vuotisjuhlavuoden juliste, s. 483
21. Kokoomuksen tunnus, ruiskukka, vuoden 1979 eduskuntavaaleista lähtien, s. 486
22. Kokoomuksen varapuheenjohtajan Tapani Mörttisen vaalimainos vuoden 1979 eduskuntavaaleissa. Mainosta voidaan luonnehtia hyvin pelkistetyksi ja puolueen linjausten mukaiseksi, mikä oli jo tapa 1970-luvun vaaleissa, s. 488

KUVIOT

1. Kansallisen Kokoomuspuolueen organisaatio vuosina 1935-47, s. 34
2. Kansallisen Kokoomuspuolueen tukimiesorganisaatio vuodesta 1946 alkaen, s. 46
3. Kansallinen Kokoomus r.y:n luottamushenkilöorganisaatio vuonna 1950, s. 96
4. Kansallisen Kokoomuksen vaaliorganisaatio vuoden 1962 eduskuntavaaleissa, s. 231
5. Kansallisen Kokoomuksen piiritason luottamushenkilöorganisaatio 1960-luvulla, s. 254
6. Kansallisen Kokoomuksen organisaatio 1960-luvun lopussa. (KNL= Kokoomuksen Nuorten Liitto, KNaL=Kokoomuksen Naisten Liitto), s. 260
7. Kansallisen Kokoomuksen organisaatio vuonna 1975, s. 330
8. Kansallisen Kokoomuksen vaaliorganisaatio piirin tasolla 1970-luvun lopulta. Mukail-
len piirretty puoluevaltuuston em. päätöksen pohjalta, s. 490

TAULUKOT

1. Kansallisen Kokoomuksen piiriliitot ja niiden jäsenyhdistykset/kansallisseurat v. 1944, s. 36
2. Kansallisen Kokoomuksen kansallisseurojen määrä piiriliitoittain vuonna 1945, s. 45
3. Kansallisen Kokoomuksen kansallisseurojen ja niiden jäsenten määrä piiriliitoittain vuonna 1946, s. 47
4. Kansallisen Kokoomuksen kansallisseurojen sekä nais- ja nuorisojärjestöjen osastojen ja niiden jäsenten määrä vuosina 1944-49, s. 54
5. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus ja edustajien paikat vuoden 1945 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1939 eduskuntavaalit s. 71
6. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä ja suhteellinen osuus vuoden 1945 eduskuntavaaleissa vaalipiireittäin, s. 71
7. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä kansanedustajien paikat vuoden 1948 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1945 vaalit, s. 86
8. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä ja suhteellinen äänimääräosuus vaalipiireittäin eduskuntavaaleissa 1948, s. 86
9. Kansallisen Kokoomuksen piiriliittojen, kansallisseurojen ja niiden jäsenten määrä sekä KNL:n ja KNaL:n osastot vuosina 1951, 1953 ja 1954, s. 107
10. Puolueiden jäsenmäärä ja järjestäytyminen vuonna 1950, s. 109
11. Vuoden 1950 presidentin valitsijamiesvaalien tulokset. Suluissa kunkin puolueen suhteellinen osuus vuoden 1948 eduskuntavaaleissa, s. 121
12. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus eri vaalipiireissä presidentin valitsijamiesvaaleissa 1950 ja eduskuntavaaleissa 1948, s. 122
13. Puolueiden äänimäärät, edustajanpaikat ja suhteellinen osuus vuoden 1951 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1948 eduskuntavaaleihin, s. 134
14. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä edustajanpaikat vuoden 1954 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1951 eduskuntavaalit, s. 148
15. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus vuoden 1954 eduskuntavaaleissa vaalipiireittäin, s. 149
16. Kansallisen Kokoomuksen piiriliittojen ja kansallisseurojen sekä niiden jäsenmäärät emopuolueessa, nuorten ja naisten järjestöjen paikallisosastot vuonna 1954 ja vuosina 1956-59, s. 155
17. Kansallisen Kokoomuksen 10 piiriliiton tilanne vuonna 1959 muutamien tunnuslukujen valossa, s. 165
18. Vuoden 1956 presidentin valitsijamiesvaalien tulokset, suluissa vuoden 1954 eduskuntavaalien vastaavat luvut, s. 180
19. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus ja edustajanpaikat vuoden 1958 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1954 eduskuntavaalit, s. 197
20. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä eri vaalipiireissä vuoden 1958 eduskuntavaaleissa, s. 198
21. Kansallisen Kokoomuksen ja sen jäsenliittojen paikallisyhdistykset sekä emopuolueen ja koko puolueyhteisön jäsenet vuosina 1961 – 65, s. 209

22. Kansallisen Kokoomuksen piiriliittojen kansallisseurat ja niiden jäsenten määrä vuonna 1963, s. 212
23. Vuoden 1962 tasavallan presidentin valitsijamiesvaalien tulokset, s. 228
24. Puolueiden suhteellinen osuus, edustajanpaikat sekä äänimäärä vuoden 1962 eduskuntavaaleissa. Vertailuna edustajanpaikat vuoden 1958 vaaleissa, s. 239
25. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus ja äänimäärä vaalipiireittäin vuoden 1962 eduskuntavaaleissa, s. 241
26. Kansallisen Kokoomuksen sekä sen jäsenliittojen paikallisyhdistykset ja aluejärjestöt vuosina 1967-69, s. 248
27. Kansallisen Kokoomuksen uudet jäsenet, kansallisseurojen sekä koko puolueyhteisön jäsenmäärä vuosina 1967-69, s. 248
28. Kansallisen Kokoomuksen kansallisseurat ja jäsenet 1967-68 piiriliitoittain, s. 250
29. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä edustajien paikat vuoden 1966 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1962 eduskuntavaalit, s. 281
30. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä vaalipiireittäin vuoden 1966 eduskuntavaaleissa, edustajanpaikat (+/-), s. 282
31. Matti Virkkusen vaaliliiton äänen jakauma vuoden 1968 valitsijamiesvaaleissa, s. 303
32. Urho Kekkosen vaaliliiton äänimäärät puolueittain vuoden 1968 presidentin valitsijamiesvaaleissa, s. 304
33. Vaaliliittojen ääniosuus sekä valitsijamiesten määrä vuoden 1968 tasavallan presidentin vaaleissa, s. 304
34. Matti Virkkusen vaaliliiton äänimäärät eri vaalipiireissä vuoden 1968 presidentin valitsijamiesvaaleissa, s. 305
35. Kansallisen Kokoomuksen ja jäsenliittojen paikallisyhdistysten määrä ja koko puolueyhteisön jäsenmäärän kehitys vuosina 1971-75, s. 329
36. Puolueiden jäsenet, jäsenmaksut ja paikallisyhdistykset vuonna 1971, s. 339
37. Nuorisoikäluokkien määrä v. 1970, s. 359
38. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä edustajanpaikat vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1966 eduskuntavaalit, s. 368
39. Kansallisen Kokoomuksen äänimäärä ja suhteellinen osuus vaalipiireissä eduskuntavaaleissa vuosina 1970 ja 1966, s. 369
40. Puolueiden äänimäärä ja suhteellinen osuus vuoden 1972 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1970 eduskuntavaalit, s. 395
41. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus sekä äänimäärä vuosien 1970 ja 1972 eduskuntavaaleissa eri vaalipiireissä, s. 396
42. Puolueiden äänimäärä ja suhteellinen osuus vuoden 1975 eduskuntavaaleissa. Vertailu vuoden 1972 vaalien tuloksiin, s. 434
43. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen ääniosuus vaalipiireittäin vuoden 1975 eduskuntavaaleissa, s. 435
44. Kansallisen Kokoomuksen ja sen jäsenliittojen paikallisyhdistysten määrä vuosina 1976 – 1980, s. 446

45. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä valitsijamiesten määrä vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaaleissa. Vertailu vuoden 1975 eduskuntavaalit, s. 478
46. Puolueiden äänimäärä, suhteellinen osuus sekä edustajanpaikkojen määrä vuoden 1979 eduskuntavaaleissa. Vertailuna vuoden 1975 eduskuntavaalit, s. 500
47. Kansallisen Kokoomuksen suhteellinen osuus vaalipiireissä eduskuntavaaleissa 1979 ja 1975, s. 501
48. Kansallisen Kokoomuksen ja sen jäsenliittojen paikallisyhdistysten määrä, kansallisseurojen jäsenet sekä yhteisjäsenmäärä vuosina 1945 – 1979 (ks=kansallisseurat, TK=Tuhatkunta), s. 514
49. Kansallisen Kokoomuksen jäsenten osuus puoluetta eduskuntavaaleissa äänestäneistä vuosina 1948 – 1979 (puolueyhteisön kokonaisjäsenmäärä), s. 516
50. Kansallisen Kokoomuksen piiriliittojen kansallisseurat ja niiden jäsenmäärät yhteensä vuosina 1946-1979, s. 517
51. Kansallisen Kokoomuksen ääniosuus, äänimäärä sekä kansanedustajien paikat valtiollisissa vaaleissa vuosina 1945 - 1979. Vertailuna ML-Keskustapuolueen vastaavat luvut (ek=eduskuntavaalit, pres=presidentin vaalit, val.mies=valitsijamies). Taulukko perustuu edellä jo esitettyihin vaalitulostoihin, s. 529

HENKILÖHAKEMISTO

Aaltio Sampsa: 325
Aarnio H.: 100
Ahmavaara Arvi: 170, 182
Ahlbäck K.G.R.: 288, 293
Aho Lauri, 17, 26,27, 28, 69, 90,149, 168, 170, 172, 192, 288, 306, 422, 472, 475
Airo A.F.: 422
Aitio Paavo: 218, 228, 285
Alanen Pekka: 325
Alasilta Anja: 357
Alho K. O.: 98
Angervo Tauno: 263
Apajalahti J.: 432
Arvola Ilkka: 499
Asunta Matti: 426, 468
Aulanko Olli: 161, 170, 205
Aura Teuvo: 175, 178, 218, 377, 378
Bergman B.: 461
Blom Anders: 499, 507
Borg Olavi: 328
Borg-Sundman Margit: 84, 146, 195, 222, 226, 243, 279, 315
Castren E.: 58
Castren Eero: 287
Chydenius Kaj: 280, 345
Ehder Karl: 476
Enberg Erkki: 133
Erhnrooth Georg: 293, 464
Erho Juhani: 498
Eskola Seikko: 391
Fagerholm K. A.: 122, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 181, 183, 216
Fagernäs Peter: 476
von Fieandt Rainer: 183, 193, 201, 292
Forsberg Asser: 179, 238
Forsius Saara: 279, 422, 472
Gabrielsson Erik: 73
Haajanen Eero: 179
Haapanen Eino: 205, 259
Haarala Ulla: 321
Haarla Pekka: 300, 366
Haikala Eino: 461, 463, 477
Haikonen Jyrki, 18, 497
Hackzell Antti: 26, 28
Hakala Jaakko: 18, 147, 152
Hallberg Raino: 84, 133, 147, 179, 194, 226, 238, 279
Halminen U.V: 24
Halme Laila: 432

Hamara Irma: 472
Hannuksela S.: 105
Hara Erkki: 191, 195, 226, 366
Heikkilä Matti: 31, 84, 131, 152
Helo Johan: 168
Hemmi Kerttu: 468
Hemming Ilkka: 493
Hentilä Jorma: 461
Hersalo N.: 44
von Herzen Heikki S.: 296, 308, 420, 430
Hetemäki Elsi: 360, 393, 429, 432, 441, 450, 467, 496, 502, 505
Hetemäki Päiviö: 124, 134, 142, 153, 172, 178, 208, 236, 328, 377, 403, 404, 410, 422
Hietala Toivo: 238, 279
Hiidenheimo Elli: 28, 30, 31
Hirvonen Eljas: 132
Hokkanen Matti: 386, 387, 393, 407, 423, 433, 476, 495, 498, 535
Holkeri Harri: 6, 19, 20, 161, 213, 214, 215, 259, 261, 262, 271, 272, 288, 301, 305, 309, 318, 319, 325, 328, 333, 337, 347, 348, 365, 366, 371, 372, 391, 392, 398, 403, 404, 405, 406, 409, 410, 411, 414, 422, 430, 432, 435, 440, 441, 448, 449, 450, 467, 468, 470, 480, 481, 493, 500, 504, 505, 506, 519, 531, 537, 540, 542
Honka Aarne: 24, 26, 27, 31, 36, 37, 60, 68, 88, 171
Honka Olavi: 217, 218, 219, 221, 222, 227, 230, 526
Honkala Niilo, 14, 34, 44, 45, 55, 59, 77, 81, 93, 94, 99, 113, 114, 115, 123, 125, 137, 139, 149, 150, 152, 153, 161, 169, 170, 172, 206, 422, 506, 526, 531, 538
Hrustsev Nikita: 184
Hurme Rikhard: 259
Huurtamo Erkki: 268, 407, 465
Häikiö Juuso: 421, 441
Ilaskivi Raimo: 288, 318, 366, 391, 393, 402, 405, 476, 499
Immonen Mikko: 441, 539
Impiö Lauri: 407, 468
Innala V.: 161
Isotalo Jussi: 325, 333, 357, 404, 414, 420, 461, 479, 489, 506, 528, 533, 539
Jaatinen Matti: 429, 506
Jahontov M.: 391
Jalas Rakel: 84, 90, 119, 133
Jalosuo Arvi: 506
Jansson Jan-Magnus: 461
Jokinen Aila: 509
Jukola R.: 433, 476
Junnila Tuure: 99, 128, 129, 130, 136, 143, 147, 153, 154, 168, 193, 215, 222, 279, 367, 393, 403, 404, 407, 408, 411, 412, 424, 431, 435, 449, 461, 466, 480, 527
Juti Timo: 327, 406, 506
Järvenpää Heikki: 499
Järvi Lauri: 422, 472
Järvi Osmo: 293
Kaikkonen Erkki: 279
Kaila Aarno: 325

Kaisti Jussi: 353
Kaitila Esa: 136
Kalela J.: 461
Kanerva Ilkka: 328, 387, 388, 440, 527
Kangas A.: 28
Kangasperko Ossi: 152
Kankkunen Allan: 259, 325
Kare Kauko: 296
Karhuvaara Sinikka: 393
Karikoski V.A.M.: 31, 150
Karjalainen Ahti: 268, 378, 392, 402, 411, 459, 473, 527
Karttunen Osmo: 267
Katajavuori Salme: 362, 404
Kauppila Orvokki: 423
Kekkonen Urho: 17, 59, 92, 112, 113, 114, 115, 116, 121, 123, 124, 135, 136, 137, 141, 167, 168, 169, 170, 173, 174, 178, 180, 181, 182, 183, 216, 218, 227, 228, 235, 285, 286, 293, 296, 298, 399, 300, 303, 304, 305, 307, 333, 340, 376, 377, 379, 401, 402, 408, 409, 411, 413, 460, 462, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 471, 472, 473, 475, 476, 477, 480, 481, 495, 530, 542
Kettunen Tuomas: 263
Kilpi Eino: 168, 180
Kivelä Eero: 147
Kivelä Juhani: 440, 441, 506, 539
Kivelä Pekka: 389, 392, 404, 424, 432, 404
Kivimäki T. M.: 29
Koiranen Vilho: 259, 315, 325
Koivisto Mauno: 269, 345, 375, 504
Koivuniemi Paula: 493, 504
Kojonen Jarmo: 466
Koponen Matti: 279
Korhonen Erkki: 431
Koroma Johannes: 18
Korsimo Arvo: 110, 115, 134, 136, 137, 193, 530, 531
Korte Kai: 379
Koskela Niilo: 61
Koski Irma: 450, 456
Koski Rauno: 152, 204, 205, 208, 227, 230
Koski Usko: 84, 146
Kuusinen Hertta: 29, 73, 141
Kuuskoski Reino: 183
Kuuskoski- Vikatmaa Eeva: 430, 504
Könönen Terho: 195, 238, 433
Laatio Gunnar: 319, 406, 407
Lahtinen Leo: 44
Laitinen Laura: 36
Lampinen Arto: 352, 353, 354, 375
Lankinen Sirkka: 426, 449
Lappi-Seppälä Jussi: 69, 84, 85, 119, 133

Laro Arvo: 44, 49
Laurila Erkki: 292
Lehterä Veikko: 259
Lehtinen Jorma K.: 476
Lehto T.: 267
Lehtonen K.F.: 28, 31
Leikola Erkki: 119, 146
Leiwo Yrjö: 24
Leino Yrjö: 72, 73,74, 83
Lepistö Aarre: 325, 456, 487, 506
Lepistö Vesa: 448
Leppänen Asko: 205
Leskinen Väinö: 92, 184, 268, 286
Levämäki Lauri: 174
Liinamaa Keijo: 412
Lindström Leo: 259
Linkola Anna-Liisa: 161, 318, 441, 456, 468, 472, 499
Linkola Pentti: 243
Linkomies Edwin: 26, 27, 28, 29, 30, 32, 40, 43, 58, 59, 68, 513, 525
Lipponen Paavo: 475
Lång K.J.: 379
Lähteenmäki Olavi: 318, 430
Löyttyniemi Jaakko: 455
Malas Irma: 44
Malme Alpo: 152
Malmivaara Paavo: 84
Manner Matti: 467
Mannerheim C.G.E.: 58
Melasniemi Eero: 346
Merikoski Veli: 379
Mielonen Onni: 195
Miettinen Kari: 507
Miettunen Martti: 217, 458, 459
Mikkola Saara: 426
Murto Tapio: 414
Mykkänen Jouni: 311, 316, 319, 325, 359, 364, 367, 441, 505
Myllymäki Pentti: 340
Mäki Timo: 335, 468
Mäki-Hakola Pentti: 404, 412, 468
Männikkö Olli: 499
Mäntynen Jukka: 448
Mörttinen Tapani: 245, 441, 449, 471, 474, 480, 487, 488, 495
Nevanlinna Ernst: 26
Nevanlinna Rolf: 293
Nieminen P.: 208
Niinistö Sauli: 542
Nikkilä Olavi: 426
Niukkanen Juho: 112

Numminen Juha, 18
Nuorsaari Hugo: 143, 145, 147
Nieminen Siiri: 293
Nurmela Tauno: 292
Oksala Arvi: 27, 28
Paasikivi J. K.: 12, 15, 28, 59, 65, 72, 73, 74, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 135, 136, 167, 169, 180, 532
Paasio Rafael: 218, 228, 268, 269, 288, 298, 302, 340, 403, 413, 512, 523
Paavonsalo Matti: 429
Paloheimo Heikki: 26, 28,
Pajari Aaro: 44
Palme Olof: 344
Paloheimo K.A.: 27
Palonen Kari: 347
Pakarinen Pertti: 279, 366
Parikka Eino: 44
Pekkala Mauno: 121
Pekkarinen Veikko: 19
Peltonen Väinö: 18, 388
Pelttari Matti: 425, 432
Pennanen Juho: 195
Pennanen Pekka: 31, 120
Perho Heikki: 340
Perttunen Juhani: 461
Petäjäniemi Tuulikki: 476, 498
Piela Teuvo: 498
Pihkala Erkki: 245
Piippo Matti: 226
Pitkänen Weijo: 325, 496
Pitsinki Kaarlo: 239
Pohjala Kyllikki: 143, 267
Pohjola Toivo T.: 421, 424, 498
Poukka Pentti: 17, 18, 276, 295, 388, 421, 472, 475, 537
Poutiainen Eino: 360, 368
Puolanne Ulla: 245, 441
Pusa Pentti: 205, 215, 476
Putkonen Paula: 449
Puukari Arvo: 75
Pällo Viljo: 152
Pylvänäinen E.: 161
Pystynen Erkki: 432, 476, 498, 507
Pyyluoma Sauli: 461
Rainio Kullervo: 391, 393, 404, 411, 441, 449, 466, 480
Raipala Matti: 143, 147
Rangell Jukka: 29, 58
Ranki Tapani: 325
Ranta Risto: 505

Rantala Onni: 22, 34, 35, 44, 45, 46, 55, 65, 77, 78, 93, 102, 103, 113, 122, 135, 152, 154, 159, 161, 164, 182, 186, 219, 233, 238, 274
Ravi Pekka: 498
Reinikka T.: 119
Renko Manu: 468
Repo Eino S.: 285
Riekki Esko: 24
Rihtniemi Anna-Liisa: 44, 152, 153,
Rihtniemi Juha: 6, 18, 22, 135, 153, 161, 162, 163, 204, 206, 208, 214, 215, 238, 245, 257, 259, 263, 272, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 287, 288, 289, 306, 309, 315, 316, 318, 319, 334, 336, 347, 356, 362, 372, 373, 376, 522, 526, 534, 542
Ristilä Heikki: 476
Riuttala Niilo: 292
Rusi Jorma: 498
Ruski Manu: 468
Rydman Eero: 168, 172, 175, 179
Ryti Risto: 29, 59
Routavaara Akseli: 36
Saariaho Urho: 423
Saarinen Aarne: 268, 389
Saarniala N.: 105
Saario Väinö: 357
Saksa Lydia: 36, 44
Salama Hannu: 244
Salmela-Järvinen Martta: 102
Salmenkivi Antero: 362, 366, 393, 403, 466, 471
Salminen Arvo: 31, 38, 43, 49, 51, 52, 69, 70, 73, 84, 89, 97, 100, 108, 111, 112, 113, 122, 131, 132, 133, 134, 144, 146, 147, 153, 172, 185, 526, 538, 542
Salminen Yrjö: 26, 27, 28
Salo Arvo: 280
Salo Erkki: 194
Salolainen Pertti: 354, 367, 411, 421, 430, 499, 528
Salomaa Erkki: 428
Salonen Ahti M.: 461, 462, 477
Saloniemi Jorma: 328
Sasi Kimmo: 449, 498, 504
Saura Kalevi: 422
Saurama Eero: 37, 44, 52, 53
Saurama Kaarlo: 259
Saukkonen Jussi: 4, 6, 14, 26, 29, 31, 40, 42, 51, 61, 74, 87, 103, 111, 133, 146, 152, 153, 154, 158, 161, 162, 172, 173, 178, 185, 204, 211, 214, 215, 219, 225, 232, 238, 245, 258, 267, 279, 283, 288, 505, 526, 538, 542
Savola Heikki: 215
Seppälä Felix: 74
Sillantaus Pentti: 245, 364, 441, 482, 505, 506, 527
Silvola P.: 271
Simonen Aarre: 268
Sinisalo Taisto: 268

Sjöblom Veikko: 34, 258, 316
Skog Emil: 218, 228
Sohlberg Olavi: 288
Soini Yrjö: 28, 215
Soramies Yrjö: 44
Sorsa Kalevi: 345, 375, 396, 411, 412, 429, 459, 472, 473, 482, 494, 496, 497, 499
Stepanov Vladimir: 376
Strähle Lasse 205, 259, 325
Sukselainen V.J.: 169, 183, 216
Sundqvist Ulf: 412, 474, 496
Suominen Ilkka: 246, 318, 338, 352, 356, 366, 394, 403, 409, 421, 473, 475, 504, 505, 535, 539, 540
Suominen Sami: 338, 393, 407, 424, 432
Surakka S.; 394
Svento Reinhold: 167, 168, 169
Syvänen Eero: 491
Särkkä Eeva: 367
Taina Anneli: 476
Tammivuori Matti: 150
Tanner Väinö: 29, 59, 92, 112, 169, 183, 268
Tavastila Veikko: 259, 274, 302, 325, 338, 383, 397, 409, 466, 478, 539
Teräsalmi Kalevi: 152,154, 158, 161, 526
Tienari Artturi: 279
Tiililä Tero: 424, 425
Torikka Jalmari: 393
Toropainen Juha: 507
Tujunen Leo: 30, 31, 37, 161
Tuomikoski Aino: 84
Tuomikoski Jaakko: 18, 132
Tuomioja Erkki: 468
Tuomioja Sakari: 135, 136, 137, 143, 145, 149, 167, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177,178, 179, 180, 181, 182, 533
Tuomola Eero: 225
Turtola P.: 279
Turunen Oiva: 472
Tuuli Erkki: 133, 422, 472
Tuurna Aarno: 34, 94, 153, 160, 171
Törngren Ralf: 167, 168, 172, 180, 183
Uusitalo Eeva: 423
Vaittinen Alli: 195, 238, 279, 366, 476, 498, 499
Valla T.: 161
Valli Sakari: 506
Varis Paavo: 99
Varpasuo Päivi: 335
Vartia Tauno: 288
Vehmas Raino: 18, 388
Veinio Jouni: 245, 441
Vennamo Veikko: 201, 217, 239, 303, 304, 306, 360, 368, 461, 463, 477

Vento Seppo: 19, 433, 473, 492, 537
Vento Väinö: 26, 36, 60
Vesikansa Osmo: 226
Westerholm Raino: 461, 463, 477
Wiherheimo T.A.: 84, 130, 132, 136, 137, 145, 147, 150, 267, 275, 287
Viippola Ilkka: 245, 315, 325
Vikatmaa Juha: 311, 316, 317, 318, 328, 352, 353, 354, 387, 391, 441, 504, 528, 535
Viljanen K.: 461
Willman Lasse: 455
Virkkunen Matti: 263, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 422, 472, 533
Virkkunen Tapani: 61
Virmavirta Jarmo: 325, 392
Virolainen Johannes: 243, 285, 348, 373, 411, 460, 500, 527
Virtanen Arvo: 170
Wuori Eero A.: 168
Vänskä Mauri: 498
Vänttinen Paavo: 366, 394
Väyrynen Paavo: 313
Zdanov Andrei: 29
Zyskowitz Ben: 245, 494, 499
Ytti Matti: 152